UNIVERSITY COLLEGE LIBRARY
NOTTINGHAM

Class Mark Z 53 M4

Book Number 52843

UNIVERSITY OF NOTTINGHAM
WITHDRAWN
FROM THE LIBRARY

PRESENTED TO THE
LIBRARY OF
UNIVERSITY COLLEGE
NOTTINGHAM
by
G.A.S. Oliver, Esq.

1936.

DATE DUE FOR RETURN

~~08 FEB 1996~~

26 JUN 1996

~~8 OCT 1996~~

ILL
AV10926
due
5.1.00

This book may be recalled
before the above date

90014

UNIVERSITY OF NOTTINGHAM
WITHDRAWN
FROM THE LIBRARY

Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/bwb_KV-168-935

OLOF WERLING MELIN

STENOGRAFIENS HISTORIA

Första Delen

STOCKHOLM

Nordiska Bokhandeln

i distribution

Colour 19.

STENOGRAFIENS HISTORIA

AV

OLOF WERLING MELIN

FÖRSTA DELEN

UNIVERSITY COLLEGE LIBRARY
MY 6
1936
NOTTINGHAM

STOCKHOLM

Nordiska Bokhandeln
i distribution

C

52873

C A S

0012170987

STOCKHOLM 1927
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
261336

FÖRORD.

Stenografien i vårt land — icke blott rena översättningar av utländska system utan även mer eller mindre självständiga arbeten — har, förr som nu, i så hög grad påverkats av den stenografiska konstens utveckling i sin helhet, att man svårligen, utan kännedom om förhållandena i andra länder, kan bedöma och värdesätta de svenska systemen.

Med tanke härpå beslöt jag att skriva en *allmän stenografiens historia.*

Att de svenska systemen skulle behandlas så grundligt som möjligt var ju självklart; och likaså, att av utländska system — jämte de mest spridda och kända — sådana skulle särskilt uppmärksammas, som direkt eller indirekt haft inflytande på den svenska stenografien, eller av annan anledning kunna vara av intresse för oss. Även i övrigt torde man finna någon ojämnhet ifråga om behandlingen av de utländska systemen, beroende på att i en del fall endast för »originalitetens» skull, rent av betydelselösa sådana blivit jämförelsevis utförligt beskrivna.

Vad ordningsföljden de olika systemen emellan beträffar, har jag, i stället för den ganska allmänt tillämpade indelningen i grupper efter samhörigheten, föredragit att upptaga dem i kronologisk ordning, men däremot vid varje särskilt system sökt framhålla dess sammanhang med andra samt eventuella inflytande på utvecklingen i sin helhet.

Där så ej annorlunda angivits äro redogörelser och bedömanden grundade på originalstudier av respektive system.

Det är många år sedan stoff började samlas för denna historia, men först efter att 1921 ha inträtt i pensionsåldern har jag helt kunnat ägna mig åt detta arbete, som under årens lopp så oemotståndligt svällt ut, att jag nu ser mig nödsakad låta trycka boken i två delar.

Arild den 31 december 1926.

Olof Werling Melin.

HUVUDINNEHÅLL.

Första delen.

Inledning.
Grekland.
Rom.
Övergångstiden
England.
Nordamerika.
Frankrike.

Andra delen.

Tyskland.
Sverige.
Norge.
Danmark.
Övriga europeiska länder.
Övriga utomeuropeiska länder.
Frekvensundersökningar.
Hastighets- och tydlighetsvärden.
Avslutning.

FÖRSTA DELEN

UTFÖRLIG INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Inledning	11
Grekland	17
Akropolissystemet	17
Delfiska tabellen	21
Egyptiska systemet	23
Grottaferarasystemet	24
Afrikanska systemet	24
Rom	26
Tiros »noter»	26
De latinska stavelsenoterna	47
Övergångstiden	49
Nova ars notaria	49
Ars notaria Aristotelis	52
Overgångstidens snabbskrivare	55
England	57
Historiska arbeten	57
Bright	58
Shakespeare och stenografien	66
Bales	70
John Willis	73
Edmond Willis	80
Folkingham	84
Shelton	87
Witt	96
Metcalfe	98
Rich (Cartwright)	100
Ratcliff	107
Cross	108
Mason	108
Wilkins	113
Coles	116
Tanner	118
Byrom	119
Weston	128
Gibbs	131
Macaulay	132
Jeake	137
Annet	137
Tiffin	139
Gurney	140
Angell	148
Lyle	150
Holdsworth & Aldridge	154
Palmer	155
Stackhouse	157
Graves & Ashton	158
Williamson	160
Hervey	161
Blanchard	163
Hodgson	165
Mavor	166
Taylor	169
Bordley	176
Rees	180
Richardson	181
Roe	185
Clive	188
Lewis	189
Adams	195
Stones	197
Oxley	199
Upington	202
Bennet	204
Williams	206
Hinton	209
Aitchison	211
Moat	212
Cadman	215
Pitman	216
Fancutt	243
Bell	246
Soper	247
Redfern	248
Thompson	249
Everett	250
Pocknell	252
Janes	256
Sloan	256
Guest	260
Rundell	262
Armitage	263
Barter	264
Mares	265
Valpy	267
Malone	268
Davies	272
Kingsford	274
Callendar	276

Sid.
Sweet 284
Abbott 287
Spencer 287
Graphonography (Page) 290
Clay 291
Clarke. 295
Bayliss 297
Oliver. 299
Burrows 300
Dutton 303
Webster 305
Sonoscript (Sessions) 306
Walpole. 307
Stenograftjänsten inom parlamentet . 310
Nordamerika 313
Kanada 323
Gregg. 323
Dewey 331
Frankrike 338
Historiska arbeten 338
Cossard 338
Ramsay 342
Feutry. 345
La Valade 346
Coulon-Thévenot 347
Bertin 354
Clément. 358
Blanc. 360
Thibièrge 362
Conen de Prépéan 364
Astier 370
Aimé Paris 371

Sid.
Grosselin 376
Prévost 377
Fossé 382
Lagache. 384
Vidal 386
Painparé. 387
Patey 389
Fayet 391
Chauvin. 395
Picart 397
Senocq 399
Plantier 401
Gossart 402
Dasseville 403
Tondeur. 405
Scott de Martinville 405
Duployé. 409
Prévost-Delaunay 423
de Latreille 427
Riom 429
Paris-Guénin 431
Lelioux 433
Thierry-Mieg. 435
Prévost-Havette. 441
Dupont & Barit 447
Leroy 449
Stenograftjänsten inom Senaten och Deputerade kammaren. 452
Stenografien och skolorna 455
Internationella stenografkongresser . 457
Namnförteckning 458

INLEDNING.

Om man bortser från Mexikos och Perus urgamla egenartade teckenbilder finner man bland världens alla olika skriftsystem tvenne vitt skilda huvudgrupper: den *ostasiatiska* och den *västasiatisk-europeiska.* Den förra gruppen, vars urskrift, den *kinesiska* ordskriften, hållit sig ända in i våra dagar, har dock varit utan inflytande på *vår* vanliga skrift. De västasiatisk-europeiska skrifterna däremot bilda trots formernas mångfald en enhet, och ha sitt gemensamma ursprung i en *ursemitisk skrift,* från vilken nästan alla civiliserade länders nu använda bokstavstecken härstamma.

I *egyptiernas hieroglyfer* — de heliga tecknen — har man skriftformernas allmänna utvecklingshistoria bäst bevarad. Här ser man tydligast, hur bildskriften så småningom övergår till ord- och stavelseskrift, för att slutligen nå sin fulländning i en ljudskrift, där de gamla ordtecknens bilder blott och bart beteckna begynnelseljuden. Och i och med denna ljudskrift var också den *första,* visserligen vokalsaknande, *bokstavsskriften* färdig!

Sammanhanget mellan den egyptiska och den semitiska skriften är ännu outrett, men antagligt är, att den semitiska folkstam, som ungefär 1200 år före Kristus gav världen en ny skrift, haft hieroglyferna till förebild. Liksom egyptierna hade semiterna tecken endast för konsonanter; även deras bokstäver kunna härledas från äldre teckenbilder, och båda skrifterna skrevos från höger till vänster. Att semitiska folk varit bekanta med hieroglyferna framgår också av ett fynd år 1905 å Sinaihalvön, där flera *semitiska* inskrifter, härstammande från tiden mellan 1850 och 1500 f. Kristus, befunnits utförda i egyptiska hieroglyfer.[1]

[1] R. Stübe. Der Ursprung des Alphabetes und seine Entwicklung. Berlin 1923. Sid. 6.

Den semitiska skriften spreds hastigt över västra Asien och angränsande medelhavsländer, och redan vid slutet av 10:e århundradet hade *grekerna* via *fenicierna* tillägnat sig densamma.

De äldsta grekiska inskrifter visa samma bokstavsformer som den gammalsemitiska skriften, och äro liksom denna skrivna från höger till vänster; men så småningom börjar skriften, mer eller mindre självständigt inom olika grekiska stater anpassas efter hellenernas klangrika språk. Överflödiga feniciska konsonanter komma till användning för de grekiska vokalerna *a e i o (u)*, varjämte några nya tecken införas. Dessutom börjar man allmänt skriva från vänster till höger och vidtaga på grund därav erforderliga förändringar.

Och så var det *första fullständigt genomförda alfabetet* skapat!

De två första bokstäverna i den grekiska teckenraden — *alfa* och *beta* — ha också givit oss ordet »alfabet».

I och med den hellenska kulturens segertåg över hela det stora romerska riket följde även den *grekiska* skriften, och under Roms storhetstid blev densamma härskande skrift inom alla medelhavsländer, för att sedan gå i arv till de nya germanska stater som uppstodo efter romerska rikets undergång. Även *runorna*, i alla sina olika former, fingo förr eller senare efter kristendomens införande lämna plats för den grekisk-latinska skriften.

Vid sin anpassning för det romerska språket blevo emellertid de grekiska förebilderna icke kritiklöst övertagna. Överflödiga grekiska tecken uteslötos eller fingo byta plats, och ett par nya tecken tillkommo. Under de första århundradena efter Kristus förekomma de latinska bokstäverna endast i sin stora form (stora alfabetet), men i början av 4:e århundradet ledde kravet på en smidigare handskrift till uppkomsten av det »lilla alfabetet» vid sidan av dessa stora bokstäver. Skriften börjar också att så småningom bli redigare och mera linjemässig samt befrias från en del grekiska »försköningar». I denna förenklade form var det som den *latinska* skriften övertogs av så väl *romanska* som *germanska* folken; och trots förfall och förvirring under medeltiden har densamma, tack vare den romerska kyrkans stränga disciplin och irländska munkars välgörande inflytande, genomgått en något så när enhetlig utveckling. Under 10:e och 11:e århundradena försvunno sista resterna av nationella avvikelser, och den så kallade *karolingerskriften*, med sina runda, rediga och lättskrivna bokstäver, kom allmänt till användning i mellersta och västra Europa. Visserligen rönte under 13:e århundradet även »skriften» inflytande av den »gotiska» konststilen med dess spetsiga

vinklar, men så småningom återgick man till den karolingska tidens runda bokstäver sådana de nu allmänt användas.

Endast i *Tyskland* (delvis även i Danmark) har man ända in i våra dagar — vid sidan av den latinska skriften särskilt för vetenskapliga arbeten — behållit den spetsiga gotiska skriften.[1]

Det latinska alfabetet hade endast 23 bokstäver. Tecknet *i* användes för såväl *i* som *j* och *u* för så väl *u* som *v*. Först på 1700 talet fingo *j* och *v* sina särskilda bokstäver. *J* blev ett *i* med tillfogad underlängd, och *v*-ljudet betecknades i de romanska språken med *v*, medan i Tyskland, där man redan länge i inhemska egenord använt w, denna bokstav kom att beteckna *v*-ljudet under det att *v* blev bitecken för *f*-ljudet. Engelsmännen fingo i *w* ett välkommet tecken för sin egenartade halvvokal.

De tyska *ü, ä* och *ö*, med sina tidsödande prickar och krumelurer, ha uppstått som en slags utväxter av *u, a* och *o*, medan däremot i de skandinaviska språken *å, ä* och *ö* fått en mera självständig ställning inom alfabetet. Under medeltiden betecknades ä-ljudet i de flesta romanska och germanska länder med *ae* eller *æ*, och i Danmark och Norge har man ända in i våra tider behållit detta *æ*. I Tyskland och Sverige däremot använde man *a* med ett litet *e* däröver = *å̊* och kom så till vårt nuvarande *ä*. Och på samma sätt har *ö* utvecklats: först *oe* eller *œ* och sedan, som i Tyskland och Sverige (via *ȯ*), *ö*, eller som i Danmark och Norge, direkt från *oe* till *ø*.

Det svenska *å* ger oss ett synnerligen talande exempel på hur tillkomsten av en ny bokstav kan bero på ren tillfällighet. Liksom i andra från den latinska skriften härstammande alfabet, betecknades även det svenska *å*-ljudet ursprungligen med bokstaven *o*, men då omkring 1400 det långa *a*-ljudet alltmera utvecklats till *å*-ljud gjorde sig kravet på ett särskilt *å*-tecken gällande. För danskan och norskan löstes svårigheten så, att det nya långa *å*-ljudet betecknades med *aa*. I Sverige hade emellertid redan under senare hälften av 1400-talet ett par skrivare kommit på idén att i stället för *aa* använda *å*. Denna typ kom emellertid till en början endast mycket sällan till användning, och förekommer aldrig i våra äldsta tryckalster. Men 1526 ändrar sig detta förhållande i det att boktryckaren Richolff vid Kungl. boktryckeriet i Stockholm helt resolut börjar använda *å*. En bland de första böcker som trycktes med detta nya *å*, var »Thet Nyia Testamentit», och på grund av så väl dettas vidsträckta spridning, som Kungl. boktryckeriets nästan uteslutande

[1] Att tyskarna härvidlag gingo sin egen väg lär till stor del ha berott på den store konstnären Albrecht Dürers inflytande. Johnen. Geschichte der Stenographie. Erster Band. Sid. 280.

herravälde inom bokmarknaden kom *å*-typen snart att allmänt användas över hela Sverige, och nu i våra dagar, 400 år senare, har den även blivit införd i Danmark och Norge.[1]

Stort inflytande på skriftens utveckling hade skrivmaterialen. De urgamla på stenen inmejslade tecknen fingo stela och regelbundna former med skarpt avbrutna linjer. Redan på vaxtavlan blevo formerna smidigare och mera avrundade, men först i och med införandet av papyrus, pergament[2] och framför allt papper jämte vassrör och pennor kunde skriften så att säga mera »släppas lös». Men härav följde också, att stilen blev slarvigare, vilket å andra sidan krävde tecken, som ej så lätt kunde förvanskas vid hastig skrivning.

I och med införandet av det nya billiga papperet kom skrivkonsten i mera allmänt bruk. Man började också skriva fortare än när det endast gällt utskrivandet av böcker och urkunder, och stilarna förlorade den hittillsvarande likformigheten samt fingo en mera personlig prägel.

När så Gutenberg i mitten av 15:e århundradet, gjorde sin stora uppfinning, försvann i stort sett den kaligrafiska skriften, som ersattes med boktrycket. Kvar stod den vanliga flytande (kursiva) skriften, vilken inom alla civiliserade länder under århundradenas lopp fått allt större och större spridning, så att den nu blivit även de lägst stående folkklassernas egendom. Dock har denna »vanliga skrift» under senare decennier i *skrivmaskinen* fått en ersättare, som särskilt vid korrespondens inom affärs- och ämbetmannavärlden nått en förut oanad, storartad spridning.

Oavsett alla dessa förändringar, som skriften genomgått vid såväl förflyttningarna från det ena språkområdet till det andra som till följd av nyheter ifråga om skrivmaterialen, har den vanliga skriftens naturliga utveckling i och för sig under tidernas lopp ständigt pågått.

Denna utveckling har först och främst berott på ett mer eller mindre omedvetet begär efter en mera snabb och lättskriven skrift. Så småningom befrias bokstäverna från onödiga påhäng och grannlåter och komma att jämte rundningar och öglor bestå av rediga, jämnlöpande staplar i naturlig lutning, förbundna medelst bekväma bindestreck.

[1] Nordisk Familjebok 33. bandet. Spalter 905 och 906.

[2] Papyrus tillverkades av en egyptisk svampväxt med samma namn, medan däremot det av särskilt beredda djurhudar förfärdigade pergamentet fått sitt namn från staden Pergamon i Mindre Asien, där det först tillverkats.

Men även kravet på tydlighet tar ut sin rätt. Över- och underlängder tillkomma. Överdriften i fråga om »förenklingar» följes av en välgörande reaktion. Så till exempel får *i* under 12:e århundradet sin prick för att bättre kunna skiljas från (de förenklade) staplarna i *m, n* och *u,* och så sent som under 16:e århundradet får av liknande skäl *t* sin överlängd.

Försök hade gjorts — bland annat av kejsar Claudius och den merovinske konungen Hilderik I — att på konstlad väg skapa helt och hållet nya bokstäver för en del ljud, men på så sätt tillkomna tecken kommo endast till användning så länge uppfinnarnas makt varade.[1] Brådstörtade förändringar ville ingen vara med om, och den naturliga utvecklingen gick långsamt allt eftersom ett verkligt *behov* att ändra gjort sig kännbart.

Trots alla förbättringar ifråga om såväl lättskrivenhet som lättlästhet, har dock slumpen haft för stort inflytande, icke blott vid urbokstävernas uppstående utan även när det gällt att anpassa skriften efter nya språk, eller när förhållandena i övrigt krävt ändringar eller utökningar. Och fåfängt söker man under skriftens hela flertusenåriga utvecklingsperiod efter målmedvetna försök, att låta hänsynen till bokstävernas förekomst och ställning i orden spela någon roll.

De flesta av våra vanliga bokstäver äro onödigt långa eller på annat sätt otillfredsställande.

Genom lyftandet av pennan från papperet vid utförandet av *i j t å ä ö,* vilka tillsammans förekomma omkring 3 gånger på 4 ord, bortslösas en avsevärd tid. Ja, själva lyftandet av pennan, oavsett förflyttningen, kräver ungefär samma tid som ett vanligt penndrag. En dålig hushållning med tillgängliga grafiska hjälpmedel är också, att bindestrecken mellan våra bokstäver i den vanliga skriften icke ha någon annan uppgift än att sammanbinda dessa, ty dessa bindestreck skulle utan olägenhet samtidigt ha kunnat givas en betydelse som självständiga tecken. Bokstaven *m* kräver hela 7 handrörelser, det ofta förekommande *s* slutar åt vänster på ett sätt som försvårar förbindningen med följande tecken; *a,* som betecknar svenska språkets vanligaste ljud, är ej så lättskrivet som *u,* och lika så är *k* mera invecklat än det jämförelsevis mera sällan förekommande *h* o. s. v. Det kan ju tyckas att skillnaden mellan *a* och *u* icke är så stor, men att få fram den lilla utböjningen av *a*'s övre del kräver dock ett visst muskelarbete, som tar sin tid; och hur minimal denna förlust än må vara, när det gäller *ett a,* så blir förhållan-

[1] Arthur Mentz. Geschichte der griechisch-römischen Schrift. Leipzig 1920. Sid. 74 och 98.

det annorlunda, då samma förlust återkommer en gång på vart annat eller vart 3:e ord. Men ej nog härmed. Ser man på en hastigt nedskriven vanlig skrift, skall man förvånas över hur ofta där står *u* i stället för *a*. Vid läsningen märkes detta visserligen icke i de flesta fall, ty man har läst så mycken vanlig skrift, att ordbilderna blivit gamla bekanta, som man känner igen, utan att ögat behövt *se* de enskilda bokstäverna. Men det kan hända, att även andra närstående bokstäver förvanskats, så att ordbilden ej så lätt igenkännes, och då försvåras läsningen. I varje fall måste det betraktas som en brist, att en bokstav så lätt kan förlora sin form och bli lik en annan. Olägenheten härav skulle emellertid ha varit mindre, om skriften varit så uppbyggd, att dylika varandra liknande bokstäver tilldelats närbesläktande ljud såsom *e ä, o å, b p, f v, g k* och *d t,* ty en ev. misskrivning skulle då ha inverkat mindre menligt på läsbarheten.

Trots sina många goda egenskaper i vissa avseenden är vår nuvarande vanliga skrift således icke någon idealskrift!

Många försök ha under tidernas lopp gjorts, att medelst ytterligare förenklingar i alfabetet och tillfogande av mer eller mindre långt gående ordförkortningar, åstadkomma en mera snabbskriven skrift. Men vinsten har blivit för liten för att kunna fresta till offer av tid och möda på inlärandet, och alla dylika försök ha misslyckats.

För att få till stånd en verklig snabbskrift måste helt och hållet nya tecken skapas och nya förkortningsmetoder utfinnas.

Och så uppstodo alla dessa, icke 100-tals utan 1,000-tals, snabbskriftsystem, som sett dagen, och vilkas uppfinnare på mer eller mindre olika sätt sökt lösa uppgiften att skapa en skrift, som möjliggör att upptaga det talade ordet.

GREKLAND.

Vid utgrävningsarbeten i Aténs gamla Akropolis för det tyska arkeologiska institutets räkning fann man 1883 en illa medfaren marmorsten med 27 rader delvis mycket trasiga inskrifter. Institutets dåvarande ledare, den kände arkeologen Ulrich Köhler fastställde emellertid att denna skrift härstammade från *mitten av 4:e århundradet f. Kr.*, och det dröjde ej länge förrän först Wienerprofessorn Comperz och senare Gitlbauer och Wessely — även de österrikare — jämte flera andra forskare, varibland tyskarna Mentz och Johnen, fingo klart för sig att här var fråga om varken mer eller mindre än resterna av en beskrivning på en *grekisk snabbskrift,* det s. k. Akropolissystemet.

Redan under 6:e och 5:e århundradena f. Kr. hade grekerna börjat använda förkortningar i sin vanliga skrift, men i Akropolissystemet, har däremot den okände uppfinnaren i stället för vanliga bokstäver använt särskilda kortare tecken, så att det här icke längre är fråga om förkortad vanlig skrift utan en verklig snabbskrift.

Tyvärr var stenen, som länge tycks ha varit använd som byggnadsmaterial, så skadad, att en stor mängd av bokstäverna äro borta, vadan det erbjudit stora svårigheter att med vad som finnes kvar tyda inskriften. De forskare som ägnat sig åt att söka rekonstruera detta gamla system ha därför också kommit till vitt skilda resultat, isynnerhet som inskriften icke återger några av systemets tecken, utan endast i vanlig grekisk skrift *beskriver* hur dessa tecken se ut.

Att vokalen *i* betecknas medelst ett rakt lodrätt streck framgår emellertid tydligt; och beskrivningarna på tecknen för konsonanterna *m n p t* visa också att Akropolissystemet är en stavelseskrift, där huvudsakligen i lodrät riktning dragna vokaltecken bilda stommen, medan konsonanttecknen bestå av små tvärstreck, vilka i olika lägen tillfogas. Inskriften talar även om *a*, *y* (?) och *b*, men beskrivningarna på dessa tecken äro så otydliga eller lämna så många möjligheter

öppna, att man icke ens i fråga om dessa tecken kan vara fullt säker på en riktig lösning. Och vad beträffar alla övriga tecken, om vilka ingenting säges i den funna inskriften, erbjuda sig ju så otaligt många lösningar, att det ej kan bli fråga om annat än ren gissning.

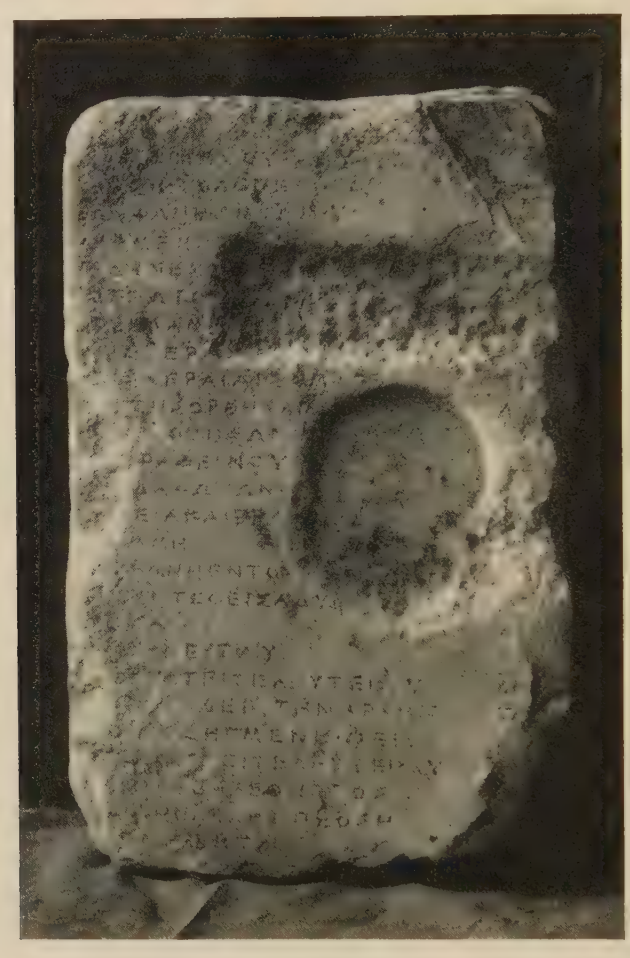

Akropolisstenen.

Reproduktion efter ett fotografi som bibliotekarien vid Stenographisches Landesamt i Dresden, regeringsrådet Max Scheunig godhetsfullt ställt till förfogande.

Hur olika varandra dylika gissningar kunnat bli, framgår ej minst av nedanstående tvenne förslag till rekonstruktion av vokalerna:[1]

[1] Johnen. Allgemeine Geschichte der Kurzschrift. Berlin 1924. Sid. 7. Mentz. Geschichte der Stenographie. Berlin und Leipzig 1920. Sid. 12.

	a	e	i	o	y
Mentz	ʖ	S	I	?	ϟ
Johnen	∧	(	I	)	V

Mentz och Johnen, som kommit till så olika resultat, ha dock båda haft tillgång till samma omfattande och värdefulla förarbeten, utförda av äldre forskare.

Det finns således föga anledning att tro, att någon enda av alla de mer eller mindre sinnrika rekonstruktioner av Akropolissystemet, som utarbetats, givit oss en fullt korrekt bild av det verkliga systemet, och detta har väl ej heller någon av dessa lärda män gjort anspråk på.

Man frågar sig kanske: har då all denna möda varit förgäves?

Förvisso icke, ty om än detaljerna i denna gamla skrift allt fortfarande bli okända för oss, så har dock detta forskararbete givit oss klarhet i hur den okände uppfinnaren *i stort sett* byggt sitt system.

Han använde endast rent geometriska tecken, med skarp åtskillnad mellan vokaler och konsonanter, och skapade av dessa en stenografisk stavelseskrift. Vokalerna bestå av större upprättstående nedstreck, och bilda stommen i teckenbilderna. Konsonanterna däremot bestå av små tvärstreck i olika riktningar, vilka först få sin betydelse sedan de tillfogats vokaltecknen, och olika allt eftersom de ställts intill dessas övre, mellersta eller nedre del. Även tycks uppfinnaren målmedvetet ha strävat efter största möjliga enkelhet.

Ingenting tyder på att Akropolissystemet någonsin kommit till praktisk användning, och det grekiska bruket att genom sådana inskrifter å offentliga platser inför allt folket framföra nya förslag, samt platsen där marmorstenen funnits, tala för att det även här varit fråga om ett sådant förslag, kanske — att döma av systemets enkelhet — i avsikt att få en snabbskrift som skulle rent av ersätta den vanliga skriften.[1]

Något inflytande på den stenografiska konstens senare utveckling har emellertid Akropolissystemet ej haft, vilket ju också är helt naturligt då det aldrig omnämnts av äldre författare och först blev bekant 1884, sedan stenen i Atén upptäckts. Men flera av de tankar som legat till grund för den okände grekiske uppfinnarens arbete, ej minst användningen av olika höjdställningar som beteckning-

[1] Johnen. Geschichte der Stenographie. Erster Band. Berlin 1911. Sid. 108 o. f.

medel, ha gått igen i senare tiders stenografiska system, och ehuru vår kännedom om denna mer än tvåtusenåriga snabbskrift ju är mycket begränsad, förstå vi dock, att dess upphovsman varit mycket före sin tid, och med heder fyller platsen som världens äldste stenografiuppfinnare.

Som synligt minne av denne okände ha vi »Akropolisstenen», vilken, efter att ha gått förlorad bland mängden av andra i Aténs epigrafiska museum bevarade inskrifter 1924 återfunnits av Dr. Hudaverdaglu, som även förskaffat densamma en god och tillgänglig plats i museet.[1]

Inskriften lyder, i svensk översättning, enligt Arthur Mentz's försök att fylla luckorna:[2]

Den 3:e vokalen bildas helt naturligt
såsom i den vanliga skriften
medelst ett streck: I,
den femte av vokalerna, Y,
har upptill en
tillsats till den lodräta,
den första, A,
har nedtill en sådan,
den följande, E, bildas
genom båda tillsatserna
med utelämnande av
den lodräta; vokalerna
måste man skriva så.
Av konsonanterna betyder
den raka och korta
strecken,
ställd vid början
av vokalen:
— — — — —,
vid mitten: T
nedtill: N
fristående, upptill
dragen: P
nedtill: M,
framför mitten åt
början till: B.
— — — — —

[1] »Der Deutsche Stenograph». 1924. Sid. 109.
[2] Mentz. Geschichte der Stenographie. Berlin und Leipzig 1920. Sid. 11.

Något senare än Akropolissystemets skapare tycks en annan okänd skriftförbättrare omkring 300 år f. Kr., ha gjort ett försök att uppställa tecken för konsonantförbindningar. Även dessa lågo fördolda för eftervärlden, tills franska arkeologer 1894 under sina grävningar vid Delfi, på en plats där det gamla Apollotemplet stått, funno brottstycken av steninskrifter innehållande den så kallade *delfiska tabellen.*

Även dessa stenar äro emellertid illa medfarna, och endast en ringa del av teckenbilderna läsbara. Dock framgår tydligen, att här är fråga om en tabell i schackbrädeform, där i övre och vänstra kanterna de gängse enkla konsonanterna äro införda, medan i kvadraterna, där de vertikala och horisontella linjerna skära varandra, beteckningar finnas för motsvarande förbindningar. Man kan härav draga den slutsatsen, att den okände uppfinnaren velat komplettera det gängse alfabetet med tecken för sådana konsonantförbindningar, som ej redan hade sina bokstäver (x z ps). Man får väl också antaga, att då de enkla konsonanterna äro införda i tabellen med sina vanliga bokstavstecken, det icke varit hans avsikt att skapa en helt och hållet ny skrift, utan att han inskränkt sig till endast dessa konsonantförbindningar, vilka emellertid givits så korta tecken, att de utan tvivel kunnat försvara sin plats inom ett dåtida snabbskriftsystem. Ej heller känner man någonting om dessa teckens vidare öden, men antagligt är väl, att det även här gällt endast en ensam tänkares försök att skapa en mera snabbskriven skrift.

Kvar står emellertid, att någon redan för omkring 2200 år sedan kommit på tanken att skapa särskilda korta beteckningar för konsonantsammansättningar.

Sägnerna, att Sokrates', Platos och Aristoteles' lärjungar skulle med hjälp av snabbskrift antecknat mästarnas föredrag, ha ej stått sig inför nyare tiders forskningar, vilka ådagalagt att det här icke varit fråga om något annat än vanlig skrift.[1]

Från århundradena närmast före Kr. känner man allt fortfarande ingenting om någon användning av snabbskrift i de hellenska staterna, ej heller från tiden närmast efter Kr.; men trots detta är det svårt att tänka sig att, särskilt under tiden för den romerska snabbskriftens blomstring, denna konst icke skulle ha kommit till användning inom den grekiska världen.

Omkring 100 år e. Kr. talar emellertid historieskrivaren Plutar-

[1] Detsamma gäller även om ett uttryck i Psaltaren, 45:te psalmen, 2:dra versen, där det står. »Min tunga är som en god skrivares penna (griffel)».

chos om en grekisk semeiografi (teckenskrift) i sådant sammanhang, att det icke kunnat vara fråga om annat än snabbskrift (takygrafi), och spår av en grekisk sådan, härstammande från mitten av 2:a århundradet ha funnits i Egypten, Syrien och Mindre Asien, varav man bör kunna sluta sig till att den samma något tidigare använts i själva Grekland.

Under grävningar i början av 1900-talet vid Oxyrhynchos i Egypten funno engelska arkeologer ett kontrakt för undervisning i tachygrafi, härstammande från år 155 e. Kr. Detta kontrakt i papyrus, utgör icke blott i och för sig ett det tillförlitligaste bevis på tillvaron av en grekisk snabbskrift vid den tiden utan är också till sitt innehåll av stort intresse.

Kontraktet lyder i svensk översättning:[1]

»Panechotes, även kallad Panares, Ex-Kosmet av Oxyrhynchos, företrädd genom sin vän Gemellos, hälsar takygrafen Apollonios.

Jag har överlämnat min slav Chairammon till dig på två år för att lära sig de tecken, som din son Dionysios känner, med början i månaden Phamenoth (februari—mars) i kejsar Antonius, vår Herres, 18:e år. Det arvode, som vi kommit överens om, utgör 120 silverdrachmer, helgdagarna icke medräknade. Av denna summa har du fått den första avbetalningen på 40 drachmer, den andra på 40 dr. skall du erhålla, när gossen har gått igenom hela systemet (commentarius) den 3:e, de återstående 40 dr. skall du få vid slutet av perioden (de två åren), när han kan skriva flytande och läsa felfritt. Om du skulle göra honom färdig före denna tid, så skall jag icke vänta med avbetalningarna till den bestämda tiden; men jag har då icke någon laglig rättighet att taga honom tillbaka före den bestämda tiden utan skall han därefter stanna hos dig så många dagar eller månader som han icke gjort något arbete.

I kejsar Caesar Titus Aelius Hadrianus *Antonius* Augustus Pius 18:e år, den 5:e Phamenoth.»

Att det här icke är fråga om en latinsk snabbskrift utan om en grekisk sådan torde framgå av att kontraktet är skrivet på grekiska, samt att alla parter att döma av namnen voro greker. Det är väl för resten knappast tänkbart att en grekisktalande egypter skulle skicka en slav, som säkerligen icke kunde latin, till grekiska takygrafer för att få lära en romersk snabbskrift.[2] Användningen av

[1] Efter en av Grenfell och Hunt 1904 i »the Oxyrhynchos Papyri», offentliggjord engelsk översättning. Via Robert Fuchs i Korrespondenzblatt 1904. Sid. 237 o. f.

[2] Den framstående kännaren på detta område Professor Wessely i Wien säger också härom i Archiv für Stenographie 1905. Sid. 38, »att här tänka på en latinsk stenografi förbjuda såväl förhållandena i Oxyrhynchos som namnen på stenograferna Apollonios och Dionysios.

ordet kommentarius tyder visserligen på att samband funnits mellan de grekiska och romerska snabbskrifterna, ty detta latinska ord var en fackterm för den latinska takygrafien, som eljest icke användes i det grekiska språket. De, visserligen få och ofullständiga papyrusresterna från denna tid ha också ådagalagt att den grekiska snabbskriften liksom den romerska, skiljer på stam- och ändelsetecken, samt att de båda skrifterna haft gemensamt ursprung.[1] Att emellertid den romerska snabbskriften är äldre än den grekiska torde bland annat framgå av att de förkristliga grekiska författarna icke alls tala om någon stenografi.

Omkring andra sekelskiftet börjar emellertid den grekiska snabbskriften komma till allmännare användning. Bland andra lär den grekiske kyrkofadern Origenes ha låtit sina föredrag och diktater nedskrivas av takygrafer för att sedan utskrivas av skönskrivare eller »skrivfröknar», vilket ju också kan förklara hans oerhörda litterära alstringsförmåga; och säkert är att något senare flera av de stora kyrkofädernas predikningar, ibland till och med mot deras egen vilja blivit stenografiskt upptecknade.

Från och med 3:e århundradet utbredes konsten allt mer och mer, vilket bäst framgår av i senare tider i Egypten funna talrika såväl papyrusblad som vaxtavlor med stenografiska tecken. Sådana finnas nu i bibliotek och museer över hela Europa, de bästa i f. d. ärkehertig Rainers samling i Wien, men endast ett ringa fåtal av dem har fullständigt kunnat dechiffreras beroende på dels papyribladens förstörelse dels stenogrammens många svårtydda ord- och stavelseförkortningar. Och detta fastän man bland annat funnit några ännu läsbara skrivövningar, ja till och med ett papyrusblad med början till en stenografisk lärobok. Så mycket framgår emellertid av till förfogande stående rester, att det här är fråga om en grekisk snabbskrift, där vokalerna bilda stommen, och stavelsetecknen åtminstone delvis synas vara hämtade från den tidens mera runda och lättskrivna »stora» bokstäver, alltså en slags majuskelkursiv snabbskrift.[2] Hade dessa rester varit inmejslade i marmorstenen, liksom beskrivningen på Akropolissystemet, och icke överlämnats åt de mera förgängliga papyrusbladen och vaxtavlorna, skulle vår kunskap om den grekiska snabbskriften nu varit en annan.

Denna från 4:e och 6:e århundradena härstammande grekiska takygrafi kallas ganska allmänt, efter fyndorterna det *egyptiska systemet*.

---

[1] Mentz. Geschichte und systeme der griechischen tachygraphie. Berlin 1907. Sid. 17.

[2] Johnen. Allgemeine Geschichte der Kurzschrieft. Berlin 1924. Sid. 9.

Redan under 5:e århundradet hade man börjat blanda in takygrafiska ord- och stavelsetecken i den grekiska vanliga skriften, och denna s. k. *boktakygrafi* kom till användning ända in på 1500-talet som anteckningsskrift samt för att i handskrivna böcker spara på det dyrbara pergamentet. I denna blandning av vanlig skrift och snabbskrift finner man vid sidan av den närmast till hands liggande metoden, att endast skriva ut ords början — en eller flera bokstäver — för första gången s. k. »sammandragningar», där början och slutet av ord skrevos ut medan en större eller mindre del av däremellan stående bokstäver uteslötos — en förkortningsmetod som i stor utsträckning återfinnes i senare tiders stenografiska system.

Grekiska munkar, som tillföljd av den s. k. bildstriden under 8:e århundradet flytt till Italien, hade fört med sig kunskapen om den grekiska stavelse-snabbskriften, och särskilt från det i närheten av Rom grundade grekiska Grottaferrata-klostret har man i behåll en del från 10:e och 11:e århundradena härstammande stenografiska handskrifter, vilka av flitiga forskare dechiffrerats och visat sig vara en fullt självständig utveckling av det äldre »egyptiska» systemet. Denna nya grekiska stenografi benämnes italienska eller vanligast *Grottaferrata-systemet,* medan en fonetisk form av detsamma, som beskrives i ett manuskript från 964, funnet i den gamla romersk-afrikanska provinsen, kallas det *afrikanska systemet.*

Dessa grekiska, efter tiden för deras tillvaro s. k. bysantinska system, visa i flera avseenden likheter, vilka tyda på en enhetlig utveckling. Överallt finner man skriften bestå av stavelsebilder, där vokaltecknen utgöra stommen, medan konsonanterna först genom sammanfogning med vokaltecknen få sin betydelse. Således samma grundprincip som redan gjort sig gällande i Akropolissystemet.[1]

Grottaferratasystemet synes i särskilt hög grad ha rönt inverkan av den vanliga skriftens fyrlinjiga lilla alfabet med dess över- och underlängder, och där är även eljest det »kursiva» elementet framträdande. Det blev således en slags minuskelstenografi. Att skaparna av denna skrift icke sett den delfiska konsonanttabellen är antagligt, ty hade de känt till dessa tecken för konsonantförbindningar, är väl föga troligt, att en så märkvärdig metod kommit till användning, som att då flera konsonanter följa på varandra, i regel endast en konsonant insättes i stavelsebilden, medan de övriga skrivas ovanför denna, men icke med stenografiska tecken utan med förminskade vanliga bokstäver:

phlegma—phe-ma

[1] Johnen. Geschichte der Stenographie. Erster Band. Berlin 1911. Sid. 137 o. f.

Förkortningarnas antal, vare sig fastställda (s. k. sigler) eller »fria» sådana, var icke närmelsevis så stort som i den romerska snabbskriften, och därför har också den grekiska tachygrafien alltid behållit sin form som stavelseskrift. I manuskript skrivna med Grottaferarasystemet, möter man stundom nästan oförkortad skrift.

Sedan araberna 641 erövrat Egypten, minskades intresset för den stenografiska konsten, och när under 9:e och 10:e århundradena den antika kulturen levde upp på nytt i hela det bysantinska riket, och den grekiska snabbskriften åter kom till heders, då blev dess uppgift icke så mycket att upptaga det talade ordet, som att vid utskrivning av böcker och urkunder spara tid och papper.

I och med 12:e århundradet tycks denna grekiska stavelseskrift, att döma av de vanställda stenografiska förkortningarna i senare tiders handskrivna böcker, som system betraktad, vara glömd.

Endast som oförstådda rester från gamla tider finner man här och var några stenografiska ordbilder.

ROM.

TIROS »NOTER».

Redan tidigt hade romarna för ofta förekommande ord använt förkortningar i vanlig skrift.

Biskop Isidorus av Sevilla[1] förtäljer sålunda i sin stora encyklopedi, att Ennius[2] uppställt 1,100 sådana förkortningar; en uppgift som väl torde få tydas så, att Ennius varit den som först *samlat* dessa under tidernas lopp så småningom uppkomna förkortningar i vanlig skrift, vilka till skillnad från Tiros noter senare kallades »vanliga noter».

Med dessa Ennius förkortningar som grundlag skapade Marcus Tullius Tiro under sista århundradet f. Kr. sin av nya självständiga tecken bestående skrift. Visserligen använde han jämte sina egna tecken även en del av de äldre förkortningarna i vanliga bokstäver, men hans skrift bestod dock huvudsakligen av självständiga nya tecken, och gör därför skäl för namnet »snabbskrift».

Tiro föddes omkring 100 år f. Kr., och tillhörde som slav den romerske senatorn Cicero den äldres hushåll, samt övergick vid dennes död år 64 till sonen, den store Cicero. Denne hade redan länge betraktat honom icke som sin faders slav utan som kamrat och vän; och denna vänskap blev icke mindre, sedan Tiro efter att år 53 ha frigivits, frivilligt stannade kvar hos sin förre herre.

En hel mängd brev[3] från Cicero till Tiro visar hur varmt fästad denne var vid sin förre slav, samt hur Tiro icke blott gjorde tjänst

[1] Stödjande sig på uppgifter från de äldre hävdatecknarna Valerius Probus och Suetonius.

[2] Meningarna ha varit delade om *vilken* Ennius som här avses: skalden född 239 f. Kr. eller språkforskaren, som levde 100 år senare. Hans Moser ger i sin Allgemeine Geschichte der Stenographie (1889), Sid. 28—29, starka skäl för den yngre Ennius, men de flesta forskare på detta område, varibland Johnen, hålla före att Isidorus talat om *skalden* Ennius.

[3] L. P. et E. Guénin. Histoire de la sténographie dans l'antiquité et en moyen age. Paris 1908. Sid. 16 o. f.

som privatsekreterare och homme d'affaires, utan även fått tjäna som mellanhand vid de mest delikata underhandlingar. Överallt ville Cicero ha Tiro med, i Rom som i landsflykt; och när slutligen Cicero fallit för de sammansvurnas dolkar, ägnade Tiro sina återstående dagar åt att, jämte språkvetenskapligt arbete, samla och utgiva sin forne herres tal och skrifter. Han dog, nära hundraårig, ett år före Kristi födelse.

Man känner icke vid vilken tidpunkt Tiro lärt sig Ennius förkortningar, eller när han börjat uppställa sina egna »noter»: men att icke blott flera av Ciceros tal, utan även sådana av Caesar och andra den tidens talare, tack vare Tiros konst bevarats åt eftervärlden, därom råder intet tvivel.

Den 5 december år 63 f. Kr. kommo Tiros noter för första gången till användning i den romerska senaten, där då senatorer, som av Tiro fått lära sig åtminstone en del av hans nya noter, upptogo Cato den yngres stora tal med anledning av Catilinas sammansvärjning. Härom säger den grekiske historieskrivaren Plutarchos[1] i sin levnadsteckning över Cato: »Av Catos tal ha vi endast detta i behåll, därför att Cicero den dagen på skilda platser i senaten hade placerat sådana, som hade en lätt hand, och vilka han (genom Tiro) hade lärt vissa noter och förkortningar, som i få drag representerade flera bokstäver.» Och vidare »att detta var första gången som man använde sådan notskrift».

Plutarchos och Suetonius berätta även att vid detta tillfälle s. k. växelskrivning kommit till användning, d. v. s. att två eller flera stenografer skrevo på samma gång, men så att var och en endast tog en mindre del i sänder, som ur minnet slutskrevs, sedan efterföljaren redan börjat skriva sin del o. s. v., varefter de olika utskrifterna sammanfogades.

Tiro torde huvudsakligen ha uppställt noter för endast prepositioner och andra ofta förekommande ord, och använde, som nämnts, vid sidan av dessa även Ennius förkortningar i vanlig skrift. Hans efterföljare, bland vilka de grekiska frigivna Vipsanius Philargyrus och Aquila, ha avsevärt ökat antalet noter, och Seneca[2] eller en av hans frigivne hade redan under mitten av första århundradet samlat omkring 5,000 sådana, samt ordnat dessa i s. k. kommentarier. Som vi skola få se, har denna notsamling i senare tider än ytterligare utökats, så att den slutligen uppgått till omkring 13,000 noter.

---

[1] Guénin. Sid. 12.

[2] Liksom ifråga om Ennius ha även här olika meningar gjort sig gällande om *vilken* Seneca som avses, men torde man nu kunna anse som avgjort, att det var Seneca den yngre, Neros lärare.

De romerska noterna äro således icke någon enhetlig skapelse av *en* man; men samtliga Tiros efterföljare ha gått samma väg, och byggt vidare på hans grunder, och därför betraktas också han med rätta som den romerska snabbskriftens fader. Namnet de »tironska noterna» finner man emellertid först i nyare tid (Gohory 1550). Under medeltiden benämndes »noterna» allmänt efter Cicero eller Seneca, vilka man då trodde vara deras uppfinnare.

Under de första romerska kejsarna voro snabbskrivare i livlig verksamhet. Yrkesstenograferna på den tiden bestodo mest av slavar och frigivna sådana, och användes i stor utsträckning som privatsekreterare åt lärda män. Så till exempel tala både Plinius den äldre och yngre om sina utmärkta snabbskrivare, och säga sig aldrig kunnat hinna med sina arbeten utan dessas hjälp. Augustus påstås själv ha varit hemma i notkonsten. Och kejsar Titus skall ha förvärvat en sådan färdighet, att han ibland roat sig med att skriva i kapp med sina hovstenografer. Ja, till och med underbarn funnos: den blivande biskopen Epiphikarus lär redan vid tolv års ålder ha uppnått stor färdighet![1]

Men även på den tiden funnos dåliga stenografer. Quintilianus, bland andra, beklagar sig till och med över att sådana utan tillstånd stenograferat och förvanskat flera av hans föredrag; och att även läsandet av noterna hade sina svårigheter framgår av att kejsar Justinianus förbjöd användning av stenografi i offentliga handlingar »på grund av tvetydigheten, som kunde uppstå genom varandra liknande tecken».[2]

I de flesta fall synas dock Tiros noter ha kunnat fylla de krav man ställt på den tidens snabbskrift, och bland andra bevis härpå brukar man framdraga ett av Martialis epigram från slutet av första århundradet, ställt till en snabbskrivare, och så lydande:

»Currant verba licet, manus est velocior illis;
Nondum lingua suum, dextra peregit opus»,

eller i svensk översättning:

Hastigt ila orden,
men ännu snabbare är handen;
innan tungan är i vila
den högra fulländat har sitt värv.

Bland de många översättningarna av detta epigram på olika språk är den franska av skalden Beauchot värd att bevaras:

[1] Guénin. Histoire de la stenographie dans l'antiquité etc. Sid. 23.
[2] Scott de Martinville. Histoire de la stenographie. Paris 1849. Sid. 27.

Les paroles ont beau voler,
Sa main saura bien y suffire;
On n'a pas fini de parler,
Qu'il a dejà fini d'écrire.

Ett annat epigram,[1] av Ausonius, kejsar Gratianus lärare, icke blott lovordar snabbskrivaren utan talar också om, att den använda skriften hade ett tecken för varje ord:

»Ila hit, du slav, som kan de snabba noterna,
du skicklige tjänare.
Gör den dubbla tavlan redo,
du som skriver hela satser
med ett tecken för varje ord,
så att det blir som ett.»

Äldre tiders hävdatecknare lämna oss en mängd exempel på snabbskriftens användning inom romerska rikets olika delar; men ej minst risken av att sammanblanda Ennius' notae vulgares i vanlig skrift med Tiros noter, samt oklarheten i vad som menades med titeln notarius, gör att man med stor försiktighet bör upptaga många av dessa historier.

Att det emellertid i här omnämnda fall icke blott varit fråga om enstaka undantag, utan att stenografien under romartiden verkligen nått stor spridning, och att dess utövare, jämte andra yrkesmän, uppmärksammats av myndigheterna, torde bland annat framgå av att kejsar Diocletianus, när han år 301 gav ut sin lag om bestämda priser icke blott för livsförnödenheter, utan även för yrkesmäns arbeten, då också tog med snabbskrivningskonsten, i vilken undervisningspriset fastställdes till 75 denarer per månad medan vanliga skrivlärare endast fingo taga 50 denarer.[2] Och när kejsar Constantin förlade sitt residens till Konstantinopel fingo de kejserliga snabbskrivarna liksom andra korporationer sin officiella rang vid hovet.

Den romerska snabbskrivaren kallades redan tidigt notarius,[3] en titel som dock så småningom övergick till att användas även för andra tjänstemän, som icke voro snabbskrivare; men som benämning för själva den stenografiska konsten som sådan begagnade man sig omväxlande av de grekiska orden tachygraphia (snabbskrift) och semeiographia (teckenskrift). Det likaså från grekiskan

[1] Carpentier. Alphabetum Tironianum. Paris 1747. Sid. V. i förordet.
[2] Moser. Allgemeine Geschichte der Stenographie. Leipzig 1889. Sid. 40.
[3] Denna gamla stolta notarius-titel har gått igen hos våra svenska riksdagsstenografer, ända tills för ett par år sedan, då notarie ersattes med »stenograf».

hämtade ordet stenografi (sammanträngd skrift) användes ej i äldre tider utan först av den moderna stenografiens fader, John Willis, på 1600-talet.

Som skrivmaterial använde de romerska snabbskrivarna små trätavlor, överdragna med ett tunt vaxlager, på vilka man skrev med grifflar av metall eller ben. En sådan griffel — stylus — var i ena ändan spetsig, och i den andra tillplattad, så att man, sedan stenogrammen dechiffrerats, kunde utplåna det skrivna och jämna vaxet medelst den platta ändan, och på så sätt använda tavlan på nytt. Dessa tavlor kommo även till användning i stället för våra dagars brev, och då ibland med anhållan till mottagaren att efter läsandet skicka tavlan tillbaka. Sådana vaxtavlor ha använts också i senare tider, och en dylik med register över Leipzigerrådsherrar från 1426 finnes ännu i behåll.

I och med den kristna lärans uppkomst fick notkonsten ökad betydelse. De kristna prästerna talade oftast fritt med stöd endast av den upplästa bibeltexten, och flera av de stora kyrkofäderna själva läto snabbskrivare upptaga predikningarna, medan i andra fall dessa gjorde det för egen räkning för att sedan kunna tillsaluhålla utskrifter. När kyrkofadern Hieronymus översatte bibeln till latin använde han »notarier», och den helige Augustinus räknar notkonsten »till en av de i dagliga livet nödvändiga färdigheterna, som också de kristna skulle betjäna sig av». Även för att uppteckna de kristna martyrernas sista ord kommo stenografer ofta till användning.

Under kyrkomötena användes stenografi i stor utsträckning. Vid mötet i Kartago år 411, där flera hundra biskopar deltogo, tjänstgjorde 4 notarier, vilka var och en hade en biskop som kontrollant vid utskrivandet av stenogrammen. Förhandlingarna stenograferades in extenso, men utskrevos, då man ej ville ha protokollen allt för vidlyftiga, i förkortad form. Genom dessa referat, som på 1700-talet offentliggjorts av fransmännen Baluz och Harduin ha en del intressanta detaljer rörande stenografernas arbete blivit kända.[1] Första sammanträdet, den 1 juni, började klockan 6 på morgonen och höll på till klockan 5 eftermiddagen, varefter man beslöt uppskjuta nästa sammanträde till den 3 juni, »för att notarierna skulle få en dag på sig för utskrivning av sina stenogram». Även om man tar i betraktande nödiga uppehåll under de 11 timmarna, så var ju tiden för utskrivningen allt för knappt beräknad,

[1] Guénin. Histoire de la sténographie dans l'antiquité et au moyen age. Paris 1908. Sid. 221 o. f.

och icke att undra på att stenograferna ej voro färdiga när den 3 juni kom, utan då begärde ytterligare uppskov. När man frågade hur länge, svarade en av stenograferna: »Det beror på hur lång tid de reviderande biskoparna behöva.» Således här något, som under förändrade former har sin motsvarighet även i våra dagars parlament. I fråga om arbetsfördelningen stenograferna emellan tycks ingenting ha varit bestämt, ty vid två tillfällen reste sig stenografer upp under pågående sammanträde och anhöllo att få bytas ut, eftersom deras tavlor voro fullskrivna.

På den s. k. rövarsynoden i Efesos 449 lära stenograferna aktivt ha ingripit i förhandlingarna genom att slå sönder vaxtavlorna för motpartens snabbskrivare.

Helt naturligt var att sedan stenografien även ställt sig i den kristna kyrkans tjänst, kravet på nya noter för de till den kristna och judiska terminologien hörande vanligaste orden skulle göra sig gällande, och kyrkofadern Cyprianus skall i mitten av 3:e århundradet ha utökat den förutvarande samlingen med ett stort antal sådana specialnoter.

De Tironska noternas glanstid varade ända till västromerska rikets undergång, men redan under kejsar Marcus Aurelius regering torde den antik-hedniska tidens notsamling ha fått sin avslutning.[1]

Med det romerska rikets förfall och konsters och vetenskapers därmed följande undergång förlorade även den Tironska skriften sin betydelse för upptagande av det talade ordet. Medeltidens riddare höllo inga långa tal, och man glömde snart att den antika snabbskriften någonsin funnits till. Endast hos munkarna i klostren, dit folkvandringarnas stormar ej nått, hade Tiros noter funnit en lugn tillflyktsort; och där skulle de räddas från glömskan och komma att fylla en ny uppgift.

De Tironska noterna voro ju ursprungligen uppställda och sedermera fullständigade med tanke på uppgiften att kunna följa det talade ordet; och så hade de också under romartiden kommit till användning. Men munkarna i klostren behövde ingen stor hastighet, för dem var det tillräckligt att ha en kort och tydlig anteckningsskrift, som lämpade sig för koncept och urkunder, för avskrifter av psalmerna och andra böcker m. m. och som dessutom sparade på det dyrbara pergamentet.

Som koncept- och anteckningsskrift fingo noterna så småningom avsevärd spridning, och stannade icke endast inom klosterväggarna, utan kommo, sedan lugnare tider inträtt, till användning även i

[1] Johnen. Geschichte der Stenographie. Erster Band. Berlin 1911. Sid. 171.

konungars och furstars kanslier. Under Karl den stores och Ludvig den frommes dagar torde ett ej ringa antal av kansliernas tjänstemän ha varit kännare av ett större eller mindre antal noter, och använt dem för koncept och avskrifter av olika slag; och tack vare det nyvaknade intresset för den romerska snabbskriften — den Tironska konstens renässans — framletades de gamla notförteckningarna, avskrevos och bearbetades i de frankiska klostren, samt utökades så att antalet noter slutligen gick upp till bortåt 13,000. Karl den store själv, som på alla sätt sökte återuppliva den antika kulturen, främjade också studierna av de gamla noterna, och befallde bland annat att undervisning i desamma skulle givas i en del klosterskolor.

Men den vanliga skriften hade ej under alla dessa sekler stått stilla i sin utveckling. I stället för det stora alfabetets otympliga bokstäver hade sedan länge tillbaka trätt det lilla alfabetets bokstäver, vilka så småningom tagit allt bekvämare former. Med dessa tydliga och lättskrivna bokstäver kunde Tiros noter i längden icke tävla, ty skillnaden i hastighet hade ju i och med noternas användning huvudsakligast som anteckningsskrift förlorat mycket i betydelse, och kunde i varje fall icke uppväga den oerhörda tidsförlust, som inlärandet av dessa noter krävde. Detta inlärande hade också under tidernas lopp mycket försvårats, enär kunskapen om hur noterna bildats tycks ha gått förlorad, så att desamma slutligen måste inläras rent utantill, och innötas utan tanke på deras sammansättning eller sammanhang med varandra, som om de varit helt och hållet godtyckliga tecken. Därför kom också den vanliga skriften att gå segrande ur denna tävlan, och Tiros noter försvunno så småningom ur kanslierna. Mer och mer blandades ordbilder i vanlig skrift in bland nottecknen. Ja, man har till och med i behåll manuskript från denna tid, där ofta förekommande ord och fraser skrivits i noter på latin, medan mera ovanliga ord skrivits i vanlig skrift och på landets språk. Den sista tyska urkunden med Tironska noter i marginalen, som vi känna till, härstammar från Otto den stores kansli år 941, den sista franska från Filip I år 1067, men i båda dessa äro noterna så illa utförda, att man antagit dem vara kopierade efter äldre utskrifter av någon som ej känt deras betydelse.[1]

Med slutet av 11:e århundradet kan man också säga att kännedomen om de Tironska noterna gått fullständigt förlorad; och att detta skedde samtidigt med eller närmast efter att latinet (under 10:e århundradet) till och med i kyrkorna börjat ersättas med de

[1] Johnen. Allgemeine Geschichte der Kurzschrift. Berlin 1924. Sid. 15.

olika ländernas egna språk, var väl ingen tillfällighet, så mycket mindre som ju de Tironska noterna voro skapade för just detta latinska språk.

Det var en enastående livslängd som förunnades Tiros noter: mer än tusen år!

Tack vare äldre tiders hävdatecknare ha vi kunnat följa den romerska snabbskriftens öde under alla dessa sekler, samt i många fall fått mycket detaljerade beskrivningar över deras användning i kulturens tjänst, men hur dessa Tiros tecken sågo ut, eller efter vilka grunder de voro uppställda, därom ha våra sagesmän intet haft att förtälja. Några antika inskrifter med Tiros noter har man ej heller funnit, och de vaxade trätavlor på vilka de romerska snabbskrivarna ristade in sina tecken, ha fått skatta åt förgängelsen.

Först från 8:e, 9:e och 10:e århundradet[1] har man funnit handskrifter skrivna helt eller delvis i noter, och urkunder med notanteckningar i marginalen, samt vad bättre är, hela notförteckningar (kommentarier) med översättning i vanlig skrift. Och allt detta i sådan form och till sådant antal, att det blivit möjligt tyda noterna och få en inblick i deras väsen.[2]

Men länge lågo dessa källor för studium av Tiros noter kvar i klosterbiblioteken, orörda och okända. Först 1496 fann den lärde abboten i Spannheim, Johannes Trithemius, i ett klosterbibliotek i Strassburg en förteckning över några tusen noter med översättningar, samt två år senare en psalmbok utskriven i noter, och 1513 försökte kardinal Bembo intressera påven Julius II för ett i Milano funnet Tironskt manuskript. Härmed var intresset för den antika snabbskriften återuppväckt, och sedan reformations- och hugenotterkrigens klosterplundringar bragt flera notrester fram i dagsljuset, började lärda män (varibland samme Gohory, som först använt benämningen »Tiros» noter) studera dem och planmässigt forska efter flera sådana: ett studium, som omkring 1600, tack vare holländarna Lipsius och Gruter, sattes så att säga på ett högre plan.

Benediktinermunkarna Mabillon 1681, Carpentier 1747 och Toustin 1767[3] togo var sitt stora steg framåt i det svåra och tålamods-

[1] Några sådana av äldre datum ha varit utan betydelse för noternas tydande.

[2] En detaljerad redogörelse för alla dessa källor lämnar oss Johnen i sin Geschichte der Stenographie. Erster Band. Sid. 193 o. f.

[3] Mabillon. De re diplomatica libri VI. Paris 1681. Sid. 457 o. f. Carpentier. Alphabetum tironianum. Paris 1747.

Toustain et Tassin. Nouveau traité de diplomatique. Paris 1750—1765. Sid. 499 o. f. (Toustain, som skrivit den stenografiska delen av detta arbete, dog före dess utgivande).

prövande arbete, som tydandet av de funna Tironska manuskripten krävde. Men först 1819, då hovarkivarien i Kassel, Ulrich Friedrich Kopp utgivit sin *Palaeographia critica,* kan man anse att frågan i stort sett fått sin lösning. Visserligen har även Kopps verk krävt rättelser och fullständiganden av en nyare tids forskning, men som grundlag för ett studium av Tiros noter är hans arbete ännu oöverträffat.

Främst bland yngre forskare på detta område står den 1898 avlidne rektorn i Köln Wilhelm Schmitz, som 1893 gav ut sina *Commentarii Notarum Tironiarum,*[1] grundade huvudsakligen på den bästa notförteckning som finnes i behåll, den från klostret i Fulda härstammande och nu i Kassels Landesbibliotek förvarade s. k. *Casselanus.* Jämte Schmitz böra här dock även bland många andra nämnas tysken Ferdinand Ruess och fransmannen Emile Chatelain, vilken senare i sin »*Introduktion à la lecture des notes tironiennes*» (Paris 1890) lämnar en klar och lättfattlig framställning av det Tironska systemet. Ruess gav sitt största erkännande åt Schmitz' arbete, och den stora noggrannhet med vilket detsamma utförts, men han var ej belåten med att notbilderna voro autograferade. Han ansåg att om än autografen aldrig så väl lyckats kopiera originalets tecken, så kunde detta framställningssätt dock icke lämna någon verklig bild av den Tironska skriften som sådan: och därför beslöt Ruess sig fö ratt ånyo ge ut »*Casselanus*», men i fotografiskt tryck.[2] Ett vackert exempel på tysk grundlighet!

Tack vare dessa forskares ihärdiga och uppoffrande arbeten ha vi sålunda fått en god inblick i huru *de* Tironska noter sågo ut, som kommo till användning under Karolingertiden, men även om man genom sammanställning av vissa fakta kunnat i någon mån sluta sig till, hurudan den Tironska skriftens utvecklingshistoria varit,[3] så är det dock omöjligt att nu bestämt avgöra, vilka av alla dessa nottecken och alla dessa förkortningsmetoder, som härstamma från Tiro själv, från romerska kejsartiden eller från senare tider.

När vi nu i våra dagar tala om de Tironska noternas väsen och utseende, måste vi således därmed mena dessa tecken i deras slutliga form, sådana de föreligga i från Karolingertiden bevarade notförteckningar och manuskript.

[1] Schmitz. Commentari notarum tironiarum. Leipzig 1893.
[2] Die Kasseler Handschrift der Tironischen Noten. Berlin 1914.
En sida ur »Casselanus» finnes å sidor 42 och 43 återgiven i så väl Schmitz' autografi som Ruess' fotografi.
[3] Johnen. Geschichte der Stenographie. Erster Band. Sid. 215.

Den Tironska skriften var ursprungligen skapad med hänsyn till uppgiften att kunna följa det talade ordet. Den blev också en ordskrift. Men dessa ordtecken äro icke helt och hållet godtyckligt valda, utan man kan spåra ett visst system, eller rättare sagt flera system, enligt vilka ordbilderna — noterna — synas ha som grundlag enklare från den vanliga skriftens stora alfabet hämtade tecken, vilka ibland beteckna bokstäver ibland bokstavssammansättningar.

Alfabet.

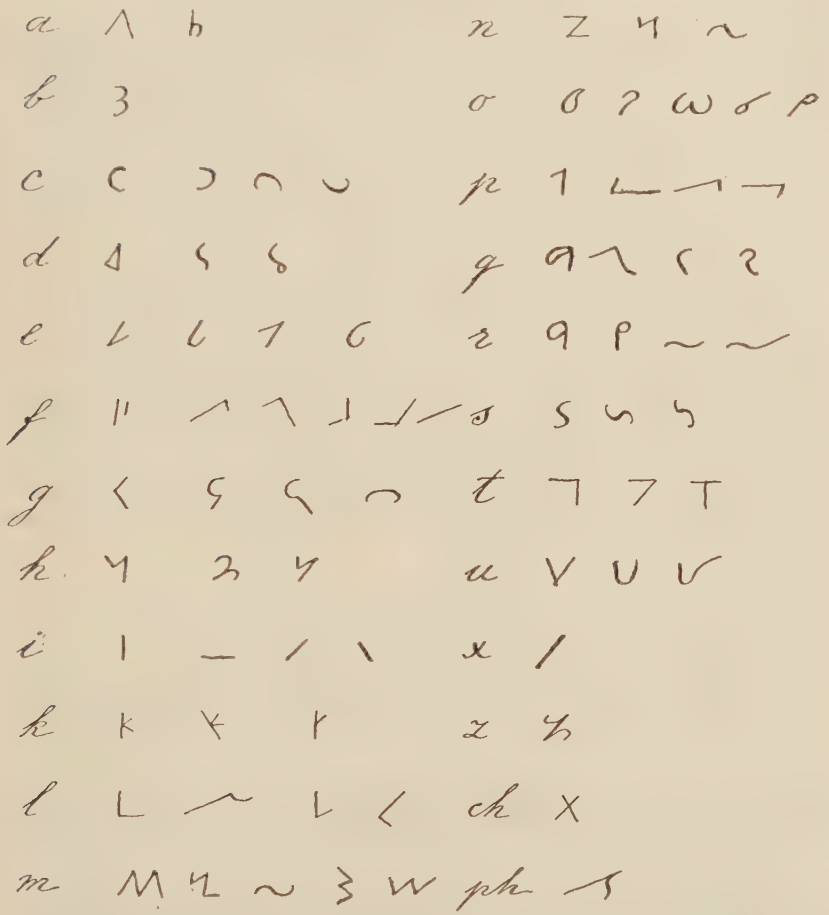

Reproduktion efter Emile Chatelain. Introduction à la lecture des notes Tironiennes. Paris 1900. Sid. 3.

Dessa grundtecken användas ej enhetligt, utan ett och samma tecken kommer ofta till användning för olika bokstäver eller bok-

stavssammansättningar, en och samma bokstav kan betecknas på flera olika sätt, och vad ännu värre är, ett och samma grundtecken kan undergå sådana förändringar att det till oigenkännlighet förvanskas.

Ingen av de 24 stycken från äldre tider härstammande notförteckningar, som man har i behåll, innehåller något alfabet, och på ett enda undantag när[1] äro noterna ej heller upptagna i alfabetisk ordning, utan efter innehållet i större eller mindre grupper, avsedda att inläras den ena efter den andra. Som lexikon i vanlig mening kunna således dessa förteckningar icke användas.

När man talar om det Tironska alfabetet, gäller det spekulationer utförda av senare tiders forskare, och då det ofta blir en ren smaksak om tecken skola räknas som självständiga sådana eller som förändrade grundtecken, har följden blivit att olika forskare kommit till olika resultat. Bland de många försök som gjorts att rekonstruera ett Tironskt alfabet finna vi sid. 35 ett förslag av fransmannen Chatelain, vilket ifråga om antal medtagna tecken intager en mellanställning.

För bokstaven *a* har Chatelain, som vi se, endast upptagit två tecken, men genom sönderdelning eller förändringar kan man få flera nya variationer, vilka mycket väl skulle kunna betraktas som självständiga tecken. Det första *a* — huvudtecknet — är som synes ingenting annat än det vanliga stora alfbetets *A* (sedan detta rensats från alla onödiga påhäng), men delar man detta *A*-tecken i två hälfter, så betecknar första halvan förstavelsen *ad* och andra halvan *ab*, och genom användning av dessa båda *a*-ben i olika riktningar får man till exempel:

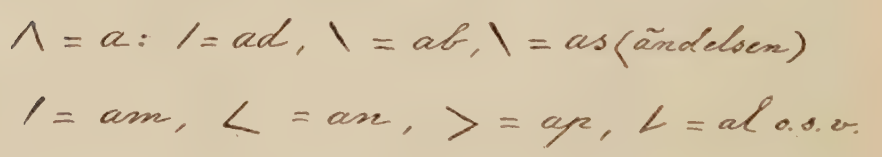

För *c* har Chatelain upptagit 4 tecken, men ser man närmare på dessa skall man finna, att här är fråga om ett och samma *c*-tecken: i vanlig ställning, omvänt, liggande, och liggande upp och ned.

Och likaså i de två sista *m*-tecknen finner man det ursprungliga tecknet stående på kant, och upp och ned. Tecknen för *m* och *n* taga ofta mycket märkvärdiga former, där föga av urtypen kan spåras (se exemplet november sidan 38). Där sa ske kan, sam-

[1] Ett i kungliga biblioteket i Brüssel förvarat *fragment* av en notförteckning.

mansmälta i allmänhet konsonant- och vokaltecken, men vokalerna *a, e* och *i* betecknas även ofta sinnebildligt på så sätt att rakt slutande konsonantstaplar, om de lutas åt höger antyda följande *a*, åt vänster *e* samt stående upprätt *i;* även *o* och *u* kunna, ehuru mera sällan, symboliseras. Att en och samma bokstav kan taga så många olika former försvårar naturligtvis läsningen, men i ännu högre grad inverkar härvidlag att i många fall ett och samma tecken kan ha mer än en betydelse. Så kan det vågiga horisontella tecknet (Melins *u*) betyda både *n* och *r;* halva *h* kan bli *c, b* i vissa fall ävenså *c,* »korsning» kan betyda både *l* och *x,* cirkeln i de två första *r*-tecknen (se alfabetet) kan i vissa fall bli *o,* i andra *d,* och i många fall tjänar denna ögla endast till att förbinda andra tecken med varandra *(ib, vg, tr);* slutligen kunna vid hastig skrivning huvudtecknen för *d* och *s* lätt förväxlas o. s. v.

Exempel.

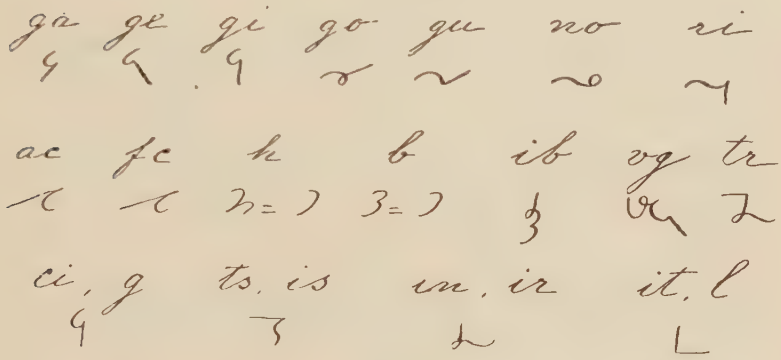

Trots alla bokstavs- och stavelsetecken förblir emellertid den Tironska skriften en *ordskrift*, där det, visserligen med vissa grunder för noternas bildande som stöd för minnet, dock gäller att lära sig bortåt 13,000 noter.

En Tironsk not består av ett enkelt eller sammansatt huvudtecken, med eller utan ett bitecken för ändelsens betecknande. Bitecknen, som i allmänhet härstamma från det vanliga kursiva alfabetet, göras mindre än huvudtecknen och skrivas skilda från desamma, vilket mer än något annat ger den Tironska skriften dess karakteristiska utseende. Även när det är fråga om ett ord med förstavelse, blir tecknet för denna huvudtecken, och skrives större, medan ordstammen blir bitecken. Eller ännu vanligare: förstavelsen blir huvudtecken, första delen av stamordet uteslutes, och senare

Exempel å noter.

a(lius) a(lienus) a(micus) a(nimus)

a(nim)i ab(ne)g(at)[1] a c(col)a[2] b(onus)

b(rev)is c(eter)a c(ivis) di(scipli)na[3]

f(acil)is go(mna)s(ium) h(omo) h(o)ror[4]

l(iber) l(ocus) m(ajestas) m(aturus)

m(edicus)[5] m(edicina) n(ominativ)us[6]

n(ob)(is) o(ti)um o(ptimus) p(urpur)a

p(rim)a R(om)a s(uper) s(uperb)a

s(uperi)or[7] fo(rm)a[8] v(i)l(i)s[9] vi(ctori)a

Ti(tus) t(e)n(e)b(r)ae n(ovem)b(er) [exb]

1) tecknet för *g* på sned. — 2) Halva *a* plus *c*. — 3) Ändelsen står här före huvudtecknet. — 4) Halva *h*. — 5) Sista nedstrecken i förändrad riktning. — 6) *m* på kant. 7) Liggande *s*. — 8) o f a. — 9) u s l. — 10) t b n e.

delen av detsamma blir bitecken. Bland ytterligare skiljemärken för att öka noternas antal användes även i stor utsträckning den s. k. diakritiska punkten i olika ställningar; och när ett ändelsetecken skall tillfogas en sådan not sättes detsamma istället för punkten, på dennas plats. Den diakritiska punktens ställning är ofta av sinnebildlig betydelse. Så till exempel står densamma vid orden sol, måne, stjärnor, luft och huvud *över*, men vid jord, land, hav etc. *under* huvudtecknet; vid guld över, vid silver under o. s. v.

Kortheten i noterna vinnes även genom att man jämte ändelserna betecknar:

1) endast begynnelsebokstaven,

2) endast begynnelsestavelsen,

3) två eller flera bokstäver inuti orden, vilka ibland skrivas i annan ordning än de förekomma.

Vokaler inuti ord uteslutas nästan alltid.

Exempel å ändelsetecken.

meus mea meum mei meae meo meam

mater matris matri matrem matre

matres matrum matribus;

amo amas amat amamus amatis amant

Causa in causa sine causa

civitas in civitate o. s. v.

Man antager allmänt att Tiro i regel lämnat ändelserna obetecknade, samt att det var först senare, med början under Senecas tid

och avslutning under Marcus Aurelius, som de flesta ändelsetecken tillkommit.[1]

I Tiros skrift, sådan *vi* känna den, förekomma noter utan ändelsetecken endast vid:

1) Ord vilka icke kunna antaga olika böjningsformer, såsom adverb, prepositioner och konjunktioner,

2) vissa ofta förekommande substantiv eller adjektiv i nominativus, samt

3) vissa ofta förekommande verb i presens, tredje person singularis.

Chatelain upptar ända till 660 ändelsetecken, men gör icke anspråk på att hans lista skall vara fullständig. Vid dechiffrering av Tironska manuskript ge dessa ändelsetecken ej sällan första ledtråden, ty tack vare dem kan man se vilken ordklass det är fråga om.

Chatelain lämnar 292 tecken för förstavelser: en ökning av antalet noter som ju i och för sig icke spelar så stor roll, när det är fråga om att lära sig 13,000 sådana. Men dessa förstavelsetecken försvåra avsevärt läsningen, därför att de ofta tillsammans med följande ordstammar ge teckenbilder av den vanliga nottypen — med tecknet för förstavelsen som huvudtecken och stamordet som bitecken.

Härovan lämnade redogörelse för det Tironska systemets byggnad är långt ifrån fullständig. Varken utrymme eller författarens kunskaper ha tillåtit att gå djupare in i den Tironska snabbskriftens mysterier med alla dess särregler och godtyckligheter; och meningen har också endast varit att i stort sett ge läsaren en inblick i noternas väsen. Att kunna dechiffrera ett okänt Tironskt stenogram blir en annan sak.

De flesta i behåll varande Tironska manuskript äro emellertid överförda till vanlig skrift. De lärda män, som på detta arbete offrat tid och möda, ha visserligen haft en god hjälp i de av Kopp och Schmitz utgivna notsamlingarna. Men dock ha svårigheterna varit stora, beroende på, dels att man, när man möter en obekant ordbild, ej kan veta *var* man skall söka bland alla dessa noter, vilka ej ens stå i alfabetisk ordning, dels att de Tironska manuskripten ofta äro illa skrivna och med stora olikheter sinsemellan, samt ej sällan uppblandade med »stavelsenoter» (sid. 47).

[1] Johnen. Geschichte der Stenographie. Erster Band. Sid. 225.

»Charta» från Ludvig den Fromme».

enligt Carpentier.

CHARTA XXXVI.

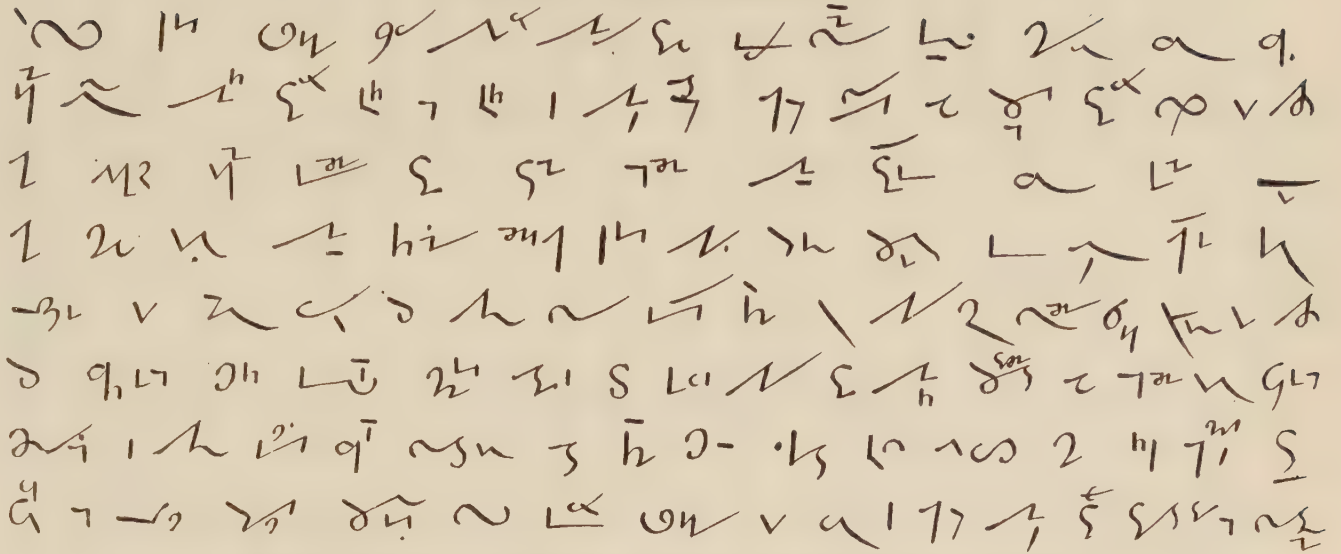

Reproduktion efter D. P. Carpentier. Alphabetum Tironianum. Paris 1747. Sid. 64.

»Casselanus».

Schmitz.

COMMENTARII I CAP. IX.

Gr. 33. 34. 35.

1 paenus
2 paenitus
3 paenetrat
4 paenetral
5 paenetrabilis
6 sententia
Gr. 34.
7 sententiosus
8 summa
9 summola
10 adsummat
11 consummat
12 studium
13 studiosus
14 studet
15 sentit
16 adsentit
17 consentit
18 dissentit
19 sensit
20 adsensit
21 consensit
22 dissensit
23 dissensio
24 consentaneo
25 iudicis
26 iudex
27 iudicium
28 in iudiciu
29 praeiudicium
30 in praeiudicio
31 sine praeiudicio
32 sine ullo praeiudicio
33 volo
34 nolo
35 malo
36 voluntas
37 voluptas
38 voluntarius
39 vult
40 non vult
41 mavult
42 vultis
43 non vultis
44 mavultis
45 vis
46 non vis
47 mavis
48 quidvis
49 quamvis
50 quantumvis
51 lis
52 litigat
53 litigatrix
54 suavis
55 insuavis
56 consuavis
57 suavissimus
58 insuavissimus
59 consuavissimus
60 diu
61 diutius
62 diutinum
63 diutissime
64 quamdiu
65 quamdiutius
66 quamdiutinum
67 quam diutissime
68 dat Gr. 35.
69 dedit
70 nomen
71 ephinomen
72 anomen
73 adnomon
74 connomen
75 cognomen
76 denomen
77 pernomen
78 pronomen
79 praenomen
80 nomenculator
81 nominativus
82 nominatim
83 scio
84 scit
85 sciscitatur
86 conscius
87 inscius
88 rescit
89 Roscius
90 conscientia
91 inscitia
92 adsciscit
93 consciscit
94 desciscit
95 resciscit
96 solus
97 non solum
98 consolatur
99 praestolatur
100 solatium
101 solitarius
102 ad consulandum
103 solitudo
104† libet

Reproduktion efter Schmitz autograferade kopia, något förminskad. »Noterna» från 18—57 finnas även å nästa sida hos Ruess.

En sida ur Schmitz notsamling.

»Casselanus».

Ruess: Cod. Cass. 21.

Reproduktion efter Ruess' fotografi. Schmitz »noter» 18—57 återfinnas här.

En sida ur Ruess notsamling.

Psaltaren.

68. psalmen.

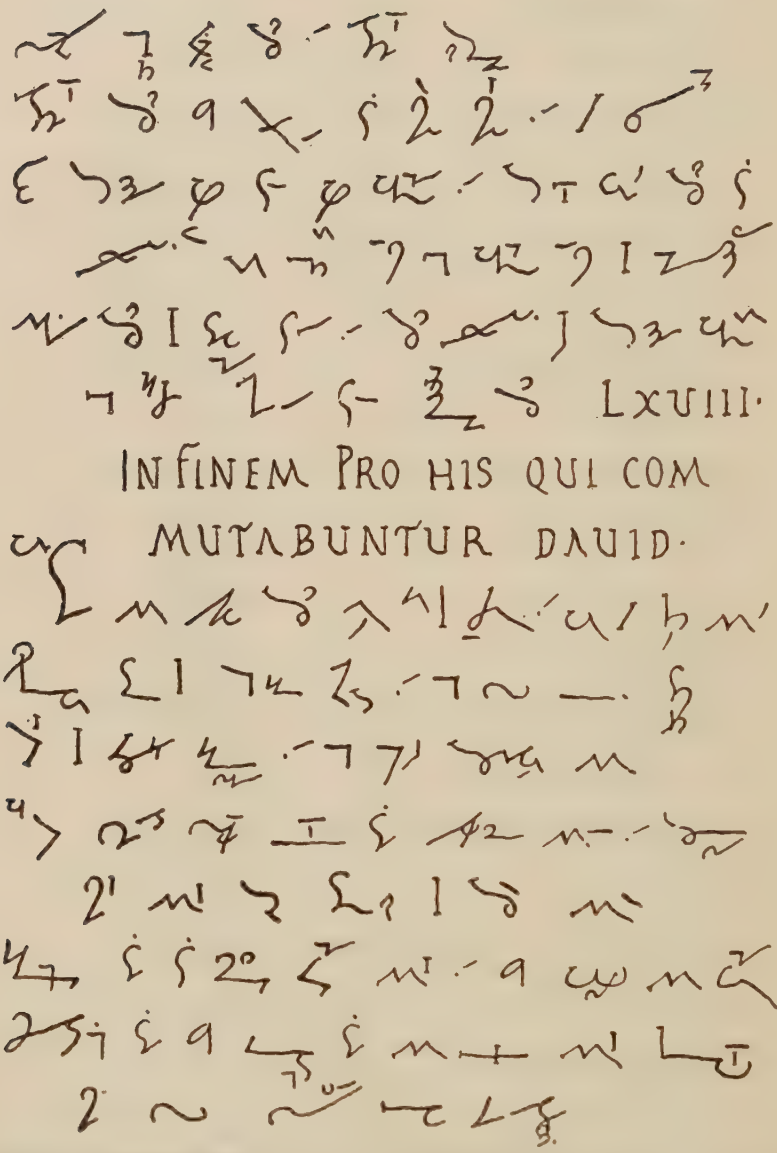

Bibliothèque nationale à Paris. Lat. 13160. Reproduktion efter Chatelain. Introduction à la lecture des notes Tironiennes. Paris 1900. Pl. VII. Något förminskad.

Översättning.

enligt Chatelain, med texten rad för rad överensstämmande med originalet.

Ragna terrae, kantate Deo, psallite Domino
Psallite Deo, qui ascendit super caelum caeli ad orientem.
Ecce dabit voci sue vocem virtutis. Date gloriam Deo super
Israel magnificentia ejus et virtus ejus in nubibus.
Mirabilis Deus in sanctis suis; Deus Israel ipse dabit virtutem
et fortitudinem plebi sue; benedictus Deus. *L XVIII.*

In finem pro his qui commutabuntur David.

Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aque, usque ad animam meam.
Infixus sum in limo profundi, et non est substantia.
Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me.
Laborami clamans, rencae factae sunt fauces meae, defecerunt
oculi mei, dum spero in Deum meum.
Multiplicati sunt super Capillos kapitis mei, qui oderunt me gratis.
Confortati sunt qui percecuti sunt me inimici mei injuste,
quae non rapui tunc exoluebam.

Ser man kritiskt på den Tironska snabbskriften, så måste man visserligen hysa största aktning för den idérikedom dess skapare lagt i dagen, men kan å andra sidan ej underlåta att finna, att många och stora brister vidlåda detta försök att skapa en verklig snabbskrift.

Att så skulle vara är ju också helt naturligt! Grunden för byggnaden, det gamla romerska stora alfabetet, var något helt annat, än våra tiders bekväma och flytande skrift, och ej heller hade Tiro och hans efterföljare några andra systemuppfinnares erfarenheter att stödja sig på.

Bristen på enhetligt system i den Tironska byggnaden samt den förvirrande stora massan förkortningar gjorde inlärandet oerhört svårt. Den naturliga följden av det stora antalet grundtecken måste också bliva, att det var omöjligt få tillräckligt karakteristiska skiljemärken dem emellan; och då härtill kom, att en och samma not ofta hade mer än en betydelse, samt att tecknen ej sällan till

oigenkännlighet förvanskades, så blev också den Tironska skriften i hög grad svårläst. Och detta ehuru den synnerligen tydliga ändelsebeteckningen verkade i motsatt riktning.

Vad hastigheten beträffar, så säger oss en första blick på ett stycke sammanhängande Tironsk skrift, att dessa noter med sina delade ordbilder och många otympliga grundtecken icke *kunna* vara snabbskrivna. Att den romerska snabbskriften i alla fall, som vi ju veta, dock i århundraden fyllt sin uppgift att följa det talade ordet, har nog, förutom att ofta »växelskrivning» användes, i ej ringa mån berott på, att man på den tiden talade långsammare än i våra dagar, och detta särskilt då de gamla romarna talade för allt folket på stora öppna platser, varvid rösten måste höjas och talhastigheten än ytterligare minskas.

Trots sina brister ha Tiros noter emellertid väckt beundran hos senare tiders främsta stenografiuppfinnare, och många av dem ha efter studium av Kopps »*Palaeographia critica*» låtit sig i ej ringa mån påverkas av Tironska förkortningsmetoder.

Något direkt inflytande på den stenografiska konstens utveckling i övrigt fingo Tiros noter emellertid ej, ty när den moderna stenografien i början av 1600-talet väcktes till liv, lågo de Tironska manuskripten ännu glömda och okända i klosterbiblioteken, och hade intet inflytande på de geometriska systemens uppbyggande. Däremot hade kunskapen om att det *funnits* en romersk snabbskrift så till vida sin betydelse, att det blev detta medvetande, som gav impulsen till det nyvaknade intresset för den stenografiska konsten.

Tiros noter voro till sin byggnad vitt skilda från den grekiska snabbskriften. Det gällde ju här en konsonantisk ordskrift, medan den grekiska tachygrafien var en vokalisk stavelseskrift, men detta oaktat finnas dock vissa likheter de båda skrivsystemen emellan. Båda hade som yttersta grundlag den vanliga skriftens alfabet ur vilket även den grekiska snabbskriftens raka streck voro hämtade, och det blev då helt naturligt att likheter, som funnos mellan vissa latinska och grekiska bokstäver, även skulle komma till synes i de båda snabbskrifterna, utan att därför endera skriften behövt hämta tecken från den andra. Men ju längre de båda skrifterna levat vid sidan av varandra, den ena för grekiska den andra för latinska språket, dess mer ha de återverkat på varandra; vilket förklarar många likheter i senare former, samt i viss mån även den romerska ordskriftens delvisa övergång till stavelseskrift.

DE LATINSKA STAVELSENOTERNA.

Medan i frankiska och germanska länder de Tironska noterna, som förut framhållits, i stort sett bibehållande sina ursprungliga former av ordtecken, fingo tyna bort och gå förlorade under konkurrensen med den förbättrade vanliga skriften, så utvecklade de sig i sitt hemland Italien till en stavelseskrift: de s. k. latinska stavelsenoterna.

Visserligen finner man bland de frankiska noterna stavelsetecken,[1] men detta endast undantagsvis och mest för att beteckna främmande (germanska) namn. Det gällde här en nödfallsåtgärd, som även kunde komma till användning för latinska ord, för vilka inga nottecken funnos i förteckningarna, eller sådana vars nottecken skrivaren ej lärt sig, i vilket fall han antingen, som mycket ofta hände, skrev dessa ord i vanlig skrift, eller också använde några av Tiros stavelsenoter för enstaviga ord eller ändelser. Sådana bland de andra noterna inströdda stavelsetecken kallas de »frankiska stavelsenoterna».[2]

Italienarna däremot synas mera målmedvetet ha sökt förvandla den Tironska ordskriften till en stavelseskrift. I en äldre form, antagligen från 5:e till 7:e århundradet, bibehöllos dock ordtecken för flera vanliga ord, och likaså särskiljandet av stam och ändelse, medan den italienska stavelseskriften i sin yngre form, från 8:e till slutet av 11:e århundradet, nästan uteslutande använder stavelsetecken och icke gör någon skillnad på beteckningen av stam och ändelse.

Båda formerna erinra i mycket om den yngre grekiska takygrafien med dess mera regelbundna och enkla byggnader, och liksom i denna skrivas stavelsetecknen fristående. Den yngre stavelseskriften trängde snart ut den äldre, och kom till stor användning i norra Italien. Yngre italienska forskare antaga till och med, att kunskap om noterna ingått i notariattjänstemännens utbildning.[3]

Endast undantagsvis torde dessa italienska stavelsenoter ha trängt in i klostren, där Tiros noter allt fortfarande levde i sin ursprungliga form, men i behåll varande manuskript visa, att stavelsenoter även kommit till användning i påvars och italienska furstars kanslier. Så har påven Silvester II efterlämnat flera »bul-

[1] I första notkommentariens 7:de och 8:de kapitel.
[2] För att skilja dessa från övriga noter sattes ofta ett vågrät streck över desamma.
[3] Johnen. Geschichte der Stenographie. Sid. 232 och 233.

lor» från år 999—1002 med hans hälsning och egenhändiga namnteckning i stavelsenoter:

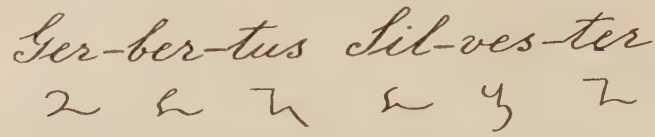

Även till Spanien nådde de italienska stavelsenoterna, och värdefulla manuskript med sådana noter ordnade i läroboksform finnas ännu i behåll i nationalbiblioteket i Madrid och i klostret Escorial.

Man känner ingenting om, att de latinska stavelsenoterna kommit till användning för att upptaga det talade ordet, utan får väl antaga att denna skrift endast varit till hjälp vid anteckningars förande och avskrivning av böcker. Och därför gick det med denna stavelseskrift som med de ursprungliga noterna. Den kunde ej hålla sig konkurrensen med den förbättrade vanliga skriften, utan lämnades även den åt glömskan, för att först i nyare tider dragas fram i ljuset av stenografhistoriska forskare.

ÖVERGÅNGSTIDEN.

LATINSKA SYSTEM.

År 1874 bragte Valentin Rose trenne med en del stenografiska tecken försedda, avskrifter av en handskrift fram i ljuset,[1] vilka sedermera ytterligare analyserats och beskrivits av bland andra Arthur Mentz.[2]

Det visade sig att här var fråga om ingenting mindre än avskrifter av ett brev innehållande utdrag ur en lärobok i stenografi för latinska språket jämte en avhandling om stenografi i allmänhet. Rose antog att brevskrivaren och systemuppfinnaren varit den bekante munken John av Tilbury, och ganska allmänt har detta tagits som avgjort; men det enda man med säkerhet kan sluta sig till av brevets innehåll är att detsamma skrivits i slutet av 1300-talet av en engelsk munk till någon ävenledes okänd inflytelserik person.

Detta fynd är emellertid av stort värde för den stenografhistoriska forskningen icke blott därför att det stenografiska systemet i och för sig erbjuder mycket av intresse, utan även därför att man av den innehållsrika inledningen får veta vilken uppfattning en bildad munk på den tiden hade om den romerska snabbskriften samt om stenografiens väsen och uppgifter i allmänhet. Författaren framhåller hurusom den romerska notkonsten, som han trodde vara uppfunnen av Cicero, på sin tid blomstrat, men till följd av dess svårlärdhet och otydlighet, som ledde till att kejsar Justinianus förbjöd dess användande, sedan blivit fullständigt glömd.[3]

Skarpt kritiserar han också dessa »Ciceronska» noter, särskilt att grundtecknen ofta till oigenkännlighet förvanskats, och erbjuder istället sina »nya noter» vilka han säger sig ha fått som en

[1] Två i British Museum i London, en i Bodleian Library i Oxford.
[2] Korrespondenzblatt. 1912 Sid. 163 o. f.
[3] Den engelske munken tycks märkvärdigt nog ha varit omedveten om den romerska snabbskriftens renässans under Karolingertiden.

uppenbarelse från den 1170 mördade och sedan kanoniserade ärkebiskopen Tomas Becket. Om den stenografiska konsten har han mycket höga tankar, och framhåller i starka ordalag dess förtjänster. Så säger han, att man med stenografi icke blott kan följa det talade ordet utan även tack vare densamma utföra lika mycket arbete som 20 vanliga skrivare, och dessutom förbruka endast $^1/_{20}$ så mycket papper som eljest. Och allra mest blir denna konst till nytta för den studerande unge mannen, som kan ordagrant ta upp allt vad läraren talar så att han snart blir lika skicklig som denne, ja till och med överträffar honom» ty »läraren, som icke kan stenografi, behöver först tänka sig för, innan han håller sitt föredrag, men den stenografikunniga eleven har blott att taga fram sitt stenogram, och så kan han svara på alla frågor!» Men med skärpa framhålles också, att man för att bli stenograf måste sätta in alla sina krafter på inlärandet, och när man stenograferar »får man icke ett ögonblick vända sig från talaren, icke riva sig på pannan eller i ögonen, och alltid skall man ha 60 eller 100 väl spetsade pennor i beredskap».

Alfabet

i något »ränsad» form.

Enligt Mentz i Korrespondenzblatt 1912. Sid. 170, samt Johnen i »Allgemeine Geschichte der Kurzschrift» 1924. Sid. 20. En hel del historieskrivare — och däribland även Johnen och Mentz i andra arbeten — angiva från och med *l* en annan teckenfördelning, beroende på att *k* uteslutits ur teckenraden.

Den »nya notkonsten» *(nova ars notaria)* är liksom Tiros noter en ordskrift med fristående huvud- och bitecken; men grundtecknen äro helt och hållet lösryckta från den vanliga skriftens bokstäver, och bestå av det lodräta strecket som grundlag med tillfogade hakar i olika lägen och riktningar. Dessa grundtecken, vilka påminna om Akropolissystemets tecken, ja även något om de s. k. »yngre runorna», äro emellertid inga bokstavstecken i van-

lig bemärkelse utan tecken för ordstammar. Tecknet *a* betecknar en ordstam med begynnelsebokstaven *a*, tecknet *b* en ordstam med begynnelsebokstaven *b* o. s. v. Tecknen äro som synes regelbundet bildade i alfabetisk ordning, vilket i en tid, då ännu ingen kommit på idén att fördela dem efter mera målmedvetna grunder, förefaller naturligt. För att skilja alla de ordstammar åt, som ha samma begynnelsebokstav, använder den okände uppfinnaren sig av förändringar och tillsatser vid grundtecknens nedre ändar. I avsikt att kunna i någon mån inskränka antalet av dessa beteckningar, uttog han ur Psaltarens psalmer (80,000 ord) de vanligaste ordstammarna, vilka han gav stenografiska tecken, medan mindre ofta förekommande ord, framför allt namn, skrevos med en s. k. halvstenografi (ars exeptoria) där, utom i formord och ändelser konsonanterna skrevos med vanliga bokstäver. Denna halvstenografi var även avsedd att kunna användas självständigt.

För angivande av de verbala böjningsformerna hade uppfinnaren kommit på en lika enkel som sinnrik idé. »Tempus» angives nämligen medelst olika *slag* av bitecken, »person» medelst dessas olika *höjdställning* i förhållande till huvudtecknen, och »numerus» medelst bitecknets placering *före eller efter* huvudtecknet.

Verbens konjugation.

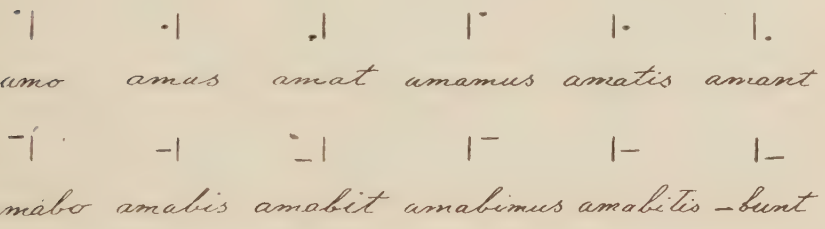

Beträffande substantivets och adjektivets höjdställningar ge de bevarade avskrifterna icke full klarhet, och uppfinnaren själv förklarar reglerna härom vara mindre tillfredsställande.

Den okände munkens »nya notskrift» betydde otvivelaktigt ett aktningsvärt steg framåt. I stället för den Tironska skriftens virrvarr av tecken och metoder, finner man här en stark och målmedveten strävan efter förenkling och regelbundenhet. Antalet grundtecken ha i jämförelse med Tiros i ej ringa mån minskats och, det kanske bästa av allt, dessa grundtecken få alltid behålla sin ursprungliga form. Anmärkningsvärt är också att någon redan så långt tillbaka i tiden kommit på idén att företaga frekvensunder-

sökningar. Någon nämnvärd hastighet var dock ej möjlig att nå med dessa sammansatta och oförbindbara tecken. Uppfinnaren säger sig också själv ha varit för gammal att praktiskt draga nytta av sin konst, och man känner ej heller någonting om, att den sedermera kommit till användning.

Men att densamma ej så snart helt försvunnit i glömskan, framgår av att flera århundraden senare fransmannen Gohory i sitt 1550 utgivna arbete beskriver ett äldre system, som av flera forskare anses ej kunna vara något annat än just dessa den engelske munkens »nya noter».

En i Laurenzianska biblioteket i Florens bevarad handskrift befanns ha en fullkomligt likalydande början, som ovan omnämnda engelska, och antogs därför först vara en 4:e avskrift av samma brev, men efter en noggrannare granskning fann italienaren Rostagno år 1900, att det här var fråga om ett annat stenografiskt system.

Yngre forskare, framför allt Mentz,[1] ha ytterligare visat att så var förhållandet, samt klarlagt, att denna snabbskrift, som av sin upphovsman givits det stolta namnet »*Ars notaria Aristotelis*», även den är av engelskt ursprung, samt härstammar från 13:e århundradet, och således något yngre än det andra systemet.

Vad uppfinnarens person beträffar, så har man icke av brevets innehåll kunnat draga några andra slutsatser, än att det även här varit en kyrkans tjänare, som velat skänka mänskligheten en ny snabbskrift. Detta det s. k. Aristotelessystemet är i ännu högre grad än det äldre systemet grundat på den latinska grammatiken. Men i tillämpningen går uppfinnaren sin egen väg, och hämtar sina tecken direkt dels från vanliga skriftens små bokstäver dels från de arabiska siffrorna.

Bokstäverna *a b c d e* och *f* bilda vardera två tecken, medan däremot *g h i l m n o p q* och *r*, samt siffrorna användas nästan oförändrade. Dessa huvudtecken bliva, om de stå ensamma, rena ordtecken, som användas för ordklasser, som ej kunna antaga olika böjningsformer; och detta på så sätt att av bokstäverna från *a* till *g* bildas prepositioner, av *g* till *r* konjunktioner samt av siffrorna adverber. För att i större antal kunna utnyttja dessa tecken användas de i 5 olika höjdställningar, varvid orden fördelas utefter teckenraderna i den ordning i vilken de äro uppräknade i dåvarande latinska grammatika, utan någon som helst hänsyn till, *vilka bokstäver* det är fråga om.

[1] Korrespondenzblatt 1912. Sid. 173 o. f.

Exempel.

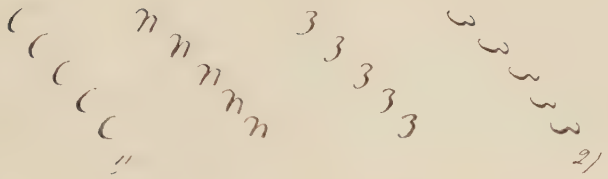

[1]) Första delen av a. — [2]) En liggande 3:a.

Ordklasser som kunna antaga olika böjningsformer, såsom substantiver, adjektiver, pronomina och verb, betecknas medelst dessa samma huvudtecken, men, då icke ensamma utan åtföljda av *bitecken* (punkter, cirklar, halvcirklar och raka streck i olika lägen); och det intressantaste härvidlag är, att det är bitecknet som anger ordstammen, medan huvudtecknet betecknar de olika böjningsformerna. Samma 12 tecken, vilka stående ensamma beteckna prepositioner, betyda nu, när de åtföljas av ett bitecken, substantivers och adjektivers 6 olika kasus i singularis och pluralis, varvid huvudtecknets höjdställning visar vilken deklination det är fråga om. För att få ett tillräckligt antal bitecken för de olika ordstammarna kunna dessa placeras i olika ställningar till huvudtecknet: över, under, framför eller bakom detsamma, och dessutom kunna de raka strecken förekomma med eller utan »tryckning». På samma sätt användas de 12 tecken, vilka stående ensamma beteckna konjunktioner, för att ange pronominas deklinationer, medan adverbernas 20 siffertecken angiva verbernas (participernas) olika böjningsformer. Dock äro reglerna för verben mera invecklade än för de andra ordklasserna.[1]

Eftersom sålunda vanliga skriftens siffror blivit utnyttjade för verb och adverber, betecknas siffrorna istället med *ensamstående* bitecken, i olika höjdställningar för att skilja grundtal från ordningstal. (Se nästa sida.)

Som synes är detta Aristoteles system fullt självständigt, trots det man ju, tack vare »lånet» ur den äldre lärobokens förord dock vet, att uppfinnaren känt icke blott detta system utan även i någon mån Tiros noter. I den del av förordet, som icke är gemensamt för båda manuskriptena ger författaren många goda råd åt den blivande stenografen, och framhåller liksom den äldre författaren

[1] Mentz. Korrespondenzblatt 1912. Sid. 177 o. f.

Exempel.

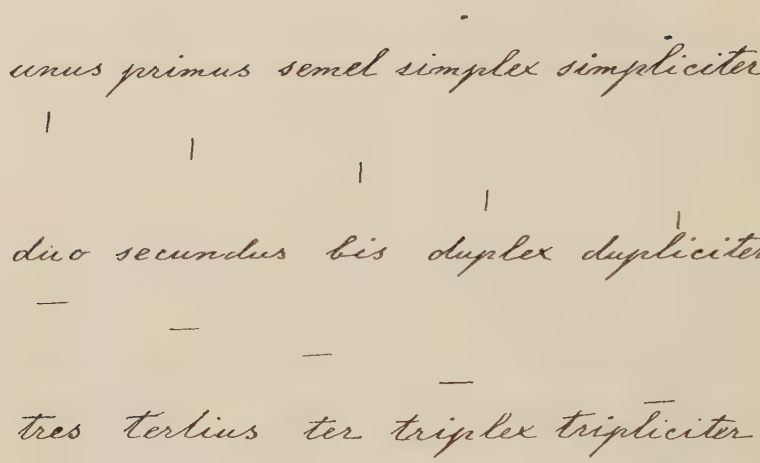

vikten av att alla »mekaniska» förberedelser äro vidtagna i förväg innan man börjar skriva, »så att öron, ögon och förstånd fullständigt kunna tagas i anspråk för själva stenograferingen». Men han nöjer sig icke med att ställa detta krav på stenografen som *sådan*, han fordrar även att denne skall vara from och gudfruktig. Han hade hört talas om hur äldre tiders stenografer ofta misstänkts för trolldom, och för att avvända alla sådana misstankar, »skola snabbskrivarna tjäna fadren, sonen och den helige ande, lyda de tio Guds budorden, och intill döden bekänna sig till den rätta tron. Om de förbliva så fromma och hata alla frestelser som dödssynder, då kan ingen ha något emot stenografien».

Aristotelessystemet har icke lämnat andra spår efter sig än ovannämnda florentinska manuskript, och föga troligt är att det någonsin kommit till praktisk användning.[1]

Av stort intresse för oss är dock att finna hurusom denne medeltida systemuppfinnare, trots alla egendomligheter kanske i ännu högre grad än den närmaste föregångaren, tillämpat idéer vilka sedermera kommit till användning i många moderna stenografiska system. Han har sönderdelat vanliga skriftens bokstäver för att av »deldragen» skapa sina huvudtecken, och för sina bitecken

[1] Arthur Mentz anser icke osannolikt att John Willis tagit intryck av detta medeltidssystem, men några starka skäl för denna åsikt har han icke kunnat frambringa.

har han uttagit de enklaste geometriska tecken. Således samma idéer som sedermera givit upphov till så väl kursiva som s. k. geometriska system. Han har vidare, visserligen i allt för stor utsträckning, använt sig av skrivlinjen som grafiskt hjälpmedel, och detta icke blott indirekt genom att giva bitecknen olika höjdställningar i förhållande till huvudtecknen, utan även direkt genom att låta huvudtecknen få sin betydelse efter deras ställning i förhållande till skrivlinjen. Även »tryckning» (förstärkning av tecknen) har denne idérike uppfinnare använt som grafiskt hjälpmedel för att vinna ökat antal beteckningar.

ÖVERGÅNGSTIDENS »SNABBSKRIVARE».

Under medeltidens senare århundraden, då Tiros noter råkat i glömska gjorde sig dock i och med den gryende allmänna bildningen kravet på ökad skrivhastighet gällande; och följden därav blev hos såväl de romanska som germanska folken en mängd förkortningar i vanlig skrift.

Dessa medeltida »förkortningar» kommo sålunda att fylla luckan mellan den antika och moderna snabbskriften. När det berättas hurusom ivriga lärjungar vid de nyskapade universiteten i Bologna (1158) och Paris (1180) »ordagrant» upptogo föredragen, vilka sedermera i avskrifter mångfaldigades och spredos, så var det här icke fråga om något annat än förkortad vanlig skrift, varvid också »ordagrannheten» gav mycket övrigt att önska; och lika så när det gällde upptagandet av fransiskaner- och dominikanermunkarnas predikningar. Under 14:e och 15:e århundradena bestod nästan hela den juridiska litteraturen av på detta sätt tillkomna kollegiihäften, och i Frankrike där denna förkortade vanliga skrift i stor utsträckning kom till användning hos högsta domstolen utvecklade sig under 16:e århundradet ett särskilt juridiskt skrivsätt (style judiciaire). Dessa förkortningar av olika slag voro till en början uppställda för latinska språket, men överfördes sedermera även till franskan. Från 1480 har man till och med i biblioteket i Lyon i behåll ett häfte i kvartformat på 18 sidor upptagande dylika förkortningar.[1]

I Tyskland, där den gotiska stilen med sina många svårskrivna drag rent av framtvingade förkortningar, blev det dock först under reformationstiden, som dessa snabbskrivare i vanlig skrift kom-

[1] René Havette. Les procédés abréviatifs etc. du XII all XVII siècles. Paris 1903 Sid. 9.

mo till större användning. Det var den mest berömde av dessa, Luthers vän och medarbetare Caspar Cruciger — av Melanchton kallad tachygrafen —, om vilken man sade att han icke förlorade ett enda ord när han tog upp Luthers predikningar eller föreläsningar. Likaså var det han, vars hastighet i att »behändigt upptaga» det som talades föranledde den romerske kardinalen att efter religionsdebatten i Worms 1540 utropa: Lutheranerna ha en skrivare som är mycket skickligare än någon av våra.»

Jämte Cruciger har man även Roth och Rörer — Luthers stora katekes utgavs med stöd av dennes anteckningar — att tacka för att mycket av vad Luther talat blivit bevarat åt eftervärlden, men å andra sidan klagar också Luther över att många, som ej voro kompetenta, upptogo hans predikningar utan tillstånd, och sedan utgåvo felaktiga och ofullständiga referat. Av Roths och Rörers originalanteckningar ha flera återfunnits i biblioteken i Jena och Zwickau, och av dessa liksom av andra dylika framgår tydligt att här icke kunnat vara fråga om ett ordagrant upptagande.[1] Luthers på latin hållna föreläsningar äro i allmänhet utförligare refererade än hans tyska predikningar, beroende helt naturligt på att de många förkortningarna i vanlig skrift voro uppställda för latinska språket. När dessa »snabbskrivare» refererade en tysk predikan torde de i huvudet ha överfört det viktigaste till latin och så med användning av de många inlärda förkortningarna nedskrivit texten på detta språk. Men ibland hände att de i hastigheten icke fingo tag på några lämpliga latinska uttryck, och då liksom när det gällde särskilt karakteristiska tyska vändningar skrevo de ned Luthers tyska ord sådana de voro, vilket gjorde att dessa manuskript ofta innehålla en blandning av latin och tyska. Överdrifterna i detta förkortningssystem blev emellertid första anledningen till att dessa förkortningar så småningom försvunno, så att den vanliga skriften åter blev vad den skulle vara: en något så när lättlärd folkskrift. Till dessa förkortningars försvinnande bidrog dessutom icke blott, att man i nästan alla germanska och romanska länder vid nyare tidens gryning hade återvänt till karolingertidens bekväma och tydliga bokstäver, utan också och kanske mest, att uppfinningen av boktryckerikonsten gjort »avskrivandet» av böcker onödigt, och vant folket vid att läsa oförkortad skrift.

Samma omständigheter verkade även därhän, att de s. k. arabiska siffrorna vilka redan under 13:e århundradet börjat bli kända i Västeuropa, några århundraden senare utgingo med seger i konkurrensen med de obekväma romerska siffrorna.

[1] Johnen. Geschichte der Stenographie. Erster Band. Sid. 293 o. f.

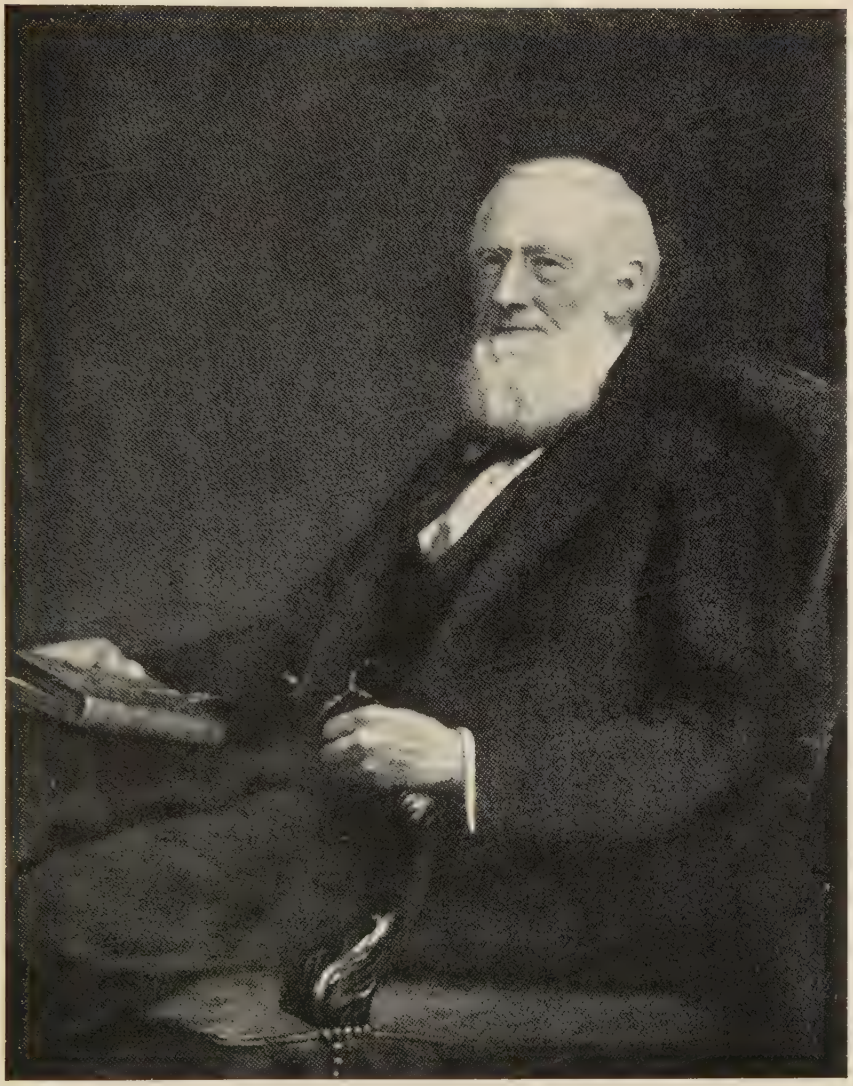

Sir Isaac Pitman

ENGLAND.

Historiska arbeten.

Philip Gibbs. *An Historical Account of Compendious and Swift Writing. 1736.* (Utgiven i samband med stenografisk lärobok.)

J. H. Lewis. *An Historical Account of the Rise and Progress of Shorthand. London 1816.*

Isaac Pitman. *History of Shorthand. London 1847.* (Fjärde upplagan 1922.)

Mathias Levy. *The History of Shorthand-Writing. London 1862.*

Thomas Anderson.[1] *History of Shorthand. London 1882.*

John Westby-Gibson. (Död 1892.) *Early Shorthand Systems. London 1882; A Memoir of Simon Bordley* och en mängd mindre historiska arbeten; samt den storartade *Bibliography of Shorthand. London 1887.*

Hugh W. Innes och Geo C. Mares påbörjade i den amerikanska »*the National Stenographer*» 1892—93 ett stort lagt arbete över den engelska stenografiens historia, vilket dock ej hann längre än till J. Weston.

Dessutom ha flera systemuppfinnare, varibland Elisha Coles 1674 och John Angell 1758, i inledningen till sina läroböcker lämnat redogörelser för äldre system.

Bland framstående engelska forskare i övrigt på det stenografiska området och utgivare av biografier över enskilda stenografiuppfinnare torde böra nämnas: Edward Pocknell (död 1911), J. Eglington Bailey, Alex. Tremaine Wright och William J. Carlton.[2]

---

[1] Anderson var en varm förespråkare för den kursiva principen och hade också utarbetat ett utkast till en kursiv engelsk stenografi. På franska utgav han även: »L'art d'abréger en écriture ordinaire et avec la machine à écrire». Paris 1891.

[2] Mr Carltons stenografiska bibliotek omfattar över 4,000 nummer.

BRIGHT.

1588.

När efter den allmänna tillbakagången på de flesta områden under medeltiden, en ny tid började randas, blev England i så väl politiskt som religiöst och litterärt hänseende föregångslandet; och där blev det också som den stenografiska konsten först skulle vakna till nytt liv. Framför allt var det reformationen och det ökade intresset för religiösa stridsfrågor, som härvidlag kom att inverka. Kunskapen om den nya läran spreds ju genom föredrag och predikningar, och kravet på att med hjälp av en skrift, mera snabbskriven än den vanliga, kunna föra anteckningar, gjorde sig gällande. Mycket vanligt var också, att vid avrättningar för politiska brott, den dömdes sista ord med myndigheternas medgivande blevo stenografiskt upptecknade för att sedan tryckas.

Resande från andra länder, som i början och mitten av 1600-talet besökt England, ha också givit uttryck åt sin förvåning över hur allmänt stenografien då användes därstädes.[1] Och att så även verkligen var förhållandet, torde bäst framgå av det stora antal läroböcker i engelsk stenografi — de flesta i många upplagor — som vid den tiden sett dagen.

Först i raden, bland alla dessa systemuppfinnare står Thimote Bright.

Thimote Bright föddes omkring 1550 och tog sin »Bachelor of arts» (filosofie kandidatexamen) redan 1568, men började sedan studera medicin dels i Cambridge dels utomlands, antagligen i Paris, där han 1572 jämnt och nätt undgick att bli offer för Bartholomeinattens blodbad.

Efter att ha återvänt till hemlandet fortsatte han sina medicinska studier och promoverades 1579 till medicine doktor samt blev 1585 läkare vid det berömda St Bartholomew-sjukhuset i London.

En vidsträckt författarverksamhet i medicinska och religiösa ämnen, samt det vaknade intresset för snabbskrivningskonsten, tycks emellertid ha kommit honom att försumma sin ordinarie tjänst som läkare. Redan 1587 hade han ett obehagligt mellanhavande

[1] Hartlieb (som någon tid var sekreterare hos Cromwell), Comenius, Harsdörfer m. fl.

med *College of Physicians*, och efter upprepade varningar från sjukhusstyrelsen blev han slutligen 1591 entledigad.

Att Bright ej helt ägnat sig åt det medicinska arbetet framgår bäst av, att han 1589 utgav en förkortad upplaga av Foxe's digra »*Book of Martyrs*», samt 1590 fick förordnande som biträdande präst i Christ Church i London. Omkring en månad innan han entledigats från sin sjukhusbefattning hade han emellertid utnämnts till kyrkoherde i Methley i Yorkshire, och hade således reträttplatsen klar — antagligen tack vare mäktiga beskyddare — och kunde med lugn lämna St Bartholomew Hospital.

Det dröjde emellertid ej länge förrän Bright även i Methley kom ut för tråkigheter. Här klagade församlingsborna över att han använde sin mesta tid att praktisera som *doktor* och illa fullgjorde sina prästerliga åligganden samt beskyllde honom för vissa oegentligheter vid uttagandet av honom tillkommande »tionde». Till slut blevo förhållandena så olidliga, att Bright 1594 sökte sig till ett annat ledigblivet pastorat i närheten. Men även där blev han fortfarande utsatt för sina gamla församlingsbors anklagelser, och lugn och ro fick han först på gamla dagar, sedan han flyttat till sin broder i Shrewsbury, där han också 1615 antages ha slutat sin växlingsrika levnad.[1]

Bland Brights många medicinska arbeten är hans 1586 utgivna »*Treatise of Melancholy*» av särskilt historiskt intresse, därför att detsamma av en del engelska och tyska forskare anses ha legat till grund för Shakespeares många mästerliga tolkningar av sjukliga själstillstånd — ett antagande för vars hållbarhet dock inga verkliga bevis kunnat framdragas.

Redan innan Bright gav ut denna »Treatise of Melancholy» hade han emellertid börjat syssla med stenografi. I British Museum finnes bland Burghleypapperen ett brev från Brights gamle lärare i Cambridge, Skinner, till lord Burghleys privatsekreterare, som anmodas rekommendera Bright hos den unge mr Robert Cecil — blivande förste Marquis of Salisbury — vilken han hoppades få undervisa i sin nyuppfunna snabbskrift. Detta brev upptäcktes 1824 av Benjamin Hanbury,[2] men försvann, och återfanns först 1884 av Westby-Gibson. Till brevet var fogat en avskrift av Paulus brev till Titus på stenografi, egenhändigt skriven av Bright; och här har man således det första spår, som veterligen existerar, av en engelsk snabbskrift.

---

[1] William J. Carlton. Thimote Bright, Doctor of Phisicke. London 1911.

[2] Den framstående samlaren och forskaren, vars »stenografiens historia» beklagligtvis aldrig hann bli färdig.

Denna äldsta form av Brights snabbskrift (1586) skiljer sig emellertid avsevärt från det senare offentliggjorda systemet.[1] I stort sett är det även här fråga om en ordskrift, men med andra tecken än i det slutgiltiga systemet, och för beteckning av egennamn hade Bright uppställt ett särskilt alfabet, vars tecken betecknade bokstäver. Således vad *dessa* ord beträffar en ren bokstavsskrift. Även har han i detta första alfabet i stor utsträckning använt öglor tillsammans med staplar i olika lägen.

Bright tycks emellertid icke ha haft någon aning om hur värdefulla dessa öglor kunna vara som förbindningsmedel, eller vilket stort steg framåt hans tanke att — må vara i undantagsfall — övergå till betecknandet av bokstäver i stället för ord, kunnat betyda, ty av okänd anledning frångår han dessa båda goda idéer när han två år senare ger ut sin lärobok.

Huruvida det Skinnerska brevet lett till att Bright fått tillfälle intressera unge Cecil för sin snabbskrift eller ej, därom vet man ingenting, men antagligt är väl, att det varit tack vare den Cecilska familjens inflytande som Bright, innan han gav ut sin bok av drottning Elisabet fick kungligt privilegium för systemet med åtföljande »Patent» gällande för 15 år.

Av Brights lärobok har man nu reda på 4 exemplar: ett i Bodleian Library i Oxford, vilket länge ansågs vara det enda, och varav ett visserligen mindre tillfredsställande nytryck i 100 exemplar utgavs 1888 genom the Reporters Journal i London; ett i the Pepsyan Library i Cambridge; ett som förut tillhört Benjamin Hanbury, hos earlen av Crawford; samt ett som sommaren 1925 för ett pris av omkring 1,400 kronor såldes på auktion i London efter Lord Middleton.

När Bright 1588 offentliggjorde sitt system i dess slutgiltiga form, gav han detsamma namnet Characterie (teckenkonst), och definierar detta närmare redan på titelbladet sålunda: *Characterie, An Art of shorte, swifte and secrete writing by Character*, eller i svensk översättning: En konst att skriva kort, snabbt och hemligt medelst tecken.

Ordet hemligt tyder på att Bright haft kännedom om de på den tiden ej så litet spridda »hemligskrifterna» (kryptografi eller steganografi),[2] vilka synas ha påverkat hans arbete; och att han känt

[1] Enligt Dewischeit i der Deutsche Stenograph 1924, sid. 136, skulle den tyske forskaren Friedrich ha varit den förste som påpekat detta, men redan 1911 framhåller engelsmannen Carlton i sitt monumentala arbete över Bright att så är. W. J. Carlton. Thimote Bright. London 1911. Sid. 65.

[2] De äldsta och mest kända arbeten på detta område äro de av Johannes Trithemius (från 1500 i avskrifter, tryckt först 1609) samt av italienaren Porta (1563).

till att det funnits en antik romersk snabbskrift, framgår tydligt av hans »tillägnan» till drottning Elisabet, där han talar om denna »Ciceros» försvunna uppfinning, och bland annat säger att ingenting felas för att hans egen skrift skulle kunna mäta sig med densamma, annat än »Hennes Majestäts tillstånd och Ciceros namn».

Brights snabbskrift är, liksom den Tironska, en ordskrift, men som grundlag för ordbilderna har han uppställt ett från vanliga skriftens bokstäver helt och hållet frigjort nytt alfabet, vars tecken alltid ange endast resp. begynnelsebokstäver.

Dessa tecken, som påminna om så väl Akropolissystemet, som det äldre av de båda i England uppställda latinska systemen, bestå samtliga av det lodräta raka strecket med olika tillsatser vid övre ändan.

Alfabet.

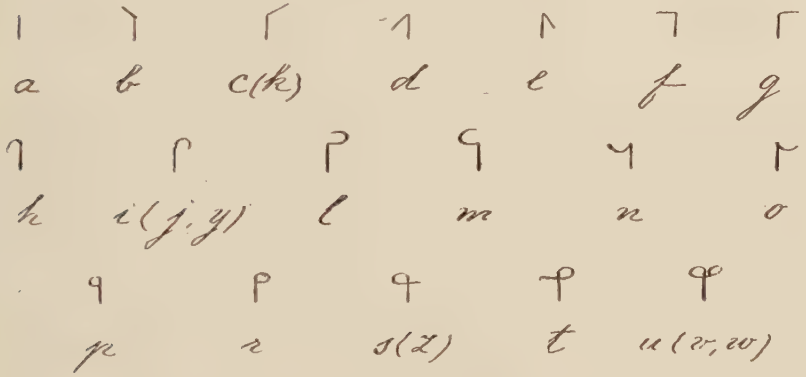

De rakt slutande staplarna som i och för sig endast beteckna begynnelsebokstäver, kunna genom tillsatser vid nedre ändan förändras, så att man av var och en av dem får 12 olika ordtecken d. v. s. tillsammans 216 dylika. Således en regelbunden tillämpning av den s. k. stapelprincipen vilken vi skola återfinna i en del senare tiders stenografiska system.

Men 216 tecken räckte ej långt, och för att ytterligare öka antalet använde Bright staplarna icke blott lodrät utan även liggande och lutande i olika riktningar.

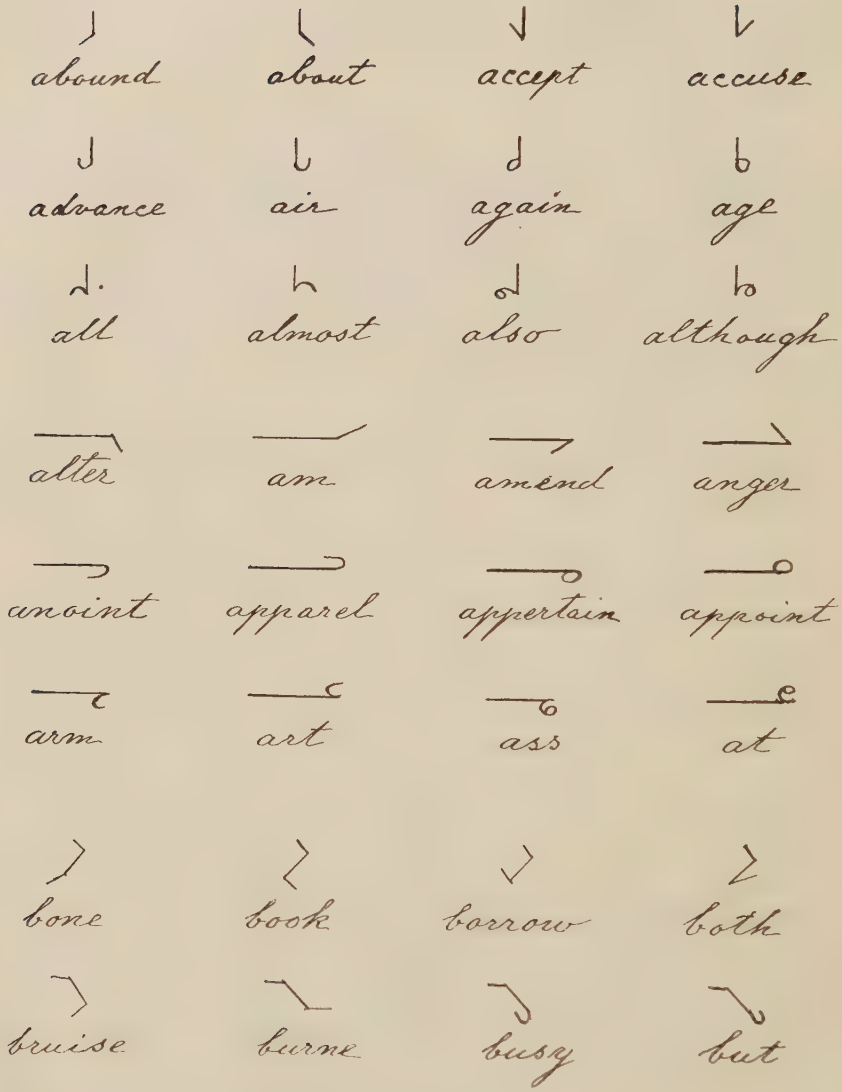

På detta sätt skaffade Bright sig 538 ordtecken, men naturligtvis räckte ej heller detta. Den romerska snabbskriften räknade ju 13,000 noter. Han kom då på den originella idén att skapa ytterligare ordbilder genom att för ord som hade en betydelse något så

när liknande ett av dessa 538 ord, använda dettas tecken, med sin egen begynnelsebokstav framför. Om man t. ex. ville skriva ordet *hymn*, som icke fanns bland de 538 så skrev man ordbilden för *sing* med tecknet för *h* framför o. s. v. Således hymn = *h* sing, ache = *a* grief, divine = *d* God, apple = *a* fruit, pear = *p* fruit, wounder = *w* marwell, might = *m* can, perils = *p* dangers, o. s. v.[1]

Och finner man inget lämpligt »*liknande*» ord bland de 538, så tar man i stället ett ord av *motsatt* betydelse, men sätter då tecknet för begynnelsebokstaven *efter* detta. D. v. s. evil = good *e*, downe = up *d*, when = then *w*, none = some *n* o. s. v.

Att vid hastig skrivning kunna tillräckligt fort få fram de lämpliga orden, vare sig det var fråga om liknande eller motsatta, var icke tänkbart, och därför hade också Bright i sin lärobok intagit en lång tabell över engelska ord i för ändamålet avpassade grupper, vilka måste utantill inläras.

Även läsbarheten blev lidande genom denna ordbildningsmetod, ty i de flesta fall var det icke bara *ett* ord utan många som hade den angivna begynnelsebokstaven. Så t. ex., om man skriver swan = *s* bird, kan detta lika väl betyda *snipe, sparrow, stork* eller *swallow* o. s. v.

För 32 korta vanliga ord hade Bright särskilda tecken, som voro oberoende av systemet i övrigt; och punkten användes för att beteckna vissa grammatikaliska former. Så till exempel betydde en punkt *efter* ett ord pluralis, en punkt *framför* ett ord verbet i förfluten form, en punkt under ett ord ett uppehåll vid läsningen — det enda skiljetecken som förekommer. Orden *he his she her* hade samma grundtecken och skiljdes åt medelst tillsatta punkter i olika lägen. »Korsning» av ett tecken betydde ett negativ o. s. v.

En ytterligare egendomlighet var att den Brightska skriften liksom den kinesiska skrevs i rader uppifrån och nedåt.

Å sid. 64 återges ett stycke Brightsk skönskrift, som, om densamma ord för ord jämföres med de *båda* bifogade texterna i vanlig skrift, torde lämna en ganska klar bild av detta systems väsen och svårigheter. Provet är hämtat[2] ur ett i British Museum förvarat litet album, som en ung engelsk dam, Jane Seager, år 1589 som nyårsgåva överlämnat till drottning Elisabet, och som upptager de tio sibyllinska profetiorna i formfulländad Brightsk skrift, varje sida 5 rader skrivna uppifrån och nedåt.

[1] E. Pocknell. Thimothy Bright. London 1884.
Westby-Gibson. Transactions of the International Shorthand Congress 1887. Sid. 75 o. f.
[2] Via Carltons »Thimote Bright».

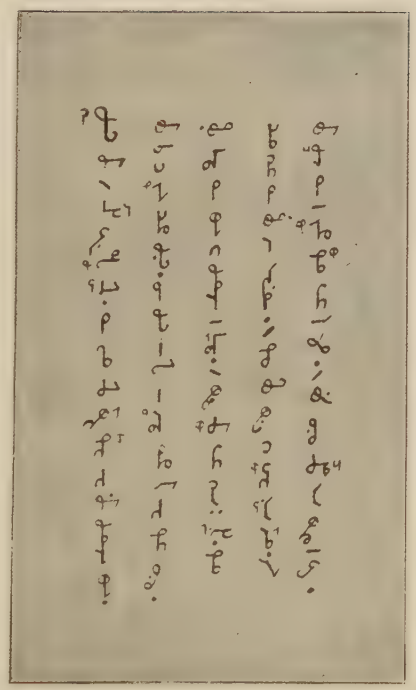

Översättning med ombytta ord,
sådana de förekomma, i den stenografiska texten:

L see thus in great *b* most *s* holy *m* grace
I have sit up *d* thence *v* all these sib(yls) were.
What they for *t* declared, or saw, we see and hear,
And *p* benefit reap by all their prophecy.
Would God I were a sib(yl) to *d* God
In worthy *v* sing your lasting *h* bliss:
Then only I should be characteress
Of that which worlds vith *w* marwell *m* can begin *d*.
But what *n* scarce I to *w* desire then *w* you are such
Of whose perfections some *n* can write too much?

Översättning i vanlig skrift:

Lo thus in breife most sacred Maiestye
I haue sett downe whence all theis sibells weare:
What they foretold, or saw, we see, and heare,
An profett reape by all their prophesy.
Would God I weare a Sibell to divine
In worthy vearse your lasting happynes:
Then only I should be characteress
Of that, which worlds with wounder might defyne.
But what need I to wish, when you are such,
Of whose perfections none can write to much.

En sida ur Jane Seagers Book of Sibyls.

Från originalmanuskriptet i British Museum, efter Carltons »Thimote Bright». Var och en av de nedåtskrivna 5 raderna motsvarar 2 rader i översättningarna.

Äldre författares omdömen om Brights system voro ganska hårda. Redan John Willis säger: »*It required such understanding and memory, that few of the ordinary sort of people could attain to the knowledge thereof.*»[1] Historieskrivarna Gibbs och Lewis ha uttalat sig i samma anda ännu skarpare, och deras omdömen ha utan någon reservation återgivits av flera bland senare tiders författare.

Utan tvivel lämnar Brights Characterie mycket övrigt att önska, men vi få ej glömma att det här gällde ett första försök, utan stöd av några som helst erfarenheter från andra system.

Att han valde att skapa en *ord*skrift, var ju enligt vår moderna uppfattning ett missgrepp, men när nu så en gång var förhållandet, måste hans skrift bedömas därefter. Hade han fullföljt sin i första utkastet av 1586 spårade tanke, och skapat en bokstavsskrift, då hade förvisso hans inflytande på den stenografiska konstens senare utveckling blivit något helt annat än vad det nu blev. Men även hans ordskrift, sådan den var, med sina regelbundet bildade grundtecken, och dessas rika utnyttjande till skapande av nya beteckningar, är dock värd en gärd av aktning; och även om man ej vill vara med om att kalla Bright »den *moderna* stenografiens fader», så förblir han dock den *förste skaparen av en engelsk snabbskrift.*

Ett faktum är också, att Brights system redan ett år efter utgivandet visat sig åtminstone något så när kunna följa en talare i måttlig hastighet — och mera hade ej heller Bright själv gjort anspråk på. I Maunsells »*Catalogue of English printed Bookes*» från 1595 omnämnes nämligen ett 1589 tryckt häfte, utgörande ett stenografiskt upptaget referat (taken by Characterie) av en av Egertons predikningar.[2]

Detta var således det *första kända försök i nyare tider att med hjälp av stenografi upptaga det talade ordet.*

Något exemplar av detta häfte har man icke i behåll, men 1908 upptäckte den framstående forskaren A. T. Wright i Bodleian Library i Oxford samma predikan utgiven 1603 i ny upplaga av Egerton själv.[3] På titelbladet står här: »En predikan av Dr. Egerton i Blackfriars kyrka 1589, upptecknad medelst *Characterie* av en ung praktiker i denna konst, och nu åter genomläst, rättad och förbättrad av författaren —.» Egerton har således icke varit belåten med upplagan av 1589, som tydligen åstadkommits utan hans tillstånd, och därför själv ombesörjt en ny sådan varvid

[1] »Det krävde en sådan fattningsförmåga och sådant minne, att endast få normalt begåvade individer kunde lära sig detsamma.»
[2] Carlton. Thimote Bright. Sid. 99 o. f.
[3] Wright i »Shorthand Teacher.» Vol. XII. Sid. 75 o. f.

en annan stenograf som bättre fyllt sitt värv, medverkat. I förordet till denna nya upplaga framhåller han stenografiens stora betydelse för upptagandet av predikningar, och anser en sådan användning icke ur religiös synpunkt vara orätt »under förutsättning att det tekniska arbetet icke stör den andaktsfulla stämningen». Han avråder emellertid från att ge ut dylika referat i tryck, och anser tillräckligt att avskrifter utdelas till släktingar och vänner.

Av Henry Smiths berömda predikningar finnas flera i behåll, å vilka uttryckligen angives att de äro »taken by Characterie», och här har man *såväl* dessa på stenografiska referat grundade publikationer som en senare av Smith själv utgiven upplaga. Således ett det ypperligaste tillfälle att kunna jämföra dessa båda texter, varvid också framgått att det Brigthska systemet, trots sina brister dock gjort det möjligt att något så när följa en talare i måttlig hastighet.

Smith och Egerton voro emellertid icke de enda bland puritanska predikanter vilkas predikningar blivit stenograferade. Många andra bevis finnas för att Brights Characterie omkring sekelskiftet 1600 i stor utsträckning kommit till användning vid upptagande av predikningar och föredrag.

Men sin största ryktbarhet skulle den engelska stenografiens fader dock få i sammanhang med den store Shakespeare!

SHAKESPEARE OCH STENOGRAFIEN.

På Shakespeares tid var det regel att de dramatiska författarna sålde sina arbeten till något teatersällskap. Rättsliga bestämmelser rörande den litterära äganderätten funnos icke, men praxis var att författaren, sedan han sålt sitt drama därmed själv hade avstått från rätten att ånyo sälja stycket till ett annat sällskap eller till en boktryckare.

Dramatiken var för författarna uteslutande ett levebröd, och ingen tänkte på att för eftervärlden bevara sitt namn eller sitt verk. När varan var såld, var den såld och intresserade ej längre.

Det tillkom således teatertruppen att själv skydda sin äganderätt. Till en början torde ingen haft någon tanke på att dessa dramer skulle »läsas», men så småningom började allmänheten även intressera sig härför, och företagsamma förläggare kommo då på idén att utgiva desamma i tryck. Detta kunde antingen ske så, att ett stycke köptes av ett annat teatersällskap, att resp. skådespelare övertalades att sälja sina rollutdrag, eller att stenografer engagera-

des för att utan vederbörligt tillstånd under pågående föreställning skaffa sig texten.

Den första utvägen torde ha ifrågakommit endast undantagsvis, då det gällt ett stycke, som ej längre haft värde för innehavarna. Så såldes på ärligt vis av truppen själv »*Titus Andronicus*», som 1594 spelades i London när den stora pesten bröt ut och alla teatrar stängdes.[1]

Föga antagligt var ej heller, att det skulle löna sig att försöka komma över enskilda skådespelares rollhäften, ty det hade ju fordrats, att samtliga rollinnehavare velat vara med om en dylik bedräglig affär.

Den naturligaste utvägen för en förläggare att förskaffa sig ett drama blev därför att använda stenografer, vilka under pågående föreställning upptecknade hela stycket.

Shakespeare gjorde ingenting för att få sina dramer tryckta, och de flesta under hans levnad utgivna — kvartupplagorna — torde ha åstadkommits med hjälp av dylika »tjuvstenografer». Tyska forskare ha också frambragt mycket starka skäl för att det använda stenografiska systemet varit Brights.

Det är emellertid icke endast »fanatiska» stenografer som tro på dessa tjuvstenografer. Den store Shakespearekännaren, Georg Brandes säger i sitt storartade verk, då han beskriver Globeteatern »— där sutto slutligen de elaka från förläggarna ditskickade stenograferna, vilka under förevändning att vara vanliga recensenter i hemlighet upptecknade dialogen: dessa män, som voro en pest för skådespelarna och i regel ett bekymmer för författarna, ha vi dock antagligen att tacka för, att många av dessa dramer bevarats åt eftervärlden».[2] Och vår egen Schück säger: »Det vanligaste sättet, på vilket de obestridligaste tjuvtrycken erhöllos, var genom stenografi.» Och på ett annat ställe: »att dylika stenografiska uppteckningar av skådespel voro mycket vanliga intygas ofta av de dramatiska författarna själva».[3]

Att denna fråga skulle i särskilt hög grad intressera stenograferna var ju naturligt. Redan 1897 förklarade Curt Dewischeit,[4] att samtliga Shakespeares före 1623 utgivna dramer, d. v. s. kvartupplagorna, voro s. k. tjuvtryck, samt att dessa tjuvtryck till största

---

[1] Det enda exemplar av detta dramas första upplaga, som veterligen finnes i behåll, påträffades för några år sedan egendomligt nog i Skåne, och såldes för 36,000 kronor till Amerika (Schück. Shakespeare och hans tid. Stockholm 1916. Sid. 254.).

[2] Georg Brandes. William Shakespeare. Paris, Leipzig 1896. Sid. 140.

[3] Henrik Shück. Shakespeare och hans tid. Stockholm 1916. Sid. 250 och 251.

[4] Curt Dewischeit. Shakespeare und die Anfänge der englischen Stenographie. Berlin 1897. Sid. 2.

delen ha åstadkommits med hjälp av stenografien, samt att det är antagligt att därvid Brights system kommit till användning.

Nyare forskning, även den huvudsakligen utförd av tyska män, har lämnat ytterligare bevis för riktigheten av dessa påståenden, och framför allt har professorn vid universitetet i Leipzig Max Förster, jämte de av honom påverkade lärjungarna Friedrich, Schöttner och Kraner efter detaljundersökningar av några av Shakespeares kvart- och folioupplagor kommit till resultat, vilka synnerligen kraftigt tala för att det stenografiska system som kommit till användning varit Brights Characterie.[1]

Sju år efter Shakespeares död, beslöto tvenne av hans mångåriga skådespelarkamrater, Hemings och Condell, att, »för att bevara levande, minnet av en så värdig vän och kamrat som Shakespeare var, då han levde», utge en upplaga i folioformat, omfattande hans samtliga dramer. Hemings hade länge haft hand om teatertruppens ekonomi och antagligen förvarat dess »regissörsexemplar», och med all sannolikhet ha sådana regissörsexemplar legat till grund för större delen av denna folioupplaga. Redan ett ytligt studium av de olika upplagorna tyder på, att texten i kvartupplagorna i de flesta fall upptagits av stenografer, vilka antingen varit för lite tränade eller också använt ett mindre tillfredsställande stenografiskt system. Genomgående finner man nämligen, hurusom texten i varje scen tämligen korrekt upptagit de första verserna, men så ha ett par verser överhoppats, därefter har man åter tagit upp några rader med samma påföljd att de nästa också tappats o. s. v. Och när man kommit till slutet av anförandet har även detta lämnats ofullbordat, för att den följande repliken skulle komma med. Typiskt för dessa referat blev sålunda att vers för vers i början ordentligen upptagits, medan fortsättningen antingen uteslutits eller endast till sitt allmänna innehåll angivits.[2]

Man skulle ju kunna tänka sig att dessa referenter helt enkelt använt sig av förkortad vanlig skrift. Men professor Försters tre ovannämnda efterföljare ha efter synnerligen noggranna undersökningar av var sitt drama sammanställt *alla* avvikelser de båda upplagorna emellan, samt klart och tydligt visat att olikheterna icke blott gälla utelämningar, utan också bestå av många andra avvikelser, vilka i de flesta fall måste antagas ha varit beroende av brister i ett stenografiskt system. I 100-tals fall förekomma också sådana ombyten av varandra närstående ord som just förekomma i Brights

[1] P. Friedrich. Studium über engl. Stenographie im Zeitalter Shakespeares. Leipzig 1914.

[2] Schück. Shakespeare och hans tid. Sid. 257 o. f.

system.[1] Visserligen kunde ju tänkas att skådespelarna själva i stället för textens ord satt in liktydande ord eller fraser, eller att man även med förkortad vanlig skrift kunnat göra sådana ombyten, men den stora mängden av dessa avvikelser talar dock starkt för att man använt sig av en stenografi där sådana ordombyten varit regelmässigt fastslagna i systemet.

Bright hade emellertid, som vi sett för att öka antalet ordtecken även använt metoden att förvandla sina i förkortningslistan upptagna ord till sådana av *motsatt* betydelse. Och när man då i dessa dramer t. ex. finner *natt* i stället för *dag, hat* i stället för *kärlek, dygd* i stället för *last* o. s. v., då är svårt att finna någon annan rimlig förklaring till detta, än att upptecknandet utförts av stenografer som använt Brights system, och vilka i hastigheten tappat bort de små fristående bokstavstecken som skolat markera ordombytet.

De tyska forskarna ha även gjort en annan upptäckt, som ger oss ett ytterligare skäl för att här varit fråga om Brights system. De ha nämligen överfört sådana ord, vilkas olikhet i de båda upplagorna ej på annat sätt kunnat förklaras, till Brights stenografi, och då funnit att just *dessa* ordbilder för olika ord oftast varit varandra mycket lika, och så fått förklaringen på felaktigheterna.

Friedrich i sin undersökning av »Muntra fruarna i Windsor» påvisar dessutom, hurusom antalet använda ord är mycket mindre i kvartupplagan än i folioupplagan, samt att det just är de mera ovanliga orden vilka ej återfinnas i Brights ordlista, som saknas i den förra upplagan. Här således ännu ett skäl för att det icke kunnat vara fråga om vanlig skrift, där ju all anledning saknas att just utesluta dessa ovanliga ord, vilka tvärtom genom sin ovanlighet bort göra mera intryck på åhöraren.

En annan egendomlighet i Brights system var det myckna användandet av »punkten» för olika grammatikaliska beteckningar. Om en sådan punkt i hastigheten utelämnades eller vid läsningen förbisågs, så kunde härigenom pluralis bli singularis, tempus förändras, *he, his, she* och *her* bli lika o. s. v. — allt felaktigheter vilka återfinnas i kvartupplagorna.

Slutligen har engelsmannen Price påvisat att *samma* fel som förekomma i de Shakespearska kvartupplagorna även återfinnas i de under denna tid medelst Brights Characterie upptagna prediknin-

[1] Liknande undersökningar ha gjorts, ehuru mindre omfattande, av tysken Pape för Rickard III (den första undersökningen i sitt slag) samt engelsmännen Price och Hubbard för »Henry V» och »Hamlet».

garna.[1] Dessa felaktigheter äro här färre än i de Shakespearska dramerna, vilket förhållande ju får sin naturliga förklaring av att talhastigheten i kyrkan måste vara en helt annan än å teatern, där också skratt och applåder m. m. tillkomma som försvårande omständighet, samt att dessutom Bright vid uppställandet av sin ordteckensamling tagit särskilt hänsyn till den religiösa terminologien, medan å andra sidan Shakespeare beträffande mängden av olika ord ju står ouppnådd.

Överensstämmelserna mellan kvartupplagornas felaktigheter och det stenografiska systemet gälla endast Brights Characterie, och något annat stenografiskt system kan för resten härvidlag ej ifrågakomma, då de flesta av Shakespeares kvartupplagor tillkommit medan Brights ännu var det enda systemet som fanns.

Att ordagrant upptaga den Shakespeareska dialogen voro således dessa tjuvstenografer icke mäktiga, och deras utskrifter ha lämnat mycket övrigt att önska; men en till visshet gränsande sannolikhet talar dock för att det var, tack vare Brights system, som många av dessa kvartupplagor kommo till, och redan detta är tillräckligt för att denna den äldsta engelska snabbskriften, utöver dess rent stenografiska betydelse, även fått ett bestående kulturhistoriskt värde.

BALES.

1590.

Peter Bales föddes 1547 i London och dog därstädes troligen 1610 (5 år före Bright). Han säges ha i sin ungdom studerat medicin i Oxford, men det dröjde i varje fall ej länge förrän han i London uppträdde som yrkeskalligraf och expert på »hemligskrift». Som sådan blev han mycket känd och uppskattad samt slutligen anställd vid konungens kansli. Sir Francis Walsingham använde sig i stor utsträckning av Bales icke blott för att dechiffrera och kopiera den »hemliga» korrespondensen, utan även till att för mer eller mindre fula ändamål efterapa stilarna i »uppfångade» brev.[2] Vid upptäckandet av Babingtons sammansvärjning för att mörda drottning Elisabet och Maria Stuarts kännedom därom, ävensom vid en del andra högmålsprocesser, voro Bales vittnesmål tungt vägande.

[1] Price A Fruitfull Sermon etc. Part of the 5:te Chapter of the first Epistle of S:t Paul to the Thessaloniens by Henrie Smith. Halle 1922. Sid. 15.
[2] Dictionary of National Biography. Vol. III. Sid. 43.

I den stenografiska litteraturen finner man ej sällan påståendet, att Bales redan 1574, således före Bright, skulle ha skapat ett stenografiskt system. Man har trott sig kunna sluta till detta av en berättelse i en gammal engelsk krönika,[1] där det talas om hurusom Bales nämnda år överlämnat drottning Elisabet en ring av en silverpennings storlek, innehållande en miniatyrhandskrift upptagande Fader vår, Trosbekännelsen, de Tio Budorden, en latinsk bön för drottningen, en sådan för honom själv, samt slutligen Bales motto »Omne bonum, Dei bonum». Det låg ju nära till hands att draga den slutsatsen, att allt detta måste ha varit skrivet på stenografi för att få rum; men när samma krönika förmäler, att drottningen, som säkerligen icke kunde någon stenografi, med hjälp av ett förstoringsglas läst denna skrift, så kan man ta för givet att det här varit fråga om förminskad vanlig skrift.

Vid årsskiftet 1590—91 offentliggör emellertid Bales sin »*Writing Schoolemaster*» (en andra upplaga 1597), vilken ganska allmänt omnämnes i stenografhistoriska arbeten, ehuru den Baleska skriften så huvudsakligen består av vanliga bokstäver att densamma icke gör skäl för benämningen snabbskrift.

Englands förste stenografhistoriker Elisha Coles (1674) har också i sin tabell över de äldre engelska systemen, vad Bales beträffar, endast rätt och slätt infört vanliga skriftens bokstäver, och John Byrom berättar i sin ryktbara dagbok,[2] att han köpt Peter Bales bok, men att den icke innehöll något annat än »förkortad vanlig skrift».

Att emellertid Bales själv ansåg sig ha skapat en verklig snabbskrift framgår av hans titelblad, där det står:

»*Skrivläraren,* innehållande tre böcker i en; den första snabbskrift, den andra rättskrivning och den tredje välskrivning. Den första boken, kallad brakygrafiens konst, d. v. s. att kunna skriva så fort som en man talar i måttlig hastighet med endast en bokstav för varje ord —.»

Denna Bales Brakygraphie är så att säga icke något annat än Brights Characterie överförd till vanlig skrift. Liksom Bright har även Bales sökt skapa en ordskrift, men hans grundtecken äro icke några självständiga nya tecken utan helt enkelt resp. begynnelsebokstäver i vanlig skrift. Att Bales känt till Brights system framgår icke blott av att han i sin lärobok talar om den skicklige Bright som uppställde tecken för att representera »*the ideas of the*

[1] Raphael Holinshed. Chronicles. 1587.
[2] The Private Journal and Literary Remains of John Byrom Publ. by the Chetham Society. 1858. Vol. XXXII. Sid. 277.

mind», utan också att han utan vidare för sin bok lånat Brights ordlistor.[1]

Det enda som berättigar att tala om något »stenografiskt» i Bales brakygrafi är att han för att skilja sina ordbilder åt, använder punkter och accenter, vilka ställas i olika lägen omkring resp. begynnelsebokstäver. De finnas även, som vilja räkna densamma till »hemligskrifterna»; men redan det, att varje ords begynnelsebokstav finnes angiven, gör ju skriften omöjlig som sådan.

Den 1:a januari 1600 gav Bales ut sitt system i ny form under titeln: »*A New-yeares gift for England. The art of new Brachygraphie.*»

Denna den tredje upplagan är avsevärt avvikande från de två föregående, och även bitecknen ha här ersatts med vanliga bokstäver, vadan Bales skrift sålunda övergått till att bli en ren, genom enkla uteslutningar förkortad, vanlig skrift. Av denna nya »Brachygraphie» finnes veterligen endast ett enda exemplar i behall, vilket förvaras i Bibliothèque Nationale i Paris.[2]

Bales lämnar individen stor frihet i fråga om hur starka förkortningar, som skola användas, och i inledningen till hans bok finner man en del exempel på sådana.

Så t. ex.	The	feare	of	the	Lord	is	the	beginning	of	wisedom.
	Th	fe	of	th	L	is	th	beg	of	wisd
eller starkare förkortat:	Th	f	o	t	L	i	t	beg	o	wis

Huvuddelen av Bales bok ägnas åt en tabell upptagande bortåt 6,000 ordförkortningar, varav härnedan ett dussin ord i ordningsföljd äro upptagna.

Särskilt med tanke på huru nästan alla andra engelska system behandla vokalerna styvmoderligt, är av intresse att se hurusom Bales synes ha en förkärlek för dessa, och ofta slutar sina förkortningar med en vokal.

Brottstycke ur Ordförkortningssamlingen.

nay	na	narow	nar o
naked	nak	nation	nati
naile	nal	natiue	nati
name	na	nature	nat u
nape	nap	nauie (navy)	nau
napkin	nap k	naught	nau t

[1] A. T. Wright. Peter Bales Brachygraphie. Reprinted from the Phonographic Magazine and National Shorthand Reporter. 1924.

[2] I mycket litet katekesformat omfattande 118 icke paginerade sidor.

Man känner ingenting om att Bales Brachygraphie, vare sig i äldre eller yngre upplagor, kommit till användning som snabbskrift och detta torde ej heller kunna förvåna.

Sin ryktbarhet vann emellertid Bales som uppfinnare av »*The lineal Alfabet or Character of Dashes*», en hemligskrift, som han 1592 utarbetade för Englands diplomatiska tjänst. Denna hemligskrift bestod av de allra enklaste streck i olika storlekar, riktningar och ställningar: således här samma trenne grafiska huvudhjälpmedel, vilka i en eller annan form återfinnas i de flesta senare tiders stenografiska system.

Denna Bales hemligskrift fick stor spridning, och höll sig i konkurrensen med andra dylika över ett halvt århundrade, vilket framgår av att konung Charles I 1846 använde detta system — visserligen i något förändrad form — vid brevväxling med sin förtrogne, earlen av Glamorgan (senare markisen av Worcester), vilken 1663 omarbetade systemet genom införande av tecken i tre olika storlekar.

Bales hemligskrift.

Slutet av ett av Charles I:s brev till Earl of Glamorgan.[1]

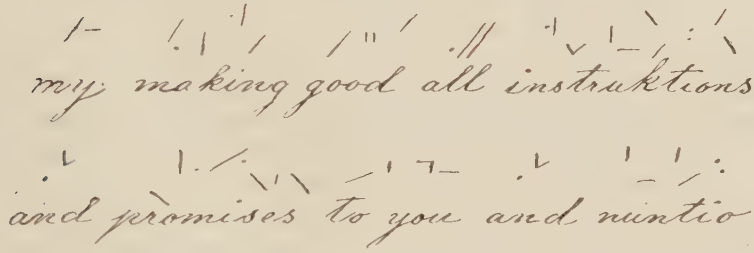

JOHN WILLIS.

1602.

John Willis var född omkring 1572. Efter avlagd examen i Cambridge blev han 1601 kyrkoherde i en av Londons församlingar samt 1606 förflyttad till Little Bently i Essex, där han verkade intill sin död, som inträffade under det stora peståret 1625. Förutom sina stenografiska läroböcker gav Willis även ut arbeten i hemlig-

[1] Hans Moser. Allgemeine Geschichte der Stenographie. Band I. Leipzig 1889. Tabell X.

skrift och minneskonst, men om hans liv i övrigt känner man ingenting.

Första upplagan av den stenografiska läroboken kom ut 1602, men var under 19:e århundradet försvunnen, och icke blott de tyska historieskrivarna Zeibig[1] och Moser, utan även Pitman ha hämtat sina kunskaper om Willis system från Lewis, som i sin historia med stöd av 8:e upplagan lämnar en beskrivning över detsamma.[2] Lewis i mycket orättvisa omdömen ha även gått till eftervärlden och kritiskt upptagits av nämnda tre författare och flera deras yngre efterföljare. År 1884 upptäckte emellertid den engelske forskaren Westby-Gibson i British Museum Willis' första upplaga, och två år senare identifierade Kieth-Falkoner ett annat exemplar i the Bodleian Library i Oxford. Senare har han funnit ytterligare ett exemplar i Oxford, och 1920 upptäcktes ett 4:e exemplar av denna första upplaga i ett församlingsbibliotek i Ostpreussen, varifrån det överlämnats till stads- och universitetsbiblioteket i Königsberg.

Vid första internationella stenografkongressen i London 1887 lämnade Edvard Pocknell intressanta meddelanden om denna Willis originalupplaga,[3] och 1926 offentliggjorde A. T. Wright sitt biografiska verk över John och Edmond Willis;[4] men den utförligaste redogörelsen för det Williska *systemet* har dock den tyske forskaren Chr. Johnen givit oss.[5]

Willis var den förste som använde ordet »stenographie» (från och med 6:e upplagan 1623 »stenography»), en benämning som nu, utom just i de engelsktalande länderna, blivit allmänt vedertagen.[6] Idén att så att säga »skapa» detta ord, som icke användes inom den antika världen (men om så varit, skulle ha betytt »sammanträngd skrift»), torde Willis ha fått därav, att han själv ansåg sin skrifts största förtjänst vara, att man med densamma kunde på litet utrymme få in mycket text. Att han icke från annat håll fått detta namn framgår också av att han själv på tal därom säger: »*By which name I call this art*».

Första upplagan utgavs anonymt,[7] och på titelbladet läser man: »*The Art of Stenographie, teaching by plaine and certaine rules,*

[1] Zeibig även i Panstenographikon 1869. Sid. 47 o. f.
[2] J. H. Lewis. An historical Account of Shorthand. London 1816 sid. 49 o. f.
[3] Transactions of the International Shorthand congress 1887. Sid. 129 o. f.
[4] A. T. Wright. John Willis S. T. B. and Edmond Willis. I 100 exemplar för the Willis-Byrom club.
[5] Johnen. Archiv für Stenographie 1908. Sid. 9 o. f.
[6] Dock använda tyskarna allt mera det rent tyska ›Kurzschrift›.
[7] Wright (John Willis and Edmond Willis. Sid. 16) ifrågasätter, om icke det ›patent› på 15 år, som Bright erhöll av Drottning Elisabeth, och som för denna tid gav denne monopol på att ge ut böcker i ›nya tecken›, kan ha varit anledning till att Willis ej utsatte sitt namn.

to the capacitie of the meanest, and for the use of all professions, the way of compendious writing: whereunto is annexed a very easy direction for steganographie, or secret writing.[1] *At London, printed for Cuthbert Burbie. 1602.*»

Denna första upplaga var mera innehållsrik än någon av de senare, beroende på att i densamma intagits en del teoretiska betraktelser, vilka sedermera överförts till ett särskilt 1621 utgivet arbete: »*The Schoolmaster to the Art of Stenography*», som avsåg att under form av frågor och svar mellan elev och lärare lämna närmare förklaringar till de senare upplagorna av läroboken.[2]

I dessa, där också systemet företer en del avvikelser kallas det: »*The Art of Stenography, or Short Writing by Spelling Characterie, by John Willis, Bachelor in divinitie.*»

Läroboken kom ut i 14 upplagor, därav 6 efter Willis död. Av andra, tredje och fjärde upplagorna finnas inga exemplar bevarade, men i 5:e upplagan av 1617 står Willis angiven som författare. Av the *Schoolmasters* trenne upplagor, kom endast en ut under hans livstid. Sista upplagorna av båda böckerna offentliggjordes 1647.

Under åren 1617 och 1621 hade en Robert Willis, som gav lektioner i systemet i London, efter Burbie övertagit förlagsrätten till John Willis' böcker; och osannolikt är icke att denne Robert var John Willis' son.[3] Efter Robert Willis, som dog 1621, övergick förlagsrätten till Henry Seile, vilken under mer än 20 år efter John Willis' död fortsatte att på eget förlag ge ut nya upplagor, trots konkurrensen med sådana män som Shelton, Metcalfe och Rich m. fl.

Första upplagan av läroboken omfattade 100 sidor, av vilka 16 upptogos av hemligskriften. I inledningen framhåller Willis, att hans skrift skall tjäna följande ändamål: 1) utgöra en kort eller sammanträngd skrift, 2) kunna skriva fort, 3) tjäna som hemligskrift, 4) lämpa sig för alla språk, 5) upptaga offentligt hållna tal.

Willis utesluter stumma bokstäver, lämnar dubbelkonsonanter obetecknade, utskriver för diftonger den vokal som är mest »sounded» (mest höres) samt tecknar *c* med *k* eller *s*, *ph* med *f* och *g* med *j* när det så uttalas. Således redan här för över 300 år sedan en i det närmaste genomförd fonetisk stavning.

[1] Stenografiens konst, som medelst enkla och bestämda regler visar vägen till sammanträngd skrift och lämpar sig för de enklaste förmågor och alla yrken: vartill fogas en mycket lätt handledning för Steganographie eller hemligskrift.»

[2] En andra upplaga av the Schoolmaster utgiven 1628 finnes i British Museum.

[3] Wright. John Willis S. T. B. and Edmond Willis. Sid. 43.

Alfabet.

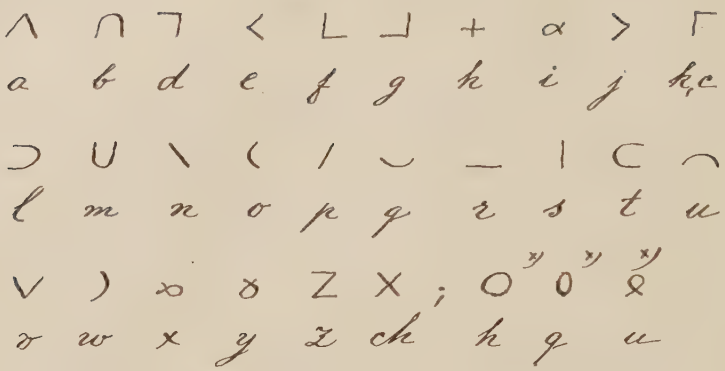

*) Ändrade i senare upplagan.

Dessa tecken äro icke avsedda att som i Brights system beteckna begynnelsebokstäver i ord eller stavelser, utan utgöra rena bokstavstecken. Willis har sålunda här tagit samma stora steg framåt i den stenografiska konstens utveckling, som ägde rum ifråga om vår vanliga skrift, när densamma övergick till att bli en ljudskrift. Han kallas därför också med rätta: *den moderna stenografiens fader.*

Willis benämner sina tecken *particles,* och menar därmed »delar» av den vanliga skriftens bokstäver; men när han i sin lärobok vid sidan av de stenografiska tecknen ställt motsvarande latinska eller grekiska bokstäver från vilka de förra skulle vara härledda, så är denna härledning i de flesta fall mycket »sökt», och han antyder själv att sammanställningen endast avsett att vid inläran det tjäna som hjälp för minnet.

Av allt att döma har Willis ur de latinska stora bokstäverna uttagit de vanligaste dragen, och då mer eller mindre omedvetet kommit till raka streckar och cirkelbågar i olika lägen, varigenom hans skrift fått den geometriska prägel, som ända in i våra dagar karakteriserar så många stenografiska system.

I vissa fall har emellertid Willis låtit vanliga bokstäver direkt ligga till grund för teckenvalet — *a d* (grekiskt delta) *v* och *z* — men dessa vanliga bokstäver skrivas rätt upp och ned, vadan skriften i sin helhet, trots desamma, behåller sin »geometriska» karaktär.

De Williska tecknen, om än i flera fall med sina många drag onödigt långa, äro dock i och för sig lättskrivna och framför

allt tydliga. Hade det varit fråga om en ordskrift, skulle föga varit att anmärka; men när det nu i stället gällde en ljud- eller bokstavsskrift, så tillkommer ett nytt krav, som Willis ej synes ha tänkt på: tecknen borde nämligen kunna förbindas med varandra till sammanhängande ordbilder — och här brast det.

Emellertid lyckades Willis åtminstone i vissa fall åstadkomma relativt *korta* ordbilder, tack vare sin s. k. intermitterande (avbrytande) vokalbeteckning. Genom denna blev han också grundaren av den gammalgeometriska stenografien, som vidare skulle utvecklas och spridas av bland andra Edmond Willis, Shelton och Rich samt nå sin fulländning hos Mason och Gurney.

Reglerna för den intermetterande vokalbeteckningen lyda:

1) i början av ord betecknas vokalerna liksom konsonanterna medelst i alfabetet upptagna bokstavliga tecken,

2) i slutet av ord medelst punkter i olika ställningar enligt nedanstående schema, och

3) inuti ord utskrivas vokalerna icke, utan betecknas sinnebildligt genom att följande konsonanttecken ställes å den plats som enligt schemat skulle tillkomma den uteslutna vokalen, om den utskrivits.[1]

Vokalschema.

i | *o*
e | *u*
a |

Beroende på olikheter i huvudtecknens form kräver detta vokalschema i flera fall mer eller mindre avvikande tilläggsregler. Den 6:e, fria platsen, kommer till användning när två konsonanter följa på varandra utan vokal emellan.

De Williska tecknen förekomma som synes i två storlekar. I sin större form användas de för begynnelsebokstäver, och förminskade stå de som bitecken, förbundna eller fristående (som »affixed» eller »disjuncts».)

De »förbundna» bitecknen kunna emellertid ge anledning till svårigheter vid läsningen, då de ibland sammansmälta med huvudtecknen, så att vissa »drag» bli gemensamma för båda tecknen. Dessutom tillkomma för två och flerstaviga ord ytterligare regler, vilka i många fall äro så pass invecklade, att Willis vokalbe-

[1] Denna »symboliska» vokalbeteckning (nu ofta i England benämnd »vowel-mode») kan även tillämpas på diftonger på så sätt att t. ex. m + y på a's plats blir »may», k + w på e's plats blir »kew» o. s. v.

teckning ej på långt när blir så enkel som det vid en ytlig granskning kan tyckas.

Ordbildning.

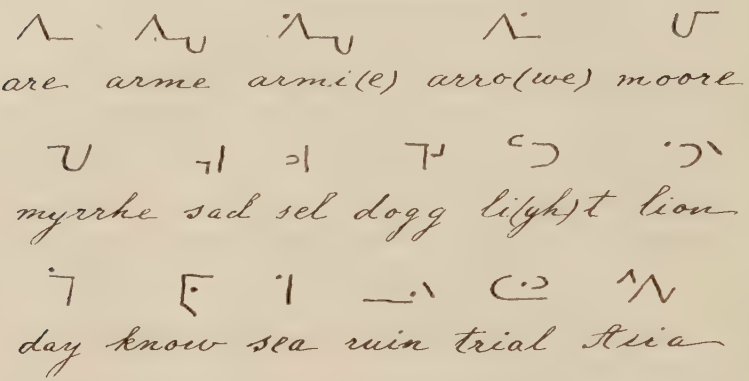

Lewis och Pitman[1] m. fl. historieskrivare ha framhållit, att en del av Willis' konsonantsammansättningar skulle kunna förväxlas med vissa enkla tecken — så t. ex. skulle $rs = r + s$ bliva $= d$ —, men de ha glömt, vilket redan Faulmann påpekat,[2] att just användningen av stora huvudtecken och små bitecken härvidlag räddar från förväxling.

Användning av tecknen i tvenne storlekar i förening med den »symboliska» vokalbeteckningen påminner ej så litet om Stolzes ordbildningar. Willis stora tecken motsvara dennes huvudtecken, hans små tecken dennes bitecken. Men orsaken till att ändtecknen gjorts mindre än begynnelsetecknen är dock en helt annan hos Willis. Visserligen hade väl även han velat framhäva början av orden, som det viktigaste, men för honom var det rent av *nödvändigt* att kunna *se* om ett tecken tillhörde början eller slutet av ett ord, ty eljest hade man icke kunnat använda vokalställningarna på *båda* sidor om huvudtecknen.

I senare upplagor har Willis för konsonantsammansättningar infört en »kombinationstabell», där dock de flesta tecknen äro mer eller mindre godtyckligt uppställda; och dessutom har han särskilda tecken för ett fåtal slutstavelser. Pluralis betecknar han medelst tvenne punkter *över* ordet i singularis.

Willis visar sig även ha haft sinne för betydelsen av förekomsten i språket såväl i fråga om bokstäver i och för sig som dessas

[1] Lewis. Historical Account. Sid. 51. Pitman. History of Shorthand. Sid. 14.
[2] Faulmann. Historische Grammatik der Stenographie. Wien 1887. Sid. 46.

förbindningar med varandra, ehuru härvidlag mycket brister i tillämpningen. Han säger emellertid på ett ställe i sin Schoolmaster:[1] »En bokstav bör ha ett allt kortare tecken ju oftare den förekommer, och dessutom måste man se till att sådana bokstäver, som kunna åtföljas av en konsonant, fa tecken, vilkas sista drag passar till förbindningen med det följande konsonanttecknet.»

I sin förkortningslära skiljer Willis på ord- och satsförkortningar.

Som förkortningsmedel för sina ordförkortningar använder han uteslutningar av ordens senare del (*omissions* eller *defectives*) och sammandragningar (*contractions*), men dessutom begagnar han sig också av vanliga skriftens bokstäver, samt en del andra av systemet alldeles oberoende matematiska och astronomiska tecken.

I senare upplagor indelar Willis sina ordförkortningar i 10 grupper (*words of sort*), varvid i de 7 första grupperna endast begynnelsebokstäverna utskrivas.

Words of sort.

1. Stort stenografiskt tecken.
2. Litet stenografiskt tecken.
3. Stor latinsk bokstav.
4. Liten latinsk bokstav.
5. Stor s. k. secretary-(kansli-)bokstav.
6. Liten secretary-bokstav.
7. Någon annan slags stil (t. ex. grekisk).
8. Två eller flera bokstäver utskrivas med stenografiska tecken.
9. Början och slutet utskrives med stenografiska tecken.
10. Symboliska tecken:

⊙	☽	♡	△	∧	⚭	o. s. v.
sun	moon	heart	congregation	appoint	matrimonie.	

Ej sällan förekomma blandade förkortningar:

forefather = stenografiskt *f* + vanliga skriftens *f*
overcome = latinskt *o* + stenografiskt *co*
money = måntecken med punkt i *i*-ställning
reason = soltecken med *r* i *i*-ställning
commission = stenografiskt *c(k)* med soltecken i *i*-ställning.

Ändelsen *-sion* = (sjun = sun) = soltecken.

[1] John Willis. The Schoolmaster to the Art of Stenography. Kap. I. Sid. 4.

Satsförkortningarna bestå av mer eller mindre godtyckligt valda tecken som t. ex. »that is to say» = ·|·, »as long as» = =; samt av rent logiska förkortningar, där man utbyter en längre sats mot en kortare av samma innehåll: så t. ex. säger talaren »The Pionier of our Lord Jesus Christ», men stenografen skriver helt enkelt »Johannes» o. s. v.

Hade Willis' förtjänst inskränkt sig till att ha varit den förste, som skapat en stenografisk ljudskrift, så hade, oberoende av hurudant systemet i övrigt blivit, detta varit tillräckligt att skaffa honom en rangplats bland stenografiens store män; men härtill kommer att han skänkt oss idéer, vilka upptagits av hans närmaste efterföljare, och sedermera i yngre system burit rika frukter.

Willis själv, utan aning om vad kommande tider skulle bära i sitt sköte, trodde sig ha nått så långt det var möjligt att nå, med sin »Spelling Characterie», men å andra sidan överskattade han icke dess betydelse som verklig snabbskrift, utan framhöll själv att om det gällde att följa en hastig talare, ej annat var att göra »än att lämna luckor och endast nedskriva det väsentligaste».

Att emellertid Willis' system under 1600-talets första decennier varit ganska allmänt spritt i England, därför talar ju att hans lärobok, som nämnts, utkommit i 14 upplagor.

EDMOND WILLIS.

1618.

Edmond Willis var köpman i London. Hans födelse- och dödsår äro okända och man känner ingenting om hans liv; ej heller tyder någonting på att han varit släkt med sin namne, John Willis.

Han lärde sig emellertid dennes stenografi redan 1604 och använde densamma, men fann sig ej tillfredsställd, och offentliggjorde 1618 ett eget system under titeln: »*An Abreviation of Writing by Character. Wherein is summerily conteyned a Table which is an Abstract of the whole Art, with plaine and easie Rules for the speedie performance thereof without any other tutor. By Edmond Willis, Printed by George Burslowe. London 1618.*»[1]

[1] En förkortad teckenskrift jämte en tabell som utgör ett sammandrag av hela konsten, samt enkla och lätta regler för att utan någon annan lärare kunna tillämpa densamma.

Alfabet.

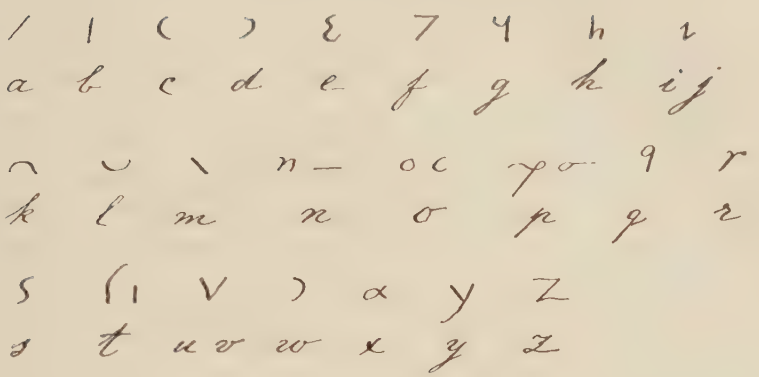

Som synes har Edmond Willis för *b l m* och *t* infört enklare tecken än John Willis' halvellipser, och undvikit de räta vinklarna i dennes *d f g k*,[1] medan han å andra sidan ifråga om *e h r s* föredragit vanliga skriftens längre men mera förbindbara bokstäver, samt för *p* och *q* infört staplar med inslingrade öglor — tecken som i samma betydelse upptagits av Shelton, Rich, Mason — (upplaga 1672) och Gibbs, och senare kommit till riklig användning hos Byrom, Palmer, Williamson, Mavor, Taylor m. fl. Endast för *(o) v* och *z* behöll Edmond Willis sin namnes tecken, och själv har han infört så många nya sådana, att han redan härigenom ifråga om självständighet kommit att intaga en särställning bland John Willis' alla efterföljare; och detta i ännu högre grad därför att det var han, som först införde den betydelsefulla förändringen i »vokalschemat» att alla enkla vokaler överförts till högra sidan, eller rättare sagt tagits bort från den vänstra.

Vokalschema.

ai		*ea*
	a	
ee		*e*
oi		*i*
oo		*o*
	u	
au		*ou*

[1] Denna räta vinkel, som efter Edmond Willis så småningom försvunnit ur de engelska alfabeten, återfinnes dock ända in i våra dagar i Gurneys h.

Vid första anblicken ser kanske detta schema med alla dess diftonger mera invecklat ut än John Willis'; men diftongerna, som här stå på vänstra sidan förekomma ju mindre ofta, och kunna även ersättas med närmast likaljudande enkla vokaler. Huvudsaken är också, att ingen av de 5 enkla vokalerna fått sin plats till *vänster* om huvudtecknet, så att man slipper gå tillbaka med pennan, vilket ju i J. Willis system var förhållandet med de vanligaste vokalerna *a e i,* som där skulle ställas till vänster om det *förut* skrivna huvudtecknet. Fördelen av denna ändring uppväger mer än väl olägenheten av, att det i vissa fall kan bli något svårare att skilja på *a* och *e* eller *o* och *u*.

I början av ord betecknas vokalerna liksom hos J. Willis bokstavligt, och i slutet av ord medelst punkter å resp. vokalplatser. Två punkter beteckna pluralis.

Liksom hos John Willis skrivas de efterföljande vokalsymboliserande konsonanttecknen förminskade, ehuru ingenting direkt därom säges i läroboken.

Anmärkningsvärt är att Edmond Willis använt två tecken för vardera *n o p* och *t*, men däremot ett gemensamt tecken för resp. *i* och *j*, och *u* och *v*.

Dubbelkonsonanter betecknas enkelt, men i övrigt har han ej mycket att säga om den fonetiska stavningen, som dock tillämpas i exemplen.

Ordbildning.

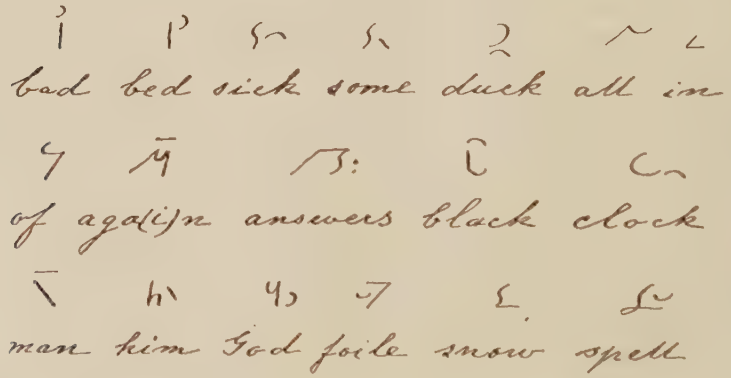

E. Willis framhåller hurusom han under »sin långa praktik» funnit, att när ett ord börjar med två konsonanter »så är det nästan alltid *l* eller *r*, som är den *andra* konsonanten, utom när ordet börjar med s». Några av hans konsonantsammansättningar tyda ock-

så på, att han vid val av enkla tecken tagit hänsyn till förbindningsmöjligheterna.

För för- och slutstavelser har Willis en del mer eller mindre godtyckliga tecken, och antalet obligatoriska förkortningar uppger han till 200 stycken, ehuru den i läroboken intagna »listan» endast upptager 171 ord, bland vilka konjunktionen »*and*» förekommer icke mindre än 6 gånger! Förkortningarna äro grundade på såväl stenografiska tecken som vanliga skriftens bokstäver, varförutom även rent godtyckliga sådana användas.

Av intresse är att finna hurusom E. Willis framhåller, att särskilda tecken (monogram) för prepositioner (förstavelser) äro fördelaktiga vid bildandet av förkortningar för längre ord.

Åt sina elever rekommenderar han den av honom själv använda metoden, att »när man är i sällskap och hör ett ord talas, tänka efter hur det skall skrivas på stenografi».

Edmond Willis' lärobok är icke blott kortare utan även mera lättfattlig än John Willis'. Den omfattar 20 trycksidor i mycket stor stil samt 8 graverade. En andra utvidgad upplaga kom ut 1627.

Av den första upplagan, som kom ut i två tryck, finnas endast tre exemplar i behåll: i British Museum, i Bodleian Library samt i the Library of Congress, Washington. Av andra upplagan däremot finnas två exemplar i British Museum, samt ett halvt dussin andra på olika ställen, varibland ett exemplar i det stenografiska biblioteket i Dresden.

Utan tvivel betydde Edmond Willis' system en avsevärd förbättring av hans namnes skapelse, och inflytandet av detsamma på de närmast följande systemen blev också mycket större, än äldre historieskrivare i allmänhet haft klart för sig.

Icke blott som system betraktat, utan även som i praktiken användbar stenografi hävdar Edmond Willis' »*Abrevitation of Writing by Character*» sin rangställning inom den stora raden av 1600-talets engelska snabbskrifter.

Det var detta system, som Charles I:s privatsekreterare, Sir Edward Nicholas, använde, då han år 1641 för sin i Skottland vistande konungs räkning gjorde stenografiska anteckningar under parlamentets förhandlingar.[1] Man har kallat Sir Edward »den förste parlamentsstenografen», men detta är ej berättigat, ty med parlamentsstenograf måste man mena en sådan, som av resp. riksförsamling fått i uppdrag att officiellt stenografera förhandlingar-

[1] Dictionary of National Biography. Nicholas, Edward.

na. Ej heller var det här fråga om ordagranna referat. Utan tvivel var detta dock första gången i nyare tider, som ett parlaments förhandlingar över huvud taget stenograferats, och att det varit på uppdrag av kungen ger ju särskilt intresse åt sakförhållandet.[1]

Det var också Edmond Willis' stenografi, som general Monk tänkte på, när han, då konung Charles II en gång uttalade sitt missnöje över sin utrikesminister, svarade:

»*Sire, je ne connais aucune qualité nécessaire à un secrétaire d'état qui manque à M. Morrice, car il parle le français, et excelle dans l'écriture par abréviations.*»[2]

Edmond Willis skiljer sig i ett avseende fördelaktigt från samtida systemuppfinnare. Han föraktar och varnar för allt överdrivet självberöm, framhållande, att stenografiens anseende inför allmänheten därav blir lidande, samt säger: »*Good wine needs no bush*», eller i fri svensk översättning: »God vara talar för sig själv.»

FOLKINGHAM.

1620.

Om William Folkingham kände man föga mer än namnet ända till 1898, då den engelske forskaren A. T. Wright drog fram i ljuset två upplagor av hans lärobok, och även lyckades skaffa en del upplysningar om hans personliga förhållanden.[3] Wrights lilla broschyr, som ej distribuerades genom bokhandeln, fick emellertid föga spridning, och det är tack vare Johnen, som innehållet i densamma nått en större allmänhet.[4]

Folkingham tillhörde en familj, som fått sitt namn av den lilla platsen Folkingham i Lincolnshire. Han föddes också och dog i detta landskap. År 1690 talas om honom, som författare till ett arbete över »lantmäteri», men några år senare sitter han som väl-

[1] Korrespondensen mellan Charles I och Sir Edward Nicholas återgives i Brays upplaga av Evelynes Diary, vol. iv.

[2] Burnet. Memoires de mon temps, tom I, liv. 2. I svensk översättning: »Ers Majestät, jag känner ingen egenskap, som är nödvändig för en statssekreterare (här utrikesminister), som herr Morrice saknar; han talar ju franska och är skicklig stenograf.» Visserligen har Monk använt uttrycket »förkortad skrift», men otvivelakttgt har han därmed menat stenografi i synnerhet som konungens mångårige privatsekreterare (Nicholas) som nämnt använde Edmond Willis system, vilket ju just kallades (förkortad skrift meddelst tecken).

[3] A. T. Wright. William Folkingham: Mathesios et Medicinae studiosus. London 1898.

[4] Johnen. Archiv für Stenographie 1913. Sid. 7 o. f.

beställd postmästare i Stamford, där han på lediga stunder sysslar med matematiskt och medicinskt författarskap. Således en mångfrestande man.

»Postmästarn» förnekar sig emellertid icke i den stenografiska läroboken. Han kallar nämligen sitt system »Postwrit», indelar boken i »Postages» och dessa i »Stages». Å titelbladet till första upplagan står: *»Brachygraphie, Postwrit, or the Art of Short Writing. By W. Folkingham, his maiesties Post of Stamford.* Denna första upplaga kom ut 1620, och en andra upplaga två år senare.[1]

Alfabet.

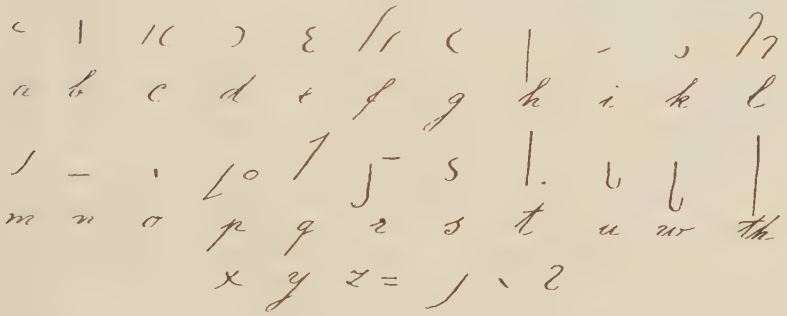

Folkinghams tecken indelas i tre grupper: 1. sådana i vanlig storlek, 2. stora tecken stående på linjen, samt 3. sådana dragna igenom linjen. De två senare gruppernas tecken kunna i vissa fall förminskas och sammandragas med de medelstora.

Endast tecknen för *b d e n* och *s* äro hämtade från Edmond Willis, och endast bitecknet för *r* från John Willis. I övrigt har Folkinghams fullt självständiga alfabet betydligt både enklare och lättskrivnare tecken än de båda Willisarna. Han är den förste som använder över- och underlängder, och många av tecknen skrivas också i den vanliga skriftens lutning, så att Wright med rätta räknar honom som en slags förelöpare till de kommande kursiva systemen.

Vokalbeteckningen är närmast lik Edmond Willis, men punkten användes i sina olika ställningar för att uttrycka vokaler såväl i slutet som i början av ord, och alla 5 enkla vokalerna stå rätt över och under varandra.

[1] I andra upplagan står istället för W. Folkingham, G. Folkingham G. Detta första G. betyder »Guill» (den latinska formen för William) och det andra G. står för ordet »Gentleman», som man på den tiden även utan att anses egenkär, kunde kalla sig själv.

Vokalschema.

a	*a*
e	*e*
i	*i*
o	*o*
u	*u*

De flesta konsonantsammansättningarna erhållas genom enkel förbindning (se beteckningen för *th*),varvid de enkla tecknen kunna skrivas i annan riktning än den vanliga. Ganska egendomlig är en bestämmelse att *lp lr fr pr* och *gth* kunna förändras till resp. *pl rl rf rp* och *ght* genom tillsättande av en punkt under desamma.

Systemet är i sin helhet enkelt, men författarens i hög grad märkvärdiga språk och uttryckssätt torde i ej ringa mån ha försvårat dess inlärande.

Folkinghams betydelse som systemuppfinnare har hittills avsevärt underskattats. Att han målmedvetet strävat efter, att med den vanliga skriftens enklaste drag som grundlag söka åstadkomma en mera lättskriven skrift än föregångarnas, synes tydligt av alfabetet och framgår för resten redan av hans förord, där han bland annat säger: »Under utarbetande av denna lilla kortskrift var mitt mål att få tid- och rumbesparande handrörelser, som icke voro avvikande från den vanliga skriftens goda former; och för det ändamålet har jag utvalt deldrag av den vanliga skriften för att bilda ett alfabet, som med hjälp av några få korta regler i två kapitel innehåller hela systemet.»

Folkingham tycks under sina senare år ha återgått till sitt första intresse, det medicinska, ty redan 1623 ger han ut en beskrivning på ett växtextrakt, ett avförande medel, som inblandat i öl åstadkommer en mycket hälsosam dryck. Med entusiasm talar han om nyttan av »a neat cup» av hans »nappie ale». I stället för att ägna sig åt att göra propaganda för sitt stenografiska system annonserar han om detta extrakt, som han säljer i påsar för 5 shilling stycket. Han tycker också att detta är »för billigt för en så dyrbar medicin, i synnerhet som man under de 14 dagar, som kuren pågår måste äta och dricka mindre, och på så sätt sparar mer pengar i mat och dryck än medicinen kostar».

SHELTON.

1626.

John och Edmond Willis fingo många efterföljare, och förhållandena i England vid den tiden voro också synnerligen gynnsamma för den stenografiska konsten, framför allt som vi förut framhållit, tack vare de ökade tillfällen att draga nytta av densamma, som reformationens införande haft med sig.

Under 1600-talet sågo också bortåt ett 50-tal stenografiska system dagen. Mellan många av dessa bestod dock skillnaden huvudsakligast i olika teckenfördelningar, och i flera fall voro likheterna så stora, att man knappast kan tala om »nya system», utan rätteligen bort använda benämningen »bearbetningar». Bland alla dessa 1600-talets system av Williska skolan blev Sheltons det mest kända, icke blott inom England utan även i många andra länder, och för oss svenskar är denna engelska stenografi av särskilt intresse, enär densamma under senare delen av 1600-talet överfördes till vårt språk, och sedermera ända in på 1830-talet varit det enda i Sverige kända stenografiska system.

Thomas Shelton, född 1601 och död 1649 eller 1650 tillhörde en gammal Norfolksläkt, vars vapen han tillsammans med »de tio budorden» och »Fader vår» återger i sin läroboks senare upplagor. Han var en sträng puritan, och såg i revolutionen och republiken en seger för sin religiösa och politiska åskådning.

Själv kallar Shelton sig »författare och lärare», och antagligt är att han först varit yrkeskalligraf och sedan nästan uteslutande ägnat sig åt stenografi. Redan vid 19 års ålder hade han börjat syssla med denna konst, och 25 år gammal gav han ut sin första lärobok under titeln: »*Shortwriting, the most exact method. By Thomas Shelton, Author and Professor of ye said Art.*»

I den stenografiska litteraturen lämnas olika uppgifter ifråga om tidpunkten för utgivandet av denna Sheltons första upplaga, av vilket inget enda exemplar veterligen finnes i behåll, men Wright har efter hänvisning till anteckningar i »Stationers Register» fastslagit att densamma kommit ut 1626.[1]

Shelton fick emellertid så småningom klart för sig att varken hans eget system i dess första form eller de andra äldre systemen

[1] A. T. Wright. Thomas Schelton, Tachygrapher. London 1896. Sid. 4 och 5.

räckte till, att göra det möjligt följa en hastig talare,[1] och efter att ha givit ut ytterligare två upplagor av sin *Shortwriting* 1630 och 1636 — av vilka ett exemplar av den förra finnes i the Bodleian Library i Oxford — ansåg han sig 1638 ha så avsevärt förbättrat sitt system, att han kunde ge ut detsamma under den mera anspråksfulla titeln: »*Tachygraphy. The most Exact and Compendious Method of Short and Swift Writing, that hath ever yet been Published by any. Composed by Thomas Shelton. Author and Professour of the said Art. Approved by both the Universities.*»[2]

Det är också i denna form samt under namnet Tachygraphy, som Sheltons system blev vida spritt icke blott genom 13 engelska upplagor, varav 5 efter författarens död, utan även genom bearbetningar på flera främmande språk.

Alfabet.

Tachygraphy av 1638.

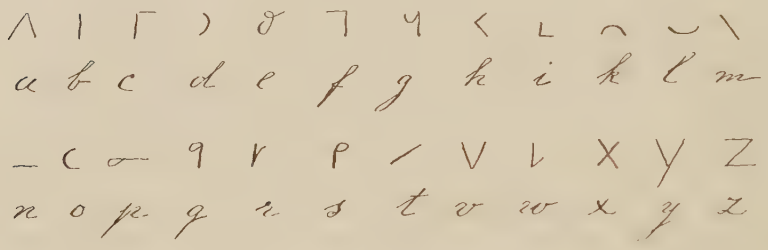

En jämförelse mellan detta alfabet och John och Edmond Willis' ger vid handen att Sheltons tecken för *a c o v* och *z* äro desamma som John Willis' tecken för dessa bokstäver, medan hans *b d g k l m n p q r v y z*, d. v. s. 13 tecken överensstämma med Edmond Willis'.[3] Men ej nog härmed: den Sheltonska vokalbeteckningen är, vad de enkla vokalerna beträffa, samma som Edmond Willis',[4] d. v. s. samtliga vokalplatser befinna sig, där så ske kan, till höger om huvudtecknet.

Man torde härav kunna dra den slutsatsen att det system, som Shelton redan i sin ungdom använde varit Edmond Willis', samt

[1] Om sin första upplaga säger Shelton själv senare: »Det var icke mycket med den första upplagan och kunde ej heller vara något, då densamma både planlades och utarbetades på några få timmar»!

[2] Tachygraphy. Den mest exakta och sammanträngda metod för kort och snabb skrift som ännu blivit offentliggjord av någon. Utarbetad av Thomas Shelton, författare och professor i sagda konst. Godkänd av de båda universiteten» (»Härmed torde endast avses, att en del lärare och studenter använt densamma).

[3] I praktiken använder Shelton även Edmond Willis h-tecken.

[4] Ej John Willis, som flera författare uppgivit.

att hans egen tachygraphy är en direkt utveckling av detsamma. För *e* har Shelton upptagit den gammalengelska skriftens vanliga bokstav, för *c* har han märkvärdigt nog från Edmonds lättskrivna tecken återgått till John Willis' två drag krävande, men i övrigt äro de två återstående avvikelserna från E. Willis' alfabet av föga betydelse.

Tecknen för *f* och *t* överensstämma med Witts tecken för samma bokstäver och Sheltons *h* och *s* likna Witts motsvarande tecken. Då dessa Sheltons tecken icke återfinnas i hans första upplagor är ej otänkbart, att han hämtat dem från Witts 1633 offentliggjorda system, men lika möjligt är, att denna överensstämmelse berott på en ren tillfällighet.

Vokalschema.

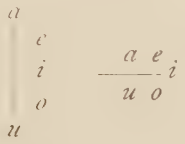

I början av ord utskrivas i regel de i alfabetet upptagna vokaltecknen, i slutet av ord betecknas vokalerna medelst punkten, och i mitten av ord tecknas de »symboliskt», genom att efterföljande konsonanttecken sättes å resp. vokalplats. Således i princip samma metod som de båda Willisarna, och de enkla vokalernas platser fullt överensstämmande med Edmond Willis'.

En nyhet finner man dock däri, att Shelton icke behandlar de efterföljande tecknen som bitecken i förminskad storlek. Om denna avvikelse från de äldre systemen berott på en tillfällighet, eller om Shelton verkligen insett att han, som icke hade några »vokalplatser» till vänster om huvudtecknet, ej behövde olika storlekar för att vid läsningen kunna se, vilken bokstav som kom först, därom vet man ingenting. I Sheltons exempel på symbolisk vokalbeteckning finner man dock ganska ofta, att efterföljande tecken skrivits mindre än huvudtecknen, kanske beroende på gammal vana, sedan han skrev E. Willis' system. I hans lärobok förekommer i varje fall ingenting nämnt om bitecken i förminskad storlek.

Shelton preciserar helt kort innebörden av den intermitterande vokalbeteckningen sålunda: »varje gång det kommer en vokal måste ordet delas och pennan lyftas».

Därest ett ord börjar med två vokaler betecknas den andra av dessa »symboliskt» som varje annan vokal inuti ord. Dubbelkonsonant betecknas enkelt, och endast bokstäver, som höras, utskrivas.

Exempel.

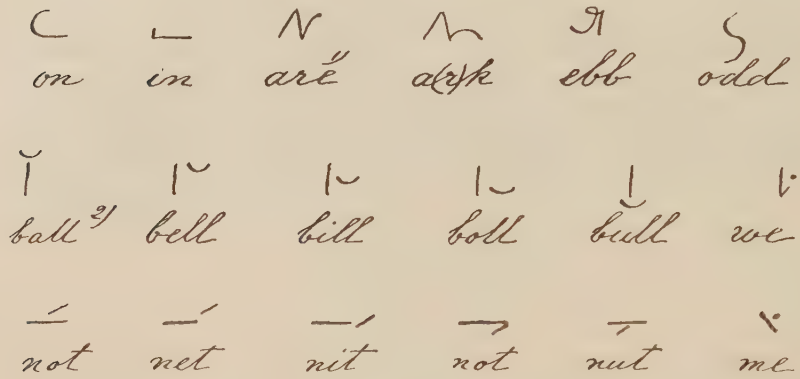

Vad diftongerna beträffa, framhåller Shelton hurusom erfarenheterna från föregående system visat det olämpliga uti att för dessas betecknande ytterligare bestämma en mängd olika ställningar omkring huvudtecknen. Han inskränker sig också till att antingen även här använda den intermitterande vokalbeteckningen, eller också rent av utesluta den minst viktiga av de båda vokalerna, och motiverar detta sålunda: »Det är verkligen omöjligt att exakt observera 12 eller 14 olika platser omkring ett litet tecken, och för att undvika denna olägenhet, har jag endast bestämt platser för de enkla vokalerna, och inga fler.»[3]

Utan tvivel resonerar Shelton här riktigt, ty förlorar han ifråga om noggrann beteckning, så vinner han så mycket mer ifråga om tydlighet.

Sheltons konsonantförbindningar äro liksom E. Willis' skapade genom att resp. enkla konsonanttecken på naturligaste sätt förenas; och som av nedanstående ur den Sheltonska läroboken hämtade tabell framgår, äro samtliga dessa tecken regelbundet bildade, utom *ch sh th* och *wh*, vilka ju ej heller betéckna några sammansatta ljud utan enkla sådana.

[1] I mittelstrecket ingå både a och r.

[2] Pitman påstår i sin History of Shorthand, Sid. 21, att »bal» lika väl kan läsas »lub» om man betraktar ordbilden som ett b rätt under ett l. Detta är dock att göra Shelton orätt, ty då b placerats på den tänkta skrivlinjen måste det vara fråga om ett l *över* ett b.

[3] Lärobokens kapitel 5. Sid. 9.

Konsonantförbindningar.

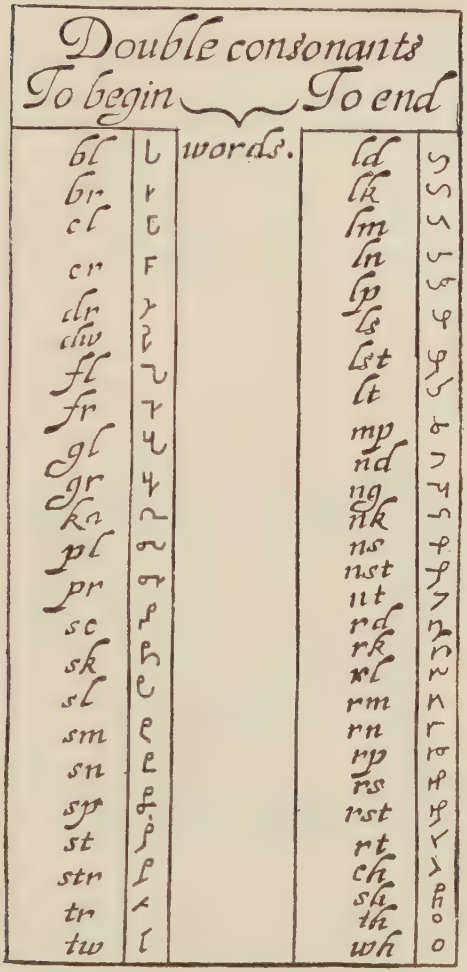

Reproduktion efter Sheltons »Tachygraphy». 1671. Sid. 3.

För sina förstavelser *(prepositions for longe words* kallar han dem) och slutstavelser använder han däremot, för de förra 44 och för de senare 31 godtyckliga tecken. Här således 75 nya, varandra i många fall farligt liknande tecken, att inlära.

Shelton själv framhåller också såsom ett av sitt systems största svårigheter insättandet av dessa för- och slutstavelser i ordbilderna, och lämnar därför en mängd exempel härpå i en särskild tabell.

Flera av tecknen för slutstavelser kunna, då de stå ensamma, betyda hela ord, utan att dessa ha något alls sammanhang med resp. slutstavelse, t. ex. tecknet för *-ture* = *Christ*, *-ternal* = *which*. *-ness* = *what* o. s. v.

Antalet obligatoriska ordförkortningar uppgår till omkring 375, och dessa erhållas till större delen genom uteslutande av ordens senare del, ehuru även sådana förekomma, som äro bildade av från alfabetet lösryckta godtyckliga tecken. Liksom i nästan alla stenografiska system från denna tid äro förkortningar för religiösa namn och uttryck särskilt framträdande. Under förutsättning av att sammanhanget underlättar läsningen kunna även fria förkortningar användas, varvid två eller flera stavelser, ja även enstaka ord kunna uteslutas.

Sammanhängande text.

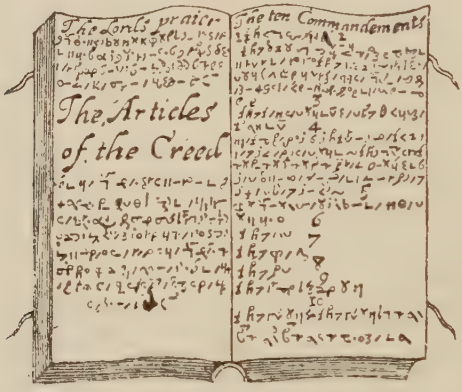

Reproduktion efter Sheltons »Tachygraphy». 1671. Sid. 44.

Shelton lämnar exempel på ett 20-tal s. k. »stående uttryck», men varnar för att missbruka detta slag av förkortningar i följande ordalag:

»Det är verkligen omöjligt att begagna dessa satsförkortningar exakt, ty när talaren ibland varierar ett eller annat ord, så blir antingen förkortningen till ingen nytta, eller kommer satsen att återges på annat sätt än den varit utsagd, vilket är orätt mot talaren; därför har jag endast förkortat några få sådana stående uttryck, vilka vanligen utsägas i den ordalydelse, som jag har satt den.»[1]

[1] Lärobok sid. 26.

Konkurrensen med andra system under en lång lärarverksamhet tvingar Shelton att närmare studera dessa, och lär honom att mera kritiskt se på sitt eget system. Resultatet härav blev, att han 1642 utgav ett nytt arbete: »*A Tutor to Tachygraphy or Short Writing*», där han under form av frågor och svar söker närmare förtydliga allt, som kunnat vara oklart, eller som han funnit förorsaka svårigheter för eleverna. Således en motsvarighet till John Willis' »Schoolmaster». Denna handledning, som gavs ut i flera upplagor, och av vilken, tack vare R. Mc Caskie, ett nytryck gjordes 1889, erbjuder mycket av intresse samt visar att Shelton, trots det han ej som *uppfinnare* kommit med mycket nytt, dock grundligt satt sig in i de stenografiska spörsmålen, och haft en synnerligen sund syn på desamma.

År 1649, kort före sin död, överraskade Shelton sina många anhängare med utgivandet av ett alldeles nytt system under titeln »*Zeiglographia or a new art of Shortwriting never before published. More easie, exact, short and speedie than any heretofore invented & composed.*»[1]

I förordet uppger han som anledning till denna nya upplaga icke blott önskan att få systemet så enkelt, att det passade även för mindre begåvade, utan även — och kanske detta var huvudsaken — för att göra ett slut på spridandet av alla dessa förvanskade avtryck av hans föregående upplagor, som kommit ut utan hans tillstånd, och vilka »icke blott varit till skada för honom själv, utan också för dem som lärt sig konsten efter dessa efterapningar.»

Den som sett en del av de ganska talrika exemplar av dessa »nytryck» av hans takygrafi, som finnas i behåll, kan utan tvivel fatta Sheltons missbelåtenhet härvidlag. Icke nog med att flera av dessa eftertryck äro illa utförda med otydliga stenografiska tecken, utan finner man också i många av dem rena felskrivningar, som icke kunna förklaras på annat sätt, än att i systemet okunniga gravörer försökt lappa ihop under tryckningen bortfallna ordbilder. Dessutom är det ofta svårt att se, vilken upplaga det är fråga om, då i flera fall titelblad och inre delar tillhöra olika upplagor.

I sin nya form blev Sheltons system alldeles oigenkännligt. Må vara att principerna i stort sett vore desamma, men omkastningen i teckenfördelningen är så grundligt genomförd, att endast *q r v* och *z* fått behålla det gamla systemets tecken. Däremot förblev vokalbeteckningen oförändrad.

[1] »Zeiglographia eller en ny kortskrift aldrig förut utgiven. Mera lätt, noggran, kort och snabbskriven än någon förut uppfunnen.»

Alfabet.

Zeiglographia av 1649.

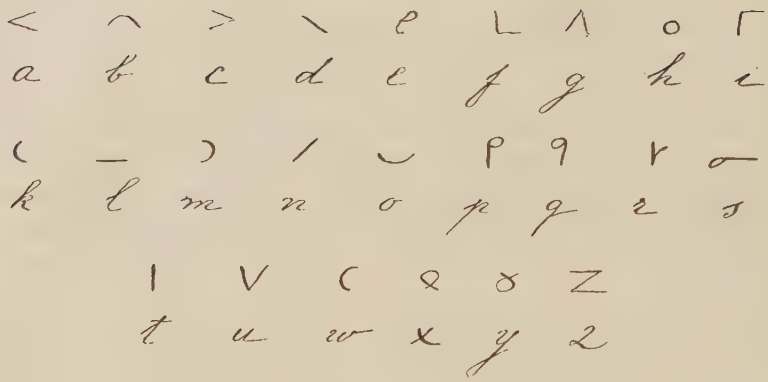

Det är svårt att här finna något annat skäl för alla dessa omkastningar, än önskan att skapa ett helt och hållet nytt system.

Shelton säger i förordet: »*It was my purpose that this child should not have been born till the parent had been dead*»,[1] och det kan ju tänkas att förkänslan av den så snart kommande döden varit beroende på verklig sjuklighet, som kunnat verka nedsättande på hans förmåga att skapa något nytt, bättre än det gamla.

Hur som helst, kunde denna Zeiglographia ej konkurrera med Sheltons Tachygraphy, som fortsatte att vinna terräng och varav även efter Sheltons död flera nya upplagor utgåvos, den sista så sent som 1710.

Sheltons takygrafi vann icke blott stor spridning *inom* England. Själv överförde uppfinnaren densamma till latin år 1660; och vidare översattes den till svenska genom Svan 1662 och Rålamb (via Ramsays franska översättning) 1690, till holländska genom Reyner 1673 och till tyska och franska genom Ramsay 1678 o. f. år. Takygrafien vann redan på 1600-talet europeisk ryktbarhet, och ett faktum är, att när det senare gällt att dechiffrera funna stenogram från dessa tider, så har man helt naturligt först försökt med detta system, och i de flesta fall också lyckats.

Shelton var själv praktiserande stenograf, och hans och hans lärjungars verksamhet i kyrkor och föreläsningssalar blev utan

[1] »Det var min avsikt att detta alster icke skulle ha kommit till världen förrän efter faderns död.

tvivel en betydelsefull faktor vid spridandet av de puritanska lärorna. Han talar också i sina förord kraftigt om den stora nyttan av stenografien särskilt för reformationens anhängare, varvid han bland annat framhåller, hur man under resor i främmande länder kan medföra bibel och testamenten skrivna på stenografi »utan fruktan för de blodiga inkvisitorer».

1640 var Shelton tillsammans med tvenne boktryckare stämd inför den kyrkliga domstolen *the Court of High Comission,* och ehuru kvarlämnade akter ingenting säga om anledningen eller utgången, torde man kunna antaga, att det gällt stenografering av någon eller några »kätterska» predikningar.

Ett vackert minne har Shelton lämnat efter sig uti en omkring 1660 utgiven fullständig upplaga av Psaltaren, omfattande 202 sidor i takygrafi, graverade av T. Cross (se nedan).

Med Sheltons takygrafiska tecken är också Samuel Pepys' beryktade dagbok skriven. Pepys, som, tack vare sin ställning som tjänsteman i så väl marinministeriet som *Privy council,* hade rika tillfällen att följa vad som skedde i London under restaurationens första decennium, och nedlade sina iakttagelser från denna tid i en dagbok förd med samma minutiösa noggrannhet, vare sig det gällde allvarliga politiska tilldragelser eller någon av Charles II:s många mätresser. Vad som givit dessa stenografiska anteckningar ett alldeles säreget värde är, att de icke nedskrivits för att någonsin publiceras, utan endast voro avsedda för författaren själv, som därför också ej tvekat att med stor öppenhjärtighet behandla de mest ömtåliga ämnen. Dagboken utgör också ett av de värdefullaste kulturhistoriska bidragen till vår kännedom om Charles II:s lättsinniga tidevarv. Pepys hade säkerligen aldrig trott att någon skulle komma på den idén att försöka tyda dessa stenografiska tecken, isynnerhet som han själv företagit en del ändringar i Sheltons system; men då han på äldre dagar donerade sitt bibliotek till universitetet i Cambridge, följde emellertid dagboksanteckningarna med, i 6 volymer, omfattande omkring 3,000 tätskrivna sidor, och där skulle de en dag tydas.

Dold i Sheltons stenografiska ordbilder låg emellertid denna Pepys' dagbok under tre eller fyra generationer i the Pepysian library, Magdalene College i Cambridge, tills den slutligen 1819 kom i händerna på Lord Granville, som kände något till stenografien och utarbetade en nyckel, vilken han tillsammans med själva dagboken överlämnade åt en student vid universitetet vid namn John Smith (sedermera kyrkoherde), som använde tre år för dechiffreringen, i regel arbetande 12 à 14 timmar om da-

gen.[1] År 1825 offentliggjordes dagboken, och har sedan utkommit i flera nya upplagor, samt översatts till olika språk, varibland även till svenska (i sammandrag) av K. G. Ossian-Nilsson.

Det har påståtts, att dagboken varit skriven på Richs stenografi, men redan J. E. Bailey, som även dechiffrerat stenografiska koncept till brev, som Pepys lämnat efter sig, har fastslagit, att det icke kunnat vara fråga om något annat än Sheltons takygrafi.

Bland andra kända män, som använt sig av Sheltons takygrafi var parlamentsledamoten Richard Knightly (död 1639), åt vilken de första upplagorna av läroboken tillägnats, och vars anteckningar över parlamentets förhandlingar, som ännu förvaras i familjen Knightlys arkiv, antagas vara utskrivna efter stenografiska koncept.

Skäl finnas även, som tala för, att den store upptäckaren Isaac Newton varit kännare av Sheltons takygrafi.

En namne och gammal elev till Shelton, S. Shelton, offentliggjorde 1672 en omarbetning som blev utan någon som helst betydelse, trots titeln: »*Brachygraphy, or the art of Short-Writing: in a more exact, easie, and speedy method than hath been yet published to the world.*»

Bland mindre kända stenografiska system från denna tid torde böra nämnas Witt 1633, Dix 1633, Maud 1634, samt en Brachygraphie av Henry Petre,[2] om vilken man endast känner, att densamma 1621 infördes i »Stationers Register», men som för oss kan vara av intresse därför att denne Petre med all sannolikhet tillhört den engelska släkt, varav den bekanta norrländska familjen med samma namn är en utgrening.

Witt däremot har vunnit en viss ryktbarhet därför att en del författare ansett hans system ha legat till grund för Ramsays i flera länder spridda takygrafi.

WITT.

1633 (?)

År 1633 inskrevs i bokförläggarnas register i London (the Stationers Register) en bok kallad *Brachygraphia, or Short Writing, by Thomas Whiting.* Några spår av denna bok har emellertid

[1] John Eglington Bailey. On the cipher of Pepys »Diary». From the Papers of the Manchester Literary Club. Vol. II. 1876.

[2] Denna boks tillvaro var okänd under mer än 2 århundraden tills den 1882 upptäcktes av Westby-Gibson.

aldrig funnits, och ej heller omnämnes densamma i något stenografhistoriskt arbete.

Däremot beskriver Elisha Coles i inledningen till sin lärobok ett system av Mr Witt från samma tid, och den engelske forskaren A. T. Wright har kommit till uppfattningen, att Witt och Whiting äro identiska, vare sig detta nu berott på en felskrivning, eller att namnet Whiting övergått till det enklare Witt.

Alfabet.[1]

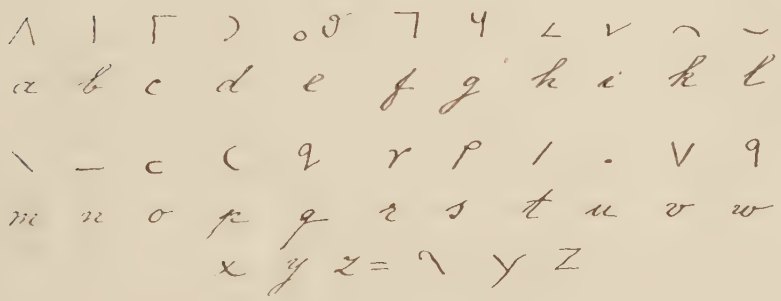

Systemet avviker föga från Sheltons, men då båda dessa system ha omkring halva antalet av sina tecken använda i överensstämmelse med Edmond Willis, kan man icke draga några bestämda slutsatser huruvida, eller i vilken utsträckning Witt haft Shelton som förebild.

Emellertid är det, som synes, endast *p u v x* samt i någon mån *h i o s* som avvika från Sheltons tecken. Alla övriga bokstäver äro betecknade på samma sätt — även vokalerna — och detta har också orsakat, att det i en del fall varit svårt att avgöra, om yngre system hämtat vissa beteckningar från Shelton eller från Witt, vilkas system ju offentliggjordes ungefär samtidigt. Flera historieskrivare ha också framfört åsikten, att det icke varit Sheltons system utan Witts Brachygraphia, som Ramsay överfört till flera språk.[2]

Att det emellertid varit Sheltons takygrafi, som Ramsay översatte, därom torde intet tvivel råda, ty *samtliga* Ramsays tecken i hans äldsta översättningar äro desamma som Sheltons, utom *h*, som återfinnes hos E. Willis, medan däremot Ramsay använder 9 tecken, som icke finnas hos Witt. Därtill kommer, att Shel-

[1] Julius Ensign Rockwell. Folding plate of 112 Alphabets. Washington 1884 (1893).
[2] L. P. Guénin. Recherches sur l'histoire de la sténographie. Sid. 68. A. Navarre Histoire générale de la sténographie. Sid. 442. (Gäller endast Ramsays översättning till *tyska*). J. A. D. Zimmermann. Geschichte der Stenographie. Sid. 65.

tons och Ramsays läroböcker, så väl till form som indelning och avfattande av alla regler, fullständigt överensstämma med varandra.

METCALFE.

1633.

Theophilus Metcalfe var under mitten av 1600-talet praktiserande stenograf och lärare i stenografi i London där han dog antagligen 1646.[1] Han säges ha varit en lugn och stillsam man, som icke gärna deltog i den tidens ofta ganska häftiga systemstrider, men å andra sidan med framgång ägnade sig åt propagandan för sitt system, om vars företräden han ej hyste ringaste tvivel.

År 1633 offentliggjorde han första upplagan av sin lärobok under titeln: *Radio-Stenography or Short Writing*, och 1645 en 6:te utvidgad upplaga: »*Short Writing, the most easie, exact, linial and speedy method that hath ever yet been obtained or taught by any in this kingdome. Composed by Theophilus Metcalfe, author and professor of the said art. The sixth edition, much enlarged by the author, which is able to make the practioner perfect without any other teacher. London: printed for the author. Sold at his house in St Katherin's court, neare the Tower, and at Mr Simpson's house in Oxford court.* 1645.»[2]

Metcalfes system, som i stort sett icke skiljer sig från övriga 1600-talets engelska system, mottogs dock med förtroende av allmänheten, tack vare en relativt enkel uppställning av läroboken jämte en klok reklam, och angives under åren 1633 till 1706 ha utgått i 55 upplagor.[3] Denna höga siffra ger dock ingen riktig uppfattning av systemets spridning ty — liksom nog fallet, ehuru i mindre utsträckning, även varit med en del andra engelska system — voro upplagorna antagligen mycket små, och ofta endast nytryck från gamla plåtar. Otänkbart är ej heller, att en eller annan upplaga utan vidare överhoppats.

---

[1] A. T. Wright. Mr Ratcliff of Plimouth and Thomas Cross. Addenda. Sid. 117.

[2] »Kortskrift, den lättaste, exaktaste, mest linjemässiga och snabbskrivna metod som någonsin har uppfunnits eller i vilken undervisning givits i detta konungarike. Utarbetad av Theophilus Metcalfe, uppfinnare och professor i denna konst. Den 6:te upplagan, mycket utvidgad och sådan att den kan frambringa fullkomliga praktiker utan någon annan lärare. London: tryckt för uppfinnaren. Såld i hans hem i S:t Katherin's court, nära the Tower, och i Mr Simpsons hus i Oxford court. 1645.»

[3] Den 55:te upplagan gavs återigen ut 1756 med några obetydliga rättelser och tillägg.

6:e upplagan var den sista, som trycktes för uppfinnarens räkning, och som förläggare för de flesta senare upplagor står John Hancock, vilken av Metcalfes änka förvärvat äganderätten till systemet.[1]

Alfabet.

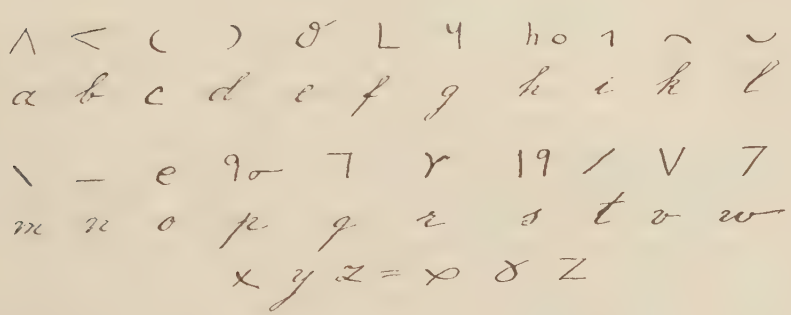

Här äro *a f h s v x y* och *z* överensstämmande med John Willis, *c d g h i k l m n p* och *r* med Edmond Willis, och *a e g k l m n p r t v x* med Shelton. Endast beträffande *b o q* och *v* var Metcalfes teckenval självständigt.

Han synes icke ha fördelat sina tecken med hänsyn till konsonantförbindningarna, och de trenne bitecknen göra härvidlag föga nytta.

Vokalschema.

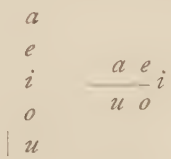

Vokalbeteckningen är i stort sett överensstämmande med Sheltons, med den skillnad att, alla fem enkla vokalerna stå vid sidan av konsonanttecknet. För för- och slutstavelser använder Metcalfe till största delen mer eller mindre godtyckligt valda tecken, vilka skrevos förbundna med ordbilden, då denna ej började med vokal.

Pluralis betecknar han medelst en punkt framför resp. ordbild.

[1] A. T. Wright. Jeremiah Rich and his continuators. London 1911. Sid. 58.

Förkortningsläran erbjuder just ingenting nytt, men av visst intresse är, att de så ofta förekommande *the* och *of* utan vidare uteslutas, vilket ju onekligen matematiskt taget betyder en stor tidsvinst, även om det har sina risker.

RICH (CARTWRIGHT).

1642.

Man känner ingenting om Richs ungdom eller var eller när han var född, och ej heller, när han dog. Men 1642, då han gav ut sin första stenografiska lärobok får man väl antaga, att han redan var en mogen man; och att han var död 1669 framgår av titelbladet på en då utgiven ny upplaga.

1643 syns han emellertid ha erhållit någon underordnad befattning i statens, eller rättare sagt parlamentets tjänst, varvid han fått utföra uppdrag av olika slag. Men åren 1648—50 finna vi honom vid ett av earlen av Manchesters kavalleriregementen, där han torde varit personligt anställd hos regementschefen — en namne, som i ett senare utfärdat intyg berömmer Rich för gott och tappert uppförande samt säger, »att han kan användas att utföra vilka uppdrag som helst».[1]

1653 hade emellertid Rich lämnat kavalleriet, och deltog i det stora sjöslaget vid Scheveningen i egenskap av *Clerk of the Check* (marinintendent) på ett av fartygen. Efter fredsslutet gjorde han fåfänga försök att få någon anställning hos amiralitetet, och det var ungefär vid den tiden, som han gjorde sig ryktbar som praktiserande stenograf vid den slutliga rättegången i högmålsprocessen mot John Lilpurn.

Sedermera torde Rich huvudsakligen ha ägnat sig åt sin stenografi, och tycks av flera omständigheter att döma ha varit framgångsrik i denna sin verksamhet. Från hans senare år känner man dock ingenting.

På 1880-talet förvärvade British Museum ett exemplar av en lärobok i stenografi, vars titel löd: »*Semography, or Short and Swift Writning. Beinge the most easiest, exactest, and speediest Method of all other, that have beene yet extant. Invented and composed fort the benefit of others by the author hereof, William Cartwright. And is now set forth and published by his nephew,*

[1] A. T. Wright. Jeremiah Rich and his continuators. London 1911.

Jeremiah Rich, immediate next to the author deceased. All which desire to learn this hand may have the Booke to teach them. London 1642.»[1]

Den stenografiska världen fick således sent omsider veta, att det system, som så länge gått under namnet Rich, icke varit dennes skapelse, utan haft morbrodern William Cartwright till upphovsman. I inledningen till läroboken säger också Rich »Min döende onkel lämnade den till mig ensam, och nu är jag, i motsats till vad andra bruka göra, villig att låta vem som så önskar vara med om att dela denna min lilla arvslott.»

De sista orden å titelbladet kunna tydas så, att det varit författarens mening att gratis utdela boken, vilket ju också skulle förklara, varföre uppgift på pris, och var boken kunde erhållas, saknas.

Om Cartwright känner man ingenting annat än att hans död måste ha inträffat 1642 eller dessförinnan.

Redan 1646 ger emellertid Rich ut ett nytt arbete i sitt eget namn: »*Character or a Most easie and exakt Method of short and Swift writing. Invented and exactly composed by Jeremiah Rich teacher of the said art in St Olives parish in Southwork at one Mrs Williams, a midwife. London 1646.*»[2]

Ehuru det ej framgår av titeln är här icke, som ganska allmänt antagits, fråga om en lärobok, motsvarande den 1642 utgivna, utan har Rich i stället lämnat närmare förklaringar till den äldre upplagan under form av frågor och svar, på liknande sätt som John Willis i sin »Schoolmaster» och Shelton i sin »Tutor».

Åtta år senare ger Rich ut den Cartwrightska läroboken av 1642 i något utvidgad och förändrad form, och döper samtidigt om systemet till: »*Semigraphy or Arts Rarity by Jeremiah Rich. London 1654.*»

Här tycks han emellertid ha helt och hållet glömt sin morbror, ty han säger ingenting om denne, och slutar titelbladet med de eljest anspråkslösa orden »*Every good and perfect gift comes from God*».

Anspråkslösheten gjorde sig emellertid ej gällande, när det blev fråga om att framhålla systemets förtjänster. Å ett anslag (som ännu finnes i behåll i British Museum) som han satte upp på

[1] Semography eller kort och snabb skrift. Varande den lättaste, exaktaste och mest snabbskrivna metod bland alla som hittills uppfunnits. Uppfunnen och utarbetad till fromma för andra, av författaren härav, William Cartwright, och är nu utgiven av hans systerson, Jeremiah Rich, närmaste släkting till den döde författaren. Alla som önska lära sig denna skrift kunna få boken.»

[2] Teckenskrift eller en mycket lätt och exakt metod för kort och snabb skrift uppfunnen och noggrant utarbetad av Jeremiah Rich, lärare i denna konst i S:t Olives församling i South Work, hos en fru Williams, barnmorska. London 1646».

UNIVERSITY COLLEGE LIBRARY NOTTINGHAM

husväggarna i City med anledning av denna nya upplaga och förändrad bostad, säger han bland annat, »att en medelmåttigt begåvad person kan få en god kunskap i systemet på 4 eller 5 lektioner, vardera på en kvart!» — »att eleven kan skriva med sådan omärkbar (?) hastighet och underbar skicklighet, att även den långsammaste hand kan skriva så fort som det talas, vilket bevisas av erfarenheter från tusende», — och själv kan uppfinnaren »utan att göra något fel, ta upp en predikan med förbundna ögon» o. s. v.

Under 1658 låter Rich Thomas Cross gravera en stor plåt för en sammanfattning av hela systemet på en sida, där detsamma får sin slutliga form.

Å detta undervisningsblad som offentliggjordes 1659, kallas systemet: »*The Pens Dexterity*» (Den bevingade pennan) och under detta namn blev det också snart så känt och populärt, att man glömde de äldre benämningarna.

Samma år trycktes hela Psaltaren (215 sidor), och senare Nya Testamentet (570 sidor), även dessa båda graverade av Cross.

År 1669 kom the Pens Dexterity ut i ny upplaga, men då står ej längre Rich själv som utgivare utan tvärtom heter det: *The Pen's Dexterity completed, or Mr Riches short-hand now perfectly taught, which in his lifetime was never done, by anything made publique in print, because it would have hindred his practise. London: printed for T. Milborn for H. Eversden, bookseller. 1669.*[1]

Alfabet.

1659.

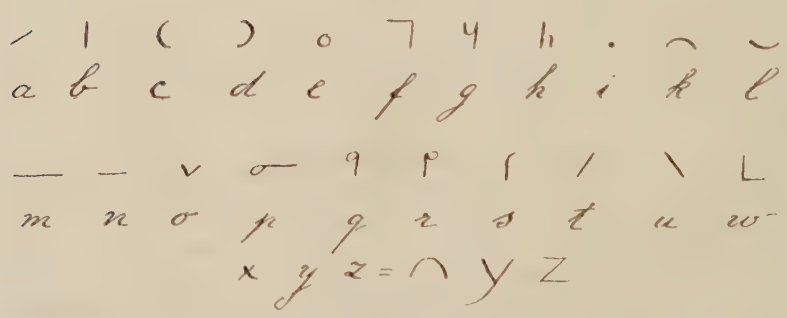

[1] Den »bevingade pennan» kompletterad, eller Mr Riches stenografi nu fullständigt lärd, vilket under hans livstid aldrig gjordes genom något i tryck utkommet, därför att det skulle ha skadat hans egen praktik.» London: tryckt för T. Milborn för H. Eversden, bokhandlare. 1669.

Vokalschema.

a

i

o

u

Endast tecknet för *z* överensstämmer med John Willis; däremot äro *a b c d g h k l n p q y* och *z* lika med Edmond Willis' motsvarande tecken, och de flesta av dessa jämte *g* och *s* lika med Sheltons.

I sina läroböcker talar Rich märkvärdigt nog ej alls om Edmond Willis, men prisar däremot John Willis, för att han visat »vilka bokstäver som utan olägenhet för läsningen kunna uteslutas», och nämner även Shelton, »som gjort detsamma».

Att han (eller rättare sagt hans morbror Cartwright) dock i hög grad låtit sig påverkas av Edmond Willis är påtagligt, men hindrar ej att han i många avseenden visar större självständighet än de flesta av 1600-talets systemuppfinnare.

Först och främst har Rich genom att använda den lilla cirkeln för *e* vunnit icke blott, att denna vokal (som dock inuti ord i regel uteslutes) kan utan lyftande av pennan förenas med konsonanttecknen,[1] utan även att antalet vokalplatser blir 4 i stället för 5, varigenom läsbarheten ökas. Rich är den förste som i stället för de vanliga sammansatta *v- (u)-* tecknen endast skriver ut nedstrecket. Vidare inför han, i stället för föregångarnas vanliga skriftens *r* för denna bokstav, ett alldeles nytt tecken, och dessutom är han den förste kände systemuppfinnare, som för *m* använder ett förstorat *n*.[2] Hans *w*-tecken med trubbig vinkel i första upplagan, och sedan med rät vinkel, återfinnes icke i något av de äldre systemen. Oförklarligt är varför Rich, som i de första upplagorna skrivit *f* med stapeln lutande, i de senare ställer denna vertikalt, så att rät vinkel uppstår. Möjligen kan det, så väl i fråga om *f* som *w*, ha varit gravören, som tyckt räta vinklarna vara »redigare».

Konsonantförbindningarna bildas genom sammanskrivning på enklaste sätt liksom hos Shelton.

---

[1] Fördelen härav minskas dock väsentligt av att cirkeln samtidigt ingår som del i tecknen för p och r.

[2] Den förste, som använt olika storlekar för att skilja närbesläktade ljud, torde vara den okände upphovsmannen till ett icke offentliggjort system, från tiden omkring 1630 som under namnet »Characterism» i manuskript förvaras i British Museum, Sloane collection.

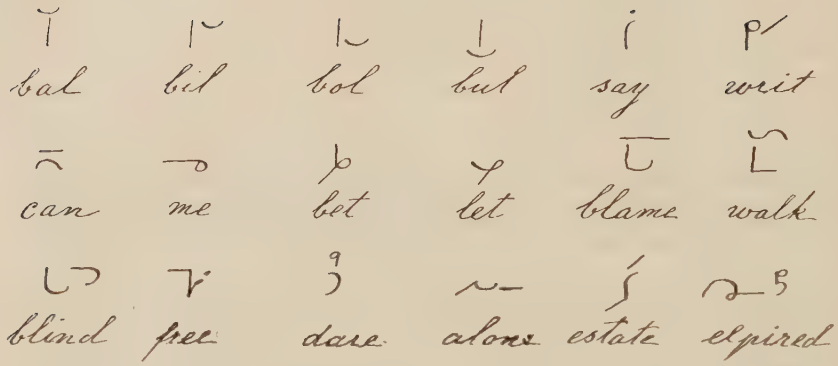

För för- och slutstavelser finnas 76 mer eller mindre godtyckliga tecken, vilka benämnas »*Marks for long Words*».

Vad förkortningarna i övrigt beträffa har Rich först och främst låtit varje bokstavstecken regelbundet beteckna även ett ord som börjar med ifrågavarande bokstav, men därjämte har han ett stort antal mer eller mindre godtyckliga ord- och satsförkortningar (för i bibeln förekommande ord över 300), varibland en stor del med sinnebildligt grundlag.

Mycket stolta voro Rich och hans anhängare över dessa s. k. »*Contractions of sentence*», vilkas antal i upplagan av 1659 avsevärt utökades.

Richs system blev ej som Sheltons överfört till andra språk, men *inom* England fick det under senare delen av 1600-talet och hela 1700-talet en avsevärd spridning särskilt inom frireligiösa kretsar.

Företagsamma bokhandlare fortsatte efter Richs död att ge ut nya upplagor, den sista så sent som 1792, och även flera s. k. nya system togo mer eller mindre *the Pens Dexterity* som förebild. Den Richska snabbskriften kom sålunda att få ett ej ringa inflytande på den stenografiska konstens vidare utveckling i England. Ja, genom Mason och Gurney skulle den vidare utvecklas och leva ända in i våra dagar, medan Botley, Addy, Stringer och framför allt Doddridge skulle verka för systemet i dess ursprungliga form.

Samuel Botley, som redan under Richs levnad med framgång undervisat i hans system, gav 1674 ut sin »*Maximum in Minimo, or Mr Jeremiah Richs Pens Dexterity completed*», som gick ut

Förkortningar.

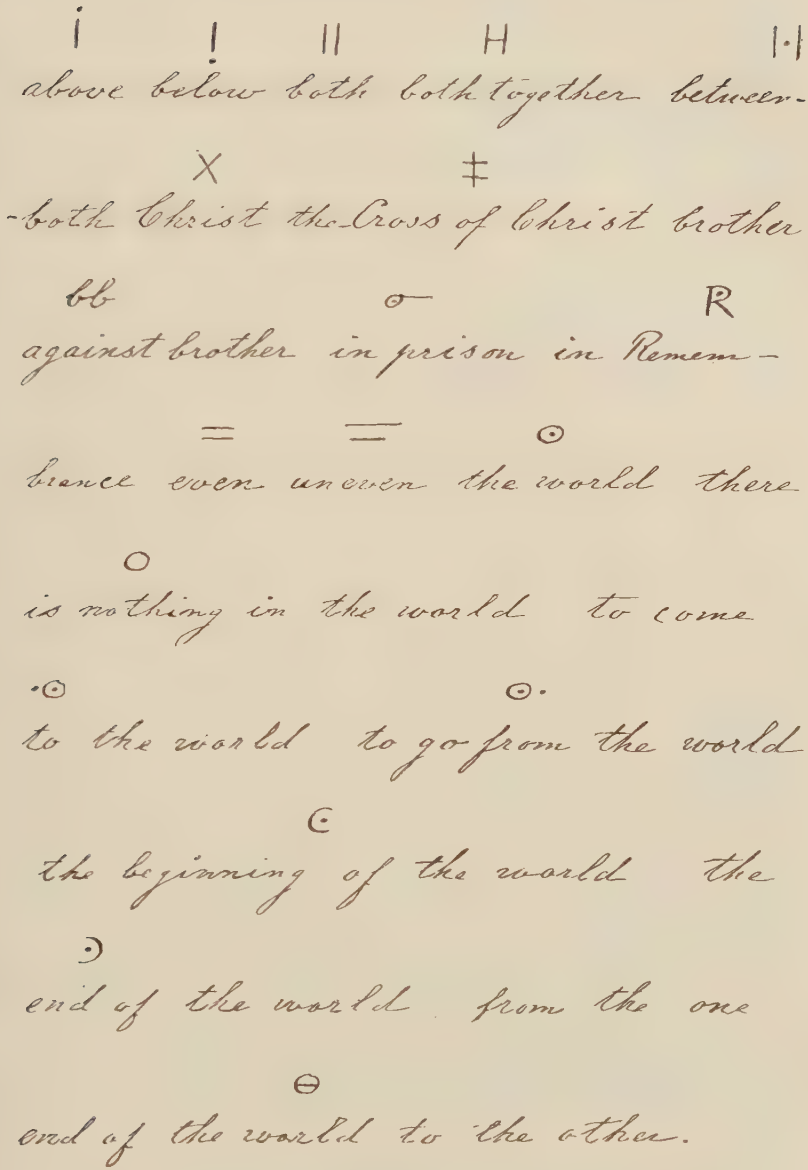

i flera upplagor, och i hög grad bidrog till spridande av Richs system. Han införde en mängd nya ordförkortningar, så att antalet uppgick till över 1,000 allmänna och religiösa, samt 882 för lag-

termer. Något år senare tycks emellertid Botley ha fått annan sysselsättning och upphört med sin stenografiska undervisningsverksamhet, samt även överlåtit sin bok åt en annan lärare.

William Addy, vars »*Stenographia or the Art of Short-writing*» även kom ut i flera upplagor, har dock blivit mest känd på grund av sin 1687 utgivna »bibel» i Richs skrift.

Botleys bok hade icke länge varit ute i marknaden, då Nathaniell Stringer började arbeta på en ny förbättring av Richs system, som kom ut under titeln *Rich Redivivus* (återuppstånden), och även av detta arbete gjordes flera nytryck.

Mer än ett kvarts sekel efter Richs död skulle hans system få en honnör, som i ej ringa grad bidrog att öka intresset för detsamma. Englands ryktbare filosof, John Locke, uttalade i sitt populära arbete »*On Education*» som sin åsikt, att Richs stenografi var den bästa av dem han sett (ehuru han trodde att den skulle kunna ha gjorts lättare och kortare).[1] I flera högskolor upptogs också Richs system som undervisningsämne, och kom även eljest i ganska allmänt bruk för anteckningars förande.

Särskilt verksam för dess spridande var Philip Doddridge, som sedan han 1729 blivit föreståndare för en frireligiös högskola, där fick utmärkt tillfälle att med framgång arbeta för Richs stenografi, vilken han redan som 14-årig pojke hade lärt sig. Han gjorde till och med undervisningen i detta ämne obligatorisk, och vad bättre var, tvingade eleverna att redan i skolan använda sig av konsten.

Doddridge bibehöll Richs såväl alfabet som vokalbeteckning oförändrade, men förenklade regelapparaten. Någon lärobok gav han ej ut i tryck, utan eleverna fingo lektion efter lektion skriva upp tecken och regler, och på så sätt åstadkommos flera 100 handskrivna läroböcker, av vilka många ännu bevaras i olika engelska bibliotek. Doddridge dog 1751, men undervisningen i Richs system förblev ända till 1797 obligatorisk i hans förra skola. Bland eleverna var där den sedermera store predikanten och naturforskaren Priestly, syrets upptäckare, som förut kunde Annets stenografi, men tvingades att byta system, trots det han var god vän med Annet och korresponderade med denne.[2] Först 1789 (med nya upplagor 1800 och 1805) kom Doddridges utmärkta lärobok ut i tryck.

Förutom sina stenografiska intressen hade Rich även litterära sådana och utgav en hel mängd ströskrifter mest av religiöst inne-

[1] John Locke. Some thoughts on education. Section 161. par. I.
[2] Moser. Allgemeine Geschichte der Stenographie. Sid. 187.

håll, de flesta på vers. Som skald var han dock medelmåttig. I British Museum förvaras en minnesskrift på vers utgiven med anledning av Gustav II Adolfs död undertecknad med J. R., som av flera skäl antages vara Jeremiah Rich.[1] Titeln på denna minnesskrift lyder: »*An Elegie upon the Death of The Most Illustrious and Victorious Prince Gustavus Adolphus King of Swethland etc. Composed immediately after the first rumours of his death, and now published and dedicated to the Memoriall of so renouned a Prince.*»

Den upptager 128 rader och börjar:

»What strange sad silence doth the world astound?
Why doth not Fame's still ecchoing trumpet sound?
She's grown forgetfull, or else hoarse, I fear;
That we no more victorius sounds can heare;»
o. s. v.

RATCLIFF.

1656.

Den s. k. Mr Ratcliff från Plymouth har vunnit en viss ryktbarhet beroende på att äldre engelska historieskrivare trott honom ha levat över 100 år tidigare än så var förhållandet, och därför upptagit honom som den *förste* uppfinnaren av en engelsk snabbskrift.

Om Ratcliffs person känner man ingenting annat än att han antagligen varit identisk med en bokhandlare Thomas Ratcliffe i Plymouth.

Han offentliggjorde emellertid 1656 två olika snabbskriftsystem:[2] det ena kallat »*A short and swift writing without characters*», och det andra »*Short writinge by Characters.*»[3]

Som av dessa båda titlar framgår, var det första systemet en förkortad vanlig skrift, men det andra en verklig stenografi. Vad denna senare beträffar, så var den enligt Ratcliffs egen uppgift endast en omarbetning av Dix' snabbskrift.

---

[1] A. T. Wright. Jeremiah Rich and his Continuators. London 1911. Sid. 6.
[2] A. T. Wright. »Mr Ratcliff of Plimouth» and Thomas Cross. London 1907 D:o Addenda. 1909.
[3] »En kort och snabb skrift utan särskilda tecken», samt kortskrift medelst särskilda tecken.

Systemet i förkortad vanlig skrift grundade sig på uteslutningar av bokstäver, där såväl endast början eller slutet som början och slutet utskrevos.

Exempel:

No z cld 2 go frth f e rk No fnd grc n e
Noah is called to go forth from the ark, Noah found grace in the
is f ld
eyes of Lord.

Trots det Ratcliffs läroböcker utkommo i flera upplagor, torde intet av hans båda system fått någon nämnvärd spridning, och i varje fall ej haft något som helst inflytande på den stenografiska konstens utveckling.

Den enda av hans läroböcker, som veterligen ännu finnes i behåll, är ett exemplar av andra upplagan, vilket 1909 av Wright upptäcktes i Mr John Wardens rikhaltiga (över 3,500 nummer) privata stenografiska bibliotek.

CROSS.

1657.

W. B. Gurney talar om ett av Thomas Cross offentliggjort stenografiskt system, men då detsamma ej vidare kunnat spåras, är ej otänkbart, att det varit fråga om samma lärobok som A. T. Wright funnit omnämnd i en bokhandelsannons av 1657.[1]

Hurusom helst har detta system varit utan betydelse, och den aktade plats Cross fått i stenografiens historia beror på att han spelat en stor roll vid utgivandet av en hel mängd stenografiska läroböcker under mitten av 17:e århundradet. Han var nämligen en bland sin tids främste kopparstickare, och har graverat plåtarna för Shelton, Metcalfe, Ratcliff, Everard, Rich, Farthing och Coles, samt för Sheltons Psaltare, Richs Psaltare och Nya Testamente m. m.

MASON.

1672.

William Mason levde under senare hälften av 1600-talet och början av 1700-talet som språk- och skrivlärare i London. Redan

[1] A. T. Wright. »Mr Ratcliff of Plimouth» and Thomas Cross. London 1907.

från ungdomstiden hade han varit »förtjust» i den stenografiska konsten, och försökt olika metoder, innan han beslöt sig uppställa ett eget system.

Första upplagan av hans lärobok kom ut 1672 under titeln: *A Pen pluck'd from an Eagles Wing, Or the most swift, compendious and speedy method of Short-Writing, that ever was yet composed by any in this kingdom.*[1]

Mason framhåller här själv, att han i huvudsak grundat detta sitt förstlingsarbete på Richs system, och på några få undantag när (*g h j o r w*) har han också upptagit dennes tecken och teckenfördelning.

För *v* använder han i sin första upplaga Richs enkla nedstreck, en beteckning, som sedan upptagits av bland andra Byrom, Taylor och Lewis.

År 1682 ger Mason ut en ny upplaga under titeln, »*Arts Advancement*», där alfabetets bokstavstecken omgrupperats så grundligt, att endast *a f l n r* och *y* fått behålla sin förra betydelse, och saledes föga återstår av Richs system. Här nöjer han sig också med tre vokalplatser.

Efter ytterligare förändringar och utökningar 1694 och 1707 fick systemet detta senare år sin slutliga form under titeln: »*La plume volante or the Art of Shorthand improv'd.*»

Samtliga upplagor, utom den första äro skrivna på vers, »för att reglerna lättare skola fästas i minnet». I största utsträckning har detta skett i upplagan av 1682.

Alfabet.

1707.

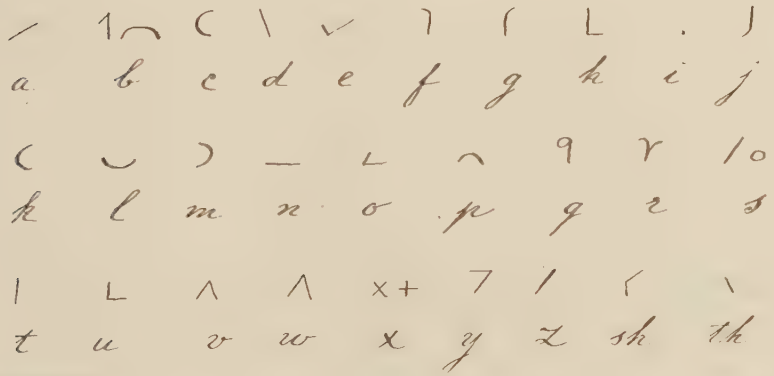

[1] »En penna tagen från en örns vinge, eller den snabbaste, kortaste och mest lättskrivna snabbskriftsmetod, som hittills varit uppställd av någon i detta konungarike.»

Som synes har Mason här nästan helt och hållet frigjort sig från det Richska alfabetet, och hans system står som en självständig utbyggnad på den Williska grunden. Endast *a c i l n* och *q* ha samma tecken som Richs system.

Tecknet för *a* skrives nedifrån uppåt, men huvudtecknet för *s* uppifrån och nedåt. Huvudtecknet för *s* användes i början och i slutet av ord, bitecknet (cirkeln) i mitten av ord.

I andra och tredje upplagorna betecknar cirkeln ensam eller i början av ord *o*, inuti ord *s* samt i slutet av ord ändelsen *-ing*.

En anmärkningsvärd nyhet är, att den »lilla cirkeln» från och med andra upplagan bildar ett självständigt *bitecken* för *s*.[1] (Farthing hade redan 1654 använt cirkeln som ensamt tecken för *s*.)

Mason har ytterligare ränsat skriften från sammansatta tecken för enkla ljud, och för att få tillräckligt många tecken använder han cirkelbågar i större utsträckning än föregångarna, samt olika storlek och »tryckning» som skiljemärke. Så är hans *b* ett förstorat *p* och hans *z* ett *s* (huvudtecknet) med tryckning, därför att som han säger »ljuden äro närapå lika», och blev Mason således — visserligen endast i dessa enstaka fall — den förste som började tillämpa grundsatsen, att vid fördelningen av till förfogande stående tecken, varandra liknande sådana böra givas åt varandra liknande ljud.[2]

Även ifråga om vokalbeteckningen går Mason sin egen väg. Han inskränker sig, som nämnt, redan i andra upplagan till endast tre vokalplatser med *a* = *e*, *i* = *y* och *o* = *u*; men han inser att denna vinst i tydlighet, som färre vokalplatser skänker, måste betyda en förlust ifråga om noggran beteckning, och för dem, som anse sig behöva skilja på *a* och *e* samt *o* och *u*, visar han också en utväg. Han säger:

»Your vowels a and è at head are put,
I in the middle, o and u at foot.
But if you think, such Vowels doubtful get,
Unless their Places more distinct be sett;
Then this observe, place a and o close by,
But e and u need not be sett so nigh.[3]»

[1] Pitman i sin History of Shorthand, sid. 37 säger härom: »Detta var det viktigaste steget till konstens fulländning sedan John Willis framträdande.»

[2] Se noten sid. 103.

[3] Upptill sättas vokalerna a och e,
I i mitten, o och u vid foten.
Men om Ni tror att tvekan skall råda,
om de ej få mer bestämda platser,
sätt då a och o nära intill,
men e och u något längre ifrån.

Vokalschema.

a	*e*
i	(*y*)
o	*u*

För *ch, sh* och *th,* samt för ett mindre antal konsonantförbindningar finnas särskilda tecken, men i regel förbindas resp. enkla tecken på bekvämaste sätt.

Ordbildning.

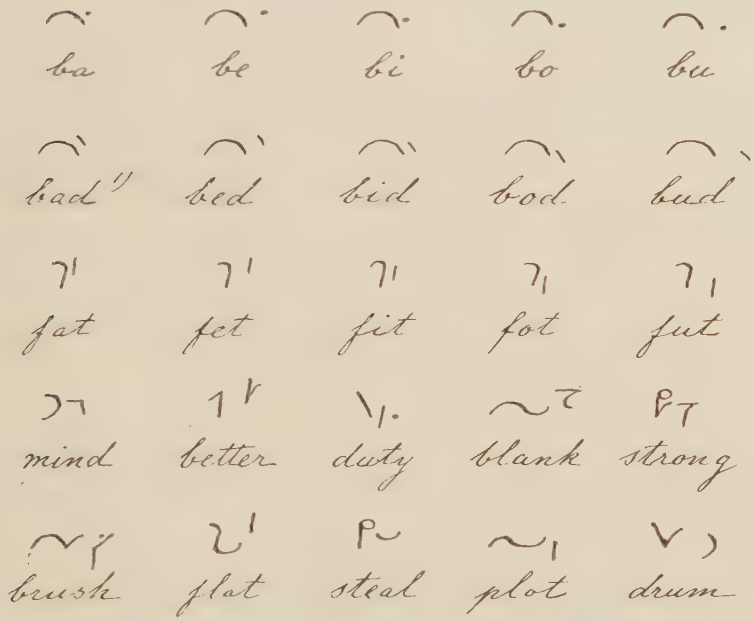

För för- och slutstavelser finnas 64 särskilda tecken, av vilka flera kunna användas både som för- och som slutstavelser,

> »*For some beginnings also endings are,*
> *And to distinguish them you need not care.*»[3]

Läroboken indelas i 4 avdelningar: *spelling characterie* (ordbildning), *symbolical characterie* (sinnebildliga beteckningar), *deficient*

[1] Slutkonsonanter skrivas medelst något förminskade tecken fastän härom ingenting står i lärobokens text.
[2] Halva r.
[3] Ty några förstavelser äro också slutstavelser, och dem behöver Ni icke skilja på.

characterie (uteslutningar) samt *arbitrary characterie* (små godtyckliga tecken för vanliga ord).

Alfabet, konsonantförbindningar, regler för vokalbeteckning och ordbildning samt för- och slutstavelser upptaga endast 4 sidor. Huvuddelen av läroboken ägnas åt en tabell upptagande över 1,000 (i senare upplagor ännu flera) exempel på ordbilder, av vilka dock de flesta äro regelbundet bildade och oförkortade.

Där ej grundalfabetet lägger hinder i vägen äro förkortningarna uppställda på samma sätt som i Richs system. Masons egen idé var dock den i senare engelska system så vanliga metoden, att förkorta en rad av hjälpverber medelst sammanskrivning av resp. begynnelsebokstäver. Punkten kommer hos Mason till användning i mycket stor utsträckning. Så t. ex. betyder den *över* en ordbild ett föregående *a, an* eller *over,* till vänster *from,* under en ordbild, *under,* och sättas två punkter i stället för en så betyder detta, att artikeln *the* skall skjutas in mellan dessa ord och det följande.

Redan 1695 hade Mason givit ut sin »*Aurea clavis, or golden Key to the Cabinet of Contractions*» avseende ett underlättande av förkortningarnas inlärande.

Sin lärobok avslutar Mason med att framhålla, att hans system vunnit i linjemässighet och läsbarhet genom att antalet vokalplatser inskränkts till tre, och visar med några exempel, hämtade ur eget och Sheltons[1] system, hur lidande linjemässigheten blir genom vokalplatser rätt över eller under konsonanttecknen.

Stilen i de Masonska läroböckerna, såväl tryckstilen som i ännu högre grad den stenografiska texten, är så liten att vanliga ögon knappast räcka till för att läsa den. Som en kuriositet lämna vi här ett fotografiskt avtryck i verklig storlek av ett stycke löpande text.[2]

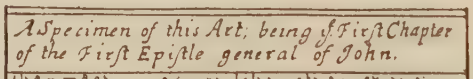
A Specimen of this Art, being ye First Chapter of the First Epistle general of John.

I Masons senare upplagor finner man på första sidan ett mycket vackert porträtt av honom själv, samt där under:

[1] Att han här just tar fram Shelton tyder kanske på, att han ansåg denne som sin farligaste konkurrent.

[2] Reproduktion efter William Mason. 3. upplagan. London 1687. Sid. 24.

Let Shelton, Rich and all the rest go down,
Bring here your Golden Pen and Laurel Crown.
Great Masons nimbler Quill outstrips the winde,
And leaves the voyce, almost the Thoughts behind.
In vain may Momus snarl; He soars on high:
Praise he commands, and Envy does defie.[1]

Det var emellertid ej endast Mason själv och hans samtida anhängare och vänner, som höllo hans system så högt. Såväl Pitman som Lewis framhålla i sina historiska arbeten Mason såsom varande den störste stenografiuppfinnaren på 1600-talet. Matthias Levy däremot anser Rich vara den förnämste, medan Westby-Gibson endast nämner Mason *tillsammans* med Gurney, då han vid första internationella stenografkongressen i London 1887 räknar upp den engelska stenografiens stora mästare.[2]

Hur som helst så nådde den gammalgeometriska engelska stenografien med sin intermitterande vokalbeteckning sin fulländning i och med Masons system, även om senare Thomas Gurney och hans ättlingar genom bortrensning av en mängd »symboliska» och rent godtyckliga förkortningar ha hedern av att ha hållit den levande ända in i våra dagar.

WILKINS.

1668.

Någon »snabbskrift» har Wilkins inte givit oss, men hans »kortskrift», som visserligen ställer ett annat och högre mål för sig än stenografens, är dock uppbyggd enligt sådana principer, att den torde försvara sin plats i ett stenografhistoriskt arbete.

John Wilkins föddes 1614 och dog 1672. Efter filosofisk och teologisk examen i Oxford, tjänstgjorde han under några år som präst hos en del förnäma personer (varibland Charles I:s systerson, Pfalzgreven Karl Ludvig); steg i graderna och blev slutligen

---

1 Låt Shelton, Rich och hela resten gå under,
kom hit med er gyllene penna och lagerkrans.
Den store Masons snabba penna löper vinden förbi,
och lämnar rösten, nästan tanken bakom sig.
Förgäves må tadelsjukan morra: Mason svingar sig i höjden:
han vinner ära och trotsar avundsjukan.

2 Bright, John Willis, Edmond Willis, Rich (Cartwright), Gurney (including Mason), Byrom, Mavor, Taylor, Lewis och Pitman. Anmärkningsvärt är att Westby-Gibson här icke nämner Shelton som väl dock med hänsyn till särskilt hans systems stora spridning borde fått vara med.

biskop i Chester. Han ägnade sig även åt matematiska och astronomiska studier och var en av stiftarna av det förnämliga Royal Society i London. Under inbördeskriget gick han på parlamentets sida, och erhöll den ena förtroendeposten efter den andra inom partiet, där hans inflytande ytterligare ökades, sedan han 1656 gift sig med Cromwells syster.[1]

År 1668 gav han ut ett storartat arbete på 620 sidor i halvarksformat under titeln: »*An Essay towards a Real Character and a Philosophical Language, by John Wilkins D. D. etc. London 1668.*»[2]

Här finnes i titeln ingenting, som tyder på, att innehållet skulle ha något med stenografien att göra, vilket väl också torde vara anledningen till, att detta arbete icke blivit mera känt inom den stenografiska världen.

Wilkins anger målet för sitt stora arbete i följande ord:

»Den föreställning, som människorna ha i sina sinnen om t. ex. en häst eller ett träd, är den *andliga bilden* av detta djur eller växt. *Namnen,* som dessa föremål fått i olika språk äro icke något annat än »godtyckliga» ord, som människorna enat sig om, antingen tillfälligtvis eller avsiktligt. Det skrivna ordet är bilden eller tavlan av det hörda ordet. Om människorna kunde över hela världen — på samma sätt som det skett inom en och samma nation, komma överens om gemensamma uttryckssätt, så skulle vi blott ha ett enda språk. Detta skulle kunna ske, om man för varje föremål och begrepp kunde finna en lämplig beteckning jämte någon metod för att uttrycka grammatikaliska härledningar och böjningsformer. På så sätt skulle man få en *verklig* skrift, det vill säga tecken, som skulle betyda icke ord utan föremål och begrepp.»

En sådan skrift bygger Wilkins upp enligt följande huvudprinciper:

1. tecknen skola vara enkla och lätta att utföra, i endast ett drag eller högst två,
2. de måste vara tillräckligt olika för att hindra misstag,
3. de skola vara vackra och trevliga för ögat, och
4. de skola vara systematiskt valda. Sådana som äro av gemensam natur skola ha liknande tecken, vilket är bra både för inlärandet och användningen.

Det finnes 40 sådana grundtecken, och vardera av dessa kunna användas i 9 olika grupper (differences) och dessa i sin ordning i 9 olika underavdelningar (species) skilda åt medelst olika små tillsatser.

[1] Encyclopaedia Britannica. Wilkins, John.
[2] British Museum. Press-mark 1201. l. 21.

Exempel å grundtecken.

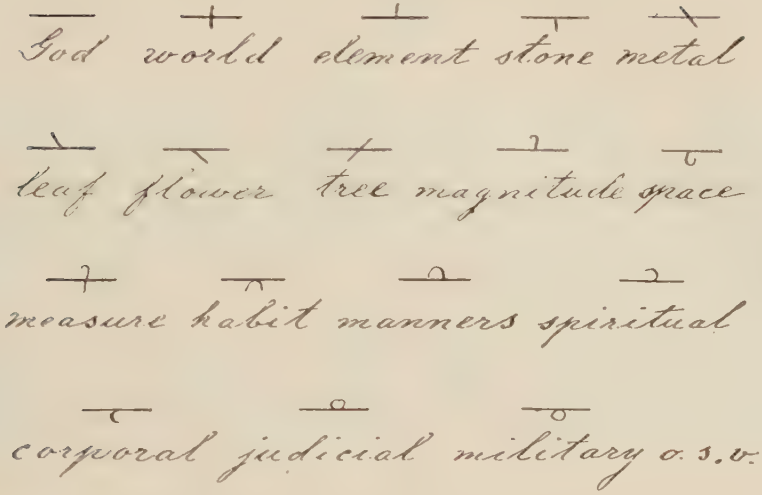

Wilkins använder sig ej alltid av de 9 möjligheterna inom de olika grupperna, men får i varje fall på detta sätt mer än 3,000 ordbeteckningar.

I flera av grupperna räcka emellertid icke de 9 olikheterna för befintliga antal till resp. grupp hörande ord, och då tillgripes medlet att öka antalet genom införande av även dubbla tvärsteck.

»Motsatser» erhållas genom att en liten cirkel tillfogas framför grundtecknet. Adjektiver far man genom tillsättande av en rundad hake vid slutet av grundtecknet, men om haken får övergå till cirkel så blir det i stället ett adverb. Aktiva verb har rundade hakar framför grundtecknet, medan passivum betecknas genom hakens övergång till cirkel. Olika höjdställningar användas för att beteckna verbens första, andra och tredje person.

Sina formord (particles) får Wilkins genom punkter och andra små bitecken i olika lägen, men även där för varje ordklass särskilda kännemärken och för pluralis två punkter.

Denna, ett oerhört hjärnarbete krävande, »kortskrift» med alla lyftningar av pennan och obekväma ordbilder kan icke göra anspråk på att räknas som en snabbskrift.

Kvar står emellertid förvåningen över, hur en man, så upptagen av andra plikter och intressen, kunnat lägga ned så mycket ofruktbart arbete och möda på denna sin skrift, och att han så föga tillämpar de 4 vackra huvudprinciper, som han hade ställt upp för sig.

COLES.

1674.

Elisha Coles, brorson till den kände kalvinisten med samma namn, började som korgosse vid Magdalenakyrkan i Oxford, inskrevs sedan vid universitetet, men tog aldrig någon examen, utan slog sig ner i London, där han gav lektioner i latin och engelska, och senare fick fast anställning som lärare vid ett par skolor. Han gav ut flera läroböcker i sina ämnen, bland annat ett engelskt-latinskt lexikon, som länge användes i skolorna.

Coles stenografi, vars första upplaga kom ut 1674 under titeln: »*The newest, plainest, and the shortest Shorthand*», är icke något annat än en bearbetning av Sheltons *Zeiglographia,* vars alfabets samtliga tecken, utom *c j* och *q* också upptagits i samma betydelse.

Alfabet.

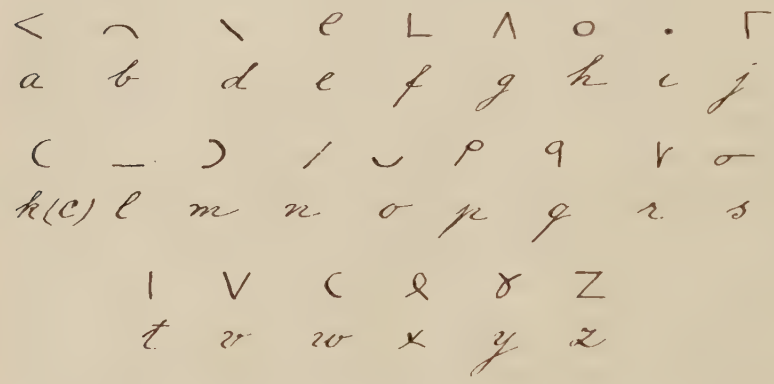

För de enkla vokalernas betecknande använder Coles 5 vokalplatser i full överensstämmelse med Sheltons schema. För diftonger och eljest sammanskrivna vokaler låter han:

e beteckna *ea ee ey ei ie eo* och *ue, i* beteckna *ee oi* och *ui, o* beteckna *eo oa oo ou* och *ow*, och *u* beteckna *eu ew eau ieu iew oe oo, ou* och *ui.*

Sina förkortningar har Coles hämtat från Rich (kanske även från Everhardt) men med en del självständiga tillägg. Ljud, som icke uttalas, ävensom artiklarna *a* och *the* (liksom hos Metcalfe) samt ändelserna *-est* och *eth* uteslutas. Flerstaviga ord skrivas som

om de uttalats slarvigt sammandragna t. ex. *chamber, neighbour, chancellor* skrivas *chamr, nebr, chanslr* o. s. v. Gäller det flerstaviga ord, som ej kunna på detta sätt förkortas, så använder Coles den intermitterande principen. För för- och slutstavelser finnas särskilda tecken, dock i relativt ringa antal.

Punkten användes i stor utsträckning för pluralis, superlativus samt för vissa av substantivens och verbens böjningsformer.

För dem som ha gott minne rekommenderar Coles Bales regel att endast skriva ut första bokstaven i varje ord. Sina »symboliska» tecken tycks han ha hämtat från Rich, ehuru man dock finner en del nya sådana.

Vad som emellertid mest intresserar oss i Coles system är, att han var den förste, som infört förkortningar (för korta ord) grundade på symbolisk såväl konsonant- som vokalbeteckning. Han bestämmer, att ett konsonnanttecken *över* linjen betyder ett enstavigt ord (eller en stavelse) med *a* eller *e*, ett konsonanttecken *på* linjen ett dylikt med *i* eller *y*, och ett *under* linjen *o* eller *u;* och detta tillämpat så, att den uteslutna vokalen vid enkla konsonanter läses *efter,* vid sammansatta *före* desamma.

Exempel.

b	ld
= ball, bawl, bail, bell	= bald
b = bill, boyl	ld = build
= bowl, bull	= bold
b	ld

På samma sätt använder Coles sig av olika höjdställningar för att symbolisera de tre konsonantgrupperna: läppljud, gomljud och halsljud, d. v. s. samma idé, som senare nått sin högsta fulländning hos den tyske framstående teoretikern Julius Brauns, ehuru Coles genom att samtidigt symbolisera både vokaler och konsonanter ställer till mycken oreda.

Liksom alla andra systemuppfinnare från denna tid har även Coles en stor förkortningssamling huvudsakligen upptagande från religion och kyrka hämtade ord.

Coles lärobok utgick i tio upplagor, av vilka veterligen endast den sista finnes i behåll.[1] Titeln är här densamma som i första upplagan utom att »*shortest shorthand*» ändrats till »*best shorthand extant*», samt att han kallar sig »*Late Schoolmaster*», varav ju framgår att han uppgivit sin lärarverksamhet i andra ämnen.

[1] Bland andra finnes ett exemplar i Stenographisches Landesamt i Dresden.

I inledningen till sin lärobok har Coles lämnat en visserligen mycket kortfattad redogörelse för de äldre engelska systemen, som, även om hans uppfattning i flera avseenden avviker från vår tids, dock erbjuder mycket av värde. Bland annat har han intagit en tabell över alfabeten i 14 äldre system: John Willis, Edmond Willis, Sheltons Tachygraphy, Folkingham, Witt, Sheltons Zeiglographia, Dix, Farthing, Metcalfe, Everard, Bridges, Steel, Mason och Rich.

Coles nämner ingenting om att hans system icke var någonting annat än Sheltons, men då han i nämnda tabell även upptar dennes Zeiglographia är ju påtagligt, att han icke avsiktligt velat undanhålla sina läsare detta.

TANNER.

1712.

Francis Tanner utgav 1712 ett system under titeln: »*The Plainest, Easiest and Prettiest method of Writing Shorthand ever yet published*», och året därpå en andra upplaga, vilken finnes i British Museum. Denne Tanner anses vara den anonyme uppfinnaren av även ett annat stenografiskt system, det så kallade *Anodyne Necklace Shorthand.* Anodyne betyder »lindrande» eller »smärtstillande», och the Anodyne necklace (halsband) bestod av pärlor av elfenben uppträdda på silkestrådar, och vilka skulle tjäna till att underlätta tandsprickningen för barn samt i övrigt verka som smärtstillande medel. (Läsaren undrar väl vad detta kan ha med stenografien att göra, men det var verkligen ett stenografiskt system som fått detta konstiga namn.)

En Dr. Chamberlen i London hade nämligen uppfunnit ett nytt smärtstillande halsband för tänderna, och för att få sälja mera därav, kom han på idén att låta var och en, som köpte ett halsband, få som present en lärobok i ett nytt stenografiskt system, som han därför gav ovanstående egendomliga namn, och vilket som sagt anses ha Francis Tanner som upphovsman.

Anodyne-necklace-systemet var enligt uppgift i förordet utarbetat efter studium av över 40 äldre system och utgör »en kombination av 30 av dessa», ehuru dock de flesta tecknen torde ha hämtats från Rich och Mason. Bland samtida kända system nämner författaren: Rich (and his numerous train of followers), Dr. Wilkins, Shelton, Hopkins, Slater, Ridpath, Willis, Steele, Ramsay, Metcalfe, Coles och Mason i nämnd ordning.

Läroboken angives vara tredje upplagan (1715), men det kan ju hända, att Tanner ej hållit mera på anonymiteten än att han låtit detta smärtstillande halsbandssystem gå som tredje upplaga till hans i eget namn förut utgivna system.

The Anydone Necklace-Shorthand kom sedan ut i flera nya upplagor, den sista efter 1727, men om dess användning har ingenting försports. Att detsamma ända in i våra dagar blivit ganska allmänt bekant torde vara att tillskriva endast den reklam det fått genom det smärtstillande halsbandet.

Tanners alfabet.[1]

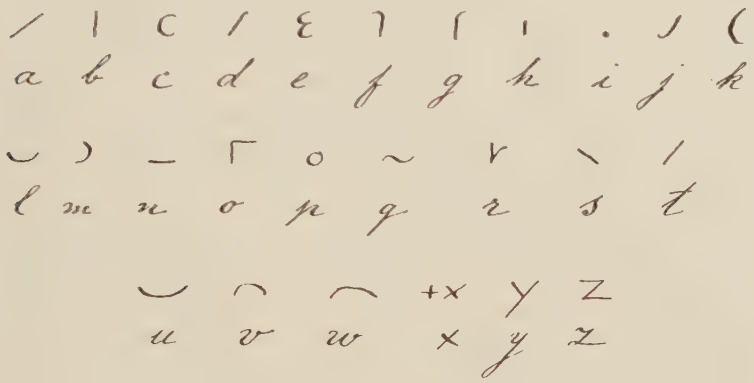

BYROM.

1720.

John Byrom härstammade från en gammal Lancashirefamilj och föddes 1691 i Manchester. Han fick enligt faderns önskan sin första utbildning i en handelsskola i London, men överflyttades 1709 till den berömda Trinity College i Cambridge. Rektorn därstädes var då den store filologen Richard Bently, och denne fattade ett varmt tycke för den unge studenten samt torde i flera avseenden haft inflytande på hans vidare utveckling. Efter erhållen M. A. (filosofisk doktorsgrad) studerade Byrom medicin i Montpellier, men återvände snart till hemlandet och slog sig ned i London. Efter att 1721 ha gift sig med en kusin blev inkomsten av

[1] Från Gibbs' Historical Account. Sid. 63.

undervisning i stenografi en välbehövlig biförtjänst. Senare fick han emellertid ärva en sin bror och blev därigenom ekonomiskt oberoende.

Byrom gjorde sig redan tidigt känd som en ej oäven skald, och några av hans andliga sånger sjöngos gärna långt in på 1800-talet. Han var en varm anhängare av högkyrkan och den stuartska dynastien.

Allt tyder på att Byrom var en mer än vanligt bildad och sympatisk man. Som vänner räknade han också förutom Bentley sådana män som Isaac Newton, William Law och Horace Walpole; och vilken allmän aktning han åtnjöt torde bäst framgå av att han vederfors den stora utmärkelsen att bli ledamot av Royal Society.

Att Byrom kom att ägna sig åt stenografi berodde på en tillfällighet.[1] I Cambridge hade han som kamrat och god vän en ung Sharp, son till dåvarande ärkebiskopen av York, och då denne uppmanade sin son att lära sig den nyttiga snabbskrivningskonsten, var helt naturligt att Byrom följde med. De båda vännerna började genast tillsammans studera »det då mest i ropet varande stenografiska systemet» (Sheltons), men funno dock så mycket att anmärka mot denna metod, att de snart uppgåvo försöket att på denna väg bli stenografer. Unge Byrom hade emellertid fått klart för sig den stora nyttan man skulle kunna ha i livet av att kunna stenografi och började med iver läsa vad som fanns i tryck eller manuskript rörande detta ämne. Han fann emellertid de existerande systemen, om än något olika i vissa detaljer, dock i stort sett, med sina inkonsekvenser och godtyckligheter, ej motsvara de anspråk, han ansåg sig böra kunna ställa på en stenografi, och beslöt att försöka uppställa ett eget system efter en mera naturlig, rationell och »filosofisk» plan.

För sitt arbete uppställde Byrom följande krav:

1. Till betecknande av de enkla språkljuden skola uttagas de kortaste och enklaste streck eller tecken som finnas.

2. De allra kortaste och mest lättskrivna tecken skola fördelas på de oftast förekommande bokstäverna. (Byrom talar ibland om bokstäver, ibland om ljud).

3. De bokstäver, vilka ofta förekomma tillsammans, skola erhålla sådana tecken, som lätt kunna förbindas med varandra.

4. Orden skola skrivas i ett sammanhang utan att pennan lyftes från papperet och intet tecken får komma över eller under de två

[1] Olika historier gå om hur Byrom först kom in på stenografien, men den här lämnade versionen torde kunna anses tillförlitlig, då den är direkt hämtad från förordet till den första upplagan av läroboken.

parallella linjer inom vilka skriften alltid skall regelbundet och vackert begränsas.

5. Alla förkortningsregler skola grundas på språkets egendomligheter; och i förkortningarna få endast alfabetets tecken men icke några godtyckliga sådana komma till användning.

Dessa klara och rediga för över 200 år sedan uppställda satser voro ägnade att ställa den stenografiska konsten på ett högre plan.

Redan Palmer 1774[1] kallar Byrom »den rationella stenografiens fader», och Mavor 1780 säger om honom: »*It is above the Reach of human Ingenuity to exceed his general Plan, which for ever, must be the Basis of every future rational System.*»[2]

Efter flera års ihärdigt arbete kunde Byrom för sina närmaste vänner lägga fram ett nytt stenografiskt system, och antagligen 1720 började han meddela undervisning i detsamma med hjälp av handskrivna översikter. Att eleverna endast tillhörde de förmögnare klasserna torde framgå av att hans pris för en undervisningskurs var 5 Guineas (5 pund 5 shillings) per deltagare — ett pris som med hänsyn till den tidens penningvärde ju var oerhört högt. Påtagligen resonerade han som så: hellre några få men verkligt skickliga stenografer, än en större mängd mer eller mindre underhaltiga.

En *Act of Parliament* av 1742 gav Byrom och hans arvingar ensamrätten för 20 år till publicerande av den av honom uppfunna snabbskriftsmetoden.

Vänner och anhängare rådde emellertid Byrom att ge ut en ordentlig lärobok, detta i synnerhet sedan Weston börjat uppträda som hänsynslös konkurrent, men Byrom ville först under fortsatt undervisning ytterligare pröva sitt system, och genom elevers prestationer skaffa obestridliga bevis för detsammas förträfflighet.

Han började även under denna tid intressera sig för den antika stenografien och planerade utgivandet av en Stenografiens Historia, ett arbete som dock aldrig kom att fullbordas.

År 1726 bildade han tillsammans med 10 av sina anhängare *the Shorthand-Society,* världens första stenografförening.[3] Vid konstituerande sammanträdet i ett av Citys mera kända kaffehus, Kings Arms, förklarade han (på latin) föreningen bildad i ungefär följande ord: »I egenskap av systemets grundare därtill kallad, förklarar jag, John Byrom, härmed Eder, som nu äro församlade,

[1] John Palmer. A New Scheme of Shorthand. London 1774. Sid. 15.

[2] William Mavor. Universal Stenography. London 1792. Sid. 12. »Det är ouppnåligt för det mänskliga snillet att överträffa hans (Byroms) allmänna plan, vilken för alltid måste bli grundläggande för alla framtida rationella system.»

[3] Till »stormästarinna» i denna förening utsågs Byroms syster Phoebe.

förenade i *Societata Tachygraphica* till fromma för brittiska nationen och oss alla; och må Ni hän genom seklerna bestå som stenografisk förening med uppgift att studera Byroms snabbskrift samt sprida och utbreda densamma. Amen!»[1]

Även i födelsestaden Manchester och i Cambridge, där Byrom studerat, bildades föreningar.

Saknaden av lärobok[2] gjorde emellertid, att det under dessa år gick långsamt med spridandet av systemet, till vilket kanske också bidrog att föreningens ledamöter förbundit sig, »att icke tala om systemet med främlingar», påtagligen av fruktan för tjuvtryck. Detta hindrade emellertid ej, att under dessa år i »kaffehusen» heta duster utkämpades i synnerhet med den stridslystne Weston och hans anhängare, och det gällde då ej endast mera »privata gruff», utan även regelrätt anordnade offentliga diskussionsmöten och tävlingar.

Under senare åren tycks emellertid Byroms intresse för stenografien ha svalnat, och hans korrespondens från denna tid rör sig mest om religiösa ämnen.

År 1763 dog han, utan att det flera gånger påtänkta utgivandet av en lärobok ännu blivit av. Han hade emellertid lämnat efter sig icke blott sina tryckta »*proposals*» (inbjudan till subskription), utan även fullständiga förarbeten för en lärobok, och med den efterlämnade familjens samtycke beslöto då några av hans närmaste vänner och elever att med hjälp av dessa papper ge ut hans system i tryck. Fyra år efter Byroms död, d. v. s. 1767, blev också den första postuma upplagan färdig och utgiven under titeln: »*The Universal English Short-Hand or The Way of writing English, in the most easy, concise, regular and beautiful Manner. Invented by John Byrom, M. A. F. R. S. Manchester. Printed by Joseph Harrop, opposite the Exhange. 1767.*»

Detta arbete är så väl vad form som innehåll beträffar i ett skick, som länder utgivarna eller utgivaren[3] till stor heder, och särskilt anmärkningsvärt är att detsamma i motsats till vad förhållandet varit med övriga engelska stenografiska läroböcker, innehåller en relativt riklig mängd övningstext. Men så kostade boken också en hel Guinea.

---

[1] Remains of John Byrom. Published by the Clehetham Society. 1854. Sid. 211.

[2] En uppgift som upptagits av flera stenografhistoriska författare, varibland Pitman, att Byrom 1749 låtit trycka 50 exemplar av en handbok i sitt system för privat cirkulation, torde ej vara riktig. I varje fall nämner varken Byrom själv i sin dagbok eller utgivaren av den posthuma upplagan något därom, och veterligen finnas inga dylika exemplar i behåll.

[3] »Editor» står i singularis, och själen i detta företag torde ha varit John Haughton Esq., av Baguley Hall, Cheshire.

Efter förordet, som närmare redogör för orsakerna till att ej Byrom själv under sin livstid kom att ge ut någon lärobok, är intaget en kortfattad beskrivning och rekommendation av systemet, undertecknad av 87 anhängare, bland vilka man finner: en Lord Chancellor, två presidenter i Royal Society, en hertig, tre lorder, två baroneter, sju ledamöter av parlamentet, femton präster och sex läkare, d. v. s. onekligen en ganska förnämlig samling.

Som en röd tråd genom inledningen till läroboken går, att Byrom vid sitt studium av de äldre stenografiska systemen sammanfattat deras brister i orden:

»*First, that they are ugly; secondly, that they are arbitrary.*»[1]

Kravet på metod i stället för godtycklighet finner Byrom självklart, och utan tvekan sätter han också likhetstecken mellan »vackra» ordbilder och lättskrivna sådana.

Det var emellertid ingen lätt uppgift Byrom ställt sig före; att skapa en regelbundet bildad vacker snabbskrift utan frångående av de fordringar han uppställt för sig i sina 5 ovan nämnda punkter.

Lösningen fann han i den s. k. »interpunkterande» vokalbeteckningen, där vokalerna oberoende av om de stodo i början, slutet eller mitten av ord, betecknades medelst den fristående punkten i 5 olika ställningar, medan själva ordbilderna, vilka endast bestodo av konsonanttecken, skrevos sammanhängande. Åstadkommandet av dessa sammanhängande ordbilder betydde ett stort steg framåt, men å andra sidan krävde de fristående punkterna mycken tid, vilket ledde till att vokalerna inuti ord endast undantagsvis kunde utskrivas, varigenom läsbarheten blev mindre än i system av den Williska typen.

Byroms ingripande i den stenografiska konstens utveckling gällde emellertid icke endast vokalbeteckningen. Han rensade både alfabet och förkortningar från inblandning av så väl vanliga skriftens bokstäver som andra ej till systemet hörande tecken, och skapar sålunda en rent »geometrisk» skrift, bestående av raka streck i olika riktningar, halvcirklar och fjärdedelscirklar, samt cirkeln själv, *men denna som del av tecken.*

Byrom blev sålunda grundaren av den s. k. nygeometriska snabbskriften, vilken vidare utvecklats av Mavor och Taylor, för att slutligen nå sin fulländning i Pitmans Phonography.

Målmedvetet har Byrom sökt efter de kortaste, lättskrivnaste och mest förbindbara tecken, och lika så har kan fördelat dem i regelbundna grupper med hänsyn till ljudens beskaffenhet. Så t. ex. ha *f* och *v* samt *s* och *z* fått samma tecken; *d* är ett rundat *t*, *g* ett run-

[1] För det första, att de äro fula, för det andra att de äro godtyckliga.

dat *k* o. s. v. Tecknet för *r* skrives såväl uppifrån och nedåt som nedifrån och uppåt. För *b th* och *l* finnas två olika tecken; för *h j l w x* och *sh* kan huvudtecknet även skrivas upp och ned; och således kan *l* skrivas på tre olika sätt.

Konsonanter.

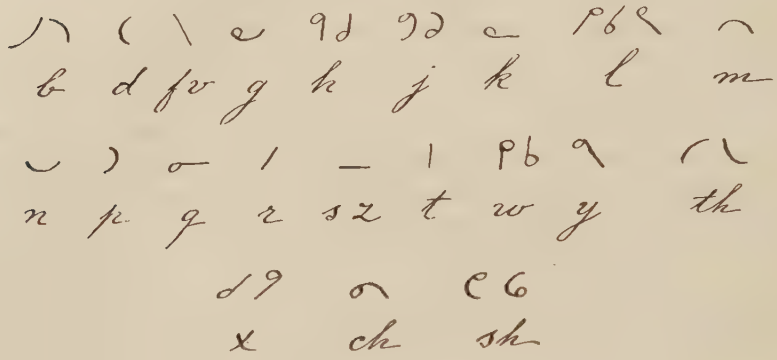

Vokalschema.

Bortsett från svårigheten att i praktiken kunna skilja på mer än tre vokalplatser, finner man att vokalbeteckningen ytterligare försvåras genom oregelbundenheten vid punkternas placering intill cirkelbågarna, där väl det naturliga varit att, såsom också förhållandet är i yngre engelska system, punktraden fått regelbundet fortsätta antingen över eller under konsonanttecknet. I regel uteslutas dock alla vokaler inuti ord.

De tre vokalplatserna för *a i* och *u* utnyttjas även för beteckning av såväl enstaka korta ord som vissa slutstavelser. Dock kan denna symboliska beteckning endast användas, när det gäller vågräta tecken, som kunna höjas utan att komma så högt att den av Byrom fordrade linjemässigheten skulle försvinna.

I hög grad karakteristiskt för den Byromska skriften är nämligen att icke blott alla tecken i och för sig, utan även skriften i sin helhet håller sig mellan tvenne tänkta parallella linjer, på ett avstånd från varandra lika med den ungefärliga höjden av vanliga alfabetets små bokstäver. Därför måste emellertid när tvenne kon-

sonanter skola förbindas med varandra, ofta endera av dem skrivas i halv eller till och med mindre storlek, och dessutom har man att bland olika tecken som finnas för en och samma bokstav välja just sådana som hålla skriften inom angivna gränser.

Ordbildning.

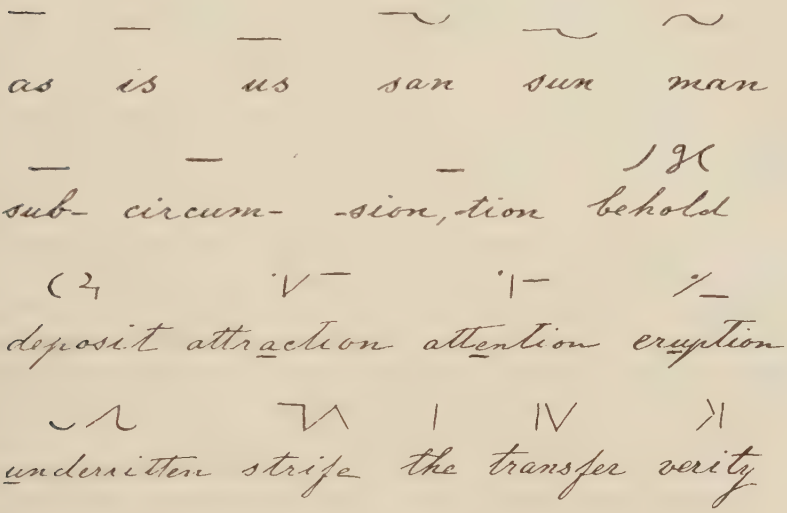

Cirkeln har som nämnts icke någon självständig betydelse, men får däremot tillsammans med raka streck och cirkelbågar en mycket vidsträckt användning, varvid densamma i förbindning med andra tecken oftast blir en ögla, som endast kräver ett drag — ett grafiskt grepp av stor betydelse, och som i stor utsträckning kommit till användning i senare tiders stenografiska system.

Sammanhängande text.

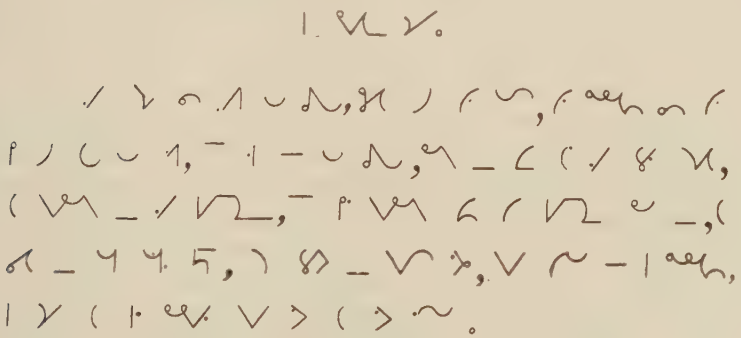

Reproduktion efter Byroms lärobok, 1767. Sid. 51.

Översättning.

The Lords Prayer.

Or Ftr ch rt n hvn hld b Thi nm, Thi kngdm km, Thi w b dn n (the) rt, s it s n hvn, gv s ths da or dli brd, d frgv s or trspss, s we frgv thm th trsps g s, d ld s nt into tmts b dlvr s frm evl, fr thn s t kngdm, (and) t pr d t glri fr evr d evr amn.

Our Father which are in heaven hallowed be Thy name, Thy kingdome come, Thy will be done on the earth, as it is in heaven, give us this day our daily bread, and forgive us our trespasses, as we forgive them that trespass against us, and lead us not into temptation, but deliver us from evil, for thine is the kingdome, and the power and the glory for ever and ever Amen.

Byrom inskränkte sig icke till att låta sitt alfabet gälla endast konsonanterna. Han resonerade som så: »Se vi på de romerska siffrorna I IV VI, så finna vi hurusom I:an i de båda senare siffrorna genom placeringen före eller efter V:an kunnat ytterligare utnyttjas; och varför icke på liknande sätt använda de stenografiska tecknen? Låt konsonanttecknen, när de stå ensamma, beteckna det vanligaste ord, som börjar med konsonanten ifråga; när de stå tätt *framför* andra tecken däremot en förstavelse som börjar med samma konsonant, samt när de stå tätt *efter* andra tecken, en slutstavelse, vars första eller enda konsonant är den ifrågavarande.» Så lät han det raka lodräta *t*-strecket ensamt betyda *the*, tätt *framför* andra tecken förstavelsen *trans-*, och tätt *efter* andra tecken slutstavelsen *-ity* o. s. v.[1]

Vad förkortningsreglerna beträffa får läsaren det goda rådet, att icke tillämpa dessa regler, förrän han kan skriva och läsa den oförkortade stenografien lika lätt, som han skriver och läser vanlig skrift. Utrymmet tillåter endast att av de 17 reglerna anföra några exempel.

1. Pronomen, hjälpverk och negativet »*not*» kunna hopskrivas.

2. Enligt förut givna regel skall vid bildande av ordbilder ett efterföljande konsonanttecken börja där det föregående tecknet slutar. Om man nu bryter mot denna regel och i stället förenar de båda konsonanttecknen på ett så att säga regelvidrigt sätt, förlora dessa sin betydelse som tecken och komma i stället att betyda ord.

Här således en förebild till en förkortningsmetod, som i det fran-

[1] För- och slutstavelser skrevos sålunda fristående, vilket gjorde de sammanhängande konsonantiska ordbilderna mindre framträdande.

ska systemet Prévost, under namn av *les incompatibilités* (regelvidrigheter), i stor utsträckning kommit till användning.

3. Punkten placerad på olika sätt vid slutet av ett stamord användes för att beteckna härledda substanstiver, adjektiver eller adverb.

4. Enstaka ord, som framgå av sammanhanget, kunna betecknas med endast första konsonanttecknet eller första vokal- och konsonanttecknet varvid i 3:e regeln nämnda substantiv-, adjektiv- eller adverbpunkter kunna tillfogas för att underlätta läsandet.

5. En preposition mellan två substantiver kan uteslutas, varvid dessa sammanskrivas och punkt sättes över förbindningsstället. Så t. ex. gg·g = *Great goodness of God, t* k·gb = *the King of Great Britain* o. s. v.

Byrom framhåller vikten av, att när en sammandragning består av två eller flera ord icke något av dem får betecknas med mer än *en* bokstav, att man vid varje sammandragning medelst »punkten» eller på annat sätt utmärker, att det är fråga om en sådan, så att man vid läsandet genast inriktas på att varje bokstavstecken här skall betyda ett ord. På ett annat ställe framhåller han att i små ord även vokalerna böra utskrivas, därför att dessa ord äro »*the keys of the sentences*».[1]

I Byroms förkortningssystem spelar punkten en alltför stor roll, icke blott därför att punkterna i och för sig kräva ett tidsödande lyftande av pennan utan också därför att det vid något så när hastig skrivning blir omöjligt, att sätta alla dessa punkter på sin rätta plats. De måste också i praktiken i regel utelämnas.

Med rätta sägs om Byroms skrift, att den var den »elegantaste» bland de samtida engelska systemen.

Byroms system blev, som nämnts, grundläggande för den nygeometriska skolan och fick många efterföljare, samt höll sig även i sin oförändrade form ända in i 1900:e århundradet. Nya upplagor utgåvos av bland andra Molineux 1776 (6:e upplagan 1823), Gawtress 1819 (3:e upplagan 1830) och Roffe 1833 och 1834.

Särskilt Molineux har genom sin utmärkta lärobok och vackra övningsbok mycket bidragit till, att Byroms snabbskrift så länge hållit sig kvar bland alla nya konkurrenter. Av ett visst intresse är att Molineux i sin lärobok infört »tryckning» för att skilja *v* från *f* och *z* från *s* — en idé som senare skulle via Harding upptagas och vidare utvecklas av Pitman. Denna tryckning förekommer emellertid icke hos Gawtress, vilken liksom Byrom själv ej brydde sig om att skilja på dessa *v f* och *s z*.

[1] Satsens nyckel, (Satsernas nycklar).

Byroms inflytande på den stenografiska konsten sträckte sig vida längre än till hans direkta efterföljare. Även systemuppfinnare, som gingo andra vägar, hade mycket att lära av hans systemteoretiska funderingar, och hans efterlämnade dagbok, vilken 1854 utgivits av the Chetham Society i Manchester och 1882 kompletterats av John Bailey, erbjuder mycket av intresse. Byrom benämnes också ofta »*the grand master*».

WESTON.

1727.

James Weston var född i Edinburgh omkring 1700 och slog sig i början av 1720-talet ned som stenografilärare först i Manchester och sedan i London, där han även praktiserade som yrkesstenograf.

År 1725 fick han av Georg I »*Royal Privilege and Licence*» för 14 år på en lärobok i stenografi, som offentliggjordes 1727, och vilken till omfattning och utförande var sådan, att densamma i detta avseende endast torde överträffas av Gabelsbergers stora lärobok.

Systemet kallas, »*Stenography Compleated or the Art of Short-Hand brought to Perfection*», och på titelbladet läser man: »Varande det lättaste, mest exakta, linjemässiga, snabbskrivna och lättlästa system som finnes: varigenom i varje sats åtminstone (!) två tre, fyra, fem, sex, sju eller flera ord kunna skrivas tillsammans i *ett*, på ett ögonblick utan att pennan lyftes. Och detta meddelst tecken för verbala böjningsformer, adverb, prepositioner, konjunktioner m. m., vilka aldrig förut blivit uppfunna. Tack vare denna nya metod blir det möjligt för alla, som något så när kunna skriva sitt namn i vanlig skrift, att med lätthet (med endast denna bok utan någon lärare) taga upp vilken som helst predikan, tal, rättegång m. m. ordagrant från talarens mun, även om de icke alls kunna latin. Även kunna de korrekt läsa vad andra skrivit, hur länge sedan det än var som det skrevs. Att utföra detta med något annat existerande stenografiskt system är alldeles omöjligt, vilket tydligen framgår av böckerna själva. Utarbetad av James Weston, den ende upphovsmannen och läraren i denna nya metod. London 1727.»

Weston anger sig således här som den »ende upphovsmannen» till denna nya »metod»; och även i det kungliga brevet, som gav honom ensamrätten, kallas hans system en »ny metod» och »hans egen uppfinning».

Redan Byrom protesterade emellertid emot detta och sade: »Mr Westons nya metod är ingenting annat än Mr Metcalfes gamla metod.» Att så är framgår också tydligen vid en jämförelse av de båda läroböckerna. Westons alfabet, tecken för tecken, är undantagslöst detsamma som Metcalfes, och även vokalbeteckningen är i båda systemen fullt överensstämmande.

Man kan ej annat än bli förvånad, då man läser sida efter sida i den stora läroboken utan att finna något om ursprunget, förrän på en av de allra sista sidorna, då man i ett tillägg (observations) får veta att Weston valt Metcalfes alfabet, »därför att han funnit detta vara det bästa av alla». Och han anser detta vara fullt korrekt, »då han ju måste ha något alfabet (!), och alla system, vare sig uppfunna före eller efter Metcalfes, ha samma tecken».

Att han även tagit Metcalfes teckenfördelning tyckes han icke anse vara av någon betydelse.

Däremot upptager läroboken bortåt 600 exempel på olika teckenförbindningar, samt över 4,000 ordbilder. Han använder även sammanskrivningar mer än någon av föregångarna, och anser detta vara »det förnämsta i hans nya metod». En nyhet är också, att Weston använder förstoring av konsonanttecken för att symbolisera vokal, på så sätt att t. ex. förstorat *d* betyder *dead,* förstorat *g gig,* förstorat *m mem* o. s. v.

Den Westonska boken omfattade 222 (onumrerade) sidor varav 198 i utomordentligt vacker och tydlig gravyr. Den var indelad i 4 avdelningar, vilka även såldes i särskilda häften.

Boken i sin helhet kostade 1 $^1/_2$ Guinea, eller tryckt på finare papper 2 Guineas. Att Weston gjorde vad han kunde för att hindra »tjuvläsning», framgår av en i någon av de senare upplagorna funnen anteckning lydande: »Denna bok får icke lånas ut från Ert eget hus, då den är såld till Er på detta villkor av mig.» John Weston.

Att systemet emellertid kommit att bli allmänt känt under namnet Weston, och icke Metcalfe-Weston, torde väl mest ha berott på dennes energiska och ofta hänsynslösa propaganda för sin s. k. »nya metod», ehuru man ej kan annat än erkänna, att Weston gjort det bästa möjliga av Metcalfes alfabet. Även torde hans förkortningsmetoder i viss mån ha haft inflytande på Byrom.

Weston inskränkte sig icke till att hålla fram sitt eget systems »förtjänster», utan gick också med frejdigt mod till attack mot vem som helst, och när som helst, och var som helst. Bland de attackerade finner man Gibbs och Macauley, samt först och sist Byrom.

Så t. ex. inbjöd Weston gång på gång genom annonser i tidningar alla, som så önskade, att hemma hos honom åse, »huru f. d. ele-

ver till Byrom skrevo detta 'underbara' system, så att de själva kunde bedöma, hur mycken valuta de skulle få för sin Guinea i ett system (som icke ens förtjänar namnet stenografi), och där inlärandet av varje tecken kostade en Shilling».

Otaliga gånger utmanade han Byrom till personlig tävlan, och då denne vägrade, utmanade han i stället en gång en av eleverna i följande ordalag: »Jag, John Weston från Edinburgh i Scotland, mästare i stenografiens nobla konst, har hört att Mr James Ord från Newcastle påstår sig kunna skriva med Mr Byroms s. k. nya metod, och uppmanar jag därföre sagde Mr Ord (om han har mera mod än sin s. k. mästare, vilken jag som allmänheten väl vet förgäves utmanat) att möta mig i Chapter krog onsdagen den 23:e i denna månad mellan klockan 6 och 7 inför kompetenta domare.

Ps. Mr Weston kommer inte att underlåta att ge en god underhållning, såsom han brukar göra.»

Till något resultat kom man ej, men utan tvivel bidrogo dessa strider att göra Westons namn bekant — Byrom var redan förut känd, och tog det hela med överlägset lugn —, och hur som helst återuppstod genom honom, och i hans namn, Metcalfes system i flera nya upplagor i föga förändrad form.

Efter Westons död, som torde ha inträffat 1751 utgåvo bland andra John Mitchell 1760 och Anthony Clayton 1765 hans system i omarbetade upplagor.

Clayton, förutvarande guldsmed, hade gjort sig känd som ivrig anhängare till Weston, och han kallar sin bok, »*Improvement on Mr Westons excellent New Metod of Shorthand*», och Mitchell, vars arbete kom ut i många upplagor, anger detsamma vara en förbättring efter »de bästa snabbskriftsuppfinnarna, särskilt den geniale James Weston.» Clayton tycks emellertid ej i allt ha velat böja sig för »mästaren», ty, enligt vad Byrom berättar i sina »Remains»,[1] uppmanades han en gång av Weston, att med anledning av en misshaglig annons möta i ett kaffehus, att svara för sina handlingar, och under den följande diskussionen kritiserade Clayton mycket skarpt Westons många förkortningar. Bland annat framdrog han vid detta tillfälle som varnande exempel på onödiga sådana — förkortningar för »knäbyxor» och »mandelträd»!

[1] John Byrom. Literary Remains. Published by the Chetham Society 1854. Sid. 161.

GIBBS.

1736.

Philip Gibbs blev 1729 präst i en kalvinistisk församling i London men entledigades 1737, sedan han närmat sig den unitariska läran.

Han offentliggjorde 1763: »*An Historical Account of Compendious and Swift writing*», samt i samband därmed *An Esay towards a further »Improvement of Shorthand»*.

Det stenografiska systemet visar relativt stor självständighet.

Alfabet.

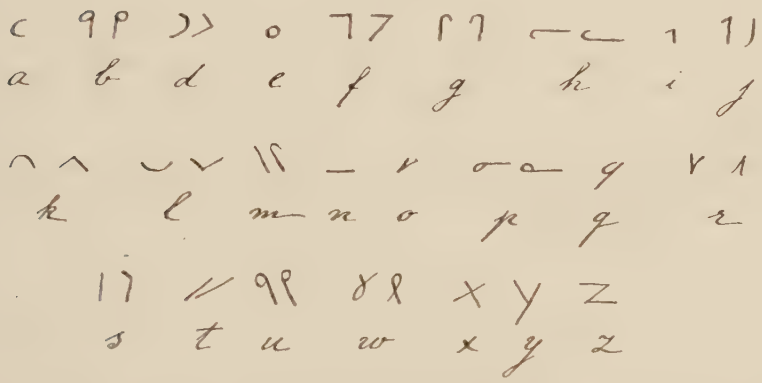

Begynnelsevokalerna utskrivas bokstavligt, och slutvokalerna betecknas på samma sätt som hos Rich med punkten i 4 olika lägen. För vokaler inuti ord i slutna stavelser har Gibbs däremot uppställt sin egen vokalsymbolik: *a* eller *e* betecknas genom enkelt sammanfogande av de båda konsonanthuvudtecknen, *o* genom att första konsonantens huvudtecken förenas med den andras bitecken, *u* genom att båda konsonanternas bitecken förenas med varandra, och *i* genom att båda konsonanternas huvudtecken skrivas fristående.

De 14 bitecknen äro, som framgår av alfabetet här ovan, på ett eller annat sätt förändrade huvudtecken.

För att beteckna diftonger i början av ord använder Gibbs den egendomliga metoden, att för den ena vokalen sätta in vanliga skriftens bokstav, medan den andra helt enkelt uteslutes.

Gibbs vokalregler voro opraktiska, men man ser dock redan här en reaktion mot Byroms »konsonantsystem» och kan betrakta honom som en slags förelöpare till kommande symboliska vokalbeteckningar.

Negativet uttryckte Gibbs medelst en punkt *framför* ifrågavarande ordbild.

Bland andra förkortningsregler har han den ganska originella att man i stället för längre engelska ord eller satser kan sätta in kortare latinska (grekiska eller hebreiska) sådana, t. ex. *cis* i stället för *on this side* o. s. v.

Gibbs' stenografiska system kunde icke konkurrera med de andra samtida bättre systemen, och det är som historiker och icke i egenskap av systemuppfinnare, som hans namn gått till eftervärlden.

Den historiska delen av Gibbs arbete — de första 60 sidorna — sysselsätter sig huvudsakligen med den romerska snabbskriften, men behandlar även Ratcliff, Bright, Bales, John Willis, Edmond Willis, Metcalfe, Shelton, Rich, Coles, Steel, Mason, Tanner och Weston.

Några år senare (1740) gav Gibbs ut »*A Pamphlet on the controversy between the rival shorthand inventors at Manchester, Byrom, Weston and Macaulay*».

MACAULAY.

1747.

Om Aulay Macaulays personliga förhållanden känner man ingenting annat än att han levde och verkade som lärare i stenografi i Manchester. Ej heller vet man, om han tillhörde samma släkt som den store historieskrivaren med samma namn.

Äldre författare — Lewis, Levy, Anders, Zeibig m. fl. — hade fått för sig, att Macaulays system skulle vara en omarbetning av Byroms, och icke ens i Pitmans historia (postum upplaga 1922) protesteras häremot, oaktat redan Pocknell, Faulmann, Moser och många andra framhållit, att detta påstående icke haft fog för

sig. Som vi här nedan skola finna är också Macaulays system, så självständigt som över huvud taget ett nytt »geometriskt» system kunde tänkas vara.

Första upplagan offentliggjordes under titeln: »*Polygraphy or Short-Hand, made easy to the meanest Capasity Invented by Aulay Macaulay. London 1747.*»

Å första sidan ser man i kopparstick det inre av en kyrka, där en man (stående) och två kvinnor (sittande) synas med gåspennor upptaga prästens ord.[1] För att hindra tjuvtryck har Macaulay försett varje exemplar av läroboken med sin egenhändiga mycket vackra namnteckning.

Efter ett återgivande in extenso av innehållet i det kungliga »*Privilege and Licence*» för ensamrätten på 14 år, som Macaulay erhållit, följer en skrivelse undertecknad av 13 personer, vilka intyga, att de varit närvarande då en liten gosse, som själv uppgav sig vara endast 7 år gammal, både skrivit och läst Macaulays stenografi, som om det varit fråga om vanlig skrift; och vilken, efter vad de blivit »*credibly informed*», hade lärt sig systemet på 4 timmar (!).

Å några sidor »till läsaren» lämnar Macaulay sedan en redogörelse för sina principer. Han framhåller, att detta hans system är resultatet av flera års arbete, varvid han satt som mål att skaffa en skrift lika snabbskriven som de äldre systemen, men mycket lättare att lära. Han ansåg sig ha funnit lösningen i ett alldeles nytt alfabet med lätta och enkla tecken, där samma tecken i olika storlekar och ställningar kunna användas även för konsonantförbindningar. Vidare framhåller han att den gamla metoden att beteckna vokaler medelst fristående punkter kräver lika mycken tid som tre penndrag: »ett för själva lyftandet av pennan och funderande på var punkten skall sättas, ett för skrivande av själva punkten, samt ett tredje för att återvända till platsen där nästa tecken skall börja.» Och därför beslöt han att ersätta denna gamla metod med en ny sådan, där vokalerna få sina tecken på samma sätt som konsonanterna, för att liksom dessa ingå i ordbilderna. Han ansåg också att skriften härigenom icke blott skulle bli lättlästare utan även mera snabbskriven. Macaulay framhåller att, förutom för de vanligaste orden, ordförkortningarna böra vara specialförkortningar för olika yrken och ej flera än att de mycket väl kunna uppbyggas med systemets tecken som grundlag. Han förkastar därför helt och hållet användningen av andra, godtyckliga tecken.

[1] Ett synbart bevis på att stenografien vid den tiden kommit till användning inom kyrkorna.

Alfabet.

1747.

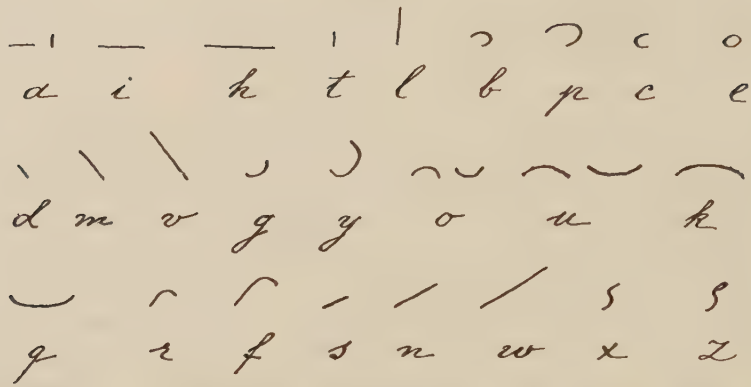

Anm. För att underlätta förbindningen ha *a o* och *u* vardera fått två tecken.

Som synes äro dessa tecken enkla och lättskrivna, men å andra sidan tillämpas tre-storleksmetoden i alltför stor utsträckning, och ingen som helst hänsyn har tagits till kravet på *system* vid teckenfördelningen.

Samtliga Macaulays grundtecken stå eller börja *på* skrivlinjen, men ställas de *över* linjen så övergå de till att beteckna någon konsonantförbindning. Ej heller härvidlag spårar man något *system*, utan tycks fördelningen av dessa förbindningar ha skett rent på måfå.

Så blir: *a* över linjen (liggande) *gl* eller (upprätt) *th*, *i* över linjen *pr*, *h* = *gr*, *t* = *tr* eller (något förstorat) *ch*, *l* = *pl*, *b* = *bl*, *p* = *sl*, *c* = *spl*, *d* = *wh*, *m* = *st*, *v* = *fl*, *g* = *ph*, *y* = *spr*, *o* = *sm* eller *sn*, *u* = *dv* eller *scr*, *r* = *cl* eller (något förstorat) *str*, *f* = *sch*, *s* = *cr*, *n* = *sh*, *w* = *sc*, *x* = *thr*.

Förstavelserna få sina förkortningar genom tecknen för begynnelsebokstäverna, men den enda slutstavelse, som fått särskild beteckning är *-ing*, som erhålles genom att man skriver ett fristående *i*. Förkortningarna för förstavelser kunna även användas i ordstammar, t. ex. här nedan i andra versen 6:e ordet, där förkortningen *for* = *f* användes i ordet *form*, som således skrives = *fm*.

Samtliga enkla tecken, vare sig de stå på linjen eller höjas över densamma för att beteckna konsonantförbindningar, bilda, då de stå ensamma, en förkortning för något ord, som börjar med ifrågavarande bokstav eller bokstäver.

fr

T. ex.: *t w f u s*

the with for upon said from; and of

De oregelbundna konsonantförbindningarna bereda ju avsevärda svårigheter, men eljest kan man ej annat än erkänna att systemet är både enkelt och lättlärt.

Macaulay behöver ej heller i läroboken lämna några exempel på ordbildning, utan övergår direkt till läsövningar i sammanhängande text. Hela den teoretiska delen av läroboken har endast krävt ett dussin sidor, medan återstående 106 sidor ägnas åt dessa läsövningar.

Sammanhängande text.

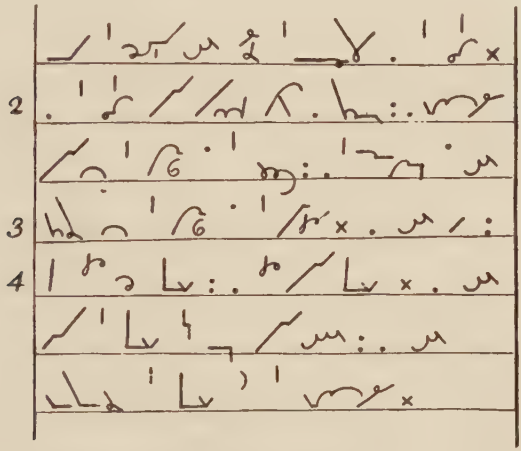

Reproduktion efter Macaulays lärobok, 1747. Sid. 18.

Översättning.

1. *In the beginning God created the heaven and the earth.*
2. *And the earth was without form, and void: and darkness was upon the face of the deep: And the Spirit of God*
3. *moved upon the face of the waters. And God said:*
4. *Let there be light: and there was light. And God saw the light, that it was good: and God divided the light from the darkness.*

Förkortningsreglerna för den »kortare» formen av systemet (Short Shorthand) äro enkla. De äldre systemens på särskilda godtyckliga tecken grundade förkortningar saknas, och jämte de för varje tecken bestämda stående förkortningarna, lyder huvudregeln:

att endast skriva ut sådana bokstäver, som särskilt höras, som t. ex. *ndvr* = *endeavour*, *xc* = *excess* o. s. v.

Macaulay framhåller ifråga om användningen av skiljetecken, att sådana icke behövas, utan att man i stället kan lämna större eller mindre luckor; men i alla sina exempel på sammanhängande text, även i den förkortade stilen, använder han för »punkt» ett litet kors, d. v. s. samma tecken som än i dag förekommer i många system, bland annat hos Pitman.

I en tredje upplaga av 1756 utökar Macaulay antalet tecken med hjälp av öglor, vilket kanske varit anledningen till, att han ansetts ha varit påverkad av Byrom.

Någon större spridning torde Macaulays system icke ha fått,[1] men i alla fall förtjänar han en mycket mera framskjuten plats i stenografiens historia, än den hans landsmän ha givit honom.

De ha ganska allmänt vid bedömande av hans system gått ut ifrån, att vokalerna i praktiken, oberoende av system, *måste* uteslutas. Så säger Angell (1758) »att det är lika omöjligt att bli snabbskrivare med Macaulays system, som att lära sig matematik utan att studera geometriska problem, eller bli målare utan att förstå vad perspektiv vill säga». Lewis (1816) säger i sin historia (sid. 113) »utelämnandet av vokalerna är nödvändigt för alla praktiska ändamål, och Mr Macaulays förkortade stenografi, blir, om man utelämnar dem, barbarisk, dunkel, felaktig och oanvändbar». Levy (1862) anser, att varken den förkortade eller oförkortade Macaulayska skriften duger någonting till. Thomas Anderson (1882) talar icke alls om Macaulays system, och Pitman (även i postuma upplagan av 1922) anser det vara ett mycket svagt (inefficient) system. T. o. m. Thomas Gurney, som icke hörde till de mera stridslystna, skrev i sin 4:e upplaga, när han fått höra att Macaulay skaffat sig kungligt patent för sitt system, att detta påminner honom om en historia om en gammal gumma, »som skaffat sig ett hänglås för dörren till sitt rum, där hon icke hade något annat än gamla trasor, ett söndrigt lerkärl och en trätallrik med sked».

Under senaste decennierna har emellertid även i England den åsikten, att det är en fördel, om vokalerna kunna utskrivas, vunnit allt flera anhängare, och den naturliga följden därav har också blivit en helt annan uppfattning om Macaulays betydelse för den stenografiska konstens utveckling, än äldre historieskrivare hade.

---

[1] Bland dem som dock använt sig av Macaulys system var den framstående ministern i Münsterska furstendömet under 7-åriga kriget, Friherre von Fürstenberg. Korrespondenzblatt. 1912. Sid. 17 o. f.

Hans system blev också, som nämnts, grundläggande för den engelska vokalskrivande skolan, och särskilt för oss svenskar, som ju nu nästan undantagslöst använda vokalskrivande system, erbjuder denna Macaulayska skrift mycket av intresse.

JEAKE.

1748.

Liksom så många andra sökte även filosofen Samuel Jeake efter de enklaste och kortaste tecknen, och han trodde sig lösa problemet bäst på så sätt, att han nöjde sig med det raka strecket och halvcirkeln, vardera i en storlek och 4 riktningar d. v. s. tillsammans 8 tecken, att fördelas på samtliga konsonanter utom *h*, som lämnades obetecknat. Så var även förhållandet med alla vokalerna.

Hans alfabet offentliggjordes 1748 i the Philosophical Transactions of the Royal Society (maj 20).

Alfabet.

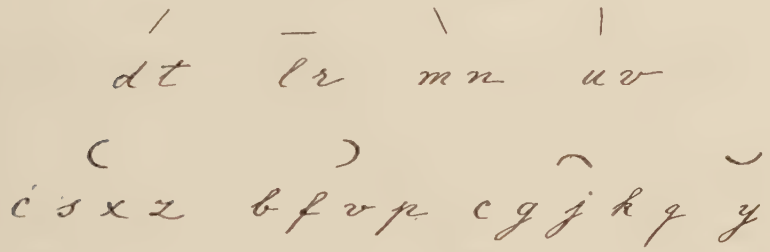

ANNET.

1750.

Peter Annet var född i Liverpool 1693 och verkade senare som skollärare i London, där han dog 1769. Han skall enligt vad Thomas Gurney berättar ha varit en snäll och beskedlig man, men råkade i alla fall så illa ut för sina religiöst frisinnade åsikter, att han vid ett tillfälle dömdes till både fängelse och att stå vid »skampålen», samt måste skaffa sig borgen »för gott uppförande under sitt återstående liv».

Omkring 1750 gav han ut en lärobok i stenografi under titeln »*Annets Shorthand, more easy to learn and remember than any other, and may be as expeditiously wrote*».[1]

Annet räknas som en efterföljare till Macaulay. Hans system var också vokalskrivande, ehuru vokalerna i mitten av ord mera sällan utskrevos; men för resten visar det föga likhet med Macaulays system. I den första upplagan använder Annet samma tecken som Macaulay endast för *c t* och *y*, och i upplagan av 1765 endast för *u*.

Alfabet.[2]

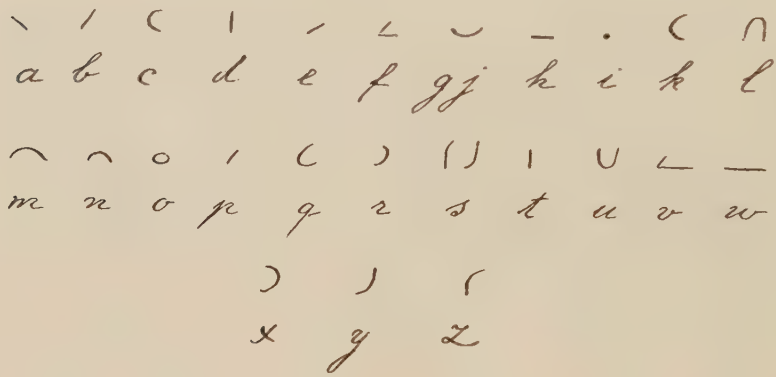

I motsats till Macaulay har Annet förstått uppskatta betydelsen av en systematisk teckenfördelning samt tilldelat grupperna *p b, t d, f v, n m, k q* och *h th*, vardera ett och samma tecken i olika storlekar. Om man bortser från det i början av 1880-talet i British Museum funna manuskriptet innehållande ett icke offentliggjort system från 1600-talet, där alfabetet består av 16 tecken, vardera i två storlekar, så torde Annet ha varit den förste som *följdriktigt* tillämpat denna princip.

Av intresse är hurusom han för vokalen *o* återgått till cirkeln (E. Willis, Mason 1682 m. fl.).

Annet använder sig i stor utsträckning av förkortningsmetoden att utesluta senare delen av längre ord, varvid medelst en punkt markeras att något *är* uteslutet.

Som redan nämnts i ett annat sammanhang var syrets uppfinnare Priestly en av Annets elever, fastän han sedan i skolan hos Doddridge måste lära sig Richs system.

[1] lättare att lära och att komma ihåg än någon annan stenografi, och lika snabbskriven.

[2] Julius Ensign Rockwell. Shorthand Instruktion and Practice Washington 1893 (84). Folding plate of 112 Alphabets.

TIFFIN.

1750.

Efter att ha tagit sin B. A. (fil. kand.) i Cambridge blev William Tiffin präst vid ett sjukhus i Leicester. Han var född i slutet av 1600-talet och dog 1759.

Samma år som Annet gav ut sin första upplaga offentliggjorde Tiffin ett nytt system, där olika höjdställningar kommo till användning i stor utsträckning. Han skaffade sig sålunda tecken för *p t s w* och *sh* genom att ställa resp. *b d f v* och *th* helt och hållet under linjen.

Tiffin nöjde sig ej med att genom uteslutande av bokstäver, som ej uttalades, så att säga negativt tillämpa den fonetiska principen, utan stavade också vad som skrevs ut, fonetiskt. Ja, han gick ännu längre och gjorde till och med anspråk på, att man med hans system skulle kunna i skriften uttrycka icke blott det egna uttalat utan även andras. Han använde därför också ett större antal vokaltecken (för *a* 4, och för de övriga vokalerna 2 sådana), vilka skrevos fristående ovanför konsonanterna.

Något fog för att räkna Tiffin till den Macaulay-Annetska skolan finnes icke.

Alfabet.[1]

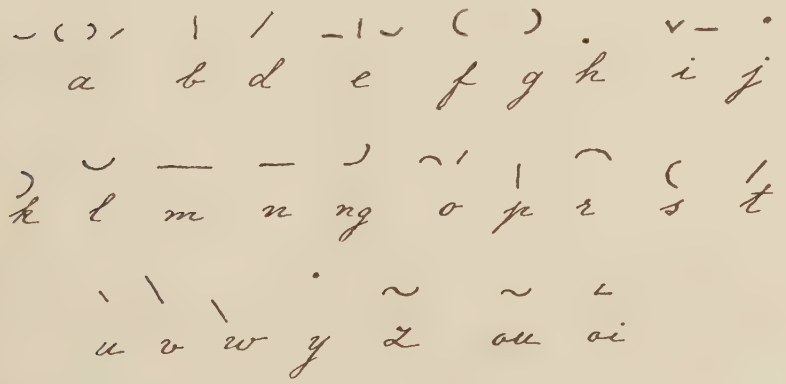

[1] Rockwell. Folding Plate 1884 (1892).

GURNEY.

1750.

Thomas Gurney var född 1705 nära Woburn i Bedfordshire och dog 1770 i London. Hans fader var en mjölnare i goda omständigheter, som ville, att unge Thomas skulle bli lantbrukare; men mekaniska anlag och lust för läsning kommo honom att två gånger rymma från föräldrahemmet. Redan som ung pojke köpte han vid ett tillfälle en packe böcker av olika slag, som bland annat innehöll ett exemplar av Masons »*La Plume Volante*»; och det dröjde ej länge förrän han lärt sig detta system, så att han vid 16 års ålder var mäktig att stenografiskt upptaga predikningar. Efter att någon tid ha försökt sig som skollärare ledde emellertid de mekaniska anlagen honom in på urmakeriyrket, och som urmakare slog han sig 1737 ned i London, där han dock snart även började åtaga sig stenografiska uppdrag. Det dröjde ej heller länge förrän han anställdes som stenograf hos Londons högsta brottmålsdomstol, den efter huset, där den har säte, s. k. *Old Bailey*.

Gurney själv uppger i sin 4:e läroboksupplaga, att detta skett 1748, men torde han flera år förut därstädes ha haft tillfälliga uppdrag.

Efter många års praktiska erfarenheter var det således som Gurney 1750 offentliggjorde en förenklad upplaga av Masons stenografi under titeln: »*Brachygraphy, or Swift Writing made easy to the meanest Capacity, by Thomas Gurney. London 1750.*»

Vokalschema.

a	*e*
i	*y*
o	*u*

Några bestämda regler för när vokalerna skola utskrivas eller utelämnas finnas icke, utan överlämnas detta åt vars och ens egen uppfattning. Anser man att en vokal behöver utskrivas, så gör man det: i början av ord genom användning av alfabetets vokaltecken, i slutet av ord genom »punkten» å resp. vokalplats, samt inuti ord genom att vokalen uteslutes och följande konsonanttecken ställes på motsvarande vokalplats. Följa två vokaler på varandra, så

betecknas den första medelst »punkten» och den andra genom nästa konsonants ställande å resp. vokalplats.

Alfabet och ordbildning.

The ALPHABET.		Letters.		Words.
	a.	aslt		assault
	b. bo, but	brgn		bargain
	c. k, see	cmpr		compare
	d. did	dsplsr		displeasure
	e. he	esnsl		essential
	f. if	frtn		fortune
	g. God, good	grmr		grammar
	h. have	ilstrsn		illustration
	i, j. Jesus, high	kndns		kindness
	l. Lord, Lordship	lmntsn		lamentation
	m. him, am	msngr		messenger
	n. in	nmbr		number
	o. how	ocsn		occasion
	p. people	plsnt		pleasant
	q. question	qlfcsn		qualification
	r. are, her, here	rdxsn		reduction
	s, z, is, his	spnstr		spinster
	s, ing, ong	stpfsn		stupefaction
	t. it	tndrns		tenderness
	u, you	unpnsn		unpension
	v, w, which	vsn		vision
	x. Christ	wsdm		wisdom
	y, wi, why, ye	xtrm		extreme
	&, &c.	yngr		younger.

Reproduktion efter Gurneys lärobok. 14 upplagan. Sid. 1 (23).

Som synes var Gurneys system icke något annat än Masons, sådant detta föreligger i den 1707 utgivna upplagan. Båda alfabeten äro fullständigt lika, utom vad beträffar tecknen för *i (j)* och *y*, och även i fråga om tillämpandet av den Williska intermitterande vokalbeteckningen har Gurney liksom Mason inskränkt sig till endast tre vokalplatser.

Däremot rensade Thomas Gurney systemet från största delen av

Masons många godtyckliga förkortningar, av vilka de flesta stått för religiösa ord och uttryck, samt införde en del nya sådana, lämpade för upptagande av parlamentets förhandlingar. Även började han att mer än Mason skriva ut begynnelsevokalerna.

Thomas Gurneys son Joseph fortsatte i sin faders spår, och i den 9:de upplagan av 1773[1] (den andra efter Thomas Gurneys död) strökos de sidor i inledningen, där det i föregående upplagor talats om Mason, och systemet övergick till att bli Gurneys.

På titelbladet står det nu: *Brachygraphy etc. by Thomas Gurney: and brought still nearer to perfection upon the present method, by Joseph Gurney.*

År 1817 stod Thomas Gurneys sonson William Brodie Gurney som utgivare av en 14:de upplaga av läroboken, och i 15:de upplagan[2] av 1825 står på titelbladet: »*Brachygraphy or an easy and compendious System of Shorthand by Thomas Gurney. Improved by Joseph Gurney and now practised by William Brodie Gurney Shorthand writer to both Houses of Parliement.*»

I förordet till denna upplaga säger W. B. Gurney, att han icke funnit anledning att ytterligare göra några ändringar i systemet.

Thomas och Joseph Gurney hade emellertid icke endast inskränkt sig till att förenkla Masons system som sådant. De hade även gjort *läroboken* i alla avseenden mera tilltalande.

I en kort och redigt skriven inledning framhållas de grunder, enligt vilka systemet är uppställt. De uttala sin förkastelsedom över såväl användandet av »tryckning»[3] som olika längder och olika höjdställningar, ty de ansågo, att sådana skiljemärken göra det omöjligt att skriva hastigt med tillräcklig noggrannhet. De fingo sålunda 9 tecken: raka strecket och halvcirkeln vardera i 4 olika lägen samt cirkeln; men i stället för att som Jeake nöja sig med dessa 9 enkla tecken, godkände de för mindre vanliga ljud tecken i två drag (compound characters).

Alfabet, vokalbeteckning, för- och slutstavelser, förkortningsregler och förkortningar upptaga endast 5 sidor av läroboken. Återstoden, förutom förord och inledning, ägnas åt övningstext i mycket liten och tätskriven stil jämte översättningar.

---

[1] En annan 9:de upplaga gavs ut i London 5 år senare för Josef och Martha Gurney (Martha var bokhandlare i London). Westby-Gibson. Bibliography of Shorthand. Sid. 82.

[2] Denna 15:de upplaga har fått en viss ryktbarhet, därför att det antages ha varit den, som Charles Dickens, när han bestämde sig för att bli stenograf köpte för sin mödosamt förtjänta halva Guinea. (se sid. 146).

[3] Dock använder Thomas Gurney, åtminstone i några av de äldre upplagorna, tryckning för att beteckna dubbeltecken, då ett ord börjar med samma bokstav, som ett föregående ord slutar med.

Sammanhängande text.

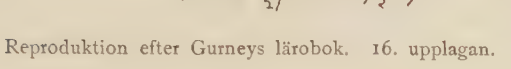

Reproduktion efter Gurneys lärobok. 16. upplagan. Sid. 7.

Översättning.

1. The Lord ranth he is clthd with mgsty, the Lord is clthd with strnth wrwith he hath grded himslf; the world also is stblshd, that it cnnot be movd. 2. Thy thrn is established of old, tho rt from everlsting. 3. The flds have lftd up, o Lord, the floods have lifted up thr vos: the flds lft up thr wavs. 4. The Lord on high is mityr thn the nos of mny watrs, ya, thn the mity wavs of the se. 5. Thy tstmnis are very sr; olins bcmth thin os, o Lord, fr ever.

The Lord reigneth, he is clothed with majesty; the Lord is clothed with strength, wherewith he hath girded himself: the world also is established; that it cannot be moved. 2. Thy trone is established of old: thou art from everlasting. 3. The floods have lifted up, O Lord, the floods have lifted up their voice; the floods lift up their waves. 4. The Lord on high is mightier than the noise of many waters, yea, than the migthly waves of the sea. 5. Thy testimonies are very sure: holiness becommeth thine house, O Lord, for ever.

Gurney hade 24 förkortningar bestående av vanliga skriftens bokstäver, t. ex. *b* = *bankrupt*, *n* = *notwithstanding*, *w* = *witness*, *r* = *extraordinary* o. s. v., samt 50 förkortningar grundade på stenografiska eller rent godtyckliga tecken (bland vilka *ever*, *ver-*, *with*, *thou*, *hath*, *the*, *thy*, *of*, *not* och *world* förekomma i ovan införda exempel på sammanhängande text), och dessutom hade han 48 sammanskrivningar av pronomen och hjälpverb med eller utan negativ.

Förkortningsreglerna äro 11 stycken och lyda:

1. En punkt över ett ord till vänster betyder *a*, *an* eller *and*,
2. En punkt över ett ord till höger betecknar ändelsen *-ity*,
3. En punkt under ett ord betecknar *down*,
4. Ett långt streck under ett ord betyder *understand* eller *understood*,
5. Ett litet vågrätt streck framför en bokstav betecknar *ch* eller *ct*, ett sådant streck korsande en bokstav *-sion* eller *-tion*, och ett dylikt korsande och böjt nedåt *-tive*,
6. Ett streck över ett ord betyder *upon*,

7. Ett kort streck under ett ord betyder att detta repeteras,

8. Ett något rundat streck efter ett ord betyder att ett ord av motsatt betydelse blivit uteslutet, t. ex. *life and death = life), rich and poor = rich), black and white = black)* o. s. v.

9. Orden *of* och *the* må uteslutas, när de stå mellan två substantiv,

10. Ändelsen *-ment* betecknas med endast *m*.

11. Repetition av en hel sats betecknas medelst ett långt rakt streck något lutat åt höger: /.

Gurneys system kom ut i 18 upplagor, den sista så sent som 1884 utgiven av firman W. B. Gurney & Sons. Samma år offentliggjorde W. S. North »*Popular edition of Gurneys Shorthand*», som såldes till ett pris av endast 6 pence. Mindre än vad förhållandet brukat vara, då det gällt system av någon betydenhet har emellertid den Gurneyska läroboken blivit föremål för försök till förbättringar eller mer eller mindre självständiga bearbetningar.

Redan under senare delen av 1700-talet var Thomas Gurney ofta anlitad för att stenografera underhusets olika utskottsförhandlingar, och likaså hans son Joseph, som även användes för domstolsfrågor i överhuset. Josephs son William Brodie, som flera år tjänstgjort på samma sätt som far och farfar, blev 1813 officiellt anställd som »Shorthand-Writer»[1] i båda kamrarna med bemyndigande att själv anskaffa behövligt antal biträdande stenografer. Och efter honom följde i samma befattning 1851 sonen Joseph Gurney junior samt 1872 och 1912 dottersönerna Gurney Salter och Gurney Angus, d. v. s. en och samma familj i 5 generationer på samma plats.

Först 1914 efter Gurney Angus oväntade bortgång bröts kedjan,[2] och den äldste bland de biträdande stenograferna, en av delägarna i firman W. B. Gurney & Sons, Walter Hodgson, utnämndes till »Shorthand Writer of Parliament».

Att en så viktig officiell befattning, som ifrågavarande, på detta sätt under 5 generationer så att säga gått i arv från far till son, är ju något enastående i stenografiens historia, och likaså att ett och samma system så länge hållits vid liv.

Så mycket märkligare var detta då Mason-Gurneys system ju är uppbyggt efter den gamla Williska principen, och således på grund av sina många sammansatta tecken och sin intermitterande vokalbeteckning med det förlångsammande lyftandet av pennan icke ansetts kunna mäta sig i snabbskrivenhet med andra mera moderna metoder.

[1] Detta gällde fortfarande utskottsförhandlingarne samt olika parlamentariska kommittéer.

[2] Mr Gurney-Salter, som två år förut dragit sig tillbaka, vikarierade första tiden efter kusinens frånfälle, och lever ännu (1926) 87 år gammal.

Det är visserligen sant, att den officiella ställning som systemet intagit under mer än ett och ett halvt sekel, skaffat detsamma anseende och anhängare, men å andra sidan kan ej heller förnekas, att de Gurneyska stenograferna i alla dessa tider på ett lysande sätt fyllt sina åligganden inom parlamentet — ett faktum, vars riktighet flera gånger intygats även av framstående stenografer av andra system, vilka samarbetat med Gurneyska sådana.

Förklaringen till detta ligger utan tvivel uti att det gammalmodiga Gurneyska systemet var tydligare och mera lättläst än de konkurrerande systemen av den »nygeometriska» skolan. Tydligare tecken och beteckningar gjorde det nämligen möjligt, att utan risk av förvanskningar som föranleda felläsning kunna skriva fortare, än det var möjligt med system, som visserligen voro kortare och även mera lättskrivna, men vilkas beteckningar voro mindre karakteristiska.

Ett talande bevis på det Gurneyska systemets stora tydlighet har man också uti, att vid den officiella stenograferingen inom parlamentsutskotten arbetet är ordnat så, att icke den som skrivit, utan andra särskilt därtill tränade s. k. »läsare» — vilka icke ens hört ifrågavarande anföranden — överföra stenogrammen till vanlig skrift.

Redan Thomas Gurney hade, som nämnts, genom borttagande av onödiga förkortningar och allmännare utskrivning av begynnelsevokalerna gjort systemet mera lättläst, och under de följande 100 åren har det i stort sett och vad alfabetet beträffar oförändrade systemet dock nästan omärkligt genomgått en utveckling som ytterligare ökat läsbarheten.[1] Även vokalerna inuti ord ha börjat mer och mer utskrivas, och antalet sammanskrivningar av ord har så småningom minskats. Således i båda fallen ändringar som ägt rum till fromma för ökad läsbarhet och med offer av den tid, som pennans lyftande från papperet krävt.

Å andra sidan ha under årens lopp en del nytillkomna Gurneyska förkortningar gjorts skarpare än sådana i andra system, och detta har kunnat ske just därför att tecken och beteckningar varit mera karakteristiska och även vid stark påfrestning mera »hållbara» än i andra system.

Gurneys system har kommit till användning icke blott för upptagande av förhandlingar inom parlamentariska utskott och kommittéer, utan Gurneyska stenografer ha även av engelska regeringen använts för olika ändamål. Gurneys system blev så att säga Eng-

[1] W. H. Gurney-Salter. Transactions of the First international Shorthand Congress. 1887. Sid. 122 o. f.

lands officiella stenografi, och har allt sedan Thomas Gurneys inträde i *Old Bailey,* även tagits i anspråk för det stenografiska arbetet inom olika domstolar.

Men varken de äldre medlemmarna av den Gurneyska familjen eller firman W. B. Gurney & sons ha gjort något för att sprida systemet i vidare kretsar. Ingen propaganda, ingen reklam, icke ens någon tidning som organ för systemet har funnits!

Att detsamma trots detta och trots sina brister kunnat så länge hålla sin ställning som Englands förnämsta yrkesstenografi är ju redan i och för sig ett under; och när nu denna sista ättling av den Williska eller »gammalgeometriska» skolan väl snart spelat ut sin roll, och andra på mera moderna principer grundade system trätt i stället, så skall man dock länge minnas hurusom de Gurneyska stenograferna genom sina prestationer och värdiga uppträdande avsevärt bidragit att inför allmänheten höja stenografiens ansende. Här har i hög grad gällt att »mannen betytt mer än systemet»!

Redan under senare delen av 1800-talet, då Pitmans system — även bland yrkesstenograferna — vann allt mer och mer terräng, stod det klart, att det Gurneyska systemets dagar snart voro räknade, och efter sekelskiftet torde ej många nya Gurneyska stenografer ha tillkommit. Visserligen har den Gurneyska firman allt fortfarande behållit sin officiella ställning inom parlamentet, men för närvarande består den hos densamma tjänstgörande personalen till största delen av *Pitmanska* stenografer.

Bland yrkesstenografer, som använt Gurneys system, var även den store författaren Charles Dickens. Han berättar själv — genom David Copperfield — hur han som ung pojke hört talas om, att flera framstående män börjat sin bana som stenografer å parlamentets pressläktare, och därför skaffat sig Gurneys lärobok (antagligen 15:e upplagan) i avsikt att på egen hand lära sig konsten. Hans beskrivning (i David Copperfield) på hur detta gick till är allt för rolig för att här kunna förbigås. Som någon särskilt mot Gurneys system riktad kritik bör den naturligtvis icke uppfattas.

»Jag köpte en lärobok i stenografiens hemlighetsfulla konst — — — som kostade mig tio shillings och sex pence — — — och jag fördjupade mig i ett hav av svårigheter, som efter några veckor förde mig till vansinnets gräns. De förändringar, som åstadkommos av punkter, vilka i en ställning betydde ett, i en annan någonting helt annat, de märkvärdiga krumsprång som utfördes av cirklar, de oberäkneliga följder som framkallades av tecken liknande flugben, den hemska verkan av en släng på orätt ställe icke blott oroade mig under mitt vakna tillstånd utan även i sömnen. Då jag bitvis trevat mig fram genom dessa svårigheter och lärt mig alfabetet, vilket i och för sig

själv var ett egyptiskt tempel, framträdde en hel procession av nya skräckbilder, s. k. godtyckliga tecken — — — de mest despotiska tecken jag någonsin lärt känna. Det fastslogs till exempel, att någonting likt början av en spindelväv betydde »ofördelaktig». Då jag slutligen pluggat in dessa nedriga påfund i huvudet, märkte jag, att de kört ut allting annat, och då jag började från början igen, glömde jag dem. Plockade jag ånyo ihop dem, tappade jag de övriga smådelarna av systemet, kort sagt, det var ett arbete, som kunde göra en fullkomligt utom sig. Varje skrivtecken i hela schemat var en knotig ek i svårigheternas skog, men jag fällde dem den ena efter den andra med sådan kraft, att jag efter tre eller fyra månader ansåg mig mogen att göra ett litet experiment med en av våra överdängare i underhuset. Skall jag någonsin glömma hur det glänsande talet sprang ifrån mig innan jag börjat, och hur min fåniga blyerts hoppade omkring på papperet som om den fått kramprycknigar.

Det gick inte, det fick jag klart för mig. Jag hade spännt vingen för högt och skulle på detta sätt aldrig komma ur fläcken. Jag vände mig nu till Traddles och bad om råd. Han föreslog att diktera tal för mig i tempo, lämpat efter min förmåga, och göra uppehåll då och då. Ytterst tacksam för det vänliga rådet, antog jag förslaget, och ganska ofta, ja nästan varenda afton en längre tid höllo vi ett slags enskilt parlament vid Buckingham Street, sedan jag kommit hem från doktor Strong.

Maken till parlament får man leta efter. Min tant och Mr. Dick föreställde regeringen eller oppositionen allt efter behov och Traddles, med tillhjälp av Enfield's Speaker eller ett band parlamentstal, framslungade de mest häpnadsväckande beskyllningar mot dem. Stående vid bordet med fingret mellan bladen för att ej tappa bort stället och med högra armen gestikularande över huvudet plägade Traddles som Mr Pitt, Mr Fox, Mr Sheridan, Mr Burke, Lord Castlereagh, Vicomte Sidmouth eller Mr Canning arbeta upp sig till den våldsammaste iver och fara ut mot min tant och Mr Dick i de häftigaste anklagelser för slöseri och korruption. Jag satt ett litet stycke därifrån med anteckningsboken på knät och skrev så mycket jag orkade för att hinna med. Traddles' inkonsekvens och hänsynslöshet kunde inte överträffas av någon verklig politiker. Inom en vecka hade han förfäktat varje art av politik och hissat flaggor av alla färger på master av alla slag. Min tant, som mycket liknade en omutlig lordkansler, inpassade, när texten syntes fordra det, ett och annat avbrott, som »hör»! eller »nej!» eller »åh!», och vilket alltid utgjorde signalen för Mr Dick — — — typen för en engelsk gentleman från landet — — att av alla krafter höja samma rop. Men under fortgången av sin parlamentariska bana blev Mr Dick beskylld för så svåra saker och gjord ansvarig för så hemska följder, att han ibland kände sig riktigt kuslig. Jag tror. att han verkligen började frukta, att han gjort någonting, som kunde lända till den brittiska konstitutionens förintelse och landets ruin.

Otaliga gånger fortgingo dessa debatter till dess klockan visade tolv och ljusen redan brunnit ned. Resultatet av all denna goda övning var att jag började kunna hålla jämna steg med Traddles och skulle varit riktigt jublande stolt, om jag bara vetat, vad mina anteckningar innehöllo. Men när det gällde att läsa dem, sedan de blivit gjorda, kunde jag lika gärna ha satt mig att skriva av de kinesiska inskrifterna på en massa télådor eller de gyllene bokstäverna på de stora röda och gröna flaskorna i apoteksfönstren.

Det fanns ingen annan hjälp för den saken än att vända och börja på nytt. Det var hårt, men jag gjorde det, fastän med tungt hjärta, och började nu att träget och metodiskt och i snigelfart kräla mig fram över samma tålamodsprövande mark. Jag stannade för att noga granska varje fläck av vägen från alla sidor och gjorde de mest energiska bemödanden att känna igen dessa förrädiska tecken, varhelst jag träffar dem. Jag var alltid punktlig på kontoret och även hos doktorn, och jag försäkrar, för att begagna ett tarvligt uttryck, att jag arbetade som en åkarhäst.»

Det arbete och den möda som Dickens offrade på stenografiens inlärande skulle få sin lön. Knappast fyllda 17 år kunde han 1828 åtaga sig stenografiskt arbete vid domstolarna, och några år senare anställdes han som stenograf i olika tidningsredaktioner i och för upptagande av parlamentets förhandlingar, vilka på den tiden ordagrant återgåvos i flera tidningar. Så blev Dickens medarbetare i bland annat the Mirror of Parliament och the Morning Chronicle.

Först 1837 när »Pickwick-klubben» börjat utkomma i periodiska häften och visade sig bliva en stor framgång, lämnade Dickens sin sista anställning som stenograf för att helt kunna ägna sig åt sitt författarskap; men han har senare vid olika tillfällen med stor värme talat om sitt ungdomsyrke och de många minnena från den tiden.

Allmänt ansågs Dickens vara den skickligaste bland de 60 eller 70 stenografer, som vid den tiden tjänstgjorde å kamrarnas pressläktare, och själv har han också senare utan falsk blygsamhet påstått sig ha varit »världens bäste stenograf».[1]

ANGELL.

1758.

John Angell senior var hattmakare i London men ägnade sina lediga stunder åt studier av olika slag, och bland annat kom han även att intressera sig för stenografi.

Bland av honom kända system ansåg han Masons vara det bästa, och med detta som grund utarbetade han en ny stenografi, som offentliggjordes 1758 under titeln »*Stenography or Short-hand Improved.*»

Förordet inledes med en lärd avhandling över skrivkonstens historia, som tros vara författad av ingen mindre än Dr. Samuel Johnson, och innehåller i övrigt en del kritiska men ganska ytliga uttalanden om flera äldre system.

Angell uppger själv att han huvudsakligen hämtat sitt alfabet från Mason. Tecknen för *a d f g h j l m n p r s t w x* och *z* äro också fullständigt lika med motsvarande tecken hos Mason i dennes upplaga av 1707, men tecknen för *c o* och *u (v)* tycks han däremot ha fått från upplagan av 1682.

[1] W. G. Carlton Communication présentée au XIII:me Congress internationale de Sténographie. Lausanne 1924.

Alfabet.

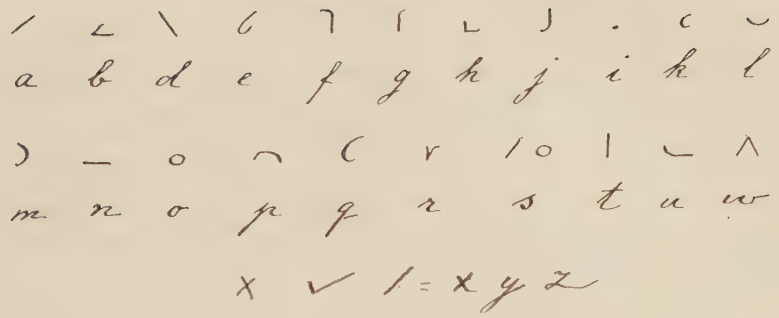

Av intresse är att finna, hurusom Angell låtit den Masonska halvcirkeln för *c (k)* och *q* övergå till ett kursivt tecken i den vanliga skriftens lutning. Kanske han fått idén därtill från Annets kursiva *q*.

Olika storlekar som skiljemärke använder Angell för paren *k (c)* *q* och *s z*.

Tecknet för *a* skrives i motsats till *s* nedifrån och uppåt, vadan ingen risk för sammanblandning *i* ordbilder förefinnes; och förekommer *a* ensamt så betecknas det medelst en punkt över och till vänster om följande ord (liksom Mason). Cirkeln användes ju för såväl *o* som *s* (bitecknet), men ej heller detta kan föranleda någon felläsning, ty för *o* får denna cirkel endast användas, då denna vokal står ensam eller i början av ord, medan däremot *s* i början av ord alltid betecknas med sitt huvudtecken, så vida det icke är förenat med *t* till *st*.

Angell framhåller hurusom det runda *s* (cirkeln) är synnerligen lämpat (admirably adapted) att inuti ord förenas med andra tecken till korta ordbilder, och på samma gång mycket tydligt (with ease distinguished).

Även vokalbeteckningen överensstämmer med Masons. Således tre vokalplatser, och med möjlighet att, om så anses behövligt, genom större avstånd kunna skilja *e* från *a* och *u* från *o*.

Lewis, som just ej brukar uttala sig berömmande om andra system, säger om Angells »att det är dubbelt så lättskrivet som något av de föregående systemen och oändligt (infinitely) mycket snabbskrivnare än Gurneys».

Det är naturligtvis en överdrift, men en blick på Angells sammanhängande text ger dock intryck av att han målmedvetet strävat efter att få lättskrivna och tydliga ordbilder.

John Angell dog 1764 sex år efter första upplagans offentliggörande och efterlämnade en son med samma namn, som i Dublin arbetade för spridandet av sin faders system.

Efter två nya oförändrade upplagor vidtog John Angell junior en del mindre förändringar och utgav 1787 en 4:e upplaga, där han icke alls säger någonting om, att det var hans faders system. I en 5:e upplaga — den sista — som utkom något senare, gjordes inga ändringar i fråga om systemet, men 6 sidor tillfogades, för att visa hur detsamma kunde användas för latinska och franska språken. Som emellertid Mr Warden i Edinburgh 1892 upptäckte äro dessa nytillkomna sidor icke något annat än ett illa utfört avtryck (med ändring av tachygraphia till stenography) ur Ramsays latinska-franska upplaga av Sheltons system![1] Utan att nämna något alls om Ramsay eller varifrån han tagit dessa sidor, undertecknar Angell dem helt ogenerat med orden: »*Par Jean Angell Professore Stenographie, Dublini.*

LYLE.

1762.

David Lyle kallar sig själv A. M. (M. A.), och i den tillägnan, som han i sin stenografiska lärobok skrivit till the Earl of Bute, talar han om »sina nya matematiska principer», och matematiska instrument (som han fullkomnat och överlämnat till kungen av England), på ett sätt som tyder på, att han varit matematiker eller fysiker.

År 1762 offentliggjorde han ett nytt vokalskrivande system, under titeln »*The Art of Shorthand Improved*».

I det mycket intressanta förordet omnämner Lyle ett 30-tal äldre stenografiska system, men granskar närmare endast Westons, Macaulays och Annets.

Han anser att Weston gjort det bästa möjliga av det äldre alfabet han upptagit (Metcalfes), men att detta alfabet i och för sig med sina många sammansatta tecken var dåligt. Särskilt anmärkte han på att Westons vokaltecken icke alls lämpa sig att förbinda konsonanterna med varandra.

Lyle anser att Macaulay riktigt uppfattat bristerna i de äldre systemen, men att han vid sitt förbättringsförsök dels illa valt sina

[1] A. T. Wright. The two Angells af Stenography. London 1919. Sid. 14.

vokaltecken, dels använt allt för osäkra skiljemärken, såsom införande av tre olika längder samt olika höjdställningar.

Vad Annet beträffar framhåller han, att denne förbättrat alfabetet samt ger honom ett erkännande för den fördelaktiga metoden att skriva ordbilderna i ett sammanhang utan lyftande av pennan, men han klandrar Annets val av vokaltecken (utom för *o*), samt saknaden av goda beteckningar för konsonantförbindningar och för- och slutstavelser.

Efter närmare studium av dessa system, och sedan han gjort flera misslyckade försök att själv uppställa ett stenografiskt system, säger Lyle sig ha kommit till följande huvudprinciper: 1. De enklast tänkbara tecken böra uttagas, och deras lättskrivenhet och förbindbarhet undersökas. 2. En undersökning av ljudens (och motsvarande bokstävers) förekomst och förbindningar bör göras för engelska språket. 3. Tecknen böra så fördelas, att de som äro mest lättskrivna och förbindbara komma att beteckna de ljud eller ljudnyanser, som ha största frekvensen eller mest förekomma i förbindningar. 4. Härvidlag bör målet vara att få det hela så kort som möjligt utan att läsbarheten går förlorad.

Efter dessa enkla riktlinjer gick Lyle till verket.

I det 62 sidor långa mycket läsvärda förordet skildrar han vidare klart och redigt, hur han gått till väga för att få sina tecken, och varför han fördelat dem på olika ljud och ljudsammansättningar såsom skett.

Utrymmet tillåter endast att här beröra några enstaka teckenval:

Beträffande sina vokaler framhåller Lyle, att eftersom dessa äro det förbindande elementet i språket böra de betecknas medelst cirklar eller ovaler i olika variationer vilka kunna »lätt och naturligt» användas som förbindande tecken.

Ljudet *th* har stor frekvens men förekommer sällan mer än en gång i ett och samma ord. Därför ger han åt detta ljud det långa raka strecket, som visserligen är lättskrivet, men som om det förekommit två gånger i samma ordbild »skulle ha dragit ned skriften allt för långt under skrivlinjen».

För konsonantförbindningarna använder Lyle i stor utsträckning särskilda tecken, och detta »icke blott för att vinna i snabbskrivenhet utan även därför att skriften blir mycket mera lättläst, då man icke riskerar att läsa vokal (som icke finnes) mellan två förenade enkla konsonanttecken». Bland dessa tecken för konsonantförbindningar finner man sammansatta sådana, börjande vid linjen och återgående till densamma, av den typ, som senare upptagits i flera både kursiva och halvkursiva system. För diftongerna

tillämpas den vanliga metoden, att endast utskriva den mest ljudande enkla vokalen. Även eljest kunna enkla vokaler i vissa fall uteslutas.

Alfabet m. m.

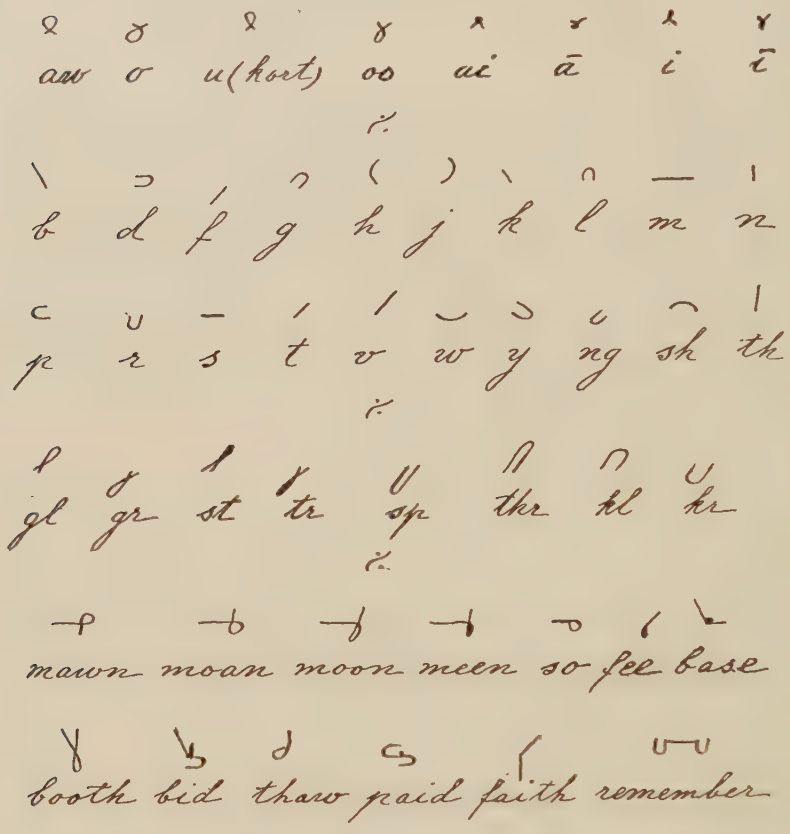

Redan att skilja på den lilla cirkeln och ovalen var betänkligt, och alldeles omöjligt blir att vid »punkten» få fram denna olikhet.

Ej heller äro de många för konsonanterna använda halva ellipserna eller ovalerna tilltalande. De kräva ju alla två drag, vilket väl också Lyle själv insett eftersom han tillägger, att om dessa »elliptic curves» skulle anses för långa, så kan man i stället endast skriva en del av dem, så att de bli mera cirkelformiga.

Som synes har grundsatsen att fördela de varandra mest liknande tecknen på besläktade ljud endast tillämpats i fråga om *f* och *v*, och likaså finner man endast undantagsvis, att tecknen

för konsonantförbindningarna ha något med ifrågavarande enkla tecken gemensamt. Vad dessa konsonantförbindningar beträffa har också Lyle låtit sin princip, att för dem införa särskilda tecken, leda till överdrifter, ty han har icke mindre än 42 sådana godtyckliga tecken. Då härtill kommer en mängd nya tecken även för för- och slutstavelser samt ett stort antal mer eller mindre godtyckliga förkortningar, varav många ha mer än en betydelse, så blev systemet också mycket svårlärt.

Någon nämnvärd spridning torde Lyles system ej heller ha fått, men som synnerligen framstående teoretiker förtjänar han otvivelaktigt en aktad plats bland raden av 1700-talets systemuppfinnare, och att han ej blivit efter förtjänst uppskattad av sina egna landsmän, torde ha berott på, att för engelsmannen den bokstavliga förbindande vokalbeteckningen ända in till våra dagar i allmänhet varit mindre tilltalande.

Lyle var den förste — må vara att tillämpningen blev mindre lyckad — som för vokalbeteckningen i sin helhet använt cirklar och ovaler. Att detta föga uppmärksammats torde delvis ha berott på, att såväl Rockwell i sin »*Folding Plate*» som efter honom Pitman i sin »*History of Shorthand*» framställt dessa Lyles vokaltecken så, att det ser ut som om bindestrecken varit en del av själva tecknen; medan av läroboken framgår, att bindestrecken endast avse att visa, att dessa cirklar och ovaler liksom punkten få olika betydelse allt eftersom de skrivas uppåt åt vänster eller nedåt åt höger. Även detta en ny idé!

Flera författare, varibland Gregg,[1] angiva Stackhouse såsom varande den som först systematiskt använt cirkeln för vokalbeteckningen, beroende på att de utgått ifrån, att detta system skulle ha offentliggjorts 1760, och icke som Westby-Gibson fastslagit, omkring 1775.

Hur som helst är ju icke alls otänkbart att Lyle och Stackhouse, oberoende av varandra, kommit på denna idé, som sedan upptagits av bland andra Conen de Prépéan och hans alla efterföljare. Att Lyle ej 1762 hade hört talas om Stackhouse har man all anledning att taga för givet. Vid uppräknandet i sitt förord av äldre systemuppfinnare visar han nämligen en sådan samvetsgrannhet, att han i en särskild not t. o. m. anger, att sedan läroboken redan lämnats åt gravören Angells och Taplins nya system tillkommit, men om Stackhouse nämner han ingenting.

[1] Gregg. The basic principles of Gregg shorthand. New York etc. 1923. Sid. 78.

HOLDSWORTH & ALDRIDGE.

1766.

Två tjänstemän i Bank of England William Holdsworth och William Aldridge gåvo (antagligen) 1766 ut ett vokalskrivande system som de kallade: »*Natural Short-Hand.*» Grundprincipen för teckenvalet i detta system anges i följande ordalag: »*Every character in this method derives its form from the peculiar position of the organs of speech, or the passage of the breath in the act of pronunciation.*»[1]

På vilket sätt uppfinnarna tillämpade denna sin princip framgår av följande exempel: »Ljudet *t* erhålles genom att främre delen av tungan lyftes upp och hårt pressas emot de övre tänderna liksom för att hindra luften i dess försök att komma ut. Härvid bildar tungans övre del en linje som lutar framåt från höger till vänster, och en sådan linje blir det rätta tecknet för *t*.»[2]

Här således ett målmedvetet tillämpande av den mycket vackra men föga praktiska principen — som dock än i dag har sina anhängare — att de stenografiska tecknen på ett eller annat sätt skola överensstämma med sättet för språkljudens frambringande.

Som redan John Palmer[3] några år senare framhåller, är väl knappast troligt att vår Herre vid skapandet av läppar, tunga, gom och hals kunnat ha i åtanke, att figurer, som på ett eller annat sätt kunna illustrera dessa talorgans ställningar vid ljudens frambringande, just skulle bli de lämpligaste tecknen för dessa ljud i en snabbskrift. Det förefaller också som om de båda bankmännen ej själva så mycket trott på denna sin princip, ty för att få hållpunkter för sin teckenfördelning räknade de igenom en stilgjutares listor för att få frekvensen på resp. bokstäver.

Holdsworth och Aldridge använde inga andra cirkelbågar än halvcirklarna, men hade 9 tecken, bestående av raka streck med en liten utböjning *(b d f g h j v y z)*, vilka de ansågo i hög grad förbindbara. Till dessa tecken kommo de genom att dela upp ellipsen i 4 segment, på samma sätt som Byrom delar cirkeln för att få några av sina tecken, och Gregg, en framåtlutande ellips.

[1] Varje tecken i detta system får sin form från talorganens ställning eller luftens passerande genom dem under talandet.
[2] Matthias Levy. The history of Short-Hand Writing. London 1862. Sid. 104.
[3] Palmer. A New scheme of Shorthand. London 1774. Sid. 25.

Alfabet.

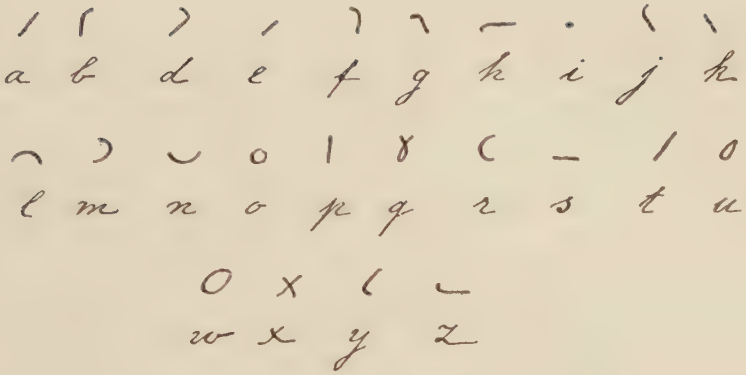

Samtliga konsonanttecken äro, vad vi kalla små eller medelstora. »Stora» tecken användas endast för s. k. dubbla konsonanter samt för att få ett *d* framför *m*, *w* framför *r*, eller *h* och *d* efter vissa andra bokstäver. Vokalbeteckningen är, som nämnt, vokalskrivande och påminner något om Annets, men är dock vad teckenvalet beträffar fullt självständig. Varken trelängdsystemet eller »tryckning» användas som skiljemärken, men däremot olika höjdställningar i och för erhållande av förkortningar för korta ord. Av intresse är att H & A vid hopparandet av liknande tecken använt en ny metod. De låta nämligen, som synes, det raka *p*-strecket medelst en liten utböjning övergå till att bli *b*, och på samma sätt i fråga om paren *d t* och *k g*. Anmärkningsvärt är också att H & A målmedvetet lagt an på, att antalet nedåtdragna och uppåtdragna streck blir ungefär lika, så att linjemässigheten ej går förlorad.

Som avslutning till sin lärobok ha uppfinnarna fogat ett förslag till musikstenografi utan användning av de vanliga notlinjerna.

PALMER.

1774.

John Palmer offentliggjorde 1774 »*A New Scheme of Shorthand Being an improvement upon Mr Byrom's Universal English Short Hand*».

Alfabet.

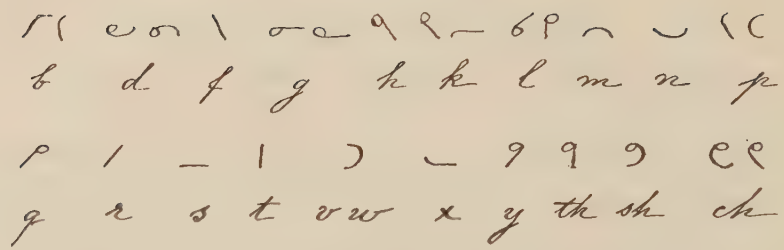

Vokalbeteckningen är fullständigt lika med Byroms, men i övrigt är skillnaden mellan de båda systemen så stor — endast *f (l) m n r s t* ha samma tecken — att Palmer mer än många andra av den tidens systemuppfinnare varit berättigad att tala om sitt *eget* system.

Liksom Byrom använder han raka strecket och halvcirkeln vardera i 4 riktningar, och får på så sätt 8 tecken vilka användas i förening med öglor; men dessa öglor sätter han alltid i *början* av resp. tecken för att därigenom erhålla bekvämare förbindningar.

Palmer förkastar Byroms 4 kvartscirklar, vilka han anser allt för lätt kunna förväxlas med halvcirklarna, och inför i stället nya tecken bestående av raka streck med små utböjningar för *b* (två tecken) samt för *k* och *x*. På de äldre systemens sammansatta tecken i två drag reflekterade han icke, och i stället för att som Byrom låta *f* och *v* få samma tecken, ger han ett och samma tecken åt *v* och *w*.

Som dubbelkonsonant räknar Palmer, liksom många andra engelska systemuppfinnare, två samma konsonanter med vokal emellan sig, och dessa erhåller han genom förstoring, genom större utböjning eller genom tillfogande av ett litet tvärstreck. Så t. ex. blir *Mon* = *mammon, canD* = *candid* o. s. v.

Palmer nöjer sig ej med några allmänna fraser om när vokalerna kunna uteslutas, utan lämnar härvidlag ganska utförliga anvisningar. Betecknande för hans förkortningsregler äro: »Ju större antal konsonanter i ett ord, dess mindre behöver man hjälp av en vokal för att kunna läsa det», och »i ett och samma ord skall icke mer än *en* vokal skrivas ut.»

För- och slutstavelser betecknas liksom hos Byrom medelst fristående tecken — i de flesta fall endast begynnelsebokstaven.

Palmer förkastar helt och hållet Byroms sammanskrivningar av ord med endast utskrivande av första konsonanten i varje. Han

framhåller att denna förkortningsmetod kan gå för sig endast om man, som Weston, betecknar för- och slutstavelser medelst särskilda tecken.

En egendomlighet är att Palmer icke tror på principen att fördela tecknen efter ljudens frekvens. Han finner detta för »inkrånglat» och säger sig i stället ha använt flera år på praktiska »experiment» för att för varje bokstav få det lämpligaste tecknet.

I en andra del inför han ett mycket invecklat system för att medelst punkter och accenter i olika ställningar beteckna en mängd olika grammatikaliska former.

Den Palmerska skriften, vilken liksom Byroms håller sig inom två parallella linjer, på avstånd motsvarande ett medelstort tecken, är även den synnerligen vacker och redig.

STACKHOUSE.

1775?

Thomas Stackhouse offentliggjorde omkring 1775:[1] »*The Art of Short-hand on a new plan*».

Konsonanttecknen erbjuda föga av intresse, men så mycket mera är detta förhållandet ifråga om vokaltecknen. För dessa använder Stackhouse i stor utsträckning cirkeln, som »lättare kan sammanbindas med konsonanterna och befria den skrivande från att lyfta pennan från papperet».

Alfabet.

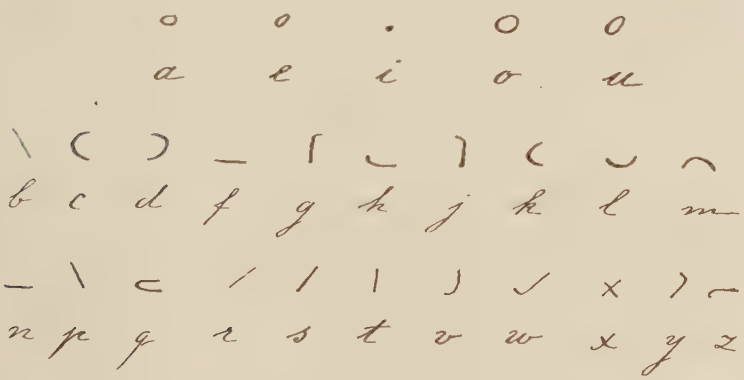

[1] Westby-Gibson. The Bibliography of Shorthand. London 1887. Sid. 210.

Således här *a* en liten cirkel, *e* en liten oval, *i* en punkt, *o* en stor cirkel, *u* en stor oval.

Här har förut framhållits att man måste gå ut ifrån att Lyle före Stackhouse kommit på idén att låta alla vokaler betecknas medelst cirkeln, ovalen och punkten, men å andra sidan torde ej kunna förnekas, att den Stackhouseska lösningen är den bättre av de båda.

Flera författare betrakta ju, som nämnt, den relativt okände Stackhouse såsom varande den som först av alla vetat till fullo uppskatta cirkelns stora betydelse som förbindande tecken.

GRAVES & ASHTON.

1775.

Robert Graves och Samuel Ashton voro båda lärare i matematik i Gainsborough. De offentliggjorde 1775 ett nytt system under titeln: *The whole Art of Tachygraphy or Shorthand writing made plain and easy. York 1775.*

Detta system brukar räknas, som hörande till den Byromska skolan, men har ingenting annat gemensamt därmed än den interpunkterande vokalbeteckningen. Och även här gå Graves & Ashton sin egen väg, i det de i stället för Byroms 5 vokalplatser inskränkt sig till en enda för alla vokaler gemensam sådan. De förkasta sålunda en metod, som ej i praktiken *kan* tillämpas, och använda för första gången den vokalbeteckning, som sedan skulle komma att genom Samuel Taylor vida spridas.

Vad konsonantbeteckningen beträffar ha de uteslutit Byroms alla sammansatta ögletecken och i stället använt halvcirklar och kvartcirklar i samma lägen, jämte två halva ellipser.

Alfabet.

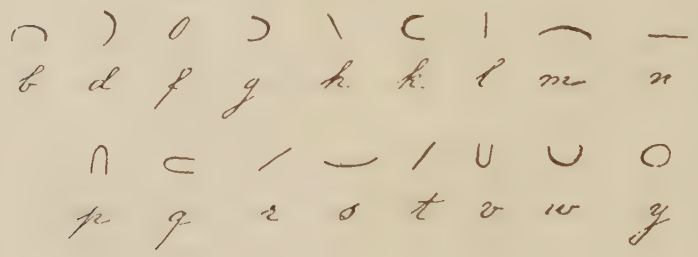

R skrives nedifrån och uppåt, men *t* uppifrån och nedåt med någon tryckning.

Läsbarheten blir lidande av att halv- och fjärdedelscirklar användas i *samma* lägen för varandra så olika ljud som *b m, w s* och *g d.*

Tecknen för *p q* och *v* som kräva tvenne drag göra icke något gott intryck, men uppfinnarna synas målmedvetet ha ställt det så, att om dessa tecken i praktiken bli mera lika halvcirklar så betyder detta mindre, därför att i så fall *p* blir *b, q k* och *v w.*

Som nämnt användes icke cirkeln tillsammans med streckar eller bågar utan bildar ett självständigt tecken i och för sig. Stående ensam utnyttjas denna cirkel endast för *y*, men inuti ord övergår ovalen för *f* i regel till cirkel, varvid de båda cirklarna skiljas åt genom att *f* skrives åt vänster, men *y* åt höger.

Vad *x* beträffar så står i teckentabellen endast ett tomrum. Detta har sin orsak i, att *x* visserligen betecknas med ett rakt streck, men att någon bestämd riktning för detta streck icke kan angivas, då densamma beror av föregående eller efterföljande tecken, vid vilka *x*-strecket skall så förbindas, att ett ofullbordat kors uppstår.

Vokalpunkten utsättes endast där så anses behövligt, vilket gäller såväl i början, som i slutet eller inuti ord. Inuti ord sättes den i så fall där omstående konsonanter mötas. Eleven varnas dock för att för tidigt börja med detta uteslutande av vokalerna.

Th betecknas i början av ord medelst ett förlängt *t*, eljest med ett förlängt *h*.

På varandra följande konsonanttecken, vare sig det är fråga om rena konsonantförbindningar eller sådana mellan vilka en vokal är utesluten, förenas på bekvämaste sätt enligt en i läroboken intagen fullständig tabell.

Förkortade för- och slutstavelser skrivas fristående à la Byrom, men något höjda över skrivlinjen i förminskad storlek, vilket medför fördelen av att ifrågavarande tecken i sin naturliga storlek stå till förfogande för andra förkortningar. I övrigt påminna förkortningsreglerna om Byroms ehuru de äro färre och enklare. Godtyckliga tecken användas icke.

Någon nämnvärd spridning tycks icke Graves & Ashtons system ha fått, men genom nya idéer och förståndiga uttalanden i inledningen till sin lärobok ha dessa båda systemuppfinnare gjort sig väl förtjänta av en aktad plats i stenografiens historia.

WILLIAMSON.

1775.

William Williamson var lärare i stenografi och praktiserande stenograf först i Edinburgh och sedan i London. År 1775 offentliggjorde han:

Stenography, or a Concise and Practical System of Shorthand Writing.

Alfabet.

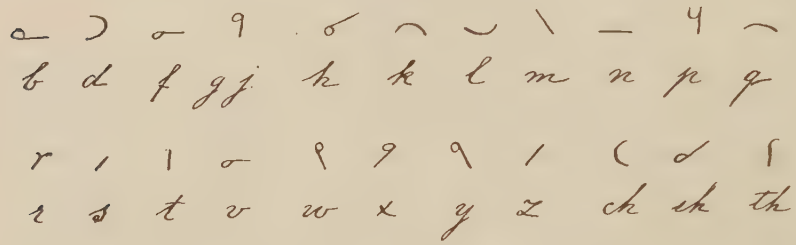

Williamson har räknats som en efterföljare till Byrom, antagligen därför att han liksom denne i stor utsträckning använt sig av cirkeln *i förening med* andra tecken — men hans system avviker dock avsevärt från Byroms och innebär ett stort steg framåt ifråga om förenkling av systemet som sådant. Detta ej minst därför att Byromska metoden att använda mer än ett tecken för ett och samma ljud helt och hållet förkastas. Även eljest visar Williamson jämfört med många andra den tidens system stor självständighet, och att *k l m* och *n* fått samma tecken som hos Shelton, Witt, Metcalfe, Weston m. fl. betyder ju ingenting. Icke blott Mavor utan även Taylor torde i viss mån ha varit påverkade av Williamson, trots det teckenfördelningen i dessa båda system icke alls överensstämmer med dennes.

1782 gav Williamson ut en andra upplaga av sin lärobok till vilken han fogar en kort historik över stenografiens utveckling.

Men redan 1778 hade under signaturen W. F. M. en kortfattad upplaga av systemet utgivits under titeln: »*Concise System of Universal Stenography Abridged from One of the best Publications on the subject with improvement by W. F. M. Cirencester 1778.*»

Det anses (is alleged with apparent truth) att denne W. F. M. inte varit någon annan än William Fordyce Mavor,[1] som vid den tiden var en ung biträdande lärare i Burford.

Williamson var en mycket använd yrkesstenograf. Bland annat stenograferade han 1778 det uppseendeväckande målet mot Robert Hitchcock för fadermord.

HERVEY.

1779.

Thomas Hervey var präst i Underbarrow nära Kendal, och offentliggjorde 1779 ett stenografiskt system under titeln: »*The Writers Time Redeemed and Speakers words recalled, or Annet's Short-hand Perfected.*»

Den Herveyska läroboken, omfattande 110 trycksidor och 4 graverade, ser mycket otrevlig ut med sina 729 hänvisningar till de graverade tabellerna, och den tryckta texten full med tomrum, där eleven själv har att skriva in de stenografiska tecknen.

Kritiken har ej heller varit välvillig. Lewis säger: »Detta system förenar Annets fel med egna absurditeter.» Levy: »Det gör anspråk på att vara en förbättring av Annets system, men är i verkligheten i ännu högre grad en förvirrande oreda», och Pitman: »Det gör ett dunkelt system ännu dunklare.»

Den som närmare studerar Herveys lärobok skall emellertid finna, att densamma, trots alla egendomligheter, dock erbjuder mycket av intresse.

Alfabet.

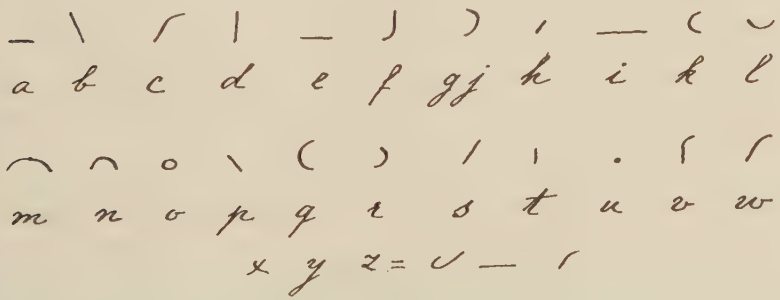

[1] The National Biography. Mavor.

Vokalbeteckningen är densamma som i Annets senare system, och ett 10-tal konsonanter ha fått samma tecken,[1] men i övrigt har Hervey kommit med så många fullt självständiga idéer, att han mycket väl — om han följt många andra »systemförbättrares» exempel — kunnat kalla systemet sitt eget.

Jämte de bokstavliga vokaltecknen använder Hervey en slags blandning av intermitterande och interpunkterande vokalbeteckning enligt nedanstående schema.

a
o
e
u
i

Ställda i denna ordning kommer således *o* att sättas in mellan *a* och *e*, och *u* mellan *e* och *i*.

Obetonade vokaler uteslutas helt och hållet, och av konsonanterna utskrivas endast så många som anses nödvändiga *»to sound the word»*.

Att flera av Pitmans konsonantgrupper i viss mån påminna om Herveys torde väl få tillskrivas en ren tillfällighet.

Dubbelkonsonant betecknas medelst »tryckning», en metod som nu tillämpas i ett stort antal kursiva system. Men Hervey har ej nöjt sig härmed utan använt detta grafiska hjälpmedel i tre olika grader, d. v. s. han har tecken i tre tjocklekar. Genom att skriva tecknen för *b d p v* och *f* något »tunnare» än vad som är normalt för ett nedstreck får han sålunda *bp dt pb vd* och *df*. Utböjningen (the hook) i förening med såväl rak stapel som cirkelbåge användes icke blott för att erhålla nya teckenformer (*f v w*) utan även för att såsom självständigt tecken smidigt ingå i konsonantförbindningar. Med hänsyn härtill tycks han också ha valt sina tecken för *l* och *n* (se här ovan *fl* och *ng*). Förlängning och förminskning av tecken användes för att erhålla en del ordförkortningar.

Av Herveys 42 förkortningsregler äro, som han också själv framhåller, de 17 första hämtade från Byrom, varvid han dock, tack vare sin vokalbeteckning, bättre än denne kunnat skilja olika förkortningar åt. Huru som helst betecknar Herveys system icke något framsteg i den stenografiska konstens utveckling, och redan in-

[1] Å sid. IX i läroboken uppger Hervey sig ha hämtat 26 bokstäver från Annet, men måste då ha medräknat även konsonantförbindningar eller andra beteckningar. Edward Pocknell räknar 8 lika tecken i de båda alfabeten (Legible Shorthand. London 1880. Sid. 73.)

blandandet i stor utsträckning av vanliga skriftens bokstäver bland de stenografiska tecknen tyder ju på, att han icke följt med sin tid.

Hans första upplaga blev också den sista.

BLANCHARD.

1779.

William Isaac Blanchard var sonson till en fransk emigrant.

Efter att flera år ha praktiserat som yrkesstenograf i London — där han också dog som sådan 1796 — utgav han 1779 en stenografisk lärobok: »*A Complete System of Short Hand, being an improvement upon all the Authors whose Systems have yet been made public.*»

Under denna form av systemet torde det också ha varit som Blanchard gjort sig känd som en mycket skicklig praktiker, och upptagit ett stort antal av den tidens mest kända rättegångsförhandlingar. Bland annat var han under den stora rättegången mot Warren Hastings 1788 engagerad av denne medan »the Gurneys» representerade regeringen.

Alfabet.

1786.

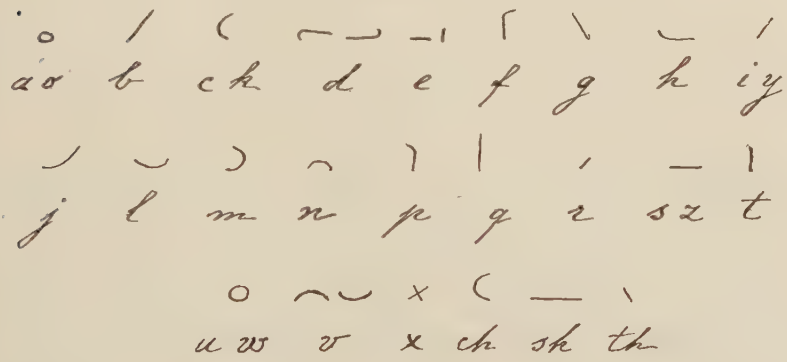

Blanchard hade emellertid så småningom funnit att hans system i sin första form icke var tillfredsställande, och 1786 i december — således efter Taylors offentliggörande av sitt system — utgav han en ny upplaga: »*The Complete Instructor of Short Hand*», där förändringarna äro så genomgripande, att man icke kan annat

än betrakta denna upplaga som ett alldeles nytt system. Visserligen äro båda systemen grundade på den vokalskrivande principen, men ingen enda av vokalerna betecknas på samma sätt, och endast 4 konsonanter ha fått samma tecken. Och härtill kommer den stora principiella skiljaktigheten, att i det äldre systemet 8 tecken bestå av stora kvartcirklar, medan i systemet av 1786 dessa förkastats och ersatts av raka streck med små utböjningar à la Holdsworth & Aldridge m. fl.

Det är svårt att förstå vari de »stora» förbättringarna i det nya systemet bestå, men ett faktum är att engelska författare ganska allmänt anse det första systemet mindervärdigt och däremot ej nog kunna berömma det senare.

Lewis säger om systemet av 1799: »Att det icke är värdigt den skicklige och uppfinningsrike författare som senare skulle skapa det elegantaste, snabbskrivnaste och mest vetenskapliga system som vid den tiden hade framlagts inför det brittiska folket.»[1]

Lewis brukar ju använda starka uttryck vare sig det gäller beröm eller tadel, men även Matthias Levy och Pitman anse att Blanchard i sitt andra system närmat sig fullkomningen mera än någon av föregångarna.

Den Blanchardska läroboken, som omfattade 55 trycksidor och 13 graverade samt kostade en guinea, börjar med en lista över subskribenter, där bland andra finnas upptagna 41 jurister, vilket ju visar att Blanchard var väl känd som domstolsstenograf.

I inledningen till boken kritiseras flera andra stenografiska system utan att uppfinnarnas namn angivas. Bland andra förekommer där även Taylor under den genomskinliga benämningen: »en författare som kallar sig professor i stenografi i Oxford och vid universiteten i Skottland och Irland.»

Vid redogörelsen för de grunder enligt vilka systemet blivit uppställt finner man föga nytt. Av intresse är dock att Blanchard säger sig ha med *hjälp av lexikon* kunnat giva de mest lättskrivna tecknen åt de oftast förekommande bokstäverna.

Vokalerna användas endast när så är absolut nödvändigt, och särskilt *e* och *i*, i mitten av ord, kunna i regel uteslutas. »I många tusen engelska ord» behöves ingenting annat än att ange *var* vokalen skall stå, och då kan cirkeln användas för vilken vokal som helst.

Blanchard använder tre-storlekssystemet för *r i (y) b* och *c s sh*, och försvarar på ett mycket originellt sätt, att han givit samma tecken i olika storlekar åt just dessa så olika ljud. Så säger han: »att

[1] Lewis. An Historical Account of Short-Hand. 1816. Sid. 158.

om r-strecket skulle bli lika långt som *b* så kan man dock känna igen detta *r* lättare än om t. ex. *d* hade haft samma tecken som *t*, eller *f* detsamma som *v*, vilket är förhållandet i många andra system.»

För *d* och *v* har Blanchard bitecken, och *b i (y)* och *r* kunna skrivas vare sig uppåt eller nedåt, vilket kräver en del särskilda regler.

De flesta av konsonantförbindningarna erhållas medelst hopfogande av tecknen för de enkla ljuden, men däremot har Blanchard — och anser detta vara systemets styrka — med stöd av sitt lexikon uttagit ett mycket stort antal för- och slutstavelser (enkla och sammansatta) samt givit särskilda förkortningar åt dessa med hjälp av punkter i 4 olika höjdställningar. Läroboken upptager 4 sidor med sådana förkortningar, vilkas användning avsevärt försvåras, därigenom att 5, 6 eller i vissa fall till och med flera sådana stavelser eller orddelar betecknas på samma sätt, varvid läsningen hänger på, att man av ett följande (föregående) ord skall kunna sluta sig till vilken av dessa olika förstavelser (slutstavelser) det kan vara fråga om.

Användningen av tecken, vilka ej höra till systemet, förkastas helt och hållet. För betecknande av siffror användas de enklaste små streck och cirklar, vilka för undvikande av förväxling med samma bokstavstecken ställas *över* skrivlinjen.

Blanchard var som nämnt en framstående praktiker, och likaså hans brorson, som använde systemet och gav ut i tryck domstolsförhandlingar från ett stort antal kända mål.

HODGSON.

1780 (?).

Edward Hodgson verkade under senare delen av 1700-talet, som domstolsstenograf och lärare i stenografi i London, samt var åren 1782—93[1] stenograf hos the Old Bailey Court.

Han offentliggjorde, under titeln »*Swift Writing*» en bearbetning av Masons (eller Gurneys) system, vilken kom ut i flera upplagor. Hans alfabet var i det allra närmaste fullt överensstämmande med originalet.

Hodgson gav även ut *Short-hand Contractions* lämpade för alla system.

---

[1] Efter Joseph Gurney.

MAVOR.

1780.

William Fordyce Mavor föddes 1758 och dog 1837.

Efter att 1781 ha blivit prästvigd fick han genom hertigen av Marlborough — vars barn han undervisat i skrivning — ett vicepastorat och blev senare kyrkoherde.

Mavors håg för pedagogisk verksamhet kom honom emellertid att senare lämna kyrkan, och 1792 finna vi honom som rektor vid en läroanstalt i Woodstock utanför Oxford, där »unga gentlemän» utbildades för inträde vid universitetet och för andra yrken eller »private life».

I Woodstock vann han snart en ansedd ställning och valdes 10 gånger till Mayor i denna stad. Han gav ut läroböcker i olika ämnen, bland vilka särskilt hans »*English Spelling Book*» fick stor spridning. Redan 1789 hade han i universitetet i Aberdeen promoverats till Jur. Dr. (L.L. D.).

Må vara hur som helst med den av W. F. M. 1778 utgivna stenografiska läroboken (sid. 160) så utgav Mavor 1780 ett eget system som föga påminner om Williamsons, men däremot kan betraktas som en, visserligen fullt självständig, utveckling av Byroms stenografi.

Titeln lyder: »*Universal Stenography or A New Compleat System of Short Writing.*»

Detta arbete kom ut i 10 upplagor. I de två första kallar författaren sig Rev. (pastor) i de senare LL. D.

Det Mavorska systemet genomgick endast obetydliga förändringar och fann i stort sett sin slutliga form redan 1792 i en tredje »ny och förbättrad» upplaga, där ett visst inflytande av Taylor kan spåras.

Hos Mavor finner man en målmedveten strävan att genom större regelbundenhet och enkelhet få ett system, som bättre än de äldre lämpade sig för skolan. Först och främst vinner han detta mål genom att undvika allt vad bitecken heter, vilket ju för eleven betyder icke blott ett färre antal tecken att inlära, utan även befrielse från alla regler för dessa biteckens användning. Även Byroms kvartcirklar försmådde han. Överensstämmande med Byroms tecken voro endast *m n r s (z)* och *t*.

Alfabet.

1792.

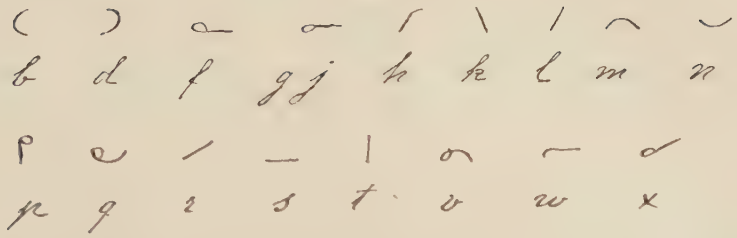

Beträffande vokalbeteckningen gick Mavor en ny väg. Inseende det omöjliga uti att i praktiken kunna skilja på 5 vokalplatser, nöjde han sig med *tre* sådana, men kunde i alla fall beteckna *6 vokaler* genom att jämte punkten även använda *kommatecknet* som skiljemärke.

Vokalschema.

,|, *a* .|. *o*
,|, *e* .|. *u*
,|, *i* .|. *y*

Mavors stora betydelse ligger emellertid icke endast i att han i högre grad än någon av föregångarna strävat efter enkelhet utan kanske ännu mera i att han förstått framställa sitt system i en så väl till innehåll som form synnerligen tilltalande lärobok. Detta torde i ej ringa mån bidragit till att hans system hastigt fick stor spridning, särskilt inom de engelska skolorna,[1] och utan tvivel skulle hållit sig längre, om ej Taylor så snart uppträtt som konkurrent

Redigt och lättfattligt redogör Mavor för de grunder enligt vilka han utarbetat sitt system — man spårar här Byrom i förenklad form — och lika korta och klara äro hans regler för ordbildning och förkortningar.

Alla stumma eller litet hörda konsonanter uteslutas, och stavningen rättar sig efter uttalet. Dubbelkonsonanter skrivas enkelt så vida ej vokal står emellan dem, då fördubblingen kan symboliseras genom förlängning eller ögelförstoring. Vokaler inuti ord behöva

[1] Dåtida Encyclopædia Britannica rekommenderar framför alla andra, Mavors system, och framhåller att detsamma i många av de mest ansedda skolorna var antaget som läroämne. Samuel Richardson. A New System of Shorthand. London 1810. Sid. 6.
(Såväl Richardson som Roe framhålla i sina förord Mavors system som det bästa av ditintills utgivna.)

icke utskrivas, ej heller obetonade sådana i början av ord. Vid diftonger utskrives endast den mest hörbara enkla vokalen. *L* och *r* ha samma tecken, som vid *l* skrivas uppifrån och nedåt men vid *r* nedifrån och uppåt. *H* kan i vissa fall för linjemässighetens skull skrivas omvänt nedifrån och uppåt.

Någon önskan att få liknande tecken fördelade på närstående ljud spårar man icke, och ej heller nämner Mavor något härom i sin bok.

För- och slutstavelser betecknas liksom hos Byrom medelst utskrivande av första bokstaven, fristående intill stamordet. En ensam cirkel, som ju ej förekommer i alfabetet, användes om den skrives till höger nedåt för att beteckna *-sion (tion)*, samt om den skrives uppåt vänster för *-ing*.

Även förkortningsreglerna äro få och enkla — kanske allt för enkla. De gå i stort sett ut på, att man i regel kan nöja sig med att endast skriva den första bokstaven, varvid dock tydandet avsevärt underlättas genom bestämmelsen att resp. ordklass skall angivas på så sätt att substantiv får en liten komma över begynnelsekonsonanten, adjektiv en komma under densamma, ett verb en punkt över begynnelsekonsonanten och ett particip en punkt under densamma.

T. ex. *division divisible divide dividing*
'd *ḍ* *ḍ* *ḍ*

Dessa »komma» och »punkt» kunna icke (om de sättas på rätt plats) förväxlas med motsvarande vokaltecken, enär de i motsats till dessa stå rätt över eller under resp. konsonanttecken.

Mavor säger sig ha velat använda olika höjdställningar för erhållande av flera förkortningar »*had it not been for burthening the memory*», men överlämnar åt den, som så önskar, att själv skapa sig sådana; och även i övrigt tillråder han användningen av vad vi kalla »fria» förkortningar.

Läroboken upptager särskilda tecken för 6 konsonantförbindningar, 13 förstavelser, 11 slutstavelser samt två eller tre ordförkortningar för varje bokstavstecken, och nedanstående godtyckliga förkortningar:

:	··	o	0	"	',	⊂	∩
on, one	for	of, oft, oftn	at, am	as	only	nothing	where-for

Skiljetecknet »punkt» betecknas medelst ett långt streck i vanliga skriftens lutning.

Sammanhängande text

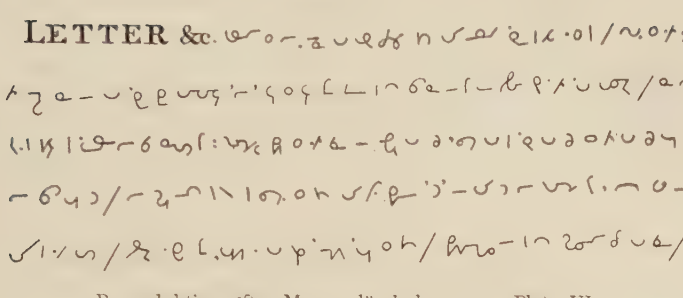

Reproduktion efter Mavors lärobok, 1792. Plate VI.

Översättning.

Converse often with yourself, and neither lavish your Time, nor suffer others to rob you of it. Many of our Hours are stolen from us, ond others pass insensibly away; but of both these Losses, the most shameful is that which happens through our own Neglect. If we take the Trouble to observe, we shall find that one considerable Part of our Life is spent in doing Evil, and the other in doing Nothing, or in doing what we should not do. O. s. v.

År 1813 offentliggjordes anonymt en *Macro-Stenography or Long Short-Hand,* som var ett försök att, utan införande av nya tecken, förenkla den vanliga skriften och som allmänt antages ha Mavor, som upphovsman. Han lär också själv på gamla dagar ha förklarat att så var förhållandet.[1]

TAYLOR.

1786.

I konkurrensen mellan de olika engelska systemen på denna tid blev det Byroms interpunkterande (konsonantiska) princip som skulle utgå som segrare, och detta tack vare framför allt Samuel Taylor.

Taylors stenografiska system blev i slutet av 1700-talet och början av 1800-talet vida bekant icke blott i England utan även över

[1] Pitman. History of Shorthand. 4. upplagan. Sid. 86.

stora delar av Europa, och högst märkvärdigt är, isynnerhet då det ju icke är mer än något över 100 år sedan han levde, att man känner så litet om honom själv och hans liv, att det till och med länge antagits, att namnet Taylor varit en pseudonym. Elever prisade hans system, men om *mannen* visste man ingenting. Icke ens Lewis, som under många år var hans samtida och skrev sin historia, medan Taylor ännu levde, hade något att förmäla. Först sista tiders forskare, framför allt A. T. Wright,[1] ha i någon mån kunnat lyfta på förhänget.

Taylor föddes 1748 och 1749 och uppfostrades i Shrewsbury, samt dog 1811 i London, där han sedan 1781 verkat som lärare i stenografi. Om hans öden intill 1781, då han var 35 år gammal, känner man ännu ingenting, och att tiden för hans död blivit bekant berodde på en ren tillfällighet. Man hade nästan uppgivit hoppet att någonsin kunna finna dödsåret, då den franske forskaren René Havette i ett nummer av engelska tidningen the Sun för 1811 fann en notis om Taylors död, vilket gjorde det jämförelsevis lätt för Wright att finna graven i Christchurch i Westminster och där kunna konstatera att han verkligen avlidit 1811, 62 år gammal.

Av nämnda notis framgick att Taylor varit en originell enstöring, som aldrig talade med någon om sig själv eller varifrån han kommit, vilket ju också förklarar, att man vet så litet om hans personliga förhållanden.

Å titelbladet till sin lärobok anger Taylor sig som »*Many Years Professor & Teacher of the Science at Oxford & the Universities of Scotland & Ireland.*»[2] Flera författare ha fattat detta så, att han skulle ha varit professor vid dessa universitet, men säkerligen har Taylor endast menat, att han givit undervisning i stenografi åt lärare och studenter därstädes.

Att Taylor icke blott varit systemuppfinnare och lärare utan även praktiserande stenograf framgår bland annat av ett omnämnande i läroboken (sid. 96), att ett där intagit stenogram är taget av honom själv vid 4:e irländska parlamentets sammanträde 1783; men någon särskild känd yrkesstenograf torde Taylor ej ha varit, ty då skulle, som Wright framhåller, man hört talas om honom vid sidan av Thomas Gurney, Blanchard, Edward Hodgson m. fl.

Under några år företog Taylor propagandaresor till Skottland och Irland, samt hade då tillfälle att samtidigt kunna ägna sig åt sitt livs andra stora intresse — att fiska. Han gjorde också anspråk

[1] A. T. Wright. Samuel Taylor, Angler and Stenographer. Willis-Byrom Club. 1904.
[2] »Många års professor och lärare i vetenskapen vid Oxford och universiteten i Skottland och Irland.»

på att vara sin tids förnämste laxfångare och offentliggjorde 1800 en bok om fiske av olika slag.

I början av 1886 kom Taylors stenografiska lärobok ut i två tryck — det ena med författarens egenhändiga signatur och på finare papper i begränsat antal för subskribenter — under titeln: »*An Essay Intended to Establish A Standard for an Universal System of Stenography or Short Hand Writing. By Samuel Taylor. London. 1786. Price one Guinea.*»

Alfabet.

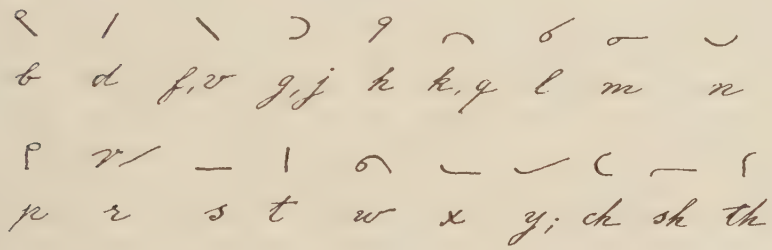

Tecknen för *l* och *r* skrivas nedifrån uppåt. Då *r* förekommer ensamt (samt i vissa andra undantagsfall) betecknas det till undvikande av förväxling med *d*, medelst vanliga skriftens *r*.

Vokaler inuti ord utskrivas aldrig, och sådana i början och slutet av ord betecknas, då de äro betonade, medelst den fristående punkten lika för alla vokaler. D. v. s. man får veta *var* vokal skall läsas, men icke *vilken* vokal det är fråga om.

Som synes har Taylor samma tecken som Byrom för *f (v) n s (z) t* samt delvis för *l* och *r*, men de båda alfabeten erbjuda flera principiella olikheter. Taylor förkastar Byroms kvartcirklar, men använder i stället — liksom flera andra 1700-talets systemuppfinnare — det raka strecket med små utböjningar. Byrom har ett stort antal bitecken, men Taylor följer principen: endast ett tecken för varje bokstav eller ljud. Då så härtill kommer den genomgripande skillnaden i vokalbeteckning, så kan man ju icke annat än betrakta Taylors system som fullt självständigt, även om hans »konsonantiska» ordbilder motivera, att han anses höra till Byromska skolan.

För Taylor gällde det först och främst att skapa ett enkelt och regelbundet system; och detta icke blott med tanke på lättlärdheten i och för sig, utan också därför att han insåg, att enkelhet och regelbundenhet måste ha en gynnsam inverkan även på snabbskrivenheten.

»Enklare» vokalbeteckning än Taylors kan ju icke tänkas; och jämte sina 16 konsonanttecken har han endast tecken för tre sammansatta konsonantljud. I övrigt får han sina konsonantförbindningar helt naturligt genom enkel sammanskrivning, och att han ansett sig böra i en särskild tabell i läroboken upptaga alla dessa förbindningar, kan endast ha berot på, att cirklarna (öglorna) vilka ingå i så många enkla tecken kunna skrivas åt olika håll. Ett närmare studium av denna tabell ger vid handen, att Taylor till fullo uppskattat cirkelns betydelse som förbindningsmedel och förstått att på bästa sätt tillgodogöra sig densamma för detta ändamål. Han icke blott ställer dessa cirklar på bekvämaste platser, utan låter dem även, där så passar, smidigt övergå till vidare eller smalare öglor. Å andra sidan komma flera av dessa hans konsonanttecken, att genom cirkelns skrivande i omvänd riktning, få en så förändrad form, att de egentligen icke bli något annat än rena bitecken, sådana som Byrom för samma ändamål använder. Skillnaden mellan Byroms dubbla och Taylors enhetliga beteckningar blir således icke så stor som det vid ett ytligt betraktande förefaller. Någon svårighet att vid läsningen genast se, till vilket tecken dessa förbindande cirklar höra, finnes ej, eftersom cirklarna alltid höra till *början* av resp. tecken.

Oförkortad stil.

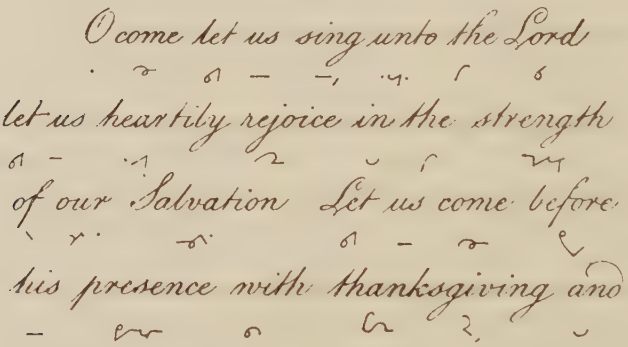

Reproduktion efter Taylors lärobok. Plate V.

Dubbelkonsonanter betecknas genom förstoring av resp. enkla tecken (linje eller halvcirkel), varvid, om det är fråga om ett med cirkel förenat tecken, icke tecknet i sin helhet utan endast cirkeln förstoras.

Som i så många andra engelska system använder även Taylor vart och ett av sina tecken som förkortning för två eller tre ord. För förstavelser har han däremot inga särskilda beteckningar, och vad slutstavelserna beträffa endast för *ious, -ly, -ing, -sion (-tion)*, samt dessutom ett mindre antal förkortade sådana, där endast första bokstaven utskrives.

Att man i de Taylorska ordbilderna här och var finner några enstaka trubbiga vinklar — den naturliga följden av de geometriska tecknens olika riktningar — kan icke borttaga intrycket av att Taylors ordbilder äro lättskrivna; och att hans system är synnerligen lättlärt är påtagligt. På titelbladet i läroboken säger Taylor, att man »på några få dagar kan själv lära sig att skriva systemet korrekt», samt »efter någon övning blir mäktig att upptaga offentliga tal»; och torde riktigheten av det förra påståendet icke kunna bestridas.

Denna vinst i snabbskrivenhet och lättlärdhet har emellertid vunnits på bekostnad av lättlästheten. Visserligen äro tecknen i och för sig mycket tydliga, men å andra sidan har Taylor i allt för stor utsträckning använt sig av metoden att utan vidare kasta bort ord och orddelar, vilket helt naturligt måste minska läsbarheten. Och härtill kommer, verkande i samma riktning, att samtliga utskrivna vokaler betecknas lika, att en och samma förkortning användes för flera ord, samt att man icke kan skilja på konsonantförbindningar och två konsonanter med vokal emellan.

Lika enkelt som systemet är till sin byggnad, lika enkla äro också Taylors förkortningsregler: 1. Flerstaviga ord kunna förkortas (sammandragas) starkare än enstaviga, t. ex. possible = ps, reputation = rp. 2. Orden i en sats äro så beroende av varandra, att man i många ord endast behöver skriva ut begynnelsebokstaven, t. ex. »*H s a y gnt of a kmp f* betyder *He is a young gentleman of a competent fortune.*» 3. Flera ord (särskilt enstaviga) kunna helt och hållet utelämnas. 4. Även betonade vokaler i början och slutet av ord kunna vid hastig skrivning utelämnas, men böra sedan vid första tillfälle tillsättas, om stenogrammet är avsett att kunna läsas senare. 5 Ej sällan upprepas under ett tal ord och satser, och man kan då, i stället för att skriva om det en gång sagda, draga ett streck därunder, eller om repetitionen kommer längre fram under talet, skriva ut ett eller två ord av satsen med »etc.» efteråt.

Taylor vill icke veta av varken »tryckningar» eller olika höjdställningar, och ej heller sammanskrivningar av flera ord.

Debattskrift

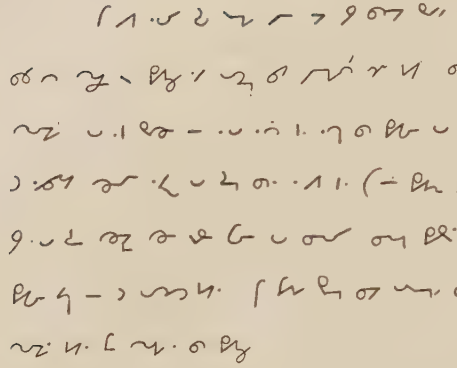

Reproduktion efter Taylors lärobok. Pl. XI.

Översättning.

The Right Honourable John Foster rose, and said, he wished to bring forward a matter of the utmost consequence to Ireland; it was well known, that the kingdom of Portugal had unjustly laid restrictions upon our trade: it was, therefore, high time that this country should take her conduct into consideration; and it would become us, on the occasion, to act with prudence and with spirit. O. s. v.

Att Taylors system är en fullt självständig skapelse har ingen haft någon tanke på att bestrida, och att han — som han själv i inledningen till sin lärobok berättar — innan han bestämt sig för utgivandet av ett eget system studerat ett 40-tal äldre sådana, kan i ingen mån förringa hans uppfinnarära. Men då han särskilt framhåller ett (eller två) äldre system som han ej namngiver, vilka mer än andra tilltalat honom, var ju helt naturligt att senare tiders forskare skulle intressera sig för att få reda på vilket eller vilka system, det här varit fråga om. Taylor säger:[1] »Just när jag var färdig att utföra mitt beslut att uppställa ett eget system, kom av en händelse ett litet manuskript i mina händer, där samma plan, som jag gjort upp för mig, var i viss mån tillämpad», samt på ett annat ställe:[1] »För omkring elva år sedan fann jag en liten bok, just då offentliggjord, vars författare hade gjort en del förbättringar och undvikit användningen av godtyckliga tecken, och ehuru hans reg-

[1] Taylors lärobok 1786. Sidor 25 och 43.

ler voro mindre invecklade än i något system jag förut sett, så voro de dock långt ifrån fullkomliga. På det hela taget måste man emellertid erkänna att detta system var bättre än något av de föregående.»

Den angivna tiden för utgivandet av detta arbete — det vill säga 1775 — stämmer med så väl Williamsons som Graves & Ashtons system.

Hans Moser[1] anser »uppenbart» att Taylor här avsett två olika system, samt att han från Graves & Ashton hämtat idén att beteckna *samtliga* vokaler med en punkt. Häremot talar emellertid dels att Taylor använder singularis, då han talar om ifrågavarande författare, dels att han, då han ganska utförligt motiverar sin vokalbeteckning, icke alls antyder att idén till densamma kommit från annat håll. Otänkbart är ju ej heller att Taylor och Graves & Ashton oberoende av varandra kommit på en och samma idé.

Engelska forskare — varibland först och främst A. T. Wright — anse, att Taylor, när han talar om detta manuskript (denna lilla bok), i båda fallen hänsyftat på Williamsons system. Visserligen ha Williamsons och Taylors alfabet föga gemensamt — att ett par tecken överensstämma spelar ju ingen roll — men i fråga om lärobokens allmänna uppställning och indelning i underavdelningar m. m., samt arten av förenklingarna finnas likheter, som tyda på inflytande av Williamson.[2]

Taylors system blev genast mycket populärt, ej minst för sin stora lättlärdhets skull, och vann nästan omedelbart efter offentliggörandet stor spridning. Men så var också starten väl förberedd.

I lärobokens första upplaga hade han intagit en lista på 314 subskribenter, varibland tre hertigar, sju grevar, tio andra lorder, fyra biskopar samt Oxforduniversitetets kansler och vice kansler, och dessutom en mängd jurister — vilket utan tvivel bidragit att höja systemets anseende. Under flera föregående år hade Taylor meddelat undervisning i sitt system, och hade redan från denna tid ett stort antal tillgivna anhängare i olika delar av landet, bland vilka många lärare och studenter i Oxford.

Och dock var konkurrensen svår: Richs 140 år gamla system hade ej förlorat sin kraft (den 20:e upplagan kom ut 1792), Joseph Gurney hade inom vissa områden förskaffat sig en monopolställning, Byroms system hade varit offentliggjort i 20 år och fått fäste i Cambridge, där man bestämt ställde sig som motståndare

[1] Moser Allgemeine Geschichte der Stenographie. Leipzig 1889. Sid. 222.
[2] Wright. Samuel Taylor, Angler and Stenographer. Willis-Byrom Club, år 1904.

till Taylor, och även Doddridge (Rich), Molineux (Byrom), Palmer, Blanchard och Mavor m. fl. hade sina anhängare.

Det dröjde emellertid ej länge innan Taylors system icke blott distanserat sina konkurrenter i hemlandet, utan även fått sådan spridning i stora delar av övriga Europa, att det såg ut som om detsamma verkligen skulle komma att ge skäl för namnet »*A Universal System*» — och kanske hade så också blivit fallet, om icke en Pitman och en Gabelsberger uppträtt som rivaler.

Taylors originallärobok kom ut i 10 upplagor, men därjämte sågo en hel mängd mer eller mindre självständiga bearbetningar dagen. Bland dessa äro de av George Odell 1812 och William Harding 1823 mest kända. Båda dessa bearbetningar såldes till betydligt billigare pris än Taylors egen bok (Odell tog endast 8 pence, ja för de sista upplagorna endast 5 pence), vilket också i hög grad bidrog att sprida stenografien till en större allmänhet. Hardings bok gick ut i 15 upplagor och Odells i 64, utgörande tillsammans omkring 300,000 exemplar.

Såväl Harding som Odell bibehöllo Taylors alfabet alldeles oförändrat, men ha däremot beträffande vokalbeteckningen vidtagit en del oväsentliga förändringar.[1] Harding skilde även på *f* och *v* genom att »trycka» på den senare bokstaven, vilket torde ha haft inflytande på Pitman, som i 7 år skrivit Taylors system efter Hardings bok, och ju i sitt eget system i stor utsträckning använder denna tryckning för att skilja närbesläktade ljud.

Taylors system översattes till de flesta europeiska språk och fick stort inflytande på den stenografiska konstens utveckling inom olika länder. Bland dessa översättningar märkas: Bertin till franska 1792, Danzer 1800 till tyska, Marti 1800 till spanska, Amanti 1809 till italienska samt Silverstolpe 1829 till svenska; de flesta av dessa via Bertin.

BORDLEY.

1789.

Liksom i fråga om Taylor blev det först senare tiders forskning förbehållet att kunna lämna några upplysningar om Bordleys person, men under det att Taylors lärobok i sina många upplagor var jämförelsevis lätt åtkomlig, lågo de 4 eller 5 exemplar av Bordleys

[1] I en del upplagor angiver varken Odell eller Harding, att det var fråga om Taylors system.

»*Cadmus Britannicus*», som finnas i behåll, gömda i privata samlingar, och först tack vare den engelske forskaren, Dr Westby-Gibson samt Mr R. McCaskies nytryck 1890 har man fått veta något närmare om Bordleys system.[1]

Simon George Bordley föddes 1709. Fadern var lantbrukare, och efter avslutade skolstudier sändes unge George till det katolska seminariet i Douay, varifrån han utexaminerades 1735. Samma år anställdes han som katolsk präst hos familjen Stanley å Moore Hall utanför Liverpool, och efter att sedan under några år ha på olika platser verkat för den katolska religionen, vars gudstjänster på den tiden ofta måste hållas i hemlighet på de stora godsen, bereddes han tillfälle, att först å Moore Hall och sedan i Ince-Blundell lämna undervisning åt katolska lärjungar, och förbereda deras inträde i seminariet vid Douay eller i utländska högskolor. Efter ett långt och verksamt liv, ägnat åt den religion, som han ansåg vara den rätta, dog han 1799, 90 år gammal.

Redan vid 14 års ålder hade Bordley i skolan lärt sig Masons stenografi, men först, sedan han närmat sig 50-talet kom han, efter att ha sett Macaulays andra upplaga, på idén att uppställa ett eget system. Detta blev dock liggande okänt under 30 år ända till 1787, då Bordley, nära 80 år gammal, beslöt offentliggöra detsamma.

Bordley uppger själv, att han gjorde detta endast för att vara till nytta för sina medmänniskor, då han icke för egen del hade behov av ett nytt system, eftersom han kunde Masons, och ej heller behövde göra det för att förtjäna pengar, »*having enough to fit me my time, and none to provide for after me*».

Titeln lyder: »*Cadmus Britannicus or the Art of Writing improved by S. G. Bordley.*»

Denna bok i 4 skilda avdelningar (schemes), innehåller: 1. En stenografi att användas när icke mycket stor hastighet kräves (Slower Short-Hand). 2. En mera snabbskriven stenografi i och för upptagandet av tal och predikningar (Swifter Short-Hand). 3. En musikstenografi och 4. Ett universalalfabet.

Bordley synes själv betrakta denna 4:e avdelning som den viktigaste, men detta på den latinska grammatiken grundade »världsalfabet» erbjuder ur stenografisk synpunkt ingenting av intresse.

I förordet till sitt arbete säger Bordley: »Inga tecken kunna uppfinnas, som äro vackrare och behagligare och lättare att läsa än

[1] John Westby-Gibson. Memoir of Simon Bordley, issued with the Facsimile Reprint of »Cadmus Britannicus». London 1890.

bokstäverna i vår vanliga skrift, men i stället för dessas många skrivdrag bör man för varje bokstav kunna nöja sig med endast ett drag.»

Slower Shorthand.

Alfabet.

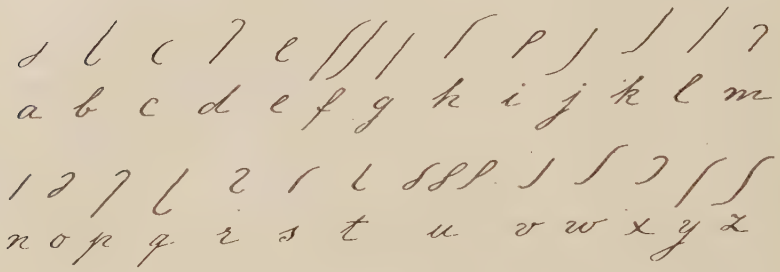

Bitecken tillkomma för *l r* och *s;* och dessutom finnes för varje vokal två sådana — små streck och cirkeldelar i olika lägen, förenade eller fristående — vilka »äro bättre för läsandet, därför att de äro mera olika konsonanttecknen».

Bordleys motivering för teckenfördelningen är i många fall mycket egendomlig. Så t. ex. säger han: »Liksom *y* i vår vanliga skrift är ett upp och nedvänt *h*, så har jag här tagit samma tecken för *y* som för *h*, men satt det förra en grad lägre», och vidare, »*z* liknar *s*, och om mitt tecken för *z* delas, så blir delen över linjen ett *s* och delen under linjen ett upp och nedvänt *s*» o. s. v.

Bordleys huvudtecken skrivas upprätt *eller* lutande, men alltid i *en och samma riktning* vilket berättigar honom att räknas som skapare av den första kursiva stenografien. Dessa tecken kunna användas fristående eller förbundna medelst små bindestreck.

I *Swifter Shorthand* äro grundtecknen desamma som i *Slower Shorthand*. Dessa tecken ha också valts med hänsyn till att åtminstone de flesta sammansatta konsonanttecken skola kunna utföras i ett drag. En del av konsonantförbindningarna ha dock fått särskilda godtyckliga tecken.

Ordförkortningar erhållas genom utskrivning av endast de första konsonanterna eller ännu hellre början och slutet av ordet. Vid enstaviga ord använder sig Bordley dock i stor utsträckning av att endast skriva ut sista bokstaven t. ex.

d	*n*	*s*	*t*	*v*	*r*	*l*	(*wh*)	*wr*	*yr*	
had	*then*	*has, his*	*that*	*have*	*her*	*I will*	*we have*	*we are*	*you are*	o.s.v.

Sammanhängande text.

These letters may either stand upright or sloping like the Italian and Round-Hands. They may either be written separate or joined together with hairstrokes.

S. k. sinnebildliga förkortningar förkastas icke av Bordley, men han överlämnar åt varje elev att själv för eget behov uppställa sådana. Även sammanskrivningar av korta ord förekomma.

Det egendomligaste i Bordleys system i dess förkortade form är emellertid, att han här frångår den kursiva principen. I inledningen till sin lärobok har han kraftigt betonat, hurusom skriften bör utföras under regelbunden växelverkan mellan böjmuskler och sträckmuskler, på samma gång som en sidorörelse för skriften framåt, d. v. s. jämnlöpande nedstreck i förening med snett framåt dragna uppstreck. Men *här* talar han ett helt annat språk. Han framdrar till och med som skäl för att de enkla konsonanterna i den oförkortade formen fått en och samma lutning, att de då i den förkortade formen genom ändrade riktningar kunna symbolisera vokaler, och bilda konsonantförbindningar och ordförkortningar: »fördelar vilka icke skulle kunnat erhållas, om man haft ett alfabet bestående av räta linjer och bågar i *olika* riktningar.»

I sin förkortade form övergår således Bordleys kursiva *Slower Shorthand* till att bli ett system där upprättstående och i olika riktningar lutande tecken förekomma vid sidan av varandra.

Vad den symboliska vokalbeteckningen beträffar, som i regel får träda i stället för de små fristående bitecknen, nöjer sig Bordley med att låta resp. konsonanter i *tre* riktningar symbolisera de tre vokalgrupperna *a e, i y* och *o u*.

Av särskilt intresse är att härvidlag finna, hurusom han för att visa *var* den symboliserande vokalen skall stå, använder sig av det i senare tiders kursiva system så betydelsefulla uppåtdragna »bindestrecket», som »om tiden medger» tillfogas konsonanttecknen: om vokalen kommer före konsonanten, upptill; om den kommer efter, nedtill. Dessa bindestreck göras hälften så stora, som konsonanttecknen.

Då *Cadmus Britannicus* offentliggjordes var ju uppfinnaren redan nära sitt 80:e år och kunde ingenting göra för systemets spridning. Ej heller finnes något som talar för att han dessförinnan i sin skola undervisat i detsamma; och lika litet vet man något om huruvida eller i vilken mån Bordleys, antagligen i en liten upplaga tryckta bok, haft inflytande på de yngre kursiva eller halvkursiva systemens tillkomst. Men honom tillkommer dock äran av att ha varit den förste som målmedvetet lagt den kursiva principen till grund för sitt system, även om han icke förstått att i tillämpningen fullfölja densamma.

REES.

1790.

»*A New System of Stenography or Shorthand by Thomas Rees London 1795.*»

Detta system räknas av flera författare som hörande till Taylorska skolan, vilket dock är svårt att förstå. Visserligen använder Rees i stort sett samma konsonanttecken som Taylor men med så självständig teckenfördelning att endast *p r (t)* och *w* fått samma betydelse i de båda systemen; och vokalbeteckningen, med bokstavliga i alfabetet ingående stora tecken, har ingen som helst *likhet* med Taylors.

Rees system kom ut i 8 upplagor, den sista 1805.

Hans alfabet offentliggjordes 1796 i Tyskland av Buschendorf, och väckte där en viss uppmärksamhet. (Se II delen.)

RICHARDSON.

1800.

Samuel Richardson, f. d. skollärare i Chester, som under flera år skrivit Gurneys system, offentliggjorde år 1800: »*A New System of Short-Hand, By which more may be written in one hour than in an hour and a half by any other system hitherto published.*»[1]

Richardson uppger själv i inledningen till sin lärobok, att Gurneys alfabet legat till grund för hans arbete, och dennes tecken för *d f g k l m n s* och *t* ha också upptagits i samma betydelse, men i princip hade Richardsons system ingenting gemensamt med Gurneys eller någon annans.

Alfabet.

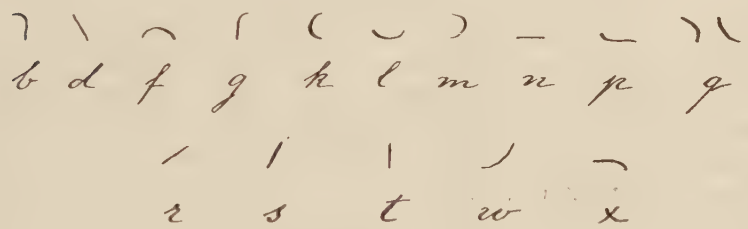

Alla vokalerna betecknas medelst punkten, men sådana inuti ord uteslutas.

Det karakteristiska i Richardsons system är emellertid, att han infört ett linjesystem med hjälp av vilket han först och främst betecknar alla ords begynnelsebokstäver — utan att skriva dem.

Genom vertikala och horisontala linjer som skära varandra skaffar han sig lika många »platser» som det finns bokstäver (jämte ytterligare några för en del konsonantförbindningar), och när han så skall skriva ett ord utesluter han första bokstaven, men sätter den andra bokstaven på den förstas »plats». Vill man t. ex. skriva »*get*» sätter man ett *t* på *g*:s plats, vill man skriva »*word*» sätter man *rd* på *w*:s plats o. s. v.

Förutom dessa 20 i själva linjesystemet ingående platser finnas ytterligare 4 sådana ovanför detsamma, för *h ch sh* och *th* samt 4 under detsamma för *ou qu str* och *v*. Således 28 olika platser.

[1] Ett nytt stenografiskt system, med vilket man på en timma kan skriva mer än på 1 ½ timma med något annat hittills offentliggjort system.

a	*b*	*l*	*s*
e	*d*	*m*	*t*
i	*f*	*n*	*w*
o	*g*	*p*	*x*
u	*k*	*r*	*y*

I största utsträckning användes punkt och komma för att på de olika »platserna» bilda förkortningar. Så t. ex. betyder en punkt på *a*-platsen *a* eller *and*, en »komma» på samma plats *and the* eller *and he (she, it, they)* o. s. v., varvid sammanhanget får ange vilket av dessa olika ord det är fråga om.

Men ej nog härmed. Om man lämnar en tom plats — hoppar över ett helt linjesystem — innan man sätter in dessa punkter och »kommor», så får man nya och helt andra förkortningar. Och sådana s. k. *second places* användas även för att beteckna förstavelser och hjälpverb, varvid i förra fallet ordstammarna och i senare fallet pronomina utskrivas å resp. förstavelse- och hjälpverbplatser. Platserna för förstavelserna äro desamma som för dessas begynnelsebokstäver. Så t. ex. skrives *translate* på så sätt att *lt* ställes på *t*:s plats o. s. v.

Sammanhängande text

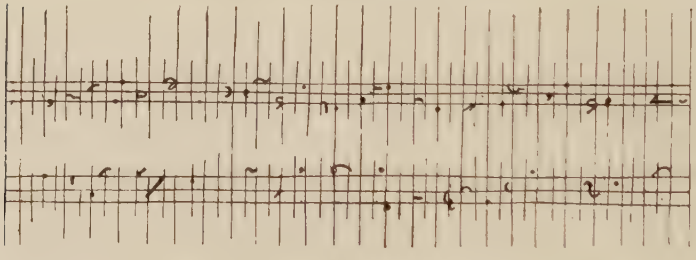

Reproduktion efter Richardsons lärobok. 4. upplagan. Pl. XIII.

Richardson talar själv om att han först misstänkte att *de* hade rätt som sade: »*It will cost us more time to consider about the proper place to lay our pen, than it would to write the initial letter*».[1]

[1] »Att få tag på den rätta platsen för pennans nedsättande kräver mera tid än att skriva ut begynnelsebokstaven.» Richardson. A New System of Shorthand. London 1810. Sid. 24.

Översättning av första raden med förklaringar.

Converse	= »*komma*»	på	*k*'s	andra plats[1]
often	» *fn*	»	*o*'s	plats
with	» *th*	»	*w*	»
yourself	» »*punkt*»	»	*y*'s	»
and	» »	»	*a*'s	»
neither	» *thr*	»	*n's*	»
lavish	» *vsh*	»	*l's*	»
your	» »*punkt*»	»	*y*'s	»
time	» *m*	»	*t*'s	»
nor	» *r* (*komma* baklänges)			på *n*'s plats
suffer	» *fr*	på	*s*'s	plats
others	» *thrs*	»	*o*'s	»
to	» »*punkt*»	»	*t*'s	»
rob	» *b*	»	*r*'s	»
you	» *punkt*	»	*ou*'s	»
of it	» »*komma*»	»	*o*'s	»
Many	» *n*	»	*m*'s	» jämte *punkt*
of	» *punkt*	»	*o*'s	»
our	» *r*	»	*ou*'s	»
hours	» *rs*	»	*ou*'s	»
are	» *punkt*	»	*r*'s	»
stolen	» *tln*	»	*s*'s	»
from us	» *komma*	»	*f*'s	»
and	» *punkt*	»	*a*'s	»
others	» *thrs*	»	*o*'s	»
pass	» *punkt*	»	*p*'s	»
insensibly	» *s*	»	*in*'s	» jämte *n* och *bly*.

men egen erfarenhet från vokalbeteckningen i Gurneys system (där det dock endast var fråga om 3 olika platser), typografernas färdighet i att finna och fördela de olika typerna, samt en liten 7-årig flickas förmåga att på pianot finna tangenterna övertygade honom om sin metods förträfflighet!

[1] särskild ordförkortning.

Några enskildheter i Richardsons system torde vara av intresse.

Cirkeln (öglan) ingår icke bland bokstavstecknen, utan användes för att beteckna konsonantfördubbling, samt vid vissa konsonantsammansättningar. Även användes densamma för ändelsen *-ing,* liksom punkten för ändelsen *-tion,* varvid pluralis erhålles genom dessa teckens skrivande åt höger i stället för åt vänster. Olikheten i utförandet av punkt och cirkel förändrar således här singularis till pluralis, medan däremot hos Mavor cirkeln skriven åt vänster betyder *-ing* men åt höger *-tion,* och pluralis erhålles genom att sätta punkt i stället för cirkel.

I övrigt överensstämma Richardsons beteckningar för slutstavelser i stort sett med Mavors.

Richardsons system var så kort i och för sig, att han mindre än andra systemuppfinnare behövde ytterligare förkorta debattskriften. Dock rekommenderar han, att vid långa ord endast skriva ut den *andra* och sista konsonanten (den första konsonanten symboliseras ju alltid genom den andras plats), och omnämner metoden att för att underlätta läsningen skriva denna sista konsonant fristående över linjen, om det är fråga om ett substantiv, på linjen vid adjektiver, och under linjen vid verber eller participer. Men egendomligt nog, säger han, utan vidare förklaring (läroboken sid. 42) att han icke skulle ha använt denna förkortningsmetod om inte Mr Hodson[1] gjort det.

Att Richardson var en uppfinningsrik man kan ej bestridas, men praktisk var icke hans ställningsmetod. Lewis har säkerligen rätt, då han i sin historia säger, att »denna Richardsonska snabbskrift visserligen var den kortaste men också den mest svårlästa av alla», och han kunde mycket väl ha tillagt, att densamma till följd av ökat tankearbete gått miste om den avsedda snabbskrivenheten.

Systemet kom ut i 5 upplagor (den sista 1820), och vann en viss ryktbarhet, och även efterföljare genom sin originella ställningsmetod; men om dess användning i praktiken känner man ingenting.

Bland Richardsons efterföljare märkes Laming Warren Tear, som 1834 gav ut »*One Step further in Stenography*» samt 1852 »*Short Shorthand*». Pitman säger att detta system rättare bort kallas »*One Step further in Richardson's System*», och Matthias Levy[2] sammanfattar sin uppfattning om detsamma i orden: »Detta system är icke något original, utan hämtat från tre andra system: alfabetet från Gurney, förkortningarna från Lewis och linjesystemet från

[1] Thomas Hodson hade nyss förut utgivit: The Art of Stenography or Shorthand (Section of the accomplished Tutor). London 1800.

[2] Matthias Levy. The History of Short-Hand Writing. London 1862. Sid. 161.

Richardson.» I »*Short Shorthand*» har Tear genom införande av en tredje lodrät linje i linjesystemet utökat detsamma till att innehålla 42 olika »platser».

ROE.

1802.

Richard Roe tog sin B. A. (Fil. Kand.) i Dublin 1789, och verkade någon tid som lärare i matematik och klassiska språk, men övergick sedan till den prästerliga banan. Man känner ej hans dödsår, men Westby-Gibson har funnit att han så sent som 1830 levde i Dublin. Antagligen var han också född irländare.

Roe var en populär bassångare och uppträdde till och med några gånger offentligt i London. Han var en flitig författare och utgav en hel mängd läroböcker i olika ämnen, bland vilka man finner: »*A New System of Shorthand. London 1802*», där han redan på titelbladet säger »att lättlästhet och korthet åstadkommits framför allt genom den unika egenskapen, att alla tecknen luta i en och samma riktning i överensstämmelse med handens rörelse i vanlig skrift».

I inledningen till läroboken talar han ytterligare om vikten av att luta stilen på det sätt som är mest naturligt för handen, och framhåller att det icke blott går fortare att skriva ett visst antal streck i vanliga skriftens lutning än att utföra den i olika riktningar, utan även att det tar mindre tid att förena sådana jämnlutande streck medelst små uppåtdragna bindestreck än att direkt förena de äldre systemens tecken med varandra.

Han slutar sin betraktelse över denna principfråga med orden:

»*Indeed, notwithstanding first appearances to the contrary, the distinguishing brevity of the present characters depends chiefly on their direction and junction; which gives that regular, inclining, up and down motion to the hand, whichs is performed with the greatest expedition.*»[1]

Här visar sig således Roe, fullt lika klart, som vår tids anhängare av den kursiva principen, ha uppfattat betydelsen av densamma; och även när det kom att gälla debattskriften, förstod han, i motsats till Bordley, att målmedvetet fasthålla vid sin jämnlöpande flytande skrift.

[1] »Trots att det vid första anblicken ger intryck av motsatsen, så beror den för dessa tecken karaktäristiska kortheten främst på deras riktning och förbindning; varigenom man erhåller den regelbundet löpande rörelse upp och ned, som kan utföras med största hastighet.» Roes lärobok, första upplagan. Sid. 8.

Av särskilt intresse är att se hurusom redan Roe insett, att det karakteristiska för den kursiva stenografien ligger lika mycket i sättet för *förbindningen* som i den riktning i vilken tecknen skrivas.

Även i fråga om teckenfördelningen går Roe sin egen väg. Han anser att äldre systemuppfinnare allt för litet tagit hänsyn till de olika ljudens släktskap, och finner (liksom Jeake) onödigt att ha särskilda tecken för *b* och *p*, *v* och *f*, *g* och *k*, *s* och *z*, *th* och *(dh)*, samt *sh* och *zh*, samt minskar på så sätt antalet konsonanttecken från 20 till 13. Att emellertid Roe själv ej är så säker på att sammanhanget alltid skall kunna visa om det är fråga om *b* eller *p*, *d* eller *f* o. s. v., torde framgå av att han, för dem, som så anse sig behöva, infört »tillfälliga» beteckningar för *p t* och *k* bestående i förstoringar av resp. *b d* och *g*.

Alfabet.

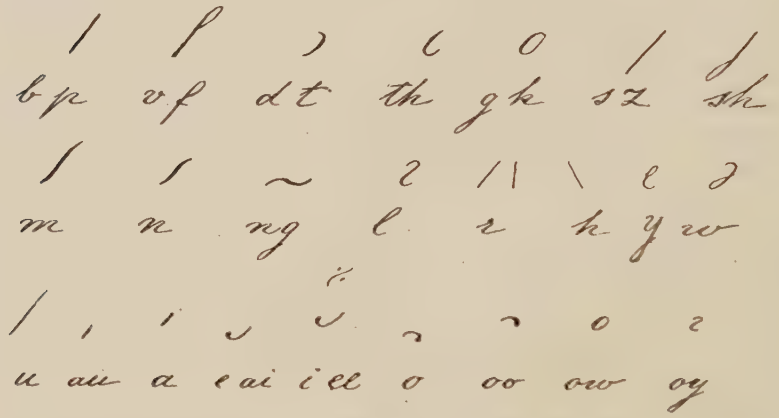

De flesta vokaler och diftonger betecknas medelst förminskade konsonanttecken eller delar av sådana på eller över linjen. Endast *u* och *y* ha tecken i samma storlek som konsonanterna.

En särskilt egendomlig ställning intar det uppåtdragna strecket som är tecken för *u*, men samtidigt i förkortad skrift användes som gemensamt tecken för alla obetonade vokaler i början och i slutet av ord. Detta vokalstreck kan ej sammanblandas med det uppåtdragna »döda» bindestrecket, eftersom vokalerna ej betecknas *inuti* ord. Står således ett uppstreck inuti ord är det ett dött bindestreck, men står det i början eller slutet av ord är det ett vokaltecken.

Tecken för *y* och *w* användas för de olika diftonger som börja med dessa bokstäver. Bitecknen för *r a* och *au* användas där de äro bekvämare än huvudtecknen, och särskilt efter *g*.

Sammanhängande text

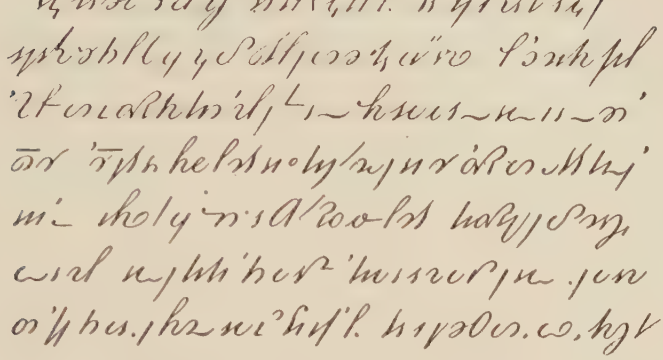

Reproduktion efter Roe's lärobok. Plate X.

Översättning med uteslutna ord inom parentes.

Converse often with thyself, and neither lavish thy time, nor suffer others (to) rob thee of it. Many (of) our hours are stolen from us, and others pass insensibly away; but, of both these losses, the most shameful is that, which happens through our own neglect. If we take (the) trouble (to) observe; we shall find, that one considerable part of our life is spent in doing evil, and the other in doing nothing, or in doing what ve should not do o. s. v.

När, som ofta händer, två i samma riktning dragna tecken skola förenas gör Roe detta utan något dött bindestreck eller hake emellan dem (så t. ex. i 6:e ordbilden här ovan, *lavish,* där *v* plus *sh* bilda *ett* tecken).

Av intresse är även hans förkortningsregel för de ofta förekommande *s (z)*-förbindningarna, varvid resp. konsonanttecken skrivas över linjen, om *s* kommer före, men under linjen om *s* kommer efter, en regel som dock har en hel del undantag. Pronomina och hjälpverber kunna betecknas medelst en eller två punkter, kommor eller små streck i olika ställningar, och negativet *not* medelst ett horisontalt streck över eller draget genom föregående ord. I övrigt tillämpar Roe för sina skarpare förkortningar den vanliga engelska uteslutningsmetoden och erbjuder härvidlag ingenting nytt av intresse.

Nya upplagor av Roes system gåvos ut 1808 och 1821: den senare under titeln: »*Radiography, or a System of Easy writing.*»

Här har Roe gjort sina tecken ännu mera lika den vanliga skriftens bokstäver, och frångått metoden att skriva *b* och *p*, *v* och *f* etc. lika.

Något välvilligt mottagande rönte emellertid ej Roes system hos hans landsmän. Därtill var förtroendet för den geometriska principens överlägsenhet allt för fast inrotad. Lewis ansåg, att man med de Roeska tecknen icke kunde skriva hälften så fort som med de geometriska, samt att likheten med de vanliga bokstäverna skulle verka förvirrande. Levy fann systemet »kuriöst» och Pitman ansåg, att det varken var nog kort för att vara en snabbskrift eller nog tydligt för en vanlig skrift.

Roe hade ju ej heller förstått att som senare tiders uppfinnare av kursiva system, använda bindestrecken för att symboliskt eller bokstavligt beteckna de olika vokalerna, men då han tillämpade den vanliga engelska metoden att utesluta mittelvokalerna så torde hans system lika väl som många av de »geometriska» ha kunnat fylla sin uppgift som snabbskrift. Dock känner man ingenting om att det i praktiken kommit till användning som sådan.

Däremot har Roe utan tvivel haft inflytande på många av de yngre kursiva (script) och halvkursiva engelska systemen, och eftersom Bordleys system så länge förblev okänt har han också räknats som den kursiva principens fader.

Ingenting talar för att Roe, när han utarbetade sitt system, haft kännedom om Bordleys.

CLIVE.

1810.

John Henry Clive har själv döpt sitt system till »*Mavor abreviated*», men då endast 8 konsonanter fått samma tecken som Mavors system, och grundprincipen för alfabetets uppställande i stort sett är olika i de båda systemen, kan man ej annat än betrakta Clives system som ett fullt självständigt sådant.

Clive förkastar Mavors av cirklar och staplar sammansatta tecken, och utnyttjar i stället de enklaste tecknen dubbelt genom att använda dem i två höjdställningar, varvid de också i de flesta fall skrivas åt motsatta håll. Så ha *b h p r* samma tecken som *g f t l*, i förra fallet ställda *på*, i senare fallet *under* den uppdragna eller »tänkta» skrivlinjen. De tecken, vilka inom alfabetet fått sin ställning på linjen, skola då de förekomma inuti eller i slutet av ord

skrivas uppåt, medan de tecken, som fått sin ställning under linjen, skrivas uppifrån och nedåt.

Clive framhåller att det är lika lätt att skilja ett uppåtdraget streck från ett nedåtdraget, som en rundad linje från en rak sådan, och härvidlag har han utan tvivel rätt. Ja, han kunde mycket väl ha sagt »lättare» i stället för »lika lätt».

Alfabet.

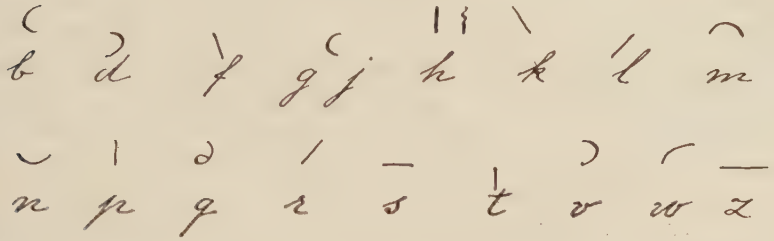

För ett mindre antal konsonantförbindningar finnas särskilda beteckningar, vilka dock äro ganska regelbundet bildade.

För- och slutstavelser erhållas liksom hos Mavor genom att begynnelsekonsonanterna utskrivas fristående. För oftast förekommande ord använder däremot Clive godtyckliga tecken, bestående av mycket enkla sådana i tre olika höjdställningar.

Clives lärobok kom ut i 5 från varandra föga avvikande upplagor, den sista 1830.

Levy säger också om systemet, att han tror att det på sin tid haft ganska vidsträckt spridning (very extensivly used).[1]

LEWIS.

1812.

James Henry Lewis föddes 1786 i Gloucestershire. Efter slutad skolgång slog han sig ned som lärare i skrivning, räkning, bokhålleri och stenografi i London. Klimatet därstädes tvingade honom emellertid att under flera år uppehålla sig i landsorten, under vilken tid han undervisade i stenografi i de förnämsta städerna över hela landet.

Under dessa år gjorde han bekantskap med Walter Scott, som skrev om honom i sin dagbok 1826:

[1] Matthias Levy. The History of Short-Hand Writing. London 1862. Sid. 143.

»Denna morgon hade jag besök av en Mr Lewis, en smart Cockney (öknamn på en infödd Londonbo), som sade sig kunna förbättra handstilen. Han begagnar som mekanisk hjälp en slags handske av ståltråd och elfenben, som sättes på fingrarna för att hålla dem i den önskade ställningen. Om mannen kommer hit (Edinburgh) till vintern, som han ämnar, så skall jag ta lektioner.»

Efter återkomsten till London öppnade han där i High Holborn en skola, som han kallade: »*The Royal Systematic writing and Short-hand Academy*» och år 1812[1] offentliggjorde han: »*The Ready Writer, or ne plus ultra of Short-hand*», som av författaren uppgives icke blott vara den lättaste, mest noggranna, linjemässiga, snabbskrivna och lättlästa stenografi, som någonsin blivit uppfunnen (egenskaper, vilka nästan alla systemuppfinnare göra anspråk på), utan även att man med densamma kan skriva mera på 40 minuter, än med något annat system på en timma.

Med mer än vanlig förväntan att finna något värdefullt öppnar man också den Lewisska läroboken, ty här är det ju icke fråga om en vanlig systemuppfinnare, som kanske icke alls känner något annat system, eller i bästa fall förut använt ett annat system och mer eller mindre ytligt sett på några andra, utan här är systemuppfinnaren sin tids störste stenografhistoriker, som bättre än någon annan kände de olika stenografiska systemen från 17:e och 18:e århundradena.

Besviken blir man emellertid att ej i den långa inledningen till den digra läroboken finna något förutsättningslöst försök, att med stöd av positiva och negativa lärdomar från de äldre systemen, besvara frågan, hur man i stort sett bör gå tillväga vid skapandet av en snabbskrift.

Lewis synes emellertid ha funnit självklart, att den geometriska »konsonantiska» metoden bäst leder till målet, och inskränker sig till att lämna en (visserligen mycket detaljerad) redogörelse för, hur han vid tillämpningen av denna metod valt och fördelat sina tecken. Han går ut ifrån, att det icke finnes så många användbara *enkla* tecken, som det finnes bokstäver i det vanliga alfabetet, och att man därför måste minska behovet av tecken i det stenografiska alfabetet, dels genom att låta sådana bokstäver, som beteckna besläktade ljud, få ett gemensamt tecken, dels genom att utesluta sådana bokstäver, som icke äro absolut nödvändiga, för att man skall kunna känna igen ordet (eller rättare sagt dettas mest hörbara ljud). Så betecknas *c* med *k* eller *s*, *f* och *v* med ett och samma tecken, och lika

[1] Beroende på att Lewis själv i sin History of Shorthand sid. 206 av misstag uppgivit 1815 i stället för 1812 har detta felaktigt återgivits av alla äldre historieskrivare. Årtalet 1812 är emellertid utsatt å såväl titelbladet som under den i hög grad »underdåniga» tillägnan till the Prince Regent.

så *g j, k q* och *s z*. Man kan på detta sätt nöja sig med 15 konsonanttecken. Av dessa låter han de lättskrivnaste och mest förbindbara fördelas på de oftast förekommande bokstäverna eller ljuden, »och de bokstäver som äro varandra mest lika vad ljudet beträffar, tilldelas sådana tecken, som äro varandra mest lika i form, så att om det ena tecknet för en sådan bokstav icke skulle passa i någon viss förbindning, det andra kan användas till fördel för hastigheten, och utan olägenhet för läsningen».

Den fristående punkten är, säger han, det enklaste av alla tecken, men förlorar i värde, därför att den icke kan förenas med andra tecken utan ett lyftande av pennan. Näst punkten anser han den raka linjen vara det enklaste tecknet, som kan skrivas i en mängd olika riktningar, av vilka dock endast 4 kunna tillräckligt tydligt urskiljas. Den åt höger lutande raka linjen kan emellertid genom att skrivas uppifrån och ned eller nedifrån och upp utnyttjas som två tecken.

Cirkeln i och för sig är ett bra tecken, som kan skrivas åt olika håll, och genom delning av en större cirkel medelst vågrät och lodrät linje får man halvcirklar i olika lägen och på så sätt ytterligare 4 goda tecken. Och delar man en cirkel medelst både vågrät och lodrät linje, så får man 4 kvartscirklar, vilka även lämpa sig för ändamålet. Utöver dessa enkla tecken behöver han emellertid ytterligare 5 och måste då tillgripa raka streck med små utböjningar (i ellipsartad rundning).

Alla dessa tecken äro sådana, att »vinklar» endast förekomma där två tecken mötas.

Sedan man fått det tillräckliga antalet tecken gäller det att fördela dessa på resp. ljud (bokstäver), och Lewis lägger som grund härför omfattande frekvensberäkningar. Han räknade igenom sida efter sida i böcker av olika innehåll (huru mycket talar han icke om), och hade fullt klart för sig, att det icke endast gällde att taga reda på frekvensen i och för sig, utan även — och detta var för honom det viktigaste — att få reda på vilka ljud (bokstäver) som oftast förekomma förbundna, på det att dessa skola kunna få tecken som lätt förenas med varandra. Han fann emellertid, att det härvidlag var svårare att få några allmängiltiga siffror än när det gällde frekvensen i och för sig.[1]

Detaljerad undersökning måste göras för varje särskilt fall. Så t. ex. gav Lewis den lilla cirkeln, som så lätt och smidigt förenas

[1] Författaren av denna historia har vid sina svenska frekvensundersökningar kommit till motsatt resultat, i det han vid jämförelse mellan 100,000 ord riksdagstext och 100,000 ord handelstext funnit siffrorna för ljudens ställning inom ordbilderna mera stabila, än när det gällt frekvensen i och för sig.

med ett föregående tecken, åt *s*, som oftare än något annat ljud (bokstav) förekommer i slutet av ord, vare sig i ordstammar eller som ändelse. *F* har fått det bakåt lutade raka strecket, därför att detta, förenat med det uppåt dragna *r* kan under bekväm spetsig vinkel bilda det ofta förekommande *fr*, medan *n*, som förekommer oftare än *f*, har fått halvcirkeln därför att denna bäst passar i de förbindningar uti vilka *n* ingår o. s. v.

Alfabet.[1]

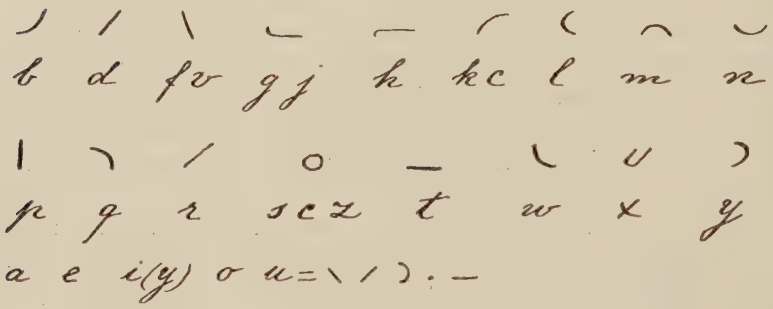

Vokalerna utskrivas endast i början och i slutet av ord och av diftonger endast den mest ljudande enkla vokalen.

Dubbel konsonant erhålles i vissa fall genom förstoring av tecknet för resp. enkla konsonanttecken. Särskilda tecken användas för konsonantförbindningar till fördel för såväl snabbskrivenheten som lättlästheten.

Lewis förkastar användningen av en och samma förkortning för *flera* ord. Alla hans tecken, även de för konsonantförbindningar, användas visserligen som förkortningar vart och ett för *två* ord, men dessa skiljas åt genom att för det ena ordet ett litet tvärstreck tillfogas. Vid uttagandet av dessa förkortningar har Lewis tagit hänsyn till att framför allt förkorta sådana ord som förekomma i många former med särskilt betecknade ändelser. Slutstavelserna betecknas genom att resp. begynnelsebokstäver, försedda med ett litet tvärstreck, förbindas med stamordet. Förstavelserna däremot betecknas genom att begynnelsebokstaven (utan sådant tvärstreck) ställes fristående ovanför början av ordbilden. I övrigt vinner Lewis ytterligare korthet på vanligt sätt genom uteslutningar och sammanskrivningar, varförutom han även använder ett mindre antal god-

[1] Här är alfabetet sådant det blev från och med 5. upplagan. I första upplagan hade *b* ett nedåtskrivet bitecken, tecknet för *g* och *h* voro omkastade, samt *q* ett helt och hållet annat tecken. Beträffande vokalerna, voro endast tecknen för *i* och *y* oförändrade medan i första upplagan »punkt» betecknade *a* eller *e*, »komma» *o* eller *u*.

tyckliga tecken. Orden *a, an, the, of* kunna helt och hållet uteslutas.

Som punkttecken använder han liksom flera andra engelska systemuppfinnare ett litet kors.

Oförkortad skrift.

He who in SHORT HAND would excel
Must know each MARK and form it well;
And, if he wish to write with SPEED,
And what he's written hope to READ,
Each word that's in the TABLES placed
Must on his mind be DEEPLY traced.

Reproduktion efter Lewis lärobok. 95 upplagan. Pl. VI.

Det mest utmärkande för Lewis var, jämte hans uppskattande av att särskilda tecken för konsonantförbindningar befordra lättlästheten, att han återupptog den av Taylor förkastade kvartcirkeln som stenografiskt tecken och återgick till att låta cirkeln bli ett tecken i och för sig *(s)*, samt använde små särskilda tecken för vokalerna *a e i o u*.

Principen att ge varandra liknande tecken åt besläktade ljud (bokstäver) tillämpade han endast genom att låta *f* och *v*, *g* och *j*, *s* och *z* få samma tecken, ty i övrigt spårar man ingen likhet mellan hans tecken för *b* och *p*, *d* och *t* etc.

Hur som helst fick den store historikern icke som systemuppfinnare något inflytande på den stenografiska konstens utveckling.

Vad användningen av hans system beträffar säger Lewis själv (1815) att detsamma blivit antaget som läroämne »*in every respectable Seminary of education throughout the United Kingdom*»; men samstämmiga uppgifter från olika håll, varibland den tidens Encyclopaedia Britanica, tyda på att just i skolorna vid denna tid *Mavors* system var det mest spridda. Däremot torde Lewis varit den som bland yrkesstenograferna, näst efter Taylor, blev Gurneys farligaste konkurrent ända tills Pitman uppträdde.

Lewis lärobok kom under hans livstid ut i 20 upplagor, och efter hans död (1853) i en mängd i stort sett oförändrade, odaterade eftertryck, av vilka det sista, även utan dato, angavs vara den 97:e

upplagan. Även i de senare upplagorna voro, i det enda prov på sammanhängande skrift, som finnes (i första upplagan flera) de stenografiska ordbilderna införda med bläck, vilket ju tyder på att upplagorna ej voro stora. I flera av de äldre upplagorna voro reglerna givna i versifierad form à la Mason.

Samma år då Lewis offentliggjorde sin stora lärobok utgav han även en kortfattad sådan i litet format, men märkvärdigt nog anonymt. Denna titel var: »*The Art of writing with the velocity of speech: a system of Shorthand made use of by all the law and parliamentary reporters.*[1] *London 1812.*» I en andra upplaga av denna bok satte Lewis ut sitt namn, och kallar sig »*Professor of Shorthand in both Universities, and Reporter in the courts of law and both houses of parliament*». I de följande tre upplagorna av detta arbete — den sista utgiven omkring 1820 — återgår Lewis till anonymiteten.

Det blev emellertid icke som systemuppfinnare utan i egenskap av historieskrivare, som Lewis skulle bli känd även utanför Englands gränser.

»*An Historical Account of the Rise and progress of Shorthand*» offentliggjordes 1816; och i synnerhet när man tänker på, att Lewis för detta arbete — förutom Gibbs' korta meddelanden från 1736 — ej hade tillgång till andra källor än de originalläroböcker, som han med offer av tid och pengar lyckats samla, kan man ej annat än betrakta detsamma som synnerligen förtjänstfullt.

I denna 238 sidor omfattande bok lämnar han mer eller mindre utförliga beskrivningar över nästan alla äldre system, och ger oss väl utförda avbildningar av 69 olika alfabet. Han inskränker sig icke till allmänna omdömen utan framdrager i detalj de olika systemens förtjänster och brister.

Vår aktning för Lewis som historiker kan ej förringas därav, att han i mångt och mycket misstagit sig, ty dels har i flera fall nyare tiders forskning upptäckt mycket, som han ej kunde ana, och dels måste han ju bedöma allt efter sin tids åskådning. Han tadlar emellertid mer än han berömmer, och hans omdömen äro ofta oskäligt hårda, och för mycket beroende av i vilken mån systemen avvika från hans eget.

Särskilt orättvis är han mot Macaulay. Han kallar dennes system för »*a gross and flagrant plagiarism from the manuskript of Dr John Byrom*», som upptagit det Byromska systemets alla brister utan

[1] Konsten att skriva lika fort som man talar: ett snabbskriftsystem, som användes av alla domstols- och parlamentsstenografer.

att ha någon av dess förtjänster. Hans slutomdöme om detta förtjänstfulla system är att detsamma är »*barbarous, obscure, incorrect and useless*». Men han nöjer sig ej därmed, utan som asvlutning på sin historia framhåller han bland annat hurusom ingenting mera bidragit att skada den stenografiska konstens utveckling och förstöra stenografiens anseende än uppträdandet av sädana individer som Macaulay m. fl. med deras oanvändbara och obegripliga system.

Lewis hade även humor. På tal om Everardts system av 1658 säger han bl. a.: »Det skulle kräva en Jobs (Everardts förnamn var Job) tålamod, att läsa hans bok två gånger», och slutar sin kritik med orden: »Att en man kunnat av egen fri vilja sätta sig ned för att utarbeta ett stenografiskt system, och icke av ren slump åstadkommit något bättre, är alldeles ofattligt!»

Lewis historia var tillägnad Lord Byron. Av ordalagen i denna tillägnan framgår att Byron varit kännare av den stenografiska konsten, och bland andra artigheter, som Lewis här ägnar sin beskyddare, kallar han honom »en gentleman, vilkens dygder äro lika exemplariska, som hans talanger framstående»!

ADAMS.

1814.

James Adams var, då han 1814 offentliggjorde sitt stenografiska system, lärare vid en privat skola i Greenwich. Dessförinnan hade han emellertid verkat som praktiserande stenograf i London, och bland annat 1803 upptagit förhandlingarna i det bekanta målet mot John Peltier för en smädeskrift mot Napoleon. Detta ägde rum redan i februari nämnda år, och om icke Adams då använt sig av något annat system, så skulle hans eget ha varit färdigt redan före offentliggörandet av Roes system 1802. Hur det härvidlag förhåller sig, därom känner man emellertid ingenting, men att Adams känt Byroms system framgår ju av titelbladet å läroboken, där det står:

»Ett försök till förenkling och förbättring av Dr Byroms stenografi genom att i stället för dennes av sammansatta, med öglor försedda, lodrätt skrivna tecken, införa ett mera fulländat alfabet, vars tecken icke blott äro enkla och tydliga, utan även skrivas i samma lutning som den vanliga skriften o. s. v.»

Alla vokaltecknen, utom de tre sista cirklarna, skrivas fristående. Inuti ord användes liten cirkel som förbindningsmedel utan annan betydelse (dött bindetecken).

Det var mer än anspråkslöst av Adams att betrakta sitt system såsom varande Byroms i ny form, ty utan tvivel hade han med rätta kunnat gör anspråk på att ha skapat ett nytt i hög grad självständigt system.

Alfabet.[1]

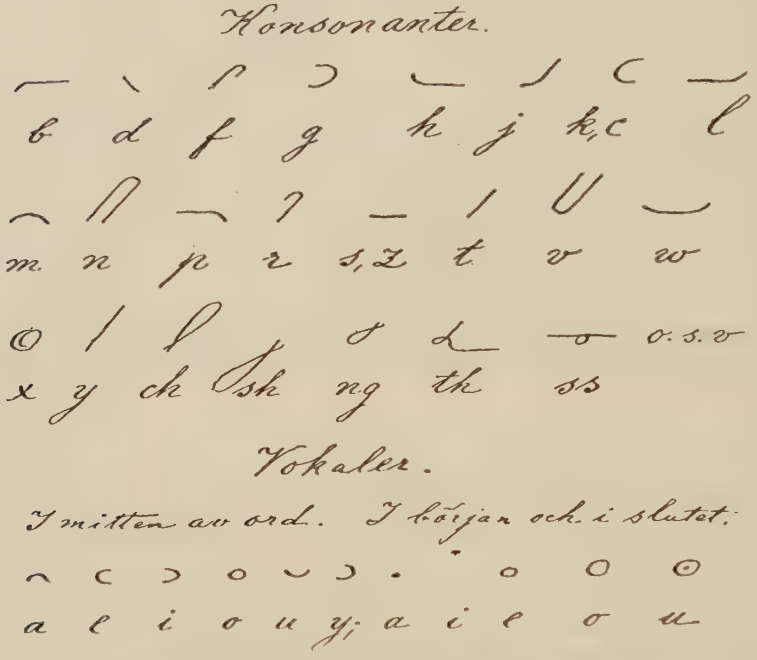

Även bortsett från den kursiva lutningen är alfabetet i sin helhet mycket olika Byroms. Sådana tecken, som de för *n v ch* och *sh* (vilka han dock ej utnyttjar så som senare Pages m. fl.), finnas ej hos Byrom, och de för dennes system så betecknande många staplarna med öglor har Adams helt och hållet uteslutit. Att tecknen *m s (z)* och *t* överensstämma i båda systemen har ingen betydelse.

Mycket intressant är den Adamska vokalbeteckningen. Här har han, endast ett år efter Conen de Prépéan, som vokaltecken infört små halvcirklar samt punkt och cirklar i olika storlekar. Om detta berott på en tillfällighet eller om han sett den Prépéanska läroboken, därom vet man ingenting; men i varje fall ha dessa vokaltecken kommit in i Malones och Greggs system icke genom Adams, som var föga känd, utan via Duployé och Sloan. Särskilt anmärk-

[1] För erhållandet av detta alfabet står jag i tacksamhetsskuld till mina engelska vänner W. J. Carlton och W. J. Burrows. Förf.

ningsvärt är emellertid att Adams i början och slutet av ord (samt när vokalerna stå ensamma) *för e o u* har samma tecken — liten cirkel, stor cirkel och cirkel med punkt inuti — som Duployé för *a o ou*.

Adams icke blott framhåller, att lutande tecken kunna utföras lättare och hastigare än upprättstående, utan betonar även den fördel, som ligger i att tecknen bestå av drag hämtade från den vanliga skriftens bokstäver, vid vilka man sedan år tillbaka varit van. Man väntar sig därför ett rent kursivt system, men finner ett halvkursivt. Som sådant är det en föregångare till Malones och Greggs system, ehuru Adams endast delvis skriver vokalerna förbundna med konsonanterna.

Sammanhängande text.

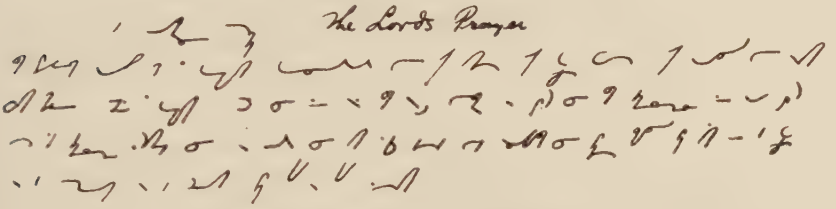

Från handskrift av Mr W. J. Burrows.

Översättning.

Our Father wich art in heaven hallowed be Thy name, Thy kindome come, Thy will be done on the earth, as it is in heaven, give us this day our daily bread, and forgive us our trespasses, as we forgive them that trespass against us, and lead us not into temptation but deliver us from evil, for thine is the kingdome, and the power and the glory for ever and ever Amen.

STONES.

1814. (15).

A. W. Stones, lärare i matematik vid the Classical Academy i High Stokesby nära Whitby, offentliggjorde därstädes i slutet av 1814 eller början av 1815: »*A Complete System of Shorthand, adapted to the Pulpit and Courts of Law, and to every purpose of neat and expeditious Writing.*[1]

[1] Ett fullständigt snabbskriftsystem lämpat för kyrka och domstolar, samt när helst man behöver skriva fort och behändigt.

Detta system, som 1818 kom ut i en andra upplaga, är icke något annat än en i det allra närmaste oförändrad kopia av en 1798 (och 1801) under titeln »*The Art of Writing Short-hand made easy*» anonymt utgiven snabbskrift, vilken av en del författare antages vara uppställd av John Crome, som tryckt läroboken.[1]

Stones' alfabet är fullständigt lika med originalet beträffande samtliga konsonanttecken utom *q v* och *x*. Däremot har den anonyme uppfinnaren i fråga om vokalbeteckningen följt Taylor under det att Stones använder punkten i tre olika höjdställningar för *a i o* och »komma» för *e y u* (Mavor).

Alfabet m. m.

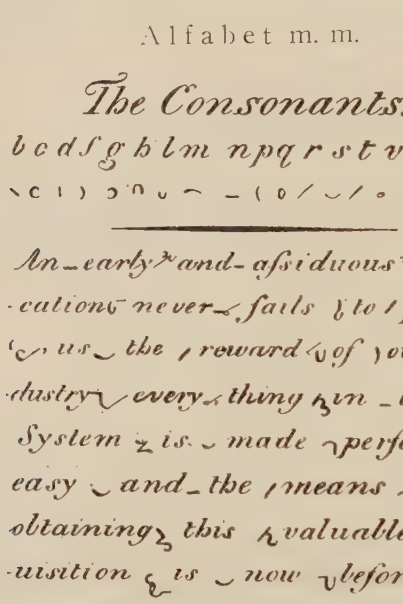

Reproduktion efter Stone's lärobok. Plate I.

Systemet sådant det föreligger i Stones lärobok är synnerligen lättlärt, ja så lättlärt som ett stenografiskt system överhuvud taget kan tänkas vara.

Förutom de 17 konsonanttecknen (*k j* och *z* skrivas som *c g* och *s*) samt punkten och kommat, finnas inga andra tecken. Vokalerna uteslutas i regel, och likaså oväsentliga konsonanter. Förstavelserna betecknas genom att endast första konsonanten utskrives fristående och något över linjen framför stamordet; slutstavelserna på

[1] Bland läsövningarna i Stones lärobok finnes ett minnestal över en Alexander Crome, där dock ingenting tyder på att denne skulle ha varit stenograf.

motsvarande sätt under linjen efter stamordet. Och slutligen, förutom vanliga skriftens allmänna förkortningar, mer eller mindre godtyckligt uppställda ord- och satsförkortningar.

Härmed är systemets hela teori avfärdad på ett par sidor, medan återstoden av läroboken, som omfattar 109 trycksidor och 9 graverade, endast innehåller övningar. Det enda som skulle kunna bereda någon svårighet är de ofta mycket godtyckligt bildade förkortningarna, men dels finnes mellan flera av dessa ett visst sammanhang, och dels äro andra av sådan beskaffenhet, att de saklöst kunna uteslutas. Ordförkortningarnas värde förringas emellertid avsevärt därav, att de flesta av dem ha mångdubbel betydelse. Så t. ex. kan ett stenografiskt *c* betyda: *knoweth, congregation, church, Christ, christian, creature* och *chaff*. Bland satsförkortningarna finner man sådana som »*Light is come into the world, but men love darkness rather than light, because their deeds are evil*», som betecknas helt enkelt medelst ett *l* inuti en cirkel.

Pitman anser de Stoneska tecknen vara oförståndigt (injudiciously) valda och illa lämpade för förbindning med varandra,[1] men det är svårt att härvidlag kunna instämma med honom.

Systemet är i varje fall icke blott lättlärt utan även jämförelsevis kort. Att det däremot trots sina få och tydliga tecken hör till de mera svårlästa, är den naturliga följden av de i hög grad stympade ordbilderna samt ordförkortningarnas mångtydighet.

Författaren tackar i upplagan av 1818 för det gynnsamma mottagande som första upplagan rönt, och talar om dess raska försäljning; men om systemets vidare spridning eller användning känner man ingenting.

OXLEY.

1816.

Thomas Oxley, ingenjör och föreståndare för en skola i matematik och handelskunskaper i London, utgav dårstädes 1816 sin kursiva kortskrift, som han benämnde: »*Facilography, or a System of easy, expeditious writing — — — expressing every word without the omission of a single letter, in one third the time required for common running hand — — —.*[2]»

[1] Pitman. History of Shorthand. 4:de upplagan sid. 93.

[2] Facilography, eller ett system för lätt och hastig skrivning — — — — upptagande varje ord utan utelämnande av en enda bokstav, och tre gånger så fort som det är möjligt med vanlig skrift — — — —

Denna skrift avsåg, vilket ju också av uppfinnaren framhålles, icke något annat än att tjäna som en hjälp åt affärsmän och studerande när det gällde att hastigare än med vanlig skrift skriva ut koncept eller göra anteckningar av olika slag.

I ett tillägg (appendix) till facilografien lämnar däremot Oxley en redogörelse för hur densamma kan omformas till »*a universal system of Stenography*», som skall göra det möjligt att »följa den snabbaste talare».

Alfabet.

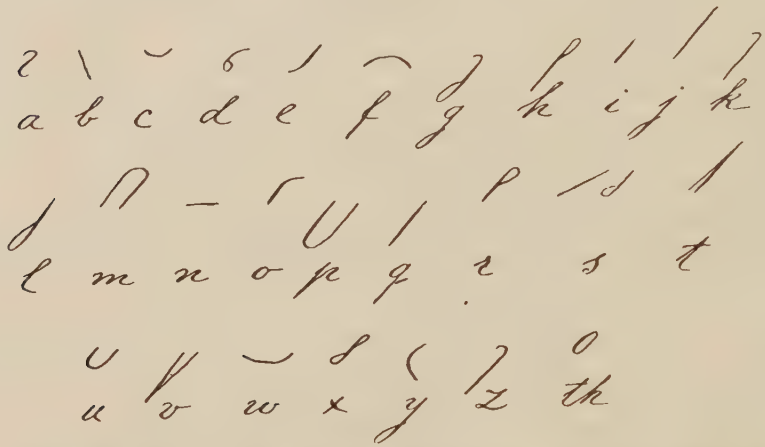

Oxley hade enligt egen uppgift redan 1809 börjat arbeta på sin facilografi och förkastat en stor mängd alfabet, innan han slutligen ansåg sig ha nått det mål han satt sig före: att skapa en lättlärd och lättläst, linjemässig skrift, ungefär tre gånger så kort som den vanliga skriften. Särskilt uppmärksammar han förbindningen, och anser sig, för att ytterligare underlätta densamma, nödsakad införa ett större antal bitecken, trots det flera av hans tecken äro så förbindbara, att de inuti ord kräva färre penndrag än då de stå ensamma, och han dessutom ej alls drar sig för att använda s. k. döda bindestreck.

För användningen av sina bitecken har Oxley flera ganska invecklade regler, och det är svårt att därvidlag finna någon konsekvent tillämpad princip. Själv ger han också i flera fall alternativa skrivsätt.

Oxley använder sammansatta tecken (*p v t* etc.) i två likformiga hälfter, på samma sätt som Adams och flera yngre systemuppfinnare.

Stavningen är ortografisk.

Sammanhängande text.

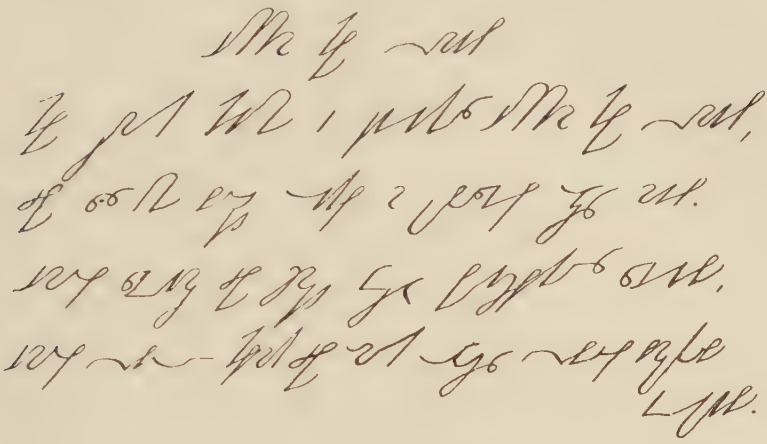

Översättning.

Emma the Fair.

The last time I visited Emma the Fair,
She did me receive with a prudish cold air,
Each denial she gave only heighten'd desire,
Each frown that she cast would fresh rapture inspire.

Reglerna i den del av läroboken som handlar om hur facilografien omformas till *Swift Short Hand* äro skrivna först på prosa och sedan på vers »för att de bättre skola fastna i minnet»; och författaren uttrycker sin förhoppning att läsaren icke skall kritisera hans poesi som sådan, ty, säger han »*it would have been easier to have written an Epic Poem, than to have elucidated the art of Stenography in poetry*».[1]

Samma tecken användas som i den oförkortade skriften, och den ökade kortheten erhålles efter de vanliga engelska metoderna.

Så sjunger skalden:

Those who in Shorthand would succeed
Of spelling words correctly must not heed,
As needless letters in our words abound,
Use only such as will convey the sound.[2]

[1] »Det skulle ha varit lättare att skriva ett episkt skaldeverk än att förklara stenografiens konst på vers.»

[2] »De som vilja ha framgång i stenografi.
få icke fästa avseende vid att stava korrekt;
i våra ord finnes onödiga bokstäver i mängd
och därföre skola endast sådana skrivas ut, som beteckna hörbara ljud.»

Förstavelser betecknas antingen medelst en i dem ingående vokal i vanlig storlek, eller en förstorad konsonant; och slutstavelser genom första bokstaven, som då göres mindre och något höjes över linjen. Flera slutstavelser kunna emellertid på så sätt få samma beteckning; t. ex. ett förminskat och över linjen ställt *m* blir lika med *-ame -eme -reme -ime -ome -ment -mort.*

Även grundtecknen stå som förkortningar för flera ord. Så t. ex. betyder ett ensamt *b, be but been* eller *both,* ett *g, God gave give go* eller *gone.* Artiklarna *the, a* och *an,* ävensom i flera fall prepositioner och pronomina kunna helt uteslutas. Skiljetecknet punkt betecknas medelst lucka.

En egendomlighet i Oxleys förkortningssystem är, att han i vissa fall begagnar vokaltecknen — vilka utom i förstavelser uteslutas — som bitecken för konsonanter t. ex. *o* = *l, e* = *r* o. s. v.

Oxleys lärobok utkom redan samma år som den offentliggjordes i oförändrat nytryck, som angives vara andra upplagan. I detta nytryck har emellertid icke ens de i första upplagan anmärkta tryckfelen blivit rättade, och enda skillnaden är att den försämringen ägt rum, att de graverade sidorna flyttats till slutet av boken, medan de i första upplagan äro placerade just där man behöver dem. Förresten äro båda upplagorna i sin helhet — 50 trycksidor och 9 graverade — synnerligen vackert utförda i stort format (4:o).

Den tanken har från olika håll framkastats, att Oxleys kursiva system skulle ha varit känt av Gabelsberger och legat till grund för dennes tyska stenografi. Den som härvidlag kommit med de mest bestämda påståenden var fransmannen L. P. Guénin, vilken i ett i januari 1882 inför the Shorthand Society i London uppläst föredrag sökte bevisa att så är.[1] Resultatet av en längre diskussion efter föredraget blev emellertid att påståendet ansågs »not proven». Som i ett annat sammanhang (Gabelsberger) skall närmare visas, kunde medlemmarna i »the Shorthand Society» mycket väl i stället för »icke bevisat» ha använt uttrycket »saknar all grund».

UPINGTON.

1825.

Henry Upington, en i Cork bosatt irländare, offentliggjorde 1825 ett nytt kursivt system under titeln: »*An Easy, Rapid and Compendious* (sammanträngd) *Method of Writing, perspicous* (tydlig) *in the extreme, and adopted to the muscular Capability. London 1825.*»

[1] L. P. Guénin. The origin of the German Shorthand Systems. »Shorthand», Vol. I May 1882. Sid. 101—108.

Alfabet[1] och skriftprov.

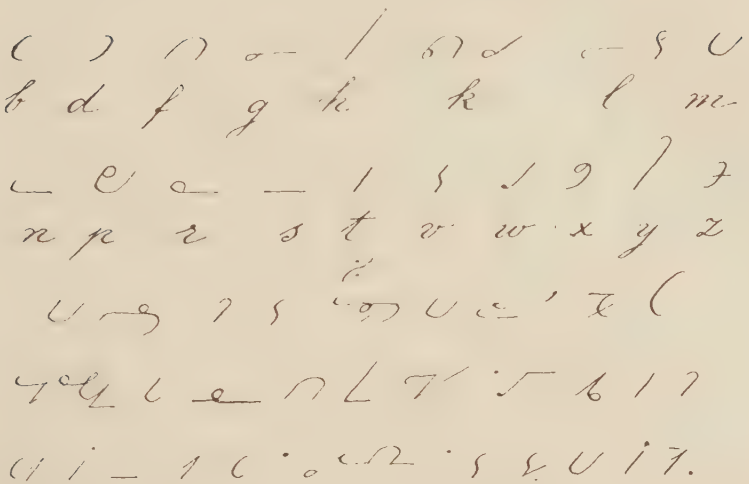

Översättning.

My Lord, You have engaged me on a subject which interrupts the series of those Letters I was writing to you; but it is one which I confess I have very much at heart.

Anm. Här är *You* = förminskat *y*, *which* = förstorat *b*(!), *the* = ett nedtill rundat *t*. I »*interrupts*» har cirkeln övergått till ögla.

Förutom de i alfabetet upptagna bitecknen användes även ett sådant för *r*, bestående av det klassiskt vordna snett uppåt dragna raka strecket.

Vokaltecknen skrivas inuti ord, fristående över de konsonantiska ordbilderna; men i början och slutet av ord allt eftersom det bäst passar sig. Förutom i alfabetet upptagna små fristående vokaltecken rekommenderar emellertid Upington även en annan metod för vokalbeteckningen, som han själv använder, nämligen att som ett gemensamt vokaltecken använda vanliga skriftens *o* (med de små alfabetiska vokaltecknen utsatta ovanför i de undantagsfall, då detta kan anses vara behövligt). Således i praktiken i stort sett Taylors vokalbeteckning med en liten oval i stället för punkten.

För ett mindre antal förstavelser, slutstavelser och vanliga ord finnas särskilda tecken eller förbindningar.

Den Upingtonska skriften är kursiv, och man blir därför ej så litet förvånad över att i alfabetet, sådant det framställes i läroboken,

[1] Tecknen äro här upptagna i den form i vilken de *användas*. (Se nästa sida.)

finna en stor mängd rent »geometriska» tecken. Förklaringen härtill ligger emellertid i, att dessa halvcirklar etc. upptagits som en slags grundformer, vilka, när de insättas i ordbilderna antaga kursiva former i vanliga skriftens lutning, varvid också cirklarna i flera fall övergå till öglor. Upington betonar skarpt det oriktiga uti att, som i så många andra system är förhållandet, de stenografiska tecknen för att vara igenkännbara behöva skrivas med nästan matematisk noggrannhet, och fordrar i stället frihet i fråga om formen, så att tecknen kunna skrivas på bekvämaste sätt. Resultatet härav har också blivit, att han i stället för halvcirklar fått vanliga kursiva tecken o. s. v.; vilket han ju dock kunde ha fått lika bra utan att i alfabetet upptaga dessa geometriska grundtecken.

I alla händelser har Upington lyckats åstadkomma en ganska flytande och mycket linjemässig stil, vartill även bidragit, att han i stor utsträckning allt efter behov förlänger eller förkortar sina bindestreck.

Om systemets spridning eller användning känner man ingenting.

BENNET.

1825.

John Bennet, bosatt i Ipswich, offentliggjorde 1825 en lärobok i stenografi under titeln: »*Shorthand explained, being a concise exposition of the Art, on principles generally established*».[1]

Bennet har sökt underlätta ordbildningen genom att åt ett och samma ljud ge två tecken, som han kallar »*parallels*», d. v. s. tecken vilka äro varandra lika i fråga om läge och form, men skrivas »omvänt» (se *f g h* här nedan). Passar icke det ena tecknet i någon viss förbindning, så passar alltid det andra.

Där två tecken upptagas för ett och samma ljud (bokstav eller bokstäver) betraktas det första som huvudtecken, medan det andra endast användes i det fall då förbindningen därigenom underlättas. Värdet av dessa »*parallels*» förringas dock avsevärt därav, att i flera fall bitecknet för en bokstav blivit rent av samma tecken som huvudtecknet för en annan bokstav. Så t. ex. är bitecknet för g = huvudtecknet för f, bitecknet för y = huvudtecknet för x o. s. v. Detta anser emellertid Bennet icke vara farligt.

[1] Stenografien förklarad. En kortfattad framställning av konsten grundad på allmänt antagna principer.

Alfabet.

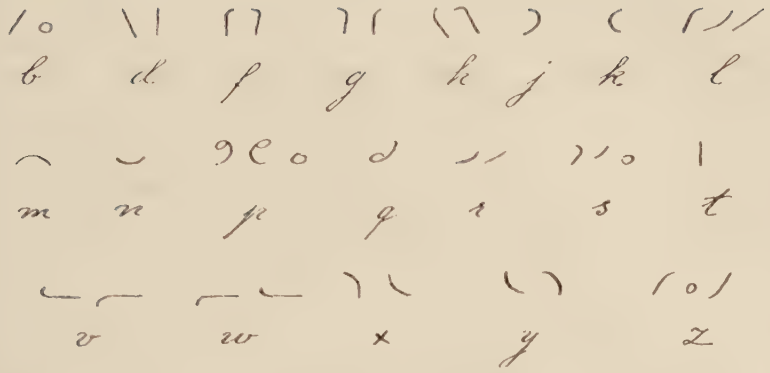

Hur som helst bidraga dessa bitecken att alstra lättskrivna ordbilder, och att döma av det enda exempel i sammanhängande text, som finnes i läroboken, synes också stilen i sin helhet vara mycket lättskriven.

Vokalschema.

o .	,	*u*
i .		
a .	,	*e*

Alfabetets tecken utnyttjas, som vanligt, för att även bilda ordförkortningar, men Bennet nöjer sig härvidlag icke med mindre än att varje tecken utan något som helst särmärke användes att beteckna 5 eller flera olika ord, vilket ju måste avsevärt försvåra läsningen. Härtill kommer godtyckliga förkortningar, grundade på till systemet ej hörande tecken, samt i stor utsträckning fria förkortningar medelst uteslutningar och sammandragningar.

Bennets lärobok kom ut i 4 upplagor — den sista 1845[1] — och dessutom har han utgivit ett par teoretiska arbeten över stenografien, samt ett försök till förkortad vanlig skrift.

Hans »*Elements of Stenography (An essay on the principles of that ingenious and valuble Art. London 1825)*» erbjuder mycket av intresse. Bland annat finner man en jämförande tabell (sid. 32) över de olika enkla konsonanternas och konsonantförbindningarnas förekomst, som här nedan återgives. Den genomräknade texten var av filosofiskt innehåll, men uppgift om antalet räknade ord framgår icke av de reducerade siffrorna.

[1] Från vilket alfabetet här ovan är hämtat.

Frekvenstabell.

s	*n*	*t*	*l*	*m*	*r*	*f*	*k*	*v*	*p*	*th*	*d*
6	5,5	5	2,5	2	2	2	2	2	1,5	1,5	1,4
g	*w*	*wh*	*sh*	*b*	*ch*	*j*	*sk*	*sp*	*x*	*z*	*h*
1,3	1	1	1	0,9	0,6	0,5	0,3	0,3	0,25	0,25	2
q	*sl*	*st*	*ss*	*pj*	*pp*	*sv*	*xp*	*spr*	*str*	*thr*	*y*
0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1
shr	*spl*	*ssh*	*ssp*	*xps*	*xsp*	*sq*	*sw*				
0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,05	0,05				

WILLIAMS.

1826.

En skollärare i London, Theophilus Williams, offentliggjorde 1826 ett stenografiskt system, vilket ehuru mindre känt än Richardsons stenografi, dock förtjänar att vid sidan av denna anföras som ett ytterligare exempel på varthän överdrifter i användningen av olika »ställningar», som förkortningsmedel, kunna leda.

Detta system utgavs under titeln: »*Academical Stenography, being a simplified System of Shorthand, adapted to the Juvenile Capacity*».[1]

Redan detta tyder ju på, att det är fråga om ett enkelt och lättlärt system, lämpat för de unga, och man styrkes i denna uppfattning, när man i läroboken finner beskrivningar på tvenne »spel» (med russin och nötter som insatser) avsedda att underlätta inlärandet, samt en mängd kolorerade »gubbar» och andra figurer, hopsatta av stenografiska tecken (så t. ex. bland andra en avbild av Napoleon, där den yttre konturen av näsan är ett stenografiskt *b*, dess undre kant ett *u*, ögonlocket *o*, näsborren *n*, undre ögonhåren *a*, inre delen av örat *r* och hakan *t*: tillsammans bildande ordet Buonaparte o. s. v.).[2]

Man endast undrar varför denna »barnbok» blivit så diger — 270 trycksidor förutom planscher och gravyrer!

Men studerar man densamma närmare, så skall man finna ett i hög grad inkrånglat och svårlärt system, som säkerligen icke passar för barn.

[1] Akademisk stenografi, varande ett förenklat system, lämpat för ungdomen.

[2] Märkvärdigt nog överensstämma dessa stenografiska tecken icke med i systemet gällande, utan med sådana hämtade från ett äldre utkast.

Alfabet.

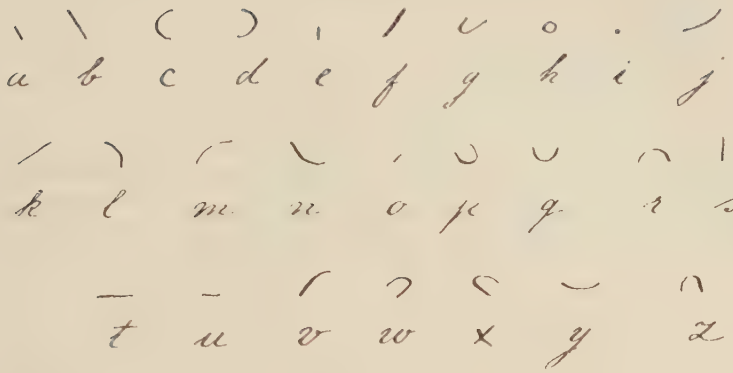

Tecknen för *j k* och *m* skrivas i regel nedifrån uppåt, men nästan alla Williams tecken kunna för att öka linjemässigheten i vissa fall skrivas i »omvänd» riktning. Ganska kuriöst är det onekligen, att man således kan skriva det lodräta strecket uppåt, det horisontella från höger till vänster och det bakåt lutande åt vänster uppåt.

Vokaltecknen utskrivas endast under första inlärandet, och tecknen för de mindre ofta förekommande bokstäverna, d. v. s. halvcirklarna och halvovalerna, kunna ersättas med de av raka streck eller kvartcirklar bestående tecknen för närbesläktade ljud. Således *b* i stället för *p*, *t* i stället för *d*, *s* i stället för *z* o. s. v. Detta dock icke i början av ord, där de riktiga tecknen skola användas. De »egentliga» tecknen bli således *b f k s t* samt *j l m n* och *v*.

Det mest karakteristiska i systemet är emellertid »ställningsmetoden». Densamma tillämpas på två olika sätt, eller som Williams kallar det, på ett sätt, i en första kurs för nybörjare och på ett annat sätt i en andra kurs för mera försigkomna.

I första »kursen» betecknas ordens första vokal genom att första konsonanttecknet införes på viss plats enligt nedanstående schema:

a
e
i
o
u

Börjar ett ord med vokal så uteslutes denna och första konsonanten ställes på resp. vokalplats, men börjar ordet med konsonant så skrives denna (eller den sista vid en konsonantförbindning) så att

den slutar där vokalen skulle ha stått; och skulle det vara någon tvekan om huruvida konsonanten skall läsas före eller efter vokalen, så markeras vokalen medelst en »tryckning» på konsonanttecknets början eller slut.

Nybörjaren kan även, om han så önskar ange vokaler i slutet av ord genom att sätta en punkt på resp. vokalplats.

I andra »kursen» användes ett linjesystem, i det allra närmaste lika Richardsons, med tre vågräta dubbellinjer samt en dubbel och en enkel lodrät linje, inom vilket alla tecken — vokaler som konsonanter — få sin bestämda plats enligt nedanstående schema:

	b	*j*	*q*
a	*c*	*k*	*r*
e	*d*	*l*	*s*
i	*f*	*m*	*t*
o	*g*	*n*	*v*
u	*h*	*p*	*w*
	x	*y*	*z*

Detta linjesystem användes, liksom Richardsons, så att första bokstaven i varje ordbild uteslutes, men symboliseras genom att andra bokstaven ställes på den uteslutna bokstavens plats. Så t. ex. blir ett *t* på *l*:s plats = *light,* på *m*:s plats = *might,* på *n*:s plats = *night,* på *s*:s plats = *sight,* på *w*:s plats = *white.* Då även den första vokalen kan helt uteslutas blir t. ex. *r* på *v*:s plats = *ever,* på *n*:s plats = *inner,* på *p*:s plats = *upper* och på *c*:s plats = *occur,* eller då även *h* kan uteslutas, *n* på *v*:s plats = *heaven, r* på *n*:s plats = *honour,* o. s. v.

Williams har inga särskilda tecken för för- och slutstavelser, utan nöjer sig med en för alla gemensam accent. Så t. ex. *concert* = *'rt* på *c*:s plats, *friendship* = *rn'* på *f*:s plats.

Jämte detta förkortningssystem begagnar sig Williams av den vanliga engelska stympningsmetoden, samt att i stor utsträckning utesluta hela ord. Så t. ex. skriver han »Honor father whole heart, forget not sorrows mother», i stället för »*Honor thy father with thy whole heart, and forget not the sorrows of thy mother*», o. s. v.

Men ej nog härmed. I slutet av läroboken finner man en »Table of *arbitrary abbreviations*» omfattande 68 sidor och upptagande

över 4,000 ordförkortningar. Tabellen är delad i grupper om högst 35 ord i alfabetisk ordning. Inom varje grupp har varje ord en bokstav eller siffra efter sig, och genom att i stenografiska tecken och enligt systemets regler skriva ut början av ett ord jämte vid detsamma i tabellen införda bokstav eller siffra får man sina förkortningar.

Ett litet »klipp» ur e-tabellen.

eagles	*a*	easement	*f*	esqire	6
early	*b*	eastward	*g*	essence	7
earthly	*d*	easy	*h*	exact	8
earthquake	*e*	eclipse	*i*	exult	9

Här får man t. ex. *early* = *eb*, *eastward* = *eg*, *easy* = *eh*, *exact* = *e8* o. s. v., där således *b g* och *h* införts i förkortningarna, utan att dessa bokstäver ha något som helst sammanhang med resp. ord. Fullkomligt ofattligt är varför icke W. i stället för dessa godtyckligt införda bokstäver använder någon i resp. ord förekommande bokstav; och oerhört svårt måste det i vare fall vara att hålla i minnet vilken bokstav eller siffra som i tabellen uppförts vid sidan av de olika orden.

Williams söker som hjälp för minnet uppkonstruera ett visst sammanhang mellan resp. ord och de bokstäver, vilka av en händelse kommit att i tabellen stå vid sidan av desamma, men dessa hans förklaringar äro allt för »sökta» för att kunna vara till någon nytta. Så t. ex. skall enligt tabellen »exemplary» förkortas till $x + w$ (bokstaven som i tabellen införts efter ordet), och för att komma ihåg detta *w* skall eleven tänka sig, att en »exemplary» man är en »wise» man, och på så sätt få tankarna ledda in på denna bokstav, o. s. v.

Williams första upplaga blev också den sista. Han talar icke alls om Richardson, men så känd som dennes ställningsmetod var i början av 1800-talet, är väl antagligt, att han på ett eller annat sätt rönt inflytande av densamma.

HINTON.

1826.

E. Hinton, föreståndare för en privat skola i Chichester offentliggjorde 1826 ett stenografiskt system under titeln: »*Stenography or an Easy System of Short-Hand, upon Mathematical and Mechanical Principles.*»

Hinton hade förut varit kännare av både Richs, Gurneys, Lewis' och Richardsons system, och lade enligt egen uppgift de båda senare till grund för sin Stenography.

Alfabet.

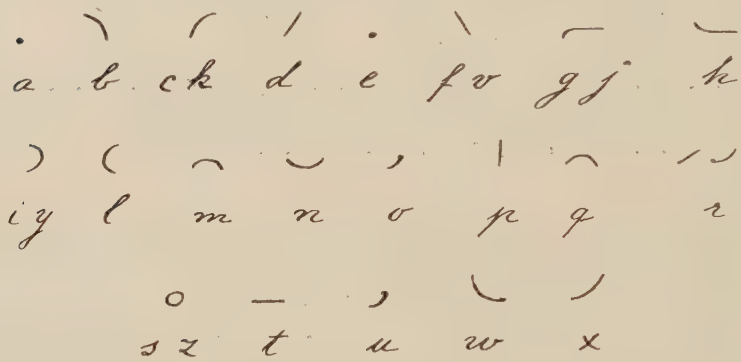

Alfabetet är i stort sett detsamma som Lewis' med några oväsentliga omkastningar. Konsonanterna *c d f k l m n p r s t v* och *w* ha fått samma tecken i samma betydelse i båda systemen.

Med detta alfabet som grund tillämpar Hinton Richardsons ställningsmetod, men förenklar densamma framför allt genom att utesluta dennes s. k. *second places*.

Linjesystem.

h	*ch*	*sh*	*th*
a	*b*	*l*	*s*
e	*d*	*m*	*t*
i	*f*	*n*	*w*
o	*g*	*p*	*x*
u	*k*	*r*	*y*
ou	*qu*	*st*	(*r*) *v*

Således har Richardsons »platser», utan någon som helst förändring upptagits, och även i tillämpningen går Hinton tillväga på samma sätt som denne. *Horse* blir = *rs* på *h*:s plats, *chamber* =

mbr på *ch*:s plats, *immense* = *mns* på *i*:s plats, *breast* = *rst* på *b*:s plats o. s. v.

I Hintons korta ordbilder framträder särskilt tydligt cirkelns betydelse som förbindande element.

Ett 30-tal för- och slutstavelser betecknas genom att *andra* bokstavstecknet ställes å första bokstavens plats, varvid för att man skall kunna se att det icke är fråga om en enkel bokstav, vid förstavelser en »komma» sättes *över* ordbilden, vid slutstavelser en »punkt» *under* densamma. Så t. ex. *interfere* = *fr* på *i*:s plats med en »komma» över; *undertake* = *tk* på *u*:s plats med en »komma» över, samt *cement* = *m* på *s*:s plats med en »punkt» under.

Liksom Richardson skaffar sig även Hinton medelst punkter och kommor på de olika bokstavsplatserna förkortningar för bortåt 200 vanliga ord, varvid dock även här en och samma förkortning användes för två eller flera ord.

Hintons tillämpning av den Richardsonska ställningsmetoden är emellertid i så hög grad förenklad, att hans system, teoretiskt sett, i avseende å svårlärdheten icke alls kan jämföras med Richardsons eller Williams system, utan tvärtom för att vara ett ställningssystem, kan betraktas som relativt lättlärt; men kvar står alltid, att i praktiken även Hintons system faller på omöjligheten av att kunna tillräckligt hastigt finna de 28 olika platserna i linjesystemet.

Läroboken kom ut i en andra upplaga 1828, och ett nytryck av denna 1832.

AITCHISON.

1832.

Jasper och John Aitchison, sedan många år tillbaka yrkesstenografer i London, offentliggjorde 1832: »*A New System of Short-Hand*», där läsbarheten, linjemässigheten och kortheten skall ha åstadkommits särskilt genom den, som uppfinnarna kalla det, »sällsamma egenskapen», att tecknen i allmänhet luta som i vanlig skrift.

De båda skaparna av denna snabbskrift berätta själva, hurusom de redan 1802, för att kunna taga upp predikningar, börjat lära sig Hodgsons system, vilket de också under flera år använt efter att ha vidtagit några oväsentliga ändringar. Belåtna med detta system voro de emellertid icke, och efter att ha studerat en mängd andra, samt allt sedan 1814 i sin praktik prövat och förbättrat ett av dem själva uppställt system, offentliggjordes detsamma, som nämnt, först 1832.

Alfabet och skriftprov.

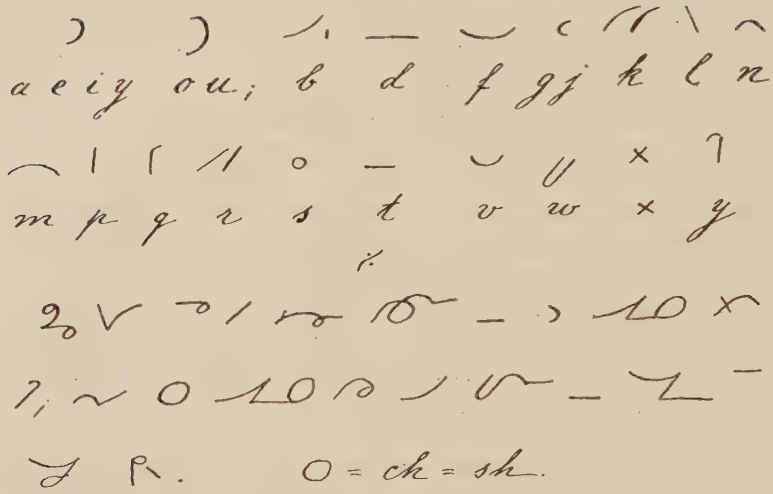

Översättning.

Sights like these are most enchanting,
To a British Christian's eye;
Nor shall British hands be wanting,
To afford them fresh supply.

Utmärkande för Aitchisons alfabet är, att tecknen parats i grupper, med samma tecken i två storlekar för varandra närstående ljud (Annet). Vad däremot den kursiva principen beträffar, så har den så föga blivit tillämpad, att systemet, med tillbakalutat *l* och upprättstående *b p q* och *y* endast kan göra anspråk att benämnas halvkursivt. Som dock redan ovanstående korta stilprov torde visa, ha uppfinnarna strävat efter och vunnit både lättskrivna och korta ordbilder. De sällan använda vokaltecknen skrivas uppifrån och ned.

Förkortningsläran erbjuder intet särskilt av intresse, och liksom i så många andra engelska system betecknas flera förkortningar på samma sätt. Så t. ex. *m* = *am, me, my, may* eller *many, n* = *in, and, no* eller *known.*

MOAT.
1833.

Thomas Moat hade redan under 1800-talets andra decennium sitt stenografiska system färdigt, men saknade då medel att låta trycka detsamma. Först sedan han som kompanjon till uppfinnaren av

»Morrisons piller» kommit i goda ekonomiska omständigheter, offentliggjorde han 1833 sin »*Short-Hand Standard*», och detta, som det står å titelbladet, »*under the especial patronage of his Majesty William IV*».

Moat hade redan som ung lärt sig Byroms stenografi och senare studerat bortåt ett 60-tal olika system, som han hade i sin privata samling, samt kommit till den uppfattningen, att dessa samtliga hade så stora brister, att det var nödvändigt att oberoende av dem alla skapa ett helt och hållet nytt system. Han sätter som sitt huvudmål att få så enkla tecken som möjligt, och vinner detta genom att använda halvcirklar och kvartcirklar *(b m, g d, w n, k p)* samt genom införande av tecken i nya lutningar mellan den horisontella och den vanliga snett bakåt eller framåt lutande, d. v. s. med en skillnad av endast 22 ½ grader: en utväg, som i ej ringa mån måste minska läsbarheten.

Alfabet.

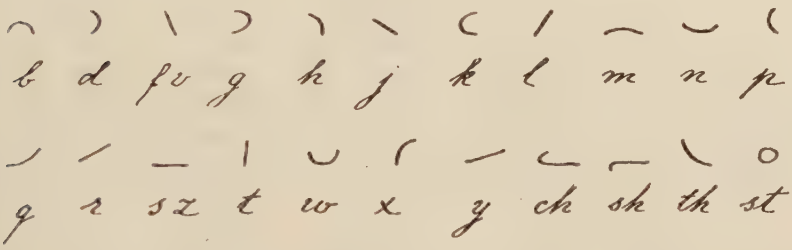

Moat talar varken om Richardson eller dennes efterföljare, men antagligt är väl att någon av dessa lett honom in på tanken att använda sina »ruled lines», med hjälp av vilka först och främst första vokalen i varje ord symboliseras.

Linjesystem.

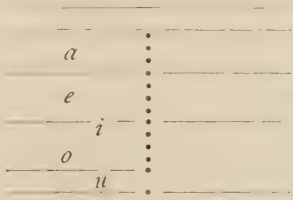

Rummet mellan övre dubbellinjen och övre enkla linjen, jämte denna senare linje själv, ger 4 *a*-platser; rummet mellan de två enkla linjerna tre *e*-platser; den andra enkla linjen själv en *i*-plats; rum-

met mellan *i*-linjen och den nedre dubbellinjen ger tre *o*-platser; och denna nedre dubbellinje två *u*-platser. Således 4 *a*-platser, tre *e*-platser, en *i*-plats, tre *o*-platser och två *u*-platser, eller tillsammans 13 olika platser.

Sätter man nu ett konsonanttecken på *a e* eller *o*:s första eller andra plats, så betyder detta att en av dessa vokaler skall läsas, vid förra fallet *före* i senare fallet *efter* resp. konsonant; och lika så vid högre eller lägre placering på *i*-linjen eller i *u*-rummet. Ett konsonanttecken på *a e* eller *o*:s tredje plats betyder däremot, att i stället för resp. enkla konsonanter vissa angivna sammansatta sådana skola läsas.

Moats enkla tecken kunna genom vissa förvandlingar i stor utsträckning än ytterligare utnyttjas för att beteckna konsonantsammansättningar. Så t. ex. blir

	förminskat	med tryck	föminskat med tryck	förstorat
b	*bl*	*bthr*	*blthr*	*brns*
d	*ds*	*dthr*	*disthr*	*drns*
f, v	*fr, vr*	*fthr*	*frthr*	*frns*
g	*gl*	*gthr*	*glthr*	*grns*
h	*hr*	*hthr*	*hrthr*	*hrns*
j	*jr*	*jthr*	*jrthr*	*jrns*
k	*compr*	*kthr*	*comprthr*	*krns*
l	*wl*	*lthr*	*wlthr*	*lrns*
m	*mpr*	*mthr*	*mprthr*	*mrns*
n	*ntr*	*nthr*	*ntrthr*	*nrns*

o. s. v. Så blev Moat här en förelöpare till Pitmans »halving and doubling principles», ehuru redan Hervey använt förlängning och förminskning för att få en del ordförkortningar.

Genom att använda dessa »ordskelett» i förening med linjesystemet skaffar sig Moat beteckningar för över 2,000 ord, där varje ord skrives med *ett enda enkelt tecken*, som genom sin placering återger icke blott alla konsonanter utan även första vokalen i varje ord. Och härtill kommer att han, genom att använda en eller flera punkter (det gemensamma vokaltecknet) i olika höjdställningar och i olika lägen till varandra, får ytterligare bortåt 400 förkortningar för korta och vanliga ord.

Moat gör anspråk på att han system är en tredjedel kortare än något annat, och visar detta vid jämförelse med de mest kända av de samtida systemen. Han räknar penndragen — vilket ju icke är ensamt avgörande — men även om hans jämförelsesiffror behöva justeras, så kan ej förnekas att hans skrift blir oerhört kort.

Denna korthet förlorar dock allt praktiskt värde, därför att den grundar sig på ett särskiljande av 13 olika höjdställningar, vilket blir lika omöjligt, vare sig det gäller utförandet eller läsandet.

Den Moatska läroboken omfattar 130 tryckta och 24 synnerligen väl graverade sidor, men förklaringar och regler äro i de flesta fall skäligen dunkla, och uppställningen i tabeller med otaliga nummer (påminnande om Hervey) bidrager icke att underlätta studiet.

Som starkaste intryck kvarstår förvaningen över, att den Richardsonska ställningsmetoden här fått en ny efterföljare, som visserligen uteslutit de lodräta linjerna ur linjesystemet, men å andra sidan slår rekord i fråga om de olika höjdställningarnas antal.

Omkring år 1838 offentliggjorde Eneas Mackenzie, som del i en samling läroböcker i olika ämnen, ett litet häfte på 16 sidor under titeln »*Shorthand made easy*» *etc.* Här finner man Moats alfabet, med undantag endast för tecknen *g x* och *y*, men utan att vid ordbildningen dennes linjesystem eller konsonantförvandlingar komma till användning.

CADMAN.

1835.

Daniel Cadman, skollärare i Deal, offentliggjorde 1835 ett kursivt system under titeln: »*School-Stenography. A System of lineal Shorthand.*»

Alfabet och sammanhängande text.

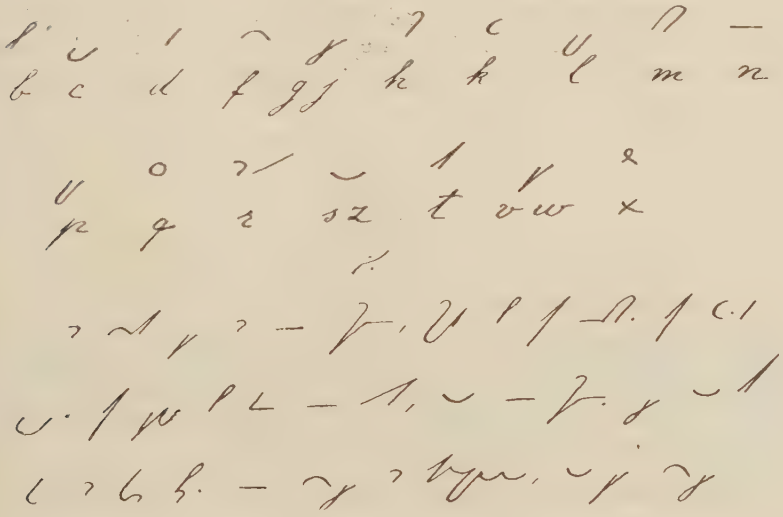

Översättning.

Our father which art in heaven, Hallowed be thy name. Thy kingdome come. Thy will be done on the earth, as it is in heaven. Give us this day our daily bread. And forgive us our trespasses, as we forgive.

Vokalerna, bestående av små punkter och runda hakar, uteslutas, när det är fråga om större hastighet, men skrivas eljest fristående över resp. ordbilder.

Engelska författare (Pitman, Matthias Levy och Wesby-Gibson) framhålla likheten mellan Cadmans och Roes system, under det att Faulmann[1] anser att Cadman haft Oxley som förebild. Utan tvivel har härvidlag den tyske forskarens åsikt mera sannolikhet för sig, ty intet av Cadmans tecken överensstämmer med Roes, medan däremot hans tecken för *c f m n p t* och *v* äro desamma som i Oxleys system. Och härtill kommer att han liksom Oxley använt sig av tecken i två likformiga hälfter för att underlätta återgåendet till skrivlinjen. Att engelsmännen kommit att tänka på Roe, har antagligen varit med hänsyn till den »kursiva principen» som sådan, vars förste tillämpare ju denne länge ansågs vara.

Cadman gör med rätta anspråk på att ha fått en mer än vanlig linjemässig skrift. Han börjar sina ord på linjen, och hur långa orden än må vara »föra de honom dock alltid tillbaka till linjen».

Sådana bokstäver, som ej uttalas skola utelämnas, men i de fall då man ej vinner något på den fonetiska stavningen följer han den vanliga rättskrivningen.

Ett år innan Cadman offentliggjorde sitt system hade Gabelsbergers stora lärobok kommit ut, men ej minst olikheten i vokalbeteckningen tyder på, att Cadman ej sett denna, den kursiva stenografiens stora bibel.

PITMAN.

1837.

Efter större och mindre ändringar i talrika upplagor föreligger Pitmans system i sin nuvarande form i »*The New Era Editions*».

Stavningen är rent fonetisk och den interpunkterande vokalbeteckningen avpassad efter den gängse ljudläran.

[1] Karl Faulmann. Historische Grammatik der Stenographie. Sid. 159.

Konsonanterna äro som synes grupperade i par så långt möjligt, och med »tryckning» på tecknen för de tonande (svaga) ljuden.

Tecknet för *l*, samt andra *r*-tecknet och första *h*-tecknet skrivas nedifrån uppåt. Dock kan *l* undantagsvis även skrivas nedåt. I början av ord kan *h* i vissa fall betecknas medelst ett tredje tecken — en liten hake.

Alfabet.

CONSONANTS

Names				Names			
pee	P	*as in*	rope	*ess*	S	*as in*	hiss
bee	B	„	robe	*zee*	Z	„	his
tee	T	„	fate	*ish*	SH	„	vicious
dee	D	„	fade	*zhee*	ZH	„	vision
chay	CH	„	etch	*em*	M	„	seem
jay	J	„	edge	*en*	N	„	seen
kay	K	„	leek	*ing*	NG	„	sing
gay	G	„	league	*el*	L	„	fall
ef	F	„	safe	*ar*	R	„	for, ray
vee	V	„	save	*way*	W	„	wait
ith	*TH*	„	wreath	*yay*	Y	„	yawl
thee	TH	„	wreathe				

ASPIRATE *aitch* H *as in hope, high*

VOWELS

LONG			SHORT		
1. *ah*		*as in tah*	*ă*		*as in at*
2. *ā*		„ *tay*	*ĕ*		„ *et*
3. *ē*		„ *tea*	*ĭ*		„ *it*
4. *aw*		„ *taw*	*ŏ*		„ *ot*
5. *ō*		„ *toe*	*ŭ*		„ *ut*
6. *ōō*		„ *too*	*ŏŏ*		„ *oot*

DIPHTHONGS

	as in		*as in*		*as in*		*as in*
ī	*ice,*	*oi*	*oil,*	*ow*	*owl,*	*ū*	*new.*

Reproduktion efter »Pitmans Shorthand». Commercial Course. Sid. 31.

Konsonanttecknen förenas med varandra omedelbart utan några döda bindestreck, och detta även då det gäller i samma riktning dragna tecken, varvid, om det ena tecknet är ett förstärkt sådant, ett tunt streck så småningom övergår till att bli tjockt med tryckning eller tvärtom.

Även de långa vokalerna skiljas från de korta medelst tryckning. »Platserna» i vokalschemat[1] bestämmas icke av höjdläget i och för sig, utan äro beroende av huru vokaltecknen skrivas i förhållande till resp. konsonanttecken. En vokal placerad vid början av ett konsonanttecken kallas förstaplatsvokal, vid mitten andraplatsvokal och vid slutet tredjeplatsvokal. Denna vokalernas olika placering har sin särskilda betydelse därigenom, att vokalerna få inflytande på ordbildernas ställning, på så sätt, att om första hörbara vokalen i ett ord är en förstaplatsvokal ordbilden skrives över linjen, om den är en andraplatsvokal på linjen, och om den är en tredjeplatsvokal sänkes, så att den kommer att bli dragen genom linjen. Om en tredjeplatsvokal står mellan två konsonanter hänföres den till den senare.

Exempel.

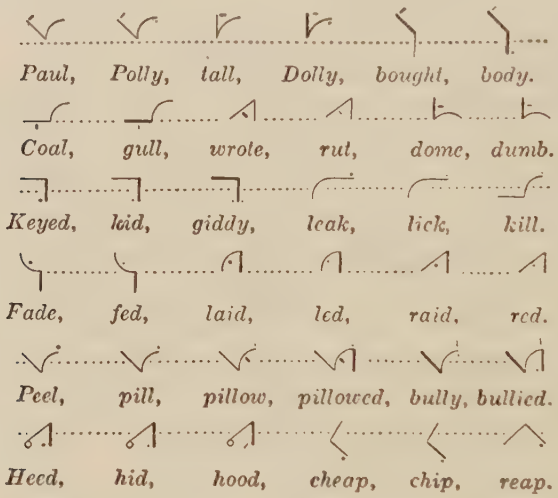

Reproduktion efter Pitmans Shorthand Instructor. Sid. 15.

Vid hastig skrivning utelämnas i regel vokaltecknen, men genom att orden ställas på sin av första vokalen bestämda plats kommer denna vokal att på så sätt symboliseras, ehuru man i de flesta fall icke kan veta vilket av till samma grupp hörande vokalljud det är fråga om.

Stor roll spela i Pitmans system cirklar, öglor och hakar.

[1] För att underlätta inlärandet av vokalschemat och vokalljudens uttal bruka eleverna få använda två korta satser: för de långa vokalerna »Pa may we all go too», och för de korta »That pen is not much good».

Den lilla cirkeln användes som bitecken för *s (z)* varvid den skrives på innersidan av bågar, utanför vinklar samt åt vänster när den skall förenas med raka streck. Detta *s*-tecken begagnas i de flesta fall, när huvudtecknet ej behöves för att resp. vokaltecken skola kunna få sin placering enligt vokalschemat. En förstorad cirkel betecknar i början av ord *sw*, inuti och i slutet av ord två *s* med vokal emellan. Genom att förändra cirkeln till en mindre eller större ögla (loop) får man *st* och *str*. *Str* användes dock icke i början av ord. I slutet av ord användes den lilla öglan även för *sd*.

En liten rundad hake (hook) i början av strecktecken betecknar ett följande *r* om den utföres under högerrörelse (som visaren på en klocka), och *l* om den utföres under vänsterrörelse. En liten sådan hake innanför en båge betecknar ett följande *r;* en stor sådan ett följande *l*. På så sätt får man tecken för *bl, br, pr* etc. (se exemplen här nedan), men dessa hakar användas icke blott för vad *vi* mena med konsonantförbindningar utan även vid sammansättningar, där vokal står mellan de enkla konsonanterna t. ex. *b-l, b-r* o. s. v. Små hakar i slutet av ord beteckna däremot vid högerrörelse *n* och vid vänsterrörelse *f* eller *v*. En stor hake i slutet av ord betecknar ändelsen »*shun*» *(-sion, -tion)*.

Genom att till hälften förminska ett tecken symboliseras följande *t* eller *d*. Vid enstaviga ord betyder förminskningen *t*, om det är fråga om »tunna» tecken, *d*, om det är fråga om tecken med »tryckning». Genom att däremot skriva tecknen i dubbel storlek får man ett följande *t-r, d-r, th-r* eller *-ture*. Dessa båda regler gå under benämningen »*the halving and doubling principles*».

Av de två tecknen för *r* användes det nedåtdragna i allmänhet efter vokal, men det uppåtdragna före vokal, och på så sätt kan man även här se *var* vokalen skall vara, utan att densamma utskrives. Så även vid *l*, som i regel skrives uppåt, men i vissa fall kan skrivas nedåt när det kommer efter vokal.

För *kw, gw, wl, wh, w—l* och *wh—l* finnas särskilda beteckningar; *l—r, r—r* och *mp(mb)* betecknas med resp. tecken för *l, r* och *m* med tryckning.

För- och slutstavelser ha fått beteckningar, hämtade ur systemets alfabet, i vissa fall fristående i andra sammanhängande med resp. ordstammar. Så t. ex.; *accom* = *k, intro* = *ntr, self* = *s* (fristående), *in* = en liten hake, *com* och *con* = en liten fristående punkt över stamordet, *-ment* = *mnt* eller *nt, ship* = *sh, -fulness* = *ls* (fristående) o. s. v.

Ändelserna *-ality, -ility* och *-ority* betecknas helt enkelt genom att närmast föregående tecken i stamordet skrives fristående.

Exempel.

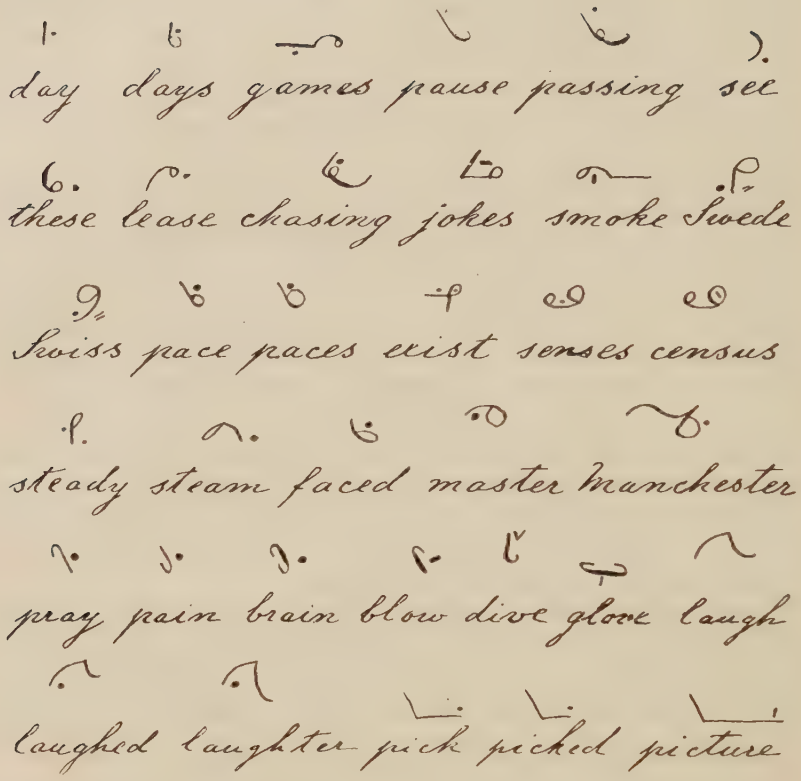

Pitman skiljer på två olika slags ordförkortningar: *logograms* och *contractions*. Med logogram menar han en förkortning för korta vanliga ord (det förkortade ordet kallar han grammalogue), som består av endast ett enda tecken, medan däremot contraction är en sammandragning av en längre ordbild med uteslutande av ett större eller mindre antal tecken (således samma förkortningsmetod, som ofta av dess belackare — när det ej gäller dessas egna förkortningar — benämnes »stympning»). Vid uppställande av sina logogram har Pitman i största utsträckning utnyttjat sina tre höjdställningar.

Jämte dessa logograms och contractions använder Pitman med förkärlek s. k. *phrasograms*, d. v. s. sammanskrivningar av två eller flera förkortade eller utskrivna ord. I läroboken[1] för blivande handelskorrespondenter äro upptagna 204 logograms, 175 con-

[1] Pitmans Shorthand. Commercial Course. New Era Edition.

tractions och 191 phraseograms, eller tillsammans 570 förkortningar.

Sammanhängande text.

(med utskrivna vokaler)

I went to the Academy last night, and enjoyed the

function. The large room was packed, largely with the

pupils and parents. I have not seen a larger attendance

for years. I had difficulty in finding a vacant seat.

Reproduktion efter Shorter Course in Pitmans Shorthand. Sid. 34.

Analys.

I = diftongen *i*; *went* = *w* med *n*-hake, förminskat för att beteckna tillagt *t*, samt liten punkt på *e*'s plats (*w*'s mitt); *to the* = godtycklig förkortning; *Academy* = *kdm* med de första små punkterna på *a*'s plats (på grund varav ordbilden sättes över linjen). samt en punkt på *e*'s plats, och den sista punkten på *i*'s plats (vid slutet av *m*), och de små strecken under ordbilden tillsatta för att beteckna den stora begynnelsebokstaven; *ast* = uppåtdraget *l* med *st*-ögla, och punkt på *a*'s plats (vid början av *l*), samt ordbilden höjd över linjen på grund av detta *a*; *night* = *n* med tillagt *t* genom förminskning av *n*-tecknet, samt diftongen *i*, som är anledning till att ordbilden höjes; *and* = godtycklig förkortning; *enjoyed* = *n* och förminskat *j* (varigenom *d* tillägges) samt liten punkt på *e*'s plats (mitten) plus diftongen *oi*; *the* = godtycklig förkortning; *function* = *f* och *n* med stor hake för ändelsen *shun*, samt tunnt streck på *u*'s plats (mitten av *f*-tecknet); skiljetecknet punkt betecknas medelst det lilla korset; *large*, förkortning = *j* (*dg*) höjt för *a*'s skull; *room* = nedåtdraget *r* plus *m* med litet tjockt streck på *oo*'s plats, vilket sänker ordbilden, så att den skär linjen; *was*, förkortning = lent *s* = *z*; *packed* = *p* och förminskat *k* (varigenom *d* tillägges) samt liten punkt på *a*'s plats; *largely*, förkortning = *j* (*dg*) med *l*-hake höjt för *a*; *with the* = sammandragen förkortning; *pupils* = *p* plus *p* med *l*-hake (vilket här som i så många andra fall icke betyder konsonantförbindningen *pl* utan *p-l* med vokal emellan) plus bitecknet för *s* samt diftongen *u*, som sänker ordbilden; *parents* = *p* plus förminskat *r* (varigenom *t* tillägges) och bitecknet för *s* samt stor punkt på *a* (*ay*)'s plats, och liten punkt på *e*'s plats; *I have not seen* = sammanskrivning av diftongen *i* med *v* och förminskat *n* (givande *nt*) plus *sn* samt vokalerna *o* och *e* o. s. v.

Commercial style.

(Vokalerna uteslutna)

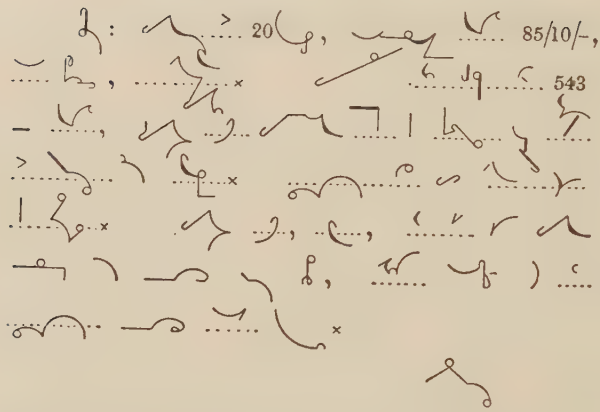

Reproduktion efter Pitmans Key to Commercial Course. Sid. 105.

Översättning.

Dear-Sir:

We-have-your-favour of-the 20th-inst., enclosing-cheque value £ 85 10s., in settlement-(of)-account, and-for-which-we-thank-you. We-are-sorry that-you do-not consider lot 543 good value, but-we-feel sure we-could-not-have got it at-the-price if-it-had-not-been that-the-majority of-the buyers were overstocked. Similar lots went off easily at higher-rates. We-feel sure, however, that on-the whole we-have executed your commission to-your satisfaction, and-that-you-will entrust us with similar commissions in-the future.

Respectfully-yours,

Anm. Sammanskrivna ord äro i översättningen markerade. I tredje ordbilden på andra raden ha vi ett typiskt exempel på en sammanskrivning av många förkortade ord. Här står förkortningen för *and* + förkortningen för *for* (höjt *f*) + förkortningen för *which* (*ch*) + förkortningen för *we* (*w*) + förkortningen för *thank* (*th*) + *you* (diftongen *u*): allt förenat i en ordbild.

Pitmans s. k. *Reporting style* (ett uttryck som mer än täcker det hos oss använda »debattskrift») är en följdriktig utveckling av systemet, och använder egentligen icke några nya förkortningsmetoder.[1]

[1] Vid jämförelse av de nutida olika läroböckerna sins emellan finner man ingen *skarp* skillnad mellan learning style, corresponding style och reporting style.

Vokalerna utskrivas ytterst sällan, och emot vad de Pitmanska läroböckerna föreskriva, torde de olika höjdställningarna huvudsakligen komma till användning vid förkortningar av vanliga ord.

Antalet förkortningar utökas med 375 phraseograms och 165 intersections (förkortningar medelst korsning) vilket tillsammans med förut inlärda blir omkring 1,100 förkortningar.[2]

Vidare tillrådes eleven att vid behov själv bilda flera »contractions» än de angivna: 1. genom att endast utskriva de första två eller tre tecknen av en ordbild, 2. genom utskrivande av början och slutet, eller 3. genom korsning (även i the commercial style användes ett mindre antal korsningar).

En och samma förkortning användes i regel för så väl adjektiv som adverb.

I »phraseograms» kunna cirklar, öglor och hakar, jämte förminskning och förstoring användas på oregelbundet sätt så att t. ex. den lilla cirkeln betecknar så väl *as, has, is, his* som *us;* stora cirkeln *as we, as-w, as-s, s-has* o. s. v.; *st*-öglan = *first; n*-haken = *than, own* eller *been; f-* och *v*-hakarna = *have, of, after* eller *even* o. s. v.

Vidare kunna orden *a, the, of, of the, to, and, with, by, in, have* särskilt vid sammanskrivningar helt utslutas.

Förkortningarna med korsning användas huvudsakligen för att beteckna titlar och benämningar på personer, myndigheter och sammanslutningar av olika slag. Inlärandet av dessa korsningar underlättas avsevärt genom att för den ena av de korsade delarna betydelsen är bestämd. Så t. ex. (vid korsning) *p* = *party, pr* = *professor, b* = *bank, bill m. m., d* = *department, kr* = *colonel* (som bekant uttalas första *l* i detta ord som *r)* o. s v. Den engelska smaken att vilja använda en och samma förkortning för flera ord förnekar sig dock ej heller här. Sålunda kan *k* betyda både *company, council, capital* och *captain.*

Exempel: *party government* = *p* korsat med *gv, political party* = *plkl* korsat med *p, City Bank* = *st* korsat med *b, bank rate* = *b* korsat med *rt, Education Bill* = *dksjun* korsat med *b, Government department* = *gv* korsat med *d, railway company* = *r* korsat med *k* o. s. v.

Härtill kommer slutligen 360 förkortningar fördelade på olika yrken, men av vilka varje yrkesstenograf torde behöva lära sig de flesta.

---

[1] Pitmans Shorthand Reporter. New Era Edition.

Reporting style.

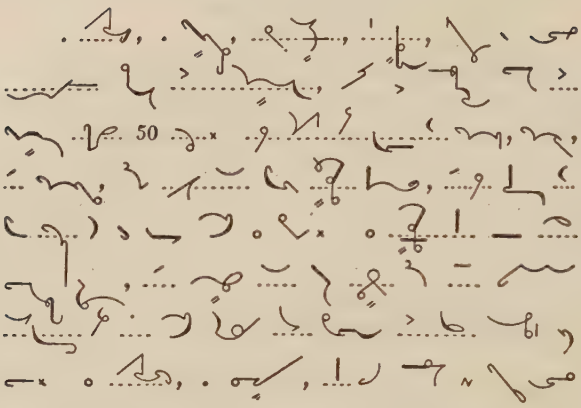

Reproduktion efter Pitmans Shorthand Reporter. New Era Edition. Sid. 240.

Översättning.

The right-hon,-gentleman, the member-for-Preston, speaking in-the-House-of-Commons, on Tuesday-evening, on-the-proposal to increase-the-numerical strength of-the Army-and-Navy, referred to-the extraordinary growth of-the British-Empire during-the-last fifty years. He asserted with-much vigour that freedom-of-trade, freedom-of-the-people, and freedom-of-the-Press, were-the rule in every-part of-His-Majesty's dominions, and he declared that-every free-trader was bound to-give-the measure his support. His Majesty's-Government had given most careful-consideration to-this-matter, and Ministers in both Houses-of-Parliament were quite unanimous in-the conviction that-such a measure was-necessary for-the safe-guarding of-the vast interests committed to-their care. His right-honourable-friend, the Secretary-for-war, had shown exactly how-the proposed increase — — —

Isaac Pitman föddes 1813 i Trowbridge i sydvästra England, där fadern var uppsyningsman vid en klädesfabrik. Han åtnjöt i hemmet tillsammans med 10 syskon, varibland 6 bröder, en sträng puritansk uppfostran, som för hela livet gjorde honom till en varmt religiös man. Redan vid 13 års ålder blev han tvungen att lämna skolan — en av dessa vid den tiden på enskildas initiativ över hela landet för folket upprättade s. k. *British Schools* — för att antaga plats på kontoret vid samma fabrik där fadern var anställd. Hans med-

födda lust för studier gjorde emellertid, att han på lediga stunder läste allt han kunde komma över; och vid 16 års ålder hade han på egen hand och tillsammans med sin äldre broder Jakob förvärvat aktningsvärda kunskaper i olika ämnen. Men föga hade han varit i tillfälle att idka umgänge med individer ur de mera bildade klasserna, varav följden blivit, att han *sett* och lärt sig betydelsen av många engelska ord utan att någonsin ha *hört* huru de rätteligen borde uttalas. Han ansåg själv att detta var en brist och satte sig att grundligt studera det stora Walkers lexikon, i den dubbla avsikten att dels lära sig nya ord, dels korrigera fel i uttalet.

Ungefär samtidigt hade han av en kusin fått låna William Hardings bearbetning av Taylors stenografi, som han snart började med iver studera, och från den tiden sammanhänger hans livs historia på det allra intimaste med hans verksamhet som uppfinnare av det stenografiska system, som skulle bli världens mest spridda, samt hans energiska propaganda för införande av fonetisk stavning även i den vanliga skriften.[1]

År 1829 hade den äldre Pitman startat en egen klädesfabrik, och unge Isaac naturligtvis följt med som bokhållare på det nya kontoret. Där stannade han tills 1831, då fadern, som länge intresserat sig för de nya »folkskolorna», bestämde, att denne hans son med sin stora lust för studier skulle bli lärare. Efter en kurs på 5 månader vid ett av the *British School Society* upprättat seminarium, fick han 19 år gammal sin första anställning. Att han skött sig bra vid seminariet framgår bäst därav, att dess rektor, när den äldre Pitman lämnade in ansökan om inträde för en annan son svarade: »Ni kan sända mig så många av Edra barn som Ni kan vara av med.» Två av Pitmans bröder och tre av hans systrar kommo också att ägna sig åt lärarkallet.

1832 blev Pitman föreståndare för en mindre skola i Barton-on-Humber, nära Hull, där han gjorde sig mycket omtyckt av eleverna. Någon undervisning i stenografi tycks han emellertid ej här ha givit. Vid sidan av sin lärarverksamhet höll han populära föreläsningar i bland annat astronomi, samt ägnade sig med iver åt den vid denna tid uppspirande nykterhetsrörelsen. Redan kort efter ankomsten till Barton hade Pitman inträtt i den metodistiska församlingen därstädes, och efter några år blev han inskriven som ambulerande predikant.

Under denna tid kom han i förbindelse med den kände förläggaren Samuel Bagster, vilket skulle komma att få stort inflytande på

[1] T. A. Reed. The biography of Isaac Pitman. London 1890. Alfred Baker. The life of Sir Isaac Pitman. Centenary edition. London 1919.

hans blivande livsverk. I den av Bagster utgivna s. k. *Comprehensive Bible* med alla dess »hänvisningar», hade Pitman funnit att flera av dessa voro felaktiga samt skrivit till förläggaren och erbjudit sig rätta desamma.[1] Bagster antog anbudet och Pitman gick med iver till arbetet, vilket hans broder Benn ansåg ha under tre år, på lediga stunder, krävt minst femtusen timmar.[2] Resultatet blev, förutom den korrigerade bibeln, en varm och varaktig vänskap mellan Pitman och den inflytelserike förläggaren.

1836 antog Pitman ett erbjudande från en frikyrklig församling i den gamla Gloucestershirestaden Watton-under-Edge — i vars närhet flera av hans släktingar voro bosatta — att övertaga föreståndarplatsen vid en därstädes upprättad »British School». Med framgång verkade han här, och antalet elever ökades så att skolan snart måste utvidgas. Snart inträffade emellertid något, som skulle få ett stort inflytande på hans kommande liv.

Av en ren händelse hade han fått höra talas om svensken Swedenborg, och redan 1838 anslöt han sig till dennes läror med påföljd, att han på ett ganska bryskt sätt entledigades från sin föreståndarplats. Detta betydde emellertid mindre för honom, ty redan 1835 hade han gift sig med en änka i god ekonomisk ställning, och kunde nu öppna en egen privat skola vid samma gata i Watton, där han förut verkat. Här hade han mera försigkomna elever och naturligtvis större frihet än i folkskolan och beslöt därför också att upptaga stenografi på läroplanen.

Han fann emellertid till och med Hardings lilla lärobok i Taylors stenografi vara olämplig för skolundervisning, och uppgjorde ett förslag till förenklad omarbetning av densamma, vilket han skickade i manuskript till Bagster. Denne, som under arbetet med bibelgranskningen fått stor aktning för Pitmans omdöme och noggrannhet, förklarade sig villig att förlägga boken, men ville dock först visa manuskriptet för en yrkesstenograf och höra dennes mening om arbetet. Man känner icke vem denne var, men svaret löd: »Det system som Mr Pitman sänt Eder finnes redan i marknaden; om han skulle vilja sätta ihop ett nytt system, så anser jag mera antagligt, att Ni skulle lyckas bättre i Er föresats att popularisera stenografien; Ni kommer i så fall med något nytt.» Bagster insåg det kloka i detta råd, och Pitman som enligt egen uppgift icke förut »haft någon tanke på att bli systemuppfinnare» böjde sig för förläggarens önskan, och började så arbeta på ett nytt system.

[1] I sin första stenografiska lärobok (sid. 12) lämnar Pitman uppgiften att bibeln omfattar 770,000 ord.

[2] Baker. The biography of Isaac Pitman. London 1890. Sid. 22.

Hans »*Stenographic Sound-Hand, founded on Walkers Principles of English Pronunciation*» kom ut redan i november 1837, och blev icke någon bearbetning av Taylors system, utan ett fullt självständigt sådant.

Som stomme för alfabetet tog Pitman, liksom Taylor och så många andra äldre systemuppfinnare, det raka vertikala strecket för *t*, det snett uppåt dragna raka strecket för *r*, samt halvcirkeln med konkava sidan uppåt för *n;* men i övrigt följde han vad teckenfördelningen beträffar Taylor (eller rättare sagt Harding som använde »tryckning» för *v*) *endast* ifråga om *f* och *v*.

Vid arbetet på systemet kom det föregående studiet av Walkers lexikon att få stort inflytande, särskilt ifråga om vokalbeteckningen, där föregående systemuppfinnare varit mera vacklande. Pitman ansågs ganska allmänt — icke blott bland icke-stenografer utan även bland stenografer, som ej intresserat sig för stenografiens historia — ha varit den förste, som uppställt ett stenografiskt system med fonetisk stavning. Själv har han emellertid aldrig påstått något sådant, och även om han vid sitt systems utarbetande varit okunnig om, att redan John Willis (och många efter honom) åtminstone delvis tillämpat den fonetiska *principen,* så hade han i varje fall i den Hardingska lärobok, som han använt vid inlärandet av Taylors system, sett regeln: »Stava som Ni uttalar.»

Om Pitman således icke varit den förste fonetikern bland stenografiuppfinnarna, så har han dock mera konsekvent och mera målmedvetet än någon annan före honom tillämpat den fonetiska principen.

I första upplagan av läroboken äro de korta vokalljuden icke upptagna i schemat, men i själva texten finner man bestämmelsen att långa vokalljud betecknas medelst stora (heavy) punkter eller streck, korta vokalljud medelst små (light) sådana.

Redan i denna första upplaga har Pitman tillämpat de tre för systemet mest karakteristiska huvudprinciperna:[1]

1. Ett tecken för varje konsonantljud (följande Walkers ljudlära).

2. »Tryckning» för att skilja de två till samma grupp hörande konsonanterna.

3. Användningen av endast enkla tecken för de enkla konsonantljuden, på det att tecken med hakar må kunna utnyttjas för konsonantförbindningar.

Eleverna tillrådas också redan här att »sammanskriva korta ord».

[1] Av intresse är, att Pitman i denna upplaga (sid. 2) förklarar metoden att använda tecken i olika höjdställningar i förhållande till skrivlinjen vara opraktisk.

Vad teckenfördelningen inom alfabetet beträffar, så vidtog Pitman under årens lopp upprepade gånger ganska stora förändringar, och då han vid första internationella stenografkongressen 1887 i London redogör för de grunder, som vid systemets uppbyggande blivit tillämpade,[1] gällde det systemet sådant det *då* var.

Han berättar här hur han, utgående från de tre »historiska tecknen» *t r* och *n* omkring det vertikala strecket grupperar de andra »stötljuden» *p ch* och *k* i olika riktningar — i första upplagan i något olika fördelning än i senare — samt hur han i dessa teckens riktningar inför bågar för motsvarande »utdragna» ljud. Således bågen för läppljudet *f* i samma riktning som det raka strecket, som betecknar läppljudet *p;* bågarna för tandljuden *s* och *th* i samma riktning som tecknet för tandljudet *t,* och gomljudet *sh* i samma riktning som gomljudet *ch.* Vidare har han givit de svaga *b d g j v z zh dh* samma tecken som motsvarande starka *p t ch k f s sh th* med endast tryckning för de förra som skiljemärke.

Vad beträffar tecknen för *m* och *n,* har Pitman, som nämnt upptagit det »historiska» *n*-tecknet, och beslutar sig att använda halvcirkeln med den konkava sidan nedåt för *m,* för att de ofta på varandra följande *m* och *n* skola kunna bekvämt förbindas. Att han icke ansett även detta *m*-tecken (som återfinnes hos en mängd äldre systemuppfinnare, bland andra Annet, Stackhouse och Byrom) vara »historiskt» har väl berott på, att icke Taylor använt denna beteckning.

Ng är besläktat med *n,* och har därför fått samma tecken med »tryckning».

De båda ofta förekommande ljuden *l* och *r* behöva tecken, som lätt kunna förenas med andra konsonanter; och detta har åstadkommits genom att jämte det snett uppåt dragna raka strecket, åt *r* även giva ett nedåt draget tecken.

Av denna Pitmans egen skildring av systemets tillkomst framgår, att han icke som huvudgrund för sin teckenfördelning lagt några målmedvetna undersökningar av de olika ljudens förekomst och ställningar inom orden. Han fördelade sina tecken helt enkelt med hänsyn till ljudens rent språkliga egenskaper, och detta förklarar, att han kunnat så hastigt få sitt system färdigt i dess första form. Den 24 april 1837 skickade han sitt förslag till läroboк i Taylors system till Mr Bagster, och först någon gång i maj, sedan Bagster, efter att ha rådfrågat en praktiserande stenograf och fattat sitt beslut att av Pitman begära ett nytt system, har han kunnat börja ar-

[1] Transactions of the First International Shorthand Congress 1887. London 1888. Sid. 230 o. f.

betet på detsamma. Redan den 14 november samma år kunde han skicka förläggaren de första färdigtryckta och bundna exemplaren av läroboken. Och detta trots det han dessa månader, med undantag av tre veckors ledighet vid midsommar, som vanligt skött sin skola, samt dessutom fortfarande hållit på med sin bibelgranskning, som ej avslutades förrän i augusti 1838.

Själv säger han också (i sitt anförande vid ovannämnda internationella kongress) att en »skolgosse» skulle ha kunnat skapa detta stenografiska alfabet »om han givit akt på den roll som de tre tecknen för *t, n* och *r* spelat i stenografiens historia, samt placerat de andra tecknen vid sidan av dessa, med raka streck och bågar i de 4 möjliga riktningarna svarande mot de 4 konsonantgrupperna: läppljud, tandljud, gomljud och strupljud».

Om Pitman sålunda, när det var fråga om systemet i dess första form, jämförelsevis lätt kom ifrån systemuppfinnarens ofta mycket mödosamma arbete, blevo förhållandena helt annorlunda under det senare arbetet på systemets utveckling och spridning. Då kom han under 60 långa år att ge all sin tid och alla sina krafter åt det, som skulle bli hans livs stora mål: att göra stenografien till en konst, icke blott nyttig för yrkesstenografer utan lämpad även för den stora allmänheten, samt att lära engelska folket att också i vanlig skrift stava fonetiskt.

Pitmans *Stenographic Sound Hand*» — ett litet häfte på 12 tryck- och 2 graverade sidor — kom ut i en upplaga på 3,000 exemplar, och till ett pris av endast 4 pence.

Mycket snart tycks systemet ha vunnit anhängare, vilket i viss mån torde ha berott på att redan i förläggarens — Bagsters — namn låg en viss garanti för dess värde.

Pitmans fader och alla hans 10 syskon lärde sig systemet efter denna första upplaga och redan 1837 började hans broder Jacob verka för systemet i Australien. Samma år som systemet offentliggjordes tog Pitman bort proppen till sin öltunna och lät innehållet rinna ut i avloppsledningen, för att sedan under sin återstående levnad avstå från alla starka drycker. Senare blev han även vegetarian, och använde icke tobak i någon form.

1839 flyttade Pitman till Bath, där han öppnade en skola »*for young gentlemen*», i vilken bland undervisningsämnena även ingick stenografi.

Av lärobokens första upplaga fanns vid denna tid ej många exemplar kvar, och vid ett besök hos Bagster beslöts att en ny upplaga skulle tryckas, och systemet döpas om till *Phonography or Writing by Sound.*

Den 10 januari 1840, samma dag som pennyposten infördes i England, kom Pitmans andra upplaga ut under formen av ett litet undervisningsblad, som också såldes för en penny. Här har konsonanterna, vilka i första upplagan voro ordnade alfabetiskt, upptagits i vad Pitman kallar »naturlig ordning»: *p b, t d, k g* o. s. v. Efter en del omkastningar i teckenfördelningen fick alfabetet i stort sett sitt nuvarande utseende. Utnyttjandet av små hakar för att beteckna konsonantsammansättningar med *l* och *r* kom till användning även vid bågtecken, medan däremot de större hakarna för *dw* och *tw* strökos. Halveringsprincipen införes, men tillämpas i flera fall oregelbundet. Tecknen för de korta vokalljuden, som i första upplagan endast stå omtalade i texten, insättas nu i vokalschemat, och nya tecken för flera diftonger införas. Systemet framställdes mycket kortfattat och utan onödiga förklaringar; men stilen var på många ställen — särskilt i tabellen över konsonanttecknens förbindningar — så liten att det nästan var nödvändigt använda förstoringsglas för att kunna läsa den.

I denna form kom systemet i händerna på Thomas Allen Reed — då en 13-årig skolgosse — som fann det hela ofattligt och omöjligt att lära, vilket dock ej hindrade, att han senare skulle bli Englands skickligaste stenograf och Pitmans mest hängivne anhängare.

Införandet av pennyposten gjorde det möjligt för Pitman, att medelst undervisning per korrespondens nu börja en energisk propaganda för sitt system, och när frimärken infördes (maj 1840) erbjöd han sig att gratis rätta stycken ur bibeln överförda till hans »*Phonography*» som den nu kallas. Under julferien 1840 gjorde Pitman sin första propagandaresa till London, Manchester, Oxford m. fl. städer, hållande föredrag och säljande böcker; och de närmaste åren fortsatte han med dessa ferieresor, spridande kunskapen om sitt system i både England och Skottland.

Redan i slutet av 1840 hade Pitman offentliggjort sin tredje upplaga av systemet, och denna gång en ordentlig bok i 8:o format på 38 sidor, där man för första gången finner en stenografisk lärobok med de stenografiska bilderna, icke på särskilt graverade sidor, utan inblandade i den tryckta texten. Priset var nu höjt till 2 shillings. Systemet var i denna upplaga, vad alfabetet beträffar, oförändrat.

1842 vågade Pitman sig på att ge ut *the Phonographic Journal*, världens första stenografiska tidning, som kom ut en gång i månaden, och blev ett kraftigt vapen i kampen för såväl den Pitmanska snabbskriften som den fonetiska stavningen i allmänhet. Redan andra året räknade den omkring 1,000 prenumeranter. Kravet på

stenografisk litteratur gjorde sig gällande, och Pitman måste överlämna åt sina bröder Josef och Benn att genom föredrag och kurser sprida systemet, medan han själv ägnade sig åt att utgiva nya läroböcker och annan litteratur. I en 5:e upplaga av 1842 får *r* sitt nedåtdragna tecken vid sidan av det gamla uppåtdragna. Samlingar av *contractions, intersections* (korsningar) och *phraseograms* införas.

I början av 1843 lämnade Pitman sin skola för att helt kunna ägna sig åt sitt systems utveckling och spridning. Två av hans bröder voro som nämnt redan i verksamhet som lärare och föredragshållare, och snart skulle även de yngre Henry och Frederic följa exemplet, och bland andra som med iver deltogo i propagandaarbetet finner man nu Th. A. Reed. På dennes förslag bildades 1843 *the Phonographic Corresponding Society,* som vid årets slut räknade omkring 300 medlemmar.

Samma år började Pitman arbeta på uppfyllandet av sitt andra stora livsmål: en reform av stavningen i allmänhet genom införande av särskilda tecken för sådana ljud, som i det vanliga alfabetet icke hade några motsvarande bokstäver. Här skulle han emellertid icke vinna samma framgångar som ifråga om sin snabbskrift, men ända in i det sista ville han dock betrakta »stavningsreformen» (the Spelling reform) som det stora målet, och stenografien mera som inledningen eller medlet för att nå detsamma.

1845 hade Pitmans Phonography vunnit en sådan spridning — ett dussin kringresande lärare verkade för systemet på olika platser — att han ansåg fördelaktigt att skaffa sig ett eget tryckeri i Bath, och några år senare blev han genom brodern Frederic sin egen förläggare i London, där hans åldrige fader, som lämnat klädesfabrikantyrket, hjälpte till i affären.

En högst värdefull och uppoffrande medarbetare i sina strävanden för stavningsreformen fick Pitman i den framstående språkforskaren A. J. Ellis,[1] som dessutom översatte hans system till flera olika språk.

Redan omkring mitten av 1800-talet hade *Pitmans Shorthand,* som den nu börjar kallas, blivit det mest spridda av alla engelska system. Men utvecklingen hade ej avstannat. *H* hade fått sitt nuvarande uppåtskrivna tecken, och för de konsonantiska *w* och *y* hade införts särskilda tecken (*r*- och *l*-bågar med »tryckning»). *N*- och *shn*-hakarna samt *st*- och *str*-öglorna hade börjat användas. Tillämpningen av halveringsprincipen hade reglerats, och fördubb-

[1] Olika åsikter i stavningsfrågan ledde emellertid till att samverkan mellan Pitman och Ellis efter några år upphörde.

lingsprincipen kommit till användning för bågtecken. Och slutligen hade en samling *grammalogues* införts i stället för förut använda godtyckliga (arbitrary) förkortningar.

Hösten 1855 började Pitman, under samarbete med en bror till den store matematikern Cayley, revidera sitt vokalschema, och resultatet av detta arbete blev:

Gamla schemat:		Nya schemat:	
ee .	*i* .	*ah* .	*a* .
eh .	*e* .	*eh* .	*e* .
ah .	*a* .	*ee* .	*i* .

Systemet hade ju redan upprepade gånger ändrats, och anhängarna hade tåligt följt »mästaren», men denna genomgripande ändring i vokalbeteckningen drog så mycket annat med sig, och åstadkom så stora förändringar i fråga om ordbildernas placering, att en stor del av de engelska och nästan alla amerikanska Pitmanska stenografer vägrade att antaga de nya skrivsätten. Pitman förlorade ett stort antal av sina mest inflytelserika anhängare, och måste dessutom göra stora ekonomiska offer, för att få all sin stora litteratur i överensstämmelse med den 10:e upplagan, som offentliggjordes 1857. Han måste ju ha vetat vilka obehag och förluster i olika avseenden, som han utsatte sig för, och det krävde förvisso mer än vanligt mod och beslutsamhet att här, trots allt motstånd, gå den väg, som han ansåg vara den rätta. Han lyckades också få majoritet för sitt förslag inom *the Phonetic Society*. Förutom det nya vokalschemat införde Pitman i 10:e upplagan den stora haken för *-shun*, och lät den lilla haken, som förut använts för denna slutstavelse, övergå till att beteckna *f* och *v* efter annan konsonant.

Bland motståndarna till dessa ändringar voro Pitmans två värdefullaste anhängare Reed och Ellis. Den senare fortsatte hela sitt liv att skriva efter 9:e upplagan, men Reed däremot, som till en början varit ledare av oppositionen, beslöt sig efter något år, att för enhetens skull följa mästaren, men sade då också till, att »detta skulle bli sista gången, han ville vara med om någon ändring i systemet, som han icke ansåg vara en väsentlig förbättring, och värd den möda som varje förändring måste innebära.»[1]

Pitmans yngre broder Benn, som allt sedan 1852 verkade för systemet i Amerika, samt de flesta amerikanska lärare och anhängare gingo icke med på förändringarna utan fortsatte att använda

[1] Baker. Sid. 131.

9:e upplagan, som även kom att läggas till grund för en hel mängd nya i Amerika — där Isaac Pitmans s. k. *copyright* (förlagsrätt) icke gällde — utgivna läro- och övningsböcker. Benn Pitman själv fortsatte i över 30 år att ge ut nya upplagor av läroböcker i systemet i dess gamla form, varav också följden blivit att i Amerika — utan att Benn Pitman själv använt detta uttryck — Isaac Pitmans 9:e upplaga ganska allmänt gått under namnet »*Benn Pitmans system*».

Trots alla dessa motigheter djärvdes Pitman 1862 komma med en ny förändrad upplaga, den 11:e, där de nuvarande tecknen för *v* och *y* infördes samt den stora haken vid början av ord användes för *l* efter annan konsonant.

Men nu brast Allen Reeds tålamod. Han förklarade sig fortfarande komma att skriva efter 10:e upplagan och uttryckte sina tankar sålunda »Vi finna icke tillräckliga skäl för att övergå till 11:e upplagan, med utsikten framför oss att snart få nya ändringar i en 12:e och 13:e och så vidare *ad infinitum*.»[1]

Många lärare och praktiserande stenografer följde även nu Reed, och oppositionen startade till och med en egen tidning, *the Phonographic Reporter*, som använde 10:e upplagans skrivsätt.

Såsom Pitman har väl ingen systemuppfinnare vågat fresta sina anhängares tålamod;[2] och att det hela kunde hållas ihop utan att brista, och till och med fortfarande gå framåt, berodde till en del på, att det goda personliga förhållandet mellan Pitman och Reed ej nämnvärt lidit av schismen i sak, men främst på, att Pitman, tack vare sin »copyright»; kunde hindra alla andra att ge ut läroböcker. På en framställning, att han själv skulle fortsätta utgivandet av åtminstone en av de olika läroböckerna för systemet i dess äldre form, svarade han blankt nej.

Efter 1868, då 12:e upplagan kom ut, slutade Pitman att numrera sina nya upplagor och sedan dess blevo ej heller några ytterligare väsentliga ändringar vidtagna. De nytillkomna »fonograferna» hade ju ej något annat att göra än att använda de sista upplagorna, och så småningom vart enheten återvunnen.

Tack vare den aldrig brutna samhörigheten »utåt» hade Pitmans system även under schismåren vunnit storartade framgångar, och detta naturligtvis i ännu högre grad sedan systemet så att säga i stort sett stabiliserats.

Vid domstolarna och på parlamentets referentläktare började Pitmanska stenografer uppträda vid sidan av de äldre systemens re-

[1] Baker. Sid. 133.

[2] Här ovan har endast upptagits de viktigaste ändringarna. Vid flera tillfällen inskränkte sig Pitman ej till att komma med nyheter utan återgick till äldre en gång förkastade beteckningar.

presentanter, och en stor del — enligt Reeds mening den största delen — av tidningarnas referenter började använda Pitmans system. I Manchester, som alltid varit en god »stenografstad», lära redan 1862 alla tidningarnas referenter ha varit Pitmanianer.[1]

Men sin största framgång skulle Pitman vinna på ett annat område. Under första delen av 1860-talet började han målmedvetet arbeta på att lära affärsmännen inse betydelsen av att ha stenografer på sina kontor, och det dröjde ej länge innan man i de allmänna tidningarna skulle finna annonser angående kontorsstenografer (shorthand clerks). Redan 1862 hade Sir Edward Watkin börjat införa Pitmans Shorthand vid förvaltningen inom det stora järnvägsbolag, som nu kallas *the Great Central,* ett exempel som snart följdes av andra järnvägsbolag; och efter några decennier hade konsten fått en sådan spridning, att nästan alla engelska kontor av någon betydelse hade sina stenografer; kunskap i stenografi blev snart ett av huvudvillkoren för erhållande av merkantila anställningar och även unga damer började söka sig in som stenografer på kontoren.

Att Pitman och hans system ha hedern av denna utveckling torde ej kunna bestridas, även om det samtida uppträdandet av skrivmaskiner och telefoner varit en bidragande orsak till att stenograferna kunnat på bästa sätt utnyttjas.

Redan 1847 hade Pitman börjat experimentera med förfärdigandet av rörliga typer för att kunna trycka den stenografiska texten.

De enkla konsonant- och vokaltecknen erbjödo inga svårigheter, och ej heller kombinationer av fristående sådana; men för ordbilder, sammansatta av två eller flera tecken, kunde ingen annan väg utfinnas än att låta ingravera dem på »blanka» metalltyper, varefter dessa typer i bokstavsordning inlades i särskilda »kast». Sedan kunde tryckningen ske på vanligt sätt, ehuru den naturligtvis tog något längre tid då ordtyperna måste ordentligt inläggas i sina fack.

Denna metod infördes 1873 och gjorde det möjligt för Pitman att till lågt pris kunna tillhandahålla en rikhaltig stenografisk litteratur, som avsevärt bidrog till systemets utbredning. För varje nytt arbete, som trycktes, tillkom ett allt mindre och mindre antal nya ordtyper.

The Phonetic Journal, som nu kunde säljas för en penny numret, gick ut i allt större upplagor, vilket möjliggjorde att ännu kraftigare än förut göra propaganda för systemet.

[1] Baker. Sid. 145.

1886 upptog Pitman sina båda söner Alfred och Ernst i, som han själv kallade det »*the phonetic business*», som från den tiden, under firmanamnet *Isaac Pitman & Sons*, icke blott fortsatte affären i Bath, utan även övertog bokhandels- och förlagsverksamheten i London efter Pitmans yngste broder Frederic, som under året avlidit. Samma år hade den mest använda av Pitmans många läroböcker, *the Phonographic Teacher* gått ut i sin första miljon exemplar, och hundratals böcker av olika slag i Pitmans skrift stodo till buds för dem, som ville öva sig i läsning. Bland andra om oerhörd arbetsförmåga vittnande arbeten voro överförandet av hela bibeln till stenografi, samt ett stenografiskt lexikon upptagande 62,000 ord.

Vid den första internationella stenografkongressen, som ägde rum i London 1887, firades icke blott Brights 300-års-jubileum (tiden för detta ruckades fram ett år), utan även Pitmans 50-års-jubileum; och stora hedersbetygelser fick den då 74-årige mästaren röna, icke blott av sina egna anhängare utan även av in- och utländska stenografer av andra system.

Denna kongress skulle emellertid, vad Pitman beträffar, bli mer än en »jubelfest». Hans system var ju redan förut vida känt, men genom kongressen, som öppnades av den framstående engelske statsmannen Lord Rosebery, och vars förhandlingar utförligt refererats i alla tidningar, fästes allmänhetens uppmärksamhet än ytterligare på stenografiens stora betydelse — och detta kom först och främst Pitmans system till godo.

Det viktigaste resultatet av kongressen torde väl ha varit, att stenografien — nästan uteslutande Pitmans system — infördes som läroämne i statsunderstödda skolor.[1] The London School Board anordnade kurser i Pitmans system i sina aftonskolor, och Town councils över hela landet följde exemplet.

Pitman beräknade vid denna tid, att årligen omkring 100,000 personer lärde sig hans system.

Inom det 1881 bildade intersystemala *Shorthand Society*, vars inlägg i stenografteoretiska och stenografhistoriska frågor aldrig skola glömmas, hade 1888 en schism mellan Pitman och anhängare av andra system lett till, att Pitman och hans vänner lämnade sammanslutningen, som beklagligtvis några år senare upplöstes. I stället bildades 1890 *the National Phonographic Society*, varigenom de Pitmanska anhängarna fingo en mönstergill organisation, som icke blott avsåg den vidare spridningen och utvecklingen av systemet, utan även ingrep kontrollerande i undervisningsverksamheten ge-

[1] The Technical Instruction Act of 1889, och The Education Code of 1890.

nom utfärdande av särskilda lärardiplom, vilka godtogos av resp. skolmyndigheter.

1894 hade antalet utgivna exemplar av *the Phonographic Teacher* gått upp till två miljoner.

Samma år tilldelades Pitman av drottning Victoria en engelsk orden, som berättigar till Sir-titeln.

Sedan Pitman sommaren 1894 dragit sig tillbaka från affärerna och överlämnat firman *Sir Isaac Pitman & Sons* åt sina båda söner, ägnade han sig ivrigare än någonsin åt stavningsreformen, på vilkens genomförande han under dessa år fåfängt offrade stora summor. Intresset för det stenografiska systemet som sådant förblev dock orubbat, och ända in i det sista sökte han förbättra detsamma.

Hans sista ändringsförslag bestodo huvudsakligen uti, att han ville i vissa avseenden återgå till 10:e upplagans skrivsätt, och den av honom själv 1863 införda stora *l*-haken i början av ord, samt tecknen för *w* och *y* kallade han nu »*blots and blemishes*».[1] Dessa hans ändringsförslag förkastades emellertid av en kommitté av sakkunniga, och sönerna, som nu hade bestämmanderätten, ansågo, vare sig det var fråga om förbättringar eller ej, oklokt att med den enormt stora spridning, systemet hade, vidtaga några ändringar. De nekade till och med sin fader, att i de Pitmanska organen få försvara sina förslag. Men den 82-årige mästaren gav sig ej, utan började i en av honom 1895 nystartad månadsskrift, »*the Speller*» (huvudsakligen avsedd att sprida the *Spelling reform* och Swedenborgs läror) en ganska häftig polemik mot sina egna söner. T. o. m. på dödsbädden talade han om dessa ändringar!

Efter en lunginflammation hösten 1896 hade Pitman aldrig återvunnit sina krafter, och i januari 1897 fick han sluta sitt långa arbetsfyllda liv.

Under sönerna Alfred och Ernests ledning utvecklades den Pitmanska firman allt mera till att bli en allmän tryckeri- och förlagsaffär, där läroböcker av olika slag trycktes, så att stenografien nu för tiden knappast kan sägas vara huvudsak för de nya innehavarna; men i alla fall gick Pitmans Shorthand allt fortfarande framåt.

I de s. k. Centenary Editions vidtogos en del smärre justeringar av systemet, bestående bland annat i att alla diftongerna fingo bestämda platser, samt att Murrays engelska lexikon lades till grund för de obetonade vokalljudens klassificering.

År 1911 nådde »*the Teacher*» sin tredje miljon, och 1917 (då visserligen efterfrågan i allmänhet på stenografer av olika slag på

[1] Skamfläckar.

grund av kriget var större än någonsin) utgick Pitmanska veckotidningen, *the Phonetic Journal,* i 36,000 exemplar.

Efter krigets slut blev det här, som överallt annars, någon tillbakagång, men Pitmans Shorthand förblev dock i förhållande till de andra systemen, det utan någon som helst jämförelse mest använda.

The National Shorthand Reporters årsbok för 1924 upptar namnen på över 1,400 officiella reporters, och av dessa använda 90 % Pitmans Shorthand, medan de återstående 10 % äro fördelade på 11 olika system. 1920 uppdrogo Sir Isaac Pitman & Sons åt en befullmäktigad räkenskapsfirma (Chartered Accountants) att uppgöra en statistik över stenografiens spridning inom handelskontor och privata handelsskolor. 3,212 firmor och 900 skolor besvarade förfrågningarna, och det visade sig att i dessa 3,212 firmor funnos 13,655 stenografer,[1] varav 13,182 använde Pitmans system, samt att i de 900 handelsskolorna 47,393 elever undervisades däri, men endast 1,050 i andra stenografiska system. Således voro inom handelskontoren 96.5 %, och inom dessa skolor 97.8 % Pitmanianer. Året förut hade samma räkenskapsfirma utgjort en liknande statistik för 588 kommunala aftonskolor, och därvid funnit att 41,380 elever undervisats i Pitmans Shorthand och 468 i andra stenografiska system, d. v. s. 98.9 % Pitmanianer. Att procenttalen ställa sig fördelaktigare för Pitmans system när det gäller handelsstenografer och skolor än ifraga om yrkesstenografer, får sin naturliga förklaring i, att bland dessa senare ännu finnas kvar flera sådana, som använda äldre system, för vilka man för länge sedan upphört att göra propaganda, och som därför knappast räkna några anhängare bland nytillkomna stenografer.

Dessa för den Pitmanska stenografien så lysande siffror, torde vad yrkesstenograferna beträffar, ha sin fulla giltighet även nu (1926),[2] men i fråga om handelskontoren och framför allt skolorna, ha förhållandena under senare åren dock avsevärt förändrats.

Utan nämnvärt motstånd hade den Pitmanska snabbskriften gått från seger till seger, och under mer än ett halvt sekel kunnat betraktas som engelskt enhetssystem, och världens mest spridda stenografiska system.

Många nya systemuppfinnare, som sökt på andra vägar nå målet, ha visserligen uppstått under denna tid, men alltid har Pitman med klokhet och kraft, ja ofta med en hänsynslöshet, som man

[1] Således i medeltal 4 stenografer per kontor, vilket tycks tyda på att endast större firmor besvarat förfrågningarna.

[2] Hava några anhängare av yngre system under sista åren kommit in i yrkesstenografernas krets, så ha å andra sidan Pitmanianer ersatt avgångna anhängare av äldre system.

icke skulle ha väntat av den blide Swedenborgaren, vetat att slå ned alla försök att rubba den starka ställning, han en gång intagit.

En av dessa systemuppfinnare, *John Gregg* (se Amerika), har emellertid, efter storartade framgångar på andra sidan Atlanten, kommit tillbaka för att ånyo upptaga striden, och nu mot Pitmans arvingar. 1921 började han sin andra kampanj i England, och många tecken tyda på, att det stolta »*Pitman House*» här för första gången fått en mycket farlig motståndare. Inseende betydelsen av att få handelsskolorna på sin sida har Gregg redan förvärvat äganderätten till flera engelska sådana, bland många andra de över hela landet spridda, till ett 30-tal uppgående *de Bearska* skolorna, vilket utan tvivel blir en kännbar förlust för Pitmans system, som förut från dessa skolor varje år fått många nya anhängare. Gregg räknar nu (1926) över 200 skolor i England.

Jämsides med den Pitmanska snabbskriftens framgångar i England spreds densamma över hela den engelsktalande världen, och översattes dessutom till ett 20-tal utländska språk. Systemet var emellertid, kanske just beroende på dess språkliga grundlag, genuint engelskt, och de flesta av dessa översättningar blevo utan betydelse. De mest kända äro den italienska av Francini 1883, den holländska av de Haan 1886 och de japanska av Takusari 1882 och Gaulett 1899.

I Amerika har i och med Greggs uppträdande Pitmans system gått mycket tillbaka, och endast i själva New York samt i vissa delar av Kanada något så när behållit sin förutvarande ställning.

I och med Pitmans system nådde den nygeometriska engelska stenografien sin fulländning.

Alfabetet lämnar i fråga om enkelhet och reda föga övrigt att önska. Alla konsonanttecken förutom *w* och *y* — vilka också Pitman ju under sina sista dagar försökte få bort — ha fått tecken, som till och med fristående endast kräva ett enda drag. För att dessa enkla tecken skola räcka till användes emellertid »tryckning» i allra största utsträckning som skiljemärke. Förmildrande härvidlag är dock, att tryckningen endast förändrar ett ljud till ett närbesläktat sådant (*p b*, *t d*, *k g* o. s. v.), men en svaghet i systemet betyder dock detta överdrivna användande av ett så relativt otillförlitligt skiljemärke, som tryckningen, som här till och med skall kunna göras på punkter och vågräta streck.[1] Man får emellertid

[1] Särskilt otrevlig blir denna tryckning, när den vid förening av två i samma riktning dragna tecken, skall utföras så, att den ena hälften av ett sammansatt tecken skrives utan och den andra med tryckning. Så t. ex. skall förkortningen för *public* = *pb* utföras så att det bakåt lutande raka p-tecknet skrives utan tryckning, och sedan utan hack fortsättes i samma riktning med tryck, varvid denna tryckning skall börja så småningom.

ej bortse från, att minskningen i läsbarhet, som följer med dessa alla »förstärkta» tecken, i viss mån uppväges av att Pitman, tack vare denna tryckning, sluppit att i alfabetet införa en hel del andra mindre karakteristiska tecken.

Anmärkningsvärt är att i alfabetet samtliga konsonanttecken äro lika stora.

Betänksam blir man dock när man ser alla de »lutande» kvartscirklarna, ehuru Pitman genom införande av den lilla cirkeln som bitecken för *s* och en del specialregler synes ha räddat dem från att i förbindningar förvanskas.

Som grund för tecknens fördelning har ju Pitman enligt egen uppgift lagt språkljudens karaktärer; men säkerligen har han tack vare sina föregående grundliga studier av engelska språket, haft »på känn» en hel del i fråga om de olika ljudens förekomst, och därför — utan att ha gjort några egentliga s. k. frekvensundersökningar — kunnat vid tecknens fördelning mer eller mindre målmedvetet taga hänsyn härtill.

Det torde kanske hos dem, som hylla den kursiva principen väcka förvåning, att Pitman givit sina i vanliga skriftens lutning dragna tecken åt de jämförelsevis sällan förekommande *j* och *ch*-ljuden; men kanske han haft en mer eller mindre omedveten känsla av att dessa kursiva tecken, när de skola utföras *omgivna* av geometriska tecken, förlora i hastighetsvärde, samt att den lilla skillnaden i riktning mellan dem och de vertikala tecknen (vilka vid hastig skrivning ofta bli något lutande) lätt kan leda till felläsning.

En betydelsefull roll spelar den som bitecken för *s* använda lilla cirkeln (som förekommer oftare än huvudtecknet). Cirkelns värde minskas dock av att man icke kan, där så passar, skriva den som oval, enär ju särskilda ovalformade tecken finnas.

De många bitecknen med sina olika former och olika riktningar, jämte andra undantagsbestämmelser för vissa fall, göra det lättare att undvika trubbiga vinklar och eljest svårskrivna ordbilder, och Pitmans system kan också, för att vara ett »geometriskt» sådant, göra anspråk på att vara jämförelsevis lättskrivet. Men olägenheten av alla de mer eller mindre invecklade regler med undantag och anmärkningar, som alltid måste åtfölja dessa bitecken och olika beteckningssätt, ha ej heller kunnat undgås. Trots de mest noggranna och minutiösa förklaringar i utmärkta läroböcker, står eleven ofta tveksam, och har ingenting annat att göra än att skriva som det faller honom in, eller också att i det stora lexikonet på 62,000 ord taga reda på rätta skrivsättet.

Hakarna för att i konsonantförbindningarna *bl pl gl kl, br pr dr*

kr o. s. v. erhålla *l* och *r* öka visserligen hastigheten, men äro dock ologiskt bildade, eftersom de *skrivas före* resp. konsonanttecken men skola *läsas* efter desamma. De voro ursprungligen endast avsedda för verkliga konsonantförbindningar, men användas nu även när de båda konsonanterna ha vokal emellan sig, vilket i hög grad försvårar läsningen.

Denna »kärran framför hästen» metod är vid dessa konsonantförbindningar icke undantag utan regel. Skall man t. ex. skriva ordet *apple*, så sätter man först haken för *l*, så *p*-tecknet och sist *a*-punkten, d. v. s. man skriver *lpa* o. s. v.

Metoden att genom halvering eller förstoring av tecken symbolisera följande *d* och *t* anses vara mycket fördelaktig, och att man vinner i korthet och hastighet är ju påtagligt, men följden av dessa längdförändringar blir att systemet, som i alfabetet hade tecken endast i en storlek, härigenom får sådana i tre olika storlekar, vilket icke blir till förmån för läsbarheten. Riktigt logiskt är ej heller att ett *borttagande* av en del av ett tecken skall symbolisera ett *tilläggande* av ett annat tecken.

Om Pitmans logogram är ingenting annat än gott att säga; och vad hans förkortningar medelst »korsning» beträffa underlättas inlärandet betydligt därigenom att den ena korsande delen utgör en fastslagen förkortning. Ordsammanskrivningarna bidraga, genom inbesparande av en mängd lyftningar av pennan, i hög grad att öka hastigheten; och denna förkortningsmetod är också mycket omtyckt, ehuru sammanskrivningarna knappast torde kunna med lätthet läsas förrän de övergått till inlärda förkortningar.

Den allvarligaste anmärkningen mot Pitmans system gäller emellertid vokalbeteckningen. Genom sina små vokaltecken med eller utan tryckning kan han visserligen bättre än de flesta av sina företrädare i teorien åtminstone beteckna 16 olika vokal- och diftongljud; men redan vid ganska anspråkslös hastighet blir det omöjligt att hinna få ned någon nämnvärd del av dessa fristående punkter och små tecken, så att vid användning av systemet i praktiken dessa vokaler i de allra flesta fall måste utelämnas, vare sig det gäller debattstenografer eller kontorsstenografer.

Detta hade ju också Pitman förutsett, och därför infört bestämmelsen om de tre olika »ställningarna». Genom denna vokalsymbolik (vowel indication) får man veta att det är fråga om någon av 4 eller 5 till samma grupp hörande vokaler, men man får icke veta om denna vokal står före eller efter resp. konsonant. Vinsten av att iakttaga dessa höjningar och sänkningar blir således ej så särdeles stor, och därför torde också de allra

flesta praktiserande Pitmanianer, brytande mot mästarens föreskrift, underlåta att använda sig av denna metod, annat än vid logogram och andra enstaka ofta förekommande ord. Det går således här på samma sätt som med de fristående vokaltecknen: beteckningssättet kommer till användning när man skriver långsamt, men icke, då det blir fråga om att skriva fort.

Vad *logogrammen* beträffa har däremot Pitman på ett mycket lyckligt sätt förstått skaffa sig ett ökat antal goda sådana genom att utnyttja tecknen i olika höjdställningar.

I stort sett kommer således att för Pitmans Shorthand gälla detsamma som för andra system med interpunkterande vokalbeteckning, nämligen att i praktiken vid de flesta längre och mera ovanliga ord endast de konsonantiska ordbilderna komma att stå kvar.

Genom särskilda beteckningar för vissa konsonantförbindningar samt genom särskilda bestämmelser i samband med reglerna för användningen av de olika formerna för *l* och *r*, har Pitman visserligen sökt få fram möjligheten att kunna se *var* vokalerna skola stå, men i praktiken lyckas detta även här endast i undantagsfall.

Engelsmännen äro emellertid icke bortskämda, i synnerhet icke då det gäller vokaler, och tusentals praktiserande stenografer ha ju sedan långt tillbaka visat, att det trots allt går mycket bra att läsa de Pitmanska stenogrammen.

Det har här förut framhållits hurusom, »*the Gurney firm*», som allt fortfarande ombesörjer den officiella stenograferingen inom såväl överhusets som underhusets utskott och kommittéer m. m. tillämpar den metoden, att särskilt tränade »läsare» (som icke ens varit närvarande under sammanträdena) utskriva stenogrammen, som skrivits av andra. Detta har ju också, och med rätta, vid många tillfällen framdragits som det mest talande bevis på den Gurneyska stenografiens stora läsbarhet. Och nu, när under de senare åren, till och med inom Gurneyska firman, vakanser fyllts med Pitmanska stenografer, har det visat sig, att dessa lika bra som företrädarna kunnat arbeta efter denna gamla Gurneyska metod.

Någon idealstenografi har Pitman dock icke skapat; men han visste att på bästa sätt upptaga och utveckla flera av föregångarnas idéer, samt så klart och tydligt framställa det hela, att systemet, trots den mycket omfattande regelapparaten, nästan genast vann terräng och snart började tränga ut de äldre systemen. Men ej nog härmed. Genom en klok och energisk propaganda, stödd på en om oerhörd arbetsförmåga vittnande samling läroböcker och annan övningslitteratur, gjorde han stenografien känd i vida lager, och förskaffade stenograferna nya arbetsmöjligheter.

Må vara att hans system en dag skall få lämna plats för något yngre och bättre, så skall dock namnet Isaac Pitman ailtid stå förknippat med stenografiens övergång från att i stort sett ha varit en yrkesstenografernas konst, till att bli en färdighet, nyttig även för en större allmänhet och detta särskilt inom affärsvärlden.

I *the Phonotypic Journal* började Pitman 1847 behandla stenografiens historia, och 1852 och 1868 kom »*the History of Shorthand*» ut i bokform, men fortfarande skriven i fonografisk text. Först 1884 offentliggjordes en upplaga (den s. k. tredje) i vanlig tryckstil, vilken 1891 och senare, efter Pitmans död i nya upplagor eller nytryck (det sista 1922) utvidgats och i vissa delar reviderats.

Som stenografhistoriker intar emellertid Pitman icke samma framstående ställning som i egenskap av systemuppfinnare. Vad de äldre systemen beträffar har han i de flesta fall inskränkt sig till att citera och utan vidare acceptera Lewis uttalanden, och i fråga om de yngre systemen lämnar han visserligen många värdefulla fakta, men synes ha bedömt desamma nästan uteslutande med hänsyn till i vilken mån de varit till sina grunder överensstämmande med hans eget system.

De kursiva och halvkursiva systemen behandlas synnerligen styvmoderligt.[1]

Trots titeln är boken endast avsedd att vara en den engelska stenografiens historia (ej ens de amerikanska systemen beröras).

Så att säga »en passant» offras dock några sidor åt tysken Gabelsberger, men där finner man i stället för en närmare beskrivning på systemet, endast några korta brottstycken från dennes historiska betraktelser. Med all aktning för Gabelsberger, kan man dock ej annat än finna minst sagt egendomligt, att i ett i våra dagar nyutgivet arbete de huvudsakligaste uppgifterna om stenografien i t. ex. Frankrike äro hämtade från ett tyskt arbete av år 1834.

Beträffande Gabelsbergers system som sådant, läser man: »att det är grundat på modifikationer av geometriska former, som förvrängts för att passa den handställning som intages, när man skriver vanlig skrift», samt »att vokalerna icke betecknas med fristående punkter eller streck, utan medelst (i ordbilderna ingående) raka tecken, vilka dock vid hastig skrivning helt och hållet uteslutas (!), så att handen tvingas vänja sig vid två olika skrivsätt — med och utan vokaler — vid vilka ordbilderna naturligtvis bli mycket olika».

[1] Åt Greggs system offras i upplagan av 1922 endast en halv sida och åt Callendar 7 rader.

Att Isaac Pitman 1841 använt Gabelsbergers historiska skildringar som källa, det kan man väl förstå, och likaså att han med sin stora arbetsbörda aldrig hunnit själv grundligt studera mängden av nytillkomna system; men oförklarligt är att icke firman Sir Isaac Pitman & Sons med sina stora resurser kunnat se till, att den eller de som reviderat de sista upplagorna av *the History of Shorthand* kommit i tillfälle att bättre utnyttja senare tiders forskning på det stenografhistoriska området.

Som ett värdefullt tillägg till denna History of Shorthand finner man som avslutning på densamma Rockwells s. k. *folding plate* med 112 engelska stenografiska alfabet. Beklagligtvis sträcker sig dock denna alfabetsamling icke längre än till 1882.

FANCUTT.

1840.

J. Fancutt offentliggjorde 1840 ett system, som i första upplagan kallades »*Stenography Remodelled*», men i en ny förenklad upplaga av 1847 döptes om till »*Idiography*».

Fancutt delar in alla ord i två klasser, »*definitives*» och »*connectives*». Till de förra räknar han ord som i och för sig ha någon bestämd betydelse, och till de andra sådana som först få en betydelse i förbindelse med andra ord.

För betecknande av första klassens ord har Fancutt uppställt ett vanligt stenografiskt alfabet, men vad den andra klassen beträffar, betecknar han icke själva orden, utan nöjer sig med att medelst punkter, kommor, accenter och små streck eller bågar i olika höjdställningar ange deras »grammatikaliska karaktärer».[1] Så t. ex. betecknar ett litet lodrätt streck icke något visst ord, utan vilket som helst bland sådana obestämda pronomina som *some, any, many, one, some one, any one, all, each, several* etc. Fancutt framhåller, att det är bättre att säkert få fram den »allmänna tanken», än att, med risk att misslyckas, försöka taga upp alla olika ord. Han säger sig ha fått denna idé från de franska *que, en,* och *y,* vilka ju vardera ersätta flera olika ord.

Med sådana »grammatikaliska» tecken betecknas pronomina, hjälpverb, prepositioner, konjunktioner och en del adverb. Så betecknar ett litet vågrätt streck utefter skrivlinjen personliga pronomina, samma streck över linjen possessiva pronomina och samma

[1] Det förefaller som om Fancutt varit omedveten om, att dylika »grammatikaliska beteckningar» förekomma i flera äldre system.

streck under linjen relativa sådana, medan ett streck i vanliga skriftens lutning betecknar de demonstrativa pronomina.

Hjälpverben *to be, to have* och *to do* betecknas med punkten, och detta så att man, om den skrives på linjen, får presens, över linjen futurum och under linjen imperfektum (perfektum och pluskvamperfektum). Genom att tillsätta en andra punkt erhåller man, om denna sättes över linjen, *frågande* form, och, om den sättes under linjen, *nekande* form. För det i engelskan så viktiga *to do* användes på motsvarande sätt det lilla kommatecknet. Även för olika kasus och ordslag kommer denna metod till användning.

Mitt ibland alla dessa i olika höjdställningar placerade *connectives* komma så Fancutts alfabetiska ordbilder för substantiv, adjektiv och verb (utom hjälpverb).

Alfabet.

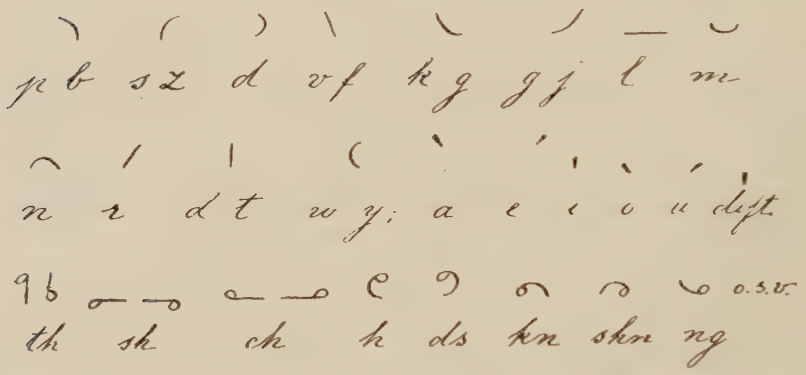

Tecknen *s z j* och *r* skrivas nedifrån uppåt. *W* och *y* ha fått samma tecken »därför att i stenografi det förra i regel förekommer i början; men det senare i slutet av ord»; och att *b p, v f, g k* etc. fått samma tecken motiveras med: »att detta är nödvändigt för att kunna inskränka sig till endast enkla tecken».

Fancutt säger att hans tecken icke behöva utföras med matematisk noggrannhet, utan att var och en kan få skriva dem efter smak och handlag. Men samtidigt framhåller han den stora betydelsen av att tecknen väljas och fördelas[1] så att de kunna bibehålla samma utseende när de förekomma förbundna med andra tecken, som när de stå ensamma. I lärobokens exempel, där man

[1] Fancutt har gjort vissa undersökningar av bokstävernas frekvens, men uppger icke i vilken utsträckning. Han har emellertid funnit *s t n r* och *l* vara de oftast förekommande i nämnd ordning. Siffrorna äro dock i allt för »runda tal», och för de mindre ofta förekommande bokstäverna utan värde.

visserligen icke kan spåra någon jämkning på tecknen, framträda också de olika tecknen sällsport tydligt inom de konsonantiska ordbilderna; vilket dock icke hindrar, att skriften i sin helhet, med alla dess mångtydiga »grammatikaliska» beteckningar, och vokalernas utelämnande, blir svårläst.

Det mest intressanta i Fancutts system är emellertid det sätt varpå han använder cirkeln. Denna hade ju förut i de äldre systemen antingen utan vidare upptagits i alfabetet som självständigt tecken, eller också ingått *som del* av tecken (Byrom m. fl.); men nu låter Fancutt densamma bli det medel varigenom man skaffar sig beteckningar inte blott för konsonantsammanställningar, utan även för för- och slutstavelser. Så finner man hurusom *th* är ett *t* med tillagd cirkel, *ds* ett *d* med cirkel, *ng* ett *g* med cirkel, *ns* ett *s* med cirkel, *km* = förstavelsen *com-* = ett *m* med cirkel i början av detsamma, *mt* = slutstavelsen *-ment* = *m* med cirkel i slutet, *kn* = *n* med cirkel i början, *shn* = slutstavelsen = *-shun (-sion)* = *n* med cirkel i slutet och *-ry* = *r* med cirkel. Alla dessa beteckningar äro ju så till vida logiskt bildade, att tecknet för den ena av konsonanterna ingår i det sammansatta tecknet. Men flera andra dylika konsonantsammanställningar finnas, där det sammansatta tecknet består av cirkeln och ett tecken, som icke alls förekommer i konsonantsammanställningen. Så t. ex. består här ovan upptagna beteckningar för *ch* och *sh*, båda två, av *l*-tecknet jämte cirkeln. Varför så skett är svårt att förklara, och likaså varföre *h* blivit = *w-(y)* tecknet med cirkel. Dessa cirklar få emellertid endast användas i början och slutet av ord, helt naturligt därför att, om de stått i mitten av ord, det varit omöjligt att veta, huruvida de skulle höra till föregående eller efterföljande tecken. Tecknen *th*, *ch* och *sh* kunna dock även användas inuti ord på så sätt, att cirkeln får övergå till en hake.

Ett ensamt *y(w)* betyder *yes*, och samma tecken under linjen *no*, vilket tyder på att Fancutt antingen ansett sänkningen vara ett säkert skiljemärke, eller också icke uppskattat vikten av att ha en särskilt pålitlig beteckning för negativet.

Artiklarna *a*, *an* och *the* kastas utan vidare bort.

Pitman anser detta system med sina många ordgåtor passa som förströelse under julhelgen, men icke duga till något annat.[1]

Detta omdöme är väl hårt, ty även om den »grammatikaliska» metoden i praktiken blir värdelös, så har dock Fancutt mycket av intresse att bjuda på, och hans användning av cirkeln är ett uppslag värt att icke utan vidare överlämnas åt glömskan.

[1] History of Shorthand. 4. upplagan. Sid. 142.

BELL.

1852.

Alexander Melville Bell — fader till telefonens uppfinnare — var medlem av Konstakademien i Edinburgh, där han gav undervisning i röstfysiologi. Senare överflyttade han först till Kanada och sedan till New York.

1852 offentliggjorde Bell ett stenografiskt system, som ursprungligen kallades Steno-Phonography, men i senare upplagor med olika teckenfördelning fick nya namn, av vilka »*Bell's Prize System of Phonetic Shorthand Writing*», torde varit det mest använda.

Alfabet.[1]

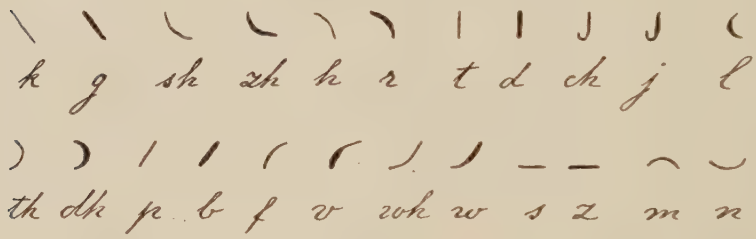

Konsonanttecknen, med »tryckning» som skiljemärke i stor utsträckning, äro enkla och regelbundet fördelade, och därtill har Bell ifråga om vokalbeteckningen upptagit en idé, som senare, ehuru tillämpad på ett annat sätt, skulle med större framgång komma till användning i bl. a. den tyska stenotakygrafien:

Visserligen hade Bell, så att säga i reserv för särskilda fall små bokstavliga vokaltecken påminnande om Pitmans — ehuru endast i två höjdlägen —; men i regel betecknar han vokalerna symboliskt, på så sätt att ett konsonanttecken *i vanlig storlek* betyder konsonanten med vokal (vilken som helst) framför sig, *till hälften förminskat*, en konsonant med vokal *efter* sig, och ännu mera förminskat en konsonant stående ensam eller förenad med en annan konsonant. Således får man här veta, icke vilken vokal det är fråga om, men *var* vokal skall läsas. T. ex. *attack* = *t* i full storlek och *k* i full storlek, *active* = *k* i full storlek, *t* i fjärdedels storlek och *v* i full storlek; *capital* = *k* i halv storlek, *p* i halv storlek, *t* i fjärdedels storlek och *l* i full storlek; *stork* = *s* i fjärdedels storlek, *t* i fjärde-

[1] Ett av Bells senare alfabet, efter Pitmans History of Shorthand, sid. 165.

dels storlek, *r* i full storlek, och *k* i fjärdedels storlek. Man kan således skilja på konsonantförbindningar och konsonanter med vokal emellan. Men lätt blev ej att tillräckligt hastigt kunna konstruera dessa ordbilder och någon praktisk användning torde ej heller Bells stenografiska system ha fått.

Systemet lät dock på sin tid rätt mycket tala om sig, vartill bidrog, att detsamma publicerats i de mycket spridda *Chamber's Encyclopaedia* och *Cassel's Popular Educator*.

Liksom Pitman arbetade även Bell med iver på att skapa en fonetisk allmän skrift, men ställde härvidlag målet ännu högre. Han nöjde sig ej med särskilda tecken för sådana ljud, som saknade motsvarande bokstäver i det vanliga alfabetet, utan försökte uppställa ett helt och hållet nytt alfabet med tecken för alla tänkbara ljudnyanser. Hans 1867 (stora upplagan) utgivna »*Visible Speech*», som följdes av flera andra arbeten i samma anda, väckte ett berättigat uppseende, men var för lärt för att kunna uppskattas av en större allmänhet.

SOPER.

1856.

Ebenezer Soper, författare till ett verk över den Heliga Treenigheten, offentliggjorde 1816 »*The practical Stenographer*», för skolor och självundervisning.

Soper hade allt sedan sin skoltid kunnat och använt Taylors stenografi, men icke funnit densamma lämplig för ungdomen och den stora allmänheten; och sedan han funnit förhållandet vara detsamma med andra system, som han studerat, försökte han göra sitt eget så enkelt och lättfattligt att det härvidlag skulle kunna motsvara tidens krav.

Något nytt av intresse erbjuder emellertid icke hans alfabet.

Däremot torde Soper vara den förste engelsman,[1] som använt »tryckning» på konsonanttecken för att därigenom symbolisera ett efterföljande *r*.

Liksom alla andra systemuppfinnare, utnyttjar han alfabetets tecken även för ordförkortningar, men ökar antalet av dessa genom att de enkla tecknen kunna ställas antingen på skrivlinjen i naturlig storlek, eller i förminskad storlek över eller under densamma. Så t. ex. betyder ett *b* på linjen *be* eller *been*, ett *b* över linjen i halv

[1] I Frankrike Vidal 1830.

storlek *by,* samt ett sådant även i halv storlek under linjen *but* o. s. v. Bestämmelsen att dessa höjda eller sänkta tecken skola förminskas bidrager naturligtvis att öka linjemässigheten.

De 5 grundvokalerna betecknas medelst punkter och kommor i två höjdlägen.

REDFERN.

1862.

År 1862 offentliggjordes ett nytt stenografiskt system under benämningen *Edeography,* i två olika tryck, det ena anonymt, det andra med författarnamnet F. Foster på titelbladet.

En andra upplaga år 1872 var utan författarnamn, och först i en tredje upplaga 1874 gör en arkitekt i Leicester, F. Redfern anspråk på att vara författaren. Redfern hade förut ansett »Mr Pitmans förbättring av Taylors system» vara det bästa av hittills utgivna system, men så småningom kommit till den uppfattningen, att detsamma hade flera brister, och så 1862 bestämt sig för att söka skapa ett system, som var kortare och mera »framåtlöpande» än Pitmans samt fritt från alla undantag.

Alfabet.

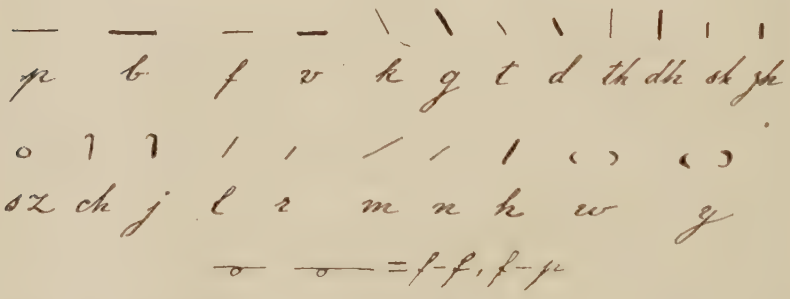

För att vid förbindningar skilja två i samma riktning dragna tecken åt, använder Redfern en liten åt höger (som visarn på en klocka) dragen cirkel.

Nästan samtliga konsonanter betecknas som synes med raka streck, i två olika längder och »tryckning» användes i största utsträckning, icke blott på nedstreck, utan även på vågräta och uppåt dragna streck. För varje vokal (och diftong) finnes ett

särskilt litet fristående tecken (punkter, kommor, hack och små raka streck i olika riktningar), med tryckning för de långa vokalerna och utan tryckning för de korta.

Mycket intressant är Redferns metod att skaffa sig beteckningar för konsonantförbindningar med *l* och *r*. Han låter helt enkelt de raka strecken övergå i bågar, för *l*-förbindningarna med den konkava sidan åt höger, för *r*-förbindningarna åt vänster, och här får man således förklaringen på varför han ej tagit bågen med i alfabetet. *M* och *n* i sammanbindningar erhållas genom resp. stora och små hakar, varvid i senare fallet, om haken utvidgas till cirkel, *n* blir *ns*, samt, om cirkeln får övergå till ögla, *nst*.

Flera dylika förkortningsregler finnas, men alla äro klara och och tydliga, och utan undantag. Dessa regler, och särskilt metoden att erhålla de så ofta förekommande *l*- och *r*-förbindningarna, bidraga i hög grad att göra den Redfernska skriften kort; och fastän det tillkommer beteckningar för för- och slutstavelser, ordförkortningar och ordsammanskrivningar, så kan detta system göra anspråk på att även vara jämförelsevis lättlärt.

Vad däremot läsbarheten beträffar, så måste den ju bli lidande dels av de många tryckningarna, dels av att »olika storlekar användas för att skilja sådana konsonanter åt som *p* och *f*, *b* och *v*, *k* och *t*, *g* och *d* o. s. v.

Någon nämnvärd spridning torde Redferns *Edeography* icke ha fått.

THOMPSON.

1863.

John Thompsons 1863 offentliggjorda »*Shorthand, Swift as speech, Legible as Print*» var icke något annat än Stolzes tyska stenografi överförd till engelska men med enlinjig vokalbeteckning.

Bland konsonanterna avvika endast *m*:s bitecken samt tecknen för *x* och *y* från originalet.

De relativt betydelselösa bokstavliga vokaltecknen däremot äro mera självständigt valda, och vokalerna symboliseras medelst *efterföljande* konsonanters olika höjdställningar.

I ett avseende torde Thompson skilja sig från alla andra systemuppfinnare. Han gör icke ens anspråk på, att systemet skall vara lättlärt, utan kallar sig tvärtom själv »uppfinnare av det svåraste system som någonsin har erbjudits allmänheten», och räknar detta

som en förtjänst. Han säger att i stenografi »*enkelheten* betyder ett kortvarigt underlättande till att börja med, och långvariga svårigheter efteråt, medan en invecklad regelapparat betyder kortvariga svårigheter till en början och långvariga lättnader efteråt, skänkande en fullkomning, som icke kan nås genom enkelhet».

Thompson nämner ingenting om i vilket förhållande hans system står till Stolzes.

EVERETT.

1877.

J. V. Everett, professor i *Natural Philosophy* vid *Queen's College* i Belfast, som redan 1852 utgivit ett litet häfte för privat cirkulation med ett utkast till stenografi, offentliggjorde 1877 sin *Shorthand for General Use*», som 1879 och 1883 kom ut i nya reviderade upplagor.

Everett ansåg att Pitmans system hade många och stora förtjänster, men att det var alltför invecklat och svårlärt. I stället för alla Pitmans regler och undantagsbestämmelser och massor av förkortningar, ville han söka nå målet genom att skaffa sig tecken så karakteristiska, att de skulle kunna skrivas med största hastighet utan risk att bli otydliga.

I ännu högre grad än Pitman strävar Everett efter att få noggranna beteckningar för olika ljudnyanser, och vill icke vara med om några som helst jämkningar. Så t. ex. skriver han orden *party*, *mercy, lord,* och *fortify* etc. utan *r* (men har ingenting emot att skottarna, som »rulla» detta *r,* skriva ut detsamma).

Everetts konsonanttecken bestå av raka streck och kvartcirklar i olika lägen, och erbjuda icke något särskilt av intresse. De äro liksom hos Pitman parade i grupper med »tryckning», som skiljemärke inom paren.

En egendomlighet är dock, att samtliga konsonanttecken, av vilka tecknen för *l, r* och *n* skrivas nedifrån och uppåt, äro mindre än motsvarande tecken i andra system.

Det mest karakteristiska i Everetts system är vokalbeteckningen.

Som synes bestå samtliga vokaltecken av den lilla cirkeln i förening med streck eller bågar, vilka icke äro något annat än förminskade konsonanttecken. Cirkeln kan skrivas i vilken ända som helst av dessa streck (bågar) och har till uppgift att underlätta förbindningen.

Alfabet.

Dessa bokstavliga vokaltecken, som även äro indelade i grupper parvis med tryckning som skiljemärke, komma emellertid endast sällan till användning. I regel betecknas vokalerna »symboliskt» på 13 olika sätt. (Se exemplen här nedan, där det lodräta strecket betyder *k* och det vågräta *t*.)

Exempel å »Vowel Modes».

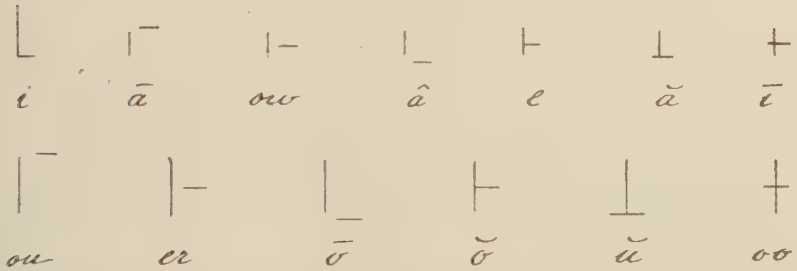

Således här en återgång till den geometriska skolans intermitterande vokalbeteckning — vilken Everett ger den nu rätt allmänt begagnade benämningen »vowel Mode» — som dock genom införande av förstoring och korsning m. m. här avsevärt invecklas.

Konsonantförbindningarna med *r* skaffar sig Everett på samma sätt som Pitman genom en liten hake på resp. tecken, åt det håll som lämpar sig bäst. För förbindningarna med *l* har han däremot icke infört några särskilda beteckningar, vilket ej heller är av

behovet påkallat, tack vare det uppåt dragna raka *l*-strecket, som utmärkt lämpar sig att förbindas med föregående konsonanttecken. Särskilt förtjust i dessa hakar är dock Everett icke. Han säger »att de äro korta för ögat, men ha det felet att vid hastig skrivning lätt förlora sin form, varföre det ofta är bättre att skriva ut de båda konsonanterna».

Den stora cirkeln och den ovala öglan bilda icke självständiga tecken, utan uppstå i flera fall, då andra tecken förbindas med varandra, utan att själva ha någon betydelse i och för sig. Så t. ex. får man om *h* och *m* eller *r* och *sh* förbindas med varandra en intetsägande stor cirkel, eller om *s* och *n*, *h* och *m* förbindas en aviång ögla.

Vokaltecknen, med cirkeln borttagen, användas för att beteckna förstavelser eller begynnelsekonsonanter, samt skrivas då över skrivlinjen.

Everett använder endast 110 fasta förkortningar, men rekommenderar även fria sådana medelst sammandragning och sammanskrivning. Ord som uttalas slarvigt, så att vissa ljud icke höras tydligt, förkortas genom sammandragning. Everett framhåller även, att det icke är nödvändigt att alltid förkorta ett ord på samma sätt. »Skickligheten i att förkorta ex tempore, och övningen i att kunna läsa sådana förkortningar är mera värd än slaviskt inlärda förkortningar, och räddar ofta den stenograferande från att komma av sig vid ovanliga ord.»

POCKNELL.

1881.

Edward Pocknell, född samma år som Pitman offentliggjorde sitt system, började 15-årig sin bana som reporter hos en landsortstidning, och lärde sig under denna tid först Lewis system och sedan Pitmans. 1857 övergick han till den förnämsta landsortstidningen »*the Manchester Guardian*», och var redan då, endast 20 år gammal, en förstklassig stenograf. 1862 antog han sekreterareplats i London och upprättade därstädes några år senare en egen pressbyrå.

Pocknell vann snart en mycket aktad ställning bland Londons yrkesstenografer, och blev ordförande i det förnämliga *Shorthand Society*, vars stiftare han också var. 1882 offentliggjorde han sin »*Legible Shorthand*», och har dessutom utgivit en hel del värdefulla stenografvetenskapliga arbeten.

Det mest utmärkande för Pocknells synnerligen intressanta system är, att han har *tre tecken* för varje ljud eller bokstav, eller rättare sagt alla tecken i hans alfabet ha tre former: den raka linjen, bågen med konkava sidan åt vänster och bågen med konkava sidan åt höger. Och dessa bågar ha precis samma lutning som motsvarande raka linjer.

Alfabet.

Tecknen för *m n* och *r* skrivas nedifrån uppåt.

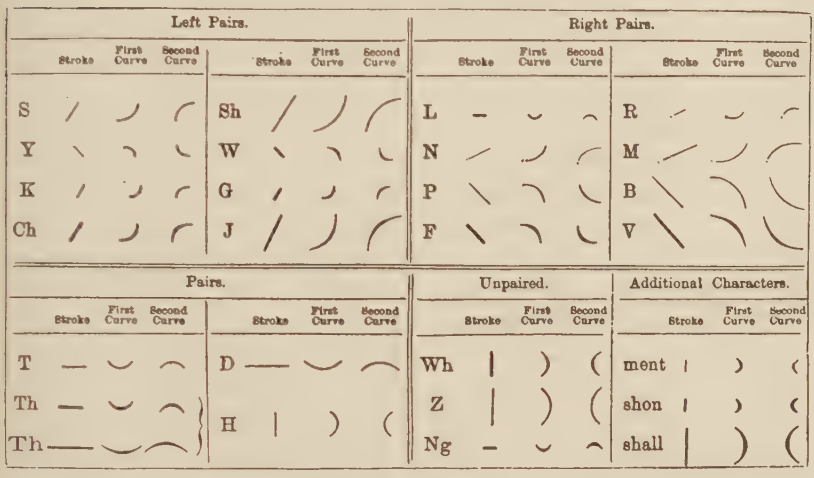

Reproduktion efter Pocknells lärobok. Sid. 2.

Ändamålet med denna treenighet är, att utan något enda nytt penndrag kunna utmärka *var* vokaler finnas. Börjar ett ord med konsonant användes det raka strecket, börjar ordet med vokal åtföljd av konsonant, användes första bågtecknet, och slutar ett ord med vokal så användes föregående konsonants andra bågtecken.[1]

Men Pocknell nöjer sig ej med detta. Han vill även kunna utmärka platserna för vokaler inuti flerstaviga ord. Och detta gör han genom att använda särskilda tecken för *alla* konsonantförbindningar. Av alfabetets enkla tecken, förenade med cirklar, öglor och hakar i två storlekar får han mer än tillräckligt olika beteckningar härför, och *i föreningspunkten mellan enkla och sammansatta tecken läser man en symboliserad vokal,* utan att dock veta vilken.

[1] Antagligt är att Pocknell varit påverkad av Bell som symboliserat vokalernas platser medelst konsonanttecknens olika längder — — — han uppger själv att han hämtat sina bokstavliga vokaltecken från Bell. Beträffande raka strecks förvandling till bågformiga har Pocknell haft en föregångare i Redfern, som använder denna metod för ett annat ändamål.

Konsonantförbindningar.

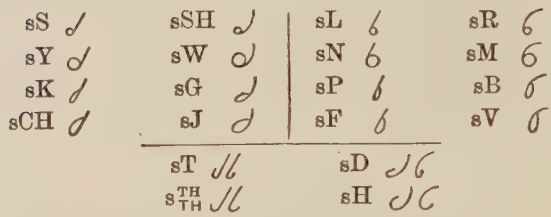

Reproduktion efter Pocknells lärobok. Sid. 16.

I här ovan införda *exempel* på sammansatta tecken äro de små cirklarna etc. satta *nedtill;* men sättas de *upptill,* så får man i stället för konsonantförbindningar, de båda enkla konsonanterna med vokal emellan, d. v. s. *s-s r-s* o. s. v.

Man får således enkla tecken för enkla ljud, sammansatta tecken för alla konsonantförbindningar samt *platsen* för alla vokaler; och för den engelske stenografen, som i de flesta fall fått vänja sig vid att endast undantagsvis beteckna vokalerna, blir ju detta säkra angivande av *var* de stå en given vinst.

Att t. ex. läsa nedanstående torde för den, som kan något engelska, ej vara så värst svårt. »*S-m p—pl s—m t- th-nk th-t -ll th-t -s n-c-ss-r- t- m-k - n-w s-st-m -s t- t-k th- s-st-m -f s-m-n -ls, str-ght-n -ll th- c-rvs, -nd c-rv -ll th- str-ght str-ks -nd d-b th-ms-lvs -nv-nt-rs.*»

»*Some people seem to think, that all that is necessary to make a new system, is to take the system of someone else, straighten all the curves, and curve all the straight strokes, and dub themselves inventors.*»

I enstaviga ord kan den som så vill särskilja vokalgrupperna *a, e i* och *o u* genom olika höjdställningar, men eleverna tillrådas att använda sig därav »så sällan som möjligt».

Pocknell håller icke så strängt som Pitman på den fonetiska stavningen, utan kan därest det i vissa fall ökar tydligheten, även skriva ut stumma bokstäver. Så har han t. ex. för utskrivandet av stum vokal i slutet av ord en särskild regel. Även finnas särskilda tecken för *c q* och *x* — alla tre bågar i olika storlekar, skrivna nedifrån uppåt med »tryckning»!

Pocknell har emellertid icke kunnat inskränka sig till här ovan angivna huvudregler, utan sett sig nödsakad att tillfoga ett stort antal regler för särskilda fall. Så t. ex. har han endast för enstaviga ord 22 särregler.

De många bitecknen med åtföljande olika sammanställningsmöjligheter underlätta i hög grad bildandet av förkortningar. Pock-

nell har ett stort antal sådana, men säger också uttryckligen, att hans system icke är avsett för moderata hastigheter, utan för den som verkligen vill kunna följa en talare.

Läroboken upptager beteckningar för 83 förstavelser, 97 slutstavelser, samt 464 exempel på ordförkortningar. Samtliga förstavelser skrivas över linjen och många av ordförkortningarna sänkas så att de dragas genom linjen. Pocknell är ingen beundrare av sammanskrivna ord, och tillråder deras användande endast, när det gäller ofta förekommande fraser.

Först på 27:e sidan i läroboken får man veta att det även finns bokstavliga vokaltecken. Dessa, huvudsakligen hämtade från Bell,[1] utgöras av små fristående tecken, vilka — liksom ett för alla vokaler gemensamt litet strecktecken — nästan uteslutande användas vid förkortningar av olika slag.

Anmärkningsvärt är att Pocknell i sin *Legible* (läsbara) *Shorthand* uppställer som allmän regel, att substantiv, adjektiv och adverb, som ha samma ordstammar kunna skrivas lika.

Även om metoden att symboliskt beteckna vokalernas platser vid första anblicken verkar tilltalande, så måste man, när man i fortsättningen läser alla Pocknells specialregler, komma till den slutsatsen, att systemet varken är lättlärt eller trots sitt namn lättläst. Att det däremot är kortare än de flesta andra stenografiska system kan ej bestridas, ehuru fördelen därav avsevärt minskas av det jämförelsevis stora antalet trubbiga vinklar.

Själv fortsatte Pocknell att i sin egen praktik skriva Pitmans Phonography, men bland yrkesstenograferna i London fick dock hans system ett visst anseende.

Det torde vara av intresse — och kanske även till uppmuntran för elever i andra system, som efter en avslutad nybörjarkurs på några månader känt sig nedslagna över att icke kunna »skriva lika fort som man talar» — att höra vad den erfarne Pocknell säger om den tid, som fordras för att lära sig stenografi. Han framdrar som typiskt exempel ett fall, då en elev i hans eget system efter 7 månader med två timmars arbete om dagen kom upp till en hastighet av 60 engelska ord (omkring 90 stavelser) i minuten och efter 11 månader skrev 80 ord (omkring 120 stavelser). Själv skrev Pocknell med Lewis system efter två år knappast 100 ord (150 stavelser) och först efter ytterligare tre år med Pitmans system, under nästan daglig praktik som reporter för pressen, kom han upp till en hastighet av 140 ord (210 stavelser), och han lämnar dessa siffror under försäkran att även andra praktiserande stenografer gjort

[1] Bell. The Principles of speech and dictionary of sounds. London 1863.

samma erfarenheter.[1] Till vilken hastighet han själv senare kommit, därom nämner han ingenting.

För sådana, som nöja sig med en lägre hastighet, gav Pocknell 1882 ut sin »*Common Shorthand*», där systemet framträder i förenklad form.

JANES.

1882.

Alfred Janes, parlamentsstenograf och framstående teoretiker, offentliggjorde 1882 en bearbetning av Taylors system under titeln »*Standard Stenography*».

Alfabetet var här detsamma som hos Taylor med tillägg av nya tecken för *j, q* och *ng,* haken för *th* skriven åt vänster i stället för åt höger, samt bitecken för *b h l m p w* bestående av de Taylorska tecknen med cirkeln skriven åt andra hållet. Janes gör ej heller anspråk på att ha kommit med något nytt system, utan framhåller redan på titelbladet, att det är Taylors system, förbättrat, och lämpat för moderna behov.

I en andra upplaga av 1885 har han däremot vidtagit den genomgripande förändringen att uppdela konsonanttecknen i par med »tryckning» som skiljemärke för att skilja de starka ljuden från de svaga, vilket givit anledning till nya tecken för *p b d g j sh th* och *y*.

Vad vokalbeteckningen beträffar har Janes i båda upplagorna i stort sett följt Taylor (Harding).

I den nya upplagan ger han också systemet med fullt berättigande den nya benämningen »*Janes' Phonetic Shorthand*».

SLOAN.

1882.

Bland mängden av översättare av franska systemet Duployé till engelska [bland andra Pernin[2] 1877 och Miss M. J. Ellis 1880 (84)] var skotten John M. Sloan den mest framgångsrike.

Efter att någon kortare tid ha verkat för spridande i England av Pernins översättning offentliggjorde han 1882[3] »*The Sloan-Duployan Phonographic Instructor*».

[1] Pocknell Legible Shorthand. London 1881. Sid. XI.

[2] Se Amerika.

[3] Flera författare angiva 1884, men Sloan själv uppger i förordet till senare upplagor att den första kom ut 1882.

I stort sett är Sloans översättning ett direkt överförande tecken för tecken från det franska originalet, och »anpassningen» gäller huvudsakligen införande av beteckningar för sådana engelska ljud eller ljudsammansättningar, som icke finnas i franska språket. De enkla konsonanttecknen äro utan undantag de samma som Duployés sådana de varit allt ifrån dennes 4:e upplaga. Dock har Sloan låtit originalets halvcirklar för *j ch s z m n* och *gne* övergå till att bli snarare kvartcirklar. Han följde även Duployé beträffande den fristående punkten i stället för olika längder som skiljemärke mellan *j* och *ch, s* och *z;* men för att skilja *ng* (i franska systemet *gne*-ljudet) från *n* behöll han de olika storlekarna. De franska tecknen för *u* och *eu*, skrivna i olika riktningar, använde han för flera konsonantförbindningar, som framgår av nedanstående alfabet, hämtat ur 15:e upplagan av Sloans lärobok.

Konsonanter.

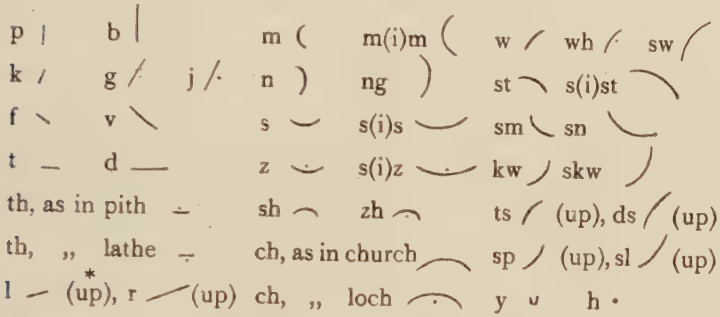

Reproduktion efter Sloan's Instructor. 15. upplagan. Sid. 5.

Vad vokalerna beträffa använde Sloan liksom Duployé (i äldre upplagor) cirkeln i tre storlekar för *a o u* (i franska originalet *a o* och *ou*), men när fransmännen övergingo till endast två storlekar gick Sloan sin egen väg genom att i stället för inböjningar från den stora cirkeln använda den fristående punkten som skiljemärke, och dessutom införa ovalen för att kunna beteckna de många olika ljuden. Så t. ex. betecknas *a* i *fall* med stora cirkeln, *o* i *not* stora cirkeln med punkt över, *o* i *note* stora cirkeln med punkt under, *u* i *nut* stora cirkeln med ett litet streck under, *u* i *bull* en oval, *o* i *move* en oval med punkt över o. s. v. Alla dessa fristående punkter äro emellertid avsedda att vid hastig skrivning kunna uteslutas.

För *e- (ä-)* och *i*-ljuden användas liksom i originalet de små halvcirklarna, samt för *an en in on un* de franska små kvartcirklarna.

Att på så sätt utan vidare använda tecknen för de franska nasalljuden för de engelska *an en in on un* var mindre lämpligt, då dessa ljudgrupper i de båda språken på olika sätt ingå i orden. På det hela taget är Sloans vokalbeteckning mera invecklad än Duployés beroende på det större antalet olika vokalljud i engelska språket; men å andra sidan betyder det här mindre, om man så tydligt kan se *vilken* vokal det är fråga om.

En svaghet i Sloans system (som han delar med alla de andra översättningarna med undantag av Brandts)[1] var att *th,* som ju icke fanns i originalet, erhållit samma tecken som *t* med en punkt över, vilken i praktiken måste uteslutas. Detta var ett underskattande av *th*-ljudets betydelse för engelskan, och att punkten i och för sig betecknar *h* förbättrar ej saken.

I Duployés system förekommer icke tryckning som grafiskt hjälpmedel. Sloan däremot använder denna tryckning för att beteckna *r*-förbindningarna (Soper), såväl när *r* kommer efter annan konsonant som före. Vid de vertikalt eller horisontellt skrivna bågarna läses *r* före, i alla andra fall efter den andra konsonanten.

I »*the Instructor*» äro upptagna 90 fasta förkortningar och 20 exempel på sammanskrivningar, vilket ju är mycket mindre än i andra eneglska system. Sloan har även den förkortningsregeln, att *t* bör uteslutas i små ofta förekommande ord, vilket dock ger ganska otydliga förkortningar, som t. ex. *that* = *ta, with* = *wi* o. s. v. Flera av de fasta förkortningarna gälla för mer än ett ord.

Affärsbrev.

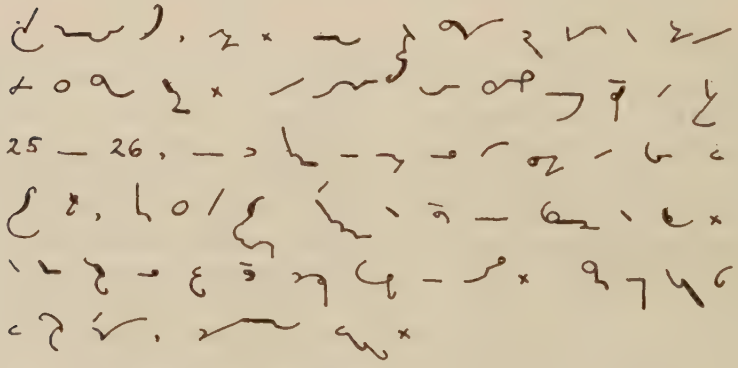

Reproduktion efter Sloan-Duployan Business Letters. Sid. 3.

[1] The Basic Principles of Gregg Shorthand. Sid. 205.

Förkortningar:	*d*	*r*	*ms*	*o*	\	/
	and, do	are, our	most	of	any, in	will

⊃	⊂
we, us	you, your

Översättning.

James Anderson, Esq., Lincoln.

Dear Sir,

In-reply-to-your-enquiry of-yesterday's-date, we-have pleasure in enclosing our catalog of office furniture. Our speciality is-the-rolltop desk described on pages 25 and 26, and we venture to think that this article will meet your requirements exactly, being of good workmanship, convenient in design, and moderate in price. Any further information that you-may desire we-shall-be most happy to supply. Hoping to-be favored with your esteemed commands,

We-are-dear-Sir,

Yours-faithfully,

Sloan började genast efter systemets offentliggörande en energisk propaganda, och tack vare så väl denna som systemets stora enkelhet fick detsamma snart en beaktansvärd spridning. Sloan som ännu (1926) lever, har slagit sig ned i Ramsgate och leder därifrån med hjälp av två söner[1] arbetet för systemet, som icke endast inskränkt sig till England. I British Birma, Ceylon och West-Afrika har Sloan många anhängare, och i Newfoundland är Sloan-Duployé det mest använda systemet.[2]

I London har *the Holborn Hall College* länge varit en välkänd utbildningsanstalt för stenografer i Sloan-Duployés system, men i början av detta år (1926) förvärvade sig Gregg äganderätten till även denna skola, vilket naturligtvis kommer att få en menlig inverkan på den Sloan-Duployéska stenografiens ställning i England.

Tack vare Sloan ha emellertid Lyles och Stackhouses vokalbetecknande cirklar, via Duployé levat upp igen i England, för att under andra former upptagas av först Malone och sedan Gregg.

---

[1] Att Duployé i Sloan funnit en mer än vanligt entusiastisk anhängare, torde framgå av att äldste sonen, som nu är sekreterare i the Sloan-Duployé Shorthand Society, har fått namnet James Duployé Sloan.

[2] Sloan-Duployan Phonography. 3. upplagan. Sid. 3.

GUEST.

1883.

Edwin Guest, praktiserande stenograf och framstående teoretiker, offentliggjorde 1883 sin »*Compendious Shorthand or Universal Visible Speech*».

Guest framhåller i sitt förord att det visserligen torde vara allmänt erkänt, att de oftast förekommande bokstäverna (han använder här ordet »*letters*», men av sammanhanget framgår, att han menar ljuden) böra ha de bästa tecknen, men att en analys av de olika alfabeten ger vid handen, att denna princip i praktiken icke blivit följd. Han anser också att äldre frekvensundersökningar varit av föga värde, beroende på ringa omfattning eller olämpligt val av text. Själv räknar han igenom tio tusen ord ur text från Shakespeare, Bacon, Locke, Milton, Addison, Dr Johnson, Hazlitt, Macaulay, Carlyle, Ruskin och Kingsley; samt från tal av Canning, Lord Beaconsfield, Lord Derby, Dean Stanley, Bright och Gladstone. Det hade säkerligen varit mera praktiskt, om han inskränkt sig till talarna, och lämnat Shakespeare etc., ty det gällde ju att få reda på frekvensen av ljuden och orden i språket, sådant det talas. Dessutom var naturligtvis tio tusen ord alldeles för litet.[1] Det enda man kan anse som säkert fastslaget var, att de oftast förekommande konsonantljuden i engelska språket äro *s t n r* samt att dessa jämte *l* också äro de som oftast ingå i konsonantförbindningar.

Vad beträffar undersökningar av de olika tecknens hastighetsvärden, har Guest gått mera grundligt till väga, och i stort sett kommit till resultat, som överensstämma med nu allmänt gängse uppfattning, om man bortser från, att han överskattat det raka streckets goda egenskaper (se andra delen av detta arbete under rubriken »hastighetsvärden»).

Guest hade emellertid under sina språkfysiologiska studier kommit till den märkliga slutsatsen, »att de ljud, som lättast uttalas i något visst språk, också äro de som oftast förekomma», och förklarar detta med att under seklernas lopp svåruttalade ljud så småningom fått lämna plats för de mera lättuttalade. Han säger t. ex., att det är lättare att uttala *th* (?) än *l*,[2] och att *därför* också *th* nu

[1] Tyskarna ha under Kaedings ledning genomräknat 20 miljoner stavelser.
[2] Guest. The Manuel of compendious Shorthand. London 1883. Sid. XI.

förekommer oftare än *l* (om man medräknar ordet *the* som Guest uteslutit ur sin frekvenstabell). Guest fördelar således sina tecken efter principen, att de lättskrivnaste tecknen skola givas åt de ljud som äro *lättast att uttala.* För honom är det även ett önskemål att få största möjliga överensstämmelse mellan talorganens ställning vid de olika ljudens frambringande och tecknens utseende. Så t. ex. anser han det vara en förtjänst att kunna beteckna läppljuden med den horisontella linjen, som bildas av läpparna, när dessa ljud uttalas o. s. v.

Konsonanter.

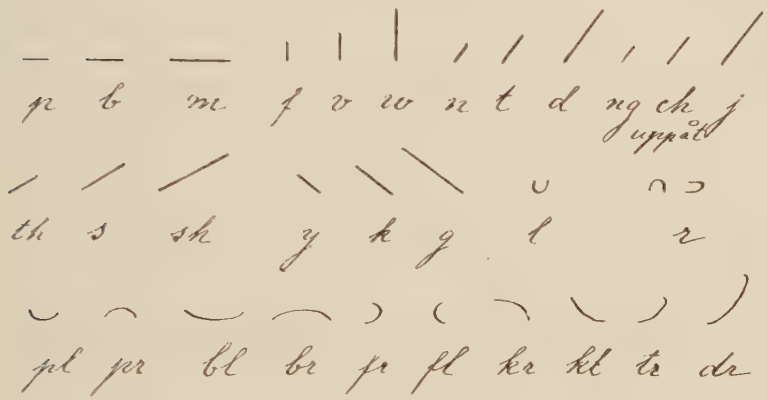

Som synes bestå alla Guests konsonanttecken, utom *r* och *l*, av raka streck, indelade i grupper om tre. *ng ch j th s* och *sh* skrivas nedifrån och uppåt. Genom rundning av resp. raka tecken erhållas *br bl kr kl* etc. (liksom hos Redfern), genom tryckning tillägges *d* eller *t*, genom förlängning ett föregående *s*, och även öglor, hakar etc. komma till användning för nående av målet, att ej mer än en handrörelse skall behövas för varje stavelse.

För vokalerna finnas särskilda små bokstavstecken, men de kunna även symboliseras genom att resp. ordbilder skrivas i olika höjdställningar.

Guest har inga särskilda beteckningar för för- och slutstavelser och endast 60 fasta förkortningar, varvid höjning och sänkning (genom linjen) komma till riklig användning. Sammanskrivningar tillråder han endast för vanliga ord.

Systemet är långt ifrån enkelt (uppfinnaren själv anser det dock lämpat även för lägre skolor), och den 120 sidor omfattande läroboken är mycket trögläst och alltför »lärd» för att systemet skulle

kunna få någon större spridning, men utan tvivel innehåller den mycket av intresse.

Beklagligt är att ett påbörjat större arbete, där Guest ämnat ytterligare belysa sina många teorier, aldrig kommit ut.

RUNDELL.

1883.

Joseph Benjamin Rundell, tjänsteman i South Kensington Museum och högt uppskattad medlem av *the Shorthand Society* (död 1889) hade redan 1871 givit ut en lärobok i stenografi för *Civil Service* (civila embetsverk) grundad på Pitmans system; men 1883 (1885 i större format) offentliggjorde han under formen av ett undervisningskort ett självständigt system: »*Shorthand for Shools (and Students). A phonetic system with joined vowels.*»

Alfabet m. m.[1]

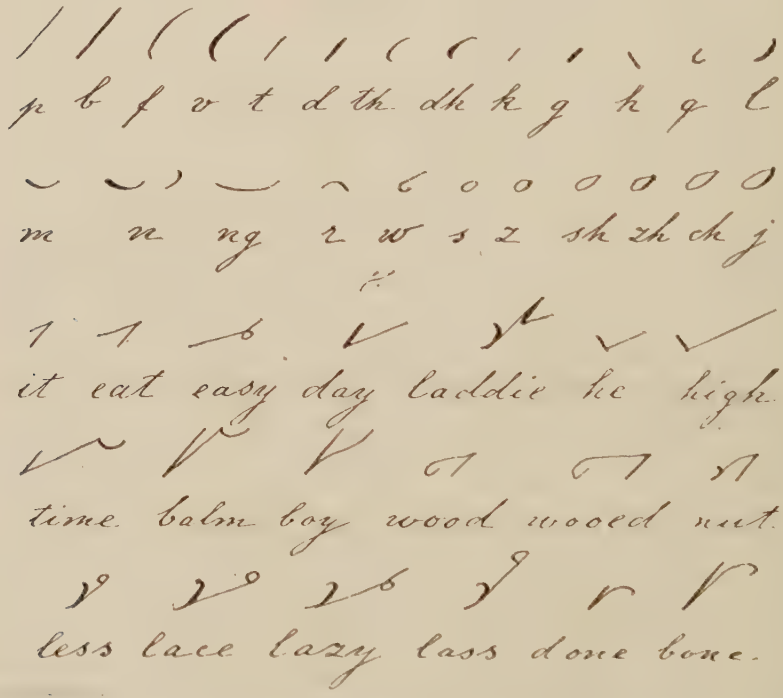

[1] Tecknet för w har senare bytts ut mot tecknet för skotskt ch, d. v. s. skrives uppifrån och nedåt (Rundells föredrag vid första internationella stenografkongressen).

Konsonanttecknen bestå av raka och rundade tecken i tre olika storlekar och de flesta i den vanliga skriftens lutning, samt »tryckning» för att skilja *b* från *p*, *v* från *f*, *d* från *t* o. s. v. Rundell skiljer sig från de tyska och äldre engelska kursiva systemen genom att i stället för staplar med utböjningar upptill eller nedtill använda ellipsartade former, som kunna utföras i ett drag.

Vokalerna betecknas bokstavligt medelst uppåt dragna raka eller rundade bindestreck i olika längder och riktningar, och Rundells skrift kan således betraktas som en föregångare till nutida kursiva system med bokstavlig vokalbeteckning, även om det »geometriska» inslaget genom tecknen för *h m n ng* och *r* är väl starkt.

Fördelningen av 12 olika vokaltecken på så väl engelska som utländska ljud är ganska oklar, men torde något så när framgå av förestående exempel på ordbildning.

I sin debattskrift använder Rundell ända till 9 olika höjdställningar.

Westby-Gibson säger,[1] att Rundells system ej gör skäl för namnet snabbskrift, men torde han då ha avsett en förenkling av systemet, som utgivits för att användas i småbarnsskolor, och om vilken Rundell höll föredrag vid första internationella stenografkongressen i London 1887.

Sådant systemet föreligger å ovan nämnda undervisningsblad synes det vara kortare än de flesta andra kursiva system.

ARMITAGE.

1884.

Miles Armitage, postmästare i Batley, var utan tvivel en uppfinningsrik man, men hans system med konsonanttecken i *tre* storlekar, små fristående vokaltecken i *tre* olika höjdställningar och en mängd inkrånglade regler, erbjuder föga av intresse. Att detsamma här omnämnes beror på att Armitage på ett lika enkelt som självständigt sätt »parar» sina konsonanttecken. Han låter nämligen resp. raka tecken omformas till rundade sådana i samma längd och riktning, för att på så sätt låta *b* övergå till *p*, *f* till *v*, *t* till *d* o. s. v.[2]

---

[1] Westby-Gibson. Cadmus Britannicus. London 1890. Sid. 26.

[2] Hos Pocknell symboliserar detta »rundande» vokaler: hos Redfern och Guest *r* och *l*-förbindningar.

Alfabet.

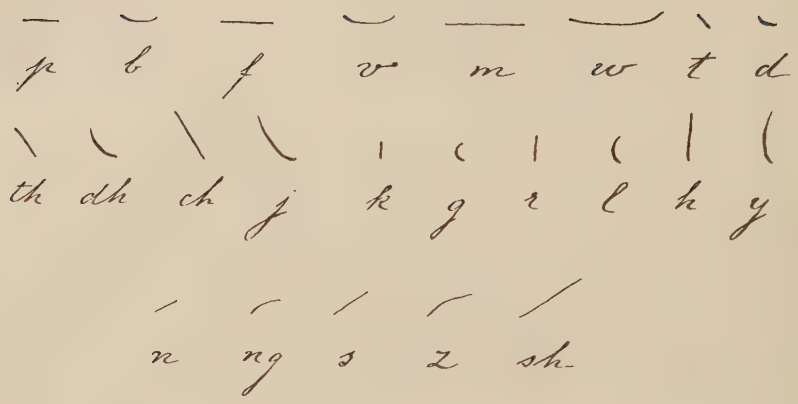

BARTER.

1885.

John Barter, stenografilärare i London, offentliggjorde 1885 »*A B C Shorthand for Colleges, Schools and Private Study*».

Barter lyckades få in sitt system i flera av Londons offentliga skolor — han var själv examinator i stenografi hos *the East London Council for the Extension of University Education* — men efter några år låter systemet ej vidare höra av sig.

Vokalbeteckningen är helt och hållet Sloan-Duployés. Liksom i detta system användes också olika storlekar för att skilja *b* från *p*, *v* från *f* o. s. v.; och lika så låter Barter tryckning (även för uppstreck) på en konsonant betyda ett efterföljande *r*. Självständig är däremot konsonanternas fördelning, samt beteckningen av konsonantförbindningar med *l* medelst förlängning. Man skulle kunna tro, att det härigenom skulle bli omöjligt att skilja på t. ex. *pl* = förstorat *p* och *b*, som redan var ett förstorat *p* o. s. v.; men Barter löser denna svårighet genom att bestämma, att förstoringen vid *l*-förbindningarna skall göras så, att den tillagda delen av tecknen kommer *under* skrivlinjen. Står förstorat *p* på skrivlinjen blir det således *b*, men står det med hälften under linjen blir det *pl*, o. s. v.

MARES.

1885.

Geo. Carl Mares, trots namnet, som ursprungligen skrivits Märes, infödd engelsman, offentliggjorde 1885 ett halvkursivt system, som han kallade: »*Rational Shorthand.*»

Det karakteristiska för detta system är mängden av i horisontal riktning gående tecken, samt att de lutande runda tecknen icke som hos Gabelsberger och hans efterföljare äro hela delar av vanliga skriftens bokstäver, ofta krävande mer än en handrörelse, utan enkla ellipsartade former i vanliga skriftens lutning. De Gabelsbergska raka staplarna med utböjningar upptill eller nedtill förekomma således icke.

Mares, som dock härvidlag haft en föregångare i Rundell, gör anspråk på att ha varit den förste som på detta sätt tillämpat den kursiva principen, och kallar denna form av kursiva system »*Modern script*».

En andra upplaga av Rational Shorthand kom ut 1889, men redan vid den tiden hade Mares börjat fundera på, om man, »när man lutar de stenografiska tecknen som i vanlig skrift och förenar vokaler och konsonanter som i vanlig skrift, icke också skulle kunna stava som i vanlig skrift»?

Det är svårt att förstå sammanhanget härvidlag, men hur som helst, så offentliggör han redan 1890 ett nytt system med ortografisk stavning, som han först kallar *National Stenography* och sedan *Opsigraphy*.

Alfabet.

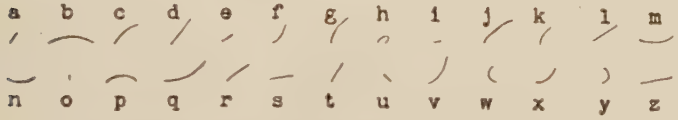

Reproduktion efter Mares lärobok, 1909. Sid. 17.

I det ursprungliga systemet användes »tryckning» för att skilja de hopparade konsonanterna sinsemellan, men i denna nya upplaga låter Mares denna tryckning beteckna dubbelkonsonanter (han säger sig ha fått denna idé från Gurney) och skiljer *b p*, *d t*, *v f* etc.

från varandra genom olika längder. Teckenfördelningen omkastas helt och hållet, och för första gången i den engelska stenografiens historia ser man här ett system med ren ortografisk stavning.

Under första åren kom *the Opsigraphy* ut i flera nya upplagor, men efter den 5:e upplagan (onumrerad) som offentliggjordes 1909, tyckes all propaganda för systemet ha upphört.

»Tryckningen» användes för att beteckna dubbelkonsonanter även vid framåt och uppåt dragna tecken (!).

De små vokalstrecken användas, när förbindningen mellan dem och konsonanttecknen bilda en tydligt markerad vinkel, men i alla andra fall begagnas som gemensamt vokaltecken en cirkel eller ögla. Teoretiskt betecknar således denna cirkel både *a e i o u* och alla dessas olika nyanser, men Mares anser att detta gemensamma tecken i praktiken sällan kan läsas mer än på ett sätt. Så t. ex. säger han: »*st-ck* måste läsas som *stack,* därför att *steck* icke finnes, *stock* har en särskild förkortning, och *stick* och *stuck* kunna skrivas ut med användning av de särskilda vokaltecknen.» Detta må vara sant; men det finns något annat som gör metoden i praktiken oanvändbar, eller åtminstone i hög grad förringar dess värde. Hade Mares valt sådana vokaltecken att de alltid kunnat användas t. ex. i början eller slutet av ord, och så infört cirkeln som gemensamt tecken för de olika vokalerna inuti ord, då hade läsningen säkerligen icke mött några svårigheter (när det gällt engelska språket), och man hade utan vidare vetat, när man skulle använda de särskilda vokaltecknen, och när det gemensamma. Men nu leder Mares metod, att i *vissa* fall använda gemensamt vokaltecken, till ett hastighetshämmande tankearbete, som ju måste uppstå vid avgörandet om ifrågavarande särskilda vokaltecken kan bilda en »tydlig markerad vinkel» med resp. konsonanttecken eller ej.

För betecknande av diftongerna har Mares infört bestämmelsen, att om det gemensamma vokaltecknet — cirkeln — göres större, så skall detta betyda, att två vokaler följa på varandra, varvid »tryckning» på ena sidan av cirkeln visar, att det är en och samma vokal, som förekommer två gånger. Stumt *e* i slutet av ord betecknas medelst en punkt, som skrives förenad med ordbilden. Ställes denna punkt fristående, så får man i stället för det stumma *e* ändelsen *es*.

För konsonantförbindningar och andra ljudsammansättningar har Mares en hel del sinnrikt uttänkta beteckningar, vilka dock i ej ringa mån försvåra inlärandet av systemet. Anmärkningsvärt är, att Mares vid skapandet av sina beteckningar för *r*- och *l*-förbindningarna helt och hållet frångår den kursiva principen och inför bakåt lutande tecken.

Endast de vanligaste för- och slutstavelser ha fått särskilda beteckningar, och antalet fasta förkortningar överskrider icke 200. Vid uppställandet av dessa förkortningar komma olika höjdställningar i stor utsträckning till användning: över linjen, på linjen, genom linjen och under linjen.

Oaktat 4 nya upplagor kommo ut under 1890-talet, torde Mares system icke ha fått någon nämnvärd spridning utöver uppfinnarens personliga verksamhetsområde. Detta torde redan få sin förklaring av att ortografisk stavning införts, vilket allra minst i England gör ett stenografiskt system mera tilltalande.

Tillsammans med Hugh W. Innes började Mares 1892 i den amerikanska tidskriften *the National Stenographer* offentliggöra en stort lagd »stenografiens historia», men redan i början av 1893 avslutades detta arbete — som icke hunnit längre än till 1700-talet —, indirekt beroende på den schism, som inom *Shorthand Society* i London uppstått mellan Pitmanianer och anhängare av andra system. Mares var en mycket framstående teoretiker.

VALPY.

1885.

Under pseudonymen *Digamma* offentliggjorde Francis H. Valpy 1885 ett nytt system, som han kallade »*Audeography*».

Konsonanttecknen äro fullständigt desamma som Everetts, såväl i fråga om val av tecken som dessas fördelning.

Vad däremot vokalbeteckningen beträffar, har Valpy — jämte egna sällan använda små kvartcirklar i olika riktningar med och utan »tryckning» — upptagit Bells symbolik med den enda skillnaden, att resp. konsonanttecken i full storlek symbolisera vokal, stående efter konsonant, och i halv storlek, vokal före konsonant. Således här endast en omkastning av Bells gruppering, medan i båda systemen ett ytterligare förminskat konsonanttecken symboliserar konsonant utan vokal, vare sig framför eller efter.

Anmärkningsvärt är att Valpy använder partiell tryckning även på uppåt dragna streck. Så t. ex. låter han resp. *lt* och *nt* betecknas medelst uppåt dragna *l* och *n* (se Everetts alfabet) med »tryckning) i övre ändarna o. s. v. En annan egendomlighet är att huvudorden i en sats: (bodywords) ställas på skrivlinjen medan de mindre viktiga orden (subordinates) skrivas över linjen — och des-

sa senare i tre olika höjdställningar för att symbolisera i första höjdställningen *a*, i andra *e* eller (*ĭ*) och i tredje *ī*, *o* eller *u*. Så t. ex. betyder ett *s* över linjen *us*, ställt något högre *is* och ännu högre *as* o. s. v.

I övrigt återgår Valpy till äldre tiders förkortningsmetoder, och använder så väl godtyckliga, ej till systemet hörande tecken, som vanliga skriftens bokstäver. Han rekommenderar också, att när man riktigt nött in de »subordinerade» orden, utesluta dessa och i stället sätta en fristående punkt för vart och ett av dem.

MALONE.

1886.

Thomas Stratford Malone, född i Dublin 1847, hade redan som pojke börjat lära sig Pitmans Phonography, och senare studerat även andra system, men först 1880, sedan han genom Sloan lärt känna Pernins översättning av Duployés system började han på allvar intressera sig för den stenografiska konsten, och 1882, när Sloan offentliggjorde sin översättning av det franska systemet, blev han agent[1] för Sloan-Duployé i Glasgow.

Sloan och Malone hade emellertid svårt att komma överens, och så småningom mognade hos Malone tanken att lämna Sloan och att själv ge ut ett vokalskrivande system med tecknen i den vanliga skriftens lutning. I november 1885 erhöll han s. k. Copyright för sitt alfabet, och 1886 offentliggjorde han i 6 skilda häften den första fullständiga läroboken i systemet, som han kallade »*the Script Phonography*», och redan 1886 hade han, för att kunna i större skala driva propaganda, bildat ett mindre bolag, som 1888 utvidgades till ett större sådant. Systemet, som gick under namnet *Malones* »*Script*», fick också en ganska aktningsvärd spridning på handelskontoren; och läroboken har nu gått ut i icke mindre än 29 upplagor.

Malone dog hösten 1925 vid en bilolycka, 78 år gammal, och något år dessförinnan hade han överlåtit äganderätten till systemet åt »Clark's College», som i sina 13 Londonskolor, och en del andra i landsorten, nu meddelar undervisning i Malones »Script».

[1] I England tycks det vara vanligt att systemuppfinnare hålla sig med agenter, vilka inom visst distrikt eller stad sälja läroböcker och meddela undervisning. Så blev nu Malone Sloans agent, liksom denne förut varit Pernins, och Gregg senare skulle bliva Malones.

CONSONANTS.

p	b	t	d	f	v	k	g	ch (hard) as in "Loch."	ch (soft)	j	h
r	l	m	n	s	z	sh	zh	w	y		
up	up		up			(not used in practice, being denoted by "h" thickened.)					
wh	th (as in "thin")	th (as in "thine")	kw	gw	nk	ng					
			up	up	up	up					

VOWELS.

ah-eh Group.

ah,	as in "bat" (baht)		small circle or loop
ah,	as in "bar" (bahr)		do. (dot above)
eh,	as in "bait" (beht)		do. (dot below)

au-ō Group.

au,	as in "bob" (baub)		large circle or loop
au,	as in "bald" (bauld)		do. (dot above)
ō,	as in "bold" (bōld)		do. (dot below)

I-e Group.

I,	as in "bit"		small upward hook
ĕ,	as in "bet"		do. (dot above)
ē,	as in "beat"		do. (dot below)

uh-oo Group.

uh,	as in "bun"		small downward hook
ōō,	as in "bull"		do. (dot above)
ōō,	as in "boon"		do. (dot below)

Note.—The distinguishing dots in the above groups are rarely required.

Reproduktion efter Clark's College Series. Script Phonography. Sid. 5.

Här är icke längre fråga om någon direkt översättning av Duployés system. Malone hade ju länge sysslat med den Sloanska översättningen, och kommit på idén, att med bibehållande av Duployés bokstavliga vokalbeteckning skapa en kursiv stenografi. Men detta kunde ej ske helt enkelt genom att så att säga vrida på de Duployéska eller Sloanska tecknen, tecken för tecken, ty genom att ställas i den vanliga skriftens lutning fingo de »geometriska» tecknen så förändrade egenskaper och förbindningsmöjligheter, att teckenfördelningen måste helt och hållet göras om.

Av Sloan-Duployés konsonanttecken är det också endast *t* och *d*,

som av Malone upptagits i samma betydelse.[1] Och vad vokalbeteckningen beträffar följer Malone icke heller Sloan, utan uppställer fyra grupper med tre vokaler i varje, samt använder Duployés *è*-tecken i stället för Sloans oval. Ovalen använder han däremot som ett slags bitecken till cirkeln för de fall då denna ej blir bekväm att skriva. Diftongerna bildas helt naturligt genom sammanskrivning av resp. enkla vokaltecken.

Sloan använde »tryckning» för att symbolisera *r*, Malone däremot låter tryckningen betyda att *s* eller *z* skall läsas *efter* ett tecken, såvida detta icke står ensamt eller i början av ord, i vilket fall *s* eller *z* läses antingen före eller efter, beroende på sammanhanget (!).

Affärsbrev.

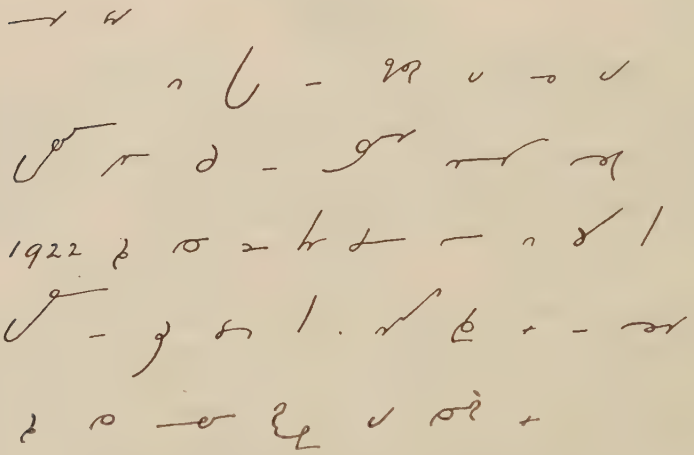

Reproduktion efter Script Phonography. 29th Edition. Sid. 31.

Översättning.

Dear Sir,

We beg to apprise you that your ground-rent for the quarter ending March 1922 has not yet been paid, and we shall be glad to have same by an early post. The matter has no doubt escaped your notice.

Förkortningar:	*e*	*t*	*oo*	*ta*	*fo*	*et*	*nd*	*b*	.
	We	to, the	yon	that	for	yet	and	be, by	an

[1] Dessa båda tecken skriver Malone icke fullt vågräta, utan något litet uppåtdragna för att de skola bättre gå in i »the general character of the Script writing».

De Maloneska läroböckerna — även den av Clarks College utgivna 29:e upplagan — äro indelade i tre »grader». Här omnämnda *s*-regel hör till andra graden, och likaså en del särskilda beteckningar för *d-k, d-g, t-m, d-m, t-f, t-v, d-f* och *d-v,* vilka i äldre upplagor kallats »*consonantal compounds*» (konsonantsammansättningar) men åtminstone i sista upplagan även fått benämningen »*blended signes*» (ett uttryck som Gregg använder för något helt annat. I övrigt tillkommer i andra graden förkortningar för 44 förstavelser och 38 slutstavelser samt 290 ordförkortningar och 230 ordsammanskrivningar.

I tredje graden tillkomma ytterligare 600 ordförkortningar och 120 ordsammanskrivningar, samt införandet av »höjning över linjen» för att symbolisera *l* eller *r*. För att icke linjemässigheten skall bli alltför mycket lidande, inskränker sig Malone härvidlag till att endast använda två höjdställningar, *på* linjen och *över* linjen, och därom är ju ingenting annat än gott att säga: men hans regel för erhållande av dessa *r* och *l* lämnar mycket övrigt att önska. Han bestämmer, att om en ordbild ställes över linjen,[1] så skall *l eller r* läsas efter första konsonanten eller förstavelsen. Man kan således icke veta, om det är fråga om *l* eller *r*, och ej heller om det gäller en konsonantförbindning eller dessa *l* och *r* med vokal emellan. En mängd olika ordbilder kunna tänkas, och endast sammanhanget får hjälpa läsaren att gissa rätt.

Någon skarp gräns finnes icke mellan de tre »graderna» vilka dock kunna i stort sett karakteriseras så, att »tryckningen» för *s* införes i andra graden samt höjningen för *l* eller *r* i tredje graden. Eleverna rekommenderas också att gå igenom alla tre graderna.

Clarks College har ett mycket gott anseende i England, men det är väl dock föga troligt, att »*the Script Shorthand*» skall kunna hålla sig i konkurrensen med särskilt det Greggska systemet.

Malone förblir dock den, som först visat, att den — om vi så skola kalla den — Duployéska vokalbeteckningen mycket väl låter sig inrangeras i ett kursivt, eller rättare sagt halvkursivt system.

Ödet fogar ofta underbart. År 1885, medan Malone ännu var agent för Sloan, kom en 17-årig yngling till honom för att köpa Duployésk litteratur, vilket snart skulle leda till, att Malone i denne unge man fick en lika energisk som skicklig medhjälpare, först i propagandan för Sloan-Duployé, och senare när det kom att gälla utarbetandet och spridningen av Malones eget system.

Denne yngling bar det nu över hela den stenografiska världen kända namnet *John Gregg!*

[1] Gäller det *g* (*lng, lngh, rng* och *rngh*) sänkes ordbilden i stället för att höjas.

DAVIES.

1887.

Rev. D. S. Davies, frikyrklig predikant i Carmarthen, offentliggjorde 1887 en kursiv stenografi under titeln: *Sonography*.

Detta är i motsats till så många andra av de engelska s. k. scriptsystemen en verklig »kursiv» stenografi, till och med mera kursiv än själve Gabelsbergers system, som Davies studerat, men funnit stelt och ojämnt (inelastic and rugged).

Alla konsonanter skrivas i den vanliga skriftens lutning.

Alfabet.

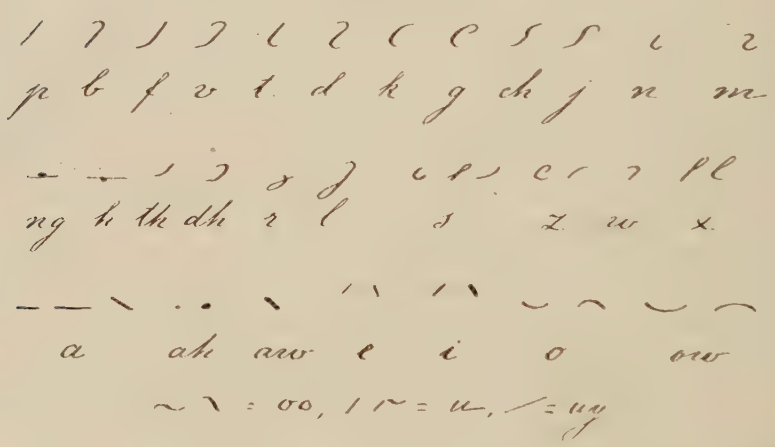

Mer eller mindre överensstämmande med här upptagna konsonanttecken finnas även nedifrån uppåt skrivna bitecken för *f d k g s* (det sista här ovan upptagna *s*-tecknet) *t* och *v*.[1]

Intressant är att finna, hurusom Davies som skiljemärke inom konsonantparen använder sig av att låta de starka ljuden få tecken som börja skarpt, medan de svaga ljuden få rundade sådana; således samma idé, som särskilt tysken Scheithauer tillämpar ehuru i nedre ändan av konsonanttecknen.

Vad vokalbeteckningen beträffar så tycks Davies icke ha varit tilltalad av den Gabelsbergerska symboliken med undantag för

[1] Att *m* fått samma form som hos Gabelsberger kan ju ha berott på en tillfällighet.

tryckningen för *a*, vilken han upptagit. Som synes har han även behållit Gabelsbergers *a*-tecken; men i övrigt äro hans vokaltecken liksom konsonanttecknen fullt självständigt valda och fördelade.

Vokaltecknen äro avsedda att ingå i ordbilderna, men kunna i vissa fall skrivas fristående, och då *över* resp. konsonant, om de skola läsas före denna, *under* densamma om de skola läsas efter.

Aw anser Davies vara så lika *ah*, att det kan betecknas »genom litet extra tryckning».

Korta vokaler kunna ofta uteslutas inuti ord, men skola alltid utskrivas i början (*a* symboliseras dock medelst tryckning på efterföljande konsonant) och slutet. Utöver alfabetet har Davies en hel del särbestämmelser, vilka ganska avsevärt inveckla det eljest till sin planläggning mycket enkla systemet. *Nd* och *nt* äro förminskade *d* och *t*, vilka dock skola skrivas lägre än föregående tecken för att skiljas från de mindre *m* och *n*. *Pr, pl* etc. erhållas genom att *r*-cirkeln eller *l*-ovalen tillfogas föregående skarpt slutande konsonanttecken direkt utan hack, medelst dragning åt vänster. Ett utelämnat *l* kan symboliseras medelst »korsning».

Till följd av bitecknen kunna många ord konstrueras på mer än ett sätt, i vilket fall Davies tillråder användande av den större ordbilden enär »stora former kunna skrivas fortare än små» — ett påstående som inte är så illa menat, som det låter.

Obligatoriska ordförkortningar finnas ej i Davies system. Däremot användas sammanskrivningar av ord i stor utsträckning.

Sammanhängande text.

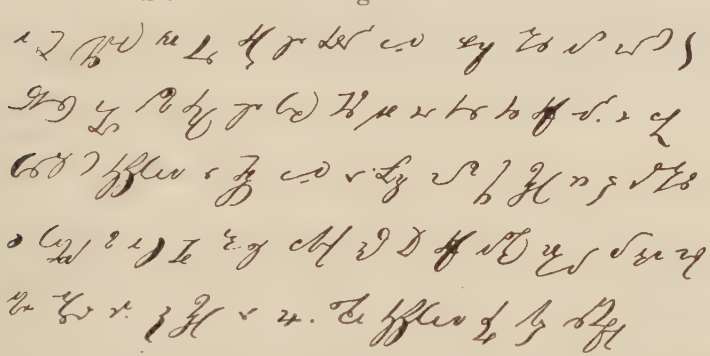

Reproduktion efter D. S. Davies. Manual af Sonography. London 1887. Sid. 40.

Översättning.

In every department-of human affairs, Practice long precedes Science: systematic enquiry into-the modes-of action

of-the-powers-of nature-is-the tardy product-of a-long course-of efforts to-use those powers for practical ends. The conception, accordingly, of political-economy as a-branch-of science, is extremely modern; but-the subject with which its-enquiries are conversant has in all ages necessarily constituted one-of-the chief practical interests-of mankind, and, in-some, a-most unduly engrossing one. That subject is Wealth. Writers-on political-economy profess to-teach, or-to-investigate . . . . .

GREGG.

1888.

(Se Nordamerika).

KINGSFORD.

1888.

Detta halvkursiva system utgavs under titeln »*The Oxford Shorthand*».

Man skulle ju kunna vänta sig, att detta system varit använt vid universitet i Oxford eller åtminstone, att det kommit från denna stad. Så är emellertid icke förhållandet. Systemet har ingenting annat gemensamt med Oxford än namnet, och uppfinnaren Percy Edward Kingsford — förut anhängare av Malone — var icke ens bosatt därstädes utan i Dover.

Alfabet.

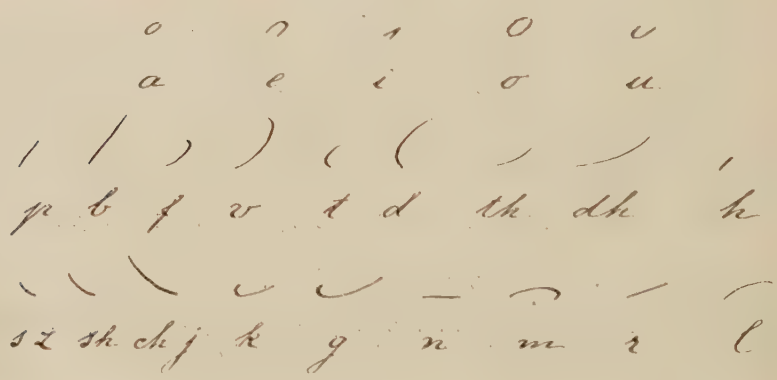

Tack vare ett enkelt alfabet, och en mycket energisk propaganda, fick systemet en ganska betydande spridning — 27:e upplagan offentliggjordes 1921 — vartill väl också bidragit »tron» att det var fråga om ett av universitet i Oxford sanktionerat system.

Som synes har Kingsford i stort sett upptagit den Duployéska vokalbeteckningen, men inskränkt sig till att endast beteckna de engelska huvudljuden. I full överensstämmelse med Malones 4 vokalgrupper har han fördelat tecknen för *a e o u (oo)*, medan hans eget nya tecken för *i* är avsett, att i de flesta fall uteslutas,[1] eller också att endast utskrivas till hälften.

För diftongerna finnas inga särskilda tecken, utan konstrueras dessa enligt ganska svårfattliga regler med hjälp av de enkla vokaltecknen.

Vad konsonanterna beträffar, så äro *p b k g* (något så när) *m* och *r* lika med Malones motsvarande tecken, samt *f v* och *n* lika med Greggs, men alfabetet i sin helhet gör inte intryck av att vara hoplappat enligt den av vissa s. k. uppfinnare använda metoden att hämta tecken för tecken från olika äldre system, utan synes Kingsford målmedvetet och självständigt ha uppställt sitt alfabet. Svårt är emellertid att förstå varför han i fråga om tecknen för *s sh* och *ch*, vilka även användas för *z zh* och *j*, gått ifrån den kursiva principen, och lagt dessa i bakåt lutande riktning.

För att visa att *icke* någon vokal mellan två konsonanter är utesluten, användes ett särskilt tecken (en liten rundad hake) som skrives fristående utanför ordbilden.

Tryckning på ett konsonanttecken symboliserar ett följande *r;* förlängning av ett tecken efterföljande *t* eller, om förlängningen göres ännu större, *d*, varvid i båda fallen de förstorade tecknen sänkas genom linjen för att icke förväxlas med på linjen stående stora grundtecken.

Tecknen i Kingsfords system äro i läroboken förhållandevis större än i andra system, och »tryckningen» oerhört kraftig, vilket bidrager till att ordbilderna se klumpiga ut.

Enkelheten i det grundläggande alfabetet gör ett gott intryck; men allt eftersom man närmare går igenom den Kingsfordska läroboken, blir man mer och mer besviken av att finna, hurusom den enkla grunden invecklats genom en mängd mindre tilltalande tilläggsregler.

Sedan Gregg börjat på allvar göra propaganda för sitt system i England, hör man ej heller så mycket talas om *the Oxford Shorthand.*

[1] The New Manual of the Oxford shorthand. 27. upplagan. Sid. 19.

CALLENDAR.

1889.

Hugh L. Callendar B. A. i Cambridge,[1] och senare professor i fysik i the Imperial College of Science i London offentliggjorde 1889 ett halvkursivt system, som han kallade: »*Cursive Shorthand*».

Callendar var en mycket framstående teoretiker, och i inledningen till sin lärobok lämnar han en intressant redogörelse för de grunder, vilka enligt hans uppfattning borde göra sig gällande vid uppställandet av ett stenografiskt system. Han berättar här hur han efter att i två år ha sysselsatt sig med Pitmans system fick se en amerikansk lärobok i stenografi av William Upham, som han fann så överlägsen, att han för alltid lämnade Pitman. Detta Uphams system lade han också som grund för sin egen Cursive Shorthand, och mycket av hans teoretiska betraktelser återfinnes hos Upham.[2]

Under de närmare 40 år, som förflutit, sedan den Callendarska boken kom ut, ha nya rön gjorts, nya uppslag kommit fram, och den stenografiska vetenskapen, som sådan, avsevärt utvecklats; men det mesta av vad Callendar säger i sin inledning är sådant, att det mycket väl kunde ha varit skrivet den dag som är, och ändå i de flesta fall väckt vårt obetingade erkännande. Utrymmet tillåter endast att i fri översättning återgivna några brottstycken.[3]

»Hittills har stenografien endast använts av kontorsstenografer och referenter, vilket berott på att de flesta system antingen som Taylors utelämnat för mycket, eller också som Pitmans ha en allt för invecklad regelapparat. '*Cursive Shorthand*' är avsedd att fylla behovet av ett system, som är så lättläst, regelbundet och läsbart att det lämpar sig för allmänt bruk, men på samma gång tillräckligt kort för att kunna utvecklas till debattskrift.

Dessa olika krav stå i intimaste sammanhang med varandra. Kravet på korthet står ofta i rak motsats till det på lättlästhet; men å andra sidan ju tydligare former och ju enklare regelapparat man har, desto fortare kan man skriva utan att läsbarheten går förlorad.

Endast *två* olika storlekar kunna vid hastig skrivning särskiljas.

---

[1] Han blev några månader efter bokens utgivande M. A.

[2] William P. Upham. A Brief History of the Art of Stenography With a proposed new system of phonetic shorthand. Salem Mass. 1877.

[3] Intrycket av denna inledning hade dock blivit bättre, om den ej illustrerats av en mängd för Pitmans system ogynnsamma, särskilt utvalda ordbilder.

Större eller mindre utböjning av en båge är ett osäkert skiljemärke. Mer än 4 olika riktningar — vanliga skriftens lutning, lutning bakåt, snett uppåt och vågrätt — böra icke förekomma. Det bakåt lutande strecket är icke så lätt att utföra, men bör kunna användas för mindre ofta förekommande ljud. 'Tryckning' som skiljemärke lämpar sig icke för allmänt bruk.

Grundliga undersökningar över olika beteckningars hastighetsvärden — med hjälp av en elektrisk kronograf, som automatiskt inregistrerat tiden på en hundradels sekund när — ha givit följande resultat. Metoden att beräkna hastighetsvärdet för ett tecken efter antalet på en viss tid skrivna sådana är vilseledande, ty när man upprepade gånger skriver ett och samma tecken, komma hand och arm att omedvetet ställas i det mest gynnsamma läge för utförande av just ifrågavarande tecken. Den kronografiska metoden har fördelen att kunna ge den exakta tiden för utförande av vilken *del* som helst av ett tecken, ävensom den tid som förlorats, om man tvekat hur ett tecken eller en förbindning skulle utföras.

Otillförlitlig är också metoden att räkna antalet skrivdrag, ty bortsett från svårigheten att avgöra, vad som menas med ett »drag», tager man ju vid denna metod ej alls någon hänsyn till, om det gäller svårutförda eller lättutförda drag eller förbindningar. Om man t. ex. efter den metoden gjorde en jämförelse mellan kursiva och geometriska system, skulle man begå en absurd orättvisa mot de förra. Det gäller förresten icke antalet »drag», eller hur kort en ordbild kan göras, utan vid vilken hastighet den kan säkert läsas.

Om ett tecken skrives större eller mindre spelar föga roll.

Det anses allmänt, att det går lättare att skriva raka streck än bågar, men detta är sant endast om de raka strecken äro fristående, ty bågarna ha fördelen av att kunna lättare förbindas med andra tecken.

I kursiva system är det ofta svårt att skilja de olika tecknen från varandra, men i de »geometriska» förekomma en mängd svårskrivna ordbilder. Det är därför bäst att gå en medelväg genom att så långt möjligt låta alfabetets tecken bestå av geometriska former, men fördela dessa tecken så, att de flesta ordbilder bli kursiva.

Trubbiga vinklar äro svåra att få fram vid hastig skrivning, då de lätt övergå till bågar. En ordentligt skriven trubbig vinkel tar mera tid än två spetsiga vinklar. Bågar i lutande riktning anses allmänt föranleda otydliga ordbilder. Detta gäller dock endast i vissa förbindningar, och man bör därför icke helt och hållet förkasta dem.

Cirkeln är mycket lättare att utföra i mitten och i slutet av ordbilder än i början. Om en cirkel förenas med en stapel, så övergår denna lätt till en båge. Runda hakar (hooks) böra användas sparsamt, och endast i en storlek. Öglor endast på samma sätt som i vanlig skrift. Bitecken böra användas så litet som möjligt, men kunna icke helt och hållet undvikas. Linjemässighet vinnes genom att de vanligaste ljuden få tecken, som icke avlägsna sig från skrivlinjen. Lyftandet av pennan från papperet kräver i och för sig en tid av från 0.1—0.3 sekunder.

Det är ingen konst att skapa ett system som förefaller enkelt, om man undviker svårigheter, och ger eleven vaga bestämmelser, överlåtande åt honom själv att välja mellan olika alternativ. Det är till ingen nytta att göra ett system enkelt, om man inte också kan ge det noggranna och fullständiga beteckningar.

Alla auktoriteter äro nu ense om att ett stenografiskt system måste vara fonetiskt. Det måste befrias från den ortografiska stavningens inkonsekvenser och svårigheter, ja det är nästan omöjligt att skaffa tecken för alla de olika kombinationer av bokstäver, som finnas i den vanliga skriften. Fonetisk stavning ökar även stenografiens uppfostrande värde, särskilt som ett medel att förbättra uttalet. Man måste dock erkänna, att fonetisk stavning till en början förorsakar eleven vissa svårigheter, men detta är av föga betydelse.

Godtyckliga tecken och förkortningar böra ej användas.

Enkelhet och lättskrivenhet befordra läsbarheten, ty ju mera regelbundet ett system är bildat, desto lättare går det att läsa, och ju lättskrivnare ordbilderna äro desto tydligare komma de att skrivas.

Ett viktigt villkor för läsbarheten av ett fonetiskt system är, att liknande ljud få liknande tecken, och olika ljud olika tecken. Det senare är lika viktigt som det förra, ty olika ljudande ord riskera då icke att förväxlas. Ett och samma ord skall alltid betecknas på ett och samma sätt, och olika ord få aldrig betecknas med samma tecken.

Olika höjdställningar i förhållande till skrivlinjen lämpa sig icke för allmänt bruk. Komma de dock till användning, så bör detta ske endast för att symbolisera begynnelseljud.

Utan att gå ifrån kravet på att liknande ljud skola ha liknande tecken, bör man söka ge de lättast och snabbast skrivna tecknen åt de oftast förekommande ljuden, samt fördela dem så att de ljud, som oftast förekomma tillsamman, få de lättaste och tydligaste förbindningarna. Varje tecken skall passa för sin plats. Sådana tecken som passa i början eller slutet, men icke inuti ord, skola

givas åt för- eller slutstavelser. All till buds stående grafisk materiel skall utnyttjas. Att använda mer än ett tecken för ett och samma ljud är slöseri.

Alfabet.

Cursive Shorthand.

CONSONANTS.								
P		*up*	F		*for*	L		*el, -ly*
B		*be*	V		*have*	R		*ry, ery*
T		*to*	TH		*think*	M		*em, me*
D		*do*			*them*	N		*en, ny*
K		*key*	CH		*which*	NG		*-ing*
G		*give*	J		*joy*			
S		*ess*	SH	up	*show*	W		*why*
Z		*as, is*	H	up	*hoe*	Y		*your*

SHORT VOWELS.			LONG VOWELS.					
A	up	*pat*	AH	up	*are*	EH		*way*
E	up	*pet*	OO	up	*you*	UR		*year*
I	up	*pit*	EE		*we*	OH	up	*owe*
O	–	*pot*	I		*eye*	OR	up	*awe*
U	–	*but*				OY	up	*boy*
OO	–	*foot*	AIR		*e'er*	OW	up	*how*

COMMON COMPOUND CONSONANTS.								
PT		*apt*	SP		*speak*	NT		*into*
KT		*act*	ST		*first*	ND		*hand*
KS		*ex-*	Kon		*con-*	Shon		*-tion*

Reproduktion efter Callendar. A Primer of Cursive Shorthand. London 1889. Sid. 2.

De bästa förkortningar äro sådana som användas i vanlig skrift, men för att kunna följa det talade ordet måste man därutöver i stor utsträckning — i alla system — begagna sig av även andra

förkortningar medelst uteslutning. Ordsammanskrivningar böra användas sparsamt. Om det gäller att dechiffrera en slarvigt skriven sats, är det en stor fördel om varje teckenbild står för endast *ett* ord.»

Granskar man närmare dessa krav, som Callendar ställt upp för sig, så finner man till sin förvåning, att han icke alls talar om betydelsen av, att de stenografiska grundtecknen göras enkla. Den stora mängden sammansatta tecken sätter också sin prägel på alfabetet.

Att Callendar hämtat de flesta av sina tecken från Upham är påtagligt, ehuru han ersatt en del av dennes märkvärdiga vinkeltecken med staplar och inslingrade öglor à la Byrom. Samma betydelse i båda systemen ha emellertid tecknen för konsonanterna *b d g k m n p* och *t* samt vokalerna *a (take), u (up), o, ow,* och *ay.*

Callendar anger själv sin huvuduppgift vara att skapa en stenografi lämpad för en större allmänhet, men även om man tager hänsyn härtill, verka dock hans sammansatta tecken mindre tilltalande, ehuru det ej kan förnekas, att cirklarna avsevärt bidraga att underlätta förbindningen.

Vad teckenfördelningen beträffar framgår ju av vad här förut anförts, att Callendar uppskattat betydelsen av, att hänsyn tages till ljudens frekvens.

I läroboken framhålles dock hurusom tecknet för *p* är övre rundningen i slutet av vanliga skriftens *p*, att *t*-tecknet är rundningen i slutet av vanliga skriftens *t*, *k* = vanliga skriftens *c*, *g* = första delen av vanliga skriftens stora *g*, *l* = vanliga skriftens *l* o. s. v. Det är ju möjligt, att Callendar, liksom så många andra systemuppfinnare, sedan han fått sitt system färdigt, kommit att tänka på, att dessa överensstämmelser kunde underlätta inlärandet; men det stora antalet sådana motsvarigheter, samt saknaden av någon redogörelse för resultaten av gjorda frekvensundersökningar, gör det ganska antagligt, att dessa icke varit för teckenfördelningen avgörande.

I full överensstämmelse med de grunder, vilka han uppställt för sitt arbete (se sid. 277) använder Callendar kursiva och geometriska tecken vid sidan av varandra — kursiva äro *s z l r m n* och *ng* — men icke har han lyckats i sin strävan, att så fördela dessa blandade tecken, att de komma att bilda kursiva ordbilder. Mer än halvkursivt kan systemet icke göra anspråk på att vara.

En ganska märkvärdig motivering lämnar Callendar beträffande tecknet för *f*. Han framhåller att *f*-ljudet i vanlig skrift i vissa fall betecknas med *ph*, och låter därför sitt stenografiska *f*-tecken bliva

en kombination av tecknen för *p* och *h*. Och samma högst ostenografiska princip följer han i fråga om de enkla ljuden *th* och *ch* (se alfabetet). Vid såväl *h* som *sh* uteslutes i regel det raka strecket, och den ensamma cirkeln användes skriven nedåt (medsols) för *h* och uppåt (motsols) för *sh*. Callendar söker i möjligaste mån tillämpa principen att icke överlämna något åt godtycket, utan att i allt ge noggranna bestämmelser, men han får också en mycket invecklad regelapparat med en mängd särbestämmelser, vilka ofta äro ganska krångliga. Särskilt gäller detta vokalerna, dit han även räknar de engelska vokala *r*-ljuden.

De sammansatta tecknen för *m* och *n* (hämtade från Upham), som börja och sluta vid linjen användas efter en metod som några år senare skulle vidare utvecklas av Page,[1] samt återfinnas hos bland andra Reuter i Sverige och Dewey i Amerika. Första delen av *m* och sista delen av *n* uteslutes i resp. början och slutet av ord, eller utskrives för att symbolisera kort vokal eller *y*.

Utöver i alfabetet upptagna tecken för konsonantförbindningar finnas ytterligare 17 sådana, vilket gör det möjligt att i de flesta fall tillämpa regeln, »att vokal mellan två konsonanter symboliseras genom att de båda enkla konsonanttecknen utan vidare direkt förenas». I vissa fall, särskilt vid sammansatta ord, måste dock *frånvaron* av vokal mellan två konsonanter utmärkas genom delning av ordbilden (!). Så skrives t. ex. *small* = *s mall, snare* = *s nare* o. s. v.

Även ändelser och slutstavelser skrivas ofta fristående i olika höjdställningar.

Sammanhängande text.

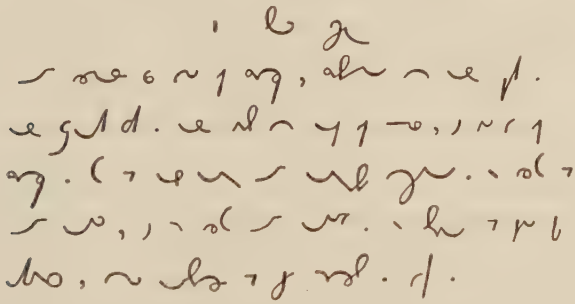

Reproduktion efter Callendar. Manual of Cursive Shorthand. London 1889. Sid. 88.

[1] Se Page's Graphonography. Redan Lyle 1762 och många efter honom ha förut använt sådana till skrivlinjen återgående tecken.

Översättning.

The Lord's Prayer.

Our Father wich art in heaven, hallowed be Thy name. Thy kingdom come. Thy will be done in earth, as it is in heaven. Give us this day our daily bread. And forgive us our debts, as we forgive our debtors. And lead us not into temptation, but deliver us from evil. Amen.

Den mest använda förkortningsmetoden består i uteslutandet av ordens senare del, varvid dock en liten punkt utsättes *efter* ordbilden för att tillkännage att ordet *är* förkortat.

I läroboken finnas 270 ordförkortningar och sammanskrivningar.

Det Callendarska systemet väckte ganska mycken uppmärksamhet, och fick många erkännanden av framstående teoretici, ehuru skriften allmänt ansågs vara för lång och omständlig för högre hastigheter.

Stor förvåning väckte det emellertid att Callendar redan 1891 gav ut ett nytt system, och allra mest att han då, trots allt vad han 1889 skrivit om den fonetiska stavningens fördelar nu övergår till ortografisk sådan. Han motiverar detta med »att två och ett halvt års erfarenheter av undervisning i det fonetiska systemet övertygat honom, att svårigheterna för nybörjare att lära sig stava efter ljuden äro mycket större än han förut trott, samt att det är oklokt att försöka införa ett fonetiskt stenografiskt system i skolans lägre klasser.»

Detta nya system gavs ut under titeln »*Orthic Shorthand*». Callendar har här emellertid icke inskränkt sig till att endast ändra stavningen. Systemet, som sådant, är högst avsevärt förenklat, och omkring halva antalet bokstäver har fått nya beteckningar. Det är svårt att förstå hur Callendar i sitt förord till den nya läroboken kan säga, att ingen ändring har gjorts i fråga om grundprinciperna för systemet.

Av särskilt intresse är att Callendar här uteslutit nästan alla sina förra sammansatta tecken, och i stället utnyttjar cirkeln som självständigt tecken för *l*, *r* och *h*. Borttagandet av det förra bakåtlutande tecknet för de korta och långa *(ay)* *e*-ljuden har även gjort skriften i sin helhet mera kursiv.

En annan nyhet är att diftongerna erhållas helt enkelt genom att vinklarna avrundas till bågar (påminnande om Greggs blended consonants).

Alfabet.

Orthic Shorthand.

Letter	Example	Letter	Example
A	ab, act	N	know
B	bad	O	proof
C	cabby	P	plate
D	adder	Qu	query
E	fed	R	roller
F	left	S	sort
G	get	T	trust
H	hit	U	upper
I	city	V	wavy
J	jug	W	wow
K	luck	X	exit
L	like	Y	eyes
M	melt	Z	size

Reproduktion efter Callendars Manual of Orthic Shorthand. 1919. Sid. 3.

The »*Manuel of Orthic Shorthand*» avser endast systemet för allmänt bruk och korrespondensskrift. För dem, som önska ytterligare fullkomna sig och nå större hastigheter, finnes ett särskilt »*Supplement*»[1] innehållande förkortningsregler samt 180 ordförkortningar.

Samma princip, som i *Cursive Shorthand*, gäller även här för förkortningar, men i stället för den fristående punkten, som visar att ett ord är förkortat, användes metoden att skriva ut första delen av ordet, och tillfoga ändelsen eller sista eller två sista bokstäverna fristående, men nära intill ordbilden. *Th* uteslutes i början av ord, och symboliseras genom att efterföljande ordbild höjes över linjen. Denna metod tillämpas även på en hel del förstavelser.

1919 utkom läroboken i *Orthic Shorthand* i ett 5:e »tryck» och samma år ett 3:e »tryck» av supplementet; men någon nämnvärd

[1] Supplement to the Manual of Orthic Shorthand. Third Impression. London 1919.

spridning torde intetdera av Callendars båda system ha fått. Kanske förhållandet härvidlag blivit annorlunda, vad det senare betydligt enklare systemet beträffar, om han icke övergått till ortografisk stavning, som allra minst torde passa för det engelska språket.

SWEET.

1892.

Henry Sweet, född 1845 och död 1912, var på sin tid Englands förnämste språkforskare, och som sådan ryktbar överallt i den lärda världen, även i Sverige, där han 1877—78 tidvis vistades vid Uppsala universitet.

1869 fick Sweet se Bells *Stenophonography*, vilket system han lärde sig och använde under flera år, dock utan att vara fullt belåten med detsamma. Omedvetet kände han motvilja för de geometriska ordbilderna, och efter att hava sett skriftproven i Zeibigs *Geschichte der Geschwindschreibkunst*, blev han övertygad om de kursiva systemens företräde. Antagligen påverkad av de tyska systemen, utnyttjade han tecknen dubbelt genom att ge dem olika betydelse allt efter deras ställning till skrivlinjen. Däremot ville han icke vara med om någon symbolisk vokalbeteckning, eller att för andra ändamål använda tryckning eller olika höjdställningar.

Han insåg, att borteliminerandet i övrigt av dessa grafiska hjälpmedel ur systemet, måste ha till resultat, att detsamma skulle bli längre än andra system, men ansåg att kortheten betydde mindre än lättskrivenhet och läsbarhet.

Vad stavningen beträffar, blir man högst förvånad över att finna, hurusom den världsberömde »fonetikern» — kanske påverkad av Callendar — här kompromissar. Han säger: »Det är nu allmänt erkänt, att de bästa (most efficient) stenografiska systemen äro sådana, som ha en fonetisk grund», men framhåller å andra sidan, »att det inte är så lätt att lära sig stava fonetiskt, samt att det ofta kan vara fördelaktigt att kunna stava ortografiskt, t. ex. när det gäller egennamn och utländska citat.» Han beslutar sig därför att ge ut sitt system i två former: en ortografisk då det endast gäller moderat hastighet, och en fonetisk för större hastigheter. Dessa båda former, som äro införda i en gemensam lärobok och avsedda att kunna användas vid sidan av varandra, äro grundade på ett och samma alfabet. Redan detta var betänkligt, då det gäller ett språk, där

skillnaden mellan de båda stavsätten är så stor som i engelskan, och visar att den store språkmannen icke haft sinne för vikten av att fördela tecknen med hänsyn till, i ena fallet bokstävernas, i andra fallet ljudens frekvens.

Sweets lärobok offentliggjordes under titeln: »*A Manual of current Shorthand. Ortographic and Phonetic. Oxford 1892*».

Alfabet.

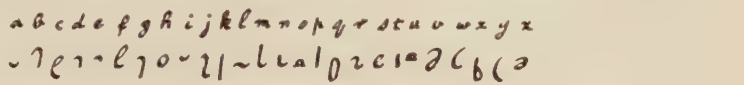

Reproduktion efter Sweet's Current Shorthand. 1892. Sid. 2.

Som synes äro konsonanttecknen stora eller medelstora (med undantag av det lilla *l* och bitecknet för *r*) och alla vokaltecknen små.

De stora konsonanttecknen få olika betydelse allt eftersom de stå på linjen eller äro sänkta så att hälften kommer under linjen; och likaså ha vokaltecknen fått bestämda höjdställningar. När ett vokaltecken före eller efter konsonant icke skrives ut, användes ett uppåt draget bindestreck för att markera att en vokal uteslutits (vanligen *e*).

Långa vokaler betecknas genom förlängning av resp. tecken. Dubbelkonsonant betecknas genom att tecknet för den enkla konsonanten skrives förstorat, en idé som dock i vissa fall kunde leda till förväxling mellan dubbelkonsonant och något av de stora enkla tecknen. Om två konsonanter följa på varandra utan vokal emellan, skola de förenas utan bindestreck, eller om detta icke är möjligt skrivas alldeles tätt intill varandra, antingen fristående eller så att de gå ihop.

För de vanligaste konsonantförbindningarna finnas dock särskilda beteckningar. Några av dessa äro godtyckligt bildade, som t. ex. *th* = vanliga skriftens *c* (förminskat), andra äro bildade av resp. enkla tecken, t. ex. *st* och *ts*, där *s*-öglan är direkt förenad med *t*-tecknet o. s. v.

Sweet framhåller, att inget stenografiskt system, hur lättskrivna dess grundtecken än äro, kan vara utan förkortningar. De få sådana, som användas i det ortografiska systemet äro bildade efter vanliga engelska förkortningsmetoder. Även ortografiskt skrivande elever tillrådas att använda *f* i stället för *ph* och *gh* (när detta uttalas som *f*), *k* eller *s* i stället för *c*, att i de flesta fall utesluta *h* samt skriva dubbelkonsonanter enkelt o. s. v. Bland andra förkortningsregler finner man en så obestämd sådan som att »obekväma konso-

nantförbindningar ofta må undvikas genom att utesluta en av konsonanterna, antingen den som är svårast att skriva eller den som är minst tydlig».

Allt detta har gällt den ortografiska formen, vilket ju visar att Sweet i tillämpningen även vid lägre hastigheter börjat närma sig den fonètiska stavningen.

Den fonetiska formen är som sagt grundad på samma alfabet, vartill dock komma särskilda tecken för ljuden *z sh zh tsh dsh* och *ng*, samt naturligtvis en hel mängd nya vokaltecken. I stället för de 5 ortografiska tecknen för bokstäverna *a e i o u*, behöver han nu 16 tecken för olika nyanser av vokalljud.

Jämte en del godtyckliga förkortningar användas här i betydligt större utsträckning än i det ortografiska systemet såväl fastställda som fria ordförkortningar, varvid även olika höjdställningar komma till användning.

Sammanhängande text.

Ortografisk. *Fonetisk.*

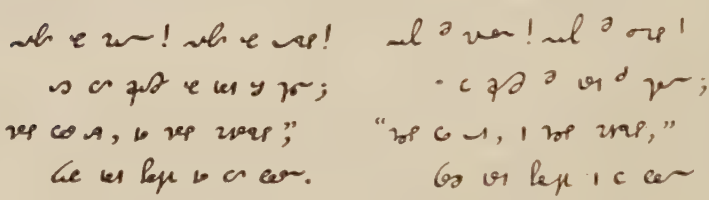

Reproduktion efter Sweet's Current Shorthand. Sid. 29 och 125.

Översättning.

Life is real! Life is earnest!
And the grave is not its goal;
»Dust thou art, to dust returnest»,
Was not spoken to the soul.

Anm. I fonetiska texten här ovan är *and* = ett litet vågrätt streck (godtycklig förkortning), *is* = *z* (ett upp- och nedvänt *s*), *its* = *ts* samt *to* = *t*.

Granskar man närmare det Sweetska systemet, så kan man icke underlåta att göra två mycket märkliga iakttagelser: 1. Samtliga tecken äro avsedda att vara kursiva, men skriften i sin helhet ser dock föga kursiv ut. 2. Samtliga tecken äro onekligen, för att vara kursiva mycket enkla, men skriften i sin helhet blir trots detta relativt lång.

Förklaringen på den första egendomligheten torde ligga i, att Sweet, som själv liksom så många andra engelsmän hade en mycket

upprättstående vanlig stil (proven här ovan äro av hans egen hand), skrivit sina ordbilder i ojämn lutning med många tecken alldeles upprättstående. Ja redan i själva alfabetet är detta förhållandet med en del tecken.

Vad beträffar att av enkla tecken blivit en lång skrift, så får detta sin förklaring av att de vid bestämda höjdlägen bundna tecknen krävt insättandet av en mängd s. k. döda bindestreck. Sweet har icke förstått att i de tyska kursiva systemen, vare sig det är fråga om symboliserande eller vokalskrivande sådana, vokalerna bli det förbindande elementet. I hans system göra vokalerna själva i de flesta fall *för sin egen del* anspråk på särskilda bindestreck för att kunna förenas med föregående konsonant.

Denna sig så kallande kursiva stenografi, där det icke finns något av de verkligt kursiva systemens upp och nedåt gående pendelrörelse, och där dessutom de många döda bindestrecken förorsaka en avsevärd tidsförlust, kunde icke finna många anhängare, och Sweets första upplaga av läroboken blev också den sista.

ABBOTT.

1893.

Frederick Fant Abbott offentliggjorde 1893 ett system, som han kallade »*Swiftograph, the simplest System of Shorthand Writing in the World.*»

Detta onekligen enkla system är emellertid ingenting annat än en förenklad bearbetning av Callendars Orthic Shorthand. I princip finner man ingen skillnad, och tecknen för *a c d e i l m n o q r s t u* och *y* äro desamma i båda systemen.

Den stora enkelheten och en mycket energisk propaganda, har emellertid gjort, att systemet vunnit en viss spridning (15 upplagor av läroboken ha utkommit), ehuru under sista åren — även här efter Greggs frammarsch — en avgjord återgång visat sig.

SPENCER.

1894.

Den store filosofen Herbert Spencer kunde redan då han var 13 år gammal (1833) stenografiskt upptaga en sin onkels predikningar med ett system, som hans fader William George Spencer uppställt.

När han 10 år senare kom att jämföra detta system — *Lucid Shorthand* — med Pitmans, fann han det så värdefullt att han erbjöd sin fader att utarbeta en redogörelse för systemet (draw up an exposition of it). Utkastet till en sådan blev också snart färdig, men utgivandet uppsköts gång på gång, och ingenting var gjort, när den äldre Spencer dog 76 år gammal.

Sedan hade ju Herbert Spencer så mycket annat att göra under många år, men på gamla dagar tog han fram det sedan 50 år tillbaka liggande manuskriptet, och fattade beslutet att utan uppskov offentliggöra sin faders verk.

Boken kom ut under titeln: »*A System of Lucid Shorthand devised by William George Spencer With a prefatory Note by Herbert Spencer. London 1894.*»

I förordet framhåller Spencer, att han icke beslutat sig offentliggöra systemet enbart för att hedra sin faders minne, eller för att öka antalet redan förut existerande stenografiska system, utan säger sig ha gjort det först och främst därför, att »han så länge hyst och ännu hyser övertygelsen, att *Lucid Shorthand* borde ersätta den vanliga skriften». Detta system har, säger han, icke *samma* läsbarhet utan *större* läsbarhet än andra system, och är samtidigt lika kort som dessa, varför också användningen av detsamma för olika ändamål skulle bli till ofantlig fördel för mänskligheten.

Alfabet.

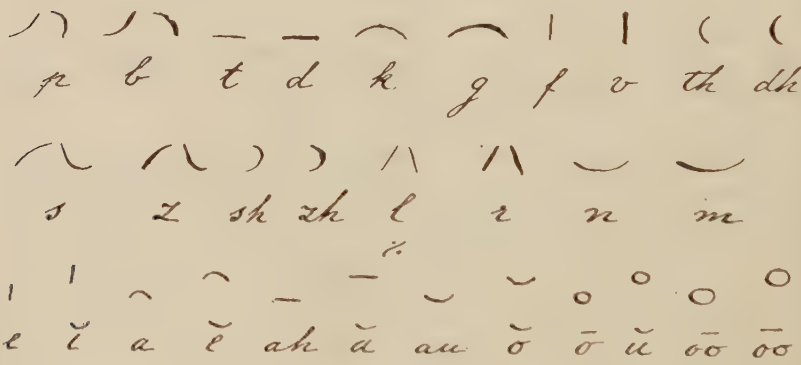

Lucid Shorthand är ett rent geometriskt vokalskrivande system, med alla konsonanttecknen i samma storlek, och konsekvent parade med tryckning som skiljemärke, samt vokalerna betecknade med samma tecken som för konsonanterna i förminskad storlek, jämte större och mindre cirklar.

De olika vokallägena förekomma endast vid enstaviga ord, samt i första stavelsen av flerstaviga sådana. Den som så önskar kan i stället använda »tryckning» för att skilja korta och långa vokaler åt. Tecknen kunna i många fall skrivas i olika riktningar, allt eftersom det passar bäst. De enkla vokaltecknen kunna förbindas med varandra, och på så sätt helt naturligt bilda diftonger.

30 förstavelser och 22 slutstavelser betecknas genom att första *vokalen* utskrives fristående intill stamordet, en del av dem på linjen och andra över linjen. Ett dussin slutstavelser erhållas dock genom utskrivande av första konsonanten t. ex. *-ment* = *m* o. s. v. Dessutom finnas 150 ordförkortningar och ordsammandragningar, mer eller mindre godtyckligt bildade.

Sammanhängande text.

(med utskrivna vokaler)

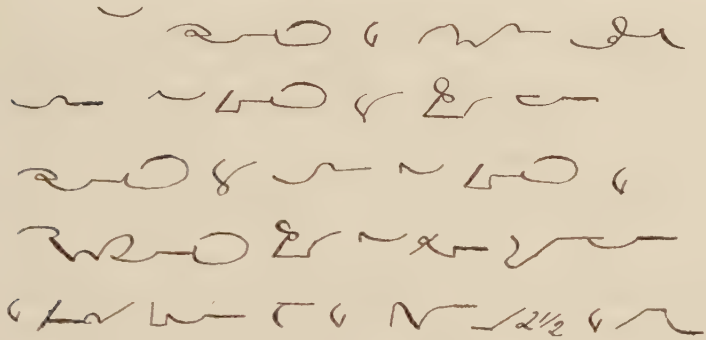

Översättning.

On counting the separate motions made in writing these words, and counting those made in writing the corresponding words in Lucid Shorthand, the reader will find that the first are 2 ½ times the last.

Enkelt och lättläst är onekligen det Spencerska systemet, men så gör det icke heller anspråk på att kunna skrivas med större hastighet än två och en halv gång så fort som vanlig skrift.

Att detta system med sina trubbiga vinklar och även eljest svårskrivna ordbilder, och med »tryckning» på såväl uppåt dragna som bakåt dragna tecken någonsin blivit offentliggjort, tyder på, att Herbert Spencer varit fullkomligt oberörd av den stenografiska konstens stora utveckling under det 19:e århundradet.

GRAPHONOGRAPHY.

(Page)

1894.

J. P. Page utgav 1894 under pseudonymen »Grapho» ett kursivt system, som han kallade Graphonography.

Detta är ett rent kursivt vokalskrivande system, som varken använder sig av »tryckning» eller »symbolisk» beteckning. Stavningen grundar sig på den vanliga ortografien, men modifieras avsevärt särskilt med hänsyn till de olika vokalljuden.

Alfabet.

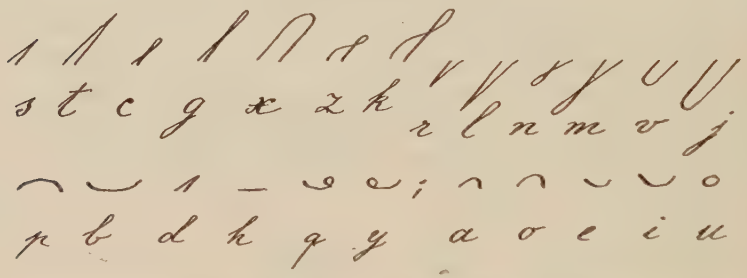

Dubbelkonsonanter utmärkas icke. Stumt *e* i slutet av ord uteslutes, ävenså obetonat *e* och *i* i början av ord. Inuti ord symboliseras *e* (ävensom *i*- och *ä*-ljuden) genom att omstående konsonanter direkt förbindas med varandra.

De sammansatta tecknen (*s t c g* etc.) användas på ett ganska fyndigt sätt.[1] I början av ord utskrives endast andra hälften av dessa tecken, i slutet av ord endast första hälften; och vare sig dessa tecken helt utskrivas eller endast i delar (s. k. alternativa tecken), så sammanfogas de med andra tecken direkt utan särskilt bindestreck. Men om man *mot regeln* skriver ut dessa tecken till fullo, så betyder detta i slutet av ord att *s* eller *es* skola tillfogas, samt i början av ord att man i stället för resp. *s t c g d k r l m* och *n* skall läsa resp. *sh th ch ag ad ki pr pl br* och *bl*. Att *m* blir = *bl* och *n* = *br* är ju mindre trevligt, men Page har dock här funnit en utväg att på ett mycket givande sätt utnyttja s. k. »regelvidrigheter».

[1] Lyle, Adams, Oxley och Cadman m. fl. ha härvidlag varit föregångare.

Exempel.

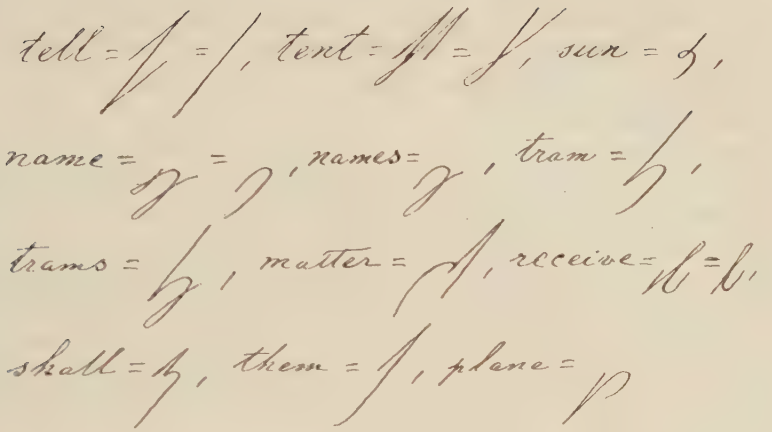

I läroboken äro upptagna beteckningar för 45 förstavelser och lika många slutstavelser, samt 80 obligatoriska ordförkortningar. Förkortningar i övrigt äro huvudsakligen bildade enligt principen att skriva ut endast början av längre ord, ehuru även korsningar och ordsammanskrivningar förekomma. Olika höjdställningar i förhållande till skrivlinjen har till den grad utnyttjats i själva alfabetet, att de ej kunna på annat sätt användas.

Trots en rekommendation i förordet av G. C. Mares har systemet icke fått någon nämnvärd spridning, men redan det sätt, varpå de »sammansatta» tecknen utnyttjats, erbjuder så mycket av intresse att Page utan tvivel gjort sig förtjänt av en aktad plats i stenografiens historia.

CLAY.

1898.

Arthur Joseph Clay, Oxford M. A. (Fil. Dr.) är en av de få engelsmän, som riktigt förstått skillnaden mellan de — låtom oss säga — tyska kursiva systemen och de engelska s. k. *cursive* eller *script*systemen. Han insåg, att det mest utmärkande för Gabelsberger och hans efterföljare var den jämna växlingen mellan nedåt dragna staplar och uppåt dragna bindestreck, samt dessa senares utnyttjande för en symbolisk vokalbeteckning. Han vill också, att sådana system i stället för att kallas »kursiva» skola benämnas »*alternating*» (växlande).

Clay är dock icke belåten med de tyska systemen, där »tecknen valts på slump utan någon vetenskaplig analys», och bestämmer sig för, att utarbeta ett nytt system på självständig grund, ehuru han i stort sett upptager Gabelsbergers symboliska vokalbeteckning. Vad teckenfördelning och andra detaljer beträffar går han helt och hållet sin egen väg.

I en mycket intressant 30 sidor omfattande inledning till läroboken redogör Clay klart och redigt för hur han fullt självständigt, utan tanke på några »klassiska» tecken för vissa ljud, bestämmer sig för vilka delar av språket som skola betecknas, vilka tecken som böra komma till användning, samt huru dessa tecken skola fördelas på ifrågavarande ljud. Som mål för sitt arbete ställer han skapandet av ett system, där 1. Alla konsonanter betecknas medelst enkla nedstreck. 2. Alla vokaler symboliseras med hjälp av uppåt dragna bindestreck. 3. Alla konsonantförbindningar åstadkommas utan insättande av några uppstreck.

1898 hade Clay systemet färdigt och offentliggjorde sin »*Manual of Linear Shorthand. An Original Scientific Alternating Shorthand.*»

Alfabet.

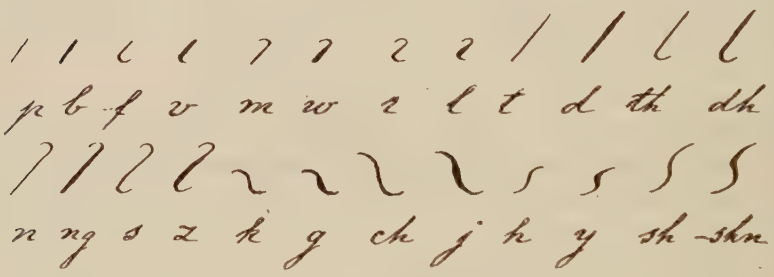

Här finns ingenting annat än de kursiva teckentyperna, i och för sig, som påminna om Gabelsberger, och i full överensstämmelse med sin föresats har också Clay för sina konsonanter eliminerat bort alla tecken som icke äro nedstreck. Således inga konsonanttecken som kunna skrivas uppåt (liksom Gabelsbergers *f t* och *p*), och inga cirklar eller andra små tecken. Cirkeln behöves, som vi senare skola finna, för att bilda beteckningar för konsonantförbindningar.

Vad teckenfördelningen beträffar har Clay först och främst sökt tillgodose kravet på, att liknande tecken tilldelas varandra liknande ljud. Han framhåller den rent tekniska vinst, som uppstår av att vissa regler för konsonantförbindningar därigenom kunna bli mera omfattande. I andra rummet sätter han kravet på att oftast före-

kommande ljud skola få de bästa tecknen. Som skiljemärke använder han »tryckning», men icke blott när det gäller varandra liknande ljud, utan även för att skilja t. ex. *w* från *m*, *y* från *h*, och *l* från *r*.

Clay skaffar sig behövligt antal vokalbeteckningar genom att även låta bindestrecken förändras till formen. Så har ju andra uppfinnare av kursiva system gjort före honom, men ingen på samma sätt. Han har insett att bågar med konkava sidan uppåt icke låta sig bekvämt förenas med föregående skarpt slutande nedstreck, och likaså att bågar med konkava sidan nedåt icke låta sig förenas med efterföljande skarpt börjande nedstreck, samt att buktiga bindestreck betyda en viss tidsförlust; och i stället för att tillgripa någon av dessa tre utvägar har han löst frågan medelst en ganska tilltalande kompromiss.

Vokalschema.

		Kort avstånd	Långt avstånd
Rakt bindestreck.	Över linjen	*a*	*ah*
	På linjen	*e*	*ay*
	Under linjen	*i*	*ee*
Rundat bindestreck.	Över linjen	*o*	*oh*
	På linjen	*u*	*ur*
	Under linjen	*oo*	*oo*

Exempel.

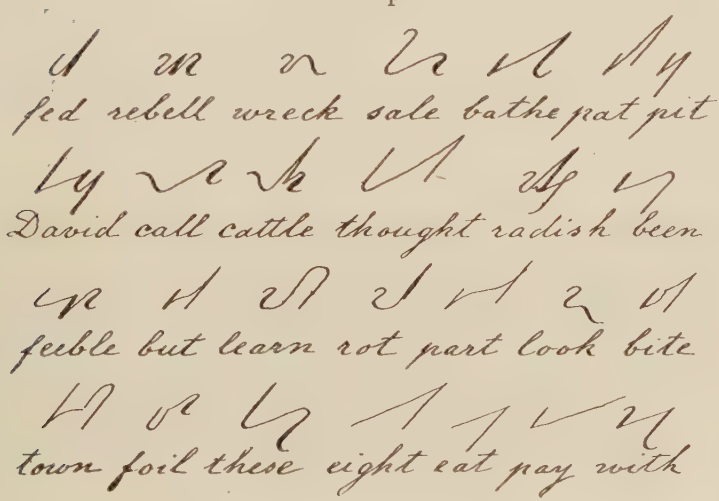

Framför skarpt börjande nedstreck skrives det rundade bindestrecket med konkava sidan uppåt, efter skarpt slutande nedstreck med konkava sidan nedåt; och vid konsonanttecken med rundad hake vidgas denna hake, om bindestrecket är rundat.

Diftonger erhållas helt enkelt genom att bindestrecket brytes, och följande konsonanttecken ställes på linjen med kort och långt avstånd för resp. *ī* och *ōw*, samt över linjen för resp. *ōi* och *ōu*.

Det gällde emellertid även för Clay att för alla konsonantsammanställningar skaffa sig sådana tecken, som icke krävde några uppstreck och som kunde behandlas alldeles på samma sätt som tecknen för de enkla konsonantljuden. För *l*- och *r*-förbindningarna införde han mer eller mindre självständiga enkla tecken, varvid han dock i stor utsträckning måste tillgripa bakåtlutande sådana. *S-(z-)*förbindningarna fick han genom införande av cirkeln som ett bitecken för *s*, vilket kunde förenas med resp. konsonanttecken utan något särskilt bindestreck. För *t* och *d* efter annan konsonant användes cirkelbågar med konkava sidan nedåt i två längder, för *n* en liten cirkelbåge med konkava sidan uppåt (en större sådan betecknar i början av ord *con-*, i slutet av ord *-sion, -tion*) o. s. v. Oaktat en mängd regler med åtföljande undantag har Clay dock icke kunnat undvika, vad han kallar *Accidental Consonant-combinations,* där de enkla huvudtecknen utskrivas med ett litet hack emellan. I stort sett har han dock löst uppgiften, att skaffa sig konsonantförbindningar utan användning av uppåt dragna bindestreck, vilka skulle kommit i kollision med hans vokalbeteckning.

Förstavelser betecknas antingen genom en konsonant, som skrives fristående, eller genom ett bindestreck över eller under linjen, som symboliserar förstavelsens begynnelsevokal. Slutstavelser betecknas genom tillsättande av konsonanter eller konsonantsammanställningar, vilka icke kunna förekomma som sådana i slutet av ord, eller genom att slutstavelsens första konsonanttecken utskrives fristående.

Härtill kommer ett mindre antal ordförkortningar och ordsammanskrivningar.

Clays »*Linear Shorthand*» erbjuder onekligen mycket av intresse, och hans teoretiska betraktelser äro väl värda att läsas och begrundas. Att systemet ej vunnit någon nämnvärd spridning, icke ens bland den lilla minoritet av engelska stenografer, som börjat intressera sig för den kursiva principen, torde först och främst ha berott på den överdrivna användningen av »tryckning» som skiljemärke.

CLARKE.

1907.

Den kände juristen och politikern, Sir Edward Clarke, berättar själv huru han under sina första skolår — han var född 1841 — förvärvat kunskap i två ämnen — konsten att tala och stenografi — vilka varit honom till mera nytta än något annat han efteråt fått lära.

Först många år senare fick han veta, att systemet, som han i stor utsträckning använt för eget behov var Taylors, men efter att på gamla dagar ha dragit sig tillbaka från politiken, började han intressera sig för stenografiens teori och offentliggjorde 1907 ett eget system, som han kallade »*Easy Shorthand*».

Som grund för sitt arbete lade Sir Edward kravet på att de stenografiska tecknens betydelse icke fick vara beroende av olika tryckning, olika storlekar eller olika höjdställningar.

Alfabet.

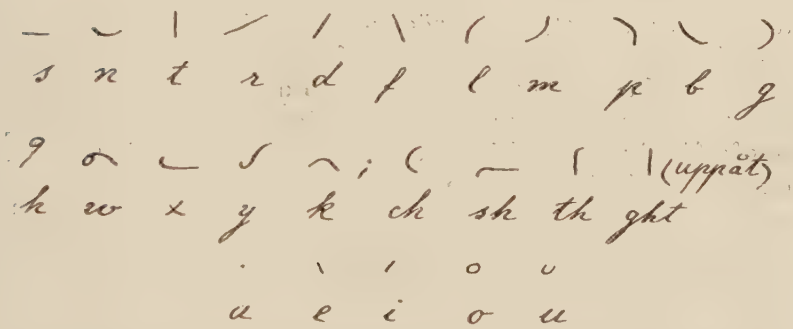

Ur vanliga skriftens alfabet strök han *c*, som ersattes med *k* eller *s*; och bestämde sig för att ge de varandra närstående paren *s* och *z*, *f* och *v*, *g* och *j* samt *k* och *q* var sitt gemensamma tecken. Han behövde således 12 tecken för resp. *s n t r d f l m p b g k* samt ytterligare 4 för de mindre ofta förekommande *h* (varvid *th ch sh* och *ght* ej inräknats) *w x* och *y*.

Sina 16 konsonanttecken ordnade han efter lättskrivenheten, och så sammanfördes helt enkelt teckensamlingen med konsonantsamlin-

gen, ordnad efter frekvensen, varefter tecken efter tecken från toppen räknat gavs åt konsonant efter konsonant.

Att på detta sätt rent matematiskt fördela tecknen efter frekvensen, *utan hänsyn till andra krav,* kunde ej annat än leda till obekvämma och föga linjemässiga ordbilder; och det är svårt att förstå, hur en eljest så praktisk man kunnat tro, att det skulle gå så lättvindigt att skapa ett stenografiskt system.

Dubbelkonsonanter betecknas genom att resp. enkla tecken skrivas något större (icke dubbelt). Korta vokaler inuti ord uteslutas. För långa vokaler finnas ytterligare tre grupptecken: ett litet nedåt draget streck för *a,* ett litet vågrätt streck för gruppen *e* och *i,* samt ett litet uppåt draget streck för gruppen *o* och *u.* Dessa tre tecken kunna i början och slutet av ord förenas med ordbilden, men skrivas eljest fristående. Samtliga vokaltecken göras mycket små (en tredejdel så stora som konsonanttecknen).

10 förstavelser och två slutstavelser förkortas enligt den ganska vanliga engelska metoden, att första konsonanten utskrives fristående.

Clarke varnar för användningen av för många förkortningar, och läroboken upptager endast 26 ordförkortningar och 6 ordsammanskrivningar. Ordförkortningarna äro bildade enligt regeln att de två första konsonanterna utskrivas korsade.

Den Clarkeska endast 32 sidor omfattande läroboken är mycket lättläst, och systemet, som i hög grad gör skäl för sitt namn, är så enkelt, att den intresserade med alfabetet framför sig utan svårighet torde kunna tyda här nedan införda prov på sammanhängande text, vilket å andra sidan är tillräckligt för att visa, att det icke går för sig, att fördela tecknen uteslutande efter ljudens (eller bokstävernas) individuella frekvens.

Sammanhängande text.

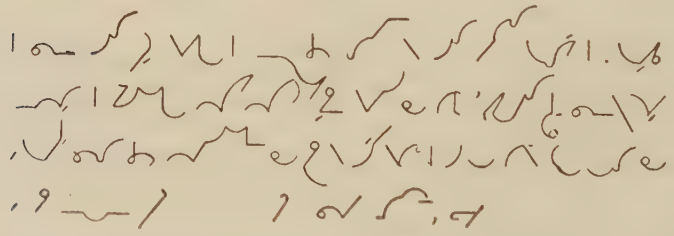

Reproduktion efter Sir Edward Clarke. Easy Shorthand. London 1907. Sid. 31.

Översättning.

It was my good fortune to spend two years of my early boyhood at a boarding school at Edmonton called College House, from which, although the ordinary teaching was very poor, I brought away two acquirements which have been of more value to me in life than any which I have since added. They were elocution and shorthand.

BAYLISS.

1911.

William John Bayliss offentliggjorde 1911 ett högst kuriöst system under namn av »*Perpendicular Shorthand*».

Alla konsonanttecknen skrivas uppifrån nedåt, och skriften i sin helhet går också i lodrät riktning nedåt. Som skiljemärke inom konsonantparen användes den fristående punkten, och »tryckning» begagnas däremot för att skilja konsonanter, som icke alls ha något gemensamt, från varandra. Så blir *k* med tryckning = *s*, *c* med tryckning = *z*, *p* = *l*, *th* = *h*, *sh* = *f*, *zh* = *v*, *t* = *n*, *d* = *ng*, *r* = *m* och *w* = *y*.

Alfabet.

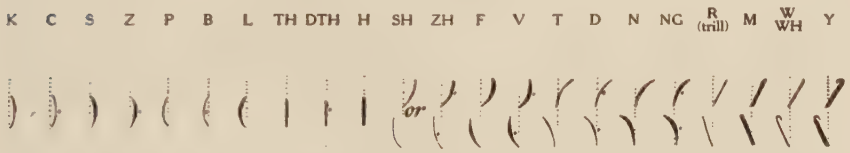

Vokaltecknen äro av två slag: sådana som ingå i ordbilderna och fristående. Den förra klassens vokaltecken, huvudvokaltecknen, bestå av cirkeln i två storlekar samt ett litet streck med och utan »tryckning», vilka 4 tecken, i olika betydelse allt eftersom de stå till vänster eller höger om linjen (den vertikala) eller intill densamma, beteckna 12 olika huvudvokaler eller diftonger. Dessa huvudvokaltecken[1] förbindas med resp. ords första konsonanttecken. Den andra klassen av vokaltecken, de fristående användas för mindre viktiga vokaler eller diftonger och för 4 triftonger, samt bestå av små fristående streck och bågar i olika riktningar med och utan tryckning.

[1] Med huvudvokaler (principals) menar Bayliss sådana som tillsammans med konsonanterna ha mest betydelse för läsandet.

I stor utsträckning användas rundade hakar för bildande av såväl konsonantförbindningar som för- och slutstavelser.

I systemet finnas 98 olika tecken, vilka genom största tänkbara utnyttjande av »tryckning» — ävensom olika ställningar i förhållande till den lodräta skrivlinjen — icke blott användas att beteckna ordförkortningar utan även vid sammanskrivningar av två ord. Att alla dessa godtyckliga beteckningar för ord och ordgrupper måste försvåra inlärandet av systemet är påtagligt.

Sammanhängande text:	Översättning.		
	Though	*often*	*advice*
	I	*my*	*generally*
	employ	*doubts*	*is;*
	so	*whether*	*I*
	much	*it*	*know*
	of	*is*	*that*
	my	*to*	*those*
	time	*any*	*who*
	in	*purpose.*	*want*
	writing	*I*	*it*
	to	*know*	*most,*
	you	*how*	*like*
	I	*unwelcome*	*it*
	confess		*and*
	I		*follow*
	have		

Reproduktion efter W. J. Bayliss. Perpendicular Shorthand. London 1911. Part 1. Sid. 23.

I en andra del av läroboken tillkomma ytterligare förkortningsregler samt omkring 400 ordsammanskrivningar.

I och för sig torde det icke vara otänkbart att kunna konstruera ett stenografiskt system, som liksom den kinesiska skriften skrives i riktning uppifrån nedåt; men Bayliss har redan genom sina många dubbelbeteckningar för såväl konsonanter som vokaler, samt den rent av orimliga användningen av »tryckning», skapat ett system, varav man icke alls kan få någon uppfattning om den lodräta skriftriktningens inverkan på hastigheten.

Sådant systemet nu är, har det endast kuriositetsvärde.

OLIVER.

1913.

George A. S. Oliver i Nottingham offentliggjorde 1913 i London, New York och Berlin ett kursivt system som kan kallade *Cursive Phonography.*

Detta system har antagits vara en översättning av tyska systemet Stolze-Schrey, antagligen därför att Schrey var en bland förläggarna. Utan tvivel har Oliver stått i förbindelse med Schrey, och kanske också av denne kloke och praktiske systemuppfinnare fått goda råd; men systemet avviker så avsevärt från såväl Stolze-Schrey, som andra tyska system, att det måste betraktas som fullt självständigt. Endast tecknen för *d j g n* och *r* äro desamma som hos Stolze-Schrey.

Visserligen har Oliver, liksom Stolze och Schrey, och så många andra systemuppfinnare i både Tyskland och andra länder, använt samma tecken som Gabelsberger, och även i stort sett samma symboliska vokalbeteckning, men i flera detaljer går han en helt annan väg. Så t. ex. har han upptagit Scheithauers ganska tilltalande metod, att som skiljemärke inom konsonantparen använda en »rundning» för de starka ljuden (Scheithauer har denna rundning för de svaga ljuden), och även torde han från Scheithauer ha hämtat idén att använda öglor för att inuti ord underlätta förbindningen. Öglorna i *b p z s* och *j ch zh sh* uteslutas därför i resp. början och slutet av ord. Vokalerna betecknas i regel symboliskt genom att följande konsonanttecken på kort eller långt avstånd, med eller utan tryckning, placeras över, på eller under skrivlinjen.

Alfabet.

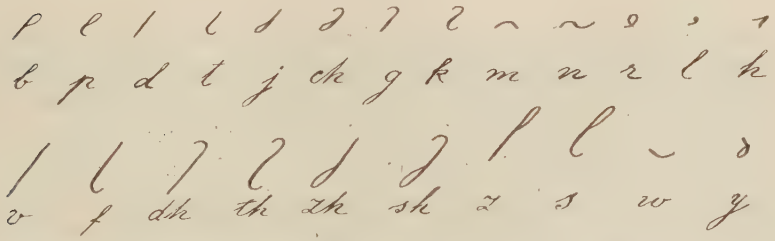

I slutet av ord tillämpas den symboliska vokalbeteckningen med hjälp av ett litet för alla vokaler gemensamt bakåtlutande streck.

För konsonantförbindningar finnas 22 mer eller mindre godtyckliga tecken, under det att de övriga erhållas regelrätt genom enkel sammanskrivning av resp. enkla tecken. För den s. k. korrespondensskriften har Oliver uppställt förkortningar för 20 förstavelser, 30 slutstavelser och ändelser samt 136 vanliga ord.

Sammanhängande text.

. . . I bought an approved scheme of the noble art and mystery of stenography (which cost me ten and sixpence), and plunged into a sea of perplexity which brought me in a few weeks to the confines of distraction. The changes that were rung upon dots, which in such a position meant such a thing, and in such another position something else. entirely different; the wonderful

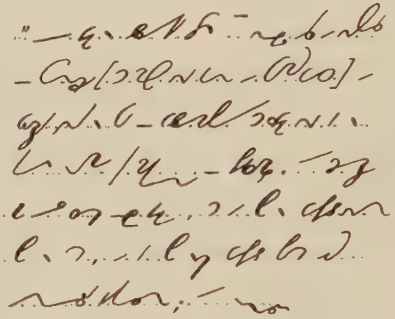

Reproduktion efter Oliver. Cursive Phonography. 1913. Sid. 7.

Oliver har utan tvivel på ett ganska lyckat sätt tillämpat den kursiva principen, och otänkbart är ej, att, om hans system blivit mera känt inom England, detsamma mer än något föregående försök i den vägen, skulle förmått rubba de konservativa engelsmännens fasta tro på den »geometriska» eller halvkursiva principens överlägsenhet.

BURROWS.

1915.

William John Burrows, född i Liverpool 1870, bekant även utom England som framstående systemteoretiker och kännare av särskilt yngre engelska och amerikanska system, offentliggjorde 1915 ett eget sådant som han kallade »*Fluent Shorthand*». Konsonanttecknen äro hämtade från den vanliga skriftens bokstäver och skrivna i dennas lutning. De indelas i tre huvudgrupper: 1. Tecken, som särskilt lämpa sig att skrivas i början av ord och därför tilldelats läppljuden, vilka oftast förekomma i början av ord. 2. Tecken, som särskilt lämpa sig att skrivas i slutet av ord och därför

tilldelats tandljuden, vilka oftast förekomma i slutet av ord.[1] 3. Tecken, som lika lätt förenas åt båda håll och därför tilldelats gom- och väsljuden, vilka icke intaga någon bestämd ställning i orden. Som vokaltecken användas de uppåt eller framåt dragna raka eller bågformiga streck, vilka i vanlig skrift förbinda de olika bokstäverna med varandra.

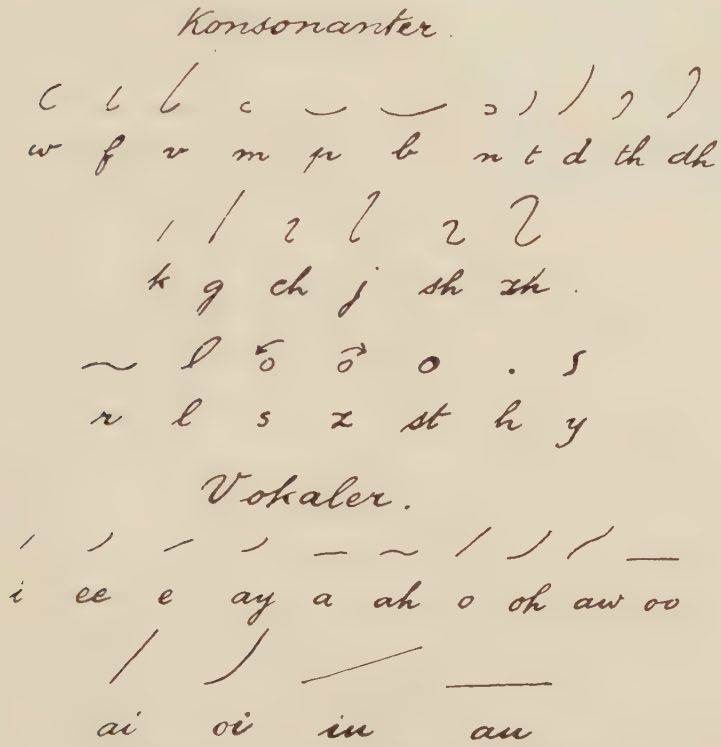

Reproduktion efter Mr Burrows egen handskrift.

S-cirkeln och *l*-öglan skrivas i början av ord åt vänster, eljest i samma riktning som föregående konsonant. Cirklarna för *z* och *st* däremot skrivas i början av ord åt höger, men eljest på samma sätt som *s*. *R v* och *y* äro i början av ord konsonanter, men övergå i slutet av ord att bliva resp. *a u* och *i*. Stavningen är rent fonetisk, ehuru såväl *h* och vokala *r* som obetonade vokaler ofta uteslutas.

Karakteristiskt för systemet är, att en viss frihet råder vid utförande av vokalstrecken, särskilt beträffande särskiljandet av raka och rundade sådana, vilket när det gäller engelska språket, med dess

[1] *Dh* förekommer oftast i början av ord men har fått följa med de andra tandljuden.

mera obestämda vokalljud, icke torde ha allt för menligt inflytande på läsbarheten.

Genom »tryckning» på ett konsonanttecken erhållas efterföljande *d t* eller *th*. Genom förlängning eller förstoring av ett konsonanttecken erhålles ett efterföljande *r*.

I början av ord kan vilken vokal som helst samt konsonanterna *t d th* uteslutas och symboliseras genom höjning över linjen av efterföljande tecken. Ett avsevärt antal förkortade för- och slutstavelser samt ordförkortningar erhållas enligt den vanliga regeln i engelska system, att av ett ord eller stavelse endast så mycket utskrives, att ordet kan tydligen uppfattas. Även ordsammanskrivningar rekommenderas. *To* och *of* kunna uteslutas, varvid det förra symboliseras genom att följande ord skrives under linjen, och det senare genom att omstående ord skrivas tätt tillsammans.

Sammanhängande text.

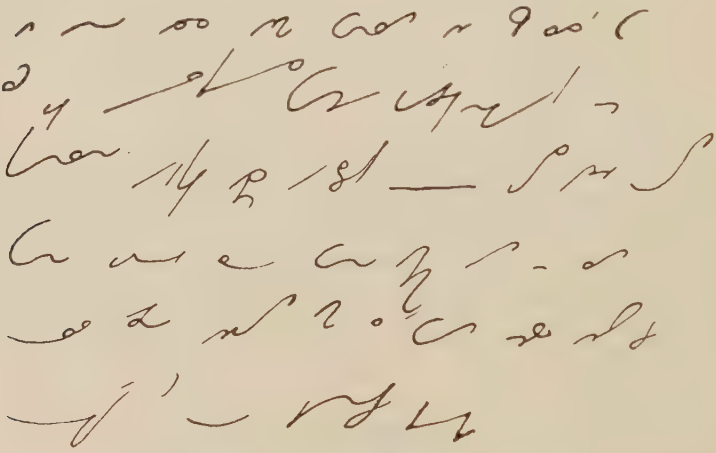

Reproduktion efter Mr Burrows egen handskrift.

Översättning.

In every instance in-which we-reason in-the[1] *strict*[2] *sens (of) the word*[3] *i. e. (that is) make use (of) arguments,*[4] *whether for-the-sake (of) refuting an adversary, or (of) conveying instruction, or (of) satisfying our minds on-any point, whatever may-be-the subject we-are engaged on, a certain process takes-place in-the-mind, which is one and-the-same in-all cases provided it be correctly conducted.*

Anm. 1) *the* = *e* 2) cirkeln åt höger = *st*, tryckning på *k* = *kt*, 3) tryckning på *w* = *wd* 4) *a* (*r*) symboliseras genom att *g* skrives över linjen o. s. v.

Med hjälp av ett fåtal enkla förkortningsregler, samt tack vare en noggrant avvägd teckenfördelning, har Burrows lyckats skapa ett lättlärt system med som det synes korta och lättskrivna ordbilder. Då härtill kommer att konsonanttecknen ha tydliga och lätt skiljbara former, samt att man alltid kan se *var* vokal skall läsas, vare sig den är utskriven eller symboliserad, torde systemet även uppfylla *engelsmännens* krav på läsbarhet. Mindre tilltalande är att tecknen för *th* och *dh* egentligen skulle betyda *nt* och *nd*, samt att *o* fått ett tecken som står mitt emellan vokalen *i* och diftongen *i*. Att däremot *a* och *r* fått samma tecken, i något olika storlekar, är fullt överensstämmande med *r*-ljudets vokala karaktär i engelska språket.

Burrows har endast offentliggjort sitt system i kort sammandrag under formen av tre små brevkort, och ingenting gjort för dess spridande inom större kretsar.

Han kan dock göra anspråk på att i högre grad än någon före honom ha målmedvetet tillämpat den riktiga principen, att tecknen skola fördelas icke blott efter ljudens frekvens i och för sig, utan även med hänsyn till i vilken mån de förekomma i början, i slutet och inuti ord.

DUTTON.

1916.

Reginald Dutton, innehavare av Duttons Business College i Skegness, offentliggjorde 1916 ett nytt geometriskt system, som han kallade »*Duttons*» *24-Hour Shorthand*».

I stället för att, som så många andra stenografiuppfinnare, tala illa om äldre system, uttrycker Dutton sin tacksamhet (*desires to pay his tribute*) för vad föregångarna gjort för den stenografiska konstens utveckling, och nämner särskilt Pitman, Sloan, Malone, Kingsford och Gregg.

Som huvudprincip vid uppbyggandet av sitt eget system ställde han kravet »skaffa goda tecken för *r l t d s* och *n*, så sköta de andra konsonanterna sig själva».

Att de 6 nämnda konsonanterna äro de oftast förekommande och även i andra avseenden betydelsefulla kan ej bestridas, men när det gällt att i praktiken omsätta sin princip, tycks Dutton icke ha givit de bästa tecknen åt dessa konsonanter. Tvärtom ha några av dem fått ganska otrevliga tecken.

Alfabet.

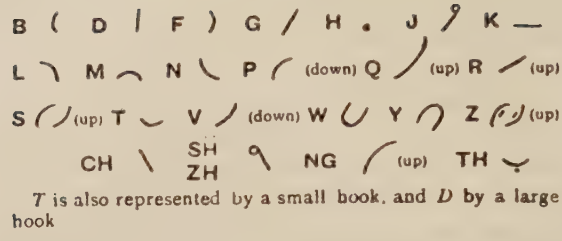

Reproduktion efter »Duttons Shorthand» London 1920. Sid. 3.

Här ovan upptagna tecken för *d* och *t* användas endast i vissa särskilt angivna fall. I regel betecknas dessa konsonanter medelst en *liten* hake för *t* och stor hake för *d*. Dessa hakar skrivas i början av ord åt vänster (ovanför horisontala tecken); i slutet av ord och inuti ord till höger (under horisontala tecken).

Vokalbeteckningen påminner i stort sett om Duployés, och Dutton har även behållit dennes lilla cirkel för *a*-gruppen och stora cirkel för *o*-gruppen. Korta vokaler inuti ord uteslutas i flesta fall. Förkortningsreglerna lyda: 1. Förstoring av ett konsonanttecken symboliserar ett efterföljande *r*. 2. Sänkes ett förstorat konsonanttecken genom eller under skrivlinjen tillfogas *l* i stället för *r*. 3. »Tryckning» på ett konsonanttecken symboliserar ett efterföljande *s* eller *z*.[1] 4. Höjes det förstärkta konsonanttecknet över skrivlinjen tillfogas *n* i stället för *s*. 5. Om två ställningsregler komma att gälla för ett och samma ord, tillämpas endast den första. 6. Av ett ord behöver endast så mycket utskrivas att detsamma kan tydas.

Duttons lärobok med sina 24 lektioner är onekligen enklare än Pitmans, men flera av reglerna ha dock en hel del undantag, vilket gör, att systemet i avseende å lättlärdhet står långt efter t. ex. Greggs system. I fråga om snabbskrivenhet kan det varken mäta sig med Pitmans eller Greggs.

Sammanhängande text.

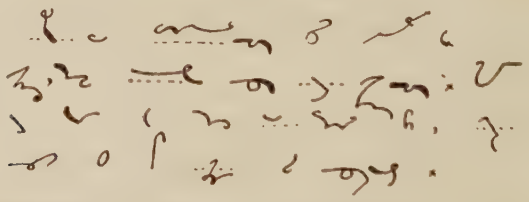

Reproduktion efter »Key to Duttons Shorthand.» Sid. 12.

[1] Tryckning på en hake inuti ord och i slutet på ord symboliserar *s* *framför* haken.

Översättning.

In-addition to-the demonstration schools already required by-the regulations, selected training colleges should-have experimental schools. The-work should-not necessarily be limited to elementary education, and-should-be carried out under the-guidance of-the college staff.

Duttons Business College har filialer i London och Manchester, där en ganska framgångsrik propaganda drivits för systemet. Läroboken kom ut i en 5:e upplaga 1923, och systemet har sin egen tidning: *the Dutton Shorthand Magazine.* I och med Greggs återuppträdande i England 1921 hör man emellertid ej mycket talas om Duttons system.

WEBSTER.

1919.

William O. Webster, som sedan ett 30-tal år tillbaka undervisat i stenografi, offentliggjorde 1919 i Aberdeen sin *Speedography.*

Systemet är halvkursivt och påminner i hög grad om såväl Malones som Greggs. Med Malones system överensstämma *t d, k g, ng* och *nk* (ombytta) och vokalgrupperna *a* och *o*, och med Greggs *b p s th* och vokalgruppen *oo* samt *the blending principle.*

Som huvudgrunder för sitt arbete uppställde emellertid Webster följande krav: 1. Den stenografiska skriften skall ha samma lutning som den vanliga. 2. Vokalerna skola utskrivas inom ordbilderna utan lyftande av pennan. 3. Skriften skall vara så kort att varje stavelse kan utföras i ett drag. Förkortningarna benämnas *speedograms* och de två viktigaste förkortningsreglerna äro: *1. S* symboliseras medelst tryckning, på följande tecken i början av ord och på föregående tecken i slutet av ord. Denna tryckning användes dock endast på nedstreck. *2. R* symboliseras genom att föregående konsonant sättes något *över* skrivlinjen. I flerstaviga ord kan denna regel även tillämpas på *l.*

Den redigt och väl skrivna läroboken upptager 12 förkortade förstavelser, 23 slutstavelser, 499 ordförkortningar och 257 ordsammanskrivningar.

Systemet fick genast i början efter dess utgivande en viss spridning i Skottland, men sedan Gregg 1921 åter började därstädes göra propaganda för sitt system, torde det icke ha fått många nya anhängare.

SONOSCRIPT.

(Sessions)

1921.

En läkare i London, F. Leonard Sessions (vars namn icke förekommer å titelbladet), offentliggjorde 1921 ett nytt system under ovanstående benämning.

Detta är ett halvkursivt system med konsonanterna i vanliga skriftens lutning (eller cirkel- och ovalformiga), samt alla vokaltecknen i vågrätt riktning. Beteckningssättet är fullt enhetligt, och ordbilderna konstrueras efter den enda regeln att konsonanter och vokaler helt enkelt förenas med varandra i samma ordning i vilken de förekomma i orden. »Tryckning» användes som skiljemärke inom konsonantparen, men även för att skilja långa vokaler från korta. Således tryckning på vågräta streck. De konsonantljud som ofta ingå i föreningar med andra dylika — *r l s n* — ha fått cirkelformiga tecken, vilka bekvämt inslingras i andra konsonanttecken, men i övrigt har Sessions, som grund för sin teckenfördelning lagt språkljudens fysiologiska egenskaper.

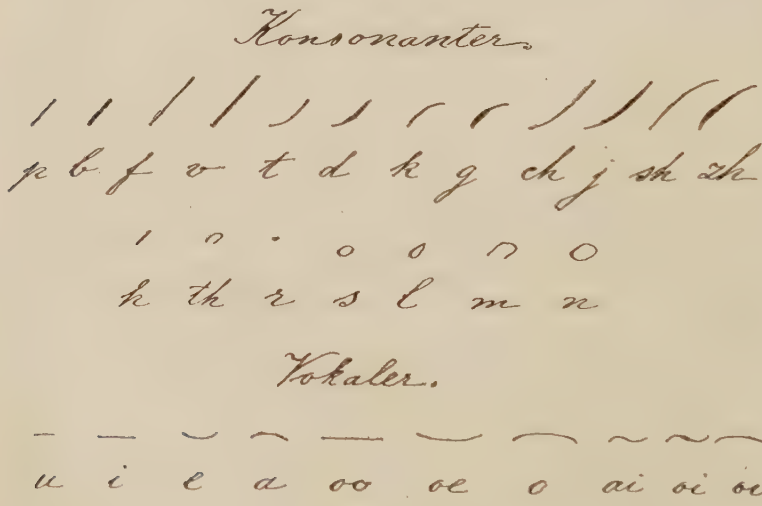

Systemet är både enkelt och lättläst, men saknaden av uppåt dragna tecken gör att skriften, trots de lutande konsonanttecknen, blir stel och föga flytande.

Mycket tilltalande är Sessions användning av de buktiga bindestrecken för diftonger.

Sammanhängande text.

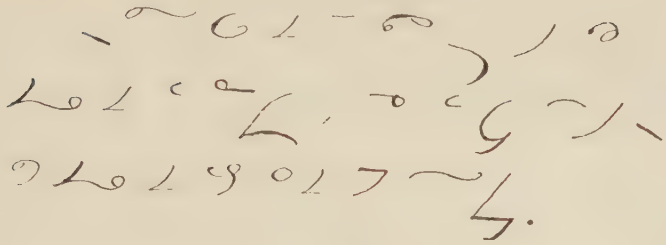

Översättning.

We now came to a small wood which ran down to the seashore, in the shade of which we sat down to rest and to eat our food.

Anm. 1) Om en vokal lutas något snett nedåt läses *w* framför densamma. 2) *Which* = *sh* 3) *And* = *n* o. s. v.

WALPOLE.

1921.

År 1921 offentliggjordes »*A Text-book of Shorthand, by George Walpole*».

Walpole är en i London praktiserande framstående yrkesstenograf. Redan 1895 hade han klart för sig icke blott att vokalerna i ett stenografiskt system böra bokstavligen betecknas, utan även att av till förfogande stående teckenmateriell det bästa bör ges åt vokalerna och icke åt konsonanterna. Han anser att systemen med »konsonantiska» ordbilder ej tillräckligt taga hänsyn till den stora vokalrikedomen i engelska språket, och särskilt icke till det stora antalet enstaviga ord.

Omkring år 1900 började Walpole själv använda ett system, som i stort sett överensstämde med det 1921 offentliggjorda.

Som synes har Walpole här givit vokalerna tecken, som äro fullt likvärdiga med konsonanttecknen, och även avsedda att i praktiken begagnas på samma sätt och lika mycket som dessa. I den goda avsikten att bestämt skilja på konsonanter och vokaler har han givit de förra bågformiga tecken och de senare raka streck (Dement 1905 i Amerika), men med de grunda cirkelbågar som han använder, torde skillnaden mellan konsonanter och vokaler framträda mindre skarpt än om andra metoder — t. ex. konsonanter, nedstreck, vokaler, uppstreck — hade tillämpats.

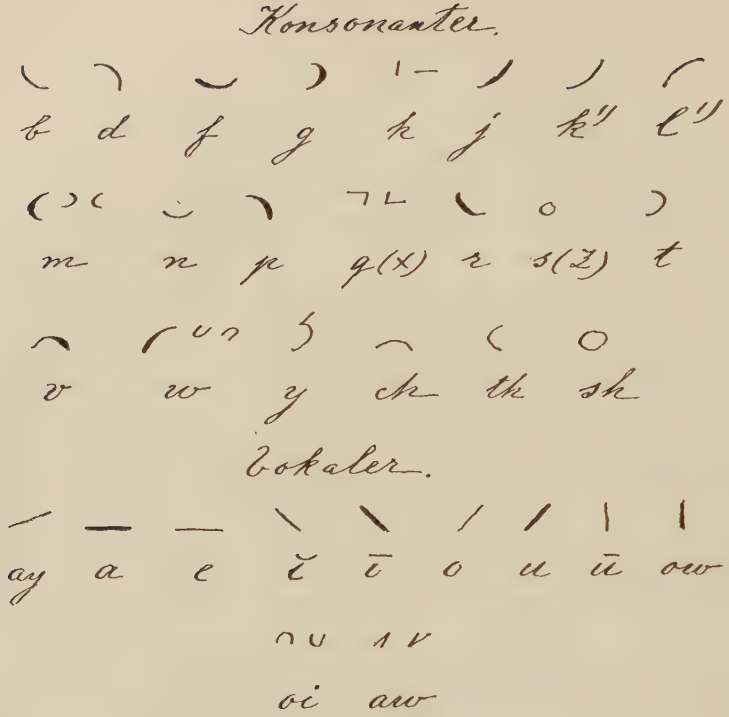

Några bestämda grunder i övrigt för tecknens fördelning på de olika ljuden äro icke skönjbara. Principen att låta varandra liknande tecken fördelas på närbesläktade ljud har icke alls beaktats, och det svaga skiljemärket »tryckning» användes att förvandla *b* till *r*, *d* till *p*, *n* till *f*, *t* till *g*, *h* (nedåtdraget) till *j*, *l* (nedåtdraget) till *w* och *th* till *m*, vilket i hög grad måste försvåra läsningen.

I likhet med Pitman, men i ännu större utsträckning och efter ännu mera invecklade regler, använder Walpole runda hakar (hooks) för att därmed symbolisera vissa konsonanter. Så betecknar i början av ord, vid konsonanttecken, en liten hake ett efterföljande *r* och en stor hake *l*, vid vokaltecknen en liten hake nedåt *r* och uppåt *l*, samt stor hake nedåt *m* och uppåt *k* eller *g*. I slutet av ord ger vid konsonanttecken en liten hake efterföljande *n* och stor hake ändelsen *-shun*, samt vid vokaltecken liten hake nedåt *n* och uppåt *f* eller *v*, och stor hake nedåt *p* eller *b* och uppåt *-shun*. Liksom hos Pitman medför användningen av dessa hakar den olägenheten, att ordbilder i många fall skola läsas i annan ordning än de äro skrivna. Och att tillämpa dessa regler blir ej lätt!

[1] I början av ord skrives *l* uppåt och *k* nedåt, eljest så som det bäst passar.

Där *t* och *p* följa på *s* symboliseras de genom att cirkeln får övergå till liten ögla för *st* och stor ögla för *sp*, varvid i båda fallen *r* kan tillfogas genom en liten förlängning av öglans nedstreck.

Enligt Pitmans förebild får även Walpole genom förkortning av ett tecken till hälften efterföljande *t* eller *d* samt genom förlängning *tr dr thr* och *pr br kr*.

Olika höjdställningar som skiljemärke användas endast undantagsvis vid förkortningar av vissa ofta förekommande ord, men däremot upptager läroboken en mängd ord- och satsförkortningar, varvid korsning förekommer i stor utsträckning.

Walpoles system är en ren yrkesstenografi, och läroboken offentliggjordes endast i 250 exemplar, avsedda för författarens personliga vänner och kolleger.

Sammanhängande text.

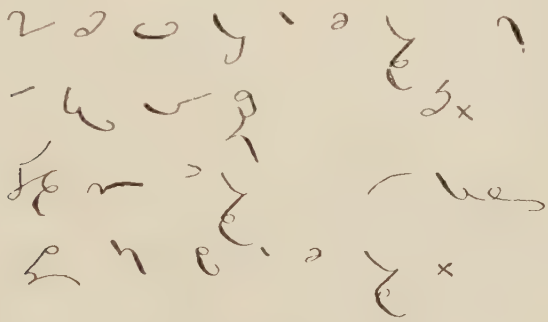

Översättning.

You-are-a close friend, are-you-not, of Mrs Buzzard? I am.
And you-have-been for-a considerable-time? Yes.
Can-you-say-the-same with-regard (to) Mr Buzzard? Well I-have-not-seen so-much of-him as I-have of Mrs Buzzard.

Anm. 1) Haken på *c*=*l*, 2) första haken på *f*=*r*, andra haken=*n*, 3) *are*=*r*, *not*=*n*-haken, 4) *of* godtycklig förkortning, 5) *Mrs*=bitecknet för *m*+*s*, 5) *I*+*m*-hake=*I am*, 7) *ū* med *v*-hake + *b* med *n*-hake = *You have been.*

ÖVERSÄTTNINGAR TILL OCH FRÅN FRÄMMANDE SPRÅK.

En naturlig följd av den moderna stenografiens utveckling och relativt stora spridning i England, långt innan denna konst var känd i andra länder, blev, att engelska system, mer eller mindre

omarbetade, kommit att överföras till andra språk. Detta kunde ske så, att ett engelskt system, som t. ex. Taylors i Frankrike, så småningom så fullständigt anpassats efter det nya landets språk, att det nu där lever under andra namn, och man nästan glömt ursprunget. Men det kunde också ske så, som t. ex. fallet varit med Pitmans system, att detsamma mest till fromma för engelsmän och amerikanare i andra länder i mera oförändrat skick överförts till en mängd olika språk.

Att däremot ett stenografiskt system från något av de ur stenografisk synpunkt sett »yngre» länderna skulle kunna konkurrera med de många beprövade engelska systemen var ju mindre troligt. Ett undantag härvidlag utgjorde dock det franska systemet Duployé, ehuru de flesta engelska system som upptagit dettas principer, i övrigt äro så självständiga, att de icke alls kunna räknas som »översättningar».

Främmande system, i direkta översättningar, förekomma egentligen icke annat än till tjänst för utlänningar, särskilt sådana anställda på handelskontor, vilka önska kunna stenografera på engelska med samma system som de lärt sig i sitt hemland.

Detta gäller först och främst tyskar, vilka före världskriget i stort antal för sin utbildning vistades i England, eller som överflyttat till utomeuropeiska länder, och blivit anställda å kontor, där de behövde kunna stenografera på engelska.

De mest kända översättningarna till engelska av tyska system äro Richters av Gabelsbergers system 1888 (ny bearbetning 1910 av Grund och Comter), Michaelis 1863 och Dettmans[1] 1887 av Stolzes (1909 Stolze-Schrey) samt Mengelkamps[2] 1891 av Rollers.

Heinrich Richter bildade 1881 en tysk stenografförening i London och var även en högt uppskattad ledamot i den förnämliga »*Shorthand Society*», där han med framgång verkade för att ge de engelska stenograferna en annan uppfattning, än de förut haft, om den kursiva principen.

Indirekt torde man också kunna till Richters verksamhet hänföra, att vid just den tiden så många nya halvkursiva engelska system uppstodo.

STENOGRAFTJÄNSTEN INOM PARLAMENTET.

Under 1600-talet höllo båda kamrarna i engelska parlamentet starkt på sitt privilegium att förhandlingarna skulle vara hem-

[1] New York.
[2] Iowa. U. S. A.

liga. Varje offentliggörande av dessa var förbjudet, och tidningar som bröto häremot blevo strängt straffade. Även under förra delen av 1700-talet kämpade parlamentet för denna sin rätt, och endast efter en hård strid kunde de engelska journalisterna besegra ledamöternas konservatism i detta hänseende. Först 1752 i *House of Commons* och så sent som 1821 i *House of Lords* tillätos tidningarnas recensenter att referera debatterna. Till att börja med skedde detta i vanlig skrift, men från slutet av 1700-talet kom stenografien allt mer och mer till användning i underhusets »*reporter galerie*», ehuru ordagranna referat ej behövdes.

Från och med 1803 överlämnades till enskilda personer rätten att som privat företag och på eget ansvar offentliggöra utdrag av förhandlingarna i båda kamrarna. 1809 blev Mr Hansard innehavare av denna rättighet, och efter honom ha dessa halvofficiella protokoll i över 100 år gått under benämningen »*the Hansard*».

Belåtenheten med några av Hansards olika efterträdare var emellertid ej allmän, och 1908 bestämde man sig att för vardera kammaren tillsätta en officiell »*Reporting Staff*», som skulle lämna *ordagranna* referat. Först 1909 blevo sålunda debatterna i engelska parlamentet ordagrant upptagna.

Personalen i denna stenografkår består i vardera kammaren av en *Editor of Debates* och en biträdande Editor, samt i överhuset 6 och i underhuset 12 stenografer. The Editor antager på eget ansvar personalen och leder arbetet. Editors äro för närvarande (1926) i överhuset Mr Reid och i underhuset Mr Turner Perkins.[1]

I båda kamrarna är endast *en* stenograf i sänder i funktion (om icke undantagsvis särskilda svårigheter kunna förutses, eller det gäller något särskilt viktigt anförande).

I överhuset har varje stenograf 10 minuter åt gången, d. v. s. träder i verksamhet en gång i timmen, och far således 50 minuter på sig för utskrivandet, som sker efter diktamen till maskinskrivare.

I underhuset skriva stenograferna första gången de äro i tur under sammanträdet 15 minuter, men sedan minskas tiden allt eftersom dagen framskrider ända ned till endast 5 minuter. Även här utskrivas stenogrammen omedelbart pa maskin, och en timme efter sammanträdets slut skickas de sista arken till tryckeriet, utan att ha granskats av resp. talare eller nagra särskilda kontrollstenografer.[2] Morgonen därpå ligger the *Official Report* färdig, särskilt för vardera kammaren.

[1] Till dessa båda, jämte Gurneyska firmans nuvarande chef, Mr Hodgson, står jag i tacksamhetsskuld för här nedan lämnade uppgifter. Förf.

[2] Detta är så mycket mer anmärkningsvärt, som stenograferna icke arbeta i par, och the Editors granskning endast kan bli mycket ytlig.

Samtliga stenografer i båda kamrarna använda nu (1926) Pitmans system, som efter inträffade vakanser så småningom helt och hållet trängt ut de äldre systemen.

Stenografernas arvoden variera mellan 330 och 380 pund. Endast de tider på året, då parlamentet ej är inkallat, kunna stenograferna ägna sig åt andra arbeten.

Editors of Debates ha ingenting att göra med det stenografiska arbetet inom parlamentets kommittéer och utskott. Detta som ända sedan slutet av 1700-talet under 5 generationer handhafts av medlemmar av den Gurneyska familjen (sid. 144), har nu övergått till firman W. B. Gurney & Sons, vars chef, Mr Walter Hodgson, 1914 övertog den 1813 inrättade officiella platsen, som »Shorthand Writer» i båda kamrarna. Till dennes uppgift hör också att ombesörja stenograferingen vid de tillfällen, då överhuset funktionerar som högsta domstol.

The »*Shorthand Writer of the Houses*» är personligen ansvarig, men arbetet utföres av 6 à 8 i den Gurneyska firman anställda stenografer. För den händelse att många kommittéer och utskott samtidigt skulle sammanträda, äro åtgärder vidtagna för att från andra firmor tillfälligtvis få »låna» stenografer.

Stenograferna fördelas på de olika kommittéerna (utskotten), och var och en sitter vid protokollet i sin kommitté under helt (eller halvt, beroende på längden) sammanträde. Allt eftersom sammanträdet fortskrider hämtas stenogrammen varje halvtimme till den Gurneyska lokalen, som ligger alldeles intill parlamentet; och där mottagas de av s. k. »*Shorthand Readers*» (tränade i att läsa stenogram, som skrivits av andra) dechiffreras och dikteras för att utskrivas på maskin. Då ett kommittésammanträde är slut får stenografen utskriften *uppläst* för sig i och för ev. revision, varefter tryckningen börjar, så att exemplar bli färdiga att distribueras till ledamöterna påföljande morgon.

The »Shorthand Writer», d. v. s. Gurneys firma erhåller en viss summa per år beräknad efter hur mycket arbete som utföres. Stenograferna avlönas av firman och anses på detta arbete kunna årligen förtjäna upp till 400 pund.

Stenograferna använde naturligtvis ursprungligen Gurneys system, men så småningom har brist på Gurney-stenografer allt mer och mer gjort sig gällande, och 1926 funnos endast två sådana kvar, medan de övriga använde Pitmans system.

John R. Gregg

NORDAMERIKA.

Bland de puritaner, som av det politiska och religiösa förtrycket i England under Stuartarna drivits över till Nya England, funnos många, som i sitt hemland använt stenografi i och för upptagande av predikningar;[1] och på så sätt kommo John och Edmond Willis' system samt flera andra av de engelska »gammalgeometriska» systemen över till Amerika.

Även efter oavhängighetsförklaringen 1776 stodo Förenta staterna i så intim förbindelse med moderlandet, att det var helt naturligt, att den stenografiska konstens utveckling i båda länderna skulle gå samma vägar.

Medan i England bland mängden av nya system även funnos många självständiga sådana, finner man däremot i Amerika nästan uteslutande bearbetningar av engelska system, vilket är så mycket mera anmärkningsvärt, som Amerika i övrigt just icke har någon brist på »uppfinnare».

Mest använda voro under senare delen av 1700-talet och början av 1800-talet Gurneys och Taylors system[2] i deras ursprungliga form, samt Lloyds 1793 och Goulds 1823. Lloyds system var emellertid ingenting annat än Graves & Ashtons alldeles oförändrat, och Goulds var Taylors system med den enda ändringen i alfabetet, att cirklarna vid *b* och *p* fått annan placering. Lloyd var den första amerikanska yrkesstenografen, och känd för att ha upptagit och offentliggjort (icke officiellt) förhandlingarna vid Förenta staternas första kongress.

Ett relativt självständigt system offentliggjordes 1819 av en frireligiös predikant (ursprungligen urmakare) Phinehas Baily. Även detta system var en bearbetning av Taylors — *b d f g k l m n p*

[1] Benjamin Franklin har nämnts som en av dessa, och hade också i England av en sin onkel fått lära sig ett stenografiskt system (som han trodde vara uppfunnet av denne), men så småningom glömt detsamma.

[2] Den första amerikanska bearbetningen av Taylors system utgavs 1809 i Boston av S. G. Snelling.

r t w x y ch sh th och *y* hade samma tecken i båda systemen — men den Taylorska vokalpunkten användes endast för ordet *a* samt som allmänt vokaltecken, när tveksamhet rådde om vokalljudet, och för 15 vokal- och diftongljud funnos särskilda tecken, bestående av små streck och cirkelbågar i olika riktningar, samt cirkeln för *o* (med bindestreck även för *oo* och *ou*). Att *o* här betecknas med cirkeln, torde antagligen, liksom i flera andra äldre system, endast haft sin grund i likheten med bokstaven *o*, och i varje fall synes Baily icke alls ha uppskattat cirkelns betydelse som förbindande vokaltecken, så mycket mindre som vokalerna sällan utskrevos inuti ord, där denna cirkelns egenskap mest kunnat utnyttjas.

Enligt anteckningar i Baileys egen dagbok kom första upplagan ut 1819, men den äldsta som finnes i behåll är från 1821.

I en 4:e upplaga av 1831 utgiven i St. Albans fick systemet sin slutliga form, och här framhåller författaren, att hans »*Pronouncing stenography*», avser icke blott att vara en *short handwriting*», utan också en skrift, där varje »*articulate sound*» har sitt bestämda tecken.

Anmärkningsvärt är, att Bailey således 6 år före Pitman sökt åstadkomma en systematiskt uppställd ljudskrift, och det torde vara detta som framför allt gav *the Willis-Byrom Club* anledning att åt Phineas Bailey ägna sin första publikation.[1]

Phinehas Baileys son, Keyes A. Bailey utgav omarbetningar av sin faders system, den sista avsevärt utvidgad 1848.

År 1837 utgav Thomas Towndrow ett system, där han i stället för de vanliga fristående punkterna och accenterna införde bokstavlig vokalbeteckning.

Det skulle emellertid bli Pitmans system förunnat att på allvar väcka intresset för stenografien inom Amerika, och därstädes komma till en hittills oanad spridning i det praktiska livet.

En amerikansk jurist, Stephen Pearl Andrews, besökte 1843 London för att deltaga i »*the Worlds Antislavery Convention*», och fick då sig tillskickade en del Pitmanska broschyrer och läroböcker. Dessa stoppade han in i sin kappsäck, men på återresan tog han fram dem för att fördriva tiden, läste, blev entusiasmerad, och började lära sig systemet.

Efter att under någon kortare tid ha givit lektioner i sin hemstad Norfolk U. S. A. överflyttade han till Boston. Här fick han ett värdefullt stöd i dåvarande statssekreteraren i undervisnings-

[1] Baileyana. Collections, Biographical and Bibliographical, concerning the late Rev. Phinehas Bailey, of Vermont U. S. A. New York 1903.

departementet i Massachusetts, Robert Mann, och gjorde i stor stil propaganda för »*the Spelling and Writing Reform*». Till en början hade läromaterielen huvudsakligen erhållits från Pitman i Bath, men 1844 (ensam) och från 1845 tillsammans med Robert Boyle utgav han läroböcker och övningsböcker av olika slag.

Andrews ledde rörelsen från Boston, och Boyle reste omkring till andra städer, höll föredrag och gav lektioner. 1846 började dessa båda ge ut *American Phonographic Journal*, och två år senare bildades den första amerikanska stenografföreningen »*the American Phonographic Society*».

År 1849 utgåvos nya Pitmanska läroböcker av Booth, Patterson och Elias Longley. Särskilt den senares kom ut i många upplagor och fick stor spridning.

1853 överflyttade Isaac Pitmans broder Benn till Amerika och slog sig ned i Cincinnati, där han grundade »*the Phonographic Institute*», och gav ut egna läroböcker, tidskrifter och annan läromateriel,[1] senare tillsammans med R. Prosser och Jerome B. Howard. (Benn P. dog 1910, 88 år gammal.)

Benn Pitman behöll systemet sådant det då var, och kunde icke förmås, att i senare upplagor vara med om de ändringar, som gjordes i England 1857 och 1863.

1855 uppträdde *Andrew J. Graham* bland pioniärerna för Pitmans system. Först utgav han Isaac Pitmans »*Reporters Companion*» i oförändrat skick,[2] men 1858 offentliggjorde han första upplagan av sin egen 300 sidor omfattande »*Hand-book of Standard or American Phonography*», vilken gör anspråk på att vara Pitmans system förbättrat och »amerikaniserat».

Redan olikheterna i Benn Pitmans och Grahams böcker betydde en splittring inom de amerikanska Pitmanska systemen, men i och med *James Munsons* uppträdande 1867 ökades denna splittring ännu mera, i synnerhet som vardera av dessa tre utgivare av Pitmanska system i sin mån fingo bearbetare och sig så kallande »förbättrare».

Mares[3] delar de amerikanska Pitmanska systemen i tre grupper.

1. Bearbetningar, som stå originalsystemet så nära, att de utan svårighet kunna läsas av engelska stenografer.

2. Bearbetningar, vilka äro så avvikande från originalsystemet, att de endast med svårighet och med hjälp av rena gissningar kunna läsas av engelska stenografer.

---

[1] Även »The History of Shorthand. Cincinnati. 1856.
[2] The Copyright i England lade icke hinder i vägen för avtryck i Amerika.
[3] Föredrag hållet av Geo Carl Mares inför the Shorthand Society i London 1894.

3. System, vilka följa Pitman i fråga om allmänna principer, men eljest äro självständiga.

De till *första gruppen* hörande systemen kunna i sin mån uppdelas i tre underavdelningar: Benn Pitmanska system, Grahamska och Munsonska.

Det karakteristiska för de Benn Pitmanska systemen var närmare anslutning till det engelska systemet, större begränsning i fråga om förkortningarna samt en allmän önskan att få systemet pålitligt vid läsningen; för de Grahamska systemen skarpare förkortningar och nya förkortningsmetoder, samt för de Munsonska ett alfabet så enkelt som möjligt, och regelbundenhet vad såväl system som förkortningsregler och ordsammanskrivningar beträffa.

Benn Pitman fick många efterföljare, och till hans grupp höra bland andra, systemen Longley 1879, Moran 1884 och Scott-Browne 1882. Moran hade på sin tid den mesta undervisningen per korrespondens inom Förenta staterna, och var den förste som införde undervisningsbrev i allmänna tidningar. Mr och Mrs Scott-Browne utgåvo en fullständig samling läromateriel, varibland en översättning till spanska. Deras böcker ha också ganska allmänt kommit till användning i de södra staterna. I det Scott-Browneska systemet har *h* fått samma tecken som i 9:e engelska upplagan, d. v. s. det nuvarande engelska *y*. Genom tryckning på detsamma tillfogas *r* och genom förstorad hake *l*. I detta system användes också ett litet med ordbilden förenat streck för att beteckna ändelsen *-ed* efter ord, som sluta på *t* eller *d*. Bland andra till systemen av Benn Pitmans typ hörande, bör nämnas Hemperley's *Analogical Shorthand*.

Graham offentliggjorde själv många upplagor av sin utomordentligt omsorgsfullt utarbetade lärobok, och inga ändringar i dessa gjordes. Redan i första upplagan voro en del nya detaljregler införda. Förstorad *r*-hake betyder ett tillfogat *l*, förstoring av *l*-hake ett tillfogat *r*. Förlängning av ett tecken har sin verkan *framför* och icke som i engelska systemet *efter*. En stor hake i slutet av ord, som skrives omvänt mot *-tion*, betecknar ett tillfogat *-tive*. De korta *w*- och *y*-tecknen användas förstorade för vissa ändamål, och en stor cirkel i början av ord betecknar *sis* i stället för engelska systemets *sw*. Ändelsen *-ing* betecknas medelst en punkt, och *-ings* med en cirkel.

Graham har omkring 6,000 förkortningar, och utan tvivel är hans system svårlärdare än det engelska originalet.

Bland Grahams efterföljare märkas Alfred Day, Isaac Dement 1888 samt W. L. James 1906 (system *Success*).

Dement var en av Amerikas skickligaste praktiserande stenografer. Av intresse är att han senare kommit på samma idé, som engelsmannen Walpole, nämligen att ge raka streck åt vokaler och bågarna åt konsonanter.

Munsons lärobok var icke så diger som Grahams, men dock den som i utförlighet kom närmast. Munson framhåller, att Pitmans lovvärda önskan att låta de stora massorna få del av den fonetiska stavningens välsignelser, varit anledning till att hans system, som snabbskrift betraktat ej blivit så fördelaktigt som det eljest kunnat bli. Munson själv hade vid utförande av sin bearbetning koncentrerat sig på att möta yrkesstenografens krav, och gör ingen skillnad på »corresponding» och »reporting» skrift, utan behandlar systemet som ett odelat helt. Hans alfabet är detsamma som Isaac Pitmans i dennes 9:e upplaga, med undantag av att *h* är ett *m* med tryckning. Vid alla bågtecken skaffar han sig ett tillfogat *r* medelst en liten hake, och ett tillfogat *l* medelst en stor sådan.

Systemet är nästan fritt från undantag och torde i sin helhet kunna betraktas som en av de bästa bearbetningarna av Pitmans system.

Bland Munsons efterföljare äro de mest kända Mrs Eliza Burnz 1879 och William Osgoodby 1884.

Mrs Burnz, som förut offentliggjort flera läroböcker i Munsons system, och undervisat i detta, vidtog 1879 en del självständiga ändringar.[1] Så införde hon dubbla hakar för *n f v* samt använde en liten accent för att visa att ett ord började med vokal.

Osgoodby behaller Munsons alfabet, men gör det ännu enklare. Mares anser detta system såväl vad korthet som läsbarhet beträffar överträffa alla andra Pitmanska system i denna grupp. Särskilt framhåller han de utmärkta reglerna för bildande av pålitliga ordsammanskrivningar.

Inom den *andra gruppen* av Pitmanska system, d. v. s. sådana som äro mera avvikande från originalsystemet, finner man så väl vokalskrivande system — D. P. Lindsley 1864, George R. Bishop 1884, Gilbert 1890 m. fl. — som »konsonantiska» — A. J. Marsh 1868, Curtis Haven 1883, John Watson 1886 etc.

Lindsley har strävat efter att genom en omrangering av de Pitmanska tecknen få en mera framåtlöpande och linjemässig skrift, och de små vokaltecknen äro i de flesta fall förenade med konsonanterna.[2] Han har fått flera mer eller mindre självständiga efterföljare.

[1] En 16. upplaga kom ut 1918.

[2] Mares har upptagit Lindsleys system inom andra gruppen, men det är så olika Pitmans att det i stället synes böra räknas till 3. gruppen.

Bishop ger vokalerna bokstavliga tecken, vilka ingå i ordbilderna och behandlas på samma sätt som konsonanterna. Gilbert däremot betecknar vokalerna symboliskt genom konsonanttecknens olika längder och ställningar, men man kan inte se om vokalen kommer före eller efter resp. konsonant. Marsh, vars system kommit till rätt stor användning på flera platser vid Stilla havets kust, förkortar rent orimligt. Så betecknar en viss höjdställning att ett kort ord, *vilket som helst* är uteslutet. Watsons lärobok är omsorgsfullt utarbetad, och detta system innehåller flera goda förkortningsmetoder. Mares anser Watson inneha samma ställning inom andra gruppen av Pitmanska system, som Osgoodby inom den första.

Bland de många systemuppfinnare, som visserligen i stort sett acceptera Pitmans principer, men i tillämpningen gått självständiga vägar — *3:e gruppen* — står främst *Ch. C. Beale* (död 1909), stiftaren av *the Willis-Byrom Club.*[1]

Beales system är både enkelt, kort och lättläst. Det mest anmärkningsvärda i fråga om alfabetet är, att *t* och *d* betecknas med cirklar och *s* med en halvcirkel, samt att teckenförminskning betyder ett tillfogat *r* och teckenförlängning ett tillfogat *l*. En annan till denna klass hörande systemuppfinnare är George Thornton 1882, som icke använder tryckning.

Gemensamt för nästan alla amerikanska Pitmanska system är, att det gamla vokalschemat samt de äldre tecknen för *w* och *y* bibehållits. En grundskillnad mellan dem och modersystemet är också att de flesta amerikanska bearbetare ej velat vara med om att uppdela skriften i tre grader. Munson, Osgoodby, Burnz, Watson och Beale ha endast en form av systemet, och Graham och Benn Pitman ha två grader. Dement däremot har i sitt ena system 4 grader.

Isaac Pitman upprättade 1890 en filial i New York som under ledning av brorsonen Clarence skulle verka för spridningen av den engelska skriftformen, ett försök som dock ej rönte någon nämnvärd framgång.

---

[1] The Willis-Byrom club konstituerades 1902 på 300:de årsdagen av offentliggörandet av John Willis »*Art of Stenographie*», och har huvudsakligen till ändamål att utgiva stenografiska arbeten i ett fåtal exemplar avsedda för klubbens medlemmar och de förnämsta biblioteken. Antalet ledamöter är bestämt till endast 25. Den första boken, Beales Baileyana, trycktes i 52 exemplar, den senast utgivna, Wrights »John Willis etc. i 100 exemplar. Att en sådan sammanslutning tillkommit just i Amerika sammanhänger med det stora intresse för samlande av stenografisk litteratur, som där förefinnes (till stor del tack vare den 1925 avlidne J. E. Rockwell), och som även lett till, att när några stenografiska dyrgripar äro till salu i Europa, de i regel gå över till andra sidan Atlanten.

Jämte den stora mängden av Pitmanska system, vilka nästan helt behärskade den stenografiska marknaden, användes dock en del andra system, varibland det franska systemet Duployé i översättningar av Pernin[1] 1877 och Sloan 1872, samt de tyska systemen[2] Gabelsberger, Stolze, Roller m. fl. översättningar av resp. H. Richter, F. O. Dettmann 1887 (Stolze-Schrey 1909), Mengelkamp. Bland skapare av originalsystem märkas Rev. V. E. Scovil 1871 (sedan 1855 i Kanada), J. G. Cross (Eclectic) 1877, William P. Upham 1877 och C. McKee (New-Standard) 1889.

Scovils system, som påminner något om Macaulays, utmärker sig för stor läsbarhet, och tyder på stor idérikedom hos uppfinnaren. Cross använder såväl vokal- som konsonantsymbolik med hjälp av olika höjdställningar, samt tryckning för *r*-förbindningar. McKee tillämpar den s. k. franska metoden för vokalernas betecknande. Upham var en framstående teoretiker, och såväl hans system, som hans teoretiska betraktelser erbjuda även i våra dagar mycket av intresse. Den historiska inledningen till hans lärobok visar stor beläsenhet i den äldre stenografiska litteraturen.[3] Via Callendar kan han också sägas ha i viss mån haft inflytande på den stenografiska konstens utveckling.

Flera av dessa mer eller mindre självständiga system hade här och var under någon tid en ej föraktlig spridning, men i stort sett kunna dock de Pitmanska systemen under senare delen av 1800-talet sägas ha varit allenahärskande inom Förenta staterna, och detta trots den enorma splittringen.

Det märkvärdigaste med denna splittring var, att skillnaden mellan alla dessa olika Pitmanska system i de flesta fall var högst obetydlig, så att man tycker, att det skulle ha varit en lätt sak att ena dem. Sedan 1909 har också yrkesstenografernas nationella förbund arbetat på att få till stånd ett enhetssystem i stället för alla de olika variationerna, och detta såväl vad systembyggnad som förkortningsväsen beträffar. År 1921 fastställdes och offentliggjordes i Chicago »*Standardized Pitmanic Shorthand*», ett försök som dock vunnit föga anslutning. De olika Pitmanska systemens anhängare tycks ha varit oförmögna inse, att utan enighet allt hopp var ute, att ens något så när kunna hålla sig i kampen mot den nye fruktansvärde motståndaren, *Gregg*.

För en utomstående är det svårt att fatta, hurusom de små skilj-

---

[1] Detta system antogs som läroämne i flera katolska församlingsskolor.

[2] Att dessa tyska översättningar skulle få en avsevärd spridning bland alla i Amerika bosatta tyskar var ju självklart.

[3] William P. Upham. A. Brief History of the Art of Stenography, with a proposed new System of Phonetic Short-Hand, Salem. Mass 1877.

aktigheterna mellan alla dessa från Pitman härstammande system kunnat ge anledning till så häftiga systemstrider,[1] som varit fallet redan på 1880-talet, då knappast andra system av betydenhet förekommo.

Det fanns dock även mera sansade stenografer, som trodde att »många vägar leda till målet», och att »*mannen* betyder mer än *systemet*», en uppfattning åt vilken poeten-stenografen L. E. Green givit uttryck i följande på originalspråket återgivna rader, vilka skulle allt för mycket förlora på ett försök till översättning.

My system.[2]

»What system do you write?» I hear you ask,
I've heard that question many times before;
And while an answer is no mighty task,
It's none the less a veritable bore;
For when my system has been once confess'd
You'll ask, »And do you think it is the best?»
I think it is the very best; indeed,
I never knew a man who did not say
His system was the finest one for speed,
The best, in fact, in each and everyway.
I know a few who are so sure about it
They'll make an affidavit, if you doubt it.
Now, once upon a time, when I could teach,
But could not practice shorthand worth a cent
Because my speed was rather short in reach,
I felt elated, to a great extent,
When asked about my system and the rest,
And if I thought my system was the best.
But as I older grew (I dare not say
I wiser grew), I also grew less fond
Of talking on the subject every day;
In fact, it was quite gruesome to respond
So very often, and each time to say
My shorthand system was the only one
By which fast writing could be nicely done.
Another thing: I found as time went by,

[1] Så säger t. ex. Scott-Browne, vars system föga avviker från Benn Pitmans system, om Grahams lärobok, »att den innehåller tillräckligt förvirrande regler, för att driva eleven på dårhuset». Andra uppfinnare använda sådana uttryck om sina konkurrenter som »bedragare», »okunniga charlataner» o. s. v.

[2] L. E. Green i »The National Stenographer 1892. Sid. 23.

Some other systems that were pretty fair,
Which turned my early theories away,
And made me less and less a doctrinaire.
It shocked me much to find the matter thus,
And since that time I've made but little fuss.
I think my system is the best; I'll put it so;
But if you call me to the witness chair,
I'll just acknowledge that I do not know — — —
I nearly added, that I do not care.
We never can agree what system's best,
And so I move we let the matter rest.

Sedan John Gregg 1893 flyttat över från England till först Boston och sedan Chicago blev det stenografpolitiska läget i Förenta staterna snart helt annorlunda än förut. Det blev en kamp mellan å ena sidan Gregg, å andra sidan de splittrade Pitmanska systemen, en kamp ur vilken Gregg, som redan vid sekelskiftet vunnit stora framgångar inom skolorna, otvivelaktigt utgått som segrare, även om det övervägande antalet amerikanska yrkesstenografer ännu äro anhängare av Pitmans system.

I och med Greggs uppträdande har utgivandet av nya system minskats, men flera sådana ha dock sett dagen även under detta århundrade. Bland dessa mer eller mindre självständiga systemuppfinnare märkas: D. Brandt 1901 (Duployé), Robert Boyd 1902, J. C. Clarke 1906, J. F. Helleberg 1907, Edw. M. Chartier 1908 (1915 Spedwā Shorthand), I. Hitlofi 1910, Ethel de Vere 1912, Franklin M. Daniel 1912, George Churchill 1913 (Gregg), Edw. R. Williams 1915, H. V. Bissel 1922, Godfrey Dewey 1922 (nya system 1923—24), R. E. Flajshans 1923 (Nuhand).

Bissels system är mycket originellt. Han framhåller i sitt förord, hurusom de 1,000 system, som offentliggjorts sedan Dickens dagar, alla gå ut ifrån ett alfabet med *ett* tecken för varje ljud, vilket betyder att eleven, sedan han lätt nog lärt sig detta alfabet, måste lära sig något svårare, nämligen »hur han skall undvika att använda detsamma»! Bissel har därför trott sig komma till bästa resultat genom att låta sina av cirkelbågar och ellipsartade former bestående konsonanter även kunna skrivas upp och ned, eller bakvänt, för att på så sätt kunna symbolisera en vokal, vilken som helst, före eller efter konsonanten. Den Bisselska skriften blir således en stavelseskrift.

Hellebergs system, som kallas »A Syllabus of Julian», är också en stavelseskrift, men som genom användandet av raka streck i 6

olika riktningar samt tryckning på *vart annat* tecken måste bli oläsbar. Otänkbart är ej att författaren hör till någon av de svenska släkterna med samma namn. Det har varit omöjligt att få några upplysningar härom, men läroboken är utgiven i Chicago, där ju svenskar finnas i stort antal, och en del uttalanden om Gabelsbergers system i förordet till läroboken tyda på, att författaren icke varit tysk.

Hitlofis alfabet påminner om Greggs, men han använder sina vågräta tecken i tre storlekar, och alla vokaler och diftonger betecknas med cirklar eller ovaler. Om han ej använt de tre storlekarna för *th p b ng n m* och *s f v* skulle systemet icke varit så oävet.

Hitlofi torde emellertid ha slagit rekord i fråga om oförsvarligt hänsynslösa uttalanden om konkurrerande system. Sitt förord slutar han med orden: »som avslutning ber jag få erkänna en tacksamhetsskuld till både Pitman och Gregg för att de givit ut så oerhört (glaringly) bristfälliga system, att jag fått anledning uppfinna ett nytt fullkomligt sådant, utan defekter».

I samband med skrivmaskinens införande på 1870-talet började också stenografien att komma till användning inom handelskontoren, och härvidlag blev *Förenta staterna* föregångslandet.

Undervisningen i stenografi sker liksom i så många andra länder mest inom handelsskolor eller andra skolor med särskilda klasser för handelsundervisning. T. o. m. yrkesstenografer utgå ej sällan från sådana skolor.

År 1860 hade i staten New York en lag utfärdats (reviderad 1876) angående stenografering av domstolsförhandlingar, och snart följdes exemplet av de flesta andra »stater». Efter några år fingo dessa domstolsstenografer också ställningen som edsvurna vittnen.

Först 1873 bestämde båda kamrarna i *Förenta staternas kongress* att låta in extenso upptaga och offentliggöra sina förhandlingar (Congressional Record).

Antalet officiellt anställda stenografer (reporters) är i *the Senate* 5, i *the House of Representatives* 6.

Det är illa ställt med stenografernas bekvämlighet. De få söka en ledig plats i talarens närhet, och, om sådan ej finnes, stenografera »stående». Ombyte av stenograf sker efter 15 eller 20 minuter, varefter den avgående omedelbart dikterar sitt stenogram åt maskinskrivare. Nästa morgon ligger protokollet från föregående dag färdigtryckt.

Samtliga dessa stenografer i båda kamrarna använda Pitmans

system, men bland i utskott och kommittéer arbetande stenografer är även Greggs system representerat.[1]

I de engelsktalande delarna av Kanada blevo de Pitmanska systemen — kanske mest Munsons bearbetning — snart allmänt använda. Det enda bland de övriga amerikanska system, som därstädes hade någon nämnvärd spridning, var Scovils. Men så kom Gregg över till Förenta staterna; och sedan dröjde det ej länge förrän även i Kanada det enklare systemet skulle tränga ut de mera invecklade, och nu står Gregg även där som segerherre.

I de fransktalande delarna av Kanada har Duployés system nästan hela tiden varit allenahärskande. Den första Duployéska läroboken utgavs 1878 av J. A. Manseau, och 1888 bildades i Montreal den första stenografföreningen. Abbé Duployé själv stod hela tiden i intim förbindelse med sina kanadensiska anhängare. Bland dessa ha J. C. La Rochelle och Denis R. Perrault med fru genom en skicklig och energisk propaganda i hög grad bidragit till systemets hastiga spridning.

Under senare åren har emellertid Perraults tagit avstånd från de franska Duployéska undervisningsmetoderna — såväl »la Navarre» som »la Métagraphie» — och givit ut egna läroböcker både för franska (15:e upplagan 1922) och engelska.

GREGG.

1888.

John Robert Gregg föddes den 17 juni 1867 i Rockcorry i norra Irland.

Redan som 10-årig gosse hade han gått igenom Oddells lärobok i Taylors system; men sedan familjen 1881 flyttat till Glasgow började han på allvar studera först Pitmans och sedan Duployés system i olika översättningar.

Våren 1885 gjorde han bekantskap med Malone, som då var agent för Sloan, och började snart ge undervisning i det Sloan-Duployéska systemet.

Under de gångna åren hade han emellertid genom Richters och

[1] För dessa uppgifter står jag i tacksamhetsskuld till sekreteraren i the National Shorthand Reporters' Association, Mr A. C. Gaw. Förf.

Michaëlis översättningar av resp. Gabelsbergers och Stolzes tyska system fått intresse för den kursiva principen; och när Malone bestämde sig för att lämna Sloan och ge ut ett kursivt[1] system, deltog Gregg med iver i arbetet på detta, och blev trots sin ungdom en av de främsta pioniärerna för det nya systemet. 1887 lämnade han den anställning han innehaft på ett advokatkontor i Glasgow, och flyttade till Liverpool, för att där verka som agent för Malone.

Riktigt belåten med dennes *Script Phonography* var Gregg dock icke, och snart mognade tanken på att ge ut ett eget system, som skulle bli oberoende av »tryckningar» och olika höjdställningar, samt bättre än Malones tillgodose kravet på bekväma förbindningar de olika tecknen emellan.

Efter att ha sagt upp sin agentur hos Malone, offentliggjorde han i maj 1888 ett nytt system, som han kallade

»*Light Line Phonography*».

Detta ledde emellertid till att den unge uppfinnaren — som då ännu icke fyllt 21 år — blev stämd av Malone för kränkning (infringment) av dennes *copyright:* ett mål som emellertid avskrevs (på grund av en formell försummelse av kärandens juridiska ombud) utan något avgörande.

Greggs system var, liksom Malones i stort sett en utveckling av det franska »geometriska» systemet Duployé, men som vi här nedan skola finna är det, vad så väl huvudprinciper som teckenfördelning beträffar, så självständigt, att beskyllningen för plagiering bestämt måste tillbakavisas.

1893 reste Gregg över till Amerika för att skaffa sig »copyright» därstädes, och fattade efter någon tid det lyckosamma beslutet att stanna på andra sidan Atlanten.

En ny reviderad upplaga gavs ut under titeln »*Gregg Shorthand. A Light-Line Phonography for the Million*».

Storartade hava Greggs framgångar i Amerika varit. I Förenta staterna använda nu (1926) mer än 90 % av de skolor, där undervisning i stenografi äger rum, Greggs system.[2] I Kanada beräknas Gregg ha omkring 4 gånger så många elever som alla de Pitmanska systemen tillsammans, och i Amerikas spansktalande länder undervisas efter en spansk översättning i över 200 skolor.

Systemets organ, *the Gregg Writer*, går ut i en upplaga på 70,000 exemplar.

De flesta amerikanska yrkesstenografer använda ännu så länge

[1] Halvkursivt.

[2] Denna Greggs överlägsenhet gör sig dock mindre gällande i New York, Chicago och Philadelphia än i medelstora och mindre städer.

något av de Pitmanska systemen, men att Greggs system med framgång kunnat tävla med dessa, även när det gällt högsta hastigheter, har gång på gång visat sig vid tävlingarna om det s. k. »*Worlds Shorthand Championship*» som årligen anordnas av den amerikanska »*Shorthand Reporters Association*». Resultaten vid de 5 sista årens tävlingar ha nämligen blivit:

1922.	I. Pitman.	2. Gregg.	3. Gregg.	4. Pitman.
1923.	I. Gregg.	2. Gregg.	3. Gregg.	4. Pitman.
1924.	I. Gregg.	2. Pitman.	3. Gregg.	4. Pitman.
1925.	I. Gregg.	2. Gregg.	3. Pitman.	4. Pitman.
1926.	I. Gregg.	2. Pitman.	3. Gregg.	4. Pitman.

Världsmästare[1] för 1923 och 1924 var den berömde Greggska stenografen Charles Swem, som alltsedan 1912 — då endast 20 år gammal — var stenograf hos presidenten Wilson, och bland annat under dennes officiella resa genom Europa efter det stora kriget, samt i Versailles, tog upp icke blott alla Wilsons tal och anföranden, utan även sådana hållna av flera andra världsberyktade politiker.

Det mest karakteristiska för Greggs halvkursiva system är:

1. Tecknen äro företrädesvis hämtade från ellipsen eller ovalen, och skrivna i vanliga skriftens lutning.
2. Rörelsen i bågar föredrages framför den i raka linjer.
3. Borttagandet av trubbiga vinklar genom naturlig avrundning (blending of lines).
4. För vokalerna särskilda tecken som ingå i ordbilderna.
5. »Tryckning» icke använd som skiljemärke.
6. Inga höjningar eller sänkningar som skiljemärke.
7. Skriften följer i möjligaste mån skrivlinjen.

En jämförelse med Malones alfabet visar att teckenfördelningen i de båda systemen är helt och hållet olika — endast *f* och *v*, samt i vissa förbindningar *s*, ha fått samma tecken. Och här är icke fråga om ett godtyckligt omkastande av tecknen (för att undvika beskyllningen för plagiering), utan man finner ett alfabet, som blivit målmedvetet uppställt efter fullt självständiga grunder.

Gregg hade vid studium av den vanliga skriften[2] kommit att tänka på, att den nedersta delen av en ellips — bågen som i flera av den vanliga skriftens bokstäver förekommer som nedre rundning, och efter alla som utgående bindestreck — var det oftast före-

[1] Amerikanarna kallar det så, ehuru »amerikansk mästare» varit riktigare, då europeiska stenografer haft svårt deltaga i dessa tävlingar och förresten internationella hastighetstävlingar stenografer emellan knappast äro tänkbara på grund av de olika språken.

[2] The Basic Principles of Greggs Shorthand. Sid. 194 o. f.

kommande draget i vanlig skrift, ävensom det mest lättskrivna och förbindbara. Detta gav honom anledning att i två storlekar använda detta tecken för konsonanterna *r* och *l*, vilka icke blott i och för sig ha stor frekvens, utan även mer än alla andra förekomma förbundna med en föregående konsonant. I sammanhang härmed och med tanke på de ofta förekommande *pr pl br bl* fick också paret *p b* sina tecken.

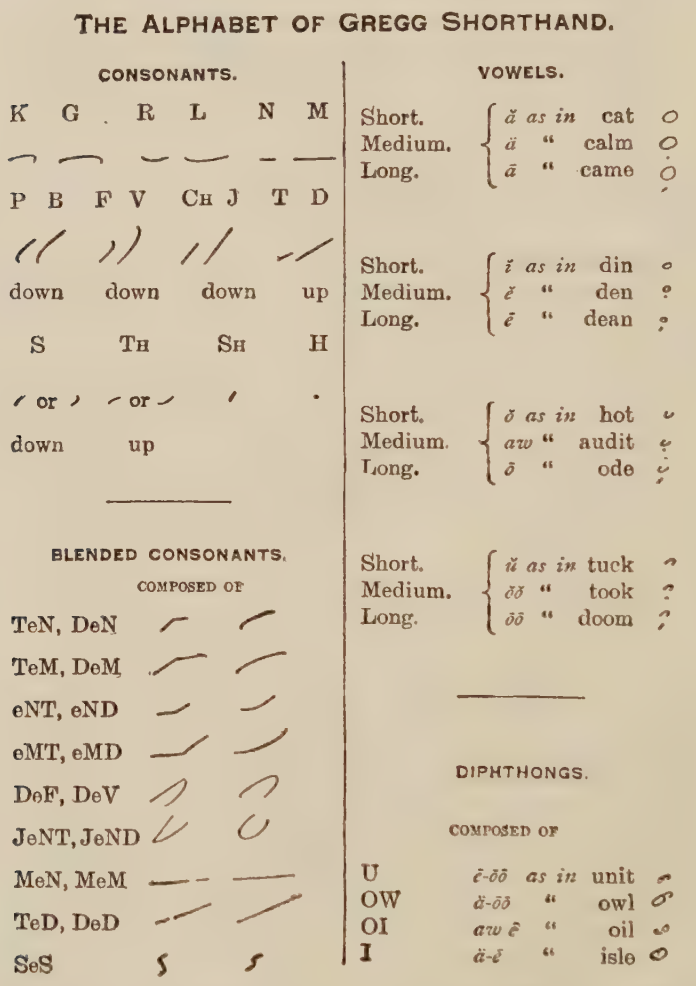

Reproduktion efter Greggs Shorthand. New Revised Edition. Sid. VIII.

Den uppåt svängda bågen, som icke så ofta förekommer i vanlig skrift (*m n p k*), gavs åt de mindre ofta förekommande *k* och *g*,

och med tanke på förbindningarna *kr kl gr gl.* (Melins *u* och *y*.) Likaså kunde det för *f* valda tecknet med största lätthet förbindas med *r* och *l*.

Redan detta val av *r* och *l*-tecken med konsekvenser var tillräckligt för att ge Greggs alfabet en helt och hållet annan karaktär än Malones, där *l* och *r* äro *uppåt* dragna raka streck.

De raka i vanliga skriftens lutning nedåt dragna strecken, vilka Gregg med rätta anser vara i och för sig utmärkta, men, när de skola förenas med andra tecken, stela och ohanterliga (rigid and inelastic), ha tilldelats *sh, ch* och *j,* vilka sällan förekomma tillsammans med andra konsonanter.

Att Gregg använder det raka strecket i *tre* storlekar försvarar han med, att det icke är så farligt om man vid läsningen skulle förväxla *ch* och *sh*.

Malone hade använt Duployés små nedåt dragna nasalljud-tecken för att beteckna det sällan utskrivna *h*; men Gregg, till fullo uppskattande dessa teckens värde, gav dem åt *s,* som har stor frekvens och beständigt (constantly)[1] förenas med andra konsonanter. Motsvarande, mindre lättskrivna, uppåt dragna tecken gavs åt *h*.

Genom att i de flesta fall helt enkelt avrunda trubbiga vinklar mellan två konsonanter får Gregg på ett mycket naturligt sätt bort dessa svårskrivna vinklar, och skaffar sig på samma gång beteckningar för en hel del vanliga konsonantsammanställningar. Denna s. k. *blending principle* kan i största utsträckning utnyttjas just därför att *n* och *m* fått de vågräta, *t* och *d* de snett uppåt dragna raka strecken.

Tack vare de många i vågrätt riktning gående tecknen samt frånvaron av alla höjningar och sänkningar, har Gregg lyckats få till stånd en i hög grad linjemässig och framåtbärande skrift.

Vokalbeteckningen överensstämmer i stort sett med Malones, men i motsats till denne har Gregg brutit mot den gamla traditionen (alltsedan Aimé Paris) att ge *a*-gruppen lilla och *o*-gruppen stora cirkeln, och i stället med hänsyn till vokalernas frekvens låtit *e* (*i*)-gruppen få lilla cirkeln.

Vidare har han för att särskilja de olika vokalerna inom resp. grupper, i stället för punkter över och under huvudtecknet använt punkt (för korta vokaler) och ett litet streck (för långa vokaler): i båda fallen på samma plats *under* huvudtecknet. Härtill kommer att Gregg icke upptagit ovalen som särskilt tecken, utan förutsätter, att cirkeln, där så blir bekvämare, utan vidare övergår till ovalform.

[1] Gregg lämnar icke några siffror från sina egna frekvensberäkningar, utan nöjer sig med allmänna uttalanden.

För diftongen *i* (*ai*) har Gregg upptagit Duployés *ou*, den s. k. »brutna» cirkeln, som varken användes av Sloan eller Malone. Följer annan vokal på diftongen *i (ai)* så betecknas däremot *i* med stor cirkel (d. v. s. *a*), och den efterföljande vokalen, vilken den än må vara, betecknas medelst liten cirkel inuti den stora (Duployés *oi*).

Den Greggska läroboken (the Victory Edition) upptager ett 30-tal förkortade förstavelser, och dubbelt så många förkortade slutstavelser men inga monogram. Såväl förstavelser som slutstavelser indelas i förenade och fristående. Om en förstavelse, som regelmässigt skall vara förenad, skrives fristående, så symboliseras därigenom ett uteslutet *tr* eller *ter*.

Redan i första lektionen börjar Gregg införa såväl ordförkortningar som ordsammanskrivningar, och i sin helhet innehåller läroboken 686 av de förra samt 290 av de senare (därav 26 medelst korsning), men han framhåller att dessa endast äro att betrakta som exempel.

Han överlämnar åt individen att själv avgöra i vilken utsträckning man bör förkorta, men framhåller, att i långa ord senare delen i regel bör uteslutas, samt att stor hastighet aldrig kan nås, om man icke vänjer sig vid att sammanskriva korta ord.[1] Så t. ex. böra pronomina samt vissa prepositioner och hjälpverber i de flesta fall sammanskrivas med efterföljande ord.

Sammanhängande text.

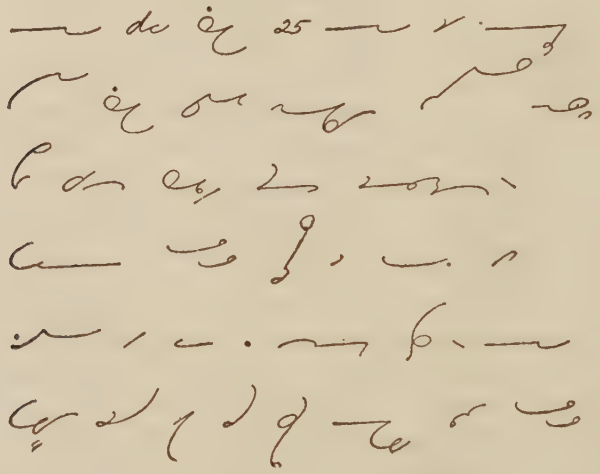

Reproduktion efter Gregg Shorthand. Victory Edition Sid. 100.

[1] Gregg Shorthand. Victory Edition. Sid. 57.

Översättning.

Mr. D. C. Harper, 25, Market Street, Manchester.

Dear-Mr. Harper, I-trust you-will-pardon the-delay in-writing-you about-the article I-received from-you some-weeks-ago, o. s. v.

Anm. 1) Initialer betecknas med små vanliga bokstäver, 2) *market* har samma förkortning som *Mr*, 3) blended *m* + *n*, 4) *d-mr*, 5) *I* = *a*, 6) *you* = *ou*, 7) *will* = *l*, 8) *pad-n*, 9) *-ing* genom att you sättes fristående tätt intill föregående ord, 10) fristående *d* = *ed*, 11) weeks = *iks*, 12) *ago* = *g*. »*Punkt*» = bakåtlutande streck.

För yrkesstenografer finnas utgivna *Reporting Shortcuts* upptagande omkring 3,300 sammanskrivningar och 800 specialförkortningar. Dessutom har Gregg liksom Pitman utgivit ett stenografiskt lexikon, med omkring 16,000 ordbilder.

Undantagslöst har Gregg icke kunnat genomföra sina vackra principer. Tecknen för *ng* och *nk* kunna icke kallas kursiva. Delade ordbilder förekomma ganska ofta, framför allt beroende på de många fristående för- och slutstavelserna. De visserligen reglementerade reglerna för uteslutande av såväl konsonanter som vokaler, samt utbyte av tecken, föranleda en viss osäkerhet och minska läsbarheten.

Vad vokalbeteckningen beträffar är Gregg utan tvivel den, som bäst anpassat Prépéans idé för engelska språket, men när hans punkter och accenter i praktiken falla bort återstår dock icke mer än 4 tecken för 12 vokalljud. Endast i jämförelse med de rent konsonantiska systemen kan man därför kalla Greggs system, sådant det ter sig i praktiken, fullt vokalskrivande.

Engelsmän och amerikanare äro emellertid i fråga om vokalerna så föga bortskämda, att de torde finna ett system, där man icke blott ser *var* vokalen står, utan även till vilken grupp den hör i detta avseende, fullt tillfredsställande.

De smidiga övergångarna i Greggs system från tecken till tecken, som i hög grad öka lättskrivenheten, måste å andra sidan i viss mån minska läsbarheten, eftersom tecknen förlora sin ursprungliga form, och man icke alltid kan se var ett tecken slutar och ett annat börjar. Till att minska lättläsheten bidrager också svårigheten att i vissa fall särskilja de runda vokalhakarna och de små *s (z)* och *th*, i synnerhet som dessa tecken skrivas mycket små, antagligen för att undvika sammanblandning med motsvarande medelstora tecken *(p* och *f)*. Skulle däremot de små rundningarna i *s* och *th* bli raka streck betyder detta mindre, eftersom det då kommer att gälla de varandra närstående *s* och *sh* samt *t* och *th*.

Påtagligt är att särskiljande av de olika konsonanterna inom »paren» medelst olika storlekar i stället för den så vanliga »tryckningen» måste vara till förmån för läsbarheten.

Vad snabbskrivenheten beträffar är det ett faktum, som ej kan bestridas, att man med Greggs system skriver lika fort om ej fortare än med det gamla välkända Pitmanska systemet, och detta oaktat Gregg varken använder sig av alla dessa förkortningsregler, som hos Pitman så avsevärt öka kortheten, eller utnyttjar de båda mycket givande förkortningsmedeln: »tryckningar» och olika höjdställningar.

Hur kan då detta vara möjligt?

På förkortningarnas antal kan det ej bero, ty så väl Gregg som Pitman ha redan i sina förkortningssamlingar upptagit så många förkortningar och ordsammanskrivningar, att ett inlärande av alla dessa snarare skulle minska än öka hastigheten.

Nej! Förklaringen kan icke ligga i något annat, än att såväl den Greggska skriftens lutning som dess enklare byggnad med åtföljande mera automatiska utförande, äro faktorer, vilka båda bidraga att öka hastigheten.

Enkelheten i och för sig skaffade säkerligen systemet många intresserade anhängare; men att detsamma så snabbt kommit till den ställning det nu innehar inom de anglosaxiska länderna torde ej minst ha berott på, att Gregg med sällspord energi och skicklighet vetat utnyttja sitt systems goda egenskaper.

För honom, som skapare av ett nytt system, torde väl huvudsaken ha varit införandet av de kursiva formerna (curvilinear motion), men han förstod, att denna »nya metod» skulle stöta på största motståndet, och började därför sin propaganda med att tala om fördelarna av att komma ifrån tryckning och olika höjdställningar, samt hur fördelaktigt det var att kunna »skriva ut» vokalerna.

Detta lät frestande för många anhängare av Pitmans system, och var så enkelt och lättfattligt, att det kunde uppfattas även av den stora allmänheten. De mera genomgripande nyheterna i fråga om tecknens form och lutning hade kanske verkat avskräckande på så väl sådana som vant sig vid annat, som lekmännen, och härom talade han föga *förrän* eleverna börjat lära sig systemet. Och först och främst arbetade han på att komma till resultat, som kunde *bevisa* systemets överlägsenhet.

Alla dessa elever, som nu undervisas i Greggs system, bli ju ej praktiserande stenografer i ordets egentliga mening, men år efter år ersättas allt flera Pitmanianer, som av en eller annan anledning lämna sina platser, med Greggska stenografer; och länge

torde det väl ej dröja, förrän Greggs Shorthand blivit världens mest spridda stenografiska system, vilket kommer att innebära den halvkursiva principens seger över den geometriska.

DEWEY.

1922—24.

Godfrey Dewey, född 1887, är styrelseledamot i *the Lake Placid Club N. Y.*, och vice president i dess *Education Foundation*, samt har vid *Harvard Graduate School of Education* givit lektioner i stenografi.

Redan som 11-årig skolpojke hade han sysslat med detta ämne och senare i Harvard College lärde han sig till fullo uppskatta denna konsts stora betydelse även för andra än yrkesstenografer. Sedan dess har han med stor iver ägnat lediga stunder åt stenografteoretiska studier, och arbetat på uppställandet av ett stenografiskt system för allmänt bruk.

Han insåg också vikten av att ha en fast grund att gå ut ifrån, och företog omfattande undersökningar rörande ordens, stavelsernas och ljudens frekvens i engelsk-amerikanska språket,[1] ävensom de stenografiska tecknens hastighetsvärden.

Resultatet av allt detta har blivit: tre olika stenografiska system.

Det märkligaste härvidlag — och som redan i och för sig motiverar denna mera detaljerade redogörelse för just detta amerikanska system — är, att man här finner, hurusom utvecklingen från geometriska system till halvkursiva och därifrån till helkursiva, som inom anglosaxiska världen tycks pågå i långsam takt, och efter århundraden knappast hunnit längre än till halvkursiva system (Gregg), nu här ägt rum och fulländats hos en och samma individ på några få år.

Deweys första system var nämligen geometriskt, hans andra halvkursivt och hans tredje helkursivt.

Det första systemet offentliggjordes 1922 under namnet »*Personal Shorthand*».

Uppfinnaren menar med »personal» ett system som icke är avsett

[1] Dessa frekvensberäkningar, vilka omfatta 100,000 ord, ha 1923 offentliggjorts, och äro synnerligen intressanta, även om bland den genomräknade texten någon del hämtats från ämnen, som knappast kunna tänkas bli föremål för stenografering. Tyskarna anse 100,000 ord vara för litet för att ge något så när exakta utslag, men Deweys samling är i varje fall, näst efter den tyska Kaedingska på 20 millioner stavelser, den mest omfattande, som blivit utgiven i tryck I andra delen av denna historia kommer en närmare redogörelse för dessa Deweys frekvensundersökningar att lämnas.

för yrkesstenografer (dit han även räknar kontorsstenografer) utan till personligt bruk vid privat korrespondens, konceptskrivande och anteckningars förande. Han gör ej heller anspråk på större hastighet än två till tre gånger så fort, som man kan skriva med vanlig skrift. Tiden för genomgående av läroboken i en mellanskola beräknas till 24 veckor med en lektion i veckan, medan för äldre elever 12 veckor med två lektioner i veckan anses vara tillräckligt.

Det mest karakteristiska för detta system uppger uppfinnaren vara:

1. tydliga och klara tecken, förenade i samma ordning som ljuden förekomma i språket,

2. ett alfabet, som ger bekväma och lättlästa, skrivlinjen följande ordbilder åt de vanligaste orden och stavelserna, samt

3. särskilda tecken för de viktigaste konsonantsammansättningarna.

Läroboken upptager 200 sidor. Visserligen är formatet litet och stilen stor, men i alla fall kan man ej annat än förvåna sig över, att regelapparaten behövt vara så omfattande, när kravet på hastighet ej är större.

Alfabet.

1922.

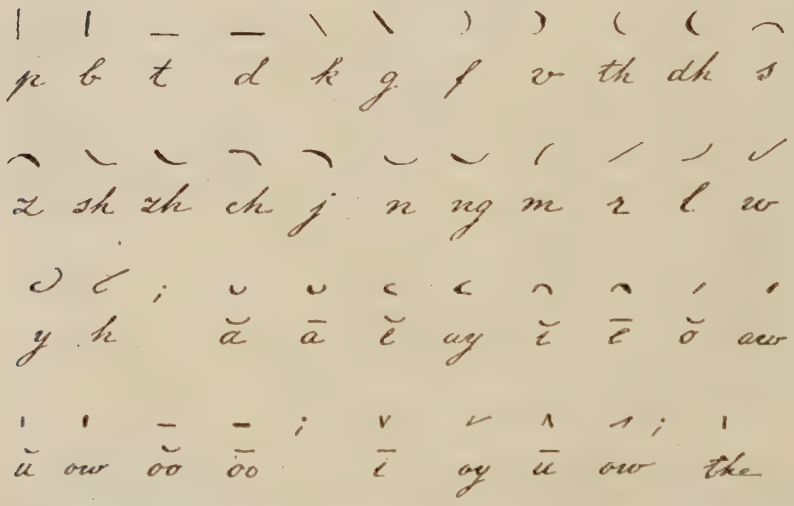

Deweys första alfabet överensstämmer vad så väl konsonanter som vokaler och diftonger beträffa i det allra närmaste med Linds-

leys.[1] Endast konsonantljuden *th dh sh zh ch* och *j* ha fått nya tecken.[2]

Anmärkningsvärd är den regelbundna användningen av »tryckning» för att skilja svaga ljud från starka (långa från korta), vare sig det är fråga om konsonanter eller vokaler (liksom Lindsley).

Tecknen för *m r l* skrivas nedifrån uppåt.

De bågformiga vokaltecknen skiljas från varandra huvudsakligen genom att den riktning i vilken de skola skrivas alltid bibehålles. Obetonade vokaler kunna uteslutas inuti ord, men i början och slutet av ord utskrivas alla vokaler.

Det Pitmanska bitecknet för *s (z)* — den lilla cirkeln — användes såväl i böjningsändelser (skriven så liten att den kan ställas inuti en vokalhake) som för att bilda konsonantförbindningar med *s* före eller efter annan konsonant.

R och *l*-förbindningarna bildas liksom hos Pitman medelst små hakar till vänster och höger. Även Pitmans halverings- och fördubblingsprinciper tillämpas, ehuru i mycket mindre utsträckning. Stor hake användes i vissa fall för att beteckna *n*, och ögla för ändelsen *-ion*.

Ett mindre antal förkortningar, bildade enligt Pitmans metoder, finnas för för- och slutstavelser samt vanliga ord. Ordsammanskrivningar förekomma endast när det gäller obligatoriska förkortningar och några få andra korta och vanliga ord. I läroboken upptagas 90 ordförkortningar och 72 ordsammanskrivningar, samt några få exempel på rena specialförkortningar.

Redan före utgivandet av sin *Personal Shorthand* hade emellertid Deweys allt mer och mer fått klart för sig, att den kursiva principen hade vissa företräden, i synnerhet när det var fråga om ett system avsett för allmänt bruk.

1923 gav han ut sin halvkursiva »*Demotic Shorthand*», som dock aldrig var avsedd annat än att vara ett experiment, som efter prov och kritik skulle läggas till grund för fortsatt arbete.

Här lämnar Dewey helt och hållet Pitman och Lindsley. Det enda som finnes kvar av dessas principer är, att tryckning användes för att skilja långa och korta (svaga och starka) ljud. Alla lodräta och bakåtlutande tecken ha borttagits. I stället för de små i olika riktningar stående vokaltecknen i *Personal Shorthand* ha alla vokalerna fått tecken i vågrätt riktning, och i stället för de

---

[1] D. Ph. Lindsley. The Compendium of Tachygraphy, or Lindsley's phonetic shorthand. Hartford. 1864.

[2] Dewey erkänner också i sitt förord sin tacksamhetsskuld till så väl Pitman som Lindsley.

förkastade konsonanttecknen ha införts sammansatta sådana, av samma typ som i engelsmannen Pages *Graphonography.*

Alfabet.

1923.

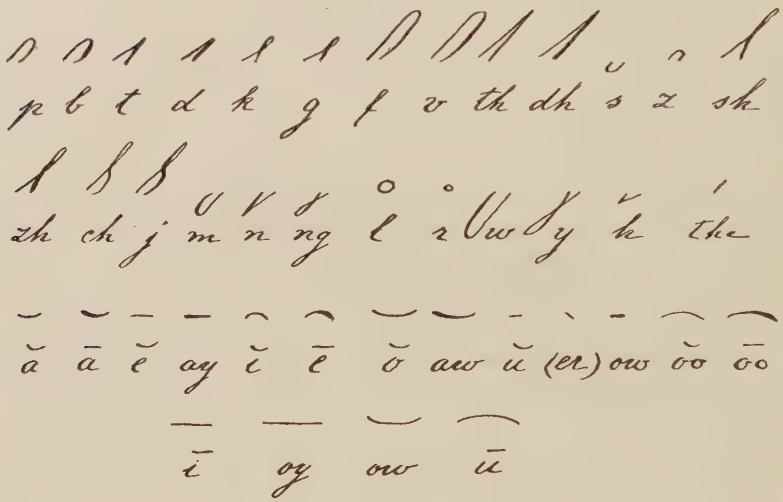

Som synes stå alla konsonanttecknen i den vanliga skriftens lutning, utom cirklarna för *r* och *l* (vilka ju smidigt ingå i så många kursiva system), men ändå ger detta alfabet endast en halvkursiv skrift, därför att alla dessa i vågrätt riktning dragna vokaltecken omöjliggöra den upp och nedåt gående växelrörelse, som är utmärkande för de rent kursiva systemen.

Visserligen ingå i alla dessa sammansatta konsonanttecken även uppstreck; men dessa uppstreck ha sin grafiska motvikt i till samma konsonant hörande nedstreck, och i de fall då icke det tillfogade vågrätt gående vokaltecknet kan genom avrundning ingå i den uppåtgående eller nedåtgående rörelsen, avbrytes denna, och skriften blir mindre flytande.

Att en skrift sådan som *Demotic Shorthand* måste bli i hög grad linjemässig är påtagligt, då ju konsonanttecknen utgå från linjen och återvända till linjen, och vokaltecknen följa tätt intill densamma. Men å andra sidan är det ett grafiskt slöseri, att endast för förbindningen utnyttja alla dessa uppstreck, vilka i så många kursiva system samtidigt som de äro bindestreck även på ett eller annat sätt ingå i vokalbeteckningen. För dyrt hade Dewey köpt den i och för sig mycket värdefulla linjemässigheten.

Avsevärt minskas emellertid den materiella förlusten av att, när *t d ph dh* stå i början av ord eller endast föregås av *s* eller *r*, uppstrecken må uteslutas, samt i vissa fall i slutet av ord på samma sätt nedstrecket i *t* och *th* samt uppstrecket i *n*.

Ej heller för sitt andra system gör Dewey anspråk på att kunna följa det talade ordet, utan nöjer sig med, att man med detsamma kan skriva tre eller fyra gånger så fort som med vanlig skrift — således dock något fortare än med hans första system.

Det dröjde emellertid ej länge förän Dewey av en händelse kom att närmare studera en *Stolze-Schreysk* lärobok. Denna väckte hans stora intresse, och det stod snart klart för honom, att han kunde taga ett sista steg framåt i utvecklingen till en ren kursiv skrift, genom att i stället för den stora mängden av i vågrät riktning gående vokaltecken använda uppstrecken i de tvådragiga »demotiska» konsonanttecknen.

Han satte sig i förbindelse med Schrey, och reste till Berlin, där han, efter att under några veckor ha rådgjort med denne store mästare, beslöt sig för att utarbeta ett tredje helt och hållet nytt system med Stolze-Schrey som förebild, men liksom George Oliver upptagande Scheithauers metod att skilja varandra närstående konsonanter genom förändringar av stapelns *nedre* del.

Alfabet.

1926.

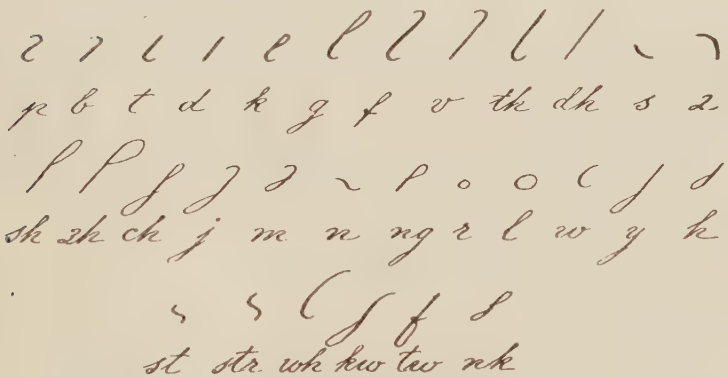

Fullt självständigt arbetade emellertid Dewey ut sitt system i alla dess detaljer, med sina egna frekvenssiffror som grund. Intet enda tecken använder han i samma betydelse som Scheithauer, och av Stolze-Schreys tecken endast *d n r* och *w*.

Redan 1924 offentliggjorde Dewey ett ganska hastigt hopkommet sammandrag av denna s. k. General Shorthand, som i flera detaljer dock är avvikande från det slutliga resultat till vilket han senare kommit. En fullständig lärobok väntas utkomma i början av 1927.

Tack vare Mr Deweys älskvärda tillmötesgående har det emellertid varit möjligt, att redan här kunna framlägga systemet i dess slutliga form.

Dewey upptager således i sitt alfabet tecken för 24 enkla konsonanter och 6 konsonantförbindningar, samt betecknar symboliskt 12 enkla vokaler och 4 diftonger. Av konsonanttecknen ha endast *d n r* och *v* fått samma tecken i samma betydelse som Stolze-Schrey. Däremot har han vid *b p, d t, v f* och *dh th,* liksom Scheithauer, använt rundning som skiljemärke, ehuru på omvänt sätt, så att det skarpt slutande tecknet fått det svaga ljudet, och det rundade tecknet det starka ljudet. Beträffande *k* och *g* gör Dewey ett undantag från regeln, och använder för dessa båda konsonanter ett och samma tecken men i olika storlekar, antagligen beroende på att han anser att *g* med sin relativt lilla frekvens (på 100,000 ord 2,760 mot *k*:s 10,100) ej bör ha ett medelstort tecken. För *s* använder Dewey samma tecken som Scheithauer givit åt *h,* vilket i många fall illa lämpar sig i mitten och slutet av ord. Olägenheten härav minskas emellertid avsevärt genom att *s* i slutet av ord i de flesta fall utalas som *z,* vilket ljud fått ett tecken som passar just i slutet av ord. Att dessa varandra så lika *s* och *z*-ljud betecknas så olika, är dock en olägenhet, som gör sig gällande vid så väl skrivandet som läsandet. De flesta engelska systemuppfinnare bry sig icke alls om, att i praktiken skilja på *s*- och *z*-ljuden, d. v. s. på hårt och lent *s*-ljud.

Dewey säger sig gärna ha velat införa bokstavlig vokalbeteckning; men då han behövt beteckningar för 16 vokal- och diftongljud har detta ej låtit sig göra, och han har därför här följt Schrey (Faulmann) så nära som möjligt.

Den relativt stora förekomsten av stora tecken gör att skriften ser ganska klumpig ut, och i varje fall icke är så vacker som många andra kursiva system.

Endast ett jämförelsevis ringa antal förkortningar ingå i systemet: 10 förstavelser, 10 slutstavelser, 60 ordförkortningar och 25 ordsammanskrivningar.

Sammanhängande text.

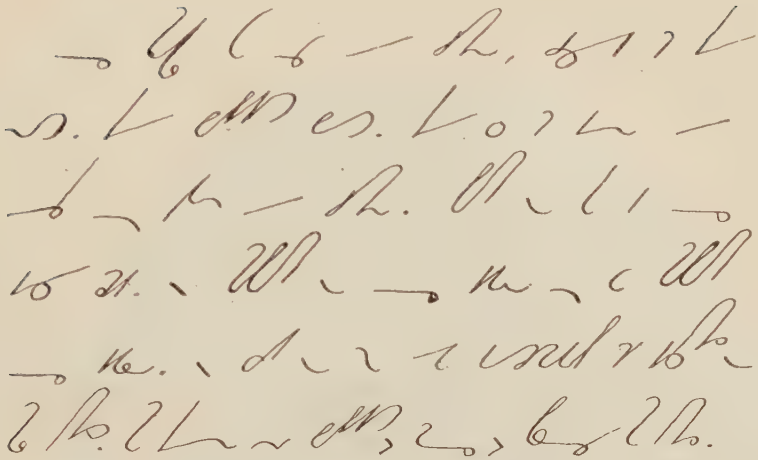

Översättning.

Our Father which art in heaven, hallowed be Thy name. Thy kingdom come. Thy will be done in earth, as it is in heaven. Give us this day our daily bread o. s. v.

Dewey, för vilken stenografien hittills varit ett rent ideellt intresse, har ingenting gjort för att få sina två första system spridda, och ifrågasättas kan om i dessa tider, då ej minst i Amerika propagandan för ett stenografiskt system måste drivas som ren affär, det skall lyckas honom att vinna några framgångar för sin *General Shorthand,* trots den solida grunden, och det omsorgsfulla arbete, som blivit nedlagt på densamma.

FRANKRIKE.

Historiska arbeten.

A. Fossé. *Cours théorique et pratique de Sténographie, précédé d'un essai sur l'histoire de l'Art. Paris 1829.*

Scott de Martinville. *Histoire de la Sténographie. Paris 1849.*

L. P. Guénin. *Recherches sur l'histoire etc. de la Sténographie. Paris 1880.*

A. Signoret. *Abrégé de l'histoire de la sténographie. Paris* 1885.

Emile Chatelain. *Introduction à la lecture des Notes tironiennes. Paris 1900.*[1]

L. P. et E. Guénin. *Histoire de la Sténographie dans l'antiquité et au moyen-age. Paris 1908.*

Thierry Mieg. *Examen critique des sténographies françaises et étrangères. Versailles 1900.*

René Havette. *Bibliographie de la Sténographie française. Paris 1906.*[2]

Albert Navarre. *Histoire générale de la sténographie. Paris* 1909.

COSSARD.

1651.

De skarpa ordförkortningar, vilka redan under medeltiden, särskilt vid de franska domstolarna i stor utsträckning kommo till användning (style judiciaire)[3] voro, ehuru i flera fall uppställda efter samma principer som de gamla Tironska noterna, dock grun-

[1] Ytterligare arbeten rörande Tiros noter finnas angivna under »Rom».

[2] Detta bibliografiska arbete innehåller även synnerligen värdefulla biografiska uppgifter.

Dessutom har Havette riktat de stenografiska biblioteken med ett större antal stenograf-historiska detaljarbeten.

[3] Joseph Depoin har i arkivet Seine-et-Oise funnit juridiska handlingar från början av 1600-talet, där knappast ett ord på 50 varit utskrivit oförkortat.

Emile Duployé

Förstorad reproduktion efter ett litet miniatyrfotografi, som Mr W. J. Carlton välvilligt ställt till förfogande.

dade på den vanliga skriftens alfabet, och hade ingenting med stenografi att göra.

Det förkortningssystem däremot, som omkring 1600 spreds av en till Frankrike överflyttad holländare, Lamprecht Schenkel, och dennes elev, Adrien Le Curiot, använde delvis särskilda tecken för hela ord, och kan sägas ha varit förelöpare till en stenografisk ordskrift. Men någon stenografisk ordskrift motsvarande *Brights Characterie* i England, såg aldrig dagen i Frankrike.

Några år senare skulle däremot Abbé Jacques Cossard offentliggöra ett stenografiskt system grundat på ett rent bokstavligt alfabet.

Om Cossard känner man ingenting annat än att han var titulärkyrkoherde i Dormans (Marne), och under mitten av 1600-talet verkade som lärare i Collège de la Marche i Paris, samt utgivit läroböcker i franska och hebreiska.

De båda framstående franska forskarna L. P. Guénin och René Havette ha förgäves sökt efter ytterligare upplysningar om hans liv.

Den Cossardska läroboken offentliggjordes 1651 under titeln: »*Methode povr escrire avssi vite qv'on parle. Par Me Jacqves Cossard. Prestre, Bachelier en Theologie. A Paris. M.DC.LI. Avec Privilège du Roy.*»

Av detta arbete finnas, efter vad man vet, nu endast tre exemplar i behåll, ett i staden New Yorks bibliotek och två i la Bibliothèque Nationale i Paris,[1] tryckta på velinpergament, och av vilka det ena exemplaret varit av författaren överlämnat till Ludvig XIV. Å titelbladets ena sida ser man också konungen mottagande boken av författaren.

År 1903 lät Havette utge ett foto-litografiskt nytryck i 200 exemplar av den Cossardska läroboken.

Huruvida Cossard haft kännedom om de tironska noterna, eller något av de under förra hälften av 1600-talet utkomna engelska systemen, därom känner man ingenting, men i varje fall är hans system fullständigt självständigt.

För denna självständighet talar också, att han i motsats till de samtida engelska systemuppfinnarna, tillmäter vokalerna samma vikt som konsonanterna, något, som ju också visar, att han förstått, eller av instinkt tagit hänsyn till vokalljudens stora betydelse för det franska språket.

---

[1] Ett exemplar av den Cossardska läroboken har varit upptaget å kataloger vid försäljningar 1763, 1781 och 1823, men Havette anser sannolikt, att detta exemplar är detsamma, som nu jämte Ludvig XIV:s finnes i Bibliothèque Nationale.

Cossards system är ett geometriskt system med bokstavlig vokalbeteckning, och kan sägas i mycket vara långt före sin tid.

Tecknen äro de enklast tänkbara — alla i endast ett drag. Som Cossard i inledningen till sin bok framhåller, har han också lagt an på att få tecken, som kunna med lätthet direkt förbindas, eller som han uttrycker det: »tecknen skola kunna förenas med varandra utan någon onödig handrörelse».

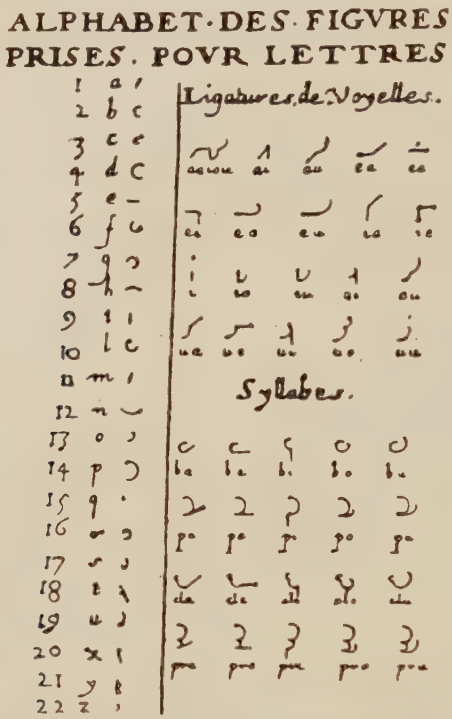

Reproduktion efter R. Havettes nytryck av Cossards lärobok. Paris 1923. Sid. 6.

Vokaltecknen skrivas som vanliga skriftens bindestreck från vänster till höger, med undantag för *i*, som skrives uppifrån och ned, antagligen för att underlätta dess förbindande med andra vokaler.

Mot grundtecknen kan man emellertid göra den graverande anmärkningen, att många av dem äro varandra allt för lika. Så t. ex. *b c d f* och *l*. Olägenheten därav blir ännu större, därför att sådana lika tecken ej beteckna varandra närstående ljud. Dessa ha däremot fått mycket olika tecken, som t. ex. *b* och *p*, *d* och *t* samt *f* och

v (u). Således raka motsatsen mot vad man allmänt anser vara det riktiga.

Ej heller synes Cossard ha tänkt på linjemässigheten, vilket tydligen framgår redan av här nedan intagna skriftprov med dess många »klätterbilder». Sådana förekomma dock mycket mindre i den förkortade stilen, tack vare de många uteslutningarna.

För att beteckna dubbelbokstäver — så väl konsonanter som vokaler — eller två samma bokstäver med en annan bokstav emellan sig, använder sig Cossard av metoden, att endast utskriva den ena bokstaven, med punkt *över*, om det är en vokal, och *under*, om det är en konsonant. Och skulle i ett ord en bokstav förekomma tre gånger, så betecknas detta på samma sätt genom tillsättande av två punkter. Så t. ex.: *aller* = *aler, demener* = *dëmnr, assister* = *asiter* o. s. v.

I den oförkortade skriften är stavningen rent ortografisk.

Sammanhängande text.

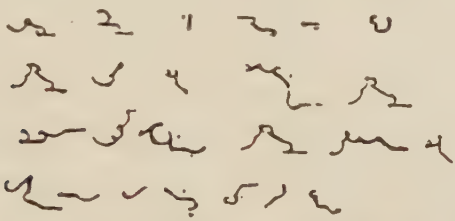

Reproduktion efter R. Havettes nytryck av Cossards lärobok. Paris 1903. Sid. 7.

Översättning.

Nostre père qui estes ès cieux.
Vostre nom soit santifié. Vostre
regne nous advienne. Vostre volonté soit
faite en la terre comme au ciel.

Cossard skiljer skarpt på oförkortad och förkortad skrift.

I en andra avdelning av läroboken ger han förkortningar för stavelser och enstaviga ord, samt bestämmelsen att bokstäver, som ej uttalas, skola utelämnas; och i en tredje avdelning finner man ytterligare regler för ordförkortningar, av vilka de viktigaste här anföras.

Om flera enstaviga ord följa på varandra förkortas de genom att endast första bokstaven i varje ord utskrives, t. ex. *I n d p q i n u aille trouuer* = *Ie ne dis pas què ie ne vous aille trouuer.*

Om flera tvåstaviga ord följa på varandra, förkortas dessa genom att endast de två första bokstäverna i varje ord utskrivas: *es ve ic = estant venu icy.*

Följa flera trestaviga ord på varandra, förkortas dessa genom att endast första och sista bokstaven i varje ord utskrivas: *et qs pr = 'estinent quelquesfois pardonner.*

Om flerstaviga ord stå ensamma, förkortas de genom att de tre första bokstäverna utskrivas.

I flera fall kunna adjektiver och participer tillsammans med substantiver, samt verb tillsammans med infinitiver förkortas genom att endast första bokstaven utskrives: *h homme = honeste homme, homme s = homme scauant (savant), s parler = scauez (savez) parler, v parler = vouloir parler* o. s. v.

Att dylika förkortningsregler i hög grad måste försvåra, om ej omöjliggöra läsningen, är påtagligt, och icke hjälper det mycket att Cossard för dem alla tillfogar, att de endast må användas »under förutsättning att de kunna läsas utan misstydning».

Mycket originell är en av Cossard angiven metod för att driva upp hastigheten. Först försöker man att efter långsam diktamen hinna skriva ut *första* bokstaven av varje ord, och när detta går ledigt vid större hastighet börjar man med att skriva *två* bokstäver av varje ord; därefter *tre* bokstäver o. s. v. Vid övergången till ett större antal bokstäver ser man till, att lärobokens förkortningsregler iakttagas, d. v. s. att medan man håller på att skriva t. ex. två bokstäver av varje ord, så skriver man dock endast *en* bokstav vid de ord, som enligt given regel skola skrivas med endast en bokstav.

Cossards lärobok vann föga spridning, och torde ha kommit ut i mycket liten upplaga. Ej heller känner man någonting om att systemet kommit till praktisk användning.

Dess upphovsman har dock hedern av att, utan påverkan av de äldre engelska systemen, ha skapat en fransk stenografi, där visserligen flera av tecknen äro allt för lika varandra, och förkortningarna orimliga, men där man å andra sidan finner de enklast tänkbara teckenformer i alfabetet, samt bokstavlig vokalbeteckning.

RAMSAY.

1681.

Redan 1664 hade den tyske jesuiten Kaspar Schott i sin »*Technica curiosa*» givit en beskrivning på Sheltons system, mycket exakt

och med de stenografiska tecknen till och med bättre graverade än i den engelska originallärboken; men Schotts voluminösa på latin skrivna arbete förlorade sig snart i de stora bibliotekens gömmor, och det var genom skotten Charles Alois Ramsay, som den engelska takygrafien gjorde sitt intåg på det europeiska fastlandet.

Fossé[1] och flera hans eftersägare ha behandlat Ramsay som en »djärv plagiatör», men han har icke gjort sig förtjänt av ett sådant omdöme. Det är visserligen sant, att han i sina franska upplagor icke säger något om systemets engelska ursprung, men han utger sig ej heller för att vara uppfinnaren. Tvärtom säger han i sina »råd till läsaren»: »Jag lär Eder en reell och tillförlitlig konst, som varit känd och mycket använd redan på Ciceros tid. Genom människornas försummelse hade densamma nästan blivit bortglömd, men i och med denna lilla bok återtar den nu sitt första utseende» etc.; och i sin andra tyska upplaga berättar Ramsay, hur han vid två olika tillfällen fått se engelsmän använda denna konst (han gjorde ingen skillnad på den engelska stenografien och Tiros konst),[2] och hur han beslöt sig att söka anpassa detta »skrivsätt», som endast lämpade sig för engelskan, även för andra språk.

Ramsays första franska upplaga kom ut 1681 under titeln: »*Tacheographie ou l'Art d'escrire aussi viste qu'on parle. Par le Sieur Charles Al. Ramsay. Gentil-homme Escossois. Traduit depuis peu de Latin en Français par le Sieur A. D. G. Paris M.DC.L.XXXI. Avec Privilege du Roy.*»[3]

Vem A. D. G är, har man aldrig fått veta, men utan tvivel hade Ramsay i denne obekante en god medhjälpare, ty den franska översättningen är mera självständig än de latinska och tyska, och bättre anpassad efter språkets egenheter. Medan i tyska översättningen endast *h* och *w* fått annat tecken än i originalet, så finner man i franska översättningen (som gjorts via den latinska) nya tecken för *c* *e*[4] *f* *g* *h* *o* *x* och *z*.

För de enkla vokalerna använder Ramsay Sheltons vokalschema oförändrat. Diftongerna *au eu oi* och *ou* betecknar han medelst två

---

[1] A. Fossé. Cours théorique et pratique de sténographie. Paris 1829. Sid. 62.

[2] Vid bedömande av Ramsay måste man ta hänsyn till att 1600-talets författare, när de tala om stenografi, ganska ofta underlåta att nämna något om uppfinnaren, utan synas ha betraktat de stenografiska tecknen som ett arv från gamla tider. Tyskarna Hartlieb, Comenius och Harsdörfer t. ex. i sina berättelser om stenografien i England, kallar den rätt och slätt »engelsmännens snabbskrift» oberoende av systemet.

[3] Takygrafi eller konsten att skriva lika fort som man talar. Av herr Charles Al. Ramsay. skotsk adelsman. Nyligen översatt från latin till franska av herr A. D. G. Paris 1681. Med konungens privilegium.

[4] Återfinnes i Sheltons Zeiglographia.

punkter i olika lägen till varandra, och övriga diftonger och triftonger medelst godtyckligt valda tecken t. ex. *uei* = vanliga skriftens *n*, *oie* = vanliga skriftens *m* o. s. v.

Alfabet.

För 13 förstavelser finnas särskilda tecken, vilka även synas vara självständigt valda. Ordförkortningar finnas icke med undantag för gamla och nya testamentets olika böcker.

Texten i den franska läroboken är på både franska och latin, på så sätt att framsidorna äro på latin och baksidorna på franska.

Man vet föga om Ramsays franska översättning kommit till någon praktisk användning — jordmånen i Frankrike vid denna tid var ej heller så gynnsam för stenografien, som i England — men systemet torde dock, att döma av att läroboken utgått i nya upplagor 1683, 1690 (anonymt utgiven), 1691, 1692 och 1693 ha fått en ej oansenlig spridning.

Man känner icke Ramsays födelse- eller dödsår, ej heller vet man med säkerhet om han var skotte eller engelsman. Han kallar sig ju själv på titelbladet till sin bok »skotsk adelsman», men vid ett annat tillfälle talar han om kungen av England som »sin konung».

Han torde huvudsakligen ha vistats i Tyskland, där han utgav flera översättningar och arbetade för sitt systems spridning. Åren omkring 1681 bodde han emellertid i Paris, men förde i övrigt utan tvivel ett mycket kringflackande liv, och gör säkerligen skäl för det namn han fått: »Stenografiens vandrande riddare.»

Av synnerligen stort intresse för oss svenskar är Ramsays *franska* översättning av Sheltons system, ty det var via *den*, som Åke Rålamb överförde systemet till svenska, och utgav den första svenska stenografiska läroboken. (Se andra delen.)

FEUTRY.

1775.

Ramsays arbete för spridandet i Frankrike av Sheltons takygrafi lämnade ej några varaktiga resultat, och först bortåt ett sekel senare, då de franska Benediktinermunkarnas bearbetningar av de Tironska noterna, och uppsatser över stenografien i England i Diderots och d'Alemberts franska encyklopedi fäst uppmärksamheten på denna konst, började intresset för densamma vakna till nytt liv.

1775 offentliggjorde skalden A. J. Feutry i Paris sin »*Manuel Tironien ou Receuil d'abréviations*».[1]

Detta stora arbete, omfattande 482 trycksidor, hade emellertid föga med stenografien att göra, utan var en — visserligen storartad — samling förkortningar i vanlig skrift.

Det enda »stenografiska» i detta arbete var att för olika verbala former funnos särskilda beteckningar, bestående i att till i vanlig skrift utförda förkortningar för stamordet fogats ett horisontellt streck med tillsatser för olika tempus jämte punkt *över* linjen på tre olika platser för första, andra och tredje person singularis, och punkt på samma platser *under* linjen för första, andra och tredje person i pluralis.

Denna idé torde Feutry ha hämtat från *Tiros noter,* vilka han enligt uppgift i förordet lärt känna genom Gruters och Carpentiers arbeten.

Han hade även sett Byroms engelska stenografi, och det är svårt att förstå att han icke kommit på idén att taga steget fullt ut och helt och hållet grunda sina förkortningar på stenografiska tecken.

Feutry var till en början advokat men lämnade snart detta yrke och blev slutligen maire i Châtillon. Som skald var han mindre känd än han förtjänat. Ett annat under hans namn utgivet arbete: »*Suplement à l'art du serrurier*» påstås vara skrivet av den olycklige Ludvig XVI:e.[2]

Feutry som var född 1720 tog livet av sig 1789 under ett anfall av sinnesförvirring.

---

[1] Tironsk handbok eller förkortningssamling.
[2] Larousse. Le grand dictionnaire. Feutry.

År 1787 offentliggjordes ett annat, även mycket voluminöst arbete (335 sidor) under titeln »*Le Parfait Alphabet, ou Alphabet analytique et raisonné des sons articulés*» etc.

Den anonyme författaren till denna digra bok var Charles Alexandre de Moy (1750—1834), Curé de Saint-Laurent i Paris och senare professor i filosofi i Besançon, samt känd politiker.

De Moys alfabet har emellertid ingenting med stenografi att göra, utan avser, som ju också titeln anger, att bättre än vanlig skrift kunna beteckna de olika språkljuden. Det enda som torde kunna intressera stenografen är att han skarpt skiljer på konsonant- och vokaltecken genom att de senare göras hälften så stora som konsonantstaplarna.

LA VALADE.[1]

1777.

I la Valades Tachygraphie finner man åter ett försök till verklig stenografi.

Av den som broschyr på endast 30 sidor utgivna läroboken känner man endast två exemplar, båda i privata bibliotek: det ena hos Mr J. Warden i Edinburgh, det andra hos M. Havette i Paris.

På titelbladet står »*Tachygraphie Française*» *ou L'art d'écrire tous les mots en abrégé par une méthode facile et analogue à la langue. Publié par M. de la Valade à Paris M.DCC.LXXVII. Avec approbation et privelège du Roi.*»[2]

I sitt förord, där han bland annat kritiserar Ramsay, anger han som sitt huvudmål att skapa ett alfabet »där varje *ljud* får ett tecken, så enkelt som förbindningsmöjligheterna tillåta». Han bestämmer sig således för fonetisk stavning.

La Valade ber sina läsare observera, att han icke med enkla tecken menar sådana som *se* enkla ut, utan sådana som i verkligheten äro lätta att skriva och förbinda. Att denna anmaning varit väl behövlig torde också framgå av det högst märkvärdiga alfabetet. Han nöjer sig med »att alla tecknen äro förbindbara och de *flesta* enklare än motsvarande vanliga skriftens bokstäver». Det är i varje fall ej att ställa stora fordringar på en »snabbskrift»!

[1] Havette. La Tachygraphie Française de la Valade. Broschyr. Paris 1901.

[2] Fransk takygrafi eller konsten att skriva alla ord förkortade efter en lätt och efter språket avfattad metod, utgiven av M. de la Valade i Paris 1777 med konungens godkännande och privilegium.

Alfabet.[1]

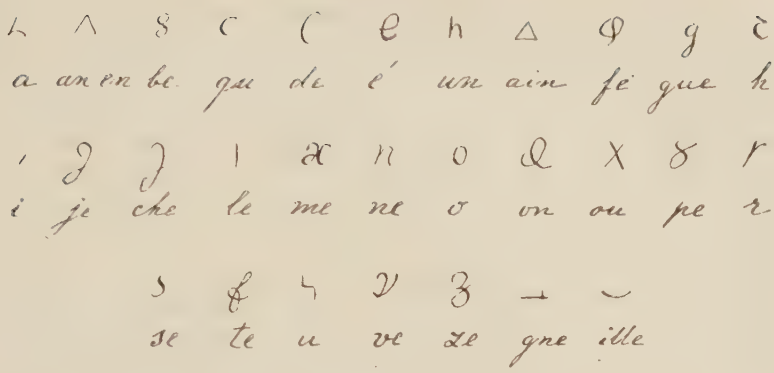

För de konsonanter, vilka (bortsett från stumt *e*) oftast förekomma i slutet av ord — *f l t s* (lent) — tillkomma bitecken.

För 44 konsonantsammansättningar finnas särskilda tecken, i vilka dock i de flesta fall det ena enkla tecknet är representerat.

Pluralis betecknas medelst en punkt över linjen i slutet av ordet; och stor bokstav medelst en punkt över motsvarande liten.

Slutligen tillkomma förkortningar för artiklarna i olika former, för 27 förstavelser, 22 slutstavelser, 63 pronomen, 127 adverb, prepositioner och konjunktioner, 17 hjälpverb och 15 tilltalsord, samt ett grammatikaliskt förkortningssystem med tecken eller siffror för återgivande av olika tempus m. m.

Utan tvivel är la Valades system grundligt genomarbetat, men hans teckenformer äro till den grad sammansatta och otympliga, att det är svårt förstå hur någon, som sett andra system,[2] kunnat nöja sig med ett sådant alfabet.

Intrycket härav gör sig ännu mera gällande när man tänker på, hur mycket bättre Abbé Cossard, mer än 100 år tidigare löst uppgiften att utfinna enkla och praktiskt användbara stenografiska tecken.

COULON-THÉVENOT.

1788.

Jean Félicité Coulon föddes i Paris 1754. Fadern var skrivlärare och till dennes namn fogade han sin moders, med ett litet »de» emellan;[3] och så blev det Coulon de Thévenot.

[1] Havette: La Tachygraphie française de la Valade. Paris 1901.
[2] Enligt Havette har han känt flera engelska system men förkastat dessas alfabet. Havette. La tachygraphie Française de la Valade. Sid. 15.
[3] Mycket vanligt på den tiden.

Redan som ung gosse började Coulon intressera sig för stenografien, och efter att ha studerat de franska arbetena över Tiros noter utarbetade han omkring 1774 ett lexikon upptagande 5,000 ordbeteckningar. Men två år senare, därtill rådd av d'Alembert, överlämnade han till *l'Académie Royale des Sciences* en fonetisk stavelseskrift, med begäran om ett utlåtande över densamma, och erhöll ett ganska välvilligt sådant.

1777 börjar han ge kurser, hålla föredrag och sälja handskrivna undervisningsblad.[1]

1782 förändrar Coulon sitt system genom att som grund för sina stavelsebeteckningar lägga bokstavs- eller rättare sagt ljudtecken. Samma år börjar han en fyraårig propagandaresa i landsorten. Bland hans elever voro Dupont, de la Rochette och Lafeuillade, vilka båda senare skulle ge ut egna konkurrerande system.

Återkommen till Paris 1786 överlämnar han även sitt nya system till *l'Académie des Sciences* och får efter en del mindre ändringar en ny rekommendation (närmare härom längre fram).

Härmed hade systemet nått sin slutliga form och 1788 offentliggjordes den första läroboken i hans »*Méthode tachygraphique ou l'art d'écrire aussi vite que la parole, approuvée par l'Académie R. des Scienses de Paris.*»[2]

Coulon tog livlig del i revolutionen, och vid möten och församlingar av olika slag såg man honom med pennan i hand på stående fot upptaga de viktigaste talen, vilka han lät trycka och sälja.

Hans förslag att i stället för de s. k. logograferna (vilka skrevo med vanlig stil) få upptaga nationalförsamlingens förhandlingar antogs emellertid icke, men senare fick han anställning som »sekreterare» hos nationalgardets generalstab. Dessförinnan hade han strax före revolutionen blivit utnämnd till *Secrétaire tachygraphique* hos Ludvig XVI, vilket gjorde honom misstänkt, och efter en anmälan genom en konkurrents elev måste han under någon tid hålla sig undan.

Trots det välvilliga mottagande Coulons system rönt från flera håll, blev dock inkomsten på lektioner och läroböcker under dessa oroliga år icke tillräcklig att försörja honom själv och familj, och 1813 begärde han, 60 år gammal, att få anställning vid någon av fältarméerna. Han fick en sådan vid förplägningstrupperna, men från de strapatser och umbäranden som där väntade honom skulle

[1] Dessa biografiska och bibliografiska uppgifter äro hämtade ur Havettes Bibliographie de la Sténographie. Sid. 44 o. f.

[2] Titeln på läroboken ändrades med nästan varje ny upplaga. Den vanliga benämningen man och man emellan var emellertid Coulons »Tachygraphie.»

han aldrig återvända. Han dog i nervfeber den sista december samma år i en gästgivargård nära Podebrad i Böhmen.

Coulons dotter, Marie Félicie Victoire, fullföljde sin faders verk. Redan som liten flicka uppträdde hon som stenografiskt underbarn, och arbeten av fadern hade utgivits under hennes namn, då hon var knappast mer än 12 år.

Då fadern dog var hon endast 17 år gammal men började genast trots sin ungdom, att med stor energi och skicklighet arbeta för spridningen av dennes system, samt gav ut en mängd nya upplagor av läroboken jämte annan läromateriel och propagandaskrifter av olika slag.

1821 gifte hon sig med en fransk officer vid namn Marnier.

Samma år fick hon diplom som lärarinna i takygrafi hos hertiginnan d'Orleans och hertigen de Chartres.

1844 blev, tack vare inflytande från högre ort, undervisning i Coulons system tillåten i folkskolorna (les écoles primaires) och ett visst antal läroböcker inköptes av ministeriet.

Mme Marnier, som omkring 1850 blivit änka med en obetydlig pension, fortsatte att — jämte lektioner i musik — med aldrig slocknande iver ägna sig åt sin faders stenografi. Allt mindre och mindre blev emellertid antalet av hennes elever, och under stora umbäranden fick hon, liksom på sin tid fadern, framleva de sista åren. Hon dog 1869 72 år gammal.

Coulon kände mycket väl flera engelska system och av Byroms *Universal English Shorthand* lämnar han i sina äldre upplagor en utförlig beskrivning. Mycket har han väl också, liksom så många andra fått lära av denne, men han går sin egen väg, och hans mycket intressanta system är fullt självständigt.

Att även Coulon skulle inse betydelsen av att i en fransk stenografi vokalerna ägnas samma omsorg som konsonanterna, var ju ej så märkvärdigt. Av stort intresse är däremot den metod han använder för att låta sina ljudtecken sammansmälta till stavelsetecken. Konsonanttecknen *sluta* som ett skarpt avskuret streck, med alla skiljemärken i övre (eller första) delen, medan däremot vokaltecknen *börja* med ett rakt streck och ha alla skiljemärken i nedre delen. Genom att direkt sammanskriva konsonanttecknets nedre del med vokaltecknets övre, utan något som helst hack eller bindestreck, kommer således de flesta stavelser att endast bestå av *ett* tecken.

Härefter intagna lilla tabell (dictionnaire), som återfinnes i både äldre och yngre upplagor av läroboken, klargör på ett enkelt sätt hur Coulon skaffat sig sina stavelsetecken.

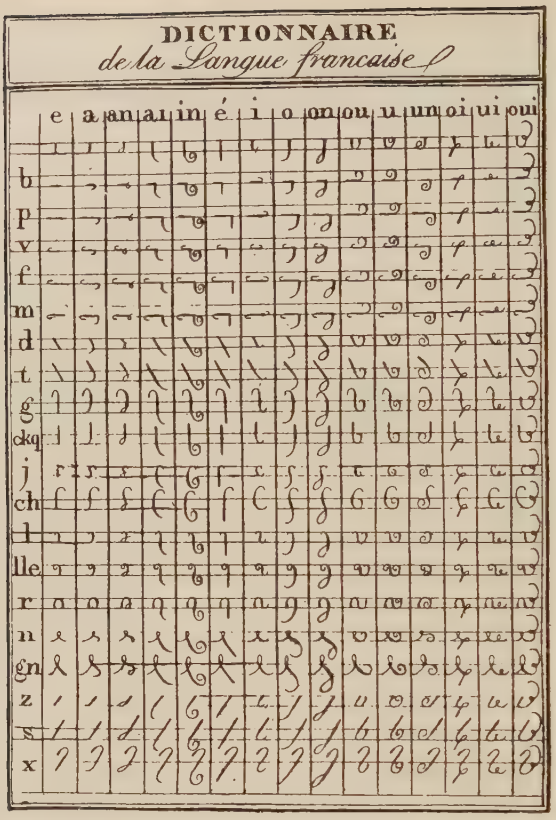

Reproduktion efter M:lle Coulon de Thévenots 4:e upplaga. Paris 1827. Sid. 25.

Överst finner man på en rad samtliga vokaler och diftonger, och till vänster uppifrån och ned samtliga konsonanter. Som synes börja alla vokalerna med samma lilla raka vertikala streck som givits åt stumma *e*. Långa vokaler skiljas från korta medelst en punkt under dessa. Vad konsonanttecknen beträffa äro de i allmänhet enkla och lättskrivna, och som skiljemärke inom paren *b p, v f, d t, j ch, n gn, z s,* användas olika storlekar. Bland vokaltecknen finnas däremot många, t. ex. de ofta förekommande *a* och *o* samt *un,* vilka genom sina slutslängar åt vänster verka mycket hämmande på hastigheten.

Ytan mellan dubbellinjerna är avsedd för så väl konsonanter som vokaler, men däremot ytan ovanför övre linjen endast för konsonanter, och den nedanför undre linjen endast för vokaler. Så väl vokaler som konsonanter äro bundna vid sin ställning till linjerna,

och ofta blir sammansmältningen mellan konsonant och vokal så intim, att ett och samma drag ingår i dem båda.

I slutet av ord, där *r* ofta förekommer, skrives det mycket litet.

Konsonantförbindningarna erhållas genom enkelt sammanfogande av resp. enkla tecken. Den enda orgelbundenheten gäller *bl* och *pl*, där *l*:s övre rundning bortfaller. *L-mouillée* betecknas i slutet av ord medelst en punkt över ordbilden, ändelserna *-sion (-tion)* och *-dre (-tre)* medelst en punkt på sidan eller under ordbilden, samt *-ment* medelst en liten komma ovanför.

Särskilda tecken för för- och slutstavelser förekomma eljest icke, och ordförkortningar mycket sparsamt. De förkortningsregler, som finnas i en större upplaga (1806) äro sådana som kunna tillämpas så väl för stenografi som vanlig skrift.

Stavningen är fonetisk men pluralisändelsen »*s*» betecknas dock därest icke ordet föregås av någon artikel, medelst ett mycket litet fristående *s*-tecken.

Sammanhängande text.

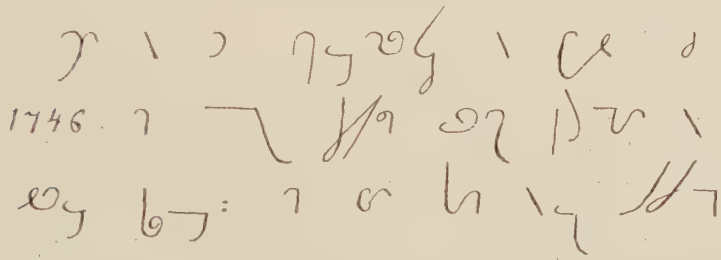

Översättning.

Lors de la révolution de Gênes en 1746 le petit Conseil voulait établir de nouveaux impots: le jour qu'il devait s'assembler.

Coulon säger, att han gärna skulle ha velat använda sin sammansmältningsmetod även för stavelser, som börja med vokal, men att han, när det visat sig omöjligt att tillämpa den i båda fallen, bestämt sig för stavelser som börja med konsonant, därför att dessa »uttalas fortare än sådana som börja med vokal».

Hur som helst kan denna Coulonska idé betraktas som ett första uppslag till den s. k. stapelprincipen (Fayet, Rahm, Arends m. fl.), där vokaltecknen direkt inläggas i de som raka streck slutande konsonantstaplarna.

Den stora bristen i Coulons system var, att han icke funnit någon utväg att förbinda sina stavelsetecken med varandra. Följden av dessa fristående stavelsetecken med lyftande av pennan efter varje

sådant, blev också, att detta system icke kunde mäta sig med andra samtida system i fråga om snabbskrivenhet.

Då Coulon 1786, som nämnt, hos *l'Académie Royale des Sciences* begärde ett utlåtande över sitt system uppdrogs detta åt en kommitté, vars rapport erbjuder mycket av intresse i synnerhet som den ger en klar bild av vad man på den tiden i Frankrike, där ju stenografien dock var jämförelsevis litet känd, hade för uppfattning om densamma. Rapporten är undertecknad av Vandermonde, Le Roi och Coussin samt kontrasignerad av de Condercet, men utan tvivel har Coulon själv åtminstone i vissa delar inspirerat densamma. Att kommitterade emellertid ej blint följt systemuppfinnaren, framgår av att av dem förut gjorda erinringar (enligt uppgift i rapporten) lett till att han företagit »mycket stora» ändringar i sitt nya förslag.

Kommitterades uppfattning om efter vilka grunder ett stenografiskt system bör uppbyggas uttala de i följande punkter:[1]

1. Grundtecknen böra kunna utföras i så få penndrag som möjligt, varvid även sådana rörelser räknas, som icke lämna några spår efter sig på papperet.

2. De oftast förekommande ljuden böra få de enklaste och mest lättskrivna tecknen. Den bästa snabbskriften för *ett* språk kan således icke vara den bästa även för ett annat språk.

3. Där det finns likheter mellan ljud böra dessa få sådana tecken som äro varandra lika, ty då komma felskrivningar och slarv att mindre menligt inverka på läsbarheten. Där denna princip tillämpas kan man nöja sig med mindre skarpt framträdande skiljemärken, och antalet enkla grundtecken kunna minskas.

4. Man bör stava efter uttalet. Därigenom minskas antalet tecken med åtminstone en fjärdedel.

5. Varje tecken skall kunna förbindas med vilket annat som helst under minsta möjliga handrörelse; och de ljud som oftast förenas med varandra eller uttalas hastigast böra lättast kunna förbindas. D. v. s. den direkta förbindningen skall vara den som oftast förekommer, och särskilda handrörelser i och för förbindningen vare sig på papperet eller under förflyttning från en plats till en annan skola vara så små som möjligt och sällan förekomma.

6. Resultatet av en teckenförbindning får icke förändra de enkla tecknen, så att de komma att likna andra tecken eller andra teckenförbindningar.

[1] Rapport des Commissaires nommés par l'Académie royale des sciences, pour l'examen de la méthode »d'écrire aussi vite qu'on parle» de M. Coulon. Extrait des registres de l'Academie royale des sciences, du 27 Janvier 1787.

7. Den takygrafiska skriften skall vara lättskriven men undvika vinklar, tvära avbrott och vändningar samt sådan att den varken tröttar hand eller öga.

8. Takygrafen bör ordna allt för sig på bästa sätt, och använda bästa papper och penna utan att dock vara alldeles beroende härav.

9. Förkortningarna böra bildas av alfabetets tecken, och inga godtyckliga nya tecken få införas annat än möjligen sådana som endast antyda att det är fråga om förkortningar. Det är bättre att i en förkortning ha 5 eller 6 av alfabetets tecken, som kunna skrivas mekaniskt, än ett enda nytt tecken, som kräver en viss ansträngning och eftertanke.

Vad detaljarbetet vid tillämpandet av dessa grunder beträffar, så kräves:

1. Att upprätta en tabell över alla ljud som skola betecknas.

2. Att från ett tillräckligt långt anförande uttaga frekvensen för de olika ljuden och kontrollera detta efter ett annat anförande av samma längd.

3. Att på samma sätt skaffa sig frekvensen på olika ljudsammanställningar.

4. Att uppställa en tabell över alla de enklaste tecknen med variationer eller modifikationer, som utan tidsförlust kunna utföras.

Till slut beklaga kommitterade, att Coulon själv på grund av sin försvagade hörsel icke kan »skriva lika fort som han talar», och sammanfatta sin uppfattning om systemet sålunda:

»Den Coulonska metoden sådan den här föreligger, synes oss vara att föredraga framför de engelska metoder, som vi ha sett. Det är föga troligt att det skall komma ett bättre system, framför allt icke ett sådant som är lättare att lära. Det är troligt, att elever komma att utbildas, kompetenta att skriva lika fort som man talar, med hjälp av uteslutningar (suppressions) som de fått vänja sig vid. Vi tro att denna metod förtjänar akademiens godkännande, samt att M. Coulon genom sin ihärdighet och arbetets betydelse är värd regeringens stöd.»

Tack vare energisk reklam och »högre» beskydd — Coulon själv lär ha fått undervisa två av Napoleons bröder (Lucien och Louis) i systemet, och hans dotter hade som nämnt diplom som lärarinna hos medlemmar av Orleanska familjen — samt vetenskapsakademiens rekommendation i överensstämmelse med ovan anförda rapport, blev systemet mycket känt, men något anseende som verklig snabbskrift fick det aldrig. *Littré* skiljer också i sitt stora lexikon på stenografi och takygrafi (Coulons), i det han säger, att steno-

grafi är konsten att skriva lika fort som man talar, men takygrafi konsten att skriva »nästan» lika fort som man talar.

Varken tidningen *le Tachygraphe* som publicerades av några Coulons elever, eller *le Moniteur,* där även anhängare av hans system verkade, hade ordagranna referat annat än när det gällde förut utskrivna anföranden. Den ende kände debattstenograf, som använt Coulons system, var senare ministern Flocon, som flera år hade varit anställd vid le Moniteur som stenograf.

Så länge Mme Marnier kunde fortsätta att göra propaganda för sin faders system, hölls det vid liv, men efter hennes bortgång skulle det snart glömmas, oaktat i början av 1800-talet nya upplagor utgåvos av P. L. Hue 1811 (enligt uppgift av Mme Marnier skall Hue ha varit bulvan för en herre vid namn Prel), Henry Guégan 1818 och Patey 1818 (se längre fram) m. fl.

Under senare delen av 1800-talet ville man ej veta av ett stenografiskt system med delade ordbilder.

Mycken förvåning väckte det också när 1887 far (stenograf hos Senaten) och son André gåvo ut en ny bearbetning av den Coulonska takygrafien.

BERTIN.

1792.

Théodore Pierre Bertin, som översatte Taylors engelska system till franskan, föddes 1751 och dog 1819. Fadern var advokat, men utan förmögenhet, och sonen fick tidigt börja försörja sig med att ge lektioner i engelska och göra översättningar från detta språk, som han fullständigt lärt sig.

Efter någon tid anställdes han i domänstyrelsen, och då denna plats 1791 drogs in, öppnade han en liten bokhandel i Paris.

Under en vistelse i England hade han funnit hurusom stenografien därstädes kommit till användning på ett helt annat sätt än i Frankrike, och särskilt med tanke på hur illa det härvidlag var beställt i franska »nationalförsamlingen» beslöt han sig för att översätta det system, som mest slagit an på honom — Taylors.

Redan 1790 hade han kommit så långt, att han kunde åtaga sig stenografiska uppdrag för tidningen »*le Moniteur*» och två år senare offentliggjorde han sin översättning under titeln: »*Système universal et complét de Stenographie Inventé par Samuel Taylor et Adopté à la Langue Française par Théodore Pierre Bertin. Paris 1792.*»

Denna bok kom ut i tre nya upplagor, 1795, 1796 och 1804, vilka vad systemet beträffar äro varandra fullständigt lika — något ganska ovanligt.

1796 började Bertin att ge ut la Fontaines fabler i mindre häften. Det dröjde många år innan detta arbete, omfattande 138 sidor (litet format med nästan mikroskopisk stil), blev färdigt, men så blev det också utomordentligt vackert. Goda ögon måste dock de elever ha haft, som kunnat använda denna bok för sina läsövningar.

Alfabet.

b	bas, beau, belle, bon, bonne	ρ
d	de, des, Dieu, du	/
f ou v.	vos, vous	\
g ou j	grand, J'ai, Je, Jeu	⊃
h	ah, eh, hé, hélas	⁹
k ou q	car, que, qui	⌒
l	aile, elle, il	ϭ
m	aime, ma, me, mes	σ
n	an, en, ne, un, une	◡
p	pas, peu, point	ρ
r	air, aire, ere	r
s	ce, sa, se, ses	—
t	et, ta, te, tes, tu	ǀ
x	excepte, exemple, eux	⌣
y	y adverbe, yeux	⁄
ch	chés, chose	(
	c'est à dire, savoir	⌐
	&c	∘

Reproduktion efter Bertins lärobok. 4:e upplagan. Pl. I.

Bertins stenografi är en direkt överföring av det engelska originalet, och i fråga om alfabetet har ingenting ändrats med undan-

tag av att de för franska obehövliga tecknen för *sh* och *th* tilldelats ändelserna *-ion* etc. och *-ous* etc., samt att tecknet för *w* icke tagits i anspråk.

Även vad vokalerna beträffa har Bertin följt Taylor med undantag av i slutet av ord. Sålunda uteslutas de inuti ord samt betecknas i början av ord samtliga medelst en och samma punkt, vilken dock efter någon övning uteslutes. Detta uteslutande av punkten även i början av ord har blivit så mycket önskligare, sedan från och med tredje upplagan *le la les* betecknas medelst punkt i stället för förut med *l*, och därför lätt kunna förväxlas med en begynnelsepunkt.

I slutet av ord betecknar Bertin *e* med punkt över och *i* med en punkt under ordet samt *o eu ai (è)* och *a* med små rundade »kommor» i olika ställningar.

Här således ett första försök att bättre än originalet tillgodose vokalbeteckningen, men av mindre värde, därför att dessa fristående punkter och accenter ej vid hastig skrivning kunde medhinnas.

Det skulle bli senare tiders efterföljare förunnat att härvidlag finna en mera praktisk lösning.

Anmärkningsvärt är att Bertin som dock gör anspråk på att stava fonetiskt, icke alls tar hänsyn till nasalljudens karaktär utan skriver dem som *e* + *n*, *o* + *n* o. s. v. Även skriver han ut det icke hörbara *s* i pluralis.

Om en och samma konsonant förekommer flera gånger efter varandra i ett och samma ord utmärkes detta genom att resp. tecken eller till detsamma hörande cirkel skrives större.

Samtliga tecken äro direkt hämtade från engelska originalet, utan hänsyn till ljudens frekvens, i franska språket: vilket måste betyda en viss förlust ifråga om snabbskrivenhet, som dock å andra sidan torde uppvägas av att vinsten av fonetisk stavning blir större för franska än för engelska språket. Då härtill kommer att Bertins särskilda beteckningar för ändelser utan tvivel bidraga att öka hastigheten, så torde man kunna gå ut ifrån, att det går att skriva lika fort med den Bertinska översättningen som med det engelska originalet.

Vad däremot läsbarheten beträffar är påtagligt att olägenheten av Taylors styvmoderliga behandling av vokalerna gör sig mera kännbar i det vokalrika franska språket än i det engelska, där man även i talet sluddrar över så många vokaler. Och härtill kommer att Bertin i ännu större utsträckning än Taylor tillämpat metoden att på samma sätt förkorta flera ord eller ändelser. Så t. ex.

betyder ett *n*: *an en ne un* och *une*, en liten sänkt »komma» efter ett ord: ändelserna *ai ais ait aient aise ès êt est estes ête oid oie oient eoient oise oix uet ouoit oigt* o. s. v.[1]

Bland Bertinska stenografer läi också felläsningar ofta ha förekommit, även om de ej alltid varit så farliga, som när det blev »*monstre*» i stället för »*ministre*» eller »*bête farouche*» i stället för »*beauté fraiche*».

Sammanhängande text.

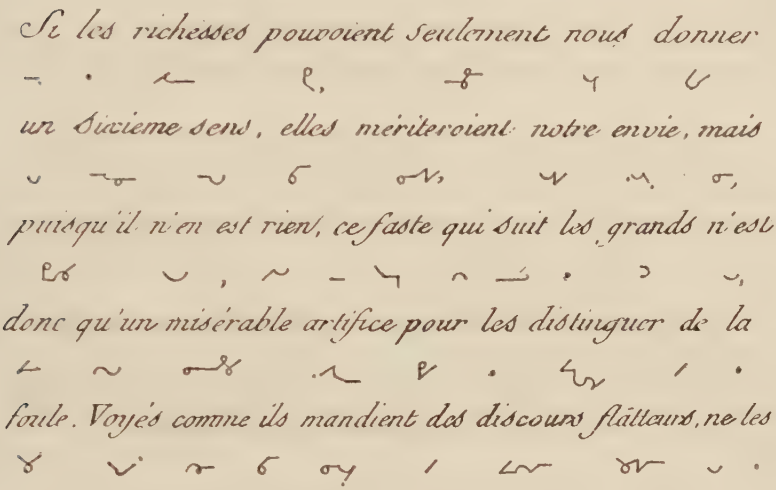

Reproduktion efter Bertins lärobok. 4:e upplagan. Pl. VII.

Även Bertin drev en energisk propaganda för sitt system, och det dröjde ej länge, innan han vunnit elever och medhjälpare, och även fostrat debattstenografer.

Redan samma år, som systemet offentliggjorts, blev det infört som läroämne vid *Lycée des Arts*, med Breton och Igonel som lärare.

Och dessa båda, Bertins främsta elever och medhjälpare, skulle också bli synnerligen skickliga praktiserande stenografer,[2] genom vilka det blev känt, att man i det Bertinska systemet fått en verklig snabbskrift, som gjorde det möjligt att följa det talade ordet.

Och därmed var segern över den Coulonska takygrafien vunnen.

Bertin, som under senare åren haft anställning vid administrationen för »indirekta skatter», dog 1819, efterlämnande minnet av

[1] Bertins lärobok (alla 4 upplagorna). Planche II.

[2] Les Etudes Sténographiques françaises. (Système Prévost-Havette) 1926 N:ris 9 och 10.

en anspråkslös man av heder, som aldrig tvekat att åt Taylor ge den ära, som tillkom honom.

Av intresse för oss svenskar är, att när det pris, som »Ridderskapet och Adeln» utfäst »för den adelsman som visade sig äga tillräcklig kunskap i snällskrivning för att kunna fungera vid dess protokoll», 1829 utdelades, så tillföll halva priset den blivande ecklesiastikministern F. O. Silverstolpe för en översättning till svenska av Bertins system.

CLÉMENT.

1801.

Clément, vars förnamn är oss obekant, offentliggjorde 1801 ett nytt system under titeln: »*La Sténographie ou l'Art d'écrire aussi vite qu'on parle. Par Clément. Paris. An IX*». En andra upplaga kom ut 1835.

I förordet säger sig författaren ha prövat de två i Paris mest använda systemen,[1] men övergivit båda, då »i ena fallet tecknen varit illa fördelade och icke kunnat förbindas med varandra, samt i andra fallet uteslutandet av vokalerna gjort skriften svar att tyda».

Han fordrar av en stenografi:

1. Tecken för alla ljud, utan undantag, som ingå i språket.
2. Tecken så få och så enkla som möjligt.
3. Tecknen skola kunna bekvämt förbindas genom enkel sammanskrivning så att långa ord kunna skrivas lika eller nästan lika fort som enstaviga sådana, samt så att läsningen ej bereder minsta svårighet.

Alfabet.

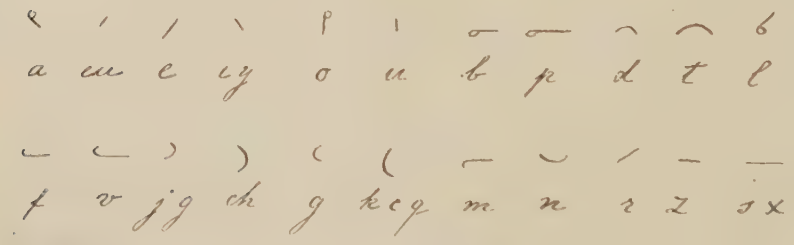

[1] Dessa kunna icke vara andra än Coulon och Bertin.

Som synes ha vokalerna här fått *endast* raka streck i olika riktningar (två av dem med cirklar tillfogade), medan konsonanterna fått bågar och vågräta streck.

Cléments system kan karakteriseras som ett försök att med de Bertinska tecknen som grund skapa ett vokalskrivande system med sammanhängande ordbilder, men redan det förhållande att flera av de bästa tecknen behövts för vokalerna har gjort att även konsonantbeteckningen blivit helt annorlunda än i Bertins system. (Endast *l n* och *s* användas i samma betydelse.) Alla tecken återfinnas dock hos Bertin.

För att få tillräckligt många tecken använder Clément för grupperna *b p, d t, f v* (omvänt) *j ch, g k, z s* samt *e eu* samma tecken i olika storlekar.

Då *a* står ensamt eller i slutet av ord utskrives endast cirkeln, och *e* och *i* betecknas medelst små bågar åt olika håll.

Konsonantförbindningar erhållas helt enkelt genom att de enkla tecknen på naturligaste sätt förbindas med varandra. *Gn* betecknas medelst förstorat *n;* av *-ble, -ple, -gle* etc. utskrivas endast *b, p* och *g*.

Ändelserna *-sion* (*tion*) och *-ment* betecknas medelst resp. punkt och »komma» *över* närmast föregående tecken.

Förkortningar, bestående i uteslutningar av mera oväsentliga delar av ord, användas i jämförelsevis ringa utsträckning. Stavningen är fonetisk.

Sammanhängande text.

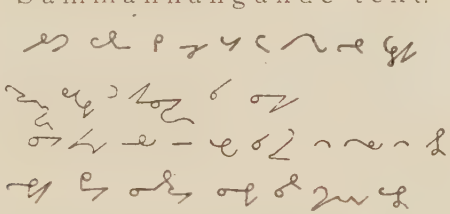

Reproduktion efter Cléments lärobok. Sid. 49.

Översättning.

Rendez grace au seul noeud qui retient ma colère.
D'Iphigénie encore je respecte le père.
Peut-être, sans ce nom, le chef de tant de rois,
M'aurait osé braver pour la dernière fois.

Kravet på att »långa ord skola kunna skrivas lika fort eller nästan lika fort som enstaviga ord» har Clément naturligt nog icke

kunnat uppfylla, men i övrigt har han följt de principer han uppställt för sig, och skänkt sina landsmän ett i hög grad lättlärt och lättläst vokalskrivande system, där den bokstavliga vokalbeteckningen inom sammanhängande ordbilder är fullt konsekvent genomförd.

I inledningen till läroboken säger författaren, att man kan lära sig systemet på mindre än en dag, och efter en månads övning vara mäktig att följa det talade ordet. I det förra påståendet ligger föga överdrift, men vad referentfärdigheten beträffar överskattar Clément, liksom så många andra, sitt verk; och för resten har systemet även i sin förkortade form, så långa ordbilder, att detsamma utan flera och skarpare förkortningar näppeligen torde kunna göra det möjligt att följa en talare.

Detta hindrar emellertid ej, att systemet som sådant, i fråga om enkelhet och regelbundenhet står som ett av de främsta; och hade det blivit mera känt, är ej otänkbart, att den franska vokalbeteckningen, som nu sammanhänger med namnen de Prépéan, Aimé Paris och Duployé letts in på andra banor.

Hur som helst har Clément gjort sig förtjänt av en mera framskjuten plats i stenografiens historia, än han hittills fått.

BLANC.

1801.

Utan att ha känt något av de engelska positionssystemen, synes senare souschefen i Seineprefekturens undervisningsavdelning, Honoré Blanc, därtill ledd av musikens noter, självständigt ha kommit på idén att genom olika höjdställningar mångdubbelt utnyttja enstaka tecken.

Han offentliggjorde 1801 sin »*Okygraphie*» (ilskrift), som kom ut i nya upplagor 1808 och 1819.

Blanc bildar sitt grundalfabet av endast tre tecken, vardera i 8 olika höjdställningar.

Huvudtecken.

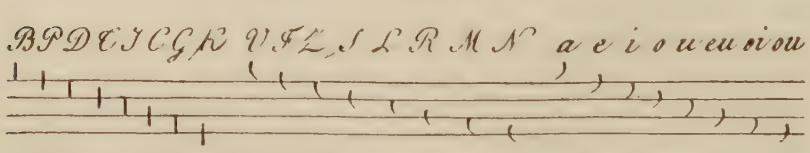

Reproduktion efter Blanc. Okygraphie. 2:a upplagan. Paris 1808. pl. I.

Som synes har Blanc till huvudtecken utvalt tre synnerligen enkla tecken, vilka då de stå ensamma skrivas som små accenter.

För att i någon mån minska den menliga inverkan på läsningen för den händelse ett tecken ej skulle komma på sin plats, har Blanc i stället för att taga bokstäverna i alfabetisk ordning sammanfört *b p, d t, g k* etc., så att om t. ex. ett *p* skulle komma litet för högt blir det ett *b*, ett *d* litet för lågt blir ett *t* o. s. v.

Dessa huvudtecken användas emellertid endast i början av ord samt då de stå ensamma.

För att användas inuti och i slutet av ord har Blanc infört mera förbindbara bitecken — vågräta streck, bågar och öglor m. m. — vilka samtliga återfinnas här nedan, där de i första raden äro förenade med föregående *o*, i andra raden med ett föregående *t* eller *s*. Som synes stå *o, t* och *s* på sina bestämda höjdställningar, men bitecknen ha inga särskilda ställningar utan följa resp. huvudtecken.

Även vad bitecknen beträffa har Blanc tänkt på att sammanföra konsonantgrupperna *b p, d t* etc., vilket skett så att de starka ljuden fått längre eller större tecken än de svaga.

Bitecken och förbindningar.

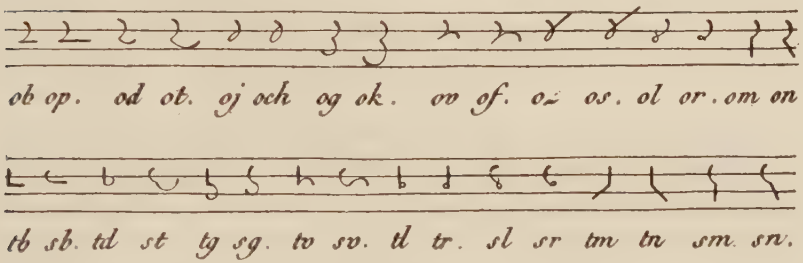

Reproduktion efter Blanc. Okygraphie. 2. upplagan. Pl. III.

Öglorna för *l* och *r* äro gjorda åt olika håll. *M*-tecknet är lodrätt efter de båda bågformiga huvudtecknen, men lutande snett åt vänster efter streckteckenet. *N*-tecknet lutar alltid snett åt höger.

För diftonger finnas särskilda tecken, och nasalljuden betecknas medelst punkter i motsvarande vokallägen.

Dessutom finnes en hel mängd mer eller mindre invecklade bestämmelser för betecknande av ändelser och vanligen förekommande stavelser.

Det anses onödigt att skilja på singularis och pluralis och olika genus; och *le la les* betecknas alla tre på samma sätt med ett *l*, vil-

ket motiveras med att engelsmännen för dessa tre artiklar använda det gemensamma »*the*».

Blanc talar i sin andra upplaga av läroboken om det välvilliga mottagande som den hastigt slutsålda första upplagan rönt, och en del högt stående personer vittna om systemets förträfflighet. Bland dessa den store österrikiske fältmarskalken ärkehertig Karl, samt Rysslands kejsare Alexander I, som lyckönskat Blanc och skänkt honom en diamantring.

Le Jury d'instruction publique du Département de la Seine uttalar sig också mycket berömmande om systemet och anför som sin (eller kanske souschefens)[1] åsikt, att l'Okygraphie bland kända metoder är den som bäst fyller uppgiften »att skriva lika fort som man talar».

Kanske dessa och liknande uttalanden bidragit att göra systemet ganska känt, men några verkliga framgångar har Blanc icke kunnat uppvisa, och icke ens tsar Alexanders rekommendation har förmått den sunt tänkande allmänheten att tro, att lika väl, som det går att »finna tangenterna på ett piano» det är möjligt att tillräckligt hastigt sätta in de stenografiska tecknen på sina rätta platser i en 8-linjig höjdskala.

THIBIERGE.

1808.

Under titeln »*Phonographie ou Peinture des sons*», offentliggjorde R. M. Thibierge de la Rochefoucauld 1808 den första franska kursiva stenografien.[2]

Thibierge inskränker sig emellertid icke endast till att hämta sina tecken från den vanliga skriftens bokstäver, utan går ännu längre, och strävar efter att varje tecken skall bli en del av *motsvarande* bokstav.

Så t. ex. är hans *a* övre delen av vanliga skriftens *a*, hans *o* nedre delen av vanliga skriftens *o*, hans *u* första delen av vanliga skriftens *u*, hans *l* övre delen av vanliga skriftens *l*, hans *n* första delen

[1] Blanc var själv souschef i le bureau de L'instruction publique de la Préfecture de la Seine.

[2] Scott de Martinville omnämner i sin Histoire de la Sténographie, sid. 56 ett kursivt system, som under namnet »Phonographie» utgivits 1809 av M. C. Luc. Detta är emellertid icke något annat än Thibierges system, och att förordet verkligen är undertecknat M. C. Luc beror på, att det slutar med en vers av den romerske skalden Lucilius. Havette, som varit den förste att påvisa detta (La Revue internationale de Sténographie, December 1900) antager att Scott haft ett exemplar av läroboken, där titelbladet saknats.

av vanliga skriftens *n* o. s. v. Thibierge säger sig härmed vinna, att eleven slipper lära sig ett *nytt* alfabet; men då i de allra flesta fall härledningen från motsvarande vanliga bokstäver är mycket »sökt», torde vinsten i lättlärdhet ej bli så särdeles stor.

Onekligen hade det varit fördelaktigare om han i stället vid tecknens fördelning låtit andra synpunkter göra sig gällande.

Alfabet.

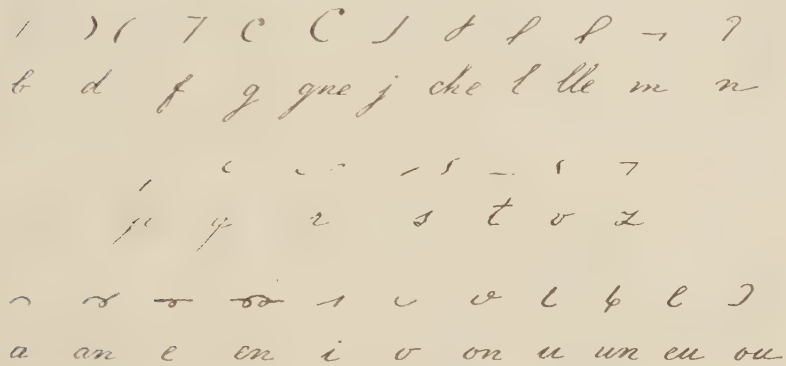

Nasalljuden betecknas genom att resp. vokaltecken förses med en liten cirkel. Tecknen för *p* och *ch* skrivas som underlängder.

Ordbildning.

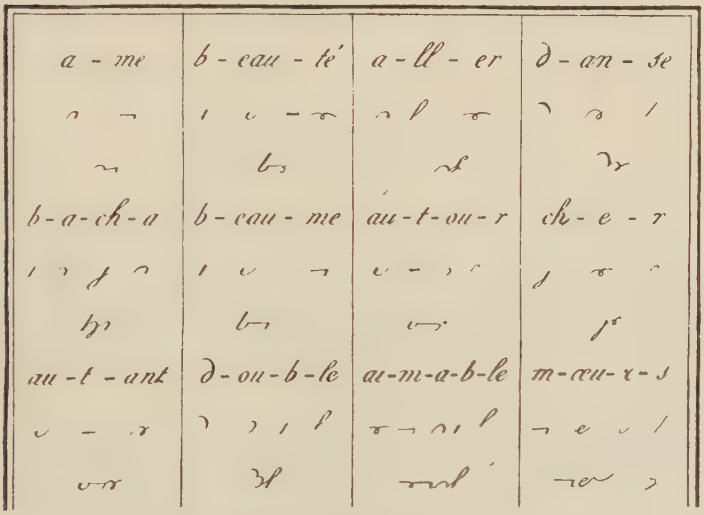

Reproduktion efter Thibierges lärobok. Pl. 2.

Ändelsen *-sion* (*-tion*) betecknas medelst ett mycket litet *o*, *-ment* med *m*, *-ouons* med *ou* och ögla.

Om en och samma konsonant förekommer i två på varandra följande stavelser skrives den förra något förstorad och den senare uteslutes. Är det i stället olika, men till samma grupp hörande, konsonanter så drages den förra genom skrivlinjen och den senare uteslutes.

L efter annan konsonant betecknas medelst en ögla i övre delen av resp. konsonanttecken. Följer *s* på en annan konsonant betecknas detta medelst ett bindestreck framför det andra konsonanttecknet.

Verb förkortas genom utskrivande av endast stammarna (eller för några vanliga verb endast första bokstaven) i förening med till systemet hörande förkortade siffror för att särskilja olika böjningsformer.

Vid behov användas s. k. döda bindestreck, för att få en linjemässig skrift, men däremot blir den naturliga följden av tillvägagångssättet vid teckenfördelningen, att ordbilderna bli längre och mindre lättskrivna än de behövt vara.

Thibierge, som gav privatlektioner i franska, latin, räkning, bokhålleri och minneskonst, tycks ej ha gjort någon nämnvärd propaganda för sitt system, men han var dock den som öppnade raden av — visserligen hittills misslyckade — försök att intressera fransmännen för den kursiva principen.

Thibierge slutar sin lärobok med ett meddelande, »att han varje månad kan lämna en ny metod att skriva lika fort som man talar, om man vill nöja sig med godtyckliga tecken».

CONEN DE PRÉPÉAN.

1813.

Louis-Marie-Felix Conen de Prépéan, född 1777, av gammal bretagnsk adel ägnade sig först i enlighet med släkttraditionen åt den militära banan, men hade ej hunnit längre än till löjtnant, när han 1810 tog avsked.[1] Det militära yrket passade honom icke, och även medan han ännu var kvar i tjänst ägnade han sin mesta tid åt litteratur, språk och musik.

Redan 1808 hade han börjat intressera sig för äldre stenografiska system, och gjort utkast till ett trelinjigt positionssystem;

[1] L. P. Guénin. Cours de Sténographie Française. Paris 1884. Sid. 19 o. f.

men så småningom kom han på andra tankar och offentliggjorde 1813 första upplagan av sin på andra principer grundade »*Stenographie exacte, ou l'art d'écrire aussi vite qu'on parle.*»[1]

Denna blev så hastigt utsåld, att en andra upplaga kunde utgivas redan 1815 och en tredje 1817.

Under ungdomsåren hade de Prépéan förlorat eller bortslösat en ärvd förmögenhet och levde nu på inkomsterna av sina lektioner i olika ämnen. 1816 och 1817 lade han in ansökningar att få bli stenograf hos Deputerade kammaren, men fick undvikande svar.

Några år senare uppträdde en hans efterföljare, Aimé Paris som en framgångsrik konkurrent, och en häftig nervslitande polemik började.

Missmodig och trött på kampen mot motståndare och »bearbetare» lämnade han Frankrike och sökte i Odessa upp sin barndomsvän, general Langeron, som gått i rysk tjänst, och som hjälpte honom till en plats som lärare i en skola.

Snart ledsnade hans oroliga ande på detta, och efter två år återvände han till Paris, där han gav ut nya upplagor av sin lärobok 1822, 1825 och 1833. Den sista upplagan, av vilken endast ett mindre antal exemplar såldes i bokhandeln (resten uppköptes av en intresserad elev) visade ett helt och hållet nytt system.

Under sina sista år levde de Prépéan i fullständig misär. Fordringsägare hade låtit sälja hans möbler, och han bodde i ett litet nästan tomt rum, där döden 1867 kom som en befriare. Stenograferna i *le Moniteur,* varibland Breton, Lagache och Grosselin betalade begravningskostnaderna.

De Prépéan var en charmör. Hans stora och mångsidiga kunskaper, hans livliga sinne och brinnande entusiasm för den stenografiska konsten kunde ej annat än hos elever och personliga vänner väcka beundran och sympati.

Han blev den moderna franska stenografiens fader, ty även om flera engelsmän på 1700-talet och spanjoren Marti 1802 (i sitt andra system) använt cirkeln som förbindande vokaltecken, så är dock de Prépéan den förste som fullt målmedvetet genomfört denna idé. I tredje och fjärde upplagorna av läroboken (sid. resp. 100 och 96) har han också klart och tydligt redogjort för sina motiv för denna vokalbeteckning, som sedermera upptagits av Aimé Paris och Duployé, samt via Sloan även i de halvkursiva systemen Malone och Gregg. Han säger: »Cirkeln och cirkelbågar äro de enda tecken, som lämpa sig för vokaler, därför att de, under borttagande av trubbiga vinklar kunna utan att förändra sin form skrivas i ett

[1] Noggrann stenografi, eller konsten att skriva lika fort som man talar.

drag tillsammans med konsonanterna. Således två bokstäver i ett penndrag.»

De Prépéan ville förena Coulons läsbarhet med Bertins snabbskrivenhet.

Vad konsonanttecknen beträffa, hade han efter studium av de äldre franska systemen kommit till den uppfattningen att Taylor-Bertins voro de bästa, framför allt därför att de voro lätta att särskilja även i förbindningar.

Efter att ha gallrat bort alla tecken som bestodo av staplar och öglor övertog han detta alfabet, men med omkastad teckenfördelning, så att endast *f v g n s* och *ch* fingo samma tecken som hos Bertin.

Alfabet.

1813.

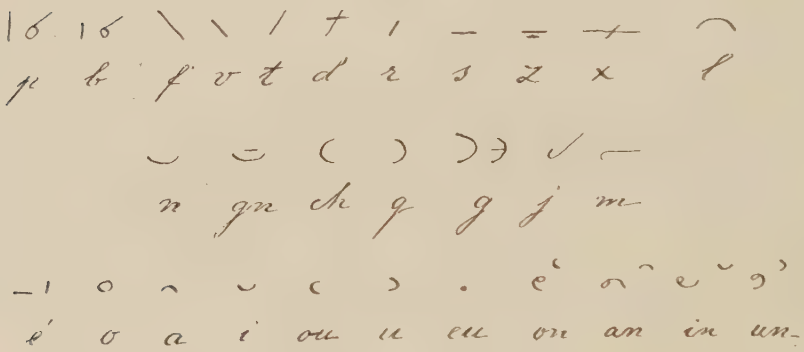

Som synes användas samma tecken i olika storlekar för vokaler och konsonanter, men någon risk av sammanblandning finnes ej, då konsonanttecknen skrivas minst tre gånger så stora som vokaltecknen. Starka och svaga konsonanter skiljas åt genom olika storlekar, genom »tryckning» eller genom små korsande tvärstreck, vilka skiljemärken vid hastig skrivning kunna uteslutas. *D* skrives i början av ord nedifrån och uppåt.

Cirkeln och cirkelbågarna räckte ej till för alla vokalljuden, varför raka strecket kom att användas för *é*[1] och den fristående punkten för *eu*. I början av ord betecknas *a* med en cirkel till höger (Bertins *p* blir således de Prépéans *ap*) och *o* med en cirkel åt vänster. Den fristående *eu*-punkten sättes under föregående konsonant.

[1] Det öppna *e*-ljudet (*è* och *ai*) betecknas inuti ord som *é*, eljest med det horisontella *e*-strecket med fristående punkt över.

För att möjliggöra de små vokalernas förening med konsonanterna i ett drag, har de Prépéan gjort vissa av dem »rörliga», eller med andra ord: låter en vokal träda i stället för en annan. Detta dock *icke obligatoriskt* utan endast där så anses erforderligt.

Nasalljuden betecknas antingen med tecknet för grundvokalen över linjen, eller (som hos Thibièrge) med tecknet för grundvokalen i förening med en liten ögla. I förra fallet äro de fristående, i senare fallet ingå de i ordbilderna, varvid dock en hel del undantagsbestämmelser äro gällande. Långa vokaler kunna utmärkas medelst en punkt över eller under vokaltecknet.

Då dubbelkonsonanter tydligt höras betecknas de medelst en liten »*accent circonflexe*» över resp. enkla tecken.

Genom tryckning på *b* och *p* förändras dessa till *bl* och *pl*. *L*-mouillée betecknas medelst en komma, och *h*-aspiré medelst ett litet vågrätt streck över eller under vokalen.

Stavningen är liksom i allmänhet i franska system fonetisk.

Prépéans förkortningslära (sténographie cursive) grundar sig på principen att utskriva stamorden, och sedan medelst små tillsatser angiva om det är substantiv, adjektiv, verb eller adverb, samt vilken grupp av dessa ordklasser de tillhöra. Så t. ex. *mariage* = *mari* + ett vertikalt streck under ordet, *amertume* = *amer* + ett dylikt streck, *notification* = *note* + ett litet bakåt lutande streck, *amabilité* = *aime* + en liten båge med konvexiteten uppåt, *nocturne* = *nuit* + ett lodrätt litet streck över ordet, *astronomique* = *astre* + en liten båge med konvexiteten nedåt, *misérablement* = *misère* + ett vågrätt litet streck, o. s. v. Härtill kommer ett ganska invecklat system grammatikaliska och logiska förkortningar användbara för alla språk.

Sammanhängande text.

1813.

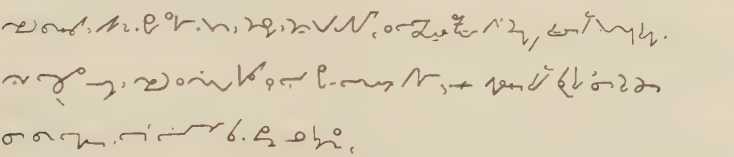

Reproduktion efter Prépéans lärobok. 1:a upplagan. Pl. 7.

Översättning.

Lorsqu' Alexandre eut détruit l'empire des Perses, il voulut que l'on crût qu'il était fils de Jupiter. Les Macédoniens étaient in-

dignés de voir ce prince rougir d'avoir Philippe pour père; leur mécontentement s'accrut, lorsqu'ils lui virent prendre les moeurs, les habits et les manières des Perses: ils se reprochaient tous d'avoir tant fait pour un homme qui commencait à les mépriser. Mais on murmurait dans l'armée, et on ne parlait pas.

I de nya upplagorna gjordes en del ändringar, resulterande i att *g* fick första upplagans tecken för *ch*, och detta ett upp- och nedvänt *m*; *m* ett litet vertikalt streck (första upplagans *b*); *a* och *o* liten cirkel, *an* och *in* större cirkel, *e* endast det vågräta tecknet, samt att uppåtdragna bitecken för *b*, *p* och *m* infördes.

Av dessa nya upplagor[1] framgår även att de Prépéan hela tiden vacklat i fråga om sättet för särskiljandet av närstående ljud från varandra. Man finner nämligen upprepade omkastningar mellan användning av olika längder, korsning och tryckning.

I 6:e upplagan, av 1833 — den sista — har de Prépéan så väl i detaljer som i princip skapat ett helt och hållet nytt system. Vokaltecknen ha fått byta plats med konsonanttecknen, och endast *s* och *n* ha behållit sina förutvarande tecken. Han motiverar denna fullkomliga omkastning i uppfattning med att cirkeln och cirkeldelar ej räckt till för vokalerna, och därför ansett bäst att ge dessa cirkeltecken åt konsonanterna (vilka tack vare indelningen i »par» behövde ett mindre antal grundtecken), under det att de raka strecken fingo beteckna vokaler. Ett annat skäl för uppställandet av ett alldeles nytt system torde ha varit förhoppningen att på så sätt kunna frigöra sig från särskilt Aimé Paris' konkurrens.

Liksom senare i bröderna von Kunowskis tyska system blir det således här de nedåtdragna vokalstrecken som komma att bilda stommen för ordbilderna.

Cirklarna för *p* och *b* inflätas till höger om vokalstapeln (motsols), medan de för *t* och *d* skrivas till vänster (medsols); och lika så de små bågarna (utböjningarna) för *f* och *v* till vänster, men bågarna *q* och *g* till höger.

»Tryckning» användes icke blott för att utmärka långa vokalljud utan även för att beteckna dubbelkonsonanter, ehuru detta i flera fall icke kan regelbundet tillämpas.

[1] I den 5:e upplagan, som författaren av detta arbete icke varit i tillfälle att se, har de Prépéan sammanfört *l* och *r* till en grupp genom att ge *l* ett kort uppåt draget streck. L. Mogeon. Quelques Mots de réponse à M. E. Guénin. Lausanne 1912. Sid. 9.

Alfabet.

1833.

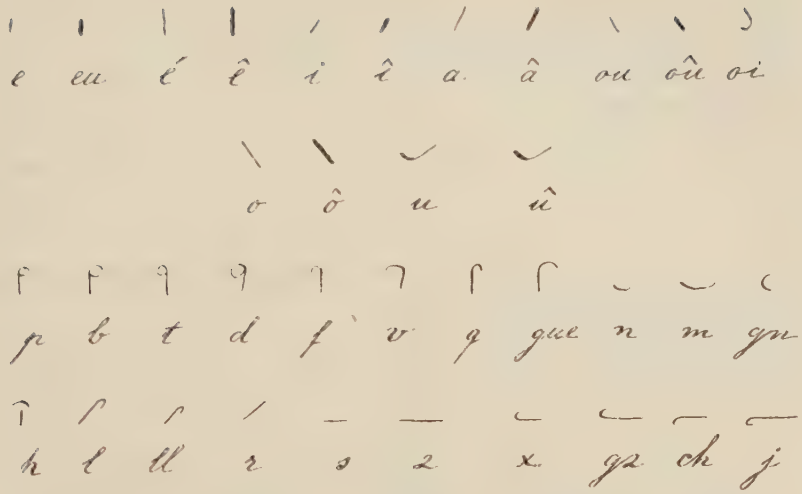

Inom konsonantparen ha de starka ljuden fått de *små* cirklarna och bågarna, vilket motiveras med att de starka ljuden förekomma oftare än de svaga.

Anmärkningsvärt är, att de äldre upplagornas gamla halvcirkeltecken borttagits, och nu motsvaras av raka staplar med utböjningar upptill eller nedtill. I de, visserligen få, fall, där vokalstaplarna stå i vanliga skriftens lutning får man kursiva bilder. Även flera tecken för konsonantförbindningar skrivas i vanliga skriftens lutning.

Systemet indelas även här i *Sténographie exacte* och *Sténographie cursive*. I denna senare bortfaller tryckningen för långa vokaler, och delar av ord eller hela ord uteslutas då de framgå av sammanhanget. Förkortningsreglerna äro emellertid liksom i de äldre upplagorna ganska inkrånglade.

Det Prépéanska systemet i dess nya form vann, ehuru det innehöll mycket av intresse, dock föga tillslutning, och har ej haft något inflytande på den stenografiska konstens vidare utveckling.

När man talar om Conen de Prépéan som fader för en stor och mäktig grupp av yngre system, så menar man hans *Sténographie exacte* sådan den var i de *äldre* upplagorna.

Ingen har väl så som de Prépéan arbetat på att ändra och förbättra, men ändock blev det icke honom själv förunnat att så rensa systemet från mycken oklarhet och onödiga oregelbundenheter, att det kunde bli användbart även för en större allmänhet.

När Aimé Paris utförde detta omdaningsarbete behandlade de Prépéan honom som en illasinnad plagiatör, och sökte i en särskild broschyr[1] påvisa, att ändringarna icke voro förbättringar; men det skulle dock bli tack vare Aimé Paris och dennes efterföljare, som namnet Conen de Prépéan blev känt och aktat över hela den stenografiska världen.

ASTIER.

1816.

F. I. Astier offentliggjorde 1816 ett system, som han kallade: »*Graphodromie ou Ecriture cursive*».

Detta system är emellertid trots namnet varken kursivt eller halvkursivt, utan rent geometriskt.

Alfabet.

Sons en α	Signes représentatifs	Sons en θ	Consonnes	Signes représentatifs	Sons en ε et en ϑ
ap	ρ	op	p	⁄	ep ip
aq	ϭ	oq	q	⌒	eq iq
at	⌐	ot	t	ı	et it
af	ϱ	of	f	⌒	ef if
al	ϑ	ol	l	ϭ	el il
aill	ϑ	oill	y	ϭ	eill ill
an	◡	"	m	(	em im
"	)	on	n	σ	en in
am	◡)	om	gn	σ	" "
ar	⁄	or	r	⁄	er ir
as	⌐	os	s	–	es is
ach	—	och	ch	—	ech ich

Reproduktion efter Astier. Graphodromie ou Écriture cursive. Paris 1816. Pl. 4.

Tecknen äro med undantag av några få desamma som hos Bertin, men vad de båda systemen som sådana beträffa, finnes ingen

[1] Dissertation sur quelques changements faits par M. Paris à la Sténographie exacte de M. C. de Prépéan. Paris 1822.

likhet, framför allt därför, att dessa tecken hos Astier betyda icke bara konsonanter, utan konsonanten plus föregående vokalljud. Så t. ex. blir ordet *appeler* hos Bertin *plr*, men hos Astier *ap-el-er*, o. s. v. För att emellertid till förfogande stående antal beteckningar skola räcka för dessa två-ljudiga stavelser, tillgriper Astier utvägen att nöja sig med beteckningar för endast 9 konsonanter — *p q t f l m n r* och *s* — vilka han ansåg kunna träda i stället för de övriga. Så skriver han *tifulquer* i stället för *divulguer, apontance* i stället för *abondance* o. s. v.

Han minskar även ytterligare behovet av antal beteckningar genom att *a* och *o* samt *i* och *e* betecknas lika.

Genom tillsättande av en punkt får man i vänstra kolumnen *oi* i stället för *a* och *o*, i högra kolumnen *ou* eller *u* i stället för *e* och *i*.

Astier hade kommit till den övertygelsen, att det varit ett missgrepp av Taylor att utesluta vokalerna, och han rättade också till detta; men när han beslöt sig för att använda »ställföreträdande» tecken, då gick han »ur askan i elden», ty säkerligen verka alla dessa ombyten av såväl vokaler som konsonanter mera störande på läsningen än Taylor-Bertins konsonantiska ordbilder. Och härtill kommer att Astier mycket mera än Bertin använder en och samma förkortning för flera ord. Så t. ex. betecknas *le la les lui leur il* och *elle* lika medelst en punkt på linjen, och sammanhanget får avgöra vilka av alla dessa det är fråga om; *un une ne ni nous* och *notre* alla lika medelst punkt över linjen o. s. v.

I senare upplagor övergick Astier för att bättre kunna utnyttja sina tecken till den s. k. positionsmetoden.

AIMÉ PARIS.

1822.

Aimé Paris föddes i Quimper (Finistère) 1798.

Efter avlagd juridisk examen började han verka som advokat i Paris, men lämnade snart detta yrke.

Han hade som fattigadvokat fört ett mål för en för stöld anklagad man och fått denne frikänd. Dagen därpå ringde det på hans dörr, och det var den anklagade, som kom för att tacka sin advokat. När Aimé Paris sedan skulle gå ut, var hans egen fina nya hatt försvunnen, och i stället hängde i tamburen tjuvens smutsiga mössa. Detta gav honom en sådan avsmak för yrket, att han för alltid lämnade detsamma!

Redan som ung hade Aimé Paris fått några lektioner i Bertins översättning av Taylors stenografi, men snart övergått till Conen de Prépéan, och blivit så skicklig i dennes system att han, när han lämnat advokatyrket, kunde ta anställning som stenograf först i *le Courrier Français* och sedan i *le Constitutionnel,* för vilkens räkning han i 5 år tjänstgjorde å deputeradekammarens pressläktare.

Det dröjde emellertid ej länge innan han fann, att Conen de Prépéans system hade sina brister, och ledd av sitt medfödda sinne för det metodiska började han arbeta på en förenklad bearbetning av detsamma.

1822 offentliggjorde han sin »*Exposé des principes de la nouvelle méthode de sténographie professée en dix leçons*»,[1] och började undervisa efter sin metod.

Han gav även lektioner i »minneskonst»,[2] och för att ytterligare sprida kunskapen om dessa båda konster företog han samma år en propagandaresa till landsorten. Några emblem, som han använt under sina lektioner, ansågos emellertid visa vanvördnad mot Ludvig XVIII, och hans propagandaresor förbjödos, ett förbud som ej hävdes förrän 1828. Under mellanåren gav han kurser i Belgien, Holland och Schweiz, vilka ännu bära spår efter sig.

I början av 1830-talet fick han emellertid ett nytt intresse — den Galin-Chevéska sångundervisningsmetoden (vid vilken siffror begagnas i stället för noter) — som till den grad upptog hans tid, att stenografien och minneskonsten blevo tillbakasatta. Oegennyttigt offrade han såväl tid som de pengar han förut förtjänat på sina lektioner, för att kunna ägna sig åt spridandet av denna nya undervisningsmetod, och bidrog avsevärt till dess fullkomning.

1859 fick han i ganska utblottat tillstånd ett hem hos sin syster och svåger (Emile Chevé), och hos systern, sedan hon blivit änka, stannade han till sin död 1866.[3]

Helt och hållet lämnade emellertid Aimé Paris icke stenografien. 1827 annonserar han ett arbete under titeln »*Traité de sténographie*», och 1862 ger han tillsammans med Henri Queyras ut sin egentliga, ehuru ganska ofullständiga, lärobok: »*La Sténographie popularisée*».[4]

Denne Queyras var emellertid icke alls stenograf, och att hans namn kommit med på titelbladet, berodde på att Aimé Paris, som

[1] Framställning av den nya stenografiens grunder i 10 lektioner.

[2] Aimé Paris hade själv ett fenomenalt minne. Han var ett levande lexikon!

[3] Här lämnade biografiska uppgifter äro hämtade från L. P. Guénin. Cours de Sténographie Française. Paris 1884. Sid. 28 o. f.

[4] 1891 gavs denna lärobok ut i ett nästan alldeles oförändrat nytryck genom la Société de Sténographie Aimé Paris (L. P. Guénin).

saknade medel att själv ge ut det lilla häftet på 24 sidor, måste skaffa sig en förläggare.

Såväl i fråga om val av tecken som dessas fördelning överensstämmer Aimé Páris' bearbetning i det huvudsakligaste med modersystemet (endast tecknen för *k* och *m* samt några av vokalerna ha fått andra tecken), och de Prépéan betraktar honom också som ren plagiatör, oaktat Aimé Paris vidtagit flera principiellt ganska genomgripande förändringar. De huvudsakligaste av dessa äro: 1. Införande av ett enhetligt beteckningssätt med åtföljande förenkling av regelapparaten. 2. Borttagande av de uppåt dragna bitecknen för *p b* och *m*, vilka de Prépéan infört i sin tredje upplaga.[1] 3. I stället för de Prépéans många olika metoder för att skilja närbesläktade konsonanter från varandra, bibehållande av endast de små korsande tvärstrecken. 4. Vokalerna *a o é (è)* och *eu* förvandlas till nasalljuden *an on in* och *un* genom att en liten punkt tillfogas resp. tecken för grundvokalerna. 5. Vokalerna äro icke »rörliga», eller med andra ord »få icke utbytas».

Alfabet.

Consonnes

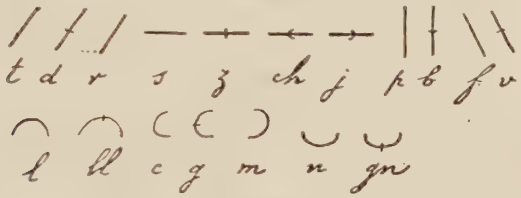

Voyelles

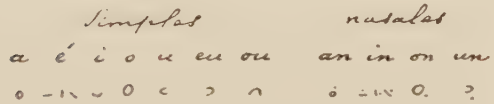

Reproduktion efter Eugène Guénin. La Sténographie Française. Paris 1905. Sid. 12.

Konsonanttecknen äro här 4 gånger så stora som vokaltecknen.

Aimé Paris är icke, som Duployé, rädd för vinklar, men han strävar efter att få dem spetsiga.

Tecknet för *é(è)* skrives alltid så att det bildar vinkel med närmaste konsonanttecken. Cirklarna för *a* och *o* skrivas utanför konsonantvinklar eller om sådana ej finnas till höger (medsols), samt

[1] I sin »Dissertation» (se de Prépéan) kritiserar de Prépéan borttagandet av dessa tre uppåt dragna tecken, vilka han anser i hög grad bidraga till skriftens linjemässighet och åstadkomma den växelrörelse upp och ned, som mer än något annat ökar hastigheten.

om de skola förenas med en båge, innanför denna. Vad *l* och *r* beträffa har Aimé Paris samma tecken som de Prépéan i dennes 4 första upplagor, men har icke följt exemplet, då de Prépéan övergått till att låta dessa närstående ljud få likartade tecken.

Orden skrivas utan att pennan lyftes varefter tvärstreck och punkter tillsättas.

Inga andra regler, inga särskilda tecken för konsonantförbindningar (vilka erhållas genom sammanfogande av de enkla tecknen) eller för för- och slutstavelser.

Utgående från att ett stenografiskt system bör vara sådant, att man, när man så vill, skall kunna beteckna alla ljud som höras — vokaler som konsonanter — men å andra sidan vid behov kan utesluta ett visst antal mindre viktiga tecken, utan att läsningen blir svår eller omöjlig, indelar Aimé Paris sitt system i *Sténographie exacte* och *Sténographie cursive.*

Enklare än i den förra formen kan man ej tänka sig ett stenografiskt system — det är ju bara att lära sig alfabetet — och den franskkunnige läsare som vill göra sig besvär att stava igenom nedanstående skriftprov skall säkerligen bli mycket förvånad över, att ett stenografiskt system som dock i sin förkortade form kommit till ganska mycken praktisk användning, kan vara så enkelt.

Sammanhängande text.

Oförkortad skrift.

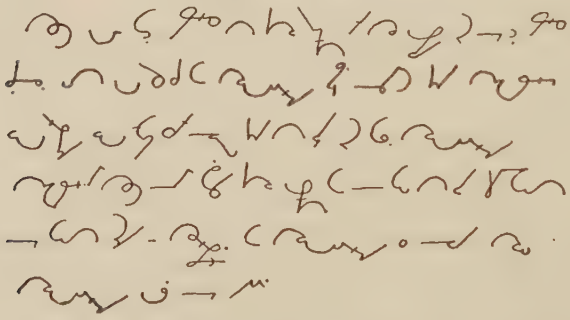

Reproduktion efter Eugène Guénin. La Sténographie Française. Paris 1905. Sid. 19. De ändringar, som far och son Guénin företagit, gälla varken alfabet eller den oförkortade skriften.

Översättning.

L'homme n'est qu'un roseau le plus faible de la nature, mais c'est un roseau pensant. Il ne faut pas que l'univers entier s'arme pour l'écraser. Une vapeur, une goutte d'eau suffit pour le tuer,

mais quand l'univers l'écraserait l'homme serait encore plus noble que ce qui le tue, parsqu'il sait qu'il meure, et l'avantage que l'univers a sur lui, l'univers n'en sait rien.

De förkortningsregler, som Aimé Paris tillämpade för sin *Sténographie cursive* voro även mycket enkla och bestodo mest i uteslutande av mer eller mindre väsentliga delar av orden. Inga nya beteckningssätt ha tillkommit, utan stommen står kvar oförändrad som i den oförkortade formen för systemet.[1]

Jämför man de Prépéans originalsystem och Aimé Paris' bearbetning, så kan man ej annat än i den senare se en avgjord förbättring. Den förenklade regelapparaten och det konsekvent genomförda enhetliga beteckningssättet har gjort systemet synnerligen lättlärt och indirekt verkat till ökande av både läsbarhet och snabbskrivenhet. Läsbarheten har även i hög grad befordrats genom bestämmelsen att vokaltecknen ej, som hos de Prépéan, få användas i ombytta lägen, medan å andra sidan denna vokaltecknens »orörlighet» i sin mån måste göra skriften både längre och mindre lättskriven. Kvar står i varje fall större lättlärdhet och läsbarhet.

I debattskriften försvåras däremot läsningen av de Aimé Paris'ska stenogrammen avsevärt genom att *b* och *p*, *d* och *t*, *g* och *k* etc., efter nödtvunget bortkastande av de särskiljande tvärstrecken bli lika, medan hos de Prépéan olika storlekar, höjningar och sänkningar m. m., för att skilja dessa ljud åt, även kunna användas vid stora hastigheter. Vid sina undervisningskurser lade emellertid Aimé Paris särskild vikt vid att utbilda handelsstenografer, för vilka utskrivandet av tvärstrecken i de flesta fall icke var någon omöjlighet.

Aimé Paris' bearbetning av de Prépéans system blev snart mera populär än originalet någonsin varit och kom också allmänt att gå under namnet system Aimé Paris. Själv gjorde denne dock icke anspråk på att ha varit uppfinnaren. 1864 skrev han: »Jag har aldrig underlåtit att begagna varje tillfälle, som erbjudit sig, att upprepa att jag icke gjort något annat än att sätta det Prépéanska alfabetet i system (ramener à l'analogie).»[2] Detta var ju som det skulle vara, men nog hade det varit riktigare om Aimé Paris också på titelbladet eller i förordet till sin lärobok sagt något om, att det var fråga om en, visserligen i flera avseenden självständig, bearbetning av Conen de Prépéans system.

---

[1] Å sid. 431 (Guénin) återfinnas de förkortningsregler som tillämpas av nutida handelsstenografer.

[2] Havette. Bibliographie de la Sténographie française. Paris 1906. Sid. 143.

Cadres-*Marmet* (1828), Potel de Dieppe (1842),[1] Auguste Lemoine (1849)[2] och många andra[3] gåvo ut läroböcker i system Aimé Paris, men de som skulle bli hans främsta efterföljare voro far och son Guénin (se sid. 431).

GROSSELIN.

1822.

Augustin Grosselin, född 1800, lärde sig som helt ung Bertins system och blev efter att ha tagit juridisk examen sekreterare hos ministern baron Dupin, vilken han åtföljde under dennes resor i landsorten för att organisera allmänbildande kurser för arbetarklassen. Senare fick han plats som stenograf i *le Moniteur* samt hos nationalförsamlingen där han snart blev reviderande stenograf.

Sedan han efter statsvälvningen 1851[4] förlorat denna plats försörjde han sig med att ge lektioner i stenografi och minneskonst.

1822 och 1830 hade Grosselin utgivit egna läroböcker i Taylors system, där visserligen alfabetet var i det allra närmaste oförändrat (enda olikheten var att *f* och *v* skiljas åt genom att skrivas i olika storlekar), men läsbarheten ökats genom införande av 28 särskilda beteckningar för ändelser. Dessutom underlättades inhämtandet av de konsonantiska ordbilderna genom en ordlista upptagande omkring 15,000 stenografiska ordbilder.

1863 offentliggjorde Grosselin en fonetisk stenografi för barn (med bokstavlig vokalbeteckning à la Prépéan), avsedd att underlätta inlärandet av uttal och ortografisk stavning.

Mest känd blev Grosselin emellertid genom sitt uppoffrande och välsignelsebringande arbete för att lindra blindas och dövstummas sorgliga lott. Hans blindskrift och teckenspråk stodo på sin tid högt i anseende. Han dog 1878.

Augustin Grosselins son, Emile, fullföljde faderns verk, och blev även han en mycket framstående debattstenograf. Efter att under

---

[1] Efter dennes lärobok var det som Emile Duployé lärde sig stenografi.

Potel de Dieppe kallade sig senare de Vik-Potel och gav återigen ut systemet i en något ny form (la Potélegraphie). När slutligen samma system utgavs av hans hustru kallades det Dewikographie ou Sténographie des princes. (Navarre. Histoire générale de la Sténographie. Sid. 270).

[2] En upplaga 1868 angives vara den 21:sta.

[3] Så sent som 1925 gav handelshögskoleläraren Charles Lejeune ut en ny lärobok i systemet.

[4] När vid statskuppen 1851 nationalförsamlingen beslöt ställa Napoleon inför högsta domstolen, och general Bosquet med sina soldater trängde in i salen just i det ögonblick, då president och sekreterare höllo på att underskriva dekretet härom, var det Grosselin, som tog hand om och i flera månader gömde denna högintressanta handling.

flera år ha varit reviderande stenograf hos Deputerade kammaren blev han chef för stenograftjänsten därstädes.

Vid internationella stenografkongresserna i Paris 1889 och 1900 var Emile Grosselin ordförande och väckte hos deltagare av olika nationer de största sympatier.

Alfabet.

(Grosselin—Drouet).

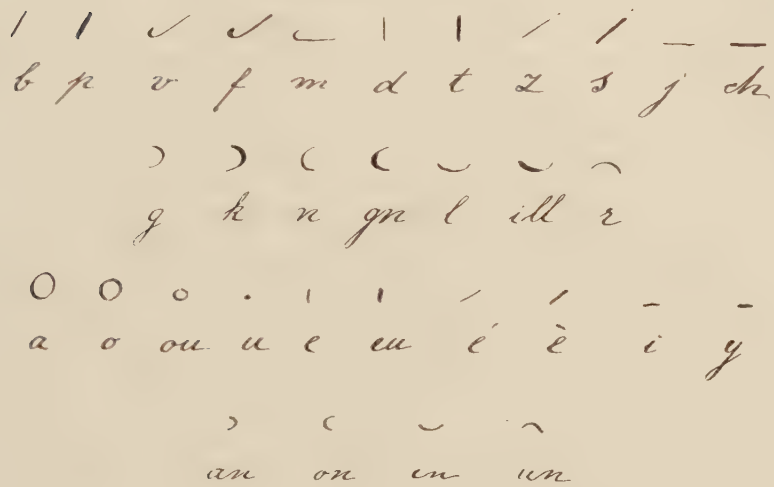

PRÉVOST.

1827.

Hippolyte Prévost föddes i Toulouse 1808 och dog 1873 i Paris. Fadern var juvelerare, och unge Hippolyte hade just tagit studentexamen och skulle börja sina juridiska studier, då en ruinerande stöld så förändrade familjens ställning, att alla tankar på fortsatta studier måste uppgivas. Han tänkte först gå in vid marinen, men slog snart detta ur hågen, och blev i stället 1826 privatsekreterare hos prefekten i Aveyron.

Redan dessförinnan hade han endast 17 år gammal börjat att med goda resultat ge lektioner i stenografi efter Bertins lärobok, som han fått låna av sin matematiklärare. Men detta system tillfredsställde honom icke, och i december 1826 offentliggjorde han

i Toulouse — innan han fyllt 19 år — ett nytt system under titeln »*Nouveau Système de Sténographie ou Art d'écrire aussi vite que la parole*» *par Hippolyte Prévost. Paris 1827.*[1]

Han slog sig ned i Paris, där han gav kurser i sitt nya system, och började en framgångsrik bana som yrkesstenograf. Han blev snart Frankrikes skickligaste debattstenograf och efter att under många år ha redigerat de officiella referaten i *le Moniteur universel* antogs han som stenograf hos *la Chambre des Pairs,* och blev 1853 chef för dess stenograftjänst.

Prévost var en musiker av rang (fiol) och under ett par decennier en högt skattad musikrecensent. Detta intresse kom honom att 1833 ge ut en *Sténographie musicale,* som väckte ej ringa uppmärksamhet och översattes till tyska, engelska och italienska.

Den Prévostska läroboken i stenografi kom ut i 7 upplagor, av vilka de 4 sista hörde till förläggarfirman l'Encyclopédie-Rorets handböcker. Den sista upplagan kom ut 1867.

Prévost har icke, som så många andra, ringaktat sina föregångare. Tvärtom talade han med största aktning om både Bertin och Coulon, framhållande det förra systemets stora snabbskrivenhet och det senares lättlästhet; och de Prépéans idéer finner han genialiska, ehuru de lett till att systemet blivit enligt hans åsikt allt för inkrånglat och svårlärt.

I Taylor-Bertins stenografi såg han emellertid den bästa förebilden; och målet som han uppställde för sig, var att göra detta system mera lättläst. Detta ansåg han kunna bäst ske *icke* genom att vidtaga *ändringar* i det Bertinska alfabetet, utan genom införande av särskilda tecken för begynnelsevokaler, konsonantförbindningar, slutstavelser samt för några inuti ord ofta förekommande stavelser.

I första upplagan återfinner man Bertins alfabet utan förändringar endast med tillägg av ett tecken för *gn.* Från och med andra upplagan äro tecknen för *b* och *h* omkastade, men i övrigt har alfabetet förblivit oförändrat.

Prévosts framhållande i sitt förord av att tecknen fördelats med hänsyn till ljudens och stavelsernas frekvens i franska språket, torde icke kunna avsett tecknen för de enkla ljuden, då ju dessa, tecken för tecken, äro hämtade från det engelska originalsystemet.

Tecknen för *r l* och y skrivas nedifrån och uppåt. Då cirkeln är förenad med rakt streck eller båge skrives densamma först, samt i början av ord alltid åt i alfabetet angivna håll.

---

[1] Ett nytt stenografsystem eller konsten att skriva lika fort som man talar.

1867.

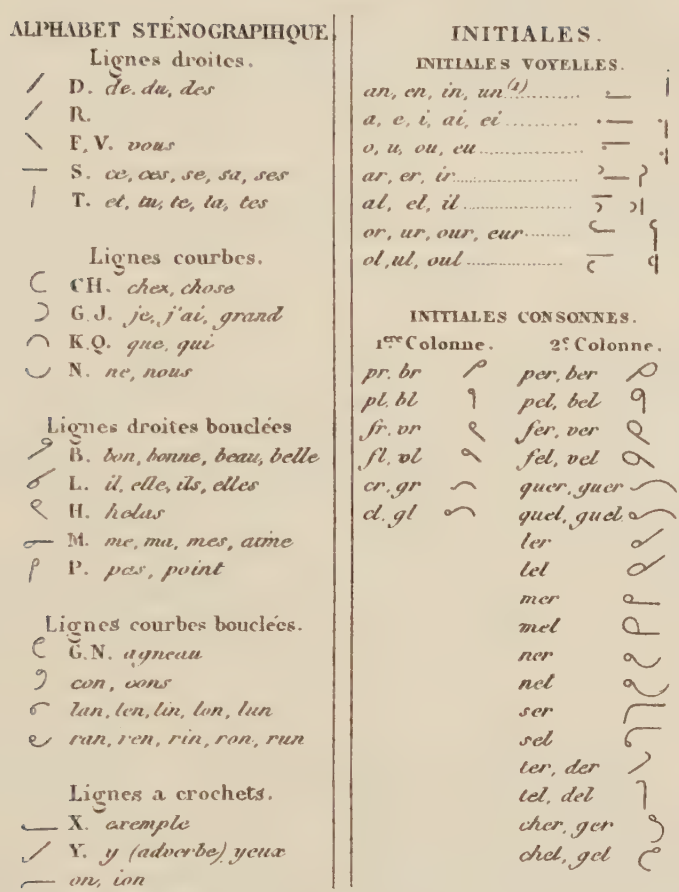

Reproduktion efter Manuel-Roret. Sténographie par Hippolyte Prévost. Paris 1867. Pl. I.

Anm. De vågräta och lodräta strecken här ovan avse endast att visa punkternas etc. placeringar.

Taylors tecken för *w*, som icke upptagits av Bertin, använder Prévost som synes för stavelserna *lan len lin lon lun;* och övriga tre av bågar och cirklar sammansatta tecken, vilka varken förekomma hos Bertin eller Taylor, använder han för resp. *gn con* och *ran ren rin ron run.*

Vokaler inuti ord uteslutas, men förekomma två sådana bredvid varandra i olika stavelser så insättes ett *h*-tecken för att skilja dem åt.

Förutom här ovan upptagna alfabetiska tecken för nasalljuden *an en in un, lan ran* o. s. v. använder Prévost (fr. o. m. 1828) höjning av en ordbild över linjen för att symbolisera att nasalljudet *on* skall inskjutas efter första tecknet, samt »tryckning» på nedåtdragna eller vågräta konsonanttecken för att symbolisera *an en* eller *in*. Även kan nasalljuden betecknas medelst förminskat *n*.

R- och *l*-förbindningar erhållas genom omkastning av cirklarna. I konsonantförbindningarna *cl pl pr* etc. skrivas tecknen för *l* och *r* i halv storlek och *c (k) n* och *s* förminskas på samma sätt i slutet av ord. Dessa teckenförminskningar ange var gränsen är mellan stavelserna, vilket avsevärt bidrager att underlätta läsningen.

Alla »onödiga» bokstäver och stavelser utelämnas, och Prévost ger några exempel på dylika uteslutningar (suppressions), men säger: »Sådana uteslutningar kunna göras i tusen andra fall, som det är onödigt och skulle bli för långt att angiva.» Han överlämnar åt individen att själv avgöra, när denna uteslutningsmetod kan tillämpas, utan att det sker på bekostnad av läsbarheten.

Liksom Taylor och Bertin och så många andra äldre systemuppfinnare, använder även Prévost en och samma förkortning för flera olika ord (se alfabetet). *Le la les* betecknas alla tre lika medelst en punkt på skrivlinjen; *de le, de la, de les* punkt över linjen; (icke *du* och *des*); *à le, à la, à les, à des* punkt under linjen. Genom tryckning på dessa punkter kan man utmärka pluralis. Mycken omsorg måste nedläggas på att punkten för beteckning av dessa artiklar kommer så långt ifrån så väl föregående som efterföljande ord, att den ej kan sammanblandas med de punkter som skola beteckna begynnelsevokaler (andra kolumnen sid. 379).

För 38 slutstavelser finnas särskilda beteckningar, varvid liksom vid begynnelsevokalerna förbundna eller fristående små halvcirklar och punkter komma till användning. Alla dessa beteckningar representera icke blott slutstavelserna i och för sig utan även sådana med efterföljande *s* eller *t*. Genom dessa slutstavelser bli också vokalerna i slutet av ord betecknade, ehuru fördelen därav i ej ringa mån minskas av att dessa beteckningar gälla för flera olika stavelser.

Tecknen för ordslut ingå även i enstaviga ordstammar. Se t. ex. andra ordet i sammanhängande texten här nedan, där den lilla med *f* förbundna halvcirkeln betyder *-aut* (således faut), eller näst sista ordet i samma stycke, där det lilla vågiga tecknet efter *p* betyder *-our* (således pour).

Sammanhängande text.

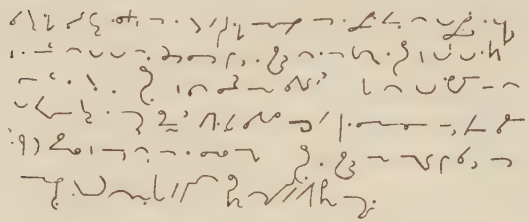

Reproduktion efter Manuel-Roret. Sténographie par Hippolyte Prévost. Paris 1867. Pl. I.

Översättning.

»Il faut être heureux, cher Emile; c'est la fin de tout être sensible; c'est le premier désir que nous imprima la nature et le seul qui ne nous quitte jamais. Mais où est le bonheur? Qui le sait? Chacun le cherche et nul ne le trouve. On use la vie à le chercher, et l'on meurt sans l'avoir atteint. Tant que nous ignorons ce que nous devons faire, la sagesse consiste à rester dans l'inaction. C'est, de toutes les maximes, celle dont l'homme a le plus grand besoin, et celle qu'il sait le moins suivre. Chercher le bonheur sans savoir où il est, c'est s'exposer à le fuir, c'est courir autant de risques contraires qu'il y a de routes pour s'égarer.»

J. J. Rousseau.

Utnyttjandet av *les incompatibilités* (regelvidrigheter) — en onekligen genial idé[1] — grundar sig på principen att om man mot språkets lagar i en ordbild sammanför tecken, vilkas motsvarande ljud icke kunna förekomma tillsammans, eller mot systemets lagar hopfogar tecken, som enligt gällande regler icke skola sammanskrivas, så betyder detta avsiktliga regelbrott i båda fallen att vissa andra tecken äro utelämnade.

Ingen annan vokal kan följa på ett nasalljud. Om då i alla fall en sådan utskrives, så betyder detta att mellan nasalljudet och den andra vokalen något är uteslutet — i detta fall ett *s* eller *t*. Så t. ex. blir *chane* = chanter. Enligt systemets bestämmelser skall *mon* skrivas medelst ett *m* över linjen. Om man då i stället använder *m* + tecknet för *on* (sista tecknet i första kolumnen) så är detta en regelvidrighet, som betyder, att *s* eller *t* utelämnats och ordet i stäl-

[1] Redan i andra upplagan började denna idé i någon mån tillämpas, men varken Prévost själv under sina första år som debattstenograf eller flera av hans äldre anhängare använde sig av detta förkortningsmedel (liksom ej heller av tryckning och höjning över linjen för symbolisering av nasalljuden).

let för att bli *mon* skall läsas som *mson* = *maison* etc. Förstoring av cirkeln i *l*-tecknet betyder att två *l* med vokal emellan följa på varandra. Om man då i stället för att använda denna regelrätta beteckning skriver ut två *l*-tecken bredvid varandra, så betyder detta att även här *s* eller *t* uteslutits.

I konsonantförbindningar skall efterföljande *l* enligt en av systemets regler skrivas i halv storlek. Skriver man då t. ex. *t* + förminskat *l* borde detta bli *tl;* men någon konsonantförbindning *tl* finnes icke, och därför betyder detta att något är utelämnat mellan *t* och *l* — här ett *b* som ger *ble* = *table,* o. s. v.

Prévost gör icke som Aimé Paris anspråk på att ha skapat någon slags folkskrift. För honom gällde det endast att med det Taylor-Bertinska systemet som grundlag skaffa ett system lika lättskrivet som föregångarnas men mera lättläst, och lämpligt för yrkesstenografer. Om lättlärdheten bekymrade han sig föga.

När det klagades över hur svårt systemet var, svarade han: »*La sténographie n'est faite ni pour les ignorants ni pour les imbéciles*».[1]

Liksom den store tyske mästaren, Gabelsberger, smidde Prévost ihop sina ordbilder på empirisk väg, prövande och förkastande, och prövande på nytt. Många kantigheter blevo på så sätt avfilade och många sinnrika förkortningsregler införda, men något systematiskt helt kunde han icke åstadkomma.[2] Prévost har också själv erkänt, att han, om det varit fråga om att uppställa ett nytt system, skulle gått tillväga på ett annat sätt,[3] men när den dagen kom, att systemet skulle »revideras» blev det ej mästaren själv, utan hans främste elev och anhängare, Albert Delaunay, som skulle bli själen i detta arbete, och i försöket att i vidare kretsar sprida den Prévostska skriften. (Se sid. 423.)

FOSSÉ.

1829.

Under titeln »*Cours théorique et pratique de Sténographie, précédé d'un essai sur l'histoire de l'art*» offentliggjordes i Paris 1829 ett arbete av A. Fossé.

[1] »Stenografien är varken till för obildade eller dumbommar».

[2] Betecknande för »praktikern» Prévost är också, att när han en gång upptagit ett förkortningsmedel, och använt detsamma, så fortsatte han därmed, även om han senare infört nya metoder, som kommo i kollision med de gamla. Så t. ex. behöll han själv beteckningarna för *lan len lon*, *ran ren ron* etc. även sedan han (1828) infört tryckning för *an* (*en*) och höjning över linjen för *on*.

[3] Havette. Bibliographie Française. Paris 1906. Sid. 162.

Den historiska delen — omfattande 88 sidor, varav 56 ägnades åt Tiros noter — var det första franska försöket till skildring av stenografiens historia.

Fossés stenografteoretiska betraktelser äro väl värda att läsas än i dag, men redogörelserna för de olika system, som han upptagit till behandling, voro mycket ytliga. Utan närmare motivering fäller han dock ibland både hårda och orättvisa omdömen. Så t. ex. kallar han Ramsay »en djärv plagiatör», och Conen de Prépéans *Sténographie exacte* »en förbättrad reproduktion» av Martis spanska system av 1802: omdömen, vilka båda efter Fossé okritiskt upptagits av yngre historieskrivare. Att Ramsay icke förtjänar namnet plagiatör har här förut framhållits, och vad de Prépéan och Marti beträffa, så finns ingen annan väsentlig likhet dem emellan än att i båda systemen cirkeln användes som vokaltecken (för *o*).

Fossés stenografiska system är grundat på Taylor-Bertinska alfabetet.

Tecknen för *b* och *h* ha fått byta plats (liksom hos Prévost i upplagan av 1828 med den skillnad att cirkeln i Fossés *b* skrives åt andra hållet), och nya tecken ha tillkommit för *j v z ill* och *gn*, men i övrigt äro de båda alfabeten fullt lika vad så väl val av tecken som teckenfördelning beträffar.

Alfabet.

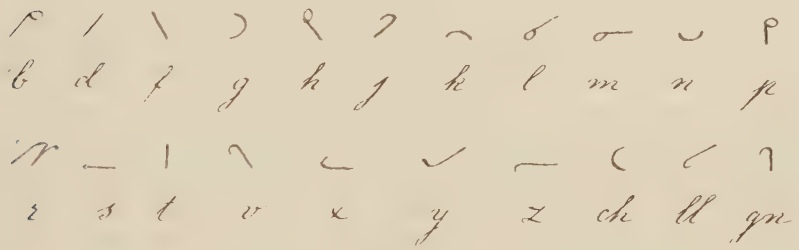

Liksom sina föregångare utesluter Fossé vokaler inuti ord.

Även i början av ord utelämnas vokalerna, men symboliseras genom att respektive ordbilder ställas över linjen, vilket blir fördelaktigare än den Taylorska punkten för samma ändamål. I båda fallen får man ju endast veta, att ordet börjar med vokal ehuru icke vilken, men vid hastig skrivning kan dock den Fosséske stenografen utföra »höjningen» medan Taylors fristående punkt i regel måste utelämnas.

Nasalljuden i början av ord betecknas medelst ett *n*.

I slutet av ord använder Fossé särskilda små tecken för såväl enkla vokaler som diftonger och nasalljud. Vid val av dessa tecken tycks han ha påverkats av både Conen de Prépéan (diftongtecknen överensstämma nästan helt och hållet med dennes) och Prévost.

13 konsonantförbindningar ha fått särskilda tecken, och slutligen finnas 19 beteckningar för förstavelser och 27 för slutstavelser samt 10 ordförkortningar grundade på tecken som ej höra till systemet.

Fossé hade en stark känsla för betydelsen av att noggrant beteckna ändelserna och uttrycker detta på följande eleganta sätt (läroboken sid. 44): »*Une terminaison à la suite d'un mot abrégé est comme le flambeau, qui vient tout-à-coup éclairer un obscur labyrinthe. Sa lumière n'en découvre pas tous les détours, mais elle frappe les points les plus saillants et l'esprit devine ce que les yeux ne sauraient voir.*»[1]

Påtagligt är att Fossé strävat efter och även lyckats att göra sitt system mera lättläst än Bertins, men å andra sidan voro hans förkortningsmetoder allt för litet givande för att kunna frambringa en praktiskt användbar debattskrift. Ej heller synes han ha gjort något för sitt systems spridning, vilket — jämte det försprång som Bertin, Prévost och Aimé Paris vunnit — väl varit anledning till att detsamma blivit mindre känt än det förtjänat.

LAGACHE.

1829.

Célestin Lagache lärde sig som ung pojke Conen de Prépéans system och 1829, endast 20 år gammal, offentliggjorde han ett eget system, samt anställdes samma år som stenograf vid *le Moniteur universel*, och det var på hans initiativ som denna tidning fick officiellt uppdrag att ombesörja stenograferingen av båda kamrarnas förhandlingar.

Efter februarirevolutionen 1848 blev han deputerad, men lämnade efter Louis-Napoleons statskupp såväl politiken som stenografien ända till 1868 då han blev chef för den återupprättade stenograftjänsten i parlamentet. Som sådan stannade han till 1879, då han själv blev senator.

[1] »En utskriven ändelse i slutet av en förkortad ordbild är liksom facklan, som plötsligt upplyser en mörk labyrint. Dess ljus intränger icke i alla vrår, men belyser de mest framspringande delarna, och man gissar sig till det som ögat icke kan se.»

Lagache dog 1895, allmänt vördad och avhållen, ej minst av alla de kammarstenografer, vilkas chef han varit.[1]

Lagaches system offentliggjordes under titeln: »*La Sténographie, Méthode simplifiée, d'après les systèmes des meilleurs auteurs français. Par C. D. Lagache. Amiens 1829.*»

I förordet säger han sig stå i tacksamhetsskuld till Conen de Prépéan, Cadrès Marmet[2] och framför allt Aimé Paris.

Alfabet.

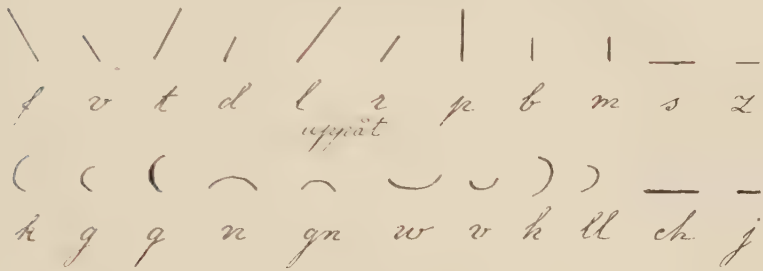

Karakteristiskt för Lagache är att han i stället för Aimé Paris' tvärstreck som skiljemärke inom samtliga konsonantgrupper upptagit olika storlekar (som de Prépéan för att skilja *p* från *b* och *f* från *v*) samt att *l* sammanförts med *r* och betecknas medelst ett längre uppåt draget rakt streck.

Anmärkningsvärt är också att Lagache tycks anse tryckning vara ett säkrare skiljemärke än olika storlekar. Han använder nämligen tryckningen för att skilja så olika ljud som *ch* från *s* och *m* från *b*.

Vokaltecknen äro desamma som hos föregångarna, men fördelningen fullt självständig. Cirkeln i endast en storlek, och för *a*. Nasalljuden betecknas medelst motsvarande enkla vokaler med tryckning.

Åt *l'écriture exacte* ägnas endast 14 av lärobokens sidor, medan däremot *l'écriture abrégée* (förkortad) upptager hela 48 sidor. För-

[1] Som bevis för Lagaches sinnesnärvaro och mod berättas, hurusom han, när pöbeln den 24 februari 1848 trängde in i deputeradekammaren, och var och en sökte rädda sig så gott han kunde, helt lugnt satt kvar på sin plats, och fortsatte under folkets rop och skrik att fylla sin plikt som stenograf upptagande allt som talades och skedde. Tack vare honom har man sålunda en autentisk redogörelse för vad som hände under revolutionens första timmar. Les Souvenirs d'un Sténographe par Célestin Lagache. Notes biographiques par A. Navarre. Paris. 1902.

[2] I sitt 1828 offentliggjorda system har Marmet upptagit Aimé Paris' alfabet alldeles oförändrat. Han betecknar r- och l-förbindningarna genom tryckning på föregående konsonant och torde förresten ha slagit rekord ifråga om s. k. »klätterordbilder». Marmet var stenograf hos hertigen av Orléans.

kortningarna kunna vara antingen stenografiska (uteslutningar), grammatikaliska, logiska eller godtyckliga.

Lagache använde själv sitt system ända från sitt inträde i Moniteurs redaktion, men synes ingenting ha gjort för att få sina underlydande att antaga detsamma; och att utanför yrkesstenografernas krets vinna terräng därtill var systemets förkortningslära allt för invecklad.

VIDAL.

1830.

E. T. T. Vidal hade redan 1819 offentliggjort en »*Notographie ou alphabet universel des sons*», med förord av en anonym generalstabsofficer, där konsonanterna symboliseras genom vokalernas olika ställningar och skriften i sin helhet skrives efter vertikala linjer.

1830 (1829?) gav han emellertid ut en omarbetning av detta system som fick namnet »*Sténographie ou l'art d'écrire dans toutes les langues aussi vite que l'on parle.*»[1]

Huvudprincipen här, liksom i första systemet, är att vokalerna betecknas bokstavligt, under det att konsonanterna symboliseras genom att vokaltecknen i tre olika riktningar ställas i 6 olika lägen till lodräta linjer.

Vokaltecknen äro de i raden *h* upptagna.

Stavelsebildningen sker genom att man på konsonantens plats i förhållande till den lodräta linjen, och i den riktning som här ovan angives (lodrät för *h* och *l*, vågrät för *m b p f v*, som i *accent aigu* för *t d n q g r l*, som i *accent grave* för *s z j* och *ch*) insätter resp. vokaltecken. Vokalerna ha således varken bestämd plats eller riktning: de äro så att säga konsonanternas »form». Konsonanterna däremot ha ingen form i sig själva men erhålla sådan da de förenas med en vokal.

Nasalljuden erhållas genom att en rundad hake tillfogas vokaltecknets nedre del. Hake upptill och andra tillsatser användas för att beteckna konsonant efter vokal i ändelser. *R*- och *l*-förbindningar betecknas medelst tryckning på föregående konsonant (vid *l*-förbindningarna dock oregelbundet).

Vidal använder endast ett mindre antal ordförkortningar, men i stället i stor utsträckning satsförkortningar.

[1] Stenografi eller konsten att på alla språk skriva lika fort som man talar.

Alfabet.

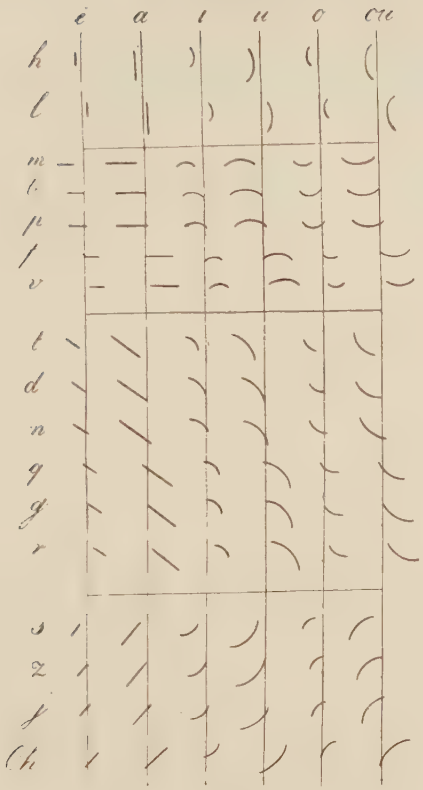

Reproduktion efter E. T. T. Vidal. Sténographie. Marseille 1830. Tableau 3.

Liksom i la *Notographie* följer skriften även här en lodrät linje uppifrån och ned.

Att systemet, med sina 6 konsonantplatser, ej skulle komma till någon som helst praktisk användning, var ju helt naturligt.

PAINPARÉ.

1831.

J. Painparé, f. d. lantmätare, offentliggjorde 1831 tillsammans med en språklärare, E. F. Lupin det andra franska kursiva systemet under titeln: »*Typohonie, ou l'art d'écrire et d'imprimer en nouveaux caractères abregéant de deux tiers l'écriture et les livres;*

système claire et facile que l'on peut seul en moins d'une heure, assez connaître pour s'y exercer; inventé par J. Painparé et E. F. Lupin. Paris 1831.»[1]

Systemet påminner om Coulon Thévenots Tachygraphie, men måste dock betraktas som fullt självständigt, även bortsett från att det är kursivt.

Liksom hos Coulon sluta samtliga konsonanttecken som skarpt avhuggna streck, och samtliga vokaltecken börja på samma sätt, varigenom stavelsebilder erhållas efter enkel sammanfogning utan något hack mellan de båda tecknen. Således även här en stavelseskrift, där tecknen äro bundna vid en viss ställning till linjen: konsonanterna, medelstora och stora, på linjen; vokalerna, medelstora på linjen och stora till hälften sänkta under linjen.

Alfabet.

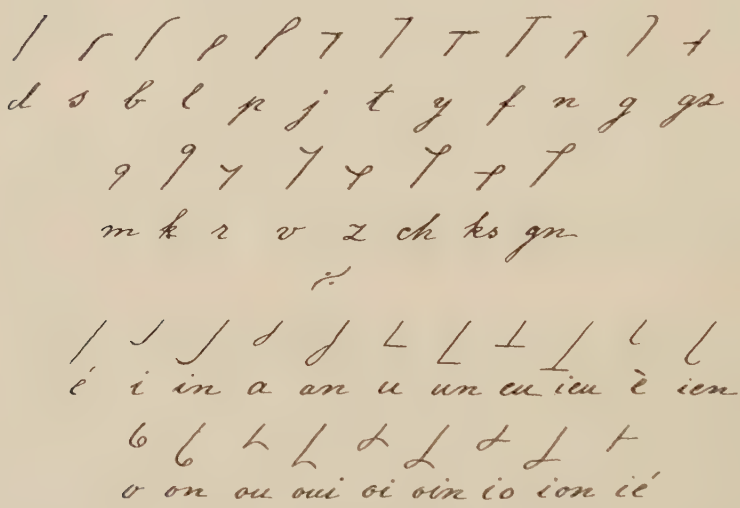

Som redan framgår av titelbladet hade Painparé & Lupin — därtill uppmanade av ett par ledamöter av *l'Academie des Sciences* — uppställt det kravet på sitt system, att detsamma skulle kunna »tryckas» med rörliga typer. Detta underlättas också i hög grad genom att typernas antal minskats med hälften, eftersom vokaltecknen icke äro någonting annat än konsonanttecknen *vända upp och ned.*

[1] Typofoni, eller konsten att skriva och trycka med nya tecken, som förkorta skrift och böcker med två tredjedelar; ett enkelt och lätt system, som man utan lärare på mindre än en timme kan lära sig tillräckligt för att börja öva; uppfunnet av J. Painparé och E. F. Lupin Paris 1831.

Teckenfördelningen är fullt självständig, och intet enda tecken förekommer i samma betydelse som hos Coulon. Även tillkomma flera tecken, som icke återfinnas hos denne. Bland dessa nytillkomna tecken äro flera sammansatta sådana, där till och med pennan måste lyftas vid utförandet av ett enda tecken *(y f eu ieu)*, samt andra, som bli svåra att skilja från varandra *(ch* och *gn, oin* och *ion)*.

Å andra sidan är detta system på grund av större regelbundenhet lättlärdare än Coulons.

Ordbildning.

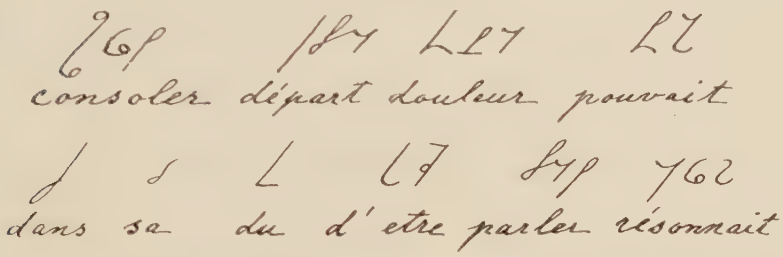

I många fall är teckensammansmältningen sådan, att ett och samma drag ingår i både konsonant och vokal. Se t. ex. ordet *douleur* här ovan, där staplarna i *ou* och *eu* så att säga »stjälas» från *d* och *l*.

Någon praktisk användning kunde system Painparé & Lupin, med sina fristående stavelsebilder ej få, och uppfinnarna göra ej heller anspråk på att man med detsamma skulle kunna skriva mer än tre gånger så fort som med vanlig skrift.

En andra upplaga kom emellertid ut 1832, och därefter ytterligare upplagor av Painparé tillsammans med A. Fraysse 1846 och av Painparé ensam 1848 och 1850.

PATEY.

1832.

Efter att förut i flera upplagor — den första 1818 — ha utgivit läroböcker i Coulons takygrafi offentliggjorde M. Patey 1832 ett eget system som han kallade: »*Sténographie des Sténographies.*»

Han ville med detta namn betona, att hans system stod i samma förhållande till övriga stenografiska system som dessa till vanlig skrift!

Det mest karakteristiska för systemet är att samtliga konsonanter betecknas medelst raka streck i olika ställningar, riktningar och storlekar, med i de flesta fall för varje ljud två bitecken (även dessa på ett par undantag när raka streck) att användas i början och slutet av ord. Som skiljemärke mellan huvudtecknen för starka och svaga ljud användas olika storlekar, varvid de starka konsonanterna fått de små tecknen därför att de förekomma oftast (Conen de Prépéan).

Exempel på konsonanter med bitecken.

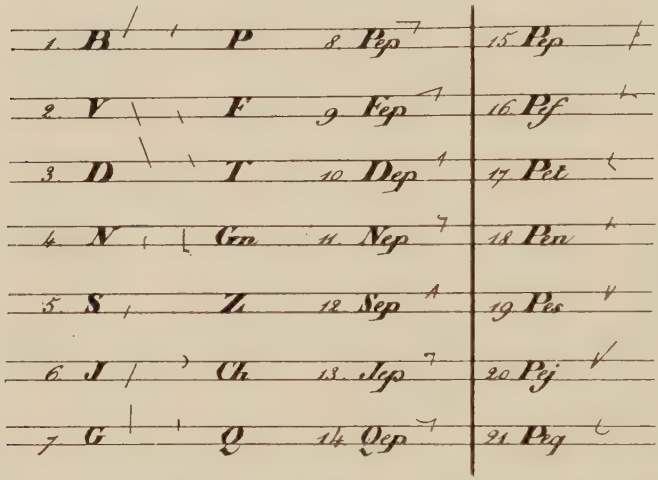

Reproduktion efter Sténographie des Sténographies par M. Patey. Paris 1832. Pl. 2. (Sid. 28).

För vokalerna använder Patey små halvcirklar i olika lägen. Nasalljuden erhållas genom att motsvarande vokaltecken höjas över linjen (i de flesta fall), och diftonger medelst tillfogande av en liten cirkel etc. För *ui* och *oui* användes ett litet vågformigt tecken (Melins *u*).

Då två i samma riktning gående konsonanter skola förenas, sätter man in en liten cirkel emellan dem.

30 konsonantförbindningar (även konsonantsammanställningar med vokal emellan) erhållas genom förlängning av enkla tecken, och ytterligare ett 50-tal ha fått särskilda beteckningar medelst streck och bågar i olika lägen och ställningar. Även för för- och slutstavelser samt vanliga ord finnas en mängd förkortningar.

Nästan alla dessa förkortningar bestå av små jämförelsevis enkla tecken, framför allt raka streck i olika lägen och storlekar, vilka

äro varandra så lika, att det är alldeles otänkbart att kunna skilja dem åt.

Patey jämför i sin lärobok några av sina ordbilder med motsvarande sådana från systemen Taylor, de Prépéan, Astier och Fayet, och onekligen äro de Pateyska kortare (beroende på alla dessa enkla strecktecken), en fördel vars värde i hög grad reduceras genom det ökade hjärnarbete, som detta system med sina många tecken och bitecken måste kräva. Att läsningen möter stora svårigheter är påtagligt.

Oförklarligt är också huru uppfinnaren kunnat få anledning ge ut ända till 5 upplagor av sin lärobok.

Patey sysslade även, ehuru utan framgång, med försök att för tryckning av sina böcker använda rörliga typer.

FAYET.

1832.

Tillsammans med B. Dutertre hade Fayet under initialerna L. F. R. F. 1829 utgivit ett positionssystem som icke lämnat några spår efter sig.

Tre år senare, d. v. s. ett år efter det Painparé & Lupin offentliggjorde sin Typophonie, gav Fayet däremot ensam ut sin »*Nouvelle écriture et Sténographie*», som skulle låta mera tala om sig.

Han tycks oberoende av såväl Thibierge och Painparé[1] som de äldre engelska kursiva systemen, kommit på idén, att »liksom den vanliga skriften hämtat sina drag från ovalen, göra detsamma ifråga om de stenografiska tecknen».[2] Han tog bort allt som kunde hindra handens och armens fortlöpande rörelse: inga bakåtlutande eller lodräta streck, inga absolut vågräta och framför allt inga tecken, som krävde för stora handrörelser.

Men Fayet har även haft en annan idé. I stället för att som han säger, låta slump och godtycklighet vara avgörande för teckenfördelningen, vill han »så mycket som möjligt genom de stenografiska tecknen i profil återge de ställningar som talorganen intaga vid ljudens frambringande». Det gällde också för honom »att ge de enkla tecknen åt de ljud som voro lättast att uttala, och de sammansatta tecknen (man var tvungen att även använda sådana för

[1] Fayet lär ha haft sitt system färdigt flera år innan det offentliggjordes, vilket ju också skulle kunna vara anledning till att han i sitt förord icke alls talar om Painparé.
[2] L. F. Fayet Nouvelle écriture et Sténographie. Paris 1832. Sid. 8 och 9.

att få ett fullständigt alfabet) åt ljud som krävde mera ansträngning att frambringa, och vilka lyckligtvis förekomma mindre ofta».

Liksom Coulon och Painparé låter även Fayet de skarpt slutande konsonanttecknen sammansmälta med vokaltecknen, men dessa stavelsetecken stå icke fristående utan bilda med hjälp av särskilda bindestreck sammanhängande ordbilder.

De Fayetska sammansatta stavelsetecknen motsvara således vanliga skriftens bokstäver, vilka ju även förbindas medelst särskilda bindestreck. Liksom i de vanliga bokstäverna användas även över- och underlängder: de förra för konsonanter, de senare för vokaler.

Alfabet och ordbildning.

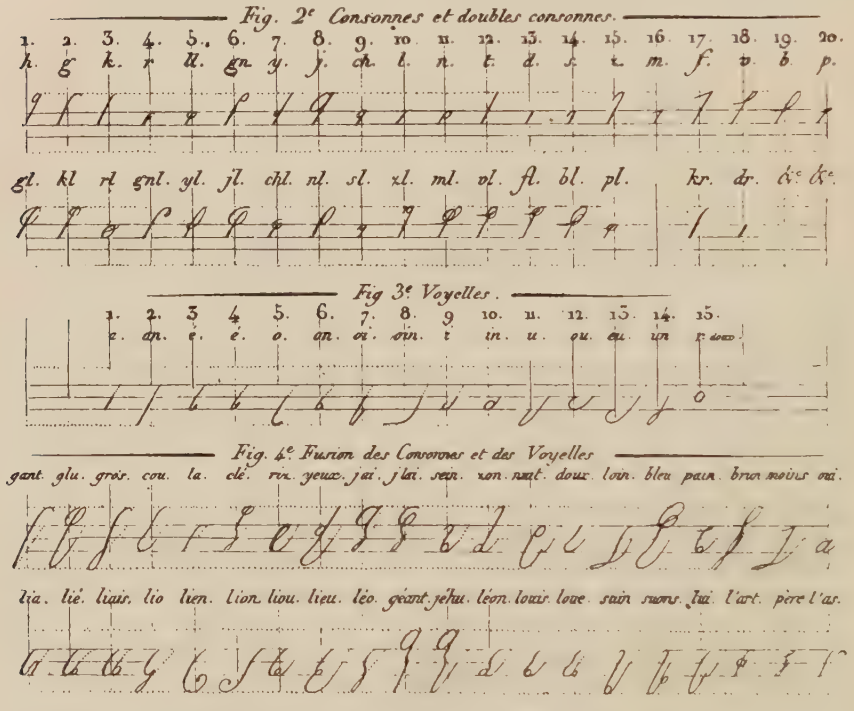

Reproduktion efter L. F. Fayet. Nouvelle Écriture et Sténographie. Paris 1832. Pl. I.

I 3:e raden här ovan äro alla vokalerna skrivna nedifrån uppåt. 4:e och 5:e raderna visa huru de förbindas med föregående konsonanter. I flera fall föres det uppåtgående vokalstrecket framåt varigenom ögla bildas.

R i konsonantförbindningar symboliseras genom tryckning på föregående konsonanttecken. Dubbelkonsonant kan, där man så

vill, utmärkas medelst en punkt över resp. enkla tecken. Övriga konsonantförbindningar ha särskilda onödigt inkrånglade beteckningar (andra raden), vilkas gemenskap med resp. enkla tecken, man icke kan upptäcka utan undersökning av huru öglorna tillkommit.

Läroboken upptager endast några få enstaka ordförkortningar, men Fayet framhåller hurusom det noggranna utskrivandet av både konsonanter och vokaler underlättar bildandet av läsbara förkortningar, samt tillråder att av långa ord aldrig utskriva mer än tre stavelser, eller endast två eller en stavelse, »om inga andra ord finnas som börja med dessa stavelser»! Exempel på dylika förkortningar lämnas icke.

Orden *le la il elle ils* och *elles* kunna helt och hållet utelämnas.

Fayet kallar sitt system *rationellt* därför att han icke valt sina tecken på måfå, men en teckenfördelning grundad på språkljudens fysiologiska karaktär torde näppeligen kunna tänkas samtidigt leda till största möjliga snabbskrivenhet, och utan tvivel ha de Fayetska ordbilderna blivit onödigt långa, i varje fall längre än om andra mera praktiska grunder för teckenfördelningen fått göra sig gällande. Till minskad snabbskrivenhet har även bidragit att tecken med överlängder så ofta kommit att stå ovanpå tecken med underlängder, varigenom utsträckningen i höjd blivit större än i andra kursiva system.

Sammanhängande text.

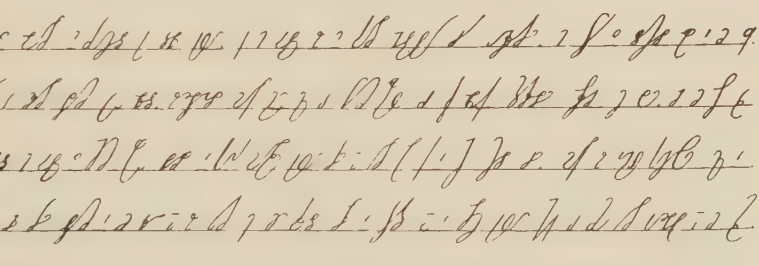

Reproduktion efter Fayet. Nouvelle Ecriture et Sténographie. Paris 1832. Pl. II.

Översättning.

Calypso ne pouvait se consoler du départ d'Ulysse. Dans sa douleur, elle se trouvait malheureuse d'être immortelle. Sa grotte ne résonnait plus de son chant. Les nymphes qui la servaient n'osaient lui parler. O. s. v.

Vad som emellertid allra mest intresserar i Fayets system, är hans bindestreck. Dessa kunna uttänjas hur långt som helst, och tack vare dem ha ordbilderna blivit lika linjemässiga som i vanlig skrift, och växlingen mellan upp och nedstreck i fortlöpande pendelrörelse fullständigare än i de flesta andra kursiva system.

Det brast endast i ett hänseende. Bindestrecken gjorde ingen annan nytta än att förbinda stavelserna. Medan Coulon och Painparé hoppade från stavelsetecken till stavelsetecken, drog Fayet ett bindestreck på papperet mellan dem. D. v. s. vinsten av sammansmältningen av tecknen *inom* stavelserna gick i båda fallen förlorad.

Det skulle bli andra uppfinnare förunnat att på ett eller annat sätt ytterligare utnyttja dessa bindestreck, men Fayet har i alla fall redan genom sina sammanhängande ordbilder gjort sig förtjänt av att räknas som en av den moderna kursiva stenografiens mera intressanta föregångare.

Fayet tilldelades för sitt system en medalj av *l'Athenée des Arts*, men vann förresten föga framgång i sitt hemland, där den kursiva principen mottogs med allmänt misstroende.

I Tyskland däremot blev systemet mera uppmärksammat. Ganska allmänt har också påståtts, att Arends skulle ha hämtat idén till sin s. k. stapelprincip från Fayet. Arends har emellertid bestämt förnekat detta, och det finns ingen anledning att betvivla hans ord. Det har hänt många andra gånger, att två uppfinnare av stenografiska system — samtida eller ej — oberoende av varandra kommit på alldeles samma idé. Förresten äro de båda systemen så väl i fråga om principer som detaljer, som vi i andra delen av detta arbete skola få se, vitt skilda från varandra.

F. Dujardin offentliggjorde 1834 i *le Journal des Connaissances uselles et pratiques* ett kursivt system, som senare kom ut i separattryck.

Detta var likt Fayets system, och denne, som ansåg det vara fråga om ren plagiering, stämde Dujardin, men förlorade rättegången.

Dujardin hade som grund för en del ändringar lagt frekvensundersökningar omfattande 11,000 ljud.[1]

[1] Faulmann. Historische Grammatik der Stenographie. Wien 1887. Sid. 327.

CHAUVIN.

1836.

P. L. Chauvin, praktiserande advokat i Paris, offentliggjorde 1836 »*Nouveau Système de Sténographie.*»

Det mest karakteristiska för detta system är, att alla enkla konsonanter och alla vokaler utom *a* och *o* (*an* och *on*) fått två tecken varandra så olika som möjligt.

Alfabet.

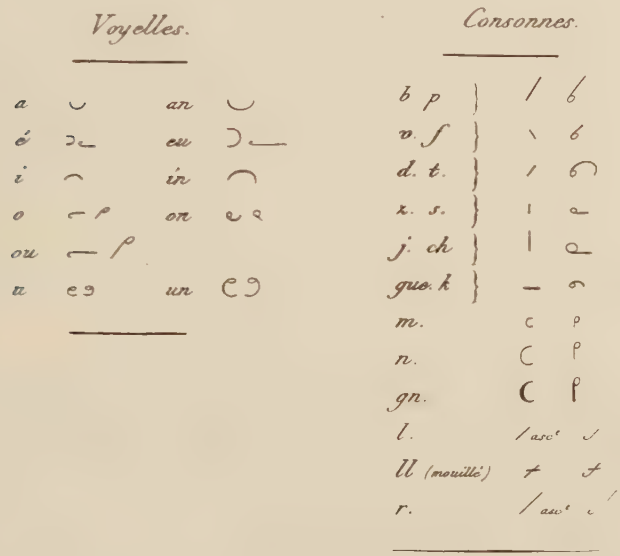

Reproduktion efter Chauvin. Nouveau Système de Sténographie. Paris 1836. Pl. I.

De till vänster stående enkla konsonanttecknen användas i början av ord, men eljest ger Chauvin ingen annan regel för dubbeltecknens användning, än att »man skall välja det bekvämaste (le plus favorable au mouvement de la plume) av de två».

Tecknen för *l* och *r* samt bitecknen för *b p v f* skrivas nedifrån uppåt.

För att skilja *p* från *b*, *f* från *v* o. s. v. användes tryckning på tecknen för de starka ljuden. Efter någon övning utelämnas dock denna tryckning och, säger Chauvin, utan risk, »eftersom det gäller ett system där vokalerna noggrant betecknas».

Nasalljuden erhållas genom förlängning av tecknen för motsvarande enkla vokaler.

Chauvin anser att stilen bör i stort sett hållas upprättstående, därför att detta icke blott befordrar läsbarheten (vilket ju är riktigt) utan även lättskrivenheten (?). I de prov på sammanhängande text, som finnas i läroboken är stilen också i sin helhet upprättstående, men med ett starkt kursivt inslag beroende på att relativt många tecken — *b p l* och *r* samt bitecknen för *v f* och huvudtecknen för *d t* — skrivas i vanliga skriftens lutning.

Sammanhängande text.

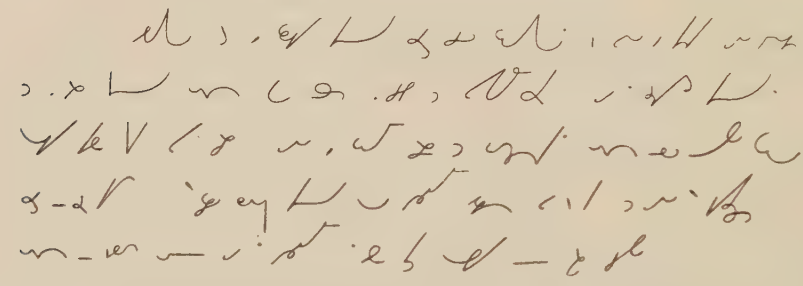

Reproduktion efter Chauvin. Nouveau Système de Sténographie. Paris 1836. Pl. IV.

Översättning.

Le marchand fait des montres pour donner de sa marchandise ce qu'il a de pire; il a le cati et les faux jours, afin d'en cacher les défauts, et qu'elle paraisse bonne: il la surfait pour la vendre plus cher qu'elle ne vaut: o. s. v.

Förkortningsläran är mycket inkrånglad och alla möjliga förkortningsmetoder komma till användning. Bland annat användas s. k. allmänna förkortningar bestående i att i längre ord en eller flera av de sista stavelserna utelämnas, vilket jämte ordklassen angives medelst för substantiver punkt över den utskrivna orddelen, för adjektiver punkt under, för verber *accent grave* över och för adverber *accent grave* under densamma. Pronomina förkortas på så sätt, att endast första bokstaven utskrives, men *under* skrivlinjen, och hjälpverber genom enkla förkortningar dragna *genom* skrivlinjen. Även vid uppställande av förkortningar för prepositioner, konjunktioner, adverber och interjektioner utnyttjar man olika ställningar i förhållande till skrivlinjen, varvid dessa förkortningar för att ej hopblandas med pronomen och hjälpverber ställas längre ifrån angränsande ordbilder.

För att underlätta användningen av alla dessa höjningar och sänkningar rekommenderas särskilt papper med tydlig linjering.

I ett sista kapitel finner man ett förslag till användning av stenografiska ordbilder för de oftast förekommande orden inblandade i den vanliga skriften.

Chauvins lärobok är klart och redigt skriven och innehåller mycket av värde.

Det är också ett nöje att se textproven, vilka äro både lättlästa och vackra — detta senare naturligtvis beroende på att man vid konstruerandet av ordbilderna för nästan alla ljud haft två olikartade tecken att välja på. Men å andra sidan har det ej gått att komma ifrån de olägenheter, som alltid åtfölja bitecken, och detta jämte de många olika förkortningsmetoderna har gjort, att systemet, trots nya upplagor 1847 och 1853, ej fått någon nämnvärd spridning.

Chauvin krävde också av sina elever särskild begåvning och gjorde icke anspråk på att hans stenografi skulle komma en större allmänhet tillgodo.

PICART.

1834.

Redan Adrien Pront hade 1797 sökt använda rörliga typer för tryckning av stenografiska tecken, men hans skrift gjorde föga skäl för namnet stenografi; och senare försök att skaffa sådana typer för redan färdiga stenografiska system av Charpentier 1829 (Bertins system), Jormard 1831 (Coulons system), Astier, Painparé och Patey m. fl. ledde icke till några praktiska resultat. Den förste, som verkligen uppställde ett stenografiskt system med direkt tanke på att tecknen skulle vara sådana, att de lämpade sig för tryckning med rörliga typer, var Picart, föreståndare för en skola och f. d. censor vid krigsskolan i la Flèche.

Tillsammans med en skicklig boktryckare, Warin-Thierry, utvalde Picart sina tecken, varefter tillräckligt antal rörliga typer förfärdigades, och läroboken trycktes på vanligt sätt.

Konsonanttecknen äro desamma som hos Taylor-Bertin — flera i samma betydelse — de enkla vokaltecknen återfinnas hos Conen de Prépéan och de 4 tecknen för nasalljuden äro kuriöst nog precis desamma, som Duployé senare skulle komma att använda, ehuru på annat sätt fördelade.

Alfabet.

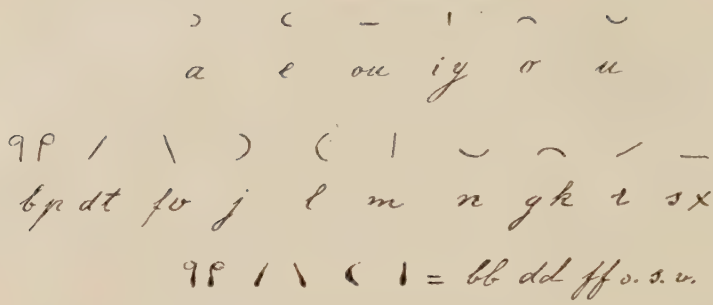

Regelbundenheten i Picarts teckenval talar för att detta skett fullt självständigt, och med hänsyn till möjligheten att kunna förbinda trycktyperna.

Vokaltecknen äro hälften så stora som motsvarande konsonanttecken, tecknen för *ai* och *eu* äro desamma som tecknen för resp. *a* och *e* skrivna nedifrån och uppåt. Dubbelkonsonanter erhallas genom tryckning på de enkla tecknen, och användas även när två samma konsonanter ha vokal emellan sig. Vokaler och diftonger (utom *ou* och *ui*) utelämnas.

Egennamn utmärkas medelst punkt över begynnelsetecknen.

Sammanhängande text.

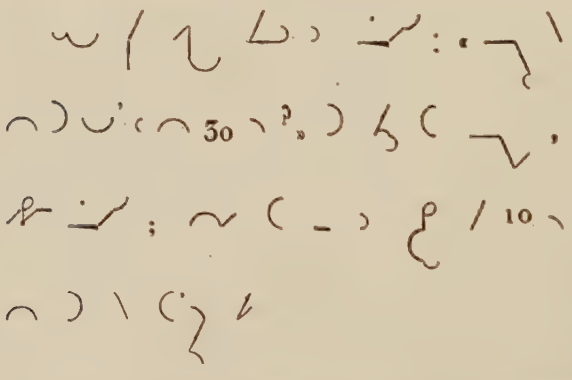

Reproduktion efter Picart. Traité de Sténographie. Paris 1836 (2:a upplagan). Sid. 88.

Översättning.

Une dame romaine disait à Ciceron: Savez-vous que je n'ai que 30 ans? »Je dois le savoir, reprit Ciceron; car il y a plus de 10 ans que je vous l'entends dire.»

Att detta system, där tecknen skola kunna överföras på rörliga typer, blev enkelt och lättlärt, var ju helt naturligt, redan därför att antalet typer måste få sin begränsning. Och lika naturligt var, att den tryckta stilen — vilket också framgår av provet här ovan — skulle bli lättläst, då ju de tryckta tecknen i alla förbindningar förbli absolut oföränderliga till form, längd och riktning. Vad däremot snabbskrivenheten beträffar, lämnar den Picartska skriften med sina stela ordbilder mycket övrigt att önska.

SENOCQ.

1836.

N. Senocq, lärare i matematik och franska språket, offentliggjorde 1836 en kursiv stenografi, till vilken han säger sig ha fått idén (d'après les données de) av en general L[el].

Upplagan av 1836, som angives vara den 4:e, är den först kända[1] och den sista (7:e) kom ut 1842.

Alfabet.

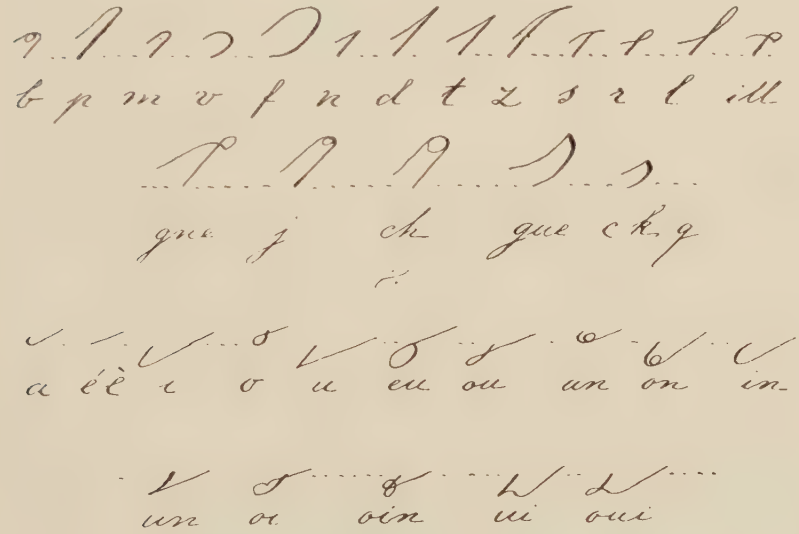

Man känner sig ej just sympatiskt stämd mot uppfinnaren-gravören när man börjar studera den Senocqska läroboken, ty stilen — i den vanliga skriften — är så liten, att man undrar om ögonen

[1] René Havette. Bibliographie de la Sténographie Française. Paris 1906. Sid. 183.

skola stå bi tills boken är genomgången. Redan inledningen innehåller emellertid så mycket av intresse att man fortsätter.

Senocq visar sig ha synnerligen väl reda på de viktigaste samtida systemen och hans visserligen väl skarpa uttalanden om desamma äro i allmänhet grundade på en sund grafisk uppfattning. Att han var en mycket skicklig kalligraf framgår också av proven från olika system.

Anspråkslös är han emellertid icke, och han anser det stenografiska konsten ha nått sin fulländning i och med hans eget »*Système complet de Sténographie*».

Även Senocq fördelar sina tecken med hänsyn till ljudens fysiologiska egenskaper. De svaga och starka konsonantljuden skiljas åt genom olika storlekar (med undantag för *b* och *p*).

Tecknen äro bundna vid sina platser i förhållande till skrivlinjen, och stavelserna bildas liksom hos Fayet m. fl. genom att konsonanttecknens nedre rakt slutande streck övergå i vokalens övre raka streck. Det nya här, är, att den s. k. stapelprincipen tillämpas så att vokaltecknen icke äro självständiga tecken av samma storlek som konsonanttecknen, utan endast små »tillsatser», vilka övergå i dessa (se här ovan t. ex. *ta te to* o. s. v.). Härigenom kom Senocq att stå de tyska stapelprinciphyllande systemen närmre än Fayet.

De flesta tecken äro, som Senocq kallar det, försedda med två »armar», för att kunna bekvämt förenas med så väl föregående som efterföljande tecken. I slutet av ord skrivas konsonanttecknen nedifrån uppåt och göras något mera lutande. Följa två konsonanttecken på varandra skrives det första förminskat och mellan båda göres en liten rundad hake.

För att underlätta ordbildningen upptager läroboken en samling ordbilder (i 7:e upplagan omkring 600), där vokalerna inuti ord ofta utelämnas. I övrigt bestå förkortningarna huvudsakligen i att av längre ord endast den mest karakteristiska delen utskrives samt att korta ord ofta sammanskrivas.

Senocq lade ned mycket arbete på att göra sina tecken lämpade för tryckning med rörliga typer, och i läroboken lämnar han vid sidan av den andra texten flera prov på sina för detta ändamål omgestaltade tecken.

I kolumnen till höger samma text som i vänstra, men med förkortningar och sammanskrivningar av ord. (Sid. 401.)

En jämförelse med Fayets system ger vid handen att Senocqs ordbilder äro renare och mindre utsträckta i höjd, vilket tillsammans med att slutkonsonanterna kunna skrivas nedifrån uppåt skänkt honom en viss överlägsenhet i fråga om lättskrivenheten. Men å

andra sidan lämnar Senocqs system mycket övrigt att önska i fråga om enkelhet och läsbarhet. Vitt skilda ljud få i flera fall allt för lika tecken, som t. ex. *m* och *v*, *n* och *t*, *n* och *s*, *d* och *z*. Bestämmelsen att konsonanterna i vissa fall skola skrivas nedåt, i andra uppåt blir — liksom i andra system användningen av bitecken — till både nytta och skada, och verkar störande på läsningen.

Sammanhängande text.

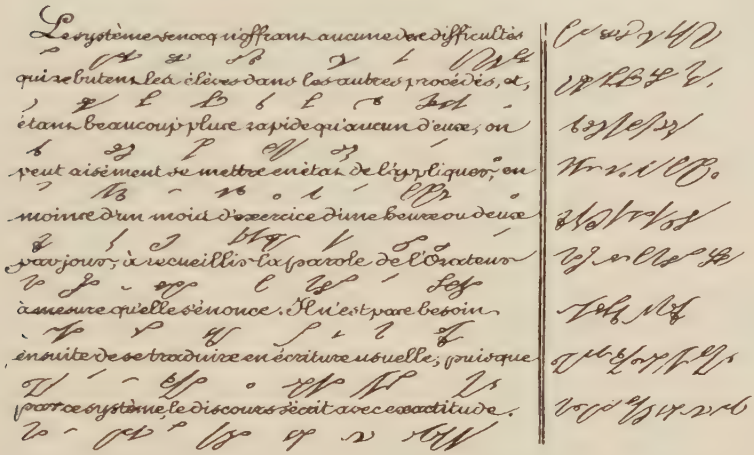

Reproduktion efter Senocq. Système complet de Sténographie. Paris 1842. Pl. III.

Senocqs stenografi är emellertid det enda franska kursiva system som, tack vare sin relativa lättskrivenhet, lyckats frambringa en verklig debattstenograf: stenografen hos Senaten Touret-Grignan (död 1900).

PLANTIER.

1838.

Joseph Plantier offentliggjorde 1838 ett system som utgick i flera upplagor, från och med den 3:e under namn av »*Nouvelle Sténographie universelle*». Sista upplagan, där systemet fått namnet »*Nouvelle Sténographie Plantier*», kom ut 1866 och angives vara den 12:e upplagan. Ifrågasättas kan om verkligen så många upplagor blivit tryckta, och Havette i sin stora, så fullständiga bibliografi upptager varken någon 4:e, 6:e, 7:e, 8:e, 9:e eller 11:e upplaga.

Plantier kallar sig på titelbladet till sin lärobok »*Sténographe de l'Etat*» med tillfogande av en massa andra titlar och utmärkelser. Prévost[1] anser emellertid de flesta av dessa vara minst sagt tvivelaktiga, och påstår med bestämdhet, att hans tjänstgöring som officiell stenograf inskränkt sig till ett misslyckat försök hos den »konstituerande församlingen» 1848.

Detta hindrade emellertid icke att en av de mest kända franska stenograferna under senare delen av 1800-talet, Paul Detot använde Plantiers system. Denne, som helt och hållet på egen hand lärt sig systemet, blev, efter att i 6 år ha varit sekreterare hos Lamartine, reviderande stenograf i Deputerade kammaren, och senare stenograf hos både Gambetta och Waldeck-Rousseau.

Att Plantiers stenografi lämpade sig för upptagande av det talade ordet var emellertid ej så märkvärdigt, ty den var icke något annat än Prévosts system i det allra närmaste oförändrat. Alfabeten i båda systemen voro fullständigt lika med det enda undantaget att Plantier skrev cirkeln i *b*-tecknet åt motsatt håll. Till och med tecknen för *lan ran con- gn* och *ch* voro desamma. Däremot uteslöt Plantier icke vokalerna inuti ord utan betecknade dem medelst små bågar à la Prépéan.

Stora alfabetets bokstäver betecknas helt enkelt genom att resp. tecken skrivas förstorade.

Den Plantierska läroboken innehåller en riklig samling exempel och övningar och tillämpar den s. k. avskrivningsmetoden. Från första stund får eleven om och om igen (10 till 20 gånger) kopiera stenografiska ordbilder och redan under andra lektionen börja att avskriva sammanhängande text.

Bland övningarna i slutet av läroboken finner man brottstycken ur ett av Plantier skrivet drama i 5 akter och 14 tablåer på vers och prosa: »*la Persane ou Amour, Honneur et Patrie*».

I Senocqs lärobok var den vanliga stilen oerhört liten. Här gäller detsamma den stenografiska texten.

GOSSART.

1842.

Alexandre Gossart hade riktigt uppskattat så väl förtjänster som brister hos systemen Coulon, Bertin och de Prépéan, och sökte,

[1] Hippolyte Prévost. Nouveau Manuel complet de Sténographie. Paris 1887. Noten sid. 12.

när han började arbeta på ett nytt system, att förena de tre systemens goda egenskaper, men komma ifrån Bertins svårlästhet, de Prépéans inkränglade regelapparat och Coulons tidsödande hopp från stavelse till stavelse.

Fullt självständig, ger han vokalerna bågtecken och konsonanterna raka streck med eller utan tillfogade cirklar. Så väl vokal- som konsonanttecken förekomma i två storlekar, men dessa större och mindre tecken äro icke, som i så många andra system, grupperade med hänsyn till att varandra närstående ljud skulle få samma tecken i olika storlekar. Däremot ha nasalljuden fått samma tecken som motsvarande enkla vokalljud med tillfogande av en ofullbordad cirkel, och 8 sammansatta konsonanttecken ha bildats regelbundet genom att en cirkel tillfogats tecknet för den ena enkla konsonanten. Dessa tecken för konsonantförbindningar bli således mycket lätta att inlära, men äro å andra sidan farligt lika några av de med cirkel bildade grundtecknen.[1]

Gossart insåg emellertid, att systemet sådant det var, icke gjorde det möjligt att följa det talade ordet, och fann då ingen annan utväg än att jämte de bokstavliga vokaltecknen införa symbolisk vokalbeteckning medelst konsonanttecknens placering i 6 olika höjdställningar, i ordning uppifrån räknat betecknande *a o e eu iu*.

Denna positionsmetod, som dessutom, om man ville skriva sammanhängande ordbilder, endast kunde tillämpas på första stavelsen, gjorde systemet praktiskt oanvändbart.

DASSEVILLE.

1843.

B. H. Dasseville, ledamot av *l'Académie de l'industrie*, offentliggjorde 1843 i Rouen ett kursivt system, som han kallade »*Dasseville'graphie*».

Uppfinnaren framhåller, att systemet kan läras även av sådana, som »varken kunna läsa eller skriva vanlig skrift», och han har nog rätt däri. Läroboken innehåller ingenting annat än tecken för de enkla ljuden med övningar (tre lektioner), och en förkortningslära (4 lektioner), som jämte några förkortningar för tilltalsord endast består uti att ändelsen *-sion* betecknas medelst en punkt

[1] I det exemplar av Gossarts lärobok som stått till författarens förfogande saknas den graverade delen varför ovanstående uttalanden äro grundade på alfabetet sådant det föreligger i Scott de Martinvilles »Histoire de la Sténographie.» Paris 1849. Sid. 119.

(som sammanhängande tillfogas resp. ord) samt förkortningsregeln, att senare delar av ord eller hela ord kunna utelämnas, vilket angives genom utsättande (sammanhängande med ordbilden) av ett särskilt »förkortningstecken».

Alfabet.

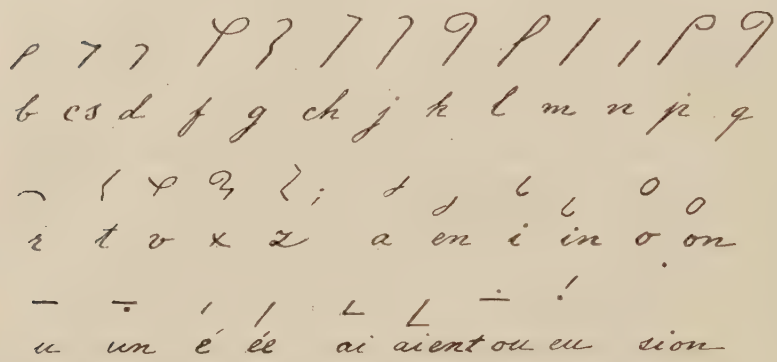

Samtliga konsonanttecken stå *på* skrivlinjen men en stor del av vokaltecknen *under* densamma. Konsonanttecknen sluta alla skarpt vid nedre ändan, och vi finna här liksom i de flesta franska kursiva system den s. k. stapelprincipen tillämpad.

Teckenfördelningen är som synes ganska oregelbunden och flera av tecknen — även sådana med stor frekvens — äro onödigt sammansatta.

Dasseville varnar för att utesluta för mycket och framhåller att det är bättre att förkorta *tiden* genom att *skriva fortare*.

Uppfinnaren själv har emellertid icke större fordringar på systemets korthet än att detsamma, oförkortat, icke skall taga större utrymme än vanlig skrift.

Sammanhängande text.

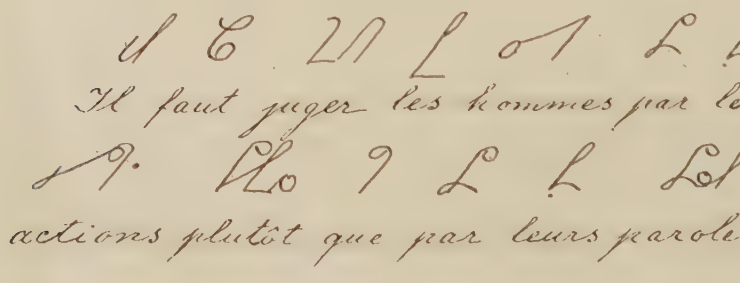

TONDEUR.

1849.

Charles Tondeur offentliggjorde 1849 en lärobok i stenografi under titeln »*Méthode éclectique*[1] *de Sténographie*».

Författaren säger själv att här icke är fråga om något nytt system, utan ett sammanförande av det enklaste och bästa i alla kända äldre system. Han kunde emellertid lika väl ha sagt, att systemet är en förenklad upplaga av Prévosts system.

Vad alfabetet beträffar ha tecknen för *d f* och *r* gjorts något längre än Prévosts, men för resten finner man ingen annan ändring än att cirkeln i *b*-tecknet lagts över åt vänster, d. v. s. *b* har blivit ett i vanliga skriftens lutning stående *p*. Tondeur har även upptagit de för Prévost så karakteristiska beteckningarna för *con lan ran* etc. samt symbolisering av *on* genom höjning av föregående konsonanttecken över linjen och *an en in* genom tryckning.[2] Självständiga äro hans beteckningar för hjälpverber, där »korsning» kommer till användning i stor utsträckning.

Att döma av den Tondeurska läroboken förefaller systemet mycket enklare än Prévosts, men torde detta mest bero på att denna lärobok — ett undervisningshäfte på 12 sidor — endast var avsedd att användas som hjälp vid privatundervisning.[3] Detta häfte kom ut i en mängd upplagor — den sista, som angives vara den 28:e, 1868.

Anmärkningsvärt är att detsamma i alla upplagor varit fullständigt oförändrat. Systemet översattes 1861 till rumänska av H. Winterhalder.

I de första upplagorna av läroboken kallar sig Tondeur stenograf, men från och med den 24:e upplagan kemist.

Han var förläggare till den 1849 av Scott de Martinville utgivna stenografiens historia.

SCOTT DE MARTINVILLE.

1849.

I Léon Scott de Martinvilles *Histoire de la Sténographie* finner man kritiska betraktelser över ett 30-tal franska system och för-

[1] éclectique betyder »grundad på äldre system».
[2] För *con-* använder han dock som alternativ *k* och *n* sammanskrivna (Melins u).
[3] Scott de Martinville. Histoire de la Sténographie. Paris 1849. Sid. 137.

fattaren anger också sitt mål ha varit icke så mycket att skriva en stenografiens historia, som att påvisa att den stenografiska konsten ej ännu nått sin fulländning. Han kunde ju ej förneka, att det redan fanns många skickliga stenografer, men anser att detta gäller undantagsfall som ingenting bevisa.

Tvenne erfarenheter ha härvidlag varit avgörande för hans uppfattning. 1) Tag, säger han, ett 20-tal vana skrivare, som icke äro stenografer, och låt dem upptaga en text på vers bestående av endast enstaviga ord, och varvid varje ord utskrives med endast första bokstaven, och resultatet skall bli, »att endast fjärdedelen kunnat följa med, medan flera av de deltagande icke kunnat upptaga mer än halva antalet ord». 2) Låt så var och en av de deltagande i stället för första bokstaven för varje ord skriva ett tecken vilket som helst, t. ex. en punkt, en accent eller ett litet streck lika för alla orden, och då skall i alla fall »knappast halva antalet kunna följa med och av andra hälften flera icke få upp två tredjedelar av det hela». När det är så svårt att följa de talade orden, även med så små och lättskrivna tecken, och där intet tankearbete kräves, hur skall det då vara möjligt annat än för särskilt begåvade individer att med utskrivna stenografiska ordbilder följa en talare? För att detta skall bli möjligt måste man, säger Scott, »skapa ett stenografiskt system efter helt och hållet nya grunder, där handen icke får flera rörelser att utföra än talorganen vid ordens uttalande».

Utgående härifrån uppställer han en lång lista över de krav, som böra tillgodoses, och av vilka de mest karakteristiska här nedan anföras.

4. De flesta flerstaviga ord kunna indelas i stam och ändelse. 5. Stammar och ändelser skola ha var sitt möjligast korta tecken. 6. Varje flerstavigt ord kräver således endast två tecken, ett för stammen och ett för ändelsen. 7. Härtill behöves ett lexikon för stammarna, en lista för ändelserna. 10. Systemet behöver icke lämpa sig för folkskolorna utan endast för sådana, som kunna sin grammatika och skriva vanlig stil lätt och flytande. 11. Grammatiken lär oss, att de flesta ord äro bildade av en stam omkring vilken för- och slutstavelser och böjningsändelser gruppera sig. 16. Stammarna kunna förkortas, och detta i synnerhet om ett hjälptecken tillfogas. 17. Ett sådant hjälptecken består vanligen i första bokstaven ur någon av ett ords senare stavelser. 19. Så t. ex. får man av stammen *diff*, som kan förkortas till *df*, *dfc-ment* = *difficilement*, *dfr-ment* = *différemment*, *dfs-ment* = *diffusément*. 21. Ett annat exempel: *gv-ment* = *gouvernement*, som kan förkortas ytterligare till *g-ment*, varvid sammanhanget i satsen får avgöra om

det skall betyda *gouvernement, gravement, grossièrement, gratuitement* eller något annat ord. 23. Ändelsen är jämte begynnelsebokstaven det viktigaste vid bildandet av en ordbild. Det är lättare att läsa en ordbild, där början och slutet återgives, än en sådan, där de 5 eller 6 första bokstäverna äro utskrivna. 27. Här upptages en lista på beteckningar för 30 ändelser, bland vilka

bl	*h*	*r*	*g*	*on*	*st*	*t*	*q*	*é*
-able	*-ache*	*-eur*	*-gne*	*-ion*	*-iste*	*-ment*	*-que*	*-té, -tté,*

således, *difficilement* = *dfct, différemment* = *dfrt, gouvernement* = *gt* o. s. v. 34—35. Verber betecknas på så sätt att siffrorna 1—6 framför stammen plus infinitivändelsen beteckna första, andra och tredje personen i singularis och pluralis, samt siffror efter stamordet i ordning efter en angiven grammatika utmärka olika tempus, varvid dessa siffror vid enkla sådana höjas men vid sammansatta sänkas. Så t. ex.

blsr	*3 blsr*	*4 blsr*	*1 blsr* ^{3}	*5 blsr* $_{4}$
blesser	*il blesse*	*nous blessons*	*je blesserai*	*vous aurez blessé*

o. s. v. 43. Icke blott stumma *e* utan även *é* böra utelämnas.

Scott de Martinville gör icke anspråk på annat än att ha visat vägen för uppställande av ett stenografiskt system, och överlämnar utförandet därav åt yngre krafter. Det utkast till stenografiskt alfabet som han infört i slutet av sin bok och som här återgives, bör således icke betraktas som något definitivt förslag.

Alfabet.

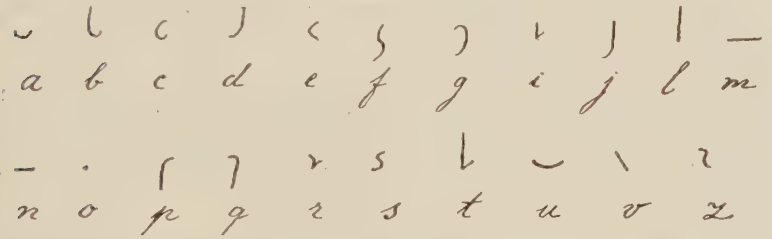

Högst egendomligt är i alla fall att Scott, som haft grundlig kännedom om så många andra system icke alls synes ha fäst något avseende vid ljudens förekomst och ställning inom orden, utan gått den primitiva vägen att söka hämta sina tecken från *motsvarande* vanliga bokstäver.

Förbindningen sker liksom i den vanliga skriften genom uppåt dragna streck, varvid öglor bildas efter *f g j* etc.

Vad konsonantförbindningarna beträffa inskränker sig Scott till att framhålla, att vanliga sådana — t. ex. *r*- och *l*-förbindningarna — böra kunna bildas genom mindre förändringar i konsonanttecknen.

Egennamn samt vetenskapliga och tekniska ord utskrivas första gången de förekomma, men förkortas sedan genom utskrivande av endast stor begynnelsebokstav jämte ett litet *o* (betydande »dito»), så t. ex. *Constantin* $= C^o$, *mathematique* $= M^o$, *physique* $= P^o$, *thermomètre* $= T^o$.

I motsats till Bertin, som varnade fransmännen för att följa engelsmännens exempel att använda tecken som ej höra till systemet, anser Scott sådana vara till mycken nytta. Så föreslår han: *Augmenté* $= +$, *augmenter* $= + r$, *augmentation* $= + n$; *grand* $= >$, *grandir* $= > r$, *grandeur* $= > ur$, *grandement* $= > t$, $\odot =$ *soleil, luire, briller, éclairer* o. s. v. Även rent symboliska tecken rekommenderas t. ex. $\wedge =$ *monter*, $\vee =$ *descendre*, *n* $\vee =$ *ne pas monter*, $\bigcirc =$ *rouler* o. s. v.

Scott inser att de enstaviga orden, vilka utgöra omkring hälften av det hela, icke kunna tillräckligt förkortas, men vad man förlorar på detta, vinner man igen på de flerstaviga orden, vilka, huru långa de än äro, icke behöva mer än två tecken. Han anser sig ha visat den rätta vägen, och säger: »Vi tro oss således ha löst problemet i alla avseenden, ty vi ha erhållit en lättskriven och regelbunden skrift, som alltid kan läsas vare sig den utföres väl eller illa, och som dessutom kan skrivas i den lutning som den skrivande är van vid: vartill kommer att förkortningssystemet även kan tillämpas i vanlig skrift, och tryckas utan andra typer än sådana som finnas i varje tryckeri.»

Scott de Martinville talar om möjligheten av att han i ett nytt arbete skulle ytterligare utveckla sitt »program» (programme d'une écriture abréviative) men därav blev intet, och ej heller har som han hoppats, någon efterföljare ur en yngre generation upptagit hans idé.

Det tankearbete som alltid måste åtfölja s. k. »grammatikaliska» förkortningssystem, göra sådana oanvändbara för praktiskt bruk, och man kan ej annat än förvånas över att det grundliga studiet av äldre system, på vilket Scott de Martinville lagt ned så mycken tid och möda, ej lett till något annat förslag.

DUPLOYÉ.

1860.

Emile Duployé föddes 1833 i den lilla staden Liesse i departementet l'Aisne, genomgick ett seminarium och blev katolsk präst 1859, varefter han ända till 1909 på olika platser verkade i katolska kyrkans tjänst, däribland i Paris åren 1870—87. Tre år efter avskedstagandet dog han 79 år gammal.

Redan som ung i seminariet kom han att deltaga i en kurs i system Aimé Paris given av Potel de Dieppe, och 1860 — året efter det han blivit präst — utgav han, tillsammans med sin tre år yngre broder Aldoric, en lärobok i stenografi under titeln: »*Méthode pratique de Sténographie, ou l'Art de suivre avec l'écriture la parole la plus rapide, par les Abbés E. et A. Duployé.*»

Liksom Pitman hade även Emile Duployé ett gott stöd i sina bröder. Aldoric, även han katolsk präst, stod som sagt som medförfattare till första upplagan av läroboken, Jules, handlande i Liesse blev systemets homme d'affaires, och den fjärde inom brödrakretsen, Gustave — 14 år yngre än Emile — ägnade sig helt åt stenografien och blev ända till sin död 1819 en synnerligen värdefull medhjälpare och efterföljare i arbetet för systemets spridning.

När 1867 en utvidgad och förbättrad upplaga av läroboken (den fjärde) kom ut, stodo alla fyra bröderna Duployé som författare. I denna upplaga kallades systemet: *Sténographie Duployé.*

Den uppfattningen är ganska allmänt spridd, att upplagan av 1860 icke var något annat än en direkt bearbetning av system Aimé Paris, och att Duployés system bör räkna sin uppkomst från och med fjärde upplagan. Detta har emellertid icke fog för sig, ty skillnaden mellan Duployés system av 1860 och system Aimé Paris är avsevärt större än skillnaden mellan Duployés första och fjärde upplagor. I dessa båda är vokalbeteckningen densamma (utom att i den senare *ou*-cirkeln göres större än *o*-cirkeln), och av konsonanterna ha endast *k g j* och *ch* olika tecken (varjämte *l* i 1860-upplagan skrives nedåt men i 1867-upplagan uppåt), under det att Duployé redan i sin första upplaga tillämpat Conen de Prépéans principer på ett helt annat sätt än Aimé Paris. Så har han för samtliga vokaler, utom *a* och *o*, samt för konsonanterna *t d l k g s z j ch m* och *n* helt andra tecken än Aimé Paris; vartill kommer att han icke upptagit dennes tvärstreck för att skilja starka och

svaga konsonanter från varandra,[1] och i stället för fristående punkter för att skilja nasalljuden återgått till de Prépéans små kvartscirklar.

En principiell skiljaktighet mellan Duployés system och föregångarnas är att medan de Prépéan lämnat en viss frihet i fråga om vokaltecknens lägen, och Aimé Paris gjort dem fasta, Duployé bestämt att de *skola* vara rörliga (se nedan).

Att betrakta upplagan av 1860 som varande endast någon slags system Duployé förelöpande, bearbetning av system Aimé Paris kan således icke vara berättigat.

Å andra sidan kan det ej annat än väcka förvåning att Duployé i förorden till sina läroböcker varken säger något om att Conen de Prépéans vokalbeteckning bildar grundlaget för hans system, eller att Aimé Paris' system med sin enkla regelapparat varit honom en förebild.

Redan den första mycket ofullständiga upplagan fick efter vad Duployé själv uppgiver,[2] ett välvilligt mottagande, men det var först i och med den betydligt utvidgade och förbättrade fjärde upplagan, där de fyra bröderna stå som författare,[3] som Duployés stenografi började sitt segertåg.

Anmärkningsvärt är att systemet, sedan denna fjärde upplaga 1867 utkommit, vad alfabetet beträffar, icke undergått några andra förändringar än att, vid halv- och kvartcirklar som särmärke i stället för olika storlekar fristående punkter och accenter tagits i anspråk, samt att cirkeln i senare upplagor användes icke i tre utan endast i två olika storlekar. Att Duployé inskränkt sig till att endast, vad de raka strecken beträffar, använda tecken i två storlekar, har utan tvivel berott på, att han insett att förstorade *halvcirklar* skulle bli alltför klumpiga och tidsödande. Ett praktiskt skäl har således lett honom att ge efter i kravet på en fullt enhetligt genomförd särmärkebeteckning inom konsonantparen. Att Duployé överhuvud taget använder alla dessa halvcirklar och icke i stället, som t. ex. Pitman, kvartcirklar, har sin naturliga förklaring i vokalbeteckningen.

Vad teckenfördelningen beträffar torde Duployé mindre ha tagit hänsyn till ljudens frekvens än till önskan att erhålla en systematisk uppställning i grupper. Så t. ex. har han givit konsonantgruppen *d t* med dess höga frekvens det vagräta raka strecket, som

[1] I första upplagan gjordes ingen skillnad på starka och svaga konsonanter, men från och med fjärde upplagan infördes olika storlekar.

[2] La Sténographie Duployé. 4:e upplagan sid. 7.

[3] Den egentlige skaparen av systemet och författaren av läroböckerna var dock Emile Duployé.

han själv (visserligen med orätt) framhållit ha ett särskilt lågt hastighetsvärde.[1] Härvidlag hade han emellertid tur, i synnerhet som det vågräta strecket i hög grad bidrar att öka linjemässigheten.

Alfabet.

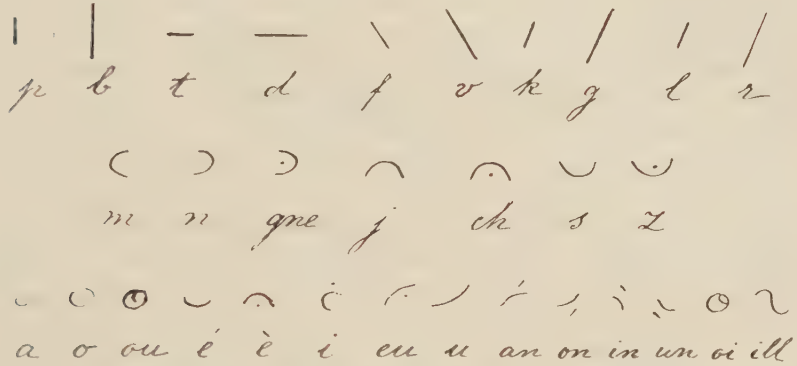

I de äldre upplagorna skrevs *oi* så att lilla cirkeln kom *utanför* den stora.

Ett mera målmedvetet lyckligt grepp är att *l* och *r*, vilka båda så ofta förekomma tillsammans med andra konsonanter, sammanförts till en grupp,[2] och givits uppåt dragna tecken. *L*-mouillée betecknades från och med 4:e upplagan med flera på varandra följande små *i* (d. v. s. en liten ruskning med pennan[3]), som sedermera övergått till i alfbetet här ovan upptagna tecken.

I 4:e upplagan utlova bröderna Duployé (med de fyra namnen utsatta): att man kan lära sig alfabetet på några timmar, skriva hastigare än med vanlig skrift på några dagar, samt följa det talade ordet på några veckor. Det första av de tre löftena torde utan tvivel kunna infrias, men de andra två äro orimliga.

Att systemet hör till de mera lättlärda kan emellertid icke bestridas. Det gäller ju endast att lära sig alfabetets 31 tecken och dessas förbindning. Inga särskilda tecken för konsonantförbindningar eller för för- och slutstavelser, och inga andra ordförkortningar än dem man får tack vare den fonetiska stavningen samt utelämnandet av stumma *e*. Den enda svårigheten ligger i att de vokala kvart- och halvcirkelbågarna icke ha några bestämda lägen utan behålla sin betydelse vare sig de skrivas rätt upp och ned,

[1] Journal des Sténographes, juli 1884.

[2] Duployé har således här i motsats till Aimé Paris följt Conen de Prépéans 5:e upplaga.

[3] Motståndare till systemet ha löjliggjort sig över detta, och påstått att Duployé betecknar *l*-mouillé med 4 *i*.

vända åt höger, vända åt vänster eller liggande. Så betecknas *é*, *è* och *i* med en liten halvcirkel i vilket läge som helst: *é* utan vare sig punkt eller accent, *è* med en punkt under halvcirkeln, *i* med en punkt över halvcirkeln. Stor kvartscirkel i vilket läge som helst betecknar *u* eller med punkt *eu;* liten kvartcirkel i vilket läge som helst betecknar nasalljuden *an in on un,* som skiljas åt genom resp. accenter *aigu* och *grave,* över eller under tecknet.

Således konsonanttecknen fasta, men vokaltecknen rörliga, och insatta så som bäst passar till åstadkommande av bekväma förbindningar enligt regeln »undvik vinklarna».[1]

Svårigheten ligger i att det icke alltid är så lätt att i hastigheten finna den rätta placeringen, men följden av ett felvridet vokaltecken blir dock icke annat än att man får en mindre lättskriven ordbild. Läsbarheten blir således icke lidande av en sådan felskrivning, varför också systemet i ett mycket tidigt stadium kan användas som antecknings- och korrespondensskrift.

Att vokaltecknen i alfabetet här ovan äro satta i olika lägen har ingen annan betydelse än att de skola så användas, när de stå ensamma (i förkortningar).

Sammanhängande oförkortad skrift.

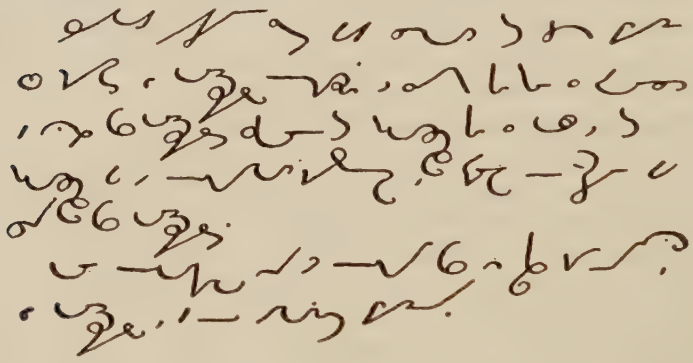

Reproduktion efter Les Frères Duployé. Sténographie Duployé 37:e upplagan, sid. 39.

Översättning.

Lorsqu'on regarde avec quelque attention, une page écrite ou imprimée en stenographie Duployé, on arrive bien vite à constater que chaque mot stenographique possède une physionomie bien à soi,

[1] Duployé har med detta uttryck menat »undvik obekväma vinklar så mycket som möjligt».

une physionomie qui le différencie profondément, complétement de n'importe quel autre mot sténographique.

Cette dissemblance entre les différents mots est beaucoup plus tranchée, en sténographie, que dans l'ancienne écriture.

Dubbelkonsonanter skrivas som enkla, och fonetisk stavning är fullt genomförd.

Tack vare de rörliga vokaltecknen — man skulle ju kunna kalla dem huvudtecken och bitecken — förbindas konsonanterna med varandra utan något särskilt penndrag. Men å andra sidan verkar denna smidiga och intima förbindning de olika tecknen emellan menligt på lättlästheten, eftersom stora och små kvartcirklar eller små kvartcirklar och små halvcirklar ofta bli svåra att skilja på. Det som, när det gällt snabbskrivenheten, varit en styrka, blir således, när det gäller läsbarheten, en svaghet. Och än ytterligare minskas läsbarheten, när vid hastig skrivning punkter och accenter falla bort, så att *n* och *gn*, *j* och *ch*, *s* och *z*, *é è* och *i*, *u* och *eu* samt alla nasalljuden sins emellan bli lika. Då blir systemet icke så lättläst som system Aimé Paris med sina »fasta» vokaltecken.

Redan i förorden till de äldsta upplagorna av läroboken talas om att systemet skulle möjliggöra att följa det talade ordet, men utan tvivel har för Duployé huvudsaken varit att skapa en fonetisk snabbskriven allmän folkskrift.

I Prévosts system voro ordbilderna redan från början hopsmidda för att ingå i en debattskrift, och i system Aimé Paris kunde, som här förut nämnts, den oförkortade skriften ganska lätt, huvudsakligen genom enkla uteslutningar, förvandlas till en debattskrift. Duployés stenografi däremot var så att säga uppställd med hänsyn uteslutande till den oförkortade skriften (la sténographie intégrale), och kunde icke utan stora förändringar omdanas till en debattskrift. När Duployé började sin propaganda för systemet inriktades också denna på den stora allmänheten, vilket dock ej hindrade att enstaka anhängare med hjälp av självgjorda förkortningar nådde höga hastigheter.

1869 bildades den första Duployéska stenografföreningen i Charly (l'Aisne) och samma år fick systemet sitt eget organ i den av Duployé själv redigerade och autograferade »le Sténographe». Året därpå flyttade Emile Duployé till Paris, där han efter fransktyska krigets slut började en energisk och framgångsrik propaganda. 1872 grundades *l'Institut sténographique des Deux Mondes*, och föreningar bildades över hela landet.

1875 blev Gustave Duployé stenograf hos Senaten, 1877 Joseph Depoin i Deputerade kammaren; och 1878, då världsutställningen

bidrog att göra systemet känt, fick Gustave Duployé organisera den franska stenograftjänsten vid parlamentet i Elsass-Lothringen,[1] som dock snart av politiska skäl upphörde.

Nya föreningar uppstodo och tidningar startades i mängd och systemet spreds i vida kretsar samt antogs som läroämne i flera undervisningsanstalter, framför allt i de katolska skolorna.

1887 lämnar Duployé Paris för att i Sinceny (l'Aisne) återupptaga sitt arbete i kyrkans tjänst och överlämnar ledningen av »institutet» åt sin förnämste medhjälpare Joseph Depoin.[2]

Allt mer och mer gjorde sig kravet på att få en särskild debattskrift gällande, och då Duployé själv motsatte sig alla försök i den vägen blev den naturliga följden, att en hel del av systemets anhängare — varibland Canton, Buisson, Vielle, Dupont och även brodern Gustave — utarbetade egna förkortningssystem.

Då ingrep Depoin genom att taga initiativ till bildandet av en kommitté (commission d'examen) bestående av systemets förnämsta yrkesstenografer och lärare, som fick i uppdrag att utarbeta en debattskrift.

Resultatet av detta arbete, där den ledande kraften var kommitténs föredragande, Pierre Humbert, blev ett förkortat system, som under namnet *la Métagraphie*[3] 1897 framlades i sin definitiva form.

Emile Duployé, som, visserligen motvilligt, godkänt ett första förslag, överraskade nu sina vänner med att bestämt motsätta sig införandet av denna debattskrift, vilket ledde till en allvarlig schism mellan mästaren och hans förnämsta medhjälpare. Duployé hade redan genom sin avflyttning från Paris förlorat kontakten med sina anhängare, av vilka de flesta följde Depoin, under vars ledning »institutet» övergick till att bli *l'Institut sténographique de France*, och senare helt enkelt kallas Duployé-Institutet.

Skaparna av *la Métagraphie* hade som grund för sitt arbete lagt Duployés *oförändrade* alfabet, samt i möjligaste mån tagit hänsyn till hans *Traité des Abréviations* och önskningar i övrigt. Trots detta bröt Duployé fullständigt med sina förra anhängare och bekämpade av alla krafter *la Métagraphie* i sitt nya organ *la Lumière Sténographique*.

[1] Navarre. Histoire générale de la Sténographie. Paris 1909. Sid. 287. o. f.

[2] Depoin var icke blott de franska stenografernas »store man», utan även känd och högt aktad utom Frankrike i sin egenskap av så att säga ständig sekreterare i de internationella stenografkongressernas förbindelseutskott. Den 13:e internationella stenografkongressen i Lausanne 1924, där han, anländ i ambulansvagn från Paris, men med oförminskad andlig vigör, liggande i en sjukbår deltog i förhandlingarna, valde honom till hedersgeneralsekreterare. Han dog några månader senare.

[3] Detta ord användes först av Thierry Mieg och betyder egentligen »förändrad skrift».

Snart insåg han emellertid nödvändigheten av att göra sitt system mera snabbskrivet, men varken hans förkortningar eller nya bestämmelser för vokaltecknens lägen mottogos med någon entusiasm, och allt mer och mer blev det Duployé-Institutet under Depoins skickliga ledning, som samlade systemets anhängare, bland vilka Mayeras, Estoup och Navarre. Navarre, Depoins högra hand, grundade och blev redaktör för den välkända *la Sténographie Illustrée* (första årgången 1900) samt gav ut de enkla och lättfattliga »*Leçons sténographiques*», vilka snart fingo stor spridning.

Vid 7:e internationella stenografkongressen i Paris år 1900 hörde man knappast talas om Emile Duployé, och dock voro Duployéstenograferna där i stor majoritet. Trogen vid hans sida stod emellertid brodern Gustave; och dennes dotter, Mme Cartier fortsätter den dag som är (1926) utgivandet av bröderna Duployés lärobok (en 37:e upplaga är utkommen) och anser sig vara enda rätta innehavaren av system Duployé.

När de Depoinska kommittéledamöterna gingo till sitt arbete för att skapa en Duployésk debattskrift, började de med att uppställa vissa grundprinciper, som äro av allmänt intresse. 1. Det gäller icke att förkorta *alla* ord, utan endast sådana som oförkortade bilda svårskrivna ordbilder. 2. Förkortningarna (les métagrammes), som i de flesta fall motsvara flera ord, måste ofta tydas med hjälp av sammanhanget. Därför är det nödvändigt att i varje sats ett visst antal ord förbli oförkortade. 3. Vid tillämpningen av en förkortningsregel minskas handens arbete under det att tankearbetet i någon mån ökas. Ju mindre denna ökning blir, dess bättre. 4. Grundsystemets tecken få ej deformeras och inga nya tecken införas. 5. Enstaviga ord böra icke förkortas. 6. Det är aldrig *nödvändigt* att förkorta. Egennamn och tekniska ord böra utskrivas oförkortade. 7. De bästa förkortningar bestå i att de oftast förekommande bokstavsgrupperna (ljudgrupperna) betecknas medelst en punkt, en spetsig vinkel eller ett vokaltecken. Att ersätta ett tecken med ett annat enklare sådant skulle vara otillräckligt, och att förkorta sällan förekommande ljudsammansättningar skulle onödigt öka tankearbetet. 8. Ett lyftande av pennan bör endast förekomma, då man därigenom inbesparar minst tre tecken, samt användas så att efter lyftandet kommer punkt, accent eller litet tvärstreck. 9. En obekväm vinkel motsvarar minst två tecken. 10. Användning av olika höjdställningar är som förkortningsmedel fördömligt, enär skriften därigenom skulle få en för stor utsträckning i höjdled. 11. »Tryckning» som förkortningsmedel bör helt och hållet undvikas (être rigoureusement proscrit),

enär densamma förorsakar förlust i hastigheten. 12. Ofta förekommande stående uttryck böra starkt förkortas. 13. Metagrafiska beteckningar böra förekomma i mindre antal än oförkortade. 14. De olika tecknen ha inga bestämda hastighetsvärden, utan beror tiden för ett teckens utförande på i vilken ställning inom ordbilderna detsamma står. 15. Det är lättare att läsa goda förkortningar än utskrivna ordbilder, där tecknen ofta vid en viss hastighet deformeras.

Den av Commission d'examen utgivna läroboken — *Cours de Sténographie parlementaire* — upptager tre slags förkortningar: *abréviations logiques, abréviations métagraphiques* och *abréviations conventionelles.*

De »logiska» förkortningarna bestå i att man utelämnar sådana ord som ej äro nödvändiga för ett ordagrant återgivande av vad som talats.[1] Så t. ex. utelämnas prepositionen *de* tillsammans med bestämda artiklarna, men symboliseras genom att föregående och efterföljande ord skrivas tätt intill varandra [vid *des* ställes det följande ordet under (eller över) skrivlinjen].[2] Till logiska förkortningar räknas också betecknandet av upprepningar medelst luckor eller ett rakt långt streck i vanliga skriftens lutning.

Grundprincipen som skulle göra sig gällande vid uppställande av de metagrafiska förkortningarna lydde, att man av längre ord endast bör skriva ut början (de två första konsonanterna) och slutet (börjande med vokalen som står framför sista konsonanten).[3]

I dessa förkortade ordbilder utskrevos emellertid icke konsonantgrupperna — med eller utan inskjutna vokaler — med det elementära systemets tecken, utan betecknades på annat sätt (signes métagraphiques).

Så finner man som första regel, att *pr* och *br* samt *fr* och *vr* vare sig med eller utan vokal emellan, erhållas genom att de integrala tecknen för resp. *a* och *o* skrivas mot regeln (således ett utnyttjande à la Prévost av en regelvidrighet).[4] I exemplen här skulle t. ex. den lilla cirkeln i första ordet, om den stått till höger ha betytt *a*, men nu betyder den i stället *p-r*; sedan kommer *bol*, under det att båda *a* äro utelämnade. Att lilla cirkeln i den elementära stenografien betytt *a* spelar nu ingen roll, vilket även

[1] Även tillrådes man att efter Prévosts exempel utan tvekan hoppa över oväsentliga delar av ett anförande. Prévost, Frankrikes på sin tid erkänt främste parlamentsstenograf, lade även stor vikt vid att parlamentsstenograferna vid utskrivandet överförde det talade språket till skriftspråk lämpligt att *läsas*.

[2] Denna *de*-regel är nu på väg att strykas.

[3] Denna grundprincip, som sådan, är nu på väg att borttagas.

[4] Första impulsen till denna dubbla användning av cirkeln lär ha kommit från Gustave Duployé.

synes av tredje ordet, där cirkeln betyder *pr* och vokalen *o* är utelämnad mellan *pr* och *fèt*. I fjärde ordet är den stora cirkeln på grund av sitt läge i stället för *o* = *v-r*, och den utelämnade vokalen är här *è*.

Exempel.

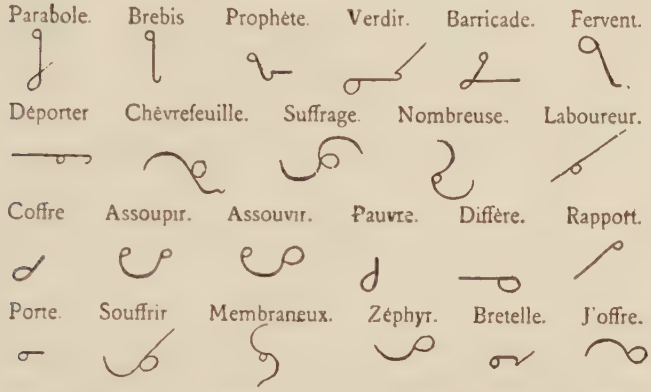

Reproduktion efter Cours de Sténographie parlementaire. Edition définitive, rédigée par la commission d'examen. Paris 1898 sid. 46.

För att underlätta läsningen ha Depoin och Navarre efter Pitmanskt mönster i sina »*Leçons de Métagraphie phonétique Degré moyen*» (särskilt avsedda för affärsstenografer) använt sig av olika höjdställningar på så sätt att om ordbilden ställes över linjen, den utelämnade vokalen är *a o ou* eller *oi;* på linjen *é è i u* eller *eu,* och under linjen något av nasalljuden. *Oi* betecknas i la métagraphie helt enkelt med *a*-cirkeln.

Liksom tecknen för *a* och *o* kunna även de integrala tecknen för *i (é)* och *u,* skrivna omvänt övergå till att som metagrafiska tecken betyda resp. *kr* och *gr, jr* och *chr*. Så t. ex. kan denna förändring i sättet att skriva ett tecken, göra *inique* till *chronique, écouler* till *caracoler, rire* till *recourir,* ja t. o. m. *aimant* till *gourmand* etc.

En regel lyder att *s* och *z* symboliseras genom förstoring av ett föregående tecken, om detta är *d* eller *r* eller något av de bågformiga konsonanttecknen (abréviation linéaire), en annan (abréviation angulaire) att *t* eller *d* inuti ord utelämnas och symboliseras genom vinkel mellan omstående tecken.

Slutstavelserna *-ment -in -eur (-eux -euse)* betecknas medelst resp. *accent aigu, accent grave* och punkt över eller efter stamord-

bilden, *-sion -on -ie* medelst *accent aigu, grave* och punkt under ordbilden, och *-an* medelst ett litet tillfogat tvärstreck.

Härtill kommer i *Cours de Sténographie parlementaire* 48 förkortningar för hjälpverber, samt 271 allmänna förkortningar, 115 handelsförkortningar, 96 juridiska och 104 parlamentariska, varav en stor del äro förkortningar för stående uttryck. För att emellertid underlätta för var och en att själv skaffa sig flera förkortningar lämnas ytterligare anvisningar. Den mest omtyckta metoden synes vara »sammandragningar». Så t. ex. *special = cal, principal = pal, m'avoir = moa, l'ordre = lod, possible = pob, peu à peu = pap, arrangement à l'amiable = ar* korsat med *mab* (korsningen symboliserar ett nasalljud), *bien entendu = b* korsat med *du* o. s. v.

Redan av denna ofullständiga redogörelse för *la métagraphie* torde framgå att det ursprungliga Duployéska systemet måste i hög grad omskapas för att bli användbart som debattskrift, och bästa beviset på att så är, har man i att en allt större grupp Duployéska stenografer sluter sig till parlamentsstenografen J. B. Estoup, vilken allt sedan 1898 arbetat för *la Métagraphie directe,*[1] d. v. s. ett *samtidigt* inlärande av den elementära stenografien och debattskriften. Anhängarna av den gamla metoden anse att man, innan man ger sig på *la Métagraphie* bör vara grundligt hemmastadd i *l'intégrale,* medan Estoup håller före att den förberedande graden endast försvårar inlärandet av den senare graden, eftersom man vid övergången till denna måste utbyta en hel del ordbilder, som man förut lärt sig, mot helt och hållet nya sådana.

Robert Carrias söker gå en medelväg, genom att i ett litet häfte[2] framlägga det huvudsakligaste av det grundläggande systemet, men bland exempel och övningar endast upptaga sådana ord, som ej undergå någon förändring vid tillämpande av metagrafiens regler.

Hur som helst arbeta nu de Duployéska stenograferna för systemets spridning i två huvudgrupper: *Duployé-Institut* och anhängarne av *la Métagraphie directe.*

Det synes självklart att för den, som a priori bestämt sig för att nå högsta möjliga hastigheter, det måste vara en fördel att välja *la Métagraphie directe,* medan å andra sidan för dem som endast ämna använda stenografien vid lägre eller medelmåttiga hastigheter och aldrig tänkt på att bli yrkesstenografer det naturliga blir att börja med la Sténographie intégrale.

[1] J. B. Estoup. Métagraphie directe, 7:e upplagan Paris 1924.
[2] Carrias. Petit traité de Sténographie Duployé en cinq leçons. Paris 1924.

Sammanhängande text.

Métagraphie.

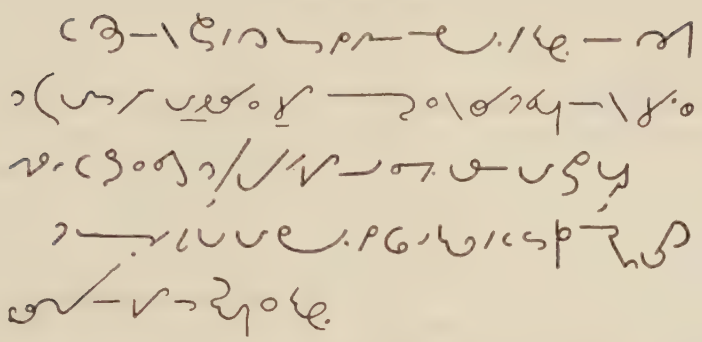

Reproduktion efter J. B. Estoup. Gammes Commerciales. Corrigé en Métagraphie Duployenne. Sid. 9.

Översättning.

Monsieur, j'ai l'honneur de vous informer que j'ai fondé, avec l'aide d'associés, grands consommateurs de charbon, une maison située rue Saint-Lazare à Paris, destinée à vous offrir les combustibles dont vous pourriez avoir l'emploi, en me bornant à prélever une commission sur le prix du producteur, c'est-à-dire sans aucune spéculation. Les industriels, que se sont associés avec moi, ont pensé qu'il était possible d'éviter certaines exagérations de prix nuisibles au consommateur.

Skiljaktigheterna mellan de olika Duployéska debattskrifterna gälla emellertid icke endast de pedagogiska metoderna. Man har också ganska allmänt funnit, att bestämmelserna i den nu över ett kvarts sekel gamla *Cours de Sténographie parlementaire* behövde revideras. Även här var Estoup initiativtagare. Vid de Duployéska stenografernas årsmöte 1923 framhöll han, att man naturligtvis icke kunde fortsätta låta var och en förkorta, som han ville, men å andra sidan ej heller borde binda individen för mycket. Han ville gå en medelväg och föreslog: 1. Att systemet i sin integrala form allt fortfarande skulle vara oförändrat, så väl vad alfabetet som reglerna för vokalernas ställningar beträffa. 2. Att kommitterade (la Commission d'Examen) skulle få i uppdrag att föreslå ett *minimum* förkortningsregler, vilka skulle tillämpas i varje förkortningssystem, som ville göra anspråk på benämningen la métagraphie, d. v. s. endast de viktigaste och allmänt godtagna förkortningarna skulle vara obligatoriska, och vad därutöver var skulle överlämnas åt individens godtycke.

Efter en beklaglig schism, som uppstått i fråga om de internationella stenografkongressernas sammansättning efter kriget, kanske det kommer att dröja något innan de franska Duployéska stenograferna få till stånd en ny gemensam lärobok i debattskrift, men så långt har man hunnit, att en överväldigande majoritet finnes, som önskar få bort den gamla bestämmelsen om grundprincipen för förkortningar av längre ord, och likaså regeln om uteslutande av *de, du, de la, des,* samt att listan på konventionella förkortningar bör revideras och antalet sådana minskas.

Estoup har även i ett annat avseende haft inflytande på tillvägagångssättet vid den stenografiska utbildningen. Redan 1900 offentliggjorde han sina stenografiska »skalor» (gammes sténographiques) vilka gingo ut på att genom upprepade omskrivningar av mindre stycken sammanhängande text, som Estoup kallar det, »automatisera» ordbilderna. »Att övning ger färdighet», det visste man ju förut, men Estoup[1] var den förste som riktigt satt dessa övningar i system. Han gick ut ifrån att man när man första gången skall skriva ut ett ord, icke blott måste *konstruera* ordbilden utan också övervinna ett motstånd. Genom att gång på gång upprepa samma rörelser minskas detta motstånd mer och mer för att slutligen försvinna. Första gången äro handens rörelser osäkra och fumliga, men allt eftersom de repeteras försvinner all tveksamhet och ordbilderna utföras på rätta sättet, allt snabbare och snabbare. Till en början måste man tänka på tecknen som ingå i ordbilderna. När däremot en »skala» blivit tillräckligt inövad skriver man mekaniskt (även svårskrivna ord) utan att tänka på hur ordbilderna äro sammansatta. Går man så vidare, möter man för varje nya skala allt flera ord, som redan äro automatiserade, och mer och mer närmar man sig målet att kunna följa det talade ordet.

Denna »skalmetod» tillämpas nu i flera länder, även hos oss — med eller utan radio — och i Frankrike har densamma avsevärt bidragit att öka antalet Duployéska debattstenografer.

Vid tiden omkring sekelskiftet hörde man ganska allmänt sägas: »Duployés system är mycket lättlärt, men vill man nå högre hastigheter, är det bäst att välja system »Prévost-Delaunay». Sedan dess ha emellertid så många Duployéska anhängare framgångsrikt deltagit i franska intersystemala, och internationella tävlingar (på franska språket) och antalet skickliga yrkesstenografer så ökats,

[1] Som värdefull medhjälparinna har han härvidlag haft sin maka, Mme Henriette Estoup, vilken dessutom såväl i sitt hemland som vid internationella kongresser framgångsrikt arbetat för de kvinnliga stenografernas likställighet i alla avseenden med de manliga.

att man nu allmänt erkänner att Duployés stenografi i dess metagrafiska form är lika snabbskriven som något annat system.

Antalet franska Duployéska parlamentsstenografer var 1926 16 av vilka 11 i Deputerade kammaren och 5 i Senaten.

Även i sin integrala form medger emellertid Duployés system en ganska aktningsvärd hastighet (det lär t. o. m. finnas debattstenografer som aldrig brytt sig om metagrafiens förkortningsregler), som rent av förvånar, när man betänker att det är fråga om ett system, som icke har några särskilda tecken eller förkortningsregler för konsonantförbindningar och för- och slutstavelser, och vars teori egentligen icke består i något annat än ett inlärande av det lika enkla som regelbundna alfabetet.

Duployés storhet ligger emellertid mest uti det överlägsna sätt varpå han vetat göra reklam för och sprida sitt system. Att han härvidlag även förstått använda sig av sin ställning inom katolska kyrkan kan icke förringa värdet av hans arbete.[1] Hans personliga skriftväxling med sina anhängare var till sin omfattning något fullkomligt enastående, och likaså mängden av i tryck utgiven övningslitteratur och propagandaskrifter. Han uppger själv[2] att han på reklam (frais de publicité) offrat 300,000 francs, men torde väl därmed ha avsett utgifter, som åtminstone till största delen täckts genom försäljning av litteratur m. m.

Om man bortser från staden Paris (och Lille) där system Prévost i sina olika former är förhärskande, så är nu Duployés system det mest spridda över hela Frankrike.

Även vid upptagande av kommuners och departements förhandlingar, komma Duployéska stenografer allt mera till användning.

1903 riktades en allvarsam stöt mot system Duployé, i det att dåvarande handelsministern utskickade ett cirkulär, som för handelsskolorna rekommenderade system Prévost-Delaunay. Ett kraftigt ingripande från de ledande inom Duployéska skolan ledde emellertid till, att ett nytt cirkulär utsändes, som ändrade detta till fritt val i fråga om system.

Duployés system användes även i stor utsträckning i övriga fransktalande länder och är översatt till en mängd andra språk. I Belgien tävlar det med Prévost-Delaunay och Aimé Paris, i fransktalande Schweiz med Aimé Paris, medan det i det lilla Luxemburg och fransktalande Kanada är allenahärskande.

Bland översättningarna äro Sloans engelska av 1882 och Stahls

[1] I några av de äldre upplagorna av läroboken (t. ex. i 7:e upplagan sid. 10) finner man det jesuitiska märket: A. M. B. G. et B. M. V. J.

[2] Le Journal des Sténographes. Maj 1882.

rumänska av 1898 de mest kända (Stahl har dock 1909 givit ut ett eget system).

Mycket intressant är den användning som Duployés stenografi fått hos indianerna i British-Columbia i västra Kanada. De romersk-katolska missionärerna därstädes hade mer än vanligt stora svårigheter, därför att den utdöende indianstam, det var fråga om, talade Chinookspråket, som icke hade någon skrift. En bland missionärerna, Pater Le Jeune, kom då på idén att använda Duployés enkla och lättfattliga fonetiska tecken för att kunna meddela sig med sina lärjungar. Efter några få ändringar gjorde han systemet lämpligt för det ordfattiga indianspråket och lyckades utan att blanda in vanliga skriftens bokstäver få indianerna att uppfatta vilka av deras ljud som svarade mot de olika tecknen. Det första steget var det värsta, men när indianerna en gång fattat vad meningen var, gick det jämförelsevis lätt att lära dem läsa och skriva Duployés stenografi, som på så sätt blev deras »vanliga skrift».

Pater Le Jeune nöjde sig emellertid icke bara härmed. Han utgav på Duployés stenografi katekes, bönböcker och psalmböcker m. m., vilka han själv eller andra översatt till Chinookspråket. Ja 1891 börjar han till och med att ge ut en liten tidning för indianerna tryckt på stenografi. Nyårsdagen 1894 sände 135 indianer och indianskor små kort med nyårshälsningar (de flesta uppgåvo åldern, som växlade mellan 8 och 80 år) till Abbé Duployé, och 10 år senare 1904 fick denne till och med i sitt hem i Sinceny besök av Pater Le Jeune i sällskap med två stenografikunniga indianer.

Ett synligt vittnesbörd om denna stenografiens säregna användning har man i denna indianstams små kyrkosalar och gravvårdar där alla inskriptioner bestå av Duployéska tecken.[1]

Bland Duployéska mera självständiga förkortningssystem äro F. Cantons av 1894 och G. Buissons av 1895 de som mest kommit till användning, ehuru de nu synas stadda på tillbakagång. Båda ha upptagit Duployés alfabet oförändrat samt med detta som grund sökt åstadkomma en debattskrift. Canton hämtade sina förkortningsmetoder huvudsakligen från Prévost-Delaunay, Buisson från Prévost-Delaunay och Le Tellier.

Georges Buisson, under flera år reviderande stenograf hos Deputerade kammaren och innehavare av ett institut för stenografi och maskinskrivning i Paris, har gjort sig mest känd i egenskap av stiftare och under en lång följd av år ordförande i det franska

[1] P. Mitzschke. Archiv für Stenographie 1910. Sid. 31—32.

intersystemala förbundet, *l'Union des Sociétés de Sténographie de France*, vilken särskilt genom sina på olika platser över hela landet hållna årsmöten avsevärt bidragit att göra stenografien känd.

PRÉVOST-DELAUNAY.

1878.

Delaunay föddes 1828 i Paris, där fadern var bokhandlare. Efter avlagda juridiska examina blev han 1861 reviderande stenograf hos Senaten för vars stenograftjänst hans lärare, Prévost, då var chef.

Prévost hade sökt göra den Taylor-Bertinska yrkesstenografien mera lättläst. Hos Delaunay däremot mognade så småningom tanken, att systemet borde kunna bli till nytta även för andra än yrkesstenografer, och efter en studieresa till Tyskland och Österrike 1884, som stärkte honom i hans tro på möjligheten härav, började han med hjälp av några av sina bästa elever, bland vilka Gallet (senare chef för Deputerade kammarens stenograftjänst) och Laborde (senare chef för Senatens stenograftjänst) sätta sin plan i verket.

Någon verklig omarbetning blev det ej fråga om, utan endast att med bibehållande av Prévosts alfabet och förkortningsmetoder söka genom förenklingar och större regelbundenhet göra systemet användbart även för en större allmänhet.

Prévost hade lämnat en viss frihet åt sina elever, i det att var och en allt efter behov och smak kunde begagna eller låta bli vissa förkortningar.

Delaunay däremot ville, att alla anhängare — skolynglingar (collégiens) och studenter, handelsstenografer och debattstenografer — skulle skriva på samma sätt och utnyttja systemets alla resurser. Således endast en grad: »*le degré rapide*». Strävan efter denna enhetlighet, som väl dock i praktiken näppeligen torde kunna tillämpas, blev det stora mål han uppställde för sig. 1866 började han efter en av honom utförd bearbetning, undervisa i 4 högre läroverk i Paris, vilka kurser dock efter ett par år synas ha upphört.[1]

Sedan Prévost, som icke tagit någon verksam del i arbetet för sitt systems allmännare spridning, 1876 avlidit, bildade Delaunay med f. d. elever, bland vilka Labonne och Fontaine tillkommit,

[1] Havette. Bibliographie de la Sténographie française. Sid. 56.

l'Association Sténographique Unitaire,[1] vars mål var att göra propaganda för det enhetssystem,[2] som han med hjälp av sina bästa elever skapat.

Till en början var Delaunay den ledande inom förbundet och redigerade även dess tidning, »*l'Unité Sténographique*», men redan 1882 flyttade han till landet nära Rambouillet, och ägnade återstående dagar åt sin familj och skötseln av sitt lantbruk. Han dog 1892, testamenterande 10,000 francs till *l'Association Sténographique Unitaire.*

1876 hade Léon Fontaine givit ut en kortfattad framställning av system Prévost-Delaunay och 1877 hade detsamma offentliggjorts i »*l'Unité Sténographique*», men först 1878 kom första upplagan av Delaunays egen 388 sidor digra lärobok ut. En andra upplaga offentliggjordes 1892, d. v. s. samma år som Delaunay dog.

Bland senare utgivna, av *l'Association* godkända läroböcker i system Prévost-Delaunay märkas sådana av: A. Boutillier 1895, Paul Fleury och Ernest Roy 1896, L. Labonne 1896, Félix Harrang 1907 och Louis Julien 1917. Fleury och Roy ha dessutom 1900 givit ut ett lexikon upptagande ordbilder för omkring 21,000 ord.

Sammanhängande text.

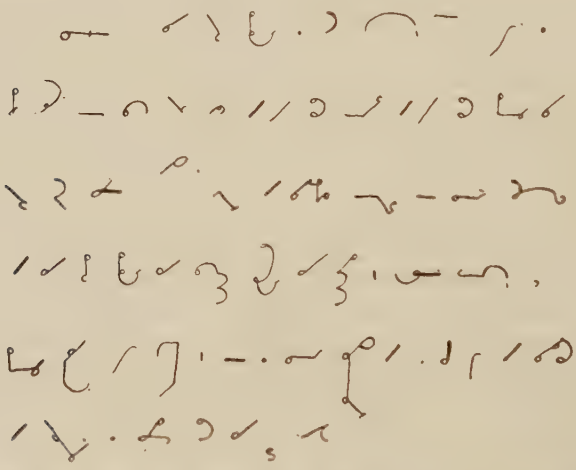

Reproduktion efter Fleury och Roys Mémento de Sténographie. 5:e upplagan. Sid. 182.

[1] Detta namn på föreningen antogs först ett år senare.

[2] Ordet unitaire avsåg »ett enhetligt beteckningssätt i systemet», men senare åtminstone fanns också den baktanken, att system Prévost-Delaunay skulle kunna bli franskt enhetssystem.

Översättning.

Messieurs, il faut prendre les gens comme ils sont, et, avec les peuples étrangers, si l'on veut traiter dans des conditions sérieuses dans des conditions possibles, il faut (je vous demande pardon de la trivialité de l'expression) savoir se mettre jusqu'à un certain point dans leur peau, prendre leur langage, comprendre leurs préjugés et ne demander que ce qu'il est possible d'obtenir avec certitude, et sans les mettre perpétuellement dans la tentation ou dans l'obligation de violer les promesses qu'on leur aurait arrachées.

Delaunay hade från början till slut troget följt Prévost och, som nämnt, icke alls ändrat dennes alfabet. Men här och var har han ytterligare utvecklat en del idéer och förbättrat vissa detaljer, samt uteslutit sådant som erfarenheten visat vara olämpligt eller onödigt. Dessutom har han sökt systematisera hela regelapparaten och giva så noggranna bestämmelser för allt, att aldrig tvekan skulle råda om *hur* man skall skriva eller förkorta.

Att han härvidlag ej gått så långt som önskligt, torde redan framgå av hans beteckningar för nasalljuden. Han upptager som huvudregel Prévosts 1828 införda bestämmelse, att höjning över linjen av en föregående konsonant betyder ett utelämnat *on*, samt tryckning ett utelämnande av *an en (in)*; men vid sidan därav behåller han för vissa fall såväl förminskning av *n*-tecknet, som fristående punkt över resp. ordbilder och även särskilda bitecken.

Någon indelning i oförkortad stenografi, handelsstenografi och debattstenografi fanns ej, utan skulle alla skriva lika. Denna åtrådda enhetlighet blev dock endast ett önskemål, som i praktiken ej alltid kunnat tillämpas; ty dels var det otänkbart, att t. ex. en skolyngling i ett lyceum för sina anteckningar skulle använda lika skarpa förkortningar som en parlamentsstenograf, och dels började ganska snart så väl inom som utom[1] *l'Association Sténographique Unitaire* olika riktningar göra sig gällande i vissa detaljer.

Ser man kritiskt på system Prévost-Delaunay sådant det nu är, så kan man ej annat än komma till den uppfattningen, att detsamma trots de av Delaunay införda förenklingarna, jämfört med de flesta andra moderna system dock är mycket *svårlärt*. Det gäller icke blott att lära sig omkring 90 grundtecken, utan vad värre är: många av dessa tecken ha mer än en betydelse och de flesta av dem kunna icke alltid användas för de ljud- eller ljudsammansättningar för vilka de äro avsedda. Och härtill komma 36 i de flesta fall ganska

[1] 1907 gjorde l'Union des Sténographes ett försök till ytterligare omarbetning och förenklingar.

invecklade förkortningsregler, samt omkring 300 mer eller mindre godtyckligt valda ordförkortningar.

Även oregelbundenheten i teckenfördelningen bidrager att försvåra inlärandet. Många tecken för ljudsammansättningar eller hela stavelser ha intet samband med motsvarande enkla tecken.

Vad läsbarheten beträffar, så kan utelämnandet av de i franska språket så betydelsefulla vokalerna — må vara att det endast gäller sådana inuti ord — ej annat än minska densamma. Sammanhanget får t. ex. avgöra om man skall läsa *blanc* eller *blond, l'homme* eller *l'âme, saison* eller *ce sont* o. s. v., och i vilken mängd sådana dubbeltydiga ordbilder förekomma framgår bäst av att i Fleury & Roys lexikon 10,000 ordbilder svara mot 21,000 ord. Vidare går man miste om en god hjälp vid läsningen, genom att vid såväl bestämda som obestämda artikeln ingen skillnad göres mellan maskulinum och femininum eller singularis och pluralis. Punkterna vid begynnelsevokalerna, torde ej heller vid hastig skrivning kunna komma fram; och detsamma gäller även tryckning på punkten för att markera pluralis.

Att däremot de korta konsonantiska ordbilderna skola ha ett gynnsamt inflytande på snabbskrivenheten kan ju ej bestridas, under förutsättning att systemets hela teori så grundligt inlärts, att skrivandet kan ske mekaniskt trots alla regler och undantag.

Stort inflytande på systemet och dess utveckling har principen att utnyttja *les incompatibilités* haft. Ur förkortningssynpunkt är metoden otvivelaktigt mycket givande, men den sammanhänger också på det allra intimaste med egenskapen hos systemet att endast ha *en* form. Delaunay ville ju ej vara med om olika grader, men även om han *velat*, eller om man nu skulle vilja dela av systemet vid något visst utbildningsstadium, och säga till eleverna: »nu har ni lärt er nog för att kunna föra anteckningar för ert eget behov», så skulle detta vara omöjligt beroende på *les incompatibilités*. Man kan ej förrän hela läroboken är genomgången skriva sammanhängande text, ty redan från början måste *alla* regler successive inläras, om man ej vill riskera, att ett enklare utskrivande av en ordbild blir en »regelvidrighet», som får en annan betydelse än den avsedda.

Systemet fick emellertid snart rykte om sig att vara det bästa för dem, som önskade uppnå högsta hastigheter, och var vid tiden omkring sekelskiftet det inom Frankrike mest använda, icke blott bland kamrarnas stenografer och yrkesstenografer i allmänhet, utan även bland affärsvärldens diktatstenografer.

I Paris (och i Lille), där det sedan länge haft en mycket stark

ställning i skolorna, torde system Prévost-Delaunay ännu den dag som är (1926) räkna det största antalet anhängare; men i övriga Frankrike har det ej kunnat hålla sig uppe i konkurrensen med det allt mer och mer terräng vinnande Duployéska systemet, som nu där ligger betydligt över.

Bland franska parlamentsstenografer voro 1926 23 anhängare av system Prévost-Delaunay, därav 11 i Deputerade kammaren och 12 i Senaten.

DE LATREILLE.

1879.

Edouard de Latreille offentliggjorde 1879 ett kursivt system under titeln »*La Sténographie, méthode claire et facile, pour apprendre, sans maître, à écrire aussi vite que ce que l'on parle*».[1]

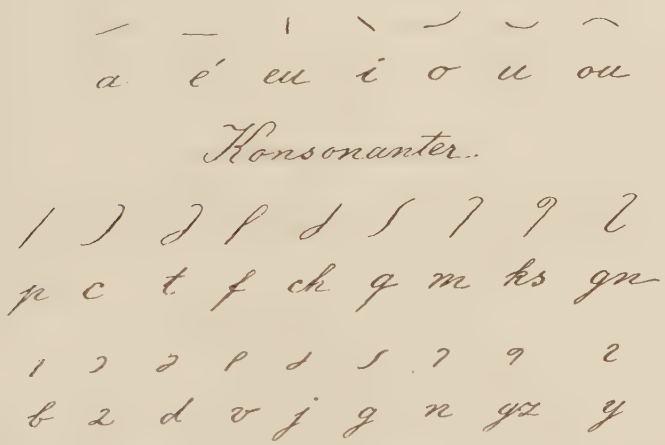

Ordbilderna erhållas genom att tecknen, i samma ordning i vilken de förekomma i orden, omedelbart förenas med den enda jämkning, att vokaltecknen kunna förlängas eller förkortas, allt efter behov för linjemässighetens skull. En blick på vokaltecknen torde emellertid vara tillräcklig för att visa att tecknen för *eu* och *i* icke lämpa sig att vara förbindande element i en skrift, som i övrigt

[1] Stenografi, en enkel och lätt metod att utan lärare lära sig skriva lika fort som man talar.

består av nedåtdragna konsonanttecken. Följden har också blivit en mängd trubbiga vinklar och otrevliga hack mellan i samma riktning gående tecken. Ej heller lämpar sig tecknet för *o* att förenas med en föregående rakt slutande stapel.

Tecknen för *l* och *r* — *l* raka, *r* buktiga, mycket små streck — äro föga karakteristiska, i synnerhet som de kunna skrivas i vilken riktning som helst. Särskilt svårt blir ofta att skilja *l* från *b*.

I motsats till vad förhållandet är i så många andra system, ha de starka ljuden inom konsonantparen, fått de »långa» tecknen.

L- och *r*-förbindningarna erhållas medelst tryckning på föregående konsonanttecken, varvid för *l*-förbindningarna därjämte ett litet horisontellt streck tillfogas. *S* före annan konsonant betecknas medelst en liten buktning (ett förminskat *s*-tecken) i början av följande konsonanttecken.

De Latreille säger sig icke höra till dem, som kunna frambringa en stenograf på en eller två timmar, men lovar att man »efter några månaders övning, med hans oförkortade (!) skrift skall kunna följa det talade ordet». Alldeles säker på detta tycks han dock icke vara, ty andra delen av läroboken innehåller »stenografiska förkortningar» för för- och slutstavelser samt artiklar, pronomina och hjälpverber, mest bestående av små streck och accenter i olika ställningar och riktningar, vilka i stor utsträckning sammanskrivas t. ex. *la mienne* = *lm*, *la sienne* = *ls*, *les nôtres* = *ln*, *les quelles* = *lq* o. s. v.

Till sist lämnas 90 exempel på satsförkortningar, där satsens mest karakteristiska ord utskrivas med ett streck *under* detsamma, om satsen är positiv, och ett streck *över* om den är negativ. T. ex.

Messieurs, je désire vous montrer aujourd'hui = *montrer*;

Je ne viens pas réclamer de vous cette indulgence qui = *indulgence*.

Sammanhängande text.

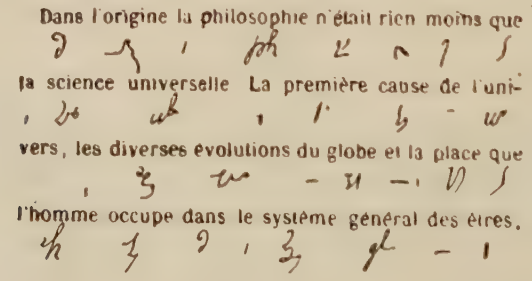

Reproduktion efter E. de Latreille. La Sténographie. Paris 1879. Sid. 63.

RIOM.

1881.

J. L. Riom, föreståndare för en kommunal skola i Normandie offentliggjorde 1881 »*La Sténographie simplifiée et perfectionnée*,

Alfabet.

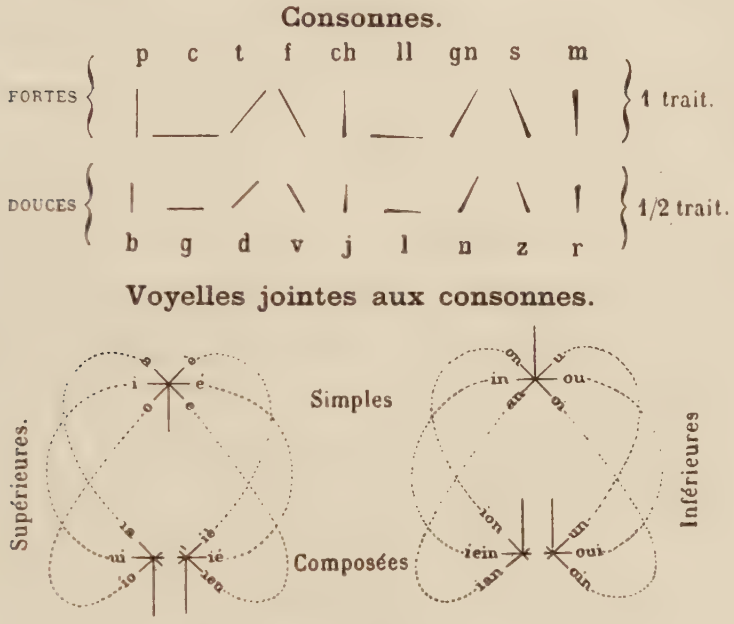

Reproduktion efter Riom. La Sténographie perfectionnée. 2:a upplagan. Paris 1896. Sid. 26.

som ej fick många anhängare, men som å andra sidan kan göra anspråk på att vara något i sitt slag enastående, ehuru vad själva tecknen beträffa påminnande om såväl den okände engelske munkens latinska system från 1100-talet (se »övergångstiden»), som Brights Characterie.

Som synes, betecknas samtliga konsonanter medelst raka streck, vilka grupperats i par, där de »starka» konsonanterna fått de »stora» tecknen, och partiell tryckning användes som skiljemärke.

Vokaltecknen bestå av små tvärstreck, som i trubbiga, räta eller spetsiga vinklar fogats till konsonantstaplarna, upptill eller nedtill, i själva spetsarna eller ett stycke därifrån. Gäller det vågrätt dragna konsonanttecken, så motsvaras »upptill» av »höger».

Stå vokalerna ensamma (*y, ont, et,* i den sammanhängande texten här nedan), så bildas »vinklarna» med hjälp av ett litet lodrätt streck, som ersätter konsonanttecknet.

L efter föregående konsonant betecknas medelst liten cirkel framför enkel vokal och liten oval framför sammansatt vokal. *L* (cirkel eller oval) förbinder här föregående konsonant med efterföljande vokal. Finnes vokal mellan annan konsonant och *l* så sättes cirkeln eller ovalen sist i stället för det lilla vokalstrecket. Gäller det *r*-förbindningar i stället för *l*-förbindningar, går man tillväga på samma sätt med den skillnaden att man i stället för cirkeln (ovalen) gör en liten hake.

Om andra konsonanter än *l* och *r* stå i slutet av en stavelse så betecknas dessa enligt ställningsschemat.

Stavelserna skrivas skilda från varandra.

Sammanhängande text.

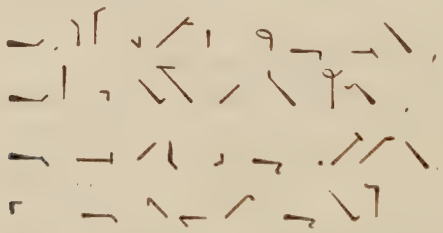

Reproduktion efter Riom. La Sténographie simplifiée et perfectionnée. Sid. 29.

Översättning.

Là jamais entière allégresse;
L'âme y souffre de ses plaisirs;
Les cris de joie ont leur tristesse,
Et les voluptés leurs soupirs.

Den Riomska skriften består av fristående stavelser, varvid dock, när det gäller hastig skrivning, endast första stavelsen i varje ord fullständigt utskrives. I de efterföljande stavelserna utskrives i regel endast första bokstaven. Så t. ex. *gouvernement* = *gouvnm*, *communication* = *comnqs* o. s. v.

Riom lyckades genom systemets obestridliga korthet entusiasmera en del anhängare för detsamma, vilka även efter hans död 1896 (då en andra upplaga kom ut) ända in i 1900-talets första decennium fortsatte att, ehuru med ringa framgång, verka för systemets spridning.

AIMÉ PARIS-GUÉNIN.

(1884.)

Louis Prosper Guénin (född 1848 och död 1908) utgav, utan att ändra alfabetet, nya utvidgade och betydligt förbättrade läroböcker i system Aimé Paris åren 1871, 1879 och 1884. I upplagan av 1884 utvecklade han den enkla förkortningsläran, så att systemet kunde med goda resultat användas även vid större hastigheter.

Systemet kallades nu helt enkelt »*Sténographie Française*».

1902 offentliggjorde sonen, Eugène Guénin, en utomordentligt välskriven ny lärobok »*Leçons pratiques de Sténographie*», där i sak inga andra ändringar gjorts än att en del nya exempel på användningen av höjningar och sänkningar vid uppställandet av förkortningar tillkommit.

Lika väl som det bearbetade systemet Prévost fått namnet Prévost-Delaunay, skulle man emellertid här kunnat tala om system Aimé Paris-Guénin, och anledningen till att så ej skett ligger väl i att namnet skulle blivit så långt.

Beträffande frågan i vilken mån de olika upphovsmännen haft del i systemets skapande säger Guénin den yngre i förordet till sina »*Leçons*» att Conen de Prépéan uppställt reglerna för teckenvalet och skapat alfabetet, att Aimé Paris utvecklat systemet, så att det blivit lämpligt för handelsstenografer, samt att Guénin den äldre med bibehållande av den noggranna beteckningen utvecklat den ursprungliga enkla förkortningsläran, så att systemet kunde med goda resultat användas även vid högsta hastigheter, d. v. s. han skaffade detsamma en debattskrift.

För nutida handelsstenografer inskränka sig förkortningsreglerna till huvudsakligen följande: 1. Tvärstrecken, som särskilja star-

ka och svaga konsonanter samt punkterna, som skilja nasalljuden från resp. grundvokaler, uteslutas. 2. Vokalerna *é (è)* och *eu* uteslutas inuti ord. 3. Ändelsen *-ment* betecknas medelst en punkt *över,* ändelsen *-ité* medelst en punkt *under* ordets sista tecken. 4. Förstavelserna *con-* och *sous-* uteslutas och symboliseras genom att stamordet i förra fallet ställes *över* i senare *under* linjen.

Varken far eller son Guénin ha ändrat alfabetet, men de ha båda betydligt förbättrat läromaterielen. De bildade också *la Société Aimé Paris,* som hade till främsta mål att få stenografien införd som läroämne i folkskolor och mellanskolor (l'enseignement primaire et sécondaire), och till stor del var det deras förtjänst att systemet fått en avsevärd spridning, som först under senare år börjat avtaga.

Den äldre Guénin (Louis Prosper), var på sin tid en av Frankrikes mest ansedda praktiker och både han och sonen Eugène tjänstgjorde länge som reviderande stenografer (förste stenografer) i Senaten, där Eugène slutligen blev chef för den stenografiska tjänsten. Deras gärning som stenografhistoriska författare är känd och värderad vida utanför Frankrikes gränser.

Bland de franska parlamentsstenograferna äro för närvarande (1926) 7 anhängare av system Aimé Paris-Guénin, varav 3 i Deputerade kammaren och 4 i Senaten.

Sammanhängande text.

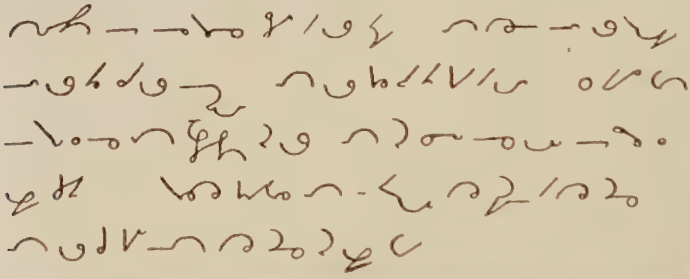

Reproduktion efter E. Guénin. Leçons pratiques de Sténographie. Paris 1902. Sid. 122.

Översättning.

L'hirondelle s'est sans façon emparée de nos demeures, elle loge sous nos fenêtres, sous nos toits, dans nos cheminées. Elle n'a point du tout peur de nous. On dirait qu'elle se fie à son aile incomparable; mais non: elle met aussi son nid, ses enfants à notre portée. Voilà pourquoi elle est devenue la maîtresse de la maison. Elle n'a pas pris seulement la maison, mais notre coeur.

LELIOUX.

1896.

Armand Lelioux, senare chef för Senatens stenografiska tjänst, och framstående både praktiker och teoretiker, offentliggjorde 1896 ett nytt system under titeln »*Nouvelle Sténographie Française*».

Detta system är fullt självständigt så väl i fråga om principer som detaljer; och att Lelioux som själv använde system Prévost behållit dennes tecken för *d s l* och *r* har härvidlag ingenting att betyda.

Den gamle praktikern, som under flera år deltagit i de granskningar av olika stenografiska system, som *la Société française de Sténographie* företagit, hade kommit till den slutsatsen att det fanns flera franska system, som lämpade sig för praktiskt bruk, men att det som behövdes, var en stenografi för skolorna. Han säger: »Fackmännen på skolans område äro ense om — såvitt de äro inne i frågan — att erkänna att stenografien så väl för lärare som elever vid undervisningen i franska språket och dess stavning samt andra ämnen skulle spara tid och möda, och senare bli till nytta i de flesta yrken. Dessa fackmän ha likaså erkänt att stenografien är av sådan natur, att genom densammas införande som läroämne skolschemat icke skulle ytterligare belastas utan i stället lättas.»[1]

Läroboken, 225 autograferade sidor, är indelad i tre delar: *la phonographie, la sténographie* och *la phonotypie*.

Man blir emellertid ganska besviken, när man börjar bläddra igenom första delen. Man väntar sig en enkel skolstenografi, men finner i stället en mycket invecklad fonetisk skrift, där icke blott beteckningar för olika nyanser i uttal utan även flera sådana för ortografiska och grammatikaliska särmärken överflöda. Och när man så kommer till själva skolstenografien — en andra avdelning i första delen — så får man här med detta relativt inkrånglade system *som utgångspunkt* lära sig ett enklare sådant, där en del av det första systemets tecken uteslutes men å andra sidan också andra nya tillkomma.

Betecknande för Lelioux är att han sammanfört gomljuden *k* och *g* med tandljuden *t* och *d* till en grupp, samt hans kursiva tecken för *p b f* och *v*, vilka börja och sluta på linjen. Därtill kommer att han gör en stark skillnad på sina konsonant- och vokaltecken,

[1] A. Lelioux. Nouvelle Sténographie française. Paris 1896. Förordet.

vilket onekligen var en stor fördel. Dock användas så många tecken för vokalerna, att han som särmärke inom konsonantparen måst tillgripa den vid hastig skrivning bortfallande fristående »punkten». För resp. *l m n* och *gn* användas 2 eller 4 olika beteckningar, vilket ej är tilltalande, i synnerhet när det gäller en skolskrift. De bakåt lutande nedåt dragna bitecknen för *m n* och *gn* användas efter annat konsonanttecken.

Alfabet.

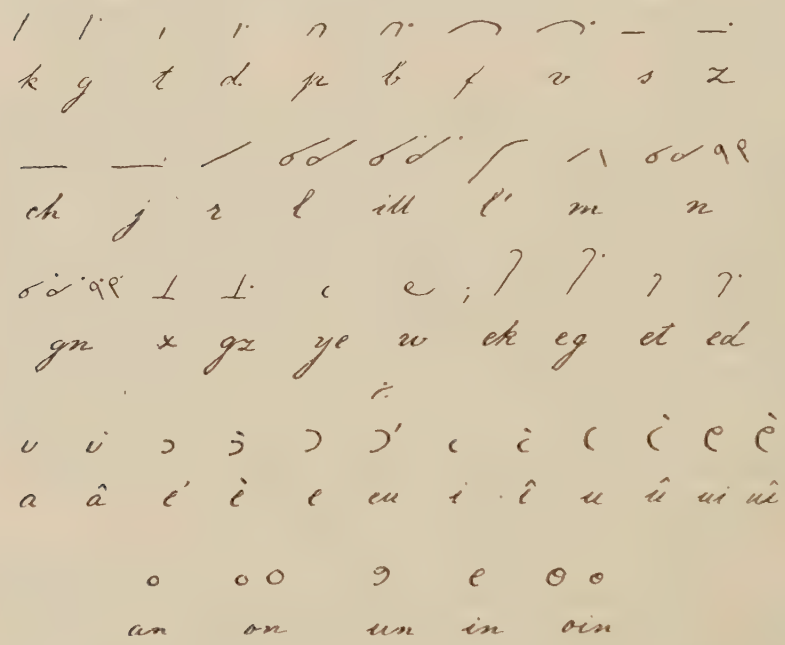

Den stora cirkeln användes för *on* stående ensamt; eljest betecknas både *an* och *on* med lilla cirkeln åt olika håll.

Redan i skolskriften tillkomma förutom i alfabetet upptagna tecken, särskilda beteckningar för *ck eg et* och *ed*, samt ytterligare 9 vokal-(ändelse-)beteckningar. Vidare erhållas genom förlängning av *r* och *l* resp. *r-r* och *r-l* samt genom förstoring av *l*-cirkeln, *l-l*. Även olika höjdställningar användas. Om ett ord slutar på *l* med föregående vokal, så symboliseras detta *l* genom att vokalen ställes fristående över linjen t. ex. *pâle* = p^{a}, *balle* = b^{a}, *pile* = p^{i}, *coulent* = k^{ou}, *mule* = m^{u}; gäller det *l*-mouillé så tillsättes en liten punkt: *fille* = $f^{i.}$, *veille* = $v^{e.}$, *bail* $b^{a.}$ o. s. v.

Artiklarna betecknas medelst punkter eller tecknen för framförvarande prepositioner i olika höjdställningar.

Sammanhängande text.

Skolskrift.

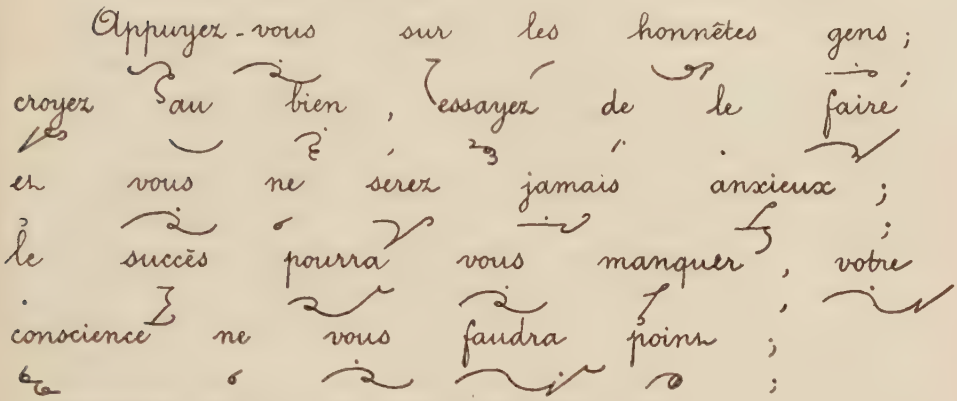

Reproduktion efter A. Lelioux. Nouvelle Sténographie française. Paris 1895. Sid. 45.

Redan ett studium av skolskriften ger vid handen att det är en yrkesstenograf som smitt ihop dessa ordbilder, och i ännu högre grad gäller naturligtvis detta för den form av systemet som Lelioux kallar »stenografi». Här tillgriper han alla kända medel — utom Prévosts *incompatibilités* — för att förkorta, och i stor utsträckning använder han förlängning av tecken, olika höjdställningar och tryckning: denna senare för att beteckna *r* efter annan konsonant. Ordbilderna i den förkortade skriften synas vara icke blott korta och lättskrivna utan även lättlästa, väl mest beroende på den skarpa skillnaden mellan konsonant- och vokaltecken. Att denna debattskrift icke fått någon nämnvärd spridning, torde delvis ha berott på att uppfinnaren icke gjort någon vidare propaganda för sitt system.

THIERRY-MIEG.

(1901.)

Jean Jacques Thierry-Mieg, född 1820 i Elsass och död i Versailles 1904, var till yrket läkare, men hans livs stora passion var stenografien, och åt denna ägnade han ända in i det sista alla lediga stunder.

Redan som 12-årig gosse hade han lärt sig Petitpoissons föga kända stenografi och prövade sedan en mängd andra system för att slutligen liksom Scott de Martinville komma till den slutsatsen, att det icke var bra som det var, och att detta var anledningen till att Frankrike i fråga om den stenografiska konsten låg så långt efter andra länder, särskilt England.

Alfabet.

1853.

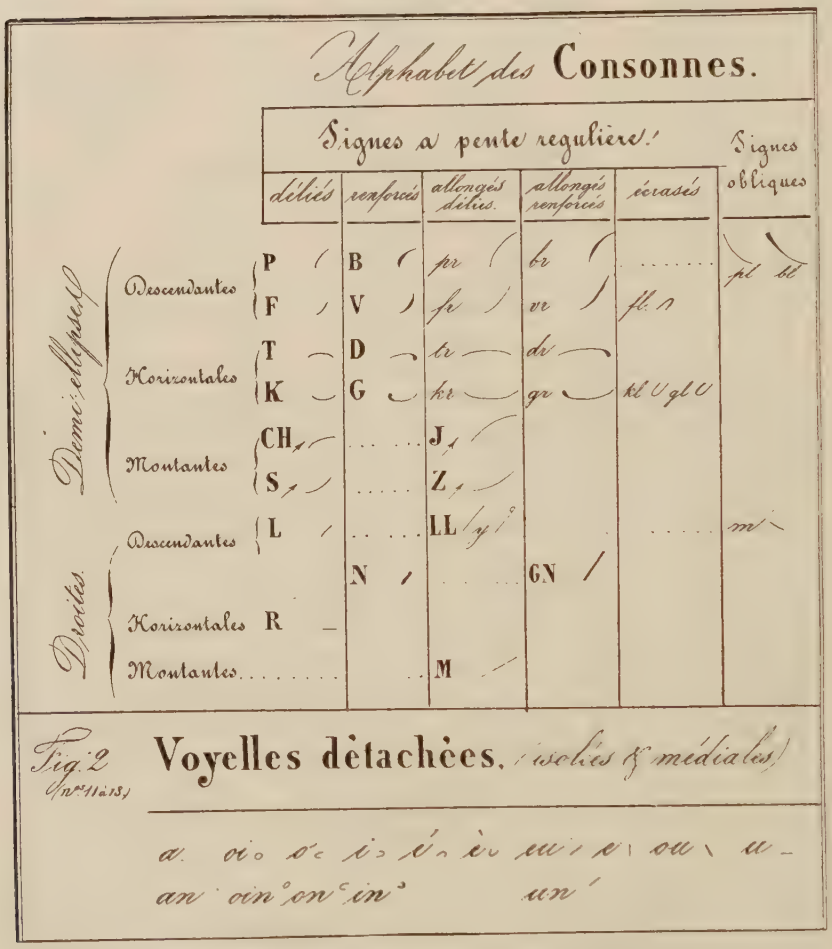

Reproduktion efter Thierry-Mieg. Phonographie à pente unique. Paris 1853. Pl. I.

Efter många förkastade försök offentliggör Thierry-Mieg 1853 ett kursivt system i två grader: »*l'honographie à pente unique* och

Sténographie à pente unique.» I båda fallen således tecken i vanliga skriftens lutning.

»Fonografien» var avsedd för korrespondens och anteckningars förande och möjliggjorde en hastighet enligt uppfinnarens uppgift, 5 ½ gånger så stor som med vanlig skrift.

»Stenografien», utgiven i ett särskilt häfte, hade samma grundalfabet som fonografien men var genom införande av särskilda förkortningsmetoder utvecklad till en debattskrift, som skulle medge en hastighet mer än 8 gånger så stor som med vanlig skrift.

Som synes bestå de flesta konsonanttecknen av bågar, hämtade från ellipsen och utan några som helst tillfogade hakar och öglor. De uppåt dragna *ch j s z* och det vågräta *r* utgöra det förbindande elementet. Alla tecknen utom *pl bl* och bitecknet för *m* äro rent kursiva. »Tryckning» är skiljemärke inom de konsonantpar som skrivas uppifrån nedåt, och »förstoring» användes att för dessa samma konsonanter beteckna ett efterföljande *r*. Vid de uppåt dragna konsonantparen — vilka ej ingå i *r*-förbindningar — användes däremot förstoring för att skilja de starka och svaga ljuden.

Ju mer man studerar detta alfabet dess mer tilltalande finner man detsamma, under förutsättning att man bortser från att vokalerna i regel uteslutas inuti ord.

Sammanhängande text.

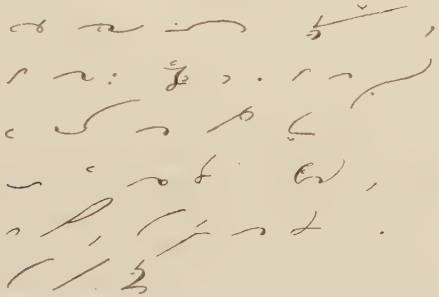

Reproduktion efter Thierry-Mieg. Phonographie à pente unique. Paris 1853. Pl. II.

Översättning.

Étant donc rentré en lui-même,
Il dit: Combien y a-t-il de gens
Aux gages de mon père,
qui ont du pain en abondance,
Et moi, je meurs de faim!
Je me lèverai.

De fristående vokalerna användas vid förkortningar samt, fortfarande fristående, för att där man så anser behövligt kunna beteckna vokaler inuti ord.

För vokalerna i början och slutet av ord använder Thierry-Mieg, säkerligen påverkad av Conen de Prépéan, endast cirkel- och halvcirkeltecken. En liten horisontellt lagd halvcirkel, förenad med konsonanttecknet under vinkel, betyder *è;* en dylik, förenad med konsonanttecknet utan vinkel, skriven i samma riktning som bågen, betyder *é;* i motsatt riktning *i* (förbunden med rakt streck *é* åt vänster, *i* åt höger); *a o oi* samt *u ou eu* betecknas medelst resp. liten cirkel, stor cirkel och oval: *a o oi* skrivna i samma riktning som *é, u ou eu* i samma riktning som *i*. Nasalljuden i början och slutet av ord betecknas medelst en liten rak linje som medelst en ögla förenas med resp. konsonanttecken. Denna raka linje är dragen uppåt vid *an on oin* samt vågrät vid *in* och *un*.

Om man bortser från vokalerna inuti ord, vilka ju äro avsedda att uteslutas, blir denna Thierry-Miegs ursprungliga skrift mycket kort. Då den dessutom är både lättlärd och lättläst, är att beklaga att uppfinnaren hade en sådan auktoritetstro för Pitman, att han efter ett uttalande av denne om systemet, särskilt emot den kursiva principen, böjde sig för denna uppfattning och lät förstöra omkring 6,000 exemplar av läroboken med en ren förlust av lika många francs, för att icke »riskera att leda in allmänheten på orätt väg».[1]

Så började han arbeta på nytt, och nya system sågo dagen under olika namn. 1885 använde han för första gången ordet metagrafi, som sedan genom Duployés system skulle bli vida känt.

Svårt var det emellertid för Thierry-Mieg att helt lämna tanken på den kursiva principen, men efter att ha gett ut, enligt egen uppgift, 9 kursiva system kände han behov av att helt rycka sig lös från »detta slaveri under den vanliga skriftens lutning»,[2] och när han gav ut sitt 10:e system var han helt och hållet »omvänd».

Otaliga nya »geometriska» system sågo dagen, och att »*la Jucunda*» 1901 blev det sista försöket berodde väl endast på, att den då 80-årige skaparen av alla dessa stenografiska system snart därefter själv skulle skatta åt förgängelsen.

---

[1] Havette. Bibliographie de la Sténographie Française. Paris 1906 sid. 195.

[2] Thierry-Mieg säger själv i l'Unité Sténographique, april 1883 »Il fallait en finir définitivement avec cette esclavage de la pente usuelle.»

År 1900 hade Thierry-Mieg offentliggjort sin »*Examen critique des sténographies françaises et étrangères*», och det är på det resultat vartill han under studiet av dessa olika system kommit, som han grundar sin »*La Jucunda, sténographie transcendante*».

I förordet redogör han för de skäl som föranlett honom att övergå från den kursiva till den geometriska principen. »Den upprättstående stilen har», säger han, »vissa oemotsägliga fördelar: den är mera hygienisk och mera redig och tydlig. Mera hygienisk, därför att den tillåter att hålla kropp och huvud upprätta, vilket hindrar ryggraden att deformeras, och gör det möjligt att samtidigt använda båda ögonen. Den är redigare och tydligare därför att skillnaden mellan nedåt dragna och uppåt dragna raka streck, då dessa äro fristående, kommer bättre fram. Ja, den upprättstående stilen är till och med vackrare än den lutande, vilket är lätt att förvissa sig om genom att skriva en och samma text på båda sätten.»

Alfabet.

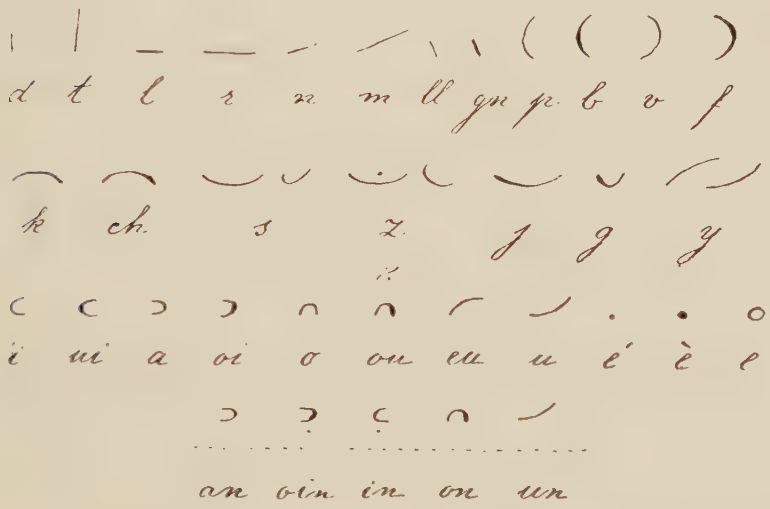

I början och inuti ord användes lilla cirkeln som gemensamt tecken för samtliga nasalljud; i slutet av ord däremot särskiljas de olika nasalljuden genom att cirkeln skrives i olika storlekar, åt olika håll, med eller utan tryckning.

Som synes finnes här icke något annat tecken än uppåt dragna *m* som utan någon förändring är kvar sedan 1853, ehuru dock *r* fortfarande är vågrätt (men dubbelt så långt). Olikheterna be-

träffande *p b v* och *f* ligga dock endast uti att dessa tecken nu äro ställda vertikalt.

Allt fortfarande undviker emellertid Thierry-Mieg att för sina konsonanttecken använda halvcirklar och öglor; och vad vokalbeteckningen beträffar så återfinner man tecknen från 1853 ehuru icke ett enda av dem förekommer i samma betydelse som då.

»Tryckning» användes allt fortfarande för att skilja svaga konsonanter från starka, och »förstoring» för att symbolisera ett *r* efter annan konsonant, ehuru i intetdera fallet så regelbundet som 1853.

Nasalljuden betecknas i båda systemen genom att resp. enkla vokalljud ställas över skrivlinjen.

Vad teckenfördelningen beträffar finns således ej mycket från 1853 kvar i systemet av 1901; men i stort sett — om man bortser från övergången till den »geometriska» principen — tyckas alla studier, undersökningar och funderingar under ett halvt sekel icke mycket ha förändrat Thierry-Miegs uppfattning. *I princip* äro hans första (offentliggjorda) och sista alfabet varandra mycket lika

Liksom nästan alla andra franska systemuppfinnare stavar även Thierry-Mieg fonetiskt, men använder särskilda beteckningar för att skilja sådana ord som *au* och *aux*, *qu'il* och *qu'ils*, *dont* och *donc* o. s. v.

Som grund för teckenfördelningen har lagts redan 1853 uppställda frekvenstabeller, omfattande 3,000 ord, vilka som bilaga finnas intagna i läroboken. Att döma av systemets korta och lättskrivna ordbilder (trubbiga vinklar förekomma mycket sällan) synes han emellertid ha gjort det bästa möjliga av dessa (alltför ringa antal ord omfattande) beräkningar.

Karakteristiskt för systemet är det stora antalet tecken för konsonantförbindningar och för- och slutstavelser, varigenom snabbskrivenheten ökas, men å andra sidan lättlärdheten minskas. En annan egendomlighet, som uppfinnaren kallar »den stora nyheten» är hans »flygande» tecken (signes volantes). Dessa äro *s* och *z* (lent *s*) samt *t* och *d*, vilka symboliseras genom att efterföljande tecken skrivas fristående för *s* och *z* *över*, för *t* och *d* *under* föregående tecken: en regel som, särskilt när nasalljuden (som ju ha sina givna höjdställningar) kommo med, krävde flera undantagsbestämmelser.

Thierry-Mieg skiljer icke på oförkortad skrift och debattskrift.

Antalet ordförkortningar uppgår till över 300 enkla och omkring 700 härledda. En och samma förkortning användes i många fall för flera olika ord.

Thierry-Mieg, som vad förkortningarna beträffar haft en värdefull rådgivare i Armand Lelioux, ansåg sitt system vara mera snabbskrivet än någon annan fransk stenografi, och kanske hade han icke så orätt i detta. Men svårlärt var det med alla sina tecken och bitecken, regler och undantag.

Några anhängare fick Thierry-Mieg icke, men så gjorde han ej heller något för att vinna sådana. Han var och förblev in i det sista idealisten som ingen annan.

Sammanhängande text.

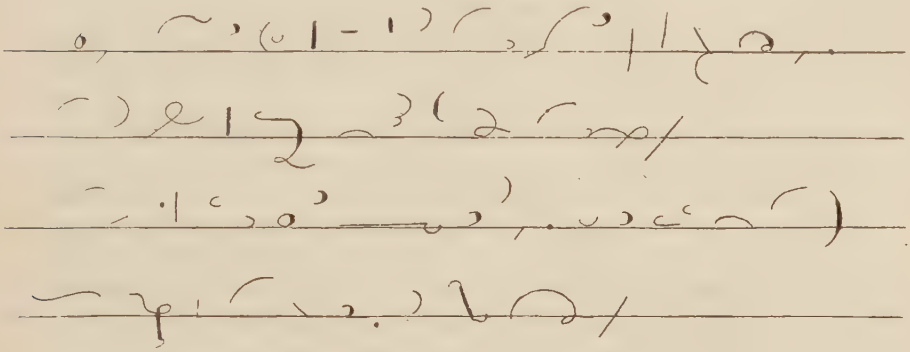

Reproduktion efter Thierry-Mieg. La Jucunda. Sid. 167.

Översättning.

Messieurs,

Nous sommes en possession de la lettre dont vous nous avez honorés en date du 15 courant et nous vous remercions de la préférence que vous avez bien voulu nous accorder. Nous n'hésitons pas à entrer en relations avec vous, et c'est avec plaisir que nous ferons ce qui dépendra de nous pour faciliter vos opérations commerciales.

PRÉVOST-HAVETTE.

1916.

René Havette föddes 1868 i Rachecourt-sur-Blaise (Haute-Marne). Som 18-årig yngling hade han lärt sig system Prévost-Delaunay, och efter fullgjord militärtjänst verkade han under mer än 20 år som domstolsstenograf i Paris, varvid han togs i anspråk för bland annat de världsbekanta rättegångarna Dreyfus, Humbert, Steinheil och Caillaux. Efter kriget blev han kallad att intaga

sekreterarplatsen hos *l'Union des Industries chémiques* — vars förhandlingar han sedan länge tillbaka stenograferat — och vilken ansvarsfulla befattning han ännu innehar.

Vid sidan av sina ordinarie arbeten har emellertid Havette skaffat sig tid icke blott att bli den hittillsvarande störste kännaren av den franska stenografiens historia utan även att omarbeta och ytterligare förenkla Prévosts system. Havette är en lika energisk som skicklig forskare, och hans »*Bibliographie de la Sténographie Française*» har ett bestående värde som ej kan överskattas. Hans eget stenografiska bibliotek upptager omkring 3,500 nummer. Han har sedan länge tillbaka samlat stoff för en utförlig franska stenografiens historia, och det är att hoppas, att i en ej allt för avlägsen framtid minskning av andra göromål skall lämna honom tid att fullborda detta arbete.

1899 gav Havette ut ett litet häfte, »*Simples modifications à la Méthode Prévost-Delaunay*», avsedd att öka hastigheten genom att ge skriften samma lutning som i vanlig skrift. Han ansåg att äldre försök att uppställa kursiva system misslyckats, därför att man icke kunnat skaffa sig ett tillräckligt antal enkla kursiva tecken utan måst begagna sig även av sammansatta sådana, varigenom skriften så förlängts, att vinsten av den kursiva principens tillämpande gått förlorad. Eller också har man, som tyskarna, för att vinna den nödiga kortheten infört en mängd mer eller mindre invecklade förkortningsregler och särbestämmelser. (?)

För att komma ifrån dessa svårigheter har Havette använt sig av en mycket originell idé. Han ansåg att det icke var nödvändigt att alla tecken i och för sig skulle stå i vanliga skriftens lutning, men krävde att alla tecken *vid behov skulle kunna* skrivas lutande.

Detta låter ju nästan orimligt, men mycket enkelt löser Havette det av honom själv uppställda problemet, att på så sätt förändra system Prévost-Delaunay till en något så när kursiv stenografi.

Prévosts tillbakalutade tecken för *f v* uteslutas utan vidare och ersättas med dennes tecken för *g* och *j*; *g* betecknas som *k* och *j* som *ch*. Övriga upprättstående tecken bibehållas som sådana men skrivas, *där så passar sig*, lutande. Han får på detta sätt $v = f$, $ch = j$, $g = k$ och i vissa fall $d = t$ (Prévost hade $v = f$, $g = j$ och $k = q$). Detta hade naturligtvis icke gått för sig, vad *t* beträffar, om det raka strecket i vanliga skriftens lutning betytt något annat, men nu betyder det ju *d*, och att *t* i vissa fall övergår till att bli ett *d* anser Havette icke vara farligt.

Det icke kursiva *h*-tecknet bibehålles men skrives i halv storlek.

Trots ytterligare mindre ändringar av beteckningar för ett total ljudsammansättningar torde det med hjälp av Prévosts alfabet gå för sig att tyda nedanstående prov på sammanhängande text från Havettes utkast till en kursiv stenografi.

Sammanhängande text.

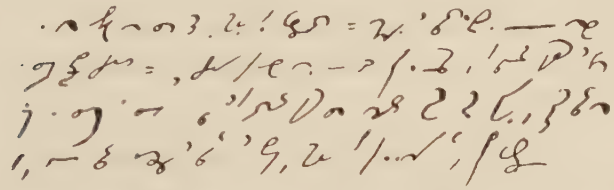

Reproduktion efter »Simples modifications à la Méthode Prévost Delaunay. Paris 1889. Sid. 16.

Översättning.

Le grand reproche que l'on fait à la sténographie dite géométrique (catégorie à laquelle appartient le système qu'enseigne la méthode Prévost-Delaunay) est d'employer des signes qui se tracent dans tous les sens et dont plusieurs dérangent à chaque instant le mouvement de la main. Aussi a-t-on reconnu depuis longtemps qu'il y aurait avantage, afin d'obtenir une vitesse, plus grande et un tracé plus agréable à l'œil, à posséder une sténographie dont tous les caractères eussent une pente uniforme.

Anm. 8:e ordbilden på första raden är otydligt skriven. Den skall betyda ordet stenografi, som även förekommer mitt på sista raden bättre skrivet.

Denna metod att på ett så enkelt sätt förvandla en geometrisk stenografi till kursiv vann emellertid inga anhängare, och när Havette senare — 1916 och 1919 — offentliggjorde nya förenklade omarbetningar av Prévosts system, voro dessa rent »geometriska».

Även här har Prévosts alfabet i stort sett bibehållits, men förenklingarna i övrigt äro sådana, att denna omarbetning med rätta bär namnet system Prévost-Havette.

Den viktigaste förändringen är att Havette strukit de särskilda beteckningarna för *con cons, lan len lin lon lun* och *ran ren rin ron run*, och låtit dessa ljudsammansättningar komma in under den allmänna regeln för betecknande av nasalljuden. De tre ledigblivna tecknen ha givits åt resp. *h* (hiatus) *cr gr* och *pr br*.

Teckensammanställning.

SIGNES ALPHABÉTIQUES

te	pe		ple, ble *initial*	per, ber
de	be		ple, ble *médial*	pel, bel
se, ze	me	xe		fer, ver
re	le	ye, lle	tre, dre	fel, vel
fe, ve			fre, vre	mer, mel
			fle, vle	ler, lel
ke, gue			cre, gre	ker, guer
			cle, gle	kel, guel
ne			pre, bre	ner, nel
che	gne			cher, chel
je	hiatus			jer, gel

INITIALES	FINALES (*Suite*)	INITIALES (*suite*)	FINALES (*suite*)
a, é, i, oi	e, ais	ar, er, ir, or	asion, ésion
o, ou, u, eu	el, eil	ur, our, eur	ision
in, an, on, un	ère, air		ansion, insion
	il, ille	al, el, il	osion, usion
	u, eu	ol, ul	onsion
	ul, eul		lement
	ur, eur		sif, tif, dif
	o	ser, zer	graphe
	ol		crate
	or	sel, zel	logue
	ou	ter, der	cissement
	our		dissement
	iste	tel, del	tissement
	ui		fication
	ange		
	in		
	un		
	oin		

FINALES

é
ie
i
a, oi
al, oil
ar, oir

Reproduktion efter Havettes Sténographie en 15 leçons. 2:e Edition. Paris 1919, sidor 37 och 73.

Vad själva alfabetet beträffar ha i övrigt inga andra ändringar gjorts än att *g*, som hos Prévost hade samma tecken som *j* nu i stället betecknas som *k*.

Förenklingarna äro så stora, att systemet i sin helhet beräknas kunna genomgås på 15 lektioner. Härtill bidrager att *l*- och *r*-förbindningarna, vilka hos Prévost betecknas efter 4 olika metoder, fått enhetliga alltid användbara tecken, samt att i stället för Prévosts invecklade bestämmelser för utnyttjandet av *les incompatibilités* Havette infört en enkel förkortningsregel.

Inuti ord utskrivas inga andra vokaler än nasalljuden. I början och i slutet av ord däremot utskrivas vokalerna i regel (dock sällan *é* i slutet av ord). Dubbelkonsonanter betecknas enkelt. Två i samma riktning dragna tecken förenas direkt utan hake emellan dem. Egennamn utmärkas medelst ett litet tvärstreck draget genom ordbildens sista tecken.

»Tryckning» på ett konsonanttecken symboliserar ett efterföljande *an* (nasalljudet) men inuti ord kan denna tryckning gälla vilket nasalljud som helst utom *on*. Vid uppåt dragna konsonanttecken tillämpas icke tryckningsregeln utan användes i stället ett förminskat *n*. Höjning över linjen symboliserar ett efterföljande *on*, varvid dock begynnelsevokal icke medräknas. Höjes ett flerstavigt ord så insättes *on* vanligen efter första tecknet. I vissa fall betecknas *on* bokstavligt med i alfabetet upptagna tecken.

Om konsonanterna *b p l m* förekomma två eller tre gånger med vokal emellan, så betecknas detta genom att cirkeln i resp. tecken förstoras två eller tre gånger. Tecknet för *h* användes även för att beteckna platsen för två efter varandra följande tydligt uttalade vokaler (hiatus). Så t. ex. *poème* = *phm*, *suave* = *shv*, *habituel* = *abth* o. s. v.

Om en liten cirkel inflätas i de rundade ändelsetecknen, betecknar detta att *é è* eller *i* skall tillfogas.

De stavelser, som upptagits i 5:e kolumnen av teckentabellen, äro att betrakta som exempel, enär i stället för *e*, vilken som helst annan vokal kan insättas.

Förminskning till hälften av ett tecken betyder, att mellan detta förminskade tecken och följande icke finnes någon vokal. Tryckning- och höjningsreglerna tillämpas ej på dessa förminskade tecken.

Förstoring av de bågformiga tecknen betyder tillfogande av en stavelse som börjar med *m*. För dessa förstorade tecken kan såväl höjning som tryckning förekomma. Förstoring av de raka *d*- och

r-tecknen betyder tillfogande av en stavelse som börjar med *b* eller *p*.

För utnyttjandet av *les incompatibilités* har Havette endast följande förkortningsregel. *S*, *t* och *d* utelämnas: 1. Då de omedelbart följa på ett nasalljud. 2. Då de åtföljda av vokal eller *r*, *g* eller *hiatus* börja en andra stavelse i ett ord. 3. Då höjningsregeln icke tillämpas. 4. Då förlängningsregeln icke tillämpas.

Härtill komma 190 allmänna förkortningar och 50 specialförkortningar.

Sammanhängande text.

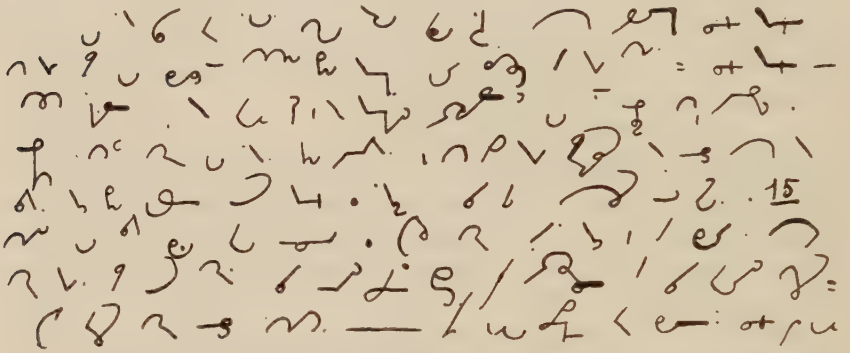

Reproduktion efter Sténographie Simplifiée Prévost-Havette. Lectures. Commerce. 3:e Edition. Paris. Sid. 31.

Översättning.

Nous avons l'honneur de vous annoncer que nous venons de nous attacher comme représentant M. Vincent qui veut bien nous prêter son concours pour visiter notre clientèle de votre contrée. M. Vincent se consacre entièrement à la vente de nos articles et vous visitera régulièrement. Nous osons espérer qu'il recevra le sympathique accueil que vous nous avez toujours réservés et que, par votre bienveillance, vous saurez, comme vous l'avez fait pour nous-mêmes lui faciliter les affaires. Il doit commencer sa tournée le 15 etc.

Här ovan har det viktigaste och mesta av den Havetteska regelapparaten upptagits. Tiden för inlärandet av systemets teori torde ej kräva mer än omkring halva den tid som åtgår för att genomgå Prévost-Delaunays lärobok. Till de lättare moderna steno-

grafisystemen kan det Havetteska dock icke räknas. Men å andra sidan har Havette utan tvivel lyckats genomföra sina förenklingar utan att det Prévostska systemet i sin egenskap av praktiskt användbar snabbskrift blivit på något sätt lidande; och det förefaller som om de Taylorska franska systemen i och med system Prévost-Havette skulle ha nått sin fulländning.

Men ej heller Havette har kunnat komma ifrån det faktum, att den Taylorska skriften, om den skall behålla sin karaktär, är och förblir en konsonantisk sådan, samt att alla försök att i densamma införa vokaltecken — må det nu endast vara i början och slutet av ord — om de lyckas, dock måste ske på bekostnad av den Taylorska enkelheten.

Havettes omarbetning av Prévosts system har under sista decenniet vunnit en avsevärd spridning, och undervisning efter densamma lämnas nu i flera skolor, såväl inom som utom Paris. Bland dessa skolor äro icke blott handelsskolor utan även ett 10-tal Ecoles primaires supérieures (högre folkskolor).

DUPONT & BARIT.

1918.

Henri Dupont och Charles Barit offentliggjorde 1918 i Limoges ett kursivt system under namn av: *La Cursive Française.*

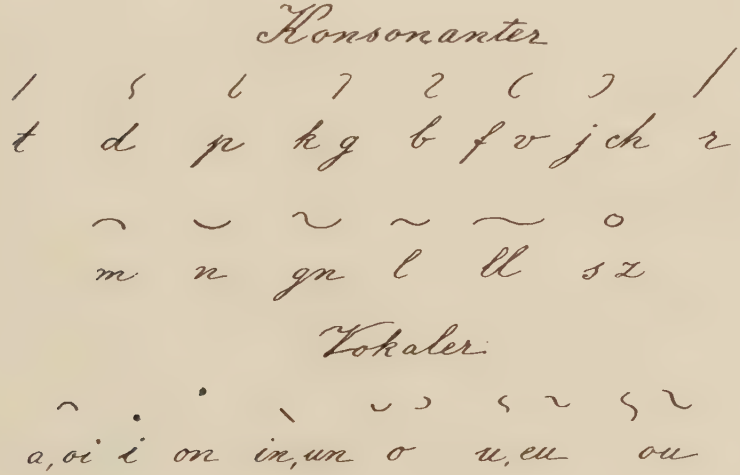

Dessa vokaltecken användas endast i slutet av ord. I början och inuti ord ha samtlika vokaler (utom nasalljuden) som gemensamt tecken ett uppåtdraget rakt streck, d. v. s. vanliga skriftens bindestreck, vilket kan tänjas ut på längden så att de stora och medelstora konsonanttecknen alltid komma att stå på skrivlinjen. Detta bindestreck användes även i slutet av ord för att beteckna *é* eller *è*, eller medelst »utvidgning» (par extension) även efter på dessa följande *d t s z*. Likaså betecknar cirkeln i slutet av ord genom »utvidgning» ändelsen *-sion*.

»Tryckning» på ett konsonanttecken betyder inuti ord ett följande nasalljud, vilket som helst, samt i slutet av ord *en* eller *an*. I början av ord betecknas alla nasalljuden medelst ett litet omvänt *a*-tecken.

Konsonantförbindningarna *dr (tr) pr (br) fr (vr) kr (gr) bl (pl)* äro förstorade *d p f (v) k (g) b* o. s. v.

Bitecken användas, t. ex. för *s* och *z* ett förstorat *ch*, för *d* och *t* ett litet vågrätt streck, för *dr* och *tr* ett långt vågrätt streck o. s. v. Dessutom kan *r* även skrivas nedifrån uppåt.

De små tecknen förenas direkt utan bindestreck med stora eller medelstora, och höjas så att dessa senare komma att stå på skrivlinjen.

Sammanhängande text.

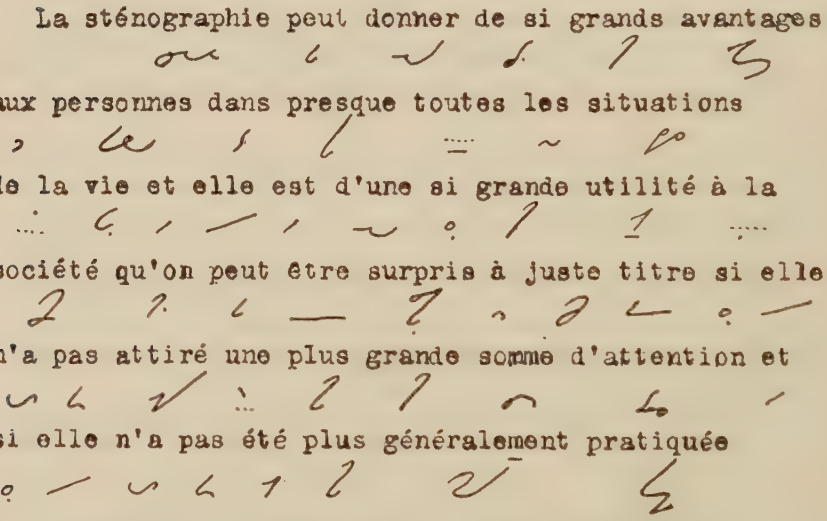

Reproduktion efter Dupont & Barit. La Cursive Française. Sid. 30.

Över 300 ordförkortningar finnas upptagna i läroboken, varvid i stor utsträckning höjningar och sänkningar komma till användning.

Även utnyttja Dupont och Barit s. k. regelvidrigheter för att enligt Prévosts mönster bilda förkortningar, ehuru de här i stället för *incompatibilités* kallas *antinomies*.

Läroboken innehåller en mängd särregler (113 paragrafer) och regelapparaten förefaller mer än nödigt inkrånglad. Detta är att beklaga, ty det hade — även om man anser att en fransk stenografi bör ha särskilda tecken för de olika vokalljuden — varit intressant att få se ett enkelt kursivt system, där den Taylorska idén, att för alla vokaler använda ett gemensamt tecken, blivit tillämpad på så sätt, att den vanliga skriftens bindestreck fått träda i stället för »punkten». Förutsättningen härför fanns, då de stora tecknen sparats för konsonantförbindningar. Emellertid har detta system lika litet som föregående försök att åstadkomma kursiva system lyckats rubba fransmännens fasta tro på den geometriska principens överlägsenhet.

LEROY.

1919.

År 1900 offentliggjorde Charles Leroy i Avize (Marne) ett stenografiskt system — *La Sténographie nouvelle en cinq heures* — som ej lämnat några spår efter sig.

Från och med 1919 meddelas emellertid i de Pigierska handelsskolorna i Paris undervisning i ett system, som går under namnet Méthode Pigier, Sténographie Charles Leroy.

Huruvida dessa båda herrar Leroy äro en och samma person har icke kunnat utrönas; och den Pigierska firman synes icke vilja lämna några upplysningar beträffande uppfinnaren till det av densamma förlagda systemet, eller låta de övningshäften,[1] som eleverna efter avslutade kurser få återlämna, komma ut i marknaden.

Av ett exemplar, som finnes i Bibliothèque Nationale, finner man emellertid att det Leroyska system, som användes i de Pigierska skolorna, är en stavelseskrift där olika höjdställningar i stor utsträckning komma till användning.

Vokaltecknen här ovan användas för ensamstående vokaler. Eljest betecknas vokalerna symboliskt genom att föregående konsonanttecken i två olika storlekar placeras på, genom eller under skrivlinjen. Genom placering något högre än *a* och lägre än *o* erhållas resp. *oi* och *ou*.

[1] Redan 1916 lära dessa häften ha kommit ut i en första upplaga.

Alfabet.

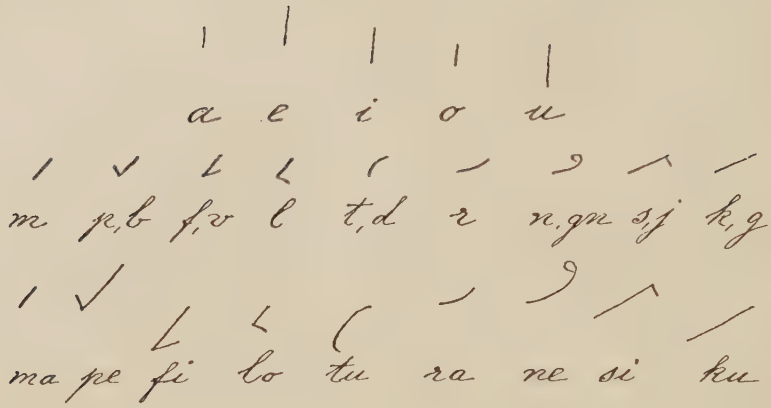

»Tryckning» som även användes på uppåt dragna tecken, symboliserar ett efterföljande *r*. En punkt över ett tecken betyder efterföljande *l*, en punkt under ett tecken, efterföljande *c*. Ett litet horisontellt streck upptill betyder *t* eller *d*, ett stort sådant *m*.

Detta är huvudsakliga innehållet i de 4 första lektionerna. I fortsättningen möter man nya regler, mer eller mindre inkrånglade.

Ordbildning och sammanhängande text.

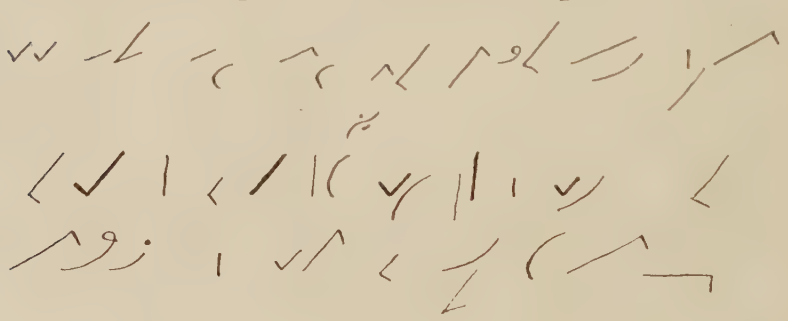

Översättning.

Papa café gâteau château joli signalé guéri amuser. Le père et la mère étaient partis hier pour Paris. Le général a passé la revue de ses hommes.

N i slutet av stavelser betecknas medelst förlängning av hakarna i *p f l s; g* i slutet av en stavelse medelst en liten hake upptill.

p och *b* medelst tillfogande av ett litet rakt streck nedtill i den riktning som passar bäst; *f* och *v* medelst tillfogande av ett stort rakt streck nedtill o. s. v. På så sätt får man omkring 100 stavelsetecken, *r*-tryckningarna oräknade. Dessa stavelsebilder — som skrivas fristående — bestå emellertid av vokaler och *enkla* konsonanter. När två konsonanter komma bredvid varandra, och Leroys regler icke kunna tillämpas, tillgriper han den föga tilltalande metoden att helt enkelt bestämma att dessa konsonantförbindningar skola förändras till enkla konsonanter genom utelämnande av en av dem.

Antalet ordförkortningar är endast 100, varav 64 specialförkortningar för handelstermer.

Man skulle kunna betrakta Leroys system som halvkursivt, ty bortsett från fristående vokaler, skrivas tecknen i samma lutning som den vanliga skriften.

Många system ha sett dagen, med fristående stavelsebilder, men de ha endast vunnit enstaka anhängare och voro glömda då Leroy kom på idén att återuppliva denna metod. När nu också härtill kommer att för länge sedan kasserade sammansatta tecken användas för *p b f l s* och *j* ser det nästan ut som om de erfarenheter, som under tidernas lopp gjorts på det stenografiska området, gått denne uppfinnare spårlöst förbi.

Vad däremot den Leroyska undervisningsmetoden beträffar, så är denna fullt modern. De läs- och skrivhäften, som användas vid undervisningen, äro klart och redigt uppställda, och lämpade för den allt mer och mer terräng vinnande avskrivnings- och repetitionsmetoden.

Systemet beräknas kunna inläras på 20 veckor med endast en lektion i veckan. De första 8 lektionerna ägnas åt teorien, och i och med 9:e lektionen börjar man med sammanhängande handelstext och specialförkortningar, varefter läxan för varje vecka består i: 1. Varje dag avskrivning (5 à 6 ord i sänder ur minnet) av en text på omkring 1,000 ord, som finnes i undervisningshäftet. 2. Varje dag överföring (10 gånger) till stenografi av tre angivna handelsbrev. 3. Inlärande av till lektionen hörande förkortningar.

Undervisningen koncentreras således direkt på att utbilda kontorsstenografer, och övningar i allmän text förekomma icke.

Tack vare de Pigierska skolorna finnas här och var i Paris enstaka Leroyska kontorsstenografer.

STENOGRAFTJÄNSTEN INOM SENATEN OCH DEPUTERADE KAMMAREN.

Att stenografien i Frankrike kommit till användning så mycket senare än i England sammanhänger på det allra intimaste med att det under 17:e och 18:e århundradena icke fanns något franskt parlamentariskt liv, som kunde ge impulsen åt denna konsts återuppvaknande.

När så den stora revolutionen kom, och man *behövde* stenografer, då funnos inga, och man måste tillgripa s. k. *logografer* (talskrivare), vilka (ett dussin på en gång) med vanlig skrift under växelskrivning, efter romerskt mönster, försökte taga upp Nationalförsamlingens förhandlingar.[1]

Denna metod lämnade emellertid ganska otillfredsställande resultat, och saknaden av verkliga stenografer var just anledningen till att extemporerade anföranden av en Mirabeau, en Danton m. fl. den tidens vältalare icke in extenso blivit bevarade åt eftervärlden. Den Bertinske stenografen Breton berättar följande om hur arbetet för tidningen le Logographe var organiserat i lagstiftande församlingen år 1791—92. Bakom presidentens plats sutto ända till 14 unga skrivare ordnade omkring ett runt bord. Var och en av dem hade framför sig en hög långa och smala pappersremsor, försedda med nummer svarande mot den ordning i vilken resp. skrivare blivit placerad. När så sammanträdet började tog skrivaren n:r 1 upp så mycket han kunde, och gjorde ett tecken medelst armbågen eller på annat sätt till n:r 2, när han kände, att han inte kunde hinna med längre. Så snart n:r 2 fick sin armbågsstöt, började han skriva (under det att n:r 1 fortsatte att skriva ut vad han hade i minnet) för att sedan på samma sätt då tid blev giva sin signal till n:r 3 o. s. v. hela raden igenom. När så n:r 1 slutligen fått signalen från n:r 14 började han på nytt på en andra del av pappersremsan o. s. v., remsa efter remsa, ända tills någon talare, som läste sitt tal från papperet, lämnade möjlighet till en stunds välbehövlig vila från det ganska enerverande arbetet. Allt eftersom remsorna blevo fullskrivna övertogos de och ordnades av renskrivare, vilka också såvitt möjligt rättade felaktigheter innan manuskriptet överlämnades till tryckning.

[1] A. Junge. Archiv für Stenographie. 1896. Sid. 56 o. f.

Det kan icke annat än förvåna att dessa växelskrivare, så många som de voro, icke kunde lämna fullt exakta och ordagranna referat,[1] men förklaringen kanske ligger i att fransmännen, som ju under normala förhållanden tala fort, under revolutionens upprörda tider talat ännu fortare.

Le Logographe's tillvaro blev emellertid ej lång, ty när Robespierre 1793 kom till makten blev den av politiska skäl indragen. 1795 stenograferade Coulon Thevenot för egen räkning Nationalkonventets förhandlingar, och gjorde energiska försök att få stenografien officiellt införd. Ett hans förslag härvidlag antogs av »De femhundras råd» men avslogs av »De gamles råd».

Först under Direktoriet hör man talas om några verkligt skickliga franska yrkesstenografer, och detta tack vare Bertins system. Till en början fingo dessa dock endast sysselsättning vid domstolarna, ty under kejsardömet, då regeringens anhängare i Lagstiftande församlingen uppträdde utan opposition, behövdes inga parlamentsstenografer.

I och med den fria yttranderättens införande 1814 började emellertid flera av de stora tidningarna använda stenografer.

Deputerade kammaren, som såg vad dessa stenografer kunde åstadkomma, ville att *le Moniteur* skulle officiellt åtaga sig att lämna ordagranna referat av dess förhandlingar, men antalet till förfogande stående stenografer var för litet; och i Pärskammaren ville man ej veta av några offentliga referat.

Efter Julirevolutionen 1830 ändrades emellertid förhållandena, och *le Moniteur* som nu engagerat 6 stenografer — Delsart, Fossé, A. Grosselin, Prévost, Lagache och Cadrès-Marmet — lämnade två dagar efter sammanträdena ganska utförliga referat. Arbetet underlättades emellertid av att de flesta talare på den tiden läste upp sina tal från papperet, en sed eller osed, som dock upphörde, när hertig de Morny (Napoleon III:s halvbror) efter att en dag ha funnit ett uppläst anförande mer än vanligt tråkigt, ställde om att i protokollet skulle införas en särskild anteckning för alla »upplästa» tal.[2]

1835 fick *le Moniteur* som redan ett par år förut anställt flera nya stenografer, och uppburit ett anslag från Deputerade kammaren, i uppdrag att organisera stenograftjänsten inom båda kamrarna med Delsart som ledare av det hela, samt Lagache och Prévost som chefer i var sin kammare.

[1] I svenska krigshögskolan användes vid en av kurserna på 1880-talet »växelskrivning» med goda resultat, i och för upptagande av föreläsningarna i ämnena militärförvaltning och militärgeografi.

[2] Navarre. Histoire générale de la Sténographie. Paris 1909.

Från och med 1845 blevo le Moniteurs stenografer i Pärskammaren officiellt anställda därstädes, och när efter Februarirevolutionen 1848 Pärskammaren avskaffades fick Prévost organisera stenograftjänsten i den nya Nationalförsamlingen, varvid så väl den förutvarande Pärskammarens som le Moniteurs stenografer upptogos i den officiella stenografkåren.

Efter statskuppen den 2 december 1851 entledigades alla stenograferna utom 4, vilka anställdes hos regeringen, och först 1875 — efter upprepade omkastningar under 2:a kejsardömet — fick stenograftjänsten i båda kamrarna i stort sett sin nuvarande organisation.

År 1926 tjänstgjorde i Deputerade kammaren en chef, en souschef, 7 kontrollerande stenografer (reviseurs), en sekreterare samt 16 stenografer (rouleurs).[1] Stenograferna skriva i tur och ordning — en i sänder — under två minuter, varefter de omedelbart i en särskild lokal utskriva sina stenogram i vanlig skrift, för att när turen kommer ta sina nästa två minuter o. s. v. tills sammanträdet är slut. Några av stenograferna fullgöra samma åligganden, som i svenska riksdagen tillkomma »kanslisterna», och kunna då icke påräknas för själva stenograferingen.

Kontrollstenograferna ombytas varje kvart. De skriva icke ut sina egna stenogram, men gå igenom och korrigera vad som stenograferats under deras kvart, samt läsa korrektur på det tryckta protokollet, som dagen därpå skall stå att läsa i le Journal officiel. Detta arbete börjar vanligen klockan 10 på aftonen och håller på till klockan ett eller två på natten, eller ännu längre.

Sekreteraren ordnar utskrifterna och ombesörjer att resp. talare få tillfälle gå igenom sina anföranden, vilket skall vara gjort före midnatt.[2]

Chefen och souschefen, vilka äro ansvariga inför kammarens president, äro turvis närvarande under hela sammanträdet, övervaka det hela, och läsa på kvällen som hastigast igenom manuskripten, innan de ge order om tryckning.

Deputerade kammaren är inkallad hela året, men med uppehåll 4 à 5 veckor under påsk och 3 månader under sommaren. Sammanträdena äga i regel rum alla vardagar mellan klockan 3 och 7 eftermiddagen, men under kritiska situationer är ej ovanligt att

[1] M. J. B. Estoup har haft älskvärdheten att lämna mig dessa uppgifter från 1926. Förf.

[2] Det händer dock ibland att talare utan hänsyn till reglemente och tjänstgörande personalens nattro, hålla på med sina rättelser och »förbättringar» till långt fram på morgonen.

extra sammanträden hållas både förmiddagar och kvällar. Det har till och med hänt att ett sammanträde varat 28 timmar i sträck.

I Senaten tjänstgjorde 1926 en chef, en souschef, 6 kontrollerande stenografer, en sekreterare och 12 stenografer. Här är arbetssättet detsamma som i Deputerade kammaren med undantag av att stenogrammen utskrivas på maskin, för vilket ändamål 7 maskinskriverskor stå till förfogande.

Arbetstiden i Deputerade kammaren är omkring 3 gånger så lång som i Senaten. Utskottens förhandlingar stenograferas i regel icke. Dock händer ganska ofta att när det gäller särskilt viktiga meddelanden eller diskussioner, dessa utskott begära att få kammarstenografer ställda till sitt förfogande. I så fall stenografera dessa en halv timme eller mera åt gången — utan kontrollstenograf — och erhålla i särskild ersättning 40 francs i timmen.

Arvodena voro i övrigt före det stora kriget för kontrollstenograferna från 6,000 till 8,000 francs, och för de andra stenograferna från 4,000 till 6,500 francs, med särskilda tillägg för natt- och morgontjänst m. m.[1]

År 1926 voro de olika systemen (kontrollstenografer och stenografer medräknade) representerade sålunda: i Senaten Prévost-Delaunay 12, Duployé 5, Aimé Paris-Guénin 4; i Deputerade kammaren Prévost-Delaunay 11, Duployé 11, Aimé Paris-Guénin 3 och Grosselin 1.

STENOGRAFIEN I SKOLORNA.

Vad de högre allmänna läroverken (les lycées och les collèges) beträffar ha från myndigheternas sida intet gjorts för stenografiens införande som läroämne. Man anser att det inte finns plats för något nytt ämne å dessa skolors läroplaner, och vill icke tro på stenografernas påståenden, att stenografien är ett ämne, som icke tynger schemat utan tvärtom lättar detsamma, därför att den tid som i en eller annan lägre klass nedlägges på dess inlärande, många gånger om vinnes igen i de högre klasserna, under förutsättning att eleverna där få *använda* sin konst vid undervisningen i andra ämnen.

Ej heller i de egentliga franska folkskolorna — les écoles primaires — lämnas, om man bortser från enstaka privata initiativ, undervisning i stenografi.

---

[1] Under de valutaförhållanden, som voro rådande 1926 gingo arvodena upp ända till 32,000 francs för de äldsta kontrollstenograferna och 27,750 francs för de äldsta stenograferna.

Däremot utfärdade *le ministre de l'instruction publique* 1920 en förordning, att i de 3-åriga högre folkskolorna — »les écoles primaires supérieures — där barnen äro mellan 13 och 16 år gamla, stenografi skall införas som frivilligt läroämne under första året, samt andra och tredje åren vara obligatoriskt i handelsspecialiserade avdelningar. I dessa pågår undervisningen för gossar tre timmar i veckan och för flickor 4 timmar i veckan, vari dock även inberäknas maskinskrivning. Att flickorna få flera timmar än gossarna beror icke på att de visat mindre fallenhet för ämnet, utan därpå, att de anses i större utsträckning än gossarna komma att som kontorsstenografer verkligen få utnyttja sin stenografiska färdighet.

Även för de barn, som efter den egentliga folkskolan fortsätta i »*Cours complémentaires*» — också mellan 13 och 16 år gamla — anordnas undervisning i stenografi.

Stenografien har naturligtvis sedan länge tillbaka varit införd som läroämne i de franska såväl privata som kommunala handelsskolorna och detta gäller även de till *l'Enseignement primaire* hörande *Ecoles pratiques de commerce.*

Redan i slutet av förra århundradet framkastade franska skolmän tanken på, och gjorde även försök att lära barnen stenografi i folkskolans allra lägsta klasser, ja till och med innan de lärt sig den vanliga skriften. En sådan tanke låg också ganska nära till hands, då ju i stenografiska system tecknen äro enklare än den vanliga skriftens bokstäver, och man dessutom ganska allmänt anser, att skrivande av stenografi inverkar fördelaktigt på den vanliga handstilen.

Goda resultat av denna *Méthode antescolaire* fick man emellertid endast så länge lärare och rektor så att säga lade in hela sin själ i arbetet, men när man sedan på andra håll gjorde om försöken, visade det sig, att metoden lämnade föga behållning. Barnet måste ju dock ganska snart lära sig även den vanliga skriften, och det blev då för mycket för de unga hjärnorna att hålla samman. Följden blev att intetdera av dessa båda skrivsätt — stenografien och den vanliga skriften — kom att ordentligen innötas.

Man har därför nu i Frankrike föga intresse för dylika försök, och hyser allmänt den uppfattningen, att lämpligaste tidpunkten för barnen att börja lära stenografi är vid 13 à 14 års ålder, d. v. s. då den vanliga stilen hunnit nå en viss stadga. Man förnekar visserligen icke, att ju tidigare undervisningen i stenografi börjar, desto mer kan förvärvad färdighet komma själva arbetet *inom skolan* till godo, men de praktiskt lagda fransmännen inse å andra sidan, att de elever, som i ett lägre stadium avsluta sin skolbild-

ning, i regel varken inom skolan eller i sina blivande yrken komma i tillfälle att få någon nämnvärd användning för stenografi.

INTERNATIONELLA STENOGRAFKONGRESSER.

I.	1887	i	London.
II.	1889	»	Paris.
III.	1890	»	München.
IV.	1891	»	Berlin.
V.	1893	»	Chicago.
VI.	1897	»	Stockholm.
VII.	1900	»	Paris.
VIII.	1905	»	Brüssel.
IX.	1908	»	Darmstadt.
X.	1912	»	Madrid.
XI.	1913	»	Budapest.
XII.	1921	»	Strassburg.
	1922	»	Dresden.
XIII.	1924	»	Lausanne.
XIV.	1926	»	Milano.

NAMNFÖRTECKNING.

Abbott **287**.
Adams **195**, 200, 290.
Addy 106.
Aimé (se Paris).
Aitchison **211**.
Akropolissystemet **17**, 50, 61.
D'Alemberg 345, 348.
Aldridge **154**, 164.
Amanti 176.
Anders 132.
Anderson 57, 136.
André 354.
Andrews 314.
Angell, J., 57, 136, **148**, 153.
Angell d. y. 150.
Annet 106, **137**, 149, 151, 155, 161, 162, 212, 228.
Apollonios 22.
Aquila 27.
Arends 351, 394.
Aristoteles **52**.
Armitage **263**.
Ashton **158**, 175, 313.
Astier **370**, 397.
Augustinus 30.
Augustus 28.
Ausonius 29.

Babington 70.
Bagster 225, 226, 228, 229.
Bailey, J., 57, 96, 128.
Bailey, K. A., 314.
Bailey, Ph., 313, 314.
Baker 225, 226.
Bales **70**, 117.
Baluz 30.
Barit **447**.
Barter **264**.
Bayliss **297**.
Beale 318.
De Bear 238.
Beauchot 28.
Becket 50.
Bell **246**, 253, 255, 267, 284.
Bembo 33.
Bennet **204**.
Bently 119, 120.
Bertin 176, **354**, 358, 359, 366, 371, 372, 376, 377, 378, 379, 380, 383, 384, 397, 402, 403, 408, 423, 453.
Bishop 317.
Bissel 321.
Blanc **360**.
Blanchard **163**, 170, 176.
Booth 315.
Bordley **176**, 188.
Botley 104.
Boutillier 424.
Boyd 321.
Boyle 315.
Brandes 67.
Brandt 258, 321.
Brauns 117.
Breton 357, 365, 452.
Bright **58**, 67, 68, 69, 70, 71, 75, 113, 430.
Buisson 414, 422.
Burnet 84.
Burnz (Mrs) 317, 318.
Burrows 196, 197, **300**.
Buschendorf 180.
Byrom 71, 81, 109, 113, **119**, 129, 130, 132, 136, 154, 156, 158, 160, 162, 166, 167, 168, 169, 171, 172, 175, 194, 195, 196, 213, 228, 245, 280, 345, 349.
Byrom (Phoebe) 121.
Byron (Lord) 195.

Cadman **215**, 216, 290.
Cadres-Marmet 376, 385, 453.
Caesar 27.
Callendar 242, **276**, 284, 287, 319.
Canton 414, 422.
Carlton 57, 59, 60, 63, 64, 65, 148, 196, 442.
Carpentier 29, 33, 41, 345.
Carrias 418.
Cartier (M:me) 415.
Cartwright **100**.
Cato 27.
Cayley 232.
Cecil (Lord) 59, 60.
Chairammon 22.
Chamberlen 118.
Characterism (Anonym) 103, 138.
Charles I 73.
Charles II 84, 95.
Charpentier 397.
Chartier 321.
Chatelain 34, 35, 36, 39, 44, 45, 338.
Chauvin **395**.
Chevé 372.
Churchill 321.
Cicero 26, 27, 28, 49, 61.
Cicero d. ä. 26.
Clark 268, 271.
Clarke **295**, 321.
Claudius 15.
Clay **291**.
Clayton 130.
Clément **358**.
Clive **188**.
Coles 57, 71, 97, 108, **116**.
Comenius 58, 343.
Comperz 17.
Comter 310.
Condell 68.
Condercet 352.
Constantin 29.
Cossard **338**, 347.
Coulon Thévenot **347**, 358, 366, 378, 388, 389, 392, 394, 402, 403, 453.
Coulon (M:lle, se Marnier).
Coussin 352.
Crawford 60.
Crome 198.
Cross, J. G., 319.
Cross, Th., 95, 102, **108**.
Cruciger 56.
Le Curiot 339.
Cyprianus 31.

Daniel 321.
Danzer 176.
Dasseville **403**.
Davies **272**.

Day 316.
Delaunay 382, 420, 421, 422, **423**, 442, 455.
Delsart 453.
Dement 307, 316.
Depoin 413, 414, 415, 417.
Detot 402.
Dettman 310, 319.
Dewey 281, 321, **331**.
Dewischeit 60, 67.
Dickens 142, 146, 147, 148.
Diderot 345.
Diocletianus 20.
Dionysios 22.
Dix 96, 107.
Doddridge 106, 176.
Drouet 377.
Dujardin 394.
Duployé, A., 409, 411.
Duployé, E., 196, 197, 256, 257, 258, 259, 268, 260, 270, 271, 275, 304, 310, 319, 323, 324, 327, 328, 360, 365, 373, 377, 397, **409**, 427, 438, 455.
Duployé, G., 409, 411, 413, 414, 415, 416.
Duployé, J., 409, 411.
Dupont 348, 414, **447**.
Dutertre 391.
Dutton 303.
Dürer 13.

Egerton 65.
Elisabet (Eng. drottn.) 60, 61, 70, 71.
Ellis 231, 232.
Ellis (Miss) 256.
Ennius 26, 27, 29.
Epiphikarus 28.
Estoup 415, 418, 419, 420, 454.
Estoup (M:me) 420.
Everardt 108, 116, 195.
Everett **250**, 267.

Fancutt **243**.
Farthing 108.
Faulmann 78, 132, 216, 336.
Fayet 351, **391**.
Feutry **345**.
Filip I 32.
Flajshans 321.
Fleury 424, 426.
Flocon 354.
Folkingham **84**.
Fontaine 423, 424.
Fossé 338, 343, **382**, 453.
Foster 248.
Francini 238.
Franklin 313.
Fraysse 389.
Friedrich 60, 68, 69.
Fuchs 22.
Fürstenberg 136.
Förster 68.

Gabelsberger 128, 176, 202, 216, 242, 243, 248, 273, 291, 292, 299, 310, 319, 324, 382.
Galin 372.
Gallet 423.
Gaulett 238.
Gaw 323.
Gawtress 127.
Gibbs 57, 65, 81, 119, 129, **131**, 194.
Gilbert 317, 318.
Gitlbauer 17.
Glamorgan (Earl of) 73.
Gohory 28, 33, 52.
Gossart **402**.
Gould 313.
Graham 315, 316, 318, 320.
Granville 95.
Graves **158**, 175, 313.
Green 320.
Gregg 153, 154, 196, 197, 238, 242, 258, 259, 268, 271, 275, 282, 287, 303, 304, 305, 319, 321, 322, **323**, 365.
Grenfell 22.
Grosselin, A., 365, **376**, 453, 455.
Grosselin, E., 376, 377.
Grund 310.
Gruter 33, 345.
Guegan 354.
Guénin, E., 26, 27, 28, 30, 338, 373, 374, 431, 432.
Guénin, L. P., 26, 27, 28, 30, 97, 202, 338, 339, 364, 372, 373, **431**, 455.
Guest **260**, 263.
Gurney-Angus 144.
Gurney, J., 142, 144.
Gurney (Mrs) 142.
Gurney-Salter 144, 145.
Gurney & Sons 144, 312.
Gurney, Th., 77, 81, 104, 113, 136, 137, **140**, 163, 165, 170, 175, 180, 183, 184, 193, 210, 241, 265, 312, 313.
Gurney, W. B., 108, 142, 144.
Gutenberg 14.

De Haan 238.
Hanbury 59, 60.
Hancock 99.
Hansard 311.
Harding 127, 176, 225, 226, 227, 256.
Harduin 30.
Harrang 424.
Harsdörfer 58, 343.
Hartlieb 58, 343.
Haughton 122.
Haven 317.
Havette 55, 170, 338, 339, 340, 341, 346, 347, 348, 357, 362, 375, 382, 399, 401, 423, 438, **441**.
Helleberg 321.
Hemings 68.
Hemperley 316.
Hervey **161**, 214, 215.
Hieronymus 30.
Hilderik I 15.
Hinton **209**.
Hitlofi 322.
Hodgson, E., **165**, 170, 211.
Hodgson, W., 144, 311, 312.
Hodson 184.
Holdsworth **154**, 164.
Holinshed 71.
Howard 315.
Hubbard 69.
Hudaverdaglu 20.
Hue 354.
Humbert 414.
Hunt 22.

Igonel 357.
Innes 57, 267.
Isidorus 26.

James 316.
Janes **256**.
Jeake **137**.
Le Jeune 422.
Johnen 13, 17, 19, 23, 24, 26, 31, 32, 33, 34, 39, 47, 50, 56, 74, 84.
Johnson 148.
Jormard 397.
Julien 424.
Junge 452.
Justinianus 28, 49.

Kaeding 260, 331.
Karl d. st. 32.
Kieth-Falkoner 74.
Kingsford **274**, 303.
Knightly 96.
Kopp 34, 40, 46.
Kraner 68.
v. Kunowski 368.
Köhler 17.

Labonne 423, 424.
Laborde 423.
Lafeuillade 348.
Lagache 365, **384**, 453.
Larousse 345.
Latreille **427**.
Lejeune 376.

Lelioux **433**, 441.
Lemoine 376.
Leroy **449**.
Levy 57, 113, 132, 136, 154, 161, 164, 184, 188, 189, 216.
Lewis 57, 65, 74, 78, 108, 113, 132, 136, 149, 161, 164, 184, 188, **189**, 210, 242, 252, 255.
Lindsley 317, 333.
Lipsius 33.
Littré 353.
Lloyd 313.
Locke 106.
Longley 315, 316.
Lucilius 362.
Ludvig d. fr. 32.
Ludvig XVI 348.
Lupin **387**, 391.
Luther 56.
Lyle **150**, 158, 259, 290.

Mabillon 33.
Macaulay 129, **132**, 138, 150, 177, 194, 195, 319.
Mackenzie 215.
Malone 196, 197, 259, **268**, 274, 275, 303, 305, 323, 324, 325, 327, 365.
Mann 315.
Manseau 323.
Marcus Aurelius 31, 39.
Mares 57, **265**, 291, 315, 317, 318.
Maria (Stuart) 70.
Marnier (M:me) 349, 350, 354.
Marsh 317, 318.
Marti 176, 365, 383.
Martialis 28.
Mason 77, 81, 104, **108**, 118, 138, 140, 141, 142, 148, 149, 165, 177.
Maud 96.
Maunselle 65.
Mavor 81, 113, 121, 123, 160, 161, **166**, 176, 184, 189, 193.
Mayeras 415.
McCaskie 93, 177.
McKee 319.
Mengelkamp 310, 319.
Mentz 15, 17, 19, 20, 23, 49, 50, 52, 54.
Metcalfe 75, **98**, 108, 116, 129, 130.
Michaëlis 310, 324.
Middleton 60.
Mieg (se Thierry).
Mitchell 130.
Mitzschke 422.
Moat **212**.
Mogeon 368.
Molineux 127, 176.
Monk 84.
Moran 316.
Morny (Duc de) 453.
Morrice 84.
Moser 26, 29, 73, 74, 106, 132, 175.
De Moy 346.
Munson 315, 317, 318, 323.

Navarre 97, 323, 338, 376, 385, 414, 415, 417, 453.
Newton 96, 120.
Nicholas 83, 84.
North 144.

Odell 176, 323.
Oliver **299**, 335.
Ord 130.
Origenes 23.
D'Orléans (Duc) 385.
Osgodby 317, 318.
Ossian-Nilsson 96.
Otto d. st. 32.
Oxley **199**, 216, 290.

Page (Graphonography) 196, 281, **290**.
Painparé **387**, 391, 392, 394, 397.
Palmer 81, 121, 154, **155**, 176.
Panechotes 22.
Pape 69.
Paris (Aimé) 327, 360, 365, 368, 370, **371**, 382, 384, 385, 409, 410, 411, 413, 421, 431, 432, 455.
Patey 354, **389**, 397.
Patterson 315.
Pepys 95, 96.
Pernin 256, 268, 319.
Perrault 323.
Petitpoisson 436.
Petre 96.
Picart 397.
Pigier 449, 451.
Pitman, A., 235, 236.
Pitman, B., 220, 231, 232, 233, 315, 316, 318, 320.
Pitman, Cl., 318.
Pitman, E., 235, 236.
Pitman, F., 231, 235.
Pitman, H., 231.
Pitman, I., 57, 74, 78, 90, 110, 113, 122, 132, 136, 146, 153, 161, 162, 164, 169, 176, 184, 188, 193, 199, 214, **216**, 245, 247, 248, 250, 251, 252, 254, 255, 262, 268, 270, 288, 303, 304, 308, 309, 310, 312, 314, 317, 318, 319, 320, 322, 323, 325, 330, 333, 410, 438.
Pitman, Jac., 225, 229.
Pitman, Jos., 231.
Pitman & Sons 235, 236, 243.
Plantier **401**.
Plato 21.
Plinius 28.
Plutarchos 22, 27.
Pocknell 57, 63, 74, 132, 162, **252**, 263.
Porta 60.
Potel 376, 409.
Prel 354.
De Prépéan 153, 196, 329, 360, **364**, 372, 373, 374, 375, 376, 383, 384, 385, 390, 397, 402, 403, 409, 410, 411, 431, 438.
Prévost 126, **377**, 383, 384, 402, 405, 413, 416, 420, 421, 422, 423, 425, 427, 433, 435, 442, 443, 445, 447, 449, 453, 454, 455.
Price 69.
Priestly 106, 138.
Pront 397.
Prosser 315.

Queyras 372.
Quintilianus 28.

Rahm 351.
Rainer 23.
Ramsay 94, 97, 150, **342**, 346, 383.
Ratcliff **107**, 108.
Redfern **248**, 253, 261, 263.
Reed 225, 230, 231, 232, 233, 234.
Rees **180**.
Reid 311.
Reuter 281.
Reyner 94.
Rich 75, 77, 81, 96, **100**, 108, 109, 110, 112, 113, 116, 117, 118, 131, 175, 204, 210.
Richardson 167, **181**, 208, 209, 210, 213.
Richolff 13.
Richter 13, 310, 319, 323.
Riom **429**.
La Rochelle 323.
La Rochette 348.
Rockwell 97, 138, 139, 153, 243, 318.
Roe 167, **185**, 195, 216.
Roffe 127.
Le Roi 352.
Roller 310, 319.

Roret 378.
Rose 49.
Rosebery (Lord) 235.
Roth 56.
Roy 424, 426.
Ruess 34, 43.
Rundell **262**, 265.
Rålamb 94, 344.
Rörer 56.

Scheithauer 272, 299, 335, 336.
Schenkel 339.
Schmitz 34, 40, 42.
Schott 342, 343.
Schrey 299, 335, 336.
Schück 67, 68.
Schöttner 68.
Scott (Walter) 189.
Scott de Martinville 28, 338, 362, 403, **405**, 436.
Scott-Browne 316, 320.
Scovil 319, 323.
Seager (Miss) 64.
Seile 75.
Seneca 27, 28, 39.
Senocq **399**, 402.
Sessions (Sonoscript) **306**.
Shakespeare 59, 66.
Sharp 120.
Shelton, Th., 75, 77, 81, **87**, 97, 99, 101, 103, 108, 112, 113, 116, 120, 150, 342, 343, 344, 345.
Shelton, S., 96.
Signoret 338.
Silverstolpe 176, 358.
Silvester II 48.
Sloan, J. D., 256.
Sloan, J. M., 196, **256**, 264, 268, 269, 270, 271, 303, 319, 323, 324, 365.
Skinner 59, 60.
Smith, H., 66.
Smith, J., 95.
Snelling 313.
Sokrates 21.
Soper **247**, 258.
Spencer, H., **287**.
Spencer, W. G., 287, 288.
Stackhouse 153, **157**, 228, 259.
Stolze 78, 249, 250, 299, 310, 319.
Stolze-Schrey 299, 310, 319, 335, 336.
Stones **197**.
Stringer 106.
Stübe 11.
Suetonius 26, 27.
Svan (hielm) 94.
Sweet **284**.
Swem 325.

Takusari 238.
Tanner **118**.
Taplin 153.
Tassin 33.
Taylor 81, 108, 123, 158, 160, 164, 166, 167, **169**, 180, 193, 203, 225, 226, 227, 228, 247, 248, 256, 276, 295, 310, 313, 314, 323, 354, 356, 358, 371, 376, 379, 380, 383, 397, 423, 447, 449.
Tear 184, 185.
Le Tellier 422.
Thibierge **362**, 367, 391.
Thierry-Mieg 338, 414, **435**.
Thornton 318.
Tiffin **139**.
Tilbury (John av) **49**, 61.
Tiro **26**, 47, 50, 51, 343, 345, 348, 383.
Titus 28.
Thompson **249**.
Tondeur **405**.
Touret-Grignan 401.
Toustain 33.
Towndrow 314.
Trithemius 33, 60.
Turner-Perkins 311.

Upham 276, 280, 281, 319.
Upington **202**.
La Valade **346**.
Valerius Probus 26.
Valpy **267**.
Vandermonde 352.
De Vere 321.
Vielle 414.
Vidal 247, **386**.
Vik-Potel (se Potel).
Vipsanius Philargyrus 27.

Walpole **307**, 317.
Walsingham 70.
Warden 108, 150, 346.
Warin-Thierry 397.
Watkin 234.
Watson 317, 318.
Webster **305**.
Wessely 17, 22.
Westby-Gibson 57, 59, 63, 74, 96, 113, 157, 177, 185, 216, 263.
Weston 121, 122, **128**, 132, 150, 157.
Whiting 96.
Wilkins **113**.
Williams, E. R., 321.
Williams, T., **206**.
Williamson 81, **160**, 166, 175.
Willis, E., 77, **80**, 85, 88, 89, 90, 97, 99, 103, 313.
Willis, J., 30, 54, 65, **73**, 81, 82, 85, 88, 89, 93, 99, 101, 103, 110, 113, 138, 227, 313.
Willis, R., 75, 113.
Wilson 325.
Winterhalder 405.
Witt 89, **96**.
Worcester (Marquis of) 73.
Wright 57, 65, 72, 74, 75, 84, 85, 87, 96, 98, 99, 100, 107, 108, 150, 170, 175, 318.

Zeibig 74, 132, 284.
Zimmermann 97.

Rättelser.

Sida	58,	m. fl.,		skall stå:	Timothe	i st. f.	Thimote.
»	76,	rad	8,	» »	upplagor	»	upplagan.
»	77,	»	12,	» »	intermitterande	»	intermetterande.
»	»	»	9 nedifrån:	»som synes» utgår.			
»	80,	»	4,	skall stå:	Pioneer	i st. f.	Pionier.
»	83,	»	10 nedifrån,	» »	Abreviation	»	Abrevitation.
»	89,	»	5,	» »	få	»	två.
»	101,	»	19 (och noten),	» »	Southwark	»	Southwork.
»	130,	»	11 nedifrån,	» »	method	»	metod.
»	131,	»	7,	» »	Essay	»	Esay.
»	161,	noten,		» »	Dictionary of National Biography.		
»	164,	»	13,	» »	1779	i st. f.	1799.
	170,	»	10,	» »	eller	»	och.
»	176,	»	11,	» »	1832	»	1812.
»	185,	»	22,	» »	dem	»	den.
»	186,	»	11,	» »	*v*	»	*d.*
»	194,	»	8,	» »	dennes	»	denna.
»	200,	»	3 nedifrån:	Lyle, inskjutes framför Adams.			
»	209,	»	8,	skall stå:	esquire	i st. f.	esqire.
»	232,	»	16 nedifrån,	» »	emellertid	»	också.
»	243,	»	1,	» »	1847	»	1841.
»	250,	»	10,	» »	J. D. Everett	»	J. V. Everett
»	256,	»	10 nedifrån,	» »	dock	»	också.
»	285,	»	12:	»och bitecknet för *r*» utgår.			
»	327,	»	19,	skall stå:	*th*	i st. f.	*h.*
»	331,	»	12 nedifrån,	» »	dessa	»	detta.
»	336,	»	9:	»således» utgår.			
»	»	»	12,	skall stå:	*w*	»	*v.*
»	348,	»	13,	efter Dupont skall stå *inom parentes:* från la Rochelle.			
»	348,	»	21,	skall stå:	Sciences	i st. f.	Scienses.
»	408,	»	17,	» »	descendre	»	monter.
»	409,	»	17,	» »	1919	»	1819.
»	449,	»	5 nedifrån:	»här ovan» utgår.			
»	456,	»	13 nedifrån,	skall stå:	barnen	»	barnet.

261336.

Pris 9 kronor

Stockholm 1927. P. A. Norstedt & Söner 261336

OLOF WERLING MELIN

STENOGRAFIENS HISTORIA

Andra Delen

STOCKHOLM

Nordiska Bokhandeln

i distribution

Franz Xaver Gabelsberger.

STENOGRAFIENS HISTORIA

AV

OLOF WERLING MELIN

ANDRA DELEN

STOCKHOLM

Nordiska Bokhandeln
i distribution

STOCKHOLM 1929
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
280699

FÖRORD TILL ANDRA DELEN.

Redan i förordet till första delen av detta arbete har jag framhållit, att min mening icke varit att åstadkomma en Stenografiens historia, där alla länder och system skulle lika utförligt behandlas. Särskilt gäller detta andra delen, där de skandinaviska länderna, och Tyskland — vars systemuppfinnare allt sedan Gabelsbergers dagar haft stort inflytande på stenografien i norden — blivit huvudsak, medan däremot, vad övriga länder beträffar, den stenografiska konstens utveckling återgivits endast i stora drag.

Liksom i första delen flera av de relativt fåtaliga och betydelselösa engelska och franska *kursiva* systemen särskilt beaktats, därför att i nästan alla nutida skandinaviska system den kursiva principen tillämpas, har jag också i andra delen, vad Tyskland beträffar, i större utsträckning än eljest varit fallet, redogjort för systemen med bokstavlig vokalbeteckning, därför att numera i Sverige endast sådana förekomma.

Med glädje har jag tagit del av alla så enstämmigt berömmande — i många fall allt för välvilliga — uttalanden om första delen av min historia, ehuru jag mycket väl inser, att om jag lyckats nå det föresatta målet, så har detta mest berott på, att jag alla dessa år, sedan jag 1921 lämnade den militära tjänsten, varit i tillfälle att *helt* ägna mig åt detta arbete.

Vad som dock allra mest glatt mig är, att man så allmänt uppskattat min allvarliga vilja att söka efter det goda även hos system, vilka beträffande grundprinciperna varit avvikande från mitt eget, och hoppas jag att samma omdöme skall komma att göra sig gällande även i fråga om denna andra del.

Liksom i första delen äro också här, där så ej annorlunda angives, redogörelser och bedömanden grundade på originalstudier av de olika systemen.

Vid analysering av resp. skriftprov har icke skiljts på »stående» och »fria» förkortningar.

Arild den 31 december 1928.

Olof Werling Melin.

HUVUDINNEHÅLL.

Första delen.

Inledning.
Grekland.
Rom.
Övergångstiden.
England.
Nordamerika.
Frankrike.

Andra delen.

Tyskland.
Sverige.
Norge.
Danmark.
Finland.
Övriga europeiska länder.
Övriga utomeuropeiska länder.
Frekvensundersökningar.
Hastighets- och tydlighetsvärden.
Avslutning.

ANDRA DELEN

UTFÖRLIG INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Tyskland 11
Inledning 11
Harsdörffer (Willis) 12
Schott (Shelton) 13
Ramsay 14
Buschendorf (Rees) 19
Mosengeil I 20
Horstig 27
Mysterienbuch 36
Danzer 39
Leichtlen 41
Mosengeil II 45
Erdmann 48
J. B(rede) 49
Nowak 51
Scott 53
Gabelsberger 57
Billharz 103
Stolze 106
Rahm. (Rahn.) 132
Arends 138
Rogol 152
v. Gersdorff 156
Ejcke 157
Roller 159
Lehmann (Stenotachygraphie) . . . 165
Faulmann 173
Saling 180
Velten 182
Adler 184
Simon 187
Merkes 189
Fischer 191
Nobbe 194
Hesse 196
Schrey 199
Brauns 203
Forwick 210
Scheithauer 212
Stolze-Schrey 217
v. Kunowski (Nationalstenographie) . 224
Többe 233
Arnold 235

Sid.

Henseler 236
Palm 239
Busse (Graphora) 242
Krams 244
Darapsky 248
Dahms 250
Zimmermann 252
Ruthardt 254
Prehm 256
Bülck 258
Mengelkamp 259
Tyska Enhetssystemet 261
F. v. Kunowski 281
Range 282
Dahms 283
Schrey 284
Mager 286
Statistik 287
Stenografien och skolorna 288
Kammarstenografer 293
Litteratur 297
Sverige 299
Swan(hielm) 299
Schultze (Shelton) 304
Rålamb 305
Gråbergh 310
Svartkonstboken 313
Scheutz 316
Okänd 320
Silfverstolpe 322
Hierta 325
Götrek 327
Gabelsberger 333
Taube 343
Stolze 346
Arends (Bergsten) 350
Kuylenstierna 360
Roller (Svensson) 361
Faulmann (Sievers) 363
Rr. (Ringnér) 364
Okänd 366
Hansson 368
Keyser 371

Sid.
Schrey (Wærn) 373
Brauns 374
Melin 381
Nilsson 394
Lehmann (Pflüger) 396
Larsén 398
Reuter 402
Bergsten (Pilskriften) 407
Boalt 411
Hellborg 414
Ehlin 416
Gyllenspetz 422
Celer (Nord) 427
v. Kunowski 429
Stenografien i riksdagen 431
Norge 441
Stenografien i stortinget 441
Paludan 445
Gabelsberger 449
Danmark 454
Rasmussen 455
Skram 457
P. K. Koch 458
Thorstensen 461
Stenografiens införande i riksdagen . 463
Fich 465
Gabelsberger (Dessau) 468
Kaalund 475
Lohff 477
Worms 479
Søgaard 485
J. Koch 487

Sid.
Krakau 489
Alvin 491
Stenograftjänsten i riksdagen 493
Finland 495
Stenografien inom riksdagen 495
Gabelsberger 498
Richter 505
Melin 506
Övriga europeiska länder 508
De Baltiska staterna 508
Polen 510
Tjeckoslovakien 510
Ungern 514
Schweiz 518
Nederländerna 520
Belgien 522
Spanien 523
Portugal 525
Italien 526
Jugoslavien 528
Bulgarien 530
Grekland 532
Rumänien 533
Turkiet 535
Ryssland 537
Övriga utomeuropeiska länder 544
Frekvensundersökningar 548
Hastighetsundersökningar 581
Tydlighetsundersökningar 593
Avslutning 601
Internationella stenografkongresser . . . 607
Namnförteckning 608

TYSKLAND.[1]

INLEDNING.

Under det att i England redan i början av 1600-talet flera stenografiska system sett dagen, och den stenografiska konsten därstädes blivit känd och uppskattad, förblev det efter 30-åriga kriget utmattade Tyskland ännu länge ett land utan stenografi.

Den i England bosatte Samuel Hartlieb[2] samt Comenius, uppfostringslärans och folkskoletankens fader, och senare, teologen Becmann m. fl. talade visserligen i brev och uppsatser om den engelska snabbskriften och dess användning, och Johann Raue föreslog 1653 kurfursten av Sachsen Johann Georg I att införa stenografi som läroämne i skolorna;[3] men den förste som i ett tryckt arbete *visat* hur en engelsk snabbskrift såg ut var den framstående rådmannen i Nürnberg, politikern och skalden Georg Philipp *Harsdörffer*.[4]

Denne, som fortsatte Daniel Schwenters 1636 utgivna »*Mathematische und philosophische Erquickstunden*»[5] med en tredje del (1653) innehållande »*Fünfhundert nützlichen und lustigen Kunstfragen und derselben gründlichen Erklärung*», lämnar där i första avdelningen (sid. 53) en kortare beskrivning på John Willis' stenografiska system med återgivande av dess alfabet och vokalbeteckning.

---

[1] Här ingår även Tysk-Österrike.

[2] Den förste som till Tyskland överförde det av John Willis så att säga »skapade» *ordet* stenografi (del I, sid. 74).

[3] Johnen, *Allgemeine Geschichte der Kurzschrift*. 3. upplagan. Sid. 45.

[4] Under 30-åriga krigets ej minst för Nürnberg oroliga år var det Harsdörffer, som å sin stads vägnar upprepade gånger underhandlade med både Axel Oxenstierna och Gustaf Horn.

[5] De två första delarna, vilka Schwenter vid sin död 1635 efterlämnat i manuskript, trycktes året därpå på befallning av hertig Johann d. y. av Braunschweig-Lüneburg. Här talar Schwenter om Ciceros skrivare »som kunde skriva fortare än andra kunde diktera» (sid. 517); men då han skall besvara frågan hur detta var möjligt, har han endast förkortad *vanlig* skrift att bjuda på.

HARSDÖRFFER (WILLIS).

1653.

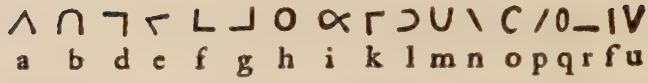

Die Stimmer werden nun leichtlich mit Strichlein daran gehängt/ wie hier an das

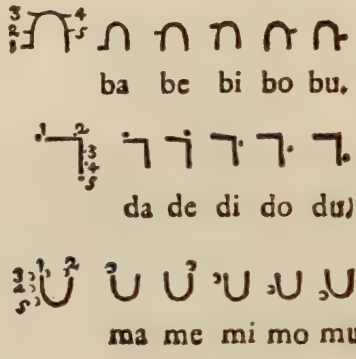

G 3 Auf

Reproduktion efter Schwenters »*Mathematische und philosophische Erquickstunden etc.*» 3. delen. Sid. 53.

Som synes saknas här alfabetets sista bokstäver, och redan Alfred Junge[1] drog därav den slutsatsen att *Harsdörffer* icke sett den williska läroboken utan på omvägar (antagligen från något icke stenografiskt arbete på latin) fått detta alfabet.

Att Harsdörffer icke haft någon närmare kännedom om Willis' system framgår emellertid allra tydligast av att vokalbeteckningen är felaktigt återgiven. Den för Willis' system med alla dess efterföljare så betydelsefulla s. k. intermitterande vokalbeteckningen (Del I. sid. 77) har Harsdörffer icke alls förstått, utan uppfattat de förminskade *r*-strecken på första raden och *m*-halvcirklarna på tredje raden som ställföreträdare för vokalerna, så att det blivit *ba be bi bo bu* och *ma me mi mo mu* i stället för *bar ber bir bor bur* och *mal mel mil mol mul.*

Att tecknet för *c* kommit något på sned torde väl få betraktas som ett skrivfel, och så även den felaktiga ordningen i placeringen omkring *m*.

[1] Junge, *Die Vorgeschichte der Stenographie in Deutschland.* Leipzig 1890. Sid. 13.

Harsdörffer anger ej, att det är fråga om Willis' system, men torde väl liksom så många andra 1600-talets författare ha betraktat de stenografiska tecknen som ett arv från äldre tider (del I. sid. 343, not. 2).

SCHOTT (SHELTON).
1664.

En mera ingående beskrivning fick Sheltons engelska system eller rättare sagt den posthuma latinska upplagan av detsamma, tack vare jesuiten och matematikern Kaspar *Schott* i Würzburg, vilken i sin 1664 utgivna »*Technica curiosa*» (nytryck 1687) bland andra »*Mirabilia graphicorum*» lämnar en ganska utförlig redogörelse[1] för detsamma (även angivande, att det är fråga om Sheltons takygrafi), jämte avbildningar av alfabet, teckenförbindningar, vokalbeteckning m. m.

Här nedan återgives grundalfabetet, samt schemat för vokalbeteckningen.

Alfabet.

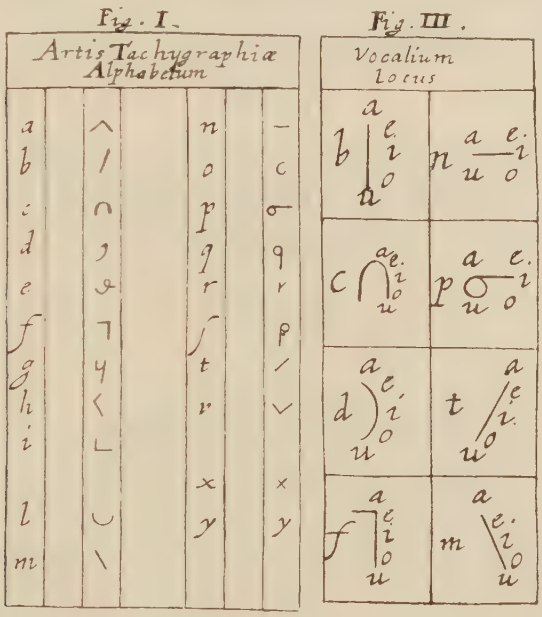

Reproduktion efter Schotts »*Technica curiosa sive mirabilia artis libris XII comprehensa*». Nürnberg 1664. Sid. 532.

[1] Närmare härom i Mosers »*Allgemeine Geschichte der Stenographie*». Leipzig 1889. Sidor 94—97, samt i Junges »*Vorgeschichte*». Sidor 16—20.

De schottska teckenbilderna i inalles 10 »figurer» äro vackert återgivna och på enstaka undantag när även korrekt utförda.

Mot alfabetet är ingenting annat att anmärka än att *b* blivit något lutande i stället för vertikalt, samt att *d* ej fått sin rena kvartcirkelform. Schott har så noga kopierat originalet, att han mellan *i* och *l* samt mellan *v* och *x* lämnat luckor, vilka därstädes antagligen helt enkelt tillkommit genom att de för latinet obehövliga tecknen för *k* och *w* först medtagits, men sedan utan vidare bortskrapats. Även Sheltons tabeller för konsonantsammansättningar äro intagna, och med samma exempel som i originalet.

Schotts stora, på latin skrivna arbete, förlorade sig snart i de stora biblioteken, och det var huvudsakligen genom Carl Aloys Ramsay, som Sheltons system skulle bli känt i Tyskland.

RAMSAY.

1678.

I Frankfurt am Main offentliggjordes 1678 en lärobok i Sheltons engelska snabbskrift (30 sidor i liten oktav) först för latin och några månader senare för tyska språket.[1] I den latinska upplagan angives varken författare, förläggare eller utgivningsort, men i den tyska finner man å ett graverat tilläggsblad initialerna C.A.R. jämte »*Johannis Georgij Cheeus*» (boktryckaren) samt »*Francofurti ad Maenum*».

Detta var den första tyska läroboken i stenografi.

Redan efter ett år, d. v. s. 1679, kom samma system ut i ny oförändrad upplaga, där Carl Aloys *Ramsay* framträder som författare, och bokhandlaren i Leipzig Johann Fritzsche som förläggare.

Att det här är fråga om Sheltons engelska takygrafi, därom nämnes emellertid ingenting, och Ramsay har därför också av den franske historieskrivaren Fossé och flera dennes eftersägare blibit betraktad som en »djärv plagiatör». Detta är dock fullkomligt oberättigat, ty han hade aldrig utgivit sig för att vara någon systemuppfinnare, och att han ej hos uppfinnarens rättsinnehavare (om det 1678 överhuvud taget fanns några rättsinnehavare) skaffat sig tillstånd, må honom förlåtas, så mycket mer, som han i likhet med så många andra på den tiden, betraktat de stenografiska tecknen som ett arv från äldre tider, och således »allas egendom» (se vidare del I, sid. 343).

[1] I förordet till en andra upplaga talar Ramsay om, att han först låtit införa och publicera dessa översättningar i veckotidningar i Frankfurt, men torde härmed endast ha menat, att han i dessa tidningar *annonserat* sina först utgivna upplagor (Junge i »*Archiv für Stenographie*» 1894. Sid. 21).

Titelbladet till den första tyska läroboken i stenografi.

TACHEO-
GRAPHIA.

Oder

Geschwinde
Schreib-Kunst/

vermittelst welcher

Ein jedweder die Teutsche
Spraache so geschwinde schreiben
kan / als selbe mag geredet
werden.

Allen Kunst-begierigen zu liebe aufs
Kürtzeste verfasset und an den
Tag gegeben.

Gedruckt im Jahr 1678.

Reproduktion efter *Tacheographia, Gedruckt im Jahr 1678.* Nytryck utgivet av Akademiska stenografföreningen Stolze-Schrey. Berlin 1904.

Ramsays födelse- eller dödsår känner man ej, och om hans liv ingenting annat än att han flackade omkring från land till land, sysslande med nya översättningar och nya upplagor av sin takygrafiska lärobok. Än var han i Tyskland, än i Frankrike eller Italien, och som det synes minst i sitt eget hemland.

Under det att de latinska och franska översättningarna snart

skulle glömmas,[1] blev det den tyska förunnat att leva hela 1700-talet igenom.

Redan samma år som första upplagan offentliggjorts gav en lärare och präst, Hartnach,[2] utan vidare ut ett eftertryck, ett exempel som senare följdes av flera boktryckare, mot vilkas tilltag Ramsay stod maktlös.

Bielcke i Jena skaffade sig till och med »nya» upplagor av den latinska läroboken genom att sätta in nya eller ändrade titelblad.

Det var emellertid icke endast i bokform som Ramsays läroböcker funno efterapare. Mest känd blev hans takygrafi genom en del »*curiosa*» samlingsböcker, där densamma beskrives mer eller mindre utförligt, tillsammans med andra märkvärdigheter. Redan samma år som Ramsays andra tyska upplaga kom ut, offentliggjorde en boktryckare Mieth i Dresden tvenne sådana arbeten »*Die Curiose Schreibe-Kunst*» och »*Der Curiose Schreiber*». I dessa återgives Ramsays tyska lärobok med texten kapitel för kapitel i det närmaste överensstämmande med originalet, samt å ett särskilt tilläggsblad, jämte Harsdörffers williska alfabet, Ramsays tecken, teckenförbindningar och förkortningar, förminskade men på några få undantag näi korrekt utförda.

Slutligen finner man Ramsays takygrafi i nya avtryck, utgivna av boktryckaren Gessner i Leipzig, både som särskilt häfte och som del av den i många upplagor (den sista 1792) utkomna Schröters »*Briefsteller*». Här voro dock stenografiska tecken och ordbilder sämre utförda än i de äldre avtrycken.

Nästan alla dessa Ramsays plagiatörer försvara sig med att takygrafien icke varit en uppfinning av Ramsay, samt att priset för originalupplagorna — först 6 och sedan 4 Groschen — varit så »oerhört» högt (!).

Alfabet.

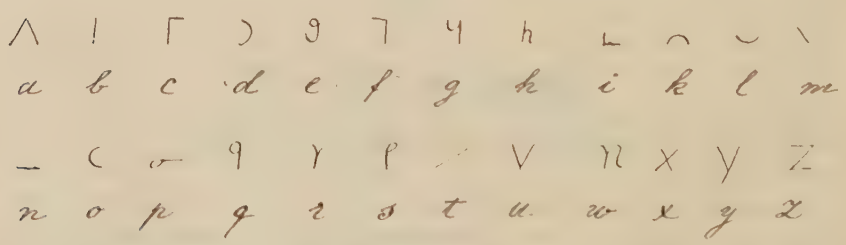

[1] Den italienska, som omnämnes i förordet till andra tyska upplagan, torde aldrig h blivit tryckt.

[2] Hartnach blev utnämnd till kyrkoherde i Bramstedt, sedan han gjort sig omöjlig som lärare genom att under agande slå av ett par revben på en av sina elever. (Junge i sin »*Vorgeschichte*». Sid. 80).

Vokalschema.

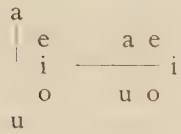

En jämförelse med Sheltons alfabet (del I, sid. 88) ger vid handen, att endast tecknen för *h* och *w* i Ramsays tyska system skilja sig från motsvarande tecken i originalsystemet; och vad *h*-tecknet beträffar så finnes detta redan av Edmund Willis använda vanliga skriftens *h*, även hos Shelton i hans *sh* samt i förkortningarna för *hath*, *host* m. fl. Då härtill kommer att den s. k. intermitterande vokalbeteckningen är densamma i båda systemen, samt att läroböckerna, vad beträffar så väl teckentabellernas uppställning som reglernas avfattande i hög grad överensstämma, kan man utan tvekan taga som avgjort, att det är *Sheltons*[1] takygrafi, som Ramsay haft till förebild, trots det namnet Shelton veterligen icke förekommer i någon av hans översättningar. Detta får emellertid ej fattas så att Ramsay skulle ha inskränkt sig till att utan vidare tecken för tecken överföra det engelska originalet till tyska. Han har icke blott (helt naturligt) uteslutit allt som varit utan betydelse för en tysk stenografi, utan även i många fall vidtagit behövliga ändringar för att bättre tillgodose tyska språkets egenheter. Själv framhåller han också i förordet till första upplagan av läroboken att det för varje språk fordras en särskild »*Methodus*».

Ehuru mera likt originalet än den franska översättningen, kan således även den tyska översättningen göra anspråk på att bli betraktad som en i viss mån självständig bearbetning av Sheltons takygrafi. Att Ramsay även skulle ha tänkt på att fördela tecknen med mera hänsyn till ljudens förekomst i tyska språket hade väl varit att begära för mycket så långt tillbaka i tiden som på 1600-talet.

Vad de enkla vokal- och konsonanttecknen beträffa fanns emellertid, som nämnt, ingen väsentlig skillnad i de båda läroböckerna, men medan Shelton har upptagit 53 konsonantförbindningar (Del I, sid. 91) har Ramsay endast 33, av vilka tecknen för *ch, sh (sch), st* och *th* (se nedan) synas vara av Ramsay själv införda särskilda tecken, medan de övriga äro regelbundet bildade liksom nästan alla Sheltons. En egendomlig tillfällighet har gjort att Ramsay här för den ofta förekommande förbindelsen *kl* (som helt naturligt ej fanns upptagen bland Sheltons engelska konsonantförbindningar) fått samma bekväma teckenform (se nedan), som Gregg i sitt fonetiska

[1] Och icke, som flera historieskrivare anse, Witts *Brachygraphia* (del I, sid. 97).

system målmedvetet skaffat sig för *kr* och med en något utböjd senare del även för *kl*.

Vad de enkla vokalerna beträffa finnes ingen annan olikhet än att Ramsay i början av ord använder alfabetets vokaltecken endast då ordet står först i en sats, eller när föregående ord slutar med vokal, medan hos Shelton däremot alla vokaler i början av ord utskrivas bokstavligt. Avvikande från originalet är också kapitlet om »diftongerna». Medan Shelton även här helt enkelt tillämpar den »intermitterande» beteckningen genom att ställa tecknet för den senare vokalen på den förras plats, har Ramsay infört särskilda beteckningar: för *au* ett streck *genom* föregående konsonanttecken, för *eu* och *ei* två punkter över varandra samt för *ä, ö* och *ü* två punkter vid sidan av varandra, ställda på grundvokalens plats.

Exempel.

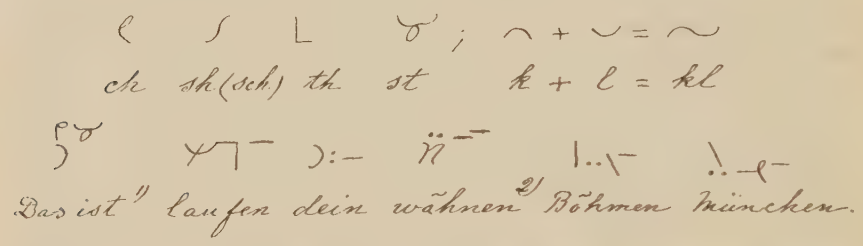

[1] Här står *s* på *a*'s plats i förhållande till *d* men också tecknet för *st* i stället för utskrivet *i* på *i*'s plats i förhållande till *s*. [2] Här stå punkterna på *a*'s plats.

Antalet tecken för förstavelser, mer eller mindre godtyckliga, uppgår till 28 (Shelton 44); men vad slutstavelserna beträffa har Ramsay ansett sig endast behöva förkortning för ändelsen *-ung* (Shelton 27).

Ordförkortningar finnas endast upptagna för gamla och nya testamentets böcker, tillsammans 63 stycken. Vad stavningen beträffar har Ramsay ingenting annat att säga, än att *u* uteslutes efter *q*, i slutet av ord likaså *f* efter *p*, samt att dubbel konsonant skrives enkelt; men av några exempel synes framgå att även stumt *h* kan utelämnas.

I andra upplagen av läroboken kommer Ramsay med ett meddelande till »*den Liebhabern*» att han håller på med ett alldeles nytt arbete: »*Brachygraphia universalis*», d. v. s. en allmän snabbskrift medelst vilken vem som helst »*alle Sprachen in der Welt zehnmal geschwinder als auf jetzt gedachte Manier schreiben mag (!)*» Försiktigtvis tillägger han dock: »*Ob aber solches in öffentlichen Druck wird kommen, kann ich niemandem versprechen.*»

Som pionjär för den moderna stenografiens överförande till kontinenten skall främlingen från Albions ö — »stenografiens vandrande riddare» — alltid behålla en aktad plats i stenografiens historia, och detta ej minst i Tyskland, där hans läroböcker — isynnerhet plagiaten — spredo kännedomen om att det fanns en för tyska avpassad stenografi, och höllo densamma levande, ma vara med ett svagt liv, under mer än ett sekel.

Trots mängden av nya upplagor känner man dock nästan ingenting om att systemet i Tyskland kommit till *användning*. Men så var ej heller jordmånen därstädes för den stenografiska konstens utnyttjande på långt när så god som i England, med dess friare statsskick och helt andra ekonomiska och kulturella förhållanden.

Betecknande för de språkliga och stenografiska förhållandena i Tyskland under 16- och 1700-talen är, att de enda kända fall av någon betydelse, då stenografien kommit till praktisk användning, gällt kejsarinnan Maria Teresias livmedikus Gerhard *van Swieten*,[1] samt den framstående styresmannen i furstbiskopsstiftet Münster under 7-åriga kriget friherre Franz *von Fürstenberg*,[2] vilka båda använde stenografi för sina anteckningar: den förre Sheltons engelska system på *latin* och den senare Macaulays engelska system på *franska* språket.

BUSCHENDORF (REES).

1796.

I »*Journal für Fabrik, Manufaktur, Handlung und Mode*», 1796, februarinumret, finner man bland annat en uppsats om »*Stenographie oder Kurzschreibung*» av Karl Friedrich *Buschendorf*, en mångintresserad skriftställare i Leipzig. Här (sidor 141—145) talar författaren varmt om stenografiens betydelse ej minst för affärsvärlden, och återger samtliga tecken och teckenförbindningar i det 1790 av engelsmannen Thomas Rees offentliggjorda systemet — liksom i originalet utan vare sig exempel eller övningstext. Även återger han Rees' ordförkortningar (s. k. *contractions*) i vanlig skrift på tyska, vid vilka i regel första bokstaven utskrives, med enkla eller dubbla streck tillfogade på olika sätt. Så t. ex.: *d* med ett streck under = *darüber* eller *darauf*, *d* med ett streck över = *darunter*, *d* med ett streck framför = *darnach* och med ett tvär-

[1] Den i Holland födde van Swieten var ledamot av Kungl. Svenska Vetenskapsakademien.

[2] Närmare om v. Fürstenbergs dagboksanteckningar av Ahnert i *Korrespondenzblatt* 1912. Sid. 17 o. f.

streck = *durch*, *o* med ett streck under = *oben*, med två streck = *oberste* o. s. v.

Buschendorf talar själv om, att det är fråga om Rees' system, men påstår samtidigt, att dessa stenografiska tecken blivit *»von den Franzosen neuerfunden, und von den Engländern angenommen(!)»*[1]

Alfabet.

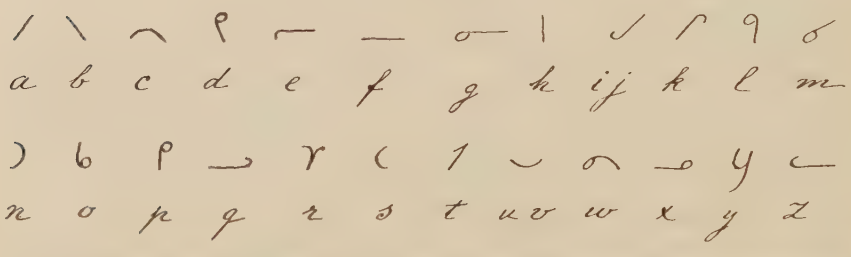

Att Buschendorf bland alla den tidens många engelska system fått se just Rees', trots sina 8 upplagor jämförelsevis okända system, torde väl ha berott på en ren tillfällighet. Att detta system var »långt ifrån fullkomligt» insåg han också själv och framhåller särskilt det oegentliga i, att just de oftast förekommande förbindningarna blivit de svåraste att utföra.

Något direkt inflytande på den tyska stenografiens utveckling fick systemet icke, men Buschendorfs uppsats fäste åter uppmärksamheten på en konst, som var på väg att glömmas, och blev så att säga inledningen till att flera mera självständiga tyska geometriska system sågo dagen.

Anmärkningsvärt är också att Buschendorf icke blott var den förste, som använde benämningen *Kurzschreibung* — ett ord som sedan övergick till *Kurzschrift* — utan även den förste, som insåg och påpekade stenografiens betydelse för handelsvärlden.

MOSENGEIL I.

1796.

Friedrich *Mosengeil* föddes 1773 i byn Schönau nära Eisenach, där hans fader[2] var kyrkoherde, och inskrevs efter genomgånget gymnasium som teologie studerande vid universitetet i Jena. Efter att en kortare tid ha varit sin till Frauenbreitungen förflyttade fader behjälplig i dennes pastorala arbeten, förmåddes han av en vän att antaga plats som lärare i matematik och tyska språket vid dennes

[1] *Buschendorfs Journal* 1796. Sid. 142. Redan Gabelsberger och Leichtlen uttala sig mycket skarpt om denna okunnighet i stenografiens historia (resp. läroböcker sidor 81 och 29).

[2] Släkten tros härstamma från Danmark.

i det i närheten belägna Zillbach nyupprättade skogsinstitut. Där stannade Mosengeil åren 1796—99, varefter han återvände till fadern, för vilken han under alla dessa år hade fortsatt att vikariera, och fått rykte om sig att vara en god predikant. En gång blev han anmodad att hålla en söndagspredikan inför hertig Georg av Sachsen-Meiningen å dennes närbelägna sommarslott Altenstein, och denna tillfällighet skulle komma att få ett avgörande inflytande på hans hela framtid. Han fick från den stunden i hertig Georg en varm gynnare, och några år efter dennes död överraskades han av en skrivelse från änkehertiginnan, som erbjöd honom att bli lärare och uppfostrare för hennes ende son, den då 5-årige nye hertigen Bernhard. Under 16 år fick Mosengeil åtfölja denne på resor till Schweiz och Italien, Holland och Frankrike, och till sist även vara med under åren vid universiteten i Jena och Heidelberg, där han också själv åhörde föreläsningarna. När hans unge lärjunge 1821 övertog regeringen stannade Mosengeil allt fortfarande i Meiningen som vän och rådgivare, blev Oberkonsistorialrat, och dog därstädes 1839 allmänt aktad och ansedd.[1]

Under vistelsen vid skogsinstitutet i Zillbach offentliggjorde Mosengeil, strax efter det Buschendorfs uppsats sett dagen, en lärobok i tysk stenografi med titeln: *Stenographie für die Deutsche Sprache erfunden von Friedrich Mosengeil.* Eisenach, bey August Krumbhaar. 1796.

Å titelbladet nämnas varken Taylor eller Bertin, men efter att ha framhållit att Taylors system var en uppfinning »av första rang» säger han i inledningen (sid. 7): »Taylorska systemet använde herr Bertin på franska språket, och hans 1792 i Paris utkomna bok har *hauptsächlich dieses System einer Deutschen Stenograhpie veranlasst*».

Mosengeils system är också (via Bertin) uppbyggt efter samma grunder och med i huvudsak samma tecken som Taylor använt, men hans system är ingen direkt översättning utan en fri omarbetning (mycket mera självständig än Ramsays bearbetning av Sheltons system), där de enkla tecknen äro fördelade utan hänsyn till originalet, och där nya idéer tillämpas så väl ifråga om diftonger och konsonantförbindningar, som vad förkortningars uppställande beträffar.

Mosengeils stenografi försvarar därför mer än väl sin plats som det första tyska originalsystemet. Gabelsberger kallar honom också »tyska stenografiens ärevördige veteran».

---

[1] Mosengeil var även känd som vitter författare och utgivare av läroböcker för den lägre undervisningen, vilka i stor utsträckning användes inom hertigdömet.

Alfabet.

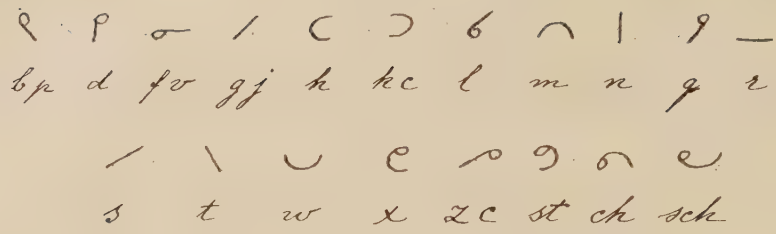

Tecknen för *l, z* och *c* skrivas nedifrån uppåt. Av alla dessa tecken återfinnas hos Taylor och Bertin (Del I, sid. 355) i samma betydelse endast *b* och *l*, och tecknen för *x st ch* och *sch* äro helt och hållet nya. Idén att använda samma tecken för *b* och *p* är även Mosengeils egen. Vad vokalbeteckningen beträffar följer Mosengeil visserligen i stort sett Bertin, men visar dock även här en ej oväsentlig självständighet. De enkla korta vokalljuden betecknas endast i början och slutet av ord medelst en och samma punkt i linje med resp. konsonantteckens början eller slut. De utdragna *(gedehnte) äh öh yh* betecknas (även inuti ord) medelst ett litet i vanliga skriftens lutning draget streck, de övriga långa vokalljuden medelst ett litet vågrätt streck. Diftongerna betecknas liksom de enkla vokalljuden medelst en punkt (även inuti ord), men *vid sidan av konsonanttecknet* i olika lägen för vardera av tvenne grupper.

Ordbildning.

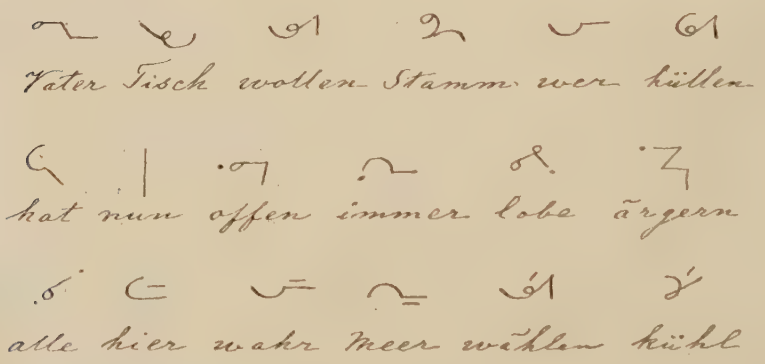

För 39 konsonantsammansättningar har Mosengeil särskilda beteckningar, men icke så att varje sådan fått *sitt* tecken, utan så att samtliga ifrågavarande sammansättningar fördelats på endast 10 tecken.

Konsonantsammansättningar.

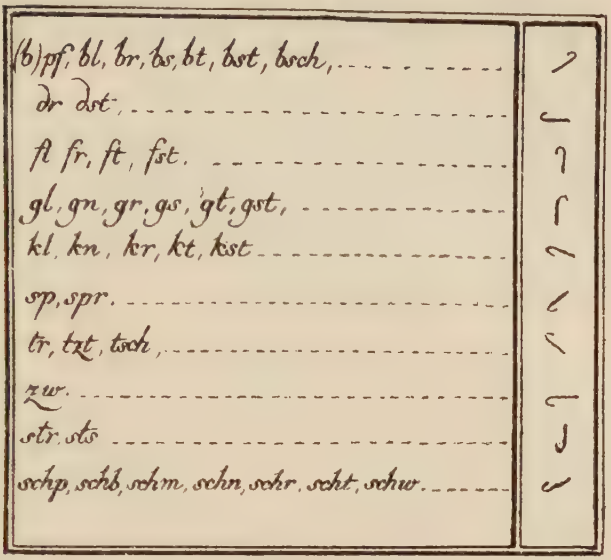

Reproduktion efter Mosengeils lärobok. Eisenach 1796. Tab. 2. Nytryck 1903.

Idén till införande av dessa teckenformer i systemet synes Mosengeil ha fått från Bertins ändelsetecken, vilka hos denne användas i stor utsträckning i mer än en betydelse. Denna mångtydighet blir emellertid ännu farligare, när det gäller konsonantförbindningar. Att t. ex. tecknet för *pf* även kan läsas som *bl br bs bt bst* eller *bsch* måste ju avsevärt försvåra läsningen. Fåfängt letar man i läroboken efter något motiv eller försvar för denna märkvärdighet.

Att använda särskilda tecken för konsonantsammansättningar torde vara Mosengeils egen idé, ty man får väl antaga att han, då han arbetade på sin första upplaga, icke sett något annat system än Bertins.[1]

För ett fåtal stavelser (förstavelser) finnas även särskilda tecken, men även här varje tecken i mer än en betydelse. Så t. ex. betyder ett litet tillbakalutat streck både *ver, vor* och *für*.

Av ej ringa intresse är det mycket originella sätt på vilket Mosengeil får sina slutstavelser samt i sammanhang därmed alla sina förkortningar.

Samtliga enkla tecken ha sådan form att, där de sluta, en liten släng eller utböjning kan tillfogas vare sig åt höger eller vänster. Tillsättas nu sådana utböjningar från vänster till höger så får man

[1] Vad Mosengeil i sitt förord och inledning säger om den engelska stenografien återfinnes hos Bertin, och likaså ett brev från Molineux till Locke, som han citerar.

av *b -bar,* av *f -fach,* av *g -ung, -ang, -äng* och *-ing,* av *k -keit,* av *l -lich,* av *ch -chen* o. s. v.; och tillsättes utböjningen från höger till vänster så får man participändelsen *-end* efter resp. slutbokstav i stammarna.

Stå däremot dessa tecken *ensamma,* bilda de ordförkortningar (dock endast för formord). Så t. ex. utan utböjning *b* = *bis, m* = *man, mein* eller *mir, ch* = *nach* etc.; men med utböjning från vänster till höger (enstaviga ord) *b* = *bald* eller *bloss, m* = *mehr* eller *mich, ch* = *noch* o. s. v.; och med utböjningen åt andra hållet (flerstaviga ord) *b* = *besonders, m* = *nämlich* eller *unmöglich, ch* = *nicht, allein* eller *sondern auch* o. s. v.

Exempel.

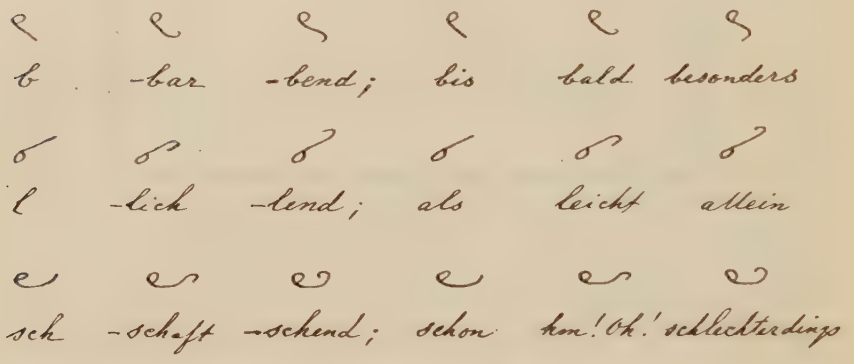

Men ej nog härmed: även de 10 tecknen för konsonantsammansättningar kunna behandlas på samma sätt för att bilda de olika böjningsformerna av hjälpverben *haben* (konsonantförbindningarnas tecken oförändrade), *sein* (med utböjning från vänster till höger) och *werden* (utböjning från höger till vänster) t. ex. *dr* = *ich habe, gl* = *er hat, kl* = *ich hatte* o. s. v.; *dr* (med utböjning från vänster till höger) = *ich bin, gl* (med utböjning från vänster till höger) = *er ist, kl* (med utböjning från höger till vänster) = *ich war* o. s. v.; samt *dr* (med utböjning från höger till vänster) = *ich werde, gl* (med utböjning från höger till vänster) = *er wird, kl* (med utböjning från höger till vänster) = *ich wurde* o. s. v. Således här, i motsats till när det gällde de *enkla* tecknen, ingen som helst ledning för minnet. En liten cirkel över resp. tecken betecknar pluralis.

Antalet ordförkortningar uppgår till omkring 80, men dessa användas för tillsammans omkring 150 olika ord.

Vad stavningen beträffar förklarar Mosengeil, att man endast

behöver taga så mycken hänsyn till ortografien, som undvikandet av förväxlingar kräver.

Sammanhängande text.

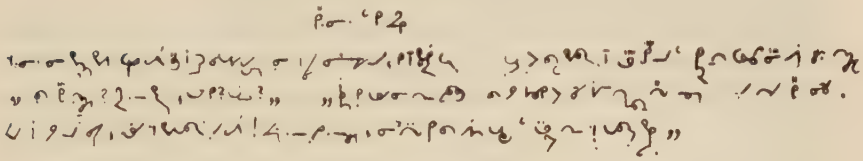

Reproduktion efter Mosengeils lärobok. Eisenach 1796. Tabell 3. Nytryck 1903.

Överföring.

Der Affe und das Pferd.

Ein Affe von bekanntem bösen Herzen, schimpfte einst in König Löwens gegenwart auf ein junges, feuriges Ross, das ihn beleidigt hatte. Einige Tage nachher besuchte ihn eben dieses Ross und dankte ihm höflich für seine neuliche Empfehlung. »Ich dich empfohlen? fragte er betreten, wie das? wodurch?» — — — o. s. v.

Mosengeils lärobok betydde första steget till en sammanhängande utveckling av den tyska snabbskriften, och densamma vann flera intresserade läsare (en andra upplaga[1] kom ut 1799, egenmäktigt utgiven av hovbokhandlaren Wittekindt i Eisenach), men någon användning i praktiken fick systemet icke. Själv säger Mosengeil i sin anspråklöshet i förordet till en senare helt och hållet omarbetad upplaga (sid. 45) att vänner och bekanta betraktade hans stenografi »mera som en kuriositet än en lönande konst, värd inlärandets möda».

Påtagligt är också, att mängden av flertydiga tecken för konsonantförbindningar och förkortningar tillsammans med den för tyska språket så föga lämpliga »interpunkterande» vokalbeteckningen, skulle i hög grad förringa systemets värde.

Bearbetningar av Mosengeils första system kommo ut både före och efter hans död.

Österrikaren *Riehr*, präst i Salzburg, offentliggjorde 1808 under pseudonymen R**** en lärobok i stenografi,[2] som i stort sett icke var något annat än Mosengeils system med en del ändringar i den bokstavliga vokalbeteckningen, genom vilka han närmade sig Horstig. Enda olikheten i konsonanternas beteckning var att *x* skrevs = *ks*, att Mosengeils *st* blev = *s* + *t*, hans *q* = *ch* och att *sch* fick ett nytt tecken.

[1] Även lär ett nytryck ha utkommit redan 1797.
[2] R****, *Anleitung zur deutschen Stenographie.* Salzburg 1808. Beij F. X. Duyle.

Även Mosengeils så karakteristiska förkortningsregler upptogos av Riehr, — ehuru med uteslutande av originalets beteckningssätt för hjälpverbens böjningsformer — och detta utan att ens komma med några nya exempel.

Riehr nämner i sitt förord, hurusom han, efter att förut ha känt Mosengeils snabbskrift började lära sig Horstigs enklare tecken, men sedan efter »många fåfänga försök och övningar» återvände till Mosengeils system, och »hellre underkastade sig dess många svårigheter än de allvarsamma bristerna i Horstigs lärobok».

Den bajerske löjtnanten J. G. *Berthold* (1819)[1] har vad *ch, sch, q* och *x* beträffa icke följt Riehr — vars bearbetning han kanske icke heller sett — utan vad dessa tecken beträffa behållit Mosengeils beteckningar, men däremot ändrat *g, h, k, m, t* och *w* (för *k* återgick han till Taylors eget tecken). För konsonantsammansättningarna upptog även Berthold samtliga Mosengeils 10 tecken, ehuru med något annorlunda fördelning, och vad beteckningen av vokaler och diftonger beträffar följde han i stort sett originalet. Även förkortningsreglerna för slutstavelser och ord — jämte exemplen — äro fullt överensstämmande med Mosengeils; men i stället för dennes utböjningar (slängar) på tecknen för konsonantsammansättningarna för att få böjningsformerna av hjälpverben *haben, sein* och *werden* tillfogar han till tecknen *h, s,* och *r* små raka streck och punkter i olika riktningar, något påminnande om både övergångstidens »Nya noter» och Brights *Characterie* (del I, sid. 51 och 62).

Å titelbladet — en nästan ordagrann avskrift av Bertins — till sin lärobok anger Berthold Taylor som systemets uppfinnare, men om sitt förhållande till Mosengeil säger han märkvärdigt nog ingenting.

I fråga om överdrivna berättelser rörande den antika stenografien har Berthold gått längre än de flesta av de äldre hävdatecknarna. Han påstår bland annat att Xerxes hade stenografer vid sina krigshärar, ett påstående som efteråt återgivits av såväl Gabelsberger[2] som historikern Anders.[3]

Någon praktisk betydelse fick denna bertholdska bearbetning icke, men samma bajerska »*Kammer der Reichsräte*» som våren 1819 lämnade obeaktad en ansökan om hjälp från Gabelsberger, beviljade ungefär samtidigt ur egna medel ett understöd åt Berthold.[4]

I. F. Stärk (1822),[5] som kallar sig »geodet och lärare», nämner

[1] Berthold, *Allgemeines System der Stenographie.* München 1819, beij Joseph Lindauer.
[2] Gabelsberger, *Anleitung.* Sid. 29. Noten.
[3] Anders, *Geschichte und Literatur der Stenographie.* Coeslin 1855. Sid. 8 och 9.
[4] Alteneder, *Franz Xaver Gabelsberger.* München und Leipzig 1902. Sid. 57.
[5] Stärk, *Deutsche Stenographie oder Schnellschreibkunst.* Berlin 1822. beij Ludwig Oehmigke.

ingenting om varken Taylor eller Mosengeil, och icke ens något om Berthold, vars lärobok han dock nästan i alla detaljer — tecken som förkortningar — utan vidare kopierat,[1] vilket icke hindrade att även *han* fick ett statsunderstöd av sin regering (Preussen)![2] Erkännas bör emellertid att Stärks autograferade lärobok i formellt avseende fördelaktigt skiljer sig från äldre tyska stenografiska läroböcker genom att förtydligande exempel ganska rikligt här och var äro insatta *i texten,* just där de bäst behövas.

HORSTIG.

1797.

Karl Gottlieb *Horstig* föddes 1763 i Reinswalde i Niederlausitz, där fadern var på en gång lärare, klockare, kyrko- och häradsskrivare, och blev efter studier i Leipzig liksom Mosengeil evangelisk präst. Vid universitetet inskränkte han sig emellertid ej enbart till teologien utan studerade även moderna språk, musik och en mängd andra ämnen. Senare, som privatdocent i Heidelberg, föreläste han i både teologi, psykologi, tyska spraket, matematik, perspektiv- och teckningslära samt musik. Han talade italienska, franska, engelska och holländska.

Liksom Mosengeil hade Horstig även turen att få en inflytelserik gynnare och detta i hertiginnan Juliana av Schaumburg-Lippe, som 1792 kallade honom till Bückenburg för att söka lugnande ingripa i där rådande oroliga, religiösa förhållanden, och där han året därpå blev Landessuperintendent[3] och Oberprediger.

Ohälsa tvang honom emellertid att 1805 lämna sina befattningar i Bückenburg, och efter tillfrisknandet drog han sig några år senare tillbaka till det 1808 av honom inköpta lilla slottet Miltenburg vid Main, där han under fortsatt sysslande med teologiska och pedagogiska frågor stannade till sin död 1835. Några år senare vid ett besök i Miltenburg upphöjde kung Ludvig av Bajern hans änka i ärftligt adelstånd.[4]

Endast ett år efter det Mosengeils första system sett dagen, d. v. s. 1797, offentliggör Horstig sin »Förenklade tyska stenografi»,[5] av vilken en andra (och sista) oförändrad upplaga kom ut senare samma år.

[1] *En* självständig idé torde Stärk dock haft, när han (liksom senare Merkes) betecknat dubbelkonsonanter medelst små tvärstreck.

[2] *Deutscher Stenographen-Kalender* 1896. Sid. 106. Uppsats av Johnen.

[3] Ungefär detsamma som »kontraktsprost».

[4] *Festbuch zur Mosengeilfeier.* Berlin 1896. Sid. 36 o. f.; samt Johnens uppsats i *Deutscher Stenographen-Kalender* 1897. Sid. 163 o. f.

[5] *Erleichterte deutsche Stenographie von Horstig.* Leipzig bei Voss und Compagnie, 1797.

Av uttalanden i förordet till första upplagan framgår, att Horstig trott Frankrike vara föregångslandet på den tiden ifråga om stenografien. Visserligen anser han Taylor vara den moderna stenografiens fader, men framhåller, att dennes system genom fransmannen Bertin nått en fullkomning »som överträffat alla förväntningar», och talar om att »konsten i Frankrike på några få år kommit så långt, att man börjat ge ut klassiska författares arbete på stenografi».[1]

Något stenografiskt system torde Horstig dock icke ha *sett*[2] förrän 1796, då han — som redan förut funderat på, hur man skulle kunna få en tysk snabbskrift — »gladde sig åt» att i »*Journal für Fabrik und Manufacturen*» finna dessa stenografiska tecken, »som han så länge längtat efter», ehuru han icke fann dem motsvara sina förväntningar (förordet sid. 8). Om Mosengeils strax därefter offentliggjorda system säger han: »Ehuru jag först hade lust att känna mig något avundsjuk, tog dock inom kort en ren och uppriktig glädje överhanden, då jag fann att det fanns *någon* som velat med allvar taga itu med denna i Tyskland så länge förbisedda konst. Och dessutom stod det mig ju fritt *(blieb es ja meiner Willkühr überlassen)* att för mitt eget stenografiska bruk på bästa sätt utnyttja dessa nya tecken».

Att Horstig med detta »sitt eget stenografiska bruk» icke endast menat »användning för eget bruk», eller åtminstone att, om så varit till en början, han snart beslutat sig att söka utarbeta ett nytt för allmänheten avsett bättre system grundat på de mosengeilska tecknen, framgår klart och tydligt av den omedelbara fortsättningen till ovan citerade sats. Utgående från bristerna i »*die bisherige Stenographie*» redogör han nämligen för hur han kommit till *sitt* system, och detta på ett sådant sätt att intet tvivel kan råda därom, att det är Mosengeils lärobok han haft framför sig, när han gått till sitt arbete. I kort sammandrag säger han nämligen:

»Vad jag först lade märke till var naturligtvis den stora mängden enkla tecken, som måste försvåra inlärandet; men ännu mer den odrägliga *(unerträglich)* cirkeln som *del av* så många tecken, men som jag icke kunde lösgöra, förrän jag funnit en utväg att på annat sätt få ett tillräckligt antal tecken. Snart fann jag att

---

[1] Lafontaines fabler utgivna 1796 i Bertins stenografi.

[2] I en »*Nachschrift*» till *andra* upplagan säger Horstig att han nu fått tid göra sig bekant med engelsmännens 200 (?) försök i stenografi, särskilt John Angells system, samt att det gjort honom »inget ringa nöje» att finna vilka »oändligt stora svårigheter» människorna på den tiden hade att övervinna för att lära sig stenografi. I deras försäkran att de dock mer än väl belönats för sin möda såg han nämligen en uppmuntran »för oss, som med mycket mindre offer av tid och möda kunna lära oss denna konst».

lika väl som *b* och *p* hade samma tecken (Mosengeil), så kunde man också göra *d* = *t*, samt låta de besläktade *s* och *sch*, *h* och *ch*, *v* och *w*, *g* och *k* få tecken av samma form i olika storlekar. Cirkeln, som bekvämt kunde förenas med andra tecken, blev på detta sätt ett nytt självständigt tecken, och samma teckenbild som i den hittillsvarande stenografien endast betecknat *en* bokstav kom i stället att beteckna två sådana. Sedan gick jag vidare och fann, att de med utböjningar försedda strecken, som använts för att beteckna de sammansatta bokstäverna *sp*, *schr*, *schw* etc. även kunde frigöras, eftersom mina tecken för *s*, *p*, *sch*, *r* etc. i enkel förening med varandra, voro lika lättskrivna som dessa särskilda tecken i den hittillsvarande stenografien. Därigenom vann jag också den stora fördelen, att eleverna sluppo lära sig en mängd nya tecken, samt att man slapp dessa många tvetydigheter, vilka nödvändigtvis måste uppstå om ljuden *schl*, *schm*, *schn*, *schr*, *schw* etc. betecknades med ett och samma tecken. Vad vokalerna beträffa stod det klart för mig, att en enkel punkt som gemensamt tecken för dem alla, kunde vara till nytta vid snabbskrivning; men när jag i övningstexten fick se orden »*Belinde*» och »*Creatur*»[1] i *vanlig skrift*, insåg jag genast, att det dock var en stor brist — särskilt för domstolsprotokoll — att man i saknad av särskilda bestämda vokaltecken icke hade något medel att skilja 3, 4 eller ända till 5 ord från varandra. Då kom jag att tänka på, att de grekiska eller franska accenterna icke äro mycket svårare att skriva än punkter, och frågade mig, om man icke skulle kunna använda dessa för att beteckna de olika vokalljuden.»

Alfabet.

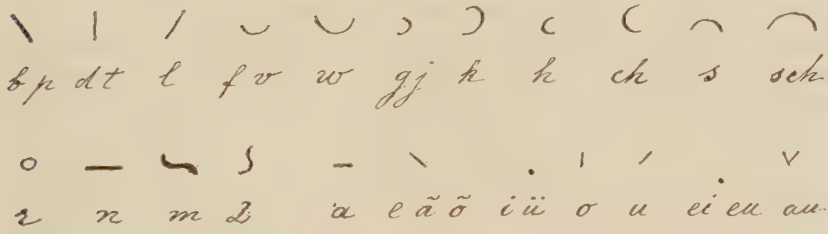

[1] Att just dessa två ord återfinnas i *Mosengeils* övningstext i vanlig skrift, torde kanske mer än något annat bevisa, att Horstig när han talar om »*die bisherige Stenographie*» avser dennes system.

Som synes hör Horstigs stenografi liksom Mosengeils till de s. k. nygeometriska systemen (Byrom och efterföljare), men med den genomgripande förändringen i den »interpunkterade» vokalbeteckningen, att den gemensamma punkten, som visar *var* vokalerna stå, ersatts med en del olika småtecken, vilka visserligen visa även *vilken* vokal det är fråga om, men som komma till användning endast *undantagsvis*.

Även i övrigt är systemet, som torde framgå av ovan citerade utdrag av förordet, så självständigt, som ett »geometriskt» stenografiskt system överhuvud taget kan vara. Av Mosengeils tecken har Horstig behållit det enkla raka strecket och halvcirkeln, vardera i 4 lägen. Men han nöjer sig ej (som engelsmannen Jeake[1]) med endast dessa 8 tecken, utan skapar sig nya sådana för *m* och *z*, samt använder de 4 halvcirkeltecknen *i två storlekar*.

Tillsammans med den lilla cirkeln som självständigt tecken får han således de 15 konsonanttecken, som han anser sig behöva.

De bokstavliga vokaltecknen ha införts för att *vid behov* kunna skilja olika ord åt. Eljest lämnas alla vokaler obetecknade.

En egendomlighet i Horstigs system är, »att pennan skall hållas som vid skrivande av hebreiska och syriska bokstäver något på sned, varigenom de vågräta och bakåt lutade strecken bli kraftigare än de andra».

Vad teckenfördelningen beträffar säger Horstig att, för att underlätta inlärandet, några av hans tecken likna motsvarande bokstäver i den vanliga skriften; men det ser dock ut som om han sökt fördela sina tecken så, att de på bästa sätt passa in i ordbilderna, samt dessutom tagit hänsyn till att varandra liknande tecken gåvos åt varandra liknande ljud. Hans konsonantförbindningar tyda också på en målmedveten teckenfördelning. Särskilt talar härför, att han åt *r* givit den lilla frigjorda cirkeln, vilken som han själv säger, »med största lätthet kan förbindas med alla de andra bokstäverna». Konsonantsammansättningarna erhållas i övrigt huvudsakligen medelst sammansmältning, vilket framgår av exemplen här nedan. Typiskt för principen är *st* i ordet »*Stein*». *R*-cirkeln tillfogas skarpt slutande stapel direkt utan hack, som i ordet *Dorn* här nedan.

[1] Del I, sid. 137.

Ordbildning.

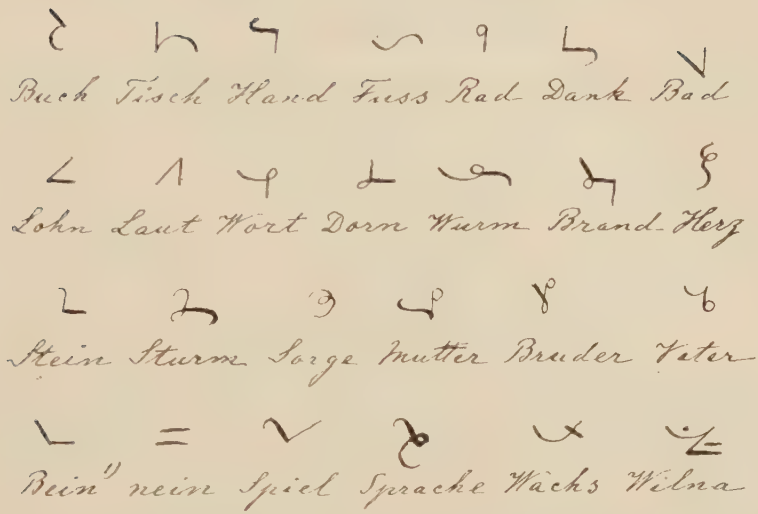

[1] I horstigska läroboken står ordbilden »*Bein*» utan tryckning på *b*.

Så mycket som möjligt undvikas trubbiga vinklar, och för att underlätta detta, kunna flera tecken även skrivas nedifrån uppåt, som i orden *Bad, Laut* o. s. v. I förbindning med annat tecken kan tecknet för *b* förkortas. Bokstaven *x* antydes genom att föregående tecken korsas med ett litet tvärstreck.

Bokstäver som ej uttalas utelämnas, och dubbelkonsonanter utmärkas icke.

För de vanligaste slutstavelserna användas en del ganska naturliga förenklingar, bestaende av små hakar eller förlängningar i olika riktningar. Slutligen har Horstig i sin lärobok upptagit 70 mer eller mindre villkorliga förkortningar för ofta förekommande korta ord, vilket han ansett vara tillräckligt, i synnerhet som »det står var och en fritt att för ord, som antingen ofta förekomma efter varandra eller av andra skäl lätt kunna gissas», använda den vanliga förkortningsmetoden, att endast utskriva begynnelsestavelser eller begynnelsebokstäver.

Sammanhängande text.

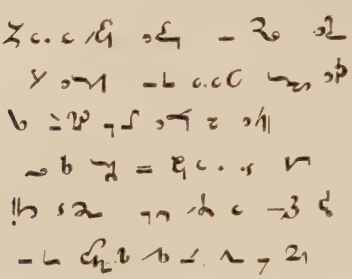

Reproduktion efter Horstigs »*Erleichterte deutsche Stenographie*». Leipzig 1797. Pl. II.

Överföring.

vls *h.*[1] *h ver*scht, *g*zchnt,[2] *n* kpfr *g*stchn,
el gmlt, *n* tn *h. h ch* mnchs *g*drkt,
*br n*bstndg, *nd nts* glrnt *nh* glstt[3] o. s. v.

[1] Skillnaden mellan »*hab*» och »*ich*», vilka båda förkortade betecknas med *h*, ligger i att för »*hab*» en punkt tillkommer. [2] Här står mellan *z* och *n* ett litet *h* för *ch*, vilket kan ske utan fara »då *h* sällan förekommer i mitten av ord». [3] Här har rundningen i *st* övergått till vinkel.

De kursiverade bokstäverna äro i läroboken upptagna förkortningar.

Vieles hab ich versucht, gezeichnet, in Kupfer gestochen,
Oel gemalt, in Thon hab ich auch manches gedruckt,
aber unbeständig, und nichts gelernt noch geleistet, o. s. v.

Läsningen försvåras genom att man endast undantagsvis — i utländska ord och namn — får veta något alls om vokalerna. Horstig säger också själv (läroboken sid. 28), att man först kan läsa obehindrat, när ordbilderna som sådana blivit inpräglade i minnet.

I motsats till Mosengeil lämnar Horstig utöver sina stående förkortningar inga regler eller anvisningar för uppställande av ytterligare sådana, och gör icke heller anspråk på att ha framlagt en fullfärdig snabbskrift. Men ödet skulle så foga, att det dock just blev *hans* system, som i andras händer skulle utvecklas till att bli den första tyska debattstenografien, samt som sådan i stor utsträckning komma till användning.

Horstigs system, sådant han själv lämnade det ifrån sig, skulle emellertid också rent stenografiskt få ett stort inflytande på den stenografiska konstens utveckling i Tyskland, icke blott på de geometriska systemen utan även på de kursiva. Så upptog t. ex. Stolze, som varit kännare av Mosengeils andra system, genom denne icke blott Horstigs lilla cirkel för *r*, och idén att använda olika storlekar för att skilja liknande ljud från varandra, utan även tecknen för *h* och *d* samt bitecknet för *s*.

Många tyska stenografer, varibland den framstående systemkännaren Ernst Range, räkna också Horstig (icke Mosengeil), som den tyska stenografiens verklige fader.

Själv torde han ganska snart ha förlorat intresset för sitt system, och i varje fall lära hans egna anteckningar från senare åren vara skrivna i — vanlig skrift![1]

År 1798 offentliggjordes av okänd författare »*Kurze Anleitung zur deutschen Stenographie*» tryckt i Nürnberg hos G. Ph. J. Bieling och i kommission hos Joh. Fleischer i Leipzig. Detta är ingenting annat än det renaste plagiat av Horstigs system, vad så väl tecken som förkortningar beträffa, och utan annan väsentlig skillnad i uppställningen av läroboken än att förkortningarna äro ordnade alfabetiskt. Den anonyme författaren synes emellertid ej *helt* ha velat taga äran åt sig, ty han nämner i slutet av förordet, att han lagt Horstigs stenografi »till grund för sitt arbete»(!)

År 1820 trädde Horstigs system återigen inför offentligheten. Å titelbladet finnes inget författarnamn, men i förordet anger författaren sig vara *M. Heim.* Denne, en präst i klostret Reichenbach i Schwarzwald, som efter att av en händelse under universitetstiden fått lära sig Horstigs system, hade sedan beslutat själv ge ut en lärobok i detsamma, »för att göra konsten vidare bekant». Han hade vid inlärandet icke haft någon lärobok, vilket förklarar en del avvikelser från originalet, vilka han sedan behållit. Så skiljer han på *g* och *j*, inför ett nytt hackigt tecken för *m*, skriver Horstigs *au* upp och ned, samt använder för *q* ett vågigt uppstreck och för *x* ett litet korsande tvärstreck.

Vokalbeteckningen är fullt överensstämmande med Horstigs.[2]

Antalet ordförkortningar minskar Heim till endast 10, vilket han motiverar bland annat med, att »ett större antal icke är behövligt för snabbskrivningskonstens nuvarande uppgift». Utländska ord skriver han i vanlig skrift. Att flera av dessa ändringar härstamma från en kamrat vid universitetet, som lärt honom systemet, framgår av ett uttalande i förordet; men i vilken mån han ev. även själv vidtagit ändringar, därom känner man ingenting.

Oaktat en viss tendens till större noggrannhet i beteckningen på bekostnad av kortheten, och det ringa antalet förkortningar, blev det dock just denna bearbetning av Horstigs system, som skulle komma att genom August Winter utvecklas till en tysk debattskrift.

Icke ännu fyllda 17 år blev *Winter* (1804—1870), när det par-

[1] Th. Krafft i *Panstenographikon.* I. 2. Sid. 7. (179.)

[2] I det exemplar av läroboken som stått till författarens förfogande skrivas *i* och *ei*, där de stå *i alfabetet*, som små »bockar», men överallt i exemplen användas de horstigska punkterna, vilket också överensstämmer med beskrivningen i texten.

lamentariska livet vaknade upp i de sydtyska staterna, i december 1820 anställd som stenograf i württembergska andra kammaren, där han fortsatte att tjänstgöra ända till 1870, d. v. s. i 50 år. Han använde sig av system Horstig-Heim, men ej i dess ursprungliga oförkortade form, utan med tillägg av — enligt egen uppgift[1] — omkring 6,000 ordförkortningar.

Winters förkortningar voro av tre slag: 1. Stenografiska. 2. I vanlig skrift. 3. Symboliska eller godtyckliga.

Exempel.[2]

ar	pr	bd	si	b	sl	C
Artikel	Produkt	bedeutend	System	befriedigen	Ausland	Commission

C	c	F	fm	ā	a
Consumtion	consumiert	Frankreich	Finanzminister	auflegen	anerkennen

E	m	m	w + stenografiskt-»lich»
Europa	meiner Ansicht nach	Minimum	wahrscheinlich:

?	O	Θ
Frage, fragen	Gesicht (Haupt)	Gesichtspunkt.

Efter någon enhetlig metod i den winterska debattskriften söker man fåfängt, och i mycket påminner den om de äldre engelska systemen. Densamma kom emellertid att under namn av den baden-württembergska stenografien fortleva och användas i de tyska sydvästra staterna ända intill århundradets slut. Winter själv upptog förhandlingarna icke blott i württembergska kammaren utan även från 1822 till 1863 i badensiska lantdagen,[3] samt var tidvis anställd som kammarstenograf även i Darmstadt, Wiesbaden och Coburg, och hans elever och efterföljare, bland vilka kammarstenograferna Giavina, Wiest och Josef Port, höllo systemet vid liv i Karlsruhe till 1880, och i Darmstadt ända till 1897 (Port); då således den horstigska stenografien kunde fira sitt 100-årsjubileum.

Winter upptog även tillsammans med sina båda badensiska elever Giavina och Wiest förhandlingarna så väl i det s. k. »*Vorparlament*», som inkallats för att förbereda tyska nationalförsamlingen

[1] Uppsats av Kronsbein i »*Festbuch zur Mosengeilfeier in Bonn*». 1896. Sid. 60.
[2] *Archiv für Stenographie.* 1909. Sid. 97 o. f. Uppsats av Johnen.
[3] Winter var en ovanligt skicklig, och ehuru fysiskt defekt — lam i vänstra sidan — nästan onaturligt uthållig stenograf.

i Frankfurt a. Main 1848/49, som i detsammas »*Fünfziger Ausschuss*»; och när sedan själva nationalförsamlingens stenografbyrå organiserades av gabelsbergaren Wigard, ingick Winter med sina två elever i densamma vid sidan av 9 gabelsbergare, Wigard själv inberäknad.[1]

Winter och hans elever kallades ofta taylorianer, och själv visste han först senare, att det var Horstigs system han fått lära sig.

Redan i Horstigs egen lärobok ser man, hurusom i några av exemplen halvcirkeltecknen för *h, ch, g* och *k* visa en tendens att taga kursiv form,[2] och som Ernst Range vid XII. internationella stenografkongressen i Dresden 1922 påvisat, gäller detta i ännu högre grad flera av de winterska kammarstenografernas efterlämnade stenogram, där även lutningen närmar sig den kursiva.

Ett ganska gott exempel på att så är, ha vi också i nedanstående stenogram från württembergske kammarstenografen *Aigster* (1840):

Horstig-Winters debattskrift.

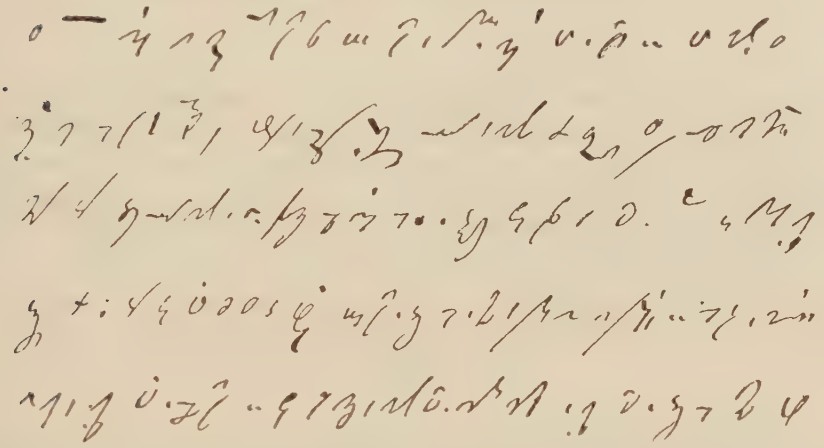

Reproduktion efter *Archiv für Stenographie* 1909. Sid. 100. Tillhörande uppsats av Johnen (högra delen avskuren).

År 1822 började en av Horstigs elever, majoren (senare generalmajoren) *von Salpius* undervisa i systemet inom Stora generalstaben i Berlin, och 1825 offentliggjorde Theodor *Thon*, sedermera professor i Jena, en bearbetning av Horstigs system (som bilaga till en fri översättning av ett franskt arbete, »*Biometrie*» av Jul-

[1] Alteneder i »*Stenographische Praxis*». 1925/26. Sid. 95.

[2] Range framhåller i en uppsats i *Stolzesche Stenographenzeitung* 1896, sid. 12, att Horstigs skrift ej *behöver* skrivas upprätt. Om den skrives lutande, måste dock, som Winter gjort, *l*-tecknet alltid skrivas nedifrån uppåt, för att skiljas från *d* och *t*.

lien). Thon hade redan 1809 lärt sig Horstigs system och började snart arbeta på att söka förbättra detsamma. Under sin docenttid vid universitetet gav han lektioner i stenografi, och det väckte stort uppseende, när den redan berömde mineralogen höll sin första föreläsning över »stenografiens nytta särskilt för studerande».

Thons alfabet överensstämde helt och hållet med Horstigs med undantag av att *v, g, h* och *s* skildes från *w, k, ch* och *sch* genom att de senare ljuden förseddes med ett litet tvärstreck, samt att korsning (liksom hos Heim) fick beteckna *x* inuti ord.[1]

Efter ett grundligt studium av Gabelsbergers 1834 utkomna stora lärobok fick Thon ögonen öppna för den kursiva metodens fördelar, och försökte under sina sista år att på de gabelsbergerska konsonanttecknen tillämpa de geometriska systemens interpunkterande vokalbeteckning: ett försök till sammanjämkning av den gamla geometriska och nya kursiva tyska stenografien. Thons utkast till lärobok i detta sammanjämkningssystem blev emellertid aldrig tryckt, och manuskriptet, som innehafts av den gabelsbergerska kammarstenografen och historieskrivaren Anders, har efter dennes död (1869) förkommit.[2]

Stort anseende åtnjöt Thon icke blott som stenograf utan även som vetenskapsman och författare på olika områden. Gabelsberger, som i ett brev till Wigard uttrycker sin glädje och tillfredsställelse över, att Thon i v. Gersdorffs »*Repertorium der gesamten deutschen Literatur*» recenserat hans »*Anleitung*», kallar honom »*einen gewiss kompetenten Richter*».[3] Han ansågs också vara den tyska geometriska stenografiens förnämste teoretiker.

»MYSTERIENBUCH.»

1797.

Samma år som Horstigs första upplaga kom ut, offentliggjorde boktryckaren i Leipzig F. A. Leo ett anonymt arbete med titeln: »*Mysterienbuch, alter und neuer Zeit oder Anleitung geheime Schriften lesen zu können, geschwind und kurz schreiben zu lernen, in gleichen Chiffern aufzulösen,* Leipzig 1797.»

Jämte en beskrivning på hemligskrifter och dessas tydande (95 sidor), samt något om »Orientens blomsterspråk», ägnar den okände författaren till detta arbete även ett par sidor åt »*Neue teutsche Buchstabenzeichen, welch 5-mal kürzer als die bekannten sind*».

[1] Faulmann, *Historische Grammatik der Stenographie.* Wien 1887. Sid. 194.
[2] P. Mitzschke, *Deutscher Stenographen-Kalender* 1908. Sid. 154.
[3] *Festbuch zur Mosengeilfeier.* Berlin 1896. Sid. 57.

Systemet är så enkelt, att det icke torde vara någon överdrift, när uppfinnaren säger, att man med lätthet kan lära sig detsamma på ett par timmar utan särskilda förklaringar.

Alfabet.

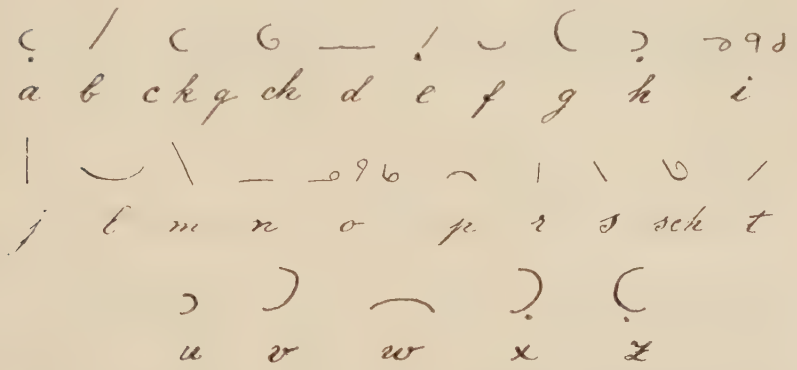

Tecknen förenas till ord medelst omedelbart förenande, varvid *a, e* och *h* samt *x* och *z*, vilkas början i alfabetet antydes medelst en »punkt», skrivas nedifrån uppåt. Mötas två raklinjiga tecken måste ordbilden dock delas. Särskilda tecken för *ä, ö* och *ü* saknas, men av ett exempel i övningstexten framgår att åtminstone *ä* skrives = *e*. Här ovan ha tecknen för *i* och *o* återgivits som i originalalfabetet, men av den visserligen ringa övningstext, som finnes, framgår tydligt, att de små raka strecken endast äro avsedda att visa i vilken riktning öglan drages (på ett annat ställe äro de också prickade och rundade). Punkt *över* ett tecken utmärker stor bokstav. Stavningen är rent ortografisk med utskrivande av så väl stumma bokstäver som dubbelkonsonanter.

Sammanhängande text.

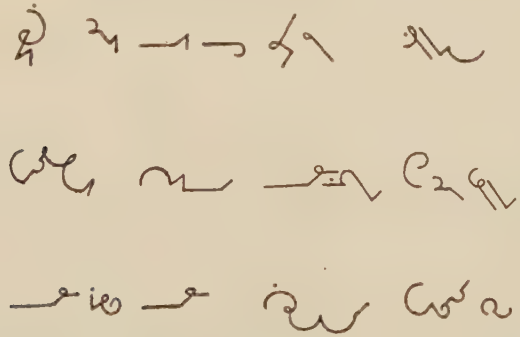

Reproduktion efter »*Mysterienbuch*». Leipzig 1797. Tabellen till sid. 96.

Överföring.

Vater unser der du bist im Himmel,
geheiliget werde dein Name, zu uns komme
dein Reich, dein Wille geschehe auf —

Den intresserade läsare, som vill stava sig igenom denna text, kan ej annat än förvånas över hur både enkelt och lättläst systemet är. Det uppåtdragna *a* (se första ordet) blir visserligen i dylik förbindning lika *i* eller *o*, men i övrigt synes (sedan man lärt sig vilka tecken som skrivas nedifrån uppåt) samtliga tecken komma fram klart och tydligt.

Och vad kortheten beträffar får man taga i betraktande, att en del ordbilder bli onödigt långa, endast därför att dubbla konsonanter och stumma bokstäver utskrivas.

Vad teckenfördelningen beträffar så säger den anonyme uppfinnaren (sid. 96) att »grunderna varför just dessa och inga andra tecken valdes, i denna och icke i en annan ordning, samt andra dylika frågor, hör till 'skrivteckenläran'[1] *(ars caracteristica)*, där de skola bli tillräckligt besvarade». Någon sådan »skrivteckenlära» har man emellertid ej hört talas om, och utan tvivel lämnar teckenfördelningen mycket övrigt att önska, vilket redan framgår av de många trubbiga vinklarna (till och med så vanliga förbindningar som *br, st, ns, de* och *en* kräva sådana).

Men å andra sidan synes användningen av cirkeln för vokalerna *i* och *o* samt de uppåtdragna halvcirklarna för *a* och *h* tyda på en strävan efter bekväma förbindningar.

I vilken mån systemets skapare sökt utnyttja de ganska omfattande frekvensberäkningar,[2] för vilka en redogörelse lämnas i sammanhang med reglerna för dechiffrering av hemligskrifter, det vet man icke. I varje fall ha flera av de oftast förekommande bokstäverna fått mindre goda tecken, och att *e* tilldelats det lättskrivna lilla bindestrecket kan ju ha berott på en tillfällighet. Det kan även tänkas att kapitlet om hemligskrift och kapitlet om snabbskrift icke skrivits av en och samma person.

Hur som helst har man här ett tyskt geometriskt system, som utan att vara ordentligt genomarbetat[3] dock i enkelhet och lättläshet står synnerligen högt, och vars upphovsman dessutom varken upptagit Ramsays intermitterande eller Mosengeils och Horstigs »interpunkterande» vokalbeteckningar, utan givit sina landsmän ett geometriskt system med bokstavlig vokalbeteckning *i sammanhängande ordbilder.*

[1] I originalet står egentligen på tyska »den skriftliga teckenläran».

[2] Dessa beräkningar, utförda på 5 olika språk, omfatta icke endast ljudens frekvens i och för sig själv, utan även deras ställning inom stavelserna.

[3] I den enda sammanhängande övningstexten som finnes (Fader vår) förekommer t. ex. »Himmel» två gånger, ena gången med *h* skrivet regelrätt nedifrån uppåt, andra gången tvärtom.

Här bjudes oss sålunda redan på 1700-talet en vokalbeteckning, som i en förändrad form senare skulle komma att betyda den geometriska principens fulländning, och som, sådan den var, väl förtjänar att begrundas även av den som valt andra vägar än den »geometriska» för att nå målet.

Att denna stenografi utan namn dock veterligen icke haft något direkt inflytande på konstens vidare utveckling, får sin naturliga förklaring, i att densamma legat så väl gömd bland »mysterieböckernas» hemligskrifter.

DANZER.

1801.

Jos. Karl *Danzer* offentliggjorde 1801[1] — just utnämnd till kapten i österrikiska generalstaben[2] — en ny bearbetning av Taylors stenografi för tyska språket, som han också i motsats till de andra översättarna rent ut kallar: »*Stenographie des Herrn Samuel Taylor, aus der Englischen und Französischen angewendet auf die Deutsche Sprache*».

Danzer hade lärt sig Bertins franska översättning av dennes förnämste lärjunge Breton, och sedan han sett både Mosengeils och Horstigs system, kommit till den uppfattningen, att det vore bäst få ett system, som kunde användas och läsas av både engelsmän, fransmän och tyskar. Och för att nå detta mål söker han i möjligaste mån behålla den taylor-bertinska teckenfördelningen.

Alfabet.

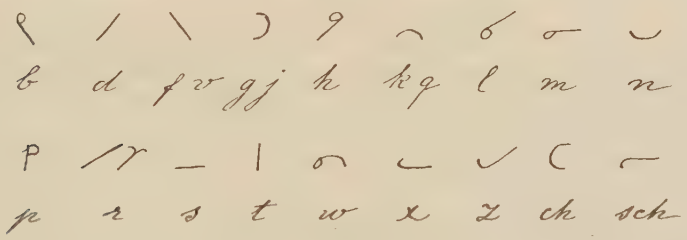

Det engelska *sh* har helt naturligt blivit *sch,* och liksom Bertin låtit Taylors *th* komma till användning för *ou,* etc. använder Danzer detsamma för tyska *u* och *au.* I övrigt äro samtliga konsonanttecken[3] liksom dessas förbindningar alldeles desamma som i

[1] Den graverade texten var färdig redan 1800.
[2] Han befordrades sedan till major, och stupade som sådan 1809 i slaget vid Aspern.
[3] Liksom i originalet är vanliga skriftens *r* endast avsett att användas då *r* står ensamt.

originalen (del I, sidor 171 och 355), vilket även gäller »förstoringen» för att utmärka dubbelkonsonanter.

Vad vokalbeteckningen beträffar utesluter Danzer liksom Taylor och Bertin vokalerna inuti ord, samt betecknar dem (där så medhinnes[1]) i början av ord medelst en för alla vokalljuden gemensam punkt. I slutet av ord följer han Bertin och skiljer vokalerna åt genom punkter eller små kommor i olika ställningar.

För slutstavelserna *-heit, -keit* och *-ung* använder Danzer Bertins beteckningar för *oi (ai)* och *eu,* samt för *-niss* Taylors *-ious; -schaft* förkortar han till *sch.* Liksom Taylor och Bertin använder även Danzer vart och ett av sina tecken som förkortningar för två eller flera ord.

Sammanhängande text.

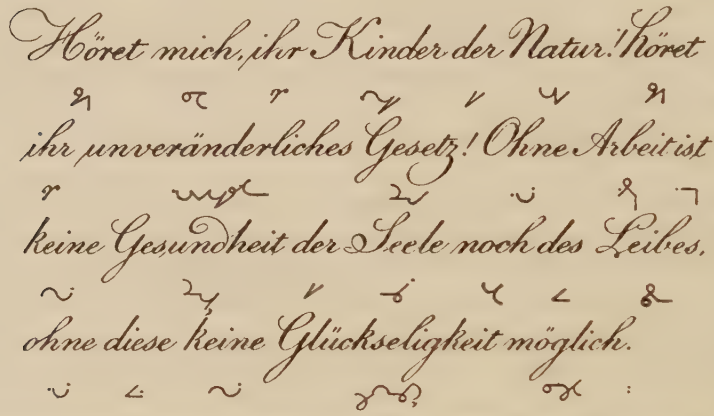

Reproduktion efter Danzers »*Stenographie des Herrn Samuel Taylor*». Wien 1801. Tabell V.

Även i fråga om lärobokens utstyrsel har Danzer följt Taylor och Bertin. Den stora och tydliga tryckstilen, och de synnerligen vackra teckenbilderna påminna i så hög grad om originalen, att man skulle kunnat tro, att de härstamma från samma tryckeri och samme skicklige gravör, om ej ett litet mikroskopiskt »Ch. Junker» funnits på titelbladet.

Till den tyska läroboken har fogats mycket utförliga redogörelser (resp. 20 och 28 sidor) för Bertins och Taylors franska och engelska system.

Danzer var den förste som ivrade för stenografiens användning inom armén, och en hans lärjunge kaptenen greve von Kinsky undervisade under 1800-talets första år i systemet vid militärakade-

[1] Taylor betecknar begynnelsevokaler endast »*when they sound strong*».

mien i Wien-Neustadt, vilket torde ha varit första gången som stenografi överhuvud taget varit upptaget som undervisningsämne i en tysktalande skola.

Redan 1802 överförde Danzer systemet till latin, och i denna form kom det till användning i ungerska lantdagen, där latin ända in på 1840-talet var förhandlingsspråk (se Ungern).

I de »konversationshäften», som den store Beethoven använde, sedan han blivit döv, har man funnit stenografiska anteckningar, vilka av den österrikiske forskaren på det stenografiska området Dr Ernst Weizmann (son till den kände gabelsbergaren professor Karl W.) förklarats vara utförda i danzersk skrift.[1]

Det är att hoppas, att dessa anteckningar snart skola i sitt sammanhang dechiffreras, då det torde bliva lätt att avgöra, om de verkligen äro skrivna av Beethoven själv.

LEICHTLEN.
1819.

Julius *Leichtlen,* senare chef för provinsarkivet i Freiburg, hade redan 1808 fått se Riehrs då utkomna bearbetning av Mosengeils stenografi och lärt sig densamma, men snart börjat fundera på förbättringar. Antagligen påverkad av Horstig beslöt han sig att som denne låta cirkeln bli ett självständigt tecken, men först 1813, då han i bibioteket i Göttingen fann engelsmännens och fransmännens »*schöne Hauptwerke*», blev det allvar i hans arbete på skapandet av en ny tysk snabbskrift; och 1819 offentliggjorde han sin »*Vollständige Anleitung zur Geschwindschreibekunst*»,[2] med en 27 sidor omfattande historisk inledning.

I denna den första tyska stenografiens historia upptar Leichtlen jämte den antika snabbskriften de engelska systemen Breight (Bright), Willis, Shelton, Ramsay, Rich, Wilkins, Byrom, Weston, Gurney, Mavor, Taylor och Rees samt de franska Coulon de Thévenot, Bertin, Clément och Blanc. Utom dessa system, vilka omnämnas i själva texten, finnes i en not en lista upptagande ett 50-tal äldre engelska system och som utan tvivel hämtats från Mavors andra upplaga. Anmärkningsvärt är att Leichtlen 1819 varken synes ha hört talas om Lewis system av 1812 eller hans historia av 1816, och icke heller det franska systemet de Prépéan av 1813; men

[1] *Gabelsberger-Zeitung* 1928. Sid. 94—96.
[2] Freiburg, in der Herderschen Universitäts-Buchhandlung. 1819.

förbindelserna länderna emellan på den tiden voro ju icke sådana som nu.

Av sina systemstudier fick Leichtlen den uppfattningen, att Mavors engelska system var det bästa, samt att Mosengeils system av 1796 i förhållande därtill betydde »ett stort steg tillbaka», under det att däremot Horstig »slagit in på den enda riktiga vägen».[1]

Leichtlen sammanfattar de grunder, vilka han anser böra göra sig gällande vid uppställande av ett stenografiskt system sålunda: 1. Tecknen måste vara de enklast tänkbara. 2. Oftast förekommande bokstäver måste få de enklaste tecknen. 3. En viss likhet mellan de stenografiska tecknen och motsvarande bokstäver kan underlätta inlärandet. 4. Liksom det finns en viss släktskap mellan somliga ljud, så måste det även finnas en sådan mellan motsvarande tecken. 5. Tecknen måste vara sådana, att de bekvämt kunna förbindas med varandra.

Alfabet.

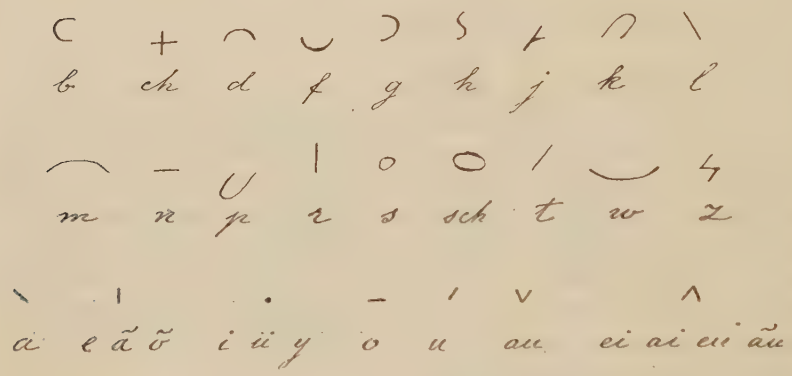

Leichtlen föredrog ju, som nämnt Mavors system framför alla andra, och utan tvivel har han haft nytta av Mavors teoretiska betraktelser (del I, sid. 166), men någon större likhet med detta, vad systemet som sådant beträffar, kan man icke upptäcka. Mera närmar sig Leichtlen Horstig, framför allt genom att liksom denne använda cirkeln som självständigt tecken. Endast hans tecken för *b* är detsamma som Mavors, medan *f*, *v*, *w* och (g) överensstämma med Horstigs. I varje fall kan man dock ej annat än betrakta Leichtlens snabbskrift som en fullt självständig sådan. Hans idé (kanske hämtad från Lyle) att använda ellipsformer för *k*, *p* och

[1] Leichtlens lärobok. Sid. 33.

sch, samt hans ostenografiska *ch* och *z* betyda emellertid icke något steg framåt i utvecklingen.

För att möjliggöra undvikandet av trubbiga vinklar kunna flera av tecknen skrivas så väl uppifrån nedåt som tvärtom. När tecknet för *j*, d. v. s. ett förenklat vanliga skriftens *r* (som också i så många äldre system just användes för *r*) skall skrivas nedifrån uppåt går detta så till, att man först skriver stapeln nedifrån uppåt, därefter går tillbaka nedåt och så tillsätter haken. *Ch* behöver ej alltid utskrivas utan kan betecknas medelst korsande tvärstreck eller genom att föregående och efterföljande tecken helt enkelt korsas: således dock i varje fall ett lyftande av pennan för detta jämförelsevis ofta förekommande ljud.

Vad teckenfördelningen beträffar tycks Leichtlen föga ha beaktat sin princip, att liknande tecken skola givas åt varandra liknande ljud, ty den påstådda överensstämmelsen mellan *b* och *p* och *g* och *k* är svår att förstå; och *d* och *t* äro så olika varandra som tänkbart. Endast beträffande *f(v)* och *w* (vilka äro desamma som hos Horstig) finner man denna princip tillämpad.

Vokalerna utelämnas i mitten av ord.[1] De bokstavliga vokaltecknen äro desamma som hos Horstig, ehuru något olika fördelade. I flera fall kunna dessa vokaltecken skrivas *förbundna med den konsonantiska ordbilden.* Dubbelkonsonanter skrivas enkelt även då de höra till olika stamord.

Vad stavningen beträffar skriver Leichtlen fonetiskt »där ingen förväxling är att frukta».

Leichtlen vill att skriften i sin helhet skall vara »jämntjock», och förkastar således Horstigs tryckningar på vissa tecken.

Sammanhängande text:	Överföring.
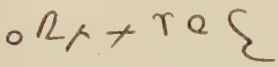	*Es kann ja nicht*[1] *immer*[2] *so bleiben*[3]
	hier[4] *unter dem wechselnden*[5] *Mond:*
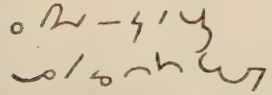	*Es kommt*[6] *eine Zeit und verg (ehet),*
	was mit uns die Erde bewohnt.

Reproduktion efter Leichtlens »*Vollständige Anleitung zur Geschwindschreibekunst*». Freiburg 1819. Tab. V.

[1] *N* korsat med *t*. [2] Godtycklig förkortning. [3] Sammansmältningar för så väl *bl* som *bn*. [4] Sammansmältning av *h* och *r*. [5] *W* här icke på långt när så utdraget som i alfabetet utan mera lika *f*. Korsningen = *ch*. *S* och *l* sammansmälta. [6] Här är *m* så litet, att det blir lika *d*.

[1] Av exempel i läroboken framgår att *e* även kan uteslutas i början av ord.

Leichtlens förkortningslära (den första tyska) är ganska systematiskt uppställd och omfattar hela 10 sidor.

De oskiljbara *(untrennbare)* förstavelserna *(be- ge- ver- etc.)* utskrivas oförkortade och förenade med resp. ordbilder. De skiljbara förstavelserna däremot (*bei, mit, gegen* etc.) förkortas, men skrivas *fristående* tätt intill stamordet. Antalet dylika förkortningar uppgår till 23.

För 16 slutstavelser finnas även förkortningar, av vilka 4 förbindas med stamordet. Dessa, liksom förkortningarna för förstavelser äro i de flesta fall bildade medelst uteslutningar, och samtliga dessa förkortningar göras mindre än de vanliga tecknen. Leichtlen visar också hur dessa förkortningar förenas med efterföljande böjningsändelser, varvid det kan hända att ändelsen skrives »baklänges».

Hela ord förkortas genom att de lämpligaste *(schicklichsten)* konsonanttecknen — om möjligt första begynnelsebokstaven — utskrivas.

Bestämda artikeln i alla dess olika former (*der, die, das* etc.) betecknas med *d* och obestämda artikeln med *n*. Härtill kommer ett 30-tal förkortningar för pronomen samt ett 80-tal för adverb, prepositioner och konjunktioner, av vilka en del äro mer eller mindre godtyckligt uppställda.

För hjälpverben har Leichtlen en särskild förkortningsmetod medelst punkter och små halvcirklar (Mosengeils förstavelsetecken) i olika lägen till varandra: för *sein* punkter, för *haben* liten halvcirkel öppen åt höger och för *werden* liten halvcirkel åt vänster.

Så t. ex.:

bin, bist, ist (.)
sind, seid (..)
war, warst, waren, waret (.˙)
wäre, wärest, wären, wäret (˙.)
gewesen (:)
bin gewesen, gewesen bin (⁝)

(Sein (··)
war gewesen } (.˙˙)
gewesen war }
gewesen sein (...)
wäre gewesen (˙˙.)

Leichtlen har gått grundligt tillväga vid utarbetandet av sitt system, men trots detta, och trots att han haft kännedomen om flera andra system att bygga på, lämnar dock tillämpandet av de utan tvivel vackra principer han uppställt för sig, mycket övrigt att önska.

En andra oförändrad upplaga av systemet kom ut 1826, men någon nämnvärd spridning fick detsamma icke.

För oss svenskar är av särskilt intresse, att Lars Johan Hierta

säger sig vid utarbetandet av sin snabbskrift ha haft nytta även av Leichtlens system (sid. 325).

MOSENGEIL. II.

1819.

När *Mosengeil* kort efter offentliggörandet av sitt system i dess första form fick se Horstigs lärobok, insåg han genast, att det här var fråga om en verklig förbättring; och i motsats till så många andra systemuppfinnare i samma läge, erkände han detta öppet och utan avund. Ja, han börjar till och med omarbeta sitt eget system efter Horstigs, och när han slutligen 1819 ger ut sitt nya system,[1] så betecknar han detta också själv som en utveckling av Horstigs.

Han erkände att Horstigs alfabet var mycket bättre än hans eget, och särskilt utmärkt *(vorzüglich)* fann han *r*-cirkeln. Men okritiskt såg han ej på Horstigs system, utan ansåg, att denne (mer än han själv i sitt första system) försummat vokalbeteckningen, och för litet skilt konsonantsammansättningar från konsonanter med vokal emellan.

Erfarenheter från de år, då Mosengeil under föreläsningar vid universitetet använt sitt system, hade också lärt honom inse nödvändigheten av att öka läsbarheten. Skaparen av den mycket *svårlästa* första mosengeilska stenografien skulle således bli den, som i förhållande till Horstig kom att stå som representanten för större läsbarhet och framför allt större noggrannhet i beteckningen.

Även ur pedagogisk synpunkt blev den nya läroboken en förbättring, ej minst tack vare införandet av ett större antal exempel och mera övningstext.[2]

Att Mosengeil just 1819 kom att ge ut sin nya lärobok berodde enligt vad han själv uppger i förordet på: 1. Att tiden blivit gynsammare för införande av en tysk stenografi. 2. Att den nya litografiska konsten gjort det lättare att trycka stenografiska läroböcker. 3. Hans egna erfarenheter av stenografiens betydelse som anteckningsskrift vid föreläsningar etc.

Kanske också Leichtlens offentliggörande av sin *Geschwindschreibekunst* påskyndat utgivandet.

[1] *Lehrbuch der teutschen Stenographie. Neubearbeitet von Friedrich Mosengeil, Sachsen-Meiningschem Consistorialrath und Instructor des Durchl. Herzogs Bernhard, zu S. M. Jena bei Aug. Schmid 1819.*

[2] Han utväljer själv *nya* exempel för att »icke komma i ringaste beröring med det förhatliga plagiatet» (en klatsch åt Stärk, som visserligen har en större samling övningsexempel, men vars bok eljest är ett rent plagiat).

Alfabet.

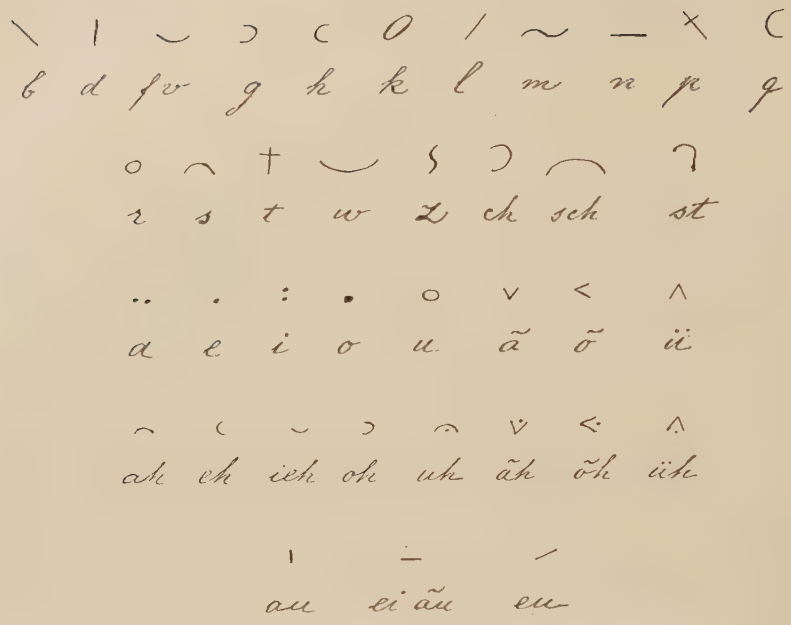

Som synes äro samtliga konsonanttecken med undantag av *m*, *ch*, *k*, *q* och *x* använda i samma betydelse som hos Horstig, varförutom *p* skiljes från *b* och *t* från *d* medelst ett litet korsande tvärstreck.[1] Anmärkningsvärt är att Mosengeil i stället för att som Horstig använda förstorat *g* för *k* inför den långskrivna ellipsen för detta jämförelsevis ofta förekommande ljud (även en liggande ellips kommer till användning för *sch* och *w*). Tvärstrecken för *p* och *t* äro naturligtvis avsedda att vid hastig skrivning kunna uteslutas.

Det nya kravet på noggrann beteckning leder Mosengeil till att i stället för Horstigs 7 fristående vokaltecken införa 19 sådana, vilka till följd av det stora antalet i sin mån försvåra inlärandet, och än mindre än de 7 horstigska kunna komma till användning i praktiken.[2]

Även försöker Mosengeil åstadkomma större lättlästhet genom att tydligt skilja på konsonantsammansättningar och konsonanter med vokal emellan; men han skaffar sig tillräckligt antal tecken

[1] Således samma idé som ett par år senare i stor utsträckning av fransmannen Aimé Paris skulle tillämpas för att skilja svaga konsonantljud från starka (del. I, sid. 373).

[2] Anteckningar i ett Mosengeils eget exemplar av läroboken visa att han senare infört en del ändringar (Mitzschke i *Korrespondenzblatt* 1887. Sid. 103).

för konsonantförbindningar endast med hjälp av fristående tillsatser med åtföljande lyftande av pennan eller besvärliga, sammansatta beteckningar — och förlorar därför avsevärt i fråga om snabbskrivenhet.

Vidare har Mosengeil särskilda beteckningar för 30 för- och slutstavelser, samt använder vart och ett av alfabetets tecken för två ordförkortningar: den ena när det står ensamt, den andra när det har en liten inflätad punkt. Här således inga dubbel- eller mångtydigheter.

Tekniskt sett har icke heller denna nya form av Mosengeils snabbskrift — ehuru stående på ett högre plan än den första — haft något inflytande på den stenografiska konstens vidare utveckling i Tyskland annat än som förmedlare av några horstigska tecken, vilka Stolze, som under flera år skrivit detta Mosengeils system, upptagit, och bland vilka det horstigska *r* kommit att spela en stor roll inom den tyska stenografien.

Mosengeils stora betydelse ligger däremot däri, att han — för vilken stenografiens allmänna användning och till och med införande som läroämne vid gymnasierna redan hägrade — insett, att detta endast kunde bli verklighet, om man ställde större krav på fullständig och noggrann beteckning i de stenografiska systemen än förut varit fallet. I denna mening har Mosengeils ande också påverkat icke blott Stolze utan många dennes efterföljare.

Bland Mosengeils efterlämnade papper har Johnen efter mycket sökande lyckats finna ett stenogram, som med största sannolikhet kan antagas vara skrivet av honom själv under något av hans sista år.

Ändringarna efter 1819, vilka huvudsakligen röra vokalbeteckningen, äro ej större än att man med hjälp av bifogade översättning, samt alfabetet av 1819, något så när kan i stenogrammet dechiffrera ordbild efter ordbild.

Egenhändigt stenogram av Mosengeil.

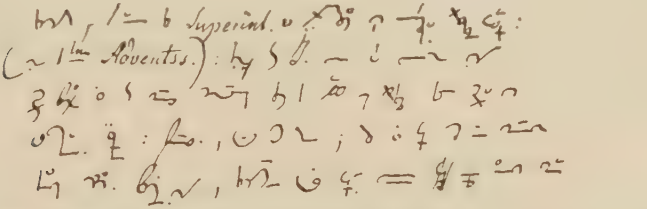

Reproduktion efter Johnens uppsats i *Festbuch zur Mosengeilfeier.* Berlin 1896. Sid. 32.

Överföring.

Derselbe, als ihn der Superintendent von Altenburg aus Neugierde prediken hörte: | (am 1:ten Adventss.): Damals zog Jes(us) ein auf einem Esel. | Jetzt kommt er zu seiner Gemeinde durch die Lehrer und Prediger. Davon giebt es | verschiedene Arten: kleinere wie ich bin; aber er hat auch in seinem | Dienst grössere Kirchenesel dergleichen wir heute einen (?) unter uns sehen.

ERDMANN.

1826.

Det var icke blott i England och Frankrike, som i början på 1800-talet försök gjordes, att medelst ett färre antal tecken i olika höjdställningar lösa det stenografiska problemet.

Även i Tyskland sågo dylika s. k. positionssystem dagen; och mest för kuriositetens skull kommer ett par av dem att här beskrivas.

Det första i raden — om man bortser från ett 1802 anonymt i Dresden utgivet system — offentliggjordes 1826, även i Dresden (som särtryck till *Dinglers' polytechnischen Journal)*, och hade som upphovsman medicinalrådet Friedrich *Erdmann*, läkare hos konungen av Sachsen, Fredrik August I.

Titeln lyder: »*Die Schreibekunst in ihrer höchsten Vereinfachung*», och på sätt och vis var systemet också mycket enkelt, ty det hade endast två tecken: punkten och ett litet rakt streck. Erdmann säger själv (läroboken sid. 6): »om någon för 4 veckor sedan sagt mig, att det var möjligt reducera hela alfabetet till två tecken, så skulle jag antagligen skrattat däråt»; och vidare: »men som en blixt for så tanken genom min själ att taga musikens noter till mönster». Han lät punkten i 5 olika höjdställningar beteckna de 5 vokalerna (*y*=*i*), samt det raka strecket i 4 olika riktningar och 5 olika höjdställningar beteckna 20 konsonanter. Diftonger och konsonantförbindningar gåvo sig själva: de förra medelst dubbla punkter, och de senare medelst sammanskrivna enkla konsonantstreck.

Systemöversikt.

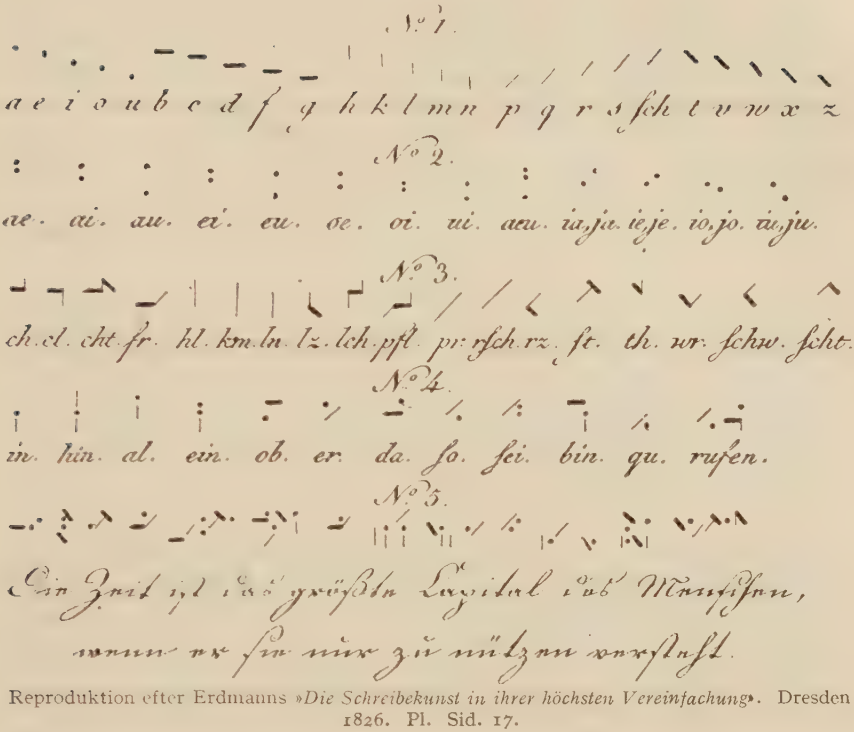

Reproduktion efter Erdmanns »*Die Schreibekunst in ihrer höchsten Vereinfachung*». Dresden 1826. Pl. Sid. 17.

Att systemet teoretiskt sett är enkelt kan ju ej bestridas, men det myckna lyftandet av pennan och svårigheten att hastigt kunna placera punkter och streck på sina rätta platser förklarar, att systemet förblev ett kuriosum, som kunde väcka intresse, men aldrig komma till någon användning.

I slutet av sin bok försvarar sig Erdmann (utan att vara anklagad) mot beskyllningen, att han skulle ha hämtat sina idéer från fransmannen Blanc (del I, sid. 360), vilket var onödigt, då dennes system är helt olika, framför allt därför att huvudtecknen där i sina 8 höjdställningar endast användas i *början* av ord.

J. B(REDE).
1827.

Redan ett år senare såg en ny positionsstenografi dagen, i det den framstående schackspelaren *Brede* under signaturen J. B. gav ut sin »*Deutsche Kurz- oder Linien-Schrift*».[1]

[1] Hamburg 1827. Druck und Verlag von F. H. Nestler.

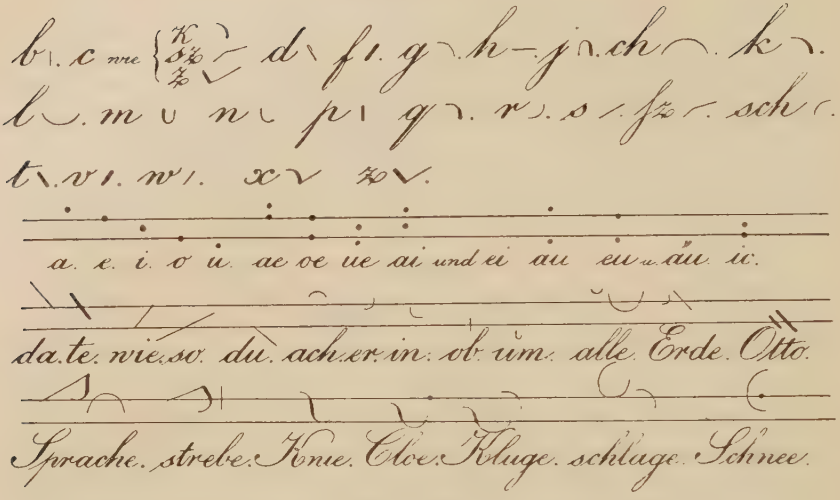

Reproduktion i något förminskad skala efter Bredes lärobok. Pl. I.

Här möter oss — om man kan uttrycka sig så, när det är fråga om ett positionssystem — en utveckling till det bättre. Liksom hos Erdmann betecknas vokalerna medelst en och samma punkt i 5 olika höjdlägen i alfabetisk ordning, men konsonanterna ha särskilda av ställningen till skrivlinjen oberoende tecken: och genom dessa konsonantteckens placering på de olika vokalplatserna symboliseras motsvarande vokal, och detta så att litet konsonanttecken betyder *föregående* vokal och stort konsonanttecken *efterföljande* vokal.

Vad teckenfördelningen beträffar har Brede gått mycket systematiskt till väga. De besläktade *b p*, *d t*, *g k*, och *w f* (*v*) skiljas åt medelst »tryckning»; samt *b* och *w* medelst olika lutning. Vidare har han särskilt tagit hänsyn till att *l* och *r* ofta förekomma till sammans med andra konsonanter. Tecknen *s* och *sz* skrivas nedifrån uppåt, och undantagsvis även andra tecken — varibland *r* — då därigenom bekvämare ordbilder kunna erhållas.

Konsonanterna inom en stavelse äro förbundna med varandra, men stavelserna äro i regel fristående. Stavelse med diftonger eller *ä ö ü (ae oe ui)* räknas som två.

Faulmann och efter honom flera andra tyska författare ha antagit, att schweizaren Billharz (sid. 103) givit Stolze första impulsen till den 3-linjiga vokalbeteckningen, men som Johnen redan 1899 framhållit[1] har även Brede härvidlag (liksom de engelska och

[1] Johnen, *Wilhelm Stolze und die Entwickelung seiner Schrift.* Berlin 1899. Sid. 21.

franska skaparna av s. k. positionssystem) varit en föregångare, samt även före både Billharz och Stolze använt konsonanttecken i större storlek framför vokal och i mindre storlek efter vokal.

Bredes snabbskrift torde bland samtliga tyska positionssystem (om man ej som sådant räknar Stolzes system) kunna göra anspråk på att intaga den förnämsta platsen. Att dock även här den riktiga placeringen av de fristående stavelserna i 5 olika höjdställningar vid hastig skrivning erbjuder oöverkomliga svårigheter är påtagligt.

NOWAK.

1830.

År 1830 offentliggjordes i Wien en ny bearbetning av Horstigs system under titeln *Ausfürliche Anleitung zur deutschen Tachygraphie von J. Nowak.* Wien 1830. Gedruckt bey J. P. Sollinger.

Nowak synes att döma av förordet göra anspråk på, att hans *Tachygraphie* skulle vara ett nytt originalsystem. Att så ej är, framgår emellertid redan av alfabetet, där *b f g h k l m r s sch t v* och *w* äro desamma som Horstigs motsvarande tecken, *j* samma som Heims, *ch* och *z* samma som Leichtlens och *q* samma som i Mosengeils senare system. Den lilla buktningen för att skilja *d* från *t* och *b* från *p* förekommer däremot icke i något av de äldre tyska systemen.

Alfabet.

1830.

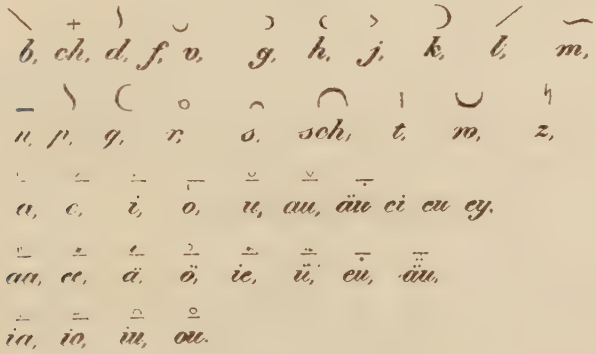

Reproduktion efter Nowak, *Tachygraphie.* Wien 1830. Pl. II—IV.

För vokalbeteckningen användas samma små tecken som hos Horstig m. fl., ehuru självständigt fördelade i olika ställningar (över eller under konsonanttecknen). Dessa vokaltecken komma

dock endast undantagsvis till användning för att undvika tvetydigheter samt för nybörjare.

Nowaks lärobok utmärker sig för en rikligare samling exempel och mera övningstext än föregångarna. Ett ökat antal förkortningar — särskilt för för- och slutstavelser — tyder också på att författaren redan från början haft en tanke på att systemet skulle komma till praktisk användning vid större hastigheter.

Redan efter 4 år, d. v. s. 1834, kom en andra upplaga ut, där tecknen för *d* och *t* skrivas i vanliga skriftens lutning, *l* alltid uppåt och de tillbakalutade tecknen för *b* och *p* blivit ersatta med kursiva sådana, varjämte en del kursiva tecken för konsonantförbindningar tillkommit.

Systemet börjar närma sig Gabelsbergers (vars stora läroboks graverade del nästan var färdig redan 1831); och detta ändå mera i den 1848 offentliggjorda tredje upplagan, där bland annat det gabelsbergerska *n*-tecknet upptagits.

Alfabet.
1848.

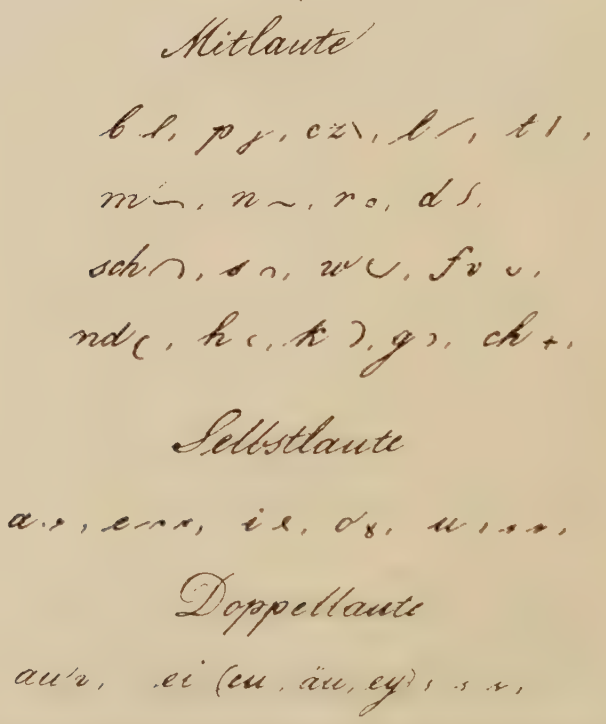

Reproduktion efter Nowak, *Geschwindschrift.* Tredje upplagan. Wien 1848. Pl. I.

Redan från och med andra upplagan torde Nowaks system kunna räknas som ett kursivt sådant.

Sammanhängande text.	Överföring.
	Wo des[1] *Mondes bleicher*[2] *Schimmer*
	Durch der Kiefern[3] *Dunkel blickt,*[2]
	Wo um wildes Felsgetrümmer
	Sich die Epheu-Ranke strickt,[4]
	Wo des Nebels Todtenschleier[5]
	Sich um Herbsgesträuche dehnt.

Reproduktion efter Nowak, *Geschwindschrift.* 3. upplagan. Wien 1848. Pl. 31.

[1] Tecknet för *d* i *des, der, die* rakt. I första ordet på andra raden däremot enligt alfabetet. [2] *Bl* = *l* med en liten hake framför. [3] *R* har här blivit punkt i stället för cirkel. [4] *St* = sammansmältning av *S* och *t*. [5] *Schl* tycks vara skrivet baklänges.

Nowaks system fick en jämförelsevis stor spridning i Österrike på 1830-talet, och kom liksom Danzers system även till användning på latin i ungerska lantdagarna 1843—44 och 1847, där, som förut nämnts, latinet var förhandlingsspråk ända till 1848.

SCOTT.
1831.

I Wien offentliggjordes 1831 ett ganska kuriöst arbete under titeln: »*Homographie von Lady Sophie Scott*».[1]

Med »*Homographie*» menar författarinnan »en skrift så enkel och lättlärd att den lämpar sig för allt folket, även sådana som icke kunnat lära sig den vanliga skriften, och som dessutom är så kort, att man med densamma kan lära sig att skriva 5 eller till och med 10 gånger så fort som med stenografi.» Hon betraktar således homografien som motsättning till stenografien,[2] och säger bland annat, att hon själv »på Englands kust och i parlamentet» funnit, att ingen stenograf utan minst 10 års övningar kommit så långt »att han kunde försörja sig på denna konst». Ja, hon påstår, att stenografien är den svåraste och minst användbara skriftart,

[1] *Gedruckt und zu haben bei M. Chr. Adolph. Wien. In Commission bei C. Cnobloch, Leipzig.*
[2] Som exempel på »stenografi» har författarinnan å sid. 84 intagit två stenogram i Horstigs eller (som Christoffels i Köln påpekat) rättare sagt Horstig-Heims system.

som det mänskliga sinnet någonsin uppfunnit, och som för resten endast passar för — män.[1]

Trots författarinnans egen uppfattning om saken, kan man dock ej annat än betrakta hennes »*Homographie*» som ett (visserligen mycket primitivt) stenografiskt system: ett slags positionssystem, påminnande om Brights snabbskrift och den okände munkens »Nya Noter» (del I, sidor 61 och 50), där punkter eller små streck användas i olika höjdställningar i förhållande till ett för alla så väl vokaler som konsonanter gemensamt »stavelsestreck». Vokalerna äro fristående punkter eller streck, konsonanterna däremot små streck i olika riktningar sammanfogade med stavelsestrecket.

Alfabet.

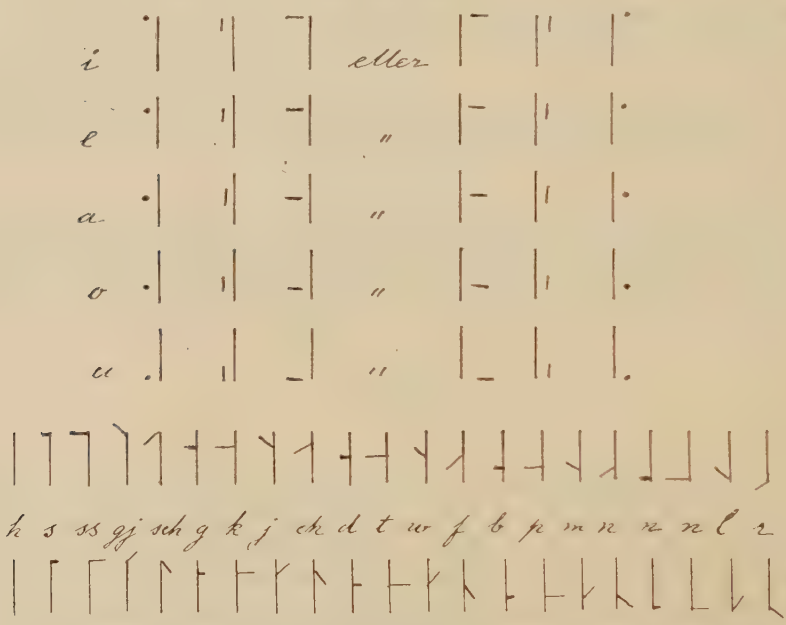

I översikten i läroboken äro stavelsestrecken skrivna något litet lutande, men här och var i exemplen stå de alldeles upprätt.

I texten säges ingenting om meningen med de tre olika vokaltecknen, men i exempel och övningstext synes det vertikala lilla strecket i regel användas för lång vokal och punkten för kort sådan, under det att det vågräta strecket aldrig förekommer. Vad konsonanttecknen beträffa kallas lilla vågräta strecket vid *s g d b* och

[1] Hon säger (läroboken sid. 82): »Jag har aldrig känt någon annan kvinna som kan skriva stenografi, och själv har jag lärt mig 10 språk och alla vetenskaper, men aldrig stenografi. *Dazu gehören — — — — Männer!*»

andra *n* i texten, för »punkt», men i alla exempel är det skrivet som ett litet mycket kort streck som här ovan. Av de tre *n*-beteckningarna användes den andra i regel, den sista aldrig i övningsexemplen. Ifrågasättas kan om icke författarinnan oavsiktligt kommit till sina tre *n*.

Diftonger och konsonantsammansättningar betecknas genom utskrivande av de enkla tecknen med undantag av de ofta förekommande *z* och *st* samt *ai* och *au*, där ett litet lutande streck användes i stället för de båda punkterna. Vokalerna *u* och *ö* skrivas liksom resp. *i* och *e* med den skillnaden att punkten göres som ett mycket litet vågrätt streck (på samma sätt som den s. k. punkten för beteckning av vissa konsonanter).

Allt efter som dessa punkter och streck ingå i stavelserna skrivas de före eller efter »stavelsestrecket».

För nybörjare rekommenderar »Lady Scott» att i stället för blyerts eller bläck och penna använda små märken av trä eller ben, som föreställa de olika tecknen och vilka av eleven läggas på sina rätta platser. De märken som skola föreställa »stavelsestreck» göras ungefär 8 centimeter långa.

Sammanhängande text.

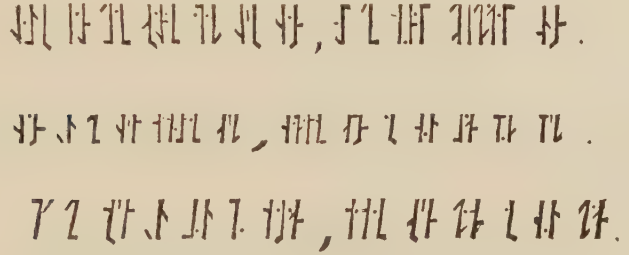

Reproduktion efter Scotts »*Homographie*». Wien 1831. Sid. 16.

Överföring.

Mancher hält einen fremden Esel mehr werth,
Als ein gutes einheimisches Pferd.
Wird auch ein Weg gegangen viel,
Deswegen führt er doch nicht zum Ziel.
Sey ein Krieg auch noch so gerecht,
Gegen Fried' schmeckt er doch schlecht.

Det märkvärdigaste med denna homografi är emellertid, att dess tecken — *die »Hyroglyphen»* — kunna ändras efter behag. I stället för punkt och streck kan man improvisera »*tusen andra tecken*»,

och använda dem utan risk att försvåra läsningen, ty vanliga skriftens bokstäver återgivas här icke medelst vissa *tecken,* utan genom vissa *höjdställningar* och *riktningar.* Själva tecknet tjänar endast till att *ange* ställningen, och med *vilket* tecken detta sker är fullkomligt likgiltigt! Författarinnan ger också en del exempel på dylika fritt »komponerade» tecken, vilka ej ens alltid behöva vara desamma utan kunna växla hur som helst. Systemet kan också användas med uppdragna linjer *utan stavelsestreck.*

Homografiens idé kan även tillämpas på alfabeten för dövstumma och blinda, för telegrafen samt framför allt för musiken. I stället för de vanliga noterna säger sig författarinnan ha uppställt ett system, som hon kallar »*Symetricanie*», och som »gränsar till det underbara». Homografien »är knappast värd att nämnas vid sidan av denna nya konst», som gör det möjligt för varje barn »att efter 10 minuter med samma lätthet kunna spela korrekt i alla tonarter, fantisera, variera, taga ackord och kadenser, samt byta tonart och ackord utan att ens vid de svåraste passager blanda in en falsk ton»![1] »Lady Scott» inbjöd till subskription på detta nya arbete, men som det tycks utan framgång, eftersom man aldrig sedan hört talas om detsamma.

Vad homografien beträffar, så visar »Lady Scott» sig ha tagit hänsyn till språkets egenheter. Så t. ex. bryter hon emot den allmänt gängse metoden att sätta in vokalpunkterna i alfabetisk ordning och ställer dem, som hon kallar det, i deras »naturliga rangordning», d. v. s. *i e a o u;* och även vad konsonanttecknen beträffar sammanställer hon dessa i grupper efter samhörigheten, varvid även i viss mån hänsyn tagits till ljudens frekvens (läroboken, sidor 97 och 101).

Att den homografiska skriften blir kort, framgår av ovanstående skriftprov, men det myckna lyftandet av pennan och hjärnarbetet, som måste åtfölja det ständiga kravet på att sätta de små tvärstrecken i sina rätta höjdställningar, gör ju att kortheten icke kommer att betyda någon vinst i snabbskrivenhet.

När Faulmann[2] om grundidén för Lady Sophie's skapelse — samma idé som redan spåras i Akropolissystemet — använder uttrycket »*geistvoll*», så får väl detta uppfattas närmast som en artighet mot kvinnan som systemuppfinnare. Något inflytande på den stenografiska konstens utveckling har »Lady Scott» i varje fall icke haft.

Gabelsberger kallar Lady Scott »*ein in die Erfindungen ihrer Phantasie bis zum Wahnsinn verliebtes Frauenzimmer*».

[1] Scott, *Homographie*, sid. 61.
[2] Faulmann, *Historische Grammatik der Stenographie*, sid. 238.

Så alldeles säkert är väl ej heller, att författaren varit en kvinna, ty det kan ju tänkas, att bakom denna pseudonym dolt sig en manlig skämtare. Kapitlet om undervisningen i stenografi inom armén *(Militär Unterricht im Grossen)* tyder också på att författaren varit en man och något bevis för att så ej var har veterligen icke presterats.[1]

Hur som helst var »Lady Scott» icke sådan, som man tänker sig 1800-talets blyga och anspråkslösa kvinnor. Ingen annan har väl någonsin såsom hon skrutit över sig själv. Hennes sista ord i läroboken lyda:

»Wohl nie wird die Welt meinen wahren Namen erfahren — doch der Name Sophy Scott soll noch in späten Zeiten unvergessen von Mund zu Munde gehen. Und kein Weib auf Erden soll des Dankes Zoll mir je entziehen und verwehren.»

GABELSBERGER.
1834 (1831).

Franz Xaver *Gabelsberger* föddes den 9 februari 1789 i München. Fadern som var furstlig hovblåsinstrumentmakare dog redan 1794, lämnande hustru och 5 minderåriga barn i mycket små omständigheter.

Efter att någon tid ha vistats hos sina morföräldrar blev den unge Franz Xaver upptagen som eget barn av en lärare och körledare Plinkhart; och som korgosse hos Benediktinermunkarna fick han sin fortsatta utbildning, tills de bayerska klostren stängdes 1802. Genom en sin faders vän erhöll han då friplats (ävenledes som korgosse) vid katolska gosseseminariet i München, samt ett par år senare tillträde till gymnasium därstädes. En därefter påbörjad utbildning för folkskollärarekallet fick han emellertid avsluta 1809 på grund av ohälsa; och nödvändigheten att skaffa sig inkomster, för att kunna leva och även hjälpa sina närmaste, tvingade honom att taga plats som skrivbiträde i olika statens verk.

1823 blev han kanslist av 2. klassen i *»Statsministerium des Innern»* med titeln *»Sekretär und geheimen Canzellisten»*; men när, som följd av de besparingsåtgärder, som vidtogos redan två år därefter, Gabelsberger jämte flera andra tjänstemän sattes på indragningsstat, fick han nöja sig med mer eller mindre tillfälliga anställningar.

[1] Sedan detta skrivits har den österrikiske forskaren Ernst Weizmann i den tjeckoslovakiska tidskriften *»Gabelsberger»*, 1929, sid. 19—27 (liksom förut vid 15. Internationella stenografkongressen i Budapest), framdragit förhållanden, som tala för att »Lady Scott» verkligen varit en man — en äventyrare vid namn Adam Würth.

Redan under första året inom inrikesministeriet hade Gabelsberger sin arbetslokal intill dithörande litografiska anstalt, och blev så intresserad för den litografiska konsten, att han själv började syssla därmed. Detta icke blott förskaffade honom en välbehövlig biförtjänst, utan skulle även senare bli till stor nytta vid utarbetandet av hans stenografiska läro- och övningsböcker.

Någon inkomstkälla blev honom aldrig stenografien. De omfångsrika läroböckerna kostade mera än de inbringande, och den tid han ägnade åt att ge lektioner måste tagas från annat mera inkomstbringande arbete.[1]

Hela hans liv blev därför en oavbruten kamp under umbäranden av alla slag för att uppehålla sig själv och sitt stora hushåll, som bestod icke blott av hustru och barn, sjuk syster, mor och svärmor, utan även tidvis andra släktingar. Det är rent av upprörande att läsa om hur vederbörande myndigheter gång på gång vägra de anspråkslösa summor han begär, för att kunna fortsätta arbetet på förbättrandet och spridandet av den snabbskrift han uppfunnit.[2]

Under allra sista åren såg det något ljusare ut för Gabelsberger, och han gladde sig åt, att 1850, efter 40 tjänsteår, kunna lämna statstjänsten, och helt få ägna sig åt sin älskade konst; men därav blev intet, ty redan den 4 januari 1849 gjorde ett slaganfall på öppen gata ett hastigt slut på hans åt arbete och pliktuppfyllelse helt ägnade liv.

Först efter döden skulle hans verk till fullo uppskattas!

Det naturliga torde väl vara att den, som ger sig på att bli »systemuppfinnare», förut känt och använt ett annat system. Gabelsberger utgör dock härvidlag ett undantag, men ett lysande sådant. Redan 1817 kom han — utan att då känna något stenografiskt system — att tänka på, huru mycket värdefullare hans arbete som kanslist skulle vara, om han kunnat stenografiskt upptaga sina överordnades diktat. Själv säger han härom:[3]

»Als ich im J. 1817 aus freyer Idee mit Ermittlung einer Schnellschrift mich zu befassen anfing, hatte ich dabey keine andere Absicht, als etwa einem höheren Staatsbeamten zur Erleichterung seiner Geschäfte in der Art dienstlich zu werden, dass ich vermittelst solcher Schrift entweder einzelne Elaborate desselben gleich vom Munde weg aufnehmen, oder — mir bey minder bedeutenden

[1] För en nybörjarekurs på 50 timmar, i grupper på 12 elever, tog han 12 gulden (18 kronor), men lät det snart bli vana, att de som ej ville betala så mycket sluppo med hälften eller ingenting. (Alteneder, *Franz Xaver Gabelsberger*. München und Leipzig. 1902. Sid. 116 och 133.)

[2] Alteneder, *Franz Xaver Gabelsberger*. München und Leipzig 1902. Sid. 53 o. f.

[3] Gabelsberger, *Anleitung zur deutschen Rede-Ziechen-Kunst oder Stenographie*. München 1834. Förordet sid. VII.

Gegenständen nur schnell das Wesentlichste seiner Ansichten notiren, das Uebrige aber selbst ausarbeiten könnte.»

Så började han under lediga stunder arbeta på att söka skapa en skrift, som var kortare och mera lättskriven än den vanliga, varvid det torde ha förefallit honom helt naturligt att hämta tecknen från vanliga skriftens drag ävensom att skriva dem i dennas lutning. Att härvidlag hans föregående sysslande med kalligrafi och litografi skulle bli till nytta var ju självklart.

Själv har Gabelsberger icke lämnat oss några detaljerade meddelanden om hur hans system uppkommit, och att dunklet ifråga om försöken under 1817 i någon mån skingrats har man först och främst Dr. Kennerknecht i München att tacka för. Visserligen hade Gabelsbergers hängivne lärjunge Georg Gerber redan 1854 visat en avskrift av mästarens första stenografiska namnteckning,[1] men Kennerknecht har i början av 1900-talet under forskningar i Gabelsbergers efterlämnade papper[2] lyckats få en viss inblick i hans första försök, och kunnat visa oss olika utkast till alfabet från denna tid.

Kennerknecht anser den funna namnteckningen vara äldre än något av dessa alfabet, men så väl Johnen som Mentz hålla före att här nedan införda alfabet från mars 1817 bör betraktas som Gabelsbergers första hittills kända försök.[3]

Gabelsbergers namnteckning.
1817.

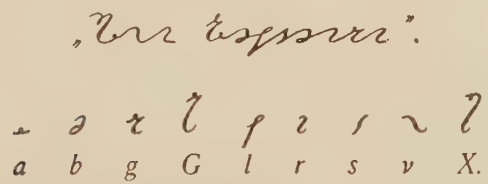

Reproduktion efter Dowergs *»Entwickelungsgeschichte des Gabelsbergerschen Systems»*. Wolfenbüttel 1915. Sid. 11.

Som synes begagnade sig Gabelsberger vid detta skede av »förstoring» för att beteckna »stora alfabetet», en idé som även delvis återfinnes så sent som 1824 i ett till kungen av Bayern överläm-

[1] *Stenogr.Blätter* 1854. Sid. 66.

[2] Kennerknecht, *Korrespondenzblatt* 1905. Sid. 21 o. f., samt *Beiträge zur Entwickelungssgeschichte des Gabelsbergerschen Stenographiesystems*. Bamberg 1913.

[3] Johnen anför som skäl härför att i »namnteckningen» samma mera flytande *b*-tecken användes som i alfabetet från början av 1818. *Neuwacht* 1917. Sid. 9.

nat stenogram.[1] Tecknet för *a* är detsamma som nuvarande *l*, tecknen för *r* och *v* desamma som nuvarande *m* och *nd*, men i övrigt ser det hela ut som en förkortad vanlig skrift. e-ljudet tycks helt och hållet utelämnas eller också symboliseras genom ett förlängt bindestreck.

Alfabet.

Mars 1817 samt i början av 1818.

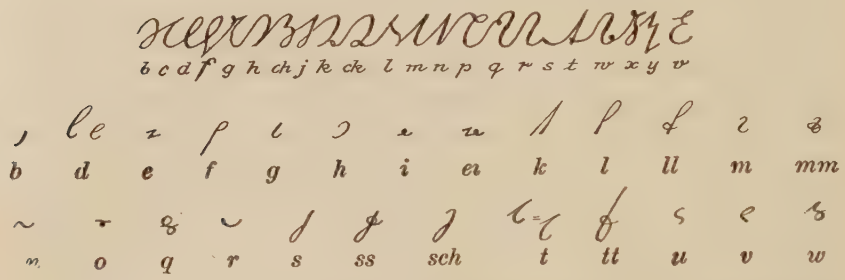

Reproduktion efter Dowergs »*Kurzgefasste Entwickelungsgeschichte des Gabelsbergerschen Systems*». Neustadt (Haardt) 1922. Sid. 3.

I alfabetet av mars 1817 betecknas *t* alldeles som i vanlig skrift, och endast *d* och *h* ha fått samma tecken som i det senare systemet, under det att i början av 1818 tecknen för *d h m n u* och *sch* ha fått sina nutida former samt de flesta övriga ljuden, tecken, vilka — ehuru i annan betydelse — återfinnas i nutida systemet. Av intresse är att redan här vid *l m* och *t* ögla användes för att beteckna konsonantfördubbling, samt att tecknet för *t* gjorts oberoende av ställningen till skrivlinjen, d. v. s. en tanke som Gabelsberger sedermera förkastat men som upptagits av Schrey m. fl. Som en egendomlig tillfällighet måste betraktas att Gabelsberger här för *k* använder den vid linjen börjande och slutande teckenform, som förekommer hos en del äldre och yngre engelska systemuppfinnare (Oxley, Page m. fl.).

Vokalerna betecknas bokstavligt eller uteslutas, men i nämnda efterlämnade papper finnas dock även anteckningar, som tyda på försök till symbolisk vokalbeteckning medelst förstärkning (tryckning) och förstoring (förlängning nedåt) av konsonanttecknen. Således här en idé, som Gabelsberger visserligen förkastat, men som senare skulle återuppstå hos bland andra Lehmann i hans *Stenotachygraphie*. Det skulle ju kunna tänkas att Gabelsberger om ej

[1] Kennerknecht, *Beiträge zur Entwickelungsgeschichte des Gabelsbergerschen Stenographiesystems*. Bamberg 1913. Sid. 3.

förhållandena (se nedan) tvungit honom att jämförelsevis hastigt omdana sin snabbskrift till debattstenografi, lyckats finna en acceptabel lösning av vokalfrågan i stenotachygrafisk riktning och att därigenom hela den stenografiska utvecklingen i Tyskland kommit att följa andra banor än som skett.[1]

Den nya bayerska statsförfattningen 1818 med inkallande av ständerna till året därpå skulle emellertid komma att djupt ingripa i systemets vidare utveckling. För Gabelsberger blev denna händelse signalen till ett malmedvetet arbete för att göra sig själv kompetent att ordagrant upptaga kommande kammardebatter, och nu började han »*die Sache auch ernster zu betreiben*».[2]

För att nå målet måste han först och främst omarbeta sin skrift till att bli en verklig debattstenografi.[3]

I maj 1818 hade den nya bayerska regeringsformen antagits, och redan sista månaderna samma år hade Gabelsberger sin »*Redezeichenkunst*» i det närmaste färdig.

Alfabet.
Slutet av 1818.

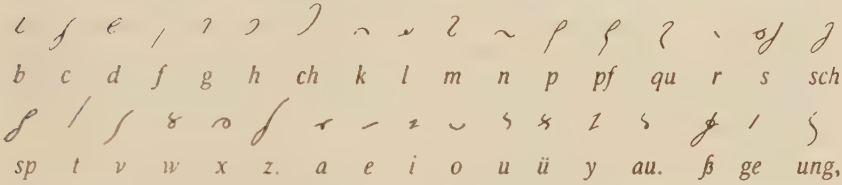

Reproduktion efter Dowergs *Entwickelungsgeschichte des Gabelsbergerschen Systems*», Wolfenbüttel 1915. Sid. 13.

Här sålunda huvudsakligen det nuvarande alfabetet — endast *p q* och *w* ha helt och hållet andra tecken, *c ch* och *z* mindre olikheter och *s* ett bitecken att användas i början av ord. Anmärkningsvärt är att man här för första gången finner det raka »variabla» strecket i olika ställningar för *t* och *f*. Vokalerna uteslutas i regel, och symbolisk vokalbeteckning förekommer icke. Däremot skriver Gabelsberger vid denna tidpunkt rätt ofta sina tecken godtyckligt i olika höjdställningar.[4]

[1] Johnen i *Neuwacht* 1917. Sid. 27.
[2] Gabelsberger, *Anleitung*. München 1834. Sid. VII.
[3] Detta hindrade emellertid icke att Gabelsberger insåg betydelsen av »konsten» även för en större allmänhet. Så talar han i inledningen till sin lärobok om dess användning vid förande av anteckningar av olika slag, vid korrespondens m. m. och uttrycker till och med sin förvåning över att stenografien icke upptagits som läroämne i de lägre skolorna. Gabelsberger, *Anleitung* 1834. I. Sid. 103—109.
[4] Kennerknecht, *Beiträge zur Entwickelungsgeschichte*. Bamberg 1913. Sid. 20.

Att Gabelsberger haft den vanliga skriften (såväl den latinska som den tyska)[1] till förebild icke blott vid uttagandet av sina teckenformer, utan även vid dessas fördelande på de olika bokstäverna, framgår redan av tecknen för *b m t* och *f*, vilka ju äro typiska deldrag av *motsvarande* vanliga bokstäver, och även liksom dessa bundna vid en viss ställning till skrivlinjen.

Sammanhängande text.

1818.

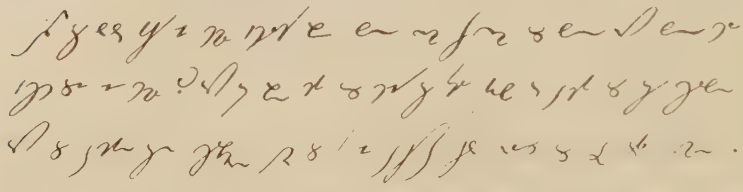

Reproduktion efter Gerbers »*Gabelsbergers Leben und Streben*». Leipzig 1886. Tabell sid. 1.

Överföring.

Vater unser, der du bist im Himmel, geheiligt werde dein Name, zu komme uns dein Reich, dein heiliger Wille | geschehe, wie im Himmel also auch auf Erden, gib uns heute unser täglich Brod und vergib uns unsere Schulden also | auch wir[1] *vergeben unseren Schuldigern, führe uns nicht in Versuchung, sondern erlöse uns vom Uebel. Amen.*

[1] Här står *uns* i stället för *wir*.

Ingenting talar för att Gabelsberger, då han våren 1818 började på allvar arbeta på sin »*Rede-Zeichen-Schrift*», kände några andra stenografiska system, och själv uppger han också i förordet till sin lärobok, att han »*mit den Grundlagen seines Systemes und mit der Auswahl seiner Schriftzeichen so ziemlich im Reinen war, bevor er nur wusste ob und welche Werke über Geschwindschreibkunst überhaupt irgendwo existiren*».[2]

Visserligen funnos i England före 1818 både Bordleys, Roes, Adams' och Oxleys kursiva system (Del. 1, sidor resp. 176, 185, 195 och 199), men intet av dessa 4 system har något annat gemensamt med Gabelsbergers, än att även dessa systemuppfinnare kommit på den naturliga idén att hämta sina tecken från den vanliga skriftens bokstäver. Särskilt gäller detta Oxley — som av bland andra frans-

[1] Flera författare framhålla, att det varit särskilt den *tyska* vanliga skriften ur vilken Gabelsberger hämtat sina tecken, men detta är svårt att förstå då tecknen för *b d g* och *m* m. fl. ju ha rent *latinska* former.

[2] Gabelsberger, *Anleitung zur deutschen Rede-Zeichen-Kunst*. München 1824. Sid. VI.

mannen L. P. Guénin (del I, sid. 202) vederfarits äran att anses som en föregångare till Gabelsberger — hos vilken icke ens vokal- och konsonanttecknen bilda skilda klasser av tecken, och där konsonanter och vokaler, och konsonanter sinsemellan alltid förenas medelst s. k. döda bindestreck utan något som helst försök till sammansmältning à la Gabelsberger. Dessutom använder Oxley (liksom Adams) en typ av tecken i två likformiga hälfter, som icke förekommer hos Gabelsberger.[1] Såväl Roes som Oxleys system finnas visserligen upptagna i Lewis' 1816 offentliggjorda historia, men då Gabelsberger i sin eljest mycket utförliga historiska inledning till läroboken av 1834 varken omnämner Roes eller Oxley eller ens Lewis själv, så måste man antaga att Gabelsberger åtminstone icke före 1834 sett Lewis' arbete.

Vad däremot Painparés och Fayets franska kursiva system (del I, sidor 387 och 391) beträffa, så äro dessa båda omnämnda i Gabelsbergers lärobok — Fayets system ganska utförligt; men när dessa system offentliggjordes resp. 1831 och 1832, hade Gabelsberger redan för länge sedan sitt alfabet klart, ja till och med den litograferade delen av 1834 års lärobok färdig. Ej heller har Gabelsberger i likhet med Painparé och Fayet upptagit Coulons stapelprincip.

När Gabelsberger själv talar om att han från utländska system hämtat idéer, kan detta således icke ha gällt den *kursiva principen,* till vilken han otvivelaktigt kommit utan någon som helst påverkan av vare sig tyska eller utländska äldre stenografiska system.

Man känner icke den exakta tidpunkten, då Gabelsberger — enligt egen uppgift påverkad av Kopps och Leichtlens arbeten — började att tillsammans med sin språkkunnige elev Zeiler (se nedan) studera utländska stenografiska arbeten; men att det skedde under året närmast efter regeringsformens antagande[2] framgår av en våren 1819 till bayerska riksrådet ingiven skrivelse, där Gabelsberger talar om huru han och Zeiler efter genomgående av flera utländska stenografiska arbeten »*unser System geregelt und kultiviert haben*».[3]

Tyska forskare ha upptagit frågan i vilken mån Gabelsberger vid denna omarbetning av sitt system 1818—1819 varit påverkad av äldre geometriska system, och bland annat ha förmodanden framkastats, att så varit förhållandet beträffande de nya tecknen för *k t i* och *j,* vilka förekomma i flera av dessa. Det kan ju också tänkas, att så är, men otänkbart är ej heller att Gabelsberger

[1] Med undantag för *k*-tecknet i alfabetet från början av 1818, då Gabelsberger icke ännu sett någon utländsk stenografisk litteratur.

[2] Antagligen först 1819, då Leichtlens 1. upplaga kom ut.

[3] Alteneder, *Franz Xaver Gabelsberger.* München och Leipzig 1902. Sid. 57.

direkt hämtat dessa tecken från motsvarande vanliga bokstäver. Tecknen för *i* och *j* ha ju samma form som början av vanliga skriftens *i* och *j*; tecknet för *k* — klassiskt vordet genom en mängd äldre engelska system och i våra dagar använt (i något förändrad form) av bl. a. Gregg — är dock också ett deldrag av vanliga *k*, och Gabelsbergers långa lutande *t*-tecken påminner onekligen mera om vanliga skriftens *t* med dess överlängd än om de geometriska systemens medelstora upprättstående *t*-tecken.

Ganska snart efter nya statsförfattningens antagande torde Gabelsberger våren 1818 ha börjat ge undervisning åt sin förste elev, registrator-assistenten Joseph Zeiler, vilken också året därpå var färdig, att tillsammans med Gabelsberger kunna på försök upptaga riksrådets förhandlingar under senare delen av lantdagen 1819. Detta försök utföll emellertid icke till full belåtenhet,[1] vilket dock ej kom Gabelsberger att förlora tron på sitt system, utan tvärtom gav impulsen till nya förbättringar och ökad energi i arbetet på ytterligare uppdrivande av bådas färdighet.

I tvenne 1819 till bayerska riksrådet ingivna ansökningar stå Gabelsberger *och* Zeiler som målsmän för systemet; men att Zeiler här kommit med, torde väl ha berott på dels att Gabelsberger, för att stärka Zeilers ställning som kandidat till en stenografplats, velat meritera honom så mycket som möjligt, dels att systemet varit även Zeilers i den bemärkelsen, att båda använt sig av detsamma.

I en del andra inlagor till olika myndigheter, så väl före som efter ovannämnda skrivelser till riksrådet, anger också Gabelsberger sig själv som ensam uppfinnare av systemet,[2] och att så är, torde ej av någon ha på allvar betvivlats. Ej heller gjorde Zeiler, som levde till år 1843, någonsin anspråk på att ha varit en slags meduppfinnare, vilket också framgår av det i många avseenden mycket märkvärdiga kontrakt, som uppgjorts mellan honom och Gabelsberger. Detsamma innehöll i kort sammandrag följande bestämmelser:[3]

Båda skola med all iver ägna sig åt stenografiens konst, och med förenade krafter arbeta på dess vidare fullkomnande;

Gabelsberger som lärt sin vän Zeiler den av honom uppfunna och utarbetade tyska snabbskriften, förklarar sig villig att också framdeles meddela honom allt av betydelse för det gemensamma målet, samt låta sig angeläget vara att göra Zeiler delaktig av alla fördelar som kunna vinnas;

Zeiler däremot förbinder sig att under fortsatt vänskapsfullt sam-

[1] Gabelsbergers *Anleitung*. 1834. Sid. VIII.
[2] Johnen i *Archiv für Stenographie* 1909. Sidor 36 o. f.
[3] Alteneder, *Franz Xaver Gabelsberger*. München und Leipzig. 1902. Sidor 310—12.

arbete med Gabelsberger tillsammans med honom genomgå utländska stenografiska arbeten, samt framföra alla sina idéer eller nyuppfunna utvägar; han förbinder sig vidare att icke utan Gabelsbergers tillåtelse, vare sig gratis eller mot betalning ge undervisning i stenografi, på det att konsten må förbli uppfinnarens egendom. Ej heller får Zeiler låta engagera sig för något stenografiskt uppdrag eller mottaga någon befordran, utan att ge företräde åt Gabelsberger som lärt honom konsten, detta även om han skulle bli skickligare i konsten än uppfinnaren. Gabelsberger förbehåller sig rätten, att om han så anser lämpligt ge undervisning åt andra personer eller offentliggöra systemet i tryck, men lovar att, om han därvid skulle draga nytta av sin väns medverkan, lämna skälig ersättning.

Slutligen bestämdes, att om Gabelsberger skulle offentliggöra systemet, Zeiler befriades från plikten att hemlighålla detsamma, medan däremot övriga överenskommelser skulle gälla.

Detta märkliga kontrakt var daterat maj 1819 men egendomligt nog undertecknat först augusti 1822.[1]

Under åren 1823—28 träffade Gabelsberger något så när liknande överenskommelser med ytterligare 7 elever.[2]

Efter lantdagen 1819 fortsatte Gabelsberger och Zeiler som nämnt med all iver att förkovra sig själva och förbättra systemet.[3]

Åren 1822, 1825 och 1828 upptogo de också ensamma deputeradekammarens förhandlingar — en beundransvärd prestation, som krävde ända upp till 15 à 18 timmars arbete på dygnet.[4]

Man insåg emellertid det orimliga uti att låta endast två stenografer utföra ett sådant arbete, och sedan »*die Königl. Akademie der Wissenschaften*» efter upprepade framställningar yttrat sig över Gabelsbergers snabbskrift,[5] och funnit den bättre än de äldre såväl tyska som engelska systemen, fick Gabelsberger 1829 officiellt uppdrag att utbilda debattstenografer;[6] och för lantdagen 1831 antogos på hans förslag jämte honom själv och Zeiler 8 nya kammarstenografer.[7] Vid lantdagen 1840 tillsattes ytterligare tre ste-

[1] Vad hemlighållandet av systemet beträffar hade Gabelsberger en föregångare i Byrom som lät sina elever lova »att icke tala om systemet med främlingar» (del I, sid. 122), samt på sätt och vis även i Weston som visserligen av andra skäl icke tillät sina elever att låna ut läroboken (del I, sid. 129).

[2] Alteneder, *Franz Xaver Gabelsberger*. 1902. Sid. 312.

[3] Själv säger Gabelsberger (*Anleitung*. Sid. VIII): »Kärleken till yrket växte nu för varje steg jag tog framåt, och stenografien blev mig snart en lidelse som behärskade hela mitt liv och min själ.»

[4] Krumbein, *Entwickelungsgeschichte der Schule Gabelsbergers*. Andra uppl. Dresden 1919. Sid. 7.

[5] Alteneder, *Franz Xaver Gabelsberger*. Sidor 112—13.

[6] Redan 1822 hade Gabelsberger börjat privata undervisningskurser.

[7] Att en lantdagsstenografs ställning i socialt hänseende på den tiden just icke var så

nografplatser, och Gabelsberger slutade att själv taga tur bland stenograferna för att uteslutande kunna ägna sig åt chefskapet.

1837 hade Gabelsberger haft glädjen att bland kammarstenograferna se sin egen son Georg, men redan nästa lantdag måste den lovande unge mannen på grund av sjukdom lämna sin befattning och dog snart därefter.

Som nämnt, hade Gabelsberger, när han först började arbeta på uppställandet av en snabbskrift, huvudsakligen tänkt på att tack vare denna färdighet en gång kunna bli någon högre statsfunktionär till nytta som en slags privatsekreterare. Först 1832 — således sedan han redan tjänstgjort som stenograf under flera lantdagar — fann han i den bayerske statsmannen furst Ludwig von Oettingen-Wallerstein mannen som ville på så sätt använda honom. Under åren 1832—39 kom Gabelsbergers tjänstgöring inom inrikesministeriet huvudsakligen att bestå i att stå till dennes förfogande, och när fursten tillbragte långa tider på sitt två och en halv mil utanför München belägna gods, fick Gabelsberger i egenskap av privatsekreterare följa honom dit, och ibland även i vagnen på färden mellan lantstället och huvudstaden upptaga furstens diktat. Detta skedde till och med i skymningen eller rent av i mörkret, vilket ej hindrade honom att dagen därpå dechiffrera sina stenogram.[1](?)

Förhållandet mellan Gabelsberger och hans furstlige gynnare var synnerligen gott, men icke ens under sin statsministertid gjorde Wallerstein något för att förbättra Gabelsbergers klena ekonomiska ställning, och detta trots den myckna tid han för sin personliga del tog från Gabelsbergers andra arbeten. Åren 1836—38 hade Gabelsberger så mycket att göra för furst Wallerstein, att han icke hann hålla några av sina vanliga undervisningskurser.[2] Någon tillfyllestgörande förklaring på anledningen till att furst Wallerstein icke ville eller kunde göra något för sin »käre livstenograf», har ingen kunnat lämna; och när slutligen fursten själv fallit i onåd, räknades det icke som en merit, utan snarare tvärtom, att ha varit hans förtrogne medhjälpare.

Under åren mellan första och andra lantdagarna (1819—1822) arbetade Gabelsberger oförtrutet på förbättrande av sitt system. Alfabetet fick samma utseende som i originalläroboken — utom vad *ng* beträffar — och skriften i sin helhet blev både kortare och mera

lysande, torde framgå av att, då vid ett tillfälle 1843 en militärläkare anhöll om tjänstledighet för att kunna antaga plats som sådan, detta avslogs av krigsministern under motivering att en sådan befattning »icke anstod en person med officers rang». Alteneder. Sid. 152.

[1] Gerber, *Gabelsbergers Leben und Streben*. Sid. 41, samt Alteneder, *Franz Xaver Gabelsberger*. Sid. 439.

[2] Alteneder, *Franz Xaver Gabelsberger*. Sid. 324.

lättskriven. De tidigare försöken att symboliskt beteckna vokaler hade fått lämna plats för »sammansmältningar» av tecken, men så småningom fick Gabelsberger klart för sig att hans vokalbeteckning lämnade mycket övrigt att önska, och 1822, antagligen påverkad av äldre engelska system,[1] införde han sin symboliska vokalbeteckning där vokalerna antydas genom konsonanters olika höjdställningar i förening med tryckning och korsning.

1823 var alfabetet färdigt, och 1826 förelåg systemet i sin helhet i det allra närmaste sådant det blev i den stora läroboken som offentliggjordes 1834[2] under titeln:

»*Anleitung zur deutschen Rede-Zeichen-Kunst oder Stenographie von Fr. Xav. Gabelsberger, qu. Secretaire und geheimen Kanzellisten im kön. bayer. Staats Ministerium des Innern.*» München 1834. Im Verlage des Verfassers, neue Carlstrasse Nro. 49, ebener Erde. Buchdr. Carl Wolf. Steindr. I. B. Dresely.

Detta digra arbete, i stort kvartformat på 560 sidor, är utan någon som helst jämförelse världens och alla tiders största och innehållsrikaste stenografiska lärobok. Redan inledningen hade varit tillräcklig för att ställa Gabelsberger som en den främste bland teoretiker, och själva den egentliga läroboken saknar i fråga om utförlighet och noggrannhet sin like.

Som uppmuntran för sitt arbete fick Gabelsberger av bayerska deputerade kammaren en gratifikation på 200 gulden. Boken hade kostat honom 2,300 gulden.[3]

Av den tryckta delen utkom 1834[4] 600 exemplar, men av den graverade delen fanns då endast 300 exemplar, och återstående 300 trycktes först 1839. Den stora boken såldes för 6 gulden, och det tog hela tolv år innan denna upplaga på 600 exemplar blev slutsåld.[5]

---

[1] Kennerknecht (*Beiträge zur Entwickelungsgeschichte*, sid. 58) håller för troligt att Gabelsberger, som i äldre skriftprov använt höjningar och sänkningar för att få bekvämare förbindning, själv efter grundligt studium av tyska språket utan inflytande från annat håll kommit på idén att låta *i*-ljudet antydas medelst höjning, *u*-ljudet medelst sänkning o. s. v.

[2] Den litograferade (praktiska) delen trycktes redan 1831, och användes häftesvis vid undervisningen (fullt färdig i maj 1832).

Flera tyska författare, varibland den framstående systemkännaren Range, vilja räkna det gabelsbergerska systemets offentliggörande från 1831; men då arbetet i sin helhet var färdigt först 1834, och först *då* blev tillgängligt i bokhandeln, torde väl 1834 vara det riktigaste. Clemens påpekar emellertid i *Korrespondenzblatt* 1903, sid. 131, att å det litograferade titelbladet till upplagan av 1834, siffran 4 icke gjorts på samma gång som de andra siffrorna, utan medelst ändring av en förutvarande »etta», så att en liten förskjutning uppstått av hela årtalet åt höger, varav man kan draga slutsatsen att det varit Gabelsbergers avsikt att få sin bok färdig 1831.

[3] En gulden lika med 1.52 svenska kronor.

[4] Av denna första upplaga lät Heckners förlag i Wolfenbüttel 1908 utföra ett synnerligen lyckat nytryck.

[5] Gerber, sid. 23 o. f. Krumbein, *Entwickelungsgeschichte der Schule Gabelsbergers.* Dresden 1919, sid. 15, där det står att första upplagan var slut 1848.

Så hade också Gabelsberger otur på många sätt. I detta revolutionernas tidevarv såg man med en viss misstänksamhet på stenografien, som ju var ett medel för *folket,* att få veta vad dess representanter hade för sig; och den samhällsbevarande majoriteten i lantdagen intresserade sig föga för denna konst. En del *frisinnade* deputerade hade satt sig i spetsen för en subskription till förmån för Gabelsberger, men detta bidrog ej att förbättra hans ställning till den sittande regeringen.

När Gabelsberger ville lämna ett exemplar av sin lärobok till konungen så avböjdes detta. Man hade intalat kungen att Gabelsberger var en farlig demagog och som skäl för det avböjande svaret på hans anhållan hänvisade man till en sida (322) i läroboken, där det i ett övningsexempel stod:

»*Eine Regierung welche dem Despotismus huldiget, kann sich in Europa, wo die Zivilisation ihre Heimath begründet hat, nicht mehr halten.*»

Denna sats var hämtad ur en uppsats om Turkiet och Grekland, och hade ingenting alls att göra med de politiska förhållandena i Bayern. Gabelsberger ansåg sig dock tvungen att vid nytryck av denna sida ersätta exemplet med ett annat, tagande precis samma utrymme. Här passar han också på att indirekt svara på den orättvisa anklagelse för vilken han varit utsatt. Detta nya exempel löd:

»*Demjenigen, der den Grundsätzen der Rechtlichkeit huldiget und dessen Gesinnungen menschenfreundlicher Natur sind, genügt nicht der Schein, von Jemanden böse zu urtheilen.*»

Båda dessa satser, som stå på samma plats (sid. 322) den ena i upplagan av 1834, och den andra i upplagan av 1839, fylla uppgiften att ge exempel på hur en hel sats vid behov kan förkortas till ett enkelt adjektiv eller particip (sid. 77).

En ren olyckshändelse inträffade också, som försvårade det fortsatta utgivandet av läroboken. Då de första 300 exemplaren av läroboken blivit i sin helhet färdiga fick Gabelsberger tillstånd att förvara sina 105 graverade stenar i ett rum i lantdagshusets källare, men sedan upptäcktes att 47 av dessa blivit så förstörda av salpetersyrlighet (Fresse), att desamma måste göras om.

Ej heller bokhandlarna voro välvilligt stämda. De ansågo att boken såldes för billigt och gjorde ingenting för dess spridning. Endast 50 exemplar försålda per år under de 12 första åren måste ju betraktas som ett anmärkningsvärt dåligt resultat, i synnerhet då Gabelsbergers system under dessa år lät mycket tala om sig, samt kommit till användning icke blott inom lantdagen i München utan även utanför Bayerns gränser.

Redan ett år innan den gabelsbergerska läroboken offentliggjor-

des hade hans bästa elev Wigard, efter att ha lösts från sitt kontrakt med Gabelsberger, kallats till Dresden för att där för ett par tidningar stenografiskt upptaga lantdagens förhandlingar; och under Gabelsbergers livstid kom systemet till användning hos folkförsamlingarna i Preussen,[1] Österrike, Sachsen, Württemberg m. fl. mindre stater samt vid tyska Nationalförsamlingen i Frankfurt a. M., där 9 gabelsbergare tillsammans med tre som använde system Horstig-Winter bildade en stenografbyrå under Wigards ledning. Att Wigard och icke Gabelsberger själv erbjöds denna chefsplats[2] torde väl ha berott på att Wigard var ledamot i det utskott, som hade att förbereda Nationalförsamlingen. Då emellertid Wigard även blev medlem av själva Nationalförsamlingen överlämnade han ledningen åt den horstigske stenografen Winter (sid. 35) och gabelsbergaren Scheiber.[3]

Två gånger — 1845 och 1848 — gjorde Gabelsberger officiell framställning om att få bära titeln »Kungl. Professor i stenografi», motiverande detta med, att hans arbete för stenografiens anseende och spridning skulle underlättas, samt att två av hans förutvarande elever, Wigard i Dresden och Heger i Wien, redan 1843 blivit professorer. Dessa hans ansökningar lämnades emellertid utan avseende.

Den gabelsbergerska läroboken börjar med ett förord på 9 sidor och därefter kommer en allmän historisk och teoretisk avdelning på 142 trycksidor, och så själva läroboken — 366 sidor i litografi, med de flesta stenografiska teckenbilderna graverade av Gabelsberger själv. Slutligen en bilaga på 38 trycksidor med råd åt blivande stenografer.

I den teoretiska delen finner man, jämte 76 sidor ägnade åt stenografiens historia, uppsatser om den stenografiska konstens väsen och terminologi, dess användning och betydelse, vederläggningar av invändningar mot densamma samt systemets allmänna teori.

Gabelsberger indelar sitt system i skriftförkortningar och skrivförkortningar. De förra bestå i att resp. ljud erhålla särskilta korta, lättskrivna och lättförbindbara tecken (Gabelsberger använder även uttrycket »bokstäver» för dessa stenografiska tecken); de senare däremot i att mindre väsentliga delar av stavelser, ord eller satser utelämnas. I förra fallet ett mekaniskt inlärande, i det senare ett mera fritt tillämpande av givna regler.

[1] Redan efter ett år fingo dock gabelsbergarna där lämna plats för stolzeanerna.

[2] Ett anbud av Wigard att Gabelsberger ev. skulle bli hans ställföreträdare kunde denne icke antaga på grund av arbetet i München, och ansåg det väl antagligen också vara under sin värdighet.

[3] Alteneder i *Stenographische Praxis*. 1925/26. Sid. 97.

Mycket tröglästa äro Gabelsbergers teoretiska betraktelser och på långt när icke så rediga och klara som flera äldre engelska författares motsvarande inledningar; men den som har tid och tålamod att noga gå igenom det hela ångrar sig förvisso icke.

Av särskilt intresse är att läsa om hur Gabelsberger kommit till sin kursiva skrift. Han bestrider för ingen del enkelhetens och korthetens betydelse vid valet av tecken. Tvärtom säger han, att första uppgiften består i att göra de för en snabbskrift bestämda dragen så enkla och korta som möjligt;[1] men framhåller å andra sidan, att det icke räcker med enkelhet och korthet, utan att de stenografiska grundtecknen dessutom måste vara lättskrivna, smidiga och förbindbara samt sådana, att de genom mindre förändringar kunna omformas till tecken för närbesläktade ljud. Dessutom framhåller han betydelsen av att skriften får en bestämd lutning, snett liggande från höger till vänster, »vilket underlättar pennans förande under fortlöpande rörelse upp och ned (medelst fingrarna) och framåt i skrivriktningen (medelst hand och arm)». Undantagsvis tillåter han dock användning av i annan riktning dragna tecken, och särskilt talar han om fördelen av att använda sitt i senare tider så omstridda *r*-tecken — det lilla raka snett från vänster till höger dragna strecket — vilket lätt kan utföras medelst »*einen rasch und kräftig geführten Druck oder Schwung der Hand nach der rechten Seite auswärts*», och som bildar »*einen sehr unterscheidbaren Contrast der Bildlichkeit*» emot de i regel snett från höger till vänster löpande dragen.[2]

I följande huvudpunkter har Gabelsberger (visserligen sedan alfabetet var färdigt) sammanfattat de grunder som i övrigt gjort sig gällande vid systemets utarbetande:[3]

1. Varje enkelt språkljud skall ha ett enkelt tecken, som bekvämt skall kunna förbindas åt båda håll. Dessa tecken skola vara så tydliga att de även vid hastig och otvungen skrivning kunna särskiljas från andra tecken.[4] 2. En bestämd lutning ingår icke som skiljemärke för de olika tecknen, men däremot finns en allmän lutning för skriften i sin helhet, som överensstämmer med vad den skrivande vant sig vid (i vanlig skrift). 3. De bokstäver (ljud) vilka, sedan hänsyn tagits till de stenografiska förkortningsmetoderna, ha största frekvensen, skola erhålla de mest lättskrivna tecknen. 4. De kon-

[1] Gabelsberger, *Anleitung* 1834. Del I, sid. 118.
[2] Gabelsberger, *Anleitung* 1834. Del I, sid. 119.
[3] Gabelsberger, *Anleitung*. Del II, sid. 15—17.
[4] I ett brev till horstigianen Neisch skriver han: »*Die beste Schrift erkennt man daran, dass sie am schlechsten geschrieben noch leserlich bleibt.*» Alteneder, *Franz Xaver Gabelsberger*. Sid. 127.

sonanter vilka mest ingå i förbindningar med andra sådana, skola, med hänsyn till förbindningarnas förekomst, givas de smidigaste och mest förbindbara tecknen. 5. Därvid skall så mycket som möjligt strävas efter, att alla ljudsammansättningar skola kunna framställas i ett penndrag, utan att de i sammansättningarna ingående enkla tecknen förlora sin grundkaraktär. 6. Lena ljud böra erhålla rundade eller buktiga tecken, hårda däremot raka eller skarpt ansatta tecken. 7. För varje ljudgrupp bör finnas ett grundtecken, från vilket övriga till gruppen hörande tecken härledas, på det att om något av dessa härledda tecken skulle i hastigheten bli slarvigt utfört dock själva grundkaraktären blir kvar. 8. Om möjligt bör varje tecken ha något kännetecken, som genom en idéassociation erinrar om motsvarande ton eller ljud. 9. Det stenografiska alfabetet skall vara så fullständigt och konsekvent genomfört, samt ha så enkla och bekväma tecken, att ett införande av godtyckliga ej till alfabetet hörande beteckningar eller inblandande av vanlig skrift blir onödigt.

I ett annat sammanhang framhåller Gabelsberger, att konsonanttecknen böra ha de smidigaste och mest förbindbara tecknen: ett påstående, som har sin förklaring i, att de gabelsbergerska bokstavliga vokaltecknen voro avsedda att endast undantagsvis komma till användning.

Utan tvivel hade Gabelsberger redan tidigt klart för sig betydelsen av att hänsyn togs till så väl ljudens frekvens i och för sig som i vilka förbindningar de förekommo; men hans omfångsrika »stavelselexikon» utarbetades till största delen först åren 1822—23, d. v. s. då systemet var i sina huvuddrag färdigt, och kan således icke ha haft något inflytande på det ursprungliga alfabetet. Det blev däremot till stor nytta när det gällde att fatta beslut ifråga om senare planerade ändringar och tillägg, och han fortsatte också så länge han levde arbetet på att utöka detta lexikon, av vilket här en sida reproduceras.

Gabelsberger talar även om att »skriften skall vara en avbild av språket» och söker påvisa likheten mellan vissa teckenbilder och talorganens ställning vid frambringandet av motsvarande ljud.[1] Så t. ex. säger han sig ha valt det lilla om en hjulkugge (Radzahn) påminnande bakåtlutade raka strecket för *r*, därför att detta ljud »liknar det läte som uppstår när hjulkuggarna gripa in i varandra.»[2] Dessa mer eller mindre uppkonstruerade förklaringar torde emellertid icke haft annan betydelse än som hjälpmedel vid inlärandet.

[1] Gabelsberger, *Anleitung*. I. Sid. 129 o. f.
[2] Gabelsberger, *Anleitung*. II. Sid. 50.

En sida ur Gabelsbergers stavelselexikon.

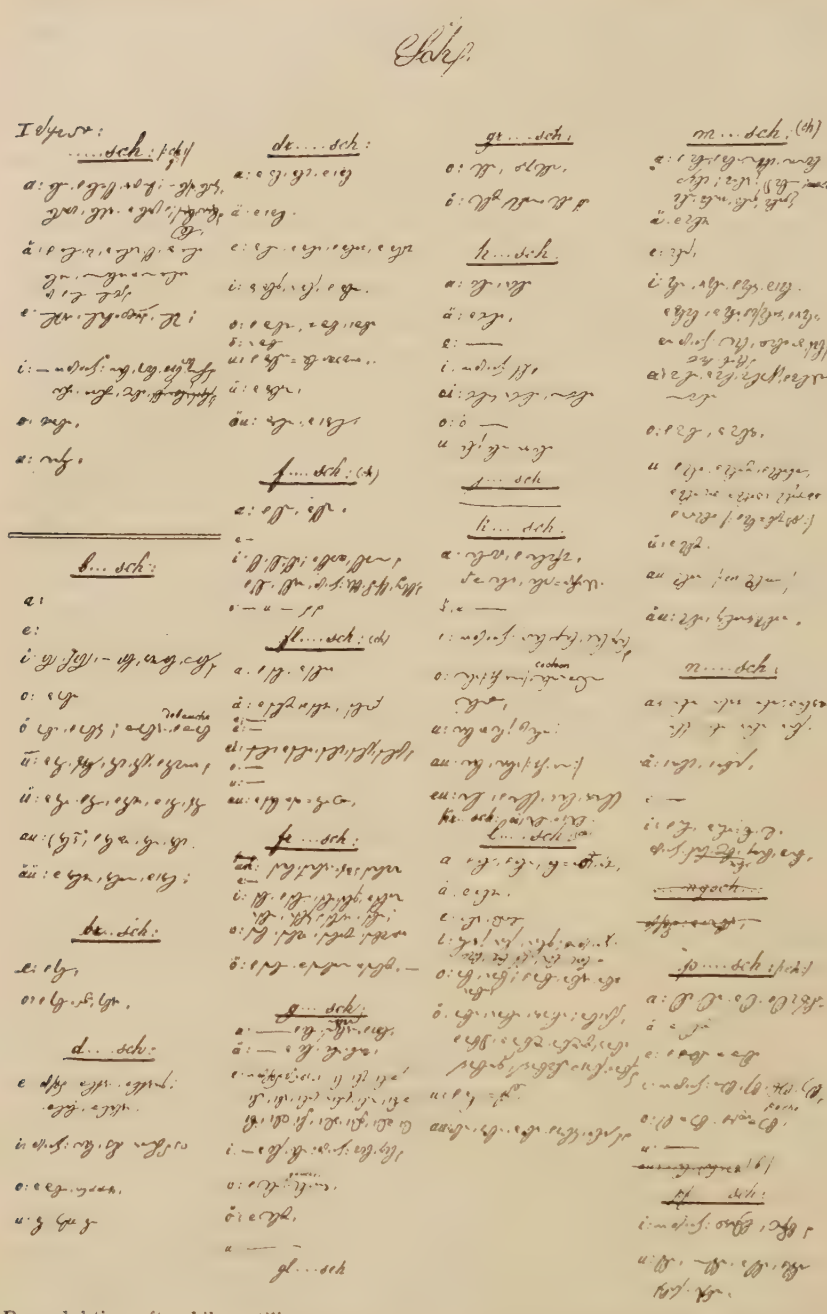

Reproduktion efter bilaga till uppsats av Ferd. Ruess i *Archiv für Stenographie.* 1901. Sid. 143.

Även senare delen av Gabelsbergers bok innehåller mycken värdefull teori, men som lärobok betraktad är den allt för långrandig och tålamodsprövande; och att många av Gabelsbergers elever — flera av dem på jämförelsevis kort tid — kommit till goda resultat, har säkerligen icke berott pa »läroboken», utan på lärarens stora förmåga att intressera. Efter en ny inledning börjar den praktiska delens första avdelning — skriftförkortningen — med en redogörelse för vokalernas betecknande, den ena vokalen efter den andra.

Den bokstavliga vokalbeteckningen (samma som 1818) kommer endast undantagsvis i fråga, och därest vokalerna ej utan vidare helt uteslutas, användes antingen den typiskt gabelsbergerska sammansmältningsmetoden eller den 1822 införda symboliska vokalbeteckningen.

»Sammansmältningen» sker så att konsonant och vokal skrivas i ett penndrag, för *o* och *ö* med resp. mindre och större rundning, för *u* och *ü* medelst utbuktning: en metod som av flera gabelsbergare framhäves som särskilt genial, men vilken dock kan leda till otydligheter, i synnerhet när det gäller att antyda *r* eller *i* medelst partiella tryckningar, stundom t. o. m. båda två samtidigt i ett och samma tecken.

Den symboliska vokalbeteckningen inlägges i vissa fall i föregående, i andra i efterföljande konsonant, och även i övrigt är hela vokalbeteckningen mycket oregelbunden, vilket också är helt naturligt, då Gabelsberger vid uppställandet av sitt alfabet icke tagit hänsyn till de båda senare tillkomna metoderna. I många fall rådde tvekan om vilken av dem som skulle tillämpas, och i andra *kunde* ingen av dem användas, så att vokalen antingen *måste* skrivas bokstavligt eller utelämnas. Även förekom liksom i Tiros »noter» rena omkastningar av ordningsföljden tecknen sinsemellan.

Huvudprincipen för den symboliska beteckningen för de 5 huvudvokalerna anger Gabelsberger sålunda:

i höjning och skärpa.
e varken höjning eller sänkning.
a varken höjning eller sänkning; tryckning.
o rundning.
u sänkning (med tryckning).

Vid dessa höjningar och sänkningar gäller det ej direkt ställningen i förhållande till skrivlinjen, utan i förhållande till föregående eller efterföljande tecken (ett *indirekt* beroende av ställningen till linjen), och Gabelsberger blir härigenom en föregångare till de yngre s. k. enlinjiga *(einzeiligen)* systemen med symbolisk vokalbeteckning.

Ny[1] är också den mera ljudenliga ordningen i vilken han ställer sina vokaler: $\begin{smallmatrix} & i & \\ a & & \\ & u & \end{smallmatrix}$ i stället för de geometriska systemens $\begin{smallmatrix} & a & \\ & e & \\ i & & \\ & o & \\ & u & \end{smallmatrix}$.

Att få till stånd en enhetligt genomförd symbolisk vokalbeteckning ansåg Gabelsberger omöjligt,[2] och det var väl också så med det alfabet han en gång valt. I stället för regler träder därför också hans »*Praktisches Kombinationsverzeichniss*» (se nedan).

Kapitlet om konsonanterna börjar med ett 40-tal sidor teoretiska förklaringar — mest språkvetenskapliga fantasier om förhållandet mellan tecknen och talorganens funktioner —, vilka saklöst kunnat vara borta.

Om man bortser från några oväsentliga avvikelser ifråga om storlekar och placeringar äro konsonanttecknen liksom de bokstavliga vokaltecknen desamma som i det nuvarande systemet (tecknet för *tsch* — vanliga skriftens *l* — upptog dock Gabelsberger först strax före sin död från Hegers tjeckiska översättning).

Alfabet.

1834.

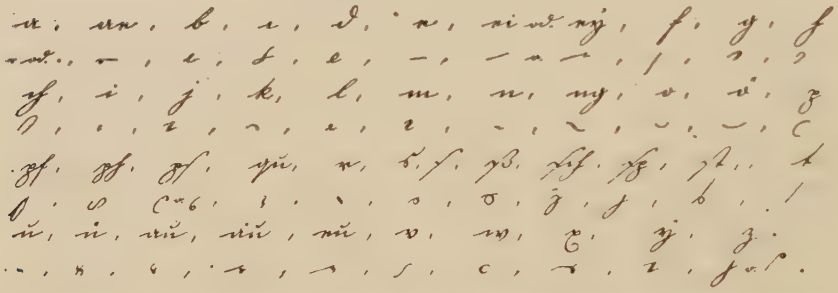

Reproduktion efter Gabelsbergers »*Anleitung zur Deutschen Rede-Zeichen-Kunst*». München 1834. II. Sid. 76.

Anm. Att tecknen för *c*, *h*, *ch* och *u* skola gå något under den »tänkta» skrivlinjen framträder knappast, varjämte, liksom i originalet, tecknen för *n* och *u* äro mycket otydliga. *n* skall vara lika med ett förminskat *ng*, och *u* lika med det buktiga nedstrecket i *ü*.

Liksom i de första försöken betecknas dubbelkonsonanterna *mm* och *tt* i regel medelst öglor, men däremot *ss* medelst förstorat *s*-tecken. Bitecknet för *s* från 1818 är borttaget. Av särskilt intresse är att de vid ställningen till skrivlinjen bundna tecknen för *f v t* och *p*

[1] Här hade han dock en föregångare i »Lady Scott».

[2] *Anleitung zur deutschen Redezeichenkunst*. 2. upplagan efter Gabelsbergers efterlämnade papper. München 1850. I. Sid. 33.

kunna skrivas så väl nedåt som uppåt (s. k. »*Variabeln*» eller »*Wandelzeichen*»). Dessa tecken ha också, tack vare sina både fördelar och nackdelar, spelat en stor roll i de stenografiska systemstriderna under senare delen av 1800-talet. Särskilt ha de lagt hinder i vägen för en enhetlig vokalbeteckning. Redan översättaren av Gabelsbergers system till ungerska, Markovits, kallade dem »de sjuka tecknen».

Den verkligt praktiska delen börjar först i slutet av avdelningen om »skriftförkortningen», där man jämte en större »kombinationstabell», angivande de fördelaktigaste teckenförbindningar och teckensammansmältningar, får en riklig mängd exempel på ordbildning upptagande 52 sidor.

Den praktiska delens *andra* avdelning — skrivförkortningarna — börjar med en oerhört grundlig, 115 sidor omfattande, beskrivning på huru för- och slutstavelser och partiklar i allmänhet skrivas och förbindas, förkortade eller oförkortade, samt exempel därå.

Därefter komma Gabelsbergers på substantivers och adjektivers deklination samt verbens konjugation grundade s. k. *grammatikaliska* förkortningar,[1] bestående i utelämnande av böjningsändelser och artiklar.

Så t. ex.

der starke Mann = der stark mann
des starken Mannes = des stark mann
die starken Männer = die stark männr
den starken Männer = den stark männr
innerhalb des Gartens = innerhalb garten
aus dem Holze[2] *= aus dem holz*
aus einem Stücke Holz = aus stück holz
für die Freiheit = für freiheit

Slutligen kommer på 8 dubbelsidor[3] fullständiga konjugationstabeller för hjälpverben *sein, haben* och *werden*, samt exempel på konjugation av regelbundna huvudverb i så väl aktiv som passiv form.

Så t. ex.

ich habe gehabt = i h ge-
wir haben gehabt = w h ge-
er war gewesen = r a ge-
er wäre gewesen = r r ge-

[1] Gabelsberger, *Anleitung*. II. Sid. 269 o. f.
[2] Efter prepositioner, som styra dativus, utskrives i regel bestämda artikeln och sammanskrives med prepositionen.
[3] Gabelsberger, *Anleitung*. II. Sid. 293 o. f.

wir sind geworden = *w*$\overset{nd}{\ldots}$ *ge*$\overset{o}{-}$

wir waren geliebt worden = *w*$\overset{a}{\ldots}$ *gelibt*$\overset{o}{\ldots}$

Ett särskilt slag av skrivförkortningar äro de s. k. klangförkortningarna,[1] vilka grunda sig på förhållandet, att en eller ett par särskilt framträdande bokstäver (helst vokaler) ofta äro tillräckliga för att ange vilket ord som det är fråga om.

Så t. ex.

gg	*ff*	*mum*	*diti*	*ge heit*
gegen	*Frankfurt*	*Ministerium*	*Diplomati*	*Gesundheit*
			a	
	auf keit		*o*	
	Aufmerksamkeit		*Abgeordneter*	

Någon förkortningssamling i vanlig bemärkelse finner man icke i den gabelsbergerska läroboken. Visserligen använder Gabelsberger starka förkortningar och framhåller att de sigler och monogram *(Monogrammaten)*, som finnas införda, äro »utomordentligt fördelaktiga»; men han varnar bestämt för att tro »att dessa förkortningar måste inläras utantill». Han säger att något sådant skulle vara alldeles mot hans avsikt och mot systemets anda, som förutsätter ett tillämpande av grundsatser och icke ett mekaniskt inlärande.[2]

I praktiken torde dock skillnaden mellan sådana »fria» förkortningar, och »stående» dylika, ej bli så stor, då utan tvivel åtminstone de oftast förekommande av dessa Gabelsbergers »fria» förkortningar snart för eleven av sig själv övergå till att bli »stående» förkortningar.

»Sigel» kallar Gabelsberger en förkortning där endast en eller ett par av ett ords väsentligaste bokstäver utskrivas; monogram en sådan, där ett ord betecknas genom att två eller flera bokstäver (tecken) utskrivas i en karakteristisk förbindning.[3]

För den som vill nå högsta fulländning i den stenografiska konsten rekommenderar Gabelsberger, vad han kallar *brakylogiska* förkortningar. Det grekiska *brakygrafi* betyder helt enkelt kortskrift, men Gabelsberger använder detta ord för att beteckna konsten att kunna »tänka kort», och med brakylogiska förkortningar menar han således sådana, där den talade texten icke mekaniskt

[1] Gabelsberger, *Anleitung*. II. Sid. 342.

[2] Gabelsberger, *Anleitung*. II. Sid. 91.

[3] I stället för »sigel» använder man nu allt mera helt enkelt ordet »förkortning». Vad »monogram» beträffar, har man frångått Gabelsbergers utan tvivel riktiga definition, och använder nu detta ord ganska allmänt som benämning för godtyckligt valda tecken för ljudsammansättningar (särskilt för- och slutstavelser).

överföres, utan där stenografen, efter att ha uppfattat en sats, återger densamma i sammanträngd förkortad form, men detta så, att han vid utskrivandet kan återge den sammandragna satsen ordagrant så som talaren framfört densamma.[1]

Reglerna för denna art av förkortningar, framställer han i 24 detaljerade punkter.

Artiklar och böjningsändelser, prepositioner, pronomen, hjälpverb och ibland även andra verb kunna uteslutas; ett adjektiv kan ofta ersätta en hel sats (ett exempel på tillämpning av denna regel, var det som Gabelsberger på grund av en oberättigad skuggrädsla hos vederbörande blev tvungen att taga bort från första upplagan)[2]; citat, ordspråk och hövlighetsfraser, ja hela satser som framgå av sammanhanget kunna utelämnas eller ersättas av ett eller ett par ord o. s. v.

Exempel å »brakylogiska» förkortningar.[3]

Es ist dieses schon in der Ständeversammlung vom Jahre 1825 zur Sprache gekommen.	=	*schon ständever 25 sprache gekom.*
Wozu sollen wir uns entscliessen?	=	*wozu entschlisen.*
Ich habe mir das Wort nur erbeten, um einen Irrthum zu berichtigen.	=	*wort nur irtum berichtigen.*
Eine Regierung welche dem Despotismus huldiget kann sich in Europa, wo die Zivilisation ihre Heimat begründet hat, nicht mehr halten.	=	*despotische regirung kann sich in zivilisirten Europa nicht mehr halten.*

När Gabelsberger begär, att stenografen på detta sätt skall kunna ordagrant återge talarens anförande, kan man icke »taga honom på orden», utan får väl förutsätta, att de flesta i läroboken införda exempel avse att visa, hur en stenograf skall bära sig åt, om han på grund av särskilda svårigheter eller bristande förmåga, icke *kan* ordagrant följa talaren. Bättre då att få med det viktigaste, än att på måfå utesluta stora delar av det hela.

Gabelsberger fördömer i princip användningen av icke till systemet hörande tecken, men rekommenderar dock en del mer eller mindre allmänt bekanta förkortningstecken (matematiska, astro-

---

[1] Gabelsbergers »*Anleitung*» II. Sid. 318.
[2] Se sid. 68.
[3] Gabelsbergers *Anleitung*. II. Sid. 322 o. f.

nomiska m. m.) samt skiljetecken, vilka ej behövas som sådana. Så t. ex. låter han »!» betyda »*Meine Herren!*» eller vilket annat tilltalsord som helst, »?» användas för verbet »*fragen*» o. s. v. Här går han således i samma riktning som många äldre engelska systemuppfinnare, ehuru naturligtvis icke till samma överdrift (del I, sid. 105).

Gabelsberger använder de arabiska siffrorna sådana som de äro med undantag av att nedre öglan i »2» borttages och likaså det övre vågräta strecket i »5», samt att »100» betecknas med en liten höjd »0» och »1000» med ett litet höjt komma-tecken.

Beträffande skrivmaterial rekommenderar han förstklassiga grafit- eller blyertspennor (helst engelska), vilka han anser säkrare än bläckpennor, som lätt orenas, och varigenom dessutom tid förloras för doppande av pennan. Den tidens s. k. »eviga» eller »alltid flytande» pennor hade han försökt, men funnit olämpliga »då den minsta smuts kunde ge anledning till, att bläcket antingen inte kom fram alls eller också kom droppvis och plumpade». Som papper använde han helst linjerade vitlackerade pergamentsblad.[1]

År 1838 offentliggjorde Gabelsberger »*Stenographische Lese-Bibliothek*», en samling dikter och uppsatser på prosa, avsedda att användas för så väl läs- som avskrivningsövningar. Detta lilla arbete — den första tyska helt och hållet på stenografi skrivna bok — varav här nedan några rader återgivas i verklig storlek, torde om möjligt ännu mera än de graverade sidorna i den stora läroboken visa, vilken utomordentligt skicklig litograf Gabelsberger var.

Sammanhängande text. 1838.	Överföring.
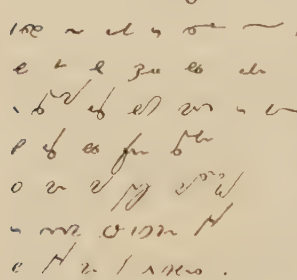	*Gesund an Leib und Seele sein,* *Das ist der Quell des Lebens.* *Er strömet Lust durch Mark und Bein,* *Die Lust des tapfern Strebens.* *Was man mit frischem Herzensblut* *Und keckem Wohlbehagen*[2] *tut,* *Das tut man nicht vergebens.*

Reproduktion efter Gabelsbergers »*Stenographische Lese-Bibliothek*». München 1838. Sid. 54.

[1] Gabelsbergers *Anleitung*. III. Sid. 378—79.
[2] Förbindningen mellan konsonanterna i detta ord har icke kommit fram i trycket.

Omkring 1840 sände Gabelsberger till Wigard m. fl. av sina elever i handskrift ett förslag till »nya förbättringar» — den s. k. »arméordern» — och sedan dessa ändringar stått provet vid så väl bayerska som sachsiska lantdagarna offentliggjorde han 1843:

»*Neue Vervollkommnungen* in der *deutschen Redezeichenkunst* oder *Stenographie* von Fr. X. Gabelsberger. Mit Erläuterungen über das von ihm wieder aufgefundene Prinzip des Abbreviatur-Verfahrens in der römischen Stenographie, bekannt unter dem Namen *Tironische Noten*. München 1843.»

Detta arbete utgavs i två häften i oktavformat med liten stil omfattande resp. 178 och 147 sidor, och båda av samma innehåll, det ena i vanlig tryckstil det andra i stenografi.

Redan av titelbladet framgår att Gabelsberger trodde att »den av honom återuppfunna förkortningsmetoden», som han kallade »*deutsche Prädikat-Kürzungen*», var densamma, som användes av de gamla romarna; och omkring en tredjedel av hela arbetet ägnas också åt Tiros noter. Utan tvivel har Gabelsberger grundligt studerat Kopps »*Palaeographia critica*», men han synes dock icke ha fått klart för sig att de tironska noterna äro, mer eller mindre godtyckligt uppställda, en gång för alla fastställda ordtecken vilka ha föga gemensamt med hans predikatförkortningar. Vare sig Gabelsberger tänkt sig att Tiros namn skulle skänka ökad auktoritet åt denna förkortningsmetod, eller om han i sin anspråkslöshet velat ge Tiro äran av densamma, så var dock lösningen fullt självständig och uppfinnareansvaret hans, vare sig det blev fråga om beröm eller tadel. Många fördöma dessa förkortningar, medan andra anse dem genialiska. Arthur Mentz säger på tal om dem »*die Idee der freien Kürzung ist seine ureigenste Tat, eine Tat, die allein ihn unsterblich machen würde*».[1]

Jämte införandet av dessa »predikatförkortningar» har Gabelsberger också vidtagit en del förbättringar i fråga om sina »grammatikaliska förkortningar» särskilt för hjälpverben och dessas förbindningar, gående ut på att få dem mera regelbundna och systematiserade än de voro 1834. Även finner man här de nutida korta, över linjen stående, förkortningarna för bestämda och obestämda artiklarna.

Vad »predikatförkortningarna» beträffa så torde följande ur »*die Neue Vervollkommnungen*» hämtade exempel bättre än Gabelsbergers egna, i flera fall ganska invecklade förklaringar, visa hur han utnyttjar denna sin favoritförkortningsmetod. Huvudregeln innefattar emellertid, att när sammanhanget så tillåter, predikatens

[1] Mentz, *Geschichte der Stenographie*. Andra upplagan. Sid. 76.

ordstammar kunna uteslutas, under det att endast böjningsändelserna utskrivas.

Exempel å »Predikatförkortningar».

Der wachsame Hund bellt.	= *der wachsame hund*^{t}
Die Sonne scheint.	= *die sonne*^{t}
Ich möchte wissen, warum er mir keine Antwort giebt.	= *ich möchte*^{en}, *warum er mir keine antwort*^{t}.
Er hat kein Wort mehr gesprochen.	= *er hat kein wort mer ge-*^{en}.
Ich schwöre bei Gott, dass ich die Wahrheit sage.	= *ich*^{e} *bei gott, dass ich die warheit*^{e}.
Ich fand es ungeeignet, diesem Antrage die Zustimmung zu versagen.	= *ich fand es unge-*^{net} *diesem antrage die zu-*^{ung} *zu ver-*^{en}.

Gabelsberger ansåg att hans system även kunde användas för utländska språk som man inte kände, och lämnade i sin *Anleitung* exempel på, hur en och samma sats skulle te sig på 10 olika språk.

Exemplet på tillämpningen för svenska språket ser så ut:

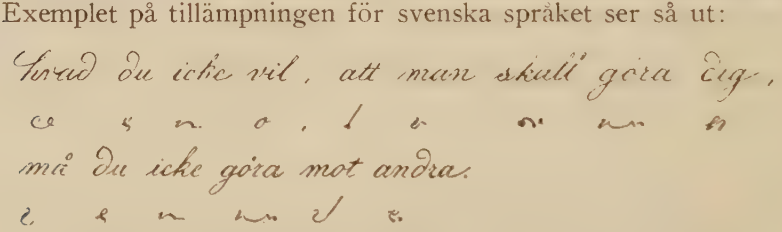

Reproduktion efter Gabelsbergers *Anleitung*. München 1834. II. Sid. 329.

Gabelsbergers *Redezeichenkunst*, sådan han lämnat den efter sig, var ingen enhetlig skapelse grundad på en bestämd plan. Så småningom hade den vuxit fram, allt eftersom han under praktisk användning gjort nya erfarenheter, och först sedan alfabetet blivit i stort sett fastställt, började han införa den ena förkortningsmetoden efter den andra, och vilka med det befintliga alfabetet icke *kunde* tillämpas enhetligt. För honom hade det också redan tidigt gällt att mer eller mindre godtyckligt, så att säga svetsa ihop de förut utan hänsyn till största hastigheter valda tecknen till lättskriv-

na och karakteristiska ordbilder; och just i detta detaljarbete visar sig Gabelsberger vara den gudabenådade mästaren, som sällan misslyckats.

Han hade fullt klart för sig, »att den bästa skriften är den som illa skriven förblir läslig»,[1] och för honom stod redan från början kravet på tydlighet som det främsta. För tydlighetens skull använder han ett och samma tecken endast undantagsvis i mer än en storlek, och av formförändringarna tillgriper han i regel blott de skarpast framträdande. För att få så karakteristiska, d. v. s. varandra så olika tecken som möjligt, söker han sådana av alla slag; nedstreck och uppstreck, överlängder och underlängder, stora tecken, medelstora och små; ja han skyr icke ens, att i sin kursiva skrift införa rent geometriska tecken, men även dessa smider han in i sina ordbilder på ett sådant sätt, att den, som skriver, knappast märker, att ett okursivt element kommit in i systemet.

Samma drag, som i den vanliga skriften förenar staplarna, använder han i olika längder och riktningar för att *förbinda* nedstrecken med varandra, och får så också fram den upp- och nedåtgående *pendelrörelse*, som mer än något annat bidrar att öka skrivhastigheten.

Å andra sidan blev den naturliga följden av det sätt på vilket systemet tillkommit och utvecklats, att detsamma belastats med en mängd osammanhängande regler och åtföljande undantag, vilket icke blott gjorde systemet jämförelsevis svårlärt, utan även ledde till en viss osäkerhet i tillämpningen, som gjorde att snabbskrivenheten icke kunde till fullo utnyttjas.

Klart skönjes den röda tråden som går igenom det hela: ett noggrant och tydligt betecknande av det *viktigaste* medan det mera oväsentliga får mindre karakteristiska beteckningar eller rent av uteslutes, och detta vare sig det gäller orddelar, ord eller hela satsdelar. Tydligast framträdde detta vid vokalbeteckningen, där huvudljuden betecknas bokstavligt, mindre viktiga symboliseras och oväsentliga vokaler helt uteslutas.

Men i och med införandet under ett senare skede av teckensammansmältningar, symbolik och förkortningar av olika slag, kunde det ej undvikas, att den ökade kortheten kom att erhållas på bekostnad av en viss tillbakagång i fråga om tydligheten. Särskilt måste bristen på noggrannhet i beteckningen, och de många ofta tvetydiga fria förkortningarna, verka i en riktning motsatt den Gabelsberger med sitt krav på tydlighet eftersträvat. Endast tack vare fasthållandet vid principen, »att det viktigaste ej får förvanskas», rädda-

[1] Alteneder, *Franz Xaver Gabelsberger*. Sid. 127.

des Gabelsbergers system, trots alla uteslutningar (eller »stympningar» som belackarna kallat dem) från att förlora sin rangplats bland de säkrast läsbara systemen.[1]

Dagen efter Gabelsbergers begravning sammanträdde 29 av hans elever i München, och bildade en gabelsbergersk centralförening, vilkens första uppgift blev att »i uppfinnarens anda», och med hjälp av mästarens efterlämnade utkast, utarbeta en ny upplaga av läroboken. Detta arbete utfördes huvudsakligen av Gabelsbergers båda lärjungar Gerber och Gratzmüller; och redan 1850 offentliggjordes den nya upplagan på 222 sidor,[2] som omfattade Gabelsbergers så väl »*Anleitung*» som »*Neue Vervollkommnungen*». Här finner man jämte en del mindre ändringar i vissa teckenformer det nya redan av Gabelsberger från Heger i Wien hämtade *tsch*-tecknet. Tecknen för *c h* och *u* ställas på skrivlinjen. *Str* skrives alltid nedåt, medan däremot *pr* efter behag skrives nedåt eller uppåt och i förra fallet *p* och *r* vare sig sammansmälta eller ej. I allmänhet betonas dock önskvärdheten av att skilja på konsonantförbindningar och konsonanter med vokal emellan något mera än i originalupplagan. Den symboliska vokalbeteckningen användes i regel, och endast därest detta ej går för sig betecknas vokalerna bokstavligt. Endast undantagsvis lämnas vokalerna obetecknade.[3]

Vad »skrivförkortningarna» beträffa, så indelas dessa i *etymologiska* (förstavelser, slutstavelser, deklination, konjugation etc.) och *syntaktiska* förkortningar, de senare grundade på satsbildningen eller det logiska sammanhanget (motsvarande de senare »satsförkortningarna»).

Till full enhet inom den gabelsbergerska skolan förde emellertid denna andra upplaga av läroboken icke.

I München, där Gabelsberger själv verkat, ville man utan några avvikelser följa mästaren.

I Dresden däremot, där *Königl. Stenographische Institut* (sedan 1907 *Stenographisches Landesamt*) under Wigards[4] ledning allt

[1] Vid svenska stenografbyrån inom Finlands riksdag, där endast Gabelsbergers system användes, utskrivas stenogrammen av stenografikunniga damer, vilka icke varit närvarande under förhandlingarna.

[2] *Anleitung zur deutschen Redezeichenkunst. Zweite Auflage. Nach des Verfassers hinterlassenen Papieren von dem Gabelsberger-Stenographen-Centralvereine umgearbeitet.* München 1850.

[3] Dowerg, *Entwickelungsgeschichte des Gabelsbergerschen Systems.* Sid. 67 och 68.

[4] Franz Wigard (1807—1885) hade 1830 lärt sig systemet av Gabelsberger själv och, efter att ha tjänstgjort som bayersk kammarstenograf, på dennes rekommendation 1833 fått anställning hos sachsiska ständerförsamlingen för att stenografiskt upptaga dennas förhandlingar, till en början *ensam*. Som chef för »kungl. Stenografiska institutet» bidrog han i hög grad till det gabelsbergerska systemets spridning. År 1850 fick Wigard på grund av sitt »demokratiska och tyskkatolska sinnelag» avsked (visserligen med pension), varefter han 43 år gammal slog sig på att studera till läkare, samt verkade efter avlagd examen som sådan till

sedan 1835 verkat för utbildning av stenografer och ombesörjt lantdagsförhandlingarnas upptagande, ansåg man att systemet borde så utvecklas, att det även lämpade sig för andra än yrkesstenografer. Senare strävade man även — under påverkan av Stolzes system — efter större regelbundenhet.

En mycket energisk efterföljare fick Wigard i Heinrich Rätzsch[1].

I Wien, där Heger[2] och hans lärjungar sedan 1845 upptagit förhandlingarna i lantdag och riksdag samt 1847 bildat *Wiener-Zentralverein,* ägnade man sig mera åt att utveckla systemet som debattskrift.

Av intresse särskilt för Skandinaviens gabelsbergare är, att en av Hegers elever, kammarstenografen Worel, föreslagit användningen av *tillbakalutade t* och *f* (med tryckning nedtill) för resp. *tr* och *fr,* d. v. s. samma idé som återfinnes i det senare av de svenska gabelsbergarna använda *fr,* liksom i det tillbakalutade *t,* vilket ännu i den dag som är användes av flera tyska praktiserande gabelsbergare som förkortning för ordet »*recht*».[3]

Flera nya läroböcker i Gabelsbergers system sågo dagen, bland andra sådana av Conn och Ganz, och nya beteckningssätt infördes, vilka icke ens gillades av någondera av de tre huvudskolorna. Bland de många läroböckerna från denna tid är en av Förster i Leipzig 1849 utgiven av ett visst intresse för oss, därför att där samma vågräta streck användes för ändelserna *-end -ind -und* som Dessau i sin danska översättning införde för slutstavelsen *-ende.* En annan nyhet i denna lärobok var, att vid *gl l*-punkten sattes till vänster om *g,* ett skrivsätt, som först 1902 officiellt infördes inom tyska gabelsbergerska skolan, men som redan 1884 återfinnes i Fabritius' svensk-finska lärobok.

Mot alla avvikelser från den officiella läroboken uppträdde emellertid München-Centralföreningens organ »*die Stenographischen*

---

sin död 1885. Wigards först efter avskedstagandet 1853 utgivna lärobok är, vad själva framställningen av systemet beträffar, nästan lika utförlig som Gabelsbergers egen. Så lämnas bland annat exempel på skrivsättet för 6,625 olika stavelser med inljudande vokaler, 258 exempel på förbindningar med förstavelsen ge- o. s. v.

[1] Heinrich Rätzsch, (1815—65), var först jurist, men ägnade sig från och med 1848 uteslutande åt stenografien, blev 1850 ledamot av Dresden-institutet samt 1857 professor.

[2] Jakob Heger (1808—1854) studerade först Danzers översättning av Taylors engelska system, och lärde sig senare Nowaks system, vilket han förbättrade och gav lektioner i. Sedan han 1839 fått se Gabelsbergers system övergick han till detta och ägnade sig med stor framgång åt spridningen av detsamma. Gabelsberger kallade honom också sin österrikiske apostel. Tillsammans med sina elever stenograferade han 1848 förhandlingarna vid den konstituerande riksdagen och utnämndes av kejsaren till professor i stenografi.

[3] Idén att på detta sätt använda tillbakalutade *t*- och *f*-tecken har emellertid enligt Doweg (*Entwickelungsgeschichte,* sid. 87) framkommit ännu tidigare, i det att en av Gabelsbergers egna elever, Hunsiker, föreslagit detsamma (med tryckning nedtill antagligen för att skilja *tr* från Gabelsbergers redan i *Neue Vervollkommnungen* intagna förlängda *r* för dubbel-*r*). Gabelsberger själv gillade emellertid ej dessa tillbakalutade *f*- och *t*-tecken.

Blätter» med ytterlig skärpa, och icke ens Wigards stora lärobok skonades.

Det stod snart klart för alla gabelsbergare, att denna splittring ej kunde fortfara, och 1852 fick man till stånd ett första allmänt gabelsbergerskt stenografmöte i *München*. Bland deltagarna saknades Wigard, som för sitt »rabulistiska» sinnelags skull kvällen förut blivit utvisad ur landet. Mötet, i vilket 67 gabelsbergare deltogo, beslöt att systemändringar för framtiden endast fingo införas under förutsättning, att München-föreningen efter övriga föreningars hörande godkänt desamma med två tredjedels majoritet.

Vid själva mötet antogos i huvudsak de skrivsätt, som förut använts av München-gruppen medan de flesta av Wien-gruppens nyheter förkastades. Vad den hittills vacklande vokalbeteckningen beträffar, fastslogs som allmän regel, att den mellan tvenne konsonanter ljudande vokalen symboliseras i *efterföljande* konsonant, »därest dess karaktär så tillåter». Vidare fastställdes, att skillnaden mellan konsonantsammansättning och konsonanter med vokal emellan skall strängt iakttagas med undantag för *d-r* och *w-r*, vilka kunde skrivas *dr* och *wr*. Förslaget att skriva *tr* = tillbakalutat *t* förkastades. Mötet gav uttryck åt sin uppfattning »att predikatförkortningarna äro en vetenskaplig, nödvändig och aldrig nog beaktansvärd del av systemet».[1]

Mötets beslut framlades 1853 i en prisbelönad kortfattad lärobok utarbetad av Benediktinerprästen, sedermera Stiftsprior Gratzmüller, vilken dock i fråga om vokalbeteckningen mera följt andra upplagan av Gabelsbergers »*Anleitung*» än mötets beslut.

Icke heller Heger, som dock i München röstat *för* besluten hade i sin nya lärobok (som offentliggjordes först 1857, tre år efter hans död) tagit hänsyn till desamma.

Missbelåtenheten med i München fattade detaljbeslut började också snart göra sig gällande, och därtill kom att Wigard i Dresden protesterade mot att München-föreningen skulle vid beslutens fattande vara sista instans.

Inom Dresden-»Institutet» voro meningarna delade. Heinrich Rätzsch försvarade München-riktningen, medan Krause i sina »*Stenographische Mitteilungen*» på det skarpaste gick till härnad mot München-stenograferna och sin kollega Rätzsch, varjämte han ville införa flera nya mer eller mindre godtyckliga förkortningar, stödjande sig på Gabelsbergers grundsats, att regelbundenhet och konsekvens betydde mindre än lättskrivenhet och hastighet.

[1] Dowerg, *Entwickelungsgeschichte*. Sid. 103.

På andra vägar sökte Karl Albrecht i Leipzig förbättra systemet. Hans ändringsförslag, vilka delvis voro tillämpade i hans 1854 utgivna mycket populära lärobok,[1] gingo ut på att få mera bestämda regler för användningen av de olika skrivsätten, särskilt i fråga om vokalbeteckningen. Sålunda antager han i likhet med München-mötet som huvudregel, att »vokalen symboliseras i *efterföljande* konsonant», men ger därjämte så fullständiga undantagsbestämmelser, att eleven aldrig behöver tveka om hur han skall skriva.

Albrecht hade genom sin lärobok stort inflytande på gabelsbergerska systemets utveckling, men den som gjorde slag i saken var regeringsrådet Hugo Häpe, vilken efter att 1854 ha blivit föreståndare för »Institutet» i Dresden omedelbart — med bland andra Heinrich Rätzsch som värdefull medhjälpare — med kraft och energi och med den pondus som hans ställning som föredragande inom regeringen gav honom, satte i gång en synnerligen grundlig revision av systemet, varvid beslut fattades i 3,677 olika frågor rörande regler och skrivsätt.[2]

»Dresden-Institutet» hade således utan fullmakt tagit ledningen, men Häpe satte sig i förbindelse med såväl München- och Wien-stenografer som andra ledande gabelsbergare, och vid andra allmänna stenografmötet i *Dresden* (150 deltagare) antogos de flesta av »Institutets» förslag. Vad själva alfabetet beträffar vidtogos inga större ändringar, men flera tecken fingo sin storlek närmare bestämd; vissa biformer borttogos men *z* fick behålla sina tre tecken. *Gl* skulle fortfarande skrivas med *l*-punkten till höger om *g*, och Puschkins förslag, att låta tecknen för *tsch* och *z* byta plats, förkastades. Bestämmelserna för vokalbeteckningen togo i anslutning till Albrechts förslag en mera bestämd form, och systemet i sin helhet befriades från flera onödiga undantagsregler.

På förslag av Rätzsch och Puschkin indelas systemet i ordbildning, ordförkortningar och satsförkortningar; och satsförkortningarna i formförkortningar (där endast slutstavelser eller böjningsändelser utskrivas), klangförkortningar (där endast det mest karakteristiska ljudet i ordstammen utskrives) samt s. k. blandade förkortningar.

Gabelsbergers »*brakylogiska*» förkortningar förklarades icke böra ifrågakomma, när det gällde ordagrant återgivande av talet.

Genom Dresden-besluten, vilka blevo urkunden för den gabels-

[1] Albrecht, *Lehrbuch der Gabelsbergerschen Stenographie.* Leipzig 1854.

[2] Bl. a. Johnen, *Allgemeine Geschichte der Kurzschrift.* Tredje upplagan. Berlin 1928. Sid. 55.

bergerska skriften under nära på ett halvt sekel, ville man göra systemet mera lämpat för en större allmänhet, och hade också lyckats få en skrift mera regelbunden och med större noggrannhet i beteckningen än förut, ehuru dock i vissa fall på bekostnad av kortheten. I stället för den gratzmüllerska prisskriften utarbetades en ny lärobok av systemnämndens förnämsta kraft Heinrich Rätzsch, ett verk, omfattande 238 trycksidor och 80 graverade.[1] I stället för regellösheten hade man fått en i hög grad invecklad regelapparat.

Hur som helst så hade Dresden bättre än München förmått hejda splittringen, och resultatet visade sig också i en starkare ökning av antalet anhängare.

Betydelsen härav måste ju av alla erkännas, och gjorde, att man ganska allmänt anslöt sig till besluten, ehuru missbelåtenheten på sina håll var stor. Denna missbelåtenhet var också helt naturlig, då vad som skett i Dresden icke var något annat än en kompromiss. En del ansågo, att man gått för långt i att för regelbundenhetens skull offra korthet och lättskrivenhet, under det att andra höllo före, att man icke gått nog långt i tillfredsställandet av tidens krav på en för en större allmänhet lämpad snabbskrift.

Det dröjde ej heller länge, förrän kritiken trädde fram. Theodor Krafft i Nürnberg blev i sitt »*Magazin für Stenographie*» en ivrig förespråkare för ytterligare förenklingar och mera systematisering av regelapparaten, under det att Wiener-stenograferna — oberörda av konkurrensen med Stolze — med chefen för riksrådets stenografbyrå, den framstående praktikern och läraren Leopold Conn i spetsen, begärde en ny revision, gående ut på att göra skriften ännu mera lämplig som *debattstenografi*.

Vid denna tid träder Faulmann för första gången fram inför en större offentlighet genom ett litet häfte, där han på det skarpaste kritiserar Dresden-besluten och Rätzschs lärobok.[2]

Misstämningen mellan München och Dresden å ena sidan och Wien å den andra ökades; och bland den stora massan gabelsbergare började man allt mer inse det olämpliga i att gabelsbergerska systemets utveckling skulle ligga i händerna på de tre korporationerna i dessa städer.

Som inledning till ett allmänt tyskt gabelsbergerskt stenografförbund lyckades man också 1864 få till stånd ett gemensamt systemutskott på 12 personer — en representant för »Institutet» i

[1] Heinrich Rätzsch, *Lehrbuch der deutschen Stenographie nach F. X. Gabelsbergers System.* Dresden 1860.

[2] Karl Faulmann, *Revision des Gabelsbergerschen Systems der Stenographie und der Dresdener Commissionsbeschlusse.* Wien 1861.

Dresden och en för vardera av 11 valkretsar i hela Tyskland och Österrike — vilket med Institutet som »*geschäftsleitende Körperschaft*» skulle svara för systemets enhetliga utveckling.

Att ett verkligt tyskt gabelsbergerskt förbund ej kunde komma till stånd berodde på, att kungl. Institutet i Dresden ansåg sig i sin egenskap av statsanstalt vara förhindrat biträda ett sådant förslag.

En mängd ändringsförslag inkommo, bland vilka det gamla kravet på utbytet av *z* och *tsch* (Markovits och Krafft) samt Zeplichals förslag att få bort de vid skrivlinjen bundna *f*, *p* och *t*;[1] och vid samma tid offentliggjorde Faulmann sin »Radikalreform».

Zeplichals förslag gick ut på att låta gamla *tsch*-tecknet (vanliga skriftens *l*) bli *f*, varigenom raka strecket som underlängd skulle bli fritt, och även kunna användas för *t*, och likaså ville han göra *p*-tecknet rörligt, d. v. s. oberoende av ställningen till skrivlinjen.

Faulmann såg räddningen i en grundlig omarbetning av alfabetet i sin helhet.

Varken Zeplichals eller Faulmanns förslag vunno de ortodoxa gabelsbergarnas bifall — och båda återtogos, utan att ha officiellt inlämnats till »Institutet».

Offentliggörandet — i *Korrespondenzblatt* — av alla dessa förslag ledde emellertid till en mycket häftig polemik, och det dröjde ej länge förrän spänningen mellan »Institutet» och föreningarna blev så stor, att systemutskottet 1868 upplöstes innan det någonsin kommit att sammanträda, varmed också alla dessa förslag begrovos.

Vad schismen mellan särskilt de österrikiska och tyska gabelsbergarna beträffar bidrog därtill också de politiska förhållandena under och närmast före och efter 1866.

Kort efter systemutskottets upplösning lyckades det dock, att i samband med 50-årsjubileet i München 1868 få till stånd »*der Deutsche Gabelsberger Stenographenbund*» (senare »*Deutscher Stenographenbund Gabelsberger*»). »Institutet» i Dresden ansåg sig emellertid på grund av sin ställning till sachsiska regeringen fortfarande ur stånd att ingå i förbundet, men sade sig skola på allt sätt söka understödja detsamma i dess strävanden, där så önskades.[2]

Förbundets första »Stenografdag» ägde rum 1874 i Leipzig, där så väl sachsiska som österrikiska regeringarna voro represente-

[1] Redan 1857 hade Markovits föreslagit att låta det stora raka strecket, oberoende av var det stod, uppåtdraget betyda *t*, nedåtdraget *f*.

[2] Krumbein, *Entwickelungsgeschichte der Schule Gabelsbergers*. Andra uppl. Dresden 1919. Sid. 55.

rade, samt bland andra deltogo Dessau från Danmark, Cappelen och Bjerck från Norge, och Swan från Finland, men ingen från Sverige.

Det parti som icke ville vara med om några som helst *genomgripande* förändringar i systemet hade vunnit en åtminstone tillfällig seger.

Det oemotståndliga kravet på förenklingar och mera »system» i systemet, kunde dock ej hållas tillbaka medelst några mötesbeslut, utan måste skaffa sig luft, om det så skulle vara utanför förbundet.

Faulmann gick, efter det misslyckade försöket att genom sin »Radikalreform» nå målet, sin egen väg (sid. 173).

Markovits offentliggjorde ett systemutkast, där Gabelsbergers tillbakalutade *r*-tecken borttagits, och *t f* och *p* fått av ställningen till skrivlinjen oberoende tecken. Även Himmelbauer i Linz kom med ett förslag till ett gabelsbergerskt system utan »variabler».

Zukertort i Berlin gjorde i sin lärobok en skarp skillnad mellan debattskriften och en förenklad korrespondensskrift; och trots häftigt officiellt motstånd trängde denna tudelning så småningom igenom, och fastslogs på sätt och vis — må vara omedvetet — i och med siglernas överförande till fasta förkortningar, varav följden ju blev en skarp gräns mellan de obligatoriska ordförkortningarna och satsförkortningslärans fria förkortningar.

De västtyska föreningarna understödde tudelningens förfäktare, och i Solingen 1877, där Schrey varmt talade för densamma, antogs ett resolutionsförslag — de s. k. Solinger-teserna — där i tre punkter kravet på uppdelning av det gabelsbergerska systemet i s. k. korrespondensskrift *(Verkehrs- und Geschäftsschrift)* och debattskrift klart framhäves.

Vid förbundsdagarna 1879 och 1884 förkastades dessa Solingerteser, vilket ledde till att även Schrey lämnade den gabelsbergerska skolan.

Bestämmelsen i förbundets stadgar, att det fordrades tre fjärdedels majoritet för varje systemändring, lade hinder i vägen för utvecklingen. Men reformivrarnas ansträngningar hade icke varit förgäves, och vid varje omröstning ökades antalet av dem, som krävde ett enklare system. Härtill bidrog framför allt konkurrensen med det stolzeska systemet, som efter ytterligare förenklingar 1872 och 1885 vunnit allt mera terräng i norra Tyskland.

Den av Heinrich Noë ledda föreningen i Graz anslöt sig till kravet på större enkelhet och lättlärdhet, men i övrigt läto sig Wienerstenograferna endast långsamt och motvilligt påverkas av denna »olyckliga mani» att vilja förenkla systemet.

Bland kämparna för förenklingar och större regelbundenhet finner man redan vid denna tid Ch. Johnen, som 1886 upptog Zukertorts förslag att få till stånd en verklig systemurkund.

Schreys framgångar (sid. 199) gjorde det emellertid klart även för de mera konservativa gabelsbergarna, att det icke var möjligt att längre motsätta sig kravet på förenklingar, om man överhuvudtaget ville tänka på någon ökad spridning av systemet.

Förbundet och »Institutet» under Häpes ledning ingingo 1889 en ny överenskommelse om samarbete på likställighetens grund, och på stenografmötet i München 1890, där det viktiga beslutet fattades, att systemförändringar hädanefter endast skulle kräva två tredjedelar i stället för förut tre fjärdedelar majoritet, tillsattes ett gemensamt utskott. På dettas förslag fattades vid nästa förbundsmöte 1895 i *Wien* beslut i fråga om ett hundratal detaljfrågor, gående ut på en »måttlig utveckling». Alla vittgående ändringsförslag förkastades, varibland även det gamla förslaget att utbyta *z* och *tsch*-tecknen.

Åren omkring sekelskiftet blevo särskilt betydelsefulla för stenografien i allmänhet, och detta icke minst för Gabelsbergers system.

Under den nye förbundsordföranden, gymnasierektor Clemens' energiska ledning började en propaganda mera målmedveten än någonsin förut, avseende framför allt att få in stenografien som läroämne vid de högre skolorna ävensom inom armén i dess »kapitulantskolor».

En internationell gabelsbergersk sammanslutning kom till stånd med kongresser vart tredje år, den första 1896 i Budapest.[1]

Men de konkurrerande systemen hade ej stått stilla. Schreys stora framgångar hade tvingat stolzeanerna att gå med på en sammanslagning av dessa båda system, vilket för gabelsbergarna betydde en ny så väl kvalitativt som kvantitativt högst farlig motståndare i spetsen för alla de andra »mindre» systemen, vilka deltogo i kampen mot »kolossen» Gabelsberger.

Att detta skulle verka stimulerande på gabelsbergarnas propagandaverksamhet var ju helt naturligt, och antalet föreningar och medlemmar ökades också avsevärt. 1901 bildades den första damföreningen, och 1902 räknade »*der Deutsche Stenographenbund Gabelsberger*» 1,741 föreningar med över 60,000 medlemmar. Samma år grundades »*Königl. Stenographisches Institut*» i München (en motsvarighet till institutet i Dresden) med Alteneder som föreståndare.

---

[1] De svenska gabelsbergarna voro där representerade av dåvarande riksdagsstenografen Elmquist, sedermera statsråd, svensk minister i Finland och nu överståthållare.

Formellt hade nästan alla föreningar fogat sig i Wiener-beslutets bestämmelser, men någon verklig enighet hade dock ej åstadkommits, och nya förslag i mängd, jämte många av de gamla, fortforo att inkomma. Kravet på en slutgiltig revision ledde också till, att man under samverkan med »Institutet» — där nu den förutvarande förbundsordföranden Clemens övertagit ledningen — vid förbundsmötet i Dresden 1900 tillsatte ett särskilt utskott med uppdrag att yttra sig över samtliga inkomna förslag,[1] så att definitivt beslut skulle kunna fattas vid ett till sommaren 1902 sammankallat extra förbundsmöte.

Det särskilda utskottets förslag kom — efter funderingar i olika riktningar — huvudsakligen att gälla: 1. Reglering av *z*-frågan. 2. Förenkling av hela vokalbeteckningen samt 3. Strängt skiljande mellan konsonantsammansättningar och konsonanter med vokal emellan; och för en utomstående är det svårt att fatta, hur polemiken i dessa rent sakliga frågor kunde taga former, vilka i oresonlighet och personliga anfall föga skilde sig från vad som förekommit under kampen mellan de olika systemen.

Sedan särskilda utskottet vidtagit en del ändringar, och ett rent kompromissförslag förkastats, blev emellertid utskottets förslag antaget vid det extra förbundsmötet 1902 med 3,428 röster mot 1,216, varvid dock ett avsevärt antal röster anses ha vunnits *för* förslaget på grund av en missuppfattning angående innebörden av ett uttalande i detsamma.

Hur som helst betydde detta beslut en fortsatt splittring inom gabelsbergerska skolan, en splittring vilken dock så småningom — regeringarna i Sachsen och Bayern hade redan resp. 1902 och 1903 godtagit förändringarna[2] — kom att i stort sett inskränka sig till att österrikarna gingo sin egen väg.[3]

Förslag till sammanjämkning av de båda grupperna framkommo emellertid från föreningar i Dresden (Fuchs), från österrikiska föreningar (möte i Linz) samt från Reichel m. fl., men utan resultat; och sedan regeringarna i Bayern, Sachsen, Oldenburg, Weimar

[1] Ett förslag av Ewald Brabbée, att detta utskott skulle få till uppdrag att underhandla med anhängare av andra system — särskilt Stolze-Schrey — för att få till stånd ett enhetssystem, förkastades med stor majoritet, vilket dock ej hindrade, att några månader senare enhetsförhandlingar verkligen i tysthet inleddes av den nye förbundsordföranden Gaster. Sedan dessa »hemliga» underhandlingar strandat, där majoriteten inom utskottet ha varit böjd för att med ändring av *f p* och *v* söka omgestalta systemet till ett variabelfritt sådant. (Brabbée. *Reform Gabelsberger und Stolze-Schrey.* Wien 1906. Sid. 13.)

[2] De stenografikunniga medlemmarna av kungahuset i Bayern hade uttalat sig *emot* den nya skriftformen, och prins Franz nedlade sin ställning som »beskyddare» för Bayerska Stenografförbundet, då detsamma anslöt sig till Berlinerbeslutet (Krumbeins *Entwickelungsgeschichte der Schule Gabelsbergers.* Andra upplagan. Dresden 1919. Sid. 125).

[3] 1919 anslöt sig även regeringen i fristaten Österrike till Berlinbeslutet, och 1921 anslöto sig Österrike och Braunschweig till de gabelsbergerska »*Vertragsstaaten*».

och Coburg-Gotha 1907 överenskommit, att inga ändringar fingo ske utan samtliga dessa regeringars medgivande, kan man säga att gabelsbergerska systemets vidare utveckling inom Tyskland avstannat.[1] När så ungefär samtidigt frågan om skapandet av en tysk enhetsstenografi blev aktuell (sid. 261) fingo ju också gabelsbergarna annat att tänka på.

Den s. k. *Berliner-Systemurkunde* av 1902 representerar således Gabelsbergers system i dess sista utvecklingsstadium, sådant det var intill 1924 (då tyska enhetssystemet infördes), och sådant det ännu tillämpas av det mindretal, som ej velat böja sig för regeringars och riksdags beslut i systemfrågan.

Grundalfabetet är detsamma som under Gabelsbergers sista år, med undantag av att för *z* endast det ena av förutvarande tecken behållits. Däremot har vokalbeteckningen blivit avsevärt förenklad, och när vokal förekommer inuti en stamstavelse skall alltid på några angivna undantag när ett vokalstreck införas. *Gl* skrives med *l*-punkten till vänster om stapeln (ett gammalt önskemål), tecknen för *sch sp* och *z* (underlängderna) skrivas mindre i slutet av ord. Det noggranna reglementerandet av alla skrivsätt omfattade även begynnelsetecknens platser. Alla undantag, som endast gällde enskilda ord eller mindre grupper, ha borttagits o. s. v. Redan förut använda uppdelning i *Verkehrsschrift* och *Redeschrift* fastställdes, och även i texten användes ordet *Redeschrift* i stället för det gamla »*Satzkürzung*».

Tecknen för *f t p* och *v* — de s. k. *Wandelzeichen* eller *Variabeln* — kunna skrivas såväl nedåt som uppåt. I början av ordstammar skrivas *f p* och *v* uppåt, *t* nedåt, utom framför bokstavligt betecknade *e ei ai eu* och *äu* då de alla skrivas nedåt. Tecknet för *j* göres en hårsmån större än övriga medelstora tecken. De stora tecknen äro två och en halv gånger så stora som de medelstora (något för Gabelsbergers system egendomligt).[2]

R och *s* fördubblas medelst förstoring, *m f* och *t* medelst en s. k. fördubblingsögla, och övriga tecken genom dubbelskrivning. Dubbelbeteckningen användes alltid för *l r* och *s*, för *k* och *z* endast i egennamn, samt efter behag i övriga fall. Tvenne på varandra följande konsonanter skrivas så tätt intill varandra som möjligt.

E och *a* skrivas i början och slutet av ord bokstavligt, men symboliseras inuti ord genom att omgivande konsonanttecken förenas medelst ett så kallat vokalstreck, samt att för *a* det efterföljande

---

[1] En följd av dessa regeringsbeslut blev, att så väl »Förbundet» som »Instituten» i Dresden och München kommo i en helt annan ställning än förut.

[2] Gabelsberger själv ville ha dem *högst* $2^1/_2$ gånger så stora som de medelstora.

Alfabet.

1902.

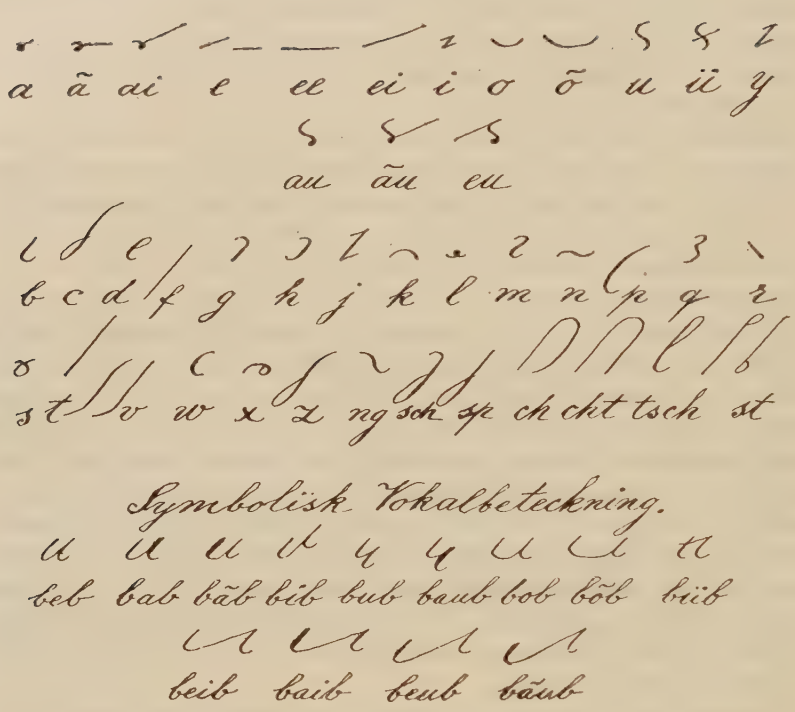

konsonanttecknet förstärkes (tryckning). Är det efterföljande tecknet *f* eller *t* »tryckes» i stället på *föregående* tecken. *Ä* betecknas i regel som *e*, men undantagsvis medelst tryckning på föregående tecken.

Ei betecknas bokstavligt, och *ai* medelst samma tecken med tryckning på föregående konsonanttecken.

I betecknas, där så ske kan, medelst partiell tryckning, eljest genom höjning av efterföljande tecken.

U inuti ord genom sänkning av efterföljande tecken, eljest bokstavligt (under sammansmältning med vissa tecken).

Au inuti ord medelst tryckning på och sänkning av följande tecken, eljest bokstavligt med eller utan sammansmältning.

Ü i början av ord bokstavligt, eljest medelst korsning på olika sätt.

Eu (äu) bokstavligt i början och slutet av ord, inuti ord symboliskt medelst sänkning (sänkning och tryckning) av föregående tecken plus *ei*-tecknet.

O och *ö* skrivas i början av ord bokstavligt, inuti och i slutet av ord genom rundning — för *ö* större sådan — av föregående konsonanttecken, allt efter dettas form i undre eller övre delen eller av tecknet i sin helhet.

Därest resp. regler för den symboliska beteckningen icke *kunna* tillämpas användas för samtliga vokaler de bokstavliga tecknen. Då förväxling ej kan ifrågakomma må *ä* och *ö* ersättas med *e*, *ai* *eu* och *äu* med *ei*, *ü* med *i*, samt då de äro »omljud» även *äu* med *au* och *ü* med *u*.

Här ovan upptagna regler för vokalbeteckningen äro långt ifrån fullständiga. Vokalisationsläran i den »lilla upplagan» av den gabelsbergerska systemurkunden[1] omfattar — exempel inberäknade — hela 15 tätskrivna sidor, och just vokalbeteckningen är det, som gör att Gabelsbergers system med rätta trots alla förenklingar måste räknas till de mera svårlärda.

Vad stavningen beträffar, är densamma i stort sett ortografisk, men med vissa inskränkningar. Förlängningstecknen *e* efter *i*, och *h* framför stamändelserna *l m n nd* och *r* utelämnas. *Aa* och *oo* skrivas = *a* och *o*, *ck* och *tz* = *k* och *z*. Utländska låneord skrivas i regel fonetiskt.

Anmärkningsvärt är, att flera *i och för sig* goda tecken ej medtagits i det gabelsbergerska alfabetet, eller givits åt mindre ofta förekommande ljud. Ej minst gäller detta det i ringare utsträckning använda raka medelstora strecket,[2] som visserligen i och för sig är det mest lättskrivna tecknet av alla, men som inuti ord skulle givit anledning till flera hackiga, svårskrivna ordbilder, om det givits åt något av de oftast förekommande konsonantljuden.

Om Gabelsbergers *r* ha volymer skrivits. Påtagligt är att detta tecken stör den så eftersträvansvärda upp- och nedåt gående pendelrörelsen; men å andra sidan kan ej förnekas att denna »ensling» bland de kursiva kamraterna skarpt bryter av mot de andra tecknen och därigenom i de flesta fall bidrager att öka tydligheten. Gabelsbergarna älska också sitt *r* och ha aldrig velat släppa det. De ha också lyckats få behålla detta *r*-tecken i den nya enhetsstenografien, vare sig nu detta varit till ondo eller godo.

Konsonantsammansättningarna med *r* efter annan konsonant erhållas genom att resp. föregående tecken i sin nedre del övergår i *r*-strecket; för *br* och *gr* däremot genom liten förlängning.

Konsonantförbindningar, vilka icke med särskilda tecken uppta-

[1] *Kleine Ausgabe der Systemurkunde der Gabelsbergerschen Stenographie. Herausgegeben vom Deutschen Stenographenbunde »Gabelsberger».* Darmstadt. Sidor 9—24.

[2] Detta tecken användes huvudsakligen för betecknande av förstavelsen *ge-* och är då fristående.

gits i alfabetet, erhållas antingen genom att resp. enkla tecken oförändrade utan vidare sammanfogas, eller så att därvid sammansmältningar eller mindre formförändringar äga rum.

För för- och slutstavelser användas i stor utsträckning förkortningar, men icke s. k. monogram.

Systemurkunden upptager förutom sammansatta och utländska, 53 förkortningar för förstavelser och 12 för slutstavelser. Av förstavelserna äro 6 oförbindbara *(ab- für- ge- un- miss- statt-)*,[1] och 19 bundna vid sin plats i förhållande till skrivlinjen, under det att de övriga s. k. »rörliga», kunna flyttas upp och ned allt efter första stamtecknets form och plats. Härtill komma något över 100 obligatoriska ordförkortningar (sigler),[2] jämte den allmänna regeln, att böjningsändelser kunna lämnas obetecknade, då de tydligt framgå av sammanhanget.[3]

Sammanhängande text.

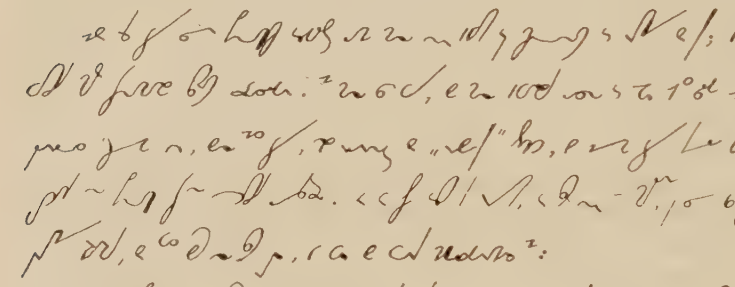

Reproduktion efter Ahnerts *Lehrgang der Gabelsbergerschen Stenographie.* Wolfenbüttel 1921. Sid. 42.

Överföring.

In-der erst(en) Zeit sei(ne)r stenographisch(en)[1] *Au(s)bildung lege man nur Gewicht auf Schönheit u(nd) Richt(ig)keit der Schrift;*[2] *di(e) Schnell(ig)keit | wächst mit-der zune(h)mend(en)*

[1] Lyftandet av pennan inom ordbilder förekommer således icke blott för vokalen *ü* samt i vissa fall för *e* och *ä* utan även efter dessa förstavelser.

[2] Gabelsbergaren Schaible uppger antalet obligatoriska förkortningar i *der Verkehrsschrift* vara för förstavelser (och prepositioner) 52, för slutstavelser 17 samt dessutom 119 ordförkortningar, således tillsammans 188 obligatoriska förkortningar; men stolze-schreyanen Mantzel räknar 57 förkortade förstavelser, 23 slutstavelser och 172 ordförkortningar, eller tillsammans 252 obligatoriska förkortningar (Mantzel, *Gabelsberger oder Stolze-Schrey.* Sidor 5 och 9).

[3] Flera läroboksförfattare varna dock för att i för stor utsträckning göra detta; och redan 1869 hade Dresdeninstitutet på förslag av rektor Wagner — med tanke på stenografiens ev. införande i skolorna — uttalat sig för utskrivandet av böjningsändelser i de stenografiska tidskrifterna.

Sicherheit von-selber. I(st) man so weit[3] *d(ass) man gewandt lesen u(nd) etwa 100 Silb(en) in-der Minute | fehlerlos schreib(en) k(ann), dann ist-es Zeit, an-di(e) Erlernung der Redeschrift zu-geh(en),*[4] *o. s. v.*

[1] *-graph* = *gr* med tryckning. [2] *T* efter *ei* skrives i dettas riktning. [3] *Schrift* = *ift* (tryckningen = *i*). [4] Detta omkastade *z*-tecken användes för obetonat »*zu*» framför infinitiver.

Affärsbrev.

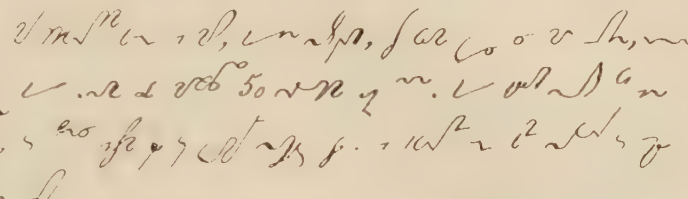

Reproduktion efter Wauer, *1000 Geschäftsbriefe. Verkehrsschrift.* Band I. Brev 30.

Överföring.

Mit Gegenwärtigem beehere ich-mich, bei-Ihnen anzufragen, zu welchem Preise Sie mir echten, reinen, | gut getrockneten Safran bei Abnahme von mindestens fünfzig Kilogramm liefern können. Bei billiger Notierung werde ich-Ihnen | meinen Bedarf aufgeben, und dürfen-Sie in-diesem Fall auf prompte Anschaffung zählen. Ich gewärtige Ihre baldige Antwort und empfehle | mich Ihnen mit aller Achtung.

De många ändringsförslag, som framkommo under decennierna närmast efter Gabelsbergers bortgång hade föga berört satsförkortningsläran. Här skulle det emellertid bli Wien-stenograferna, som togo initiativet. Faulmann hade nämligen redan 1869 sökt ersätta de äldre mera allmänt hållna »anvisningarna» med bestämda förkortningsregler, och detta särskilt vad »klangförkortningarna» beträffa.

Samma väg gick den vid 22 års ålder bortgångne *Zeplichal* i en kort efter hans död offentliggjord, uppseendeväckande prisskrift.[1] Även Zeplichal ville ersätta vaga anvisningar med bestämda regler, och framför allt få bort användningen av olika förkortningar för ett och samma ord. Han ansåg otänkbart att »*im Fluge der Rede*» kunna avgöra *vad* som efter satssammanhanget *kunde* förkortas,

[1] Cajetan Carl Zeplichal, *Anleitung zum Gebrauche der Satzkürzungen. Gekrönte Preisschrift.* Wien 1871. Utgivaren — K. Engelhard — säger i *sitt* förord om den unge Zeplichal: *Wiener-Stenographen-Centralverein* förlorade i honom en utmärkt praktiker, en mycket skicklig lärare samt sin *bästa vetenskapliga kraft*, och gabelsbergerska stenografien en av sina mest talangfulla anhängare.»

och *hur* detta skulle ske, eller *vilken* av möjliga förkortningar, som icke skulle ge anledning till felläsning. Förkortningarna måste vara förut inövade, och i regel endast *en* för varje särskilt fall. Däremot ansåg han icke farligt att använda en och samma förkortning för flera ord. Så t. ex. använder han ändelsen *-en* över linjen som förkortning för de 6 vanliga verben: *machen, stehen, gehen, legen, nehmen, geben,* medan de övriga skiljas åt medelst »hjälpbokstäver» t. ex. *finden* = ^{den}, *sterben* = ^{ben}, *ändern (wandern)* = ^{rn} o. s. v. På samma sätt betyder *t* över linjen *macht, steht, geht* o. s. v. Även för substantiver användas dylika förkortningar. Så t. ex. *r* över linjen = *-macher, -steher* o. s. v., samt i sammansättningar t. ex. *fi*^{r} = *Finanzminister, sach*^{r} = *Sachkenner, weg*^{r} = *Wegweiser* o. s. v.

Zeplichals bok väckte på sina håll stor beundran, på andra opposition, men alla erkänna författarens genialitet och stora betydelse för den gabelsbergerska debattskriftens vidare utveckling. Flera ur hans bok hämtade förkortningar användas också ganska allmänt än i dag av gabelsbergerska debattstenografer.[1]

Bland opponenterna märktes Oppermann, som framhöll, att ett sådant arbete var ägnat att hämma den fria satsförkortningen, och måste föra till den stolzeska fasta sigelmetoden.

Så småningom skulle dock utvecklingen ske i zeplichalsk riktning, om än den fria satsförkortningsläran ännu — åtminstone i teori — försvaras av gabelsbergerska praktiker.

På Faulmanns och Zeplichals idéer byggde Zukertort och Mann vidare, och även Schrey strävade efter sådana förkortningsregler, att åtminstone de flesta förkortningar skulle få enhetlig betydelse, så att de kunde läsas utan hjälp av satssammanhanget

Vid sidan av denna utveckling i stort hade även flera detaljförslag framkommit. Så hade Schreiber 1877 föreslagit, att det lilla vokalstreck (Leitstrich), som redan Ganz, Zeplichal och Zukertort använt vid formförkortningar, skulle undantagsvis användas även vid stamförkortningar; och 1893 införde Mann i sin då utgivna lärobok[2] symbolisering av stamvokalen i för- och slutstavelser — förslag, vilka båda 1902 blevo antagna.

De huvudsakliga bestämmelserna för den gabelsbergerska debattskriften *(die Redeschrift)*, sådan den föreligger i 1902 fastställda systemurkund, äro i kort sammandrag följande:

[1] Dowerg, *Entwickelungsgeschichte.* Sid 204.

[2] Mann, *Lehrbuch der Satzkürzung in der Gabelsbergerschen Kurzschrift.* Leipzig und Elberfeld 1893.

Förkortningarna indelas i stamförkortningar, formförkortningar och blandade förkortningar.

Då ställningsändringar förekomma, sker detta så att vid »höjning» små och medelstora tecken ställas ett radmellanrum över grundlinjen, vid sänkning »hänga» under densamma,[1] samt att de stora tecknen (överlängder och underlängder) förminskas.

Stamförkortningar.

A. *Anlaut*-förkortningar.[2]

1. Förkonsonanten (konsonantsammansättningen) utskrives med samtidig symbolisk beteckning av stamvokalen. T. ex. *l* på linjen med tryckning = *la* = *Land*, *k* på linjen med tryckning = *ka* = *Kammer*, *k* över linjen = *ki* = *Kind*, *k* under linjen = *ku* = *kurz*, *br* på linjen med tryckning = *bra* = *Brand*, *h* på linjen med liten rundning = *ho* = *hoch*, *k* på linjen med stor rundning = *kö* = *König* o. s. v.

2. Börjar stammen med en enkel konsonant + *e*, skall *e*-tecknet utskrivas: *be* = *Berg*, *de* = *denken*, *we* = *Werk* o. s. v.

3. Börjar stammen med vokal (utom *e*) utskrives vokaltecknet på linjen: *a* = *Amt*, *o* = *offen*, *au* = *Augen-* o. s. v.

B. *Auslaut*-förkortningar.[2]

1. Efterkonsonanten (konsonantsammansättningen) med samtidig symbolisk eller bokstavlig beteckning av stamvokalen utskrives *över* linjen, såvida vokalen icke kräver sänkning. Framför små och medelstora tecken sättes, om vokalen är *e u* eller *au* ett vågrätt, och om den är *i* ett uppåtdraget vokalstreck: *eis* = *Preis*, *ng* med tryckning = *Gang*, *b* med tryckning = *Grab*, *-be* = *strebe*, *k* = *Druck*.

2. Tecknen för *ch cht t tsch sch sp* och *z* skrivas *förminskade* över linjen, såvida icke vokalen kräver sänkning; *f p pf* och *v* behålla sin ställning till linjen: *ch* = *Strich*, *eit* = *Zeit*, *z* med tryckning = *Platz*, *if* = *Brief*.

3. *T* och *z* efter annan konsonant utskrivas över linjen utan att

[1] Anmärkningsvärt är, att höjdskillnaden i debattskriften är större än vid höjning och sänkning i oförkortad skrift.

[2] För de tyska »*Anlaut*» och »*Auslaut*», vilka avse begynnelse- och slutljud i en stavelse, användes i detta arbete benämningarna för- och efterljud.

stamvokalen betecknas: ^{t} = *Recht,*[1] *Welt, Wert, Markt,* ^{z} = *Glanz, Herz* o. s. v.

C. Inlaut-förkortningar.

Stamvokalen skrives *över* linjen (*a* utan bindestreck); *eu au äu* under linjen. På *e* och *ee* tillämpas ej denna regel. Mest användes den däremot i sammansatta ord. T. ex. ^{a} = *-tat,* ^{i} = *-strich,*[2] = *Tauch,* kö^{ei} = *Königreich,* $^{ei\,a}$ = *Reichstag* $^{a\,a}$ = *Land-*
a
tag o. s. v.

Formförkortningar.

1) Böjningsändelser[3] (slutet av ord) utskrivas över linjen (*f p* och *v* kräva dock oförändrad ställning): ^{en} = *gehen, leben* etc., ^{e} = *meine,* ^{el} = *Handel* etc., ^{ner} = *Redner,* ^{at} = *Heimat,* ^{ral} = *General,* ^{ol} = *Symbol,* men *ip* = *Prinzip* o. s. v.

2) Förstavelser utskrivas på linjen: *ge-* = *Gesetz, gemacht, ver-* = *verloren, vertreten, er-* = *ergeben, reko* = *rekognoscieren* o. s. v.

3) Slutstavelser med eller utan ändelser utskrivas över linjen utom *-schaft, -tum, -heit* och *-ung,* vilka behålla sina platser: $^{-sam}$ = *strebsam, langsam,* $^{-niss}$ = *Kenntniss,* $^{-haft}$ = *lebhaft,* men *-ung* = *Meinung.*

4) Förstavelser utskrivas *jämte* ändelser eller slutstavelser: *vor-*^{lich} = *vornemlich, vortrefflich, ver*^{niss} = *Verhältniss, be ung* = *Beschränkung,* o. s. v.

Blandade förkortningar.

Exempel: *verwa* = *verwandt, and* = *andenken, vers* = *Versammlung, erfi* = *erfinden, kon*^{o} = *Kontrolle, t* korsat med *-keit* = *Tüchtigkeit, unter* korsat med *en* = *unterstützen, ge*^{kt} = *ge-*

---

[1] För »recht» användes dock nu ganska allmänt tillbakalutat *t*-tecken.
[2] Således en ny beteckning för ordet Strich (se ovan mom. 2).
[3] Motståndare framhålla som en oegentlighet att samma ändelser, som i korrespondensskriften (handelsstenografien) uteslutas, i debattskriften skola betyda hela ord.

wirkt, re^{vor-} = *Revolver,* $^{ver-}$ = *verschieden,* ..... (med tryckning) = *geglaubt* o. s. v. *ge-*

Bestämda artikeln, personliga pronomen samt prepositioner kunna helt och hållet utelämnas.

Således: *(Ich) stehe auch (auf dem) Standpunkt, dass mir (der) Antrag (der) Kommission unannehmbar erscheint. Wenn ich (der) Sache (auf den) Grund gehe, komme (ich) zu (der) Anschauung* — — — o. s. v.

Med utskrivna ord förkortade: *Stehe auch standp d mir an*^{a} *kommission u an*^{bar} *er*^{eint}, *wen i sache grund gehe kome zu an*$_{a}$ — — —.

Även vad »*die Redeschrift*» beträffar voro de gabelsbergerska läroboksförfattarna bundna av systemurkunden, vilket dock icke kunde lägga hinder i vägen för att enskilda praktiker mer eller mindre gingo sina egna vägar och behöllo gamla förkortningar, som ej upptagits i urkunden, eller själva hittade på nya. Helt stilla stod sålunda icke debattskriftens utveckling efter revisionen 1902.

Bland dem som offentliggjorde sina idéer finner man framför andra Schaible och Dowerg.

Schaible — kanske i viss mån påverkad av Mann — offentliggjorde med början 1903 i tidskriften »*die Praxis*» fritt förkortade läsövningar, och senare sammanhängande översikter av sin förkortningsmetod. Han använder i stor utsträckning förkortade sammanskrivningar för stående uttryck, och lämnar en hel del nya goda förkortningar särskilt för formord.

Dowerg och Dobermann ha 1916 i sin »*Anleitung zum zweckmässigen Kürzen*»[1] sökt samla det bästa från den gabelsbergerska debattskriftens långa utveckling, samt även själva tillfogat flera nya förkortningar. För uppställandet av dessa har den ledande grundsatsen varit att utnyttja alla möjligheter för att få de kortaste och mest lättskrivna samt minst tvetydiga förkortningsformer — men detta utan att släppa kravet på att varje ordstam och varje ord får sin egen beteckning.[2]

[1] Dowerg offentliggjorde dessutom 1917 »*Lehrgang der Redeschrift*» och 1924 »*Redeschriftliches Wörterbuch*».

[2] Max Scheunig i Dowergs »*Kurzgefasste Entwickelungsgeschichte des Gabelsbergerschen Systems*». Neustadt-Haardt 1922. Sid. 107—14.

Debattskrift och korrespondensskrift.
1916.

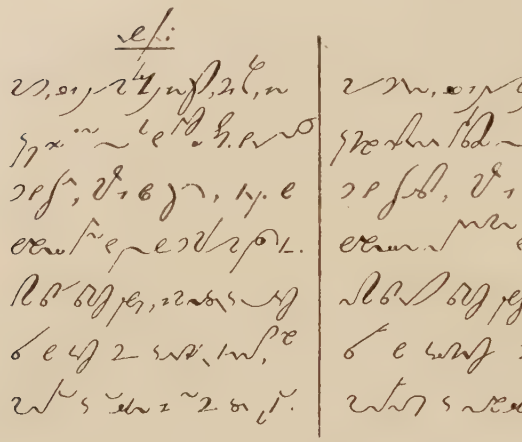

Reproduktion efter Dowerg och Dobermann. *Anleitung zum zweckmässigen Kürzen nach Gabelsbergers System.* Neustadt an der Haardt. 1916. Sid. 97.

Överföring.

Meine Herren, als ich vor einem Vierteljahre vor Ihnen sprach, habe ich mich bestrebt, Ihnen auf Grund nüchterner Tatsachen ein Bild der militärischen Lage zu geben. Die Ereignisse haben die Zuversicht, mit der ich damals sprechen konnte, gerechtfertigt. Das Dardanellen-Unternehmen der Feinde hat mit einem Fiasko geendet.
Nach dem siegreichen serbischen Feldzug, in dem an unserer und österreich-ungarischer Seite das bulgarische Heer unvergesslichen Ruhm geerntet hat, sind Montenegro und Nordalbanien in den Händen unserer Bundesgenossen.

En stor roll har den gabelsbergerska förkortningsläran spelat i polemiken mellan gabelsbergarna och anhängarna av andra tyska system, och särskilt de s. k. satsförkortningarna ha blivit ett farligt och ofta använt vapen mot det gabelsbergerska systemet. Men även inom gabelsbergerska skolan rådde tveksamhet beträffande dessa förkortningar, vilket väl också var orsaken till att man vid revisionen 1902 till och med undvek det oskyldiga *namnet* »satsförkortningar». Den gamla satsförkortningsläran visar också i sin moderna form bestämdare regler, vilka möjliggöra ett mera mekaniskt skrivande, under det att hänsynen till sammanhanget kommer att spela största rollen vid *läsningen*.

Att emellertid sammanhanget i satsen även vid skrivandet är av stor betydelse för debattstenografen kan omöjligen bestridas. Ett

försök att efter diktat ta upp en följd av osammanhängande ord visar, att man helt enkelt icke *kan* hastigt upptaga dylika ordsamlingar. Även den som stenograferar efter ett system med stående (fastställda) förkortningar, behöver således hjälp av sammanhanget för att kunna följa med. Ja, många enstaka ord kunna ej ens »uppfattas» förrän man hört satsen i sin helhet.

Å andra sidan kan ej förnekas att de flesta av gabelsbergarnas ofta återkommande fria satsförkortningar så småningom övergå till stående ordförkortningar, och då härtill kommer att under årens lopp stamförkortningarna börjat alltmer träda i stället för formförkortningarna (vilka ju äro mycket mera beroende av satssammanhanget) har också följden blivit att den nutida gabelsbergerska debattskriften i princip avsevärt närmat sig systemen med stående ordförkortningar, i synnerhet som dessa å sin sida börjat mera än förr använda fria förkortningar.

Att de gabelsbergerska debattstenograferna dock mer än andra *måste* taga hänsyn till sammanhanget beror på att den gabelsbergerska vokalbeteckningen mindre lämpar sig för stamförkortningar, och att sålunda formförkortningarna, vilka ej *kunna* tydas utan hjälp av sammanhanget, ehuru mindre än förr, dock komma till användning i större utsträckning än i andra system.

Debattskrift.

1928.

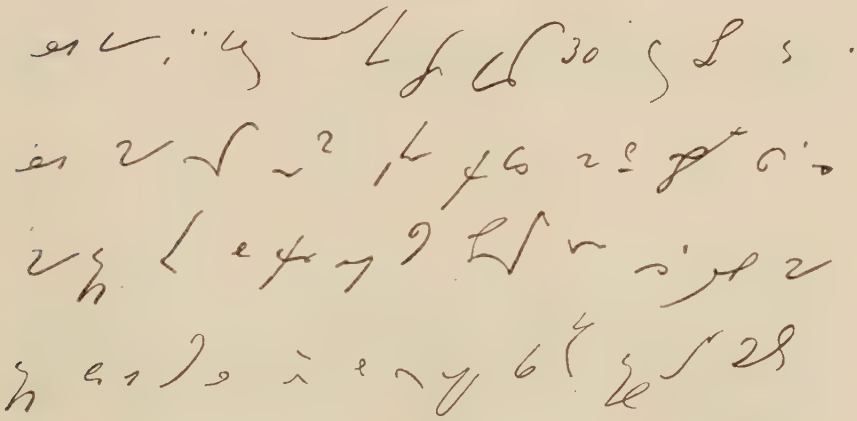

Reproduktion efter originalstenogram av Regierungsrat Dr. Dowerg, från Dresdens stadsfullmäktiges förhandlingar år 1928.

Överföring.

Als-i(ch) bei (der) (H)au(sh)a(ltpl)a(n)ber(at)ung (die) (M)ö(g)lichkeit[1] *(ha)tte, zur Position 30 (Ste)llung*[2] *zu-ne(hmen), u(nd) | als-i(ch) mei(ne) Kritik an (de)m ge(sam)ten Für(s)o(rge)-wes(en)*[3] *i(n)*[4] *Dr(esd)en ansetzte; so (w)a(r) es | mei(ne) Auf-ga(be), (nich)t-(n)ur d(as) Für(s)o(rge)a(mt) an-(und)-f(ür) (si)ch zu-krit(isie)r(en), (sonde)rn*[5] *es (w)a(r) vo(r)-all(en)-Di(ngen) mei(ne) | Aufga(be), da i(ch) (mi)ch als Ver(trete)r d(e)r Kr(iegs)opf(er) bes(onders) betr(achte), auf-d(as) O(r)t(s)a(mt) h(i)nzu(weisen).*

[1] Punkten här har kommit fram mycket otydligt i trycket. [2] *Stellung* = *-lung.* [3] *Für-sorge* = *für-* korsat med *o.* [4] Här ha hacken i *in* rundats. [5] *Sondern* = *rn* över linjen.

Redan under Gabelsbergers livstid hade hans system väckt ej så litet uppseende, och som nämnt kommit till användning inom olika tyska lantdagar; men någon nämnvärd spridning utanför yrkesstenografernas krets fick systemet icke under denna tid, vilket tydligen framgår av den ringa åtgången av läroböcker (sid 67).

Först efter föreningslivets uppvaknande, samt i sammanhang därmed utgivandet av nya, korta och mera lättfattliga läroböcker, började förhållandena ändra sig, och Gabelsbergers system fick en spridning, som endast hade sitt motstycke i de anglosachsiska länderna, där Pitmans system praktiskt taget var allenahärskande. Visserligen fick Gabelsberger i Preussen en överlägsen motståndare i Stolze, men i mellersta och södra Tyskland blev hans system i det närmaste utan medtävlare.

Antal föreningar, föreningsmedlemmar och undervisade i Gabelsbergers system inom Tyska riket var:

	Föreningar	Förenings-medlemmar	Undervisade nybörjare
1890	515	13,521	14,364
1900	1,326	53,832	45,785
1910	2,229	96,332	101,121
1920	1,629	112,773	131,056

Under ett helt sekel har också Gabelsbergers system med i det närmaste oförändrat alfabet varit det inom Tyskland i sin helhet mest spridda, och det lever allt fortfarande i den 1924 införda tyska enhetsstenografien, där större delen av dess tecken återfinnas i samma betydelse.

Gabelsberger var mera konstnär än vetenskapsman, och kanske just oöverskådligheten i hans skapelse, tillsammans med hans säreget nobla karaktär, gjort honom mera beundrad och älskad av sina anhängare, än det varit någon annan systemuppfinnare förunnat.

Som *den kursiva stenografiens fader* äras och aktas Gabelsberger också av anhängare av andra system både inom och utom Tyskland. Det finnes icke något europeiskt språk till vilket icke hans system blivit överfört, och i flera länder lever detsamma ännu, oberoende av vad som skett i Tyskland, nära på i sin ursprungliga form. Så är det allenahärskande i Norge, i överväldigande majoritet i Finland, samt vida spritt i mer eller mindre självständiga översättningar i Danmark och samtliga slaviska länder samt i Italien, där det i år (1928) av Mussolini förklarats vara italienskt enhetssystem.

Ett synligt vittnesbörd om aktningen för Gabelsbergers minne har man i den vackra 1890 avtäckta minnesstoden i München samt det storartade gabelsbergerska museet därstädes, — och bortåt 200 gator i olika tyska städer bära hans namn.

BILLHARZ.
1838.

År 1838 offentliggjorde en skrivlärare i Bern, Xaver *Billharz* ett nytt geometriskt positionssystem, som mycket påminde om Bredes, och som vunnit en viss ryktbarhet, tack vare Faulmann, som framfört åsikten, att det var just detta system, som 1838 gav Stolze första impulsen till sin symboliska vokalbeteckning.

Titeln på den billharzska läroboken lyder: »*Anleitung, Alles in deutscher Sprache Gedachte mit den einfachsten Zeichen und den grössten Zeitgewinn deutlich und vollständig darzustellen oder die zweckmässigste Stenographie der deutschen Sprache. Ein Versuch die Stenographie, durch Befreiung von ihren bisherigen abschreckenden Eigenschaften und Unvollkommenheiten, allen Ständen nützlich und angenehm zu machen, von Xaver Billharz. Bern und St. Gallen, Commissionsverlag von Huber und Comp 1838.*»

I förordet nämnes ingenting, som tyder på, att Billharz skulle ha sett någon annan positionsstenografi. Han säger sig också redan 1823 — således innan systemen Erdmann och Brede offentliggjorts — ha kommit på idén att använda det vanliga notsystemets fem huvudlinjer för vokalbeteckningen, och på så sätt »vinna större läsbarhet än de äldre systemen, där vokalerna lämnas obetecknade».

I princip är emellertid systemet alldeles lika Bredes. Samma tecken som denne använder för sina konsonanter återfinnas även

här — ehuru annorlunda fördelade — och vokalerna symboliseras liksom hos Brede genom konsonanttecknens olika höjdställningar, varjämte också liksom hos Brede stort konsonanttecken antyder att vokalen skall läsas *efter* konsonanten, litet sådant, att den skall läsas *före* konsonanten.

Alfabet.

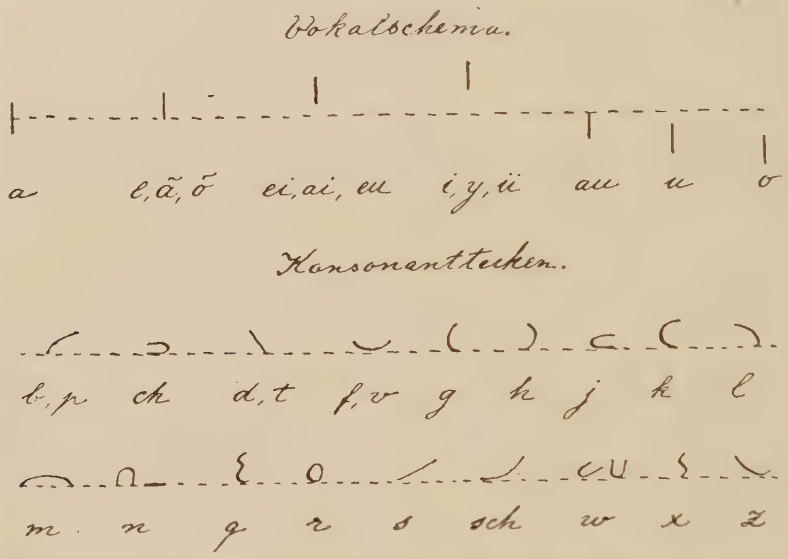

I vissa fall kan *d* skrivas upprätt och på så sätt skiljas från *t*. Det lilla gemensamma vokalstrecket användes, ställt under ett konsonanttecken för att beteckna ändelsen *e*, eller om tvenne sådana streck ställas bredvid varandra för att beteckna ändelsen *ie*. *I* i slutet av ord (eller i slutet av stavelse inuti ord) kan betecknas medelst »punkt».

Konsonantsammansättningar erhållas medelst sammandragning eller genom korsning.

För bortåt 100 slutstavelser och ändelser finnas särskilda förkortningar, huvudsakligen bestående i uteslutningar, framför allt av vokalerna.

Brede använde papper med två linjer, men Billharz nöjer sig med endast en uppdragen linje, vilket försvårar läsningen, i synnerhet som han har *sex* olika höjdställningar.

Till någon praktisk betydelse har systemet ej kommit, och att det blivit jämförelsevis bekant har, som nämnt, berott på dess påstådda inflytande på Stolze.

Stavelse- och ordbildning.

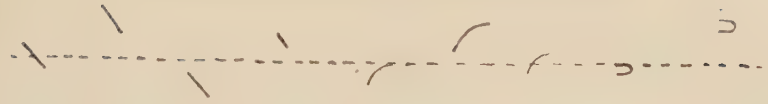

da die Du Eid Bau bei ab auch ich

auf Vieh Oel mai um nie er so Bauer

überall Bibel Tabelle Akademie Mobilien ob

Blume Platz Brauerei trennen Flasche Weh

Sammanhängande text.

Thue bei jeder Aufforderung" zum Handeln

das beste was dir möglich 2) ist, und lass

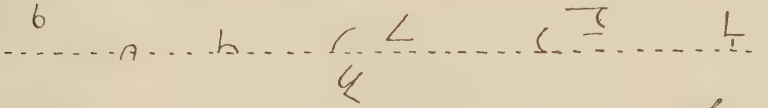

dir an dem Bewusstsein genügen, deine

Pflicht gethan zu haben.

STOLZE.

1841.

Wilhelm *Stolze* föddes 1798 i Berlin, där fadern, som skrev sig Stoltze, var skomakare. En äldre broder hade fått gå igenom gymnasium, men Wilhelm skulle träda i faderns yrke. Lusten för studier åstadkom emellertid en ändring i denna plan, och även han skickades till gymnasium.

Fadern dog 1812, lämnande familjen i små omständigheter, och redan under skoltiden gav Wilhelm privatlektioner för att hjälpa modern, som misslyckats i sitt försök att fortsätta skomakerirörelsen. En 9 år äldre broder hade själv bildat familj och kunde ingenting göra.

I det närmaste färdig att avlägga mogenhetsexamen måste Wilhelm avbryta studierna och uppge tanken på att bli präst, för att med tungt hjärta 1817 — 19 år gammal — antaga en erbjuden plats som tjänsteman vid ett brandförsäkringsbolag i Berlin, där han stannade närapå i 18 år.

Sina lediga stunder ägnade han åt språkvetenskapliga studier samt att själv ge lektioner.

År 1822 dog både hans bror och morbror. Den förres efterlämnade skulder ansåg han som en hederssak att övertaga, och i sin moders hem fick han taga hand om tre faderlösa kvinnliga kusiner, av vilka den äldsta 1831 blev hans hustru.

I missmod över omständigheter, som minskade möjligheten till befordran inom brandförsäkringsbolaget,[1] och väl även för att kunna mera ägna sig åt den stenografiska konsten som redan länge varit hans stora intresse, lämnade han 1835 sin anställning, och hoppades i större frihet kunna förtjäna »sitt dagliga bröd» som privatlärare.

Hans redan förut svaga hälsa tycktes emellertid ej tåla det stillasittande arbetet dag och natt, och hans läkare, som fruktade en andlig överansträngning (modern hade redan 1830 efter en olyckshändelse blivit sinnessjuk), rådde honom att övergå till något praktiskt yrke — och så öppnade han 1836 med hjälp av en vän, som velat förbli okänd, en speceriaffär vid Friedrichsstrasse i Berlin. Här passade han dock föga och efter två år överlämnade han affären åt ett biträde. Därefter kunde han helt ägna sig åt sitt redan började arbete på att skapa ett nytt stenografiskt system, men under ekonomiska svårigheter och umbäranden av alla slag. Från denna tid sammanfaller också hans livs historia helt och hållet med histo-

[1] En släkting till chefen blev dennes närmaste man.

rien om detta systems uppkomst och utveckling, motgångar och framgångar.

Redan under skoltiden hade Stolze hört talas om stenografien men icke kunnat skaffa sig en lärobok. Ingen av hans lärare kände till någon sådan![1]

År 1820, d. v. s. 22 år gammal, lärde han sig Mosengeils stenografi efter dennes andra, år 1819 utkomna lärobok, men fann densamma mindre lämplig för en allmännare användning och började studera en hel del andra system, dock utan att finna något som tillfredsställde honom.

Kopps »*Palaegraphia critica*», som han fick se 1829, gav honom, som han själv säger, tanken på att »*wie die Römer, aus der gewöhnlichen Schrift zu entlehnen*»,[2] och snart fick han också se denna tanke tillämpad, ehuru på ett helt annat sätt, i Gabelsbergers 1831—1834 offentliggjorda stora lärobok.

Ehuru Stolze ägnar hela 18 sidor i inledningen till första upplagan av sin lärobok åt Gabelsbergers system, talar han där nästan ingenting om den »kursiva principen,» och ger ej besked om, i vilken mån han ifråga om densamma påverkats av Gabelsberger; men då ju Tiros noter voro långt ifrån kursiva får man väl antaga att Stolze, antingen själv kommit på idén att göra sin skrift kursiv, eller också fått den från Gabelsberger, men ansett detta — så känt som Gabelsbergers system var 1841 — självklart och därför onödigt att omnämna.[3]

Gabelsbergers lösning, som avsåg uppställandet av en yrkesstenografi, tillfredsställde emellertid icke Stolze, och så småningom kom han »*bei aufmerksamer Beachtung aller Versuche Anderer*» till den betydelsefulla övertygelsen, att han med den vanliga skriftens drag icke kunde vinna den nödiga kortheten på annat sätt än genom att symboliskt beteckna de inljudande vokalerna. Men försöken i denna riktning »*waren jedoch lange vergeblich*», och först i mars 1838 »*fand er endlich was er suchte*».

Han insåg också att denna lösning krävde en fullständig omarbetning av alla hans tidigare försök, med mödosamma val av tecken och sigler.[4]

Det var också då som han bestämde sig för att uppge varje an-

---

[1] Kaeding. *Stolze-Bibliothek.* Band IX. Sid. 5.

[2] W. Stolze. *Lehrbuch der Deutschen Stenographie.* Berlin 1841. I. Sid. 47.

[3] Steinbrink (*Stolze-Bibliothek*, band XI. Sid. 14) har velat antaga, att genom Tiro, som hämtat sina geometriska nottecken från den (geometriska) latinska kapitalskriften, så leddes Stolze att hämta sina kursiva tecken, från den dåtida vanliga skriftens kursiva bokstäver; men Mager (*Buchstabe und Symbol.* Berlin 1916. Sid. XIV) anser detta allt för »sökt», och håller före, att Stolze självständigt kommit på idén, att göra sin skrift kursiv.

[4] W. Stolze, *Lehrbuch* 1841. I. Sid. 47.

nan sysselsättning *»und sich auf eigene Gefahr ganz der Stenographie zu widmen»*.[1]

Målmedvetet började han på allvar hänge sig åt språkvetenskapliga och kalligrafiska studier, samt skaffa sig så mycket han kunde av stenografisk litteratur.

Att Mosengeil (genom sitt andra system) haft stort inflytande på Stolze är påtagligt. Från honom fick han genast från början sin uppfattning om stenografiens betydelse även utanför yrkesstenografernas krets, samt det därmed sammanhängande kravet på »noggrannhet i beteckningen».

Antagligt är väl också att Stolze utan vidare behållit Mosengeils från Horstig härstammande tecken för *r* (lilla cirkeln), *h* och *s* (som bitecken)[2], samt ävenledes från samma håll fått idén att gruppera tonlösa (starka) och tonande (svaga) konsonanter i grupper av olika storlekar. Stolzes teckenfördelning i stort sett med dess gom-, tand- och läppljud återfinnes också delvis hos de båda »geometriska» föregångarna.

Vad vokalerna beträffa har ju efter Faulmann[3] den uppfattningen ganska allmänt gjort sig gällande, att det skulle varit från Billharz som Stolze, när han enligt egen uppgift i *mars 1838* »äntligen fann vad han sökte», fått bl. a. idén till sin trelinjiga symboliska vokalbeteckning, ävensom att använda konsonanttecken i olika storlekar före och efter stamvokalen.

Att Stolze före offentliggörandet av sin snabbskrift särskilt uppmärksammat Billharz system framgår också tydligen av att han i inledningen till sin lärobok[4] lämnar en ganska utförlig redogörelse för detsamma med jämförande skriftprov; men *mot* Faulmanns antagande talar att Billharz system *i mars 1838* ännu icke var offentliggjort. Av ett annonsblad, som är bundet tillsammans med i Dresdenbiblioteket befintliga exemplar av Billharz lärobok, finner man nämligen, att subskriptionslistan för densamma (tidigast) indragits vid påsk samma år, och man får väl förutsätta, att bestämmandet av antal exemplar skett i samband därmed, samt att det således bör ha dröjt åtminstone ytterligare några månader, innan den i Schweiz offentliggjorda billharzska boken hunnit till Berlin.[5]

Redan i *Bredes* 1827 utgivna positionsstenografi finner man så-

---

[1] W. Stolze, *Lehrbuch*, 1841. Förordet, sid. V.

[2] Steinbrink har vid sina här nedan omnämnda forskningar funnit, att Stolze ursprungligen icke använt något annat s-tecken än Horstigs och Mosengeils halvcirkel.

[3] Faulmann, *Historische Grammatik der Stenographie*. Sid. 281.

[4] W. Stolze, *Lehrbuch der Deutschen Stenographie*. Berlin 1841. I. Sid. 25—26.

[5] Detta stämmer också med att i ett nummer av *»Bayerische National-Zeitung»* av 9. augusti 1838 (som även finns bundet tillsammans med Dresdenexemplaret) den då »nyligen utkomna» billharzska boken recenseras.

väl vokalerna symboliserade genom konsonanttecknens olika ställningar, som konsonanttecknen i olika storlekar för att ange om de stå före eller efter vokalen; men då Stolze ingen enda gång i sin historiska inledning bland alla andra äldre system, som omnämnas, talar om Bredes, är väl föga troligt att han före 1841 sett detsamma.

Möjligt synes därför vara, att Faulmann haft rätt, och att Stolze verkligen härvidlag påverkats av Billharz, men beträffande exakta tidpunkten för när han fått dessa idéer kunnat missminna sig, då han tre år senare skrivit inledningen till sin lärobok, och där uppgivit mars 1838.

Otänkbart är dock ej, att han fått impulsen till ifrågavarande beteckningssätt från något av de äldre geometriska systemen, eller från den romerska snabbskriften, där både olika höjdställningar och förminskade bitecken förekomma; eller också att han, som ju särskilt grundligt studerat Gabelsbergers system, själv kommit på idén att i stället för dennes enlinjiga endast i vissa fall utförbara symboliska vokalbeteckning införa en enhetlig men trelinjig sådan för inljudande vokaler.

Att Stolze i övrigt tagit mycket intryck av Gabelsbergers system framgår bäst av att han upptagit dennes tecken för konsonanterna *b g ch m n ng t w* och för vokalerna *o* och *ö*, samt använder »tryckning» för att beteckna *a*; och man kan ej underlåta att förvånas över, att han i den långa inledningen till sin lärobok ej med ett enda ord berör detta.

Av inledningen till läroboken framgår, att Stolze studerat flera utländska system. Han synes dock huvudsakligen ha intresserat sig för de *tyska* systemen — han hade icke liksom Gabelsberger någon Zeiler till hjälp med de utländska språken — och antagligt är väl, att han mest intresserat sig för just de system för vilka han i sin egen lärobok lämnat jämförande skriftprov nämligen (i samma ordning i vilken de upptagits): Stärk (1822), Horstig (1797), Mosengeil (1819), Leichtlen (1819), Billharz (1838), Nowak (1834) och Gabelsberger (1834).

Under det att Gabelsberger, när han började arbeta på sin snabbskrift, icke förut sett något annat stenografiskt system, hade således Stolze, när han började, länge känt och använt Mosengeils system; och när han 1838 så att säga började på nytt, hade han en grundlig insikt i flera system av olika slag. Men någon tanke att hämta litet här och var bland dessa hade Stolze säkerligen aldrig, utan för honom gällde det, att med stöd av den allmänna uppfattning, han kommit till, och de lärdomar — väl mest negativa — som stu-

diet av alla dessa system skänkt honom, fullkomligt självständigt skapa ett nytt system; och att han härvidlag beträffande vissa så väl principer som detaljer haft föregångare — framför allt Gabelsberger — kan icke i ringaste mån minska hans uppfinnarära.

Sonen, Franz Stolze, säger också om sin fader: »*Er wollte nicht originell, sondern nur rationell sein.*»[1]

I arkivet hos Stenografiska föreningen i Berlin finns jämte andra gamla manuskript även en bunt gulnade handskrifter omfattande 784 kvartsidor av Stolze förda anteckningar och avskrifter, skrivna i stenografi. Stora delar av dessa manuskript har Gustaf Steinbrink[2] genomgått, och med hjälp av desamma åtminstone delvis lyckats rekonstruera gången av Stolzes arbete under de viktigaste åren före utgivandet av den första läroboken. I dessa handskrifter fann Steinbrink redan från början (d. v. s. 1838) det stolzeska systemets grundstomme — den slutna stamstavelsens symboliska beteckning — nästan fullt färdig, under det att de öppna stamstavelsernas bokstavliga vokalbeteckning gång på gång synes ha ändrats.[3] Även framgår, att Stolze gjort försök med efterljudssymbolik och enlinjighet.[4]

Vad konsonanterna beträffa, framträder tydligt att Stolze i sitt första utkast till alfabet låtit den från ljudläran hämtade ordnande principen *helt* komma till uttryck, men sedan efter grundliga undersökningar jämkat på vad som för honom var idealet till förmån för teknikens praktiska krav.[5]

I november 1840 inlämnade Stolze till undervisningsministeriet inledningen till den blivande läroboken i manuskript, med anhållan om hjälp till dess utgivande, och i mars 1841 fick han också som lån att återbetalas inom två år 282 Thaler, som enligt kostnadsberäkning skulle behövas för tryckning av 1,500 exemplar.[6]

Offentliggörandet av läroboken förlångsammades emellertid beroende på omöjligheten att finna någon lämplig litograf som kunde Stolzes system. Slutligen beslöt sig Stolze att själv autografera den stenografiska texten för att sedan med hjälp av en litograf an-

[1] Franz Stolze, »*Gabelsberger oder Stolze*». Berlin 1864. Sid. 6.

[2] Framstående både praktiker och teoretiker. Född 1847, föreståndare från och med 1898 för Stenografbyrån i tyska riksdagens *Abgeordnetenhaus*, samt död som sådan 1904.

[3] Steinbrink, *Zur Entstehungsgeschichte des Stolzeschen Systems. Stolze-Bibliothek*, Band XI—XIII. Sid. 3 o. f.

[4] Steinbrink, *Volkstenographie und Fachstenographie.* Berlin 1898. Sid. 6.

[5] Steinbrink, *Zur Entstehungsgeschichte des Stolzeschen Systems. Stolze-Bibliothek*, Band XIV—XVI. Sid. 4 o. ff.

[6] Denna vederbörandes offervillighet för ett då okänt stenografiskt system lär emellertid icke uteslutande ha berott på intresse för den goda saken, utan även varit föranledd av önskan att genom Stolze kunna utan nämnvärd kostnad få behövliga kammarstenografer. Kaeding. *Stolze-Bibliothek.* Band IX—X. Sid. 24.

vända s. k. »*Umdrucksverfahren*». Detta var anledningen till att den stolzeska första upplagan, vad trycket beträffar, lämnar mycket övrigt att önska, vilket särskilt framträder vid jämförelse med Gabelsbergers så utomordentligt vackert utförda arbeten.

Först i november 1841 blev boken färdig.

Titeln lyder:

Lerbuch der Deutschen Stenographie für höhere Schulen und zum Selbstunterricht. Nach einer neuen Methode, welche Kürze und Vollständigkeit der Bezeichnung mit einander verbindet. Von W. Stolze. Berlin 1841. In der Nicolaischen Buchhandlung.

Läroboken består av två delar, den första 142 oktavsidor i vanlig tryckstil, den andra 108 sidor i autografi.

Av inledningen ägnas 18 sidor åt Gabelsberger. Stolze anser Gabelsbergers system vara tillräckligt kort, samt mera lättskrivet, tillförlitligt och lättläst än något av de äldre systemen, men kritiserar den ofullständiga beteckningen och de många rena uteslutningarna. Han erkänner visserligen, att Gabelsberger för de flesta bokstäverna funnit »passande» tecken, men finner grunderna för teckenfördelningen i sin helhet konstlade.

Sitt eget system karakteriserar Stolze sålunda (sid. 48): 1. Huvudprincipen är att i varje ord samtliga ljud fullständigt betecknas. Således för varje ljud ett tecken, eller om ett sådant utelämnas, i stället en regel.

2. Jämte noggrannheten i beteckningen fordras också den nödvändiga kortheten. Medlen för att nå denna äro förutom den symboliska vokalbeteckningen:

a) Bitecken, vilka efter bestämda regler användas för att vinna ökad korthet och enkelhet.

b) Sigler (förkortningar) så korta och enkla som möjligt, och särskilda sådana för ofta förekommande ordstammar, s. k. stamsigler med vilka ändelserna förenas.

c) Sammanskrivningar av artiklar och prepositioner med substantiv och adjektiv.

3. För tecknens sammanfogande till ordbilder finnas fullständiga regler. Förbindningen sker efter en helt annan princip än i den vanliga skriften, där bokstäverna utan vidare ställas vid sidan av varandra. I stenografien, där ofta en regel träder i stället för ett utelämnat tecken, kan ordbilden icke betraktas som en sammansättning av enkla tecken utan måste träda fram för våra ögon som en sammanhängande *bild*, i vilken de varandra motsatta elementen vokal och konsonant, efterljud och förljud, ändelse och stam alltid kunna tydligt särskiljas.

I motsats till Gabelsberger bekymrar sig Stolze föga om de grafiska skiljemärkenas olika värden eller ljudens olika vikt. Vare sig det är fråga om det mer eller mindre viktiga, blir för honom den fullständiga beteckningen huvudsak.[1]

Stolzes förstudier hade icke enbart inskränkt sig till arbeten i stenografi och skrivkonst i allmänhet, utan även omfattat, bland annat, Grimms och Wilhelm v. Humboldts språkvetenskapliga arbeten.

Dessa hade lärt honom, att de tyska ordstammarna i de flesta fall äro enstaviga och slutna, d. v. s. av typen konsonant + vokal + konsonant.[2] De stavelsebilder, som han skapade för att beteckna dessa ordstammar, kommo också att bilda stommen för hela systemet.

Stammens båda konsonanter utskrevos förenade *i höjd med varandra,* och vokalen symboliserades genom att *hela stavelsebilden* ställdes över, på eller under linjen; och för att ytterligare skilja dessa vokaler åt användes tryckning på den *föregående* konsonanten samt förlängning av bindestrecket. Vid *eu au* och *äu* sänktes dock icke stavelsebilden i sin helhet, utan endast *efterföljande* konsonanttecken.

Vokalschema.

	Kort bindestreck.		Långt bindestreck.	
	Med tryckning.	Utan tryckning.	Med tryckning.	Utan tryckning.
Över linjen	—	i	ai	ie
På linjen	a	e	ä	ei
Under linjen	u	o	ü	ö
Sänkning av efterföljande konsonant	au	eu	äu	—

I början av stavelser betecknas *e i o ö* och *ei* med hjälp av det korta och långa bindestrecket (hjälptecknen), övriga vokaler medelst sina bokstavliga tecken. I slutet av stavelser kunna enkla vokaler vid formord betecknas symboliskt, som inuti stavelser, under det att de vid begreppsord skrivas bokstavligt. För bistavelser och utländska ord måste särskilda beteckningar införas.

En omedelbar följd av trelinjigheten blev, att Stolze icke kunde

[1] W. Stolzes *Lehrbuch* 1841. I. Sid. 46.

[2] När Stolze uppdelar sina ord i stam och ändelse räknar han icke med »talstavelser» utan med »språkstavelser». Således icke *wa-gen, le-gen, bie-gen* utan *wag-en, leg-en, bieg-en* o. s. v.

som Gabelsberger använda de vid ställningen till skrivlinjen bundna s. k. underlängderna, och då han dessutom frivilligt avsade sig några av dennes tecken (framför allt det bakåtdragna *r*-tecknet), så blev han tvungen att i stället inom ett trängre grafiskt område utnyttja mindre karakteristiska skiljemärken. I vissa fall sökte han till och med, för att tillfredsställa språkvetenskapliga krav, avsiktligt efter att åt varandra liknande ljud finna varandra liknande tecken, i stället för att nöja sig med den riktigare principen, att åt varandra liknande tecken (av dem som stodo till förfogande) ge varandra liknande ljud.[1]

För att få tillräckligt många tecken (och bitecken) fanns ingen annan utväg än att utnyttja flera former i tre storlekar, vilket också gjorde det möjligt för honom, att i stamstavelserna låta den viktigare förkonsonanten få ett större, efterkonsonanten ett mindre tecken.[2] Dessa Stolzes efterkonsonanttecken kunna emellertid icke räknas som vanliga bitecken, ty även om Stolze själv kallar dem hjälptecken, är det ju i alla fall icke fråga om några nya tecken utan endast tillämpning av en regel om förminskning i visst fall. Detta mildrar också olägenheten av de *tre* teckenstorlekarna. Kvar står dock den tråkiga teckenraden *m sp mp* (sid. 127).

Stamstavelsen behärskar ordbilden, och bestämmer dess ställning till linjen; och i full överensstämmelse med den »grammatikaliska» sönderdelningen av ordet sluta sig de små oftast förkortade för- och slutstavelsetecknen till ordstammen, så att denna klart och tydligt framträder. Så väl för- som slutstavelser skrivas sammanhängande med stambilden, eller om teckenformen ej tillåter detta, fristående tätt intill densamma.

Sammansatta ord delas, eller sammanskrivas (när detta passar), därest ej första eller sista delen får utseende av att vara förstavelse eller slutstavelse.

I utländska ord behandlas första stavelsen som ordstam, under det att vokalerna i de följande stavelserna i vissa fall betecknas bokstavligt, i andra symboliskt. Dessa utländska ord, liksom de öppna tyska stamstavelserna, ge ofta anledning tilll införande av undantagsbestämmelser.

Dubbelkonsonant betecknas medelst tryckning på resp. enkla konsonanttecken, och likaledes övergå genom tryckning *ng* till *nk*, *nd* till *nt* och *mp* till *mpf*. Tryckning som skiljemärke förekommer avsevärt mera än i Gabelsbergers system.

[1] Mager, *Deutlichkeit und Deutlichkeitsuntersuchungen*. Berlin (1909). Sid. 13.

[2] Denna princip hade redan tillämpats av John Willis (del I, sid. 78). Benämningarna för- och efterljud användes i detta arbete för de tyska orden *Anlaut* och *Auslaut*, vilka avse begynnelse- och slutljud i en *stavelse*.

Alfabet. 1841.

	freier Häuch	Lippe		Zunge		Kehle
Vokale						
einfache reine		u; o = ⌣; ⌣		a; e = ⌣; ⌣		i = •
einfache Umlaute		ü; ö = ⌣; ⌣		ä = ⌣		
Doppellaute			au = ⌣ äu = ⌣ eu = ⌣		ai = ⌣ ei = ⌣	
Consonanten						
Schmelzlaute		m = ⌐		n; l; r = ~, o; o		ng = ~
Starrlaute						
Hauchlaute freier	h = ⌐					
Hauchlaute sanfte		w = ⌐		=	s = ⌒	j = ⌐
Hauchlaute scharfe		ph, f, v = ⌐, e, e		=	ss = ⌒; sch = ⌐	ch = ⌐
Schlußlaute sanfte		b = l		d = /		g = ⌐
Schlußlaute scharfe		p = l		t = /		k = ⌐

Reproduktion efter »*Lehrbuch der Deutschen Stenographie von W. Stolze.* Berlin 1841. II. Sid. 6.

Tack vare valet av tecken för *l* och *r* kunde en stor del av konsonantsammansättningarna erhållas genom inslingrande av dessa cirklar i de andra tecknen, och då för de övriga antingen särskilda tecken finnas, eller sammanbindningen antydes genom att den första konsonanten ställdes högre, kan man i regel se *var* vokal finnes. *T* efter annan konsonant erhålles genom att förminskade bitecken återtaga huvudtecknets storlek, d. v. s. ett och samma och lika stora tecken betecknar framför vokal enkel konsonant, men efter vokal denna konsonant med ett tillfogat *t*.

Förkortningarna för för- och slutstavelser äro väl valda, och endast för ändelserna *-en*, *-em* och *-s* användas godtyckliga tecken.

Vad ordförkortningarna beträffa kräver Stolze, att desamma skola uppställas efter bestämda regler. Han förkastar helt och hållet Gabelsbergers fria på satssammanhanget beroende förkortningar, och vill, att varje ord som förkortas, alltid skall förkortas på ett och samma sätt. Hans »sigler»[1] bli vad vi kalla »stående» eller »fasta» förkortningar. Antalet ordförkortningar, prepositionerna inberäknade, uppgår till omkring 800; en siffra som i och med systemets användning som debattskrift skulle avsevärt ökas.

Hela ord förkortas enligt följande grunder: 1. I de flesta fall bildas förkortningarna genom att endast förkonsonanten (konsonantsammansättningen) utskrives. Undantagsvis kunna förkortningar bildas genom att endast efterkonsonanten utskrives, men aldrig genom utskrivande av endast en ändvokal. 2. Om en förkortning bildas genom utskrivande av begynnelsevokalen, så bör även efterkonsonanten på något sätt antydas. 3. Förkortningar kunna vara så väl oberoende som beroende av ställningen till skrivlinjen. I det senare fallet utskrives förkonsonant (konsonantsammansättning) med eller utan tryck, över, på eller under skrivlinjen (varigenom vokalen symboliseras). Så t. ex. blir *tr* på linjen *treib*, på linjen med tryckning *trag*, över linjen *trieb*, över linjen med tryckning *trifft*,[2] under linjen (sänkt ett radmellanrum) *trotz*, under linjen med tryckning *trug*. 4. Ju oftare ett ord förekommer, dess mer kan det förkortas. 5. Förkortningarna för hjälpverb ställas alla över linjen (således oberoende av vokalbeteckningen). 6. De flesta ändelser höjas vid förbindning med stamförkortningar ett halvt radmellanrum. 7. Förkortade prepositioner sammanskrivas jämte artiklarna (utom *die*) med substantiver och adjektiver o. s. v.

Vanliga skiljetecken användas, men sparsamt.

---

[1] Stolze använder ordet »*sigel*» icke blott för ordförkortningar utan även för förkortade orddelar.

[2] Tryckningen här symboliserar icke *a*.

Redan före offentliggörandet av sin lärobok hade Stolze börjat undervisa i sitt system, och vände sig för att få elever huvudsakligen till den studerande ungdomen. Många sådana fick han dock ej, och det såg snart mycket mörkt ut för honom, i synnerhet som hans besparingar i det närmaste tagit slut. En framgång — att han fick ge en kurs med 7 officerare vid stora generalstaben[1] — gladde honom, men hade föga inflytande på hans ekonomiska ställning.

I sin nöd vände sig då Stolze till regeringen (undervisningsministeriet) med en framställning om någon slags anställning i statens tjänst. Denna anhållan blev emellertid avslagen, och i stället begärde man en amorteringsplan för återbetalning av de till hjälp vid lärobokens tryckning förskotterade medlen, ett krav som först några år senare efterskänktes nådevägen.

Stolzes hustru hade öppnat en liten snörmakeriaffär, men inkomsterna därav voro helt obetydliga, och innanför butiken levde familjen i fullkomlig misär. I stället för den förra optimistiska tron på kommande framgångar fattades Stolze av den djupaste förtvivlan och höll på att gå under både fysiskt och psykiskt.

»Men när nöden är störst är hjälpen närmast» heter det; och vid årsskiftet 1843—44 inträdde en ljusning.

Tvenne av Stolzes allra första elever från 1841, affärsmannen Karl Kressler och sekreteraren i stuteriöverstyrelsen Jaquet, togo hand om honom och rent av tvingade honom att rycka upp sig ur sin apatiska sinnesstämning. De uppmuntrade honom på alla sätt, skaffade honom elever och började göra propaganda för systemet i tidningarna. Även upptogo de polemiken med Gabelsberger, till vilken Stolze själv dock lämnade materialet.[2]

Vändpunkten till det bättre kan räknas från förvåren 1844, då Polytekniska Sällskapet i Berlin, där Jaquet var sekreterare, började i skrift och ord inträda för systemets spridande.

I juni 1844 bildades på initiativ av Jaquet och Kressler samt skrivläraren Strahlendorff den första tyska stenografföreningen. Under några år försökte man, på Stolzes eget förslag, att göra denna förening till en intersystemal sådan, men från och med 1852 var den åter rent stolzesk, och orden »Stolzes system» återinfördes i stadgarna.

Systemet var ju ursprungligen avsett att vara en den stora allmänhetens snabbskrift, men 1845 visade Jaquet och Strahlendorff

[1] Bland dessa voro dåvarande kaptenen, sedermera krigsministern och generalfältmarskalken von Roon.

[2] Kaeding, *Stolze-Bibliothek*. Band IX—X. Sid. 30.

i rehnländska lantdagen, att systemet även lämpade sig som debattskrift. Stolze försökte då att få till stånd en statlig anstalt för stenografi, sådan som redan fanns för Gabelsbergers system i Sachsen och Bayern, men framställningen härom avslogs, och han fick nöja sig med ett statsanslag på 200 Thaler.

Behovet av en kortare och billigare lärobok gjorde sig gällande, men först efter rätt ihärdigt motstånd gick Stolze 1845 med på utgivandet av en enklare »*Anleitung*», eller som den först kallades »*Katechismus*», vilken på grund av Stolzes bekymmerfulla ekonomiska ställning utgavs av stenografföreningen i Berlin. För den händelse det bleve någon nettobehållning, skulle dock denna tillkomma Stolze, som å andra sidan förpliktigade sig att icke utan föreningens medgivande vidtaga några ändringar i systemet.[1]

Under dessa år undervisade Stolze i några av Berlins gymnasier och enligt ett uttalande av skolmyndigheterna med goda resultat. Själv klagar han dock över att han endast fick en timma i veckan, eller med fråndragande av rasterna endast tre kvart i veckan. I fråga om pris för sina lektioner följde Stolze principen »antingen ordentligt betalt eller också ingenting».

Under polemiken med anhängare av andra system höll sig Stolze i allmänhet lugn och försynt, och blev i detta avseende ett vackert föredöme.

Det politiskt händelserika året 1848 närmade sig, och det allt starkare ropet efter reformer föranledde Fredrik Wilhelm IV att till april 1847 inkalla den första gemensamma preussiska lantdagen.

Det kunde icke ifrågakomma att låta förhandlingarna bli offentliga, men de skulle dock stenograferas och tryckas.

Jaquet fick i uppdrag att bilda en stenografbyrå om inalles 8 stenografer.[2] Samtliga dessa togos från stenografiska föreningen, och bland dem även Stolze själv. Jaquet tog ledningen över den till första kammaren (*Herrenhaus*) avdelade gruppen, under det att Stolze fick ledningen över den andra gruppen, till vilken även Strahlendorff hörde.

Efter några dagars tjänstgöring under i flera avseenden ofördelaktiga förhållanden fick Jaquet utan vidare ett meddelande från inrikesministeriet, att professor Wigard från Dresden skulle övertaga ledningen över stenografbyrån, som även skulle förstärkas med tre andra gabelsbergerska stenografer, under det att i stället

---

[1] *Stolze-Bibliothek*, Band IX—X. Sid. 36.

[2] Här inträffade således detsamma som med Gabelsberger i Frankfurt a. Main 1851, d. v. s. att det icke blev systemuppfinnaren utan en av hans elever, som fick organisera stenografbyrån. I detta fall antagligen beroende på Jaquets ställning som högre tjänsteman.

4 av de stolzeska stenograferna skulle entledigas. Jaquet fick i uppdrag att föreslå vilka av de 8 som skulle entledigas, men nekade att göra detta. Under överläggning mellan alla stolzeanerna om vad som skulle göras kom emellertid 4 skrivelser från inrikesministeriet, ställda till Stolze och de tre andra av hans grupp, med ett i brysk form hållet meddelande, att de »på grund av att deras prestationer vid upptagande av den förenade lantdagens förhandlingar icke varit tillfredsställande» voro entledigade. Först ville de 4 andra stolzeanerna följa sina kamrater, men efter närmare övervägande ansåg man för systemets skull klokast icke göra detta, utan i stället visa vad systemet var värt. Stolze själv bestämde sig genast för att överklaga inrikesministeriets beslut samt utkräva det för hela lantdagstiden bestämda arvodet. Efter resultatlösa försök hos inrikesministeriet och konungen att få ändring i beslutet, vände han sig också till högsta domstolen. Till någon process kom det emellertid icke, tack vare en av Stolzes elever, major von Oelrichs (senare general), som lyckades förmå Stolze att taga tillbaka sitt överklagande, sedan ministeriet i en ny skrivelse av mildare form angivit skälen för entledigandet, och samtidigt framhållit Stolzes förtjänster om stenografien samt lämnat honom någon pekuniär ersättning.[1]

Det dröjde ej länge förrän en av de 4 kvarvarande stolzeanerna på grund av sjuklighet måste lämna lantdagen med en femte gabelsbergersk stenograf från Dresden (Anders) som ersättare. Stenografbyrån i sin helhet kom således detta år att bestå av 5 gabelsbergare och 3 stolzeaner.

Utan tvivel torde svåra förhållanden vad beträffar så väl stenografernas platser som arbetsordningen (förhållanden vilka efter Wigards övertagande av chefsplatsen snart ändrades) avsevärt bidragit till det dåliga resultatet, och dessutom får man, om det skedda skall betraktas ur systemsynpunkt, ej förbise att av de entledigade stolzeanerna, endast Strahlendorff förut varit med om liknande tjänstgöring, under det att Wigard och de andra gabelsbergarna haft lång erfarenhet bakom sig.

Nästan samtidigt med detta hårda slag träffades Stolze av stora husliga bekymmer. Hans hustru, som sedan länge tillbaka varit döv, blev nu även blind och nära på oförmögen att tala; och hans enda dotter blev sjukligt tungsint.

Att Stolze under sådana förhållanden efter det stora nederlaget i lantdagen fullständigt sjönk ihop kan ej förvåna. Han drog sig

[1] *Stolze-Bibliothek.* Band III—IV. Sid. 54.

helt tillbaka från sina stenografiska vänner, och ville ingenting göra för att hålla sitt system uppe.[1]

Det såg mörkt ut för Stolzes system!

Men revolutionen 1848 skulle även komma att få inflytande på systemfrågan. I den första preussiska nationalförsamlingen sutto andra män än i lantdagen 1847, och återigen fick Jaquet (men icke Stolze) i uppdrag att organisera stenografbyrån, i vilken nu även Stolze återtog sin plats.

Härigenom fick Stolzes snabbskrift fast fot i preussiska lantdagen. I andra kammaren (*Abgeordnetenhaus*) voro alla 10 stenograferna stolzeaner. I första kammaren *(Herrenhaus)* däremot hade gabelsbergaren Anders (som varit privatsekreterare hos en av ministrarna) ledningen och gjorde vad han kunde för att få in gabelsbergare; men efter två år ersattes han med stolzeanen Michaëlis, och så småningom försvunno även de andra gabelsbergarna (den siste 1894) så att även stenografbyrån i »*Herrenhaus*» blev rent stolzeansk.

Stenogram av Stolze.

Trontal av konungen av Preussen vid Nationalförsamlingens öppnande den 26. februari 1849.[1]

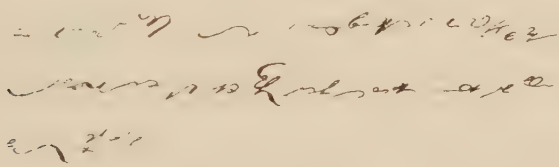

Reproduktion efter *Stolze-Bibliothek.* Band III u. IV. Sid. 1.

Överföring.

Meine Herren Abgeordneten der ersten und zweiten Kammer!

Ereignisse, die Ihnen allen in frischem Gedächtnisse sind, haben Mich im Dezember vorigen Jahres genötigt, die zur Vereinbarung der Verfassung berufene Versammlung aufzulösen. Zugleich habe Ich — überzeugt von der unabweislichen Notwendigkeit endlicher Wiederherstellung eines festen öffentlichen Rechtzustandes — dem Lande eine Verfassung verliehen, durch deren Inhalt Meine im März vorigen Jahres erteilten Verheissungen getreulich, erfüllt sind.

[1] Kressler, *Stolze-Biografie.* Sid. 37.

[1] Detta stenogram är icke ett originalstenogram i den bemärkelsen, att Stolze skulle stenografiskt upptagit trontalet, utan är efteråt av honom utfört i avsikt att tjäna som mönsterexempel på starkt förkortad skrift.

En ny tid började för Stolze. Ingen kunde längre påstå att hans skrift icke lämpade sig för att upptaga det talade ordet. Systemet spreds allt mer och mer. Nya föreningar bildades i mängd och 1849 började »*Archiv für Stenographie*» utkomma. Stolze började umgås med sina anhängare och vann bland dem många tillgivna vänner. Den forne enstöringen blev en angenäm, älskvärd sällskapsmänniska.

Även i det s. k. Unionsparlamentet i Erfurt 1850 arbetade Stolze i stenografbyrån som »menig man»; men då samma år Jaquet på grund av ökad arbetsbörda inom stuteriöverstyrelsen var tvungen att lämna platsen som föreståndare för stenografbyrån i *Abgeordnetenhaus*, blev Stolze, som bland där tjänstgörande stenografer hade 9 av sina gamla elever, hans efterträdare — två år senare med fast lön. I en inlaga, som Stolze vid detta tillfälle inlämnat till dåvarande inrikesministern med förslag till ordnande av den stenografiska tjänsten inom preussiska kamrarna, lämnar han en redogörelse för sina erfarenheter, vilken än i dag anses vara synnerligen både intressant och lärorik.[1]

Systemets inre utveckling hade ej stått stilla under dessa år.

Redan 1844 hade Jaquet talat för en tudelning av systemet i *Verkehrs-* och *Fachstenographie* med samtliga förkortningar för substantiver överförda till den senare. Men snart började Stolze ehuru med tvekan allt mera närma sig professor Michaëlis[2] som arbetade på att få systemet som sådant ännu kortare. Dennes mening blev också prövningsnämndens (från vilken Jaquet 1853 drog sig tillbaka), och följden härav blev, att de nya upplagor,[3] som kommo ut åren 1852—1865, i fråga om lättlärdhet och enkelhet betydde ett steg bakåt. Även för mycket sällan förekommande ord infördes nya förkortningar, och för eljest obekväma ordbilder uppställdes särskilda regler och specialförkortningar. Också de utländska låneorden ville man grammatikaliskt sönderdela, vilket hade till följd, att man för att upptaga anföranden på tyska måste grundligt känna främmande språk. I stället för att vara en stenografiens tjänarinna blev språkvetenskapligheten en dess härskarinna, som övergick till pedanteri.[4]

Antalet förkortningar uppgick nu till över 1,100.

Stolze hade endast motvilligt följt utvecklingen i denna riktning

[1] F. Burmeister i *Allgemeine Deutsche Stenographen-Zeitung*. 1923. Sid. 104.

[2] Michaelis (1813—1895), sedan 1851 lektor i stenografi vid universitetet i Berlin samt 1856—1889 chef för stenografbyrån i preussiska »*Herrenhaus*».

[3] I stället för »*Lehrbuch der deutschen Stenographie*» hette det nu »*Lehrgang* etc.» Den litograferade delen var i dessa upplagor mästerligt utförd av Th. Wendisch. Den år 1865 offentliggjorda 4. upplagan hade Stolze utarbetat tillsammans med sin son Dr. Franz Stolze.

[4] Johnen, *Wilhelm Stolze und die Entwickelung seiner Schrift*. Berlin 1899. Sid. 26.

och av efterlämnade anteckningar framgår, att han kort före sin död haft planer på att så mycket som möjligt återvända till den äldre enklare formen av systemet.

Sammanhängande text.

1865.

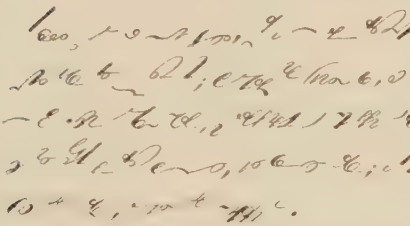

Reproduktion efter »*Tafeln zu dem Lehrgange der deutschen Stenographie*» von W. Stolze 1865.

Överföring.

Hat der-Lehrer nur einen oder einige Schüler, so wird er sich in-seinem Unterrichtsgange durch-die-Fähigkeiten und-Fortschritte derselben leiten lassen, sich | sogar bisweilen nach-ihren Wunschen richten können; für-einen Kursus mit-vielen Teilnehmern aber, welcher in-einer-bestimmten Anzahl von Lehrstunden beendigt werden-soll, muss er | sich vorher einen-Plan entwerfen, um in-der-festgesetzten Zeit das-ganze System zu umfassen.

Anmärkningsvärd är den stora mängden av sammandragningar mellan prepositioner, artiklar och substantiver eller adjektiver. I andra ordbilden är förkortningen för *der* = *r* inflätad i *l* (stora cirkeln). I övrigt framgå förkortningarna utan vidare med ledning av översättningen.

Under Stolzes sista levnadsår avtogo krafterna hastigt, och endast med största ansträngning kunde han fortsätta arbetet i kammaren, där dock hans närmaste man Heidenreich[1] vid behov alltid var färdig träda i hans ställe.

När stolzeanerna maj 1866 kunde fira systemets 25-årsjubileum, låg den vördade *Vater Stolze* själv redan fjättrad vid sjukbädden; och efter ett långvarigt avtynande insomnade han lugnt och stilla den 8 januari 1867, endast några dagar efter det hans lidande maka lämnat det jordiska.

Mästarens död blev en vändpunkt i systemets utveckling. Man

[1] Heidenreich är bekant som varm förespråkare för användning av *minsta* möjliga antal förkortningar.

började allmänt inse, att stenografien inte bara kunde vara till för några kammarstenografers skull. I Stolzes anda, sådan den ursprungligen varit, och åter blivit under hans sista dagar, sökte man förenkla regelapparaten och minska antalet förkortningar, förutsättande en kammarstenografernas fackstenografi vid sidan av den nya skolskriften.

Första steget i denna riktning tog stenografföreningen i Berlin och dess prövningskommission redan samma år som Stolze avlidit, och anmärkningsvärt är, att det just var kammarstenografer med Michaëlis i spetsen, som därvidlag togo initiativet. Efter underhandlingar med de 6 stolzeska »landsförbunden» förklarade kommissionen 1868 sina ändringsförslag antagna, vilket ledde till en författningsstrid, som slutade med en brytning mellan Berlin-föreningen och förbunden. Förbunden ville ej vara med om några ytterligare förenklingar, under det att Berlin-föreningen uppdrog åt kommissionen att utgiva en ny upplaga av läroboken i enlighet med de antagna förslagen, och med fullmakt att vidtaga erforderliga detaljändringar.

Med stöd av ganska omfattande frekvensberäkningar gick kommissionen till sitt arbete, vilket slutfördes så, att Franz Stolze[1] kunde upptaga samtliga ändringar i 25. upplagan av »*Anleitung zur deutschen Stenographie*», som offentliggjordes i april 1872.

Den ursprungligen endast som undantag använda efterljudssymboliken blev nu regel i bistavelserna. Ändringarna bestodo dessutom i borttagandet av förkortningar för substantiver, samt minskning av dem i övrigt, så att av förutvarande 1,140 förkortningar endast 266 återstodo.[2] Dessutom inskränktes sammanskrivningen av artiklar och prepositioner med substantiv och adjektiv. Själva regelapparaten, jämte inledningen, omfattade i den nya läroboken endast 14 trycksidor.

Frågan om de olika tecknens storlekar hade under årens lopp varit vacklande. Wilhelm Stolze själv definierade klart och tydligt sina teckenhöjder.[3] Han tog som grundmått den halva linjen (en linje = $^1/_{12}$ tum), och indelar sina tecken i sådana av enkel höjd, dubbel höjd och tredubbel höjd, eller som han mest kallar dem engradiga, tvågradiga och tregradiga. När han t. ex. säger att ett tecken är tvågradigt (*zweistufig*) menar han, att det är dubbelt så stort som

[1] Franz Stolze föddes 1836 och dog 1910. Under hela sin studietid (han blev Fil. Dr 1864) måste han ägna sin mesta tid åt sin sjuka mor och syster. Efter avlagd examen öppnade han en fotografisk anstalt, som fick stort anseende. Han blev aldrig någon stenografisk praktiker, men tog verksam del i arbetet för sin faders systems både spridning och utveckling.

[2] Enligt beräkning av Th. Behrens. Johnen, *Wilhelm Stolze und die Entwickelung seiner Schrift*. Berlin 1899. Sid. 33.

[3] W. Stolze, *Lehrbuch der Deutschen Stenographie*. Berlin 1841. I. Sid. 62.

ett engradigt *(einstufig)* tecken o. s. v. Även i upplagan av 1852[1] sätter W. Stolze likhetstecken mellan »*Höhe*» och »*Stufe*», men avråder — något som han själv redan tillämpat i första upplagan — från ett ängsligt iakttagande av höjdskillnaderna,[2] och bestämmer den enkla höjden till *mellan* $^1/_2$ och $^2/_3$ linje.[3] I tabellerna till denna upplaga finnes dock intaget ett konsonantschema med prickade tvärlinjer (sid. 1), varav otvetydigt framgår, att meningen ursprungligen åtminstone i princip varit, att de tvågradiga tecknen skulle göras dubbelt så stora som de engradiga.[4]

Men i tabellerna till den 1865 utgivna 4. upplagan av Stolzes »*Lehrgang*» (sid. 1) finner man ett konsonantschema, som medelst 5 prickade linjer ännu tydligare visar, att man *då* åtminstone i princip bestämt sig för att låta de tvågradiga tecknen vara endast 1 $^1/_2$ gång, och de tregradiga endast två gånger så stora som de engradiga tecknen.

Under åren mellan 1852 och 1865[5] har således denna ganska avsevärt förändrade uppfattning i princip inträtt. I praktiken hade redan Stolze själv och ännu mera hans efterföljare redan förut mer eller mindre omedvetet låtit kravet på större linjemässighet leda till att man i exempel och skriftprov ofta finner ett närmande till i upplagan av 1865 angivna höjdskillnader.

Anmärkningsvärt är att Franz Stolze, som dock vid utgivandet av 4. upplagan av Stolzes *Lehrgang* samarbetat med fadern, ända in i 1870-talet i sina många upplagor av läroboken vid framställning av alfabetet gör de tvågradiga tecknen *dubbelt* så stora som de engradiga. Först efter reformen 1888 synes han[6] ha återgått till den uppfattning han hade 1865, d. v. s. gör det tvågradiga tecknet endast 1 $^1/_2$ gång så stort som det engradiga. Några bestämda anvisningar härvidlag ger han emellertid icke. Detta i full överensstämmelse med nystolzeska systemurkunden av 1888, där det visserligen talas om engradiga (samma storlek som vanliga skriftens a), tvågradiga och tregradiga tecken, men beträffande de olika storlekarna sinsemellan ingenting angives, ehuru av teckenfram-

---

[1] W. Stolze, *Ausführlicher Lehrgang der Deutschen Stenographie.* Berlin 1852. I. Sid. 15.

[2] Stolze avråder här bestämt från att under skrivövningar använda papper med mer än en linje, »enär flera uppdragna sådana förorsakar en stel och tvungen skrift, som icke ägnar sig för snabbskrivning».

[3] Vad de vågräta tecknens längder beträffar så angavs 1841 den enkla längden till 1$^1/_2$ gånger den enkla höjden; men enligt upplagan av 1852 skola enkla längder och enkla höjder vara varandra lika.

[4] Så även i Karl Jakobis »*System der Stolze'schen Schrift*». Andra upplagan. 1852. Tab. Sid. 2.

[5] Författaren av denna historia har icke varit i tillfälle att se 2. och 3. upplagorna av Stolzes *Lehrgang.*

[6] Franz Stolze, *Anleitung zur deutschen Stenographie.* 54. upplagan 1889. Sid. 3.

ställningar och exempel framgår, att även urkundens författare betraktat storleksförhållandet 1 : $1^1/_2$: 2 som det normala.

Vad beträffar höjning och sänkning vid den symboliska vokalbeteckningen ger W. Stolze själv bestämt besked[1] om att höjningen skall göras ett helt radmellanrum (*auf die Oberlinie*), och sänkning likaså *(auf die Unterlinie);* men även härvidlag ha nystolzeanerna bestämt sig för den mera obestämda regeln, att höjning och sänkning skall ske, så att stavelsebilden kommer »*einer, bezw. höchstens einer Stufe unter oder über der Schriftlinie*». Således även här en möjlighet, att medelst ett lämpligt avknappande av höjning eller sänkning i viss mån bidraga till större linjemässighet.

Så väl i fråga om teckenstorlekar som den symboliska vokalbeteckningens utsträckning i höjd och djup torde väl också nödvändigheten att möta kritiken från konkurrerande system vara anledningen till att utvecklingen i stort sett gått i denna riktning.

Genombrottet inom den stolzeska skolan blev icke endast en betydelsefull vändpunkt för denna utan kom även att inverka på den stenografiska konstens utveckling i sin helhet i Tyskland. Det inledde en ny tid — de »förenklade systemens» — och de frekvensberäkningar som lågo till grund för förenklingsarbetet blevo ett första frö till en mera rent vetenskaplig behandling av stenografiska systemfrågor.

Att man — och ej minst sonen Stolze — vågat rubba på mästarens verk, skulle också leda till en fortsatt utveckling av systemet.

Utan splittring kunde dessa förenklingar dock ej genomföras. De 6 förbunden höllo på sin systemreform av 1870 (Gammalstolze) och gingo sin egen väg.

Anhängarna av den »förenklade» skriften av 1872, de s. k. nystolzeanerna, vunno emellertid allt mer och mer terräng, och till dem anslöto sig icke blott enskilda stenografer, utan snart även föreningar från olika delar av Tyskland, samt det schweiziska stenografförbundet.

I juli 1874 bildade nystolzeanerna »*Verband Stolzescher Stenographenvereine*», som bland andra framstående ledare haft Kaeding (till en början hörande till de »kvarblivne») och senare Max Bäckler.

Naturligtvis insåg man, att splittringen i hög grad skulle verka menligt på konkurrensen med de andra systemen, men alla försök att åstadkomma enhet voro förgäves. Icke ens nystolzeanernas förslag till samgående i fråga om statistik och propaganda ville gammalstolzeanerna vara med om. De ansågo en sådan överens-

[1] W. Stolze, *Lehrbuch* I. Sid. 86.

kommelse vara som »olja och vatten i en flaska». Ytterligare försök under Dreinhöfers och Kaedings ledning blevo även resultatlösa.

Gammalstolzeanerna kunde emellertid icke underlåta att inse omöjligheten av att i längden sätta sig emot tidens krav på större enkelhet, och 1885 beslöto de sig för en tudelning av systemet i debattskrift och korrespondensskrift, den senare avsevärt förenklad, vad så väl vokalbeteckningen i sin helhet som regelapparaten för utländska ord beträffar.

En del gammalstolzeaner ville emellertid ej gå med på dessa ändringar, varav följden blev en ytterligare splittring. Den från gammalstolzeanerna utbrutna gruppen — *mellanstolzeanerna* — ville icke uppgiva något av systemets vetenskapliga grundsatser, och överbjödo till och med *Vater Stolze* själv i sökandet efter »rena stammar».[1]

Nystolzeanerna däremot hade, sedan underhandlingarna med gammalstolzeanerna 1880 avbrutits, återupptagit arbetet på ytterligare reformer. Conradi sammanfattade de nya kraven på förenklingar, och begärde så genomgripande sådana som införandet av enlinjighet med enhetlig beteckning av vokalerna i huvud- och bistavelser samt borttagandet av de tre teckenstorlekarna; och Dr. Steinbrink (född 1847, sedan 1898 föreståndare för preussiska underhusets stenografbyrå och död 1904) uppställde som grundval för prövningskommissionens arbeten tvenne systemstudier, av vilka särskilt den senare väckte mycket uppseende. Johnen kallar densamma — *ein grossartiges Denkmal stenographisch-teoretischer Forschung*».[2]

När emellertid året därpå den preussiska regeringen på allvar började taga upp frågan om stenografiens införande som läroämne i de högre skolorna, ansåg man icke tiden lämplig för genomförandet av så genomgripande ändringar, utan beslöt att tills vidare bordlägga arbetet på det nya systemet.

Att Steinbrink, som senare blev trelinjighetens varmaste försvarare, 1883 icke blott på uppdrag utarbetade sin enlinjiga systemstudie, utan även *förordade* enlinjighet och utljudsvokalisation, berodde på, att han då ansåg, att efterljudssymboliken skulle skänka den enklaste vokalbeteckningen. Den enda av prövningskommissionens ledamöter, som stod fast i tron på trelinjighetens överlägsenhet, var den gamle Michaëlis.

Att det 1883 verkligen på allvar var fråga om en så genomgri-

[1] Johnen, *Wilhelm Stolze und die Entwickelung seiner Schrift.* Sid. 46.
[2] D:o. Sid. 42.

Steinbrinks systemutkast.
1883.

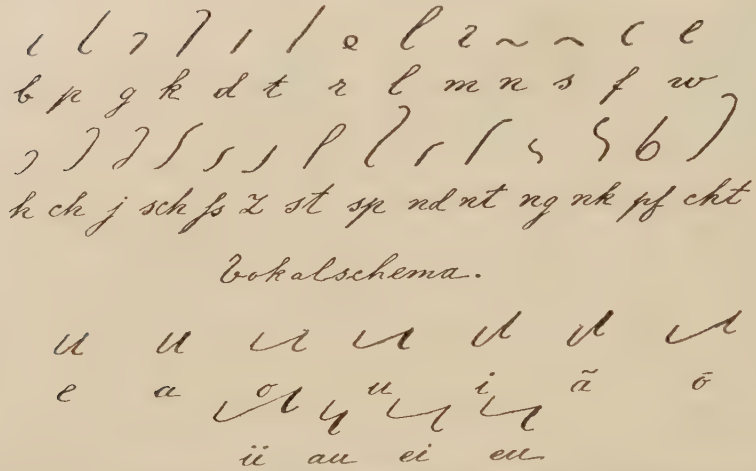

pande omarbetning av den stolzeska stenografien framgår av, att man inom prövningsnämnden till och med diskuterade frågan om, vilket namn det nya enlinjiga systemet skulle ha.[1]

År 1888 beslöto sig dock nystolzeanerna för att ytterligare förenkla sitt system. Vokalbeteckningen gjordes enhetligare, och undantagsbestämmelserna för böjningsändelser borttogos, varjämte antalet förkortningar ytterligare minskades. Flera förenklingar krävde en liten »död» hake, och de många hakarna i systemet gåvo motståndarna anledning kalla denna form av systemet »*Häkchen-Stolze*».

Dessa ändringar, vilka, i motsats till vad förhållandet var 1872 (då prövningskommissionen egenmäktigt vidtog ändringar), nu hade hela förbundet bakom sig, genomfördes utan ytterligare splittring, och nystolzeanerna fortsatte att vinna terräng på de båda andra gruppernas bekostnad, samt hade i slutet av 1800-talet vunnit en sådan övervikt, att de då kunde anses vara den egentliga representanten för Stolzes system.

Det gammalstolzeska förbundet upplöstes 1893; och när det året därpå levde upp på nytt, behöll man den gamla formen endast för debattskriften, under det att nystolzeanernas skrivsätt av 1888 i övrigt blev antaget, samt 1896 ytterligare förenklat.

Mellanstolzeanerna, vilka också allt mer smält ihop, sågo enda räddningen i en ny reform 1896, där de uppgåvo den förut så ivrigt eftersträvade »fulla vetenskapligheten».

[1] Steinbrink, *Volksstenographie und Fachstenographie.* Berlin 1898. Sid. 4.

Alfabet.

Nystolze 1888.

e ei a ã o õ u ü i y

eu au äu

p b f v w k t d s sch j ch k g

r l m n ng c x z st sp mp pf tsch

Symbolisk Vokalbeteckning.

beb beib bab bäb bib bob bub böb büb

beub baub bäub

Sammanhängande text.

Nystolze 1888.

Reproduktionen efter *Anleitung zur deutschen Stenographie. Herausgegeben von Dr. F. Stolze.* 54. upplagan. Berlin 1889. Sid. 39.

Överföring.

Eine der interessantesten Episoden unseres Aufenthaltes in Schanghai bildete ein echt chinesisches Mahl, | welches ein reicher einheimischer Kaufmann, Namens Taki, ein warmer Freund der Fremden, den | österreichischen Reisenden zu Ehre gab. O. s. v.

Anm. Med ledning av alfabetet torde ovanstående stenogram utan vidare kunna dechiffreras.

Kravet på att få ett enlinjigt system hade emellertid ej uppgivits, och schreyska systemets framgångar gåvo också anledning till nya försök i den vägen.

Franz Stolze framlade 1895 ett »enlinjigt» utkast som kampmedel mot Schrey, och Dr. Mantzel förklarade, att snabbskriftens hela nyare utveckling var inriktad på enlinjighet, efterljudssymbolik samt borttagande av tecken i tre storlekar. Förbundet, sedan 1892 under Max Bäcklers säkra ledning, uppdrog också åt prövningskommissionen att omedelbart vidtaga åtgärder för systemets omarbetning efter dessa linjer, men återigen kom en högre myndighet att hämma utvecklingen — denna gång krigsministeriet, som antogs skola införa nystolzeanska stenografien i underofficers- och kapitulantskolorna. Frågan uppsköts ånyo.

Så började de underhandlingar med schreyska systemets anhängare, vilka 1897 ledde till sammanslagning av de båda systemen.

Nästan alla nystolzeaner och mellanstolzeaner anslöto sig till enhetssystemet Stolze-Schrey (sid. 217) under det att den gamla prövningskommissionen, som redan 1895 skilt sig från förbundet, tillsamman med de berlinska kammarstenograferna under Steinbrinks ledning sökte ombilda Stolzes skrift till en ren yrkesstenografi, den s. k. »Stolzeska fackstenografien» (eller system Stolze-Steinbrink).

Efter införandet av det tyska enhetssystemet 1924 (sid. 261) förenade sig stolzeska kammarstenografer och den gamla stolzeska föreningen i Berlin i ett Wilhelm Stolze-Gesellschaft, som utan bestämd systemriktning skulle ägna sig åt stenografvetenskapliga studier, samt åt bevarande av minnet av Stolze och hans verk.

I förordet till andra upplagan av sin lärobok säger Stolze: »*Bei der Begründung meiner Methode hatte ich nur die allgemeinere Verbreitung der Stenographie als Geschäfts- und Correspondenz-Schrift im Auge* —».[1]

När så nya förhållanden — det parlamentariska livets uppvaknande — krävde även en debattskrift, hade de ändringar eller rättare sagt de tillägg som med anledning därav gjordes, föga sam-

[1] W. Stolze, *Ausführlicher Lehrgang der deutschen Stenographie.* Berlin 1852. I. Sid. 111.

band med den utveckling som systemet i övrigt under årens lopp genomgått.

Stolze ansåg omöjligt att under ett anförande, som skulle upptagas, kunna taga hänsyn till satssammanhanget eller efter angivna regler skapa sig nya förkortningar, vadan för honom ingenting annat återstod än att använda sig av en gång för alla fastställda förkortningar, s. k. sigler. Någon svårighet att få tillräckligt många sådana förkortningar förefanns icke. Tvärtom frestade såväl de många dubbelbeteckningarna som vokalernas symboliska beteckning i början av ord till att över hövan öka antalet, och gabelsbergarna kunde med rätta tala om den stolzeska »sigelpesten». Även för sällan förekommande ord uppställdes förkortningar, vilka aldrig hunno innötas.

Trots det redan allt för stora antalet förkortningar i läroboken krävdes från många håll ännu flera sådana, i tro att skrivhastigheten därigenom skulle ökas. Stolze avböjde detta, framhållande att ett större antal »sigler» icke var något allmänt behov, samt att det stod den fritt, som kände behovet därav, att själv för egen del uppställa sådana. Som varnande exempel på vartill överdrift i fråga om antal förkortningar kunde leda, framhöll han en »*Stenographisches Taschenwörterbuch*» efter Gabelsbergers system, utgiven i Wien 1850 av Karl Westermayer, som upptog över 4,400 mer eller mindre förkortade ordbilder.[1]

Han varnade även för att använda s. k. specialförkortningar, innan man kommit så långt, att man kunde ordagrant upptaga predikningar och obehindrat läsa egen och andras stilar. För tidigt använda, skulle sådana förkortningar endast förvirra.

Själv började också Stolze under senare åren i sin egen praktik allt mera minska på dessa specialförkortningar.

Men dock kunde han ej motstå en allmän önskan att få en lista på ytterligare förkortningar, utöver de i läroboken upptagna, och offentliggjorde — även i avsikt att vinna enhet inom debattskriften — i läroboksupplagan av 1865 en dylik samling under rubriken »*Spezialsigel*». Här visar Stolze, att han, långt ifrån att vara pedant, tvärtom med skarp blick på det praktiska kravet utnyttjar alla tillgängliga hjälpmedel för att vinna ökad korthet. Ja, han drar sig icke ens för att utesluta böjningsändelser. Att förljudsförkortningarna voro jämförelsevis få i denna samling får ju sin naturliga förklaring av att desamma i så stor mängd redan utnyttjats i den s. k. skolskriften.

I högre grad än i de flesta andra system anslöt sig Stolzes debatt

[1] W. Stolze, *Ausführlicher Lehrgang der deutschen Stenographie.* Berlin 1852. I. Sid. 116.

skrift till grundsystemet. »*Umzulernen*» *brauchte der Schüler nicht, sondern nur* »*weiterzulernen*», vilket särskilt gällde, innan den stora mängden av formförkortningar överförts från »skolskriften» till »debattskriften».[1]

När detta skedde 1872 blev den naturliga följden, att kravet på en *särskild* debattskrift allt kraftigare började framträda.

Steinbrink visade då föga intresse härför, men 1876 offentliggjorde gammalstolzeanen Weigert en »*Anleitung zur Debattenschrift*», med en samling specialförkortningar, jämte exempel på fria förkortningar; och 1880 offentliggjorde ledamoten i den nystolzeska prövningskommissionen, Dr. Simmerlein »*Kürzungswesen in der stenographischen Praxis*».[2]

Därmed var Stolzes system uppdelat i två grader: skolskriften och förkortad skrift.

Steinbrink krävde först en färdighet av 200 stavelser i minuten, innan man fick börja med den förkortade skriften, men erfarenheten visade snart, att det var orimligt begära mer än 120 stavelser. Han kom då på tanken att vilja ytterligare skilja på skolskrift och yrkesstenografi, så att den som önskade bli yrkesstenograf redan från början skulle förberedas därtill, d. v. s. en liknande väg, som den Estoup i Frankrike m. fl. beträtt (del I, sid. 448).

Ett stort antal stolzeska praktiker ansågo emellertid, att Simmerlein förkortat för mycket, och för att tillmötesgå allmänt uttalade önskningar, strök han i sin 5. upplaga omkring hälften av sina förkortningar. Simmerlein (1838—1899) använde dels fasta förkortningar för de oftast förekommande orden, dels fria sådana, vilka skrevos mekaniskt efter regler, som påminde om Gabelsbergers, men sedan *lästes* med hjälp av satssammanhanget. Simmerleins förkortningsbok blev aldrig officiellt fastställd, men sedan han 1891 blivit föreståndare för stenografbyrån i preussiska »*Abgeordnetenhaus*», kom densamma dock allmänt i bruk. Utvecklingen från Stolzes egna, uteslutande fasta förkortningar till Simmerleins delvis »fria» sådana, betydde ett närmande till gabelsbergarna, och detta så mycket mera som dessa å sin sida under senare tider avsevärt modererat mästarens uppfattning om möjligheten av att *under skrivandet* kunna uppställa av satssammanhanget beroende fria förkortningar. Kvar stod dock för gabelsbergarna mera tankearbete, för stolzeanerna mera utanläxor.

Vad själva formen för de stolzeska förkortningarna beträffar låg

[1] Range i *Allgemeine Deutsche Stengraphen-Zeitung* 1923. Sid. 85—87.

[2] Simmerlein, *Kürzungswesen in der stenographischen Praxis nach dem Stolzeschen-System*. Berlin 1880. 5. upplagan. 1889. 11. upplagan. 1897.

i sakens natur, att den till *begynnelsetecken* förlagda symboliska vokalbeteckningen skulle skänka utmärkta stamförkortningar, lätta att inlära och lätta att tyda utan hjälp av satssammanhanget.

Den stolzeska debattskriften har ju också i praktiken under de svåraste förhållanden visat sig vara fullt jämbördig med den gabelsbergerska; och när slutligen Steinbrink, fri från alla tankar på skolans och den stora allmänhetens krav, kunde få koncentrera sig på utarbetandet av en ren yrkesstenografi, var ju helt naturligt, att detta skulle bli till fördel för densamma som sådan.

Facksteno grafi.

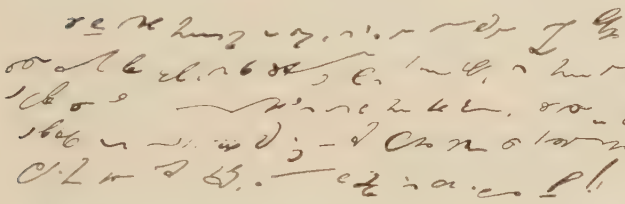

Reproduktion efter originalstenogram av Dr. Range från ett föredrag av Walther Rathenau den 7. mars 1922.

Överföring.

Ich-habe von-(d)en Auss(ichten) Genuas (ge)spro(chen) u(nd) (d)araufhin(gewiesen), (d)ass auf (de)r einen (S)eite vi(ellei)cht eine Enttäuschung[0] *für-diej-(enig)en entste(he), die-von Genua die endgültige Re(g)elung (der) Rep(arations)fra(g)e erhoffen, (d)ass aber auf-(de)r-ander(n-S)eite (d)och für uns die Erwartung*[1] *besteht, (d)ass Genua einen-Markstein*[1b] *in (de)r all(ge)m(einen) Ent(w)i(ckl)ung / zum We(l)t-fri(ed)en (d)ar(stell)en wird. Sehr-(w)eitgehend wird*[2] *(d)as Er(geb)nis von Genua davon abhängen, (wel)che*[3] *(St)ellung Am(erik)a*[3b] *entschlossen ist, zu-(d)em-Repa(rations)probl(em), / zum Fr(iedens)probl(em) über-(h)au(pt), ein(zu)ne(hmen).*[4b] *Am(erik)as Macht ist durch (d)en Kr(ieg) gewa(l)tiger ge(w)achsen als die irgend-eines-andern-Landes. (De)r Eingri(ff) (Amerikas)*[4] *in (d)as Schi(ck)sal / (de)r-Welt ist k(ein)em (a)ndern Eingri(ff) zu vergl(eichen),*[5] *(de)r (s)eit vi(el)en Ja(hr)hu(nde)rten in das Leben (de)r Vö(lk)er sta(ttgef)-u(nd)en hat.*

[1] Här användes förkortningen för hjälpverbsformen *»war»*. [1b] *K* symboliseras genom höjning och vänsterskrivning av *r*. [2] Cirkeln i förkortningen *wird* har blivit en punkt. [3] *Ch* + *e*. Övre rundningen på *ch* har kommit ihop med nedre öglan. [3b] Förkortning för *am*. [4] Ordbilden *»Amerikas»*, som i originalstenogrammet står under linjen har ej kommit med. [4b] *Zu* i *einzu* är skrivet uppåt. [5] *Zu* har kommit ihop med *l*. [0] *»Täusch»*, en stående förkortning, där *»sch»* symboliseras genom förstoring av *t*. De flesta förkortningarna äro fasta. I ordet *gewaltiger* är *ge-* skrivet uppåt.

Det mest karakteristiska för Stolze var *trelinjigheten*. När han säger att han 1838 »*endlich fand was er suchte*», så var det den till trelinjighet ledande vokalsymboliken han hänsyftade på, och när 1897 sammanslagningen med Schreys system ägde rum, var det offrandet av trelinjigheten, som gjorde, att så många av de främsta praktiserande stolzeanerna höllo fast vid det gamla systemet. Under de halvsekellånga systemstriderna var det också trelinjigheten, som blev motståndarnas verksammaste vapen, och som slutligen kom flertalet stolzeaner att svikta i tron på sitt eget system, under det att däremot de »trofasta» allt fortfarande betraktade trelinjigheten som det bästa i hela systemet.[1] I och med anslutningen till det *enlinjiga* systemet Stolze-Schrey har också Stolzes system, utom som ren yrkesstenografi, i stort sett upphört att vara till.

Men skaparen av detsamma, den store mästaren, som under umbäranden och bekymmer av olika slag ägnat hela sitt liv åt den stenografiska konsten, skall sent glömmas.

Han var det, som, den förste, sökte införa ordning och regelbundenhet, system och vetenskaplighet i den stenografiska konsten. Han var det, som insåg, vad som krävdes för att stenografien skulle kunna komma till allmännare användning; och om han ej själv lyckades finna den allra bästa lösningen, så gav han dock impulsen till en utveckling i rätt riktning. Stolta kunna också de gamla stolzeanerna vara i medvetandet, att nästan samtliga tyska system — Gabelsbergers ej undantaget — i sin utveckling kraftigt påverkats av Stolzes skapelse. Icke endast i system Stolze-Schrey lever hans anda än!

Berättigade äro också de enkla ord, som sörjande anhängare ristat på granitblocket över hans grav:

»*Dein bestes Denkmal ist dein Werk!*»

RAHM. (RAHN.)
1849.

Meinrad *Rahm* föddes 1819 i Schaffhausen i tysktalande Schweiz, där fadern innehade en badanstalt. Föräldrarna ville, att han skulle välja något praktiskt yrke, och endast i smyg under nätterna kunde

[1] Så säger t. ex. den framstående teoretikern och praktikern Rindermann (från 1913 vice- och från 1920 till sin död 1923 föreståndare för riksdagens stenografbyrå): »*Von dem jüngsten Schüler an, bis zum ältesten Stenographen, der sich jagend an die Fersen des entfliehenden Redners zu heften hat, erleben wir es, dass von allen Unterscheidungsmitteln, die die Stenographie je geschaffen hat, die verschiedene Stellung zur Zeile das sicherste ist.*» (*Allgemeine Deutsche Stenographen-Zeitung* 1923. Sid. 100.)

han tillfredsställa sin stora kunskapstörst. Man har antagit, att han därvid kommit på tanken att lära sig stenografi och av en händelse kommit att välja Fayets franska system. (Se nedan.)

Förhållandet till föräldrarna blev emellertid sämre och sämre, och 1844 lämnade han föräldrahemmet och begav sig till Berlin. Hur han där försörjde sig, det känner man ej. Det enda man vet, är, att han hade förbindelser med en del allmänna tidningar, samt att han gav lektioner i stenografi, och även åtminstone vid ett tillfälle stenografiskt upptagit tal och predikningar.

Innan han ännu hade sitt eget vokalskrivande system fullt färdigt, och utan att ha utarbetat någon lärobok, började den unge schweizaren undervisa i och göra propaganda för sin skrift samt helt ogenerat gå till attack mot stolzeanerna.

Även den allmänna pressen deltog i denna strid: »*Berliner Herold*» tagande parti för Rahm, »*Vossische Zeitung*» för stolzeanerna.

Rahm fick också en del mycket entusiastiska anhängare, bland vilka först och främst Rahn,[1] men den lilla skaran rahmianer kunde föga uträtta, isynnerhet som det stenografiska läget i Berlin just ej var gynnsamt för ett nytt system. Stolzeanerna hade nyss slutit sig tillsammans i en stenografförening, och under kampen mot gabelsbergarna lärt sig en hel del. Dessutom torde det också i detta nationalismens tidevarv haft sin betydelse, att Rahm var schweizare, under det att stat och skola redan börjat intressera sig för Stolzes preussiska stenografi.

Nedbruten av motgångarna lämnade Rahm Berlin och begav sig till Dresden för att hos Wigard lära sig Gabelsbergers system; men nerverna stodo ej bi, och den 14 september 1847 kastade han sig ut från sitt fönster i tredje våningen i ett hotell i Dresden, och fann sin död, endast 28 år gammal, utan att ännu ha gett ut någon lärobok eller ens fått systemet riktigt färdigt, och utan aning om, att han skulle få en hel grupp av tyska systemuppfinnare som sina efterföljare.

Först 1849 kom en lärobok, utarbetad av vännen Rahn.[2]

På titelbladet finner man ett vackert porträtt av Rahm, och därunder står:

»*Die Stenographie ist die mittelbare Verkörperung des flüch-*

---

[1] Rahn gick mycket aggressivt till väga, och vid ett tillfälle uppträdde han på ett sådant sätt vid ett besök hos den beskedlige Stolze, att denne ansåg sig tvungen köra honom på porten. (*Stolze-Bibliothek.* III. Sid. 36.)

[2] *Anleitung zur Rahm'schen Stenographie. Bearbeitet von G. Rahn.* Berlin 1849. Rahn lär snart ha förlorat sitt intresse för stenografien och lät sin son lära sig Stolzes system (Meyrich i *Korrespondenzblatt* 1919. Sid. 118).

tigen Sprachlautes — die Veranschaulichung des unsichtbaren Gedankens durch Zeichenbilder». Meinrad Rahm.

Detta är det enda Rahm lämnat efter sig, utöver systemet *sådant* det offentliggjordes av Rahn. I vilken utsträckning denne vidtagit ändringar, torde man aldrig få veta, men att sådana blivit gjorda, framgår av att under ett sammanträde i stolzeska stenografföreningen i Berlin hösten 1849, i Stolzes närvaro och med anledning av dennes kritik, tvenne rahmska anhängare, vilka lärt sig systemet från uppfinnarens egna anteckningar, bestämt påstodo att systemet i rahnska läroboken var avsevärt ändrat (och försämrat).

Hur som helst måste man nu, när man talar om Rahms system gå ut ifrån den rahnska läroboken.

Ingen av Rahms egna lärjungar, icke ens Rahn, har haft något att förtälja om vad han tänkt, eller hur han kommit till sitt system. Man skulle möjligen av devisen på titelbladet till läroboken kunna få den uppfattningen, att Rahm först och främst tänkt på en språkvetenskaplig teckenfördelning, sådan som flera andra systemuppfinnare, både äldre och yngre, strävat efter; men däremot talar § 11 i läroboken, där konsonanttecknens härledning från vanliga skriftens bokstäver — visserligen mycket konstlat — påvisas. Sammanställer man de rahmska orden i devisen med en del uttalanden i förordet (av Fr. Adami) och närmare studerar läroboken, kan man ej heller annat än draga den slutsatsen, att, när Rahm talar om »*die Verkörperung des Sprachlautes*», han då hänsyftar på, att icke blott konsonanterna utan även vokalerna — de verkliga *ljuden* — skola ha sina egna tecken.

Rahm blev också den förste i Tyskland, som införde bokstavlig vokalbeteckning i en kursiv stenografi, och den förste som gav vokalerna uppåtdragna tecken, vilka lämpade sig, att antingen genom enkel förbindning eller under sammansmältning förenas med de nedåt skarpt slutande konsonantstaplarna — således en tillämpning av den (senare) s. k. stapelprincipen.

Som synes å alfabetet sid. 135, ha konsonanterna på få undantag när tvenne tecken, och av dessa användas huvudtecknen (de första) för förljud, biteckenen för efterljud. Samtliga huvudkonsonanttecken stå på skrivlinjen.

Efter varje förljudande konsonant, som ej åtföljes av något annat vokaltecken, läses ett *e*, och likaså läses ett sådant framför varje efterljudande konsonant, om ej annan vokal finnes utsatt. De tre *e*-tecknen äro ingenting annat än naturliga bindestreck i olika riktningar, beroende på omgivande konsonantteckens form.

De två sist upptagna tecknen för *h* och *w* äro »»hjälptecken», vil-

Alfabet.

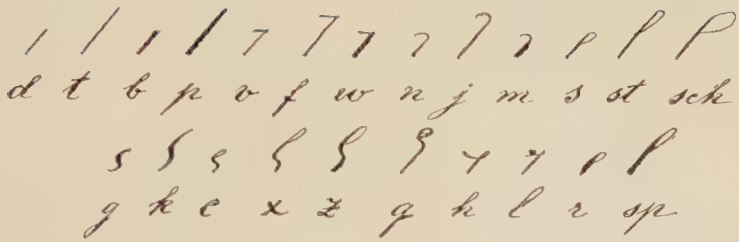

Bitecken.

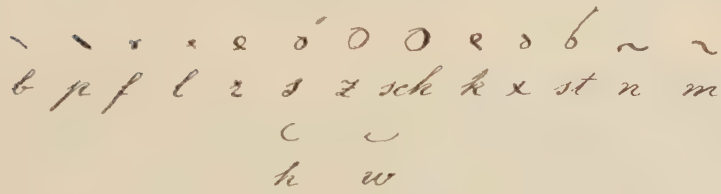

Vokaler.

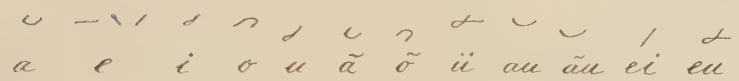

ka användas dels i förbindelse med andra förljudskonsonanter, dels ensamma som utljudande.

Sina konsonantsammansättningar får Rahm i de flesta fall medelst enkelt sammanfogande — i synnerhet vid punkt- och cirkeltecken — men de enkla tecknen sättas märkvärdigt nog *i regel* i omvänd ordning, d. v. s. *bl* = *lb*, *br* = *rb*, *fl* = *lf*, *fr* = *rf* o. s. v. Läroboksförfattaren försvarar detta med, att det är beteckningen i sin helhet, som skall inläras; och utan denna »kärran framför hästen»-metod, där *huvudtecknet* kommer närmast vokalen, skulle varken stapelprincipen eller *e*-regeln kunna med fördel tillämpas.

I övrigt är ordbildningen ganska regelbunden, och tack vare den en gång för alla bestämda skillnaden mellan beteckningen av förljud och efterljud, förekomma högst få undantagsregler.

Högst betänkligt är att »tryckning» förekommer i så oerhörd stor utsträckning. Omkring hälften av samtliga nedstreck utföras med tryckning, och till och med varandra så olika ljud som *b* och *d*, *p* och *t* samt *r* och *s* skiljas åt endast genom tryckning.

Ett större antal, som det synes, väl valda förkortningar för för-

och slutstavelser, hjälpverb, pronomen, prepositioner, konjunktioner samt andra ordförkortningar efter såväl gabelsbergerskt som stolzeskt mönster har gjort systemet användbart som debattskrift.

Sammanhängande text.

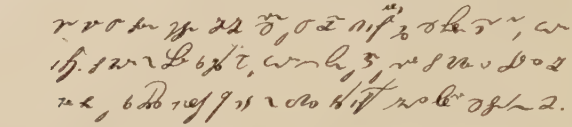

Reproduktion efter *Anleitung zur Rahm'schen Stenographie, bearbeitet von G. Rahn.* Berlin 1849. Sid. 77. Klichén är av utrymmesskäl avskuren, och raderna således icke sammanhängande.

Överföring.[1]

Menschen,[1] *welche ihren* [2] *sinnlichen*[3] *Neigungen blindlings*[4] *zufolgen und ihren Wünschen immer bereitwillig*[5] *Gehör zu schenken gewohnt*[6] *sind, handeln*[7] *— | Bestimmung, sie wandeln im Schwindel*[4] *der Lust dahin, handeln ohne Scham und Gewissen, und obwohl sie manchmal als Kinder des Glücks*[4] *| verlassen sehen und der tiefsten Verachtung preisgegeben*[8] *im übermass selbst bereiteten Elends schmachvoll zu Grunde*[9] *gehen müssen.*

[1] *Mensch* = *m.* [2] Förstorad ögla i vokalen *i* betecknar följande *r.* [3] Övre öglan = *s*, nedre öglan = *i.* [4] Här ett exempel på omkastning i ordningen: *bli* = *l* + *b* + *i.* [5] Förstavelsen *be-* fristående. [6] Förstavelsen *ge-* = efterljudande *g*-tecken. [7] Hjälptecknet för *h.* [8] *Preis* = *rp* (sänkt) + *ge-* + *g*, alla tre fristående. [9] *Gr* = *g* med ögla upptill.

Tvenne av Rahms egna elever Wiessner och Neukomm, voro ej belåtna med den rahnska läroboken, och offentliggjorde 1851 var för sig — Wiessner i Lübeck och Neukomm i Bern — läroböcker med av dem gemensamt vidtagna ändringar.[2]

När gabelsbergaren Anders 1848 fått ledningen över stenografbyrån i preussiska *Herrenhaus* anställde han därstädes (på rekommendation av ecklesiastikministern) Wiessner och en annan rahmian.[3] Det var om denne Wiessner, som Stolze berättat, att han skrev så långsamt att han aldrig kunde följa någon talare, men hade så gott huvud och minne, att han dock efteråt på ett utmärkt sätt kunde rekonstruera anförandena — en gång, säger Stolze, hade en kammarledamot vid genomläsningen av referatet av sitt tal sagt »*dass er zwar diese Rede nicht gehalten habe, sie aber doch stehen*

[1] För såväl intresserade anhängare av stapelprincipen som andra, torde det löna mödan att dechiffrera dessa rader, vilka ge en god inblick i den rahmska skriften.

[2] Neukomm kallade sin bok »*Anleitung zur deutschen Stenographie nach Rahms Lehrgebäude*», men Wiessner kallar sin, angivande uppfinnarens namn först inne i boken, »*Übersicht des phonetisch grammatikalischen Schriftsystemes*».

[3] Wiessner tjänstgjorde även som stenograf vid unionsparlamentet i Erfurt.

lassen wolle, da sie so hübsch sei, dass er sie wohl gehalten haben möchte.»[1]

Efter uttalanden av Stolze, Anders, Faulmann m. fl. har allmänt antagits, att Rahm hämtat sin huvudidé — stapelprincipen — från Fayets franska system, men något bevis för att så är, tycks aldrig ha framdragits.

Att detta på den tiden till och med i Frankrike föga kända system skulle ha förirrat sig ända till det tysktalande Schaffhausen, är väl knappast troligt, och ej heller att den unge Rahm, om han i Gabelsbergers stora »*Anleitung*» läst dennes berömmande uttalanden om Fayets system, kommit sig för att med dåtidens besvärliga förbindelser från Paris skaffa sig den franska boken.

Ej heller finnes det mycket gemensamt i de båda systemen (del I, sid. 392). Fayet vill »så mycket som möjligt genom de stenografiska tecknen återge de ställningar, som talorganen intaga vid ljudens frambringande», under det att Rahm (att döma efter den rahnska läroboken) ej alls synes ha tänkt på något sådant, utan nöjer sig med att få sina tecken så mycket som möjligt påminnande om motsvarande bokstäver i vanlig skrift; endast fyra tecken användas i samma betydelse i båda systemen, och av dessa kunna ju *d* och *t* tänkas vara hämtade från Stolze; Fayet har inga bitecken, men Rahm två varandra alldeles olika tecken för nästan alla konsonanter; Fayet använder i stor utsträckning s. k. döda bindestreck, Rahm inga sådana; Fayets många tecken med dubbelöglor återfinnas icke hos Rahm; Fayet använder tryckning endast för att beteckna efterföljande *r* i konsonantförbindningar, Rahm däremot i största utsträckning som skiljemärke även inom det enkla alfabetet; och slutligen, vad själva stapelprincipen beträffar, så skiljer sig Rahm även härvidlag högst väsentligt från Fayet. Under det att hos denne stavelsetecknen bildas genom att konsonanttecknen ställas ovanpå i många fall lika stora vokaltecken, så äro de allra flesta vokaltecknen hos Rahm icke likvärdiga tecken utan mindre sådana, vilka *ingå i* de större konsonanttecknen och förändra dessas form eller längd. Ja, pa sätt och vis är vokalbeteckningen hos Rahm raka motsatsen mot den hos Fayet, ty hos denne skrivas vokaltecknen i riktning *nedåt*, som fortsättning till de nedåtdragna konsonanttecknen, under det att desamma hos Rahm i regel omedelbart efter sammanfogningen med konsonanttecknen dragas uppåt.[2]

[1] *Stolze-Bibliothek.* Band III. Sid. 66.

[2] Detsamma som härvidlag gäller om Fayet, gäller även om Painparé (del I, sid. 388), under det att Coulon (del I, sid. 350) med mera berättigande kan betraktas som förelöpare till Rahm, liksom vad själva den s. k. stapelprincipen beträffar även Senocq (del I, sid. 399).

Huru som helst blev Rahm en föregångare icke blott till Arends och Roller och dessas efterföljare utan även på sätt och vis till bröderna v. Kunowski, vilka ju även i sitt »upp och nedvända»[1] system tillämpa stapelprincipen — eller om man så vill kalla det »ensidigt formade tecken».

Att Rahms system, trots att detsamma kom till användning inom preussiska »*Herrenhaus*», dock fick föga spridning, och snart skulle glömmas berodde på så väl ofördelaktiga yttre förhållanden — stolzeanernas starka ställning i Berlin samt den närmaste efterföljaren Arends framträdande endast ett år efter den rahnska lärobokens offentliggörande — som förefintliga brister i själva systemet.

Den stenografiska konsten hade nämligen redan i mitten av 1800-talet nått en sådan utveckling, att ett system med dubbelbeteckningar nästan som regel, bakvända konsonantsammanbindningar samt tryckning i största utsträckning för att skilja även icke alls besläktade ljud från varandra, hade små möjligheter att komma till någon allmännare användning.

ARENDS.

1850.

Leopold A. F. *Arends* föddes 1817 i dåvarande ryska provinsen Wilna, där fadern, en invandrad braunschweigare, var trädgårdsmästare. Efter dennes tidiga frånfälle gifte modern[2] om sig, och då Leopold var 9 år flyttade familjen till Riga. Där fick han efter genomgången förberedande skola inträde i stadens gymnasium, men efter ett år blev hans mor änka för andra gången, och unge Leopold — då 15 år gammal — måste avbryta sina studier, åt vilka han ägnat sig med stor flit.

Genomgåendet av en klass i gymnasium berättigade emellertid till inträde på farmaceutiska banan, och Arends, som hade hoppats att få studera till läkare, fick nu nöja sig med en elevplats på ett apotek. Tre år senare, d. v. s. 1838, avlade han inför medicinska fakulteten i Dorpat föreskrivet prov för att få deltaga i undervisningen i farmaci vid universitetet, där han även ägnade sig åt filosofi och språkvetenskap, och efter ett år tog en examen, som berättigade till lärarbefattning i privata skolor, och titeln kandidat.[3]

[1] Detta uttryck användes utan någon slags dold undermening.
[2] Även hon tillhörande en från Tyskland inflyttad familj.
[3] Senare kallade Arends sig själv på sina visitkort »*Schriftsteller*».

De närmaste tre åren var Arends informator hos en baron v. Zöckel i Kurland, och fick därunder tillfälle att på lediga stunder odla sina anlag för vitterhet och musik — bland annat skrev han tvenne större dramer, vilka båda senare offentliggjordes, ehuru de dock aldrig kommo att uppföras.

Arends hade redan länge längtat efter sina fäders land, och flyttade 1844 till Berlin.

Från de två första åren därstädes vet man just ingenting, och torde han huvudsakligen ha levat på sina besparingar från informatorstiden; men 1846 synes han ha gjort bekantskap med en del vetenskapsmän och författare, och genom dem fått publicerade uppsatser i olika ämnen.

Redan i gymnasiet i Riga hade Arends deltagit i en kurs i Gabelsbergers stenografi, men utan vidare resultat. År 1847 började han på nytt intressera sig för denna konst. Han studerade då både Gabelsbergers och Stolzes system, men utan att bli tillfredsställd, och kom så på tanken att själv uppställa ett eget dylikt utan tryckning och med bokstavlig vokalbeteckning.

1848 var Arends en av initiativtagarna till bildande av den, huvudsakligen av studenter bestående berlinska frikår, som under major v. der Tanns överbefäl mobiliserades för att deltaga i schleswig-holsteinarnas kamp mot Danmark, men sedan denna kår, där Arends var en slags expeditionshavande furir, ganska snart upplösts, stannade han någon tid hos vänner i Hamburg; och här gav han sina första lektioner i stenografi — egendomligt nog voro hans första elever två *svenskar*.[1] Detta var i juni 1848.

Hösten samma år reste Arends tillbaka till Berlin, men först 1850 blev systemet, tack vare bokhandlaren Hempel, offentliggjort under formen av 6 litograferade tabeller och med titeln »*Die Stenographie in sechs Lektionen zu erlernen, von L. A. F. Arends, Privatgelehrter und Lehrer der Stenographie*».

De stenografiska ordbilderna i dessa s. k. »Hempelska tabellerna» voro emellertid så illa återgivna, att icke ens Arends själv ansåg sig kunna använda dem för sin undervisning.[2]

Systemet var också ännu mera invecklat än i den senare läroboken, men de stora grundprinciperna funnos redan — ehuru delvis icke så klart uttryckta —; och alfabetet, vad så väl konsonanter som vokaler beträffar, var i stort sett detsamma.

Redan efter ett år utgav Arends »*Stenographische Übungen*» efter vilka han själv undervisade, samt 1852 i Berlin och Hannover

[1] Grosse, *Leopold F. A. Arends Werden und Wirken.* Berlin 1900. Sid. 62.
[2] Grosse, *Leopold F. A. Arends Werden und Wirken.* Sid. 63.

»*Autographierte Unterrichtstafeln der Arendschen Stenographie*», de s. k. Hannoveranska tabellerna.

Under tiden framträdde allt klarare Arends strävan efter en »idealskrift», där de hörda ljuden skulle taga en synbar form i teckenbilderna, så att skriften bleve en fotografisk[1] avbildning av språket.

Sina tankar härvidlag framlade Arends i en längre avhandling över »*die notwendigen Prinzipien zu Erreichung eines Schriftideals*», som han 1852 jämte en framställning av systemet överlämnade till Alexander v. Humboldt. Denne tackade och sade sig, ehuru tämligen främmande för ämnet, dock »*erraten zu haben*», att systemet var mera genomtänkt och bättre, än »*was er von Gabelsberger und Stolze im Gedächtnis hatte*».[2]

Dessa välvilliga ord av den 82-årige store naturforskaren — det var icke språkforskaren Wilhelm v. Humboldt — ha spelat en stor roll i den arendsska propagandan, och åter och återigen framdragits som bevis på det arendsska systemets förträfflighet.

Under åren mellan 1850 och 1860 ägnade Arends sig huvudsakligen åt journalistisk och litterär verksamhet, vilket dock icke kom honom att förlora intresset för stenografien utan tvärtom. Han använde sig av stenografien icke blott för sitt eget behov utan gav även lektioner såväl i Berlin som i en del andra tyska städer, bland annat i Hamburg, där en av hans elever var samme J. A. Grote, vilken senare skulle komma att påstå *sig* vara upphovsman till systemet (sid. 147).

Av ej ringa betydelse för arendsska systemets blivande framgångar var, att Arends, som blivit känd genom sina populära naturvetenskapliga skrifter, 1859 blev lärare i Berlins hantverkareförenings utbildningskurser. Detta ledde nämligen till, att han snart även gav lektioner i stenografi åt medlemmar inom föreningen, och i dessa förvärvade trofasta, honom alltid stödjande anhängare.[3] Nu ansåg han också tiden vara inne att offentliggöra den lärobok, som han länge arbetat på, och vid årsskiftet 1859—60 låg densamma färdig i bokhandeln.

Under ett decennium hade Arends utan att ändra grundalfabetet, prövat och sovrat och förenklat, »tills han icke kunde upptäcka något mer, som han var i stånd att förbättra»; och därför höll han också in i det sista fast vid läroboken sådan den var, och alla hans anhängares ansträngningar att förmå honom följa med sin tid och

[1] En »*Gedanken-Daguerreotyp*» kallar Arends det efter sin tids språkbruk.

[2] Grosse, *Leopold F. A. Arends Werden und Wirken*. Sid. 69.

[3] Från denna förening kommo dock också de båda »stora avfällingarna»: Roller och Lehmann.

ytterligare förenkla, voro förgäves. Hans önskan var också att läroboken även till sin form alltid skulle få förbli, sådan han lämnade den efter sig; och när Heinrich Grosse två år efter mästarens död ville i 14. upplagan göra den utan tvivel mycket önskvärda ändringen att överflytta den långa inledningen till ett särskilt häfte, så kostade det Arends' änka, som rättsinnehavare, en icke ringa självövervinnelse, att ens så litet låta röra vid den avlidne makens efterlämnade arv.[1]

Läroboken av 1860, i dess många upplagor, blev också den enda erkända grunden för all undervisning i Arends' system, och alla försök vid sidan av densamma stämplades som misslyckade plagiat. Ganska allmänt betrakta också de tyska arendsianerna 1860 som arendsska stenografiens födelseår.

Den långa titeln lyder: *Vollständiger Leitfaden einer rationellen, ebensoleicht erlernbaren, wie sicher auszuführenden Stenographie oder Kurzschrift, für Schulen und zum Selbstunterricht. Nebst einer in Briefen abgefassten Darlegung der nothwendigen Principien zur Erreichung eines Schrift-Ideals oder des eigentlichsten schriftlichen Aequivalents der Sprache, auf Grund einer von A. v. Humboldt gewürdigten, diese Principien und die aus ihnen hervorgegangene Stenographie betreffenden Abhandlung. Von Leopold A. F. Arends.* Berlin 1860.

I samtliga upplagor finner man före själva läroboken under formen av tre brev till en ärad vän förut omnämnda redogörelse för »de nödvändiga principerna för erhållande av en idealskrift», och av denna visserligen ganska tröglästa bortåt 30 sidor upptagande avhandling framgår otvivelaktigt, att Arends system är en helgjuten originell skapelse, vars många olikartade samtidigt använda medel och vägar för att nå »idealet», åtminstone till allra största delen äro barn av uppfinnarens egen fantasi och tankeskärpa.

I första brevet framställer han, vad han menar med sitt skriftideal sålunda:[2] »*dass es die grösstmögliche Kurze und Zuverlessichkeit mit Inbegriff aller wichtigen lautlichen, rhytmischen, grammatischen und begrifflichen Unterscheidungen böte, und dazu den Vorzug der leichtesten Erlernbarkeit und sichersten und schnellsten Ausführbarkeit besässe.*»

Läser man vidare så finner man, att Arends ganska lättvindigt går över alla språkvetenskapliga betraktelser, och i stället för att stanna vid ett fantastiskt »språkmåleri» snart kommer till de mera praktiska kraven:

[1] Arendsska läroboken. 20. posthuma upplagan. Sid. XIV.
[2] Bl. a. 5. upplagan. Sid. 8.

1. Att konsonantljuden betecknas med nedstreck, vokalljuden med uppstreck.

2. Att såväl nedstreck som uppstreck endast undergå formförändringar i begynnelseändan, på det att förbindningen må underlättas genom att formade och oformade tecken mötas (ensidigt formade tecken).

3. Olikartade beteckningar för å ena sidan för- och slutstavelser i förhållande till stamstavelser, å andra sidan för formord i förhållande till begreppsord. (Medelst mindre modifikationer av grundtecknen samt användning av hjälp- och bitecken.)

4. Några få förkortningsregler, varigenom hela grupper av besläktade ord förkortas.

Jämte dessa av Arends själv som huvudprinciper framdragna punkter framhåller han även, att han, då det är fråga om skol- eller

Tecken och teckenförbindningar.

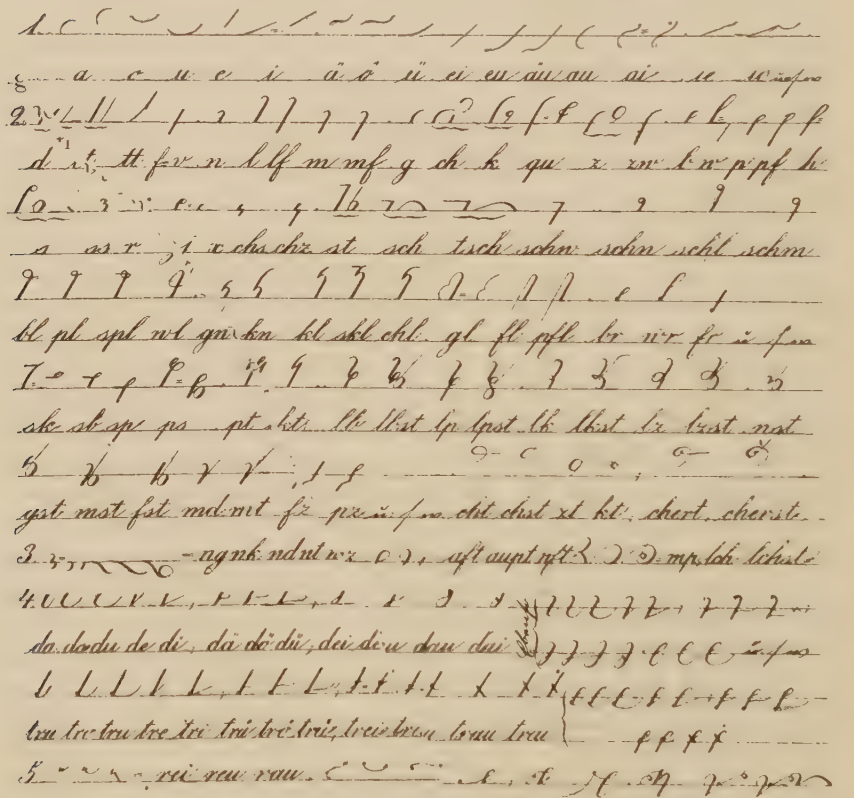

Reproduktion efter Arends »Vollständiger Leitfaden». Berlin 1875. 8. upplagan. Tabell I.

korrespondensskrift, betraktar användningen av »tryckning» (som skiljemärke) som ett grovt fel *(arge Mängel)*, ehuru han ingenting har emot, att den användes för speciella fall då det gäller större hastigheter.

Vokaltecknen skrivas uppåt eller fran vänster till höger, och kunna förlängas eller förkortas allt efter vidstående konsonantteckens former och ställningar. Karakteristiskt för Arends vokalbeteckning är också utnyttjandet av s. k. vågiga tecken.

Som synes har Arends för att få tillräckligt många tecken i stället för Rahms tryckningar tillgripit utvägen att göra sina teckenbilder beroende av ställningen till skrivlinjen. Så t. ex. blir ett *t* under linjen *f*, ett *l* under linjen *m* (eller *mf*), ett *w* under linjen *p* eller *pf* o. s. v.

Huvudkonsonanttecknen skrivas alltid uppifrån-nedåt, men bitecknen helt eller delvis nedifrån-uppåt.

De bokstavliga vokaltecknen i första raden här ovan användas i början av ord, beteckningarna å 4. avdelningen, inuti och i slutet av ord.

För användningen av de många bitecknen — för *s* finns som synes till och med 4 olika tecken, för *ch* tre — kräves en hel del särskilda regler, vilka avsevärt bidraga att försvåra inlärandet av systemet, men vilka av utrymmesskäl ej här kunna intagas.

En stor roll spela *n*- *w*- och *l*-reglerna.

Det uppåtdragna bitecknet för *w* användes endast i vissa ljudförbindningar, enligt bestämmelser (»*Formeln*») vilka knappast kunna tillämpas annat än efter inlärandet av en mängd typiska exempel, som finnas upptagna i läroboken.

Enligt *l*-regeln symboliseras in- och utljudande *l* genom att begynnelsekonsonanten ställes över linjen, samt *f* i förbindelse med vokal och därpå följande *l* genom att vokalen + *l* skrives över linjen. Således: *Gold* = *god* över linjen, *gelb* = *geb* över linjen, *Schule* = *schue* över linjen o. s. v., samt *fehl* = *e* + *l* över linjen, *fiel* = *il* över linjen, *fal* = *al* över linjen o. s. v.

Enligt *n*-reglerna erhåller man genom större eller mindre utböjningar av konsonantstaplarna nedtill till vänster (höger vid bakåtlutande tecken) *en än ön* eller genom utbuktning av staplarna i sin helhet *in ün*. Dessutom, genom att göra vokaltecknen kortare, *an on un*.

För för- och slutstavelser, samt för de vanligaste formorden finnas ett mindre antal fastställda förkortningar, i många fall monogramartade. Se t. ex. beteckningarna för *und, zu* och *sein* i nedanstående sammanhängande text. Stavningen är fonetisk, men

för utländska ord och egennamn kan även ortografisk stavning användas.

Sammanhängande text.

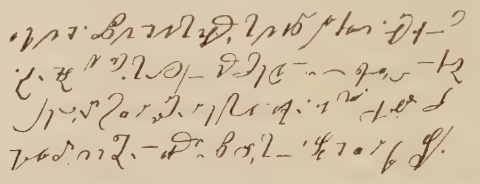

Reproduktion efter Arends »*Vollständiger Leitfaden*». 8. upplagan. Titelbladet.

Överföring.

Je mehr eine Schrift[1] *der Vorstellung*[2] *eines Schrift-Ideals entspricht,*[3] *als eine desto würdigere*[4] *Trägerin der Sprache darf*[5] *sie sich | der denkenden*[6] *und schreibenden Welt*[7] *empfehlen.*[8] *Als solche*[9] *wird*[10] *sie* o. s. v.

[1] Om ett konsonanttecken (här *sch* + *r*) står ensamt på linjen symboliseras därigenom ett följande *ift*. [2] Monogram för *vor*. Slutstavelsen *-ung* med en liten cirkel framför *ng*-tecknet. [3] »Liggande» *t* efter bitecknet för *ch*. [4] *würd* erhålles genom att *ü*-tecknet börjar under linjen och förlänges. [5] *rf* förkortning för *darf*. [6] *d* med utböjning åt vänster i och för förening med *nk*. [7] Bitecknet för *w* framför *l* över linjen. [8] *f* symboliseras genom att *l* står över linjen. Dragningen till vänster på *l* = ändelsen *-en*. [9] Förkortning. [10] *r*-punkten symboliseras genom den »tänkta» skärningspunkten mellan uppstrecket och skrivlinjen.

Ganska allmänt har det antagits att Arends hämtat idén till sin vokalbeteckning från Fayet eller Rahm.

Vad Fayet beträffar, så använde denne, vilket har ovan (sid. 137) på tal om Rahm redan framhållits, visserligen ensidigt formade såväl konsonant- som vokaltecken, men tillämpade stapelprincipen på ett helt annat sätt än de båda tyska uppfinnarna. Hos Arends, ännu mera än hos Rahm, äro vokaltecknen *uppstreck* vilka tillfogas konsonantstaplarna,[1] hos Fayet däremot äro de *nedstreck*, som fortsätta i samma riktning som konsonantstaplarna (del I, sid. 392). Arends använder i stor utsträckning konsonanttecken i olika ställningar till skrivlinjen, under det att Fayets samtliga konsonantstaplar stå *på* linjen; Arends fördömer »tryckningen» som skiljemärke, Fayet använder densamma för sina *r*-förbindningar; Arends har ingen motsvarighet till Fayets långa *ständigt återkommande* tänjbara döda bindestreck; Fayet ingen motsvarighet till Arends' monogram.

Men, säger man: båda kalla sitt system rationellt, och dessutom

[1] Liksom hos fransmannen Senocq (del I, sid. 399), vars system man aldrig hört att någon av dem skulle ha sett.

ha ett 10-tal konsonanter fått lika eller liknande tecken i båda systemen. Detta senare förhållande kan ju synas märkvärdigt, men Arends' tecken för *d* och *t* funnos även hos Stolze, och att grundtecknen för de två grupperna *g k* och *b p w (v)* fått enahanda tecken i båda systemen kan ju ha berott på en ren slump. Sådant har ofta inträffat, både förut och efteråt. Arends som, enligt enstämmiga uppgifter från dem, som känt honom, varit en rättrådig och trovärdig man, har också själv alltifrån 6. upplagan av sin lärobok i de mest bestämda ordalag förklarat,[1] att han »*erst längere Zeit nach Veröffentlichung des Leitfadens die Fayet'schen Schriftprincipien kennen lernte*».

Annorlunda ställer sig förhållandet mellan Arends' och Rahms system. Likheten mellan dessa båda ligger, om man bortser från de kursiva tecknen, endast i att stapelprincipen tillämpas i dem båda. I övrigt äro systemen varandra så olika som tänkbart, så väl i smått som stort. Man behöver blott tänka på alla Rahms *på* linjen stående konsonantstaplar, och de arendsska i olika ställningar och till sin betydelse beroende därav, eller på Rahms användning av tryckningen som det viktigaste skiljemärket.

Det är ju icke otänkbart att Arends och Rahm var för sig, oberoende av varandra, kommit till stapelprincipen, men omständigheter finnas, som tala för att Arends kunnat få denna idé från Rahm. Heinrich Grosse och Paul Hirsch framhålla visserligen att Arends redan 1848 börjat undervisa i sin stenografi, under det att Rahms system offentliggjordes först 1849, och draga därav den slutsatsen, att man icke kan »taga på allvar» påståendet, att Arends hämtat något från Rahms system.[2] Men Rahm, som dog 1847, hade redan sedan 1844, d. v. s. samma år då Arends flyttade till Berlin, därstädes undervisat i sitt system, och det synes föga troligt, att Arends under denna tid kunnat undgå att intressera sig för detsamma. År 1846 var striden mellan Rahm och stolzeanerna i full gång. Det var då som Stolze skrev: »*Jetzt läuft Rahm mit seinem Freunde Rahn über all zu Vereinsmitgliedern umher, um wo möglich einen zu beschwatzen*,[3] och redan samma år i september hade polemiken förflyttats till de allmänna tidningarna (bl. a. *Vossische Zeitung*).[4] Vid ett sammanträde 1850 i den stolzeska föreningen, med anledning av en skriftlig inlaga från Arends själv, uttalar också Stolze som sin åsikt att denne »*offenbar seine Vokalbezeichnung*

---

[1] Bl. a. 8. upplagan. Sid. 12. Noten.

[2] Grosse, *Arends Werden und Wirken*. Sid. 76. Hirsch, *Geschichte der Arends'schen Stenographie. Erster Teil*. Sid. 10—11.

[3] *Stolze-Bibliothek*. Band III. Sid. 35.

[4] *Stolze-Bibliothek*. Band XI. Sid. 140—43.

nach dem Vorbilde der von Fayet und Rahm zur Anwendung gebrachten, eingerichtet.»[1]

Det torde därför också vara berättigat komma till den slutsatsen, »att då Arends, som ovan nämnt, i *samtliga* sina läroböcker (från och med 6. upplagan) bestämt förnekar att före offentliggörandet av sin *Anleitung* (d. v. s. 1860) ha sett Fayets system, *men ingenting säger om Rahm,* detta ej kan tolkas annorlunda, än att han icke ansett sig kunna förneka varje inflytande av denne.

Huru som helst var det Arends och icke Rahm, som gjorde stapelprincipen känd långt utöver anhängarnas krets, och genom honom var det som den kom att få stort inflytande på den stenografiska konstens utveckling i Tyskland, även där det gällt systemuppfinnare som gått andra vägar.

Onekligen erbjuder också den arendsska vokalbeteckningen mycket av intresse, och det ligger något i hög grad tilltalande i den skarpa begränsningen (nedåt och uppåt) mellan konsonanter och vokaler, samt i att den i flera fall mindre framträdande skillnaden mellan vinkel och rundning ej får annat inflytande än den mindre farliga risken av att en eller annan vokal kan läsas som en annan sådan. Tack vare Arends, började också småningom den uppfattningen allt mera göra sig gällande, att de uppåtdragna tecknen, vilka förut i de kursiva systemen nästan uteslutande betraktats som bindestreck, även kunde användas som med nedstrecken likvärdiga tecken. Tilltalande är också den av Arends i stor utsträckning genomförda principen att beteckna för- och slutstavelser med särskilda mindre tecken, samt hans reaktion emot de äldre systemens — ej minst Stolzes — överdrivna användning av tryckning.

Ingen annan systemuppfinnare, utom Gabelsberger, har heller som Arends haft förmågan att utnyttja alla tänkbara olikartade teckenformer, eller att finna nya utvägar, när det gällt komma ifrån svårigheter, som det ursprungliga valet av grundtecken givit anledning till.

Därför skall också Arends alltid komma att räknas som en bland de stora läromästarna på det stenografiska området, och hans system alltid behålla sitt historiska värde.

Men man kan gå för långt även i det goda!

Arends ställde målet högre än alla andra — han ville icke blott skapa ett stenografiskt system utan därjämte en skrift, som skulle bli en avbild av det talade språket, och som skulle komma att ersätta den vanliga skriften.

Detta var för mycket på en gång, och det blev honom omöjligt att

[1] *Stolze-Bibliothek.* Band XIV—XVI. Sid. 62.

samtidigt tillgodose alla de olika krav, som gjorde sig gällande, utan att i för stor utsträckning behöva tillgripa dubbelbeteckningar och särbestämmelser av olika slag.

Redan stapelprincipen i och för sig tvang honom att behandla vokalerna olika inuti och i början av ord, samt gjorde det nödvändigt att på något sätt skaffa sig ersättning för alla de nedtill formade konsonanttecken, som användas i de flesta andra system. Rahm gjorde detta genom att införa tryckningen som skiljemärke de enkla konsonanttecknen emellan; Arends däremot genom att göra sina konsonanter beroende av ställningen till skrivlinjen, varigenom systemet ytterligare invecklades.

Mängden av bitecken och undantagsbestämmelser måste verka hämmande på hastigheten, under det att de otydliga skiljaktigheterna mellan vissa vokaltecken i sin mån minskade den eljest goda läsbarheten.

Någon nämnvärd spridning tycks det arendsska systemet ej ha haft under åren 1850—60, vilket bland annat torde framgå av att man under de 10 åren kunnat reda sig utan ordentlig lärobok. Hempelska och hannoveranska tabellerna trycktes endast i upplagor om 500 exemplar vardera.[1]

Efter offentliggörandet av läroboken ändrades förhållandena. Antalet anhängare ökades, och Arends stod ej längre ensam som pionjär för det nya systemet. Föreningar bildades, tidskrifter utgåvos, och även om systemet ej kunde komma upp till någon liknande utbredning som de både »stora skolorna», Gabelsberger och Stolze, så stod det dock snart som n:r 3 bland de tyska systemen, och hade även utom Tyskland här och var lärare som verkade för detsamma. Under åren 1860—75 såldes av läroboken i 7 upplagor tillsammans 11,400 exemplar,[2] d. v. s. i medeltal omkring 800 exemplar per år.

Som huvudorgan för den arendsska skolan tjänade under många år den 1866 startade tidskriften »*Antitironia*», och 1867 slöto sig då befintliga föreningar tillsammans i »*Verband Arendsscher Stenographen Vereine*», där Roller blev den förste ordföranden.

Emellertid hade redan under denna period tecken till en kommande splittring inom den arendsska skolan visat sig. Bland andra hade Grote (1854),[3] Kämpf (1865) och Gaul, som trodde sig skola

[1] W. Tietz i *Archiv* 1903. Sid. 238.

[2] Grosse, *Arends Werden und Wirken*. Sid. 103.

[3] Under titeln »*Die Kurzschrift Grote, Eine Ehrenrettung und ein Beitrag zur Geschichte der Stenographie*», Magdeburg 1923, offentliggjorde Walter Pflug en liten bok om 62 sidor, där han söker bevisa att det icke var Grote, som plagierat Arends utan tvärtom. Boken gör intryck av att vara ärligt menad, men när man finner att författaren (sid. 7) om Grotes sy-

vinna skolmyndigheterna genom införandet av ren ortografisk stavning, offentliggjort bearbetningar av Arends' system; men det var först brytningen med Roller och Lehmann 1875 som på allvar hotade den arendsska frammarschen. Roller, som förgäves sökt förmå Arends att vidtaga vissa ändringar och förenklingar, gav 1874 ut en ny lärobok i Arends' system, och 1875 ett eget system (sid. 159), avsevärt enklare än Arends. Samma år offentliggjorde Lehmann, ordföranden i arendsska föreningen *Merkur* i Berlin, sin »*Stenotachygraphie*» (sid. 165), och året därpå utgav en annan av mästarens mest lovande lärjungar, överfyrverkaren sedermera fängelsedirektören Gustaf Wendtland en egen lärobok i systemet.

Arends med sitt känsliga sinne kände djupt alla dessa motgångar, och framför allt led han av att så många av hans bästa vänner övergivit honom; och när så sjukdom stötte till blev han snart en bruten man.

Han fortsatte dock i det längsta att deltaga i arbetet på systemets spridning, och släppte aldrig sina båda älsklingstankar: uppställandet av en ny blindskrift samt överföring av systemet till ryska — planer vilka dock till följd av motigheter av olika slag aldrig kommo att framgångsrikt fullbordas.

En ljuspunkt för Arends blev under åren 1879—80 samarbetet med den svenske seminarieläraren Eric Bergsten, i och för överföring av systemet till svenska språket; och dock fick han aldrig uppleva, att hans konst just i Sverige kom att fira sina största triumfer.

I december 1882 gick Arends bort för alltid, lämnande efter sig, förutom maka och tvenne styvsöner, tillgivna anhängare, beredda att med alla krafter arbeta för arendsska stenografiens fortsatta spridning och utveckling.

Trots mästarens maning att »icke ändra något», blev det efter hans död omöjligt att hålla tillbaka kravet på förenklingar.

Redan 1883 utgåvo Rosenberg och Auerbach förenklade läroböcker, och när så Wendtland 1885 offentliggjorde en lärobok i debattskrift (som dock egentligen endast var en förkortningssamling) var man på det klara med, att systemet måste uppdelas i korrespondensskrift *(Verkehrschrift)* och debattskrift — och det dröjde ej länge

stem säger »*es gab eine Zeit, in welcher die Stenographieschulen von Stolze, Arends und Gabelsberger vollständig im Schatten standen*», så är det omöjligt att taga honom på allvar. De intyg som lämnas angående Grotes undervisningsverksamhet bära också data åtskilliga år *efter* 1850, då Arends offentliggjort sina första tabeller. Man kan dock ej annat än förvånas över att Arends, som eljest alltid var färdig att söka skydda sin förlagsrätt, icke gjorde så beträffande Grote, som knappast vidtagit några som helst förändringar i systemet, och vars lärobok sägs ha utkommit i 8 upplagor.

förrän man, utan hänsyn till den döde mästarens önskan även började reformera systemet.

Den arendsska föreningen »*Apollobund*» i Berlin tog 1889 under Matschenz' (1848—1901) ledning initiativet till ett förenklingsförsök, som med stöd av frekvensundersökningar omfattande 10,000 ord (utförda av Josef Tacke) 1899 ledde till, att en del mindre ofta tillämpade beteckningar överfördes till debattskriften, att ett bitecken för *l* infördes, samt att något senare bitecknen för *l* och *k* fingo byta plats, och nya tecken införas för *ng, nk* och *nz*.

Under denna form av 1891, det s. k. »*ganz vereinfachte Arendssche System*» (Arends-Matschenz) började systemet åter vinna terräng, och syntes gå en ljusare framtid till mötes.

»*Hauptverband*» kunde ej heller längre hålla emot kravet på förenklingar, utan bestämde sig under Engelbrechts ledning för en grundlig systemrevision, vars resultat blev en 1894 antagen s. k. »*Reformschrift*» med förändringar, vilka icke blott bestodo i borttagandet av en del förkortningsregler utan även berörde själva alfabetet, vilket väl också var anledning till att denna form av systemet vann föga tillslutning.

Alfabet. Arends-Matschenz.
1898.

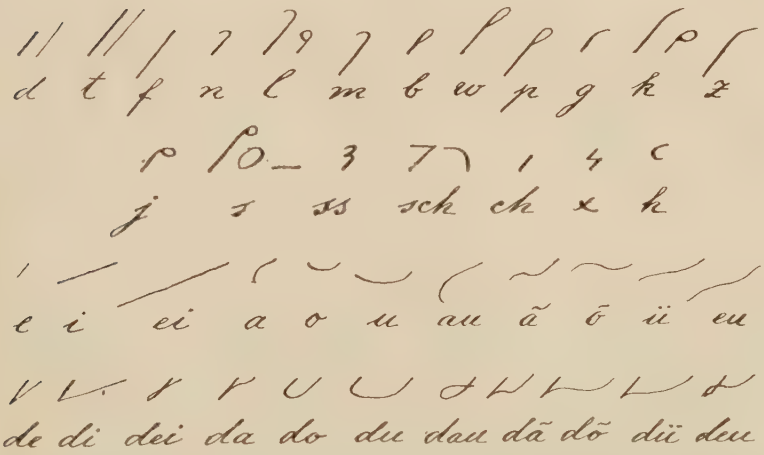

R efter annan konsonant skrives framför *a ü ä ö au eu* åt höger; framför *ei eu au* tillsättes *r* först sedan öglan blivit fullbordad. Framför *o* och *u* skrives *l* icke som cirkel, utan som ett litet rundat hack. Efter *d* och *t* drages *e* nedåt, efter *i* och *ei*, *t* snett uppåt. *H* skrives fristående, utom i förstavelsen *her-*. Vokaltecknen ha inga bestämda längder.

De tyska arendsianerna stodo emellertid nu splittrade i tre grupper: Altarends, Arends-Matschenz och Reformarends.[1]

Försök åren 1895—97 att ena de tre grupperna (Kunow) blevo utan resultat,[2] men när så enhetsförhandlingarna med de andra vokalskrivande systemen 1898 lett till att ett stort antal arendsianer följde bröderna v. Kunowski (sid. 227), samlades de kvarblivna arendsianerna, oberoende av vilken grupp de tillhörde, till en gemensam allmän stenografdag i Dresden, där nya av Matschenz föreslagna förenklingar antogos (*Deutsche Volkskurzschrift*).

Som synes, sid 149, är alfabetet här i det närmaste detsamma som 1860 (sid. 142). Den huvudsakliga olikheten är, att det ursprungliga bitecknet för *k*, d. v. s. cirkeln åt *vänster*, nu användes för *l*, under det att *k* fått cirkeln åt *höger*. Vidare ha *h* och *ch* istället för förutvarande resp. två och tre tecken nu vardera endast *ett* tecken. Vad konsonanttecknen beträffa finnas således bitecken endast för *d t l k s* (tre stycken) och *tsch*. Nya tecken ha införts för *ng nk* och *nz*.

Vokalbeteckningen i början av ord är nu något mera enhetlig, varjämte de tre skillnaderna i vidd för *a o u* bortfallit. Det gamla bokstavliga tecknet för *a* användes också — trots svårigheterna att i vissa fall förbinda detsamma — *efter* konsonant.

En del av de gamla förkortningsreglerna tillämpas endast på vissa formord, vilka således kunna uppfattas som stående förkortningar.

Sammanhängande text.

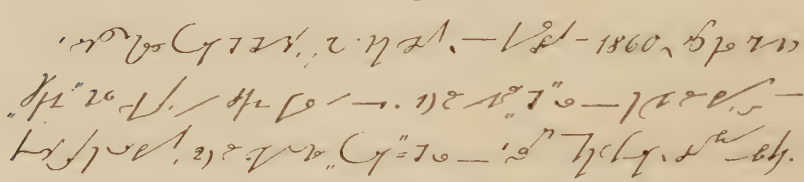

Reproduktion efter Tacke, *Vollständiges Lehrbuch der Deutschen Volks-Kurzschrift.* Andra upplagan sid. 29.

Överföring.

Die Arendssche Volks[1]*-Kurz-Schrift schliesst,*[2] *wie*[3] *schon der Name andeutet, und das Titel-blatt des 1860 zum ersten mal erschie-*

[1] Wendtland följde i huvudsak Matschenz, men kallar systemet i sin 1896 utgivna lärobok: »*Neu-Arendsschen Stenographie*».

[2] Bland de ivrigaste för att åstadkomma enhet var senare preussiske ministerpresidenten Paul Hirsch, som länge varit en entusiastisk arendsian och bland annat utgivit »*Geschichte der Arendsschen Stenographie*» (Berlin 1. Teil. 1894. 2. Teil 1895). Hirsch fällde vid arendsska årsmötet 1897 de för läget betecknande orden: »*Wird keine Einigung erzielt, so werden wir über kurz oder lang der Geschichte angehören*».

nenen | »Leitfaden» näher an-führt, ein dreifachen Ziel in sich. 1:o Als Ideal-Schrift soll[4] *sie dem Auge alles bieten, was das | tönende Wort dem Ohre bietet. 2:o Als rationelle Kurz-Schrift soll sie die älteren Systeme an Kurze und Deutlichkeit übertreffen.*

[1] Som slutljud (liksom framför annan konsonant) användes *s*: s 3. bitecken. [2] Särskilt tecken för dubbel-*s*. [3] Lutande *i* under linjen = *wi*. [4] Förkortningen för adverbet *so* + *l*.

Även om de tyska arendsianerna icke lyckades komma till full enhet ifråga om tillämpningen av mästarens principer, så kunde de dock utåt arbeta tillsammans i god sämja, och hade även i »*Der Arendssche Stenograph*» ett gemensamt organ. Endast i »*Arbeiterstenographenbund*» höll man strängt på att endast den arendsmatschenzska skriften fick användas.

Nya försök att genom kompromissförslag åstadkomma full enhet (1906—1909) blevo resultatlösa, och vid ett allmänt arendsskt stenografmöte i Leipzig 1909 ansåg man ytterligare enhetsförhandlingar onödiga, då den matschenzska formen praktiskt taget redan *var* arendsskt enhetssystem.[1]

Sedan 1910 ha »reformarendsianerna» icke längre något organ, och »Gammalarends» har helt och hållet övergått att uteslutande användas som debattskrift, under det att å andra sidan den för anhängare av Arends-Matschenz avsedda »*Lehrgang der Debattenschrift*» av *Anlauf* upptager många gammalarendsska skrivsätt och förkortningsregler.

Tanken på att stenografien bör kunna ersätta den vanliga skriften och inläras av småbarnen i skolorna har även nått arendsianerna och tagit form i en av Richter 1911 utgiven stenografisk A. B. C.-bok (*Stenographen-Fibel*) med »roliga bilder» av Mathilde Ade.

Efter att under en del år ha stått som n:r tre bland de tyska systemen, kom arendsska systemet, vad antalet anhängare beträffar, att ganska snart distanseras av till och med fyra yngre system (sid. 288).

Kammarstenografer, vare sig i tyska riksdagen eller någon av de olika till Tyska riket hörande staternas lantdagar, ha arendsianerna aldrig haft, varvid dock framför allt inverkat, att endast undantagsvis representanter för andra system än Gabelsbergers och Stolzes (Stolze-Schreys) där intagits.

Något *direkt* inflytande på strävandena under de senaste decennierna för att åstadkomma en tysk enhetsstenografi har Arends system ej kunnat få, på grund av att stapelprincipen icke godtagits av

[1] Sedan 1910 är folkskolläraren Paul Ammon i Berlin ordförande i »*Hauptverband*», och f. d. litografen, rådmannen Gustav Richter i det ännu livaktiga »*Arbeiterstenographen-Bund Arends*».

enhetskommissionen. Sin stora av alla erkända betydelse för studiet av den stenografiska konstens teori kan systemet däremot aldrig förlora.

ROGOL.

1851.

I början av 1851 offentliggjorde en lärare i Meissen, Emanuel *Rogol*, en »*Anleitung zum Selbstunterricht in der deutschen Stenographie*», vilken utkommit i nya upplagor 1852 och 1853,[1] samt en sista 1874.

Rogol förkastar så väl Gabelsbergers sammansmältningar som Stolzes bitecken, ävensom varje beroende av skrivlinjen, och inför *ren* bokstavlig vokalbeteckning. Han var således en föregångare till Melin (1892), Scheithauer (1896) och Brauns (1906)[2] m. fl.

Rogol betraktar *b* och *p* samt *d* och *t* som ett och samma ljud, och har i sin fonetiska skrift inga särskilda tecken för *b d c q v x y z*, men däremot för *sch ng ei* och *au*. Konsonanttecknen äro till största delen endast formade upptill.

Dubbelkonsonant betecknas medelst tryckning,[3] och övriga konsonantsammansättningar medelst omedelbart förenande av resp. enkla tecken, varvid *l*-punkten och *r*-cirkeln direkt fogas till skarpt slutande staplar, en metod som redan i enstaka fall kommit till användning hos Horstig, och senare i stor utsträckning utnyttjas av flera yngre systemuppfinnare.

Samtliga stenografiska tecken i läroboken, liksom de få övningsexempel, som där finnas, äro utskrivna med vanligt bläck.

Även i andra upplagan äro samtliga stenografiska bilder införda med bläck, men i övrigt är denna upplaga — som i stället för den förras 16 bjuder på 29 sidor — utarbetad med större omsorg, varjämte systemet under mellantiden synes ha genomgått en grundlig revision.

De bakåtlutade tecknen för *a* och *au* samt bågarna för *o* och *u* ha borttagits, och samtliga vokaler betecknas med raka strecket i tre riktningar och tre längder (för *au* en fjärde).

Vad konsonanterna beträffa, så indelas de nu i tre grupper:

1. Sådana som kunna bilda första ljudet i konsonantsammansättningar i början av ord.

---

[1] I första upplagan är förordet daterat 1850, i andra och tredje upplagorna angives inget årtal, men i fjärde upplagan säger Rogol själv, att upplagor förut utkommit 1851, 1852 och 1853. Rogol skriver sig i andra och tredje upplagorna C. E., i fjärde upplagan Carl Emanuel.

[2] I debattskriften 1901.

[3] Eller som han uttrycker det, »kort vokal medelst tryckning på efterföljande konsonant».

Alfabet.
1851.

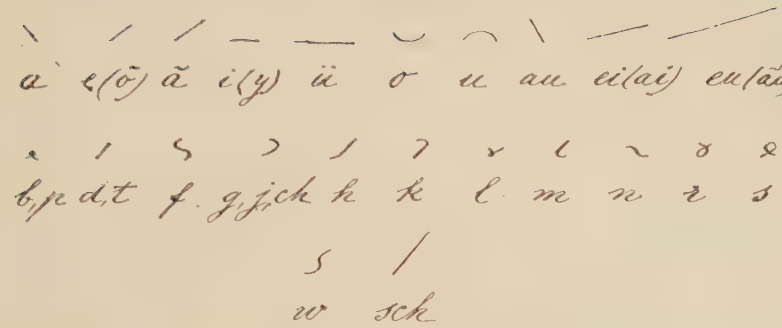

2. Sådana som i regel endast bilda sista ljudet i konsonantsammansättningar i början av ord; samt

3. Sådana som i regel icke förekomma i konsonantsammansättningar i början av ord.

Hänsynen till denna gruppering ledde till en ny teckenfördelning (se alfabetet här nedan), ehuru teckenformerna som sådana i stort sett äro desamma som i första upplagan. En nyhet är dock, att *ng* erhålles genom inläggandet av vågformer *i* resp. vokalstreck.

I slutet av denna lärobok finner man ett tillägg under rubriken: »*Über die Verbindung der stenographischen Schrift dieses Systems mit einer Art von Mnemonik*»; men i stället för några minnesregler, som man kunnat vänta sig, innehåller detta bihang, jämte ett par förkortningar, blott den enkla bestämmelsen, att man för uppnående av större hastigheter endast skall »av varje flerstavigt ord skriva ut så mycket, som på grund av sammanhanget synes tilllräckligt för tydligt betecknande av hela ordet».

Alfabet.
1852—1853.

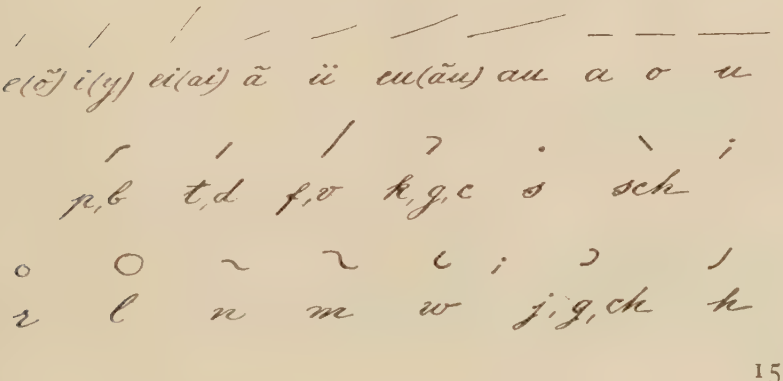

Den tredje förbättrade upplagan skiljer sig fördelaktigt från de föregående, i det att här de stenografiska bilderna — de 12 sista sidorna — äro väl *graverade*. Eljest är läroboken som sådan nästan alldeles oförändrad, och vad alfabetet beträffar ha samtliga så väl vokaler och konsonanter samma tecken i samma betydelse som i andra upplagan. Endast några nya förkortningar ha tillkommit.

Även här användes vågtecken (Gabelsbergers *n*) i olika variationer för att inlagt i ett vokalstreck beteckna följande *ng*.

I såväl andra som tredje uplagan stå tecknen för *k* och *w* skrivna mera upprätt än här ovan, men i nästan alla exempel, där de förekomma, äro de skrivna i vanlig lutning. En annan egendomlighet är, att i flera exempel i båda upplagorna *w*-tecknet användes även för det besläktade *b*-ljudet.

I större utsträckning än i första upplagan utnyttjas metoden att direkt förbinda *r*- och *l*-cirklarna med skarpt slutande eller börjande staplar, som kan tillämpas utan olägenhet, då Rogol ej i sitt alfabet upptagit några stapeltecken med öglor. Cirklarna övergå härvidlag i många förbindningar till ovaler.

Exempel.

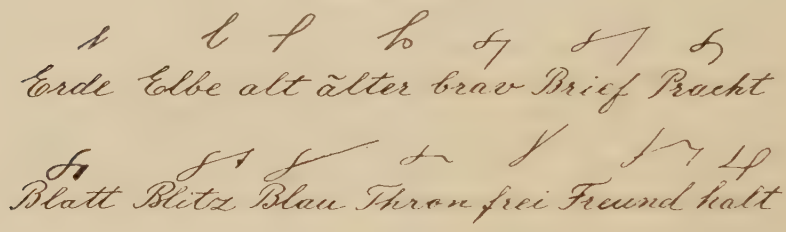

Sammanhängande text: Överföring.

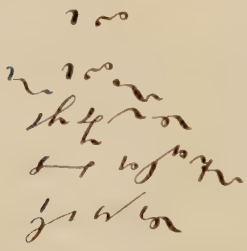

(Die) drei[1] *Sänger.*[2]
(Es) kamen drei[1] *Sänger*[2] *zusammen,*
(Sie) hielten[3] *(die) Harfen im Arm;*
(Die) Brust,[4] *der (die) Lieder entstammen,*
Durchglühte Begei(ster)ung warm.

[1] Tecken för siffran 3. [2] Vågningen i *ä*-tecknet betecknar *ng*. [3] Stora öglan = *l*. [4] *S*-cirkeln har i trycket blivit en punkt.

Reproduktion efter Rogol, *Lehrbuch der Stenographie.* 3. upplagan. Meissen (1853). Sid. 35.

År 1874 utgav Rogol en fjärde upplaga, den sista, i vilken en del ändringar vidtagits. Tecknen för *u, y* och *au* ha omflyttats, så att vokalgrupperna nu te sig sålunda: *e i ei, ä u äi* och *a o au*. *M* har fått förra tecknet för *h, h* ett omvänt *j*, och *ng* förra *m*-tecknet, d. v. s. ett förstorat *n*.

Till den tredje konsonantgruppen räknas nu sådana som sällan eller icke alls ingå förening med andra konsonanter.

Slutligen har, säkerligen under påverkan av v. Gersdorffs 1874 utgivna bearbetning (sid. 156), *b d g* etc. fått särskilda tecken genom införandet av »tryckning» som skiljemärke. Tryckning användes även för att beteckna dubbelkonsonanter, samt att förändra *ng* till *nk*.

Rogol förklarar i denna upplaga, att han allt fortfarande icke anser»*rätlich*» (?) att ha något särskilt tecken för *ch*, men säger (sid. 13) att den som så önskar kan därtill använda ett förstorat *j*-tecken.

Vad förkortningarna beträffa, har Rogol, efter uttagandet av de oftast förekommande orden i text av omväxlande innehåll omfattande 20,000 ord, uppställt sådana efter följande regler: 1. Utskrivande av begynnelsebokstaven. 2. Utskrivande av konsonantsammansättningar i början av ord. 3. Utskrivande av konsonantsammansättningar i slutet av ord. 4. Utelämnande av vokaler inuti ord.

Rogols fjärde upplaga omfattar 34 sidor i kvartformat. Flera sidor ägnas dock åt Gabelsbergers och Stolzes system, vilka lugnt och sakrikt kritiseras.

Rogol slutar med en försäkran, att han, »ehuru dödssjuk, har det glada medvetandet att med redlig strävan och stor flit, fri från fåfänga eller nyhetsmakeri, ha offrat en stor del av sitt liv för att göra den stenografiska konsten så enkel som möjligt och lätt tillgänglig för var och en.»

Utan tvivel förtjänar han också en aktad plats bland raden av 1800-talets systemuppfinnare, och hans system är värt, att mera än som skett, uppmärksammas.

Men Rogol hade oturen att komma fram med sin nya idé i en för honom ogynnsam tid. Striden var i full gång mellan gabelsbergare och stolzeaner, och det var ej lätt för den enkle läraren i det lilla Meissen att göra sin röst hörd.

De allt för många raka vokalstrecken, samt de gemensamma tecknen för *b p, d t* och *g k* etc. talade ju också mot det nya systemet. Att man i alla fall ej betraktade detsamma som en helt och hållet ofarlig konkurrent, torde bland annat framgå av, att den gabels-

bergerska stenografföreningen i München ansåg mödan värt, att i offentliga tidningar varna för Rogols stenografi.[1]

Strax efter offentliggörandet av 4. upplagan av läroboken dog Rogol i Borna utanför Leipzig, där han då var sparkassebokhållare.

v. GERSDORFF.

1857.

Utan uppfinnarens vetskap[2] hade akademiska stenografföreningen »*Tironia*» i Leipzig »*durch vereintes, gewissenhaftes Streben*» sökt förbättra Rogols system, samt uppdragit åt Paul *von Gersdorff* att ge ut en ny lärobok.

Denna offentliggjordes 1857 i Leipzig under titeln »*Anleitung zur Erlernung der deutschen Stenographie nach verbesserten Rogol'schem Systeme*».

Den mest genomgripande förändringen (som också senare upptogs av Rogol i hans fjärde upplaga av 1874) var, att i stället för de ursprungliga gemensamma tecknen för tonande och tonlösa konsonanter, tryckning infördes som skiljemärke. Dessutom infördes det gabelsbergerska *m*-tecknet för att utan tryckning beteckna *n*, med tryckning *m*, varjämte tecknen för vokalerna *ä* och *ö* fingo byta plats.

I övrigt förblev alfabetet oförändrat sådant det varit i Rogols andra och tredje upplagor, och även Rogols idé att beteckna *ng* genom inläggandet av ett vågtecken i föregående vokal tillämpas.

Alfabet.

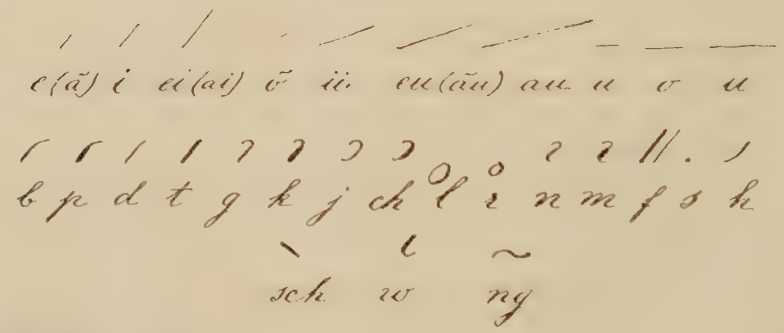

[1] Faulmann, *Geschichte und Litteratur der Stenographie.* Wien 1895. Sid. 80.

[2] Rogol beklagar sig också över detta tilltag (Rogol, *Lehrbuch der Stenographie.* 4. upplagan 1874. Sid. 26.)

Vad ordbildningen beträffar, så skedde densamma liksom i originalet medelst direkt hopfogande av resp. tecken, d. v. s. den rent bokstavliga vokalbeteckningen bibehölls.

Däremot har antalet förkortningar avsevärt utökats. I dessa utskrivas en eller ett par karakteristiska bokstäver, eller också användas, därest förväxling eljest kunde tänkas ifrågakomma, särskilda godtyckligt valda tecken. Antalet förkortningar var: för förstavelser 6, för slutstavelser 10, samt ett 50-tal ordförkortningar nästan uteslutande för formord.

EICKE.
1867.

Hade icke bröderna v. Kunowski kommit att intressera sig för den stenografiska konsten, torde Karl Aug. *Eicke* väl icke låtit mycket tala om sig, men nu försvarar han sin plats i stenografiens historia redan som en föregångare till den v. kunowskiska »Nationalstenografien.»

Titeln på Eickes i Berlin 1867 utgivna arbete löd: »*Begründung und Lehre der Universalschrift oder Schnellschrift, oder Stenographie für alle Sprachen und Zwecke.*»

Som första krav på en allmän skol- och korrespondensskrift ställer Eicke att den skall »passa för alla språk». Även fordrar han en rent fonetisk stavning, och för att vänja eleven vid sådan är också den vanliga texten hela läroboken igenom, till mycket besvär för läsaren, skriven fonetiskt.

Alfabet.

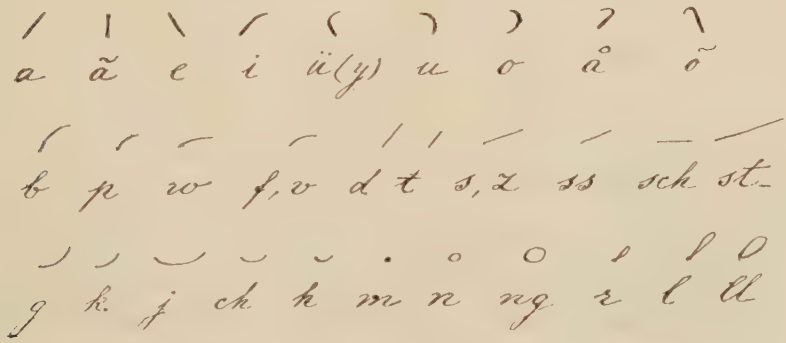

Eicke indelar ljuden i tre grupper: 1. Grund- eller vokalljud, vilka i stenografien erhålla nedstreck. 2. Konsonantljud, som be-

tecknas medelst uppstreck. 3. Flytande eller halv-ljud, betecknade medelst cirklar (runda streck).

Genom att skriva nedstrecken (d. v. s. vokalerna) starkare (med tryckning) eller svagare, längre eller kortare, kan man uttrycka rytm och accent.

Eicke ägnar en stor del av läroboken åt för ändamålet ganska oväsentliga språkvetenskapliga betraktelser, varav enda praktiska resultatet blir, att han indelar sina konsonanter i läppljud, vilkas tecken rundas framåt, gomljud med tecken rundade bakåt och tungljud betecknade medelst raka streck.

Genom förlängning av konsonanttecknen till tredubbel storlek skaffar sig Eicke, mer eller mindre oregelbundet, sina beteckningar för konsonantsammansättningar. Så t. ex. tredubbelt *t* = *ts*, tredubbelt *s* = *st* o. s. v. Diftongerna bildas genom sammansmältningar, ehuru det är svårt att förklara de flesta av dem. Endast beteckningarna för *ei* och *au* synas naturliga.

För främmande språk finnes en hel mängd godtyckliga bitecken, delvis för att även när man så önskar kunna skriva ortografiskt. Slutligen lämnas omkring 130 exempel på ordförkortningar.

För att visa hur systemet kan användas på olika språk ger Eicke skriftprov för flera sådana, bland andra även för svenska.

Sammanhängande text.	Överföring.
	Fader wår, som äst i
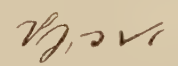	*himlom, helgadt warde ditt*[1]
	namn,[2] *tillkomme ditt rike,*
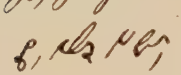	*ske din*[1] *wilje*[3] *såsom*
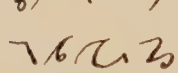	*i himmelen, så ock på*
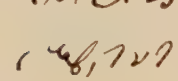	*jorden;*[4]*gif oss i dag*

Reproduktion efter Eicke, *Begründung und Lehre der Universalschrift*. Berlin 1867. Sid. 46.

Anm. Tecknen förminskas i slutet av ord. Skillnaden på *l* och *r* synes mindre ligga i storleken än i att *r* göres smalare. [1] *i* liknar här *y*. [2] Uppifrån. [3] *l* uteslutet. [4] Här står »jordene».

Eicke föreslår särskilda tecken för vanliga skriftens skiljetecken, vilka dock snarare äro längre och besvärligare än dessa.

Målmedvetet och undantagslöst har Eicke vetat tillämpa sin huvudprincip att låta vokaltecknen bli nedstreck, konsonanttecknen uppstreck; och man kan ej annat än beundra huru han, utan att ha varit i tillfälle att lära av föregångares missgrepp, lyckats få fram ett sådant i minsta detaljer konsekvent genomfört system. Felix v. Kunowski kallar det också »*Ein wahres Kunstwerk*».[1]

Att Eickes system dock har sina brister kan ej förnekas. De upprättstående *ä o* och *u* samt de baktålutade *e* och *ö* voro ju föga kursiva, och de uppåtdragna *b p w f* framför skarpt *börjande* vokalstaplar, liksom de likaledes uppåtdragna *g* och *k* efter skarpt *slutande* sådana, kunde ej annat än lämna obekväma förbindningar. Även de smala ögeltecknen för *r* och *l* (vilka även kunna skrivas nedåt), bli otympliga, om de skola förbindas med bakåtlutade vokalstaplar.

Någon spridning synes Eickes system icke ha fått, knappast på sin tid blivit uppmärksammat,[2] men som föregångare till bröderna v. Kunowskis nationalstenografi skall detsamma alltid ha sitt stora intresse.

En egendomlig tillfällighet var det också, att under den stenografiska konstens eljest mycket långsamma utveckling trenne tyska systemuppfinnare, Rahm, Rogol och Eicke ungefär samtidigt kommit som förelöpare, var och en med sin nya egenartade idé, gående ut på att låta vokalerna taga plats inom alfabetet såsom med konsonanterna likvärdiga tecken — stapelprincipen, rent bokstavlig vokalbeteckning och vokalerna som nedåtdragna grundtecken — idéer för vilka de själva ej lyckades vinna någon nämnvärd anslutning, men som senare skulle upptagas och med större eller mindre framgång genomföras av andra.

ROLLER.

1875.

Christian Heinrich *Roller* föddes i Berlin av fattiga föräldrar 1839 och blev efter genomgången folkskola snickare. I »*Berliner Handwerkerverein*» deltog han liksom Lehmann i en av Arends själv där 1861—62 givna kurser, och blev snart en av dennes mest entusiastiska anhängare, samt systemets förnämste praktiker. På lediga stunder hade han också skaffat sig en för en hantverkare högst

---

[1] *Die Kurzschrift als Wissenschaft und Kunst.* II. Sid. 118.

[2] Faulmann i sin *Grammatik der Stenographie*, sid. 270, lämnar dock, visserligen otydligt utförda, alfabet och skriftprov av Eickes system.

ovanlig allmänbildning. Han blev medarbetare i olika politiska och stenografiska tidskrifter samt 1863 sekreterare hos den socialdemokratiske ledaren Schweitzer, och 1868 generalsekreterare i allmänna tyska arbetarförbundet. Åren 1870—72 var han privatsekreterare hos järnvägskungen Dr. Strousberg, men hans mest meriterande befattning som *stenograf* torde ha varit den som medarbetare i *Kölnische Zeitungs* parlamentariska byrå.

Under Rollers ordförandeskap var det också, som den arendsska »*Berliner Central-Verein*» vann sina största framgångar.

Redan i slutet av 1871 tycks dock förhållandet till Arends ha blivit mindre gott, och sedan Roller 1872 börjat utgiva »*Der Tachygraph*», började mellan denna och Arends' »*Antitironia*» en häftig polemik, som ofta tog rent personliga former.

Trots detta fortsatte dock Roller att arbeta för Arends' system, men 1874, då han gav ut en egen lärobok i detsamma,[1] skedde den definitiva brytningen.

Striden om förlagsrätten till denna lärobok utvecklade sig också till en högst egendomlig historia.

Arends' styvson, musikhandlaren Gaillard, lyckades övertala Rollers förläggare, att till honom försälja hela återstående lagret, uppgående till 1,800 exemplar[2] (endast 200 exemplar voro sålda), men Roller svarade, sedan han förgäves sökt förmå förläggaren att låta trycka nya exemplar, med att omedelbart på eget förlag sätta i gång tryckning av en ny något förändrad upplaga.

Han hann emellertid ej att få färdiga mer än ett par hundra exemplar, då han fick stämning av Gaillard för plagiering av *sin egen bok!* Gaillard hade också varit nog försiktig, att, då han inköpte första upplagan, även juridiskt bindande förvärva förlagsrätten till alla nya upplagor.

Vederbörande polismyndighet bestämde på åklagarens anmodan, att det lilla som fanns av den i hast tryckta andra upplagan, samt stenar och förarbeten till tredje upplagan utan vidare skulle konfiskeras. Tillfrågade sakkunniga förklarade också, att den rollerska nya upplagan icke var något självständigt arbete.

Även rådhusrätten *(der Stadtgerichtshof)* fann att så var, men *frikände* dock Roller på grund av att han, då den ursprunglige förläggaren genom att utan tillstånd försälja förlagsrätten brutit kontraktet, varit i sin rätt att betrakta detsamma som annulerat.

---

[1] *Vollständiges Lehrbuch der Volkstenographie (System Arends).* Berlin 1874.

[2] Man får väl antaga att Gaillard innan han givit sig in på denna affär förvissat sig om, att det icke tjänade något till att försöka med lagens hjälp hindra Roller att sälja sin förenklade lärobok i Arends' system.

Åklagaren *(der Staatsanwalt)* överklagade domen, men densamma fastställdes i båda överrätterna.[1]

Roller hade emellertid, under sina försök att förenkla och förbättra det för en allmännare spridning alltför invecklade arendsska systemet, kommit till den uppfattningen, att detta endast kunde ske genom att systemet från grunden omarbetades.

Sommaren 1875 framlade han inför sin arendsska förening ett förslag till självständig omarbetning av Arends' system, men där vokalbeteckningen gjorts enhetlig genom att i stället för de arendsska vid ställningen till skrivlinjen bundna underlängderna konsonanttecken i tre storlekar efter Stolzes mönster blivit införda. Förslaget mottogs med välvilja, och föreningen övergick till att bli »*Roller'schen Stenographenbund*»; och några månader senare kom första upplagan[2] av Rollers lärobok ut.

Icke blott Arends själv och hans närmaste, utan även det stora flertalet anhängare (till och med de svenska), ha ej haft nog kraftiga ord för att fördöma Rollers tilltag att lämna Arends och ge ut ett eget system. Svårt är dock att förstå, varför just Arends skulle vara skyddad för något sådant. Detsamma har ju hänt nästan alla systemuppfinnare, och det är väl den helt naturliga gången i den stenografiska konstens utveckling, att någon under användning av en *annans* system finner fel och brister, som han sedan tack vare någon ny idé tror sig kunna komma ifrån. Endast ytterst sällan har det hänt att en systemuppfinnare — som Gabelsberger — gripit sig an med att utarbeta ett stenografiskt system, utan att förut ha varit kännare eller anhängare av något annat system. Och vad nu särskilt Roller beträffar, så gjorde han ingenting i smyg bakom ryggen på Arends, utan öppet och ärligt, efter att förgäves ha sökt förmå denne att vara med om föreslagna ändringar, gav han ut sitt eget system.

Roller var icke blott en skicklig praktiker utan hade även stor förmåga att intressera sina elever, och hans system vann snart terräng, framför allt på det mera svårlärda arendsska systemets bekostnad. I början av 1890-talet stodo de båda systemen ungefär jämnstarka, men i mitten därav distanserade rollerianerna arendsianerna både vad antal föreningsmedlemmar och undervisade beträffar. Nya föreningar bildades, systemet översattes till en mängd främmande språk (varibland till svenska), och det 1880 nytillkomna organet »*Der Pionier*» ledde propagandan med kraft och

[1] Feigenspan, *Geschichte der Rollerschen Stenographie.* Berlin 1900. Sid. 10—17.
[2] *Vollständiger Leitfaden einer einfachen in wenigen Stunden erlernbaren Stenographie* Berlin 1875.

energi. 1886 hade ett allmänt rollerskt förbund bildats (senare under namnet »*Hauptverband für Rollersche Weltkurzschrift*»), där efter en del krångel Roller själv 1893 övertog ledningen, vilken han behöll till sin död.

Någon särskild debattskrift ansåg sig Roller icke behöva, och han visade också i sin egen praktik, att man kunde reda sig en sådan förutan, men på enträgen anmodan av sina anhängare offentliggjorde han dock 1892 som handledning för debattstenografer sina »*Praktische Kürzungen*».

När 1897 bröderna v. Kunowski lyckades övertyga ombuden för de andra vokalskrivande systemen (utom Brauns), att enda sättet att nå enhet var att övergå till deras nationalstenografi, var Roller en bland dem, som röstade *för* detta (sid. 227); men när han senare kom underfund med, att majoriteten inom hans skola ej ville vara med om något sådant, ångrade han sig, och rollerska förbundet fortsatte, ehuru avsevärt försvagat, att arbeta för »*die Rollersche Weltkurzschrift*».

Systemet har med oförändrat alfabet under årens lopp i nya upplagor allt mer och mer förenklats, och även själva läroboken som sådan förbättrats. Den sista upplagan under Rollers livstid kom ut 1911, och var detta det 100:de till 110:de tusendet.

Alfabet.

1911.

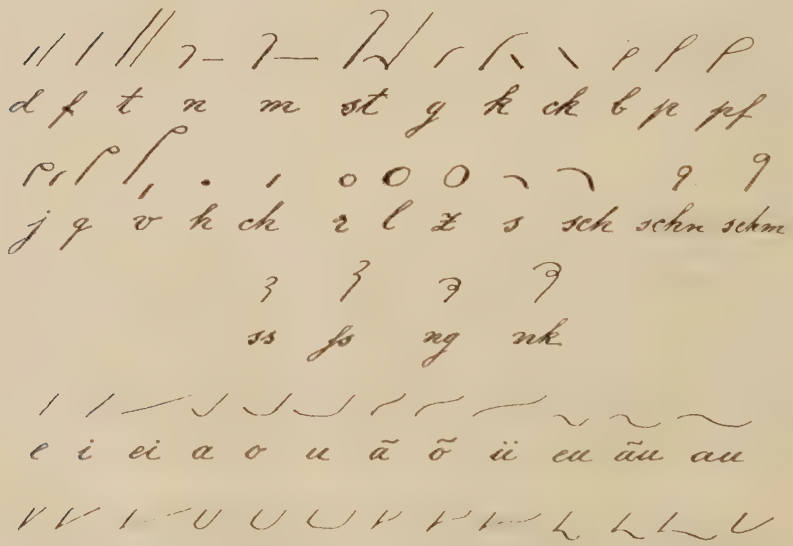

Vokalerna äro liksom hos Arends till sin längd tänjbara. *R* och *l*-tecknen fogas direkt till konsonantstaplarnas undre ända, *r* stående på linjen, *l* under linjen. *Z* skrives i början av ord under linjen och med ett särskilt litet bindestreck. I regel användas huvudtecknen i början av ord, bitecknen i slutet. De uppåtdragna *d* och *t*-tecknen inläggas i slutet av ord i föregående vokalstrecks riktning.

Dubbelkonsonanter kunna betecknas medelst tryckning, men i de flesta fall är det tillräckligt att i stället förlänga eller förkorta vokalstrecket.

Genom förlängning av ett konsonanttecken *nedåt* erhålles följande *d* (förlängning ett radmellanrum) eller *t* (förlängning två radmellanrum).

Om en vokal börjar *under* linjen symboliseras därigenom ett föregående *w* (även efter framförvarande *sch* eller *z*). *V* är ett kort *nedstreck* under linjen och således ett mellanting mellan *f* och *w*.

Skrives en vokal med eller utan föregående konsonant *över* linjen, så symboliseras därigenom ett följande *n*. I vissa fall kan denna regel även tillämpas på *m*.

En ensam konsonant *på* linjen betyder att *-ein* följer (motsvarande det arendsska *-ift*).

I för- och slutstavelser och ändelser skrivas tecknen något förminskade. Ändelsen *-en* betecknas på tre olika sätt: 1. Utböjning åt vänster, 2. med det lilla vågräta bitecknet för *n*, samt 3. genom det förminskade huvudtecknet för *n* (efter uppåtdragna *d* och *t*). Slutstavelsen *-ig* betecknas i vissa fall genom ett litet *g*, i andra fall (efter konsonantstaplar) genom liten utböjning åt höger.

Förstavelserna stå i allmänhet över skrivlinjen, slutstavelserna över eller under densamma.

Antalet stående förkortningar är: omkring 40 förkortade förstavelser och lika många slutstavelser, samt ett 20-tal ordförkortningar. Förutom dessa obligatoriska förkortningar använder Roller även ett obegränsat antal s. k. gruppförkortningar, vilka »gälla för hela grupper av ord». Detta är dock endast en vacker fras, och granskar man närmare dessa gruppförkortningar, så finner man att desamma icke nämnvärt skilja sig från förkortningarna i många andra system. Så t. ex. lyda de fyra sista förkortningsreglerna: Grupp 8. Ord som antingen äro förkortade enligt *w*-regeln eller genom utelämnande av en eller annan bokstav eller endast genom sammanskrivning. Grupp 9. Ord vilka äro förkortade genom uteslutande av senare delen, t. ex. *gross* = *gr*, *gleich* = *gl*, o. s. v. Grupp 10. Förkortningar som bildats genom uteslutningar och

sammandragningar. Grupp 11. Förkortningar som användas i vanlig skrift.

Sammanhängande text.	Överföring.
	Was[1] *ich hier aufgeschrieben,*[2]
	Das hat die Sangeslust
	Mit Macht[3] *hervorgetrieben*
	Aus meiner engen Brust.
	Es sind[4] *die heissen Triebe,*
	Die stets mein Herz gehegt,
	Mein Herz, das voller Liebe
	Für alle Menschen schlägt.

Reproduktion efter »*Ausgewählte Gedichte von Heinrich Roller*». Berlin 1889. Stenografiska delen sid. 3.

[1] »*Was*», där *w* symboliseras genom att *a* börjar under skrivlinjen, står i blomsterkvisten. Utböjningen åt vänster = *-en.* [3] Dubbelt förlängt *ch* = *cht.* [4] Förlängt *n* = *nd.*

För att erhålla enhetlig vokalbeteckning har Roller som nämnt förkastat de arendsska underlängderna, och i stället utnyttjat sina stapeltecken i tre storlekar. Han har sålunda lösgjort de arendsska *f m* och *p* från sin ställning till hälften under linjen, och så att säga skjutit in dem *på* linjen mellan där förut varande tvenne stapeltecken av samma form. Att på så sätt *m* blivit mycket lika *st, p* lika *w* (som dock mycket sällan användes) samt framför allt att *f* skjutits in mellan *d* och *t* är dock föga tilltalande.

Vad vokalbeteckningen beträffar har Roller onekligen lyckats erhålla en i stort sett enhetlig sådan, som icke blott är enkel och lättlärd utan även den arendsska vokalbeteckningen däri överlägsen, att man slipper dennes otrevliga diftongförbindningar. Att Roller här även måst tillgripa tregradigheten i *vidder* måste å andra sidan inverka menligt på läsbarheten.

Själva stapelprincipen tillämpar Roller egentligen endast på *a o u* och *ai*.

Att Rollers system är enklare och mera regelbundet än Arends kan icke bestridas; och att detsamma ej genom de vidtagna förenklingarna förlorat i praktisk användbarhet har bl. a. systemuppfinnaren själv bevisat.

Åren närmast före det stora kriget räknade Roller omkring 6,000 föreningsmedlemmar, och systemet var överfört till en mängd främmande språk (enligt uppgift 20), men sedan har det allt mer och mer gått tillbaka, framför allt efter mästarens bortgång.

Sedan länge tillbaka var Roller angripen av den obotliga s. k. »gråa starren», som så småningom gjorde honom nästan blind; men med beundransvärt tålamod bar han så väl detta som andra bekymmer, och in i det sista behöll han sitt glada lynne och sin ljusa syn på livet. Hans optimism och fasta tro på sin »*Weltkurzschrifts*» framtid svek honom aldrig.[1]

Roller var en öppen och ärlig natur, som visserligen icke skrädde orden, när det gällde att rent ut säga sin mening, men hans aldrig svikande goda humör verkade försonande även under de hetaste debatter. Han dog 1916, i gott minne bevarad även av anhängare av andra system.

LEHMANN (STENOTACHYGRAPHIE).
1875.

August *Lehmann* föddes 1843 i den lilla staden Zossen — senare välbekant förläggningsplats för tyska arméns största skjutskola —; och då fadern ej hade råd låta honom fortsätta studierna i skolan, för vilka han visade stora anlag, sattes han i lära hos en skomakare i Berlin, samt blev så småningom välbeställd skomakarmästare. Under skoltiden hade han börjat studera både franska och tyska språken och senare på lediga stunder skaffat sig en god allmänbildning.

Liksom Roller hade Lehmann inom Berlins »*Handwerkerverein*» deltagit i en av Arends' kurser i stenografi, men ej fullt tillfredsställd med detta system började han senare att på egen hand även studera Gabelsbergers och Stolzes läroböcker.

Särskilt det »systematiska» i Stolzes system tilltalade honom, och det dröjde ej länge förrän han, efter att förgäves ha sökt förmå Arends till en del ändringar, började undervisa i Stolzes system. Då den av honom själv bildade föreningen »*Merkur*» fortfarande höll på Arends' system, bildade han en ny förening — *Stenotachy-*

[1] Roller hade inom kommissionen för uppställande av en tysk enhetsstenografi — de tjugotre — (sid. 262) hedern att tillsammans med Schaible (Gabelsberger), Mantzel (Stolze-Schrey), Bratengeyer (*Stenotachygraphie*) och Dr. v. Kunowski insättas i det »underutskott», som 1914 skulle uppställa ett utkast till system. Här gick Roller dock sin egen väg och hade föga annat att säga än ett upprepande i olika ordalag av: »*Meine Herren, was Sie da machen ist doch zwecklos. Nehmen Sie die Grundlage meines Systems an, dann ist die Kurzschriftsfrage in der denkbar besten Weise gelöst.*»

graphische Gesellschaft — som under hans ledning nästan omedelbart började arbeta på att reformera Stolzes system.

Samma ställning som han förut haft hos arendsianerna intog han således nu hos stolzeanerna. Framför allt ville han få bort den stolzeska trelinjigheten. Detta lyckades honom icke, men i stället framlade han 1875 inför sin nya förening ett alldeles nytt system, där vokalerna betecknades symboliskt genom att föregående konsonanttecken skrevos i olika storlekar med eller utan tryckning.

Det nya systemet, som han efter föreningen kallade »*Stenotachygraphie*», fick genast flera entusiastiska anhängare, men Lehmann var ingen lämplig ledare, och då han dessutom upprepade gånger egenmäktigt vidtog ändringar, skedde redan 1883 en brytning mellan honom och större delen av »sällskapets» medlemmar. Några år senare bildade dessa missbelåtna »*Allgemeine deutsche Stenotachygraphen-Verband*», på vilket Lehmann svarade genom att ge ut en ny lärobok, där det något förändrade systemet fick det nya namnet »*Schnell-Stenographie*».

Lehmann synes ganska tidigt ha lämnat sin skomakeriaffär för att helt kunna ägna sig åt stenografien, av vilken han väntade sig så mycket. Hans förhoppningar gingo emellertid icke i fullbordan, framför allt beroende på brytningen med anhängarna; och i största armod under tilltagande sjuklighet framlevde han sina dagar,[1] tills döden 1893, innan han fyllt 50 år, kom som en befriare. Han efterlämnade hustru i andra giftet och flera barn. Änkan fortsatte, men utan framgång, att arbeta för spridandet av »Snabbstenografien».

Lehmanns 1875 offentliggjorda stenotakygrafiska lärobok gör icke skäl för namnet lärobok, ty den var icke något annat än ett litet häfte på 8 sidor med ett utkast till system och ett fåtal exempel, utan några som helst regler eller förklaringar. På omslaget står ingentings alls, men på första sidan »*Stenotachygraphie von August Lehmann. I. Auflage. Berlin 1875*», samt på sista sidan »*Verfasser und Herausgeber A. Lehmann. Berlin S. W. Nostizstrasse 42*[II]».

R och *l* efter annan konsonant betecknas medelst ett våg-tecken, som för *r* ställes på skrivlinjen, för *l* över densamma.

Förlänges däremot tecknet för en konsonant eller konsonantförbindning nedåt, så betyder detta, att efter den symboliserade vokalen skall läsas ett *r* (vid mindre förlängning) eller *l* (vid större förlängning).

[1] Max Rubensohn berättar i *Deutscher Stenographen-Kalender* 1907 (sid. 180), hur han när han 1886 besökte Lehmann, fann honom boende ensam i ett litet torftigt möblerat rum med hustrun på lasarettet och de 5 barnen i ett hem för föräldralösa (*im Waisenhause*).

Alfabet.

1875.

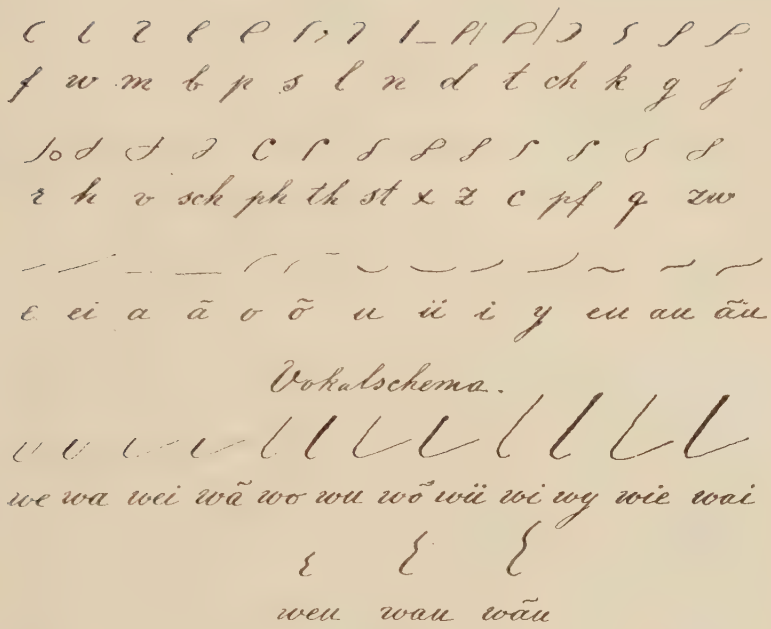

Ställes ett konsonanttecken helt och hållet under skrivlinjen, så symboliseras därigenom ett efterföljande *t*, varvid genom ytterligare förlängning nedåt ändelsen *-er* tillkommer.

Härtill komma omkring 10 förstavelser, 20 ändelsetecken, 30 förkortningar för hjälpverb, samt ytterligare ett 70-tal andra ordförkortningar. För ändelserna *-ung*, *-ing*, etc. samt *-ion* användas vågtecken i olika ställningar och riktningar.

Efter brytningen med Lehmann 1883 utarbetades ordentliga läroböcker i systemet av bland andra Johannes Dahms och Alfred Daniel, och 1889 gjorde förbundets prövningskommission en del ändringar, vilka fastslogos i en 1890 offentliggjord systemurkund.

I denna form av systemet var konsonantalfabetet (även tecknen för *ch*, *sch* och *st* samt alla bitecknen) fullständigt detsamma som i Lehmanns lilla häfte av 1875, med undantag av att *x* nu skrevs = *chs*, samt att de onödiga tecknen för *c v q ph th* etc. utelämnats.

Vad däremot vokalbeteckningen beträffar, så hava de från Arends hämtade vågtecknen ersatts med tryckning som skiljemärke, varjämte, sedan särskilda beteckningar för *y ie ai* borttagits, diftonger-

na *eu au äu* kunnat ingå i den symboliska vokalbeteckningen, utan att de buktade tecknen behövt komma till användning.

Vokalschema.

1890.

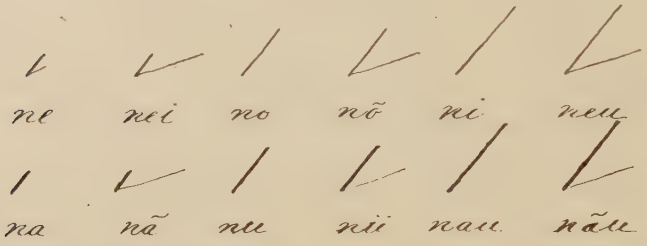

Lehmanns symboliska beteckningar av *r* och *l*, så väl i konsonantförbindningar efter annan konsonant, som efter vokal, ha oförändrade bibehållits, under det att *t*-regeln ändrats så, att sänkning av ett konsonanttecken under skrivlinjen *utan* tryckning betyder ett föregående *n*, men *med* tryckning ett efterföljande *t*. Är en konsonant förenad med både föregående *n* och efterföljande *t*, så gäller sänkningen för *n* under det att för *t* det uppåtdragna bitecknet kommer till användning.

Lehmanns bestämmelse, att en mindre förlängning av ett under linjen ställt tecken antyder ett tillfogat *-er*, har här utsträckts till att, om förlängningen göres större, detta i stället betyder ett tillfogat *-el*.

Med hjälp av alfabet från 1875 torde det icke möta någon svarighet att läsa nedanstående skriftprov, hämtat ur Dahms lärobok.

Sammanhängande text.

1890.

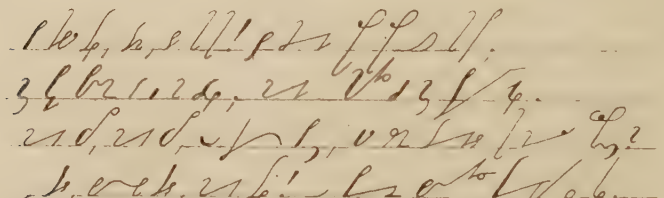

Reproduktion efter *Lehrgang der Stenotachygraphie. I. Teil, von J. F. Dahms.* 5. upplagan, Halle 1890. Tabell XII.

Överföring.

Du liebes Kind,[1] *komm,*[2] *geh mit mir!*[3] *Gar schöne Spiele*[4] *spiel*

ich mit dir, | Manche[5] *bunte Blumen*[6] *sind an dem Strand,*[7] *meine Mutter hat manch gülden Gewand.*[8] O. s. v.

[1] Sänkning av *d* = *nd*. [2] Förminskning av *m* = dubbel-*m*. [3] *Mi* något förlängt under linjen = *mir*. [4] Större förlängning under linjen = *l*. [5] Sänkning av *ch* = *nch*. [6] Vågtecken över linjen = *l*. [7] Våg-tecken på linjen = *r*. [8] Förstavelsen *ge-* = *e*.

På initiativ av prövningskommissionen upptogs 1897 frågan om en ny revision av systemet gående ut på att med bibehållande av alfabetet och den symboliska vokalbeteckningen taga bort en del undantagsregler, och minska antalet förkortningar, samt till debattskriften överföra bitecknen för *d* och *t*.

Prövningskommissionens förslag antogs vid ett representantmöte i Berlin 1898, och redan 1899 utkommo läroböcker med det nya skrivsättet av bland andra Dahms och Amey.

Tack vare framför allt Dahms vackra prestationer som praktisk stenograf och mycket energiska propagandaverksamhet, gick systemet med stora steg framåt och räknade några år efter sekelskiftet omkring tre gånger så många anhängare som de arendsska och rollerska systemen tillsammans.

Då ju även både Arends och Roller kunde konsten att göra reklam, kan man ej annat än i dessa stenotakygrafiens framgångar se en den lehmannska principens seger över stapelprincipen, sådan den tillämpas i dessa båda system.

Trots dessa framgångar synes emellertid Dahms så småningom ha kommit till den uppfattningen, att den visserligen enligt hans mening i och för sig riktiga stenotakygrafiska principen icke blivit på bästa sätt i praktiken utformad, och att därför systemet borde från grunden omarbetas. För sina vittgående ändringsförslag kunde han dock icke vinna majoritet, och efter mycket häftiga inbördesstrider mellan de olika partierna skiljdes han 1906 för alltid från det stenotakygrafiska huvudförbundet.[1]

Bland de nya ledande männen märkas Bratengeyer och (senare) ledamoten av tyska riksdagen Thoma.

Under förhandlingarna för åstadkommande av en tysk enhetsstenografi spelade stenotakygraferna en framträdande roll, och trots alla inre stridigheter, och enhetstankens hämmande inverkan på de enskilda systemen, räknade dock *Deutscher Stenotachygraphenverband* 1922 omkring 8,000 medlemmar.[2]

Som av ovanstående redogörelse för stenotakygrafiens öden torde framgå, har Lehmann själv haft föga inflytande därå. Det är ju ej heller första gången, som anhängare av ett system velat gå andra

[1] *Deutscher Stenographen-Kalender* 1907. Sid. 116.
[2] Johnen, *Allgemeine Geschichte der Kurzschrift* Berlin 1928. Sid. 71.

vägar än systemuppfinnaren; men vad förhållandet mellan Lehmann och stenotakygraferna beträffar, har det som passerat varit något i stenografiens historia så enastående, och på sin tid väckt så mycket uppseende både inom och utom Tyskland, att det här icke ansetts böra förbigås.

Det var ju hårt nog för Lehmann, som så väl behövt få någon inkomst av sitt system, att en del anhängare icke blott togo ledningen och bestämmanderätten över systemet, utan även som något helt naturligt gåvo ut läroböcker och annan litteratur. Men ej nog därmed! Det dröjde ej länge förrän man även började rent av söka taga ifrån honom uppfinnaräran.

I den år 1891 utkomna första (intersystemala) *Deutscher Stenographen-Kalender* (sid. 105) finnes intaget ett officellt meddelande från dåvarande stenotakygrafiska ledningen, där det direkt framhålles, att man icke vet vem som var stenotakygrafiens uppfinnare (*»Der Erfinder der Stenotachygraphie ist nicht bekannt»*), men att den stenotakygrafiska prövningskommissionen på 7 medlemmar, som utarbetat den 1890 offentliggjorda systemurkunden, dock haft ett av Lehmann 1875 offentliggjort utkast som grundlag.

I 7:e upplagan av sin stenotakygrafiska lärobok[1] säger Dahms: »Systemets grunddrag voro redan 1875 fastställda av det stenotakygrafiska sällskapet i Berlin (anhängare av olika system med Lehmann som ordförande), och offentliggjort under formen av ett systemutkast. Grundlaget för detta systemutkast bildar antagligen en i en stolzesk tidskrift offentliggjord systemstudie av en (Magdeburger) stolzean. Vem författaren av denna systemstudie var, har man ännu icke kunnat få reda på.»

Att systemurkunden av 1890 utarbetats med stöd av det av Lehmann 1875 offentliggjorda systemutkastet erkännes således av dem, som varit mest inne i förhållandena, och att så är, framgår ju också med största tydlighet av att, som här ovan framhållits, så väl alfabet och symbolisk vokalbeteckning som de viktigaste förkortningsreglerna i det allra närmaste voro desamma 1875 och 1890.

Enda tänkbara möjligheten för att Lehmann *icke* skulle vara den som skapat systemet, vore således att han 1875 fått sitt alfabet m. m. från annat håll. Dahms anser ju också detta vara sannolikt, men den systemstudie han hänsyftar på — någon annan dylik har man aldrig under årens lopp hört talas om — d. v. s. ett försök av W. Schulz i Magdeburg att göra Stolzes system enhetligt, offentliggjordes först i augusti—septembernumret av den stolzeska tidskriften »*Der*

[1] J. F. Dahms, *Lehrgang der Stenotachygraphie. Siebente Auflage* Halle a/S 1894. Förordet.

Beobachter», under det att Lehmann redan juli samma år (1875) lämnat Roller sitt manuskript, som denne i augustinumret av sin »*Tachygraph*» kunde offentliggöra.[1]

Ej heller Dahms antagande, att det lehmannska utkastet av 1875 skulle utarbetats inom det Stenotakygrafiska sällskapet har fog för sig. Tvärtom har den dåvarande sekreteraren Richter försäkrat, att sällskapet icke haft något annat att göra med systemets skapande än att man godkänt det system som Lehmann framlagt;[2] och Roller har intygat, att han redan våren 1875 besökt Lehmann, och funnit honom arbetande på ett eget system.[3] Mot detta betyder Dahms antagande i motsatt riktning föga, då han 1875 ej var mer än 10 år gammal, och de slutsatser till vilka han kommit således måst grunda sig på endast hörsagor.

Trots detta gav den s. k. Lehmannsfrågan anledning till häftiga strider inom stenotakygrafiska skolan, och så sent som 1898, vid representantmötet i Berlin, kunde man ej komma till annat resultat, än att frågan fortfarande fick bli oavgjord, men att i varje fall Lehmann »*in hervorragender Masse an der Erfindung beteiligt gewesen ist*».

Sedan dess har mellertid, framför allt tack vare Max Rubensohns grundliga forskningar och övertygande utredningar,[4] de tyska stenograferna ganska allmänt fått klart för sig, att Lehmann och ingen annan varit stenotakygrafiens skapare.

Kvar står nu endast förvåningen över *huru* så många stenotakygrafer — säkerligen i god tro — kunnat upptaga legenden om den anonyme uppfinnaren. Även härvidlag ger oss Rubensohn en antagbar förklaring. Han framhåller hurusom det särskilt på den tiden a priori låg nära till hands att anse otänkbart för bondsonenskomakaren att planlägga och utarbeta ett system, som, vad så väl principer som genomförandet i detalj beträffar, måst kräva både stora kunskaper och en mindre vanlig begåvning; samt att de som ej velat tro på Lehmann som uppfinnare, varit sådana som endast sett honom under hans dekadanstid, nedbruten av sjukdom och bekymmer och med en andlig kapacitet, som icke gjorde intryck av att stå i rimligt förhållande till det sinnrikt uttänkta systemet.

När Lehmann kom på idén att genom konsonantstaplarnas olika

[1] J. Brauns i »*Kurzschriftliche Mitteilungen*» 1893. Sid. 53.

[2] Rubensohn i *Deutscher Stenographen-Kalender*. 1907. Sid. 180.

[3] *Magazin für Stenographie*, 1893. Sid. 235. Heinrich Roller och Lehmann voro till en början efter bådas »avfall» från Arends' mycket goda vänner, men en kritik i lehmannska tidningen 1876 gjorde ett hastigt slut på vänskapen. I en senare upplaga av läroboken har Lehmann ett exempel som lyder: »*Heinrich kundigt uns die grimmigste Feindschaft an*» (Rubensohn i *Archiv* 1911. Sid. 85).

[4] Bl. a. i *Deutscher Stenographen-Kalender* 1927. Sid. 175—87.

storlekar symbolisera vokaler, var det ingen som visste, att Gabelsberger haft funderingar i samma riktning, och säkerligen hade han ej heller någon aning om, att engelsmannen Bell redan 1852 tillämpat samma princip, ehuru på annat sätt.[1]

Fullt färdigt i princip blev det originella systemet i samma ögonblick, som Lehmann insåg, att hans idé endast kunde genomföras i samband med konsonanttecken i en och samma storlek, så att förlängningar uppåt kunde symbolisera vokaler och förlängningar nedåt konsonanter.

Liksom den s. k. stapelprincipen tvingade Rahm och Arends att avsäga sig flera i och för sig goda konsonanttecken, så måste också Lehmann välja sina konsonanttecken inom ett mera inskränkt grafiskt område — de »engradiga» tecknen. Arends tillgrep utvägen att öka teckenantalet genom att använda ställningen till skrivlinjen som skiljemärke, men för Lehmann, som för sina symboliska beteckningars skull måste ha konsonanttecknen i *en* storlek, gällde det att i största utsträckning använda sig av olika teckenformer. Den naturliga följden härav blev, att flera tecken, även för icke alls besläktade ljud, blevo varandra allt för lika, samt att genom konsonantstaplarnas förlängning nedåt en och samma teckenform kom till användning i allt för många olika variationer.

Vad själva detaljarbetet beträffar, synes Lehmann ha låtit sig påverkas av både Stolzes och Arends' system, vilket ju också var helt naturligt, då han icke blott använt och undervisat i dessa båda system, utan även, som förut nämnt, försökt förenkla dem, och således lärt känna dem i grund och botten.

Vid grupperingen av tecknen i stort sett synes Lehmann ha haft Stolze som förebild, men här och var finner man tecken som äro direkt hämtade från Arends' system. Ett mindre tilltalande exempel härpå äro de uppåtdragna bitecknen för *d* och *t*, vilka ju hos Arends icke äro något annat än uppåtdragna huvudtecken, men i stenotakygrafien icke alls passa in i systemet och därför också senare borttagits.

Den gravaste anmärkningen mot Lehmanns system var emellertid, att förbindningen mellan stavelsebilderna icke var tillfredsställande. Dock gällde detta huvudsakligen systemet i dess oförkortade form, under det att i debattskriften, med dess kortare ordbilder, förbindningen spelade mindre roll, så att systemets goda egenskaper där kunde göra sig mera gällande. Som debattskrift har också

[1] Bell nöjde sig med att genom konsonanttecken i olika storlekar antyda om konsonanten stod ensam eller förbunden med annan konsonant, eller om den hade vokal framför eller efter sig; d. v. s. icke *vilken* vokal det var fråga om, utan *var* vokal skulle läsas. Även han måste naturligtvis ha alla konsonanttecknen i en och samma storlek (del I, sid. 246).

stenotakygrafien vunnit sina största lagrar (tack vare framför allt Dahms) och även kommit till användning inom tyska riksdagen; men även utanför yrkesstenografernas krets har systemet fått många varma anhängare och intog ju redan tidigt, vad spridningen beträffar, den tredje platsen bland de tyska systemen.[1]

Det ligger också något visst tilltalande i den lehmannska symboliken, och med rätta räknas den stackars skomakarmästaren som en bland Tysklands mest genialiska systemuppfinnare.

FAULMANN.

1875.

Karl *Faulmann* föddes 1835 i Halle a. S. av fattiga föräldrar. När han var 4 år gammal dog fadern, och modern måste taga plats som städerska i en till »Franckeska stiftelserna» hörande skola. Där fick han senare en friplats, och väckte snart lärarnas uppmärksamhet genom sin begåvning och flit — han fick till och med utanför lärotimmarna hjälp med studierna i både latin, franska och engelska — men 1848, d. v. s. 13 år gammal, måste han lämna skolan och taga plats som sättarlärling i ett tryckeri. På lediga stunder fortsatte han emellertid sina språkstudier, och i tryckeriet fick han vid »sättande» av grekiska, hebreiska och arabiska ord tillfälle att även lära sig dessa alfabet.

Under denna tid hade Faulmann först på egen hand gått igenom en lärobok i Stolzes system och sedan, efter att ha fått några lektioner av en kringresande lärare, skaffat sig en grundlig kunskap i Gabelsbergers system.

Efter vandringar hit och dit fick han 1854, genom förmedling av gabelsbergerska stenografföreningen i München, plats vid ett tryckeri därstädes och 1855 anställning som sättare för främmande språk vid »*k. k. Hof- und Staatsdruckerei i Wien*»[2].

Redan i München, där Faulmann under världsutställningen för första gången fick se stenografiska trycktyper (för Stolzes system), började han på anmodan av Georg Gerber att uppställa en tabell över behovet av stenografiska typer för Gabelsbergers system och i Wien tog han en viktig del i statstryckeriets försök att tillverka typer för såväl gabelsbergersk som stolzesk skrift. Endast för Gabelsbergers system krävdes 1,200 typer, men 1862 började Faul-

[1] Under åren närmast före det stora kriget kom det dock att distanseras av »Nationalstenografien» (v. Kunowski), och sedan Dahms gått sin egen väg, har det under senare åren alltmera gått tillbaka.

[2] Elsinger, *Karl Faulmanns Leben und seine Werke.* Wien 1909. Sid. 9.

mann förbättra dessa och nedbringa antalet till 796, vilka han lät tillverka på egen bekostnad. Dessa typer, som han 1873 sålde till statstryckeriet, kommo under ett par decennier till användning vid tryckning av en del gabelsbergerska böcker och tidskrifter, för att slutligen på grund av metallbristen under det stora kriget nedsmältas.

Under de första åren i Wien hade Faulmann varit ganska vacklande i systemfrågan och betraktade sig själv under nära två år som tillhörande den stolzeska skolan,[1] men sedan han kommit i närmare beröring med Leopold Conn (1820—76) och Ivan Markovits (se Ungern), blev han åter gabelsbergare och kom så småningom att övertaga undervisningen i skolorna[2] efter Conn, vilken, sedan han 1861 blivit chef för stenografbyrån i riksdagen, ej längre hade tid att ge några lektioner. Något senare lämnade Faulmann statstryckeriet, för att kunna helt ägna sig åt stenografien. År 1864 blev han ledamot i statens prövningskommission för Gabelsbergers stenografi, och 1884 av kejsar Franz Joseph utnämnd till »Professor».

I början av 1865 uppdrog »*Zentralverein der Stenographen des österreichischen Kaiserstaates*» åt Faulmann att utarbeta en promemoria över olika skrivsätt, förbättrings- och enhetsförslag inom gabelsbergerska skolan, men ju mer han kom in i detta arbete, dess mer insåg han, att endast en omarbetning från grunden skulle göra det möjligt att få en snabbskrift, som motsvarade tidens krav på regelbundenhet och enkelhet i systembyggnaden, samt att detta bäst skulle kunna ske i samband med en sammanjämkning av systemen Gabelsberger och Stolze. Han vände sig också direkt till Stolze och bad om dennes medverkan härtill, på vilket han emellertid fick ett avböjande svar.[3] Detta var i september 1865.

Faulmann lämnade då tanken på en sammanjämkning av de båda systemen och koncentrerade sig på att söka förenkla Gabelsbergers system.

Ett år senare offentliggjorde han i »*Österreichische Blätter für Stenographie*» sitt »*Entwurf einer radikalen Reform des Gabelsbergerschen Systems*», i vilket underlängderna voro avlägsnade och vokalerna — sedan man förgäves försökt sig på en ren förljudssymbolik — vid tryckningar och utböjningar inlagda i *föregå-*

[1] Enligt egen uppgift i den gabelsbergerska tidskriften »*der Kammerstenograph*», via Elsinger. *Faulmanns Leben etc.* Sid. 18.

[2] Att stenografien redan vid den tiden blivit läroämne i de österrikiska mellanskolorna, var framför allt Conns verk.

[3] Så väl Faulmanns brev till Stolze som dennes svar finnas båda ordagrant återgivna i *Stolze-Bibliothek.* Band VII—VIII. Sid. 92 och 98.

ende, vid olika höjdställningar i *efterföljande* konsonanttecken. Alfabetet närmar sig Stolzes system, med bland annat Stolzes *r* i stället för det gabelsbergerska tillbakalutade raka strecket, som överförts till *j*. För att kunna användas i den symboliska vokalbeteckningen vid sänkning skrevs *l*-punkten även åt höger (Gabelsbergers *a*).

Vokalschema.

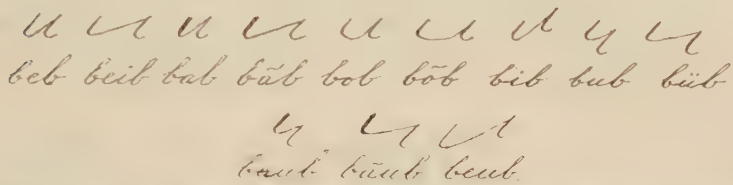

Dubbelkonsonant betecknas, där så ske kan, medelst förstoring, och i möjligaste mån skiljer Faulmann på konsonantförbindningar och konsonanter med vokaler emellan.

Detta Faulmanns reformförslag väckte stor uppståndelse, ja rent av förbittring, inom gabelsbergerska skolan, och nedgjordes till den grad i den stenografiska pressen, att han i december 1867 under pågående polemik beslöt sig för att taga tillbaka detsamma; och dock skulle detta Faulmanns, som det tycktes, resultatlösa försök senare visa sig ha varit en mycket viktig tilldragelse i den tyska stenografiens historia. Det var det första betydelsefulla försöket till en sammanjämkning mellan Gabelsbergers och Stolzes system, och början till en rörelse som skulle leda till system Stolze-Schrey.

Men Faulmann släppte icke tanken på att försöka åstadkomma ett enkelt och lättlärt system, som verkligen skulle kunna bli »*Gemeingut des ganzen Volkes*», och på vilket han nu kunde arbeta utan hänsyn till de äldre systemen.

Efter 7 år, d. v. s. 1874, var han färdig med sin »*Fonografie*», som 1875[1] offentliggjordes av Gustaf Braut, lärare i en folkskola, där Faulmanns barn voro elever. Braut utgav sig emellertid ej alls för att vara uppfinnare till systemet, utan säger tvärtom i förordet, att han fått detsamma från en »*anerkannt hervorragenden Gabelsberger-Stenografen, der seit 30*[2] *Jahren mit Leib und Seele seiner Kunst obliegt*».

Att Faulmann ej gav ut sitt system i eget namn, torde ha berott på, att han på grund av sin ställning till gabelsbergarna, med anled-

[1] Dessförinnan, redan 1874, hade systemet offentliggjorts, även i Brauts namn, i *Wiener Stenographen-Zeitung*.

[2] Litet för mycket tilltaget!

ning av sina reformförsök, ej ansåg sig kunna påräkna ett objektivt bedömande, om han själv stått som författare. Han fortsatte emellertid att undervisa i Gabelsbergers system och behöll sin plats som examinator i den statliga prövningskommissionen, och man har aldrig hört annat, än att han därvidlag samvetsgrant fullgjorde sina plikter. Hur som helst var faderskapet till den brautska boken allt för påtagligt för att kunna döljas, och säkerligen kunde var och en som var något så när hemmastadd i dåtida stenografiska förhållanden, utan vidare förstå, att den »erkänt framstående gabelsbergerske stenografen» var Faulmann,[1] i synnerhet som *elva* av dennes stenografiska arbeten voro annonserade på omslaget till läroboken.

Först 1877 framträdde Faulmann som försvarare av sitt eget system, och sedan Braut egenmäktigt vidtagit en del ändringar, som Faulmann ej gillade, offentliggjorde han själv 1880, sedan ett inkallat systemutskott godkänt hans utkast, en ny lärobok under titeln: *Karl Faulmanns system der Deutschen Stenographie auf fonetische Grundlage (Fonografie). Wien 1880.*

Namnet »*Fonografie*» hänsyftade ursprungligen på att alla ljud skulle noggrant betecknas och alla uteslutningar undvikas, men kom i denna upplaga att mera betyda en »rent ljudenlig stavning», vilken Faulmann dock efter påtryckning från sina anhängare snart måste lämna för att i en ny upplaga av 1883 övergå till en stavning, som mer närmade sig den vanliga ortografien.

De ändringar i fråga om själva grundtecknen, som Faulmann vidtagit sedan offentliggörandet av Brauts lärobok, gällde endast *d h j ch*, och vad *ch* beträffar återtog han 1883 samma hos Braut befintliga tecken, som han 1880 kasserat.

Här har Faulmann genomfört en fullt enhetlig vokalbeteckning, där den symboliska beteckningen, vare sig det är fråga om tryckning eller olika höjdställningar, undantagslöst inlägges i efterföljande konsonanttecken. Slutar ett ord på vokal inlägges tryckningen i små tillfogade nedstreck. Samma lilla nedstreck *utan* tryckning användes som bindestreck mellan två på varandra följande vokaler.

Karakteristiskt för systemet är även att *e* fått ett långt streck, så att det korta bindestrecket kunnat reserveras för konsonantsammansättningar, varigenom en skarp skillnad uppstått mellan dessa och konsonanter med vokal emellan.

Vad konsonanterna beträffa, ha strupljuden fått upptill åt vänster utböjda tecken, tandljuden huvudsakligen raka streck, och läpp-

[1] Redan samma år som systemet offentliggjordes finner man i *Correspondenzblatts Litteraturblatt*, sid. 16, Brauts ovan anförda uttalande återgivet.

Alfabet.

1883.

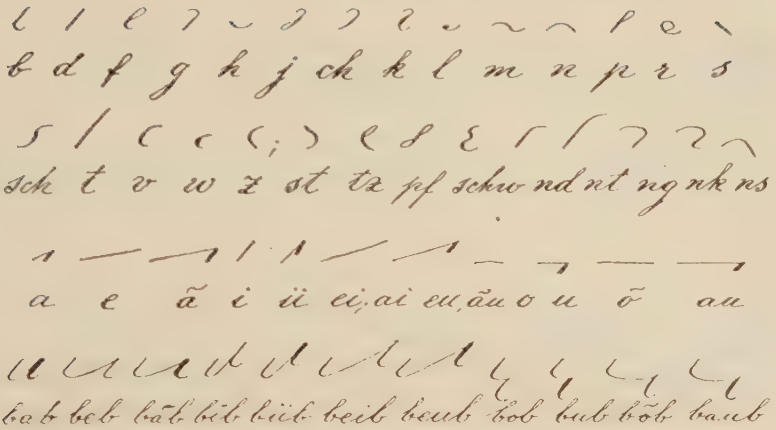

ljuden (utom *p*) tecken utböjda nedtill åt höger; men i övrigt kan Faulmann knappast sägas ha tillämpat sin princip att »besläktade ljud skola ha varandra liknande tecken».

Konsonantfördubbling betecknas för *s m n* genom förstoring, för *l* och *r* genom att resp. punkt och cirkel skrivas nedåt åt höger.

Så vitt möjligt har Faulmann, påverkad av Gabelsberger, sökt i möjligaste mån utnyttja sammansmältningsprincipen för betecknande av konsonantsammansättningarna. I de allra flesta fall sker detta genom att de enkla tecknen utan vidare sammanfogas, men för ett mindre antal sådana sammansättningar finnas särskilda mer eller mindre godtyckliga tecken (av vilka de viktigaste äro upptagna här ovan), vartill komma de två viktiga reglerna: 1. »Förstoring» antyder ett *efterföljande t*, och 2. »Rundning» ett *föregående n*.

Den fonografiska skriften är i sin vanliga form helt och hållet oförkortad, vilket ju var helt naturligt, då Faulmanns mening var, att densamma skulle kunna ersätta och till och med utträngа den vanliga skriften.

För systemets användning som *korrespondensskrift* (diktatstenografi) finnes ett ej ringa antal fasta förkortningar för för- och slutstavelser, artiklar, hjälpverb, pronomen och andra formord, varjämte ändelser kunna uteslutas.

För systemets användning som *debattskrift* krävdes däremot även förkortade *stam*stavelser. Dessa blevo dock för många för att man skulle kunna uppställa ett tillräckligt antal fasta förkortningar, och i stället infördes »fria» sådana (klangförkortningar) för vilka

Sammanhängande text.

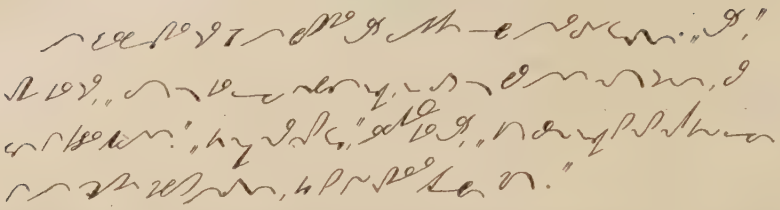

Reproduktion efter *Lehr- und Lesebuch der Faulmannschen Stenographie. Vom System-Ausschusse.* Wien 1910. Sid. 60.

Överföring.

Ein schwerfälliger Stier und ein flüchiger Hirsch weideten auf einer Wiese zusammen. »Hirsch», | sagte der Stier, »wenn uns der Löwe anfallen sollte, so lasst uns für einen Mann stehen, wir | wollen ihn tapfer abweisen.»

enligt faulmannska systemutskottets lärobok av 1910 följande regler gälla:

1. Stamstavelser med inljudande högt tonande vokaler förkortas genom att *efterföljande* konsonant (konsonantsammansättning) utskrives över linjen: för *i* utan vokalstreck och utan tryckning, för *ü* utan vokalstreck men med tryckning, för *ei* med vokalstreck snett uppåt utan tryckning, för *eu* med vokalstreck snett uppåt och tryckning, t. ex.: *e wu imd maske vom gcht gss = Es wurde ihm die Maske vom Gesichte gerissen. klich rjeni r sich t weni bgt = Glücklich derjenige, der sich mit wenigem begnügt.* O. s. v.

2. Stamstavelser med inljudande lågtonande vokal förkortas genom att *efterföljande* konsonant (konsonantsammansättning) utskrives under linjen: för *o* utan vokalstreck och utan tryckning, för *u* utan vokalstreck, men med tryckning, för *ö* med vågrätt vokalstreck utan tryckning, för *au* med vågrätt vokalstreck och tryckning, t. ex.: *Helft, d st (t s) = Helft, die Not ist gross. Gutberg h d er (ch k nst nd) = Gutenberg hat die Buchdruckerkunst erfunden,* o. s. v.

3. Stamstavelser med inljudande medeltonande vokal förkortas genom att *föregående* konsonant (konsonantsammansättning) utskrives på linjen: för *a* utan, för *e* och *ä* med vokalstreck, t. ex.: *er h ei sch vständnis für d s bs = Er hat ein scharfes Verständnis für die Sache bewiesen.* O. s. v.

Vanliga skriftens förkortningar användas, och även dess skiljetecken (utom »komma»). Så t. ex. ! = *Meine Herren, Geehrte Versammlung* etc.

Faulmanns fonografi intager en mellanställning mellan de vokalskrivande systemen och systemen med symbolisk vokalbeteckning. Det blev därför också en kompromiss så tillvida, att de bokstavliga vokaltecknen, när de skulle användas som bindestreck i det symboliska vokalschemat, undergingo avsevärda förändringar i så väl längd som riktning.

Genom sin enhetliga efterljudssymbolik tog dock Faulmann det största steget framåt i den stenografiska konstens utveckling, som tagits sedan Gabelsbergers dagar, och hans vokalbeteckning skulle också komma att i stort sett upptagas i bland andra, systemen Schrey, Stolze-Schrey och det tyska enhetssystemet, samt även få stort inflytande på de vokalskrivande systemen Brauns, Scheithauer m. fl.

Att Faulmann själv icke skulle få skörda frukterna av sin epokgörande lösning av vokalbeteckningen torde väl — jämte ogynnsamma yttre förhållanden — ha berott på, att icke blott flera konsonantsammansättningar utan även en del ofta förekommande enkla ljud (i stället för de kasserade underlängderna) fått mindre karakteristiska tecken, varigenom skriften i sin helhet blivit jämförelsevis svårläst.

Detta torde ha varit huvudsakliga anledningen till att Faulmanns system aldrig kom att få någon nämnvärd spridning annat än i Österrike, där det så småningom kom in i flera skolor, och 1924 torde kunna räknat över 3,000 i föreningar eller klubbar inskrivna anhängare.

Faulmann själv i sin anspråkslöshet gjorde icke anspråk på något annat än att ha »konsekvent genomfört Gabelsbergers symboliska vokalbeteckning och konsonantsammansmältningar»,[1] men efter hans död, som inträffade 1894, skulle hans stora betydelse för den stenografiska konstens utveckling bli till fullo uppskattad både inom och utom Tyskland, och även en annan uppfattning om hans personlighet göra sig gällande än den, som ganska allmänt varit rådande vid tiden närmast före och efter systemets offentliggörande.

Mantzel och Mentz kalla honom[2] *»einen der besten Männer, die je für die Kurzschrift gewirkt haben»*; och Johnen säger: *»Faulmann gehört zu den unsterblichen Grossmeistern der deutschen*

[1] Faulmann. *Selbstunterrichtsbriefe.* Wien 1884. Mager. *Buchstabe und Symbol.* Berlin 1906. Sid. 20.
[2] *Archiv.* 1909. Sid. 160.

Kurzschrift, zu den kongenialsten Schülern Gabelsbergers, zu den Ahnherren des Systems Stolze-Schrey», i vilket även Schrey instämmer.[1]

På initiativ av regeringsrådet Kramsall[2] överlämnades 1822 det huvudsakligen inom faulmannska centralföreningen i Wien samlade »Faulmann-arkivet» till österrikiska statliga stenografiska prövningskommissionen, i vars bibliotek dessa omkring 300 inbundna arbeten av eller om Faulmann för alla tider skola minna om den förre sättarlärlingens lärdom och oerhörda arbetsförmåga.

SALING.

1877.

A. *Saling* i Berlin offentliggjorde 1877 »*Anleitung zur deutschen Schnellschrift*», som visade sig vara ett försök till införande av rent bokstavliga vokaltecken dragna *uppifrån nedåt.*

Systemet kan enligt utsago i förordet *genomgås* på en halv timma, och av den, som kan flytande läsa och skriva vanlig skrift, *inläras* på några få timmar.

Att systemet *är* lättlärt kan ej heller bestridas, och det är även både lättskrivet (vartill bidrager de från Stolze hämtade *r*- och *l*-tecknen) och lättläst, men till följd av att vokaltecknen i de flesta förbindningar kräva två penndrag, blev dock skriften i sin helhet allt för lång för att göra skäl för namnet snabbskrift.

Alfabet.

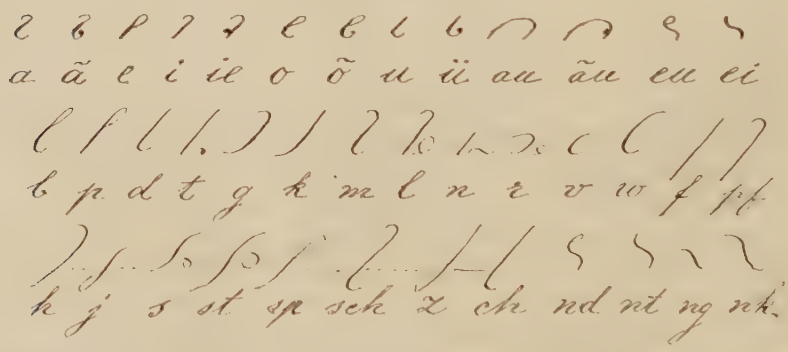

[1] Schrey, »*Welches Stenographiesystem ist das beste?*« Berlin 1910. Sid. 54.

[2] Emil Kramsall, född 1864, var redan som ung en mycket skicklig gabelsbergare, men lärde sig 1883 av Faulmann själv dennes system, och blev efter Faulmanns död lektor i stenografi vid Wiener-universitetet och medlem av den österrikiska statliga prövningskommissionen för stenografi.

E betecknas i regel inuti ord medelst ett långt bindestreck samt i början och slutet av ord medelst ett vågrätt streck. Bitecknen användas i konsonantsammansättningar samt i böjningsändelser. För *-er* och *-el* begagnas dock i stället för bitecknet ett uppåtdraget vågtecken (snett uppåtdragna *n* och *m*). *T*-tecknet kan i slutet av ord skrivas uppåt.

Dubbelkonsonant ävensom långa vokaler betecknas med *h*-punkten tillfogad nedtill (den s. k. förstärkningspunkten), eller medelst tryckning.

Härtill komma ett dussin mer eller mindre godtyckliga beteckningar för för- och slutstavelser — de förra stående över linjen, de senare under densamma — samt ett 50-tal förkortningar för formord. Stavningen är rent ortografisk.

Anmärkningsvärt är, att man i Salings utböjning av konsonantstaplarna som skiljemärke mellan *b* och *p* samt *t* och *d* (ävensom upptill mellan *g* och *k*) finner samma idé, som senare i större utsträckning skulle tillämpas av Scheithauer m. fl.

Sammanhängande text.

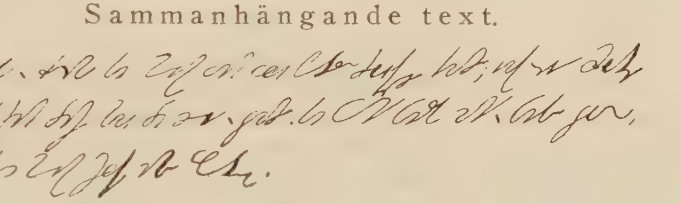

Reproduktion efter Saling, ***Anleitung zur deutschen Schnellschrift.*** Berlin 1877. Tab. 3.

Överföring.

Es[1] *reden und träumen die Menschen viel, von besseren künftigen Tagen; nach einem glücklichen, / goldenen Ziel, sieht*[2] *man sie rennen und jagen. Die Welt wird alt und (wird) wieder*[3] *jung, / doch der Mensch hofft immer Verbesserung.*

[1] Bitecknet för *s*. [2] *H* utskrivet och *t* draget uppåt. [3] Det särskilda tecknet för *-er* = ett snett uppåt draget *n*.

Här är över allt tryckning använd i stället för förstärkningspunkten för att beteckna såväl dubbelkonsonanter som *ä ie ö ü* och *äu*.

VELTEN.
1876.

Mer än något annat tyskt system har Stolzes eggat till nya försök, vilka framför allt yttrat sig i strävan efter enlinjighet och enhetlighet i volkalbeteckningen.

Redan under Stolzes livstid hade Jacobi (1850), som antydde de höga och låga vokalerna genom punkter över och under konsonanterna, samt Günther (1851) och Reinicke (1858) offentliggjort enlinjiga omarbetningar av systemet, och icke ens systemets omdaning 1872 (Nystolze) gjorde slut på dessa reformförsök.

Redaktören av den stolzeska tidskriften »*Hammonia*», Wiencke, inlämnade 1874 ett förslag till omarbetning av systemet, där trelinjigheten och de tre teckenstorlekarna borttagits, samt den symboliska beteckningen för bistavelser överförts även till stamstavelserna. Prövningskommissionen i Berlin erkände fördelarna av att huvud- och bistavelser åtminstone i princip betecknades på samma sätt, samt att ordbilderna, utom när det var fråga om diftonger, började på linjen, men ansåg sig ej kunna upptaga förslaget, »*weil dann von dem Stolzeschen System nicht mehr viel übrig bleibt*».[1]

Samma år hände emellertid något, som satte ny fart på förenklingssträvandena. Dåvarande generalpostmästaren *Stephan* ville införa stenografien inom postverket, men förklarade Stolzes system olämpligt på grund av dess trelinjighet och uppdrog åt ledamoten av Dresdeninstitutet, professor Krieg, att utarbeta en gabelsbergersk poststenografi,[2] som dock icke vann många anhängare.

Bland raden av mera betydande försök att få till stånd en enlinjig stolzesk skrift möter oss först *Veltens* 1876[3] utgivna »*Neue deutsche Schulstenographie*».

Wilhelm *Velten*, född 1841, var, då han offentliggjorde sitt system, folkskollärare i Essen a. d. Ruhr, samt blev senare rektor i en högre folkskola därstädes. Han skaffade sig omfattande kunskaper i olika ämnen, och blev vida känd som framstående pedagog och utmärkt föredragshållare.

Efter att under skoltiden av en händelse ha kommit att försöka sig på det mera okända systemet Halbmeyer,[4] lärde han sig senare Stolzes system och blev en ivrig anhängare av detsamma samt med tiden en av västra Tysklands mest kända praktiker. Tillsammans

[1] Faulmann, *Historische Grammatik der Stenographie*. Sid. 238.
[2] Offentliggjord i *Deutsches Postarchiv*. Berlin 1874. N:o 18. Sid. 566 o. f.
[3] Redan 1875 hade Velten utskickat ett prospekt med fullständig systemöversikt.
[4] *Leichtfassliche Anleitung zur Schnellschreibekunst*. Bern 1859.

med sin lärare H. Rüter utgav han den mycket populära »*Stenographischer Kurier*», och genom entusiasmerande föredrag och förmågan att kunna intressera sina elever bidrog han i hög grad till stolzeska systemets framgångar.

Velten, som ursprungligen varit gammalstolzean, fann visserligen att reformen av 1872 betydde en stor förbättring men ville gå ännu längre på förenklingens väg. Enlinjigheten måste fullt genomföras och dessutom antalet förkortningar förminskas.

Vad konsonantalfabetet beträffar, ansåg han inga väsentliga förändringar nödvändiga. De enda skiljaktigheterna av någon betydelse voro, att *nd* blev ett rakt streck, hälften så stort som *n* (således det raka strecket i fyra storlekar), att bitecknet för *n* blev en punkt[1] (efter 1888 ett litet vågrätt streck) samt att de tre gabelsbergerska s. k. underlängderna användes för *schm, schw* och *zw*.

Vokalschema.

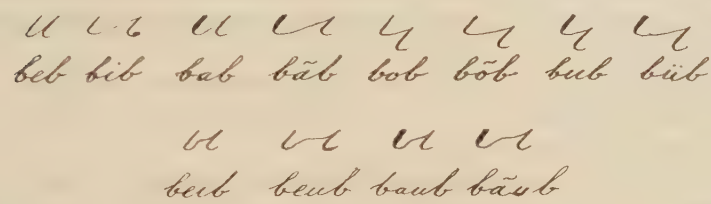

Liksom Stolze använder Velten för sin vokalsymbolik såväl tryckning som olika långa bindestreck, men har som synes på ett ganska tilltalande sätt inpassat dessa hjälpmedel i en enlinjig vokalbeteckning, där tryckningen inlägges i förtecknen, under det att ställningsförändringar, om man bortser från konsonantsammansättningarna, endast förekommer som sänkning av eftertecknen. Karakteristiskt för Veltens vokalbeteckning var också införandet av de arendsska vågtecknen för diftongerna.

Sammanhängande text.

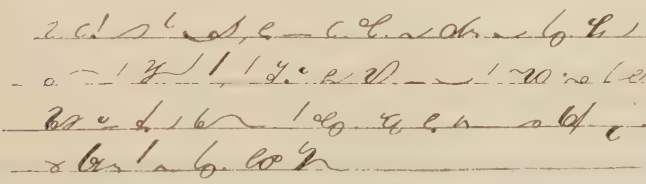

Reproduktion efter Velten, *Neue deutsche Schulstenographie*. Essen 1876. Tab. XVII.

[1] Att Velten ej kunde behålla Stolzes *n*-tecken berodde helt naturligt på risken av detsammas hopblandande med de vågiga vokaltecknen.

Överföring.

M. H.! Ich bin überrascht, von dem H. Ref. eine Lektion über pol. Anstand zu erhalten, / der sich nicht gescheut hat, die Adr. an Se. Maj. den König[1] *nicht einmal in einer civilis. / Sprache an den Thron zu bringen. Die Revol. erhob von Neuem ihr blut. Haupt. / Eure Partei hat einen pol. Fehler begangen.*

[1] Stående förkortning.

Börjar en stavelse med *e i ei eu,* så betecknas dessa med bindestreck efter samma grunder som vid den symboliska vokalbeteckningen. Eljest användas de bokstavliga tecknen i början av ord, liksom alltid i slutet.

Nya upplagor, ytterligare något förenklade, offentliggjordes 1881 och 1888 (6. upplagan 1894), och 1891 tillkom för debattskriften en »*Parlamentsstenographie*».

Velten arbetade med stor energi och skicklighet på spridningen av sitt system, och 1890 kunde han räkna omkring 1,200 föreningsmedlemmar.

I senare upplagor kallade han systemet Stolze-Velten, vilket också var det riktigaste; och 1897 hörde han till dem som förenade sig i systemet Stolze-Schrey.

I stort sett kan man säga att Veltens system stod i samma förhållande till Stolzes, som Faulmanns *Radikalreform* till Gabelsbergers system.

År 1903 tog Velten avsked från sin befattning som rektor och flyttade till Laubegast utanför Dresden, där han till sin död 1928 i lugn och ro tillbragte sina sista år, högt aktad och efterlämnande minnet av en mycket framstående stenografpedagog.

In i det sista behöll han intresset för vad som skedde inom den stenografiska världen och lade därtill ett nytt — det för esperanto.

ADLER.

1877.

Oskar *Adler* (1838—1912) var delägare i bankir- och spannmålsfirman Adler & C:o i Berlin.

Han hade länge varit en intresserad nystolzean och arbetat på att få systemet enlinjigt, men kommit till det resultatet, att den stolzeska byggnaden var så metodiskt utarbetad, och allt i densamma så sammanhängande, att en så genomgripande förändring som

borttagandet av trelinjigheten, måste kräva en omarbetning från grunden. Hans lärobok, av honom själv mästerligt graverad, kom ut 1877 under titeln »*Lehrgang der Einzeiligen Kurzschrift*»; och själv anger han sina grundprinciper vara följande:

1. Varje konsonantiskt förljud i en huvudstavelse betecknas med ett tvågradigt eller tregradigt tecken; det konsonantiska efterljudet med ett engradigt tecken.

2. Om ett tvågradigt tecken begagnas som efterljud symboliserar detta ett efterföljande *t*.

3. Engradiga eller halvgradiga tecken ensamma betyda en förkortning.

4. I huvudstavelsens konsonantiska förljud symboliseras enligt vissa regler efterföljande vokal.

5. I bistavelsernas konsonantiska *efterljud* symboliseras föregående vokal.

Alla konsonantstaplar förekomma således i tre storlekar: i vanlig storlek i början av en huvudstavelse eller för att i slutet av en huvudstavelse symbolisera ett tillfogat *t*; förstorat för att enligt vissa regler symbolisera efterföljande vokal; samt förminskat i slutet av stavelser.

Alfabet.

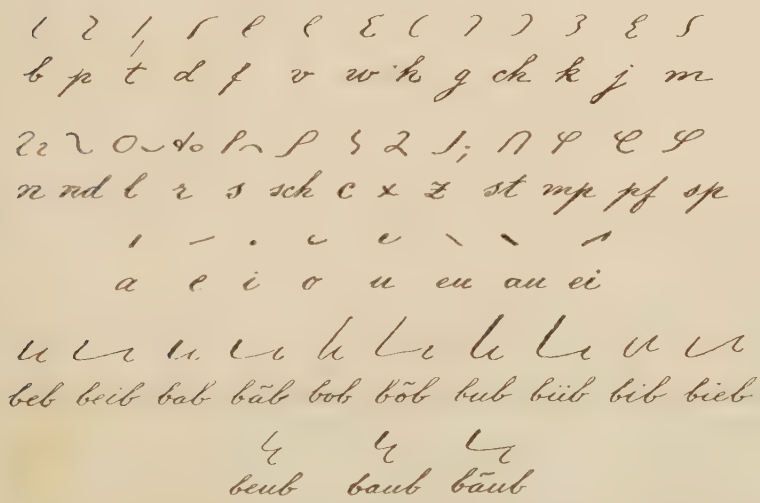

Som synes har Adler för sin vokalbeteckning delvis upptagit den lehmannska metoden.

I *bistavelser* överföres tryckningen till *efterföljande* tecken, som vid *o ö u ü* sänkes och vid *eu au äu* förstoras.

Slutar en huvudstavelse på vokal, så symboliseras denna genom en våglinje, för *e a o u* i vågrät riktning, för *eu* och *au* i riktning nedåt och för *i (ie) ai y ey ay oy* uppåt, varvid de s. k. omljuden erhållas genom förlängning av våglinjen.

Även vad beträffar konsonanttecknen har Adler gått avsevärt mera självständigt till väga än Velten. Endast för *b t f h g ch l r s sch x* (nästan) och *z* använder han samma tecken som Stolze.

För att underlätta konsonantförbindningen samt för att bekvämt kunna beteckna en del böjningsändelser ha *s l n t* fått bitecken, s. k. »stumma tecken». Varför de skola kallas »stumma» är svårt att förstå (i orden »*beklagen*» och »*schlimmen*» här nedan, finner man exempel på hur »stumt» *l* användes).

Konsonantfördubbling erhålles medelst tryckning som hos Stolze.

Sammanhängande text.

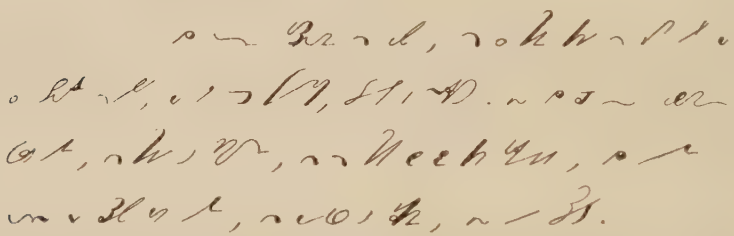

Reproduktion efter Adlers *Lehrgang der Einzeiligen Kurzschrift.* Berlin 1877. Tab. XV.

Överföring.

Wir Menschen beklagen[1] *uns oft, dass die*[2] *guten Tage so wenige sind und | die*[2] *schlimmen*[1] *so viele, und wie mich dünkt,*[3] *meist mit Unrecht. Wenn wir immer ein offenes | Herz hatten, das Gute zu geniessen, das uns Gott für jeden Tag bereitet, wir würden | sodann auch Krafft genug haben, das Übel zu ertragen, wenn es kommt.*

[1] Här användes det s. k. stumma hjälptecknet för *l*. [2] ?. [3] *Ng* övergår genom tryckning till *nk*. Flera godtyckliga förkortningar.

Den adlerska skriften var i sin första form mycket inkrånglad och avsevärt svårare att läsa än Veltens system.

I en tredje upplaga av 1880, som utarbetades under medverkan av Mosetter i Karlsruhe och Boehme i Berlin, vidtogos flera välbehövliga förändringar.

Efterljudssymboliken infördes även i huvudstavelserna, så att vokalbeteckningen blev densamma i huvud- och bistavelser, med undantag endast för *o ö u ü*, vilka allt fortfarande i huvudstavel-

ser symboliserades medelst förkonsonantens förstoring, men i bistavelser genom efterkonsonantens sänkning.

För *st* tillkom ett nytt hjälptecken (ett långt rakt streck). I stället för tryckningen infördes för att beteckna konsonantfördubbling vågtecken, vilka inlades i bindestrecken.

Antalet förkortningar, som i första upplagan varit mycket stort, minskades till 15 förstavelser, 25 slutstavelser och 90 ordförkortningar.

1881 gav Adler även ut en »enlinjig debattskrift».

Systemet vann i Baden och Schweiz ett ganska stort antal anhängare, och den i många avseenden förenklade och förbättrade tredje upplagan syntes lova gott för framtiden — Adler beräknade själv sina anhängare till flera tusen — men den lyckade starten tog ett hastigt slut, då Adler redan 1882 blev kallad att övertaga direktörsplatsen i en stor bank i Berlin och måste upphöra med sin stenografiska verksamhet.

Dock följde han allt fortfarande med intresse stenografiens vidare utveckling och bidrog avsevärt till, att den stolzeska skolan så allmänt gick med på sammanslagningen med Schrey.

Adler dog 1912. Han var onekligen en av de mest framträdande ivrarna för ett enlinjigt stolzeskt system, och ehuru han icke i detta avseende *var* den förste, så fick han dock uppfylld sin uttryckta önskan att på urnan, där hans stoft förvaras, få inskrivna orden:

Oskar Adler.

Urheber der Einzeiligen Kurzschrift.

SIMON.

1879.

Seminarieläraren i Charlottenburg, Dr. Max *Simon* (1826—1899), som förut varit anhängare av Adlers system, gjorde ett försök att förbättra detsamma och offentliggjorde 1879: »*Einzeilige Schul- und Verkehrs-Stenographie, Vereinfachung des Stolzeschen Systems und der Einzeiligen Kurzschrift Adler's.*»

Konsonanttecknen äro desamma som hos Adler med undantag av att *l*, liksom Adlers *r*, kunde skrivas med stapel (och tryckning), att tecknen för *st nd* och *ng* närmast liknade Stolzes, samt att ett par andra konsonantsammansättningar undergått mindre förändringar.

Samtliga tecken förekomma endast i *två* storlekar: engradiga och tvågradiga.

Hjälptecknen för *n s* och *l* äro desamma, som hos Adler, men för *st* användes bitecknet för *s* + ett uppåtdraget streck.

Konsonantfördubbling erhålles liksom i Adlers tredje upplaga genom »vågning» av föregående bindestreck, som även användes för att förändra *ng* till *nk*. Vid konsonantsammansättningar skrivas de enkla tecknen tätt intill varandra, med det eftersta tecknet något lägre.

Vad som mest skiljer Simons system från Adlers är, att han efter faulmannskt mönster upptagit ren efterljudssymbolik, både vad tryckning och olika höjdställningar beträffa, samt lika i så väl huvud- som bistavelser. Dessutom har han vid grupperingen inom vokalschemat icke blott tänkt på ljudens karaktär, utan även tagit hänsyn till frekvensen, för att få största möjliga linjemässighet.

Vokalschema.

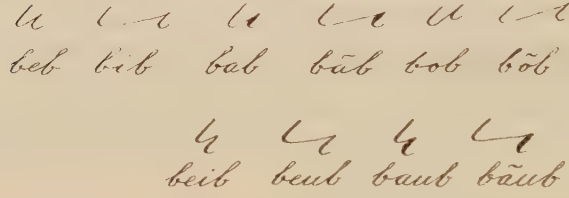

De bokstavliga vokaltecknen erbjuda intet av intresse.

Läroboken är liksom Adlers utomordentligt väl graverad.

Den simonska skriften är lättare att läsa än Adlers, till och med om man — efter att ha lärt sig vokalschemat — endast har dennes dock *något* olika alfabet framför sig.

Sammanhängande text.

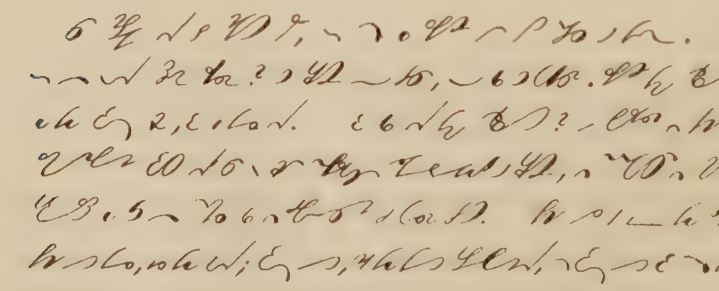

Reproduktion efter Simon, *Einzeilige Schul- und Verkehrs-Stenographie.* Berlin 1879. Tab. VIII.

Överföring.

Alles Gescheidte ist schon gedacht worden, man muss nur versuchen es noch einmal zu denken. Wie kann | man sich selbst kennen lernen? Durch Betrachten niemals, wohl aber durch Handeln. Versuche, deine Pflicht zu tun | und du weisst gleich, was an dir ist. Was aber ist deine Pflicht? O. s. v.

Systemet ändrades i nya upplagor 1881 och 1884, varvid bland annat de stolzeska tecknen för *l n* och *s* infördes som efterljudstecken, samt för beteckning av dubbelkonsonanter den stolzeska tredje storleken i stället för första upplagans vågtecken.

Vad slutligen vokalbeteckningen beträffar, omkastades grupperingen i vokalschemat, så att *o* och *u* fingo byta plats med *i* och *ä*.

Någon nämnvärdare spridning fick icke Simons system.

MERKES.

1880.

Fil. Dr Wilhelm *Merkes* föddes 1860 i Rheydt b. Düsseldorf och dog 1913 i Amsterdam, där han sedan 1889 var lärare i moderna språk vid ett gymnasium samt från och med 1890 ledamot i holländska prövningskommissionen för anställning av lärare i tyska språket.

Under titeln »*Lehrbuch einer neuen einzeiligen, in wenigen Stunden erlernbaren Stenographie*» offentliggjorde han 1880 i Bonn ett nytt enlinjigt stolzeskt system, som dock mera än de närmaste föregångarna närmade sig Gabelsberger.

I inledningen till läroboken säger författaren, att hans system skiljer sig från andras genom att: 1. Det är fullkomligt enlinjigt, d. v. s. ingen ordbild lämnar linjen. 2. Tecknen förekomma endast i två storlekar (som vanliga skriftens bokstäver) och äro oberoende av skrivlinjen. 3. Varje ljud har endast ett tecken. 4. Stående förkortningar finnas endast för förstavelser och ändelser samt några pronomen.

I slutet av ord kan *t* skrivas nedifrån uppåt. Eftersom inljudande *e* symboliseras genom enkelt sammanfogande av omstående konsonanttecken, blev det nödvändigt att efter gabelsbergerskt mönster använda konsonantsammansmältningar eller, där detta ej gick för sig, utmärka konsonanter utan vokal emellan sig genom korsning dem emellan.

Alfabet.

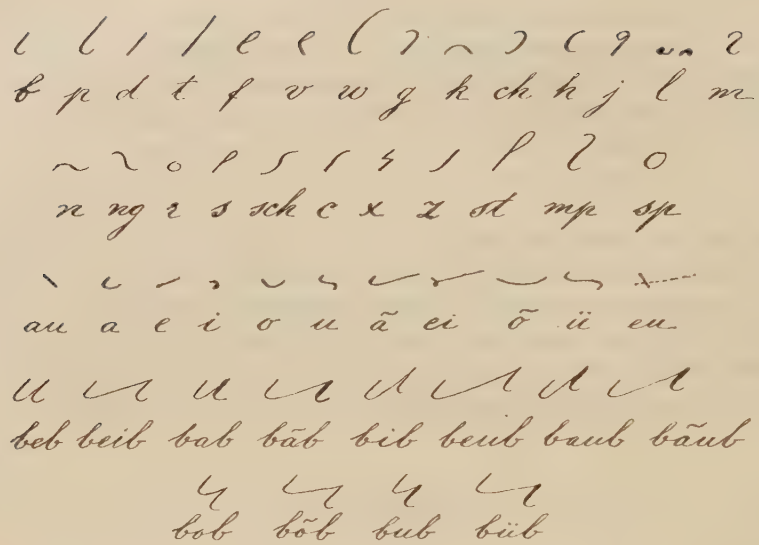

Dubbelkonsonanter utmärkas endast i egennamn, och då genom ett litet vågrätt korsande streck. Långa vokaler utmärkas vid symbolisk vokalbeteckning genom ett litet vågrätt streck över bindestrecken.

De bokstavliga vokaltecknen användas i början och slutet samt inuti ord, då två eller flera vokaler följa på varandra.

Stå två konsonanter tillsammans, så uppbär den första tryckningen, den andra ställningsförändringar, vid den symboliska vokalbeteckningen.

Stå två vokaler tillsammans, så betecknas inuti ord den första symboliskt, i början och slutet av ord den första bokstavligt och den andra symboliskt.

Sammanhängande text.

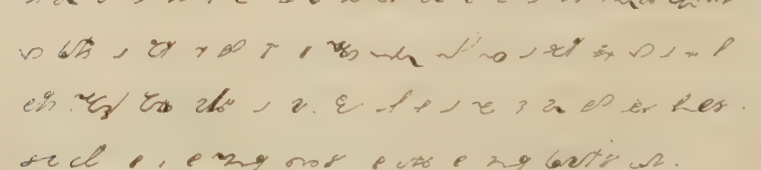

Reproduktion efter Merkes *Lehrbuch einer neuen einzeiligen Stenographie.* Bonn 1880. Sid. 31.

Överföring.

Ist man bis zum Ende des Buches gelangt, so hat man dafür Sorge zu tragen, die nunmehr erworbenen Kenntnisse | auch praktisch zu verwerten und sich dieselben durch ununterbrochene Übung nicht nur zu erhalten, sondern auch zu einem stets | fertigen, unbewusst anwendbaren Material zu machen. O. s. v.

För för- och slutstavelser samt en mängd formord finnas fasta förkortningar, under det att begreppsord kunna fritt förkortas genom att onödiga för- och slutstavelser uteslutas, eller genom utskrivandet av endast början och slutet.

Nya upplagor av läroboken, med en del ändringar, utgåvos av Merkes broder Theodor 1886, 1888 och 1894 och när 1897 även de flesta merkeska föreningarna slöto sig till system Stolze-Schrey, beräknades antalet föreningsmedlemmar till omkring 1,300, d. v. s. ungefär lika många som system Velten hade.

Även *efter* Merkes försök offentliggjordes under åren närmast före Schreys framträdande ytterligare nya sådana att få till stånd en stolzesk enlinjig skrift, bland vilka de av Lenze (1881) och Sartorius (1884) torde ha varit de bästa. Särskilt Lenzes »*Deutsche Volkstenographie*» hör till de bättre försöken i denna riktning och skulle säkerligen vunnit flera anhängare, om ej inlärandet försvårats genom att den frikkeska ortografien lagts till grund för stavningen. Hans system kom ut i en andra upplaga 1884.

FISCHER.
1884.

I Halle a S offentliggjorde teol. kandidaten G. A. *Fischer* 1884 ett nytt på stapelprincipen grundat system under titeln: »*Anleitung zur Neuen deutschen Kurzschrift*», och som gör anspråk på att i högre grad än de andra tyska systemen vara en skolskrift »*im höheren Sinne des Wortes*».

Flera andra bitecken finnas, vilka kunna sägas vara »omvända» huvudtecken skrivna nedifrån uppåt, eller ett utskrivande endast av konsonanttecknens mest karakteristiska formbildning (utan stapel), d. v. s. enahanda förkortningsmetod, som på ett annat sätt tillämpas av bröderna v. Kunowski.

Dessa bitecken användas för efterljudande enkla konsonanter, under det att ett huvudtecken i slutet av en stavelse betyder att *t (d)* skall tillfogas.

Alfabet.

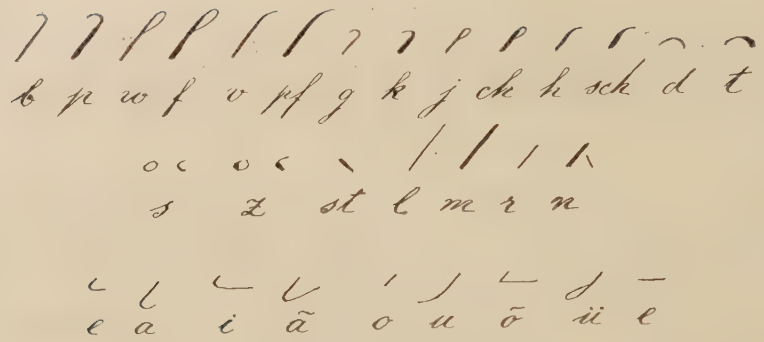

I slutet av ord utskrives endast halva *s*-cirkeln. Dubbelkonsonant erhålles genom att resp. huvudtecken något förlängas nedåt. *Ng* och *nk* antydas genom att resp. tecken för *g* och *k* skrivas tillbakalutade, och gör man det tillbakalutade *g* mera utdraget, så får man ändelsen *-ung*.

Vid ordbildningen förenas de skarpt börjande vokaltecknen direkt med konsonantstaplarna utan hack, under det att sålunda erhållna stavelsetecken sinsemellan förenas medelst döda (ofta långa) bindestreck.

Sammanhängande text.

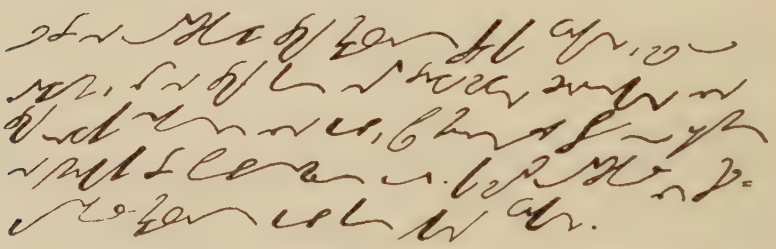

Reproduktion efter Fischers »*Anleitung zur Neuen deutschen Kurzschrift*». Halle a/S. 1884. Tabell 7.

Överföring.

Auch[1] *von*[2] *der symbolischen*[3] *Vokal-bezeichnung*[4] *muss man verlangen,*[5] *dass sie | anzeige,*[4] *ob*[6] *der Vokal mit (dem) vorher-gehenden Konsonanten oder | Vokal zusammen*[7]*-klingt oder nicht, was besonders für die Schreibung | der Eigennamen von Wichtigkeit*

ist. Man darf symbolische und buch|stäbliche[8] *Bezeichnung nicht mit einander vermengen.*

[1] I början av ord utskrives av *au* endast uppstrecket. Bitecknet för *ch*. [2] Böjning åt vänster med ögla = *o*. [3] Bitecken för *s* och *m*. [4] *Z* = *sch*? [5] Bitecknet för *r*. [6] Bitecken för både *o* och *b*. [7] Rundningen framför *u* = *z*. [8] *St* tycks att dömma även av andra exempel i läroboken kunna skrivas kursivt.

Fischer säger sig vid utarbetandet av sitt system ha i möjligaste mån sökt befordra lättlärdheten, och när man först slår upp läroboken, frestas man också att tro, att han lyckats, ty den innehåller endast 6 trycksidor. Men på dessa 6 sidor har han samlat en sådan mängd undantagsregler, att det kan ifrågasättas, om icke detta system bör räknas som ett av de mera svårlärda.

Å andra sidan synes Fischer mer än någon annan ha utnyttjat alla stapelprincipens möjligheter, och anmärkningsvärt är, att han i motsats till Arends låtit flera vokaltecken, liksom Fayet, bilda en nedåtdragen fortsättning till konsonantstaplarna samt använder utböjningar även åt vänster för att beteckna vokal *i och för sig*.

Genom användningen av tryckning för att skilja *p* från *b*, *t* från *d* o. s. v., har det blivit möjligt att komma ifrån de många mindre karakteristiska skiljaktigheter olika teckenformer emellan, som förekomma i andra på stapelprincipen grundade system. Tryckningen lämpar sig också särskilt väl för att i en *tysk* stenografi särskilja dessa varandra närstående konsonantljud, *p b* etc., vilka så ofta övergå i varandra, men att, som Fischer gjort, även använda densamma för att skilja *m* från *l*, *n* från *r*, *n* (bitecknet) från *st* och *sch* från *h* torde icke kunna försvaras.

En egendomlighet hos Fischer är, att han icke, som de flesta andra »språkmålarna», låter läpp-, tand- och gomljud skiljas åt genom olika formbildningar, utan härtill använder olika teckenstorlekar och därvid icke, som vanligt, sätter tandljuden mellan de båda andra ljudgrupperna, utan gomljuden i mitten.

Någon nämnvärd spridning fick Fischers »*Neue Kurzschrift*» icke, och mängden av bitecken samt ovannämnda tryckning för att särskilja *m* från *l* etc. torde ha varit tillräckliga skäl härför.

F. v. Kunowski, som särskilt intresserat sig för detta på stapelprincipen grundade system, beklagar, att detsamma icke efter förtjänst uppskattats och anser »att det varit mycket mera berättigat att bilda en skola än systemen Arends och Roller».[1]

[1] v. Kunowski, *Die Kurzschrift als Wissenschaft und Kunst. II.* Sid. 80.

NOBBE.

1886.[1]

Att icke ens i våra kvinnoemancipationens dagar, då antalet kvinnliga stenografer är oerhört mycket större än antalet manliga, och då nya stenografiska system växa som svampar ur jorden, man icke också finner kvinnor bland systemuppfinnarna, är ju högst märkvärdigt.

Visserligen ha kvinnor givit ut läroböcker och översättningar samt med stor energi och skicklighet arbetat på stenografiens spridning — bl. a. Mrs. Pernin i Amerika, Miss Ellis i England, M:me Estoup i Frankrike och Fru Jetta Lundgren i Sverige — men går man igenom alla mera kända äldre och yngre stenografhistoriska arbeten, så finner man endast två kvinnliga systemuppfinnare, nämligen »Lady Scott» (om »hon» nu verkligen var en kvinna)[2] samt fru Catharine *Nobbe*.

Catharine Siebert var dotter till en lantbrukare utanför Kassel och fick efter föräldrarnas tidiga bortgång en god uppfostran hos släktingar därstädes. Efter att 12 år ha levat i lyckligt äktenskap med bagarmästaren Nobbe i Rinteln a Weser blev hon änka och förlorade även snart sin ende son, varefter hon ägnade sig åt att ge lektioner i musik.[3]

Bliven änka började hon även livligt intressera sig för stenografien och offentliggjorde 1886 ett eget system under titeln »*Neue Schnellschrift*».

I förordet till sin lärobok säger hon, »att det kanske varit bättre om jag dröjt med offentliggörandet, så att jag kunnat ytterligare förbättra systemet och själv lärt mig skriva så fort som det är möjligt med något annat system, men den gode Guden kan snart sätta en gräns för livet, och jag ville dock icke gärna taga med mig under jorden, det som Gud givit mig utan, om Gud så vill, låta det bli till välsignelse för mänskligheten». Kanske hade fru Nobbe en förkänning av att hon ej länge skulle leva, ty hon dog efter en kortare sjukdom knappa 4 veckor efter systemets offentliggörande.

Läroboken var i kvartformat och omfattade 118 sidor i väl utförd litografi.

Systemet är en positionsstenografi påminnande om Bredes och Billharz', vilka hon dock av allt att döma aldrig sett. Det låg ju

[1] Årtalet för tryckningen finnes ej angivet, men förordet är undertecknat i september 1885.

[2] Se sid. 57.

[3] Mantzel i *Archiv für Stenographie*. 1892. Sid. 10.

också nära till hands, att en musiklärarinna själv kunde komma på idén att använda sig av notlinjerna för att kunna ge tecknen olika betydelse i olika ställningar.

I de flesta andra positionssystem ha vokaltecknen fått sin betydelse i olika höjdställningar uppifrån nedåt, antingen i alfabetisk ordning, som t. ex. hos Brede, eller i ordning efter vokalernas tonhöjder, som hos »Lady Scott», men fru Nobbe går härvidlag sin egen väg och tager dem visserligen i alfabetisk ordning, men *nedifrån uppåt* som i »noterna».

Tecknen för de enkla vokalljuden fördelas på *notlinjerna*, diftonger och omljud *i mellanrummen* (*o ü ö eu au* med tillfogade streck, vilka alltid utskrivas).

Alfabet.

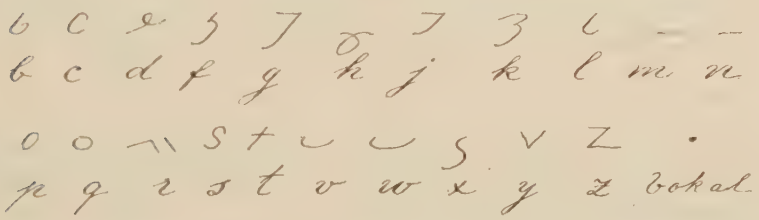

Konsonanttecknen äro, som synes, i några fall påminnande om motsvarande vanliga skriftens bokstäver.

I början av ord utskrives vokalpunkten på sin bestämda plats och sammanbindes med följande konsonanttecken, men eljest symboliseras vokalerna genom att föregående konsonanttecken ställas på resp. vokalplatser.

Dubbelkonsonanter betecknas medelst tryckning utom för *m* och *n*, vilka (på grund av sin olämplighet för tryckning) dubbelskrivas.

Av lärobokens 118 sidor äro 98 använda för övningstext, bestående av 18 kapitel ur Johannes Evangelium.

Fru Nobbe var även hon, som de flesta andra systemuppfinnare, fullt övertygad, att hennes snabbskrift överträffar alla andra, men hon är dock, i motsats till »Lady Scott», en anspråkslös kvinna, och ger äran åt Gud. Hon säger i förordet till läroboken bland annat: »*Dem männlichen Scharfsinn ist es bis jetzt nicht gelungen, die Sache so einfach darzustellen, dass jedermann die Wohlthat, schnell schreiben zu können, geniessen kann. Nun hat Gott der Herr es einem nicht im mindesten gelehrten, nein einem ganz einfachen Weibe, geschenkt, die Idée dazu gegeben, und darnach auch wiederum geholfen, die Zeichen immer mehr zu vereinfachen, damit*

die Schrift immer rascher, dabei aber doch deutlich und klar kann ausgeführt werden.»

Sammanhängande text.

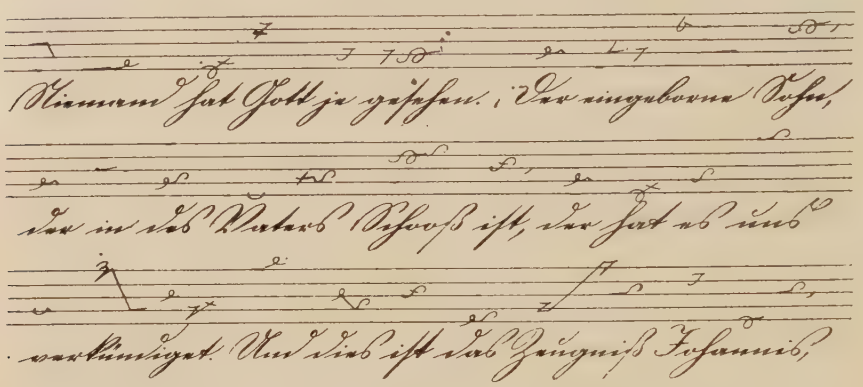

Reproduktionen efter Catharine Nobbes »*Neue Schnellschrift*». 1886. Sid. 25.

Obs.! Vokalstrecken i olika längder och på olika platser för *ie*, *ü* och *eu*, samt korsningen för *t*, varvid ofta stapeln uteslutes. Ordbilden för »*ist*» på mellersta raden består av *i*-punkten + ett nedåtskrivet *s* + *t*-korsningen. Tryckningen på tvärstrecket i *Gott* = dubbelt *t*. Förkortningen för *und* = *d* ovanför *u*-platsen.

När denna »*Neue Schnellschrift*» 1886 offentliggjordes, hade den uppfattningen sedan länge tillbaka ganska allmänt stadgat sig, att s. k. positionssystem, på grund av svårigheten, att i hastigheten under skrivandet träffa den rätta platsen, icke ha praktiskt värde, och detta gäller även fru Nobbes skrift med dess 9 höjdställningar. Densamma visar kanske mer än någon annan positionsstenografi att enkelhet i teori icke alltid *behöver* betyda ett underlättande av det praktiska utförandet.

HESSE.
1886.

Geh. Justizrat M. *Hesse* i Brandenburg tävlar med Zimmermann om att vara Tysklands mest produktive systemuppfinnare, ehuru Hesse i motsats till denne icke kommer med nya system utan har sökt, visserligen under nya namn, att utveckla och förbättra sin 1886 offentliggjorda »*Welt-Kurz- und Schnellschrift*».

Den blev 1889 *Idealstenographie*, 1890 *Deutschnational Kurz- und Schnellschrift*, 1892 *Ortho-Stenographie* (1893 under form av ABC-bok), 1894 *Natürliche Stenographie*, 1899 *Weltstenographie*,

1905 *Universalstenographie*, 1907 *Einheitsstenographie*, 1910 återigen *Ortho-Stenographie* och slutligen 1920 *Phonetische Ortho-Stenographie*.[1]

Alltsedan 1892 har grundalfabetet varit oförändrat detsamma.

Alfabet.
1892—1920.

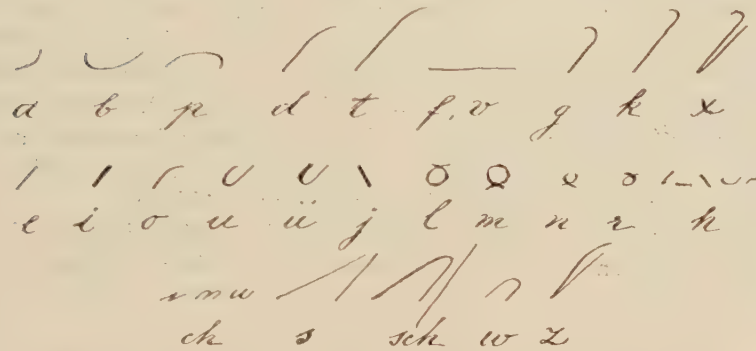

För Hesse har vid val av tecken ljudens fysiologiska egenskaper fått vara avgörande, och han går därvidlag till sådana ytterligheter, att man har svårt att förstå, hur det är möjligt att tro på betydelsen av dylika grunder.

Så t. ex. motiverar han tecknen för *h sålunda:*[2] »Vid frambringande av ljudet *h* går luftströmmen vidare i samma riktning rakt framåt, men endast ett litet stycke och därför blir det naturliga tecknet för *h* ett litet raklinjigt streck. Men när sådana små streck hastigt kastas ned på papperet, bli de, som erfarenheten visat, icke alltid raklinjiga, utan taga alla möjliga olika former. Därför kunna alla mycket små tecken tjäna som beteckning för *h*. De ha också fördelen av att utomordentligt lätt kunna förbindas med olika större tecken.»

Lika märkvärdigt är resonemanget i fråga om *sch*. Han säger: »Man kan skriva *s* + *c* + *h* eller *s* + *ch*, men man måste av en strängt fonetisk stenografi kunna begära att få ett särskilt tecken för detta enkla ljud. *Sch*-ljudet frambringas med vitt öppnade läppar, och så att luften passerar icke blott den övre tandraden utan också den nedre och kommer ut i en bred ström. Då en sådan ström icke lämpligen kan betecknas medelst från en punkt strål-

[1] Ortho = rät. Orthoepi = konsten att rätt uttala ett språk.

[2] Hesse, *Begründung des Systems der Phonetischen Ortho-Stenographie.* Brandenburg 1920. Sid. 8.

formigt utgående raka linjer, måste man nöja sig med att antyda denna vidd av strålknippet genom en rak linje, så lång som avståndet från dess övre ända till den undre. Då emellertid detta stora tecken ej alltid kan passa, behövs även ett mindre och bekvämare bitecken. Detta bör dock ej vara villkorligt utan vetenskapligt grundat. Sådant erbjuder sig lyckligtvis, om man går tillbaka till gammaltyska uttalet av *sch,* som ännu bibehålles i några dialekter. Där uttalas detta ljud som *sk* eller *sg,* och på så sätt får man två nya tecken för *sch,* d. v. s. tecknen för *sk* och *sg.* Bland dessa tre tecken väljer man det för varje särskilt fall mest lämpliga. Men även ett fjärde ännu kortare skrivsätt är möjligt. Det finns nämligen landsändar där man uttalar *sch* framför annan konsonant som endast *s,* t. ex. swach i stället för schwach, och en sådan förkortning kan man också använda i *Ortho-Stenographien.*»

Att sådana grunder för utväljandet av sina tecken icke skänker någon lättskriven skrift torde nedanstående skriftprov visa.

Sammanhängande text.

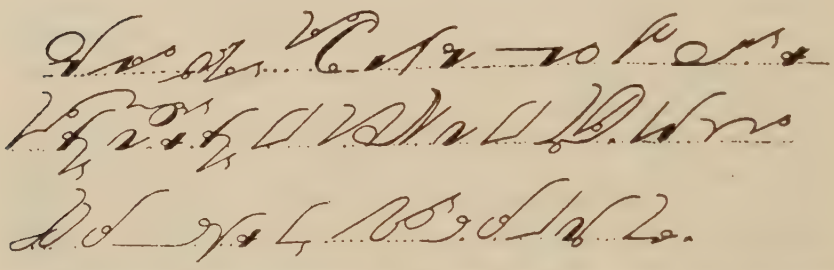

Reproduktion efter Hesses »*Begründung des Systems der Phonetischen Ortho-Stenographie.* Brandenburg 1920. Sid. 37.

Överföring.

Mit[1] *einer erwachsenen Generation*[2] *ist nie viel zu machen in / körplichen*[3] *Dingen wie*[4] *in Dingen des Geschmacks*[5] *wie des Charakters.*[6] *Seid aber / klug*[7] *und fängt in den Schulen*[5] *an, und es wird gehen.*

[1] *t* nedifrån uppåt. [2] I flerstaviga ord skall den betonade stavelsen skrivas *på* linjen. Här således början av ordbilden så högt, för att få *tion* på linjen. [3] *ö* = *oe.* Tryckningen i *l*'s nedstreck = *i.* [4] Tryckningen i *w*'s nedstreck = *i.* [5] Första bitecknet för *sch.* [6] *a*-rundningen inlagd på olika sätt i första *k* och i det långa bindestrecket mellan första *r* och andra *k.* [7] *g* nedifrån uppåt.

SCHREY.

1887.

Ferdinand *Schrey* föddes 1850 i Elberfeld, där han efter faderns tidiga bortgång upptogs av en släkting, som när han fyllt 14 år skaffade honom plats som lärling i en bank. Under fria stunder ägnade han sig med iver åt att lära sig både franska och engelska, och kunde efter 4 år, då lärlingstiden var slut, övertaga en plats som korrespondent för dessa språk. Vid början av kriget 1870 gick han ut som frivillig och var med om belägringen av Paris. Efter krigets slut slog han sig ned i Barmen, där han efter att under flera år ha haft plats i en fabrik blev sin egen. År 1885 övertog han en agentur för Hammonds skrivmaskiner, och 1891 — då bliven generalagent för Hammond — grundade han i Berlin den stora skrivmaskinsaffär i förening med stenografisk undervisnings- och förläggarverksamhet, som han ännu innehar, och som givit honom utmärkta möjligheter att med framgång arbeta för först sitt eget och sedan Stolze-Schreys system.

Samtidigt som Schrey arbetat för den stenografiska konstens utveckling och spridning, har han också försökt att få sina medmänniskor att leva hygieniskt, och i av honom utgivna stenografiska skrifter finner man ofta inblandade goda råd, hur man skall äta och dricka och leva. Själv är han vegetarian och varken röker eller förtär alkohol under någon form.

Vad stenografien beträffar, så hade Schrey 1874 lärt sig Gabelsbergers system, och redan 1877 blev hans namn vida känt genom framförandet av de s. k. »Solinger-teserna», där han utvecklar grunderna för sitt krav på en tudelning av den gabelsbergerska lärobyggnaden.

Dessa ganska oskyldiga teser[1] väckte emellertid ett häftigt motstånd, och sedan Schrey utan framgång 1879 och 1884 till gabelsbergerska stenografförbundet inlämnat förslag gående ut på förenklingar och större regelbundenhet samt själv genom erfarenhe-

[1] De lödo: I. Det övervägande stora flertalet stenografer lär sig icke stenografi för att bli praktiska stenografer, utan för att kunna ha nytta därav i det dagliga livet. Därför är det med fullt erkännande av gabelsbergerska stenografiens användbarhet vid upptagande av föredrag eller förhandlingar m. m., nödvändigt att mera tänka på dess lämplighet som »*Verkehrs- und Geschäftsschrift*».

II. För detta ändamål är Gabelsbergers system fullt tillräckligt sådant det föreligger i den s. k. korrespondensskriften; och i intet fall bör man börja med satsförkortningar, förrän eleven skriver felfritt och läser obehindrat under tillämpande av ordförkortningsreglerna.

III. Då utgivna arbeten i stenografisk skrift icke endast äro bestämda för stenografiska praktiker, utan för skolan i sin helhet, så bör i denna litteratur korrespondensskriften alltid användas, så vida det icke är fråga om läsövningar för debattskriftens inlärande.

ter från egen undervisningsverksamhet blivit ännu mera övertygad om, att han hade rätt, började han arbeta på uppställandet av ett eget system, särskilt lämpat för skolans och affärslivets krav.

I december 1886 visade han ett utkast för några gabelsbergerska vänner, varibland Johnen[1] och gymnasierektorn Oskar Henke i Barmen (senare i Bremen), vilka båda genast blevo intresserade och gåvo honom goda råd. I mars 1887 var en autograferad systemöversikt färdig, som med påskrift »förtrolig» utdelades till några bekanta, varibland genom Johnen till professorn för tyska språket vid universitetet i Basel, Adolf Socin (1859—1904), vilken i stort sett gillade utkastet.

Schrey, Johnen och Socin — alla tre förut gabelsbergare — började därefter att tillsammans, efter vidtagande av en del ändringar, i detalj utforma det nya systemet, som i september 1887 offentliggjordes av Schrey i 4 autograferade tabeller,[2] samt i november i hans »*Lehrbuch der vereinfachten deutschen Stenographie*».

Detta system, som även kallades system Schrey-Johnen-Socin eller endast system Schrey, betydde, jämfört med de andra försöken att åstadkomma en enlinjig stolzesk skrift, ett närmande till Gabelsberger och Faulmann.

Vokalbeteckningen var faulmannsk med enhetligt genomförd efterljudssymbolik. Konsonanttecknen — i Gabelsbergers två storlekar och med hans över- och underlängder — voro mera systematiskt fördelade efter stolzeskt mönster. Således ett försök att förena Gabelsbergers strävan efter tydlighet med Stolzes regelbundenhet och Faulmanns enkelhet.

I slutet av ord fullbordas icke öglorna i tecknen för *h j sch ch* och *z*. *T* efter annan konsonant skrives uppåt. Efter uppåtdraget tecken göres vid behov en liten hake. Konsonantsammanbindning sker genom tät sammanskrivning, varför också liksom hos Faulmann *e* fått ett långt bindestreck.

Karakteristiskt för systemet är, att de stora tecknen utan ögla — *k nk p pt sp mp mpf* och *t* — i början av stamstavelser stå på linjen, men efter vokal delvis sänkas under densamma,[3] d. v. s. övergå till att bli underlängder. Dessa »rörliga» tecken — av Henke döpta till »*Mutabeln*» — ledde visserligen till en del undantagsbe-

[1] Nu (1928) Senatspräsident i Düsseldorf.

[2] Utan att inhämta Schreys och Johnens medgivande hade Socin någon månad tidigare på ett gabelsbergerskt stenografmöte framlagt systemet, vilket torde ha, mer än önskligt, påskyndat offentliggörandet. (Mantzel, *Das Stenographiesystem Schrey-Johnen-Socin*. Sid. 2).

[3] När Schrey kom på denna idé, visste varken han eller hans medarbetare, att såväl Zeplichal och Markovits som Krafft delvis haft samma tanke (Johnen i *die Wacht*. 1896. Sid. 129).

stämmelser, medan å andra sidan skriften, tack vare de förkortade bindestrecken, blev mera linjemässig och något mindre »bredspårig».

Alfabet.

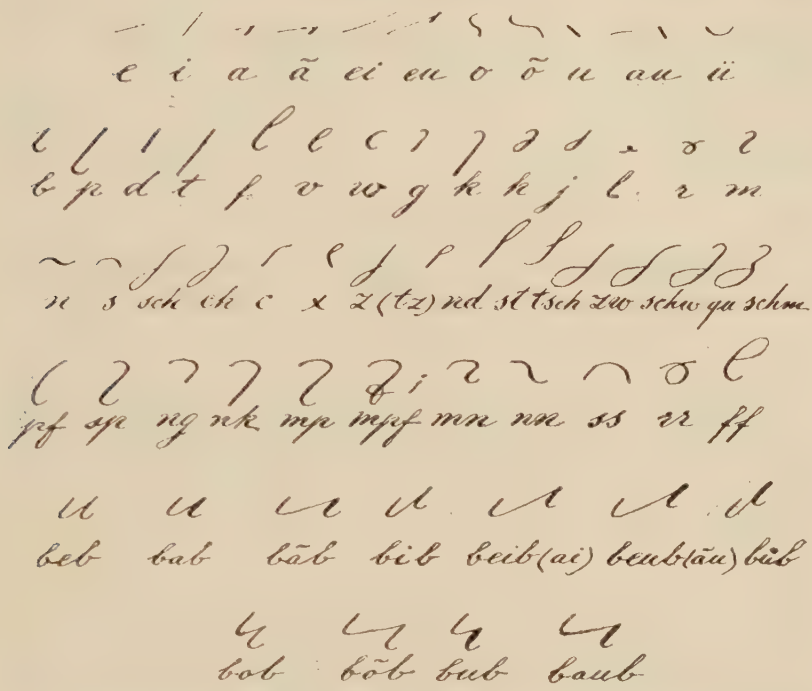

Konsonantfördubbling erhålles för *f m n r* och *s* genom rundning eller förstoring, samt för de återstående konsonanterna genom dubbelskrivning, utom för *k p* och *z*, vid vilka fördubblingen lämnas obetecknad.

7 slutstavelser och 19 förstavelser ha mer eller mindre godtyckliga förkortningar, vartill, förutom de ordförkortningar som äro upptagna bland förstavelserna, ett 10-tal sådana tillkomma.

Schreys läroböcker i debattskrift äro utgivna i två skilda delar: I. *Diktatstenographie*, II. *Freie Kürzung*.[1] Den förra överensstämmer i det stora hela med Simmerleins förkortningsmetod för stolzeska praktiker, d. v. s. inskränker sig till *ordförkortningar*, under det att den senare är ett försök att på systemet tillämpa de gabelsbergerska satsförkortningarna.[2]

---

[1] *Diktatstenographie*. 4. upplagan 1895. *Freie Kürzung*. 3. upplagan 1894.
[2] Mantzel, *Das Stenographiesystem Schrey-Johnen-Socin*. Berlin 1895. Sid. 48.

Sammanhängande text.

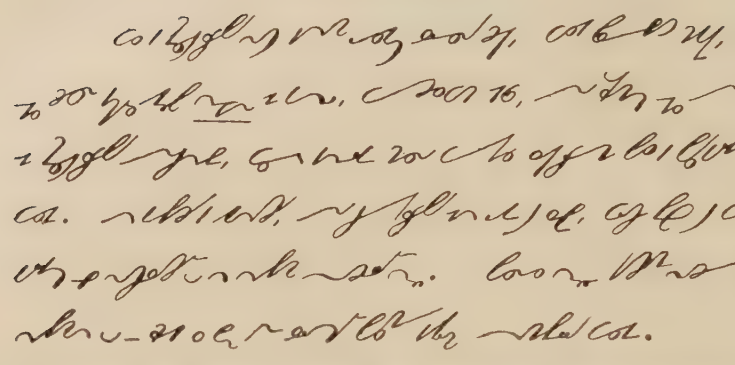

Reproduktion efter Schreys *Lehrbuch der vereinfachten deutschen Stenographie.* Barmen 1888. Sid. 39.

Överföring.

Wer die Kurzschrift nach diesem Lehrbuch erlernt hat, wird freundlich gebeten,[1] *dem Verfasser | oder Herrn Doktor Adolph Socin in Basel, Weihrweg 16, eine Übertragung oder einen Aufsatz | in Kurzschrift einzusenden, worauf dieselben gern weitere Ratschläge für die Fortbildung erteilen | werden.* O. s. v.

[1] Ändelsen *-en* = vågrätt *e*.

Tack vare Johnens m. fl. kända och framstående teoretikers moraliska stöd, samt Schreys energiska och affärsmässiga — kanske allt för affärsmässiga — propaganda, dröjde det ej många år, förrän den »förenklade stenografien» hade distanserat både Arends, Roller och Lehmann, och vad antal anhängare beträffar nått tredje platsen bland de tyska systemen samt blivit en icke ofarlig konkurent till det stolzeska systemet.

År 1895 angavs i den officiellt lämnade statistiken, vad endast själva Tyskland beträffar, 300 föreningar med 5,454 medlemmar och 7,625 undervisade.

De storartade framgångarna utåt kunde dock icke hindra, att även denna unga skola skulle råka ut för inre stridigheter.

Schweizarna, med Socin i spetsen, snart följda även av en del av de tyska schreyanerna under ledning av Kümpel[1] i Hildburgshausen fordrade att Schrey skulle överlämna förlagsrätten till alla sina läroböcker jämte systemorganet »*die Wacht*» åt förbundet, något som denne ej ville vara med om, då han ansåg dessa inkomster

[1] Mest känd för sitt mycket uppskattade arbete på stenografiens spridning bland skolungdom.

nödvändiga, för att han som förut skulle kunna med framgång verka för systemets spridning.

1894 utgingo schweizarna ur förbundet, och 1895 gjorde oppositionen ett, visserligen misslyckat, försök att få Schrey att lämna ledningen ifrån sig.

När tiden för systemets 10-åriga tillvaro närmade sig, synes stämningen vad de tyska anhängarna beträffar ha blivit mera försonlig, och vid förbundsmötet 1896 återvaldes Schrey enhälligt som ordförande; men utan tvivel gjorde denna schism så väl Schrey själv som många andra inom förbundet mera böjda för den 1897 åvägabragta sammanslagningen med stolzeanerna.

Ferdinand Schrey var kanske icke en så lärd teoretiker, som en del andra Tysklands store män på det stenografiska området, men han var klok och praktisk, och hade dessutom förmågan att kunna på ett lättfattligt och övertygande sätt föra fram sina idéer.

Så som han har ingen av de andra tyska systemuppfinnarna förmått göra reklam för stenografien och för sitt system, och honom tillkommer också i främsta rummet hedern av att ha lärt Tysklands affärsmän att inse stenografiens betydelse även för dem — i synnerhet i förening med skrivmaskinen.

BRAUNS.
1888.

Julius *Brauns* föddes 1857 i den lilla mecklenburgska staden Ludwigslust. Efter avlagda examina blev han lärare bland annat i Hamburg samt senare professor och rektor vid högre läroverket i Bergedorf, där han efter inträdet i pensionsåldern 1922 allt fotfarande är bosatt.

Redan i gymnasiet lärde han sig först Gabelsbergers och sedan det gammalstolzeska systemet, men ej förrän 1882 började han på allvar syssla med stenografteoretiska spörsmål, under påverkan av den senare till Sverige överflyttade yngre brodern Wilhelm (sid. 374), som ursprungligen varit rollerian men övergått till Nystolze. Wilhelm Brauns torde också sedermera ha varit en drivande kraft vid de båda brödernas gemensamma arbete[1] för att åstadkomma en stenografi, där skol- och korrespondensskriften skulle vara så enkel som möjligt, under det att alla finare skiljemärken skulle förbehållas debattskriften.

[1] H. M. (Herman Matschenz) i *Deutscher Stenographen-Kalender* 1897. Sid. 162.

År 1888 framlade Julius Brauns i tvenne synnerligen läsvärda arbeten de resultat, till vilka han kommit:

1. »*Welche Anforderungen sind an eine Schulkurzschrift zu stellen, und genügen denselben die bisherigen Systeme? Zehn Thesen*», samt

2. »*Entwurf und Begründung eines neuen Schulkurzschriftsystems und einer auf der Auslaut-Symbolik beruhenden Schnellschrift nebst einem kurzgefassten methodischen Lehrgange der Schul- und Verkehrskurzschrift.*»

I det första av dessa båda i Hamburg[1] tryckta arbeten framlägger Brauns i 10 teser de krav, vilka han anser böra göra sig gällande vid uppställandet av ett stenografiskt system. Dessa äro:

I. Då målet för varje med skolans föreskrifter överensstämmande skrivundervisning är välskrivning (*Schönschreiben*), så böra alla fula och handvidriga (tillbakalutade) skriftdrag helt och hållet uteslutas i en för skolan avsedd stenografi.

II. Då stenografien till följd av sina enkla tecken är synnerligen ägnad att visa språkljudens samhörighet och släktskap, varigenom ljudläran skulle vinna betydligt i åskådlighet, låter den gestalta sig till ett verkligen formbildande undervisningsämne, som icke blir en motsats, utan står i förtydligande sammanhang med övriga ämnen. Därför bör valet av stenografiska tecken icke vara godtyckligt (s. k. praktiskt), utan ske efter språkvetenskapliga, på ljudläran sig stödjande grundsatser.

III. Stavningen i stenografi och i vanlig skrift böra icke vara olika. Ordstympningar och otillförlitligheter skola helt och hållet undvikas.

IV. Ett med starkare tryck av pennan skrivet tecken får icke betyda annan vokal, ej heller annan konsonant än samma tecken utan tryckning.

V. Såväl enstaka bokstäver som hela ordbilder måste vara helt och hållet oberoende av skrivlinjen.

VI. Varje konsonanttecken skall alltid beteckna ett och samma ljud, och ett och samma konsonantljud skall alltid betecknas medelst samma oföränderliga tecken. Så kallade hjälp- och bitecken äro således förkastliga.

VII. Beteckningen av varje särskild vokal skall i alla stavelser (i början och i slutet av ord, i huvud- och i bistavelser) ske på samma sätt.

VIII. Samtliga konsonanttecken få endast finnas i två olika

[1] Förorden äro daterade resp. oktober 1887 och juni 1888.

storlekar (som vanliga skriftens *e* och *l*), deras bindestreck endast i två olika vidder eller höjder.

IX. Varje stenografisk ordbild skall jämte förstavelser och ändelser bilda ett sammanhängande helt och kunna skrivas utan lyftande av pennan.

X. Sammanställningen av flera konsonanter utan mellanstående vokal skall utmärkas genom en så otvetydig förbindningsmetod, att ingen vokal *kan* läsas mellan dem.

Klart och övertygande visar också Brauns, att dessa krav *icke* äro tillämpade i de mest kända tyska systemen, och hans utiäggningar härvidlag äro icke blott lärorika och intressanta, utan även — vilket är mera ovanligt, när det gäller en framstående tysk teoretiker — synnerligen lättlästa.

A andra sidan synes hela denna bevisföring onödig, då det väl är en självklar sak, att ingen systemuppfinnare kunnat samtidigt tillgodose alla dessa olika varandra ofta rent motsatta fordringar. En vinst i ett avseende betyder vanligen förlust i ett annat, och man får vara nöjd, om man med offer här och var kan i det stora hela komma till ett gott resultat.

Man saknar emellertid bland de braunsska 10 teserna det viktiga kravet på att vid tecknens fördelning hänsyn skall tagas till ljudens *frekvens* och *ställning inom orden;* och att Brauns icke tillräckligt uppskattar betydelsen härav synes framgå av ett uttalande i förordet, där han talar om »de vanligen misslyckade försöken att efteråt vetenskapligt rättfärdiga de enligt s. k. praktiska synpunkter uppställda stenografiska systemen».

När han ett halvt år senare i sitt andra arbete framlägger en kortfattad redogörelse för ett eget system och grunderna för detsamma, talar han visserligen om frekvensundersökningars betydelse, men står fortfarande fast vid att man vid uppställande av alfabetet bör låta sig ledas av *ljudläran;* och försvarar detta med »att det ännu icke blivit bevisat, och svårligen låter sig bevisa, att en vetenskapligt uppbyggd snabbskrift nödvändigtvis måste vara *opraktisk*».

Den gängse uppfattningen härvidlag är väl dock snarare, att det skulle vara en högst märkvärdig slump, om talorganens ställningar eller fysiologiska funktioner vid ett ljuds frambringande skulle ha något karakteristiskt gemensamt med *just det tecken*, som i en snabbskrift bäst passar för ifrågavarande ljud.

Att den »språkvetenskapliga» metoden dock medför fördelen, att liknande tecken komma att tilldelas varandra liknande ljud kan ej förnekas.

Huru som helst har Brauns i alla detaljer målmedvetet genomfört sina idéer och fått till stånd en — må vara icke av alla andra »språkmålare» gillad — synnerligen vacker »språkvetenskaplig» gruppering av sina tecken.

Först 1893 offentliggjordes första upplagan av läroboken,[1] men nästan omedelbart efter »utkastets» offentliggörande 1888 hade undervisningsverksamheten börjat, och några föreningar bildats. År 1892 började det intressanta och väl redigerade braunsska organet »*Kurzschriftliche Mitteilungen*» att utgivas, varigenom Brauns kom i förbindelse med sina anhängare och kunde framlägga en del ändringsförslag, vilka också genomfördes i läroboken.

Alfabet.
1893.

Konsonanter.

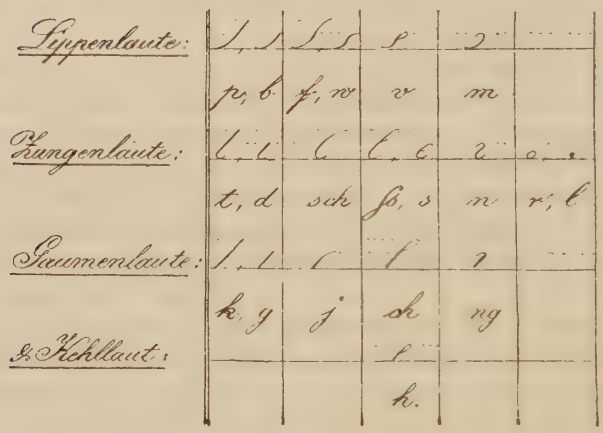

Reproduktion efter Brauns' *Lehrbuch der Stenographie.* Hamburg 1893. Tab. 2.

Punkt- och cirkeltecknen för *l* och *r* skrivas alltid åt vänster. Då *p b f w v* och *n* skola förbindas med ett efterföljande tecken fullbordas öglan. För *z*, som icke finnes upptaget i den braunsska konsonanttabellen, användes en medelstor oval, skriven i samma riktning som *l* och *r*.

[1] Julius Brauns »*Lehrbuch der Stenographie*». *Schul- und Verkehrs-Kurzschrift.* Hamburg 1893.

Vokaler.

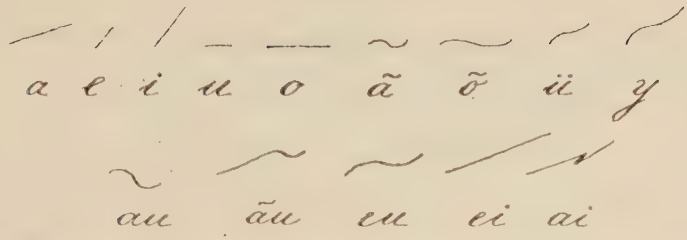

För beteckningen av inljudande vokal gäller, att i regel efterföljande konsonanttecken skrives:

Raka bindestreck.				Vågiga bindestreck.			
För *a* på	linjen,	på långt	avstånd.	För *ä* på	linjen,	på kort	avstånd.
» *e* på	»	på kort	»	» *ö* på	»	på långt	»
» *i* över	»	på kort	»	» *ü* på	»	på kort	»
» *ei* över	»	på långt	»	» *y* över	»	på kort	»
» *o* under	»	på långt	»	» *au*, *äu*, *eu* på	»	på långt	»
» *u* under	»	på kort	»				

Eftersom dessa av konsonanttecknens olika storlekar (former) och placering beroende bindestreck bliva så väl till riktning som längd annorlunda än de bokstavliga vokaltecknen, blir vokalbeteckningen icke rent bokstavlig utan en blandning av bokstavlig och symbolisk sådan, av Brauns själv kallad »relativt bokstavlig» vokalbeteckning, och som utan tvivel i sin mån bidrager att göra skriften mera linjemässig.

I princip återfinner man här Faulmanns efterljudssymbolik, med den skillnaden, att Brauns i stället för den faulmannska tryckningen infört vågformer.

Dubbelkonsonanter betecknas medelst förstoring. I övrigt förenas två på varandra följande konsonanter genom omedelbart sammanfogande, men så att vid större eller medelstora tecken det efterföljande ställes ett halvt radmellanrum lägre.

Tecknen för konsonantsammansättningarna *lt rt* och *zt* erhållas genom att resp. *l r* och *z* skrivas i omkastad riktning, d. v. s. åt höger.

Härtill komma förkortningar för 8 slutstavelser, 27 förstavelser samt ett fåtal exempel på ordförkortningar.

Sammanhängande text.

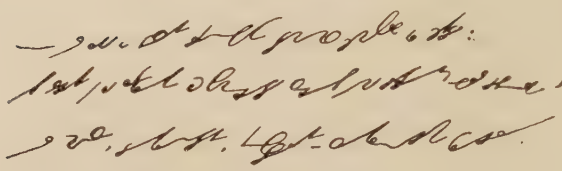

Reproduktion efter *Deutscher Stenographen-Kalender* 1896. Sid. 151.

Överföring.

Aus einer Rede des jetzigen[1] *preussischen Finanz-Ministers Dr. Miquel:*[2] / *Ich erblicke in dem Fortschreiten der Stenographie zugleich eine Befreiung unserer Behörden von*[3] / *einer unnutzen, weitläufigen, kostspieligen und zeitraubenden Schreiberei.*

[1] *Tz* = *z* med tryckning, ändelsen *-en* = något mera lutande *e*. [2] *Qu* = *kw*. [3] Skall vara *v utan* tryckning.

När Brauns i sina 10 teser förkastade sådana grafiska hjälpmedel som tryckning, olika höjdställning samt alla enligt hans mening icke fullt kursiva beteckningar, så var detta endast med tanke på en stenografi *för skolan*, ehuru han senare tycks utsträcka samma krav även till sin »*Verkehrsschrift*».

Det kan emellertid ifrågasättas, om icke beteckningssätt, vilka anses vara för svåra att utföras av skolungdom, också i en debattskrift skulle ge anledning till otydliga och mindre lättlästa ordbilder.

Härom äro emellertid åsikterna delade, och bröderna Brauns höra till dem, som anse att dylika, för en skol- och korrespondensstenografi kasserade hjälpmedel, mycket väl kunna användas av i större hastigheter tränade debattstenografer. De ha också konstruerat en debattskrift efter en ny[1] sinnrikt uttänkt och konsekvent genomförd förkortningsmetod, som grundar sig på att efterföljande konsonanter symboliseras i *föregående* konsonant med eller utan vokal, varvid som skiljemärken användas tre olika höjdställningar, två olika förbindningsvidder, tryckning och rundningar, allt enligt följande schema:

[1] Arends' konsonantsymbolik gällde endast ett par enstaka undantag; och att engelsmannen Coles redan 1674 haft samma idé, det var för Brauns obekant, när han uppställde sin konsonantsymbolik.

	Utan tryckning.	Med tryckning.	Med tryckning och rundning.
Över linjen . . .	*g k, h ch*	*ng nk (nj) nch*	
På linjen	*d t, s ss z sch*	*n nd*	*l r*
Under linjen . .	*b p w f (v) pf*	*m mp (f) nf*	

T och *s(sch, st)* symboliseras i sammansatta efterljud genom ändrad skriftriktning. Rundningen i föregående vokalstreck göres för *l* mindre, för *r* större.

Som synes användes här olika höjdställningar för att särskilja de tre grupperna, gomljud, tandljud och läppljud, samt tryckning för nasalljuden och rundning av vokalstrecket för de likvida *r* och *l*. Så t. ex. blir *i* över linjen = *ich, ar* på linjen = *Ader, zo* över linjen = *zog, klei* på linjen = *Kleid, fu* på linjen = *Fuss, gi* under linjen = *gieb, ma* över linjen med tryckning = *manch, sta* på linjen med tryckning = *Stand, ne* under linjen med tryckning = *nehme*, o. s. v.

Betänkligt är emellertid att den, som vill från den braunsska skol- eller korrespondensskriften övergå till debattskriften, måste lära om en hel del (bland annat 12 tregradiga nya tecken för *sp, st* etc),[1] samt att vissa tecken skola ha helt annan betydelse i debattskriften än i skolskriften (*ng* = *gl, nk* = *kl* o. s. v.). Dessa ändringar gälla även vokalbeteckningen, där i vissa fall vågtecken ersättas med nya raka bindestreck (bland annat för *ü*, som blir ett långt rakt bindestreck i lutning mellan *i* och *ei*).

För att än ytterligare särskilja symboliserade konsonanter, vilka enligt huvudreglerna bli lika, har W. Brauns föreslagit användning av mindre förändringar av vokalstrecken, en metod som dock av förbundsmötet i Lübeck 1895 endast godkändes för »frivilligt användande».

Ganska allmänt anses denna braunsska konsonantsymbolik vara allt för invecklad för att kunna användas i praktiken, men det torde väl aldrig ha varit avsikten, att denna förkortningsmetod skulle tillämpas på så sätt, att stenografen under skrivandet med hjälp av densamma i hastigheten skapar sig nya förkortningar, utan meningen är väl, att stenografen under träningstiden tillämpar ifrågavarande regler på de förkortningar, som han håller på att nöta in.

[1] Bland nytt är även, att korrespondensskriftens regel, att *t* efter *r* och *l* erhålles genom dessas skrivande åt höger, i debattskriften gäller för alla efter *r* och *l* stående konsonanter.

Det braunsska systemet hade, som nämnt, ursprungligen s. k. relativ bokstavlig vokalbeteckning, med tänjbara vokalstreck och bestämda platser för efterföljande konsonanttecken, men påverkad av Melins system[1] kom den i Sverige bosatte W. Brauns att härvidlag ändra uppfattning och lyckades även förmå sin broder att övergå till ren bokstavlig vokalbeteckning. Detta skedde för debattskriften redan 1900, men vad skol- och korrespondensskriften beträffar först 1906.

Brauns fick flera varma anhängare, varibland Wilhelm Schwarz och Wilhelm Krams, men någon större spridning fick systemet aldrig, väl delvis beroende på oturen, att när detsamma 1888 offentliggjordes, Schrey med sin förenklade snabbskrift redan hunnit få ett försprång, som det var otänkbart för Brauns att någonsin taga igen.

I och med årgången 1921 upphörde *Kurzschriftliche Mitteilungen*» att utkomma, och därmed synes också Julius Brauns ha slutat sin stenografiska verksamhet.

Den mycket språkkunnige Wilhelm Brauns har översatt systemet till svenska, norska, engelska, franska och spanska språken.

FORWICK.

1891.

Redan 1882 hade rektor Karl *Forwick* kommit på idén att införa en symbolisk vokalbeteckning där i stället för Lehmanns tecken i olika storlekar *på* linjen, förlängningar av konsonanttecknen *under* linjen i förening med tryckning utnyttjades för att symbolisera efterföljande vokaler.

Själv började han också genast använda sin idé för eget bruk, och efter att ha visat ett utkast för Steinbrink, samt gjort en del ändringar, offentliggjorde han detsamma 1890 i »*Archiv für Stenographie*».

Året därpå kom första upplagan av läroboken ut under titeln »*Ausführlicher methodischer Lehrgang der deutschen Kurzschrift von Karl Forwick*».[2]

I *början* av ord betecknas övre radens vokaler[3] genom vågräta streck i olika höjdställningar, varvid desamma för förbindningens skull kunna förändras till så väl längd som riktning. För vokalerna i nedre raden i *början* av ord upptages tryckningen av ett

[1] *Kurzschriftkliche Mitteilungen.* 1913. Nr 11/12.
[2] Annen 1891.
[3] Se nästa sida.

litet rakt nedstreck (gemensamt vokaltecken), som skiljes från *d*-tecknet genom ett litet föregående vågrätt streck.

Systemöversikt.

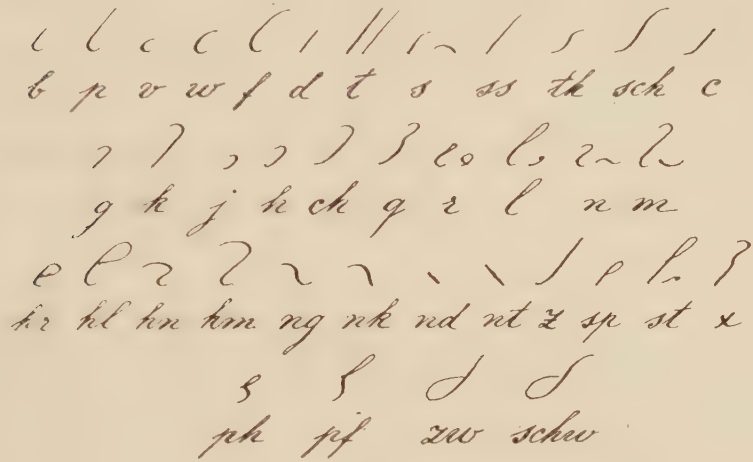

Vokalschema.

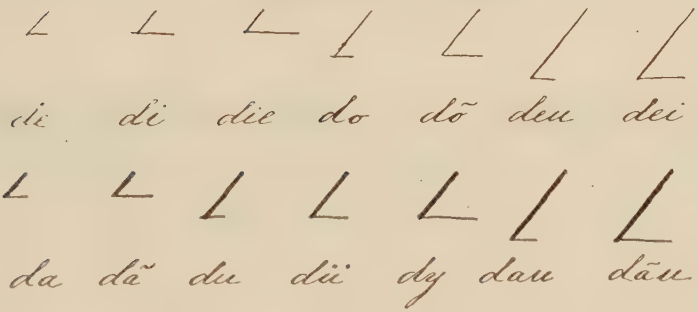

Konsonantteckenen äro, som synes, huvudsakligen hämtade från Stolzes alfabet. Det uppåtskrivna *t* användes alltid efter annan konsonant i slutet av en stavelse. Biteckenen för *l r n m s* och *st* användas så väl framför som efter annan konsonant. Efterljudande dubbelkonsonant betecknas medelst tryckning.

Förstavelser, som börja med konsonant, betecknas medelst dennas huvudtecknen, under det att förstavelser, som börja med vokal, betecknas genom den efterljudande konsonantens bitecken (om sådan finnes). Dessa förkortningar ställas en grad över linjen, sammanskrivna med stammen. För 29 slutstavelser och 54 ofta förekommande ord finnas särskilda förkortningar.

Sammanhängande text.

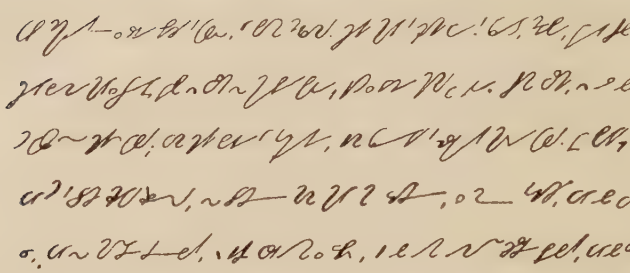

Reproduktion efter Forwick, *Ausführlicher Methodischer Lehrgang der deutschen Kurzschrift* Tilläggstabell.

Överföring.

Fest[1] *gemauert*[2] *in der Erden, steht die Form*[3] *aus*[4] *Lehm gebrannt. Heute*[5] *muss die Glocke werden?*[6] *Frisch,*[7] *Gesellen, seid zur Hand? Von der Stirne | heiss, rinnen muss der Schweiss, soll das*[8] *Werk den Meister loben; doch der Segen kommt von oben.*[9]

[1] Denna ordbild synes böra stå något högre, på skrivlinjen. [2] Den stora förlängningen under linjen av *m* symboliserar *au; r* är uteslutet. [3] Förlängningen av *f* under linjen = *o*, bitecknet för *m*. [4] *S* med tryckning = förkortning för *aus*. [5] Stor förlängning nedåt av *h* = *eu*. [6] *W* förkortning för *werd*, ändelsen *-en* = uppstrecket. [7] Här får *i* sin längd och riktning för att *sch* skall komma på sin plats. [8] Bitecknet för *s* med tryckning. [9] Här skrives det vågrätta *o*-tecknet uppåt och förlänges, så att *b* kommer på linjen.

Forwicks system kom ut i nya upplagor 1893 (oförändrat), 1895 (med flera ändringar men med bibehållen vokalbeteckning) och 1908 (då han sökte få tydligare konsonanttecken efter Gabelsbergers förebild); och har beträffande vokalbeteckningen funnit efterföljare i bland andra Prehm (1909) och Nagel (1925).

SCHEITHAUER.

1896.

Karl *Scheithauer*, född 1873, var som ung någon tid anställd hos Schrey i Berlin i dennes stora affär, men lämnade denna plats, då han 1894 under titeln »*Volkstenographie, nach den Grundsätzen von Gabelsberger, Stolze und Faulmann*» offentliggjorde ett eget system, vilket ej så litet påminner om Schreys.

I denna folkstenografi var således vokalbeteckningen symbolisk; men två år senare utgav Scheithauer, som nu slagit sig ner i Leipzig, ett helt och hållet nytt system med *ren* bokstavlig vokalbeteck-

ning.[1] Han blev således den förste i Tyskland, som (utan att känna det i Sverige 1892 offentliggjorda melinska systemet), upptog Rogols idé.

Alfabet.

1927.

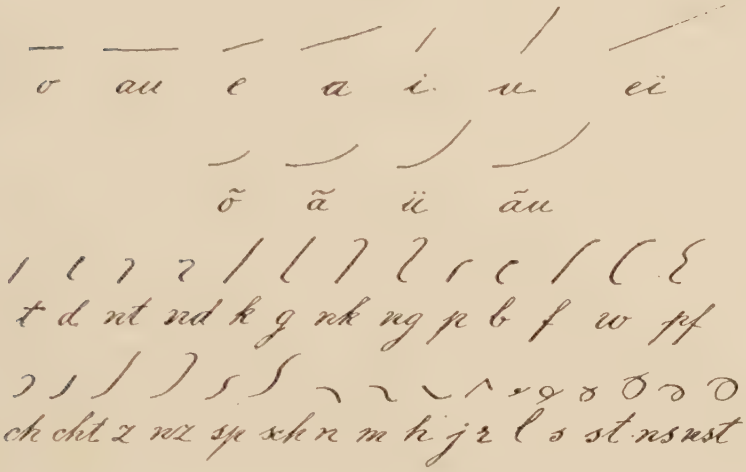

Stavningen är rent fonetisk. Ingen skillnad göres på *ei* och *ai* eller på *eu* och *äu*, och till och med *-igkeit* skrives = *ichkeit*.

Även egennamn skrivas rent fonetiskt, utom första gången de förekomma, då de skrivas i vanlig skrift.

Fördubbling av konsonanter utmärkes i regel icke, men *kan* dock vid behov antydas medelst tryckning, eller vad *ss* beträffar medelst ifyllande av cirkeln, så att den blir som stor punkt åt höger.

Då konsonantstaplar, som äro utböjda upptill åt höger eller nedtill åt vänster, skola förbindas med resp. föregående eller efterföljande vokalstreck, ingå dessa som öglor till staplarna. Uppstrecken i öglorna medräknas som del av vokaltecknet.

Följa två konsonanttecken eller två vokalstreck på varandra, så införes mellan dem s. k. stumma tecken: i förra fallet ett litet uppstreck, i andra fallet ett litet tillbakalutat nedstreck.

W efter *k z* och *sch* symboliseras genom korsning mellan dessa konsonanttecken och följande vokalstreck.

Förkortningar förekomma ej alls, icke ens för för- och slutstavelser.

---

[1] *System der Stenographie* von Karl Scheithauer. Leipzig 1896.

Sammanhängande text.

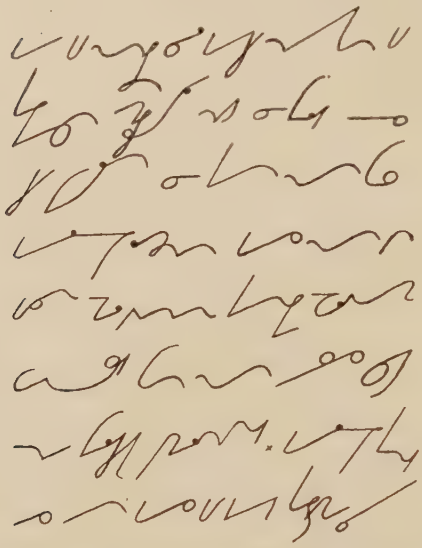

Reproduktion efter Scheithauers »*Stenographische Fibel*». 14. upplagan. Leipzig 1927. § 86.

Överföring.

Da die Menschen[1] *sehr dazu*[2] *neigen die gefassten Entschlüsse*[3] *nicht so-fort aus--zuführen, so kann man wohl darauf rechnen, dass man in diesem oder jenem Kam(p)fe Oberhand behält, wenn man alles stets*[4] *ohne Verzug unternimmt. Darauf kommt es an, dass die That geschwinde*[5] *sei!*

[1] Båda öglornas uppstreck äro »stumma» bindestreck. [2] Öglans uppstreck del av *u*. [3] Båda öglornas uppstreck »stumma» bindestreck. Punkten åt höger = *ss*. [4] *Ts* = *z*. [5] Korsning = *w*.

Scheithauers system har under årens lopp undergått åtskilliga förändringar. Så t. ex. voro de stora konsonanttecknen ursprungligen huvudsakligen använda för *n*-förbindningarna, under det att *k* och *g* hade samma tecken som nu *nt* och *nd* och *u* samma tecken som nuvarande *au*.

Att Scheithauer övergått till att i större utsträckning än ursprungligen varit meningen använda stora tecken för enkla konsonantljud synes också tyda på, att han ej till fullo insett nödvändigheten av att, då man bestämmer sig för ren bokstavlig vokal-

beteckning, använda alla möjliga medel, som stå till buds för att icke förlusten i linjemässighet skall bliva för stor.

Den allvarligaste anmärkningen mot systemet gäller dock vokalbågarna, vilka efter rakt slutande staplar äro omöjliga att vid hastig skrivning få fram, och även i vissa andra förbindningar bli otydliga, ehuru det måste erkännas att dylika förbindningar, åtminstone att döma efter övningstexten i Scheithauers läroböcker, sällan förekomma.

Den i och för sig mycket tilltalande metoden, som Saling redan 1877 tillämpat, att tonande och tonlösa konsonantljud åtskiljas genom små utböjningar av staplarna, torde dock vid teckenfördelningen i övrigt ha gjort det svårare för Scheithauer att taga hänsyn till andra krav, vilkas tillgodoseende kunnat minska de olägenheter som den rent bokstavliga vokalbeteckningen framkallat.

Efter år 1913 företagna ändringar kallade Scheithauer sitt system »*Alphabetische Stenographie*» och senare »*Buchstaben-Stenographie*».

Trots den stora enkelheten — något lättare kursivt system torde väl knappast finnas — och en energisk propaganda, har Scheithauers system dock ej fått någon större spridning, vilket väl till en del berott på att man i Tyskland ganska allmänt föredrager den symboliska vokalbeteckningen framför den bokstavliga. En scheithauersk stenograf har åren 1905—1910 tjänstgjort vid *Weimarska lantdagen*.

År 1898 slöto sig även de kvarvarande anhängarna av *Scheithauers Volkstenographie* till det nya systemet, och antalet föreningsmedlemmar beräknades följande år uppgå till något över 1.200.[1] Som organ för systemet tjänade det av Scheithauer själv utgivna »*Übungsblatt für Scheithauersche Stenographie*», och 1900 reorganiserades det året förut bildade scheithauerska stenografförbundet med systemuppfinnaren som ordförande. Snart började emellertid inre stridigheter inom förbundet, och 1906 drog sig Scheithauer på grund av försvagad hälsa ifrån alla löpande göromål.[2]

Den scheithauerska skolan har från början ställt sig utanför de andra tyska stenografiska sammanslutningarna och icke ens brytt sig om att lämna några statistiska siffror över systemets spridning till *Deutscher Stenographen-Kalender*. Även i fråga om det tyska enhetssystemet har skolan, i motsats till alla andra,

---

[1] *Deutscher Stenographen-Kalender* 1900. Sid. 95.

[2] Sedan 1916 är »*Nachrichten für Scheithauers Stenographie*» förbundsorgan. Bland ledande män inom förbundet märkas Lipsius, Georg Hagen samt professor Dettloff.

ställt sig avvisande, och inskränkt sig till att framställa kravet på att tävlan mellan olika stenografiska system skall vara fullständigt fri.

År 1923 framhöll Scheithauer i en inlaga till tyska riksdagen, att den republikanska »skyddslagen» skulle kunna upphävas, om hans system allmänt infördes inom hela tyska riket. Han ansåg nämligen, att staten genom minskningen i skrivarbete skulle göra så oerhörda besparingar, och republiken därigenom vinna så mycket i anseende, att någon »skyddslag» ej behövdes.

Ett år därefter meddelade Scheithauer, att han ej vidare tänkte arbeta för sitt system, samt att scheithauerska förbundet upphört att vara till; men detta ångrade han snart, och 1927 kom ny upplaga (den 14.) av en stenografisk ABC-bok ut *»mit neuen Vervollkommnungen»*.

År 1928 fick Scheithauer den onekligen lika stora som överraskande triumfen, att hans gamle mästare Schrey — visserligen i dennes 79. levnadsår — i eget namn gav ut en lärobok i hans system, utan några andra nämnvärda ändringar än att för vokalerna *ö ä ü eu* bågarna ersatts med nedåtskrivna punkter samt att *j, cht* och *lt* fått andra tecken (sid. 284).

Scheithauer är onekligen en systemteoretiker av rang, och att hans många ofta om stor sakkunskap vittnande inlägg i stenografiska frågor icke alltid mottagits såsom de förtjänat, har väl till stor del berott på hans egendomliga uppträdande, varpå ju ovan omnämnda skrivelse till tyska riksdagen är ett talande exempel.

Hans minst sagt oförsiktiga uttalanden om andra system och deras representanter ha också lett till ärekränkningsprocesser;[1] men att straffet i dessa inskränkt sig till straffminimum eller ingenting alls tyder på att även domstolarna i honom sett en stenografentusiast, som icke menat så illa.

I sitt personliga umgänge är Scheithauer en snäll och anspråkslös man, helt annorlunda än den föreställning man får om honom från hans skriverier.

Att han i oegennyttig entusiasm för den stenografiska konsten offrat tid och pengar, nästan sig själv, bör icke glömmas.

---

[1] Scheithauer är icke den ende tyske stenograf, som varit utsatt för ärekränkningsprocesser. Bland de mera bekanta sådana var, när Max Bäckler dömdes till 20 M. böter, eller »vid förhinder att betala dessa» 2 dagars fängelse, därför att han påstått, att professor Fuchs anordnat en detektivbyrå för att kontrollera den stolze-schreyska statistiken; eller då Schrey fick böta 100 M. för att han kallat Clemens »skällgumse».

STOLZE-SCHREY.

1897.

Det stenografpolitiska läget i Tyskland hade efter schreyska systemets framgångar kommit i ett nytt läge.

Stolzeanerna, som efter den häftiga, ofta förbittrade kampen med gabelsbergarna börjat känna sig som segrare i norra Tyskland, fingo nu kämpa på två fronter, och samtidigt se sig försvagade genom uppståendet inom deras egna leder av det ena enlinjiga stolzeska systemet efter det andra. Ganska allmänt gjorde sig också den uppfattningen gällande, att systemändringarna av 1888 icke voro fullt tillfredsställande, och att en genomgripande revision måste vidtagas, ehuru man icke kunnat ena sig om vägen.

Vad stolzeanerna beträffa var således jordmånen ganska gynnsam för en uppgörelse med anhängarna av det schreyska systemet, ja för många stolzeaner stod det klart, att en sammanslagning med schreyanerna var enda utvägen att rädda det gamla ärorika stolzeska systemet från undergång.

Schreyanerna däremot hade ingen anledning att icke förhoppningsfullt se framtiden an, men å andra sidan torde Schrey själv på grund av tråkigheter inom förbundet ej varit så ohågad för en sammanslagning, och dessutom funnos bland schreyska systemets främsta krafter flera, som övergått till Schreys system eller tagit del i dess utarbetande just med tanke på en fortsatt utveckling till vinnande av ett tyskt enhetssystem, och vilka därför ej annat än kunde i ett samgående med stolzeanerna se ett nytt stort steg framåt i önskad riktning.

Initiativet till sammanjämkningstankens förverkligande tog — efter påstötning av arkivrådet Paul Mitzschke i Weimar — Johnen, som — sedan han funnit stämningen gynnsam vad stolzeanerna beträffade — vid Mosengeilsfesten i Bonn sommaren 1896 talade för en sammanslagning av de från Gabelsberger ursprungligen härstammande besläktade systemen.

Den schreyska förbundsförsamlingen mottog med livligt bifall ett förslag att inbjuda stolzeanerna till underhandlingar, men under förutsättning att som grund för en sammanjämkning skulle läggas kraven på enlinjighet, tvågradighet och största möjliga inskränkning i fråga om bitecken.

Stolzeanerna ställde sig också välvilliga för enhetstanken, men önskade förutsättningslösa förhandlingar.

Tack vare framför allt Johnens och Bäcklers kloka och lugna sätt att sköta de förberedande underhandlingarna enades man emel-

lertid om tillsättandet av ett gemensamt utskott, som under nystolzeanen, medicinalrådet Mantzels ledning hösten 1896 började sitt arbete, varvid även representanter för systemen Mellanstolze och Velten deltogo.

Redan vid årsskiftet 1896—97 hade ett arbetsutskott bestående av Franz Stolze, Mantzel, Johnen, Schrey och Velten samlat all materiell och yttrat sig över inkomna förslag, varefter Mantzel fick i uppdrag att med stöd av dessa handlingar och besluten inom stora utskottet göra ett utkast till ett enlinjigt nytt system.

I juli 1897 hade Mantzel — som hela tiden stått i förbindelse med bland andra Johnen och Mager — sitt utkast färdigt, och i augusti antogs detsamma med några mindre ändringar av stora utskottet med 19 röster mot en (stolzeanen Conradi).

Systemöversikt.

Konsonantenzeichen.

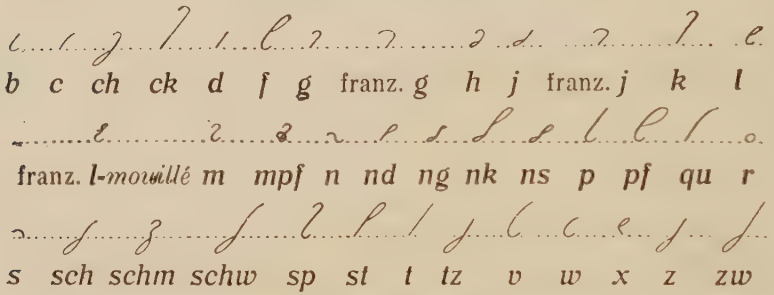

Vokalzeichen.

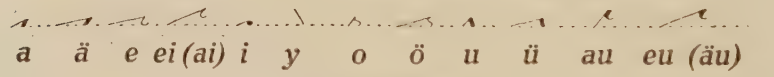

Vorsilben.

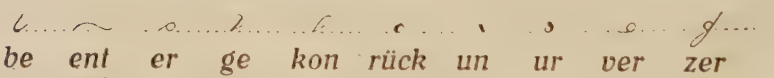

Endungen.

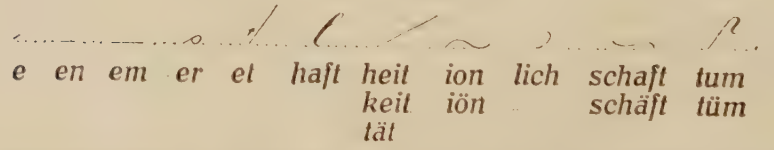

Reproduktion efter Sonntags »*Lehrbuch der Vereinfachten deutschen Stenographie*». 781—790. tusendet. Berlin 1927. Sid. 39.

Blott en månad därefter voro detaljerna i det nya systemet, som fått namnet *Vereinfachte deutsche Stenographie (Einigungs-System Stolze-Schrey)*, fastslagna i en systemurkund, som offentliggjordes i de båda förbundsorganen: stolzeska »*Magazin für Stenographie*» och schreyska »*Die Wacht*».[1]

Nästan omedelbart antogo de nystolzeska och schreyska skolorna det nya systemet, och snart därefter följde systemen Velten och Mellanstolze, större delen av de merkeska föreningarna samt den lilla skolan *Buschhorn-Ziemer* (system »*Fortschritt*»).

Symbolisk vokalbeteckning.

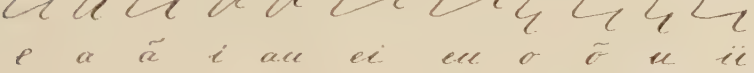

R-cirkeln skrives framför vokal åt vänster, efter vokal åt höger. *T*-tecknet uppåt efter annan konsonant samt efter *ei* (i dettas riktning). Uppåtdragna *t* kan förkortas för att undvika för höga ordbilder. Tecknen med ögla i nedre delen förlora denna i slutet av ord. Dubbelkonsonant betecknas för *r s n t p k f* genom förstoring,[2] för *m* genom rundning av övre utböjningen, för *l* genom tillfogande av *l*-punkten,[3] för *b d g* genom dubbelskrivning.

De bokstavliga vokaltecknen användas, då ingen konsonant följer.

Ändelserna *-e, -en* och *-em* efter uppåtdraget *t* kräva en liten hake, och likaså i flera fall förstavelser vid förbindningen med stambilden.

Här är, som synes, så mycket kvar av system Schrey, att man måste betrakta det nya systemet som en direkt utveckling av detta, ehuru det ej får glömmas, att en stor del av det som hämtats från Schrey redan förut funnits hos Stolze.

Den stolzeska trelinjigheten och de stolzeska tre teckenstorlekarna voro borttagna, och av Stolzes språkvetenskaplighet fanns ej mycket kvar. Vokalbeteckningen var densamma som Schreys från Faulmann härstammande med undantag av att beteckningarna för *ü* och *au* fått byta plats samt att, vad de bokstavliga tecknen beträffa, den stolzeska punkten för *i* upptagits i stället för Schreys *i*-streck. Schreys långa bindestreck för *e* hade bibehållits och an-

---

[1] Dessa båda organ ingingo 1901 i »*Der Deutsche Stenograph*».

[2] Följden härav blev att i många fall även de döda bindestrecken kommo att förlängas.

[3] Anledningen till att man ej kunde nöja sig endast med Schreys punkt-*l*, var, att detta blev allt för lika haken efter uppåtskrivet *t*. Man kunde då ej finna någon annan utväg än att behålla *både* Stolzes och Schreys tecken.

vändes även för att beteckna *e* i början av ord. Samtliga konsonanttecken voro desamma som hos Schrey (omkring hälften återfinnas även hos Stolze) utom tecknen för *l* (där så väl Stolzes som Schreys tecken behöllos) och *v* samt de rundade *(gewölbten)* tecknen för *ng nk mp mpf gn zw schw,* vilka utbytts mot andra.

Genom avstående från sina s. k. »*Mutabeln*» hade Schrey fått göra ett principiellt offer, men å andra sidan fick han behålla alla sina underlängder med öglor.

Vid arbetet på detaljerna i det nya systemet kommo för första gången de kaedingska frekvenstabellerna till användning.

Antalet förkortningar var för förstavelser 10, för slutstavelser och ändelser 11, vartill kommo 56 ordförkortningar.

Utan tvivel hade Mantzel och hans medhjälpare lyckats skapa en snabbskrift, som vad enkelheten beträffar vida överträffar Stolzes, och som även i jämförelse med Schreys system betyder en förbättring.

I systemet Stolze-Schrey, där man jämte Gabelsbergers rent grafiska förtjänster finner Stolzes regelbundenhet och noggrannhet, torde väl också den för de tyska systemen så karakteristiska symboliska vokalbeteckningen ha nått sin hittills högsta fulländning.

Sammanhängande text.

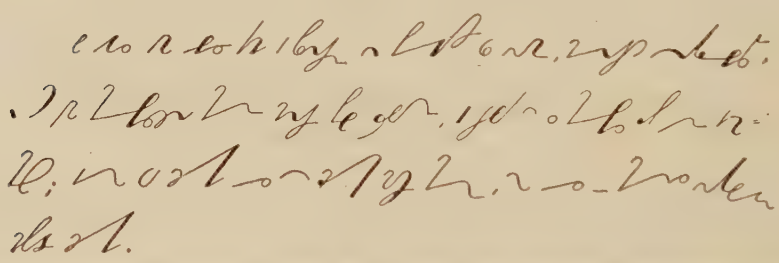

Reproduktion efter Sonntags »*Lehrbuch der Vereinfachten deutschen Stenographie*». 781—790:e tusendet. Berlin 1927. Sid. 36.

Överföring.

Als[1] *aber am anderen*[2] *Tage die Franzosen das*[3] *Städtchen wieder nahmen, gänzlich*[4] *ausplünderten, | und auch im Küsterhause keinen ganzen Stuhl zurückliessen,*[5] *da schalt sich*[6] *der Küster selbst*[7] *einen Dumm | kopf; denn wie hätte er sich Glück machen können, wenn*[8] *er den Kaiser Napoleon | gefangen hätte.*

[1] Förkortning = *l*. [2] Ändelsen *-en* = kort vågrätt streck. [3] Das = *as*. [4] *-lich* = *h* utan ögla. [5] *Zurück* = *zu* + *r* med tryckning. [6] Sich = *s* över raden. [7] *Selb-* = punkt *-l*. [8] *Wenn* = *nn*.

För första gången i stenografiens historia hade här hela stenografiska skolor, varibland de två näst största i Tyskland, frivilligt enat sig om ett nytt system och lämnat sina gamla skrivsätt. I stället för förutvarande stolzeska olika sammanslutningar, samt förbunden Schrey, Velten, Merkes och Buschhorn-Ziemer fanns nu endast stolze-schreyska stenografförbundet som gabelsbergarnas närmaste medtävlare om främsta platsen inom den stenografiska världen i norra Tyskland.

Den förre stolzeska ledaren Max Bäckler[1] blev nu också ordförande i det nybildade förbundet, och under hans kloka och kraftiga ledning gingo stolze-schreyanerna från seger till seger.

Med undantag för Sachsen, Thüringen och Rhenprovinsen trängdes gabelsbergarna nästan helt och hållet ut från norra Tyskland, och i själva Preussen fick det stolze-schreyska systemet en så att säga halvofficiell ställning, sedan undervisningsministeriet 1920 i en skrivelse, som anbefallde anordnandet av frivilliga kurser i stenografi för mellanklasserna i de högre skolorna, rekommenderar — »*das in Preussen am weitestes verbreitete und sich durch leichte Erlernbarkeit und Schreibflüchtigkeit auszeichnende System Stolze-Schrey*».

..Föga kunde man då ana, att detta systems anhängare skulle i så ringa mån få göra sina röster hörda, när det några år senare kom att gälla införandet av ett enhetssystem för hela Tyskland.

Vad debattskriften beträffar så hade Schrey redan 1899[2] framhållit, att lika väl som systemet som sådant var grundat på en sammanjämkning mellan gabelsbergerska och stolzeska principer, så borde man också söka att i debattskriften tillgodogöra sig erfarenheterna från båda systemen med undvikande av vad som visat sig icke vara bra. Med andra ord, att gå den gyllene medelvägen mellan de båda ytterligheterna — de gabelsbergerska fria förkortningarna och de stolzeska siglerna — genom att med hjälp av Kaedings frekvenssiffror uttaga ett rimligt antal fasta förkortningar, och sedan, där dessa icke bli tillräckliga, tillgripa Gabelsbergers fria förkortningar.

---

[1] Bäckler (1856—1924) var ordförande i stolze-schreyska förbundet från dess stiftande 1897 till sin död, med undantag för åren 1902—1908 (då arbetet i hans egen parlamentariska byrå tog hans tid för mycket i anspråk), och utan tvivel har stolze-schreyska skolan — liksom förut den nystolzeska — till stor del honom att tacka för sina framgångar. Han var en ledare av Guds nåde, — en stenografiens Bismarck — med enastående kraft och förmåga att driva sin vilja igenom, och klok som ingen annan vare sig det gällde att jämka inom det egna lägret eller att kämpa eller underhandla med motståndare. För stolze-schreyska skolan var hans bortgång ett det hårdaste slag, men saknaden efter honom sträcker sig även till medlemmarna av den stenografernas internationella sammanslutning, vid vars kongresser hans sympatiska uppträdande och glada humör skaffade honom många vänner.

[2] Wacht 1899. Sid. 560 o. f.

Samma väg ville också Johnen gå.

År 1901 fattade stolze-schreyska förbundsstyrelsen beslut i debattskriftfrågan i enlighet med ett utkast av Schrey, och uppdrog åt Alfred Daniel[1] att utarbeta en lärobok. Det särskilda »utskottet för förkortningar» vidtog 1911 en del förändringar, vilka också upptagits i den danielska lärobokens senare upplagor.

De viktigaste av de stolze-schreyska förkortningsreglerna lyda i korthet:

1. Förbindningshaken kan uteslutas efter förstavelser, samt i vissa fall efter uppåtdraget *t*.

2. Av två på varandra följande vokaler kan[2] den minst viktiga uteslutas (*Feuer* = *feur*, *früher* = *frür* o. s. v.).

3. *L* skrives vanligen enkelt. Tecknet för *rr* kan även användas för *r-r* (*Ihr(e)r*, *erringen* o. s. v.).

4. *T* kan även, då det ej följer på konsonant, i flera angivna fall skrivas uppåt (*Tag*, *Teil*, *beten*, *Gott* o. s. v.).

5. Förstavelsen *ge-* kan utelämnas [*(ge)nommen*, *(ge)bracht* o. s. v.].

6. Oviktiga mellanstavelser (ljud) och ändelser (i formord) kunna utelämnas [*Fäh(ig)keit*, *Rev(is)ion*, *Rech(n)ung*, *od(er)*, *and(ers)* o. s. v.].

7. I orden *ein*, *mein*, *dein*, *kein* och *klein* utelämnas *n*.

8. I efterljudande konsonantsammansättningar kan i de flesta fall den första enkla konsonanten uteslutas (*gern* = *gen*, *Hertz* = *hez*, *halb* = *hab*, *höchst* = *höst*, *sonst* = *sost* o. s. v.).

9. På varandra följande, logiskt och grammatikaliskt sammanhängande, ord kunna förbindas, »när det blir bekvämt och tydligt» (*in-der*, *auf-einen*, *bei-uns*, *haben-Sie*, *auch-nicht*, *sehr-viel*, *ich-war* o. s. v.).

10. Stamord kunna förkortas:

a) genom s. k. *Anlautkürzung* då endast begynnelsekonsonant (konsonantsammansättning), upptagande vokalsymboliken,[3] utskrivas: *leb-* = *l*, *Hand* = *h* med tryckning, *Bild* = *b* över linjen, *gross* = *gr* under linjen, *Punkt* = *p* under linjen med tryckning o. s. v.).

b) Genom s. k. *Auslautkürzung*, då endast efterljudande konso-

[1] Jur. Dr. Daniel (1868—1921) ägnade sin mesta tid åt stenografien, både som praktiker, föredragshållare och läroboksförfattare. Han hade förut varit stenotakygraf.

[2] Anmärkningsvärt är att det vid så många av dessa regler överlämnas åt individen att bestämma, om de skola tillämpas eller ej.

[3] Här således den oundvikliga olägenheten, att man, efter att vid den oförkortade skriften ha vant sig att inlägga symboliken i efterföljande konsonanttecken, nu i debattskriften helt och hållet måste kasta om.

nant (konsonantsammansättning), *upptagande vokalsymboliken* (sid. 219) utskrives med vokalstreck (*geb-* = *eb, gab* = *ab, schreib* = *eib, Druck* = *uck, fest* = *est* o. s. v.).

c) Genom s. k. *Formkürzung*, då hela stammen utelämnas (*machen* = *en, Wissenschaft* = *schaft, gehabt* = *ge-t* o. s. v.).

Endast undantagsvis böra böjningsändelser uteslutas, men å andra sidan har man funnit bortkastandet av första konsonanten i efterljudande konsonantsammansättningar (punkt 8 här ovan) och likaså bortkastandet av förstavelsen *ge-* fördelaktigt.[1]

Någon *allmän* belåtenhet med systemurkunden för debattskriften kan man ej säga, att det någonsin funnits inom stolze-schreyska skolan, men författarna till de läroböcker i stolze-schreysk debattskrift, som under senare åren offentliggjorts — varibland de båda välkända av Liedloff & Sonntag och Höhne & Coprian — ha dock för enhetens skull hållit sig till de officiellt fastslagna förkortningssätten.[2]

Den ende, som härvidlag utgör ett undantag, är ingen mindre än själve ordföranden i »utskottet för förkortningar» Ferdinand Schrey, som 1923 till allas förvånng i 26. upplagan av sin »*Ausführliches Lehrbuch der Redeschrift*» egenmäktigt införde en hel del förändringar, vilka av det stora flertalet stolze-schreyska praktiker icke anses vara förbättringar.

Härigenom har vad debattskriften beträffar uppstått en beklaglig splittring, så mycket mer som även denna Schreys lärobok, liksom alla hans andra böcker, utmärker sig för sällsynt reda och klarhet, och därför fått avsevärd spridning.

Bortsett från olikheter beträffande vissa förkortningar, äro också uppfattningarna olika i fråga om, huruvida många av dem som upptagits i systemurkunden skola betraktas som obligatoriska eller endast som exempel på fria förkortningar.

Antalet i förkortningslistorna upptagna förkortningar är i Daniels (stolze-schreyska förbundets officiella förkortningslära) 9. upplaga något över 500, hos Liedloff & Sonntag, 5. upplagan, något under 500, hos Höhne & Coprian (som också kallas *Kurzes Lehrbuch der Debattenschrift*) 7. upplagan 220, samt i Schreys utförliga lärobok, 26. upplagan, omkring 700.[3]

---

[1] Daniels, *Kürzungsverfahren nach Stolze-Schrey*. Berlin 1917. Förordet.

[2] Höhne & Coprian, dock »*trotz mancher Bedenken*» (Förordet).

[3] Schreys försvarar (i sitt förord) detta stora antal förkortningar med att man i de engelska och amerikanska systemen utan olägenhet använder flera tusen förkortningar, samt att erfarenheten lärt honom att »*eine möglichst grosse Zahl gut gewählter und sicher mechaniesierter fester Kürzungsformen die Leistungsfähigkeit in hohen Grade fördert*».

Debattskrift.

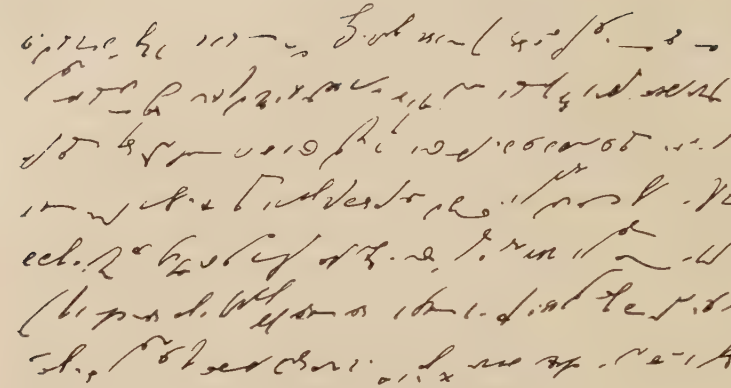

Reproduktion efter originalstenogram av Reichsstagsstenograph Peter Vossen. Från sammanträde i tyska riksdagen 1928.

Överföring.

Aber[1] *ist ihr*[2] *(W)ille mehr als ein fromm(er) Wu(nsch)? Hat*[3] *dieser (W)ille Auss(icht) auf Er(f)o(lg)? Erst*[4] *mit-dies(er)-Fr(age) ge(l)ang(en) wir an (den) Pu(nkt), wo-uns der Unter(sch)i(ed) zw(ischen) heu(t)e und (fr)üher (kl)ar-wird.*[5] *(Fr)üher waren die Di(skuss)ionen, die in | (Arb)eiter(kreis)en über-die (w)irtschaftlich(en) (Pr)o(bl)eme (ge)pflo(gen)-wurden, so gr(oss) auch ihre agitatorische und*[6] *erzieherlische Be(d)eu(tung) war, eb(en) do(ch) blo(sse) Di(skuss)ionen. Die (w)irtschafts-po(litisch)en Fo(rder)ungen,*[7] *die auf(ge)stellt*[8]*-wurden, verschall-t(en) ungehört, die (Arb)eiter waren nichts als |* o. s. v.

[1] Här har tryckningen på *b* bortfallit och *r* blivit punkt i stället för liten cirkel. [2] Här är cirkeln för *r* ofullbordad. [3] Intressant är att se de små, men ändå så tydliga rundningarna för *hat* och *dies*. [4] Här har först skrivits *mir* + punkten för *ist*, och sedan där över det riktiga *e (r) st*. [5] Förkortningen för *klar* = *ar*, sammanskrivet med den stående förkortningen för *wird*. [6] Tecknet efter *und* är ett överkorsat *die*. [7] *F* något förminskat. [8] *St* något förminskat.

v. KUNOWSKI (NATIONALSTENOGRAFI). 1898.

År 1893 offentliggjorde två bröder *v. Kunowski* ett nytt system,[1] som väckte ej ringa uppseende, därför att i motsats till vad man

[1] *Lehrgang der Deutschen Kurzschrift* 1893, med en något förändrad andra upplaga 1897.

varit van vid, nedstrecken användes för att beteckna vokaler och uppstrecken för konsonanter.[1]

Åsikten om det självklara i att nedstrecken i sina olika former bäst lämpa sig för konsonanttecknen, var dock så fast inpräntad inom stenografvärlden, att man mest betraktade v. kunowskiska systemet som en kuriositet utan någon som helst praktisk betydelse.

Men så trädde 1895 ett nytt arbete av samma författare »*Die Kurzschrift als Wissenschaft und Kunst*», inför offentligheten, och detta ändrade uppfattningen. Visserligen torde icke den grundliga, med logisk skärpa framförda motiveringen till förmån för den upp- och nedvända metoden ha förmått värva många proselyter från de äldre systemen, men detta i sitt slag enastående arbete ställde utan vidare bröderna v. Kunowski bland de främsta av alla länders teoretiker på det stenografiska området, och man började på allvar intressera sig för deras idé, att mera än hittills utnyttja uppstreckens omformningar.

Bröderna v. Kunowski tillhörde en gammal ursprungligen från Polen härstammande officersfamilj. Den äldre brodern Albrecht, född 1864, valde läkaryrket med psykiatrien som specialstudium, och blev, efter att ha varit överläkare vid olika sjukhus, 1913 chef för hospitalet i Rübnik i Oberschlesien, där han stannade tills 1922, då denna stad efter folkomröstningen övergick till Polen.

Den yngre brodern Felix, född 1868, gick, efter funderingar på att fortsätta studierna, i sina förfäders spår och blev militär. Efter med vackra betyg genomgången krigshögskola *(Kriegsakademie)* kom han 1900 in i generalstaben, där han med normala uppehåll för trupptjänst stannade till 1911. När det stora kriget bröt ut 1914 var han bataljonschef inom XI. armékåren, och kom som sådan att vara med om först frammarschen genom Belgien och stormningen av Namur, samt sedan den överraskande förflyttningen till ostfronten. På vägen mot öster befordrades han till överstelöjtnant och chef för ett infanteriregemente, med vilket han deltog i en mängd strider, bland annat i den stora kampen om Lodz. Följderna av en hjärnskakning gjorde emellertid, att han redan 1915 måste lämna fronten, för att i hemorten som överste övertaga olika befattningar. Efter händelserna 1919 erhöll han avsked med generalmajors titel.

Redan under skoltiden lärde sig Felix v. Kunowski olika stenografiska system och uppställde till och med ett eget sådant, grundat på arendsska principer. Sedan även den äldre brodern, som låg vid universitetet, 1887 lärt sig Arends' system, började en livlig brev-

[1] Att Eicke redan 1867 haft samma idé var glömt, och i varje fall okänt för bröderna v. Kunowski.

växling de båda bröderna emellan med tankeutbyten rörande stenografien, vilka fortsattes under personliga sammanträffanden vintern 1889—90, då den ene brodern vistades i Berlin, den andre i det närliggande Spandau.

Denna vinter var det också[1] som Felix v. Kunowski kom på den idé, som blev roten och upphovet till det nya system, som skulle innebära ett försök till revolution på det stenografiska området, och — som han själv vid firandet av nationalstenografiens 25-åriga tillvaro sade — skulle ställa »*alle bisherigen Anschauungen auf dem Kopf*».

Arends hade lärt honom att värdera uppstrecken icke endast som förbindningsmedel utan även som verkliga *tecken*. När han så under sökandet efter nya teckenformer till sin överraskning fann, att *uppstrecken* gåvo större (förut oanade) möjligheter att genom utböjningar, öglor, olika längder och riktningar m. m. erhålla flera olika tecken än de ensidigt formade staplarna, slog honom den tanken att, under fasthållande vid stapelprincipen, ge uppstrecken åt de i större antal förekommande *konsonanterna;* och på denna grund började båda bröderna tillsammans att utarbeta sitt system.

Jämte denna helt och hållet nya teckenfördelning, finner man också i utkast från denna tid, hurusom bröderna redan då, ifråga om förbindningen, infört en betydelsefull nyhet:[2] punkt och cirkel användas icke som självständiga tecken, utan uppsta som följd av förbindningen mellan två konsonanttecken, genom att rundningen i det ena tecknet för bekvämlighetens skull övergår till cirkel.

Självständig betydelse få punkt och cirkel först genom de s. k. sönderdelningsförkortningarna *(Zergliederungskürzung)*, då av ett tecken endast den till punkten eller cirkeln hörande delen utskrives.

Att bröderna dock varit tveksamma ifråga om denna metods lämplighet synes framgå av att densamma icke tillämpats i den 1893 utgivna läroboken, där man i stället mellan två på varandra följande konsonanttecken finner ett rakt nedåtskrivet bindestreck.

I upplagan av 1897, vilken i övrigt har avsevärda förbättringar till så väl innehåll som form, har emellertid den ursprungliga användningen av punkt och cirkel som förbindningsmedel återupptagits.

Vid denna tidpunkt inträffade emellertid något, som skulle ställa bröderna v. Kunowskis system i ett helt annat läge.

Allt sedan Mosengeilfesten i Bonn 1896, då frågan om en sam-

[1] Christoffels, *Im Banne der Kurzschrift.* Duisburg 1928. Sid. 24.
[2] Christoffels, *Im Banne der Kurzschrift.* Sid. 28.

manslagning av skolorna Stolze och Schrey på allvar togs upp, hade många både arendsianer och rollerianer insett, att enda möjligheten för de vokalskrivande systemen, att ej helt och hållet gå under i kampen mot de andra systemen var att komma ifrån den beklagliga splittring, som så länge varit rådande dem emellan.

På initiativ av arendsianen Paul Hirsch — senare preussisk ministerpresident — och rollerianen Schickenberg, inbjödos de andra vokalskrivande skolorna att låta sig representeras i ett utskott, som skulle söka åstadkomma en sammanjämkning. Alla utom Scheithauer förklarade sig villiga att medverka.

Enhetsutskottet sammanträdde i oktober 1897 och tillsatte ett arbetsutskott med två medlemmar från varje systemgrupp, vilket efter tre sammanträden — och sedan de braunsska representanterna utgått — enhälligt bestämde sig för att föreslå antagandet av den v. kunowskiska »*Deutsche Kurzschrift*» i dess ursprungliga form som enhetssystem. Detta förslag blev också huvudutskottets beslut med 14 röster mot två.[1]

I synnerhet om man tager i betraktande, att det icke var en vanlig samling mer eller mindre okunniga föreningsmedlemmar, utan flera av arendsianernas och rollerianernas allra främsta krafter, som på detta sätt låto sig övertalas att helt och hållet ändra sin stenografiska uppfattning och kasta bort allt vad de förut under decennier verkat för, så kan man ej annat än beundra bröderna v. Kunowskis otroliga förmåga att tala för sin sak. Och det märkvärdigaste av allt: att dessa arendsianer och rollerianer, vilka så länge fåfängt försökt att sammanjämka sina båda varandra så närstående system, nu efter några dagars underhandlingar kunde ena sig om ett system, som icke hade något annat gemensamt med deras gamla system än stapelprincipen. Även Järschky, som 1897 utgivit ett eget på kunowskiska principer uppbyggt system (där dock cirkel och punkt användes som tecken för *r* och *l*),[2] anslöt sig till det nya enhetssystemet.

Triumfen för bröderna v. Kunowski blev emellertid icke fullt så stor, som det först såg ut.

Matschenz hade redan i stora utskottet röstat emot förslaget, och när Roller efteråt fann, att majoriteten av hans gamla anhängare ej ville byta system, ändrade han sig,[3] och resultatet av det hela blev, att efter omröstningar nyåret 1898, endast en del av de arendsska och rollerska föreningarna anslöto sig till »*die Nationalstenographie*»,

[1] Christoffels, *Im Banne der Kurzschrift*. Sid. 151.
[2] G. Järschky, *Neue deutsche Kurzschrift*. Hamburg 1897.
[3] Feigenspan, *Geschichte der Rollerschen Stenographie*. Berlin 1900. Sid. 61.

som det kunowskiska systemet på förslag av en Arendsförening i Köln (Palm) nu kallades. Hur som helst hade de förut mest som framstående teoretiker kända bröderna v. Kunowski ökat sin lilla skara anhängare med 55 arendsska och rollerska föreningar, tillsammans räknande omkring 2,000 medlemmar,[1] och det dröjde ej länge förrän nationalstenograferna skulle med framgång tävla med stenotakygraferna om tredje platsen bland de tyska stenografiska systemen.

År 1910 räknade skolan över 10,000 föreningsmedlemmar och vid sista räkningen före det stora kriget omkrng 12,000.

I nya upplagor 1899, 1902 (där *s*-förkortningen medelst »sönderdelning» borttogs) vidtogos en del ändringar gående ut på att göra systemet ännu enklare och mera lämpat som folkskrift.

Alfabet.

1902.

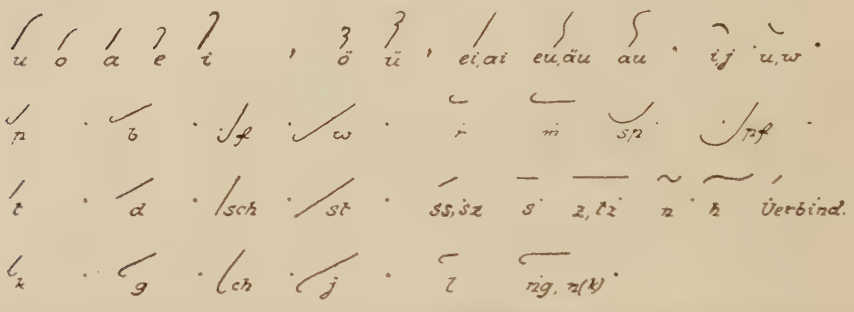

Reproduktion efter F. v. Kunowski, *»Die Kurzschrift-Entwicklung»*. Karlsruhe 1928. Sid. 85.

Tecknen äro fördelade efter språkvetenskapliga grunder, men icke, som hos vissa andra »språkmålare», med tanke på att tecknen skola på något sätt kunna symbolisera motsvarande ljuds akustiska eller fysiologiska egenskaper, utan endast för att få *»eine inneren Harmonie zwischen zwei an sich wesenfremden, eigenen Gesetzen unterworfenen Reichen, dem der Laute und dem der Zeichen»*.[2]

I praktiken kom detta att betyda »besläktade tecken åt besläktade ljud».

Såväl de nedåt dragna vokaltecknen som de uppåt dragna konsonanttecknen äro ensidigt formade och kunna därför utan vidare direkt förenas med varandra, vilket för *k g ch j* sker så, att föregående vokaltecken får en ögla nedtill. Skola två konsonanttecken förenas med varandra, så övergår formbildningen (rundningen) till

[1] Christoffels, *Im Banne der Kurzschrift*. Sid. 153.
[2] A. und F. v. Kunowski, *Die Kurzschrift als Wissenschaft und Kunst*. Berlin 1895. Sid. 153.

cirkel, eller — om båda äro raka — förbindas de medelst punkt. Mellan två på varandra följande vokaler sättes ett litet nedåtdraget bindestreck. Som här förut nämnts, äro således punkt och cirkel inga självständiga tecken utan endast förbindningsmedel punkten mellan två raka konsonantstreck, och cirkeln mellan raka och formade sådana.

Bitecknen för *i* och *u* användas *framför* andra vokaler, *j* och *w* *efter* andra konsonanter.

För konsonantsammansättningar finnas inga andra särskilda tecken än de i alfabetet upptagna. *Nk* skrives = *ngk*. Dubbelkonsonanter betecknas enkelt. För *ä* användes *e*-tecknet.

Antalet förkortningar för för- och slutstavelser och ord inskränker sig (tillsammans) till endast ett dussin grundförkortningar.

I början av ord stå vokaltecknen på skrivlinjen, konsonanttecknen så att de sluta ett radmellanrum (en grad) över densamma. Efterföljande tecken äro oberoende av ställningen till linjen.

Obetonat *e* i ändelser uteslutes, eljest betecknas *e* i slutet av ord med en liten hake. *R* i slutet av ord är en liten återböjning åt vänster, *l* en sådan åt höger.

Sammanhängande text.

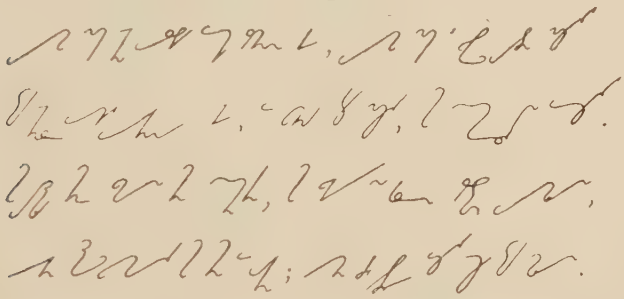

Reproduktion efter F. v. Kunowski »*Die Kurzschrift-Entwicklung.*» Sid. 85.

Överföring.

Wer[1] *nie sein Brot*[2] *mit Tränen*[3] *ass, wer nie die*[4] *kummervollen*[5] *Nächte*[6] */ auf seinem Bette weinend sass, der*[4] *kennt euch nicht, ihr himmlischen*[7] *Mächte. / Ihr führt ins Leben ihn hinein, ihr lasst den*[4] *Armen traurig*[8] *werden. / Dann über*[9] *gebt ihr ihn der Pein; den alle Schuld rächt sich auf Erden.*

[1] *R* i slutet av ord göres så litet som möjligt. [2] *Vänstra* delen av förbindningscirkeln hör till *r*. [3] *Ä* = *e*. [4] Förkortning. [5] Cirkeln som bildats av *l* efter *o* har i trycket övergått till punkt. [6] *Ch* ingår i den långa öglan. Därefter förbindelsepunkt, *t* och slut-*e*. [7] I *-lich* är *i* uteslutet. [8] *-ig* förkortning = bitecknet för *i*. [9] Den lilla återböjningen till vänster betecknar *r*.

År 1901 offentliggjordes »*Lehrgang der Eilschrift*», som senare omarbetades av F. v. Kunowski; och 1924 gav Höke ut »*Lehrbuch der Berufs- und Redeschrift*».

I den förkortade skriften införes tryckning som skiljemärke i stället för de buktiga och vågiga vokaltecknen; tre olika teckenlängder komma till användning, och även olika höjdställningar utnyttjas. *T* efter annan konsonant symboliseras medelst förlängning av dennas tecken. *H* och *w* uteslutas i början av ord, och antydas, *h* genom höjning, *w* genom sänkning av ordbilden i sin helhet.

Systemet indelas i *Verkehrsschrift* och *Eilschrift*, och den senare i *Berufsschrift* och *Redeschrift*. I diktatstenografien (*Berufsschrift*) användes dels omkring 200 fasta förkortningar, huvudsakligen för ofta förekommande *utländska* ord samt ett mindre antal specialförkortningar för resp. yrken, dels fria förkortningar bestående i utelämnande av förljuden i förstavelser och efterljuden i slutstavelser samt uteslutandet av obetonade ändelser och mellanstavelser och ljud.

För debattskriften (*Redeschrift*) förordar F. v. Kunowski användning av fria stamförkortningar, varvid början av stammen, i regel med den inljudande vokalen, utskrives, under det att lika många tecken uteslutas ur stammens senare del, som utskrivits i början, en regel som väl knappast torde kunna tillämpas annat än i lugn och ro utanför debattsalen, och som således ger sådana s. k. fria förkortningar, vilka först måste innötas, innan de kunna i praktiken komma till användning.

Övriga enkla förkortningsregler, som återfinnas i ett 1927 av F. v. Kunowski utgivet arbete, »*Wege zur Redeschrift für alle Kurzschriftungen*», och vilka huvudsakligen inskränka sig till uteslutningar av ordens senare del, torde bäst framgå av följande exempel:

»*Auf des Vat(er)la(ndes) Woh(l) hab(en) wir soeben unser(e) Glä(ser) erho(ben). Wenn es auch geschmä(lert) ist um wicht(ige) Glie(d)er, geschwä(cht) durch Entwa(ffnung) und Zweitr(acht), veram(t) durch ungheu(re) Opf(er) und Nö(te), so hab(en) wir doch sein(e) staat(liche) Einheit, das Rei(ch), dan(k) den Hel(den)-ta(ten) unserer Hee(re), dan(k) dem Einheit(s)wi(llen) unserer Stä(mme), durch Wel(t)krie(g) und Umstur(rz) hinüber (ge)re(ttet). Es ist wer(t), dass man als Symb(ol) der Hoff(nung) und Zuvers(icht) auf sein(e) besser(e) Zuku(nft) ein so gross-a(rtiges) Fe(st) bege(ht), und es ist ein(e) ho(he) Ehr(e), in seinem Na(men) zu spr(echen). Dies(e) Ehr(e) fä(llt) heu(te) mir zu. Als Vertre(ter) des Deutsch(en) R(eiches) hab(e) ich beim Einzu(g)*

des Deutsch(en) M(useums) in sein neu(es) Hei(m) allen denen zu dan(ken), die dies(es) Kin(d) eines geni(alen) Vat(ers) so wei(t) gefö(rdert) hab(en).[1]»

Efter det stora krigets slut började F. v. Kunowski arbeta på att göra systemet lämpligt som internationalstenografi, och redan 1920 hade han utkast till en sådan färdiga för 22 olika språk, varibland också för svenskan (sid. 429). De många olika språkljuden föranledde en del omkastningar i teckenfördelningen. Så har *j* blivit *h* och *h z* m. m., under det att nationalstenografiens *z* givits åt *st*, vars gamla tecken utnyttjats för det franska lena *sje*-ljudet. *St* har i stället fått gamla *z*. Vidare ha *u* och *o* tillfogats öglor, och utan sådana fått träda i stället för de buktiga *ü* och *ö*, vilka givits åt *ei* och dubbel-*i*. Naionalstenografiens *ei* har blivit *au*.

Under senare år ha de tyska nationalstenograferna även med stor energi upptagit frågan om stenografiens införande i skolorna som första skrift, och tack vare framför allt de för saken entusiastiska herrar Höke och Krieger har nationalstenografien härvidlag vackra framgångar att anteckna.

Åren 1924—25 offentliggjorde F. v. Kunowski andra delen av det storartade verket »*Die Kurzschrift als Wissenschaft und Kunst*»,[2] och stärkte därigenom än ytterligare den sedan länge vunna allmänna uppfattningen, att nationalstenografien är en frukt av icke blott genialisk alstringsförmåga, utan även av en ovanlig grundlighet i arbetet.

För den, som efter att ha lärt känna en hel del andra system tager itu med den v. kunowskiska skriften, växla intrycken från den ena stunden till den andra.

När man först med hjälp av alfabetet dechiffrerar några enkla ordbilder, känns det som om man kommit till en annan värld, där allt är upp- och nedvänt, där både män och kvinnor gå på händerna.

Men förvåningen övergår snart till beundran, beundran över att det utan några tecken för konsonantsammansättningar, utan några undantagsregler och med ett ytterst ringa antal förkortningar lyckats få till stånd en skrift, som synes vara lika kort och lättskriven som de flesta andra system.

Efter ett närmare studium kommer så ett omslag i uppfattningen. Man inser, att de föga karakteristiska uppåtdragna konsonanttecknen, vilka i många fall döljas i till förbindningen hörande öglor eller cirklar, måste minska läsbarheten och finner det minst sagt motbjudande, att de skarpt framträdande cirklarna icke äro självständi-

[1] F. v. Kunowski, *Wege zu Redeschrift*, Potsdam 1927. Sid. 13.
[2] Samt 1928 den visserligen något ensidiga »*Die Kurzschrift-Entwicklung*».

ga tecken utan skola uppfattas som tvenne hopfogade delar: den ena i sin ordning en del av ett konsonanttecken, den andra endast ett »stumt» drag till fullbordande av cirkeln för förbindningens skull. Man börjar komma till den uppfattningen, att systemet som sådant visserligen är genialiskt uttänkt, men att detsamma, på grund av svårigheten att urskilja de enkla tecknen, i fråga om läsbarheten står långt efter de andra systemen.

Men när man så från vederhäftigt håll får höra, att till och med försök med folkskolebarn givit de allra bästa resultat, samt att systemet även i praktiken visat sig tillfredsställande, och slutligen än en gång går igenom Felix v. Kunowskis teoretiska arbeten och hör hans och hans närmaste anhängares entusiatiska och övertygande förklaringar, börjar man åter svikta i tron på sig själv; och endast *instinkten* räddar från att bli nationalstenograf.

Före sekelskiftet togo bröderna v. Kunowski del i arbetet för sitt systems spridande, men efter 1900 hörde man ingenting alls om den yngre brodern förrän efter det stora kriget, och under senare år har det varit alldeles tyst om den äldre brodern, under det att Felix v. Kunowski låtit mycket tala om sig och gett ut flera arbeten.

Det har undrats mycket över detta, och likaså har mången frågat sig, vilken av de två bröderna, som egentligen varit systemuppfinnaren.

Den senare frågan besvarar Christoffels sålunda:[1] »*Felix v. Kunowski war der intuitiv Schauende und aufbauend Schaffende, dagegen sein Bruder Albrecht der Prüfende und Wägende; jener der Künstler, dieser der befruchtende Kritiker. Beider Wirken aber wuchs zusammen zu einem einheitlichen Schaffen.*»

Vad beträffar förhållandet att bröderna v. Kunowski icke samtidigt verkat för sitt system, så har detta berott på följande omständigheter.

År 1900 hade F. v. Kunowski varit utsatt för personliga angrepp i den stenografiska pressen, och med den uppfattning man på den tiden hade om »en preussisk officers heder», var det helt naturligt att den nyblivne generalstabsofficeren med en lovande militär bana framför sig ej vidare kunde utsätta sig för något sådant; och under åren intill avskedstagandet avstod han från allt officellt deltagande i propagandan för systemets spridning samt från all polemik med anledning därav. Ledningen övertogs av brodern Albrecht, som i tal och skrift förde systemets talan. När så kriget var slut, och den pensionerade generalen ansåg sig oförhindrad att offentligen framträda, fogade ett oblitt öde, att Albrecht v. Kunowski blev of-

[1] *Im Banne der Kurzschrift.* Sid. 10.

fer för en sjukdom, som gjorde honom oförmögen att vidare deltaga i arbetet för systemets spridning och utveckling.

Nationalstenografien står nu som n:r 3 bland de tyska systemen; och även om utvecklingen kommer att gå i en annan riktning än bröderna v. Kunowski tänkt sig, så skola de dock alltid ha sin plats i stenografiens historia som framstående teoretiker och geniala systemuppfinnare.

TÖBBE.

1899.

Wilhelm *Többe*, f. d. präst i Vrees bei Werlte i Hannover och sedan 1921 bosatt i Lippe-Detmold har — efter att först ha varit anhängare av Scheithauers system — målmedvetet arbetat på att på Scheithauers grundval skapa ett nytt system med en ren bokstavlig vokalbeteckning.

Systemöversikt.

1928.

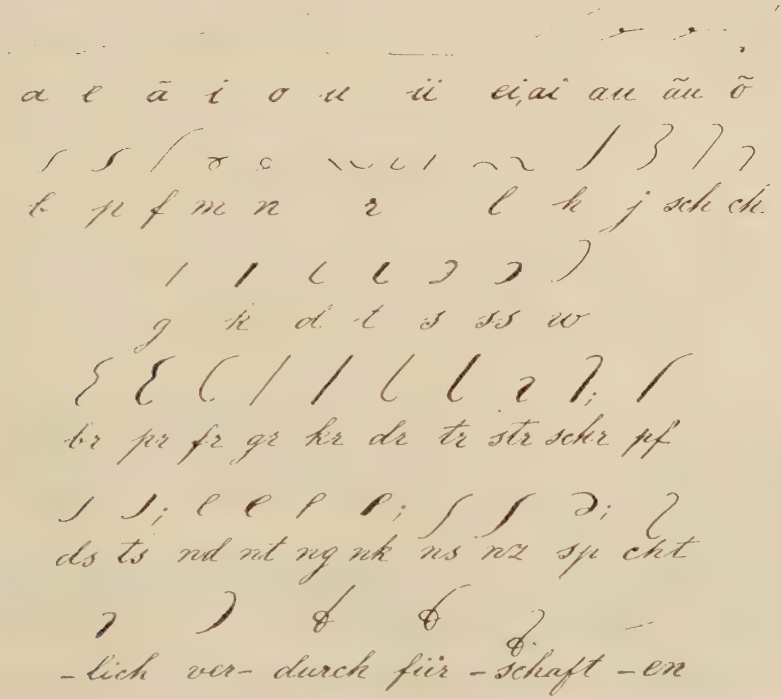

Till en början, 1899 och 1902, använde han de scheithauerska bågtecknen, men en idé av W. Arens 1905 att begagna punkten för samtliga omljud, kom honom att i ett utkast av 1912 för dessa ljud införa ett gemensamt tecken, ehuru i stället för punkten ett kort litet nedstreck.[1]

Senare gick han tillbaka till bågtecknen, och 1919 börjar han använda tryckning för att skilja tonande och tonlösa konsonanter åt. Slutligen i ett utkast av 1928 upptar han återigen Arens idé med punkten, ehuru han skriver densamma för *au* och *eu* åt vänster, för *ö* åt höger.

Som förnämsta krav vid systemets uppställande har Többe satt, att tecknen för konsonantsammansättningar skola vara organiskt uppbyggda, d. v. s. att dessa tecken skola så bildas, att de börja som tecknet för första ljudet i sammansättningen och sluta som tecknet för sista ljudet. Som synes har han också lyckats genomföra denna princip i alla här upptagna tecken för konsonantsammansättningar utom *ns nz* och *sp. Br, fr* etc. sluta som tredje *r*-tecknet; *gr, kr* etc. sluta som fjärde *r*-tecknet; *nd nt ng* och *nk* börja med öglan i samma riktning som *n*-cirkeln. Alla *r*-förbindningar utom *str* bli »tvågradiga» tecken.

Som stumma bindestreck användas mellan konsonanttecknen uppåtdragna streck, mellan vokaltecken *h*-tecknet (stumt) utan tryckning, eller punkt åt vänster.

Sammanhängande text.

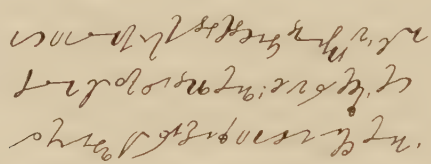

Reproduktion efter *Der Deutsche Stenograph 1928. Fach-Beilage.* Sid. 72.

Överföring.

Dass die deutsche[1] *Rechtschreibung*[2] *verbesserungsbedürftig ist, sollte | heute wohl nicht mehr*[3] *bestritten werden; sie ist*[4] *eine Wissenschaft, was | am schlagendsten*[5] *vor einigen Jahren durch die Tatsache*[6] *erwiesen*[7] *würde, —*

[1] Dött bindestreck mellan *t* och *sch*. [2] Tryckning på *sch* förändrar detta till *schr*; ögla både upptill och nedtill på *b*. [3] Här tycks *r* (det sista av de 4 *r*-tecknen) ha blivit något för stort. [4] *I* tycks luta något för mycket. [5] Första *e* = *u*. [6] Här användes tecknet för *ts*. [7] *I* försvinner helt och hållet i öglan.

[1] Többe, *Der Weg zur Einigung der deutschen Stenographie-Systeme.* Meppen 1912. Sid. 5.

ARNOLD.

1902.

År 1902 offentliggjordes i Berlin ett nytt system under titeln »*Vollständiger Lehrgang der Neuen Stenographie nach Arnold.*»

Arnold skiljer på skol-, korrespondens- och debattskrift. Han inskränker sig till två teckenstorlekar och två vidder samt för debattskriften två olika höjdställningar.

I skol- och korrespondensskriften är systemet således oberoende av skrivlinjen.

Dessutom har han *ren* boksavlig vokalbeteckning, och tryckning användes för att särskilja varandra närstående konsonanter.

Alfabet.

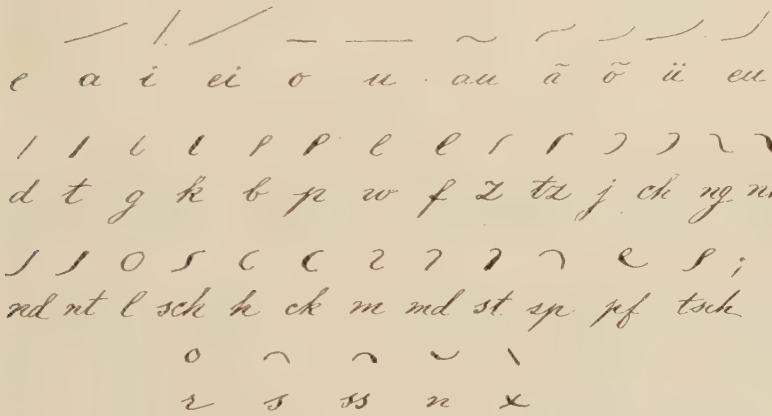

Som synes äro samtliga enkla konsonanter antingen medelstora eller små.

Sammanhängande text.

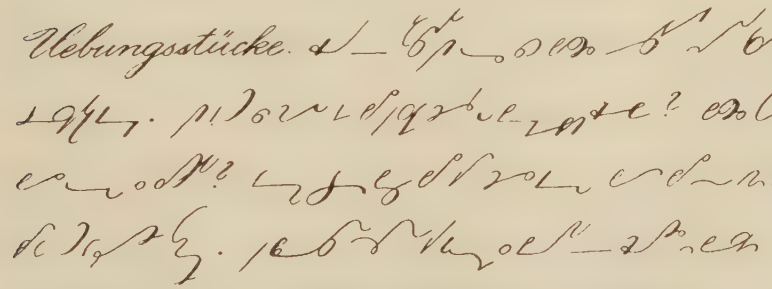

Reproduktion efter Arnolds *Vollständiger Lehrgang der Neuen Stenographie.* Tab. XI.

Överföring.

Treu und zuverlässig[1] *ist nur derjenige welcher allezeit seine gleiche | Schuldigkeit*[2] *tut. Ist das nicht derselbe Mann, den wir im letzten*[3] *Jahre in Budapest trafen? Welcher von*[4] *denselben | war nun der richtige?* O. s. v.

[1] *Zu* = förminskat *z*, *ver-* = godtycklig förkortning liknande *h*. [2] Utböjningen i övre ändan av *sch*-tecknet har icke kommit riktigt fram, *-keit* = förstorat *k*. [3] *Tz* och *t* äro sammanfogade utan bindestreck, för ändelsen *-en* särskild beteckning. [4] *von* = förstorat *h på* linjen.

Genom förstoring av ett medelstort tecken (till tvågradigt) antydes ett på annan konsonant följande *t*, med undantag för *rt* som utskrives samt *st* och *nt*, vilka ha särskilda tecken. Dubbel-*t* beteckna på samma sätt genom ett förstorat *t*.

Systemet är i sin helhet enkelt, och torde icke behöva några ytterligare förklaringar. Läroboken är omsorgsfullt genomarbetad och vackert utförd.

HENSELER.

1905.

Mathias *Henseler* offentliggjorde 1905[1] ett nytt system, som han kallade »*Deutsche Schnellschrift*», och vilket är av intresse, icke endast därför att det är en föregångare till det nu i Lettland mest spridda systemet Roze.

Det karakteristiska för systemet är att Henseler söker törena den »absolut» bokstavliga vokalbeteckningen med »full» linjemässighet på så sätt, att vokalstrecken förekomma i bestämda längder, under det att efterföljande konsonanttecken (vilka i alfabetet alla ha en och samma storlek) efter behov förstoras eller förminskas, för att alltid kunna ställas på skrivlinjen:[2] d. v. s. vokalstreck, vilka äro till sina längder (höjder) bestämda, men tänjbara konsonanttecken.

Någon ren eller »absolut» bokstavlig vokalbeteckning blir det emellertid icke, ty de raka uppstrecken räcka ej att beteckna alla vokalerna, och för *i (ei)* och »omljuden» har Henseler ej funnit någon annan utväg än att genom ytterligare förlängning av efterföljande konsonanttecken (eller, om sådant ej finnes, det s. k. stumma grundtecknet) under linjen symbolisera dessa ljud.[3]

[1] *Ausführliches auch zum Selbstunterricht geeignetes Lehrbuch der Stenographie-System »Deutsche Schnellschrift» von Matth. Henseler.* Berlin 1905. Verlag von J. H. Robolsky. Leipzig.

[2] Eller som Henseler kallar det: »för skönhetens skull».

[3] Kommer ett vokalstreck efter ett konsonanttecken, som för symbolikens skull dragits under linjen, så måste även vokalstrecket förlängas. Således ett undantag från den allmänna regeln, att endast konsonanttecknen kunna förändra storlek.

Det blir således en blandad vokalbeteckning: för grundvokalerna bokstavlig, för omljuden (samt *i* och *ei*) symbolisk.

Alfabet.

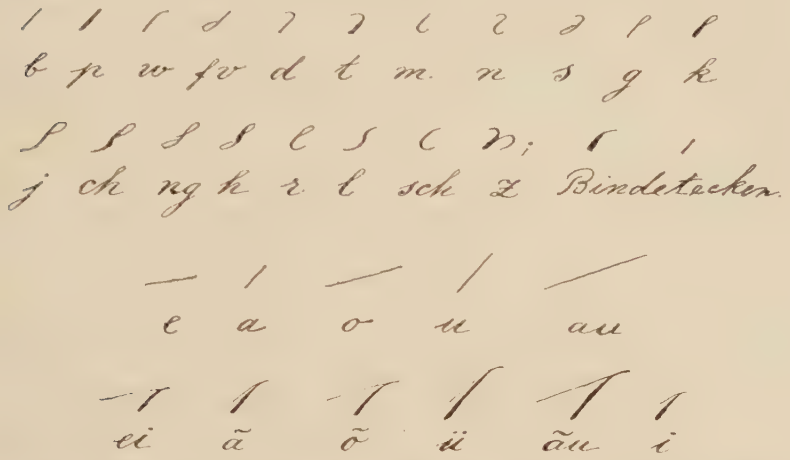

Det stumma uppstrecket tjänar till att förbinda konsonanttecken med varandra, det stumma nedstrecket (*w* med tryckning) att förbinda vokaltecken eller att i slutet av stavelser upptaga vokalsymboliken.

Symboliken för »omljuden» påminner något om stenotakygrafien, ehuru förlängning eller förminskning av den del av konsonanttecknen som är *över* linjen i regel tillkommit för linjemässighetens skull.

Karakteristiskt för systemet är också att punkt, cirkel och andra *små* tecken icke komma till användning i alfabetet. Detta har emellertid sin naturliga orsak däri, att sådana tecken icke *kunna* komma ifråga i ett system, där alla konsonanter måste ha tecken som möjliggöra förstoring eller förminskning över linjen och förlängning under densamma.

Som uppfinnaren själv framhåller måste den mycket likformiga pendelrörelsen mellan upp- och nedstreck omkring skrivlinjen öka snabbskrivenheten.

Tryckningen som skiljemärke, när det gäller konsonanter, av vilka många särskilt i tyska språket redan i talet övergå i varandra (detta gäller naturligtvis icke *h* och *ng*, vilka också endast skiljas åt genom tryckningen), torde ej heller minska lättlästheten, och har onekligen den fördelen att, så använd, i motsats till då den ingår som led i en symbolisk vokalbeteckning, kunna enhetligt tillämpas.

Vad däremot kortheten beträffar, så blir denna avsevärt lidande på att även ofta förkommande konsonantsammansättningar (t. ex. *nd st* och *sp*) icke ha några särskilda beteckningar;[1] ja till och med *z* erhålles genom att *t* och *s* med bindestreck emellan sammanskrivas.

Om stavningen säger Henseler: »*Die Stenographie vereinfacht und berichtigt die geltende Schulrechtschreibung*», men i tillämpningen ser det ut som om han därmed menat en mycket fri och självständig fonetisk stavning. Så t. ex. skriver han *st* = *scht* (som det ju också uttalas), *sp* = *schp*, *nk* = *ngk* o. s. v.

Konsonantfördubbling betecknas medelst tryckning vid *f m n s r* och *l* (d. v. s. de tecken, som ej redan i alfabetet förekomma med tryckning), medelst rundning (utböjning) vid *g k d t* och *z* samt eljest medelst dubbelskrivning som i vanlig skrift.

Förkortningar för så väl för- och slutstavelser som ord äro mer eller mindre godtyckliga. För de korta *der die das* etc. användas punkt och »kommor» i olika storlekar.

En allmän regel är, att tryckningen användes som medel för att visa, att det är fråga om en förkortning. Denna metod är onekligen tilltalande, när det gäller ett system, där tryckningen ej användes på annat sätt; och får man väl antaga att Henselers mening varit, att vid högre hastigheter icke alltid utmärka dubbelkonsonanter eller skilja på *b p*, *d t* etc., ty eljest måste en dylik dubbelanvändning av tryckningen försvåra läsningen.

I den senare delen av systemet, som Henseler kallar »*Eilschrift*», användas särskilda beteckningar för konsonantsammansättningar, vadan man får antaga att hans starka ord här ovan endast gällt systemet i ett tidigare stadium.

Ilskriftens båda huvudregler gälla användning av symbolisk beteckning för vissa konsonantsammansättningar och lyda:

1. Genom dubbel och tredubbel förstoring av ett konsonanttecken symboliseras resp. *r* och *l*, vare sig före eller efter den andra konsonanten, men med vokalstreck vid *rb* och *lb* etc.

2. Genom förminskning av ett konsonanttecken efter vokal symboliseras föregående *n*.

Genom dessa tvenne förkortningsregler kommer således användningen av grundtecknen i flera olika storlekar att äga rum i avsevärt större utsträckning än i det lägre stadiet, vilket ej blir till fördel för läsbarheten.

[1] Henseler kallar sammansmältningen av två konsonanter till ett tecken »*eine Unsitte, die einem vergangenen Jahrhundert und einem ausländigen Systematiker entstammt*». (Läroboken sid. 26).

Sammanhängande text.

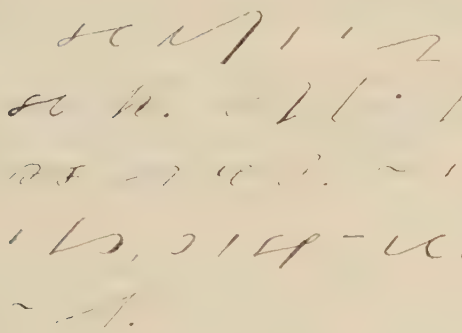

Överföring.

Fest[1] *gemauert*[2] *in der Erden,*[3] *steht die Form aus*[4] | *Lehm gebrannt. Heute*[5] *muss die Glocke werden.*[6] *Frisch,* | *Gesellen, seid*[7] *zur*[8] *Hand! Von*[9] *der Stirne heiss, rinnen muss* | *der Schweiss, s(oll) das Werk den Meister loben; d(och) der Segen kommt*[10] *von*[9] *oben.*

[1] *St* = *scht;* sedan har, märkvärdigt nog, *t* uteslutits och endast *sch* utskrivits. [2] Uppstrecket = förkortning för förstavelsen *ge-*. *R* symboliseras genom förstoringen av *t*. [3] Även här är *d* förstorat. [4] Förkortning = ofullbordat *s*, med tryckning. [5] Haken = *h*. [6] Förkortning = *ed*. [7] I ilskriften synes *ei* ofta skrivas som ett förlängt *e*. [8] Monogram för *zu* + *r*. [9] Monogram. [10] Här står *k* + *t*, men av *t* behöver i slutet av ord endast uppstrecket (här förlängt) utskrivas.

PALM.

1907.

Stadssekreteraren i Köln[1] Chr. *Palm* (1868—1928), ursprungligen arendsian och sedan en av bröderna v. Kunowskis ivrigaste anhängare,[2] offentliggjorde 1907 ett eget system vars konsonanttecken stodo system Stolze-Schrey nära, under det att vokalbeteckningen påminner om Brauns och Scheithauer, men med tryckning i stället för dessas våg- och bågformer. Det är också ett målmedvetet försök att åstadkomma ett system, som skulle kunna tillfredsställa så väl vokalskrivare som vokalsymboliker.

Systemet, som 1909 fick namnet »*Deutsche Kurzschrift*» är onekligen ett av de bättre bland 1900-talets nyare tyska system, och det enda av dem, som förmått bilda någon slags »skola». »*Das Bund für Palm'sche Kurzschrift*» upplöstes dock i och med enhetssystemets införande 1924.

[1] Senare direktör för byggnadsnämnden därstädes.
[2] Det var Palm, som först kom upp med namnet »Nationalstenografi».

Framgångarna ha emellertid huvudsakligen gällt Köln och Schweiz. I Kölns stadsförvaltning tjänstgöra palmska stenografer.

År 1909 offentliggjordes den första fullständiga läroboken (vilken räknas som den första upplagan) med flera väsentliga förbättringar, men sedan dess har systemet i stort sett behållits oförändrat och flera nya upplagor utkommit. I den 8. upplagan, som kom ut 1924, har namnet ändrats till »*Kurzschrift Palm*», och systemet angives ha fått sin slutgiltiga form.

Själv gör Palm anspråk på följande förtjänster hos sitt system: 1. Ingen skillnad på ofullbordade, fullbordade och utvidgade öglor. 2. Endast två olika storlekar. 3. Inga bitecken. 4. Inga buktiga nedstreck. 5. Tryckning endast sällan och för oväsentliga skiljaktigheter. 6. Skriften flytande, linjemässig och kort.

Alfabet.

1924.

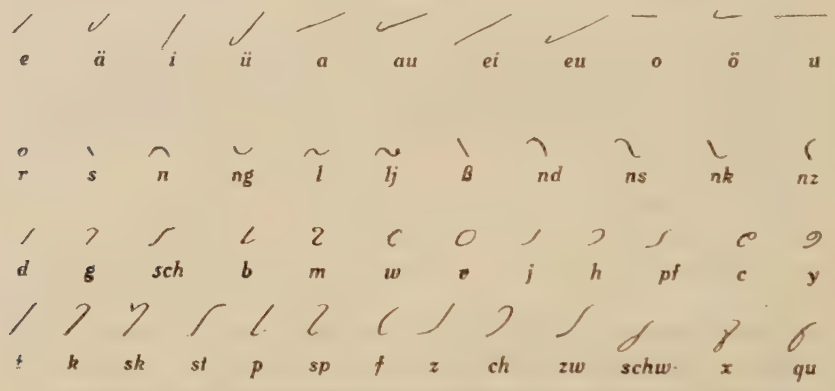

Reproduktion efter Palms »*Lehrgang der Kurzschrift Palm*» Köln 1924. Sid. 25.

E i slutet av ord utskrives endast till hälften. *R*-cirkeln skrives i början av ord åt vänster, eljest på bekvämaste sätt, men i slutet av ord utskrivas den endast till hälften.

Genom tryckning på *föregående* konsonanttecken förändras *e* till *ä*, *a* till *au*, *o* till *ö*, *i* till *ü* och *ei* till *eu*. Stå flera konsonanter tillsammans, sker tryckningen på det största av dem. Vokaltecken med hakar användas endast som förljud (dock även efter andra vokaler och förstavelser).

Zw och *schw* behålla alltid sina ställningar till linjen.

Utljudande *t* efter annan konsonant betecknas medelst tryckning.

Punkten tjänar till att förbinda två på varandra följande vokaler. Upptill från höger eller nedtill åt vänster utböjda tecken skrivas i förbindningar med ögla.

Någon utväg att beteckna dubbelkonsonanter har Palm icke kunnat utfinna, sedan han utnyttjat tryckningen för så väl vokalbeteckningen som symbolisering av *t* efter annan konsonant.

Karakteristiskt för systemet är den ringa utsträckning i vilken punkt- och cirkeltecken kommit till användning, under det att i stället sådana mindre förbindbara tecken, som de för *s n ng nd nk* och *nz* införts i systemet.

E i obetonade ändelser uteslutes. I övrigt finnas mer eller mindre godtyckliga obligatoriska förkortningar för 13 förstavelser, 13 slutstavelser och 56 formord, varjämte samma slags förkortningar som förekomma i vanlig skrift även kunna användas.

Sammanhängande text.

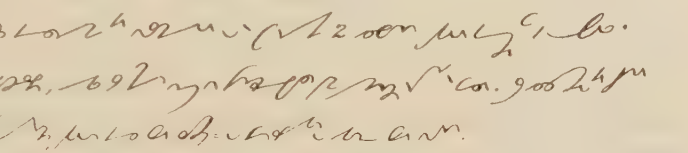

Reproduktion efter Palms »*Lehrgang der Kurzschrift Palm*». Köln 1924. Sid. 22.

Överföring.

Nach[1] *gründlicher*[2] *Durchnahme*[3] *dieses Lehrganges und*[4] *des auf Seite 2 erwähnten*[5] *Übungsbuches wird der Anfänger*[6] *das*[4] / *System zwar beherrschen, aber er kann noch nicht stenographieren im eigentlichen Sinne des Wortes. Zur*[7] *Erreichung dieses Zieles* / *bedarf es fleissiger Übung dur(ch) vieles*[8] *Richtig-*[9] *und Schönschreiben und ebenso*[10] *vieles Lesen.*

[1] *Nach* = sänkt *ch*. [2] *-lich* = *h*. [3] *durch* = *dur*. [4] Monogram. [5] Tryckningen på *w* förändrar *e* till *ä*, tryckningen på *n* förändrar detta till *nt*. [6] *an-*; monogram. [7] *zu* = uppåtskrivet *z*. [8] *viel* = *v*. [9] *-ig* = *g*. [10] *so* = *o*.

För den högre praktiken (upptagande av tal m. m.) behöver man icke, säger Palm, som i andra system lära sig en särskild debattskrift. Han förkortar utan vidare enligt följande enda, onekligen mycket enkla regel:

»*Des Wortende wird so weit gekürtzt, wie es die Schnelligkeit erfordert*», d. v. s. »man skriver av varje ord så mycket man hinner»![1]

[1] Denna enkla metod har den framstående melinske riksdagsstenografen Erik Lindström (nu förste stenograf i första kammaren) under nära 30 år i stor utsträckning tillämpat under sin tjänstgöring i svenska riksdagen.

BUSSE (GRAPHORA).
1908.

Den rollerska stenografen Henry *Busse* hade redan 1906 offentliggjort ett systemutkast, där han sökte sammanjämka Arends' och Rollers principer, och 1908 utkom detsamma under namnet »*Graphora*» i ett litet häfte på 4 sidor, och med ett motto som löd: »*In der Anlage kurz, führt sie einfach zum Ziel!*»

I januari 1910 kom ett nytt utkast, där det stod »*Graphora ist verbessert worden*», och senare samma år offentliggjordes den första ordentliga läroboken, som dock kallades den 3. »*sehr verbesserte*» upplagan.[1]

I stället för de förut av honom använda stora och små öglorna för att skilja närstående konsonanter från varandra, har Busse — då han icke velat som Arends göra tecknen beroende av ställningen till skrivlinjen — för att få ett tillräckligt antal konsonanttecken, skaffat sig nya sådana genom utböjningar åt vänster av staplarnas nedre del, vilka vid förbindningen bilda betydelselösa öglor.

Men detta har i sin tur återverkat på vokalbeteckningen, ty då rundade vokaltecken komma efter dessa nedtill åt vänster utböjda konsonanttecken, så uppstår utan vidare vågtecken, vadan varken sådana eller nedtill från höger utböjda vokalstreck kunna komma till användning.

Busses *Graphora* kom tack vare den rent bokstavliga vokalbeteckningen att bli ett mellanting mellan systemen *Arends-Roller* och *Scheithauer*.

De långa vokalstrecken börja under linjen, och förkortas något framför små konsonanttecken.

E i slutet av ord skrives förkortat och något mera lutande, men uteslutes helt och hållet i böjningsändelser. Framför från vänster rundade vokaler (*u o* etc.) övergår *r*-punkten till cirkel, som sammansmälter med rundningarna.

En liten utböjning av konsonanttecknens nedre del framåt betecknar ett efterföljande *s*. Vid till vänster utböjda konsonanttecken ersättes denna utböjning med en inslagen punkt.

För flera även mindre ofta förekommande konsonantförbindningar finnas särskilda beteckningar efter olika metoder, varibland även tredubbel förstoring av tecknen. Busse anser till och med (läroboken sid. 6) att det vore rent av »dåraktigt» att helt och hållet avstå från sådana, vilka han dock endast använder i början av stammar.

[1] *Graphora, Kurzschrift für alle Völker und Sprachen, von Henry Busse.* Berlin 1910.

Alfabet.

1910.

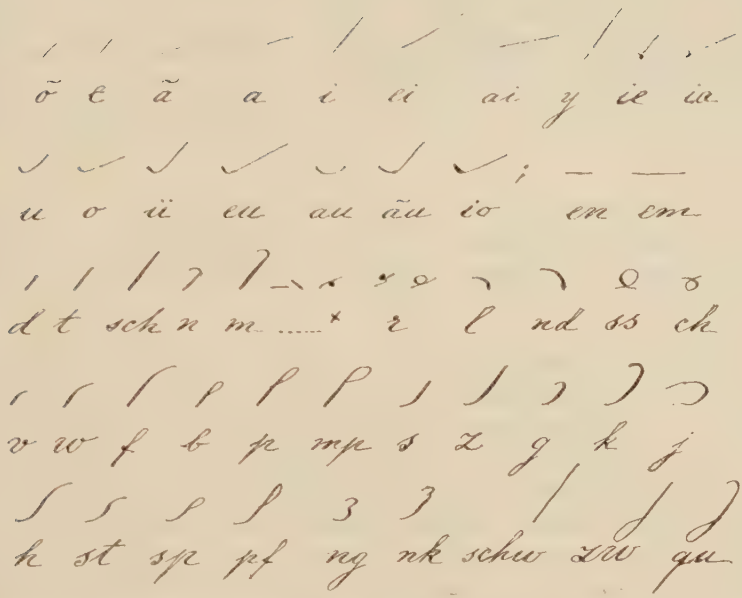

* Dessa raka små streck användas för att förbinda konsonanter; punkten för att förbinda vokaler med varandra samt möjliggöra rent ortografisk stavning.

För ändelsen *-en* användes det lilla vågräta bindestrecket, vilket förlängt blir *-em*. Ändelsen *-er* betecknas efter till vänster utböjda konsonanttecken medelst cirkel, men efter rakt slutande staplar med ett halvt *e* plus punkt-*r*.

För 30 förstavelser och 10 slutstavelser finnas monogram eller mer eller mindre godtyckliga förkortningar, de flesta små. Härtill kommer ett 40-tal ordförkortningar.

Sammanhängande text.

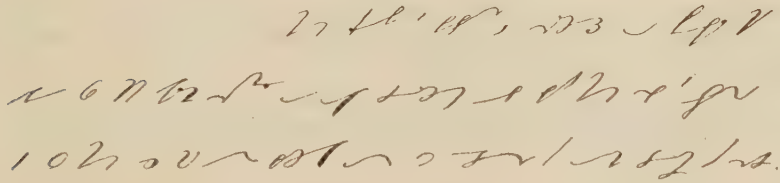

Reproduktion efter Busses »*Graphora*» *Deutscher Lehrgang. III. Sehr Verbesserte Auflage.* Berlin 1910. Sid. 13.

Överföring.

Man schreibe die Beispiele des Lehrganges[1] *auf Papier mit | etwa 6 mm entfernten Linien*[2] *so*[3] *oft sorgsam ab, bis man selbst*[4] *die Empfindung*[5] *| hat, dass man nicht nur alles*[6] *begreift, sondern*[7] *auch*[8] *im-Stande ist, ohne stocken zu lesen.*

[1] Punkten i *ng*-tecknet = *s* (se regeln här ovan). [2] *ie* = punkt åt höger + *e*. [3] Förkortning = *o*. [4] *lb*. [5] *-ung* = *u*. [6] Den lilla utböjningen efter *l* = *s* (*e* uteslutet). [7] *ond*. [8] Monogram.

Någon nämnvärd spridning har systemet icke fått.

En del ganska inkrånglade undantagsregler tyda på, att Busse under arbetet på systemets fortsatta utveckling ej beaktat det vackra mottot från upplagan av 1908.

År 1919 kom Busses »*Graphora*» ut i något förändrad form.[1] Även här äro vokaltecknen antingen raka streck eller med bågar börjande sådana, och konsonanterna antingen rakt slutande staplar eller sådana med utböjningar nedtill åt *vänster*. Vågtecken förekomma således ej heller här i alfabetet, men uppstå vid förbindningen av åt vänster utböjt konsonanttecken med efterföljande rundat vokaltecken. Även vågräta tecken ha undvikits av fruktan för att genom dem få en del teckenformer för långt nedåt, och på så sätt förlora i linjemässighet.

Vad själva teckenfördelningen beträffar ha en del omkastningar skett. Så ha grupperna *s z* och *g k* fått byta plats, samt *j h* och *ch* erhållit nya tecken. Ävenså användes vågräta strecket i tre storlekar som ändelsetecken för resp. *s t* och *st*.

Antalet förkortningar, särskilt för förstavelser, har ökats.

Onekligen är Busses Graphora en mycket intressant utveckling av de arends-rollerska systemen.

KRAMS.

1909.

Wilhelm *Krams* i Niegripp hade ursprungligen varit lärare i Stolzes system, men sedan övergått till Brauns och med iver arbetat för spridandet av dennes system.[2]

År 1909 offentliggjorde han sin »*Zeilenmässige Kurzschrift*», som är ett nytt intressant försök att vinna största möjliga linjemässighet.

[1] *Deutsche Kurzschrift-Zeitung* 1919. Sid. 25.
[2] År 1898 gav han ut en lärobok i Brauns' system.

Vokaltecknen äro alla raka streck i tre riktningar och tre längder samt oföränderliga, under det att konsonanttecknen äro tänjbara, för att, liksom i Henselers system, alltid kunna ställas *på* skrivlinjen.

Efter *e a o* samt *u ü au*, (vilka senare höjas i början av ord) få således konsonanterna sin vanliga storlek, under det att de efter *i ei eu* bli dubbelt så stora.

Alfabet.

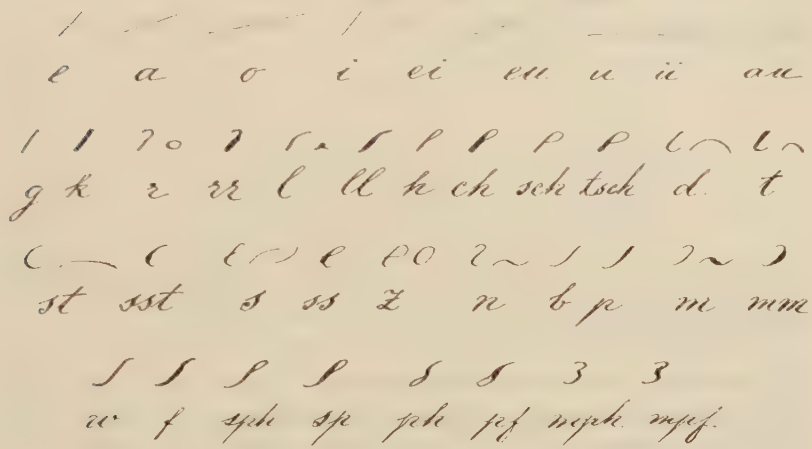

Mellan två konsonanter skrivas de vågräta vokalstrecken något uppåtdragna med efterföljande konsonanttecken delvis under linjen (enda undantag).

S och *sch* framför annan konsonant symboliseras genom förstoring, vilket ej leder till sammanblandning med ovan omnämnda förstoring för att återkomma till linjen, enär dessa konsonantsammansättningar nästan uteslutande förekomma i början av ord. Av bitecknen förekomma de för *r l m* och *n* i konsonantsammansättningar samt de för *t s st d z* i slutet av ordstammar. Dock kunna bitecknen för *r l* och *z* även användas, när dessa ljud ensamma börja ett ord; bitecknet för *l* även i slutet av ord.

När *r* och *l* skrivas åt höger betyda de *rt* och *lt*.

Dessutom finnes en hel del bitecken för vokaler, då de stå tillsammans, men uttalas var och en för sig.

I slutet av ord betecknas *ch* medelst en utböjning eller släng bakåt.

Dubbelkonsonanterna *rr ll ss nn* och *mm* erhållas genom tryckning på resp. enkla tecken.

Sammanhängande text.

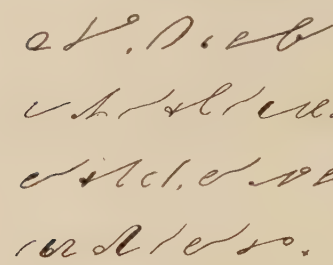

Reproduktion efter *Zeilenmässige Kurzschrift von Wilh. Krams.*

Överföring.

Zu Speyer,[1] *im letzten*[2] *Häuslein,*[3]
da liegt ein Greis in Todespein;
Sein Kleid ist schlecht,[4] *sein Lager hart,*[5]
Viel[6] *Thränen rinnen in seinen Bart.*

[1] *Sp* förstorat *p*, oaktat det finns särskilt tecken för *sp*. [2] Förkortning = bitecknet för *l* + *e*. [3] Här äro både *l* och *m* förstorade för att komma tillbaka till skrivlinjen. [4] Förkortning = förstorat *l* = *schl*. [5] Omvänt *r* = *rt*. [6] Förkortning = *l*.

Krams torde ha funnit tryckningen som skiljemärke för så många konsonanter mindre tilltalande, ty i en ny upplaga av 1915, där han kallar systemet »*Linea-Tachygraphie*», har han i stället infört konsonanttecken i två storlekar.

Detta har emellertid lett till att han för att behålla linjemässigheten måst kasta om hela sin huvudprincip, d. v. s. låta konsonanttecknen vara oföränderliga, under det att vokaltecknen bli tänjbara, så att de kunna förkortas framför de engradiga konsonanttecknen med ögla upptill och förlängas framför tvågradiga tecken utan ögla.

I stället för de äldre raka vokalstrecken har han nu för vokalerna *a o u* och *ei* infört sammansatta tecken, bestående av raka streck med tillfogad cirkel eller punkt, samt för att beteckna de långa vokalljuden *ie eh ah oh* och *uh* låtit de raka vokalstrecken övergå till vågtecken.[1]

Denna vokalbeteckning är i och för sig tillräcklig för att göra den kramsska skriften i denna form betydligt mera långskriven än den var 1910. Däremot är den om möjligt ännu mera linjemässig.

Att den stora förändringen i systemets byggnad i stort sett även skulle kräva en ny teckenfördelning är ju självklart, men man blir

[1] För *e a* och *o efter* annan vokal samt för *i* och *u före* annan vokal finnas särskilda bitecken.

dock förvånad att finna, hurusom *samtliga* så väl vokal- som konsonantljud med undantag av *e* och *b* fått *helt och hållet nya tecken.*

Ännu märkvärdigare är att, när så Krams slutligen 1925 utgav en ny upplaga av sin Linea-Tachygraphie,[1] så finner man där *icke ett enda tecken* som användes i samma betydelse som vare sig i systemet av 1909 eller 1915. Man skulle dock tycka att åtminstone *något* ljud av ren slump skulle fått samma tecken som i någon av dessa föregående upplagor; men så nådig — mot dem som skulle lära om — har försynen icke varit.

I denna — än, så länge — sista form av Krams' system, gå alla vokaltecken i vågrät riktning: för *a e ä* raka streck i olika längder, för de övriga raka streck i förening med punkt eller cirkel (i vissa fall kunna bindestrecken utelämnas) eller vågtecken tillsammans med fristående punkter.

Här vinner Krams, tack vare sina vokaltecken, full linjemässighet utan att behöva göra vare sig vokaltecknen eller konsonanttecknen tänjbara, d. v. s. i denna form har han rent bokstavlig vokalbeteckning.

Konsonantsammansättningarna med efterföljande *l* och *r* erhållas genom att föregående tecken utböjes åt resp. vänster eller höger, och vid teckenfördelningen har hänsyn tagits härtill genom att låta de konsonantljud, som förekomma tillsammans med efterföljande *l* eller *r*, få tecken med rakt slutande staplar (även i upplagan av 1915, där *r*-förbindningarna erhållas genom förstorade *öglor*, togs hänsyn härtill vid teckenfördelningen). *S* framför annan konsonant betecknas medelst ett litet vågformat bitecken (1915, ett rakt vågrätt streck).

Härtill kommer en slags förenklad konsonantsymbolik i ljudgrupper efter braunsskt mönster, där en slutvokal utefter skrivlinjen antyder ett utelämnat tandljud, ett vokaltecken med kort »förlängningsstreck» ett gomljud, samt ett vokaltecken med förlängt förlängningsstreck ett läppljud. Rundas vokalstreck eller till detsamma hörande förlängningsstreck uppåt eller nedåt, så tillkomma resp. *r* och *l* framför den symboliserade konsonanten. Tryckning på ett konsonanttecken med efterföljande vokal antyder, att efter denna vokal ett nasalljud (eller en nasalljudsförbindning) är utelämnat.

Detta sista kramsska system har en mera inkrånglad regelapparat än de båda föregående, men alla tre Krams' försök att, fasthållande vid kravet på absolut linjemässighet, skapa ett nytt system, äro utan tvivel väl värda att studeras av dem, som intressera sig för den stenografiska »byggnadskonsten».

[1] »Krams' *System der deutschen Linea-Tachygraphie*». Berlin 1925.

DARAPSKY.

1909.

Ludwig *Darapsky* (1857—1916) var på det stenografiska området ren amatör. Efter att ha studerat naturvetenskaper och tagit bergsingenjörsexamen fick han anställning som ledare för salpetersgruvor i Chile, där han stannade i 20 år. Efter återkomsten till Tyskland blev han delägare och teknisk ledare för en större ingenjörsfirma i Hamburg, vilken han behöll till två år före sin död.

Darapsky var sällsynt språkkunnig och kännare av både tyska, franska, italienska, spanska och slaviska stenografiska system. Han var en flitig medarbetare i den stenografiska pressen, och hans i hög grad fängslande uppsatser i olika stenografiska frågor väckte största uppmärksamhet och vittnade om skarpt huvud och en rent underbar blick för de grafiska värdena.

Han tillhörde icke någon viss stenografisk skola — och synes knappast heller ha haft något personligt umgänge med stenografer — men av hans skrifter framgår, att han var en stor beundrare av Gabelsberger och trodde på en ytterligare utveckling av dennes principer i förening med bokstavlig vokalbeteckning.

Ett försök i denna riktning, som visserligen aldrig kom ut i bokform,[1] torde, kanske mest för den egendomlige men genialiske *mannens* skull, vara värt en plats i denna historia.

Alfabet.

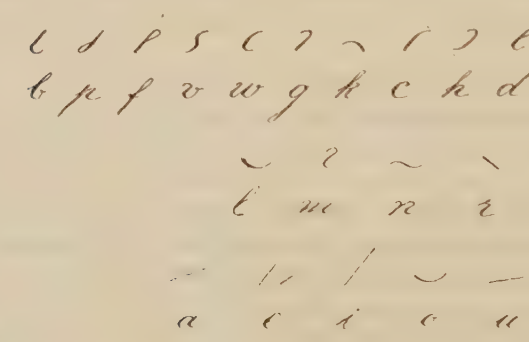

Här överensstämma, som synes, de flesta konsonanttecknen med Gabelsbergers.

Dubbelkonsonanter erhållas genom förstoring; konsonantsammansättningar antingen genom sammanskrivning av de enkla teck-

[1] Darapsky i *Archiv für Stenographie* 1909. Sid. 80 o. f.

nen, såsom vid förbindningar med *l r n* och *s*, eller medelst långt gående sammansmältningar.

T efter annan konsonant antydes genom förlängning; *n* medelst partiell tryckning, som vid Gabelsbergers *i*.

Sammansmältningar anser Darapsky vara det bästa av allt, och han finner »*jedwede Schreibart richtig, welche die Buchstaben erkennen lässt, gleichviel, ob einzeln oder verschmolzen. Je gedrängter und charakteristischer, um so vollkommener*».[1]

Även den gabelsbergerska rundningen för *o* kommer till användning vid dessa sammansmältningar.

Diftonger och omljud erhållas genom förändringar av grundvokalernas tecken sålunda: förlängt *u* = *au*, förlängt *e* = *eu* eller ännu längre = *ei*,[2] rundat *a* = *ä*, rundat *i* = *u*, vidgat *o* = *ö* eller tillbakalutat = *äu*. *J* betecknas medelst ett förkortat *i*. Följa eljest två vokaler på varandra, så användes punkt eller liten hake enligt särskilda bestämmelser, t. ex. punkt åt vänster för *a*, punkt åt höger för *u*, o. s. v.

För att underlätta skrivandet av ändelser och slutstavelser finns »*eine Reihe von Erleichtungen*» för de ofta förekommande *n r l d m*; men dessa beteckningar äro så oregelbundna, att de, som Darapsky också själv framhåller, bäst kunna åskadliggöras medelst exempel. Man känner sig också nästan frestad att helt enkelt betrakta dessa *Erleichtungen* som godtyckliga slängar eller utböjningar, vilka utföras hur som helst, som det bäst passar.

Förkortningarna indelar Darapsky i äkta sigler och vanliga förkortningar. De förra sådana, som icke kunna direkt härledas ur alfabetet. Av båda slagen anföras endast exempel.

Sammanhängande text.

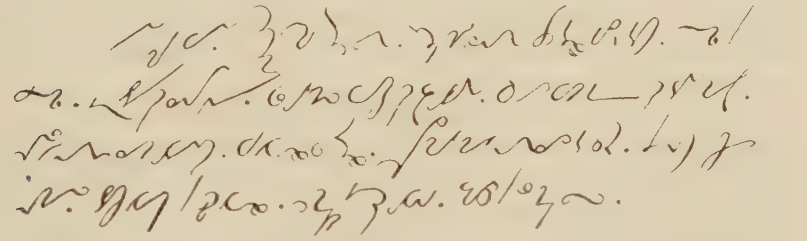

Reproduktion efter skriftprov av Darapsky i *Archiv für Stenographie* 1909. Sid. 88.

[1] Darapsky i *Archiv für Stenographie* 1909. Sid. 75.

[2] Varför ej det mycket ofta förekommande *ei* fått *eu*-tecknet är svårt att förstå. Likaså att *eu* och *äu* blivit så olika.

Överföring.

Eile mit Weile. Hochmut[1] *kommt*[2] *vor-dem*[3] *Fall.*[4] *Der-Krug geht*[5] *so-lange zum*[6] *Brunnen,*[7] *bis er bricht. Einmal*[8] *ist | keinmal.*[9] *Jung gefreit*[10] *hat selten gereut. Was die*[11] *Jugend wünscht, hat das-Alter die-Fülle. Wer am Wege baut,*[12] *hat viele Meister. | Kinder und Narren sagen die-Wahrheit. O. s. v.*

[1] *o* inlagt i *h*, särskild beteckning för ändelsen *-ut*. [2] *o* inlagt i *k*. [3] Förkortningar för *vor* och *dem*. [4] *f* är här en s. k. *Anlautserleichtung*. [5] Särskild beteckning för ändelsen *-et*. [6] *Erleichtungszeichen* för *m;* samma tecken som i förkortningen för *dem*. [7] *br* = buktat *b;* sista rundslängen *Erleichtungs-Zeichen* för *r*. [8] Förlängt *n* = *ein*. [9] Särskilt godtyckligt tecken för *k*. [10] *ge-* = *e*. [11] *die* = *i* med en utböjning i början. [12] Förlängt *u* = *au* (se not 1).

DAHMS.

1913.

Efter att ha lämnat det stenotakygrafiska huvudförbundet (sid. 169), verkade dock *Dahms*[1] under flera år i sin »*Werbevereins Dahms*» för systemet, men då denna förening 1913 åter upptogs i förbundet, gick han helt sin egen väg och offentliggjorde sin egen s. k. »*Reformstenographie*» (12. upplagan 1921).[2]

Förtjänsten av att ha utvecklat stenotakygrafien till en utmärkt debattstenografi har huvudsakligen varit Dahms', och i denna sin omarbetning av systemet strävade han också efter att genom utveckling av konsonantsymboliken samt särskilda korta beteckningar för slutstavelser och ändelser vinna ökad korthet även i själva grundsystemet.

Grundalfabetet är detsamma som i stenotakygrafien med undantag endast för några oväsentliga mindre ändringar (*sp* har blivit ett *s* med *p*-ögla, *pf* ett *p* med tryckning på öglan, vilken även gjorts mera rund, samt *mpf* ett bakåt lutat *m*). Även den symboliska vokalbeteckningen är densamma med undantag av att *i* och *ei* fått byta plats. Vad de bokstavliga vokaltecknen beträffa ha *i* (*e* med förlängt bindestreck) samt *ei eu au* och *äu* (olika former av Gabelsbergers *ur*) fått nya tecken.

I stället för de stenotakygrafiska våg-tecknen för att beteckna *r* och *l*-förbindningar har Dahms infört *korsning*, med en liten hake på det korsande bindestrecket för att skilja *l* från *r* (vid *schr* och *str* övergår korsningen till en stor ögla).

Den mest genomgripande förändringen består emellertid i att Dahms genom införande av (delvis geometriska) korta »*reform-*

[1] F. Johannes Dahms (född 1865) blev redan som ung en mycket känd och skicklig praktiker, och har under flera år varit stenograf hos »*Reichswirtschaftsrat*».
[2] Joh. Dahms, *Reformstenographie, an Kürze unerreicht*. Leipzig 1921.

stenographischen Schlusszeichen» lyckades göra det möjligt att framställa de vanligaste konsonanterna samt flera ofta förekommande ändelser medelst en enda handrörelse. För *e i ei* och *au* finnas även korta s. k. *Anfangszeichen.*

Anmärkningsvärt är att Dahms återupptagit de vid revisionen av stenotakygrafien 1897 förkastade uppåtskrivna bitecknen för *d* och *t*.

Dahms anser, att hans skrift förenar de geometriska systemens korthet med de kursiva systemens skönhet och lättskrivenhet, samt att densamma *»als Schulschrift ebenso kurz ist, wie stark gekürzte Debattenschrift irgend eines anderen Systems»*. Utan tvivel betyder också den dahmsska reformstenografien vad snabbskrivenheten beträffar en utveckling av stenotakygrafien till det bättre, men många av de mycket sinnrika förkortningsreglerna — alla ej här upptagna — äro dock av den art, att de näppeligen kunna sägas höra till en skolskrift.

Som originalsystem torde man knappast kunna räkna denna dahmsska reformstenografi, utan får den väl betraktas som en direkt utveckling av den lehmannska stenotakygrafien, men med många nya tillägg, och i vilken kanske den gamle skomakarmästarens idé nått sin sista fulländning.

Att densamma här blivit upptagen under särskild rubrik har berott på, att den *stenotakygrafiska skolan* som sådan motsatt sig såväl de vidtagna ändringarna som nytillkomna beteckningar och förkortningar.

Sammanhängande text.

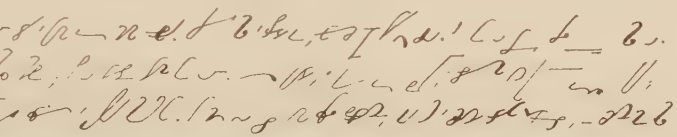

Reproduktion efter Joh. Dahms *»Reformstenographie»*. Berlin 1921. Tab. 16.

Överföring.

Fest[1] *gemauert*[2] *in der*[3] *Erden,*[2] *steht die Form*[2] *aus Lehm gebrannt.*[4] *Heute muss*[5] *die Glocke*[6] *werden! Frisch,*[7] *Gesellen,*[8] *seid zur Hand! Von der Stirne heiss,*[9] *rinnen*[10] *muss der | Schweiss, soll das Werk den Meister loben; doch der Segen kommt von oben.*

[1] *Schlusszeichen* för *st.* [2] Liten förlängning under linjen = *r.* [3] Monogramartad förkortning. [4] Korsningen = *r.* [5] Bitecknet för *s.* [6] Korsning med hake = *l.* [7] *F* något trasigt. [8] Stor förlängning nedåt = *l.* [9] Tredubbel förstoring symboliserar *ei.* [10] Sänkning under linjen = *r*, förlängt bitecken för *n* = *in.*

Under året närmast före det stora kriget räknade den dahmsska reformstenografien inom Tyska riket 51 föreningar och 1,093 medlemmar. Nu synes dess anhängare ha resignerat inför den mäktiga »*Reichskurzschrift*».

Dahms har emellertid ej stått fast vid sin i reformstenografien tillämpade grundsats, att kravet på korthet skall gå framför allt annat utan böjt sig för senare tiders sig alltmera utbredande strävan efter största tänkbara enkelhet och lättlärdhet. Sedan 1926 verkar han för ett av honom utarbetat nytt system huvudsakligen grundat på Stolze-Schreys konsonantiska alfabet (utom tecknen för *j* och *l*), men med en bokstavlig vokalbeteckning, där genom korsning med *efterföljande* konsonanttecken, eller med ett litet s. k. omljudstecken (Gabelsbergers *u*) *u* förändras till *ü*, *o* till *ö*, *e* till *ei* (eller *äu*), *a* till *ä* och *i* till *au*.

Korsningen, som i reformstenografien användes för att symbolisera efterföljande *l* och *r* i konsonantförbindningar, kommer således här i stället i stor utsträckning till användning vid vokalbeteckningen.

Det dröjde emellertid ej länge förrän Dahms kom till den uppfattningen, att lyftandet av pennan betydde en alltför stor tidsförlust, och i ett senare systemutkast finner man, jämte mycket annat nytt, att han i stället återgått till tryckningen (sid. 283).

Att Dahms både som praktiker och teoretiker hör till de allra främsta bland Tysklands stenografer, erkännes allmänt.

ZIMMERMANN.

1914.

Adam *Zimmermann* var ursprungligen gabelsbergare, och som sådan offentliggjorde han 1897 en kortfattad Stenografiens historia, som 1912 utkom i en andra, utvidgad upplaga. Redan året efter det första upplagan av detta arbete offentliggjordes, började han också uppträda som systemuppfinnare, och torde kunna tävla med fransmannen Thierry-Mieg om att ha varit världens flitigaste sådan.

Han har nämligen redan nu hunnit utarbeta och offentliggöra 10 olika system,[1] och det är här icke alls fråga om en rad av system, där utvecklingen bestått i större eller mindre omkastningar i teckenfördelningen, utan där han för var gång kommit med nya system grundade på nya principer. Han säger till och med själv, att lik-

[1] Det 10. 1925.

heterna mellan de gamla och nya alfabeten äro »*mehr oder wenig zufällig*».

Omväxlande försöker han med symbolisk vokalbeteckning och bokstavlig sådan; och den symboliska beteckningen blir ena gången efter stolze-schreyskt mönster, andra gången genom konsonanttecknens förlängning uppåt, som hos Lehmann, eller genom förlängning nedåt, som hos Forwick, eller genom formförändringar, som hos engelsmannen Pocknell. Ena gången söker han så att säga överföra den lehmannska symboliken på de utljudande konsonanterna, i andra fall förenar han bokstavlig vokalbeteckning med höjningar och olika vidder, vare sig med gabelsbergerska eller stolzeska tecken, eller med endast sådana i endast en storlek.

En gemensam grundtanke i alla dessa system synes dock vara, att stenografien bör vara så enkel och lättlärd, att den kan ersätta vår vanliga skrift, och där således kravet på korthet måste i avsevärd mån åsidosättas samt, vad särskilt de sista försöken beträffar, att dess tecken skola möjliggöra tryckning med vanliga typer.

Begränsningen av denna »Stenografiens historia» tillåter icke att närmare redogöra för mer än ett av dessa olika försök, och har då valts det 6:e från 1914,[1] som har bokstavlig vokalbeteckning, *med punkt och cirkel som vokaltecken*, och vilket Zimmermann själv ansåg vara »*in einer gerade zu idealen Weise gelungen*».

Alfabet.

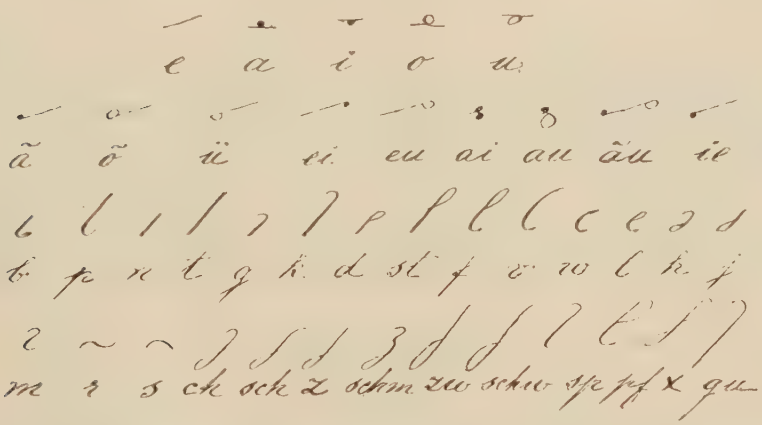

En egendomlighet är att man vid *an in on un* först skriver *n*-strecket uppåt, och *därefter* vokalpunkten eller cirkeln (ett exem-

[1] Zimmermanns »*Die Normal-Stenographie*». *1. Teil. Die Verkehrsschrift. Wien und Leipzig* (1913 eller 1914).

pel härå i 8. ordbilden i 3:e raden av nedanstående skriftprov). Även vid *ng* skrives *n* uppåt.

Tryckning symboliserar *r* i början av ord efter, i slutet framför annan konsonant. Efter vokalcirklarna *o* och *u* symboliseras *r* genom förstoring.

För *l*-förbindningarna finnes en del särskilda tecken, men den som så önskar kan skriva ut *l*.

Skrives en överlängd sänkt eller en underlängd höjd, så antyder detta ett efterföljande *t*. Efter alla andra konsonanter utskrives *t*, men drages uppåt.

Antalet förkortningar uppgår till omkring 70.

Sammanhängande text.

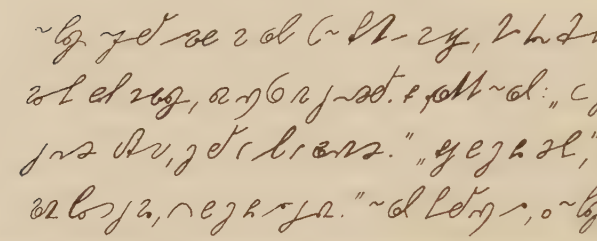

Reproduktion efter Zimmermanns »*Die Normal-Stenographie*». *Erster Teil. Wien und Leipzig.* 1913—14. Sid. 19.

Överföring.

Der Fuchs erzählte[1] *einmal dem Wolfe*[2] *von der Stärke des Menschen, kei(n) Tier könne ihm wiederstehen, und sie müssten List gebrauchen,*[3] *um s(i)ch vor*[4] *ihm zu erhalten. Da antwortete*[5] *der Wolf: »Wenn (i)ch nur*[6] *einmal einen Menschen zu sehen bekäme, (i)ch (wo)llte doch*[7] *auf*[8] *ihn*[9] *losgehen.»*

[1] Tryckningen på haken har tillkommit utan avsikt. [2] *lf* = förändrat *f*. [3] Tryckning på *b* = *br*. [4] Förstorat *o* = *or*. [5] *an* = uppåtdraget *n* + *a*-punkten. [6] Förstorat *u* = *ur*. [7] *doch* = *d* utan ögla. [8] *auf* = *f* med bindestreck. [9] *ihn* = uppåtdraget *n* + *i*-punkten.

RUTHARDT.

1914.

Bland dem, som tro på möjligheten att få till stånd en internationell stenografi, torde väl en av de för saken mest entusiastiska vara Albert *Ruthardt* i Berlin.

Efter ett mindre känt försök med ett vokalsymboliserande system

(1910) offentliggjorde Ruthardt 1914 en »*Internationale Stenographie*» med bokstavlig vokalbeteckning, som 1919, 1921 och 1927 utkommit i nya, förändrade upplagor.

Alfabet.

1927.

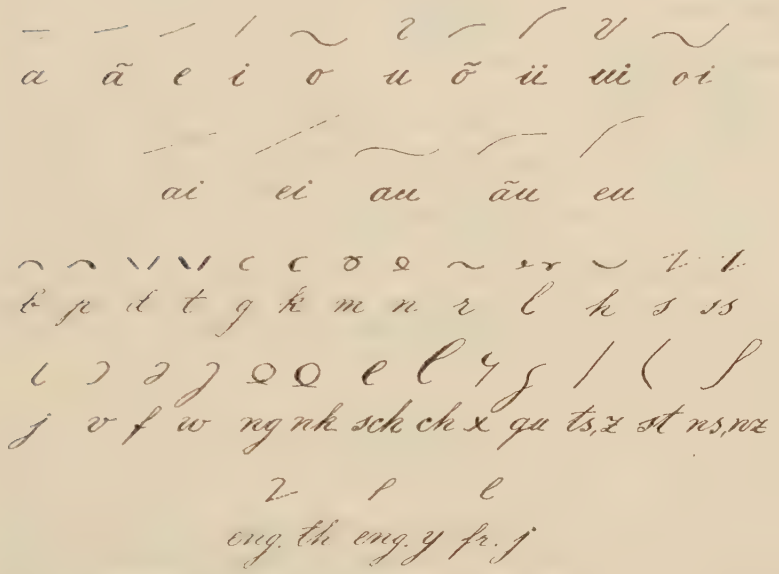

Lång vokal erhålles genom förlängning av resp. vokaltecken. Efter *ö ü eu* och *au* skrivas *d t s* och *ts (z)* icke raka utan buktade. *Sch* och *ch* i början av ord och *w* i slutet av ord förlora sina öglor. *Tsch* kan skrivas som förstorat *j* med tryckning.

Härtill komma förkortningar för för- och slutstavelser samt ett mindre antal vanliga ord för såväl tyska som engelska språket, under det att de franska ordbilderna fullt utskrivna i regel synas bli tillräckligt korta.

Alla förkortningar, där icke begynnelsetecknen utskrivits, ställas *över* linjen.

Under sista åren har Ruthardt försökt ytterligare förbättra sitt system, bland annat genom att borttaga tryckningen som skiljemärke. Han kallar det nu *Deutsche Volks-Stenographie* (ännu icke utkommen i bokform), utan att därmed mena, att han i någon mån frångått sin fasta tro på att systemet även i denna form lämpar sig för alla språk.

Sammanhängande text.

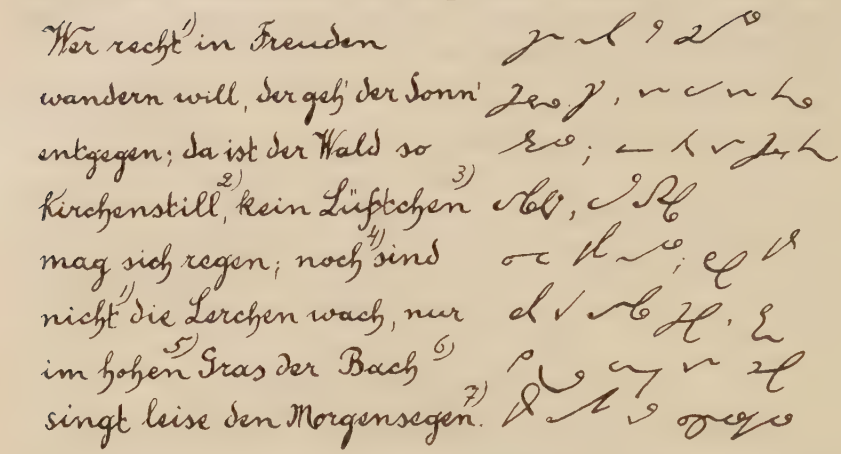

Reproduktion efter Ruthardts »*Internationale Stenographie*». Berlin 1927. Sid. 8.

[1] *R* är här inlagt i *ch* à la Gabelsberger. [2] *St* med ögla. [3] *F* utan ögla. [4] Endast båge i stället för våg-tecknet för *o*. [5] Sammansmältning av *h* och *o*. [6] *B* har fått en kursiv form. [7] Framför *r* kan *o* skrivas som stor cirkel åt höger.

PREHM.

1919.

Rudolf *Prehm* i Dortmund, som redan 1896 utgivit en lärobok i Lehmanns stenotakygrafi, (2. upplagan 1907), offentliggjorde 1909 ett eget system, nästan utan ögeltecken, som han kallade »*Prehmschrift*» eller »*Prehmographie*» (12. upplagan 1911), och där, liksom i Forwicks system av 1891,[1] vokalerna betecknades symboliskt genom att föregående konsonanttecken förlängdes *under* skrivlinjen (två olika stora förlängningar) i sammanhang med tryckning och olika vidder.

År 1919 kom han emellertid med ett helt annat system, som han döpte till *Reichskurzschrift* eller förkortat »*Reikusch*», och som knappast har någonting gemensamt med det äldre systemet.

Här tillämpar Prehm en metod, som i större eller mindre utsträckning använts av äldre såväl franska som engelska systemuppfinnare (även av svensken Reuter) och framför allt av engelsmannen Page (del I, sid. 290), ehuru det är föga troligt att han sett något av dessa system, som icke höra till de mera spridda. Systemet avviker också både vad principer och detaljer beträffar högst avsevärt från föregångarna.

[1] och senare Hagel (1925).

Samtliga tecken skrivas i två drag: vokalerna uppstreck och nedstreck, konsonanterna nedstreck och uppstreck; och varje tecken börjar något över skrivlinjen (mitt emellan de båda grundlinjerna för vanlig skrift). Konsonanttecknen sinsemellan åtskiljas icke blott genom att förbindningen av de båda strecken sker i vinkel eller rundning utan även genom att uppstrecket kan skrivas antingen uppåt eller snett utåt.

Alfabet.[1]

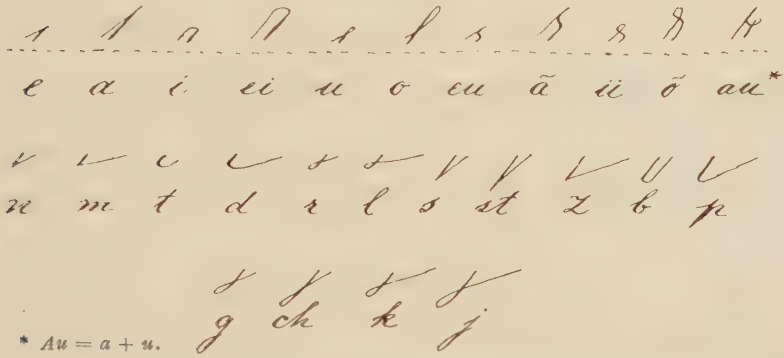

* *Au* = *a* + *u*.

I början av ord utskrives endast andra delen av ett tecken, i slutet av ord endast första delen (vid tecken med utåt draget uppstreck dock även detta).

I början av ord utskrives av *w* endast en liten rundning (symboliserande sista delen av punkten).

Vokal- och konsonanttecken förenas direkt utan hack, konsonanter sinsemellan medelst rundning, vokaler medelst hack eller rundning.

[1] Beklagligtvis ha här tecknen för *w f sch* och *h* uteglömts. De äro alla fyra ett rakt nedstreck med tillfogad punkt eller cirkel i olika riktningar. Se ovan orden *fest, heute* m. fl., där enligt huvudregeln nedstrecket uteslutits.

Sammanhängande text.

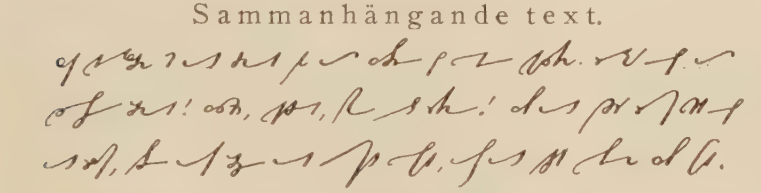

Reproduktion efter Prehms »*Reichskurzschrift*». Dortmund (1919). Sid. 14.

Överföring.

Fest[1] *gemauert*[2] *in*[3] *der*[4] *Erden, steht die Form aus Lehm gebrannt. Heute muss die | die Glocke werden. Frisch, Gesellen, seid*

zur Hand! Von der Stirne heiss, rinnen muss | der Schweiss, soll das Werk den Meister loben; doch der Segen kommt von oben.[5]

[1] Här således andra hälften av *f*-tecknet (d. v. s. cirkeln), hela *e* (upp- och nedstreck) samt första delen av *st* sammansmält med *e*'s nedstreck. [2] Andra delen av *g* (rundningen och uppstrecket), hela *m*, *au* och *r* samt *t*. [3] Andra delen av *i* sammansmält med första delen av *n*. [4] Hela *d* + första delen av *r*. [5] Andra delen (nedstrecket) av *o*, förenat med hela *b* + första delen av *n*.

BÜLCK.

1919.

Bland mängden av systemutkast, som 1913 inlämnades till de 23 sakkunnige för skapande av en tysk enhetsstenografi, var ett av senare redaktören för »*Deutsche Kurzschrift-Zeitung*», Johannes *Bülck*, vilket avsåg att vara en sammanjämkning av systemen Gabelsberger, Stolze-Schrey, Roller och Brauns.

Efter genomgripande förändringar, särskilt beträffande vokalbeteckningen, samt flera omkastningar i teckenfördelningen, offentliggjordes detsamma 1919 under en ny form, som bättre än den av 1913 torde kunna tänkas att med vissa förändringar vara en brygga mellan vokalsymboliserande och vokalskrivande system.

Som främsta krav sätter Bülck, att tryckning icke får användas som skiljemärke annat än för att utmärka dubbelkonsonanter.

Alfabet.

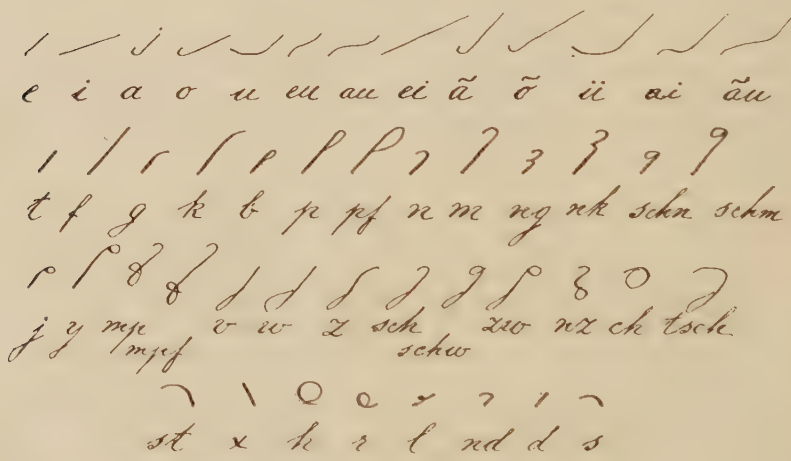

Efter engradiga vokaltecken skrivas tvågradiga konsonanttecken *på* skrivlinjen, och efter tvågradiga vokaltecken borttages nedre

delen av de tvågradiga konsonanttecknen, så att de komma att sluta något över skrivlinjen. Rent bokstavlig vokalbeteckning blir det således icke.

T efter annan konsonant erhålles medelst en liten släng åt vänster av skarpt slutande stapels nedre del. Efter tecken, som ej har skarpt slutande stapel, användes det uppåtdragna bitecknet för *t*.

R och *-er* efter annan konsonant betecknas med en liten ögla åt vänster vid skarpt slutande staplars nedre del; eljest utskrives *r*.

Ändelsen *-ig* betecknas genom utböjning åt höger av skarpt slutande staplars nedre del; eljest medelst ett förminskat *g*-tecken.

Förkorningsregler: *w* och *v* uteslutas i början av ord och symboliseras genom att ordbilden sänkes, med tillfogande för *v* av ett litet nedstreck (första delen av *v*-tecknet). Utljudande *n* kan uteslutas och symboliseras genom att ordbilden höjes.

Härtill komma förkortningar för 8 förstavelser, 15 slutstavelser samt 80 ordförkortningar (varav dock många naturligt härledda från andra).

Sammanhängande text.

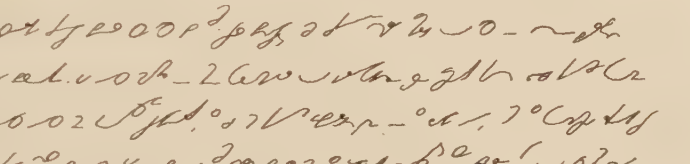

Reproduktion efter »*Deutsche Kurzschrift-Zeitung*». 1919. *Beilage*. Sid. 14.

Överföring.

Ihr Gehilfe[1] *Fritz Bauer hat sich*[2] *bei mir*[3] *zur Besetzung einer*[4] *freien Stelle gemeldet*[5] *und sich in*[6] *seinem*[7] *Bewerbungs*[8] / *schreiben auf*[9] *Sie berufen. Da ich nämlich in meinem Kolonial- und Delikatessenwaren-Geschäft fast lauter feine Kunden habe, so brauche ich einen tüchtigen Verkäufer,* o. s. v.

[1] Efter förstavelsen *ge-* ett dött vågrätt bindestreck. [2] *sich* = *ch*. [3] Höjt (?) *mr*. [4] *einer* = *ner*. [5] Det lilla *g* = *ge-* något otydligt. [6] Monogram. [7] *sein* = förlängt och förstorat *s*. [8] *w* symboliserat genom sänkning. [9] *auf* = *f*.

MENGELKAMP.

1925.

Språkläraren August *Mengelkamp* hade redan 1891 översatt Rollers system till engelska och i Amerika lyckats vinna åtminstone några anhängare för detta system.

En mansålder senare offentliggjorde han 1925 ett eget system under titeln »*Deutsche Volkskurzschrift*».[1]

Stapelprincipen är tillämpad, och även ifråga om detaljerna ser man här och var Rollers inflytande, men i såväl stort som smått har Mengelkamp kommit med så mycket nytt, att det intressanta systemet utan tvivel bör räknas som ett självständigt sådant.

Alfabet.

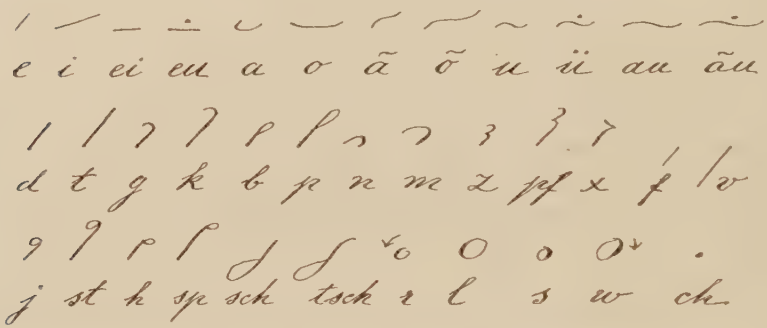

Ch-punkten skrives efter *i* och *ei* åt höger, eljest åt vänster. Obetonat *e* i slutet av ord har halv storlek.

De skarpt slutande konsonantstaplarna förenas med vokalerna *a* och *o* liksom hos Roller medelst rundning — mindre för *a* och större för *o*. Mellan två vokaler i samma riktning göres ett litet hack. Framför *u ü au* och *äu* skrivas *r* och *l* oregelbundet åt höger utan hänsyn till att de därigenom bli lika med *s* och *w*. Eljest skrivas *r* och *l* i direkt fortsättning till den skarpt slutande stapeln (som hos Roller).

De under linjen stående *f* och *v* skrivas i början av ord uppåt, i mitten och slutet nedåt.

D t och *st* kunna även skrivas nedifrån uppåt.

Sammanhängande text.

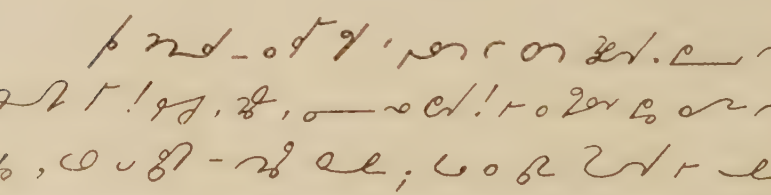

Reproduktion efter Mengelkamps »*Entwurf der Deutschen Volkskurzschrift*». Dresden 1925. Sid. 15.

[1] »*Entwurf der Deutschen Volkskurzschrift*» von August Mengelkamp. Dresden 1925.

Överföring.

Fest[1] *gemauert in der Erden,*[2] *steht die Form aus*[3] *Lehm gebrannt. Heute*[4] *muss*[5] *die | Glocke*[6] *werden.*[5] *Frisch, Gesellen, seid*[7] *zur*[5] *Hand! Von*[5] *der Stirne heiss, rinnen muss der | Schweiss, soll*[8] *das Werk den Meister loben; doch der Segen kommt von oben.*

[1] *F* skrives nedifrån uppåt. [2] *d* nedifrån uppåt. [3] Monogram. [4] Förlängning av *en* = *ent*. [5] Förkortning. [6] *l* är här direkt tillfogat *g*. [7] Förlängning av *ei* = *eid*. [8] *s* oregelbundet.

Liten förlängning symboliserar efterföljande *d* och stor sådan *t* (detta gäller såväl vokaler som konsonanter, och även de runda tecknen).

Obetonat *e* i ändelser uteslutes, ändelsen *-en* betecknas medelst en utböjning åt höger, ändelsen *-et* med en sådan åt vänster.

TYSKA ENHETSSYSTEMET.[1]

(Reichskurzschrift).

1924.

Systemet Stolze-Schrey betydde från Stolzes synpunkt sett ett närmande till Gabelsberger, och allt fler och fler röster höjdes också under åren omkring sekelskiftet för att få till stånd en sammanslagning av de båda tyska huvudsystemen.

Visserligen hade gabelsbergarna vid förbundsmötet i Dresden 1900 förkastat det genom Ewald Brabbée framförda förslaget från Wien att inleda förhandlingar med den stolze-schreyska skolan; men ej långt därefter beslöt den nya gabelsbergerska förbundsordföranden, Gaster, att före den planerade systemrevisionen söka göra vad som göras kunde för att undersöka möjligheterna för en sammanjämkning de båda systemen emellan och inbjöd stolze-schreyska auktoriteter till överläggningar påsken 1901 i Dresden.

Till grund för dessa överläggningar lågo tvenne sammanjämkningsförslag: det ena uppgjort av gabelsbergaren Clemens, där Gabelsbergers variabler och korsningen för *ü* borttagits, men rundningen för *o* och det tillbakalutade *r* bibehållits; det andra uppgjort av stolze-schreyanerna Johnen och Mantzel, där den gabelsbergerska rundningen för *o* upptagits, men *r* fått den stolzeska cirkeln.

[1] Redogörelsen för de förhandlingar, som föregått enhetssystemets införande, har med benäget tillstånd till största delen hämtats från Johnens »*Allgemeine Geschichte der Kurzschrift*». Sid. 82—91.

Förhandlingarna strandade emellertid på att de stolze-schreyska representanterna icke ansågo sig kunna gå med på gabelsbergarnas krav att få behålla sina beteckningar för såväl *o* som *r;* och klyftan mellan de båda skolorna syntes snarare vidgas än minskas.

Först 1905 började åter Brabbée[1], på gabelsbergerska, samt Frey och Mager, på den stolze-schreyska sidan, göra nya ansatser till en överenskommelse. Frey (född 1867, professor i Karlsruhe) lyckades genom badensiska ministerialrådet Weygoldt påverka den nya gabelsbergerska förbundsordföranden Pfaff; och denne, som ansåg omöjligt att på privat väg komma till något resultat, började arbeta på att få till stånd en officiell stenografkonferens enligt mönster av den tyska stavningskonferensen 1901. Riksdagsmannen, senare rikskanslern, Marx framförde denna tanke i preussiska *Abgeordnetenhaus* våren 1906, och gabelsbergerska och stolze-schreyska sammanslutningar förklarade sig också *för* ett sådant tillvägagångssätt.

Hösten 1906 samlades representanter för de mest kända systemen i Eisenach och beslöto föreslå riksregeringen att i och för planens utförande låta resp. skolor utse 23 sakkunniga, bestående, alltefter systemens betydelse, av 6 representanter för Gabelsbergers system, 5 för Stolze-Schrey, 3 för Stolze och Nationalstenografien vardera, 2 för Stenotakygrafien samt för Arends, Roller, Faulmann och Brauns en representant vardera.

Riksregeringen *(Reichsamt des Inneren)* upptog i anslutning till ett riksdagsbeslut av den 11. april 1907 tanken på en regeringskonferens, och gillade även Eisenach-mötets förslag om tillsättande av ett utskott av sakkunniga.

Svårigheten att till ömsesidig belåtenhet reglera förhållandet mellan detta utskott och en kommande regeringskonferens, jämte andra omständigheter, gjorde emellertid, att »de 23» ej kommo att sammanträda förrän april 1912, med Geh. Regierungsrat Klatt som opartisk av regeringen utsedd ordförande.

Utskottet bestämde sig för att först fastslå de riktlinjer, enligt vilka det nya systemet skulle uppbyggas, och efter förberedande behandling av ett underutskott kom man i december samma år till följande nästan enhälligt fattade beslut:[2]

---

[1] Österrikaren Ewald Brabbée har varit en av de allra ivrigaste kämparna för åstadkommande av en tysk enhetsstenografi, samt i en mängd uppsatser i tyska och österrikiska tidskrifter talat därför. Han är född 1878 och kom, efter avslutade skolstudier och några år vid universitetet, att mer och mer ägna sig uteslutande åt stenografien. Professor i stenografi vid Wiens handelsakademi blev han 1908 samt 1922 ledamot i den statliga prövningskommissionen. För närvarande håller han på med utarbetande av ett efter helt och hållet nya grunder uppställt stenografiskt system för esperanto.

[2] *Deutscher Stenographen-Kalender.* 1914. Sid. 80.

1. Den framtida tyska enhetsstenografien skall bestå av en korrespondens(skol)skrift, vilken genom sin förmåga att kunna förkortas skall möjliggöra utvecklingen till en fullt användbar debattskrift. Korrespondens(skol)skriften skall tillgodose privata, affärs- och tjänstemannabehov, samt tillåta upptagandet av diktat i måttlig hastighet. Den måste med tillförlitlig tydlighet vara så kort, att den gör det möjligt för en stenograf av medelmåttig begåvning att skriva minst 150 stavelser i minuten. Den måste dessutom vara så enkel, att vid undervisning i skolklasser en hastighet av 90 stavelser kan nås på ett år.

2. Konsonanttecknen skola bildas av nedstreck.[1] Dock må även undantagsvis uppstreck användas vid konsonantbeteckningen.

3. Stapelprincipen som enda grundlag för bildande av konsonanttecken förkastas. Konsonanterna skola tvärtom härledas ur grundstrecket genom huvud- eller fotbildning eller genom bådadera.[2]

4. Utnyttjandet av s. k. konsonantsymbolik är tillåtlig.

5. Konsonantsammansättningar skola betecknas medelst möjligast korta tecken eller teckenförbindningar. De i sådana förbindningar oftast förekommande ljud skola ha de mest lättskrivna tecknen. Teckensammansmältning som medel vid konsonantförbindningar är tillåten.

6. Bakåtdragna (handvidriga) tecken få icke förekomma i konsonantsammansättningar.

7. Frågan om bokstavlig eller symbolisk vokalbeteckning kan tills vidare stå öppen och avgöras i samband med granskningen av inkomna utkast. Vokalbeteckningen skall vara så enhetlig som möjligt.

8. Dubbelbeteckning, särskilt bitecken och bisymboler, skola om möjligt undvikas.

9. »Tryckning» (*Druckverstärkung*) är tillåten i måttlig utsträckning.

10. Korrespondens(skol)skriften får icke vara beroende av skrivlinjen; däremot må skrivlinjen utnyttjas för enstaka förkortningar. I debattskriften kan linjen i större utsträckning användas som skiljemärke.

11. Att utmärka konsonantfördubbling är i regel icke behövligt. Ej heller behövas särskilda förlängningstecken. I övrigt bör man sträva efter att låta den stenografiska stavningen ansluta sig till

---

[1] Härmed voro v. Kunowskis nedåtskrivna vokaler ur räkningen.
[2] Härmed var arendsska stapelprincipen bortdömd.

den vanliga skriftens. Värdefulla tecken och skiljemärken få dock icke användas för rent ortografiska ändamål.

12. Korrespondens(skol)skriften skall ha ett måttligt antal förkortningar, för vilkas uttagande Kaedings frekvenstabeller skola utnyttjas.

Samtliga i enhetsarbetet deltagande skolor anmodades att i enlighet med dessa riktlinjer uppställa systemutkast.

Bland mängden av till utskottet ingångna utkast fanns det ett, som de stolzeska och stenotakygrafiska utskottsledamöterna Burmeister, Witt, Bratengeyer och Thoma gemensamt utarbetat. Detta s. k. »*Blocksystem*» var grundat på enlinjig vokalbeteckning efter stenotakygrafiskt mönster med förstoring, tryckning och korsning i föregående konsonanttecken, samt Stolze-Schreys *s* som neutralt *r*-tecken.

Blockutkastet i dess ursprungliga form.
1913.

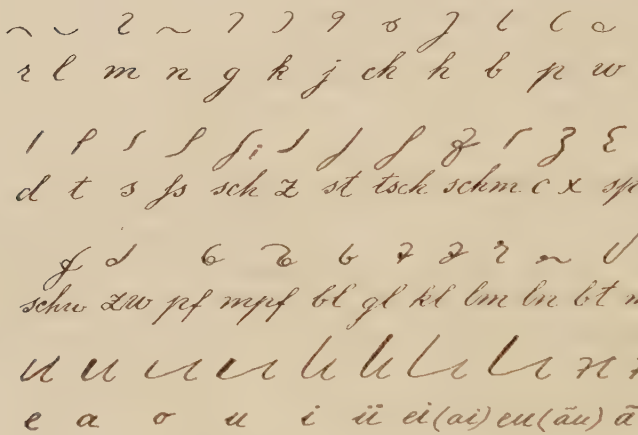

R symboliseras *efter* annat konsonanttecken genom dettas förlängning, *före* annat konsonanttecken genom höjning av detta. *N* framför annat konsonanttecken symboliseras genom att detta sänkes.

Ett särskilt underutskott bestående av Bratengeyer (stenotakygraf), Albrecht v. Kunowski, Mantzel (Stolze-Schrey), Roller och Schaible (Gabelsberger) ändrade blockutkastet i riktning Gabelsberger och Stolze-Schrey, och som sådant antogs detsamma till sina grundlag av utskottet juni 1914. Den huvudsakliga ändringen bestod i att i stället för den stenotakygrafiska förstoringssymboliken

förstoringen användes liksom hos Stolze-Schrey för att särskilja konsonanter.

Under krigsåren forsatte underutskottet att göra en del mindre detaljändringar, och blockutkastet utsändes i och för prövning till de olika stenografiska skolorna.

Det troddes också ganska allmänt att detsamma trots stolze-schreyska skolans vägran att gå med på den icke enhetliga vokalbeteckningen, skulle med gabelsbergarnas hjälp (stora blocket) bli i huvudsak antaget vid det avgörande sammanträdet hösten 1917; men i stället tog frågan då en överraskande vändning.

Sedan det visat sig omöjligt att genomföra en enhetlig vokalbeteckning (efterljudssymbolik) upptog Bäckler ett äldre förslag av Schrey att undersöka, om det icke kunde gå för sig att med behållande av Gabelsbergers *r* samt ett visst antal *r*-förbindningar förena en enhetlig vokalbeteckning à la Stolze-Schrey. Bäckler, Frey, v. Kunowski och Schaible samt den från fronten hempermitterade Bratengeyer hade efter en kvälls och en natts arbete ett utkast färdigt; och med 15 röster (varibland samtliga gabelsbergare och stolze-schreyaner) beslöt man uppdraga åt v. Kunowski, Mantzel och Schaible att i enlighet med detta förslag utarbeta ett fullständigt utkast.

Härmed hade det »stora blocket» spelat ut sin roll, och under de fortsatta enhetsförhandlingarna blev det å ena sidan de båda »stora» skolorna och å andra sidan de 7 »små» skolorna, som kommo att stå emot varandra.

Att gabelsbergare och stolze-schreyaner slutligen skulle gå tillsammans, var ju helt naturligt, så varandra närstående som dessa båda system dock voro; och för de andra systemen fanns ju ingenting annat att göra, om de ville ha ett ord med i laget, än att gå fram samlade.

Vad det nu kom att gälla var: symbolisk vokalbeteckning eller bokstavlig?

När huvudutskottet åter sammanträdde i februari 1918 med Geh. Oberregierungsrat Gräber[1] som ordförande, förkastades först två vokalskrivande förslag, och sedan med 12 röster (alla mindre skolorna) mot 11 (gabelsbergare och stolze-schreyaner) det av Mantzel och Schaible utarbetade utkastet.

För att hindra att det gabelsberger-stolze-schreyska utkastet i alla fall skulle överlämnas till kommande regeringskonferens, anhöllo representanterna för de mindre skolorna att få till ny omröst-

[1] Gräber hade redan i föregående decembersammanträde efter Klatts död övertagit ordförandeskapet.

ning framlägga ett annat av Rindermann och v. Kunowski utarbetat utkast, som mycket närmade sig Stolze-Schreys system (lilla cirkeln för *r*).

De stolze-schreyska representanterna kände sig bundna av överenskommelsen med Gabelsberger, och resultatet av en andra omröstning blev, att båda utkasten blevo antagna: de mindre skolornas (senare s. k. utkast A) med 12 röster mot 9,[1] gabelsberger-stolze-schreyanernas (senare s. k. utkast B) med 11 röster mot tre.[2]

Det egendomliga hade således inträffat, att stolze-schreyanerna på grund av en förut med gabelsbergarna ingången överenskommelse icke ansågo sig kunna rösta för det utkast, som stod deras eget system närmast, under det att representanterna för de vokalskrivande systemen, för att slippa något, som de ansågo vara ännu värre, röstade på ett utkast med symbolisk vokalbeteckning.

Mottagandet blev också därefter. Representanterna för stolze-schreyska förbundet, vilka icke voro bundna av någon överenskommelse, förklarade sig med 89 röster mot 20 för utkast A, under det att bayerska regeringen ville behålla Gabelsbergers system sådant det var.

Riksregeringen beslöt då att inkalla ett endast av gabelsbergare och stolze-schreyaner bestående överutskott, som med stöd av de båda utkasten, skulle komma med ett nytt förslag. Men så kom statsvälvningen, och frågan uppsköts.

Sedan lugnet åter inträtt inom tyska republiken, upptog statssekreteraren i inrikesministeriet Heinrich Schulz[3] enhetsförhandlingarna på nytt, med bestämd föresats att i varje fall komma till något resultat. Han inbjöd representanter för såväl landsregeringarna som 11 stenografiska system (jämte de förut deltagande även Dahms och Scheithauer) till ett sammanträde april 1921, varvid ett nytt utskott med en medlem från vart och ett av de 11 systemen tillsattes.

Detta elva-utskott beslöt i september samma år *mot endast den gabelsbergerska rösten* att förorda utkast A (Stolze-Schrey) med några förbättringar, samt att provkurser med detta och alla de 11 systemen skulle anordnas.

Statssekreteraren ansåg emellertid, att ett sådant tillvägagångssätt med gabelsbergarna och bayerska regeringen — väl också flera andra syd- och mellantyska stater — som motståndare, skulle betyda

[1] Bäckler och Kaeding röstade blankt.

[2] 9 blanka sedlar.

[3] Förutvarande folkskollärare och ledare av socialdemokratiska partiets undervisnings- och bildningsväsen.

Utkasten A och B.

1918.

A.

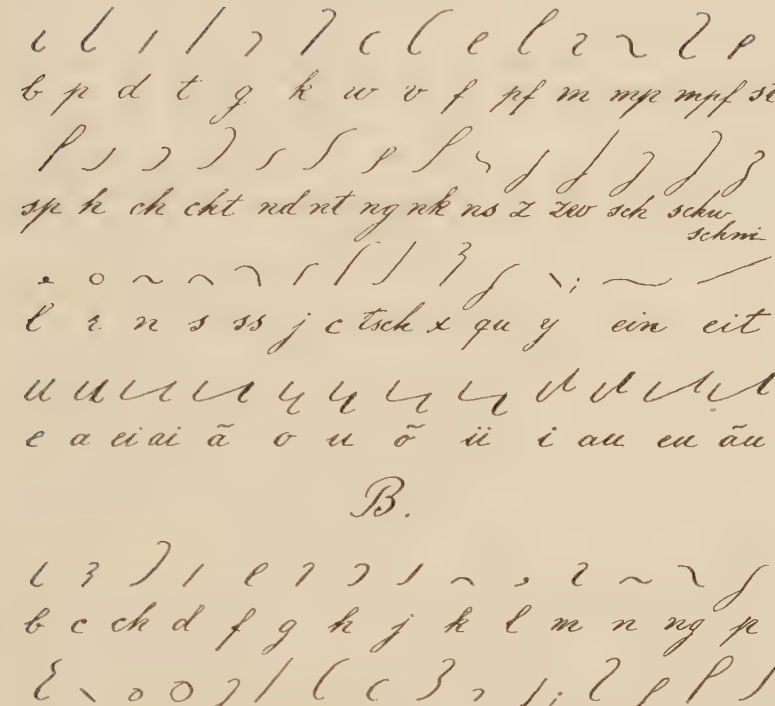

B.

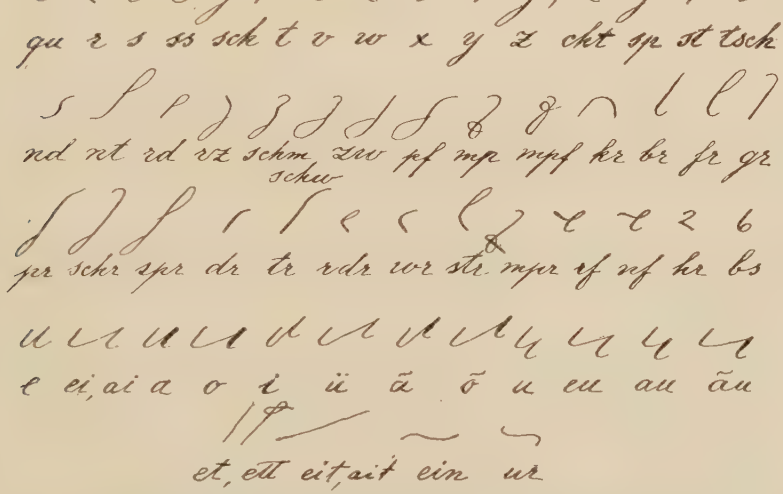

Anm. Vid »sänkning» skrives *l* åt höger, eller som ett litet hack med tryckning. Enligt båda utkasten utmärkas dubbelkonsonanter endast då tydligheten så fordrar.

ett uppskjutande av frågan på oviss framtid. Han beslöt därför att ännu en gång göra ett försök att få de båda stora skolorna att ena sig.[1]

Han sammankallade dåvarande ordförandena i de båda förbunden, järnvägsdirektör Leue och Max Bäckler, samt två tekniskt sakkunniga från vardera systemet, gabelsbergarna Ahnert och Schaible samt stolze-schreyanerna Amsel och Kaeding. Resultatet blev, att de tre stolze-schreyska representanterna slutligen förklarade sig beredda att godtaga ett förbättrat utkast B (Gabelsberger) under förutsättning att bayerska och sachsiska regeringarna ville lägga detsamma till grund för skolundervisningen. På grund härav utarbetade de fyra sakkunniga ett förbättringsförslag, det s. k. *novemberutkastet*, som av statssekreteraren hälsades som det framtida tyska enhetssystemet.

Bland nyheter i detta, vilka senare stått sig, var införandet av gabelsbergerska *d* och stolzeska *f*, samt att huvudtecknet för *t* gjorts »engradigt». Preussen och Baden fordrade emellertid väsentliga förbättringar och förenklingar, och stolze-schreyska skolan i sin helhet ville icke vara med om den av dess representanter godtagna kompromissen, utan gjorde bestämt motstånd mot detta novemberutkast.

Statssekreterare Schulz gav sig emellertid icke. En regeringskonferens sammankallades i januari 1922, och man enade sig om att tillsätta ett nytt utskott, bestående av 7 gabelsbergare och 7 stolze-schreyaner, vilka på grundlag av novemberutkastet skulle definitivt utarbeta ett enhetssystem.

Detta fjorton-utskott, som bland andra stolze-schreyaner även räknade ministerialdirektören Jahnke, och vars arbetsunderutskott bestod av Schaible, Meidinger, Frey och Brabbée, framlade efter upprepade ändringar juli 1922 sitt slutliga förslag, det s. k. *juliutkastet*.[2]

Detta utkast — som senare skulle bli enhetssystem — trycktes och utlämnades till samtliga regeringar och de båda i arbetet deltagande stenografiska skolorna samt offentliggjordes, i och för allmänt bedömande.

I den skrivelse från inrikesministeriet, som åtföljer utkastet, framhåller statssekreterare Schulz, att ett enhetssystem aldrig kan vara sådant, att det motsvarar det ideal som hägrar för de enskilda systemkännarna, och manar de båda stenografiska sko-

---

[1] Gabelsbergarna och stolze-schreyanerna räknade omkring 200,000 föreningsmedlemmar under det att de 9 mindre systemen tillsammans hade högst 40,000.

[2] Det påstås ganska allmänt att Schaible var den egentlige upphovsmannen.

Juli-utkastet.

1922.

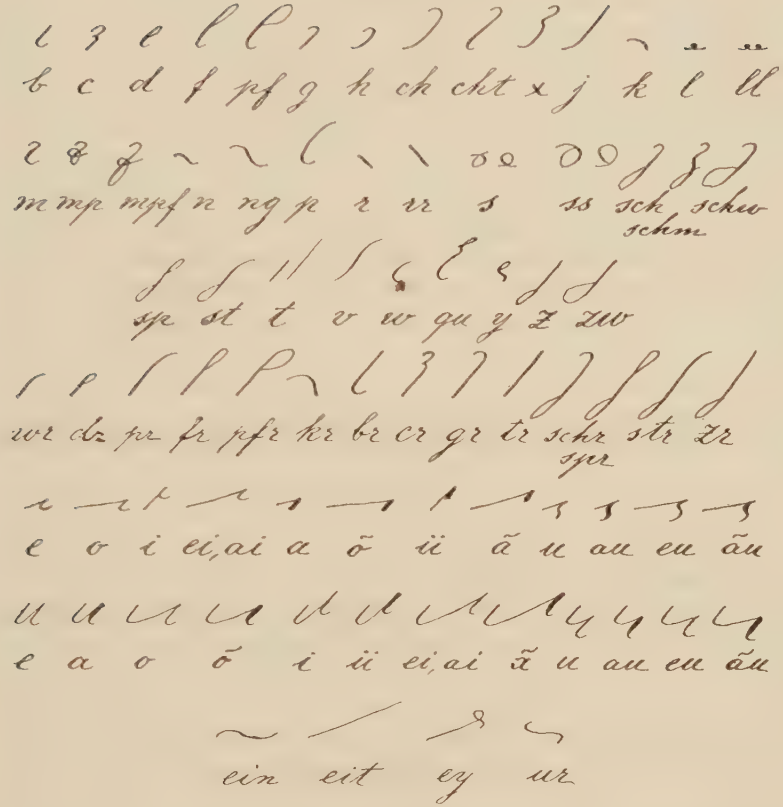

lorna, som nu fått avgörandet i sina händer, att väl betänka allvaret och betydelsen av det beslut till vilket de komma, och ej glömma att det är »*die Pflicht eines jeden, die gemeinsamen Interessen an der Kurzschrift als Volksgut über die besonderen System-Interessen zu stellen*».

För gabelsbergarna, vilka i utkastet funno så mycket av sitt eget system, gick det lätt att följa statssekreterarens maning; men stolze-schreyanerna kunde icke förmå sig att rösta för ett system, som för dem betydde ett steg bakåt i den stenografiska konstens utveckling, och beslöto pa ett talrikt besökt förbundsmöte i Eisenach att ställa sig avvisande och begära fortsatta förhandlingar.

Vid en ny regeringskonferens i oktober samma år fordrade också Preussen väsentliga förbättringar, för att vinna större lättlärdhet och tydlighet.

Försök gjordes att tillmötesgå dessa Preussens och stolze-schreyanernas önskningar, och för vidare förhandlingar inkallades de båda stolze-schreyska förtroendemännen Dewischeit och Mager till ett nytt sammanträde i oktober 1922. Mager, som varit en av B-utkastets skarpaste kritiker, hade också av statssekreteraren anmodats att utarbeta ett förmedlingsförslag; men varken detta eller ett försök till förenkling av juli-utkastet ledde till enhet.

Bäckler begärde å sina medrepresentanters vägnar minst 4 veckors uppskov för att kunna sätta sig i förbindelse med de stolze-schreyska sammanslutningarna, vilket gav gabelsbergarna anledning att förklara sig ej vidare vilja deltaga i några enhetsförhandlingar utan överlämna frågan åt vederbörande regeringar.

Härmed hade också enhetsförhandlingarna de båda stora systemen emellan definitivt strandat.

Men statssekreterare Schulz förlorade icke tålamodet. En ny regeringskonferens inkallades till januari 1923, och där beslöt man att återgå till juli-utkastet, men efter en överarbetning av professor Frey (Baden) låta detsamma prövas av 4 sakkunniga från olika länder.

Under det Frey fullföljde sitt uppdrag och sökte nå målet genom en tredelning av skriften i korrespondensskrift (där Preussens och stolze-schreyanernas krav tillgodosågos) och il- och debattskrift (där gabelsbergarnas önskningar tillgodosågos) skärptes emellertid motsatserna.

Tre preussiska ministrar förklarade sig i mars 1923 vara emot juli-utkastet och begärde att vid sidan av detta (gabelsbergerska) system även ett utkast på stolze-schreyskt grundlag skulle utarbetas.

Bayern förklarade sig ungefär samtidigt ej vilja vara med om några vidare enhetsförhandlingar, och beslöt från och med pasken 1924 införa Gabelsbergers system som obligatoriskt läroämne i de högre skolorna. Även rikstyska järnvägsförvaltningen bestämde i en skrivelse av april 1924, att Gabelsbergers system skulle användas inom alla underlydande byråer, och så väl rikspostministern som försvarsministern lära ha velat följa exemplet. Däremot uttalade sig riksdagens undervisningsutskott och preussiska lantdagen *för* juli-utkastet.

Den freyska överarbetningen förkastades av såväl de preussiska sakkunniga (Dewischeit och Mager) som de sachsiska (Blauert och Röthig).

Ej heller en ny regeringskonferens i juli 1924 ledde till något resultat, och statssekreteraren såg ingen annan utväg än att söka

förmå gabelsbergarna att förenkla sitt system och så införa detta som enhetssystem.

Men preussiska regeringen hade ej heller förblivit overksam. I enlighet med ett beslut av statsministern av juli 1924 att, om enhetsförhandlingarna skulle stranda, vid skolundervisningen uteslutande använda system Stolze-Schrey, bestämde tre preussiska ministrar, att så skulle ske från och med den första oktober 1924, samt inkallade sakkunniga (Frey, Johnen och Mantzel) för att undersöka möjligheten av en förenkling av systemet. Även syntes Baden och flera andra mindre stater vilja följa Preussens exempel.

Det såg mörkt ut för det tyska enhetssystemet!

Men den outtröttlige statssekreteraren vände sig i sista stunden direkt till preussiske statsministern Braun och lyckades förmå denne, för att få fred även på det stenografiska området, att med frångående av föregående beslut och mot sina tre fackministrars utfärdade bestämmelser, den tredje september fatta det ödesdigra beslutet, att »*trotz schwerer sachlicher Bedenken dem Juli-Entwurf unter der Bedingung zuzustimmen, dass alle Länder bis zum 20. September 1924 diesen Entwurf als deutsche Einheitskurzschrift annehmen und anerkennen.*»

Oaktat den korta tiden lyckades det statssekreteraren att uppfylla villkoret, och därmed hade således Tyskland efter alla dessa år av fram- och tillbakagående förhandlingar, tack vare framför allt statssekreterare Schulz' aldrig svikande energi äntligen fått en enhetsstenografi.

Den 16 maj 1925 hälsade tyska riksdagen enhetssystemets ikraftträdande, och 1926 slöto sig även Österrike och fristaten Danzig till detsamma.

Det tyska gabelsbergerska stenografförbundet beslöt med överväldigande majoritet att övergå till det nya systemet[1] och tog 1926 bort namnet Gabelsberger, i samband med att det under Amsels ledning bildade »*Reichsbund für Einheitskurzschrift*» ingick i detsamma.

»*Deutscher Stenographenbund*», under Regierungsrat Dr. Blauerts ledning, räknar nu (1928) omkring 1,500 föreningar med omkring 115,000 medlemmar, vartill komma »*Reichsverband der Eisenbahn-Kurzschriftvereine*» och det s. k. *Prönnecke-Bund* (förut Stolze-Schrey) samt fristående föreningar, så att nu inalles om-

[1] En minoritet på omkring en tiondel (som senare ytterligare minskats) ville ej lämna det gamla systemet, och bestred rätten för majoriteten att betrakta sig som en fortsättning av det gamla *gabelsbergerska* förbundet med dess både namn och tillhörigheter. Efter en längre process, som gått igenom alla instanser, utgick dock majoriteten som vinnande.

kring 2,000 föreningar med omkring 148,000 medlemmar beräknas verka för enhetssystemet.

I de tyska skolorna är endast enhetssystemet tillåtet, och nytillkomna tjänstemän i de statens ämbetsverk, där stenografi ifrågakommer, måste lära sig detsamma.

De andra systemens anhängare hålla i regel fast vid sina gamla system och göra vad de kunna för att återigen få till stånd den fria konkurrensen systemen emellan; men någon nämnvärd undervisningsverksamhet bedriva endast stolze-schreyaner och nationalstenografer.

Stolze-schreyanerna[1] synas vara fast beslutna att fortsätta kampen emot »*die Reichskurzschrift*» — en benämning, som de med tanke på den allt fortfarande stora splittringen, anse vara lämpligare för det nya systemet. Vid det storslagna stolze-schreyska förbundsmötet i Kassel i augusti 1928 — med omkring 3,000 deltagare i högtidsfesten — var lösenordet: »*Freiheit und Fortschritt*», och man upprepade med fast tillförsikt Max Bäcklers ord från 1908: »*So stark auch die Macht der Regierungen ist, und so wenig wir dagegen bedeuten, man wird die Einheit ohne uns nicht erreichen*». Det finns dock även stolze-schreyaner, som anse läget vara sådant, att en ren obstruktionspolitik icke tjänar till något, utan att enda framkomliga vägen är att arbeta på genomförande av förenklingar och förbättringar i enhetssystemet, sådant det nu är. Bland dem som hylla en sådan åsikt äro de båda i enhetsrörelsens alla faser så väl hemmastadda Johnen och Mantzel, vilka därför också lämnat sina förtroendeplatser inom det stolze-schreyska förbundet.

De »trofasta» gabelsbergarnas talan har i varmhjärtade uppsatser förts av August Stubenrauch i den av honom mästerligt redigerade (1927 indragna) tidskriften »*Die Redezeichenkunst*», men det ser i alla fall ut, som om denna minoritet för varje år som går skulle förlora i betydelse.

En uppmuntran till fortsatt kamp mot övermakten fick emellertid enhetssystemets motståndare genom en i maj 1928 av preussiske justitieministern utfärdad skrivelse, där det framhålles, att de hittills gjorda erfarenheterna av det nya systemet inom till justitiedepartementet hörande byråer »*leider recht ungünstige sind*», samt att därför vid anställande av ny personal tillsvidare jämte enhetsstenografien »*die gebräuchlichen anderen Systeme als gleichwertig betrachtet werden sollen*». Även i Württemberg utkom i augusti 1928 en förordning, som bestämde att i och för anställning

[1] Geheimrat Wetekamp som förbundsordförande.

i statens tjänst även andra system än enhetssystemet äro tillåtna, under förutsättning att sökanden har en hastighet av minst 150 stavelser i minuten.

I Österrike synas de gabelsbergare, som upptogo systemformen av 1902 till största delen ha övergått till enhetssystemet, under det att de gamla gabelsbergarna, som behållit systemet, sådant det var 1895, liksom faulmannianerna troget stå fast vid sina system.

Även finnas framstående tyska stenografer vilka i en framtida alldeles ny »folkstenografi» — så enkel att den kan tänkas i viss mån ersätta vår nuvarande vanliga skrift — se räddningen från det för dem motbjudande »enhetssystemet».

Under Blauerts kloka och målmedvetna ledning har emellertid den för enhetssystemet verkande fria organisationen — *der Deutsche Stenographenbund* eller som den mest kallas »*der Blauertbund*» — för varje år som gått vunnit i styrka; och vill man göra ett försök att sia om hur den redan nu ojämna kampen mellan detta av såväl riksregeringen som delstaterna understödda systemet och dess motståndare kommer att sluta, så får man ej glömma taga i betraktande, att det i Tyskland snart växer upp en ny generation, som lärt sig enhetssystemet från början, och varken känner något annat system eller varit med om någon systemkamp, och därför finner helt naturligt att behålla det system som rike och stat givit dem, utan en tanke på om det är bättre eller sämre än något av de äldre systemen.

Den stolzeska lilla haken användes, då en förbindning eljest blir obekväm eller otydlig. I början av ord utgå tecknen för *n k* och *kr* från skrivlinjen. Tecknen för *st str spr* och *schr* användas endast i början av stammar, med nedåtdragna *t* i början av stammar samt efter symboliserad vokal.

I slutet av ord utelämnas nedstrecken i *ei o* och obetonat *e*.

L-punkten skrives med sänkning under linjen åt höger. Konsonanttecken som sluta med utböjning åt höger rundas framför efterföljande *o*- och *ö*-streck. Uppåtdraget *t* kan förkortas för att icke alltför höga ordbilder skola uppstå.

Härtill komma förkortningar för 11 förstavelser, 10 slutstavelser och 70 ord samt följande förkortningsregler:

1. Efter uppåtdraget *t* utelämnas uppstrecket i efterföljande symboliserade *e* och *a*, samt vokalen i *-ig -ik -isch -iv* och *-un*.

2. Obetonat *e* uteslutes i en del särskilt angivna fall.

3. Den obetonade ändelsen *-er* erhålles i förbindningarna *uer auer euer äuer* genom att *u*-nedstrecket skrives lutande bakåt.

4. I *eben gegen wegen* o. s. v. utelämnas *-en*.

Alfabet.

1924.

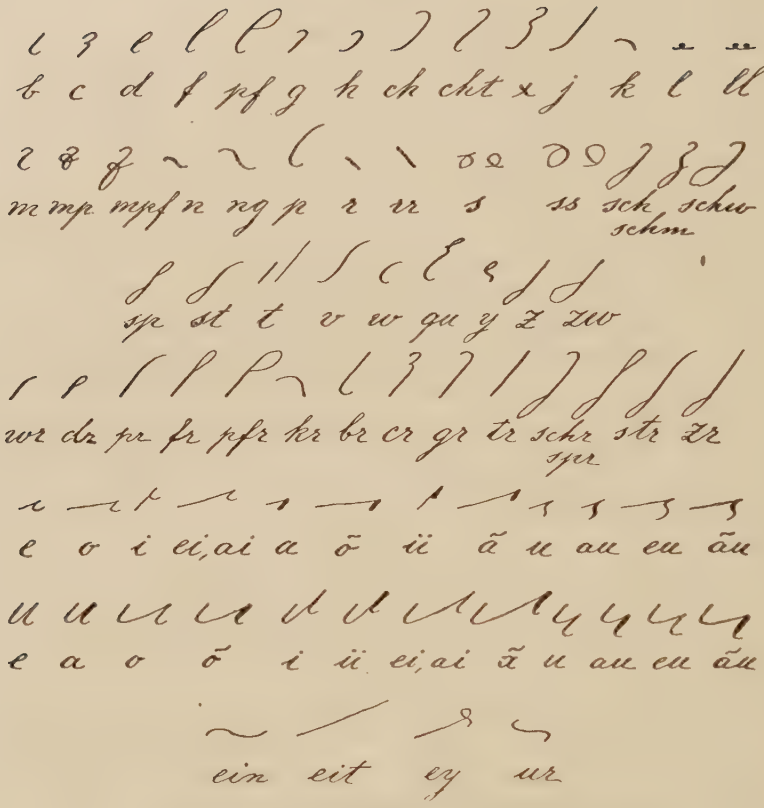

Som synes är detta, juliutkastet oförändrat (sid. 269).

5. *Mein dein sein kein* förkortas i sina böjningsformer liksom *ein*, d. v. s. »*ne*» uteslutes.

6. Vid siffror betyder en liten nolla upptill 100, en liten etta 1000. Således 300,000 = 3^{01}, 5,000,000 = 5^{11} o. s. v.

7. Vanliga skriftens förkortningar få användas med utelämnande av punkten.

8. Förkortningar och förkortningsregler få icke användas då läsbarheten genom dem skulle bli lidande.

Stavningen är i princip i överensstämmelse med den vanliga ortografien. Dubbelkonsonanter betecknas dock i regel endast vid *ll rr* och *ss*. *Ck* skrives = *k*, *tz* = *z*, och förlängningsbeteckningar (såväl vokaler som *h*) bortfalla. Egennamn och utländska ord kunna skrivas vare sig ortografiskt eller fonetiskt.

Den, som så önskar, kan skriva *e* i stället för *ä*, samt utelämna mellan-stavelser och noga bestämda böjnings- och komparationsändelser.

När lättskrivenhet och tydlighet ej bli lidande må språkligt sammanhöriga ord sammanskrivas.

Som synes redan av alfabetet är det gabelsbergerska inslaget mycket starkare än det stolze-schreyska, och skriften som sådan har också fått en gabelsbergersk yttre prägel, till stor del beroende på att gabelsbergarna fått behålla sitt älskade *r*, vilket genom att så många tecken måst utnyttjas för *r*-förbindningar, indirekt haft inflytande även på alfabetet i sin helhet.

Stolze-Schreys välgörande inflytande finner man i den regelbundna ordbildningen, samt i den — visserligen ursprungligen från Faulmann härstammande — enhetliga vokalbeteckningen.

Skriftens stora likhet med Gabelsbergers torde tydligen framgå av nedanstående:

Gabelsberger. Einheitskurzschrift.

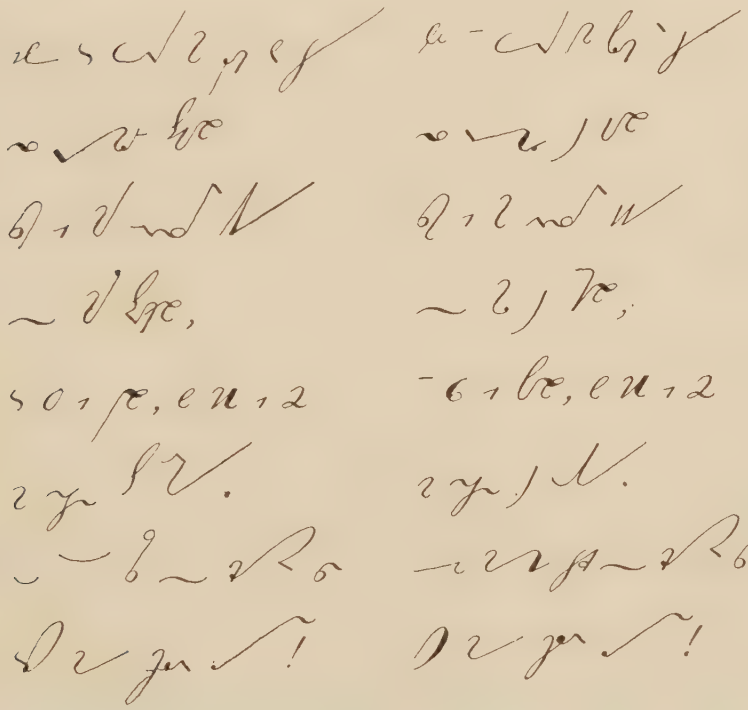

Reproduktion efter handskrift av Herr Hermann Döbbelin i Dresden.

Idee und Wort im Flug der Zeit:
An's Räumliche zu[1] *binden,*
Sucht' ich mit ernster Thätigkeit
Ein Mittel zu ergründen.

Und was ich fand, das gab ich l
Um Nutzen zu verbreiten.
O möge stets ein gleicher Sinn
Auch meine Schüler leiten!

Gabelsberger.

[1] Obetonat *zu* framför infinitiv = upp och nedvänt *z*-tecken.

För debattskriften tillkomma nya förkortningar för 4 förstavelser, 12 slutstavelser och 85 ord, samt därjämte bland andra följande förkortningsregler:

1. Då *r* eller *l* står först i en efterljudande konsonantsammansättning kan det uteslutas. Vokalsymboliken inlägges då i den efterföljande konsonanten eller om denna är ett uppåtdraget *t* i framför vokalen stående konsonanttecken.

2. Av två på varandra följande vokalljud kan det mindre viktiga utelämnas; ävenså den lilla haken.

3. Slutstavelser, som förekomma framför andra sådana och ej äro behövliga, kunna utelämnas.

4. I ordgrupper kunna *und* och *so* utelämnas.

Härtill komma *fria* förkortningar, vilka grunda sig på satssammanhanget och språkets lagar, samt huvudsakligen användas vid substantiv, adjektiv och verb. Valet mellan olika förkortningsmetoder är som namnet anger fritt, men varje förkortning måste i det givna sammanhanget endast kunna tydas på *ett* sätt.

Av för- och slutstavelser (då de icke förekomma två tillsammans) få endast *ge-* (i verb) samt *-ig* och *-ung* utelämnas.

De huvudsakliga reglerna för uppställandet av fria förkortningar äro:

I. Stamförkortningar.

A. Förljudsförkortningar (Anlautkürzung).

1. Börjar stammen med konsonant, så utelämnas tecknet för efterljudet, och vokalsymboliken övergår på förljudet (med tryckningen på första konsonanten, om förljudet består av flera sådana). Underlängder kunna varken höjas eller sänkas: *i* efter sådana antydes genom ett engradigt uppstreck. För *ä* användes *e*-tecknet, för *ei* dess bokstavliga tecken, under det att *e* kan lämnas obetecknat.

Exempel: *re* = *regen*, *b* med tryckning = *Bank* eller *Band*: *b* över linjen = *bin*, *Bild*; *b* över linjen med tryckning = *Bürge*, *b*

sänkt = *Buch, Burg, b* under linjen med tryckning = *Bau, Baum* o. s. v.

2. *O* betecknas medelst rundning (liksom i Gabelsbergers oförkortade skrift), och *ö* på samma sätt med tryckning på konsonanttecknet: *b* med rundning nedtill = *Boden* eller *Bote, g* med rundning upptill = *Gott* eller *Gold, b* med rundning och tryckning = *Böhmen,* o. s. v.[1]

3 *Ü* kan i vissa angivna fall betecknas medelst korsning: *b* korsat med *-schaft* = *Bürgschaft, k* korsat med *-ung* = *Kürzung.*

4. Börjar stammen med vokal kan man nöja sig med att endast utskriva denna: *a* = *Art, bea* = *Beamte(r), ei* = *eigen.*

B. Efterljudsförkortningar (Auslautkürzung).

1. Slutar stammen med konsonant utelämnas tecknet för förljudet, under det att ordbilden i övrigt blir oförändrad: *am* = *nahm, ar* = *klar, eit* = *Zeit, Streit.*

2. Slutar stammen med vokal utelämnas tecknet för förljudet, men vokaltecknet sättes över linjen (tecknen för *u*-ljuden förbli dock på sin plats): höjt *ei* = *frei, au* (på linjen) *Frau.*

3. Vid inljudande *ü* kan tecknet för efterljudet korsa förstavelsen: *durch(dr)* korsat med *-rung* = *Durchführung, ge-* korsat med *r* = *Geschwür.*

4. Slutar stammen med *t* eller *z* efter annan konsonant, kan densamma betecknas genom dessa konsonanter, ställda över linjen utan antydande av vokalen: *t* över linjen = *Welt, Wert, z* över linjen = *Herz, Glanz.*

C. Inljudsförkortningar.

1. För- och efterljud lämnas obetecknade under det att endast mellanstående vokal utskrives — utom vid *u*-tecknen, som behålla sin plats — över linjen: *a* över linjen = *Glas, stark, ei* över linjen = *Fleisch, Preis, Zeichen;*[2] *ä* över linjen = *Fläche, Fälle.*

2. I längre ord kunna inljudande *i* och *u* betecknas medelst punkt resp. över och under: *ab* med punkt över = *Abschrift, be-* med punkt över = *Bezirk, ab-* med punkt under = *Abschluss, un-* med punkt under = *Unschuld.*

---

[1] Vad de nedtill utböjda tecknen beträffa, så är denna gabelsbergerska idé redan utnyttjad i korrespondensskriften.

[2] Sammanhanget får här avgöra om detta *ei* över linjen skall vara inljudande förkortning eller efterljudande, i vilket senare fall det skulle betyda t. ex. *frei.*

II. Formförkortningar.

Stammen utelämnas under det att förstavelser, slutstavelser och ändelser utskrivas. Förstavelserna skrivas på linjen, slutstavelser och ändelser (utom *schaft, heit, tum* och *ung*) över linjen. För att öka tydligheten kan framför en utskriven slutstavelse eller ändelse sista delen av en föregående konsonantsammansättning tillfogas. Även kan den inljudande vokalen symboliskt inläggas i formstavelsen.

Exempel: be- = *benehmen, ver-* = *Verein, verver* = *Vereinsvermögen; -haft* över linjen = *lebhaft, -lich* över linjen = *endlich, möglich, n* över linjen = *machen, nehmen, r* över linjen = *reger, g* över linjen = *fertig, z* över linjen = *Tendenz; lt* över linjen = *fällt, stellt, bt* över linjen = *stirbt; geheit* = *Gelegenheit, er* + *st* över linjen = *ergebenst; ver* över linjen = *versichern, vor* under linjen = *vorzug.*

Åsikterna om systemurkundens bestämmelser för debattskriften äro emellertid mycket delade även bland enhetssystemets anhängare, och i flera avseenden tydas de olika.

Sammanhängande text.

Korrespondensskrift. | Debattskrift.

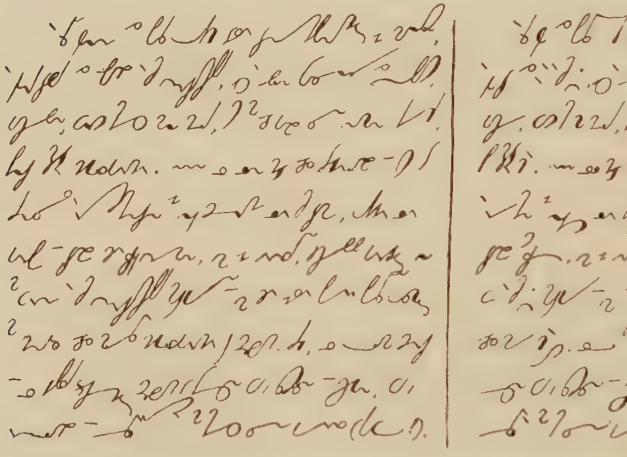

Reproduktion efter Gasters *Lesebuch der Einheitskurzschrift.* Sid. 2.

Överföring.

Der erste Gedanke[1] *des Festvortrag(es) auf*[2]*-dieser Stenographentagung in München, | der Geburtsstadt des Erfinde(ers)*[3] *der*

deutsch(en)[4] *Kurzschrift, muss*[5] *der edelen Persönlichkeit*[6] *des einfach(en), | bescheiden(en), wahrhaft*[7] *gross(en) Mann(es) gelt(en), nach dem unser*[8] *Bund seinen Namen trägt | Franz Xaver Gabelsberger. O. s. v.*

[1] Uppstrecket = förstavelsen *ge-*. [2] *Auf* = nedstrecket i det bokstavliga *u*-tecknet. [3] Förstavelsen *er-* vågrätt, *n* inlagt i *dr*. [4] Höjt *sch* = *deutsch*, böjningsändelsen är liksom på flera andra ställen utelämnad. [5] Sänkt *ss* = muss. [6] *lich* = *l*-punkten åt höger, *keit* = *eit*. [7] *ha* = *-haft*. [8] Förkortning = bokstavligt *u* + *s*.

Debattskrift.

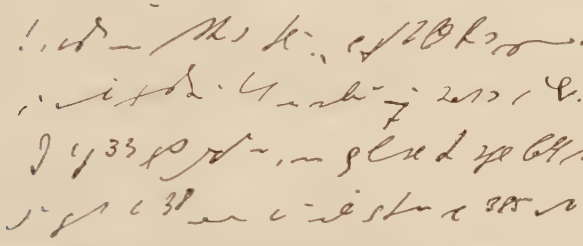

Reproduktion efter originalstenogram av Landttagsstenograph Dr. Conrad. Från sammanträde i preussiska lantdagen 1928.

Överföring.

(Wie wird sich nun,) meine Damen und Herren, die Be(l)astung in-den (n)äch(sten)-J(ahr)en ent(w)i(ckeln)? Jeder, der auch[1] *nur das ge(ring)ste*[2] *Inter(ess)e*[3] *für-dies(e) Fra(gen) hat, muss-ein-(m)al die De(nkschr)ift studieren | die der Rei(chs)a(r)b(eitsminist)er über*[4]*-(L)eistungen der Beitr(äge) in-der In(val)iden-und Ange(ste)ll(t)en-(vers)i(ch)er(ung) heraus(ge)ge(ben) hat. Wir erfa(h)r(en)*[5] *da,*[6] *dass in-der In(val)iden(vers)i(cherung) | nur-(n)och bis zum (Jahre 19)33 Über(sch)üss(e) zu-erwa(r)ten sind. Die in-den darauf fo(l)ge(n)de(n) J(ahr)en entste(hen)de(n) Fe(h)lbetr(äge)*[7] *(n)e(h)men (st)eig(n)d rasch | zu und steig(en) bis (19)38 allein bei der In(val)ide(nvers)i(cherung) auf jä(h)rlich e(t)wa 385 Millionen*[8] *Rei(chs)ma(rk).*

[1] Punkt under linjen = *auch* (egen förkortning). [2] *S* i *st* har blivit triangelformigt. [3] Upptill, rundning i st. f. vinkel. [4] *über* = korsning. [5] Sammansmältning. [6] Punkt på linjen = *da* (egen förkortning). [7] *B* har i hastigheten fått en ögla. [8] Millionen symboliseras genom att 385 ställes över linjen.

För Sveriges stenografer blev den tyska enhetsstenografien en besvikelse.

Vi voro sedan länge tillbaka vana vid att betrakta Tysklands sto-

ra teoretiker som våra läromästare, och när de främsta bland dem samlades för att skapa ett tyskt enhetssystem, hade vi ju all anledning att vänta oss *det bästa tänkbara* resultat.

Men allteftersom de årslånga förhandlingarna mellan representanterna för de olika systemen fortskredo, desto tydligare visade det sig, att det mera blev fråga om att behålla så mycket som möjligt av det egna systemet än att söka efter det bästa. Stenografpolitiska skäl fingo betyda mera än de stenografteknikska.

Och när slutligen riksregeringen ingrep, blev resultatet en kompromiss, där det först och främst gällde att få till stånd en systemform, som skulle kunna accepteras av såväl det mäktiga gabelsbergerska förbundet som av de regeringar, vilka stodo bakom detsamma. Vad som gavs åt de andra systemen var för litet, för att kunna tillfredsställa dessas anhängare, och splittringen blev nästan större, än den förut varit.

Som ett uttryck för de tyska stenografernas uppfattning, om hur en nutida stenografi *bör* vara beskaffad, kan detta »enhetssystem» således ej betraktas, och i stället för att, som man haft skäl frukta, riksregeringens ingripande skulle hämma den stenografiska konstens vidare utveckling, har i stället, även *efter* 1924, en mängd nya systemutkast sett dagen.

De flesta av dessa ha varit försök att förbättra det anbefallda enhetssystemet, men flera andra sådana finnas också, som äro uttryck för upphovsmännens uppfattning *utan hänsyn till rådande stenografpolitiska förhållanden.*

Bland dessa senare införas här några av de mest intressanta, samtliga inom ramen för de av de 23 sakkunniga 1912 fastställda riktlinjerna för en tysk enhetsstenografi. Av dessa 5 systemutkast har *ett* symbolisk vokalbeteckning, *tre* bokstavlig och *ett* blandad sådan, men man får ej därav draga den slutsatsen, att den bokstavliga vokalbeteckningen slagit igenom i Tyskland, ty ännu åtminstone (1928) fasthåller det överväldigande stora flertalet tyska stenografer, med den geniale teoretikern Mager i spetsen, vid uppfattningen, att den symboliska vokalbeteckningen säkrast leder till målet. Att konsonanttecknen i dessa utkast närma sig det stolzeska alfabetet mer än det gabelsbergerska får sin naturliga förklaring i att gabelsbergarna ganska allmänt äro belåtna med enhetssystemet och icke haft samma anledning att söka åstadkomma något *nytt* system.

F. v. KUNOWSKI.[1]

1923.

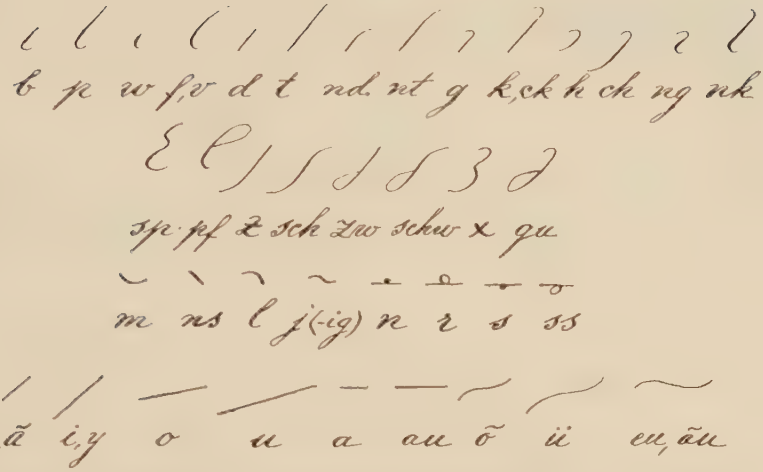

Tecknet *j* användes i diftonger även för *i*, samt för ändelserna *-ig* och *-ich*. Förstoring av ett tecken symboliserar följande *t*. *S* i början av ord och *n* i slutet av ord övergå till små utböjningar. Vågtecknen kunna symboliseras genom större rundningar i föregående eller efterföljande tecken.

Konsonantstaplarnas utböjningar nedtill åt vänster övergå i förbindningar till öglor. Konsonantfördubbling kan betecknas medelst tryckning.

Sammanhängande text.

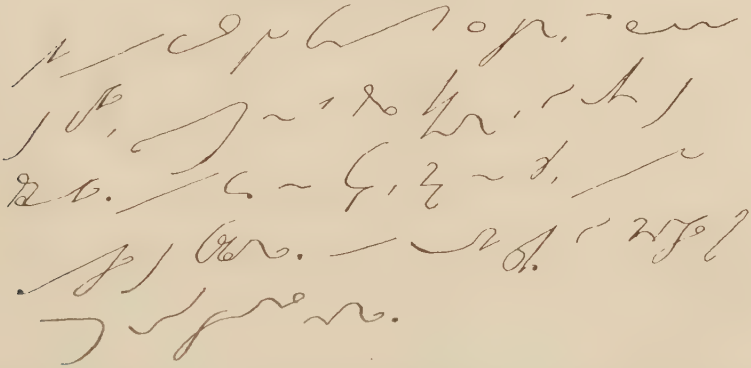

[1] Felix v. Kunowski är fortfarande varmt övertygad, att han i sin nationalstenografi gått bästa vägen, vadan här införda systemutkast får tagas som ett uttryck för, hur han skulle vilja ha ett system, *om* han varit bunden av de riktlinjer, som de 23 sakkunniga uppdragit.

Överföring. Se sid. 276.

1: raden, 7. ordet: Förstorat *j* = *eit*. 8: ordet: förkortning = *as*. 2. raden, 4. ordet: *j*-tecknet använt för *ich* (se ovan). 2: raden, 5. ordet: Monogram. 3: raden. 1: ordet: efter cirkeln övergår våg-formen till båge. 4. raden sista ordet: såväl *s* i början som *r* i slutet övergå till liten utböjning.

RANGE.

1926.

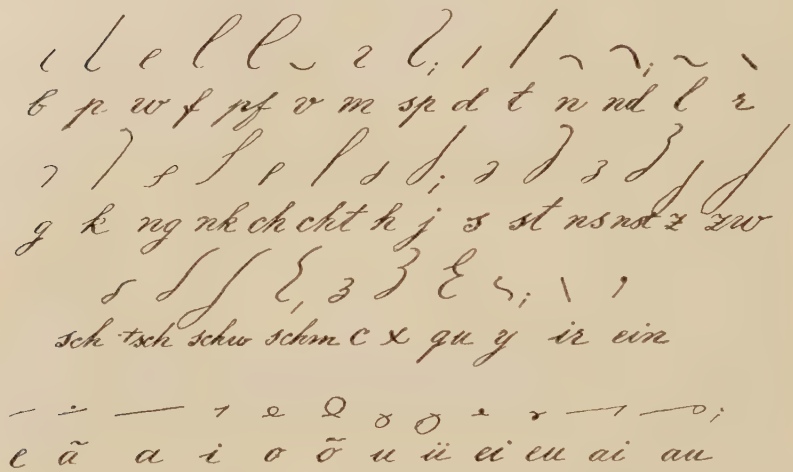

Range har här återgått till Gabelsbergers gamla teckenstorlekar, d. v. s. att över- och underlängder göras 1 $^1/_2$ gång så stora som de engradiga tecknen.

Sammanhängande text.

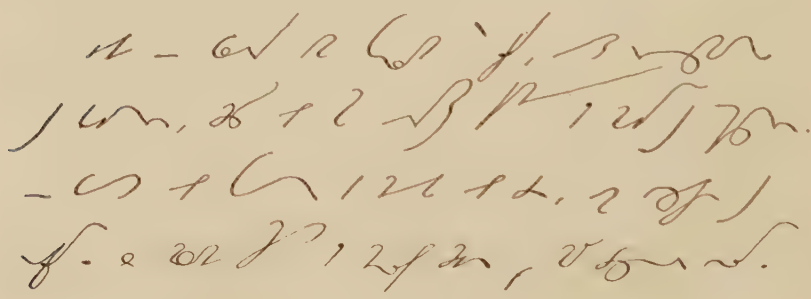

Överföring. Se sid. 276.

1:a raden sista ordet: *äu* = *au* med förstorad cirkel. 2:a raden 3:e ordet: endast första uppåtdragna delen av *cht* är utskriven. 5:e ordet: något förstorat *m*. 6:e ordet: förlängningen nedåt = *-er*. Sista ordet: *er-* i början av ord = ett litet vågrätt streck. 4:e raden 1:a ordet: *br* = förlängt *b*, *ei* uppdraget till linjen. 8:e ordet: förkortning = nedstrecket av *ch*.

Det intressantaste i detta utkast är emellertid, att Range här använder punkt och cirkel för den bokstavliga vokalbeteckningen.

R efter annan konsonant symboliseras genom att tecknet för denna förlänges under linjen. I övrigt ställes vid konsonantförbindningar det första tecknet något högre och det andra lägre. Dubbelkonsonanter betecknas medelst tryckning.

Öglor upptill åt höger bortfalla i början av ord, sådana nedtill åt vänster i slutet av ord. *D t ch* och *cht* i slutet av ord inläggas i föregående bindestreck med nedstrecket i *ch* och *cht* utelämnat. Vokalerna efter underlängder återföras till skrivlinjen.

DAHMS.

1927.

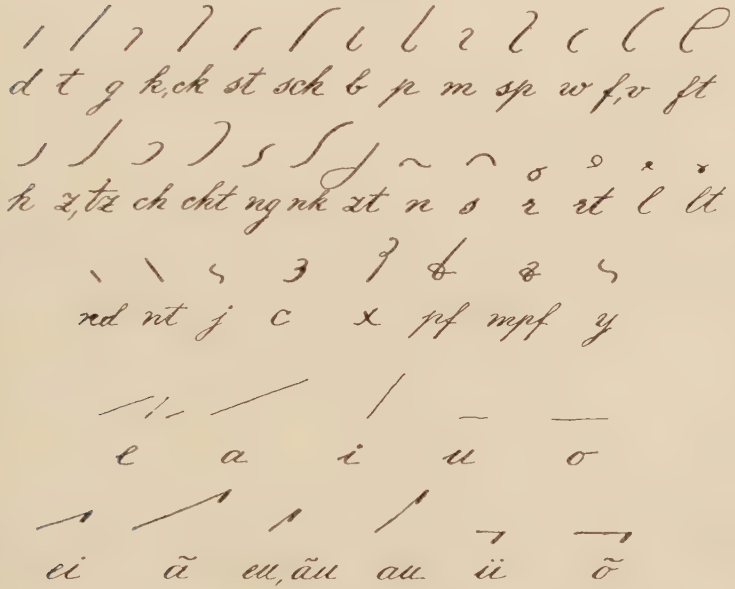

Grundvokalerna ha här fått bokstavliga tecken, under det att omljud och diftonger ha en blandad beteckning med bokstavliga uppstreck, men nedstreck som bärare av »tryckningen»[1]. De bokstavliga uppstrecken äro i vissa fall tänjbara för att få större linjemässighet. Andra *e*-tecknet användes för obetonat *e*, det sista i

[1] I ett något äldre systemutkast använde Dahms härvidlag korsning i stället för tryckning.

ändelser. Framför små tecken lutas *e* något, så att dessa komma på linjen.

Alla utböjningar av staplar upptill åt höger eller nedtill åt vänster övergå vid förbindningar till öglor. Dessa inräknas i vokalstreckens längder.

Dubbelkonsonant erhålles medelst förstoring (*n s r t p f*) eller dubbelskrivning.

Sammanhängande text.

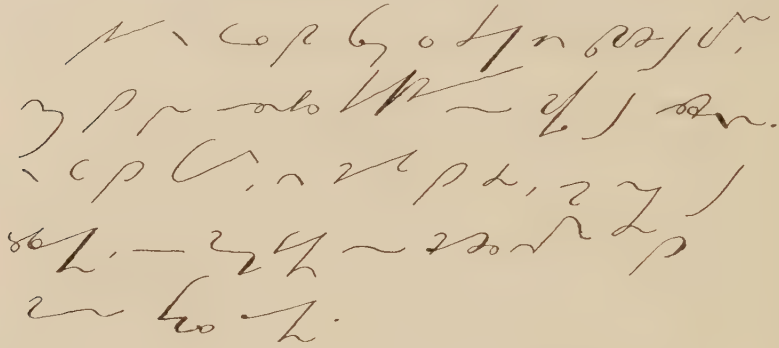

Överföring. Se sid. 276.

1:a raden 7:e ordet: tryckningen på *t* förändrar *e* till *ei*. 8:e ordet: monogram för *an*- 9:e ordet: *-lich* = *ch*. 2:a raden 3:e ordet: här står *in* i stället för *mit* i översättningen. 2:a raden 5:e ordet: *keit* = *a*. 6:e ordet: monogram. 7:e ordet: förlängning av *t* = *tt*. 4:e raden näst sista ordet: förstorat och nedåtdraget *n* = *nn*.

SCHREY.

1928.

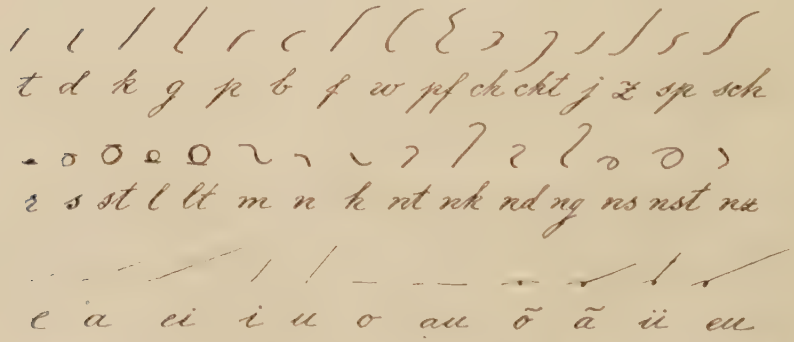

Något nytt erbjuder detta system icke. Det är, med undantag av att *ö ä ü eu* fått tillfogade punkter i stället för bågar, samt *j cht* och

lt nya tecken, ingenting annat än Scheithauers system oförändrat.[1] Det intressanta ligger i att just Schrey efter enastående framgångar med sitt vokalsymboliserande system nu — i sitt 79:e år — kommit på helt andra tankar.

Vid förbindningen med upptill åt höger eller nedtill åt vänster utböjda konsonanttecken bildas öglor, som räknas till vokalstrecken. Tecknen för konsonantsammansättningarna *nt nd ng cht* o. s. v. användas även i sådana ord som *Anteil, Andenken, eingehen, Nachteil* m. m. *W* efter annan konsonant erhålles medelst korsning (även hos Scheithauer). Som stumt bindestreck användes ett litet rakt tillbakalutat streck.

Även finnes ett dussin tecken för egennamn samt förkortningar för förstavelserna *er- ver-*, 8 slutstavelser samt 24 formord.

Sammanhängande text.

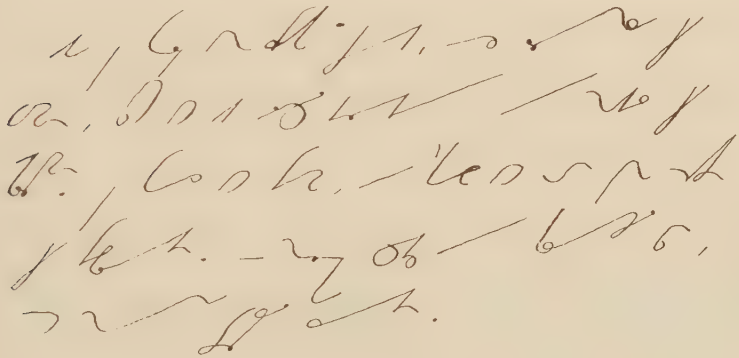

Överföring. Se sid. 276.

1:a raden näst sista ordet: *-lich* = *l;* sista ordet: hela uppåtgående delen av öglan räknas till *u*. 2:a raden 4:e ordet: *mit* = *it;* 6:e ordet: *-igkeit* = *ei;* 3:e raden 6:e ordet: *das* = *a;* 7:e ordet: öglan för förbindningens skull. 4:e raden 2:a ordet: *ver* = *fe*, öglan för förbindnings skull.

---

[1] Man kan ej annat än förvånas över att Schrey, som utgivit detta utkast under form av en vanlig lärobok, icke säger ett enda ord om, att det är fråga om Scheithauers system, men detta underlåtande har skett efter överenskommelse med Scheithauer själv. I förordet uttalar Schrey förhoppningen, att detta system, som han kallar »*Volkverkehrskurzschrift*», skall få stor spridning »*und schliesslich die Einheitskurzschrift werden*». Bland andra anhängare, som han fått för detta system, märkes systemuppfinnaren, lantpresidenten i Anhalt, Heinr. Pëus.

MAGER.

1928.

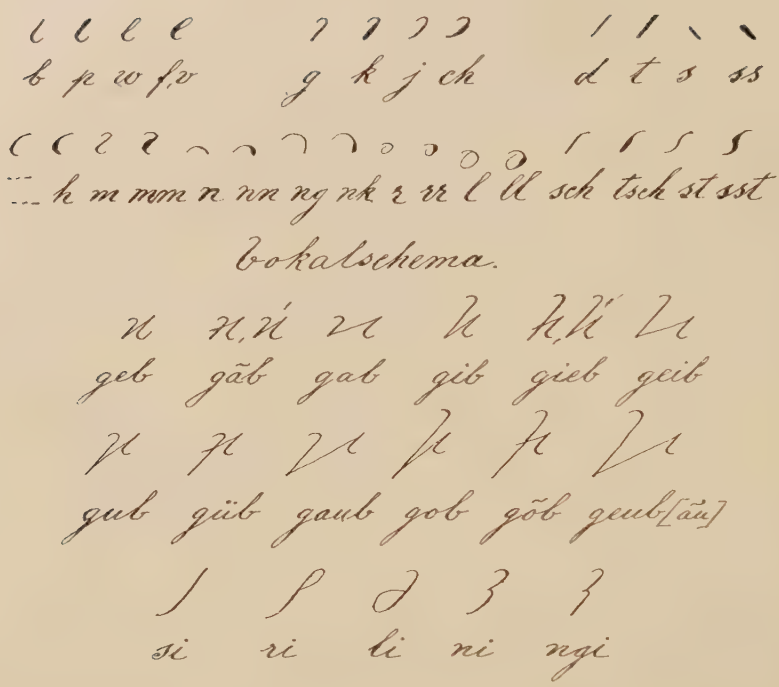

Som synes äro samtliga konsonanttecken små eller medelstora, och tryckning användes för att särskilja besläktade ljud.

Utböjningar upptill från höger och nedtill åt vänster övergå i förbindningar och öglor.

Karakteristiskt för den symboliska vokalbeteckningen är, att Mager utnyttjar förlängning av konsonanttecknen icke blott uppåt och nedåt utan även båda samtidigt.

Det stumma tecknet (*h* utan tryckning) användes för att vid behov upptaga symboliken.

I början av ord betecknas *e ä a u* och *au* med raka streck närmast överensstämmande med bindestrecken vid den symboliska beteckningen. *L* framför *e ä a* betecknas medelst en utböjning från höger (halva *l*); *we wä wa* och *wo* medelst uppåtvända bågar; *zu* medelst ett litet vågtecken under linjen.

I slutet av ord skrivas *d* och *t* (båda lika) uppåt och förlängda i vokalstreckets riktning, samt *n* efter nedtill rundade tecken som en släng uppåt. *L* i slutet av ord ställes på skrivlinjen.

Konsonantsammansättningar.

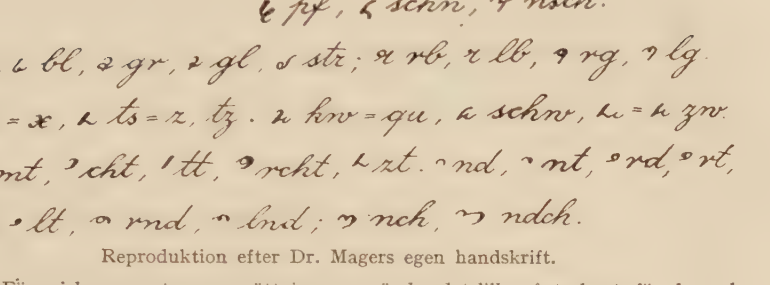

Reproduktion efter Dr. Magers egen handskrift.

Anm. För *s* i konsonantsammansättningar användes det lilla vågtecknet, för *l* punkten. Av *w* efter annan konsonant utskrives endast nedre delen.

Sammanhängande text.

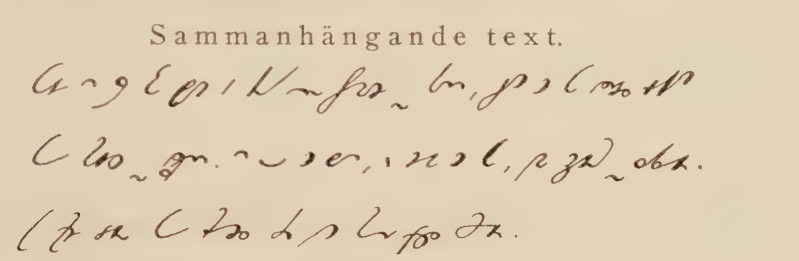

Reproduktion efter Dr. Magers egen handskrift.

Överföring. Se sid. 276.

Första raden, första ordet: stumma tecknet för att symbolisera *i;* tredje ordet: bågen = *wo;* fjärde ordet: sammansmältning av *i* (stumma tecknet förlängt uppåt) + *m;* 5:e ordet: förlängning nedåt = *u;* 7:e ordet: *z* = *ts;* 9:e ordet: se sista raden i alfabetet (förlängning även nedåt = *eu*); andra raden, första ordet: stumma tecknet för att upptaga *ei;* 6:e ordet: bågen = *wa;* 3:e ordet från slutet: se *ni* i alfabetets sista rad; tredje raden, första ordet: stumma tecknet förlängt både uppåt och nedåt = *o.*

STATISTIK.

I intet annat land har man sådan håg för »föreningar» i allmänhet som i Tyskland, och helt naturligt har därför också det stenografiska föreningslivet därstädes nått en utveckling, som intet annat land kan framvisa.

Tack vare dessa över hela det stora riket spridda stenografiska föreningar, har det också varit möjligt att mer än annorstädes få till stånd en någorlunda tillförlitlig statistik över antalet stenografer av olika system.

Särskilt gäller detta de år då *Deutscher Stenographen-Kalender* varit en intersystemal publikation, och torde därifrån hämtade å nästa sidor införda siffror någotsånär ge en uppfattning om förhållandet mellan de under dessa år mest kända systemen.

	Gabelsberger.			Stolze.			Schrey.			Arends.		
	F.	M.	U.	F.	M.	U.	F.	M.	U.	F.	M.	U.
1891 .	607	14 688	—	442	10 899	—	129	2 701	—	86	2 602	1 692
1893 .	659	18 100	22 236	441	11 420	8 197	167	2 814	2 775	120	2 639	2 505
1894 .	696	20 177	25 047	435	12 118	11 198	223	4 237	5 682	138	2 824	3 938
1895 .	784	22 391	25 854	486	13 936	11 307	300	5 454	7 625	156	3 421	4 334
1896 .	861	25 008	28 957	564	17 083	16 038	381	7 303	10 587	150	4 044	4 512
				Stolze-Schrey.								
1898 .	1 137	41 751	41 521	805		24 311			36 984	82	1 890	2 358
1899 .	1 125	44 680	42 554	937		26 479			38 305	99	2 660	2 294
1900 .	1 320	53 832	45 785	908		28 789			38 608	115	2 764	2 529
1901 .												
1902 .	1 606	56 099	58 883	1 162		31 946			47 804	133	3 459	4 225
1905 .	1 692	64 140	69 298	1 298		38 145			57 066	129	3 094	2 219
1906 .	1 780	70 031	78 481	1 412		43 215			72 134	65	1 753	2 033
1907 .												
1908 .	1 978	81 590	94 201	1 605		56 943			103 031	115	2 904	2 927
1909 .	2 094	89 396	93 448	1 729		62 902			107 603	157	2 619	4 051
1910 .	2 229	96 332	101 121	1 785		64 086			114 078	176	3 084	3 996
1911 .	2 296	99 018	103 449	1 907		69 914			122 756	223	4 020	4 366
1912 .	2 398	106 647	114 020	2 002		80 980			134 145	—	—	—

[1] Här ingå således varken Österrike eller tysktalande Schweiz. Siffrorna äro ej *fullt* de dock läget i juni månad resp. år. För 1903 och 1904 finnas inga siffror.

STENOGRAFIEN OCH SKOLORNA.

Som helt naturligt är, då det inom tyska riksregeringen icke finnes något enande undervisningsdepartement, ha förhållandena beträffande stenografiens ställning till skolan varit avsevärt olika i de särskilda till Tyska riket hörande staterna.

I *Bayern* infördes stenografien som valfritt läroämne i gymnasierna 1854, realskolorna 1858, realgymnasierna 1874, lärare- och lararinneseminarierna 1890 samt i de högre flickskolorna 1911. Alla dessa läroverk hade således skyldighet att anordna kurser för de elever, som önskade undervisning i stenografi; och där så ske kunde, borde lärarna uttagas bland resp. skolors fasta lärarpersonal.

riket.[1]

Roller.			Faulmann.			Stenotakygraphie.			Brauns.			National-stenographie.		
F.	M.	U.	F.	M.	U.	F.	M.	U.	F.	M.	U.	F.	M.	U.
40	2 707	3 332	7	236	133	105	1 994	—	4	114	—	—	—	—
180	2 620	3 283	10	300	—	158	2 861	4 528	6	102	94	—	—	—
202	3 238	4 222	—	—	—	154	3 352	3 991	7	146	190	—	—	—
214	3 303	5 069	—	—	—	155	3 484	3 176	6	162	246	—	—	—
246	3 932	4 227	7	305	742	160	3 999	3 173	8	218	324	—	—	—
182	3 775	4 407	—	—	—	261	6 794	10 531	9	283	332	54	1 944	2 022
105	1 901	2 528	—	—	—	313	9 378	15 537	9	285	175	93	2 998	7 231
117	1 830	1 947	6	164	304	354	8 896	16 741	12	289	191	168	4 865	11 082
92	1 316	2 175	6	165	204	476	15 165	20 756	—	—	—	272	5 619	13 112
134	2 166	1 676	6	?	57	—	—	—	6	140	90	205	6 138	10 728
157	4 890	1 908	6	?	22	—	—	—	—	—	—	217	7 045	12 639
154	5 091	1 586	—	—	—	415	16 349	14 052	—	—	—	257	7 598	13 245
159	5 316	1 492	2	30	79	415	17 058	12 635	—	—	—	288	9 051	15 245
177	5 722	2 018	3	141	222	410	17 111	12 248	—	—	—	362	10 655	18 202
197	6 278	2 266	3	178	287	—	—	—	—	—	—	394	11 199	19 129
188	6 554	2 211	3	197	280	—	—	—	—	—	—	382	12 061	35 446

jämförbara, enär tiden för »räkningen» ej alltid varit riktigt densamma. I stort sett gälla

Uti folkskolorna i Bayerns större städer — bland lantbefolkningen finnes helt naturligt föga intresse för stenografien — ha folkskolestyrelser och lärare på eget initiativ allt mera börjat anordna frivilliga stenografikurser, i regel för de två högsta klasserna.

Även för eleverna vid skolor motsvarande våra allmänna läroverk anses 13 à 14 år vara lämpligaste åldern för inlärande av stenografi.

Bayerns stenografilärare, såväl de statsanställda som privata sådana, hava att undergå särskilda lärarprov inför en av undervisningsministern utsedd prövningskommission

I övrigt handhavas de stenografiska angelägenheterna av det år 1902 grundade »*Königl. Stenogr. Institut*» — efter revolutionen 1918 benämnt »*Bayer. Landesanstalt für Kurzschrift*», vars chef[1]

[1] Nu (1928) *Oberregierungsrat* Meidinger.

bland annat äger att inspektera stenografiundervisningen i skolorna, samt avgiva rapport till undervisningsministeriet. I nämnda »*Landesanstalt*» som har sina ämbetslokaler i lantdagshuset, tjänstgöra 10 stenografer, vilka också handhava stenograferingen inom bayerska lantdagen, och vilka alla 10 bära den förnämliga titeln »*Regierungsrat*».

Undervisningen i stenografi i de allmänna läroverken för gossar blev 1924 obligatorisk.

I *Sachsen* infördes stenografi som frivilligt ämne i gymnasier och realgymnasier 1873, i realskolor och överrealskolor 1884, samt som obligatoriska läroämne i lärarseminarierna 1915.

I alla dessa läroverk skola lärarna i stenografi om möjligt — således icke fullt lika strängt som i Bayern — vara officellt (*staatlich*) prövade.

Genom övergångsskollagen för folkskoleväsendet, som kom ut i juli 1919, bestämdes, att de lokala folkskolemyndigheterna ägde *rättighet* att i underordnade skolor å läroplanerna upptaga stenografi. I Sachsens många städer har man också i stor omfattning begagnat sig av detta tillstånd, och 1928 torde undervisning i stenografi ha pågått i omkring 600 sachsiska folkskolor. Ehuru ovannämnda övergångslag icke direkt lägger hinder i vägen för de lokala myndigheter, som så önska, att göra deltagandet i den stenografiska undervisningen obligatorisk, ha dock dessa kurser i regel ordnats som valfria.

Såväl i folkskolorna som i de andra skolorna anses lämpligaste åldern för inhämtande av stenografi vara 13 à 14 år, och undervisningen omfattar första året två timmar i veckan samt en timma i veckan under ett andra år.

Liksom i Bayern finnes även i Sachsen, ända sedan 1835, ett »*Stenographisches Landesamt*» (ursprungligen benämnt »*Königl. Stenogr. Institut*»), som nu består av en chef[1] och 9 ledamöter, vilka även tjänstgöra som stenografer hos sachsiska lantdagen. Liksom sina bayerska kolleger ha även dessa titeln »*Regierungsrat*».

»*Stenographisches Landesamt*» fungerar som prövningskommission för stenografilärarproven, anordnar kurser för lärare samt inspekterar stenografiundervisningen vid statsunderstödda handels- och yrkesskolor.

I *Preussen* ha skolmyndigheterna länge ställt sig avvisande, närhelst framställningar om stenografiens införande i skolorna gjorts, och som skäl härför har framförts icke blott det gamla vanliga argumentet, att undervisningsplanerna redan voro alltför överfyll-

[1] Professor Robert Fuchs.

da, utan även att man, innan något beslut fattades, först ville avvakta slutresultatet av de sedan länge tillbaka pågående systemstriderna.

År 1862 hade också skolkollegierna i provinserna lämnat mycket ogynnsamma utlåtanden om de då ifrågakommande systemen, och 1867 avstyrkte undervisningsutskottet i »*Abgeordnetenhaus*» införandet i skolorna av vare sig Gabelsbergers eller Stolzes system. För hållandet av privata kurser och bildandet av stenografiska skolföreningar mötte dock inga hinder.

År 1908 »tillråddes» rektorerna i de högre flickskolorna att anordnar kurser i stenografi, och strax före det stora krigets utbrott »tillätos» rektorerna i de allmänna läroverken att i de högre klasserna införa stenografi som frivilligt läroämne.

Slutligen, 1920, övergav även Preussen sin avvaktande hållning, i det undervisningsministern utfärdade bestämmelser gående ut på att elever — gossar och flickor — i samtliga departementet underställda allmänna läroverk skulle beredas tillfälle att deltaga i frivilliga kurser i stenografi;[1] och två år senare kom detta att utsträckas även till lärare- och lararinneseminarier.

Vad folkskolorna beträffa finnas inga av högre skolmyndigheter utfärdade bestämmelser, utan tillkommer det resp. lokala myndigheter eller rektorer att, om de så vilja, för mera begåvade elever anordna frivillig undervisning i stenografi.

I *Württemberg* och *Baden* samt övriga mindre tyska stater har man, ehuru långt senare, följt Bayerns och Sachsens exempel och infört stenografi som frivilligt läroämne i de allmänna läroverken, och på sina håll i flera städer mer eller mindre officiellt även i folkskolornas högre klasser.

I *Braunschweig* är sedan 1923—24 stenografi obligatoriskt läroämne i såväl allmänna läroverken för gossar som högre folkskolor.

Vad system beträffar, ha myndigheterna i Preussen, som nämnt, rekommenderat Stolze-Schrey; i Bayern och Sachsen samt flera mindre tyska länder har endast Gabelsbergers system varit tillåtet; i Baden och Württemberg voro först systemen Gabelsberger, Nystolze, Schrey och Roller tillåtna, men från och med 1923 endast Gabelsberger och Stolze-Schrey: i den efter kriget nybildade fristaten Thüringen (som i sig inneslöt de förut rent gabelsbergerska Sachsen-Weimar-Eisenach, Sachsen-Gotha och Reuss) gjordes valet fritt mellan Gabelsberger och Stolze-Schrey.

I och med införandet av enhetssystemet 1924 ha dessa förhållan-

[1] Samtidigt rekommenderades system Stolze-Schrey, ehuru även andra system voro tillåtna.

den helt ändrats, så att från och med 1926 all skolundervisning i stenografi i Tyskland nu sker endast efter detta enhetssystem.

I *Österrike* har stenografien sedan 1871 varit valfritt läroämne i de österrikiska gymnasierna, realgymnasierna och realskolorna, samt i de flesta högre flickskolor. Den stenografiska undervisningen börjar därstädes först i 4. klassen, där eleverna äro omkring 15 år gamla, samt pågår under två år med två timmar i veckan *båda* åren.

Efter försökskurser under två år infördes stenografien 1898 som frivilligt ämne även uti Wiens »borgarskolor»,[1] och år från år har antalet elever ökats, så att under sistförflutna läsår ett hundratal sådana kurser varit organiserade. Dessa kurser förläggas till borgarskolornas två senare år, samt pågå med två timmar i veckan båda åren.

För de egentliga folkskolorna utfärdade det nya »*Staatsamt für Inneres und Unterricht*» 1920 bestämmelser, varigenom dessa skolor erhöllo *tillstånd* att anordna frivilliga kurser i stenografi, under förutsättning att staten ej förorsakades utgifter för desamma. Denna undervisning skulle i så fall förläggas till de två högsta klasserna.

Vid statens och kommunernas skolor få endast användas lärare, som genomgått föreskrivna prov, och för detta ändamål tillsätter ovannämnda »*Staatsamt*» vart tredje år särskilda prövningsnämnder i Wien, Innsbruck och Graz. I Österrike har sedan länge — om man bortser från några enstaka skolor, där det undervisas i Faulmanns *Phonographie* — endast Gabelsbergers system kommit i fråga, tills nu även österrikiska regeringen bestämt sig för att endast tillåta undervisning i den tyska enhetsstenografien.

Även vid de tyska *högskolorna* har man intresserat sig för stenografien. Redan Thon (sid. 35) höll 1827—33 föreläsningar i stenografi vid universitetet i Jena, och Gabelsberger fick några år ge undervisningskurser vid universitetet i München, och likaså Heger i Wien. År 1851 upprättades i Berlin ett särskilt lektorat i stenografi för Michaëlis, och för närvarande finnas sådana lektorer vid 11 tyska universitet.[2]

Att liksom i alla andra länder även i Tyskland och Österrike, sedan senare delen av 1800-talet kunskap i stenografi ansetts som en nödvändig förutsättning för framgång inom affärsvärlden, och därför också blivit ett av de viktigaste läroämnena inom samtliga han-

[1] Inom Wiens skolområde spela »*die Bürgerschulen*» en stor roll. De motsvara icke de svenska borgarskolorna utan äro snarare, med barn i åldern mellan 11 och 14 år en direkt 3-årig påbyggnad till den lägre folkskolan.

[2] I Leipzig blev det nu av Dr. Weinmeister innehavda lektoratet 1928 förklarat som ordinarie sådant.

delsskolor och andra merkantila undervisningsanstalter torde vara självklart.

KAMMARSTENOGRAFER.

Den parlamentariska användningen av stenografi blev en naturlig följd av de nya författningarna i början av 1800-talet i den ena tyska staten efter den andra, med Bayern, Baden och Württemberg som föregångare.

I Bayern, och snart även i Sachsen, var det uteslutande Gabelsbergers system som kom i fråga, i Baden och Württemberg horstigianen Winter och dennes elever, under det att i preussiska lantdagen stolzeanerna efter det misslyckade försöket 1847 året därpå besatte alla platserna i »*Abgeordnetenhaus*» och senare så småningom även i »*Herrenhaus*».

Hos Nationalförsamlingen i Frankfurt 1848 tjänstgjorde 9 gabelsbergare och 3 horstig-winterianer (ofta kallade taylorianer), och hos Unionsparlamentet i Erfurt 1850 11 stolzeaner, 5 gabelsbergare, 1 horstig-winterian samt 1 med ett förbättrat system Rahm.[1]

När »Nordtyska förbundet» 1867 skulle ha sin första riksdag anordnades en provskrivning i och för uttagande av stenografer till den under stolzeanen Michaëlis ledning stående byrån. Anhängare av systemen Gabelsberger, Stolze och Arends deltogo i tävlingen med det resultat att 9 stolzeaner och 3 gabelsbergare antogos. Dessa gabelsbergare kommo av olika anledningar att snart lämna byrån, och vid sista förbundsriksdagen 1870 voro alla stenografer stolzeaner.[2] När så 1871 första tyska riksdagen sammanträdde, fingo de stolzeska stenograferna i preussiska »*Abgeordnetenhaus*» utan vidare övertaga stenograferingen därstädes. Men redan innan denna riksdag var slut, bestämdes, efter påtryckning från de sydtyska staterna, att från och med nästa riksdag försök skulle göras med en stenografbyrå bestående av 6 stolzeaner och 6 gabelsbergare, av vilka senare tre skulle föreslås av Centralföreningen i München och tre av kungl. Stenografiska Institutet i Dresden. Vid inträffade vakanser kommo således nya gabelsbergare utan vidare att tillsättas efter rekommendation från myndigheterna i Dresden och München, under det att stolzeanerna fingo

[1] Skrivelse från Stolze 1850 till statsministern frih. von Manteuffel. *Stolze-Bibliothek* III. Sid. 74.

[2] Vossen i *Jahrbuch der Schule Stolze-Schrey*. 1928. Sid. 109 o. f.

undergå prov. Sedan en gabelsbergare 1885 vid upptagande av ett anförande av Bismarck[1] misslyckats ändrades dock detta, och även gabelsbergare fingo »prova».

Allt starkare blev emellertid kravet på full frihet i fråga om system, och 1904 utlystes fria tävlingar för besättande av tvenne lediga platser.

En gabelsbergare, 5 stolzeaner, 4 stolze-schreyaner och en stenotakygraf anmälde sig. Resultatet av tävlingen blev, att de två vakanserna besattes med en gabelsbergare och en stolzean, men efter nya vakanser inom årets slut inkallades tre av de i provet deltagande stolze-schreyanerna — Liedloff, Mager och Höhne — samt stenotakygrafen Dahms till tillfällig tjänstgöring.

1908 anställdes Liedloff som ordinarie hjälpstenograf, men först sedan stolze-schreyanen Vossen 1912 i tävlan med 9 gabelsbergare, 3 stolzeaner och en annan stolze-schreyan tagit den enda vakanta platsen — som hjälpstenograf — äro alla stenografer, oberoende av system fullt likställda vid dessa tävlingar.

För närvarande (1928) består tyska riksdagens stenografiska byrå förutom chefen, gabelsbergaren Ackermann och dennes ställföreträdare, stolzeanen Witt (den bekante astronomen), av 9 stenografer, 2 hjälpstenografer och 3 *Anwärter*. Av dessa äro 7 gabelsbergare, 1 stolzean och 6 stolze-schreyaner.

Efter lyckligt genomgången provskrivning anställes en aspirant först *på prov* under någon kortare tid, då han får tjäntsgöra tillsammans med en äldre stenograf. Fast anställda äro endast de äldre stenograferna.

Till anställningen som stenograf hos riksdagen hör även att vid behov i sammandrag referera utskottens förhandlingar.

Genom den allmänna löneregleringen efter kriget ha stenograferna satts i 11. klassen.[2] (Efter nya löneregleringen 1928 i grupp 2 b)

[1] Den store Bismarck var till en början ingen stenografvän. Redan a priori antog han som ung riksdagsman som givet, att hans anföranden skulle av stenograferna förfuskas, och sedan han kommit till makten klagade han ofta över dåliga referat. Han var också mer än vanligt svår att följa, beroende dels på, att han talade ojämt, så att orden under ett eljest långsamt tal här och var kunde komma som en störtskur, dels på att han ofta späckade sina anföranden med utländska glosor. Han fordrade också, att när han läste upp något ur tryckta eller skrivna handlingar, även detta skulle upptagas. Slutligen löstes emellertid saken så, att när Bismarck talade, en särskild stenograf (Engel) fick som kontrollerande förstärka i tur varande stenografpar. När så därtill från början av 1880-talet Bismarck icke själv utan genom sin kanslichef korrigerade utskrifterna, fingo stenograferna lugnare dagar (Burmeister i *Deutscher Stenographen-Kalender* 1917. Sid. 67 o. f.). Bismarck själv lärde sig också att till fullo uppskatta stenografiens stora betydelse. Mindre känt torde vara, att en Berlinförläggare lär skola utge Bismarcks *»Gedanken und Errinnerungen»* i en ny upplaga, där Buchers (Bismarcks journalistiske medhjälpare) efter Bismarcks diktat utförda stenografiska manuskript komma att ordagrant återgivas i sin ursprungliga friskhet, utan vare sig ändringar eller strykningar (Eggeling).

[2] De fem första åren i 10:e.

och därmed också fått »regeringsråds» rangställning. Det årliga arvodet kommer i enlighet härmed att uppgå till i medeltal omkring 9,000 M.

Under de 3—5 månaderna mellan två riksdager kunna stenograferna fritt förfoga över sin tid.

Stenograferna arbeta parvis, »*nach Tischen*», för varje gång under tio minuter, varefter avlösning sker, och de båda parkamraterna omedelbart diktera, var och en sin halva av stenogrammet (med hjälp vid behov av parkamratens stenogram) för en maskinskriverska.

Omkring en timma efter ett anförandes slut kan således talaren i regel se utskriften, vilken senast under förmiddagen nästa dag skall återlämnas, så att tryckningen kan börja. I regel kan på detta sätt referatet offentliggöras under tredje dagen efter sammanträdet.

I preussiska lantdagens båda kamrar finnas nu (1928) förutom föreståndare och ställföreträdare — båda stolzeaner — 9 fast anställda stenografer, en hjälpstenograf och 5 »*Anwärter*». De 9 stenograferna och hjälpstenografen äro stolzeaner. Av de fem »*Anwärtern*» använda 4 Stolze-Schrey och en (Dr Conrad) enhetssystemet. Intill 1925 hade alla varit stolzeaner.

I Sachsen sedan 1835, i Bayern sedan 1902, I Braunschweig sedan 1920 svara resp. *Stenogr. Landesamt* eller *Landesanstalt* för den stenografiska tjänsten inom lantdagarna.[1] Alla till dessa ämbetsverk hörande stenografer äro ännu så länge gabelsbergare.

I samtliga tyska parlament tjänstgjorde 1928: tillsammans 57 gabelsbergerska, 26 stolzeska och 14 stolze-schreyska stenografer.

De tyska kammarstenograferna äro sammanslutna i »*Verein Deutscher Kammerstenographen*» med R. Drews som ordförande.[2]

I Österrike äro samtliga kammarstenografer gabelsbergare utom en hjälpstenograf, som använder det nya tyska enhetsystemet.[3]

Kammarstenografens yrke hör till dem, som äro mera påkostande än något annat, men å andra sidan också synnerligen intressant och i hög grad bildande. Tyska kammarstenograferna ha under senare år, utom sin ordinarie tjänstgöring haft tillfälle till uppdrag, som ofta låtit dem arbeta under de mest säregna ofta rent av spännande förhållanden. Så ha t. ex. tyska stenografer tjänstgjort vid fredsförhandlingarna i Brest-Litowsk, Trier och Spaa, i soldat- och arbetar-

[1] Chefer (Direktörer) för dessa verk äro för närvarande *professor Fuchs* i Dresden, *Oberregierungsrat Meidinger* i München och *Regierungsrat Bode* i Braunschweig.

[2] Drews är även ordförande i »*Berufsvereinigung stenographischer Praktiker Deutschlands*», vilka båda föreningar som gemensamt organ ha den välkända »*Stenographische Praxis*».

[3] I Österrike använda kammarstenograferna systemet med kontrollerande stenografer (en för 3 andra stenografer).

rådens revolutionsparlament, vid tredje Internationalens kongress i Moskva 1920 m. m. samt vid ett flertal högintressanta rättegångar.

Även under det stora kriget togos kammarstenografer i anspråk för de högre staberna, och detta i sådan utsträcknng, att bristen på stenografer inom riksdagar och lantdagar i hemorten gjorde sig starkt kännbar.[1]

Bland intressanta stenografuppdrag torde väl dock aldrig under tidernas lopp något kunnat mäta sig med vad som kom på regeringsrådet Dr Blauerts lott, då han som stenograf fick medfölja tyska vapenstilleståndsdelegationen på dess dystra färd till mötet med marskalk Foch i Compiègneskogen.

Blauert har själv i braunschweigska tidskriften »*Der Berufsstenograph*» i sammanträngd form skildrat den själsliga spänning och de förhållanden, under vilka han måst med tillkämpat lugn fullgöra sitt kall. Om sitt arbete under den sista förhandlingsnatten säger han bland annat: »Mig tillkom endast att stenografera, vad som talades på tyska, men då allt som talades på franska eller engelska även översattes till tyska, så gåvo mina stenogram en fullständig bild av förhandlingarna.

Själva stenograferingen var oerhört svår. Det var icke blott, att vi förut under tre dagar och tre nätter nästan oavbrutet arbetat, utan därtill kom ansvarskänslan av att behöva medverka i denna fosterlandets ödestimma, samt oron och spänningen, vilket allt verkade på mina nerver. Jag har stenogrammen från denna natt liggande framför mig; de stenografiska tecknen äro större och mera förvanskade än de annars bruka vara, vittnande om det tillstånd av inre oro, under vilket jag arbetat. Ej heller har jag någonsin varken förr eller senare funnit ett stenografiskt uppdrag så svårt, aldrig har det till den grad tagit mina krafter i anspråk, eller så tärt på mina nerver som detta, ehuru jag vid andra tillfällen haft att utföra stenografiska uppdrag, vilka rent tekniskt sett varit mycket svårare.

Detta sista sammanträde hade varat i tre timmar: det började strax efter klockan 3, och 20 minuter efter 6 på morgonen den 11.

[1] Sedan mitten av förra århundradet har i Tyskland mycket talats och skrivits om stenografiens stora betydelse för armén. Särskilda stenografiska läroböcker för militärer ha utgivits, och undervisningskurser i stor utsträckning ha anordnats för militärer i olika grader, men resultatet av alla dessa kurser och all denna propaganda har huvudsakligen inskränkt sig till att de s. k. kapitulantskolornas elever efter avskedstagandet gått ut i civila livet med större möjligheter att få goda anställningar, samt att en del officerare kunnat draga nytta av konsten vid föreläsningar i militära högskolor.

Något målmedvetet *sättande i system* av stenografiens utnyttjande *i fält* för att påskynda ordergivning och rapportföring, därom känner man däremot ingenting, ehuru naturligtvis icke blott ovannämnda stenografer i de högre staberna utan även stenografikunniga telefonmottagare här och var under kriget gjort sitt land stora tjänster.

november skedde undertecknandet av det 6 timmar senare i kraft trädande vapenstilleståndet.»

LITTERATUR.

Intet annat land har en stenografisk litteratur, som ens närmelsevis kan mäta sig med den tyska, vare sig i kvalitativt eller kvantitativt hänseende.

Redan Gabelsberger och Stolze lämna i inledningen till sina läroböcker utförliga skildringar av den stenografiska konstens utveckling i olika länder, men de första tyska uteslutande historiska arbeten utgåvos 1855 av Anders,[1] och 1863 av Zeibig,[2] och några decennier senare kommo Faulmanns, Mosers och Johnens berömda arbeten. Faulmanns »*Historische Grammatik der Stenographie*» (Wien 1887) är en oumbärlig uppslagsbok för var och en, som intresserar sig för stenografiens historia före 1887, och man står undrande inför spörsmålet, hur det varit möjligt för Faulmann, som veterligen aldrig varit utomlands, att samla allt detta stoff. Värdefull är även hans posthuma av Max Fischer 1895 utgivna »*Geschichte und Litteratur der Stenographie*».

Hans Moser hann aldrig ge ut mer än första delen av sin »*Allgemeine Geschichte der Stenographie*» (Leipzig 1889), vilket är att beklaga, ty hans redogörelser för det intressantaste av vad som skett på det stenografiska området till och med 1700-talets slut äro synnerligen läsvärda.

Cristian Johnens »*Geschichte der Stenographie*» — varav första delen kom ut 1911 — torde utan någon som helst jämförelse vara alla tiders och alla länders förnämligaste stenografhistoriska arbete, men även här kom det att stanna vid denna första del, som ej sträcker sig längre än till slutet av 1500-talet. Rikligt stoff hade samlats för fortsättningen, men så kom det stora kriget, som avbröt alla förbindelser med ententemakternas stenografer, och de svåra tiderna i Tyskland, som nästan omöjliggjorde all tryckning av vetenskapliga verk, varav den beklagliga följden blev, att Johnen uppgav tanken på att fortsätta det stort planlagda verket och nöjde sig med att i stället 1917 ge ut »*Kurzgefasste Geschichte der Stenographie*». I en tredje utvidgad upplaga av denna (1928) under titeln »*Allgemeine Geschichte der Kurzschrift*» bjudes oss emellertid i sammanträngd form en utomordentlig klar och redig skildring av stenografiens ut-

[1] Fr. J. Anders, »*Entwurf einer allgemeinen Geschichte und Literatur der Stenographie*». Coeslin 1855.

[2] J. W. Zeibig, »*Geschichte und Literatur der Geschwindschreibkunst*». Dresden 1863 (andra upplagan 1878 och efterskrift 1899).

veckling i alla länder från äldsta tider intill våra dagar. Förvånansvärt är, hur Johnen kunnat på endast 136 sidor pressa in så mycket av värde, isynnerhet som han icke inskränker sig till rent stenografiska betraktelser, utan även redogör för konstens användning och kulturella betydelse under olika tider.

Jämte intressanta arbeten över enstaka systemuppfinnare och deras verk eller över särskilda tidsområden,[1] finnas också många mindre omfångsrika »allmänna historier», varibland den av Mentz (andra upplagan 1920) vunnit stor och välförtjänt spridning, och slutligen har Dr David i Dresden i sina »*Ausführliche Zeittafeln zur Geschichte der Stenographie*» (andra upplagan 1922) skänkt oss en synnerligen värdefull, alla länder omfattande uppslagsbok.

Vad beträffar rent teoretiska arbeten, torde väl intet annat land kunna uppvisa något sådant som v. Kunowskis »*Die Kurzschrift als Wissenschaft und Kunst*» (1895 och 1925) och Magers »*Buchstabe und Symbol*» (1906).

Det är emellertid icke blott, när det gällt arbeten i bokform, som Tyskland står främst. Kanske i ännu högre grad ha tyska teoretiker haft inflytande på den stenografiska konstens utveckling genom en mängd värdefulla, intresseväckande uppsatser i olika stenografiska tidskrifter. Man behöver blott — utan att glömma de framstående forskare, som sysslat med den antika stenografien (del I) — bland författare till sådana uppsatser tänka på Darapsky, Dewischeit (Shakespeare), Johnen, Mager och Range för att inse betydelsen av detta.[2]

Som en naturlig följd av den stora mängden tysk litteratur, stå också de tyska stenografiska biblioteken främst bland alla. I första rummet kommer Dresdenbiblioteket med omkring 29,000 band, Münchenbiblioteket med omkring 14,800 band, samt universitetsbiblioteket i Frankfurt a. M., som tack vare Dr Bonnets energi på jämförelsevis få år hunnit upp till 7,000 band. I de flesta tyska allmänna bibliotek finnas också vackra samlingar stenografisk litteratur, och dessutom ha som i intet annat land en hel del stenografföreningar — även skolföreningar[3] — storartade stenografiska bibliotek.

[1] Bland sådana arbeten intager »*Die Vorgeschichte der Stenographie in Deutschland*» av Alfred Junge (1890) en mycket framstående plats, och det är för stenografiens skull att beklaga, att andra intressen sedan länge tillbaka taga Justizrat Junges tid i anspråk.

[2] Mängden av »hänvisningar» inom den tyska delen av denna historia visar också i vilken stor utsträckning författaren står i tacksamhetsskuld till tyska forskare; en tacksamhetsskuld som även gäller värdefulla muntliga upplysningar från bl. a. Senatspräsident Johnen, Oberstudiendirektor Dewischeit och Jur. Dr. Range samt icke minst Regierungsrat Scheunig, som på det mest älskvärda sätt ställt Dresden-bibliotekets skatter till förfogande.

[3] Bl. andra en skolförening i Jena, som innehar flera mycket sällsynta böcker.

SVERIGE.

SWAN(HIELM).[1]

1661—1662.

Sägnen förtäljer att Nordens apostel, den helige Ansgar, varit kännare av och för sina egna anteckningar använt stenografi; och då han just levde under tiden för den romerska snabbskriftens renässans, är ju mycket antagligt, att när hans hävdatecknare och efterträdare på ärkebiskopsstolen, Rimbert, talar härom, det verkligen var fråga om Tiros »noter» och icke förkortningar i vanlig skrift.

Däremot finnes ingenting som tyder på, att Ansgar på något sätt verkat för spridandet inom de nordiska länderna av dessa för *det latinska* språket avsedda »noter».

Först på 1600-talet kom stenografien att från England införas till vårt land; och att det skedde då och icke ännu senare torde ha berott på en ren tillfällighet.

I England hade stenografien redan vid den tiden fått en ej ringa spridning. De s. k. »tjuvstenograferna» hade redan försökt att under pågående föreställningar fästa på papperet bland annat Shakespeares dramer. Reformationen hade haft ett gynnsamt inflytande på den stenografiska konstens utveckling: Prästernas predikningar och föredrag över den nya läran stenograferades av intresserade åhörare, och psalmer och delar av bibeln utgåvos i tryck på stenografi. Även vid domstolarna kunde det hända, att stenografer kommo till användning, och likaså att vid avrättningar för politiska brott den dömdes sista ord med myndigheternas medgivande blevo stenografiskt upptecknade för att sedan tryckas. Resande från andra länder, som i början och mitten av 1600-talet besökte

[1] Swan stavas ganska allmänt — bland annat i Nordisk Familjebok — med enkelt *v*, men i sköldebrevet av 1673 står *w*.

England, ha också givit uttryck åt sin förvåning över hur allmänt stenografien då användes därstädes.[1]

Det låg ju nära till hands, att den unge framåtsträvande sekreteraren *Johan Swan*,[2] som åtföljde greve Nils Brahe på dennes »*Stoora Gesandtskap till Konungen af Engelland*» 1661—1662, skulle få höra talas om denna snabbskrivningskonst, och komma på idén att lära sig densamma efter ett av de då mest kända systemen — Sheltons (Del I, Sid. 87).

Efter hemkomsten från London fick han först extra ordinarie anställning i Kungl. Majestäts kansli, och blev senare protokollförande sekreterare i riksrådet, där han åren 1671—88 stenografiskt upptog förhandlingarna vid flera av rådets sammanträden.[3]

Swan blev sålunda Sveriges förste stenograf.

Redan före resan till England hade han tjänstgjort som sekreterare hos de svenska deltagarne i den stora riksdagen i Frankfurt a. M. 1658, samt senare vid många tillfällen använts för olika diplomatiska uppdrag. Bland annat hade han under kriget 1666 mellan England och Nederländerna tjänstgjort som legationssekreterare vid svenska ambassaden i Haag, och efter kriget haft samma befattning i London.

Under kriget med Danmark förmedlade han förbindelsen mellan konungen i Skåne och riksrådet i Stockholm. I ett brev av 29. oktober 1686 kallar Carl XI honom också »min gamle trogne, rättskaffens tjänare».[4]

Som en välförtjänt belöning för utmärkta tjänster så väl hemma som under alla de olika diplomatiska uppdragen utomlands, blev Swan 1673 adlad under namnet Swanhielm.[5]

Att till denna utmärkelse även bidragit den nytta man haft av hans färdighet i snabbskrivningskonsten, framgår av att stenografien särskilt omnämnes så väl i en skrivelse från förmyndarregeringen av den 29. juli 1662, där en extra ordinarie kanslistlön utanordnas för honom, som i sköldebrevet av den 28. april 1673, där det i motiveringen för adlandet bland annat står:

»*Och säsom han på den orten (England) iempte andra sina syslor fick gåt tillfälle till at öfwa och informera sig i den Stenographiske Stilen, och dhet mycket nyttige maneret hastigt och kårteligen igenom characterer at fatta och upsätia det som taalas och*

---

[1] Hartlieb (som någon tid var sekreterare hos Cromwell), Comenius, Harsdörffer m. fl.

[2] Swans fader var borgmästare i Karlshamn. Hans födelseår är okänt.

[3] Swan hade dock redan förut vid enstaka tillfällen använt stenografi. Det tidigaste stenogram av hans hand, som hittills anträffats, är från 1667 (Clason).

[4] Sondén, *Archiv für Stenographie*. 1905. Sid. 155.

[5] I sköldebrevet förekommer *både* Swanhielm och Swanehielm.

discoureras, skaffade dhet så wäll som den öfrige hans skickeligheet och wällförhållande honom så mycket mehr benägenhet och estime hoos hans förmän, af hwilka han också wedh sin hecmkombst bleef befalter samma kårta skrifwesätt här till at införa och practicera, och imedlertijdh ombetrodder at renovera Rijkzens Senats protocoller —»

Swanhielms stenografiska verksamhet synes icke ha väckt någon uppmärksamhet utanför de kretsar, inom vilka han utfört sitt arbete, och i varje fall blev han snart glömd.

Först efter mer än 200 år skulle det bli känt inom den stenografiska världen, att dessa stenografiska anteckningar överhuvud taget någonsin funnits till.

År 1889 fick nämligen dåvarande filosofie kandidaten, sedermera statsrådet och riksarkivarien Sam Clason, genom en av riksarkivets tjänstemän, P. O. Varenius, höra, att en samling rådsprotokoll från senare delen av 1600-talet med delvis stenografiska tecken funnits i arkivet alltsedan 1843, då dessa protokoll påträffats i ett källarvalv under kungl. slottets nordvästra flygel.[1]

Omedelbart började Clason närmare undersöka dessa protokoll, och fann dem innehålla koncept till sådana från riksrådets sammanträden under åren 1671—1688, d. v. s. icke ordagranna referat utan s. k. memorialkoncept, avsedda att läggas till grund för ett senare utskrivande. Vidare fann han, att endast för omkring en tredjedel av denna 1,375 foliosidor omfattande konceptsamling funnos motsvarande utskrivna protokoll, och att således för en stor del av riksrådets förhandlingar under denna tid — 164 sammanträden — inga andra källor stå till förfogande än dessa stenografiska anteckningar.

Clason nöjde sig emellertid ej med att endast konstatera detta, utan offrade även tid och möda på att dechiffrera stora delar av de stenogram, som ej funnos utskrivna i vanlig skrift.

Lätt var att se, att det var fråga om Sheltons stenografiska system, men att tolka stenogrammen med hjälp av dennes engelska alfabet och vokalregler var omöjligt, beroende på att Swan använt en stor mängd egna förkortningar samt ej sällan sammanbinder konsonanttecknen på annat sätt än Shelton. Enda sättet var att först jämföra stenogram, som blivit utskrivna, med motsvarande renskrivna protokoll, och så uttaga de vanligaste orden och rent av upprätta ett slags lexikon. Med hjälp av detta började Clason också dechiffrera sådana koncept, som ej förut blivit utskrivna.

Viktiga befattningar av olika slag i fosterlandets tjänst hind-

[1] Hermes 1890. N:r 5 och 6.

rade emellertid Clason att fullfölja detta arbete, och man får hoppas, att någon annan i Sveriges inre och yttre historia från senare delen av 1600-talet hemmastadd forskare skall känna sig manad att taga vid där Sam Clason slutat, ty utan tvivel innehålla dessa memorialkoncept från vår storhetstid mycket av intresse.[1]

Koncepten omfatta som nämnt, åren 1671—1686, och anmärkningsvärt är att under det de flesta koncepten från 1670-talet nästan uteslutande äro skrivna med stenografi, så finner man i koncepten från 1680-talet mycket mera vanlig skrift än stenografi. Man får emellertid hoppas, att detta icke betyder, att Swanhielm så småningom funnit den stenografiska skriften mindre tillförlitlig.

På tvenne ställen i ifrågavarande konceptsamling — den 25. oktober 1683 och den 21. januari 1685 — finnas de av Swanhielm använda tecknen införda i alfabetisk ordning i hans egen handstil,[2] och ehuru slarvigt skrivna, visa de dock i det allra närmaste full överensstämmelse med det sheltonska alfabetet (Del. I, Sid. 88).

Alfabet.
1683—85.

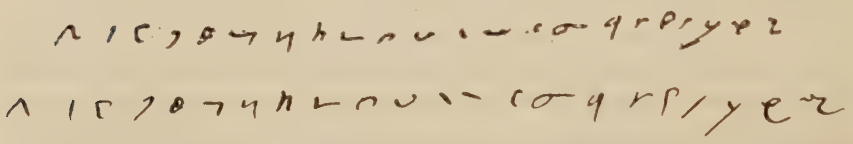

Reproduktion efter alfabet i Swanhielms handstil från konceptprotokoll av den 25 oktober 1683 och den 21 januari 1685.

En närmare granskning av dessa alfabet ger vid handen, att i båda tecknet för *v* är uteslutet; att *c* i alfabetet av 1683 mera överensstämmer med Sheltons *c*-tecken, under det att detsamma i alfabetet av 1685 blivit rundat, vare sig nu detta berott på en naturlig önskan att undvika vinkeln, eller att Swan hämtat detta tecken (liksom kanske även vanliga skriftens *h*) från E. Willis eller Metcalfe; att i tecknet för *s* den sheltonska cirkeln delvis övergått till ögla[3] (vilket ännu tydligare framgår av den sammanhängande texten); samt att i båda alfabetena flera tecken skrivas i en lutning som närmar sig den kursiva. I *x*-tecknet synes endast senare delen av *k*

[1] Clasons hithörande förarbeten och redan utförda utskrifter äro icke tillgängliga i riksarkivet, men torde finnas bland hans efterlämnade (till arkivet överlämnade) privata papper, vilka ännu ej hunnit ordnas (1928).

[2] Kanske har han velat visa någon intresserad riksrådsmedlem hur dessa märkvärdiga tecken sågo ut.

[3] I utskriften av 1683 är denna ögla ofullbordad.

ha kommit med, och *s* i alfabetet av 1683 har fått en ofriviilig rundning. Z är i alfabetet av 1685 fullt överensstämmande med Sheltons, däremot i alfabetet av 1683 svårförklarligt. I de stenogram, som författaren till denna historia genomgått, har varken *x* eller *z* förekommit.

Konsonantsammansättningar erhållas, liksom hos Shelton, genom att resp. enkla konsonanttecken på naturligaste sätt förenas eller sammansmälta.

Vokalbeteckningen överensstämmer helt och hållet med Sheltons, d. v. s. de bokstavliga tecknen användas i början av ord, under det att i slutet av ord »punkten», och inuti ord efterföljande konsonanttecken sättes å resp. vokalplats enligt nedanstående schema.

Vokalschema.

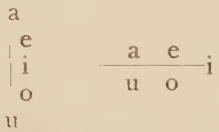

Å betecknas medelst en våg-linje, *ö* medelst tvenne punkter (:) efter föregående konsonanttecken.

Sammanhängande text.

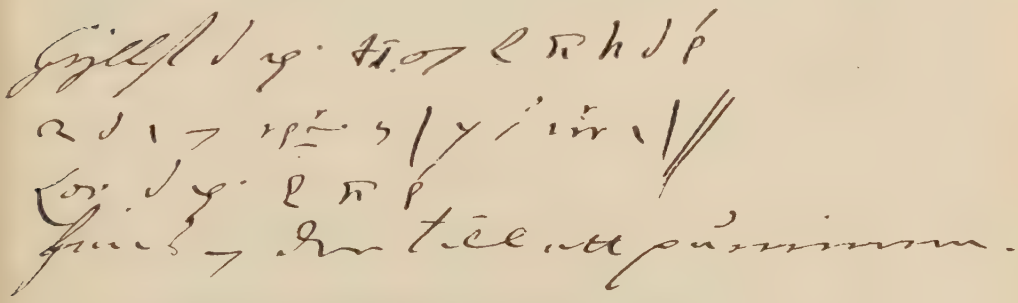

Reproduktion efter konceptprotokoll av den 10 juli 1685.

Överföring.

Gyllenst. up[1] *l(ä)st(e) ett*[1] *st(örre) p(ro)t(okoll) (?) som han*[2] *h(ade) up*[1] *satt.*[3] / *K. M. att m(an) (i)nt(et) resonerar*[4] *med*[5] *dem*[1] *(t)y då*[6] *irrar m(an) dem.*[1] / *Lov. upp*[1] *l(ä)st(e) ett*[1] *som han satt* / *finnes (i)nt(et) der till att påminna.*

[1] Monogram. [2] *H* + *n* på *a*-platsen. [3] *S* + *t* på *a*-platsen. [4] För *er* synes monogrammet för *are* vara använt. [5] Till hälften monogram. [6] Våglinjen för *å* har icke kommit fram tydligt.

Swanhielms egen utskrift.

Envoijéen Gyllenstolpen upläste een p.

Hs Kongl: Maij:t: finner intet gott, at man raiconnerar medh HoffRätterne, emedan man allenast dermedh irrar dem.

Lov: Upläste det ännu han hade upsatt, och påmintes intet.

Som synes har Swanhielm icke ens gjort något försök att mera utförligt utlägga texten i det utskrivna protokollet. Vad som upptagits av Gyllenstolpes anförande tyder också på att pretentionerna på den tiden icke voro stora.

Swanhielm dog 1689 eller 1690.

Veterligen gjorde han aldrig något för att bland den svenska allmänheten sprida sin konst, och därför kom ej heller hans överförande av Sheltons system till svenska, eller hans verksamhet som stenograf, att få något som helst inflytande på den stenografiska konstens utveckling i vårt land.

SCHULTZE (SHELTON).

1685.

I Kungl. Biblioteket i Stockholm finnes bunden tillsammans med andra sådana, en akademisk avhandling under titeln »*Dissertatio Historico-Philologica de Polygraphia* etc., tryckt i Stockholm 1685 hos Nicolai Wankijff och med Thomas *Schultze* som angiven författare.

Alfabet.

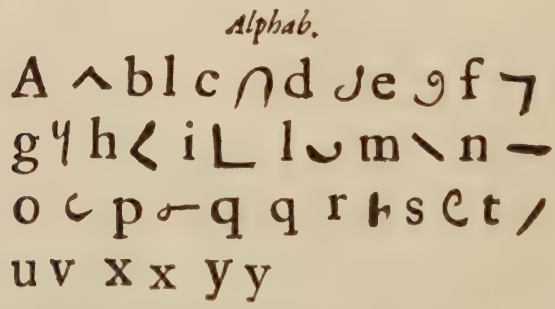

Reproduktion efter »*Dissertatio historico-philologica de Polygraphia etc*». av Th. Schultze. Stockholm 1685. Sid. 75.

Detta häfte i litet oktavformat omfattar 83 sidor och innehåller jämte beskrivningar på en del olika skrivarter och hemligskrifter

samt »Ciceros och Cenecas noter», (d. v. s. Tiros) även en kortare redogörelse för Sheltons latinska system med alfabet och exempel på konsonantförbindningar och ordbilder. Han framhåller att detta system, »efter vittnesbörd av Caspar Schott», är helt annorlunda än de gamla romerska »noterna», och mycket bekvämare.

En jämförelse med originalet (Schotts *technica curiosa*) ger vid handen att de flesta tecknen något så när överensstämma med originalet med undantag av *c*, *d* och *s*, vilka blivit avsevärt deformerade, samt *v*, *x* och *y*, som fått vanliga skriftens bokstäver, men i motsats till vad förhållandet är i originalet utan någon som helst förenkling.

Här ha vi således för första gången ett i *Sverige* tryckt, av en *svensk* utgivet arbete — visserligen på latin — med såväl beskrivning som framställning i teckenbilder av ett stenografiskt system.

RÅLAMB.

1690.

Den första läroboken i svensk stenografi utgavs år 1690 (eller 1691) av friherre Åke *Rålamb*. Även här är det fråga om en översättning av Sheltons engelska system, ehuru — som aktuarien G. A. Larsson varit den förste att påvisa — icke direkt från engelskan, utan via Ramsays franska översättning.

Rålamb var född 1651 och son till riksrådet Claes R. Han var 1676 kapten vid Kongl. lifgardet, samt deltog samma år i slaget vid Lund, där han erövrade tvenne fanor, och som belöning av konungen bekom 60 Rdr Silfvermynt,[1] samt några dagar efter slaget erhöll överstelöjtnants »*titull och character*».

Efter 1678 upptages han icke längre i gardets mönsterrullor, och tyckes ha lämnat den aktiva tjänsten.[2]

År 1701 erhöll Rålamb konungens order, att för gardets räkning anställa värvning i Sverige. Detta värvningsarbete synes emellertid ha förorsakat honom mycket bekymmer. I flera underdåniga skrivelser klagar han över att värvningspenningarna ej räckte, samt att myndigheterna i stället för att hjälpa honom försvårat hans arbete; och anhåller rent ut att bli överste,[3] eller, som det på ett

[1] Fältkasseverifikationer 1676. Fol. 40 och 363.

[2] I en skrivelse till konungen januari 1704 nämner han själv, att han »kom ifrån Kongl. Guardie igenom svåra practiquer» (intriger) och att han »för sin oferdighet» icke så lätt som andra kan färdas i »provincierne», vilket ju tyder på att han av någon anledning icke varit fullt tjänstduglig.

[3] Krigsarkivet. Administr. handlingar rörande armén. Livgardet W. R: I. Januari 1704.

annat ställe heter, »*hugnas med någon betre character*», vilket skulle »*hielpa honom i hans Commission*» och skänka honom »*betre respect*».

År 1711 fick han också denna sin önskan uppfylld, och tilldelades överstes titel »*för långliga, trogna och redliga tjenster*».

Rålamb, vars släkt träffats hårt av reduktionen,[1] kom efter avskedstagandet i svåra ekonomiska omständigheter, och mot slutet av hans levnad — han dog 1718 — blev nöden så stor, att han ej drog sig för att vända sig till sin konung med bön om hjälp i följande ordalag:

»*Eders Kongl. Maj:t bönfaller jag underdånigst täcktes i nåder ihågkomma sin gamle värfvare; jag är nu rätt utfattig; alla mina kontributioner har jag betalt, jämväl för öfverstekarakter; har ingen pension, men ett tusende dal:r silfvermynt kunde mig än uti min nöd hjälpa. Gud beveke Eders Kongl. Maj:ts hjärta därtill, så blir den gamle värfvaren än en gång lustig i sin ålderdom, och skall bedja Gud för Eders Kongl. Maj:t.*»[2]

Den militära tjänsten hade emellertid ej hindrat Rålamb från att ha även andra intressen. Han är också mest känd som författare till en encyklopedi, med titeln »*Adelig Öfning*», omfattande matematik, astronomi, geografi, lantmäteri, fortifikation, skeppsbyggeri m. m., jämte, som ett slags tilläggsblad[3] en lärobok i stenografi. Även var det Åke Rålamb, som i egen handskrift upprättade den »*Samblebook*» över lagar och författningar m. m., vilken 1698 inköptes av staten för 6,000 dal:r silvermynt[4] och nu förvaras i riksarkivet.

Hur Rålamb kom att intressera sig för stenografien, därom känner man ingenting.

Det naturligaste hade väl varit, att han, som i sin ungdom låg garnisonerad i Stockholm, hört talas om Swan, vilken just vid den tiden stenograferade förhandlingarna hos riksrådet, där Rålambs fader var en av de mest framträdande ledamöterna. Men märkvärdigt nog finns ingenting, som tyder på, att Rålamb någonsin sett eller hört talas om Swans snabbskrift, och ej heller finner man i hans lärobok spår av för Swan säregna skrivsätt eller förkortningar.

[1] Hans fader, riksrådet, förlorade all sin egendom; möblerna såldes och hans dyrbara bibliotek, det stora s. k. Rålambska biblioteket (nu införlivat med riksbiblioteket) togs i beslag.

[2] W. Ridderstad. *Gula gardet* sid. 45.

[3] I biblioteken i Stockholm och Uppsala finnes »Adelig Öfning» fullständig (d. v. s. de delar som kommo ut), under det att i Lund och Helsingfors den stenografiska delen saknas.

[4] Nordisk Familjebok. 24. bandet. Sp. 25.

Uteslutande med stöd av Ramsays franska översättning, torde således Rålamb ha utarbetat sin lärobok.

Man skulle ju kunna tänka sig, att något exemplar av den ramsayska boken av någon anledning förirrat sig från Paris till Stockholm, men då Rålamb 1673 vistats i Paris,[1] är väl mera antagligt, att han sedan den tiden underhållit förbindelse med franska vänner, och att någon av dessa, som kände hans mångsidiga intressen, skickat honom den i sina första upplagor 1881 och 1883 offentliggjorda ramsayska översättningen av Sheltons system.

Att Rålambs stenografiska lärobok verkligen *var* en ren överföring av Ramsays »*Tacheographie*» (del I, sid. 344), därom lider intet tvivel. Det är icke blott att alfabeten och reglerna för vokalbeteckningen äro fullständigt desamma: den svenska lärobokens text är också en nästan ordagrann översättning av den franska, med samma rubriker, samma indelning av kapitlen och samma formulering av reglerna.

Utaf
Adelig Öfning
Thacheographia
eller
En Kånst at skrifwa så fort
som man talar;
Så och på ett Ark Papper skrifwa så mycket som en annan på 20.
Nyttig för dem som hålla Protocoller, item wid Academier, måchta gagnelig uti publique. Lectioner, som andre private Collegier; therföre önskeligit at all Ungdom sig uti samma Kånst öfwa wille / emedan man henne på en half Tima lära kan:
Så ock några rara Secreter samt en Clavis at skrifwa/ hwilken ingen oplösa kan.

Sålies för Dal. Koppimt.
STOCKHOLM/
Tryckt hos Joh. Georg Eberdt.

Reproduktion efter titelbladet till *Thacheographia, utav Rålambs »Adelig Öfning»*. Stockholm. (1690.)

[1] Erik XIV:s dagboksanteckningar från 1567 vilka av prins Gustaf pantsattes hos en värdshusvärd i Riga, men återinlöstes av Gregorius Borastus, samt sedan efter konung Johan Casimirs död av dennes polska hovdvärg jämte andra svenska papper såldes till innehavaren av en kryddbod i *Paris*, inköptes där enligt en anteckning av Åke Rålamb av honom 1673. (Tillhöra nu Rålambska samlingen i Kungl. bibioteket.) Av inledningen till Rålambs lärobok i befästningskonst framgår också att han under åren 1672—74 vistats

Som synes anges å titelbladet, att denna »*Thacheographia*» är en del »*utaf Adelig Öfning*». Uppgift på tryckningsåret (1690 eller möjligen 1691) saknas, och likaså författarnamnet; men i monogrammet står under friherrlig krona initialerna A. R.

Alfabet.

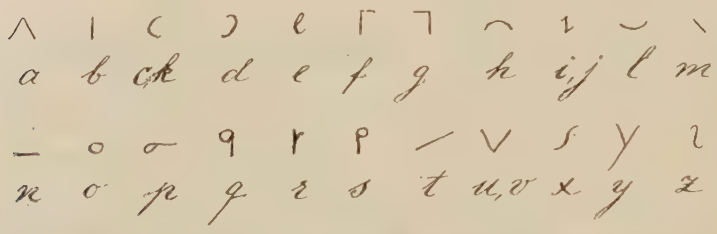

Från Swanhielms alfabet skiljer sig Rålambs i fråga om *e f g h k o* och *x*.

Konsonantsammansättningar (efter originalet kallar Rålamb dem »*dubbla och tredubbla bokstäfwer*») erhållas medelst sammanskrivningar eller sammansmältningar av resp. enkla tecken. Dubbelkonsonant utmärkes icke.

Vokalschemat är detsamma som Sheltons och Swanhielms för *a e i o u*, men två punkter vid sidan av varandra användas för *å*, över varandra för *ö*, samt ett litet vanliga skriftens *n* för *ä*.

I texten säger Rålamb klart och tydligt, att även vokal i början av ord betecknas medelst punkt å resp. vokalplats, men i de exempel som givas, använder han dock i flera fall de bokstavliga tecknen. Likaså synes han icke i praktiken tillämpa en annan regel, så lydande: om ett ord slutar på vokal, och följande ord börjar på sådan, uteslutes den förra vokalen, under det att efterföljande ords begynnelsevokal sättes på dess plats enligt vokalschemat.

För att uppmuntra till inlärandet av den stenografiska konsten har Rålamb i slutet av sin lärobok infört »*några 20 rare Secreter, som äre nödige för hwar man*», och vilkas verkan och egenskaper han anger i vanlig skrift under det att beskrivningen på hur desamma skola tillagas, är skriven på stenografi. Han förmodar nämligen »*at ingen lärer wara så litet älskande af det som rart, kåstbart, hälsosamt och nyttigt är, at han icke spenderar en half Dag*[1] *at lära detsamma, då han tillika kan wara en Ägare af sielfwe Thacheographiske Kånsten*».

i Paris hos ambassadören, fältmarskalken Claes Tott, *wars första frände han hade lyckan at wara*». Att Rålamb skulle, sedan han lämnat gardet, ha före 1690 (då hans lärobok kom ut) återvänt till Frankrike, är föga troligt, då han under denna tid gifte sig två gånger och hade fyra barn samt dålig ekonomi.

[1] På titelbladet säger han »*en half tima*».

Exempel.

4. *Är et Cordiale eller Hiertestyrkning, hwilket blandas med något annat styrkande, eller hwad man först för handen hafwer, förutan hwilket ingen bör wara.*

10. *En Brand-Läskning.* [1]

16. *Detta är mäkta godt, och gör sköna hwita Tänder, förhindrar skiörbiuggen.*

17. *Man kan här med taga Fläcker af allahanda slags tyg, de måtte och wara ståppade neder uti Becketunnan.*

Recept.

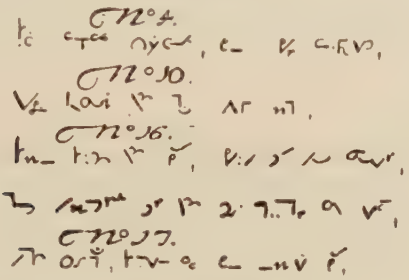

Reproduktion efter Rålambs *Tacheographia*. Tab. Sid. 16 och 20.

Överföring.

4. *Bruka*[1] *confect,*[2] *hyacint, en stor knifzud(d).*

10. *Vispa*[3] *bomolia medh gula*[4] *af äg(g).*

16. *Brän(n) brödh medh salt, stöt det til pulver, gnid tänderne dér medh 2 gånger*[5] *om vec(k)an.*

17. *Tagh oxgalla, brän(n)vin och en näva salt.*

[1] *B* + halva *r;* för bekvämlighetens skull har i stället för *k(c)* punkten satts på *u*'s plats. [2] *N* och *f* förenade. Punkten efter uppåtskrivna *t* suddig. [3] *S* och *p* direkt sammanskrivna. [4] Punkten för *a* över *l* har kommit dåligt fram i trycket. [5] *N* är sammanskrivet med *g* utan hack.

Obs. att i regel efterljudande konsonanttecken äro skrivna mycket små.

Rålambs ordentliga skrift är mycket lätt att dechiffrera, och de här utvalda recepten även lätta att *förstå;* men de flesta andra äro så fulla av latinska ord — ofta förkortade — hämtade ur den tidens farmakopé, att de endast torde vara av intresse för läkare och apotekare.[2]

[1] Läska användes på 1600-talet i betydelsen släcka (brand, törsten).

[2] Samtliga 23 recept finnas överförda till vanlig skrift av H. Larsén i ett litet intressant häfte — — ett kulturdokument från 1600-talet — — vilket utgivits som särtryck till Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, 26. 9. 1925.

Efter dessa läkemedelsrecept beskriver Rålamb en »makalös» hemligskrift.

I anslutning till själva läroboken gör han några allmänna uttalanden om *»förberörde Kånst at skrifwa kårt»*, varav tydligen framgår, att han betraktat densamma som allmän egendom, och att detta är anledningen till, att han ingenting nämner om Ramsay eller Shelton (vilken senare han antagligen aldrig hört talas om). Att själv vilja göra sig till systemuppfinnare, har han säkerligen aldrig avsett.

I stället *»wil han wisa Läsaren, at denne Kånst hafwer sin Ursprung utur Sverige och Helsingeland, hwarest slike Bokstäfwer äro brukade ungefär för 1000 År sedan.»* Visserligen, säger han, *»föregifwa Engeländerna, at de äro här til ophofwet; men läsaren skal aff den sidsta Taflan finna, at den gambla Runskan är allena modren där til».*

Han beklagar också att vi i Sverige *»så mycket försuma och förakta wårt egit»* och icke tänka på att *»många fremmande Nationer uti de angelägneste Måhl hafwa här ifrån deras största Uplysning.»* Tron, att 1600-talets engelska snabbskrifter skulle härstamma från våra stavlösa Hälsingerunor har icke något fog för sig.[1] och får väl betraktas som ett uttryck för den av Olof Rudbecks »*Atlantis*» påverkade något överdrivna fosterlandsstolthet, som präglade 1600-talets Sverige.

Den rålambska läroboken torde tillsammans med övriga band av »*Adelig Öfning*» ha funnit vägen till flera av den tidens slottsbibliotek, men jordmånen för stenografiens utbredning var dålig i det genom Karl XII:s krig ruinerade Sverige, och endast i enstaka fall har Sheltons system i denna form lämnat några spår efter sig.

GRÅBERGH.

1731.

Det veterligen första spår efter Rålamb, som funnits, är en i Uppsala universitetsbibliotek, i f. d. Stjerneldska samlingen befintlig minnesbok.[2]

[1] Visserligen ha ju runorna liksom Brights engelska system och medeltidens *»nova ars notaria»* upprättstående staplar, som grundlag för hela teckenbildningen, och »tillsatserna» (d. v. s. vad som återstår i de s. k. stavlösa Hälsingerunorna) bilda i flera fall tecken, som återfinnas i många stenografiska system; men något *direkt* samband mellan dessa så naturliga cirkelbågar och raka streck i olika riktningar, i runorna och i de engelska systemen, har ingen kunnat påvisa. Utan tvivel har också John Willis — — den moderna stenografiens fader — — ur de latinska stora bokstäverna uttagit de vanligaste dragen, och så kommit till de tecken, vilka i stor utsträckning upptagits av bland andra Shelton.

[2] Denna påträffades under 1880-talet av docenten N. Nilén.

Den samma är bunden i pergament med titeln *Tachygraphia* på ryggen, och omfattar 350 sidor i stort folioformat — flera sidor dock oskrivna — varav 100 sidor helt och hållet skrivna med stenografi och 25 sidor stenografi och vanlig skrift blandade. På titelbladet står:

Thessaurus memoriales in quo Varia scitu atque notatu signissima continentur, quorum seriam pagina sequens exhibit. Anno MDCCXXXI ipsis Calendris Januarii. Cristianus Gråbergh Stockholmensis.[1]

Innehållet är synnerligen växlande, och samlaren synes ha intresserat sig för allt möjligt mellan himmel och jord. Huller om buller finner man t. ex. Gustaf Wasas avskedstal till rikets ständer och kemiska formler, August den starkes avsägelse av den lutherska religionen på tyska och bitar av Molières »*Malade imaginaire*» på franska, allvarsamma gravtal och lustiga, ibland ganska ekivoka anekdoter o. s. v.

Det har antagits att denne Gråbergh var en son till kyrkoherden i Biskopskulla i Uppland, Göran Gråbergh, samt född 1718, efter studier i Uppsala inskriven i hovrätten 1737, och senare auditör vid Svea artilleriregemente och lagman på Gotland, samt död därstädes 1795.

Mot detta antagande talar dock, att minnesboken är daterad 1731, och innehållet redan i först intagna anteckningar sådant, att desamma omöjligen kunna tänkas gjorda av en pojke, som ännu icke fyllt 13 år, samt att anteckningar finnas — dessa dock icke de sista — som röra sådant som skett så sent som 1791.[2] Man kunde ju tänka sig, att den unge Gråbergh fått minnesboken 1731, och först senare börjat använda densamma, men vad som mest talar för att denne Gråbergh icke varit identisk med den senare lagmannen på Gotland, är det osannolika uti, att denne, som redan 1768 tillträtt sitt ämbete sedan skulle i minst 23 år ha fortsatt med att samla anteckningar, vilka mest omfatta sådant, som kan tänkas ha intresse för en ung student i Uppsala.

Det stenografiska systemet är Sheltons, fullt regelrätt enligt Rålambs översättning. Dock synes Gråbergh vid tillämpningen av den »*intermitterande*» vokalbeteckningen mera än denne hålla på att det efterföljande tecknet *börjar* på den enligt vokalschemat bestämda platsen under det han å andra sidan icke gör de efterföljan-

[1] Skattkammare för minnet, i vilken inneslutes varjehanda till innehåll och uppteckning anmärkningsvärt, varpå följande sida meddelar förteckning. År 1731 den 1:a januari. Kristian Gråbergh. Stockholmare.

[2] Utdrag av professor Petr. Svedelii Oration vid magisterpromotionen i Uppsala år 1791.

de tecknen så små som Rålamb. Stilen är synnerligen redig och lätt att läsa.

Exempel.

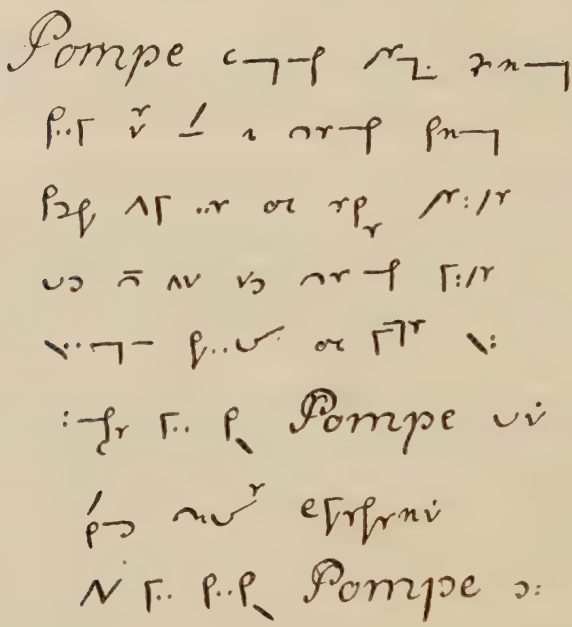

Reproduktion efter Gråberghs handskrivna minnesbok.

Överföring.

Pompe Kongens[1] *throgna*[2] *dräng*
såf var natt i herrens säng
sidst[3] *af år oc(h) resor thrötter*[2]
led han af vid herrens fötter.
Mången stålt oc(h) fager mö
önsker få som Pompe leva,
tusend[4] *hieltar eftersträva*[5]
at få såsom Pompe dö.

[1] *N* sammanskrivet med *g*:s vågräta del. [2] Nedstrecket för *h* och *r* gemensamt; *nb* skiljes från *g* genom att *n* i *nb* sättes vid *b*:s mitt. [3] Här börjar *d* vid mitten av *s*; efter *d* dött bindestreck. [4] *S* under *t* = *u*. [5] Rålamb skrev vid *str s* och *r* i höjd med varandra.

Härnedan finnes ytterligare ett prov på den gråberghska stilen, churu något slarvigare och skrivet med grövre penna.

Innehållet — några rader från fältmarskalken greve Magnus Stenbock till Carl XII:s generaladjutant, generalmajoren Lager-

crona som svar på en misshaglig order — torde vara av ett visst kulturhistoriskt intresse, men i sådan form, att dechiffreringen helst bör ske i ensamheten.

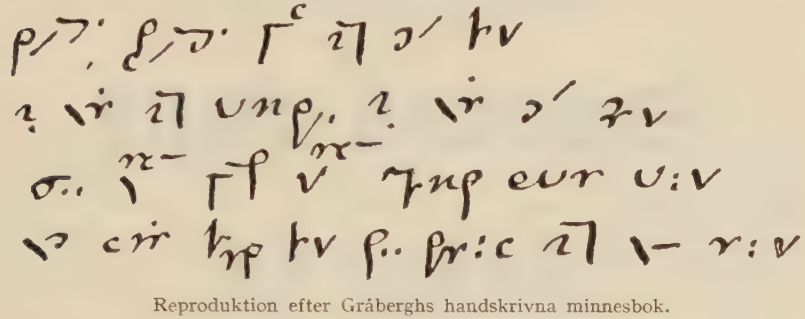

Reproduktion efter Gråberghs handskrivna minnesbok.

SVARTKONST-BOKEN (Törner?).
1789.

Detta är ett försök av författaren, — antagligen lektorn vid gymnasium i Linköping Johan *Törner* (död 1790), med sonen, sedermera andre direktören vid kungl. teatrarna, översten J. P. Törner som gravör[1] — att beskriva den s. k. Svartkonst-Boken, som han i sin barndom hört mycket omtalas, och vars ägare »*kunde med densamma ganska stora och otroliga werk och konster åstadkomma*».

Mycket av »*svarta*» konster finner man emellertid icke. Efter en kortare beskrivning på såväl de vanliga runorna som de stavlösa Hälsingerunorna följa två sidor »*Om Tachographien*» och 5 sidor »*Om åtskillige utsökte Botemedel och nyttige hushålds Kånster*».

Det stenografiska system som beskrives, och vars tecken finnas angivna i en särskild tabell tillsammans med runtecknen, är Sheltons efter Rålambs lärobok, med undantag av att *e* och *i* fått samma tecken som *a*, med spetsen åt vänster för *e*,[2] åt höger för *i*, samt att *å ä ö* och *y* betecknas medelst tvenne punkter enligt följande schema:

å ä ö y

[1] Dennes initialer stå nederst på titelbladet.

[2] Detta *e*-tecken återfinnes hos John Willis, men när Törner (?) talar om en engelsk bok med »abbreviations-tecken» (sid. 12), är väl mest antagligt, att detta var Sheltons system, där detta *e*-tecken icke förekommer, och att han således själv kommit på idén att vidtaga dessa ändringar i systemet. Han säger ju också (sid. 11) »att han haft tillfälle att förbättra mycket».

Svartkonst-Bokens titelblad.

Underrättelse
Om
Swartkonst = Boken
Och
Runorna.

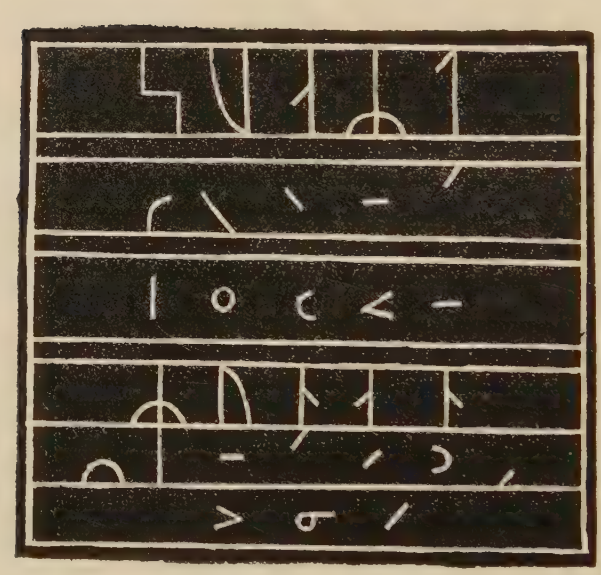

UPSALA,
Tryckt hos Directeuren Joh. Edman 1789.

Tecknen här äro i första och fjärde raderna vanliga runor, i andra och femte raderna stavlösa runor och i tredje och sjätte raderna stenografiska tecken. Där står:

Svart
konst
boken
Runan
ristade
I. P. T.

Liksom i Rålambs lärobok frestas även läsaren av denna bok att lära sig både stenografi och runor genom att, sedan han i vanlig skrift fått del av vissa läkemedels goda verkan, beskrivningen på desamma kommer efteråt på stenografi eller i runskrift; men dessutom användes metoden, att även i inledningen till boken här och var en sats tvärt abrytes, och fortsättningen kommer i runskrift eller på stenografi på en annan sida i slutet av boken. Så t. ex. läser man i inledningen på tal om de »*svarta*» konsternas indelning: »*Desse måge wara af hwad art och lynne de wilja, så kunna de likwäl föras til fyra Flocker, nemligen*» — och så kommer fortsättningen på stenografi —

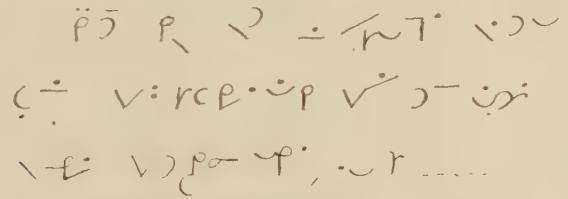

Kopia efter *Svartkonst-Boken.* Tabell 6.

Överföring.

sådane som med naturlige medel | kun(n)a werkstel(l)as utan den aldra / minsta vidskepelse, eller —

I ordet »*naturlige*» står det något förenklade vanliga skriftens *r* under *t* för att beteckna *u*. I »*aldra*» ha *d* och *r* gemensamt nedstreck. I övrigt torde detta stenogram med lätthet kunna läsas med hjälp av Rålambs alfabet (sid. 308).

I det exemplar av denna bok, som förvaras i riksbiblioteket, finnes i slutet ett blad tillfogat, som ej hör till själva boken, i mindre format, och tryckt på vanligt sätt med svarta bokstäver på vitt papper. Stilen är något mera flytande än på de andra sidorna. Även här är det fråga om recept å botemedel av olika slag.

I kapitlet om takygrafien meddelar författaren, att han i sin ungdom kommit över Rålambs lärobok, och efter denna lärt sig kons-

ten,[1] men påstår felaktigt (sid. 10) att Rålamb hämtat systemet från Schotts *Technica curiosa*. I övrigt upptager han Rålambs teori, att systemet från *Sverige* kommit över till England, och vet till och med berätta, att i förra århundradet (på 1600-talet) en runsten hämtats från Sverige till England.

Genom bokens titel och ovanliga trycksätt — de stenografiska tecknen äro framställda med vitt på svart botten — ville författaren sannolikt göra reklam för boken. Det har sagts, att detta »lär» ha åstadkommit, att boken blev konfiskerad, och inom en stor del av den stenografiska pressen i olika länder har detta »lär», som så ofta händer, blivit ett »är», ehuru det starkt kan ifrågasättas, om icke denna historia endast haft sin grund i ren gissning. Åtminstone känner man ingenting om denna »konfiskering» i de ämbetsverk, som kunna tänkas haft med saken att göra.

SCHEUTZ.
1826.

Stort inflytande på stenografiens utveckling i Sverige fick den v. hohenhausenska motionen om anställande av stenografer i och för upptagande av förhandlingarna hos ridderskapet och adeln, samt därmed sammanhängande pristävlan (sid. 432).

Allmänheten började intressera sig för den stenografiska konsten, och flera nya system sågo dagen.

Det första av dessa offentliggjordes 1826 i »*Journal för Manufakturer och Hushållning*» (2. häftet) i en uppsats under rubriken »*Snabbskrivningskonst*». Allmänt antogs att tidskriftens redaktör P. G. *Scheutz* — den mångfrestande journalisten och översättaren[2] — icke blott var uppsatsens författare utan även systemets skapare.

I inledningen lämnar Scheutz det förbluffande meddelandet, att han varit i personlig förbindelse icke blott med Leichtlen och Bertin, utan även med enstöringen Taylor, som var så föga känd av sina egna landsmän, att namnet Taylor till och med länge antogs ha varit en pseudonym.

Liksom Leichtlen ansåg även Scheutz att Mavors system var det bästa av alla de äldre, men någon direkt inverkan av detsamma kan man ej upptäcka. Ej heller ha Scheutzs och Leichtlens system

[1] Han har dock även sett en engelsk lärobok.

[2] Scheutz (1785—1873) var även en framstående mekaniker och uppfinnare till den s. k. scheutzska räknemaskinen, för vilken han 1855 fick Parisutställningens stora guldmedalj.

något annat gemensamt, än att båda tillhöra den nygeometriska skolan, med dess konsonantiska ordbilder, samt att i inget av dem tecken användas, där cirkeln ingår som del.

Vad teckenfördelningen beträffar är densamma fullt självständig. Endast *ch* har fått samma tecken som i Leichtlens system. En principiell olikhet av betydelse är också att Scheutz, men icke Leichtlen, använder såväl lilla cirkeln som bågar i olika lägen för begynnelse- och ändvokaler.

Utan tvivel är man berättigad att betrakta den scheutzska snabbskriften som det första svenska *originalsystemet*.

Själv synes dock Scheutz ha betraktat systemet som en slags översättning från utländska system (därför att hans tecken finnas i sådana); men framhåller betydelsen av att icke överföra tecken för tecken, utan så, att de tecken, som äro lättast att skriva, väljas för oftast förekommande bokstäver och stavelser. »Hela teckensystemet», säger han, »måste således omflyttas (ej omskrivas) för varje språk».

För att få reda på frekvensen hade han (eller, som det står, »Red.») icke litat på egna beräkningar, utan använt presidenten Edelkrantzs för optisk telegrafering upprättade tabeller.

Alfabet.

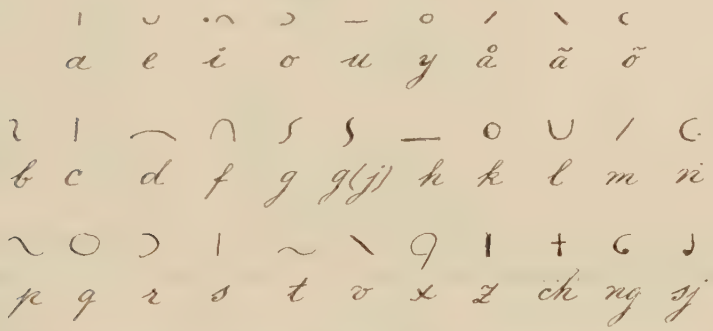

I den scheutzska framställningen av alfabetet har *i* fått samma tecken som *e*, vilket dock, att döma av övningstexten, måste vara beroende på en felskrivning.

Vid *j*-förbindningarna användes, allteftersom det passar, punkt eller ett litet kort tvärstreck för att beteckna detta ljud. De direkta förbindningarna (sammansmältningarna) konsonanttecknen sinsemellan användas även, då det gäller konsonanter, mellan vilka vokal uteslutes. En del teckenlängder äro ej fullt desamma i teckentabellen som i övningstexten, vilken senare här följts.

Liksom i andra nygeometriska system uteslutas vokalerna inuti ord. Dubbelkonsonanter betecknas som enkla. Stumma konsonanter uteslutas. Man skriver som man hör.

Vanliga skriftens förkortningar bibehållas. Namn, titlar och utländska ord samt vetenskaps-, konst- och hantverkstermer utskrivas för tydlighetens skull med vanliga bokstäver, såvida de icke förekomma ofta vid något visst tillfälle, då man kan använda särskilda förkortningar, vilka bäst bildas genom två eller flera drag »mellan vilka pennan varit upplyftad». Även kan man med mycken vinst av tid bilda sig förkortningar för »*begynnelser och ändelser*», som ofta förekomma.

Sammanhängande text.

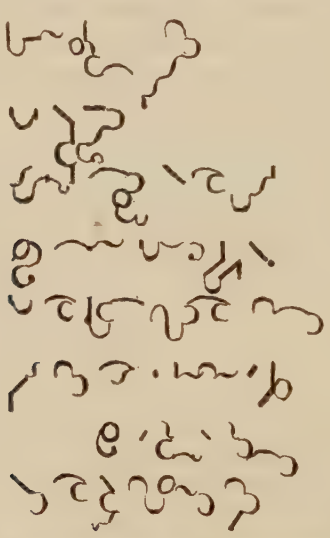

Reproduktion efter *Journal för Manufakturer och Hushållning.* Andra häftet. Tabell 2. Fig. 9 c.

Överföring.

Slht[1] *skpnd*[2] *frmga*[3]
ala vsns hrmni[3]
gldje[4] *drkne v dn lga*[5]
krng dt altr[6] *smlms vi*
al dn sjlnd flrdn fdr
jms fr dg i stft å skm
kng å bnde[7] *ä brdr*
vr dn vnge[8] *flktr frm.*

Sällhet skapande förmåga!
Alla väsens harmoni!
Glädje! Druckne af din låga,
Kring ditt altar samloms vi.
All den skillnad flärden föder
Göms för dig i stoft och skam.
Kung och bonde äro bröder,
Hvar din vinge fläcktar fram.

[1] *S* och *l* sammansmälta oberoende av att vokalen dem emellan uteslutits. [2] *K* fristående. [3] *M* buktat ungefär som *g*. [4] Det lilla tvärstrecket på *d* = *j*. [5] *G* skrivet uppåt. [6] *T* har förminskats. Punkten på *r* skall bort. [7] *D* tillsammans med *e* blir här ganska lika *t*. [8] Här tycks autografen ha glömt att använda tecknet för *ng*.

Av stort intresse är, att i och med scheutzska systemets offentliggörande man i Sverige fått en stenografi tillhörande en helt annan grupp av stenografiska system än de gamla sheltonska översättningarna. Här framträder nämligen för första gången ett s. k. nygeometriskt system. Vad som genast faller i ögonen är den *bristande linjemässigheten*. De gammalgeometriska systemen hade ju — ehuru på bekostnad av delade ordbilder — en hög grad av linjemässighet, d. v. s. höjningar och sänkningar kommo aldrig utöver en viss gräns, under det att i ett nygeometriskt system sådana sammanhängande ordbilder *kunna* förekomma, som t. ex. sista ordet å första raden i ovanstående skriftprov.[1]

Visserligen hade den nygeometriska stenografiens fader, Byrom, genom att skriva flera tecken vare sig uppåt eller nedåt samt större eller mindre för att kunna passa in dem inom ramen av tvenne »tänkta» parallella linjer, lyckats få till stånd en enastående linjemässig skrift, men härvidlag har Scheutz ej följt »*the grand master*», utan tycks tvärtom föga ha beaktat kravet på linjemässighet.

Påtagligt är också, att den för nygeometriska system karakteristiska svårläsligheten skulle göra sig ännu mera gällande i ett *svenskt* system, där ett uteslutande av alla inljudande vokaler måste spela större roll än i de korta engelska orden, där vokalerna så ofta i talet utan vidare sluddras över.

Scheutz gör icke anspråk på att hans system skulle vara något fullkomligt, och slutar sin uppsats med Horatii vackra ord: »Om du har något bättre än detta, så meddela det öppet; varom icke, så nyttja detta med mig.»

I ett arbete med titeln »*Industriens bok. Uppfinningarna och slöjden, skildrade från historisk och teknisk synpunkt*», utgivet

[1] Frånvaron av de förbindningen i hög grad underlättande tecknen med tillhörande cirklar (Byrom och Taylor), bidrager också att alstra svårskrivna ordbilder.

i Stockholm 1861, återfinner man efter hela 35 år så att säga en andra upplaga av Scheutz system. I en uppsats på 9 sidor beskrives detsamma i en föga förändrad form, och om det förut varit någon tvekan om vem systemets upphovsman varit, så blir nu klart att det verkligen varit Scheutz, som här öppet framträder som sådan. Han säger bland annat om anledningen till, att han återigen offentliggör detta system, att »vi vid nästan dagligt bruk under de sist förflutna 35 åren funnit det bekvämast bland de flera andra, som vi även försökt».

OKÄND.

1829.

Även här är det fråga om ett fullt självständigt nygeometriskt system, ehuru den okände författaren redan på titelbladet[1] tillkännager, att hans *stenografi* är »samlad ur de bästa utländska författares arbeten, och tillämpad på svenska språket».

Detta torde vara första gången som ordet stenografi förekommer i svenskt tryck.[2]

I tre allmänna regler fastslår författaren de huvudprinciper, som gjort sig gällande vid systemets utarbetande:

»1. Endast sådana tecken begagnas, som på en gång äro de enklaste, och tillika så ställda, att de omedelbart kunna med hwarandra förenas, på det hwarken bindestreck eller pennans upplyftande må förorsaka något uppehåll. 2. Begagnas ej mer än ett och samma tecken för hwarje enkelt ljud. Detta är nödvändigt så wäl för att ej öka tecknens antal som ock för att förekomma all twekan vid walet mellan flera tecken för ett ljud, som alltid på samma sätt rör wärt öra. 3. Uteslutas wokalerna.»

De båda första kraven äro ju sådana, att de nu efter 100 år oförändrade stå på de flesta moderna systemuppfinnares program, och vad den tredje punkten beträffar, så stod densamma i full överensstämmelse med den dåtida allmänna uppfattningen.

L skrives uppifrån nedåt, *s* nedifrån uppåt.

En blick på alfabetet visar, att författaren icke på måfå hämtat ett tecken här och ett där från de system han förut studerat, utan att han målmedvetet vid teckenfördelningen tagit hänsyn till önskan att kunna ge varandra liknande tecken åt varandra liknande ljud.

[1] *Stenografi, eller Konsten att skrifwa så fort man talar.* Jönköping 1829 hos dir. J. P. Lundström.

[2] Den förste som över huvud taget använt detta namn för snabbskrivningskonsten var John Willis. Det förekom icke inom den antika världen, men skulle, om så varit, ha betytt »sammanträngd skrift».

Alfabet.

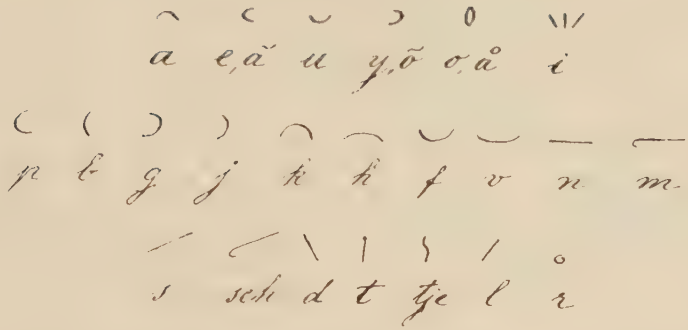

Hans användning av större och mindre cirkelbågar blir också härigenom försvarad. Även användningen av cirkel för *r* — vare sig han fått denna idé från Horstig eller ej — är av intresse.

De små prépéanska vokaltecknen kan han ju tänkas ha fått från Scheutz, vars system han omnämner i förordet till sin bok. Någon likhet i övrigt mellan dessa båda svenska system — annat än att de båda äro nygeometriska — kan man dock ej finna.

Läroboken, som endast omfattar 16 små sidor med stor stil, är närmast att betrakta som ett utkast till system, och innehåller endast *en* sida med stenografiska teckenbilder — alfabet och konsonantförbindningar — och saknar helt och hållet såväl enstaka exempel på ordbilder som sammanhängande övningstext.

För att visa hur detta system skulle ta sig ut i sammanhängande text återges emellertid här nedan samma stycke, som finnes hos Scheutz (sid. 318), i oförkortad skrift, så gott det låter sig göra, efter de ganska ofullständiga regler som finnas i läroboken.

Sammanhängande text.

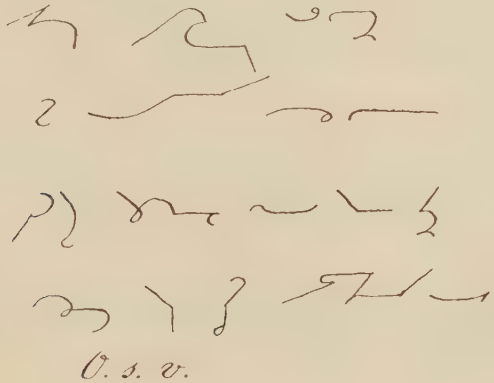

Överföring.

Sällhet skapande förmåga!
Alla väsens harmoni![1]
Glädje! Druckne av din låga,
Kring ditt altar samloms vi.

[1] *M* sammanskrives med *n* utan hack.

Till systemet hör även en del tecken och förkortningar för hjälpverb och åtskilliga partiklar, »men», säger den okände författaren, »emedan förklaringen af detta fordrade flera plancher, och således betydligt skulle öka bokens pris, nödgas man utesluta dem, och lemna åt hwars och ens egen fintlighet, att tillswidare ersätta denna brist».

SILFVERSTOLPE.
1829.

Hösten 1829 delades det av ridderskapet och adeln utsatta priset (sid. 432) mellan ryttmästaren Silfverstolpe och notarien vid bergskollegium Hierta, och båda dessa offentliggjorde några månader senare[1] de av dem använda snabbskrivningsmetoderna i ett gemensamt litet häfte, omfattande tillsammans 18 sidor, och under titeln: »*Utkast till snabbskrifnings-Methoder för svenska språket, begagnade vid anteckningar under ridderskapets och adelns överläggningar, av F. O. Silfverstolpe och L. J. Hjerta.*»[2]

Fredrik Otto *Silfverstolpe* (1795—1882) var ursprungligen militär (1824 ryttmästare i generalstaben) men hade redan 1818 avlagt fil. magisterexamen, och tog snart avsked från den militära tjänsten. Efter att flera år ha varit riksgäldsfullmäktig, blev han 1844 ecklesiastikminister och senare landshövding i Västmanlands län, där han nitiskt arbetade för folkskolans höjande och slöjdens utveckling.

Att han kom att intressera sig för stenografien berodde väl på, att han redan som ung haft anställning i riddarhusets kansli, och kanske han även ärvt intresset för språk och skrift från fadern — skalden Axel Gabriel Silfverstolpe — vilken sysslat med försök att

[1] Varken tryckort eller tryckår finnas angivna å detta häfte, men att detsamma skrivits *efter* författarnas tjänstgöring i ståndets kansli under riksdagen 1829 framgår ju av titelbladets ordalydelse och å andra sidan har enligt uppgift av Sam Clason (S. C. i »*Hermes*» 1887, sid. 172) boken omnämnts i början av 1830.

[2] Inuti texten skriver Hierta sig själv, som vanligt, Hierta.

genom införande av långt gående fonetiska stavningsprinciper — bland annat ett par nya konsonanttecken och särskilda beteckningar för de olika *k*-ljuden — skapa en »enkel, grundriktig och derigenom oföränderlig bokstafveringsteori för svenska språket».

Silfverstolpes stenografiska system är en självständig översättning av Bertins (Taylors) franska stenografi till svenska.

Samtliga tecken återfinnas hos Bertin (del I, sid. 355) i samma betydelse, med undantag av att Bertins *ch* blivit *ng*, cirkeln i *h* lagts åt höger, de olika svenska *sj*-ljuden fått Taylors *sh*, samt svenska *tje*-ljudet ett särskilt tecken.

Alfabet.

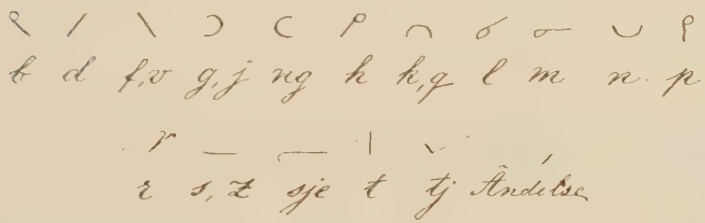

Tecknen för *l* och *r* skrivas nedifrån uppåt. Står *r* ensamt så användes vanliga skriftens bokstav för att undvika förväxling med *d*.

Vad vokalernas uteslutande beträffar, går Silfverstolpe längre än både Bertin och Taylor, genom att utesluta dem även i början och slutet av ord, med undantag för *o*, som då det har negativ betydelse, i början av ord utskrives (medelst en liten punkt). Stå vokalerna *i o å* och *ö* ensamma som självständiga ord, så betecknas *i* medelst en fristående punkt och *o å ö* med deras vanliga bokstäver.

Dubbelkonsonanter betecknas medelst förstoring eller förlängning av resp. enkla tecken, vid med cirkel försedda tecken blir det cirkeln som förstoras (samma fördubblingsregel som hos Bertin).

För att visa hur konsonanttecknen bekvämast skola förenas med varandra finnes en särskild tabell, även den överensstämmande med en liknande sådan hos Bertin. Liksom Taylor och Bertin låter Silfverstolpe sina enkla tecken, stående ensamma, betyda förkortningar för flera olika ord. Så t. ex. betyder ett *n: nu ny en än* eller *ännu* och *t: ty att ett åt* eller *äta*. 15 enkla tecken bilda på så sätt förkortningar för 50 olika ord. För ändelser kan även användas ett särskilt ändelsetecken, bestående av ett litet kommatecken, som tillfogas sista konsonanten i stamordet. Slutligen kommer ett 70-tal specialförkortningar.

Sammanhängande text.

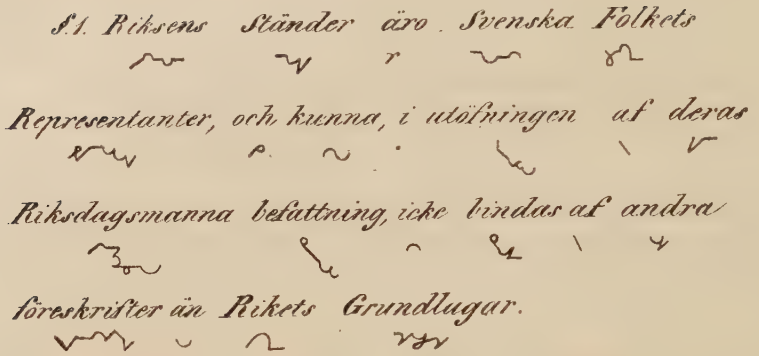

Reproduktion efter Silfverstolpes och Hiertas »*Utkast till Snabbskrifnings Methoder*». Sid. 8.

I ordet »utöfning» framkommer *n* efter *f* ganska otydligt. I »befattning» äro *b* och *f* direkt förenade, och därefter ett litet *t* direkt förenat med *n*.

Silfverstolpes bearbetning av Bertins system vann på sin tid ett ej ringa antal anhängare,[1] och kom också i stor utsträckning till användning inom ståndsriksdagarna, där det länge var allenahärskande.[2]

Liksom modersystemen var också den silfverstolpeska skriften svårläst, beroende dels på de mångtydiga förkortningarna, dels på vokalernas utelämnande.[3]

Å andra sidan äro de taylor-bertin-silfverstolpeska konsonanttecknen i och för sig *tydliga,* och de svenska silfverstolpeanerna ha ju också visat, att även ett svenskt nygeometriskt system, med rent konsonantiska ordbilder, *kan* läsas.

Intressant är att finna, hurusom, när den tiden kom, att man i *vårt* land *behövde* stenografi, det blev ett nygeometriskt system, som skulle komma till användning, under det att det gammalgeometriska systemet, som 150 år tidigare överförts till vårt språk, utan vidare lämnades å sido.

Hos oss blev det således en seger utan kamp för den nya skolan, under det att i England den förnämste representanten för den gamla skolan — Gurneys system — ända intill våra dagar behållit anseendet som en synnerligen pålitlig yrkesstenografi (del I, sid. 146).

---

[1] Bland andra var Louis de Geer s. k. silfverstolpean.

[2] Även förre riddarhussekreteraren, senare sekreteraren i riksdagens första kammare, Otto Brakel, använde till sin död 1880 Silfverstolpes system för sina anteckningar. S. C. (Sam Clason) i »*Hermes*» 1890.

[3] Taylor angav genom sin gemensamma vokalpunkt, *var det fanns* en betonad vokal (i början och slutet av ord) och Bertin hade skaffat sig särskilda beteckningar för ändvokaler.

HIERTA.

1829.

Den bekante publicisten och politikern, grundaren av *Aftonbladet* m. m., Lars Johan *Hierta* (1801—1872), hade, efter vid 20 års ålder avlagda fil. doktors och jur. kandidats examina, blivit auskultant i bergskollegium, samt bland andra extra befattningar 1823 antagits som kanslist hos ridderskapet och adeln. Som sådan kom han att intressera sig för stenografien och deltog i tävlingen om det av ståndet utfästa priset (sid. 432) med eget system.

Tillsammans med Silfverstolpe offentliggjorde han också 1829 den snabbskriftsmetod, som han använt.

Av det gemensamma häftet utnyttjar Silfverstolpe 10 sidor, Hierta 8.

Hiertas system hör till den stenografiska skola, vars grundare Conen de Prépéan var, och där vokalerna betecknas bokstavligt medelst cirklar och cirkelbågar, avsedda att förbinda konsonanttecknen.

I princip har Hierta, som han också själv säger, följt de Prépéan och Aimé Paris, men i tillämpningen liksom i nästan alla detaljer går han sin egen väg, och systemet är icke som Silfverstolpes blott och bart en översättning, utan måste betraktas som ett fullt självständigt utarbetat svenskt system. Själv säger han emellertid »att den huvudsakliga ledningen för detsamma är hämtad ur tvenne fransyska skrifter, tryckta år 1823:[1] den ena av Mr Aimé Paris, den andra av Mr Conen de Prépéan; äfvensom något blifvit hemtadt ur en tysk författares, Julius Leichtelns arbete i samma väg.» Vad Leichtlen beträffar, är svårt att finna andra likheter än, att även han utesluter vokaler inuti ord, samt att idén till en del förkortningar möjligen kan tänkas »blifvit hemtad» från honom.

Det system som *vad alfabetet beträffar* står Hiertas närmast är Scheutzs. Vare sig det beror på en tillfällighet eller ej, ha nämligen *k l n r v* och *x* samma tecken hos Hierta som hos denne.

För att skilja de uppåtdragna *j* och *g* från de nedåtdragna *h* och *s*, *då de stå ensamma*, göres en liten utböjning i början av tecknet. Tvenne på varandra följande i samma riktning gående tecken skiljas genom ett litet hack eller tvärstreck.

Karakteristiskt för Hierta är, att han, ifråga om vokaltecknens användning i olika lägen gått längre än Conen de Prépéan (som endast i mindre utsträckning låter en vokal, där så är erforderligt

[1] Såväl Aimé Paris' system som Conen de Prépéans 4. upplaga trycktes 1822.

Alfabet.

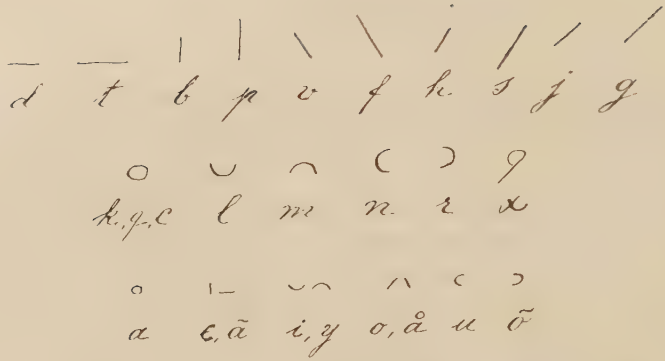

»träda i stället för en annan»)[1], i det han låter *e* och *ä*, *i* och *y* samt *o* och *å* betecknas lika, och på så sätt för dessa vokalgrupper får *två* teckenformer, vilka kunna betraktas som ett och samma tecken, som användes i olika lägen allt efter omständigheterna. Här närmar sig således Hierta den kommande Duployé, som tagit steget fullt ut genom att för att underlätta förbindningen låta sina bågformade vokaltecken växelvis användas i vissa fall till och med i *fyra* olika lägen.

Anmärkningsvärt är att Hierta synes ha sviktat i sin tro på möjligheten att hinna skriva ut vokalerna, ty i föga överensstämmelse med grundprincipen i ett vokalskrivande system lyder hans första förkortningsregel »att vokalerna inuti ord kunna uteslutas».

Stavningen »rättar sig alltid efter ljudet».

Som exempel på ordförkortningar finnas införda omkring 100 mer eller mindre godtyckliga sådana. Av särskild vikt (»en af de största genvägarna i snabbskrifningen») anser Hierta utskrivandet av ordstammar, jämte särskilda tecken för slutstavelser vara. Så t. ex. skriver han regel(bunden)het o. s. v.

En jämförelse mellan Silfverstolpes och Hiertas sammanhängande text ger vid handen, att skriften i det förra systemet icke till den grad går ifrån skrivlinjen som i det senare. Att det för båda bär *nedåt* är helt naturligt, då hos Silfverstolpe endast tecknen för *l* och *r*, hos Hierta endast för *g* och *j* skrivas uppåt.

Den allvarsammaste anmärkningen man kan göra på Hiertas system gäller också den bristande linjemässigheten, som mest framträder vid en jämförelse med de efter samma grunder byggda utländska systemen (del I, sid. 367). Orsaken ligger till en del i de mera sammansatta svenska ordbilderna, men mest uti att Hierta

[1] Aimé Paris' vokaltecken äro icke »rörliga», eller som det även kallas »få icke utbytas».

varken använder tecken, som kunna skrivas såväl uppifrån som nedifrån, eller genom särskilda uppåtskrivna begynnelsetecken sökt målmedvetet åstadkomma större linjemässighet för sin oförkortade skrift.

Sammanhängande text.

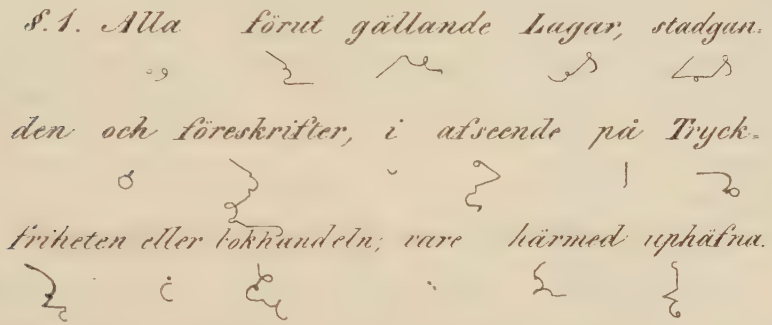

Reproduktion efter Silfverstolpes och Hiertas »*Utkast till Snabbskrifnings Methoder*». Sid. 16.

Anm. I ordet »gällande» användes det vågräta *e*-tecknet för *ä*, det lodräta för *e*. I stället för »stadganden» står »stadgar». I »tryckfriheten» ha de små halvcirklarna för såväl *y* som *i* blivit suddiga. För »eller» användes förkortningen »antingen eller» (vilket förklarar *n*-tecknet). I »bokhandeln» har *a*-cirkeln i trycket övergått till stor punkt. »Vare» är ett exempel på hjälpverbens beteckning medelst punkter (eller små streck) i olika ställningar till varandra.

Någon nämnvärd spridning fick icke Hiertas system, och själv lär han också ha kommit till den uppfattningen, att Silfverstolpes system bättre än hans fyllde de krav, som man är berättigad ställa på en i praktiken användbar stenografi.[1]

GÖTREK.
1847.

Per *Götrek* (1799—1878) var på sidolinjen son till landshövdingen i Södermanlands län Per Erik Skjöldebrand. Som student i Uppsala väckte han så mycket uppseende som amatörskådespelare, att han lär ha fått ett anbud om anställning vid kungl. teatern av dåvarande teaterchefen greve Lagerbielke; men därav blev intet, och snart flyttade han — utan att ha tagit någon examen — till Stockholm, där han försörjde sig som antikvarisk bokhandlare och privatlärare.

[1] Alldeles glömt blev emellertid ej Hiertas system, ty enligt en anteckning i riddarhusdirektionens protokoll användes detsamma 1844 av frih. J. A. Posse, som detta år efter stenografiskt prov antogs till registrator. S. C. (Sam Clason) i »*Hermes*» 1890. Sid. 163.

Götrek var i grund och botten en snäll och beskedlig man, som icke skulle velat göra en fluga förnär, men hans öppet uttalade »rabulistiska» åsikter och ofta märkvärdiga uppträdande[1] gjorde honom misstänkt hos myndigheterna. Under oroligheterna i Stockholm 1848 häktades han, och mottogs av polismästaren med orden »där ha vi revolutionschefen», fastän det snart skulle visa sig, att han ingenting alls haft med dessa oroligheter att göra.

Omkring 1855 flyttade han till Karlskrona, där han, alltjämt sysslande som privatlärare i olika ämnen, stannade till sin död. Under sista åren var han ivrig vegetarian och varm deltagare i kampen för nykterhet.

Götreks lärobok kom ut i sin första upplaga under titeln »*Snabbskrifningslära tillämpad på de Skandinaviska Språken af P. Götrek*». Stockholm 1847. F. D. Schultze's boktryckeri.

I inledningen lämnar han en ganska utförlig, synbarligen från franska[2] författare hämtad skildring (27 sidor) av den stenografiska konstens utveckling.

Han synes väl ha satt sig in i de på den tiden mest kända systemen, och låter den svenska allmänheten för första gången få en inblick i stenografiens historia, ehuru utan att lämna några som helst avbildningar av resp. alfabet.

Om sig själv berättar Götrek, att han redan i Linköpings Trivialskola råkat få i sina händer en liten bok kallad »*Underrättelse om tachygraphien*»,[3] som kom honom att intressera sig för vad han då kallade »konsten att skrifva med chiffer».

År 1827 hade han med anledning av riddarhusdirektionens uppmaning till tävlan inlämnat ett förut av honom själv utarbetat snabbskriftssystem,[4] men först 1847, »sedan han gjort bekantskap med de utländska försöken», offentliggjorde han efter många omarbetningar första upplagan av sin stenografiska lärobok.

Som huvudgrunder för sitt systems uppbyggande framhåller Götrek:

1. Att utan hänsyn till gällande stavning uttaga de olika enkla ljud, som finnas i språket, samt för varje sådant antaga ett enda snabbskrivningstecken; 2. Att för denna beteckning välja de enklaste och mest lättskrivna penndrag, samt för de oftast förekom-

[1] Det var Götrek, om vilken historien går, att han, när vännen, den bekante kaptenen Anders Lindeberg, dömts till döden för majestätsbrott, skaffade sig tillträde till fängelset, och när han kom in i cellen utropade: »Be icke om nåd utan låt dem halshugga dig, det gör så gott, så gott!» (G. förutsatte att domen icke skulle verkställas.)

[2] Han citerar på ett par ställen Bertin, och kallar John Byrom »Jean».

[3] Antagligen menar han »*Underrättelse om Svartkonstboken och Runorna*».

[4] Detta utkast ansågs av direktionen icke vara utan förtjänster, men som *ofrälse* kunde Götrek ej komma i fråga för någon anställning inom riddarhusets kansli.

mande ljuden uttaga de bäst för handen liggande, och sådana som låta sig lättast förbinda med andra; 3. Att sammanbinda till varje ord hörande bokstäver (Götrek använder uttrycket »bokstav» även för de stenografiska tecknen), så att varje »ordfigur» kan skrivas med ett enda sammanhängande penndrag, utan att pennan lyftes från papperet. 4. Att såvida tydligheten — vilken alltid måste i främsta rummet beaktas — det medgiver, använda förkortningar.

Vad de svenska ljuden beträffar, kommer han till det resultat, att särskilda tecken behöva införas för *sje*, *tje* och *ng*-ljuden, men å andra sidan att de besläktade *o å*, *e ä* och *y ö* (kyrka, körka) kunna ha gemensamma tecken.

De »hårdare» ljuden *n s t* ger han räta linjen, och de motsvarande »lenare» *ng sj d* samma tecken med ögla framför; de »lena» *b g v* halvcirklar, men de »hårda» *p k f* mindre krökta bågar.

Idén att låta mer eller mindre böjda bågar bli skiljemärke för närbesläktade ljud, återfinnes i Jönköpingssystemet av 1829 (sid. 320), medan däremot idén med den tillfogade cirkeln torde vara ny.

I varje fall har Götrek, som grundligt studerat många andra system,[1] icke på måfå hämtat litet här och var, utan målmedvetet och självständigt skapat ett originellt vokalskrivande geometriskt system.

D och *t* skrivas alltid nedifrån och uppåt, och alla öglor åt bekvämaste håll.

Tecknen förbindas omedelbart utan några s. k. döda bindestreck. Man börjar vid skrivlinjen och lyfter ej pennan, förrän hela »ordfiguren» är bildad. Om ord t. ex. börja med *j tj r h g* etc., komma således dessa tecken att så att säga hänga under skrivlinjen.

Genom återstudsning, ackomodation och iteration kan förbindningen underlättas.

---

[1] Antagligen har Götrek undervisat i Silfverstolpes stenografi, innan han gav ut sitt eget system. Enligt norsk *»Departements-Tidende»* 1846, sid. 305 o. f. har chefen för finansdepartementet, med anledning av stortingets beslut 1845 angående utsändande av en stipendiat för att lära sig stenografi, vänt sig till medlemmen av norska statsrådsavdelningen i Sverige, statsrådet Krog, vilken meddelat, att han efter rekommendation av statsrådet Silfverstolpe vänt sig till bokhandlaren Götrek, som också förklarat sig villig att undervisa ifrågavarande stipendiat — Paludan.

Götreks intyg om Paludans färdighet efter avslutad kurs (reproducerat sid. 447), är daterat den 6 mars 1847, och då Götreks första upplaga enligt uppgift, som amanuensen Ruben Eriksson haft vänligheten hämta ur i K. biblioteket befintliga »trycklistor» för samma år, synes ha tryckts under sista kvartalet, får man väl antaga, att det var Silfverstolpes system som Paludan fått lära sig, ehuru detta ej framgår av berörda intyg. Tänkbart är ej heller, att statsrådet Silfverstolpe — upphovsmannen till Silfverstolpes snabbskrift — skulle ha rått norrmännen att vända sig till Götrek, om denne ej vid den tiden varit känd som en god lärare i Silfverstolpes system. Och själv säger Paludan i förordet till *sin* lärobok (sid. 11), att Silfverstolpes system *»væsentlig er lagt til Grund för den af mig fulgte Methode»*, ehuru han tillägger att han i mycket avviker från Silfverstolpe, samt att dessa avvikelser delvis *»hidrøre fra Hr. Gøtrek»*. (Se närmare sid. 446).

Alfabet.

1847.

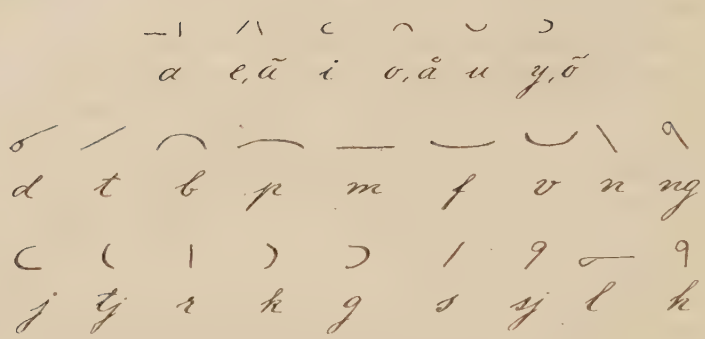

Vid *återstudsning* kunna vokaler, när följande tecken utvisar vilken väg pennan tagit så att säga studsa tillbaka i samma linje. Så t. ex. skrives ordet »*säll*» på det sätt, att vokalen *ä* studsar ett litet stycke tillbaka uti *s*-linjen, vilket kan ske utan risk, enär det följande *l* tydligen visar, att ett *ä* bör finnas före detsamma.

Genom *ackomodation* kunna tecknen undergå mindre förändringar till form och läge, så att raka streck övergå till bågar, eller andra tecken för att öka linjemässigheten kunna skrivas liggande, varvid för att hindra förväxling en liten ögla tillfogas.

Då tvenne i samma riktning gående tecken eller likformade sådana mötas, utskrives endast första tecknet, under det att det andra symboliseras medelst utbuktning med eller utan tryckning. Detta kallas *iteration*.

Vokaler utskrivas i början och slutet av ord samt i ordstammar, under det att obetonade sådana i härledningsstavelser och böjningsändelser uteslutas.

Liksom så många utländska systemuppfinnare later även Götrek en och samma förkortning användas för flera olika ord, ehuru dock endast sådana av olika ordklasser, »som aldrig kunna med varandra förväxlas».

Sammanlagda antalet »sigler» och »nottecken»[1] utgör omkring 180.

Efter 6 år d. v. s. 1853 offentliggjorde Götrek en andra upplaga under titeln »*Snabbskrivningslära för svenska språket af P. Götrek.*» Andra förbättrade upplagan. Stockholm. Tryckt hos Rudolf Wall, 1853.

[1] Med »nottecken» tycks Götrek mena sammansatta förkortningar, men hans definition härvidlag är ganska oklar.

Här ha samtliga såväl konsonant- som vokaltecken fått annan betydelse än i första upplagan, och även i princip har systemet undergått stora förändringar. Cirkeln finnes ej längre bland konsonanttecknen, och olika längder ha genomgående införts för att skilja närbesläktade konsonantljud från varandra. Och vad vokalerna beträffa har den genomgripande nyheten införts (idén kanske hämtad från de Prépéans beteckning av nasalljuden), att raka eller rundade och förminskade konsonantstreck genom tillfogande av *h*-cirkeln förändras till vokaler. Dessutom ha *e* och *ä*, *o* och *å* samt *y* och *ö* fått särskilda beteckningar.

Alfabet.

1853.

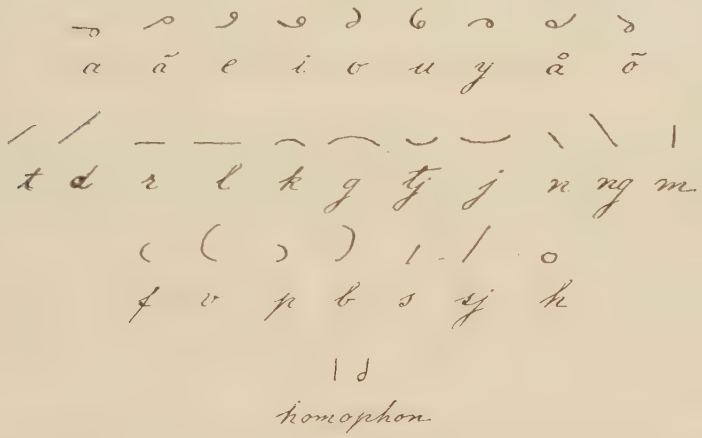

Påtagligt är att vokalcirklarna, vilka gärna må övergå till öglor, skola underlätta förbindningen. Då vokalerna stå ensamma eller i slutet av ord äro emellertid öglorna onödiga och uteslutas, vilket dock för att undvika förväxlingar kräver, att i så fall *a* och *ö*:s raka streck förvandlas till bågar (d. v. s. att *a* blir = *tj*, som aldrig förekommer i slutet av ord) samt att bågarna i *i y o* och *u*, ifrån att vara kvartcirklar, ändras till halvcirklar.

En nyhet är att *h* alltid uteslutes inuti ord, vilket ju också är helt naturligt, då eljest ett utskrivet *h* skulle förvandla föregående konsonant till vokal.

S. k. iteration kommer till användning liksom i första upplagan men efter mera invecklade regler, beroende på den nya vokalbeteckningen.

En annan egendomlighet för andra upplagan är den s. k. *homophonen* (Götrek kallar den också »likljudaren»), som i vissa fall

användes för att undvika otydliga eller svårskrivna förbindningar. Homophonen kan träda i stället för såväl konsonant- som vokaltecken. I senare fallet tillfogas en cirkel nedtill. Götrek anser »att detta alltid bekvämt tillgängliga tecken åstadkommer skriftens fullkomliga tydlighet och befriar från en mängd undantag och särskilda föreskrifter, hvaraf öfverflöd finnes i de stenographers läroböcker, hvilka ej tillegnat sig detta viktiga hjelptecken».[1] »Bruket af homophonen är», säger han, »en ibland de viktigaste förbättringar, som nyare stenographien tillegnat sig.»

Redan i första upplagan av sin lärobok lämnade Götrek en del frekvenssiffror, och dylika — ej så litet justerade — har han också infört i andra upplagan; båda fallen i procent och utan uppgift på den genomräknade textens omfattning. Ljuden förekomma emellertid efter Götreks räkningar i andra upplagan i följande ordning: vokalerna *a i e ä å u o ö y;* konsonanterna *t n s r d l v f m k g b p h sj tj.*

Som exempel på hur Götreks system enligt andra upplagan tar sig ut, införes här en reproduktion efter några rader dagboksanteckningar, som kaptenen Rudolf Bolling[2] (död 1916, 91 år gammal) efterlämnat. Enligt uppgift i dagboken började Bolling i januari 1853 taga lektioner för Götrek själv.

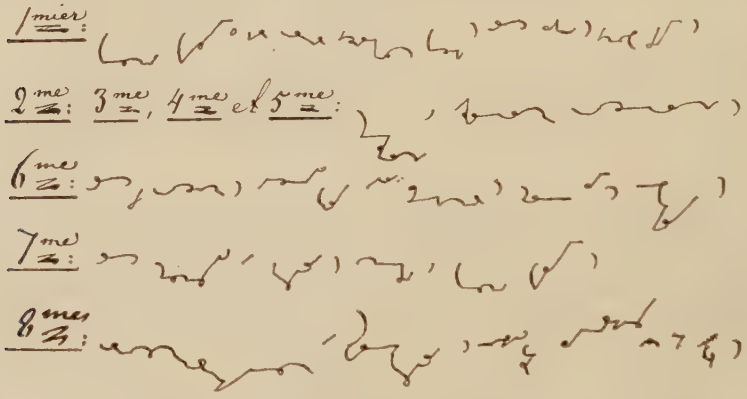

Överföring.

1: Vackert[1] väd(c)r, men ingen synnerlig[2] värme,[3] ego hemma,[4] skrev order.[5]

2—5: Blåsigt,[6] temmeligen tjyligt.

6: Ego (?) tjyrk(a)n, talte vid tit. Holmgren.[7] Pi(h)l här, avsjed.

[1] Även användningen av homophonen kräver dock särskilda bestämmelser, för att icke förväxling skall äga rum, särskilt med *m*.

[2] Fader till nuvarande generalmajoren Sam Bolling.

7: Ego packade t(ill) mötet, klart, vackert väd(e)r.

8: Inryckningsdag t(ill) b(e)fälsmötet,[8] *reste från Hellerstad*[9] *kl. 7 fm.*[10]

[1] Cirkeln i *a* har blivit punkt. [2] Homophonen för *l*. [3] Här står *a* i stället för *ä*. [4] *A* i slutet på ord rundat. [5] Homophonen för *o*. [6] Homophonen för *ä*. [7] Cirklarna i både *h* och *e* ha blivit punkter. [8] De stora trubbiga vinklarna mellan *s m* och *o* äro naturligtvis omöjliga att få fram vid hastig skrivning. [9] Cirkeln har blivit punkt. [10] Tecknet ovanför *f* är överstruket.

I ett häftesvis utkommande arbete: »*Den kunskapsrike skolmästaren, eller hufvudgrunderna uti för ett borgerligt samfundslif nödiga kunskaper*», första häftet (Stockholm 1857), lämnas en kortfattad beskrivning på ett stenografiskt system, som uppges vara »*till grundidén*» hämtat från Götreks snabbskriftslära för svenska språket. Vid närmare påseende befinnes detsamma emellertid icke vara något annat än Götreks system, endast så till vida förenklat, att paren *e ä, o å, p b, t d, f v* och *k g* vardera fått nöja sig med ett gemensamt tecken.

Osannolikt är icke, att det är Götrek själv, som här velat visa sitt system i sin tänkbarast enkla form utan alla särregler.

Den lilla uppsatsen slutar med orden: »Huruvida och i hvad mån denna förenkling äfven är en förbättring, må den, som häraf önskar betjäna sig, sjelf bedöma.»

Götreks system lär ha fått en del anhängare bland studenterna i Uppsala; men sedan Gabelsbergers system började sitt segertåg genom de nordiska länderna, skulle det snart glömmas.

GABELSBERGER.

1855.

Under förra delen av år 1856 hade Dessau (sid. 468) skickat några exemplar av sin danska lärobok i Gabelsbergers system till »Högsta vederbörande på Stockholms slott». Hovförvaltningen ansåg sig emellertid icke vara rätt forum för bedömande av bokens och systemets värde, utan vidarebefordrade sändningen till riddarhussekreteraren Munck, som — inbiten gammal silfverstolpean — utan vidare förklarade, att boken och systemet »dugde till ingenting».[1]

Redan året förut hade emellertid en ung man, som ämnade söka anställning i riddarhusets kansli, M. H. Roos af Hjelmsäter, av en

[1] Föredrag av kanslisekreteraren frih. Ludvig v. Platen (L. J. Hiertas måg). »*Sleipner* 1892. N:r 1. Sp. 4.

händelse fått se Dessaus lärobok, och funnit systemet bättre än Silfverstolpes (som han börjat lära sig), samt även övertalat tvenne kamrater — greve Carl Lewenhaupt (senare utrikesminister) och frih. Ludvig v. Platen — att bli gabelsbergare.

Efter avlagda prov blevo dessa tre gabelsbergare 1856 anställda i riddarhusets kansli, Roos och Lewenhaupt omedelbart i egenskap av stenograferande notarier, och v. Platen som kanslist, tjänstgörande vid förfall för någon av dem. Snart fick också riddarhussekreteraren Munck en annan uppfattning om det nya systemet; och vid sista ståndsriksdagen 1865 voro samtliga riddarhusnotarier gabelsbergare.

Måns Herman *Roos af Hjelmsäter* torde således ha varit den förste *svenske* gabelsbergaren.

Det var också via Dessaus danska översättning, som Gabelsbergers system vann spridning bland de svenska riddarhusstenograferna, ehuru samma år som Roos fick se den dessauska läroboken — d. v. s. 1855 — en svensk lärobok i Gabelsbergers stenografi sett dagen, utgiven i broschyrform av den bayerske kammarstenografen Andreas *Huber*.[1]

I vilken mån detta arbete senare blivit känt bland riddarhusstenograferna är obekant, men att detsamma fått en viss spridning inom landet, torde framgå av att Huber — därtill uppmanad av svenska vänner — 1868 utgivit en ny upplaga.[2]

Denna andra upplaga är i vanlig bokform, och omfattar 72 sidor i oktavformat, varav 32 sidor med stenografiska exempel och övningstext, mycket väl graverade.

Ehuru Huber säger sig »haft tillfälle att göra sig närmare bekant med det svenska språket», torde man kunna taga för givet, att han som medhjälpare haft sin broder, den dåtida mycket framstående föreståndaren för katolska församlingen i Stockholm. Översättningen har gjorts i närmaste anslutning till modersystemet, ehuru hänsynen till den större skillnaden mellan den talade och skrivna svenskan — på den tiden ännu större än nu — krävde fonetisk stavning. Alla de svenska *sje-ljuden* betecknas med tyska *sch*-tecknet, *tje*-ljuden med det tyska stora *z*-tecknet, och det svenska *sk* med det av Gabelsberger strax före sin död (från Heger) nyantagna *tsch*-tecknet (vanliga skriftens *l*). I upplagan av 1855 betecknades det långa svenska *o*-ljudet som tyska *u*, svenska *u* som tyska *ü*, och svenska *y* med ett långt snett utåtdraget bindestreck.

[1] »*Den Tyska Stenografiens Grunddrag, efter Fr. Gabelsbergers Method, tillämpade på Svenska Språket*» af Andreas Huber. Stockholm 1855.

[2] »*Kort lärobok i Svensk Stenografi eller Kortskrifningskonst efter Gabelsbergers system*» af A. Huber. Stockholm 1868. Associations-Tryckeriet.

Dessutom användes en mindre förlängning för att förändra *d* och *m* till resp. *dj* och *mj*.

I upplagan av 1868 tillämpar Huber sävitt möjligt de beslut, som fattats vid allmänna gabelsbergerska stenografmötet i Dresden 1857, och överger första upplagans beteckningar för *u* och *y* (som nu blir = tyska *ü*) samt de märkvärdiga *dj* och *mj*.

Redan 1860 hade emellertid revisorn i kammarkollegium, J. A. Petre, givit ut en ny lärobok,[1] som — utan hänsyn till Dresdenbesluten — alltför slaviskt anslutit sig till Dessaus 1853 offentliggjorda danska översättning. Liksom Hubers utmärker sig även Petres lärobok för omsorgsfullt och vackert graverade ordbilder, men båda ha äldre stenografiska läroböckers vanliga otrevlighet, att den stenografiska texten står skild från den övriga i slutet av boken. Den viktigaste skillnaden mellan dessa båda översättningar är, att Huber betecknar vokalen *o* symboliskt genom sänkning av följande konsonanttecken, samt att Petre använder Hubers *sk* (vanliga skriftens *l*) för *tj*, och saknar särskild beteckning för *sk*.[2]

Hubers och Petres läroböcker torde icke haft något inflytande på utvecklingen av riksdagsstenografien efter nya riksdagsordningens genomförande, då utbildningen av aspiranter till notarieplatserna allmänt skedde efter de av Tesch[3] och Dahlgren[4] uppställda »Tabellerna». Dessa tabeller torde till sitt grundlag ha varit ett direkt arv efter de gamla riddarhusstenograferna. Synnerligen väl valda exempel och utmärkta förkortningar visa också, att författarna varit män, som själva varit med i elden och kunnat stödja sig på både egna och föregångares erfarenheter.

Anmärkningsvärt är att tecknen för *fr* och *gl* samt förstoring av öglorna i *sp*- och *tj*-tecknen för att beteckna *o* och *ö* icke förut kommit till användning i vare sig det tyska originalsystemet eller i några andra översättningar. Visserligen hade metoden att vid *gl* skriva *l*-punkten till vänster flera gånger varit på tal, men först 1902 antagits av de tyska gabelsbergarna, och förekom varken hos Huber, Petre, Dessau eller i finnen Swans första upplaga (se nedan); och vad *fr* beträffar torde Tesch kunna betraktas, som detta

[1] J. A. Petre. »*Försök till Lärobok i Svensk Stenographie eller Snabbskrifningskonst, efter Gabelsbergers och Dessaus stenografiska system.*» Stockholm 1860. Hos A. Bonnier. — Bazaren å Norrbro. Hörbergska boktryckeriet. Lithografieradt hos Salmson.

[2] Han har efter Dessau upptagit tyska *sch*-tecknet även för *sk*, utan att tänka på, att detta endast kan gå för sig i danskan, där *sje*-ljudet knappast förekommer.

[3] Wilhelm Tesch, som några år studerat i Uppsala, var notarie hos andra kammaren 1868—70, men fick sedan anställning vid svenska konsulatet i London, och blev efter återflyttandet till fosterlandet affärsman i Stockholm.

[4] Den framstående geografiske författaren, förre riksbibliotekarien och hedersdoktorn Erik Dahlgren (född 1848) var åren 1871—83 först notarie och sedan förste notarie hos första kammaren, samt utbildade under denna tid ett stort antal riksdagsstenografer.

Alfabet.

Dahlgrens tabeller.

1871.

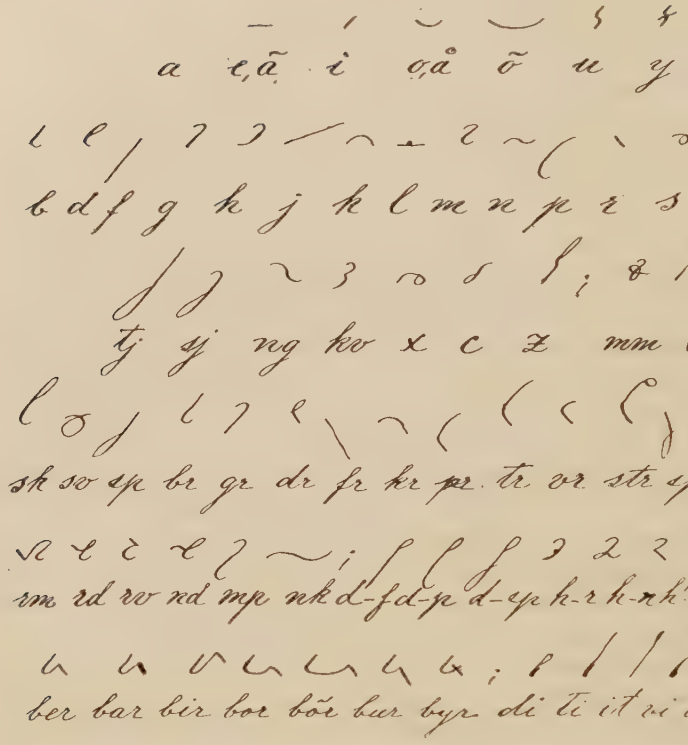

teckens upphovsman, oberoende av att Gabelsberger en gång på 1830-talet förkastat ett förslag (sid. 83) i den riktningen.[1]

[1] Vid allmänna nordiska Gabelsberger-stenografmötena i Köpenhamn 1888 och i Stockholm 1891 gjordes försök att få enhet i de svenska, norska, danska och finska tillämpningarna av Gabelsbergers system, åtminstone vad grundtecknen beträffa. Detta visade sig emellertid omöjligt, beroende på att i de varandra närstående språken dock olikheter finnas, som kräva särskilda beteckningar. För svenskarna och finnarna med samma svenska språk mötte ju inga svårigheter, och även för norrmän och danskar voro skiljaktigheterna mindre, vadan under förhandlingarna det i stort sett blev å ena sidan danskar och norrmän och å andra sidan svenskar och finnar, som stodo emot varandra. Stundom blev striden ganska het, särskilt när det gällde de i dahlgrenska tabellerna införda nyheterna, vilka allmänt antogos ha varit ett »påhitt» av finnarna. När vid ett tillfälle, under mötet i Stockholm 1891 Dessau bland annat sade, att det i Fabritius tidning fanns »*Tegn saa forfaerdelige, att de fik Haarene paa hans Hoved til at rejse sig*», så framhöll Fabritius, att finnarna vid senaste systemrevision hämtat dessa tecken från de dahlgrenska tabellerna, och med anledning härav förklarade Dahlgren, att han ansåg det vara sin plikt mot (den även närvarande) Tesch att frånsäga sig »så väl äran som möjligen motsatsen», då hans tabeller endast vore en utvidgad och föga förändrad upplaga av Teschs; varefter Tesch tillade, att han inte anat att dessa tecken skulle väcka så mycken förargelse, när han för 25 år sedan

De teschska och dahlgrenska tabellerna voro emellertid uteslutande avsedda för blivande riksdagsstenografer, och ingen av dessa synes vid den tiden ha gjort något för att sprida Gabelsbergers system utanför yrkesstenografernas krets.

Den förste, som vände sig till en större allmänhet, var finnen Karl Borgenström (1822—1885), som 1872 började sina rundresor till Sveriges städer, vilka han med kortare avbrott fortsatte till sin död. I augusti 1872 utgav han i Stockholm »*Försök till Lärobok i Stenografi eller kortskrifningskonst för svenska språket, efter Gabelsbergers system, enligt en förkortad och lättfattlig åskådningsmetod till gagn för det uppväxande släktet*», ett arbete, som hur gärna man skulle vilja döma den för konsten så entusiastiske författaren mildare, icke kan betraktas annat än som ett illa utfört plagiat (där till och med tryckfelen fått följa med) av den swanska lärobokens första upplaga.[1]

Trots detta bar Borgenströms verksamhet i vårt land rika frukter, och ännu i den dag som är kan man träffa äldre personer, vilka haft honom att tacka för, att de lärt sig Gabelsbergers system. Det finns ej många större platser i vårt land, där Borgenström ej givit kurser, och redan efter de två första åren räknade han själv över 1,000 elever. Han bildade också de första stenografiska föreningarna i Sverige, nämligen i Uppsala 1875 och i Göteborg 1876.

Göteborgarna synas ha varit särskilt mottagliga för stenografiens välgärningar. Sveriges första stenograftidning[2] »Snabbskriften» utkom därstädes 1878—80, och i december 1882 började den för den stenografiska konstens spridning outtröttligt verksamme handelsskoleföreståndaren Bernander Hansson (sid. 368) ge ut den storartat anlagda tidskriften »Referenten», — med en synnerligen klart och redigt graverad framställning av systemet — som dock efter tre år måste upphöra på grund av de dryga kostnaderna.

Kringresande lärare, varibland C. J. A. Lindblad och N. Ridderborg fortsatte Borgenströms verk, och ett 20-tal gabelsbergerska föreningar bildades i olika delar av landet.

Av stort inflytande på gabelsbergerska systemets utveckling och spridning även i Sverige blev den finske löjtnanten Fabritius 1884 utkomna bearbetning av Swans lärobok, samt den av honom mönstergillt redigerade »*Tidning för Stenografi*».

d. v. s. 1866) börjat använda desamma. Således kan man taga för avgjort, att Tesch varit upphovsmannen till dessa mycket praktiska beteckningssätt, och antagligen likaså till den lilla förändringen av gabelsbergerska *z*-tecknet för att beteckna *tje*-ljudet.

[1] Den finske lektorn J. E. Swan offentliggjorde sin första upplaga 1871 och en andra mycket förbättrad upplaga 1873, vilken senare även spreds i Sverige.

[2] Om man ej räknar den 1876 av Uppsala-föreningen startade mimeografierade »*Stenografisk tidskrift*», som upphörde redan under första året.

Saknaden av en *svensk* lärobok och ett *svenskt* organ gjorde sig dock gällande, och med stor tillfredsställelse hälsades framträdandet 1886 av tidningen »*Sleipner*», vars båda nitiska och oegennyttiga redaktörer Keventer och Helmers i Västervik så att säga övertogo ledningen av den svenska gabelsbergerska skolan. Av största betydelse blev också, att Sleipners redaktion gav ut en lärobok i Gabelsbergers stenografi för självstudium, som 1888 kom ut i sin fjärde upplaga, och där särskilt vokalbeteckningen är enklare än i Dahlgrens tabeller.

Alfabet.

Sleipners lärobok.

1886.

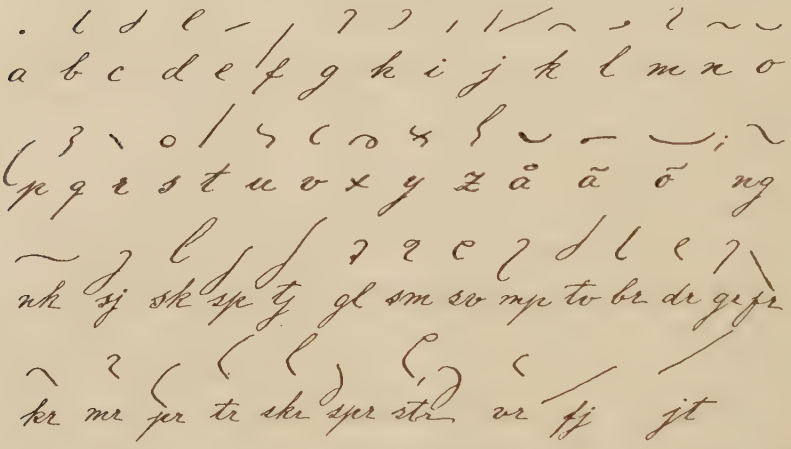

Man stavar enligt regeln »skriv som du hör». *Ä* kan dock, när tydligheten ej därav blir lidande, betecknas som *e*. *I* och *u* betecknas genom att den efterföljande konsonanten höjes vid *i* och sänkes vid *u*. *I* kan även, där så lämpligen ske kan, betecknas medelst partiel tryckning, (sid. 336) och *u* sammansmälter med föregående eller efterföljande konsonant (sid. 336). *Y* kan när ej någon tvetydighet därav uppstår, i likhet med *i*, symboliseras genom efterföljande konsonantteckens höjning. *I* betecknas i början av ord genom ett uppåtdraget streck. Där så ske kan symboliseras *o* eller *å* genom rundning (större sådan för *ö*) av föregående konsonanttecken.

F och *p* skrivas vanligen i början av ord nedifrån uppåt.

Dubbelkonsonanter betecknas i regel enkelt, men kunna vid behov utmärkas, för *r* och *s* genom förstoring; för övriga konsonanter medelst en s. k. fördubblingsögla.

Ändelser utelämnas, då tydligheten ej därav blir lidande. Härtill komma förkortningar för ett 30-tal slutstaveler, lika många förstavelser,[1] samt omkring 150 förkortningar (varav 15 hjälpverb och demonstrativpronomen stå *över* skrivlinjen).

Sammanhängande text.

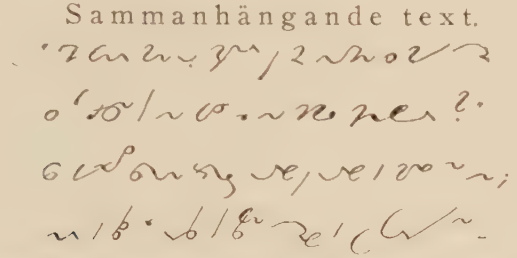

Reproduktion efter »*Fänrik Ståls sägner*» i urval. Autograferade af Bernh. Helmers. Stockholm 1893. Sid. 19.

Överföring.

»Go(d)e vänner, män o(ch) kvinnor, fi(nns) här någon, s(om) mi(g) hör,
S(om) vi(ll) lyssn(a) t(ill) en visa a(v) en gammal granadör?»
Så[1]b(e)gynt(e)s sången, yngling,[2] ord f(ör) ord j(ag) minns (de)n än;
När j(ag) sist (v)a(r) rest t(ill) staden, hörde j(ag) på torget[3] (de)n.

[1] Här är *å*-rundningen så att säga vänd upp och ned. [2] Förkortning eller rättare sagt monogram för *ing*. [3] *j* och *t* sammansmälta.

Den gabelsbergerska förkortningsläran grundar sig på det logiska sammanhanget mellan satsens särskilda delar, och förkortningarna kunna enligt »*Sleipner*» vara antingen formförkortningar eller klangförkortningar.

Med *formförkortningar* förstås sådana, där formella delar av orden (förstavelser och ändelser) utskrivas, med eller utan hjälpbokstäver från stammen. Förstavelser utskrivas *på* skrivlinjen, ändelser över densamma. Även kunna sammansatta ord förkortas genom att såväl förstavelse som ändelse på detta sätt utskrivas.

Med *klangförkortningar* menar man sådana, där »det för örat tydligast framträdande ljudet» betecknas, och återstoden utelämnas, varvid gäller att om början utskrives, detta sker *på* skrivlinjen, om slutet utskrives *över* linjen. Klangförkortning med *u* ställes dock *under* linjen.

Skiljetecken kunna användas, t. ex. ! som titel, ? för ordet »frå-

[1] Omkring hälften av dessa äro rörliga (flyttbara).

Debattskrift.

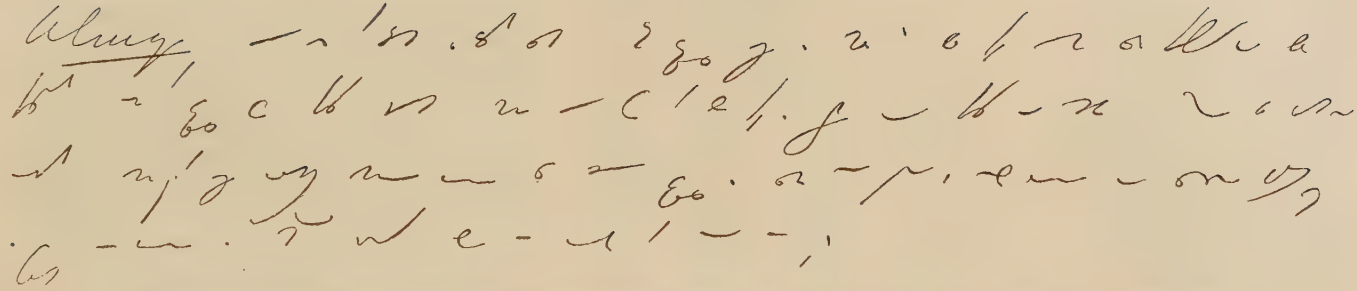

Reproduktion efter riksdagsstenogram av (sedermera riksbibliotekarien) Erik Dahlgren. Första kammaren 1880.

Överföring.

Almq(uist). J(ag) k(an) icke[1] *u(nd)gå*[2] *a(tt) ytterligare*[3] *säg(a): Ut(skottet) upplys(er) sj(älv), a(tt) m(ed)l(en) äro*[4] *del(s) t(ill)komna*[5] *j(en)om sär(skilda) t(ill)skott o(ch) del(s) | test(am)enter(ade). Det*[6]*-är*[4] *icke*[1] *uppl(y)s(t) va(d) test(amentena) in(ne)hå(lla), men j(ag) tro(r) icke*[1] *riksdagen*[7] *tillkommer*[8] *a(tt) d(i)spo(nera)*[9] *ö(ver) test(amenten) o(ch) gåv(or). Ing(en) v(i)ll beg(å) (e)n | orättvisa, men f(ör) a(tt) icke*[1] *(må) ske olikhet mellan länen, så*[10] *h(ar)*[11] *j(ag) uppl(y)s(t), a(tt) samma förhållande*[12] *finn(es) i andr(a) län, o(ch) (det) sakn(ar) billighet(s)grund*[13] *| a(tt) pålägg(a) e(tt) län a(tt) go(tt)göra*[14] *ränt(a), då de*[6] *övrig(a) icke göra*[14] *det.*[6]

[1] Monogram. [2] *u und.* [3] Otydligt. [4] *R* över linjen. [5] *Komna* = komma-tecken. [6] *E* över linjen. [7] *D* över linjen. [8] *Kommer* = komma-tecken. [9] Uppstrecket i *d* har icke riktigt kommit fram. [10] Rundningen efter s = å. [11] *har* = förminskat h över linjen. [12] *h* över linjen. [13] Förlängt *g* (= gr) under linjen. [14] *göra* = *ö* över linjen.

ga», : för »sade» eller »sagt», = för att angiva, att ett eller flera ord böra upprepas, eller att slutet av en allmänt bekant mening utelämnats. Även en del matematiska beteckningar användas t. ex. + = mer, — = mindre, ++ = mer och mer, +— = mer och mindre, > = större än, > = mindre än o. s. v.

De svenska gabelsbergerska riksdagsstenograferna torde i almänhet icke ha bekymrat sig om den tyska gabelsbergerska debattskriftens många detaljbestämmelser utan nöjt sig med dessa enkla grundregler för bildandet av sådana fria förkortningar, som kunde behövas vid sidan av de omkring 300 fasta förkortningar, som funnos upptagna i Dahlgrens tabeller.

Utan någon som helst kamp hade Gabelsbergers system trängt ut de geometriska systemen och blivit allenahärskande, icke blott inom riksdagens kansli utan även inom hela landet, där stenografi över huvud taget förekommit.

De svenska översättningarna torde också så småningom ha så väl anpassats efter språkets egenheter, att de blivit fullt likställda med originalsystemet, vad såväl förtjänster som brister beträffa.

Det såg ut som om Gabelsbergers system skulle förbli svenskt enhetssystem.

Men i ett avseende brast det dock. Sammanhållningen de svenska gabelsbergarna emellan var dålig, och att det lilla Västervik var utgivningsplats för det ledande organet kunde ej vara till fördel.

I början av 1880-talet hade också ett annat kursivt tyskt system — Arends' — överförts till Sverige, och dess anhängare satt i gång en synnerligen energisk och målmedveten från Uppsala och Stockholm ledd propaganda för sitt system.

Det dröjde ej heller länge förrän arendsianerna, sedan flera av dem bevisat, att även deras system var användbart som debattskrift, under slagorden, »ingen tryckning och inga stympningar» allt mer och mer började vinna terräng på gabelsbergarnas bekostnad.

Att det skulle gå så torde dock till stor del ha berott på, att de gabelsbergerska riksdagsstenograferna föga intresserade sig för systemets allmännare spridning,[1] under det att de nyblivna arendsska riksdagsstenograferna med ungdomlig entusiasm ställde sig i spetsen för den arendsska propagandan, som särskilt vände sig till den studerande ungdomen.

[1] Flera av dem hade också redan vid denna tid hunnit till sådan ställning i egenskap av statens tjänstemän, att de icke hade tid ägna sig åt någon propaganda för Gabelsbergers system. Man behöver blott tänka på Lars Åkerhielm (presidenten), Krusenstjerna (generalpostdirektören) Printzsköld (riksmarskalken), Ramstedt (överståthållaren), Dahlgren (riksbibliotekarien), Thollander (justitierådet) och Rydin (generaltelegrafdirektören).

När äntligen gabelsbergarna vaknade till insikt om, hur farlig den arendsska konkurrensen verkligen var, och 1889 på initiativ av L. Kraepelin och H. J. Modigh bildade svenska Gabelsberger-stenografföreningen, *då var det redan för sent.*

Ej ens Elmquist,[1] som — efter att förut i Uppsala energiskt ha kämpat mot arendsianerna — åren 1895—97 övertagit redaktörskapet för Sleipner, förmådde härvidlag åstadkomma någon ändring, och detta så mycket mindre, som en ny konkurrent uppstått i Melins »*Förenklade snabbskrift*».

Gabelsbergers system gick allt mer och mer tillbaka. Föreningarna avsomnade den ena efter den andra, 1899 upphörde Sleipner att utkomma, vid tiden för sekelskiftet kunde man ej längre få några svenska gabelsbergerska läroböcker, och inom riksdagens kansli fylldes vakanserna efter avgångna gabelsbergare — de två sista gabelsbergerska riksdagsstenograferna föllo 1926 för åldersgränsen — så småningom av arendsianer eller melinare.[2]

Ett aktningsvärt försök att få det gamla ärorika gabelsbergerska systemet att återigen leva upp gjordes 1910, då en entusiastisk gabelsbergare, boktryckaren Rydahl i Stockholm, tog initiativet till bildandet av en ny förening — »Stenografföreningen Gabelsberger i Stockholm» — samt några år senare (1914) tillsammans med den i Stockholm bosatte tyske undersåten Hugo Link startade »*Stenografen*», som Rydahl, sedan Link vid krigsutbrottet lämnat Sverige för att offra sitt liv för fosterlandet, ensam fortsatte — de sista årgångarna dock ofullständiga — ända till 1919.[3]

Sedan dess har det varit tyst om Gabelsbergers system i Sverige, ehuru de svenska stenograferna oberoende av system aldrig skola glömma av vilken oerhörd betydelse Gabelsbergers skapelse varit för den stenografiska konstens utveckling även i *vårt* land, där det var *hans* system som trängde ut de äldre geometriska, och där *alla* nuvarande system mer eller mindre använda *hans* tecken.

Visserligen var det sekelgamla gabelsbergerska systemet ursprungligen skapat med tanke endast på att göra det möjligt att upptaga bayerska lantdagens förhandlingar, och fyller icke nutidens krav på en lättlärd och mera allmänt användbar snabbskrift;

[1] Senare statsråd m. m. och nu överståthållare i Stockholm.

[2] Sekreterarna — d. v. s. cheferna för resp. kanslier — i båda kamrarna, Per Cronvall och G. H. Berggren, äro dock båda gabelsbergare, som ännu i den dag som är använda detta system för sina anteckningar.

[3] I sista årgången använder Rydahl en beteckning för *a* i slutet av ord, som veterligen ingen annan kommit att tänka på. Att i en svensk stenografi, där *a* förekommer så ofta, i slutet av ord beteckna denna vokal bokstavligt medelst Gabelsbergers nedåtvända punkt kunde ej vara lämpligt, varför också de svenska gabelsbergarna i allmänhet skrivit *a* = *e* (*ä*). I stället skilde nu Rydahl *a* från *e* genom att till *e*-strecket foga en liten utböjning i samma riktning som *a*-punkten skulle ha skrivits.

men i alla fall kan man ej annat än stå undrande och spörjande huru detsamma kunnat *så fort och helt* försvinna från vårt land. Och detta så mycket mer, när man betänker, hurusom i Tyskland och Österrike det gabelsbergerska systemet in i det sista varit det mest spridda och använda och nu bildar stommen till det tvångsinförda enhetssystemet, samt hur det under fri tävlan med andra system ännu är allenahärskande — eller åtminstone i det närmaste så — i Norge, Finland, Grekland och de flesta slaviska länder, i Danmark tävlar med Worms system om att vara det mest spridda och även i Italien på befallning av Mussolini blivit enhetssystem.

TAUBE.
1867.

Hovmarskalken och ståthållaren på Stockholms slott, greve Gustaf *Taube* (1796—1872), var den som kan sägas ha avslutat den »geometriska» perioden i den svenska stenografiens historia.

Hans lärobok[1] — i fråga om omfånget ett svenskt motstycke till Gabelsbergers stora »*Anleitung zur deutschen Rede-Zeichen-Kunst*» — omfattar 268 sidor i stort folioformat varav 92 graverade.

I ett förord framdrager Taube sina skäl för att stavningen bör ske enligt den fonetiska principen, för att uteslutningar äro nödvändiga, samt för att ett stenografiskt system bör vara självständigt bildat efter det språks egendomligheter och skaplynne, för vilket det är ämnat att tillämpas, och därför också att intet system — hur fullkomligt det än må vara för *ett* språk — kan vara i allo lika passande för ett annat.

Efter »otaliga» försök med olika streckformer har Taube kommit till den uppfattningen att: 1. Samma tidsvärde kan åsättas varje streck utan avseende på dess olika längd; 2. ett strecks tidsvärde är beroende av dess riktning; 3. vid förändring av riktning tillkommer däremot alltid en tidsförlust, vilken ökas ju mer avvikande den nya riktningen är; 4. ett kroklinjigt streck erfordrar 1:66666 gånger så långt tid att draga, som ett rätlinjigt, och dess tidsvärde är 0,33333 gånger större än den största tidsförlust av ett avbrott mellan två i olika riktning förenade tecken. Härav inses, vad även de gjorda försöken tydligen bestyrkt, att *öglade tecken och s. k. binde-*

[1] *Lärobok i Kortskrifningskonst af G. Taube.* Stockholm 1867. Tryckt hos C. M. Thimgren.

öglor långtifrån befordra utan tvärtom motverka skrivhastigheten.[1] 5. I överensstämmelse med vad som sägs i punkt 1, har en fjärdedels cirkelbåge samma tidsvärde som en sådan utan avbrott fortsättande till större cirkelbåge. 6. Tidsförlusten av ett lyftande av pennan är större än tidsåtgången för en kroklinjes dragning. Härav följer, att förening av flera ords beteckning utan uppehåll, såsom det emellanåt sker i tal, är *särdeles fördelaktig för skrivhastigheten.*[1]

Med stöd av de hastighetsvärden till vilka Taube kommit under sina försök, har han ansett sig kunna matematiskt värdesätta olika systems snabbskrivenhet.

Den historiska avdelningen i läroboken upptager 42 trycksidor och 16 graverade — med 22 noggrant utförda alfabet — och visar att Taube icke blott grundligt gått igenom Gabelsbergers och Stolzes historiska inledningar och framför allt Lewis' »*Historical account of Short-Hand*», utan även att han själv innehaft och studerat flera äldre stenografiska läroböcker.

Mycket märkvärdigt är emellertid att Taube icke tycks riktigt ha förstått betydelsen av Gabelsbergers framträdande, ty den kursiva principen ägnar han föga intresse. Han förklarar utan vidare: »tyvärr har Gabelsberger och hans anhängare påtagligen saknat all kännedom om de lagar, av vilka skrivhastigheten beror, och, som flera av hans föregångare, antagit att till denna hastighet bidroge tecknens lutande riktning, och dessas så beskaffade former». Men icke blott kursiva system äro utsatta för Taubes kritik. Om Pitman säger han: »att rättskrivningen (han torde mena att skilja på tecken med och utan tryckning) är alltför mycket beroende av pennans och bläckets beskaffenhet, och att systemet hvarken tillfredsställer behofvet för korrespondance eller snabbskrifning».

Det är lätt att kritisera, men att själv göra något bättre är en annan sak; och något steg framåt i de »geometriska» systemens utveckling blev icke Taubes »kortskrivningskonst».

Som synes möta vi även här ett vokalskrivande system, där alla vokaltecknen, utom de små raka strecken, ligga i vågrät riktning, under det att konsonanttecknen bestå av raka streck eller upprättstående båg-tecken. Någon principiell skillnad i storlek på vokaltecken och konsonanttecken, som hos Conen de Prépéan, finns däremot icke.

Vad som emellertid mest förvånar i detta system, är att flera tecken skrivas från höger till vänster eller i lodrät riktning uppåt (punkterna, som i alfabetet tillfogas tecknen, angiva *början* av desamma). Detta måste ju leda till högst märkvärdiga och svårskriv-

[1] Kursiverat av Taube.

Alfabet.

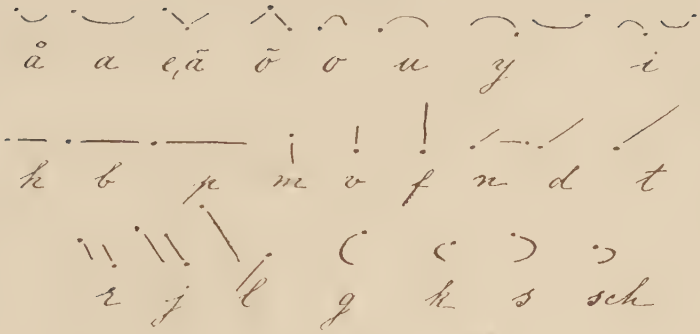

na ordbilder, och man har svårt att förstå hur Taube, som ju sett så många andra system, kunnat komma på en sådan idé.

De många »reservtecknen» (hjälptecknen) och möjligheterna att skriva tecknen i olika riktningar kräva flera ganska invecklade regler, ehuru det i de flesta fall överlämnas åt den som skriver att själv välja den bekvämaste möjligheten. De konsonantsammansättningar, som icke ha särskilda tecken, bildas regelrätt genom sammanskrivning av resp. enkla tecken på naturligaste sätt.

Taube indelar sina förkortningar i sigler, noter och monogram, men hans definitioner på dessa äro mycket oklara. Till »noter» räknar han dock de mera godtyckligt bildade förkortningarna samt som monogram begynnelsetecken från två ord skrivna det ena över det andra. Av i läroboken upptagna förkortningar utgöra 80 sigler, 130 noter och 35 monogram. De obetonade ändelserna *a e ä o å u an en on un om et else ing ung* och *het* samt i vissa fall efterljudande *d* och *t* uteslutas.

Sammanhängande text.

Reproduktion efter Taubes *Lärobok i Kortskrivningskonst.* Pl. XIV. 35.

Överföring.

Den[1] *blin(da)*[2] *trons rustn(ing) f(ör)råstar åm den tv(i)ng(as) ut(an) p(å) först(åndets) vet(en)sk(ap)lig(a)*[3] *bekläd(nad). D(et-*

ta)[4] *inträff(a)r*[5] *ej blo(tt) i*[6] *r(e)lisjöst h(ä)ns(ende), ut(an) äv(en) i politisk(t) och*[7] *a(lla) an(d)r(a) f(ör)h(ållanden) d(e)r f(ör)sök jör(as), a(tt) anv(ä)n(da) mak(t)språk*[8] *t(ill) b(e)tv(ingande) av person(e)rs*[9] *inr(e) ö(ver)tyg(else).*

[1] Bitecknet för *n* skrivet framifrån d. v. s. = *h*. [2] *I* övergår till ögla. [3] *-lig* = bitecknet för *i*. [4] *D* är förkortning för både *de, det, detta* och *dag*. [5] Bitecknet för *i* och bitecknet för första *r*. [6] Ensamt *i* skrives = *o* d. v. s. från vänster till höger. [7] *Och* = *å*. [8] Öglan mellan *a* och *k* endast för förbindnings skull. [9] Här står *o* på kant, d. v. s. är rörligt à la Duployé.

Taube slutar »den egentliga läroboken» sålunda:

»Personer finnas, hvilkas tunga kan slamra i munnen, likt lärkans vingar i luften, och som derjemte hafva en beundransvärdt koncentrerad luftsamling i lungorna. Att ordagrannt uppteckna sådana talares yttranden blir mången gång omöjligt för hvilken kortskrifvare som helst och efter hvilket system som helst; i synnerhet som sådana personer ofta con amore begagna förenämnda naturgåfvor.»

Som ytterligare medel för att hjälpa sig i sådana fall och på samma gång »lindra skrifmödan», föreslår han att »kortskrifvaren» allt efter behov utelämnar »senare tecken i ord, och med punkter tillkännagifver antalet af ord, som han nödgas helt och hållet utesluta».

Taubes system sägs ha haft en del anhängare i Uppsala, ehuru inga bestämda uppgifter härom föreligga. I varje fall var detsamma, trots allt arbete uppfinnaren nedlagt, ännu mindre än Silfverstolpes och de andra svenska geometriska systemen mäktigt att hämma frammarschen av den kursiva gabelsbergerska stenografien, som redan då Taubes system offentliggjordes börjat spridas inom olika delar av landet.

STOLZE.
1870 (1885).

I Hamburg offentliggjordes 1885 en översättning av Stolzes system till svenska språket under titeln »*Vägledning i den Stolzeska Stenografien av Eug. Liebich*», tryckt såsom manuskript hos P. Ch. Martens.

Liebich säger i sitt förord bland annat »under sådana omständigheter (den stora spridningen av Stolzes system i Tyskland) är det väl af någon vigt äfven göra de skandinaviska länderna detta Mästarens verk tillgängligt, och då författaren af det föreliggande lilla verket, ytterligare tillskyndadt genom sin sysselsättning med de nordiska rikenas språk och samhälleliga utveckling, har han trott sig böra fullfölja denna uppgift, warföre han måhända borde

få göra sig ett visst hopp om ett välvilligt beaktande af sitt arbete, så mycket mera som det varit hans bemödande att få tillämpa några till en del nya synpunkter till båda språkens säregna skaplynne.»

Med detta sista uttalande avser översättaren — som han själv säger — det sätt varpå han behandlat halvvokalen *j*, »hwilken rätt ofta förekommer efter så godt som alla medljud», konsonantsammansättningarnas behandling enligt deras natur och förekomst, beteckningen av *e* och *ä* samt *a* och *å* efter den beprövade stolzeska grundsatsen »besläktade ljud få besläktade tecken», samt att han givit »mindre hanterliga drag» för de mera sällsynta eller mera sammansatta ljuden o. s. v.

»Allt detta är — säger översättaren — tillkommet liksom flera andra bestämmelser i de föreliggande bladen genom att iakttaga och utröna deras ymnighetsvärde och inbördes förhållande.»

Mycket — ej minst grupperingen i den symboliska vokalbeteckningen — tyder också på att Liebich icke slaviskt följt det tyska originalet (sid. 114) utan verkligen målmedvetet sökt taga hänsyn till svenska språkets egenheter. Att han *icke* sett den amnellska översättningen (sid. 349) av Stolzes system kan tagas för givet.

Om Liebichs person har ingenting annat kunnat utrönas, än vad

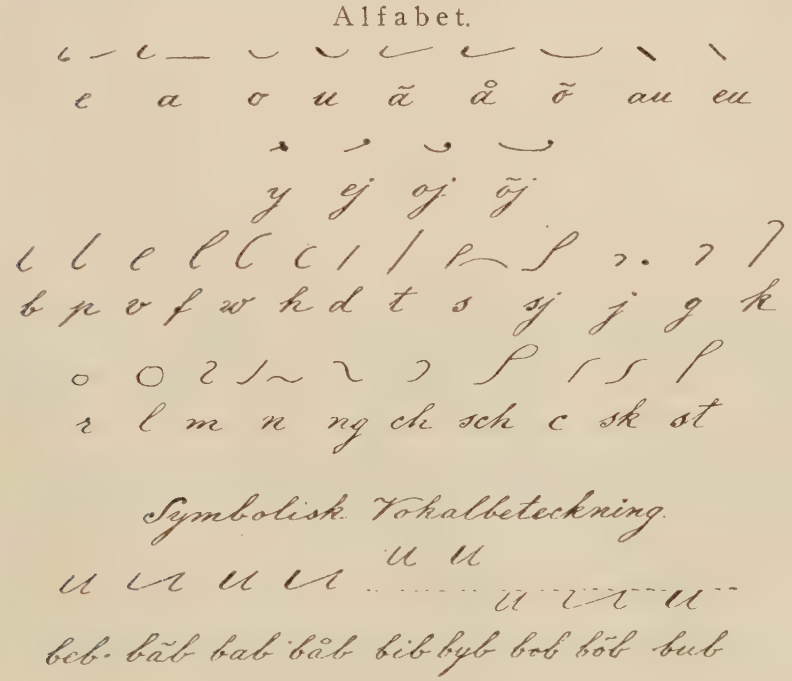

som framgår av den av honom själv lämnade uppgiften (här ovan), att han sysslat med de nordiska ländernas språk och samhälleliga utveckling.[1]

Vokalschemat här ovan gäller endast för »huvudstavelser» (stamstavelser); i »sidostavelser» (bistavelser) även i början av ord överföres den symboliska vokalbeteckningen till *efterföljande* konsonanttecken, ehuru härvidlag ganska stor godtycklighet gör sig gällande. För- och efterkonsonanter särskiljas icke som i originalsystemet genom olika storlekar.

D skrives uppåt efter *e a* eller *o*, och *s* erhålles efter tecken, som sluta med uppåtvänd båge, genom en tillbakaböjning. Vid beteckning av ändelser användas för *e* och *a* de raka strecken.

Dessutom tillkomma särskilda beteckningar för 30 ändelser och 48 förstavelser samt 130 ordförkortningar.

Sammanhängande text.

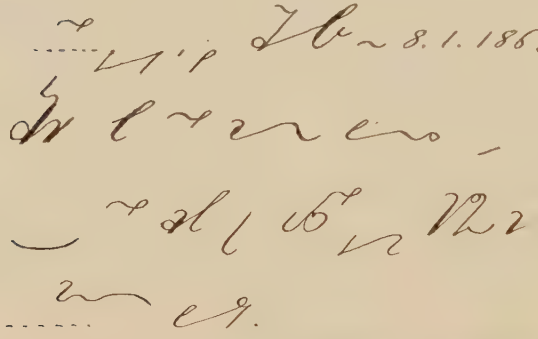

Kopia efter Liebichs *»Vägledning i den Stolzeska Stenografien»*.

Överföring.

(Ha)ns död, so(m) inträffade (de)n 8. 1. 1867, (bl)ef djupt[1] */ beklagad af (ha)ns många vänner*[2] *o(ch) anhöriga, so(m) reste*[3] */ ö(fver) (ha)ns graf på*[4] *Berlins Domkyrko gård en ståtlig*[5] */ minnes*[6] *vård.*

[1] *J* = symboliserat *i*, *u* = sänkningen av *p* med tryckning. [2] Här användes det tyska *v* i stället för *w*, som ju varit lämpligare. [3] Bitecknet för ändelse-*e*. [4] Här står egentligen *po*. [5] uppåtdraget *t*, inlagt i *d*'s bindestreck. [6] Bitecknet för *s*.

Långt innan Liebichs översättning såg dagen, hade emellertid en ung tjänsteman i Stockholm, jur. kand. Carl Filip *Amnell*

[1] Den dåliga svenskan i Liebichs lärobok tyder på att han icke varit fullt hemma i språket.

(1839—1897) lärt sig Stolzes tyska system, samt 1873 blivit antagen som notarie i riksdagens andra kammare.

Amnell var en tystlåten enstöring, som varken talade om sig själv eller sitt system, och det enda man vet är, att han under 1870-talet undervisade en del kamrater i »verken», av vilka 4 eller 5 också antogos som stenografer i andra kammaren (i första kammaren ville man på den tiden endast ha gabelsbergare).

Amnell lämnade sin kontrollnotariebefattning under pågående riksdag 1888,[1] och den siste stolzeanen, Lilliesköld, slutade 1893.

Någon lärobok eller några tabeller sådana, som Tesch och Dahlgren använt för Gabelsbergers system, torde Amnell icke ha haft, och veterligen finnas ej heller några anteckningar av honom.

Det enda spår av systemet, som funnits, är ett stenogramhäfte i stolzesk skrift som Conrad Lundgren lämnat efter sig och av fru Jetta Lundgren välvilligt ställts till författarens förfogande.

Häftet hade ingen anteckning om vem stenografen varit (det antages dock vara antingen Amnell själv eller Lilliesköld), eller till vilken riksdag det hört.

Tack vare namnen på de talare, som förekommo i stenogramhäftet, samt dessas ordningsföljd, blev det emellertid ganska lätt att med hjälp av riksdagens tryckta protokoll fastställa, att det gällde ett sammanträde i andra kammaren, f. m. den 8. mars 1879.

En granskning av dessa stenogram ger vid handen, att Amnell i sin överföring av Stolzes system mera slaviskt än Liebich följer originalet. Han går till och med så långt i sin pietet för Stolze, att han t. ex. betecknar *icke* med *n* i överensstämmelse med det tyska *nicht, upp* med *au* i överensstämmelse med det tyska *auf* o. s. v.

Sedan Amnell avgått kommo inga flera stolzeaner in i riksdagens kansli, och något försök att sprida den amnellska översättningen utanför riksdagsstenografernas krets har man icke hört talas om. Ej heller synes den liebichska »*Vägledningen*», som aldrig lär ha utlämnats till boklådorna, lyckats vinna något nämnvärt antal anhängare för den stolzeska stenografien, vilkens tillvaro i Sverige långt före sekelskiftet var »ett minne blott».

Det inflytande, som de stolzeska principerna utan tvivel haft på den svenska stenografiens senare utveckling, kom direkt, tack vare intresserade svenska stenografers teoretiska studier av Stolzes tyska system. På den vägen har Stolzes anda även i vårt land påverkat systemuppfinnare och systemförbättrare i riktning mot

[1] En egendomlig tillfällighet gjorde, att just arendsianernas främste man, Conrad Lundgren, skulle till följd av Amnells avgång avancera från kanslist till notarie.

större regelbundenhet i systembyggnaden och mera noggrannhet i beteckningen.

Debattskrift.

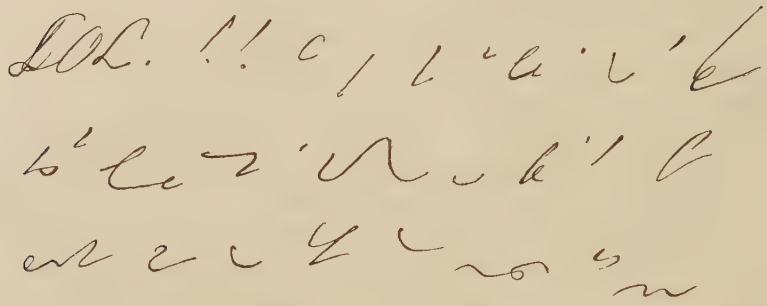

Reproduktion efter stolzeskt stenogram från ett sammanträde i andra kammaren, riksdagen 1879.

Överföring.

L(iss) O(lof) L(arsson): Herr talman! Mina Herrar! (Jag) hade då (den nu föredragna) pu(nkten) var f(ör)e i utskottet[1] *icke*[2] *t(ill)-fä(lle) | (att) der vara (tillstädes) (till)fö(ljd) a(f) sam(manträde)*[3] *i bank(en), o(ch) (jag har) derför*[4] *icke fått | rese(rvera)-mej mo(t)*[5] *utskottets h(em)stä(llan), skulle*[1] *(a)nnars a(f)g(ivit) (en) s(åda)n.*

[1] Förkortning. [2] = *n* (från tyska *nicht*). [3] Bitecknet för *s* sammansmält med *m* (i hastigheten förvanskat). [4] *D* för stort, *f* för litet. [5] Slarvigt *o*.

ARENDS (BERGSTEN).

1880.

Den svenska arendsska stenografien räknar sitt upphov från hösten 1877, då den förutvarande gabelsbergaren och kännaren av Stolzes system, Erik *Bergsten*[1] genom från Tyskland återkommen ung student fick höra talas om Arends' system, och fattade beslutet att — i hopp att kunna bemöta detsamma — jämföra det med de två äldre för honom bekanta systemen. Provet utföll emel-

[1] Efter avlagd folkskolelärareexamen i Uppsala 1875 blev Bergsten (1854—1921) övningslärare därstädes, samt 1885 föreståndare för Finspongs folkskolor. Efter förflyttningen till Finspong kunde han ej i samma utsträckning som förut arbeta för den arendsska stenografiens spridning, men hans intresse för konsten och systemet var lika stor, och inriktade sig särskilt på systemrevisionsfrågor, vilka slutligen ledde till offentliggörande av den s. k. *Pilskriften* (sid. 407).

lertid så, att han fann Arends' system vara att föredraga så väl i teoretiskt som praktiskt hänseende.

Redan 1878 började den nyblivne arendsianen arbeta på att överföra systemet till svenska, och höstterminen samma år undervisade han studenter i Uppsala med hjälp av ett provisoriskt undervisningshäfte (utan författarnamn) på 8 tryckta och 6 autograferade sidor och med titeln »*Ledtråd i stenografi eller Kortskrift efter Leopold A. F. Arends' system*». År 1879 skrev han till Arends och frågade, om han kunde få översätta systemet, på vilket Arends svarade med att erbjuda sin medverkan, ett samarbete som gick så till, att Bergsten sände Arends sina förslag lektion efter lektion; och först hösten 1880 kunde den svenska översättningen börja tryckas.

Det provisoriska utkastet var i flera avseenden enklare än den senare läroboken, beroende på, att Arends motsatte sig alla avvikelser från originalsystemet.[1] Den bergstenska läroboken blev därföre också — ehuru författaren utan tvivel nedlagt mycket arbete på reglernas omformande och valet av exempel — vad själva systemet beträffar, en ganska slavisk kopia av det tyska systemet.

Nya upplagor utkommo 1884, 1887 och 1890, alla liksom den första[2] under titeln »*Leopold Arends' rationela Stenografi eller Kortskrift*» av E. Bergsten, Stockholm, C. A. V. Lundholms förlag. I andra upplagan var lärostoffet uppdelat i 8 lektioner mot 5 i den första. Tredje upplagan (1887), omfattande 52 trycksidor och 44 autograferade, var betydligt utökad genom tillägg av ett stort antal läs- och skrivövningar, avsedda att steg för steg innöta systemets teori. Dessutom hade nya tecken införts för *c* och *z*, samt den ursprungliga beteckningen för *mal* borttagits.

Redan i mars 1881 bildades den första arendsska stenografföreningen i Uppsala, där även året därpå det på den stenografiska konstens utveckling i vårt land så inflytelserika arendsska organet »*Hermes*» såg dagen.

Arends fick således uppleva att en tidning i hans system kom ut i Sverige, men redan första numret 1883 hade att meddela hans död den 22. december 1882.

Hermes' förste redaktör O. E. Lindberg (senare professor i semitiska språk vid Göteborgs högskola) blev redan hösten 1882 förhindrad fortsätta, varefter Bergsten själv övertog redaktörskapet och behöll detsamma under tre år.

Till en början tycks förhållandet mellan gabelsbergarna och den

---

[1] Bergsten i Hermes 1906. Sid. 211.
[2] I första upplagan står dock Leopold A. F. Arends, och »rationella» stavat med två *l*.

nykomne konkurrenten ha varit gott, och hälsningstelegram växlades mellan de gabelsbergerska och arendsska föreningarna; men snart tog detta slut, och Uppsala blev platsen för häftiga systemstrider.

Arends system började snart vinna terräng. Under året 1884 uppskattade *Hermes* antalet nytillkomna anhängare till omkring 500,[1] och vid årsskiftet 1884—85 funnos redan 10 arendsska föreningar i Sverige, varav tre i Uppsala: Uppsala stenografiska förening, skolföreningen Iris samt damföreningen Aurora.

På initiativ av den unge studenten Conrad Lundgren och några hans kamrater bildades 1885 »*Svenska stenografförbundet*[2] (Arends' system)».

Som medlemmar i denna sammanslutning verkade med stor entusiasm en grupp unga Uppsalastudenter — förutom Conrad Lundgren (1866—1918),[3] bl. a. Sam Clason (1867—1925),[4] Allan Cederborg[5] och Robert Mörner[6] — efter Bergstens avflyttning från Uppsala med stor framgång för den arendsska stenografiens spridning i vårt land; och sedan Lundgren redan 1886 med heder bestått provet för tillsättandet av stenografer i båda kamrarna, John Olsson[7] 1887 blivit notarie i andra kammaren, och slutligen 1888 tre arendsianer — Clason, Johansson och Lundgren — blivit notarier i andra kammaren,[8] kunde man förutse, att kampen mellan de svenska gabelsbergarna och arendsianerna skulle sluta i en seger för de senare.

Allt eftersom Arends' system fick en större spridning gjorde sig behovet av en enklare lärobok mera gällande. Bergsten själv hade också gjort försök i den riktningen, men först när Conrad Lundgren — som mer än översättaren kände sig oförhindrad att vidtaga förenklingar — på uppdrag av Bergsten omarbetade dennes s. k. gottköpsupplaga, fingo de svenska arendsianerna en lärobok, som lämpade sig för en större allmänhet. Titeln på denna lärobok, som utgavs på Svenska stenografförbundets förlag var till en början

---

[1] Hermes 1885 sid. 3.

[2] Till en början ledde denna benämning till att uttalanden av »Svenska stenografförbundet» i vissa sammanhang kunde av utomstående uppfattas som kommande från ett opartiskt intersystemalt förbund, och ibland vara till fördel för arendsianerna; under det att senare då Melins system blivit det i vårt land mest kända, förhållandet blev omvänt, i det att *då* reklamen för »Svenska stenografförbundet» ej sällan kom Melins system tillgodo.

[3] Senare tjänsteman i Kungl. Telegrafstyrelsen.

[4] Senare framstående politiker, statsråd och riksarkivarie.

[5] Senare bl. a. under flera år en högt värderad ordförande i Stockholms stadsfullmäktige.

[6] Greve Mörner var först militär, men intresserade sig sedan för folkuppfostran och blev folkhögskolerektor.

[7] Senare v. häradshövding och riksdagsman, samt nu framstående godsägare i Skåne.

[8] Ännu större hade arendsianernas framgångar varit, om vederbörande i första kammaren icke i det längsta hållit på att endast antaga gabelsbergare.

»*Lärobok i Leopold A. F. Arends' stenografi eller kortskrift av E. Bergsten, utgiven av Conrad Lundgren*», men på uppmaning av Bergsten borttogs dennes namn från och med fjärde upplagan. Den lundgrenska läroboken kom sedan ut i nya upplagor med korta mellanrum (16. upplagan 1917), samt 1928 en 17. upplaga utgiven av fru Jetta Lundgren.[1]

Det svenska arendsska systemet hade emellertid icke under alla dessa år stått stilla i sin utveckling. Man insåg snart det önskvärda uti att få bort en del tecken, regler och undantag, som följt med från det tyska originalet, men som voro överflödiga för det svenska språket; och med stöd av föregående frekvensundersökningar gjordes vid årsskiftet 1890—91 en första revision.

Bland förenklingar som vidtogos, finner man: diftongtecknen för *ej eu au* samt de särskilda beteckningarna för *dej döj daj doj dau dröj* o. s. v. (se sid. 142) ha strukits; reglerna för användningen av de uppåtdragna *d* och *t*-tecknen ha förenklats; huvudtecknet för *s* användes endast framför *ng gn nk nd* etc.; beteckningen för *ön* efter nedåtskriven konsonant är borttagen och lika så våg-tecknet för *n*; utböjning användes endast för att beteckna *-in*» och slutligen har såväl *l*-regeln som i ännu högre grad *v*-regeln förenklats.

Slutgiltig blev dock icke denna ganska genomgripande revision, utan med kortare eller längre avbrott har systemet underkastats ytterligare förändringar, alla gående ut på att göra det lämpat för en större allmänhet.

Revisionerna av 1894—95 omfattade icke införandet av något nytt, utan endast borttagandet av en del regler och beteckningssätt, som enligt frekvensundersökningarna visat sig onödiga. Bland annat, som borttogs, var undantagsbestämmelserna för *ft* och *ärn* samt för huvudtecknen för *k* och *st* inuti ord.

Arendsianerna själva ansågo sig genom dessa båda revisioner ha minskat den ursprungliga regelapparaten med två femtedelar. Men den stora allmänhetens krav på ett *ännu enklare* system, och väl även konkurrensen med Melins »*Förenklad snabbskrift*» gjorde, att de ledande arendsianerna ej stannade vid detta, utan fortsatte med försöken att ytterligare förenkla.

Efter många års grundliga förarbeten och med stöd av ytterligare frekvensundersökningar, samt materiel som ställts till förfogande av systemets svenske fader, företogs 1911 en som det antogs sista revision, därvid flera av ändringarna redan förut prö-

[1] Fru Lundgren hade förut utgivit A. B. C.-bok i Arends' stenografi, samt 1922 en illustrerad sådan tillsammans med Emmy Norman, där ytterligare förenklingar införts, vilka dock ej alla godtagits av förbundet.

vats vid undervisningskurser och även kommit till användning i praktiken.

Dessa ändringar bestodo huvudsakligen i att de äldre huvudtecknen för *s* och *h* borttogos, och likaså den gamla regeln för *m* + vokal + *l*, samt att nya tecken infördes för *fl* och *nk*. Dessa förenklingar voro genomförda i 15. och 16. upplagorna av Lundgrens lärobok. Även den 1928 av fru Lundgren utgivna, av förbundet auktoriserade, 17. upplagan av läroboken anslöt sig i det närmaste till systemformen av 1911. Endast ändelserna *-ad, -at* och *-it* efter uppåtskrivet *d* eller *t* skrivas på annat sätt, ett nytt fonetiskt tecken (förstorat och något sänkt *s*) har införts för *-sion* och *-tion* och streck-*s* i förbindelsen *sk* har flyttats från mitten av stapeln till dess övre spets.

Anmärkningsvärt är att de svenska arendsianerna, vilka utan tvivel även påverkats av de tyska arendsianernas förenklingssträvanden, dock icke följt dessa i fråga om den viktiga förändringen, att låta det på förslag av Matschenz införda bitecknet för *l* byta plats med bitecknet för *k;* ej heller accepterat den nya tyska enhetliga beteckningen för *ng*.

De uppåtdragna bitecknen för *d* och *t* skrivas i samma riktning som den föregående vokalen. *R*-punkten skrives framför begynnelse *-a ä* eller *ö* åt höger eljest åt vänster (vid *rå* efter konsonantstapel utskrives icke punkten utan *r* betecknas genom att *å* korsar stapelns fot). Framför *i* och *y* skrives *h*-haken fristående.

Bitecknet för *l* användes inuti och i slutet av ord efter konsonant och obetonad vokal samt i orden *all eller;* bitecknet för *g* i slutet av ord samt före ändelserna *-er -lig* och *-lighet; gd* och *gt* äro bildade av bitecknet för *g* samt ett *d* eller *t* i vågrät riktning; bitecknet för *k* användes inuti och i slutet av ord; bitecknet för *j* inuti och i slutet av ord samt i orden *jag jäm-* och sammansmälter med föregående konsonant. För *s* finnas två (3) tecken: »runda *s*» och »streck-*s*». I början av ord användes streck-*s* i alla konsonantsammansättningar utom *sn sl* och *sm*, där runda *s* i något förminskad form användes. *S* i förbindelse med vokal i början av ord betecknas genom streck-*s* i olika längd, riktning och läge. Av dessa former kunna de lutande användas även inuti ord. Efter *s* med vokal skrives *d* nedåt. Inuti och i slutet av ord användes runda *s*, utom i *sk* efter konsonant samt då *s* är en ändelse, i vilka fall streck-*s* användes. Streck-*s* sammansmälter med ett föregående *a o u e* och *i* samt skrives lutande efter *gd* och *gt*.

Sj-tecknet användes vanligen som tecken för hela *sje*-ljudet (utom när det i början av ord betecknas med *sk);* dock kan man även

Systemöversikt.

1927.

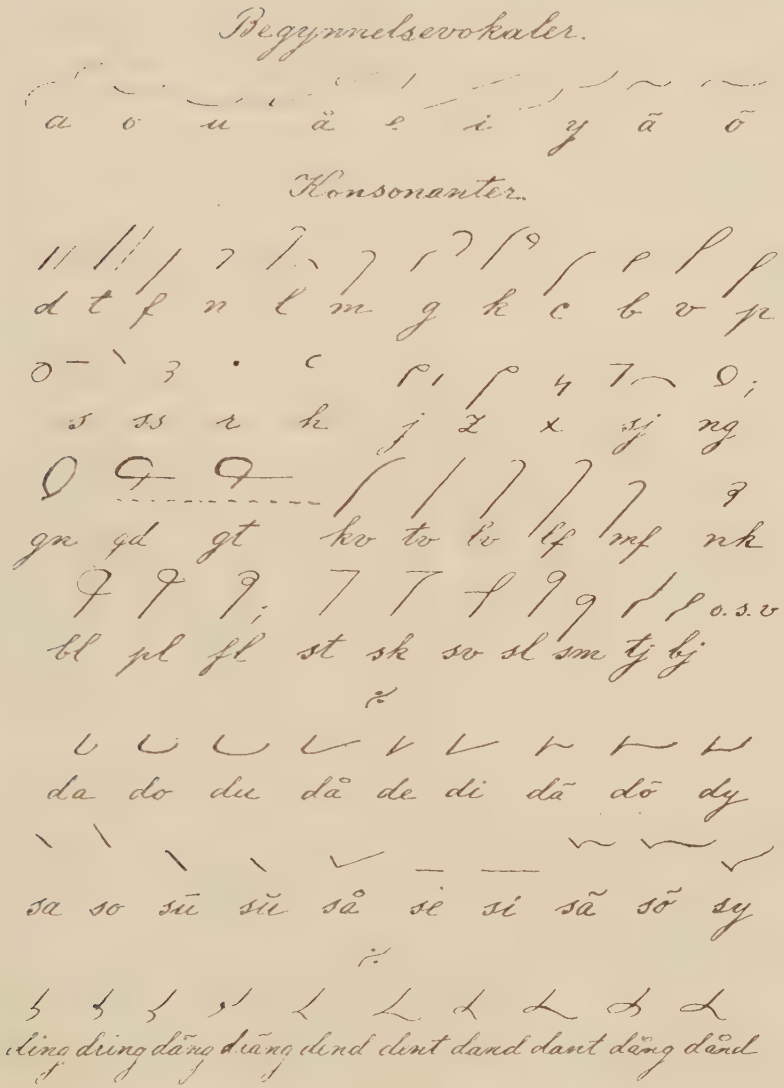

använda ortografiska tecken, såsom *skj, stj* o. s. v. Huvudtecknet brukas i början av ord, eljest bitecknet.

Vid fördubbling av *d* och *t* skrives det första *d (t)* uppåt, och det andra nedåt i samma streck, något förkortat, men i övrigt antydes vokalljudens korthet genom förkortade vokalstreck (för *ss* finnes

dock särskilt tecken) i stället för att som i vanlig skrift genom att följande konsonant skrives dubbelt.

Tryckning som skiljemärke förekommer icke alls.

Efter uppåtskrivna *d* och *t* betecknas ändelsen *e* med ett kort accentlikt streck, *-et* med ett förlängt sådant och *-it* med ett bakåtlutat streck. I ändelserna *-el -en* och *-er* utelämnas det obetonade *e*. Ävenså utelämnas *a* i ändelsen *-ande*.

Antalet monogram och förkortningar för förstavelser, ändelser och ord uppgår till sammanlagt något över 100.

För att ytterligare öka kortheten tillämpas även i skol- och korrespondensskriften följande förkortningsregler: *v* symboliseras i början av ord genom sänkning av påföljande vokal; *h* framför *e ä* och *ö* genom att man börjar vokaltecknen *på* raden; *l* efter nedåtskriven konsonant (icke sådan som skär linjen) med betonad vokal symboliseras genom att man ställer konsonanten jämte vokalen *över* linjen; om efter *f* med vokal följer ett *l*, utskrives icke *f* utan symboliseras genom att vokalen med *l* lyftes över raden (i förbindelserna *fj fl fr* tillämpas dock icke denna regel); ljudförbindelserna *-en* och *-än* (samt *-em* och *-äm* före *p* och *b*) betecknas efter nedåtskrivna tecken samt bitecknet för *g* genom tecknets dragning åt vänster (efter bitecknen för *l* och *sj* betecknas *-en* genom en liten sväng *uppåt*), *-in* efter nedåtskriven stor konsonant genom utböjning (buktning) av stapeln, *-an, -on -un* efter nedåtskriven konsonant genom *a o* eller *u* med kort uppstreck (denna regel gäller dock en-

Sammanhängande text.

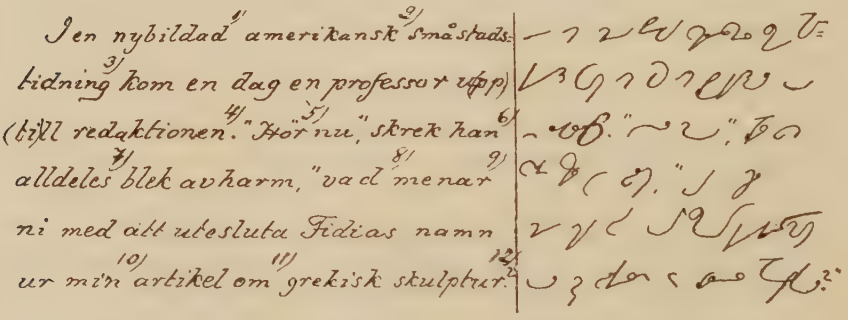

Reproduktion efter Jetta Lundgrens *Läs- och Skrivövningar i Arends' stenografi.* 5. upplagan. Stockholm 1927. Sid. 32.

[1] Höjning av *bi* symboliserar efterföljande *l*. [2] *Sk* = streck-*s* + bitecknet för *k*. [3] Uppåtdragna *d* i samma riktning och i samma penndrag som *i*. [4] *Sj*-tecknet för *sjon*. [5] *H* symboliseras genom att *ö* börjar på raden. [6] *H* nedifrån uppåt. [7] Del = *d* över linjen. [8] *A* under linjen = *va*. [9] Utböjningen åt vänster av *m*'s nedre del = *-en*, därefter begynnelse-*a*. [10] Buktningen på *m* = *in*. [11] Monogram. [12] *Sku* över linjen = *skul*.

dast då ordet slutar på dessa ljudförbindningar samt då *n* följes av streck-*s* eller monogram ävensom då ordet delas efter *n*); för beteckning av *ng nd* och *nt* efter nedstreck användas särskilda beteckningar enligt schemat här ovan.

Förstavelserna sammanskrivas med stamordet, såvida icke sammanskrivningen blir obekväm — såsom vid monogrammen *om- sam- um- und-* — eller otydlig, såsom vid sammanbindning av vokaltecknet *o* med monogrammet *för*. Av ändelserna måste *-ling* alltid skrivas fristående och *-sam* så ofta stamordet slutar med ett uppåtskrivet *d* eller *t*.

Redan de båda mästarna Roller och Lehmann fingo erfara omöjligheten av att tillfyllest kunna förenkla Arends' system, utan att lägga om hela grunden från början; och lika litet i Sverige som i Tyskland, ha de stora förenklingar som under årens lopp vidtagits, kunnat så förändra systemet att detsamma kan sägas fylla nutidens krav på lättlärdhet. Stapelprincipen i och för sig med åtföljande nödvändighet att för erhållande av tillräckligt många konsonanttecken binda dem vid ställningen till skrivlinjen, och bitecknen måste leda till införande av särregler och undantag.[1]

Å andra sidan giva de vid skrivlinjen bundna konsonantstaplarna en eftersträvansvärd stadga åt skriften, och bitecknen göra det möjligt att — i arendssk anda — kunna placera tecknen, där de passa bäst, för vinnande av så väl lättskrivna som säkert läsbara ordbilder. Dock torde det kunna ifrågasättas huruvida icke en del av de vidtagna ändringarna varit av den art, att den arendsska skriften i sin nuvarande form blivit något mindre lättläst än den var under systemets glansdagar.

Att Arends' system i sin svenska översättning gör det möjligt att under svåraste förhållanden följa det talade ordet, ha de arendsska riksdagsstenograferna tillfullo bevisat.[2]

Arendsianerna skilja skarpt på oförkortad och förkortad skrift, och i deras organ *Hermes* samt i övningslitteraturen i övrigt förekomma inga andra förkortningar än de i läroboken upptagna, vilket helt naturligt avsevärt underlättar läsandet.

För »stenografisk praktik» har däremot Conrad Lundgren utgivit särskilda förkortningsregler (1889, 1892 och 1904), av vilka

---

[1] Då de 23 tyska sakkunnige från 9 olika system sammanträdde 1912 och till att börja med bestämde riktlinjerna för skapandet av ett nytt enhetssystem, beslöto de också, att intet systemförslag, där den s. k. stapelprincipen var tillämpad, skulle upptagas till bedömande.

[2] Detta är så mycket mera anmärkningsvärt, som originalsystemet aldrig kommit till användning i tyska riksdagen eller i någon av de tyska lantdagar, där tävlan systemen emellan varit fri.

framgår, att arendsianerna vid behov kunna använda fria förkortningar i ungefär samma utsträckning som i de flesta andra system.

Dessa förkortningsregler[1] lyda: 1. Ändelser som tydligen framgå av sammanhanget kunna utelämnas. 2. Enskilda ord kunna förkortas genom utskrivande av endast första delen, helst så att det förkortade ordet slutar på vokal. 3. En del stående uttryck förkortas genom utskrivande av det första ordet samt detsammas korsande med ett lutande streck. Särskilt gäller detta vid stående uttryck, där två ord äro sammanbundna med ett *och* eller ett *eller*. 4. Uttrycket »*icke annat än*» efter olika former av hjälpverbet *kunna* betecknas genom korsning. 5. Uttrycken »*för min del, för vår del*» o. s. v. betecknas efter pronomen genom korsande av densamma. 6. I sammansatta ord med tre eller flera sammansättningsdelar kan den eller de mellersta delarna ofta utelämnas. 7. Huvudordet i en diskussion kan man särskilt förkorta antingen med kors eller med en för tillfället lämpad förkortning. 8. Upprepningar kunna betecknas medelst ett likhetstecken.

Härtill komma omkring 100 nya stående förkortningar.

Debattskrift.

Reproduktion efter ett originalstenogram av riksdagsstenografen Paul Sterne. Andra kammaren 1928.

Överföring.

(Herr Bengtsson i) Norup[1] *bö(r)ja(de) sitt anfö(rande) med (att) säg(a) a(tt) Kungl. Maj:t(s)*[2] *föreli(ggande) förslag*[3] *var dömt (att) (mi)sslyckas.*[4] | *Detta kate(goriska) uttal(ande) förefalle(r) mig vara så mycke(t)*[5] *märkligare, som, när Kungl. Maj:t(s) förslag*[3]

[1] »*Förkortningsregler för stenografisk praktik*» av Conrad Lundgren. 3. upplagan. Arendsska stenografinstitutets förlag. Stockholm 1904.

första gången offentliggjordes, så mottog(s) det | med stor (ti)ll-fredsställelse av framstående[6] personer i det pa(r)ti som (herr) Sven Be(ng)tsso(n) (ti)llhör. Man p(r)isa(de) då förslaget[3] i gan-(ska) | höga toner (ti)ll en början. S(eder)m(era) har emeller(tid) en annan upp(fattning) tyvärr kommit (ti)ll synes.

[1] Början av *n* har kommit otydligt fram. [2] Specialförkortning. [3] Personlig förkortning. [4] *Y* = *i*. [5] Rundningen på *m* har bortfallit. [6] *Å* och *-ende* sammansmälta.

Redan under 1880-talets sista år hade Arends' system blivit det mest spridda i Sverige, och efter att 1892 även första kammarens kansli öppnats för arendsianer, kan man säga att Arends' system gått segrande ur kampen de båda från tyskan överförda snabbskriftssystemen emellan. De svenska arendsianerna räknade då 48 föreningar med omkring 1,200 föreningsmedlemmar. Redan 1897 voro arendsianerna i majoritet i andra kammaren.

Det jamförelsevis stora antalet *föreningar* visar tydligare än något annat med vilken entusiasm och energi den arendsska ledningen arbetat på att sprida systemet över hela landet. Många hängivna anhängare — bland andra Allan Cederborg, Sam Clason,[1] T. Holm, Viktor Karlsson, Robert Mörner,[2] W. de Shàrengrad och Markus Uppling — bidrogo var och en i sin mån att göra Arends' stenografi känd och aktad, men först och främst var det Conrad Lundgren och hans maka,[3] vilka med aldrig svikande hängivenhet för Arends' skapelse i och utanför »*Hermes*» oegennyttigt verkade för systemets spridning och utveckling.[4]

Betecknande för hur stort intresset på sin tid var för Arends' system i Sverige är också, att den litteratur som utgivits på eller för Arends' stenografi så väl kvantitativt som kvalitativt överträffar allt, som i den vägen presterats av de andra svenska systemen tillsammans.

Omkring sekelskiftet började emellertid bladet vända sig. Melins »*Förenklade snabbskrift*», som redan 1896 vunnit insteg i riksdagens kansli och börjat tränga ut Arends' system från den ena handelsskolan efter den andra, visade sig vara en farlig konkurrent. Hermes började utkomma oregelbundet, och »Svenska Stenografförbundet» lämnade ifrån sig förlagsrätten till så väl Her-

[1] Clason gav ut *Läs- och Skrivövningar i Arends stenografi* (8. upplagan 1902) samt var tidvis redaktör för Hermes.

[2] Mörner utgav 1890—91 »*Lärobok i militärstenografi*», som innehöll flera nya förenklingar.

[3] Fru Jetta Lundgren föddes 1867 i Dalslands Ed och fick sin uppfostran i svenska och utländska skolor. Under åren 1910—1919 var hon riksdagsstenograf.

[4] En god hjälpare var den utomordentligt skicklige autografen, folkskollärare Lars Lindquist (som åren 1888—1920 autograferade Hermes) — en motsvarighet till melinarnas Nordfelt.

mes som förbundets läro- och läseböcker. De allmänna arendsska stenografmötena blevo sällsyntare, och så väl den svenska arendsska stenografiens fader, Bergsten (sid. 407) som K. L. Larsén (sid. 398) började gå sina egna vägar.

Allt fortfarande äro dock arendsianerna i stor majoritet inom andra kammarens kansli; men i övrigt ha de under de sista årtiondena inom alla områden förlorat sin förut innehavda ställning, och blott ett mindre antal nya anhängare ha tillkommit.

Mänskligt att döma kommer även i vårt land den stenografiska konstens utveckling att ske i riktning mot enkelhet och regelbundenhet. Men hur det än kommer att gå med Arends' system, skall detsamma alltid behålla en högt aktad plats i den svenska stenografiens historia; och detta icke blott därför att många av Arends' egna och hans svenska efterföljares värdefulla idéer upptagits av yngre systemuppfinnare, utan även därför att de svenska arendsianerna under energisk och målmedveten propaganda för sitt eget system avsevärt bidragit att lära Sveriges folk inse att stenografien har sin stora betydelse även utanför yrkesstenografernas krets.

De nuvarande ledamöterna i det arendsska stenografförbundets verkställande utskott (vilket sedan 1904 på samma gång är dess systemnämnd) äro: revisor Viktor Karlsson (ordförande), förste sekreteraren Markus Uppling (v. ordförande), jur. kand. Lilly Lundgren (sekreterare), fröken Alice Junker (skattmästare), fru Jetta Lundgren (bibliotekarie), assessor G. Junker, fröken Emmy Norman, ombudsmannen hos järnvägsstyrelsen C. Fr. Schött samt riksdagsstenograferna Agnar Michal och Paul Sterne.

KUYLENSTIERNA.
1887.

Den kände författaren, major Oswald *Kuylenstierna*,[1] född 1865, gjorde utan att känna något annat stenografiskt system än Arends', 1887 ett utkast till ett självständigt nytt system, vilket i enkelhet till och med kan tävla med Boalts (sid. 411).

Detta system är uppställt enligt följande grunder: 1. Skrivtecknen äro sinnebilder för ljuden. 2. Ljuden äro av tvenne huvudslag: vokalljud och konsonantljud. 3. Skrivtecknen äro antingen räta linjer eller kroklinjer. De räta linjerna skilja sig från varandra genom riktning och längd, kroklinjerna dessutom genom sin form. 4. Konsonantljuden, som utgöra flertalet böra betecknas genom

[1] Nu föreståndare för artillerimuseum i Stockholm.

kroklinjer, vokalljuden genom räta linjer. 5. Vokaltecknen böra indelas i en grupp för de hårda, en grupp för de lena vokalerna. 6. Den enklaste kroklinjen är cirkeln, som uppdelas i 4 segment, vilka i två storlekar jämte punkten, samt större och mindre hel cirkel, bilda tecken för de oftast förekommande konsonanterna. 7. Den därnäst enklaste kroklinjen är ellipsen, som skrivtecken förvandlad till ögla.

Alfabet.

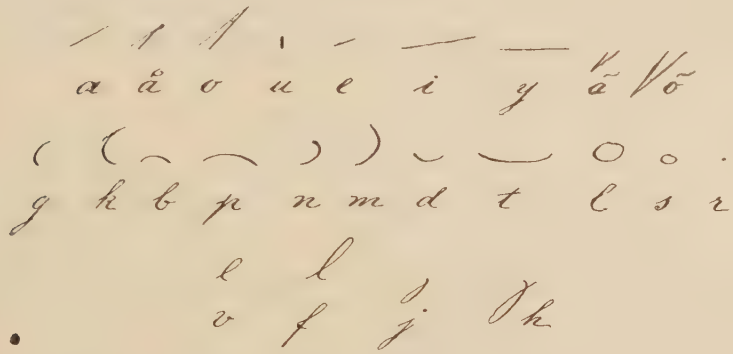

Härtill kommer ett 30-tal ordförkortningar.

Kuylenstierna fick snart andra intressen och gjorde ingenting alls för sin idés spridande. Han brydde sig icke ens om att låta trycka utkastet, och hade väl också själv snart kommit underfund med, att det enkla och synnerligen systematiskt uppställda alfabetet skulle svika, när det kom att gälla att förbinda tecknen till ordbilder.

Av intresse är emellertid att här finna hurusom flera av tecknen *(å o ä ö)* börja och sluta vid linjen — en tanke som under tidernas lopp upprepade gånger i olika länder uppstått hos för varandra säkerligen helt och hållet okända uppfinnare.

ROLLER (SVENSSON).
1887.

En i Malmö bosatt ingenjör, *P. Svensson*, som 1887 överflyttade till Essen i Tyskland, utgav samma år en lärobok i stenografi under titeln: »*Fullständig lärobok i den enkla, lättlärda och praktiskt beprövade Roller'ska Stenografien, under medverkan av systemets grundare bearbetad för svenska språket, med avseende på dess praktiska användbarhet även för danska och norska språken*». Berlin 1887.

Svensson synes icke ha gjort något för spridningen av sin översättning, varför också den rediga och väl utförda lilla läroboken förblivit relativt okänd.

Ehuru enligt uppgiften å titelbladet ju även uppfinnaren medverkat vid översättningsarbetet, är dock denna översättning betydligt mera självständig än den bergstenska av Arends' system, vilket särskilt gäller den synbara strävan att använda konsonantstaplarna i endast två olika storlekar, som lett till helt och hållet nya beteckningar för *f j tj ch ng c x z* och *sk*, samt att en stapels förlängning under linjen symboliserar ett efterföljande *j* i stället för efterföljande *d* som i originalet.

Alfabet.

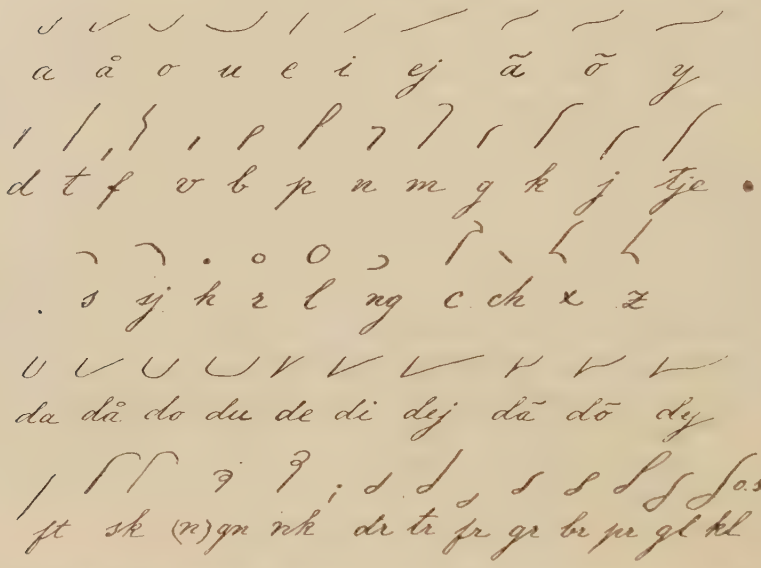

Vid behov uttryckes dubbelkonsonant genom tryckning på resp. enkla tecken. För *ss* användes dock ett särskilt tecken = en stor cirkel skriven åt höger.

Förlänges en vokals uppstreck läses *d* eller (om förlängningen göres längre) *t*. Dessa uppåtskrivna *d* eller *t* kunna även användas efter alla andra konsonanttecken. Ett på *g* eller *j* följande *d* kan uttryckas genom att man sänker dessa tecken. *T* efter nedåtdragen konsonant kan även symboliseras genom *stor* förlängning nedåt, dock ej efter *j* eller *tj*. Följer *j* på nedåtskriven konsonant, betecknas det genom en *liten* förlängning nedåt. Ställes en vokal med eller utan föregående konsonant över linjen, så symboliseras där-

igenom ett efterföljande *n* (därest ej otydlighet uppstår kan även denna regel tillämpas på *m*). Ställes en vokal under linjen så symboliseras därigenom *v* eller vid större sänkning *tv*. Följer *v* på en nedåtskriven konsonant skrives det lilla *v*-strecket uppåt, och vokalen anbringas på *v*'s höjd över skrivlinjen. Förstorat *m* användes för att beteckna *st*.

Härtill komma särskilda beteckningar för ändelserna *-en -an -on -ar* och *-er*, samt förkortningar för 16 slutstavelser, 23 förstavelser och omkring 80 ord.

Sammanhängande text.

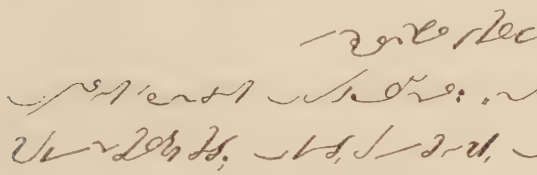

Reproduktion efter P. Svenssons lärobok i den Roller'ska stenografien. Berlin 1887. Sid. 22.

Överföring.

I stj(ä)rnors[1] *spår j(ag) stilla*[2] *går o(ch) lyss*[3] *vid*[4] *jordens läger, | o(ch) viskar*[5] *öm en*[6] *rosendröm,*[7] *o(ch) åt den*[8] *hulda säger (?): »Sov sött!» Snart han*[9] *från*[10] *eldig(t) spann | mot di(g) sin*[11] *strålfam(n) sträcker; o(ch) tycker, att ej mer ä(r) natt, o(ch) me(d) en kyss di(g) väcker.*[12]

[1] Tecknet för *sj*. [2] *St* = förstorat *m*. [3] Tecknet för *ss* = stor cirkel åt höger. [4] *I* under linjen = *vi*, sedan *d* i *i*'s riktning. [5] *I* under linjen = *vi*, *sk* nedifrån. [6] Höjningen = *n*. [7] *D* och *r* direkt förenade. [8] Dragningen åt vänster = *en*. [9] Monogram. [10] Förkortning. [11] Höjningen = *n*. [12] *Å* under linjen = *vå*.

FAULMANN (SIEVERS).
1888.

Peter Fredrik *Sievers* (1836—1890) var på 1880-talet rektor och innehavare av en ansedd privatskola i Stockholm, och började i januari 1888 utgivandet av »*Stenografiska övningar för självundervisning efter professor Faulmanns system*».

Det har icke varit möjligt att fastställa huruvida detta arbete i sin helhet någonsin kom att utgivas, men av första häftet,[1] som omfattar konsonanterna *l r m n h v f b p s d* och *t* samt vokalerna *e* och *ä* framgår, att systemet är en direkt överföring till svenska

[1] Fru Jetta Lundgren (som var en bland eleverna i Sieverska skolan) har välvilligt ställt detta häfte till författarens förfogande.

av Faulmanns system (sid. 177) av 1883. Enda olikheterna rörande dessa tecken är, att tryckningen vid symboliseringen av *ä* borttagits, så att *e* och *ä* betecknas lika, samt att *v* skrives som ett förminskat *b*.

Exempel.

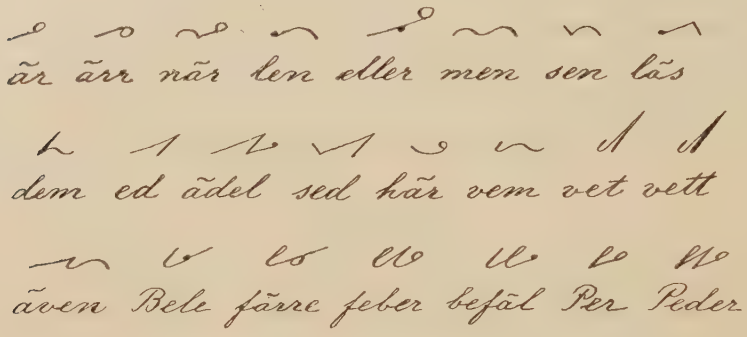

Rr. (RINGNÉR).
1888.

Bland de svenska originalsystemen möter man också en s. k. positionsstenografi, där vokalerna icke ha några särskilda tecken utan symboliseras genom att ett gemensamt sådant placeras i olika höjdställningar med hjälp av ett linjesystem efter samma metod som i våra vanliga noter.

Detta system offentliggjordes 1888 under titeln »*Nytt system för skrifter (skrifna, tryckta eller på annat sätt utförda) hvaruti man i linjer på papperet har sjelfljudsbokstäfverna gifna, och behöfver endast medljudsbokstäfverna ditskrifva och sätta*», af Rr. Uppsala, tryckt hos Rob. Schumburg.

Rr. antages vara en student vid namn Ringnér, om vilkens senare öden dock inga upplysningar kunnat vinnas.

Vokalschema.

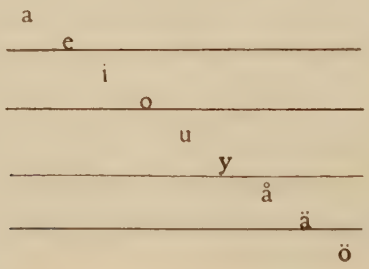

I detta linjesystem kunna antingen insättas vanliga skriftens konsonanttecken eller, »för att ännu mera ökad hastighet må vinnas», särskilda stenografiska sådana (se nedan), under det att alla vokaler utmärkas med ett och samma lilla vågräta streck på var sin plats enligt schemat.

Rr. nöjer sig således icke med att som i de flesta andra positionssystem låta konsonanternas ställning symbolisera de utelämnade vokalerna, utan betecknar alldeles onödigtvis även dessa. Konsonanttecknen måste således i sin tur placeras så, att vokalstrecket kommer på sin rätta plats, vilket ytterligare invecklar och försvårar det hela.

Om metoden tillämpas med vanliga bokstäver för konsonanterna, blir systemet utan tvivel avsevärt mera svårskrivet än den vanliga skriften; och införas i stället särskilda konsonanttecken, så vinner man visserligen något i korthet, men förlorar även då så mycken tid för att få tecknen på sin rätta plats, att systemet omöjligen kan göra skäl för namnet snabbskrift.

Det är svårt att förstå hur Rr. kunnat tro på möjligheten av att kunna hastigt placera sina tecken på dessa 9 olika vokalplatser. Högst märkvärdigt är också att även de föreslagna stenografiska konsonanttecknen äro bundna vid ställningen till skrivlinjen, och någon upplysning om hur detta skall gå ihop med *vokalernas* bestämda platser lämnas icke.

Huvudsaken för Rr. tycks emellertid vara användningen av systemet med vanliga alfabetets bokstäver, och nedanstående stenografiska tecken framföras endast som förslag.

Alfabet.

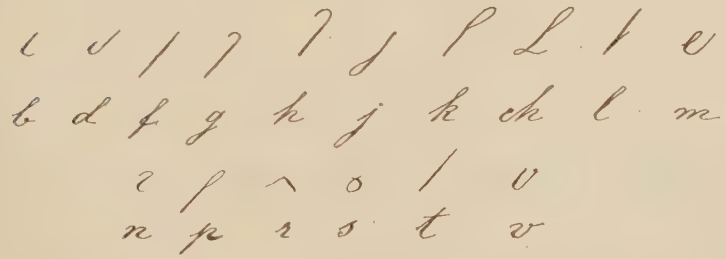

Rr. bjuder även på ett annat alternativ, där vokalerna få särskilda tecken i trenne grupper på 3, ställda över, på eller under skrivlinjen, sålunda:

Ehuru denna vokalbeteckning är att föredraga framför de *nio* olika höjdställningarna, kan dock systemet som sådant ej heller i denna form tagas på allvar.

OKÄND.
1888.(?).

Bland den stenografiska litteratur av olika slag, som av arendska »Svenska stenografförbundet» överlämnats till riksdagens bibliotek, finnes ett systemutkast under titeln »*Försök till snabbskrift för svenska språket*», och med påskrift »Studentföreningen n:r 42», men utan uppgift om författare eller år för utgivandet.

Det har framkastats som icke osannolikt, att uppfinnaren varit samme fil. stud. K. P. Rosén,[1] vilken enligt uppgift i »Hermes» 1888 tillsammans med några personliga vänner bildade »*Nya stenografförbundet* i Uppsala. Mot detta antagande talar emellertid, att i övningstexten till ifrågavarande systemutkast föreningen, inför vilken detsamma framlades, benämnes »*Föreningen för snabbskrift*».

I texten står »att detta förslag till ett nytt stenografiskt system för svenskan framlägges till jämförelse och prövning för dem av *Föreningens för snabbskrift* medlemmar, som ha lust att taga kännedom om ett försök att åstadkomma en snabbskrift för vårt modersmål, som mer än de nuvarande systemen skulle tillgodose språkets fordringar på tydlig ljudbeteckning på samma gång som handens fordringar på lättskrivna tecken».

Hur som helst är det här fråga om ett svenskt originalsystem med rent bokstavlig vokalbeteckning, vilket, om det, som antagligt är, härstammar från 1880-talet, kan sägas, vad vokalbeteckningen beträffar, vara en föregångare till så väl Melins stenografi som till övriga yngre svenska vokalskrivande system.

Det är svårt att finna någon som helst metod ifråga om konsonanttecknens fördelning. Särskilt raden *d k f*, med samma tecken i tre olika storlekar, är betänklig. Den *stora* cirkeln för *t* tyder ej heller på att mycken hänsyn tagits till ljudens frekvens.

[1] Denne Rosén var densamme som sedermera under namnet »Jödde» berättade sina roliga landsmålshistorier på »Skansen».

Alfabet.

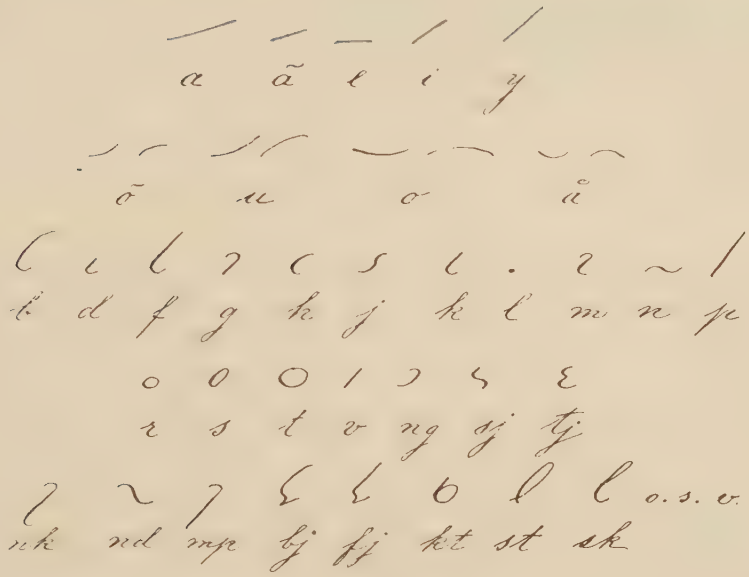

Vad däremot vokaltecknen beträffa, är grupperingen av de raka vokalstrecken, med *ä* stående mellan *a* och *e* samt *i* och *y* med samma tecken i olika längder, i och för sig tilltalande. Av intresse är också försöket att genom dubbelsidig användning av båg-tecknen vinna lättskrivna ordbilder, ehuru i den löpande texten dessa båg-tecken ofta förvanskats.

Sammanhängande text.

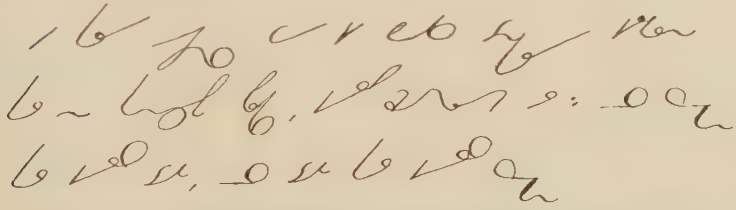

Kopia efter »*Försök till snabbskrift för svenska språket*» av okänd författare.

Överföring.

I förra avseend(e)t ha vi sökt[1] *gen(om)föra*[2] *villkor(e)n | för (e)n fonetisk skrift, vars grundlag är: ett teck(e)n | för vart (l)jud, ett (l)jud för vart tecken.*[3]

[1] Tecknet för *kt* = *k* + *t*. [2] Genom = *jn*. [3] »Punkt» = tillbakalutat rakt streck.

Punkten och cirkeln för resp. *l* och *r* användas i vilken riktning som helst, allt eftersom det passar bäst.

Av de många tecknen för konsonantsammansättningar äro här endast några exempel införda.

HANSSON.
1889.

Bernander *Hansson* (1825—1891) ägnade sig först åt handelsyrket, men grundade 1860, efter att några år ha varit anställd i länskansliet i Karlstad en handelsskola i Göteborg. Här började han intressera sig för den stenografiska konsten, och torde ha varit den förste i vårt land, som målmedvetet verkat för stenografiens användning inom affärsvärlden. Med glödande entusiasm ägnade han sig åt denna konst, och sparade varken krafter eller ekonomiska offer för att främja dess spridning på den väg han ansåg vara den riktiga.

Hans verksamhet för Gabelsbergers stenografi i Sverige (sid. 337) skola svenska gabelsbergare aldrig kunna glömma; men så småningom kom Hansson till insikt om, att tiden krävde ett enklare och för en större allmänhet mera lämpat system, och började 1887 arbeta på ett sådant, som han själv ansåg i *gabelsbergersk anda*.

Till bestyrelsen för Nordiska Gabelsberger-Stenografmötet i Köpenhamn 1888 inlämnade Hansson en skrivelse — som upplästes vid mötet — där han, jämte ett systemutkast, motiverar sitt handlingssätt; och härmed kan man säga att han definitivt brutit med gabelsbergarna.

Först i januari 1889 kom en lärobok (eller rättare sagt ett undervisningshäfte) ut under titeln »*Nytt, tidsenligt svenskt Tachy-Kalligrafiskt system*»,[1] åtföljd 1891 av »*Grundtyperna för det nya Tachy-Kalligrafiska systemet*».

Snart efter offentliggörandet av detta senare, som propagandaskrift avsedda, lilla häfte dog Hansson,[2] lämnande efter sig minnet av en sympatisk och välmenande stenografentusiast.

Någon nämnvärd spridning fick systemet icke annat än i Göteborg och Örebro (där bland andra »tachygraf-referenten med en

[1] I det exemplar av detta undervisningshäfte, som finnes i stenografiska biblioteket i Dresden, har tillfogats 8 av Hansson själv utförda handskrivna sidor med förordet i tysk översättning, samt en jämförelsetabell för systemen Gabelsberger och Hansson.

[2] I det 1889 utgivna undervisningshäftet voro de stenografiska teckenbilderna insatta med bläck, och Hansson höll just på att utarbeta en verklig *lärobok*, då han helt plötsligt 1891 överraskades av sjukdom och död.

hastighet av 312 stavelser i minuten», dåvarande studeranden vid Karolinska läroverket Pär Videgren, verkade som lärare), och efter uppfinnarens död hörde man föga talas om detsamma.

Alfabet.

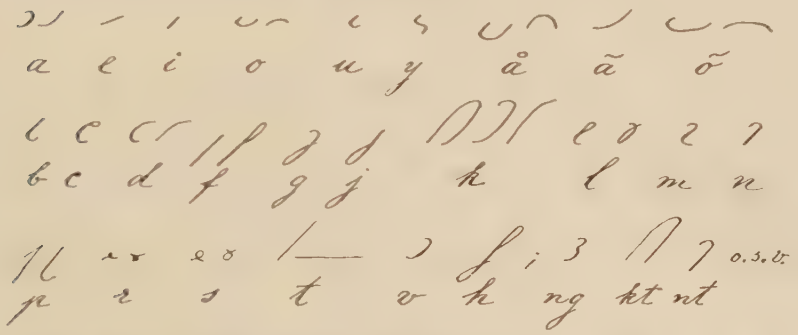

Som synes ha flera konsonanter fått tecken, som på ett eller annat sätt påminna om vanliga skriftens bokstäver, ehuru Hansson själv ej tillmäter detta någon större betydelse.

Genom att *a d f i l p r s sk sp* och *t* kunna skrivas uppifrån nedåt eller nedifrån uppåt, eller på annat sätt i olika riktningar, blir det — visserligen på bekostnad av ett tidsödande tankearbete — lätt för Hansson att få bekvåma och linjemässiga ordbilder, vilka nästan undantagslöst kunna utföras, utan att den upp- och nedgående pendelrörelsen avbrytes genom tillbakalutade eller vågrätta tecken.

Å andra sidan spårar man i mångt och mycket den ensidige kalligrafen, som bortsett från att tecknen hur vackra och smidiga de än må vara, dock vid hastig skrivning så lätt kunna förvanskas. Ej minst gäller detta de i alltför stor utsträckning förekommande små utböjningarna åt vänster av staplars nedre del (vilka Hansson anser vara särskilt »vackra»), vilka, då de förbindas med efterföljande tecken lätt försvinna (så att *v* blir *n* o. s. v.).

Endast i enstaka undantagsfall finnas särskilda regler för när det ena eller andra tecknet skall användas. Eljest överlämnas åt den skrivande att själv bestämma, vilket skrivsätt som skänker den bekvämaste ordbilden.

I trenne kombinationstabeller visas förbindningar mellan så väl konsonanter sins emellan som mellan konsonanter och vokaler, i de flesta fall fullt regelbundna medelst omedelbart förenande.

Mycket tilltalande är diftongbildningen, som med stor fördel borde kunna tillämpas på mera diftongrika språk.

Förkortningar finnas för 24 förstavelser och 17 slutstavelser, vartill komma 73 ordförkortningar av vilka 16 stå över och 7 under skrivlinjen.

Utan tvivel erbjuder Hanssons tachy-kalligrafi mycket av intresse,[1] och han själv förtjänar en aktad plats i den svenska stenografiens historia.

Sammanhängande text.

Svenska Tachygrafiska Centralinstitutet.

inbjuder genom sin styrelse den ärade allmänheten och särskildt den

studerande ungdomen att tillgodogöra sig de fördelar, som den nya och

tidsenliga snabbskriftmetoden, kallad Tachy-Kalligrafi, erbjuder, och som

bestå i en närmare tillslutning till den vanliga skriften, ledigare för-

bindelser, större enkelhet och hastighetsförmåga än något enda af de

rådande debattsystemen erbjuder, och detta utan behof af någon konst-

lad förkortning.

Reproduktion efter Hanssons »*Grundtyperna i det nya Tachy-Kalligrafiska Systemet*». Göteborg 1891. Sid. 1.

[1] Sammansmältning av *b* och *j*. [2] Sammansmältning av *st* och *y*; r-punkten direkt tillfogad. [3] *D* nedifrån uppåt. [4] *Ar* = *ä*; *d* uppåtdraget i *a*. [5] *A* sammansmält med bitecknet för *l*; *het* = *et*. [6] Förkortning. [7] Monogram för *ung*. [8] Liggande *t*. [9] Sammansmältning av uppåtdraget *t* och nedåtdraget *ch*, samt *y* inlagt i det senare. O. s. v.

Förkortningar med endast första bokstaven utskriven för *genom, sin, och, de, som, av, utan, någon*.

[1] Att Hanssons system blev jämförelsevis litet uppmärksammat torde till stor del ha berott på, att den danske ordföranden vid ovannämnda allmänna nordiska stenografmöte i Köpenhamn, David Dessau (Gabelsbergers siste personlige lärjunge, som i kritiklös beundran för mästarens verk underkände allt annat), dömande endast efter det lilla systemutkast, som åtföljde Hanssons skrivelse, utan vidare i ett anförande förklarade detta system vara »et underligt miskmask» — »uden nogen Betydning».

KEYSER.

1889.

Vår store språkforskare Adolf Noreen säger i sitt monumentala verk »Vårt språk» på tal om svenska språkljudens akustiska egenskaper:[1] »En sådan skarpsinnig och självständig forskare på detta område var kommendörkaptenen K. T. G. *Keyser,* som dock till följd av sitt framställningssätt, och särskilt den ytterst originella terminologien ännu i denna dag (Lund 1903) icke uppmärksammats så, som han förtjänar på grund av sina små men innehållsrika och högt syftande skrifter: den under signaturen R. R. utgivna »*Afhandling om svenska språket*», samt »*Om svensk skrift*».

Klas Gustaf Teodor Keyser (1823—1904) var först artillerioffi-cer, men transporterades 1866, då vår krigsmakt till sjöss uppdelades i flottan och skärgårdsartilleriet, till det senare, där han omedelbart från kapten befordrades till *överstelöjtnant.* När sedan efter några år skärgårdsartilleriet fick avsluta sin korta tillvaro och de båda sjövapnen ånyo sammanslogos till Kungl. Flottan, fann sig Keyser, som aldrig förut trampat ett skeppsdäck, utan vidare vara *kommendörkapten av första graden* vid Flottan.

Det är ju högst märkligt, att en militär till yrket i ett ämne så fjärran från hans eget verksamhetsområde kunnat få ett betyg, som det ovannämnda.

I det senare av de två arbeten av Keyser, som Noreen omnämner, »*Om svensk skrift*»,[2] ha några sidor ägnats åt beskrivningen på en av honom uppställd »kortskrift».

Alfabet.

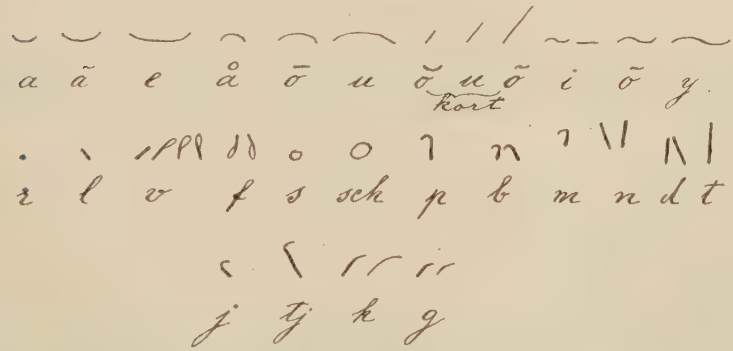

[1] Första bandet sid. 248.
[2] Stockholm 1889. P. A. Norstedt & söner.

Här äro av bitecknen — två eller tre för varje ljud — endast sådana upptagna, som förekomma i exemplet här nedan på sammanhängande text.

Tecknen för *m* och *n* skilja sig från resp. *b* och *d* genom att de stå antingen över eller under, ofta skrivna nedifrån uppåt, men icke *på* linjen. Dock synes Keyser själv, att döma av hans övningsexempel, icke mycket hålla på denna skillnad.

S. k. monogram, »d. v. s. teckenbilder, som ej bestå av sammanskrivna eller kombinerade enkla tecken» fördömer Keyser helt och hållet, men använder däremot i största utsträckning så väl stående som fria förkortningar.

Sammanhängande text.

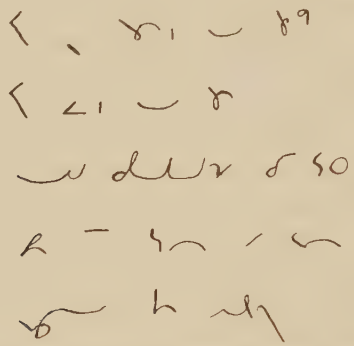

Kopia efter Keysers »*Om svensk skrift*», Stockholm 1889. Tab. Ex. III.

Överföring.

V(a)d l(ikväl)[1] *då(r) skap(en)*[2] *ä(r) fr(ukt) s(a)m, / v(ad) vi(s) het(en) ä(r) få(talig).*[3] */ E(manuel)*[4] *Sweden bo(rg) sk(river) 50 / vo(lymer)*[5] *in 4:o, o(ch) Jo(han) / Locke*[3] *nå(gra) o(kt)av b(an)d.*

[1] *L* under linjen. [2] Öglan här har endast tillkommit för förbindningen; det lilla raka lodräta fristående strecket tycks vara gemensamt tecken för både *skap* och *het* (således mot principen: inga monogram). [3] Öglan hör till förbindningen. [4] Tecknet efter *e* återfinnes i keyserska boken endast som aspirationstecken, antagligen här för att markera att förtecknet är förkortat. [5] *O* = *å*.

Keyser synes ingenting ha gjort för att göra sitt system känt. Själv var han också en mycket inbunden natur, och icke ens hans efterlevande nära umgängesvänner, ha hört talas om, att han sysslade med stenografi.[1]

[1] Att författaren till denna historia funnit den keyserska boken, berodde på att densamma i Kungl. biblioteket i Köpenhamn är inrangerad bland den stenografiska litteraturen, vilket icke är eller var förhållandet i K. biblioteket i Stockholm. Titeln anger ju icke, att det är fråga om stenografi, och i Stockholmsexemplaret saknas dessutom den stenografiska delen av texten.

SCHREY (Wærn).

1891.

Charles Uggla *Wærn*, född i Göteborg 1858, blev efter merkantila studier i utlandet grosshandlare i Stockholm, där han dog 1913.

Under sina studieår i Tyskland och Österrike hade han grundligt lärt sig Gabelsbergers system, men före återflyttningen till Sverige kommit att även intressera sig för Schreys förenklade snabbskrift (sid. 199), vars enkelhet mycket tilltalade honom. I samråd med uppfinnaren började han också översätta detta system till svenska med stöd av honom själv gjorda egna ganska omfattande frekvensundersökningar.

I slutet av 1891 var översättningen färdig i manuskript, och under jul- och nyårsferierna gav Wærn med gott resultat en kurs för ett 10-tal elever vid statens högre lärarinneseminarium i Stockholm. Sedan denna kurs avslutats den 17 januari 1892 sände han ett utkast till lärobok till författaren av denna historia (då gabelsbergare) och bad om ett förord för densamma. Författaren kunde ej annat än svara, att han själv höll på med utarbetandet av ett nytt stenografiskt system och bifogade sitt alfabet, som då redan var färdigt, vilket ledde till att Wærn, som tilltalats av den ännu

Alfabet.

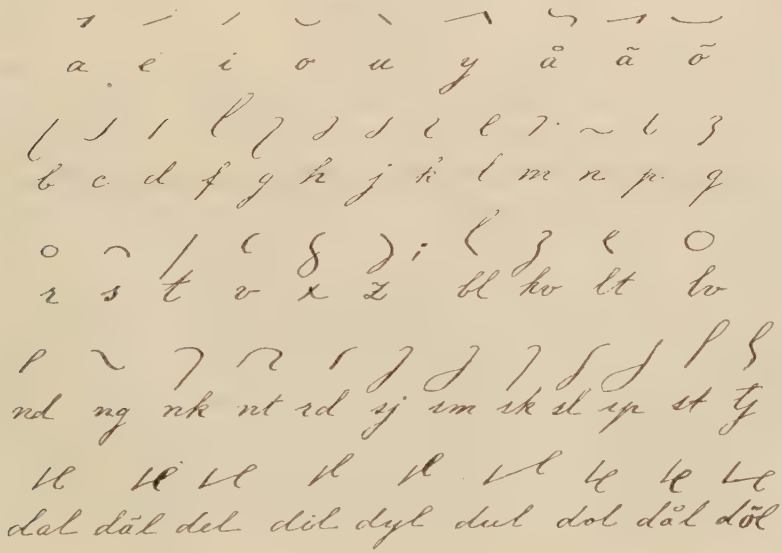

större enkelheten i detta system, och dessutom var strängt upptagen av andra göromål, aldrig kom att offentliggöra sin översättning.

Den wærnska översättningen är så självständig som en översättning överhuvud taget kan vara, och ifrågasättas kan om icke flera av omkastningarna i teckenfördelningen varit onödiga. Bland annat ha tecknen för enkla ljuden *b p g k l v o ö* samt bokstäverna *c x z* fått nya tecken.

I princip har dock Wærn följt originalet, och den enda anmärkningen man kan göra i stort sett, gäller oregelbundenheter i fråga om de särskilda tecknen för konsonantsammansättningar. Antalet mer eller mindre godtyckliga sådana uppgår till 26 stycken.

Flyttbara — s. k. *mutabler* — äro i originalet tecknen för *t k p* och *sp*, men hos Wærn på grund av den olika teckenfördelningen tecknen för *t b g* och *sk*, vilka i början av ord ställas på skrivlinjen.

Anmärkningsvärt är att Wærn icke använder »punkten» som tecken för *l* utan i stället utnyttjar densamma i och för utmärkandet av dubbelkonsonanter.

Antalet förkortningar — för- och slutstavelser inberäknade — uppgår till endast 21 stycken.

Hade Wærn offentliggjort sin mycket omsorgsfullt genomarbetade översättning av Schreys system, och gjort propaganda för densamma, så är väl antagligt, att detta system i Sverige liksom i Tyskland fått många anhängare.

BRAUNS.

1892.

Wilhelm Brauns, född i Mecklenburg 1865, yngre broder till den framstående tyske teoretikern Dr Julius Brauns, överflyttade 1889 till Sverige, där han började som korrespondent vid Skandinaviska jutespinneriet i Oskarström, för att efter 6 år bliva detta bolags representant och sedermera chef för Svenska Jutefabrikernas centralkontor i Halmstad.

Redan som 16 års skolyngling uppställde W. Brauns ett enlinjigt system på grundval av Stolzes, vilket fördelaktigt recenserades i »*Magazin für Stenographie*»,[1] och från början till slut har han varit sin broder Julius en den mest värdefulle medhjälpare vid skapandet och utvecklingen av den braunsska stenografien (sid. 203). Själva uppställandet av *systemet* som sådant var den äldre broderns verk, under det att W. Brauns huvudsakligen ägnat sig åt den

[1] 1881 n:r 6, sid 83—84 samt n:r 9, sid. 129—131.

praktiska utformningen av enskilda bestämmelser och uppställandet av förkortningar, samt åt vokalbeteckningen och den *noggranna symboliska beteckningen* av slutkonsonanterna i »ilskriften».

Den svenska översättningen offentliggjordes 1892 under formen av små mimeograferade undervisningsbrev,[1] och med hjälp av dessa samt ett 1893 utgivet »undervisningsark» började Brauns ge undervisning i systemet i Oskarström och Halmstad. År 1894 utkom den första verkliga läroboken (kallad 2. upplagan) som på 12 autograferade sidor under titeln »*Lärobok i Svensk Skol- och Korrespondensstenografi efter Dr Julius Brauns' principer af W. Brauns, Halmstad 1894*», gav en klar och lättfattlig framställning av systemet.

Efter särskilda språkvetenskapliga och praktiska undersökningar, varvid hänsyn tagits till ljudens frekvens i de viktigaste europeiska språken, och för denna översättning särskilt till frekvensen i svenskan, fördelades konsonanterna (sid. 377) så att gomljuden fått de nedtill raka tecknen, tungljuden nedtill åt höger rundade sådana samt läppljuden nedtill åt vänster utböjda tecken.[2]

Tecknen för läppljuden förbindas med ett följande tecken genom en förbindningsögla.

Den naturliga följden av den braunsska huvudprincipen (den s. k. språkvetenskapligheten) för tecknens fördelning blir, att samtliga huvudtecken få behålla samma betydelse som i originalsystemet (sid. 203), samt att i de fall då språkvetenskapliglhetens krav äro andra än frekvenssiffrornas, hänsynen till dessa senare får ge vika.

Vokalerna *u, o, å* äro oföränderliga. Övriga vokaltecken förlängas framför stora konsonanttecken undantagandes sådana med stor ögla, så att de på *e a ä ö* följande konsonanterna, utom *l r* och

[1] Undervisningsbrev i stenografi efter Dr Julius Brauns system, bearbetade av W. Brauns, Oskarström 1892.

[2] I en senare upplaga (den 5.) sammanfattar översättaren själv den braunsska stenografiens grundprinciper sålunda:

»*Tungljuden* förekomma mest (omkring 65 %) och deras rundade former äro också de, som bäst lämpa sig för sammanbindning med efterföljande tecken.

Läppljuden med sina åt vänster böjda former bilda en skarp motsats till tungljuden och bidraga därigenom i hög grad till skriftens tydlighet.

Gomljuden g och *k* förekomma särdeles ofta (mera än läppljuden *b* och *p*), och denna frekvens motsvaras av fördelaktiga, såväl i början som inuti ord korta, tecken.

Det karakteristiska i systemets teckenfördelning inskränker sig emellertid icke till ljudens huvudarter, utan framträder lika tydligt i deras underavdelningar. Inom varje grupp hava nämligen *stötljuden* upptill raka former, *väsljuden* upptill från höger böjda, *näsljuden* upptill från vänster böjda, varjämte *l* och *r* såväl till följd av sin särskilda ställning bland ljuden som släktskap till tungljuden erhållit lätt förbindbara, runda former. I allmänhet ha också lena (tonande) konsonantljud betecknats med *medelstora* former och de hårda (tonlösa) eller sammansatta ljuden med *större* tecken.

Vokaltecknen äro så valda, att deras storlek och läge motsvara ljudens tonhöjd: De djupa vokalerna hava liggande tecken, de höga högt uppgående och de övriga medelhöga.

andra cirkelformiga tecken, ställas på samma linje som dessa vokaler, samt de på *i y ej (aj)* följande konsonanterna ställas högre. Kort ä ersättes i allmänhet med *e*, och ävenså långt *ä* om ej tydligheten därav blir lidande.

Vokalerna äro således icke rent bokstavliga tecken utan förändras till riktning och storlek allt efter omgivande konsonanters form och storlek, d. v. s. man får — som Julius Brauns kallar det — *relativt* bokstavlig vokalbeteckning.

En tredje upplaga kom ut 1896 — vad själva systemet beträffar utan några nämnvärda ändringar, men i den vid sekelskiftet offentliggjorde *fjärde upplagan*[1] finner man den ganska genomgripande förändringen att vokalbeteckningen gjorts *rent* bokstavlig[2] samt att med anledning därav de vågiga vokaltecknen fått något förändrade former.

Vad konsonanttecknen beträffa har ingen annan ändring företagits än att tecknet för *st* skrives utan stor ögla. Dessutom har antalet obligatoriska förkortningar inskränkts till 100.

Av vidstående systemöversikt framgår med vilken utomordentlig konsekvens och noggrannhet konsonanttecknen grupperats efter motsvarande ljuds fysiologiska egenskaper.

År 1903[3] offentliggjordes en femte upplaga under titeln »*Snabbskrift för alla. Lärobok i lättfattlig svensk stenografi på ljudlärans grundval af Wilh. Brauns.*» 5. förbättrade och förenklade upplagan. Halmstad 1903.

I stället för förutvarande vågtecken betecknas *ä* här med ett rakt streck i samma storlek som *e*-tecknet men *något* mera lutande, och de särskilda beteckningarna för *jä jö ju* och *au* ha strukits, så att vågformen endast behållits för *ö*.

Vad konsonanterna beträffa har det ledigblivna förutvarande *ä*-tecknet (utan det uppåt dragna bindestrecket) upptagits som tecken för *n*, samt *t* i stället för att ha varit ett förstorat *d* blivit ett förminskat sådant, varigenom antalet tecken för konsonantsammansättningar kunnat inskränkas och de ofta förekommande *kt nd* och *nt* erhållit lättskrivna beteckningar. *S*-tecknet skrives alltid *med* ögla, och förutvarande *s utan* ögla utnyttjas som tecken för *tr*. Härtill komma en del förändringar av konsonantsammansättningar.

[1] Lärobok i lättfattlig svensk kortskrift (Stenografi) efter Dr Julius Brauns' principer af W. Brauns. Halmstad 1900. 4. upplagan. Göteborgs litogr. A.-B.

[2] W. Brauns hade förut varit motståndare till den rent bokstavliga vokalbeteckningen, men under påverkan av melinska systemets framgångar ändrat uppfattning, samt senare föranlett sin broder att även — visserligen med tvekan — införa detta beteckningssätt i det tyska originalet (»Kurzschriftliche Mitteilungen» 1913, sid. 55—57 samt Johnen, Allgemeine Geschichte der Kurzschrift. Berlin 1927. Sid. 79 och 107).

[3] Den litograferade delen var färdig 1902.

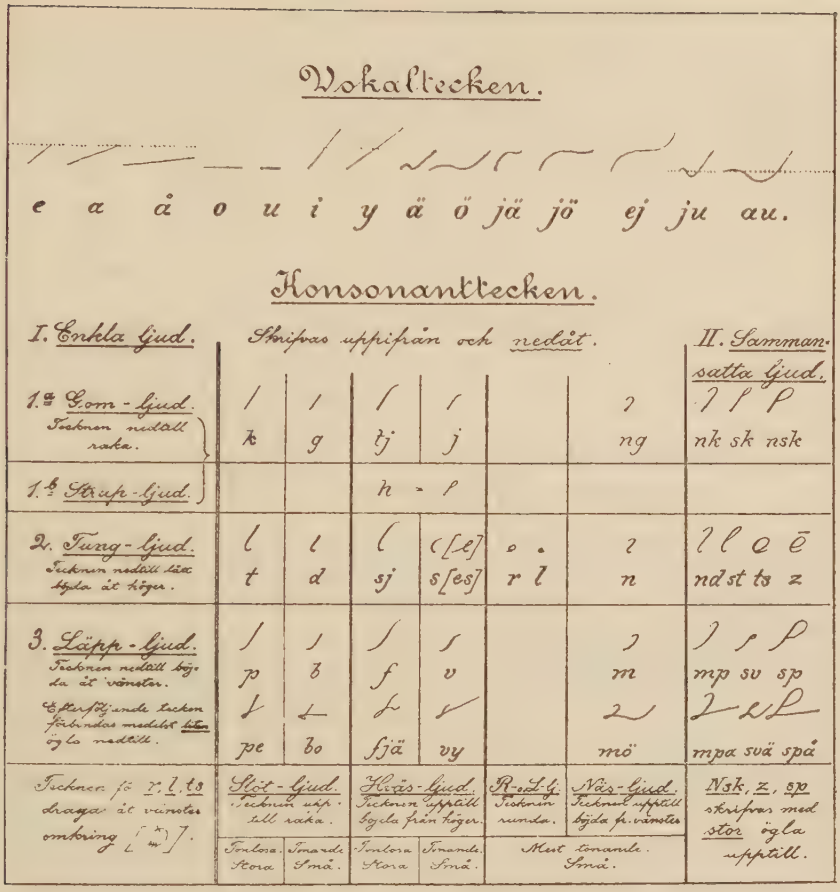

Reproduktion efter W. Brauns' lärobok. 1900. 4. upplagan. Sid. 1.

Tecknen i tredje raden sammanbindas med ett efterföljande tecken genom en liten ögla nedtill.

Orden bildas genom omedelbart förenande av de enskilda tecknen med varandra. Börjar ett ord med *å o* eller *u* och följer på dessa ett stort konsonanttecken eller innehåller ordet flera stavelser med dessa vokaler, så börjar man lämpligast något *över* den vanliga skrivlinjen, men när ett ord börjar med *i* eller *y* och ett litet konsonanttecken följer, eller om ett ord innehåller flera stavelser med *i* eller *y* börjar man helst under skrivlinjen. I det sista fallet kunna också vokalstrecken något förkortas.

Dubbelkonsonant betecknas genom starkare tryckning. Stumma bokstäver uteslutas, och även eljest återgivas »andra förbindelser

Konsonanttecken.

1903.

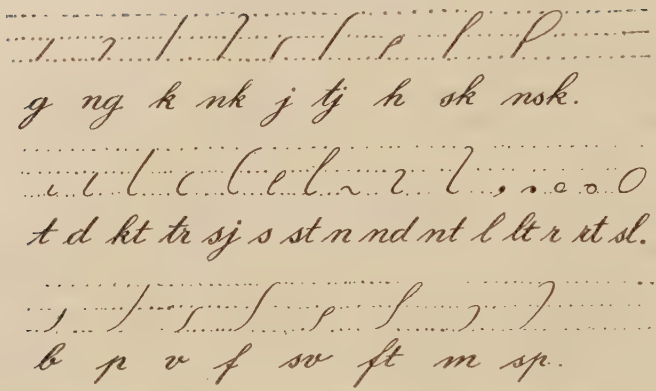

Reproduktion efter W. Brauns' lärobok. 5. upplagan. Sid. 3.

ljudenligt». Där det är nödvändigt (t. ex. i egennamn) användes dock ortografisk stavning, för vilket ändamål särskilda beteckningar finnas.

För konsonantsammansättningar (eller som Brauns kallar dem konsonantförbindningar), vilka ej ha särskilda tecken, gäller: att *l* och *r* omedelbart sammanfogas med föregående konsonant, varvid dock läppljudens förbindelseögla direkt sammansmälter med *r*-öglan till en större sådan; att *kv tv ts x ns sn sm* och *mp* erhållas genom vissa modifikationer av resp. grundtecken; att efter nedtill raka samt åt vänster böjda tecken *t* (om det står i slutet av ord) uttryckes genom ett litet uppstreck (efter läppljuden sammanfaller detta med regeln i föregående upplagor, att *t* efter tecken med utböjningar nedtill åt vänster i slutet av ord betecknas genom utskrivande av den lilla förbindningsöglan); att ett på läppljud följande *j* framför vokal antydes genom utelämnande av förbindningsöglan; samt att andra konsonantförbindningar skrivas bokstavligt, varvid den efterföljande konsonanten sammanbindes med den föregående antingen omedelbart eller medelst ett litet uppåtriktat bindestreck.

Antalet obligatoriska förkortningar uppgå till omkring 100 för förstavelser, ändelser och ord tillsammans.

För »övade och yrkesstenografer» offentliggjorde W. Brauns »*Lärobok i svensk ilskrift* (referentstenografi) grundad på slutkonsonanternas bildliga beteckning efter Dr Julius Brauns' principer, 2. upplagan 1898.»

Sammanhängande text.

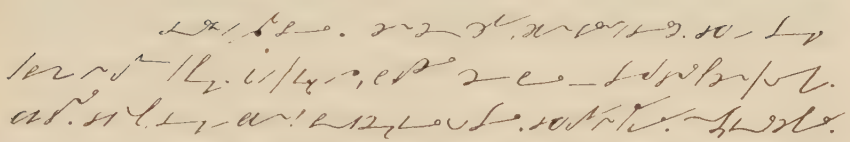

Reproduktion efter W. Brauns' 5. upplaga 1903. Sid. 17.

Överföring.

Börj(a)n[1] *ä(r) alltid*[2] *svår. Man måste*[3] *smida*[4] *medan*[5] *järnet*[6] *ä(r) varmt. Bättre en*[7] *fågel i handen*[7] *än tio i skogen. D(et) ä(r) icke*[8] *guld allt s(om) glimmar.* O. s. v.

[1] Öglan tjänar som förbindning mellan *b* och *ö*. [2] Punkten åt *höger* = *lt*. [3] Monogramartad förkortning. [4] *Sm* = *m* med rundning upptill. [5] En del av *e* ingår i öglan. [6] Ändelsen *-et* = rundat *e*. [7] Särskild beteckning för *en*. [8] Icke = förlängt *k*.

De nya skriftmedel vilka *tillkomma* i ilskriften äro i första rummet *ordbildernas olika ställning till skrivlinjen,* d. v. s. att ett ords begynnelsebokstav efter bestämda regler sättes på, över eller under skrivlinjen. Vidare kan begynnelsetecknet skrivas *utan* eller *med tryckning;* det kan också — dock mera sällan — få *annan riktning,* och vokaltecknen kunna i vissa fall *rundas* eller undergå annan *mindre förändring.*

Genom dessa medel erhålles en systematiskt ordnad symbolisk beteckning *gruppvis* av *slut*konsonanterna i alla stamord samt i de flesta förstavelser och ändelser.

Slutkonsonanterna utskrivas således icke, och ett stort antal skriftdrag inbesparas.

För att ytterligare öka kortheten införas även några nya förenklade former för konsonantsammansättningar, men i övrigt bibehålla grundsystemets tecken sin betydelse även i ilskriften. Av vokalerna ersättes dock *ä* »mestadels» med *e,* som i enskilda fall även kan användas för *ö*.

Såsom allmän grundsats gäller dessutom för ilskriften, »att alla mindre väsentliga, d. v. s. meningen icke rubbande bokstäver, stavelser och ord utelämnas».

»Erfarenheten har också lärt», säger Brauns vidare, »att ett noggrant skiljande mellan de enskilda slutljuden inom varje ljudklass icke är nödvändigt, utan att antydande av *ljudklassen* är fullt tillräckligt för ett säkert återläsande.»

För de få fall, då så kan anses önskvärt, har han emellertid uppställt en »urskillningssymbolik», som gör det möjligt att genom

mindre förändringar i vokaltecknens former (dessa kunna nämligen förlängas uppåt eller skrivas större, dragas nedåt eller åt sidan) utmärka varje *enskilt* slutljud.

Slutljudsymboliseringstabell.

utan tryck, ---------- med tryck
i begynn. konson.
Vokalteeknen skrifvas:

Begynnelse-konsonantis riktning		raka		rundade		raka		rundade	
		mindre	större	mindre	större	mindre	större	mindre	större
öfver,	vanlig	g	k	j (eh)	sk (kv)	ng (gn)	nk	nj	nsk
	uppprätt	gt (gd)	kt	jt (jd) gs (t)	skt ks (t) = x	ngt (ngd)	nkt	njt ngs (t)	nskt nks (t)
på,	vanlig	d	t	s	ss	n	nd	l "	r "
	uppprätt	dk (dg)	ts (ds)	st	dj tj sch	dn (tn)	nt (ndt)	ns nst	ssn stn nsch
under linien.	vanlig	b	p	v (fv)	f	m (mn)	mp (mb)	mj	mf
	uppprätt	bt	pt	sp ps	ft (fd) fs (t) fr	mt (m[n]d)	pn (tm)	ms (t)	msk (t)

Reproduktion efter W. Brauns' *Lärobok i Svensk Ilskrift.* Halmstad 1898. Sid. 22.

Till en början drev W. Brauns en ganska energisk propaganda för sin översättning, och vann även flera intresserade anhängare. Den regelbundna grupperingen av tecknen var också tilltalande, särskilt för dem som satte den språkvetenskapliga teckenfördelningen framför uppnående av största *möjliga* snabbskrivenhet. Det torde emellertid icke kunna bestridas att även om bröderna Brauns — särskilt den svenske översättaren — gjort sitt bästa för att förena språkvetenskapligheten med de praktiska kraven, så inträffar dock ej sällan fall, då ett tillgodoseende av språkvetenskapligheten *måste* betyda en förlust i snabbskrivenhet.

Hur som helst blev framhållandet av denna språkvetenskapliga teckenfördelning ett vapen i händerna på motståndarna, och under första decenniet efter sekelskiftet upphörde så småningom Brauns' system att vinna terräng.

En otur var också att Melins *Förenklade snabbskrift*, när Brauns 1894 gav ut sin första lärobok, redan fått ett avsevärt försprång. Om så ej varit, är väl antagligt, att braunsska systemet i kampen för enkelhet och enhetlighet i systembyggnaden varit att räkna med på ett helt annat sätt än nu skedde.

W. Brauns synes mer än sin broder Julius ha haft blick för de praktiska kraven, och därför även i svenska översättningen genomfört en del ganska genomgripande förändringar. Allra mest gör

detta sig gällande i en ny bearbetning av systemet, som han 1928 utgivit i ett litet mimeograferat häfte på 8 sidor under titeln: »*Svensk stenografi med teckenfördelning efter ljudklasser av W. Brauns. Ny bearbetning 1928.*»

Här ha *o* och *u*, *ö* och *y*, *d* och *t* samt *f* och *sp* fått byta plats; *v* betecknats med det tillbakalutade lilla raka strecket (Gabelsbergers *r*) och förra *v*-tecknet givits åt *sv*, vars förutvarande tecken i sin tur givits åt *tv*.

De flesta av dessa omkastningar synas ur praktisk synpunkt ha varit väl motiverade, men å andra sidan utgör denna sista bearbetning — för vilken ingen propagande bedrives — en icke oväsentlig avvikelse från Julius Brauns' ursprungliga konsonantschema.

Även om Wilhelm Brauns — beroende på sin ansvarsfulla ställning inom en stor merkantil organisation — icke kunnat så som han velat, arbeta för spridningen av *braunsska* systemet inom Sverige, så bör han dock med tillfredsställelse kunna blicka tillbaka på sin verksamhet till fromma för den stenografiska konstens utveckling i vårt land, ty icke blott indirekt genom överförande av sin broders stenografiska system, utan även direkt genom egna inlägg — i läroböcker och i systemteoretiska uppsatser — har han i ej ringa mån bidragit, att hos den stenografintresserade svenska allmänheten inplanta förståelsen av vad regelbundenhet och enhetlighet betyda för ett stenografiskt system.

MELIN.

1892.

Författaren av denna historia har åtminstone *försökt* att vid behandling av de olika systemen vara så objektiv som möjligt, men när det nu gäller det egna systemet *går det icke* att bortse från den personliga uppfattningen om vad han själv tänkt och gjort. Han föredrar därför att, helt och hållet utgående från sin egen synpunkt, redogöra för systemets uppkomst och utveckling, samt använder, för att ytterligare betona att det härvidlag icke längre är fråga om ett försök att vara opartisk, den bekvämare jagformen.

Född 1861 i Göteborg, började jag min militära bana vid Elfsborgs regemente och slutade som överste och chef för Bohusläns regemente. Sedan inträdet i pensionsåldern 1921 har jag helt kunnat ägna mig åt stenografhistoriska forskningar.

På 1880-talet hade en ung infanteriofficer i vårt land just icke mycket att göra. Ett beväringsmöte på 15 dagar, befälsövningar lika länge och ett regementsmöte på 20 dagar, det var allt. Tio månader av året var man i regel helt och hållet ledig.

Min första lediga vinter tillbragte jag i Stockholm hos mina föräldrar, som under riksdagstiden bodde i huvudstaden, och av en ren tillfällighet kom jag då att få lektioner i Gabelsbergers stenografi av en min släkting och vän, sedermera riksbibliotekarien Erik Dahlgren.

Min andra lediga vinter vistades jag i Hannover, och i den familj där jag var inackorderad höll en av sönerna i huset just på att lära sig Stolzes system. Detta system fann jag tack vare dess större regelbundenhet mycket tilltalande, och började till och med överföra detsamma till svenskan, i okunnighet om att det redan fanns två sådana översättningar.

Så blev jag 1884 antagen som elev vid krigshögskolan. Att stenografien där skulle bli till nytta var ju självklart, och då jag icke hunnit värst långt med Stolzes system, ansåg jag klokast att förbliva gabelsbergare, och övade mig ganska flitigt på lediga stunder under sommaren före kursens början.

Under två år vid krigshögskolan och senare under tre år vid gymnastiska centralinstitutet fick jag också rikliga tillfällen att övertyga mig om värdet av Gabelsbergers geniala skapelse, samt började aktivt deltaga i den kamp, som den tiden pågick mellan gabelsbergare och arendsianer i vårt land. När 1889 Svenska Gabelsberger-Stenografföreningen bildades, blev jag dess vice ordförande, och utgav året därpå »*Lärobok i stenografi efter Gabelsbergers system för militärer*» med en del förenklingar, vilka dock icke mottogos med någon vidare entusiasm av de konservativa gabelsbergarna.

Vintern 1886—87 — mellan åren vid krigshögskolan och gymnastiska centralinstitutet — var jag i England, och lade där första grunden till mitt stenografiska bibliotek, som nu omfattar omkring 1,500 nummer. Den s. k. geometriska principen i de engelska systemen tilltalade mig ej, men osökt uppställde sig för mig frågan, om det icke skulle vara möjligt att skapa en »kursiv» stenografi, där tecknen helt enkelt, liksom i de geometriska systemen, fogades till varandra utan särskilda bindestreck och utan några invecklade regler; och snart stod det också klart för mig, att detta problem endast skulle kunna lösas genom en *ren bokstavlig vokalbeteckning* med alla tecken till sin betydelse så väl direkt som indirekt oberoende av ställningen till skrivlinjen.

I denna tanke torde väl också ligga första upphovet till mitt stenografiska system.

Redan länge hade det för mig legat i öppen dag av vilken ingripande betydelse det skulle bli att få en svensk snabbskrift med tecknen fördelade efter ljudens frekvens i *svenska* språket, och därför blev också mitt första arbete 1887 och 1888 att ur 1881 års riksdagsprotokoll uttaga frekvensen (inom text omfattande 100,000 ord) för ord och för- och slutstavelser samt för enkla och sammansatta ljud med hänsyn till deras olika ställning inom ordbilderna. (Sid. 569 o. f.)

Till en början hade jag tänkt mig att det nya systemet skulle kunna betraktas som en bearbetning av Gabelsbergers stenografi[1] — det var ju också nästan utan undantag Gabelsbergers tecken som jag använde —, men under arbetets gång visade det sig snart, att redan införandet av den rena bokstavliga vokalbeteckningen samt borttagandet av sådan tecken, vilkas betydelse var beroende av ställningen till skrivlinjen, krävde sådana omkastningar av teckenfördelningen, att det så väl i princip som detalj blev ett nytt system.

Ganska snart insåg jag också, att ren bokstavlig vokalbeteckning i en kursiv snabbskrift måste leda till en mindre linjemässig skrift, *om icke särskilda åtgärder vidtogos för att minska denna olägenhet.* Jag beslöt därför att för de enkla ljuden endast använda små eller medelstora tecken[2] samt att i största möjliga utsträckning utnyttja »punkten» och lilla cirkeln.

Vad själva den bokstavliga vokalbeteckningen beträffar hade jag först — starkt påverkad av Faulmanns försök att reformera Gabelsbergers system — hoppats kunna beteckna samtliga vokaler medelst raka bindestreck i olika längder och riktningar, men vågade ej fullfölja denna tanke, utan ansåg för läsbarhetens skull nödvändigt att för de tre minst ofta förekommande vokalerna skaffa andra tecken. Antagligen från Arends' system[3] fick jag då idén att utnyttja vågformerna, vilka i motsats till bågformerna behålla sitt utseende i olika förbindningar.

Våren 1892 gav jag den första kursen i min »*Förenklade snabbskrift*» med officerare och underofficerare vid Elfsborgs regemente;

---

[1] I förordet till första upplagan av läroboken säger jag också: »Den här framlagda snabbskriften är, om man så vill, en omarbetning av Gabelsbergers stenografi, ehuru jag naturligtvis sökt tillgodogöra mig allt gott som jag funnit hos andra av mig kända stenografiska system».

[2] För *b* gjordes till att börja med ett undantag, därför att detta ljud så nästan uteslutande förekommer i början av ord, där dess längd icke kan ofördelaktigt inverka på linjemässigheten.

[3] Brauns' system med s. k. relativ bokstavlig vokalbeteckning, där samma våg-tecken förekomma, fick jag ej se förrän sommaren 1892, då jag redan hade mitt eget system färdigt i sin första form och börjat undervisa efter ett i april samma år autograferat undervisningshäfte.

och hösten samma år offentliggjordes första upplagan av läroboken.[1]

Alfabet.
1892.

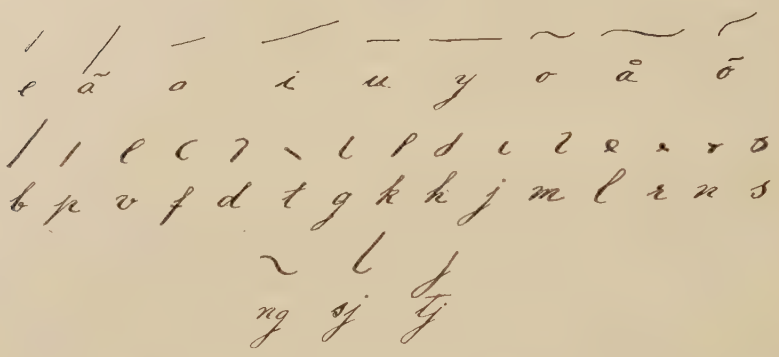

Konsonanttecknen återfinnas alla i Gabelsbergers alfabet utom tecknet för *k* (vilket hos honom är en sammansmältning av konsonanten *d* och vokalen *i*), men endast *m* och *s* användas i samma betydelse, och vokalbeteckningen är helt och hållet annorlunda.

Mot detta mitt första alfabet fanns emellertid mycket att anmärka. För *t* hade jag valt det gabelsbergerska *r*, ett tecken som gabelsbergarna aldrig velat släppa och som även bibehållits som tecken för *r* i det nya tyska enhetssystemet. Själv hade jag också som gammal gabelsbergare en viss förkärlek för detta tecken, men då särskilt flera arendsianer, som övergått till mitt system, uttalade sin missbelåtenhet, kom jag snart till den uppfattningen, att *t*-tecknet intog en helt annan ställning i *mitt* system än *r*-tecknet hos Gabelsberger, och beslöt att endast behålla detta tillbakalutade tecken som monogram för någon för- eller slutstavelse. Det gällde då att finna ett nytt tecken för det så ofta förekommande *t*-ljudet, och efter funderingar hit och dit kom jag slutligen på idén att använda *d*-tecknet i förminskad storlek. Detta betydde visserligen ett frångående av principen att endast använda ett och samma tecken i *två* storlekar, enär förstorat *d* redan utnyttjats för *st*; men jag hade ingen annan råd och förmildrande var ju också att en misskrivning eller missläsning mellan de varandra så närstående *d* och *t* ej kunde vara så farlig.

Den närmaste direkta följden av denna förändring blev en om-

[1] *Lärobok i Förenklad snabbskrift av O. W. Melin.* Stockholm 1892. Kôersners boktryckeri. Nordin & Josephson i distribution.

kastning av vokalgrupperna *o å* och *u y*, varigenom dessa vokaler återfingo sin ursprungliga placering i enlighet med frekvensen. I första upplagan av läroboken hade jag nämligen härvidlag måst åsidosätta frekvenssiffrornas krav för att icke den trubbiga vinkeln med eller utan rundning skulle förekomma allt för ofta.

Under första vintern efter systemets offentliggörande kom vidare från en f. d. arendsian, läraren vid Göteborgs navigationsskola kapten A. Bagger, ett förslag att i stället för det med föregående konsonantstaplar mindre förbindbara *j*-tecknet (betänkligt lika det förminskade *f*-tecknet, som betecknade *för*) beteckna *j* med förutvarande *tr*-tecken, och *tr* med förutvarande *tj*-tecken.[1] Efter en grundlig utredning beslöt jag mig också att — oaktat detta kom att betyda en förlust vad beteckningen av *tr*- och *tj*-ljuden beträffade — antaga förslaget.

I andra upplagan av läroboken, som kom ut redan våren 1893 (ett halvt år efter den första) infördes också alla dessa ändringar med åtföljande konsekvenser.

Så småningom kom jag också mer och mer till insikt om, att jag ursprungligen vid teckenfördelningen allt för ensidigt följt frekvenssiffrorna, och genomförde 1894 (4. upplagan) och 1898 (6. upplagan) en del omkastningar gående ut på att erhålla större regelbundenhet i systembyggnaden med tillämpning i möjligaste mån av principen: »liknande tecken åt liknande ljud». *G* och *v* fingo byta plats, *b* fick det medelstora nedåtdragna strecket, och *p* detsamma med en liten utböjning upptill från höger (Gabelsbergers *vi*). Avsiktligt gav jag dessa båda skarpt börjande och slutande (i och för sig mycket snabbskrivna) staplar åt *mindre* ofta förekommande konsonanter, därför att desamma äro mera svårförbindbara och göra skriften mera hackig och otrevlig än rundade tecken.

Sedan 1898 (6. upplagan av läroboken) ha samtliga tecken för såväl enkla ljud och konsonantförbindningar som för för- och slutstavelser bibehållits oförändrade till den dag som är.

Men utvecklingen under dessa 30 år har ej stått stilla, utan tack vare framför allt kapten Nordfelt och riksdagsstenograferna Elfner, Eriksson och Lundman har systemet som sådant så småningom undergått en genomgripande förändring i det avseendet, att beteckningen i sin helhet blivit fullständigare och noggrannare, och särskilt böjningsändelserna kommit att utskrivas i större utsträckning än ursprungligen varit förhållandet.

[1] *Lärobok i Förenklad snabbskrift* av O. W. Melin, andra förbättrade upplagan, Stockholm 1893. Förordet sid. 4.

Alfabet.

1898—1928.

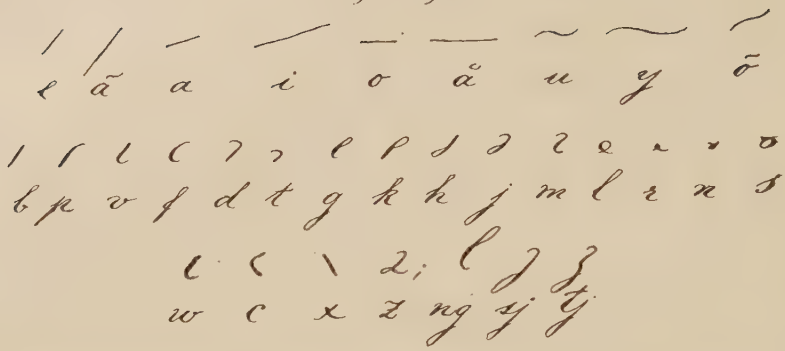

De stenografiska tecknen hopfogas till ord helt enkelt genom omedelbart förenande, utan andra bindestreck än vokaltecknen, vilka skrivas nedifrån och uppåt eller från vänster till höger.

Tecknens betydelse är oberoende av deras ställning till skrivlinjen. Konsonantfördubbling utmärkes genom tryckning, vilken vid hastig skrivning må utelämnas.

Tecknen för konsonantsammansättningar bildas efter följande huvudregler: *n*-sammansättningar genom rundning, *t*-sammansättningar genom vänsterdragning och *s*-sammansättningar genom förstoring. *N*- och *t*-sammansättningarna äro samtliga regelbundet bildade, *s*-sammansättningarna däremot delvis oregelbundna. Så har (då tecken för *sb sf* och *sg* ej behövas) förstoring av *b f* och *g* utnyttjats för att beteckna resp. *br fr* och *ng*.

Konsonantsammansättningar.

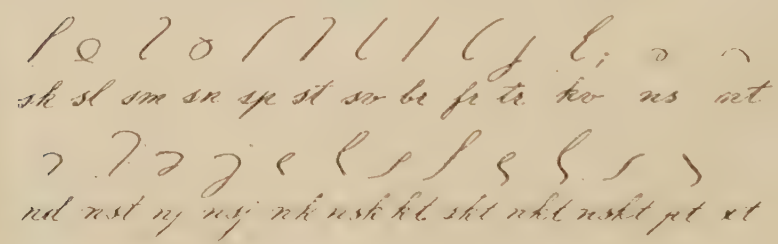

Härtill komma 18 särskilda beteckningar (de flesta monogram) för för- och slutstavelser, samt omkring 90 obligatoriska ordförkortningar.

Stavningen är överensstämmande med i våra skolor nu gällande bestämmelser, med undantag av att för *ng-*, *sje-* och *tje*-ljuden sär-

skilda tecken finnas, att *j*-ljudet alltid betecknas med *j*-tecknet, samt att tecknen för *c* och *z* endast begagnas i namn.

Obetonat *e*, särskilt i ändelser, kan utelämnas.

Punkt sättes *under* meningens sista ord.

Sammanhängande text.

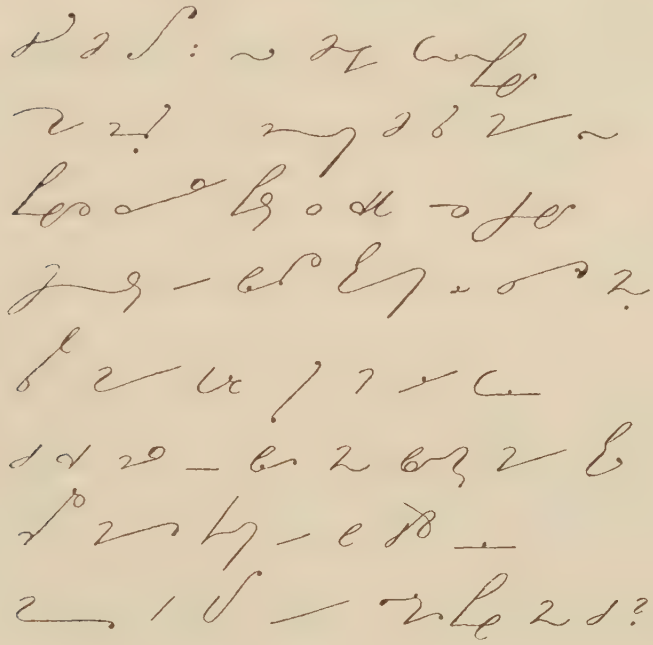

Överföring.

Hör j(ag) rätt? Ur (d)jupa furuskogen
(k)omma toner. Tyst! J(ag) ser di(g) nu,
Skogens lilla skald, s(om) blev oss trogen!
Skyld[1] *a(v) granens kvist (dä)r sitt(e)r du.*
Säg mi(g) varför, när[2] *d(e) a(nd)ra foro,*
h(ar) bl(and) tall o(ch) gran du glömt di(g) kvar?
Tärs ditt bröst a(v) (nå)g(on) hemlig[2] *oro,*
månn' e(n) vän i nordanskog du h(ar)?

[1] Särskilt tecken för *sje*-ljudet. [2] *-lig*, monogram.

Vad diktatstenografien beträffar utgick jag ifrån att i och för densamma utöver de obligatoriska inga andra förkortningar skulle behövas än ett godtyckligt antal s. k. specialförkortningar, samt att

användningen av ordbilders placering i olika höjdlägen ävensom utnyttjande av tryckning för annat ändamål än utmärkande av dubbelkonsonanter, skulle reserveras för den verkliga debattskriften.[1]

Regler för uppställande av s. k. fria förkortningar:

1. Endast första delen av ett ord utskrives. 2. Första och sista delarna av ett ord utskrivas och sammanbindas. 3. Första och sista delarna utskrivas och korsas. 4. Böjningsändelser må utelämnas därest desamma tydligen framgå av sammanhanget.[2] 5. *D*, *t* och *n* inuti ord i slutet av en stavelse kunna i vissa fall utelämnas. 6. Ord som ofta förekomma tillsammans kunna med fördel hopskrivas. 7. Stående uttryck kunna förkortas. a) Genom att första orden sammanskrivas och fortsättningen utelämnas, b) genom att första ordet skrives på skrivlinjen, andra ordet över det första och fortsättningen utelämnas. 8. Obetonat »att» kan utelämnas.[3] 9. I vanlig skrift allmänt förekommande förkortningar böra även användas.

År 1898, då systemet som sådant fått sin nuvarande form, offentliggjordes också en samling specialförkortningar för olika yrken,[4] vid vilkas uttagande jag hade en värdefull hjälp av flera redan då praktiserande melinare. Detta häfte kom ut i flera nästan oförändrade upplagor, tills slutligen 1915 en förbättrad och avsevärt utvidgad upplaga offentliggjordes i litet, bekvämt format (med alla förkortningar i alfabetisk ordning). Ehuru i förordet kraftigt framhölls, att dessa förkortningar *icke* voro avsedda att komma till användning för en och samma individ, syntes dock denna onekligen mycket omtyckta lilla bok fresta en del lärare att låta sina elever lära sig flera förkortningar än nyttigt var, varför jag ansåg klokast att icke ge ut några nya upplagor.

De äldsta melinska debattstenograferna redde sig utmärkt — och göra så fortfarande — utan några andra förkortningsmetoder än här ovan angivna, med undantag av att höjning över linjen användes för några enstaka specialförkortningar. Även en del yngre riksdagsstenografer tillämpa denna äldre metod.

Emellertid har så småningom en ny förkortningslära för systemet vuxit fram. De båda nuvarande melinska riksdagsstenograferna Herman Eriksson och Albert Lundman hade redan före student-

---

[1] Själv har jag dock under senare år allt mera för eget behov använt höjning av en teckenbild över skrivlinjen för att symbolisera att början av ett ord uteslutits.

[2] Denna regel har som ovan nämnts under årens lopp allt mindre och mindre tillämpats.

[3] Detta utelämnande av »att» anses av flera praktiserande stenografer vara farligt.

[4] *Specialförkortningar till Förenklad snabbskrift för handelskorrespondenter, präster, läkare, militärer, jurister och riksdagsstenografer* samlade av Olof W. Melin. Aug. Lindbergs Lit. Tr. Stockholm.

Debattskrift.
(Utan vokalsymbolik.)

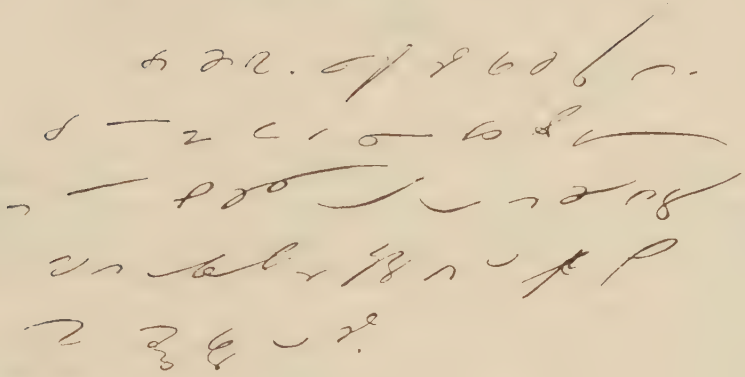

Reproduktion efter ett originalstenogram av riksdagsstenografen Sven Stäckig. Andra kammaren 1928.

Överföring.

Herr — t(alman)! J(e)nt emo(t) (de)n sist(e) — är(ade) tal(aren) v(i)ll j(ag) sä(ga), att (de)n | här (fr)å(gan)[1] *to(rde) va(ra) a(v) så pass enk(e)l be(skaffen)het | , att (r)i(ksdagen)*[2] *k(an) je si(g) in på att jö(ra) ett försö(k) | me(d) att inflika (de)nna bestämm(el)se, att an(slag) äv(en)*[3] *sk(all) | komma*[4] *odlingsv(ä)g(ar)na till del.*

[1] Höjt *å* = specialförkortning för »fråga». [2] Höjt *i* = specialförkortning för »riksdag». [3] Här har »även» skrivits ovanpå en felskriven ordbild. [4] Monogramartad förkortning.

examen börjat använda förkortningar grundade på tryckning och höjning i större utsträckning än i den då vedertagna förkortningsstilen, och även undantagsvis använt sänkning. Till en början gällde det egentligen endast *ö*, vars våg-formiga tecken i vissa förbindningar blev besvärligt, men en vacker dag kommo de båda samtidigt, oberoende av varandra, på tanken att tillämpa denna metod även på andra vokaler. Jämte andra melinare hade de redan förut låtit *l r s* över linjen betyda *lätt, rätt* och *sätt*, och nära tillhands låg ju också då att bygga vidare på en *ä*-regel i analogi med *ö*-regeln.

Våren 1913 blev det fullständiga schemat färdigt, samt även med gott resultat använt i riksdagen, och har sedan dess i de stora dragen förblivit oförändrat.

Förkortningsschema.

	På linjen.	Över linjen.	Under linjen.
Utan tryck....	—	ä	o, u
Med tryck.....	a	i, y	ö

Uppställarna av denna förkortningsmetod ha emellertid aldrig tänkt sig att dessa »regler» skola obligatoriskt eller mekaniskt tillämpas, utan endast användas, då man genom dem vinner en påtaglig fördel (ökad korthet, större tydlighet, eller större möjlighet att skilja mellan liknande ord). Då så ej är fallet använda Eriksson och Lundman med efterföljare helt enkelt den äldre metoden.

Åsikterna bland de melinska riksdagsstenograferna om den utsträckta användningen av olika höjdställningar äro delade,[1] vilket ju också är helt naturligt, då detta hjälpmedel å ena sidan betyder

Debattskrift.
(Med vokalsymbolik)

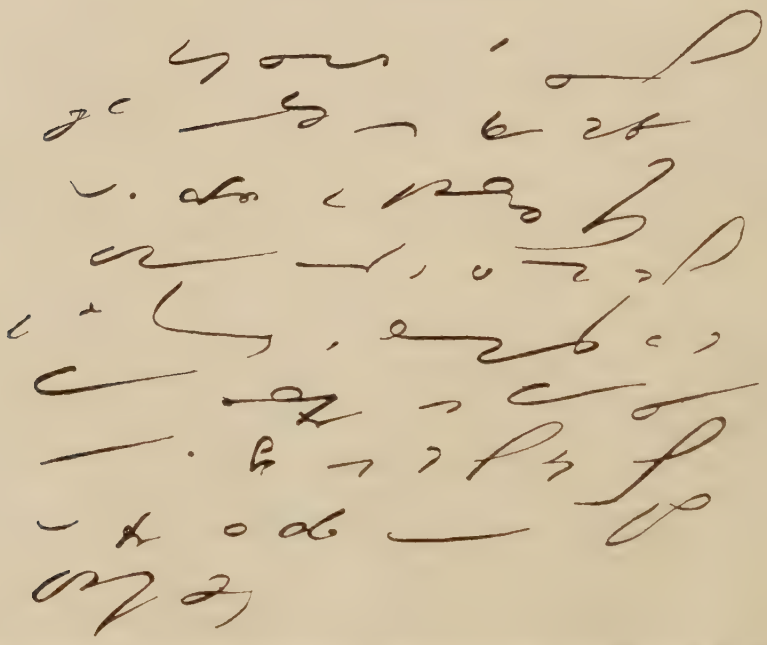

Reproduktion efter ett originalstenogram av riksdagsstenografen Herman Eriksson. Första kammaren 1928.

[1] Förste stenografen i första kammaren Elfner går t. o. m. längre än Eriksson och Lundman genom att utnyttja metoden för ytterligare en höjdställning.

Överföring.

Vad so(cker)tull(e)n[1] *be(tr)ä(ffar),*[2] *så sk(ulle)*[3] *| j(ag) för (min del)*[4] *i va(r)j(e) (fall)*[4] *(i)nt(e) vilja me(d)verka*[5] *till (de)n plan(e)n för beto(d)ling(e)ns stö(dj)ande.*[6] *| (Det) före(faller)-mi(g) å(t-minsto)ne, s(om) om (de)t sk(ulle)*[3] *va(ra) rä(tt)*[7] *svårt lå(t)-mi(g)-sä(ga) för d(e) | fa(tt)iga*[8] *No(rr)la(nds)bö(nde)rna att fi(nna) si(g) | i (de)n (ta)nk(e)n att d(e) sk(ola) bet(ala) skatt*[8] *till*[9] *bö(n-de)rna,*[10] *s(om) lev(e)r på*[9] *Svä(rige)s | fetaste jord.*

[1] Specialförkortning för *tull* = *u*. [2] Höjning symboliserar *ä*. [3] *Sk* med stor ögla. [4] Andra ordet över det första symboliserar fortsättningen (förkortningsregel 7 b). [5] Verk = *r* sammanflätat med *v*. [6] Sänkning med tryckning symboliserar *ö*. [7] Höjning = *ä*. [8] Tryckningen = *a*. [9] Monogram. [10] I utskriften är detta justerat till »de bönder som leva».

en vinst i korthet och kanske även i tydlighet men å andra sidan en ökning av tankearbetet under skrivandet — och metoden således kan för den ene individen betyda en vinst för den andre en förlust.

Melinska stenografförbundet har ännu icke tagit ställning till frågan, men dock för ett par år sedan givit uttryck åt önskemålet att den eriksson-lundmanska förkortningsläran skall så fort som möjligt offentliggöras under formen av en lärobok i debattskrift, för att möjliggöra ett allsidigt bedömande.

Nästan omedelbart efter systemets offentliggörande började detsamma vinna anhängare. Redan första hösten (1892) började J. O. Gyllenspetz (sid. 422) i Göteborg en mycket framgångsrik undervisningsverksamhet — bl. a. i Filip Holmqvists handelsinstitut, den första handelsskola som upptog systemet på sin läroplan — och länge dröjde det ej förrän P. G. Widegren och B. Boalt (sid. 411) gåvo kurser i flera andra städer. Gyllenspetz och Boalt voro f. d. arendsianer och Widegren f. d. gabelsbergare och hanssonit, vilket i hög grad bidrog att stärka deras auktoritet.

Så kom det betydelsefulla året 1896, då de båda statsunderstödda handelsinstituten Schartaus i Stockholm och Göteborgs handelsinstitut, efter att ha prövat Arends' system — i Göteborg även Gabelsbergers — beslöto sig för att även pröva Melins system med det resultat att detsamma infördes som obligatoriskt läroämne i båda instituten, en heder icke blott för systemet utan naturligtvis även för de båda lärarna — Widegren[1] och Cronlund[2] — som skött undervisningen under försöksåret.

Samma år bildades melinska stenografföreningen i Stockholm, och

[1] Nu förste stenograf i riksdagens första kammare.

[2] John Cronlund, nu lektor vid Göteborgs handelsgymnasium, tillkommer till stor del förtjänsten av den starka och ansedda ställning som systemet sedan länge tillbaka innehar i rikets andra stad.

året därpå (1898) avancerade Widegren efter att två riksdagar ha varit kanslist till notarie, och den unge Erik Lindström blev efter ett utomordentligt vackert prov kanslist i andra kammaren.

Efter dessa framgångar började särskilt arendsianerna att mera målmedvetet gå till anfall mot det nya systemet, och de s. k. kampåren började. I landsorten fingo dock melinarna något så när arbeta i fred på systemets spridning, och Stockholm blev den egentliga huvudkrigsskådeplatsen. Vad där skedde sammanhänger också på det allra intimaste med Stockholmsföreningens verksamhet; och i stor tacksamhetsskuld står systemet till denna förenings dåvarande oöverträfflige ordförande, Carl Smith, och hans många medhjälpare och medhjälparinnor.[1]

Till framgångarna bidrog också *Tidning för Svensk Snabbskrift* (Första årgången 1894), som från och med fjärde kvartalet 1898 och allt fortfarande utkommer en gång i veckan.[2]

Översättningar av systemet, för svenskar som behöva stenografera även på utländska språk, ha utförts av fröknarna Dagmar och Thyra Svensson för tyska, fröken Ebba Kjelleström (nu fru von Plomgren) för engelska samt förste stenografen i första kammaren Erik Elfner för franska.

Även till Brailles blindskrift har systemet överförts av fröken Anna Axelson.

År 1921 fick det 1899 bildade melinska stenografförbundet en fastare organisation, och i sammanhang därmed överlämnades till förbundet såväl förlagsrätten till min stenografiska litteratur som den framtida bestämmelserätten över systemet som sådant.

Förbundets nuvarande ledning består av: ordförande, revisorn i riksräkenskapsverket, förste stenografen i första kammaren Erik Lindström, vice ordförande, e. o. hovrättsnotarien fröken Elisabeth Nilsson; verkställande utskott: riksdagsstenograferna amanuensen i kammarkollegium Herman Eriksson och Albert Lundman samt aktuarien i pensionsstyrelsen Sten Fägersten; samt systemnämnd: fröknarna Ella Arenander och Elisabeth Nilsson samt Herrar Björkman, Cronlund, Elfner, Eriksson, Kökeritz, Lundman, Melin och Nordfelt.

När systemet 1892 offentliggjordes var jordmånen synnerligen

[1] Även i andra städer i olika landsändar ha anhängare till systemet — för många att här nämnas — på det mest oegennyttiga sätt verkat för dess spridning.

[2] Redaktörer ha varit under de första åren Gyllenspetz, därefter Widegren, Carlberg, Melin (1904—1917), Nordfelt och Elfner, samt från och med 1923 med ett kortare uppehåll Lundman. Kapten Nordfelt har även som autograf i hög grad haft inflytande på systemets utveckling. Hans vackra regelrätta ordbilder ha varit verkliga *förebilder*, och man säger också om honom — med rätta — »att han kan Melins system bättre än uppfinnaren själv».

gynnsan för en förenklad snabbskrift. Striden mellan gabelsbergare och arendsianer hade gjort den stenografiska konsten känd inom vårt land såsom aldrig förr, och just vid den tiden började också de svenska affärsmännen inse betydelsen av stenografi även för dem. Att det gick så jämförelsevis lätt för det nya systemet att vinna terräng, måste därför i ej ringa grad tillskrivas dessa yttre gynnsamma förhållanden.

I år har 151:a tusendet av läroboken utkommit. I första kammarens kansli äro melinarna i stor majoritet.[1] Inom olika statens verk samt på affärskontor över hela landet sitter ett stort antal melinska stenografer som diktatstenografer. Systemet är antaget som läroämne vid i det allra närmaste *samtliga* svenska handelsskolor och andra handelsbetonade undervisningsanstalter, och detta på ett par undantag när som *enda* vid undervisningen använda system. I Stockholms polisskola har detsamma sedan flera år tillbaka, under fröken Ella Arenanders säkra ledning, varit ett mycket uppskattat undervisningsämne.

Även synes det oegennyttiga arbete, som adjunkten vid högre reallläroverket på Norrmalm N. I. Hagström och den unge framstående praktikern och systemkännaren Ernst Ekman, under senare år nedlagt på systemets spridande på frivillighetens väg inom Stockholms allmänna läroverk för gossar, ge förhoppning om ett bättre uppskattande än förut av stenografiens betydelse också för skolor, som icke äro handelsbetonade.

Jag har emellertid aldrig inbillat mig, att denna förenklade snabbskrift blivit någon för all framtid bestående idealstenografi, som ej kunnat göras bättre; och ej heller har jag någonsin gjort anspråk på att ha funnit nya vare sig tecken eller förkortningsmetoder.

Underlåta kan jag dock ej att känna tillfredsställelse över att ha varit den förste, som visat, att en kursiv stenografi med *ren bokstavlig vokalbeteckning* och utan bitecken eller undantagsbestämmelser — samt därför lättlärdare än de äldre systemen — kan ha vunnit enkelheten och enhetligheten utan att därigenom förlora i praktisk användbarhet.

---

[1] Antalet melinare i båda kamrarna tillsammans är: 3 förste stenografer, 12 stenografer och 6 kanslister.

NILSSON.
1893.

Under den något anspråksfulla titeln »*Menskligheten Idealskrift*»[1] offentliggjorde den senare i Örebro praktiserande läkaren, Dr N. A. *Nilsson,* 1893 en mycket originell geometrisk snabbskrift.

Efter ett kortare resonemang om skriftens uppkomst och ändamål kommer Nilsson till följande krav på en sådan som skall fullt motsvara sitt ändamål: 1. Alla vokaltecken skola skilja sig skarpt från konsonanttecknen. 2. Alla ljudtecken skola vara släkt med varandra i den mån motsvarande ljud äro släkt med varandra. 3. En fullkomlig skrift kan endast ha ett alfabet. 4. Du skall skriva som du hör, eller som du vill att det skall låta, då det högt uppläses.

Härtill kommer som en självklar fordran på en idealskrift, att den skall vara så kort som möjligt.

Nilsson anser vokalerna vara det viktigaste under det att konsonanterna äro bidelar, och som bevis för detta framhåller han bl. a. att hela meningar kunna utsägas utan konsonantljud, t. ex. *å i åa ä e ö = och i ån är en ö.*

Utgående från att de renaste och lättast uttalbara ljuden äro de vackraste, anser han det vara vars och en plikt att vad på honom vidkommer rensa sitt uttal, så att de fula ljuden alltmera försvinna. Efter utrensning av de fula vokal- och konsonantljuden återstå endast 18—20 »rena, vackra och prydliga talljud»: 5 vokaler och 13—15 konsonanter.

För att åt dessa ljud få tecken som skänka den »bevisligen kortaste, vackraste och otvetydigaste skriften» grundar Nilsson sitt alfabet på punkten, raka linjen och cirkeln, »ty några enklare grunddelar äro ej tänkbara».

Som konsonantljuden äro talrikare än vokalljuden, »och den raka linjens variationer äro talrikare än den krokigas(!), måste alltså vara lämpligast, att vokalerna representeras av krokiga linjer, delar av cirkelns periferi, under det att konsonanterna representeras av räta linjer i olika ställningar och storlekar». (Här kommer således Nilsson efter samma resonemang till motsatt resultat mot det, till vilket den andre svenske »geometrikern» Kuylenstierna kommit.)

Konsonanterna fördelas »efter den bekvämlighet med vilken de motsvarande konsonantljuden uttalas och i språket användas».[2]

[1] Stockholm, Gustaf Chelius. Tryckt hos Central-Tryckeriet.

[2] Även till språkljudens fysiologiska egenskaper tar Nilsson hänsyn vid sin teckenfördelning

Alfabet.

Som synes medtages även som konsonanttecken »den minsta möjliga ring eller öppna punkt», samt för halvvokalerna *j* och *v* små kroklinjer.

För diftonger finnas särskilda beteckningar, men i vanliga fall användas huvudljudens tecken. *Ö* betecknas alltid med ett upp- och nedvänt *o*. Under rubriken »För svenskan tillägges» finnas — förutom ovannämnda diftongtecken — för *h* en liten ellipsformad ögla samt för läppljudet *f* ett förlängt *b*.

Skriften går *från höger till vänster,* vilket »otvivelaktigt är bekvämare och lättare, när man skriver med högra handen».

Sammanhängande text. Överföring.

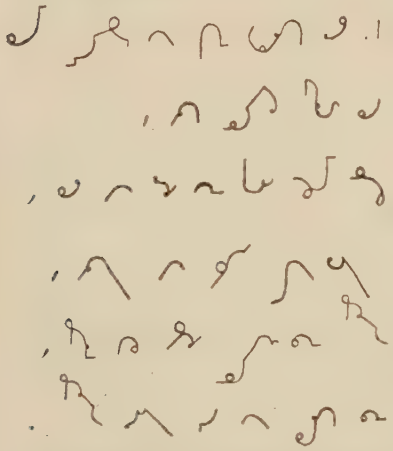

,nets [2]stegnit åp ttas yngroT [1]räN ..

,klot snegal [3]dadröv ne

h(c)o ralk [4]ås döj(l)[1] ammäts snah ,ner

,klof h(c)o [2]gnuk edåb [5]röf

tom (?)gnalk [6]snegåv mos dnalbi ,dnarts

.dnalbi lläjf tte åp nödrot mos

Reproduktion efter Nilssons »*Mensklighetens Ideal-Skrift*». Stockholm 1893. Sid. 13.

[1] *Å* = *e*. [2] Tecknet för *ng* användes egendomligt nog icke här. [3] *Ö* = upp- och nedvänt *o*. [4] *Å* = *o*. [5] *F* = förlängt *b*. [6] Den lilla halvcirkeln för *v* är ganska otydlig.

Att Dr Nilsson har rätt uti att det skulle gå lättare att föra skriften från höger till vänster med hjälp av *böj*musklerna, torde nog icke kunnas förnekas, men skrivandet från vänster till höger har ju den stora fördelen, att handen genast blottar det som skrivits. I varje fall torde ett frångående av det skrivsätt, som man använder i vanlig skrift, vara alldeles otänkbart.

Den som icke vill bryta »mot gamla vanan att skriva bakåt» kan, säger Nilsson, även skriva åt höger, varvid dock tecknen »måste göra helt om», såsom de te sig i en spegel.

Nilsson har icke gjort något alls för att sprida sin »idealskrift», och när han en gång blev tillfrågad om hur många anhängare han hade, lär han utan att se ledsen ut ha svarat: »ingen!»

Redogörelsen för de grunder som gjort sig gällande vid uppställandet av systemet innehåller emellertid mycket av intresse och är väl förtjänt att läsas.

LEHMANN (Pflüger).
1898.

Som bilaga till *Allgemeine Deutsche Stenographen-Zeitung, 1898 n:r 13,* offentliggjorde en skollärare i Hannover, *Pflüger*, en översättning av Lehmanns 1875 offentliggjorda »*Stenotachygraphie*» under titeln »*Kort vägledning för hastigt inlärande av Svensk Stenotachygraphie*» efter tysk metod utarbetad av Ernst Pflüger.

Såväl i princip som i detaljer är det här fråga om en direkt överföring av originalsystemet (sid. 165) till svenska. Liksom i originalet betecknas även här samtliga konsonanter medelst tecken i en och samma storlek (medelstora), under det att olika storlekar utnyttjas för att symbolisera vissa vokaler. Liksom i originalet äro också konsonanttecknen fördelade i grupper, så att tandljuden ha skarpt slutande staplar med utböjningar åt höger och gomljuden staplar med utböjningar åt vänster.

Påtagligt är att Pflüger som grund för sin översättning icke lagt Lehmanns egna läroböcker, utan följt den 1890 av stenotakygrafiska förbundet offentliggjorda systemurkunden. Vad alfabetet beträffar finnas inga andra olikheter än att sådana tecken, som sakna motsvarande ljud i svenska språket, helt naturligt uteslutits.

De bokstavliga vokaltecknen användas endast i början av en stavelse. Bitecknen för *n s* och *r* användas uteslutande i ändelser. Om cirkeln eller punkten skrives åt höger nedåt betecknar detta, att ett föregående *e* tillkommer, och likaså om bitecknet för *n* förlänges.

Alfabet.

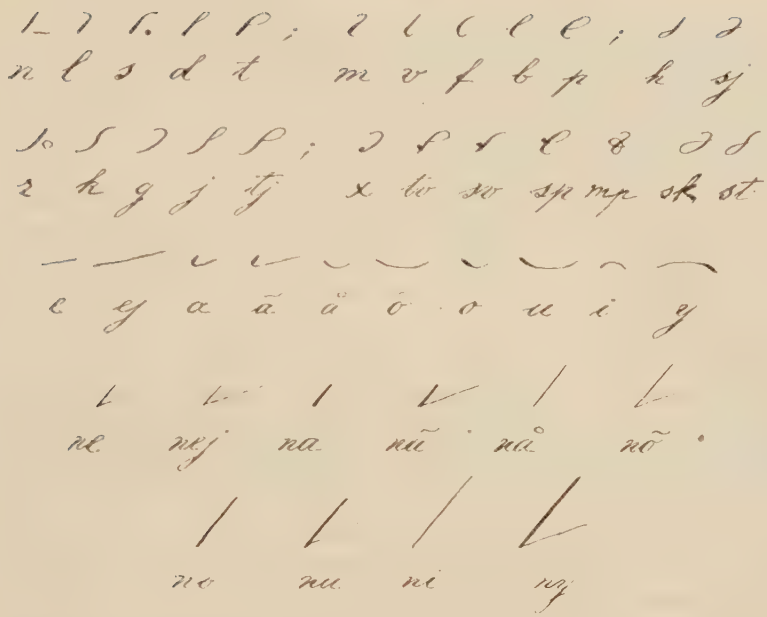

I konsonantsammansättningar med *l* och *r efter* annan konsonant betecknas *l* medelst ett vågtecken över linjen, *r* medelst ett vågtecken på densamma.

Dubbelkonsonant antydes framför vokalbågar (*å ö o* etc.) genom ett korsande streck över resp. enkla konsonanttecken, eljest genom att de enkla konsonanttecknen förminskas till hälften.

Även för konsonanter användes i mycket stor utsträckning symbolisk beteckning: 1. Skrives en konsonant *utan tryckning* under linjen så symboliserar detta ett föregående *n*; 2. Skrives en konsonant *med tryckning* under linjen så symboliserar detta ett efterföljande *t;* 3. Förekomma *r* och *l* omedelbart efter en vokal, så symboliseras dessa konsonanter genom att framför vokalen stående tecken förlänges under linjen, kortare för *r* och längre för *l*. Förlängas på så sätt ovan berörda *n*- och *t*- sammansättningar, så antydes därigenom följande *-er* eller *-el*.

Denna konsonantsymbolik bidrager i hög grad att förkorta skriften, och minskar behovet av förkortningar, vilka därför också inskränkts till sådana för tio förstavelser, tolv slutstavelser och ändelser samt 42 ordförkortningar. Såväl förstavelser som slutstavelser (utom *-ing)* ställas över linjen.

Sammanhängande text.

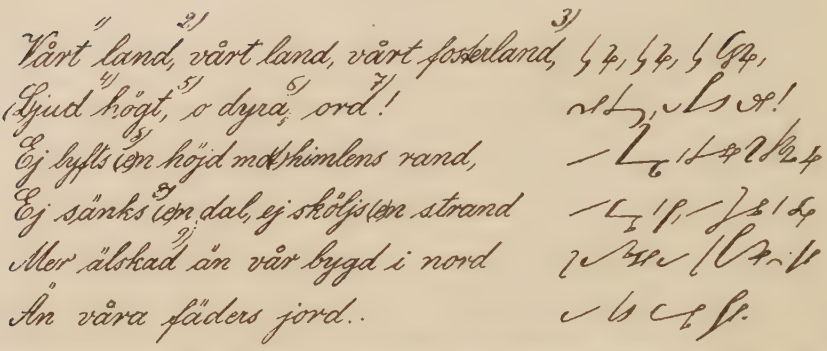

Reproduktion efter bilaga till »*Allgemeine Deutsche Stenographen-Zeitung*» n:r 13. Sid. 72.

[1] Förstorat *v* = *vå*, *r* med tryckning under linjen = *rt*. [2] *L* med tryckning = *la*, *d* utan tryckning under linjen = *nd*. [3] Förstorat *f* med tryckning = *fo*, *st* förlängt under linjen = *ster*. [4] *I* med tryckning = *ju*. [5] Förstorat *h* med långt bindestreck = *hö*, *g* med tryckning under linjen = *gt*. [6] *D* med tredubbel förstoring och tryckning samt långt bindestreck = *dy*, *r* med tryckning = *ra*. [7] Bitecknet för *r*. [8] Punkten = bitecknet för *s*. [9] Här tycks tecknet för *sk* ha bort användas.

Vilka förbindeser Pflüger hade med Sverige känner man ej, men han synes väl ha satt sig in i svenska språkets egenheter.

För systemets spridning i vårt land torde ingenting alls ha blivit gjort, men förvisso äro den genialiske skomakarmästarens symboliska beteckningar väl värda att studeras av var och en som intresserar sig för den stenografiska konstens teori.

LARSÉN.
1899.

Det väckte mycken förvåning, ej minst inom arendsska kretsar, när den dittillsvarande ivrige arendsianen folkskolläraren i Göteborg K. L. *Larsén* (1866—1928), offentliggjorde ett eget stenografiskt system,[1] vilket han själv ansåg »vara väl ägnat att stå som en medlande länk mellan de övriga systemen i vårt land, såsom ett enhetssystem, till vilket alla borde kunna samla sig».

Den väl utförda lilla läroboken är indelad i tre »övningar»; den första innehållande grundtecken, den andra s. k. teckenförändringar och den tredje monogram och förkortningar.

[1] *Lärobok i Stenografi eller Snällskrift*. Svenskt system, på teoretiska och praktiska grunder utarbetat av K. L. Larsén. Distribuent: Wettergren och Kerber, Göteborg 1899. Wald. Zachrissons Boktryckeri.

1899.

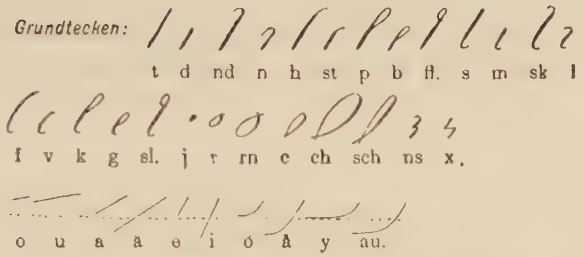

Reproduktion efter Larséns *Lärobok i Stenografi eller Snällskrift.* Göteborg 1899. Sid. 9.

Genom s. k. teckenförändringar (utböjningar, utbuktningar, större och mindre öglor m. m.) erhåller Larsén särskilda beteckningar för ett stort antal konsonantsammansättningar.

Av intresse är att han icke använder stapelformer med ögla nedtill, och därför för beteckning av *r* och *-er* kan låta rakt slutande staplar direkt övergå i *r*-öglan.

Tack vare den enhetliga beteckningen är systemet jämförelsevis lättlärt, ehuru detta kunnat vara förhållandet i ännu högre grad, om icke bestämmelsen funnits, att konsonant, som förenas med föregående genom *e a ö* eller *y* skall ställas på samma linje, under det att om 2 konsonanter förenas genom *i ä å* eller *au* den efterföljande ställes högre, men om föreningen sker medelst *o* eller *u* lägre än det föregående. Härigenom bli också vokalerna föränderliga.

Den allvarsammaste anmärkningen mot Larséns system gäller emellertid de bågformiga vokalerna, vilka äro svåra att vid hastig skrivning få fram efter skarpt slutande konsonantstaplar.

I en 3. 1915 utkommen väsentligt omarbetad upplaga[1] är tanken att få till stånd ett svenskt enhetssystem ej längre en förhoppning bara (som vid utgivandet av första upplagan), utan här kallar Larsén sitt system helt kategoriskt »det svenska enhetssystemet».

A e c d h s t ha i denna upplaga fått nya tecken, men svårt är att finna vari förbättringen ligger.

Redan efter 2 år, d. v. s. 1917, kommer en ny omarbetning med nya beteckningar för *b f k m p s t* och *x*.

Av okänd anledning uppträder emellertid Larsén här under signaturen *Runa*, och benämner också systemet *Runa-stenografien.*[2]

I upplagan av 1899 använde Larsén 6 stora tecken för enkla ljud,

[1] En 2. upplaga, med samma alfabet som i den första, kom ut 1910 under titeln »Stenografi i tre lektioner av en stenograf».

[2] Runa-stenografien. Lärobok i Stenografi av Runa. N. J. Gumpert i distribution. Tryckt hos Centraltryckeriet. O. Ericson. Göteborg 1917.

1915 endast 3, men 1917 har han målmedvetet låtit alla konsonantstaplarna för de enkla ljuden få medelstora tecken, under det att de stora tecknen reserveras för *s*-förbindningarna. Således härigenom, liksom genom att vokalbeteckningen övergått till att bli rent bokstavlig, ett principiellt närmande till Melins system.

Alfabet.

1917.

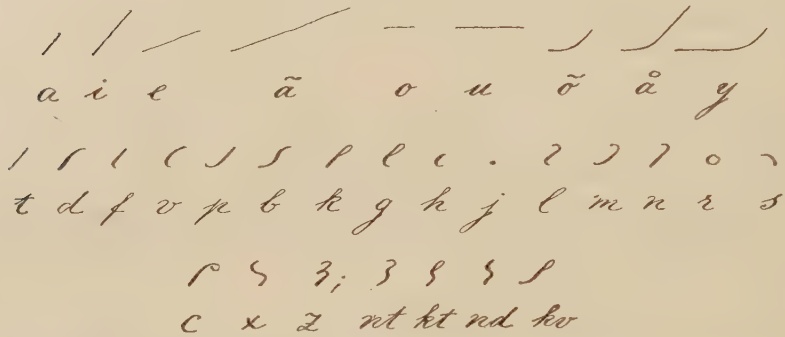

Tecknen för *h j r* och *s* ha ingen särskild plats utan skrivas där efterföljande tecken börjar. Dubbelkonsonant betecknas genom *förminskning* av resp. enkla konsonanttecken. Som synes lägger Larsén vikt vid att staplarnas utböjningar såväl upptill som nedtill ej onödigtvis utdragas.

För vinnande av största möjliga korthet tillämpas följande »symboliska» beteckningar: 1. Genom att *förlänga* stapeln i ett tecken angives ett föregående *s*, genom att *utvidga* öglan i en stapel ett föregående *n*. 2. Genom att ställa en *konsonantstapel över* skrivlinjen betecknas ett efterföljande *l*, genom att ställa den *under* skrivlinjen ett följande *r*. 3. Genom att ställa ett *vokaltecken över* skrivlinjen betecknas ett föregående *k*, genom att ställa det *under* skrivlinjen ett föregående *g*.

Slutstavelserna *-an -en* och *-on* betecknas genom att vokaltecknen förminskas till halva längden. Slutstavelserna *-arna, -erna* och *-orna* betecknas genom att ordbilden korsas med vokaltecknen *a e o*. Slutstavelserna *-dom, -het, -lunda, -skap, -vis* m. fl. förkortas genom »inledningskonsonanterna» *d h l sk* o. s. v.

Härtill kommer ett 90-tal monogram och förkortningar för för- och slutstavelser och vanliga ord.

Larsén var outtröttlig i att försöka förbättra sitt system och sina läroböcker. Redan 1919 kom en ny upplaga av Runa-stenografien

Sammanhängande text.

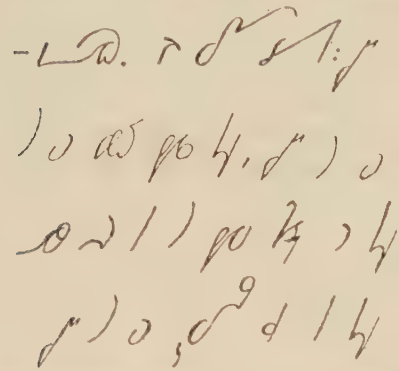

Reproduktion efter *Lärobok i stenografi av Runa.* Göteborg 1917. Sid. 13.

Överföring.

— o(ch) tydligt.[1] *S(å)d(an) vinnes bäst;*[2] *d(är)igenom*[3] *| att*[4] *man*[5] *dagligen*[6] *skriver*[7] *st(e)n(ograf)i, d(är)igenom att man | övar sig*[8] *i att skriva snabbt m(ed) st(e)n(ograf)i | o(ch) d(är)igenom att man undervisar*[9] *an(d)ra i st(e)n(ograf)i.*

[1] *Y*-bågen försedd med en liten uppåtböjning så att den delvis övergår i vågform, *-ligt*, monogram. [2] *St* = förstorat *t*. [3] Genom, monogram. [4] Sammansmält (*a* + *t*). [5] Nedåtskrivet *m* + halvt *a* (= *-an*). [6] Halvt *e* = *en*. [7] Förstorat *k* = *sk*, sänkt = *skr*. [8] *-ig*, monogram. [9] *Nd* under linjen = *under*.

ut, där uppfinnaren kallar sig »En stenograf»,[1] och slutligen 1925 undviker han även (å titelbladet) benämningen Runa för systemet, och kallar sig själv »Stenografilärare».[2] Alfabetet är här i det allra närmaste oförändrat, sådant det var 1917 — endast några konsonantsammansättningar ha fått nya tecken, och vokalen *å* har fått ett långt lutande rakt streck i stället för förutvarande bågtecken —, men härtill kommer den genomgripande förändringen, att de symboliska beteckningarna för *g k l* och *r* borttagits, såsom varande olämpliga i en »Stenografi för alla».

Ifrågasättas kan om icke Larséns system i sin första form varit bättre än i de senare upplagorna, men i varje fall blev detsamma mest känt under namnet *Runa-stenografien*, och i den form denna fick 1917.

Någon nämnvärd spridning utöver uppfinnarens personliga verksamhetsområde, har systemet ej fått.

---

[1] Runa-stenografien. »Stenografi för alla» av »En stenograf». Skolstenografi i en lektion. Göteborg 1919.

[2] »Lär dig själv stenografi!» Lärkurs för självstudier av »Stenografilärare». Göteborg 1925.

Larsén var en mångfrestande man, och hans onekligen stora begåvning och energi kom att splittras på många olika områden. Förutom sitt huvudkall — skollärarens — och utgivandet av värdefulla läroböcker i svenska språket för folkskolan ägnade han mycken tid åt såväl frireligiösa och nykterhetssträvanden som kommunala uppdrag. Han var en stenografteoretiker av rang, men även här saknade han förmågan att koncentrera sig och ändrade gång på gång åsikt i de stora principfrågorna. Så t. ex. var han arendsianernas drivande kraft, när det gällde att för kommande systemrevisioner skaffa frekvenssiffror, och åtog sig ledningen av det stort anlagda arbetet; men när han går att utarbeta sitt eget system fördelar han tecknen efter den i och för sig vackra principen »att besläktade tecken tilldelas besläktade ljud och ljudgrupper» samt framhåller till och med som en förtjänst hos Runa-stenografien, att tecknen *icke* fördelats »efter så föråldrade grunder som efter ljudfrekvensen».

Däremot höll Larsén hela tiden orubbligt fast vid åsikten, att man av en svensk stenografi bör kräva ortografisk stavning, samt sökte upprepade gånger — ehuru utan framgång — att få skolöverstyrelsen att ingripa till förmån för denna uppfattning.

REUTER.

1900.

Teol. kand., fil. dr Hugo *Reuter* (född i Göteborg 1870) lärde sig under skoltiden Gabelsbergers system av Bernander Hansson. Under sina uppsalaår började han också delvis använda detta system, men fick därvid en dag en idé som kom honom att arbeta på uppställandet av en helt och hållet ny snabbskrift. Fullt på det klara med linjemässighetens stora betydelse föresvävade honom »bilden av en tråd med knutar, öglor och diverse vindlingar på ömse sidor», varvid själva tråden skulle representera vokalsystemet, och knutar, öglor etc. konsonantsystemet.

Resultatet blev ett system — om man bortser från Nilssons geometriska »idealskrift», det mest originella av alla svenska stenografiska system — där konsonanttecknen både börja och sluta vid skrivlinjen (med inbesparing i vissa fall av det ena penndraget i början eller slutet av ord), under det att *samtliga vokaltecken följa densamma.*

Även här gäller dock det gamla ordspråket »ingenting nytt under solen», i det att idén att låta konsonanttecknen börja och sluta vid skrivlinjen återfinnes hos flera äldre systemuppfinnare, framför-

allt hos engelsmannen Page (Del I, Sid. 290); men Reuter (som när han uppställde sitt system icke sett något annat än Gabelsbergers) har *fullt självständigt* utnyttjat denna idé i förening med i vågrät riktning löpande, framåtbärande vokaltecken.

I sin första form[1] väckte reuterska systemet visserligen stenografiintresserades uppmärksamhet, men togs knappast på allvar, beroende på att »tryckning» som skiljemärke användes i alltför stor utsträckning. Det var icke blott, att detta mindre framträdande grafiska hjälpmedel utnyttjades för att förändra *e* till *o*, *a* till *å*, *i* till *u*, *s* till *ns*, *d* till *nd*, *k* till *nk*, *l* till *lt*, *b* till *bl*, *t* till *st*, *m* till *mp*, *f* till *fr*, *g* till *gr*, o. s. v., utan också att denna tryckning kom att utföras icke endast på nedstreck utan även på vågräta sådana, ja till och med på uppstreck.

År 1905 blev Reuter, efter att förut ha tjänstgjort som kanslist, notarie (stenograf) i andra kammaren;[2] och andra upplagan av läroboken (1913) vittnar om att han under sin tjänstgöring inom riksdagens kansli jämte annan mycket omfattande stenografisk praktik icke blott gjort praktiska erfarenheter, utan även själv utvecklats till en mycket framstående teoretiker på det stenografiska området, ehuru även härvidlag en viss originalitet gör sig gällande.

Systemet är också i denna sin andra form betydligt förbättrat, framför allt genom att de många tryckningarna borttagits.[3] Mera målmedvetet än i första upplagan har Reuter nu också utnyttjat sina »stenotyper», d. v. s. direkta föreningar av konsonanttecken på så sätt att konsonanter föregångna av annan konsonant i viss ställning kunna tillfogas utan något särskilt penndrag. Då Reuter vid uppställandet av sitt konsonantalfabet utmönstrat stapeltecken *med* öglor kunde också denna metod tillämpas utan någon olägenhet.

Efter en del mindre väsentliga förändringar i en 3. upplaga av 1918, fick systemet sin nuvarande form i 4. upplagan av 1924,[4] där alla vinkelräta och bakåtlutade streck borttagits, och antalet tecken för konsonantsammansättningar minskats från 14 till 9, stavelsetecken likaledes från 14 till 9 och ordtecken från 23 till 14.

Ur stenografisk synpunkt indelar Reuter hela språkförrådet i 3 stora grupper: *enkla ord*, *förstavelseord* och *sammansatta ord*. För-

---

[1] *Lärobok i Svensk Stenografi. Nytt system af Hugo Reuter, Teol. Kand.* Göteborg 1900. Wald. Zachrissons boktryckeri.

[2] Nu är han förste stenograf.

[3] Man måste beundra Reuters förmåga att därvid finna ersättning för de många genom tryckningens borttagande förlorade tecknen.

[4] Samtidigt offentliggjorde Reuter »*Lärobok i folkstenografi*», avsedd för dem »som önska lära sig litet stenografi för att vinna tid vid privata anteckningar», — en slags förenklad »Stenografi för alla» —, där alfabetet förblivit oförändrat, men förkortningarnas antal inskränkts till endast 50.

Systemöversikt.

1924.

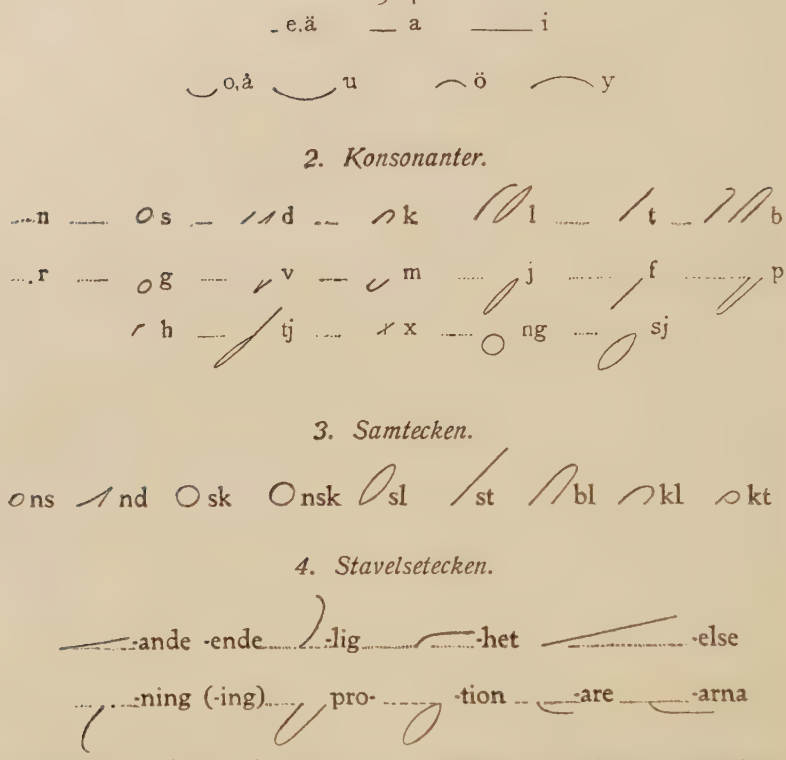

Reproduktion efter Reuters *Lärobok i Svensk Stenografi.* 4. upplagan. Stockholm 1924. Sid. 9.

Härtill komma 14 s. k. ordtecken samt i läroboken upptagna 347 ordförkortningar.

stavelseord äro sådana, som börja på någon av förstavelserna, *an-, av-, be-, för-, fram-, in-, på-, till-* o. s. v., slutstavelseord sådana, som sluta på någon av stavelserna *-lig, -ande, -ning, -het, -else* o. d. Vid förstavelseorden hopskrivas i regel förstavelse och huvudord, vid sammansatta ord däremot skrivas de olika sammansättningsdelarna vanligen något isär.

Om ett ords stam slutar på *d, t* eller *st* fogas ändelserna *-a, -an, -ans, -e, -ens, -ar, -er, -ers, -s* omedelbart till uppstrecket i detta *d t* eller *st*.

Stavningssättet är fonetiskt, men någon särskild beteckning för att utmärka dubbelkonsonanter (kort vokal) finnes icke. Skiljetecknen anbringas något under linjen och äro huvudsakligen punkt och komma.

Sammanhängande text.

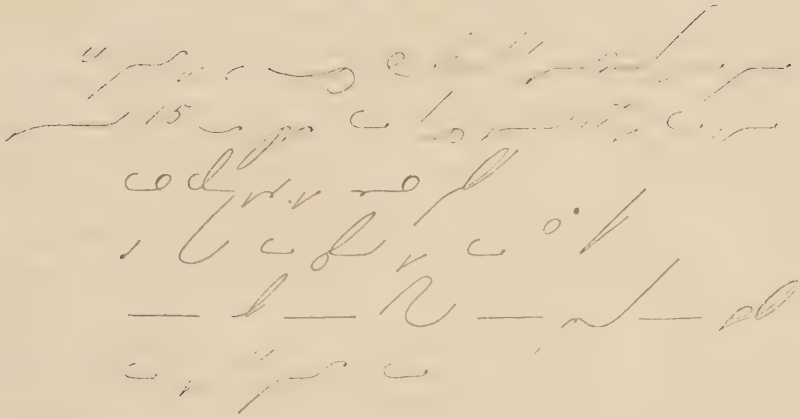

Reproduktion efter Reuters *Lärobok i Svensk Stenografi.* 4. upplagan. Stockholm 1924. Sid. 22.

Överföring.

M(in)[1] *fader*[2] *v(ar) en*[3] *ung soldat, den*[3] *vackraste,*[4] *man fann.*
Vid 15 år[5] *jevär*[6] *han*[7] *tog, vid 17 v(ar) han man.*
Hans hela värld[8] *v(ar) ärans*[8] *fält,*[9]
där stod han glad, v(ar) han s(ig)[1] *st(äll)t,*
i eld, i blod, i frost, i svält;[10]
Han v(ar) m(in)[1] *fader, han.*

[1] Över linjen. [2] Förbindningarna mellan *f* och *a* samt mellan *a* och uppåtdragna *d* äro avrundade. [3] Monogram. [4] *R*-punkten direkt insatt mellan *k* och *a;* lilla *e*-tecknet ligger i rundningen av *t* upptill. [5] *Å* = *o*. [6] *E* (*ä*) ligger i rundningen mellan *j* och *v* samt mellan *v* och *r*. [7] Föreningen mellan rakt slutande stapel och vågrätt vokalstreck avrundas. [8] *Å* = *e*. Den lilla buktningen mellan *f* och *l* = *e* (*ä*). [10] Buktningen mellan *sv* och *l* = *e* (*ä*).

Förkortningarna i Reuters system — såväl allmänna som specialförkortningar — äro mycket systematiskt uppställda och omsorgsfullt valda, till stor del efter den tilltalande principen, att början och slutet sammanskrives under det att någon del inuti ordet utelämnas. Förutom i läroboken upptagna stående förkortningar gälla följande förkortningsregler: 1. Ändelserna *-et, -at, -it* kunna lämnas obetecknade efter föregående *t*. 2. De obetonade stavelserna *-en* och *-er* bortfalla vanligen inuti ord. 3. Då två vokaler följa efter varandra utelämnas stundom den ena av dem. 4. I ord som sluta på *lt* kan *t* ofta utelämnas. 5. Slutstavelsen *-skap* förkortas till *sk*. 6. Särskilt flerstaviga ord av utländskt ursprung kunna synnerligen ofta förkortas sålunda, att ordets början och slut sammanskrives men ordets mitt utelämnas.

O. s. v.

Debattskrift.

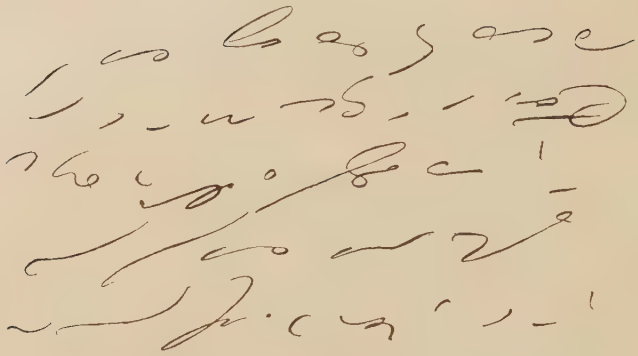

Reproduktion efter ett originalstenogram av riksdagsstenografen E. G. T. Torbiörn. Första kammaren 1928.

Överföring.

F(ör) mig ställer[1] *sig*[2] *därf(ör)*[3] *sak(en) så | att*[4] *om*[5] *(j)a(g)*[6] *vo(re)*[7] *ö(ver)t(y)g(ad)*[8] *om att*[9] *den(na) rikskommission*[10] *| k(unde)*[11] *lös(a) de uppj(ift)er s(om) f(öre)läggas densamma*[12] *skulle*[5] *(j)a(g)*[6] *| int(e) fäst(a)*[13] *mig vid kost(nade)r(na)*[14] *o(ch) int(e) b(e)jära n(ågon) (vid)are utr(ed)ning. Men*[15] *om (j)a(g)*[6] *skall*[5] —

[1] Långdraget *l* = *ställ.* [2] Vokalstrecket har här blivit något för kort. [3] Personligt monogram för *där.* [4] *A* och uppåtdraget *t* sammansmälta, eller om man så vill uttrycka det, den trubbiga vinkeln övergår till båge. [5] Monogram. [6] *A* under linjen. [7] *V* har fått rundning i stället för spetsig vinkel. [8] Har i hastigheten något förvanskats. [9] Här har icke *a* kommit med. [10] Personlig förkortning. [11] *K* över linjen. [12] Förkortning enligt äldre skrivsätt. [13] *F ä st* sammansmälta. [14] *R* har i hastigheten blivit cirkel i stället för punkt. [15] Gammal nu övergiven förkortning.

I fråga om linjemässigheten överträffar Reuters skrift alla andra svenska stenografiska system, men det kan bli för mycket även av det goda, och utan tvivel har Reuter i så hög grad tillgodosett detta i och för sig mycket viktiga krav, att systemet därigenom förlorat i läsbarhet.

Redan beslutet att beteckna *ä* = *e* och *å* = *o*[1] var betänkligt och likaså att använda det vågräta raka strecket i tre storlekar för fyra olika vokalljud, och när härtill kommer att användningen av upp- och nedåtvända vokalbågar i flera förbindningar kan ge anledning till förväxlingar, så blir följden en i sin helhet mindre tillfredsställande vokalbeteckning; en brist som blir av större betydelse, därför att man i saknad av beteckning för dubbelkonsonanter går miste om en *värdefull hjälp* vid läsningen av vokaler.

[1] Försök i första upplagorna att skilja på dessa vokaler eller åtminstone på *o* och *å* ha förkastats i senare upplagor.

Vad teckenfördelningen beträffar räknar Reuter det som en *förtjänst,*[1] att flertalet konsonanttecken på ett eller annat sätt påminna om motsvarande vanliga bokstäver. Det kan ej heller förnekas att inlärandet härigenom underlättas under de första lektionerna, men denna nu allmänt som föråldrad ansedda princip måste dock leda till, att *det mesta möjliga* i fråga om saväl *snabbskrivenhet* som *tydlighet* ej uttagits ur alfabetet, d. v. s. att systemet *kunnat* vara ännu bättre om teckenfördelningen skett efter andra grunder.

Den obestämda vokalbeteckningen torde väl också vara huvudsakliga anledningen till, att systemet icke vunnit någon större spridning.[2]

Hur som helst ha såväl Reuter själv (nu förste stenograf i andra kammaren) som trenne hans i riksdagens kansli anställda elever, bevisat, att systemet är användbart även under hetaste debatter.

Mycket givande är också ett teoretiskt studium av Reuters synnerligen intressanta system. Det är rent av uppfriskande, att bland mängden av varandra mer eller mindre lika kursiva system finna något så helt och hållet nytt. Och det nya ligger icke blott i att konsonanttecknen börja och sluta vid skrivlinjen under det att vokalerna löpa utefter densamma, eller i den synnerligen tilltalande egenskapen, att den som skriver har full frihet att låta *vinklar övergå i bekvämare rundningar,* utan även i att hela handrörelsen under skrivandet blivit en annan. Man saknar de kursiva systemens upp- och nedåtgående pendelrörelse, men får i stället en slags »rullande» framåtbärande rörelse, som gör, att systemet bör räknas till den klass av *halvkursiva* sådana, bland vilka det engelsk-amerikanska systemet *Gregg* nu intar främsta platsen.

BERGSTEN. (Pilskriften.)

1901.

Den svenske översättaren av Arends' system, senare överlärare vid Finspongs folkskola, Erik *Bergsten* (sid. 350) var till en början — påverkad av Arends' egen konservatism — den som mer än någon annan höll på, att systemet även i sin svenska översättning skulle behållas oförändrat; och endast motvilligt upptog han

[1] Reuters Lärobok i Svensk Stenografi, 2. upplagan. Sid. 12.

[2] En reutersk förening bildades dock i Stockholm 1917; och Tidning för Svensk Stenografi (4 eller 6 nummer om året) utkom från år 1919 till och med år 1925 med Aug. Erhard, Karlstad som redaktör.

i 2. upplagan av sin förkortade lärobok de nya beteckningar, som 1891 blivit antagna av arendsska stenografförbundets prövningskommitté och tillämpade i 8. upplagan av Conrad Lundgrens lärobok. Själv hade han velat inskränka sig till att endast förenkla läroboken som sådan genom att »icke till övermått genom *regler* uttrycka allt utan låta exemplen tala».

Så småningom ändrade sig emellertid förhållandena, och *Bergsten* blev den varmaste förkämpen för en *förenklad* arendssk stenografi.

Redan i början av 1896 offentliggjorde han en »*Enkel och lättlärd kortskrift för skola och det praktiska livet, i anslutning till Arends' system*» avsedd att vara ett *förslag* till en »Svensk folkstenografi», och där han genom en del omflyttningar av tecken kommit ifrån *h- s- ng-* och *l*-reglerna.

Efter underhandlingar med arendsska stenografförbundet förmåddes emellertid den alltid lojale Bergsten, att inställa arbetet för denna »folkstenografi» och upphöra med utgivandet av »*Arendsbladet*»; och i sitt julinummer 1897 kunde »*Hermes*» meddela att enheten inom den svenska arendsska skolan var återställd.

Under 1800-talets sista år förändrades emellertid det stenografpolitiska läget i vårt land ytterligare, och Bergsten, som till undvikande av splittring inom skolan fogat sig i »Förbundets» åtgöranden, kom slutligen till den uppfattningen att revisionen av 1891 varit långt ifrån till fyllest, och att, om Arends' system ej helt skulle gå under i konkurrensen med det melinska, det var nödvändigt att från grunden omarbeta detsamma, dock utan att gå ifrån »själva karaktären hos de alfabetiska tecknen och de grundläggande eller elementära reglerna för bokstävernas kombination». Sin uppfattning och ställning till frågan uttrycker han i ett 1901 utsänt cirkulär i följande ordalag:[1] »Melin har gjort, vad vi arendsianer bort göra för minst tio år sedan. Han har *handlat* och gjort vad han kunnat för att tillgodose ett allmänt behov av en lättlärd och enkel stenografi, men vi — ja, vi ha sett på och väntat att det skulle gå i putten för herrar och damer melinare. Detta har dock ej skett. Och om vi ej vilja, att varje spår av vår arendsstenografi skall utplånas från Sverige, så måste vi vakna och äntligen begripa, att intet går av sig själv här i världen. Vi måste då allra först laga så, att vi kunna tävla lika bra nu som 1880 med andra för handen varande stenografier. Men det kunna vi icke, om vi envist hålla på det gamla systemet oförändrat. — — — Nästan all undervisning i vår kortskrift har upphört. De många stenografiska föreningarna ha

[1] Erik Bergsten, »till Sveriges Arends-stenografer». Finspong 1901. Sid. 1 och 3.

direkt upplösts eller så småningom avtynat. Det är uppenbart, att hela den svenska arendsska skolan är stadd i upplösning, och att den sak för vilken vi arbetat, hotas av total undergång. Jag känner det därför som en oavvislig skyldighet att göra vad jag förmår, för att förebygga en sådan olycka.»

Resultatet av denna tankegång blev en omsorgsfullt utarbetad och i varje detalj väl övervägd förenkling av den arendsska stenografien, vilken »för att genom ett enkelt namn lätt kunna skiljas från andra system», blivit kallad *Pilskriften.*

Redan före utskickandet av ovannämnda cirkulär hade Bergsten 1900 offentliggjort ett litet häfte på 16 sidor utan omslag, avsett att vara en föregångare till den 1901 offentliggjorde läroboken,[1] som 1904 åter igen ersattes med ett häfte utan omslag under titeln: »*Arends' stenografi förenklad (Pilskriften).*»

I dessa tre publikationer har alfabetet bibehållits i det allra närmaste oförändrat, men genom borttagandet av undantagsreglerna för *h s ng nk nd nt v* och *l* samt flera andra detaljförenklingar torde Bergstens *omarbetning* av Arends' system kunna göra anspråk på att vara mera lyckad än de flesta andra försök i den vägen.

Systemöversikt.

1904.

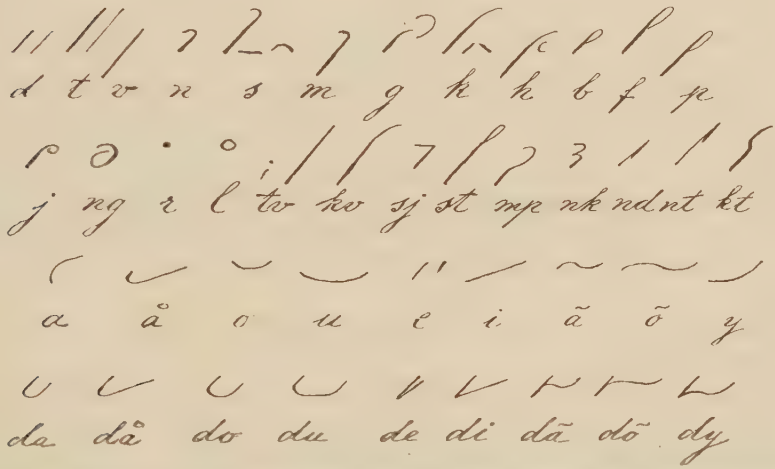

Dubbelkonsonant betecknas med starkt tryck på motsvarande enkla tecken, utom för *r* och *l*, där i stället föregående vokalstreck förkortas.

[1] Pilskriften, enkel, lättlärd, lättskriven, kort, lättläst och vacker stenografi (i anslutning till de elementära formerna i Arends' stenografi). Linköping 1901.

Där så ske kan betecknas konsonantsammansättningar genom sammanfogande av resp. enkla tecken, varvid allt efter omständigheterna huvudtecken eller bitecken komma till användning. För ett dussin konsonantsammansättningar finnas dock särskilda mer eller mindre godtyckliga tecken.

Bitecknen användas inuti och i slutet av ord för erhållande av särskilt korta, lättskrivna former. Streck-*s* användes i böjningsändelser; båg-*s* efter annan konsonant, då *s* icke är böjningsändelse och för övrigt i stället för huvudtecknet även efter vokal, såvida icke ändelser följa som helst betecknas med nedstreck. Båg-*s* användes även inuti ord i *sm* och *sn*. En förstorad båge blir *sk*. Bitecknet för *h* användes endast före *o* och *u*. Som bitecken för *j* utnyttjas ett något förminskat *g* (bitecknet), inuti ord format till ögla.

Efter nedstreck utan *r* eller *l* betecknas efterföljande *-en (-än)* genom att konsonantfoten utböjes åt vänster. Efter våg-*s* och *sk* sker utböjningen åt höger för *-en*. Efter vänsterböjning göres ofta en ögla på stapeln, då andra tecken tillsättas. En liggande ögla betecknar *em (äm)*. Då de kort uttalade *-an* eller *-on* förekomma i slutet av ord och efter ett nedstreck utelämnas *n* och antydes genom ett kort uppstreck vid *a* eller *o*. Förstavelserna *an-* och *in-* skrivas med blott *a* eller *i* före nedstreck; ändelsen *-ing* vid konsonantfoten som ett halvt *ng*.

Bergsten har emellertid ej kunnat inskränka sig till dessa jämföreisevis enkla bestämmelser utan dessutom för vissa tecken genom exempel visat hur de skola förbindas.

För *l* har han t. o. m. måst införa en särskild regel så lydande: »Då det ibland, särdeles före *a u y* kan vara fördelaktigt att ha ett *l* som slutar med stapel så nyttjas därtill, när man så önskar, ett särskilt tecken (det arendsska *sl*). Här har man ett ganska talande exempel på svårigheterna som möta varje försök att med bibehållande av arendsska alfabetet åstadkomma enhetlighet i betecknings-sättet.

Antalet ordförkortningar (monogram inberäknade) uppgår till endast 60 stycken.

Efter att fåfängt ha sökt intressera arendsska förbundets ledning för sin »pilskrift» började Bergsten på egen hand arbeta för dess spridning och återupptog vid årsskiftet 1904—1905 det 1897 nedlagda utgivandet av »*Arendsbladet*».

Ökad arbetsbörda för skolan i Finspong jämte tilltagande ohälsa minskade dock möjligheten för honom att med framgång konkurrera med icke blott melinarna utan även med arendsska stenografförbundet. Härtill kom också att arendsska förbundets ledning

Sammanhängande text.

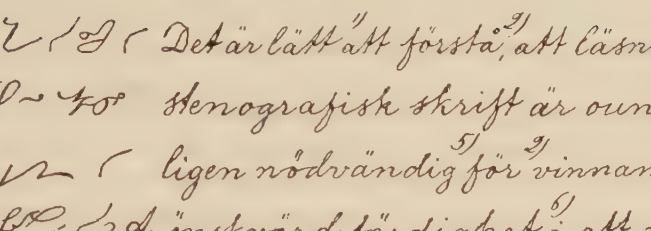

Reproduktion efter *Arendsbladet*. 1904. Sid. 3.

[1] *Ä* = *e*. [2] Monogram för *för*. [3] Öglan = *ning*. [4] *Und* = höjt *d*; *-lig*, monogram. [5] Uppdraget *d*; tillbakaböjt *v* = *vän*, förbindelseögla framför uppåtdraget *d* + *ig* (förminskat *g*). [6] *-het*, monogram. [7] *J* = bitecknet för *g*, format till ögla. [8] Höjt streck-*s*.

mera målmedvetet än förut börjat intressera sig för förenklingsarbetet — ehuru efter delvis andra linjer —, vilket utan tvivel gjorde det ännu mera motbjudande för den i hög grad försynte Bergsten att arbeta emot sina gamla vänner.

Allt detta förmådde honom att efter några år helt och hållet lägga ned arbetet för »pilskriften».

Förenklingsidén lämnade honom dock aldrig, och ännu under sina sista levnadsår ägnade han sig, då krafterna medgåvo, åt att söka utfinna nya vägar till enkelhet och regelbundenhet i den arendska systembyggnaden.

När Erik Bergsten gick bort för alltid, aktad och ärad av både vänner och motståndare, lämnade han efter sig minnet av en av den svenska stenografiens mest sympatiska gestalter.

BOALT.

1903.

Carl Adolf Bernhard *Boalt* föddes 1871 och avancerade, efter avlagda juridiska examina ganska hastigt inom lantförsvarsdepartementet, för att, efter att ha varit sekreterare hos den s. k. civilkommissionen, slutligen 1915 bli marinöverkommissarie.[1] Han har gjort sig känd som en »uppfinningsrik» man på olika områden,

[1] Denna befattning inom marinen är en motsvarighet till arméns generalkrigskommissarie.

och är upphovsman till det allt fortfarande inom armén använda, mycket praktiska, förskingringar försvårande, räkenskapssystemet.

Redan som ung lärde sig Boalt Arends' system men övergick 1893 till Melins, och blev en av detsammas första pionjärer (sid. 381). Han blev 1902, utan att förut ha varit kanslist, efter att vid provet ha varit den bäste bland bortåt ett 20-tal tävlande, notarie i riksdagens andra kammare, där han hela tiden, även sedan han offentliggjort sitt eget system, använt Melins system. Då han 1907 utnämndes till krigsråd måste han emellertid lämna sin anställning som riksdagsstenograf.

Boalts system intar en mellanställning mellan Melins och Arends'. Liksom i Melins system hopfogas tecknen till ordbilder oberoende av skrivlinjen, och dubbelkonsonanter betecknas medelst tryckning, under det att liksom hos Arends konsonantstaplarna sluta rakt och *rundningen vid foten* ingår i vokalbeteckningen.

Teckenfördelningen är fullt självständig, och dessutom skiljer sig systemet från de flesta andra sådana genom att *inga särskilda tecken för konsonantsammansättningar* förekomma.

Boalts system är enklare än något annat svenskt sådant och gör skäl för benämningen »Svenska kortskrifts*alfabetet*».[1]

Alfabet.

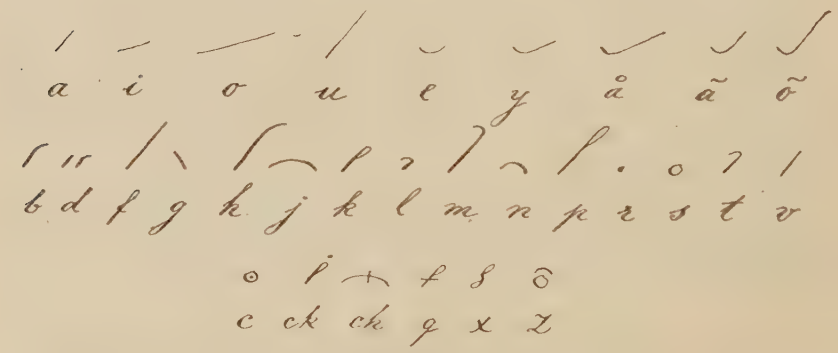

Med undantag av att de likaljudande *o* och *å* samt *i* och *y* endast skiljas åt genom rundning av föregående stapel nedtill för *å* och *y*, samt att *v* och *f* fått samma tecken i olika storlekar, har Boalt icke tagit hänsyn till principen att ge varandra liknande tecken åt varandra liknande ljud; men i stället mycket målmedvetet sökt fördela tecknen så att konsonantsammansättningarna utan särskilda tecken i allmänhet fått tillfredsställande beteckningar.

[1] Svenska kortskriftsalfabetet. Lärobok samt Läs- och Skriföfningar av B. Boalt. Riksdagsstenograf. Stockholm. C. E. Fritzes Kongl. Hofbokhandel (i distribution).

Stavningen är ortografisk med undantag av att i vissa fall *sj* användes för *sje*-ljudet samt att *tje*-ljudet alltid betecknas med ett tecken som egentligen är en sammansmältning av *t* och *s*.

Vokal i obetonad stavelse utelämnas ofta, och då 2 eller flera konsonanter sammanstöta kan även någon av dem »utstötas». Talspråkets förkortningar följas gärna. Så t. ex.: *till* = *t*, *vid* = *v*, *är* = *ä*, *var* = *va*, *varit* = *vari* o. s. v.

Antalet obligatoriska förkortningar uppgå till ett 50-tal, av vilka omkring tredjedelen mer eller mindre monogramartade. Därjämte användas i referentskrift förkortningar, sådana som man använder vid anteckningar med vanlig skrift under föreläsningar etc.

Sammanhängande text.

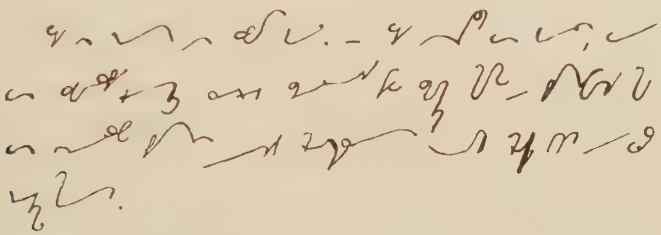

Reproduktion efter Boalts lärobok, sid. 8.

Överföring.

De(t)[1]*-va(r) (e)n gång (e)n skön vår. O(ch)*[2] *de(t)-va(r) just den*[1] *vår(e)n, då*[1] */ den svenska*[3] *drottning(en)*[4] *Sigrid Storråda hade stämt möte i Kungahälla me(d) / den norske kung(e)n Olav Tryggvason för*[2]*-att träffa a(v)tal o(m) deras / gifter*[5]*mål.*

[1] Andra *d*-tecknet. [2] Monogram. [3] *N*-bågen något uppåt. [4] Första *d*-tecknet, monogram för *-ning*. [5] *F* något förkortat.

Den boaltska skriften ser — att döma av den övningstext som finnes i läroboken — icke lättskriven ut, men torde detta till stor del bero på att densamma här ej skrives så lutande, som man är van vid i kursiva system.

Att kortheten ej förlorat mera genom frånvaron av särskilda tecken för konsonantsammansättningar är högst anmärkningsvärt och visar, att de enkla tecknen blivit målmedvetet valda med hänsyn härtill (se t. ex. i texten härovan hur fördelaktigt *n* och *g* förenas med varandra till *ng*).

Vad läsbarheten beträffar så torde den, som vill försöka att med hjälp av alfabetet läsa vidstående skriftprov, utan vidare kunna

övertyga sig om att systemet — åtminstone då det är ordentligt skrivet — hör till de mera lättlästa.

Boalt har icke gjort något alls för att få sitt kortskriftsalfabet känt, men det finns dock ännu enstaka individer som använda detsamma.

HELLBORG.

1915.

Försök att förenkla Arends' system ha alltid mött stora svårigheter, beroende på att den för det arendsska systemet karakteristiska s. k. stapelprincipen med tecknens därmed sammanhängande beroende av skrivlinjen ej kunnat genomföras utan en mängd dubbelbeteckningar, vilka krävt särskilda regler med åtföljande undantagsbestämmelser.

Ett aktningsvärt förenklingsförsök[1] av folkskolläraren Teodor *Hellborg* i Osby utgör härvidlag intet undantag. Visserligen har han genom borttagandet av bitecknen för *l*[2], *j* och *k* samt flera mindre genomgripande förändringar avsevärt förenklat regelapparaten; men trots detta finnes så mycket kvar av särregler och undantags-

Systemöversikt.

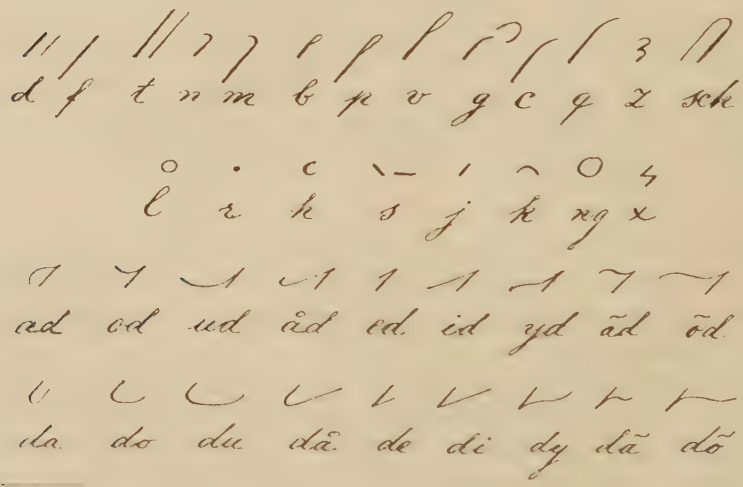

[1] »*Den svenska skolans lärobok i stenografi. Förenkling av Arends' system av Teodor Hellborg*». Stockholm 1915. Aktiebolaget Ehlins förlag. Tryckeriaktiebolaget Skandia.

[2] I stället för den gamla arendsska *l*-regeln för dubbelbeteckningen av detta ljud har Hellborg som nytt enhetligt tecken infört den förbindningsbara »cirkeln».

bestämmelser, att denna »förenkling av Arends' system» ej kan göra anspråk på att fylla nutidens krav på lättlärdhet.

Ehuru stavningen är rent ortografisk förekommer dock icke någon fördubbling av konsonanttecknen, utan det föregående korta vokalljudet får i stället ett kortare tecken.

Vad reglerna för användning av bitecknen beträffa är Hellborg nästan onödigt utförlig. Om *d* och *t* säger han t. ex.: »I slutet av ord skrivas *d* och *t* uppåt om de föregås av sådana tecken, att deras höjd tydligen kan bedömas. *T* kommer att skjuta något över en föregående hög konsonant, *d* lika mycket över en motsvarande låg. Om *d* eller *t* föregås endast av vokal eller vokal tillsammans med någon av de små konsonanterna, har man icke något tecken med vilket *d* och *t* kan jämföras, och därför måste man i sådana fall skriva *d nedåt* och *t uppåt*. I stavelsen *da* skrives *d* nedåt utom efter en föregående nedåtskriven konsonant samt i orden *medan, nedan* och *sedan*. *D* skrives upppåt i orden *hade, lade, sade* och *aldrig*. Om *d* och *t* följas av en vokal och efter denna kommer ett nytt *d* eller *t* måste det första *d* eller *t* skrivas nedåt utom före *-et* och *-it*. O. s. v.

Av intresse är att finna hurusom Hellborg härvidlag gått rakt motsatt väg mot Bergsten, vilken åtminstone under sina senare år gärna lät exemplen tala.

J efter föregående nedåtdragen konsonantstapel betecknas i de flesta fall genom att denna »brytes» (buktas) åt vänster.

V utelämnas i början av ord framför vokaler och antydes genom att dessa sänkas under linjen. *H* utelämnas framför *e ä ö* och antydes genom att vokalerna börja nere vid linjen.

Antalet förkortningar för för- och slutstavelser och vanliga ord tillsammans uppgå till endast 35.

Från Osby hade Hellborg knappast några möjligheter att kunna göra något för sitt system, men han hade turen att i överläraren vid Klara folkskola i Stockholm, Ehlin, finna en intresserad anhängare och förläggare, som icke blott lät sina skolbarn undervisas i systemet 2 timmar i veckan under *första året*, utan även sedan under följande år beredde dem tillfälle att *använda* stenografien i samband med andra ämnen, särskilt svensk rättskrivning, vid vilken barnen först efter diktamen fingo skriva på stenografi och sedan överföra detta till vanlig skrift: ett tillvägagångssätt, som naturligtvis i hög grad måste underlätta stenografiens inlärande och även lämnade goda resultat.

Sammanhängande text.

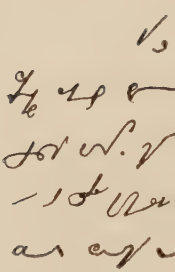

Reproduktion efter Hellborgs lärobok, sid. 23.

Överföring.

Det (v)ar[1] *ett gängse*[2] *bruk, att en mängd a(v) (d)e*[3] *sål(unda)*[4] *utan gensägelse tämligen*[5] *| förträffliga*[6] *redskapen*[7] *be(h)örigen*[8] *förfärdigats a(v) de gamla, som*[9] *för sin ålder voro utestängda*[2] *frå(n) den | fängslande jakten. Medan alltså*[4] *de yngre männen spände bågsträngen till*[10] *kamp, sutto*[11] *gubbarna* — — — o. s. v.

[1] Sänkningen under linjen = *v*. [2] Genom att tecknet för *ng* sammansmälter med den åt vänster dragna konsonantfoten får man *äng*. [3] Ett nedåt skrivet och tillspetsat *e*. [4] Tryckningen antyder *s* framför *å*. [5] Monogram för *-lig* med tillfogad utböjning åt vänster (= *-en*). [6] Monogram för *för*. [7] *-skap* = förlängt *s* + *p*. [8] *H* antydes genom att vokalen börjar nere vid linjen; *-ig* = förminskat *g*. [9] Förkortning hämtad från originalsystemet, där cirkel betydde *s*. [10] Monogram. [11] Tryckningen antyder *s* framför *u*.

EHLIN.

1920.

Överläraren vid Klara folkskola i Stockholm, sedermera rektor vid Stockholms stads Högre folkskola för handelsundervisning, Erik *Ehlin* (född 1873), beredde 1920 de stenografiintresserade inom svenska folkskolan en ej ringa överraskning genom att ge ut ett eget stenografiskt system. Han hade nämligen så sent som vid allmänna svenska folkskollärarmötet i Göteborg i augusti 1919[1] samt i Svensk lärartidnings februarinummer 1920 kraftigt framhållit hellborgska systemets lämplighet för folkskolan, och hurusom detsamma i Klara folkskola givit utmärkta resultat och blivit en värdefull hjälp för undervisning i andra ämnen.

Redan vårterminen 1920 börjar Ehlin undervisningen efter det egna systemet, utan att i förordet till läroboken — som mest hand-

[1] Sextonde Allmänna Svenska Folkskollärarmötet, Göteborg 1919. Berättelse utgiven av Sigurd Paradis. Sidor 271 och 281.

lar om Arends' och Melins system — ge någon som helst förklaring på, varför han så hastigt ändrat uppfattning om Hellborgs system. Namnet Hellborg förekommer icke ens i denna lärobok.[1]

Ett studium av Ehlins system tyder emellertid på, att han kommit till insikt om att Hellborgs vid ställningen till skrivlinjen bundna »underlängder», samt de många — i flera fall därav beroende — särbestämmelserna, inverkat försvårande på inlärandet.

Underlängderna äro borttagna och — delvis som en följd därav — har också regelapparaten i *vissa* avseenden blivit enklare. I stället för dessa underlängder ha dock flera små och otydliga tecken måst införas, och för att komma ifrån Hellborgs många regler har Ehlin gått till en annan ytterlighet och tillämpar den föga tilltalande metoden, att då olika skrivsätt äro möjliga, låta eleven själv välja det »lämpligaste». Man finner överallt i läroboken sådana uttryck som: »man kan», »man torde», »man bör», »antingen eller», »i allmänhet», »man brukar», »då så lämpar sig» o. s. v. Talande exempel på denna »hur-som-helst-princip» äro följande bestämmelser: »Somliga stenografer anse det fördelaktigt att i början av ord icke använda små tecken. Den som så tycker kan i sådana fall använda (stora) så kallade bitecken»,[2] samt att vissa förkortningsregler endast skola tillgripas under förutsättning »att de öka lättskrivenheten eller tydligheten eller åtminstone ej minska dessa».[3]

Av Ehlins enkla tecken återfinnas omkring hälften hos Hellborg; men genom borttagandet av underlängderna och konsekvenserna därav har systemet såväl i princip som i detaljer blivit så olika både Arends och Hellborgs system, att detsamma måste betraktas som ett fullt självständigt sådant.

År 1923 kom systemet ut i en ny upplaga, där s. k. symbolisk beteckning användes i största tänkbara utsträckning såväl med hjälp av »tryckning» som olika höjdställningar. Tryckningen användes huvudsakligen för att symbolisera ett följande *t*, höjningar och sänkningar för att symbolisera uteslutna *h l r v g* eller *j*, vartill kommer en mängd symboliska beteckningar av olika slag för stavelser och ljudsammansättningar.

Man kan ej annat än förvånas över att ett system, särskilt avsett för *folkskolan*, skulle slå rekord i fraga om mängden av sinnebildliga beteckningar.

---

[1] Lärobok i Stenografi tillämpad på svensk, tysk, engelsk och fransk text av Erik Ehlin Stockholm 1920 Aktiebolaget Ehlins förlag. J. E. Behrens boktryckeri.

[2] Ehlins lärobok 1. upplagan, 1920. Sid. 7.

[3] Ehlins lärobok 1. upplagan, 1920. Sid. 8.

I en tredje 1928 offentliggjord upplaga[1] har dock en reaktion härvidlag i viss mån inträtt, i synnerhet beträffande den symboliska stavelsebeteckningen samt i användningen av tecken i olika lutningar. Man får väl också antaga, att kommande erfarenheter skola ge Ehlin anledning att än ytterligare fortsätta på den vägen.

Det enkla alfabetet är i de 3 upplagorna i stort sett oförändrat.

Alfabet.

1928.

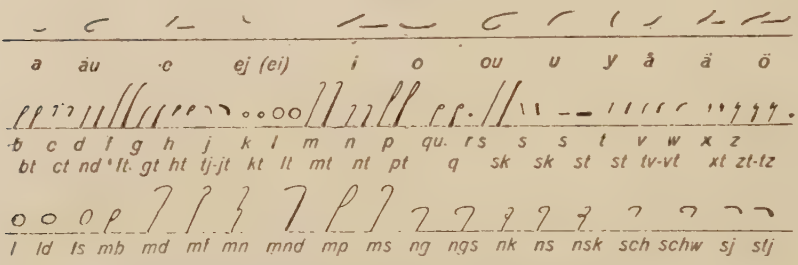

Reproduktion efter Ehlins lärobok, 3. upplagan, sid. 37.

Vid vokalbeteckningen har Ehlin lyckats genomföra kravet på blott två olika storlekar, och då de likformiga tecknen även skiljas från varandra genom olika riktning, kunna flertalet vokaltecken utan förändring av betydelse antaga olika längd, varigenom skrivningen underlättas och stilen blir mera linjemässig.

Vad däremot konsonanttecknen beträffa har denna inskränkning i antalet olika storlekar icke kunnat helt genomföras, men i praktiken kommer stilen, om man bortser från tillfälliga förstoringar eller förminskningar, att i allmänhet röra sig med blott två storlekar. De små tecknen för *v* och *h* bli nämligen i allmänhet symboliskt betecknade, och de stora tecknen för *s* och *m* ersättas i regel av små tecken för samma ljud. Även åt konsonanttecknen har givits en viss rörelsefrihet beträffande riktning och skrivsätt.

Man står emellertid frågande inför de många varandra så liknande *små* tecknen. Att få fram mindre utböjningar eller »tryckning» vid *stora* tecken går för sig, men hur kan det vara möjligt att skilja på Ehlins *t st v* och *tv* eller på öglorna för *k kt l lt ld* och *ls*?

Ännu farligare bli dessa likheter då ytterligare konsonantsammansättningar tillkomma som t. ex. i nedanstående rader av hakformiga konsonanttecken, där flera av dessa tecken även förekomma som fristående förkortningar.

[1] *Lärobok i internationell stenografi, tillämpad på svenska språket af Erik Ehlin.* 3. upplagan. Stockholm 1928.

Hakformiga konsonanttecken.

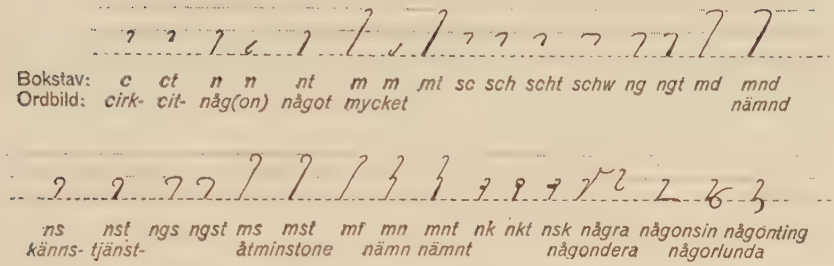

Reproduktion efter Ehlins lärobok, 3. upplagan, sid. 12.

Tecknen för *m* och *n* skrivas ofta lättast liggande eller upp och ned, varvid haken vändes åt vänster eller uppåt vid *m*, åt höger eller nedåt vid *n*. Tecknen för *b* och *p* kunna även skrivas »upp och ned», varvid öglan vid *b* vändes åt höger och vid *p* åt vänster, och uppstrecket sammansmälter med efterföljande vokaltecken. *D* och *t* skrivas helst uppåt i slutet av ord och före ändelser samt erhålla då samma riktning som föregående vokal.

Tecknen för *g f* och *v* kunna efter behag skrivas stående eller liggande.

Tecknen för *e i ä* och *ö* kunna även skrivas parallella med skrivlinjen, och *u y* och *å* nedåtlutade då detta är fördelaktigare, t. ex. då ett efterföljande konsonantecken eljest ej skulle erhålla sitt normalläge.

Liksom i talet utelämnas ofta *e* i ändelser o. d.

Om slutet av ett vokaltecken böjes *uppåt* angives ett följande *r* (förstorad utböjning *rn* eller *rna*), och om utböjningen sker *nedåt* ett efterföljande *n* (förstorad utböjning *ns* och med tryckning *nt* eller *nst*).

Om en konsonantstapel nedtill utböjes åt vänster angives därigenom efterföljande *en* eller *än*, till höger efterföljande *ej*.

Konsonantfördubbling brukas i regel ej, men kan antydas genom en förkortning av föregående vokaltecken, eller om större tydlighet önskas genom ett streck över det enkla konsonanttecknet.

H kan uteslutas före vokal i början av ord, om vokaltecknet placeras *på* skrivlinjen, efter en stapel om stapeln skrives vinkelrätt mot skrivlinjen. *V* kan uteslutas i början av ord om vokaltecknet placeras minst en stilhöjd *över* skrivlinjen.

R kan uteslutas efter ett konsonanttecken om detta *upplyftes* en halv stilhöjd, efter en vokal föregången av konsonant om konsonanttecknet *upplyftes en* stilhöjd. *L* kan uteslutas före vokal om vokal-

tecknet börjar något *under* skrivlinjen, och efter vokal om vokaltecknet börjar *en* stilhöjd *under* skrivlinjen.

Härtill komma för förstavelser, ändelser och ord tillsammans 175 mer eller mindre godtyckliga beteckningar, samt för uppnående av större hastigheter ytterligare några symboliska beteckningar för ofta förekommande ljudförbindelser.

Sammanhängande text.

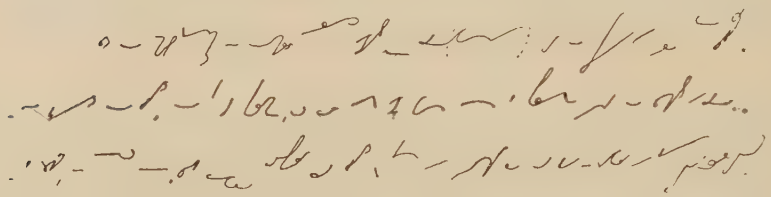

Reproduktion efter Ehlins lärobok, 3. upplagan, sid. 40.

Överföring.

Korthet[1] *o(ch) snab(b)skrivenhet*[2] *ä(ro)*[3] *onekligen*[4] *viktiga*[5] *egenskap(e)r*[6] *hos*[7] *stenografien,*[8] *men*[9] *a(v) fullt*[10] *u(t) lika*[11] *stor*[12] *betydelse*[13] | *ä(r) t(ill)förlitligheten*[14] *o(ch) tydligheten,*[15] o. s. v.

[1] *K* nästan som punkt i stället för liten cirkel; *k* med uppstreck = *kort, het* monogram. [2] Tryckningen förändrar *s* (bitecknet) till *sk, sk* förändras till *skr* genom höjning $^1/_2$ stilhöjd. [3] Buktningen i *ä* (bitecknet) framträder otydligt. [4] Monogram för *-lig* med utböjning åt vänster = *-ligen.* [5] *V* symboliseras medelst höjning av *i* en stilhöjd, tryckning på *k* = *kt.* [6] Höjningen av *-skap* antyder ett följande *r.* [7] *H* symboliseras genom att *o* står *på* linjen, *o* och vågrätt *s* sammansmälta. [8] Bitecknet för *st* med utböjning för *en* och sammansmältning för *o*, höjt *g* = *gr*, liggande *f.* [9] Upp och nedvänt *m*, utböjning åt höger = *n.* [10] *U* en stilhöjd under skrivlinjen (varigenom *f* förlänges) symboliserar *l; t* uppåtskrivet. [11] *L* symboliseras genom att *i* börjar under linjen. [12] *R* symboliseras genom att *st* är höjt. [13] Förstavelsen *be-* otydlig. [14] *Till* = *t på* linjen, *för* monogram, *l* symboliseras genom att *i* börjar under linjen, *t* uppåtdraget i *i:s* riktning, *-lighet* monogram. [15] *T* förbindes med *y* medelst öglan, *d* uppåtdraget.

Av arendsska systemets *stora* och *tydliga* tecken finnes ej mycket kvar, och i stället för att, som väl meningen ursprungligen varit, förenkla Hellborgs omarbetning av Arends' system, har Ehlin genom sina många symboliseringsregler och bestämmelser för när tecken skola skrivas i ena eller andra riktningen, fått ett system, som vad enkelheten beträffar betyder ett stort steg bakåt.

Svårt är att förstå hur ett sådant system kan passa för folkskolebarn — — — och dock har Ehlin särskilt från undervisningen i Stockholms stads Högre folkskola för handelsundervisning kunnat påvisa goda resultat: i varje fall enligt hans egen åsikt bättre re-

sultat än med de andra systemen (Arends, Melin, Reuter och Hellborg) som prövats.

Det goda resultatet av undervisningen i Ehlins system torde väl dock till största delen haft sin grund i den rundliga tid som ställts till förfogande för densamma. Enligt redogörelsen för läsåret 1927—1928 ha 17 av lärjungarna haft undervisning i stenografi *blott*[1] ett läsår med tillsammans omkring 110 lektioner och 300 timmars hemarbete, och är väl då antagligt att åtminstone de flesta av de *andra* eleverna varit sådana som *förut* även fått undervisning i systemet i Klara folkskola.

Någon spridning utanför de skolor, där Ehlin själv praktiskt taget varit den bestämmande, har hans system emellertid icke haft och kommer väl ej heller att få.

Den möda och allt det oegennyttiga arbete, som han nedlagt på stenografien, har dock icke varit förgävas. Långt före honom hade redan på 1880-talet folkskolläraren Alfred Rosvall på Gotland börjat undervisa barnen i sin skola i stenografi, och bl. andra ha också Bergsten i Finspong, Karl Syrén i Filipstad, Oscar Claesson i Stockholm och G. A. Winge i Uddevalla framgångsrikt verkat för stenografiens spridning bland folkskolebarnen; men den förste, som icke blott *insett* betydelsen av obligatorisk skolundervisning i stenografi utan även haft en ställnng, som givit honom makten att kunna fullständigt genomföra denna tanke, var Ehlin.

I Klara folkskola[2] — det är icke längre fråga om handelsbetonade folkskoleklasser — har stenografien sedan flera år tillbaka varit *obligatoriskt* läroämne, vilket gjort det möjligt att draga nytta av stenografien redan *i skolan*. Stenografiundervisningen börjar under barnens tredje skolår (folkskolans 1. klass) och i de högre klasserna *användes* stenografien vid undervisningen i andra ämnen, framför allt vid de svenska uppsats- och rättskrivningsövningarna. Den tid som åtgått för första undervisningen tages så småningom igen, och utan att ytterligare offra någon särskild tid för konstens inlärande innötes systemet under användandet på ett helt annat sätt än om det varit fråga om fortsatta lektioner i stenografi.

Lämpligheten av att låta alla folkskolebarn lära sig stenografi kan sättas i fråga, och mången anser också att upptagandet av stenografi på läroplanen bör inskränkas till sådana skolor, där åtminstone det stora flertalet elever kan tänkas få praktisk användning för konsten i sina blivande yrken. Den som överhuvud taget icke

---

[1] Kursiverat av författaren.
[2] Där Ehlin många år varit överlärare.

skriver (lantarbetare, fabriksarbetare m. fl.) har ju ingen glädje av att vara stenograf.

I varje fall har rektor Ehlin visat *hur skolundervisning i stenografi bör organiseras,* och även om den vanliga folkskolan icke varit rätta platsen, så finnes dock anledning hoppas, att hans vackra föredöme skall *väcka* de högre läroverkens målsmän (vilka hitintills föga intresserat sig för konsten) till insikt om, att ett införande av den tidsbesparande stenografien som *obligatoriskt* läroämne betyder — — — icke ett betungande utan ett lättande av skolschemat.

GYLLENSPETZ.

1923.

Johan Otto *Gyllenspetz* föddes i Uppland 1871 och hade redan som mycket ung egen affär i Göteborg. Efter att flera år ha inhaft och förestått ett handelsinstitut i Örebro flyttade han till Stockholm för att ägna sig åt annan verksamhet.

Redan som skolpojke hade Gyllenspetz lärt sig Arends' system, men då han hösten 1892 fick se den melinska läroboken blev han snart en av det melinska systemets mest entusiastiska anhängare.[1]

Det väckte därför ej ringa överraskning, när en under pseudonymen »*Engelbrecht Forneby*» 1923 utgiven lärobok i ett nytt system befanns ha Gyllenspetz till författare.[2]

I förordet citerar han ett uttalande av en systemuppfinnare från början av 1800-talet så lydande: »Tecknen i de flesta stenografiska system äro desamma, men de användas olika allt efter språkljudens frekvens och författarens smak, och på det viset bli systemen olika.»

Om man håller sig till de kursiva systemen, ligger ju också en viss sanning i detta; men så lätt går det icke att skapa ett verkligen nytt stenografiskt system, att man tager ett gammalt och helt enkelt kastar om tecknens betydelse, utan att komma med något nytt beträffande själva systembyggnaden.

Ett stenografiskt system kan *utan vare sig nya tecken eller nya förkortningsmetoder,* genom sättet, varpå de grafiska hjälpmedlen i stort sett användas och grupperas, bli självständigt, under det att

---

[1] Johan Otto G. är ej den ende Gyllenspetz, som intresserat sig för stenografien. Vid internationella stenografkongressen i London 1887 fanns bland andra utställda böcker en lärobok i Gurneys system, utgiven av en namne, tillhörande en till England utflyttad gren av släkten.

[2] Lärobok i Stenografi. Försök till Svenskt Enhetssystem av Engelbrecht Forneby. Stockholm 1923.

ett system med än aldrig så stora omkastningar i teckenfördelningen, men utan något väsentligt nytt i principer, ej kan göra anspråk på att vara ett fullt självständigt system.

Till denna senare kategori hör den gyllenspetzska stenografien. Liksom Melin använder Gyllenspetz de kursiva gabelsbergerska tecknen med formbildningar såväl upptill som nedtill, liksom Melin utnyttjar han de »stora» tecknen endast för konsonantsammansättningar, liksom Melin låter han »rundningen» symbolisera ett framförvarande *n*, utböjning åt vänster ett efterföljande *t*, förstoring i flera fall ett föregående *s*, liksom Melin betecknar han dubbelkonsonanter medelst tryckning, och liksom Melin använder han monogramartade förkortningar för för- och slutstavelser. Liksom Melin ställer han ett efterföljande konsonanttecken, som direkt skall förenas med det föregående, *under* detta, liksom Melin låter han *icke*, som i så många andra vokalskrivande system, utböjningar upptill från höger och nedtill åt vänster i förbindningar övergå i öglor, liksom Melin inräknar han *icke* öglornas uppstreck i vokaltecknen, och liksom Melin tillgriper han de arendsska vågiga bindestrecken för att få tillräckligt många vokaltecken.[1] Och slutligen har han upptagit den för Melins system särskilt karakteristiska *rent bokstavliga vokalbeteckningen* samt tecknens därmed sammanhängande absoluta oberoende av ställningen till skrivlinjen. Även har ett stort antal ordförkortningar bildats på samma sätt som motsvarande melinska.

Den enda principiella skillnaden mellan Melins system och Gyllenspetz' i dess första form är — jämte en strävan att minska användningen av vågtecken — att Gyllenspetz återgått till den i de flesta äldre system brukliga metoden, att låta punkt och cirkel användas som tecken för vardera sitt ljud, oavsett i vilken riktning de skrivas.

Att härigenom vissa enstaka ordbilder bli bekvämare, kan ej bestridas,[2] men å andra sidan blir följden av ett sådant tillvägagångssätt icke blott, att man går miste om två tecken, utan även att varje gång *r* eller *l*[3] förekomma i en förut ej till fullo innött ordbild, en tvekan uppstår, som hur kort den än må vara dock minskar skrivhastigheten, samt att i flera fall öglan eller punkten skrives åt olika håll *i ett och samma ord* i olika böjningsformer och sammansättningar.

---

[1] Alla dessa egenskaper äro naturligtris ej karakteristiska för Melins system, utan återfinnas, den ena här, den andra där, i flera äldre system.

[2] Ej sällan finner man dock trubbiga vinklar, t. ex. i de ganska ofta förekommande ändelserna *-oende* och *-ående* (beroende, förtroende, -gående, stående m. m.).

[3] Gyllenspetz använder liksom Melin punkt och cirkel för *r* och *l*, men i omkastad betydelse.

Vad teckenfördelningen beträffar går Gyllenspetz sin egen väg, och »ommöbleringen» är så grundlig, att endast *a e i o å t z sj an- in- till*[1] *-i(n)ing* och *-de* fått samma tecken som i Melins system.

Efter tre år, d. v. s. 1926 kom en ny upplaga ut i Gyllenspetz' eget namn.[2]

Alfabet.

1926.

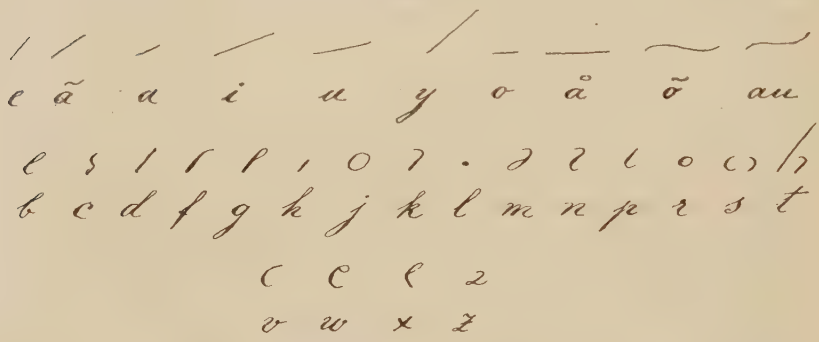

Här har Gyllenspetz genom ett nytt tecken för *u* (i första upplagan var *u* praktiskt taget detsamma som *a*) sökt förbättra vokalbeteckningen, men bibehåller dock det raka strecket i olika riktningar och längder för *åtta olika vokaler*.

I första upplagan fanns inga s. k. bitecken, men här ha sådana införts för *s* och *t*.[3] Som alltid, medföra även dessa bitecken både fördelar och olägenheter, ehuru reglerna för deras användande äro jämförelsevis enkla. »*Begynnelse-s* användes alltid i början av ord — dock ej i förbindelsen *sl* — och inuti ord endast före vokalerna *o* och *å*. *Slut-s* användes i alla andra fall, alltså inuti — dock ej framför *o* och *å* — samt i slutet av ord. Huvudtecknet för *t*, det raka stående strecket, användes i början av ord och inuti, om det föregås av en förstavelse samt alltid i förbindelsen *tr*.»

En annan nyhet i upplagan av 1926 är, att då *r*- och *l*-tecknen skola förbindas med skarpt slutande staplar, detta sker under direkt anslutning till dessa. Denna »epokgörande uppfinning», som redan 1797 tillämpats av Horstig och senare av flera både äldre och yngre systemuppfinnare (bland andra svensken Reuter i ett system-

[1] *An- in-* och *till-* ha i andra upplagan fått nya tecken.

[2] I början av 1929 har en 3. upplaga utkommit där *kn* i början av ord betecknas = *nk*, men systemet i övrigt är oförändrat.

[3] På sätt och vis även för *n*.

utkast av 1924) lämpar sig emellertid ej alls för ett alfabet sådant som Gyllenspetz' där tecken med öglor nedtill bibehållits, utan leder där till sådana oegentligheter, som att *k* efter tillfogande av *r* blir ett mellanting mellan *m* och *sj*, eller att, då det blir fråga om »punkten», denna i många fall helt och hållet försvinner.

Konsonantsammansättningar.

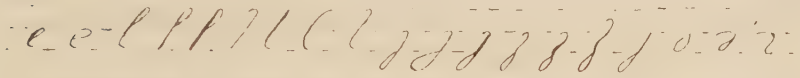

bl br nd ng gn sk sp sv st sj sch ch kv q skv tv ts sm sn

nt lj rj lt kt skt gt ngt gnt ft xt nk nkt nsk ńskt

nst ns nsj nsch nch bj dj fj gj hj kj mj nj pj

skj spj stj tj.

Reproduktion efter *Gyllenspetz' lärobok i stenografi.* Andra omarbetade och utvidgade upplagan. Stockholm 1926. Sid. 46.

Gyllenspetz lär ha grundat sin teckenfördelning på frekvensundersökningar av 7,000 ord hämtade ur Selma Lagerlöfs berättelser. Att 7,000 ord är för litet för att kunna lämna tillförlitliga resultat, samt att frekvensen i Selma Lagerlöfs sagospråk är en helt annan än i den text, som kan tänkas förekomma vid stenografering, torde vara påtagligt. Redan beteckningen av första konsonanten i teckenraden, det så övervägande just i början av ord förekommande *b*-ljudet, tyder också på att Gyllenspetz icke insett vikten av att vid teckenfördelningen taga hänsyn till ljudens ställning inom orden.

Ej heller tycks han dela deras uppfattning, som anse att, där det är möjligt, till förfogande stående liknande tecken böra givas åt varandra liknande ljud. Särskilt ifråga om tecknen för konsonantsammansättningar har godtyckligheten gjort sig gällande i onödigt

hög grad,[1] och antalet dylika tecken äro också större än i de flesta andra system.

Antalet ordförkortningar uppgår till 114 stycken, vid vilka de ofta alltför otydliga skiljaktigheterna vissa tecken emellan bli ännu farligare för läsbarheten än inuti ordbilder, där vidstående tecken kunna bli till hjälp vid läsningen.

Gyllenspetz tillämpar ren ortografisk stavning utan särskilda tecken för *sje-* och *tje*-ljuden, och ställer sig härvidlag helt och hållet på Larséns ståndpunkt. (Sid. 398.)

Sammanhängande text.

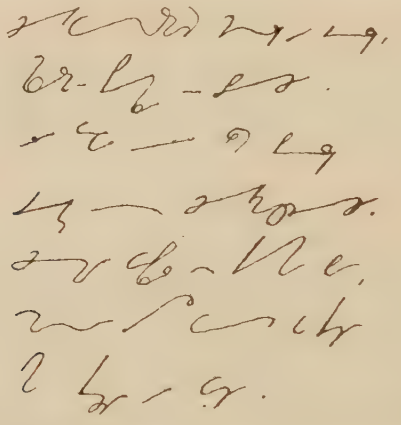

Reproduktion efter Gyllenspetz' lärobok. Andra upplagan. Sid. 38.

Överföring.

Midvinternattens[1] *köld ä(r)*[2] *hård, Månen*[7] *vandrar s(in)*[8] *tysta ban,*[7]
stjärnorna[3] *gnistra*[4] *o(ch) glimma,*[5] *(snön lyser vit på fur och gran,)*
Alla sova i enslig gård *snön*[7] *lyser vit p(å)' taken.*[7]
djupt under[6] *midnattstimma.* *E(nda)st tomten ä(r)*[2] *vaken.*

[1] Ändelsen *-ens* = släng uppåt bakåt. [2] *Är* = *ä* till hälften sänkt under linjen. [3] Ett litet fristående *o* = ändelsen *-orna*. [4] Tryckningen på *ng* för att förändra detta till *ng* tycks ha bortfallit. [5] Här ett exempel på huru (med ansträngning) punkten direkt fogas till konsonantstapeln; hade vokalen gått mera uppåt hade punkten helt bortfallit. [6] Monogram. [7] Utböjningen av vokalen = *n*. [8] Förändrat *s*.

Ett närmare studium av Gyllenspetz' stenografi ger vid handen, att han under strävan efter lättskrivna och korta ordbilder icke tillräckligt tillgodosett kravet på en regelbunden systembyggnad och

[1] Så t. ex. blir förstorat *h* = *d*, förstorat *s* = *v*, förstorat *m* = *sj*, förstorat *n* = *st*, förstorat *b* = *nd*, förstorat *lt* = *kt* eller *kj* o. s. v.

tydliga tecken, varföre också följden blivit, att systemet i högre grad än de flesta andra svenska stenografiska system har otydliga och *förväxlingsbara* ordbilder.

CELER. (NORD.)
1926.

I april 1926 offentliggjordes utan angiven författare »*Lärobok i svensk stenografi. System Celer*».

Upphovsmannen till detta system — som befunnits vara folkskolläraren i Hälsingborg Oscar *Nord* (född 1880) — har satt som sitt mål att få till stånd ett stenografiskt system, särskilt lämpat för olika slag av handelsbetonade skolor, och som icke blott är teoretiskt enkelt utan även sådant, »att det icke för sin praktiska tillämpning fordrar en mängd bestämt fixerade speciella förkortningar.»

I detta system är vokalbeteckningen liksom hos Melin rent bokstavlig, men vad konsonantbeteckningen beträffar, skiljer sig systemet avsevärt från andra vokalskrivande system genom att stapelteckenen även användas i halva storlekar för att beteckna 6 enkla konsonanter. Dessa många små tecken bidraga visserligen att öka linjemässigheten, men skillnaden mellan vinklar och rundningar i förbindningarna blir svår att få fram, vartill kommer att läsbarheten även lider av att resp. medelstora och små tecken i de flesta fall givits åt varandra alldeles olika ljud.

Liksom hos Gyllenspetz användas det raka strecket för 8 olika vokaler, vilka bli svåra att skilja åt.

L och *r* skrivas i regel uppåt åt vänster, men i en del fall för bekvämlighetens skull nedåt åt vänster. Då de förekomma efter varandra mellan vokaler och i ordslut, skrivas de alltid åt var sitt håll. De stora tecknen äro endast en och en halv gång så höga som de mellersta.

Bitecknet för *s* användes inuti ord efter konsonant (utom uppåtskrivna *l* och *r*) och framför böjningsändelser, samt alltid i ordslut. Tecknen för *de* och *te* skrivas nedifrån, varigenom förväxling med *s* ej kan ifrågakomma. Tecknet för *te* användes framför konsonanterna *l* och *r*, framför vokal samt i ordslut. *N* uttryckes efter föregående vokal genom en liten utböjning (rundning) av vokaltecknet, för förstavelserna *en- in- an-* i början, eljest i slutet.

Vid en del ord företrädesvis av utländskt ursprung skrivas *i* och *ä* nedåt i lutning från vänster till höger.

Alfabet.

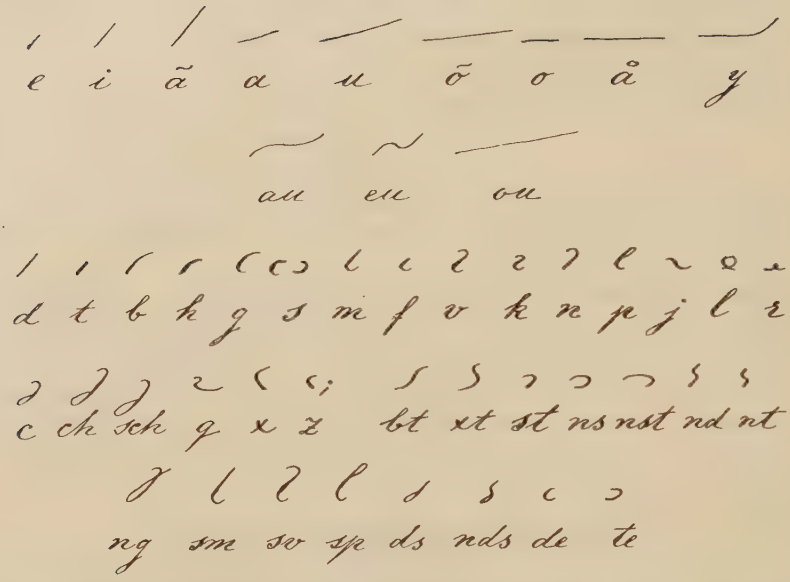

Dubbelkonsonant utmärkes genom tryckning på resp. enkla tecken, varvid iakttages att *k* användes för *ck*.

Obetonat *e* i ändelser och slutstavelser utelämnas vanligen.

Härtill komma 114 förkortningar (en del monogram inberäknade) för ändelser, för och slutstavelser samt ofta förekommande ord. Skiljetecknet »punkt» sättes över skrivlinjen.

Tecknen äro till sin betydelse fullt oberoende av placeringen i förhållande till skrivlinjen, men »för att raderna skola bli jämna och skriften vinna i utseende» lämnar Nord en del anvisningar för ordbildernas placering i förhållande till varandra. För anhängare av andra system med ren bokstavlig vokalbeteckning bör det vara av intresse att se hur denna fråga här blivit löst. »Ord, vars första tecken är uppåtskrivet vokaltecken (således ej *o* och *ä*) börja på linjen. Ord, vars första tecken är nedåtskrivet konsonanttecken (således ej *l* och *r*), börja så, att tecknet för begynnelsekonsonanten kommer att stå på skrivlinjen. Om, i de fall ordet börjar med flera konsonanter, den första betecknas med lågt konsonanttecken, skrives ordet så, att det andra konsonanttecknet kommer att stå på raden. Börjar ordet med *o å l r* eller någon därmed jämförlig förstavelse, skrives det så, att första följande uppåtskrivna vokaltecken eller nedåtskrivna konsonanttecken blir placerat, som om det vore ordets begynnelsetecken. Övriga förstavelser betraktas, då

så lämpligen kan ske, som konsonanttecken. Såväl för- som slutstavelser placeras fristående i de fall, då sammanbindning skulle bli obekväm. Det hela framgår för övrigt av övningstexten.»

Stavningen är ortografisk.

Sammanhängande text.

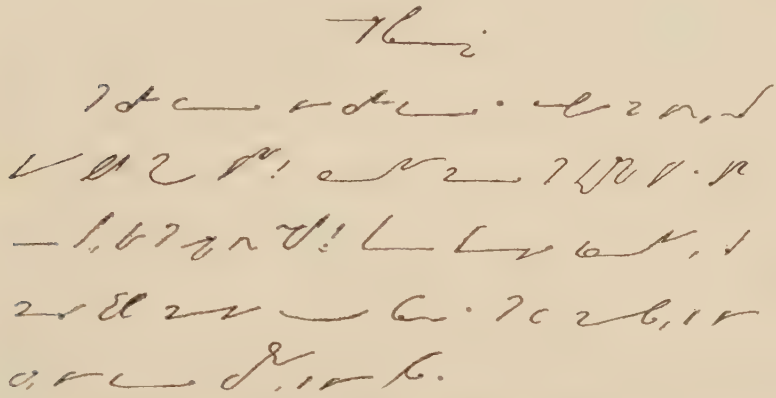

Reproduktion efter *Lärobok i svensk stenografi system »Celer»*. Hälsingborg 1926. Sid. 22.

Överföring.

Ordspråk.

(De)n litet[1] *sår, han*[2] *litet*[1] *får. Ropa (ic)k(e) hej, förrän*[3] *| du kommit*[4] *över*[5] *bäcken! Lyckan står (de)n djärve bi. Drick | och*[6] *ät, men (de)n arme ej förgät! Små båtar*[7] *flyta, d(ä)r | stora skepp*[8] *stöta på*[9] *grund.*[10] *(De)n s(om) köp(e)r, (de)t han | ser, han får sälja, (de)t han äg(e)r.*

[1] Ändelsen *-et* = vågrätt streck. [2] Rundningen på *a* = *n*. [3] *För* monogram, utböjningen på *ä* = *n*. [4] *Kom* monogram, som alltför mycket påminner om *p*. [5] *M* med rundning nedtill. [6] Något förlängt *o*. [7] Punkten för *r* har kommit otydligt fram. [8] *Sk* = *s* + *k*. [9] Monogram. [10] Monogram för *und*.

Den nordska läroboken som omfattar hela 142 sidor, är utarbetad med stor omsorg och med ett rikligt antal exempel och läsövningar.

Systemet har icke fått någon spridning utöver uppfinnarens personliga verksamhetsområde.

v. KUNOWSKI.

1928.

När 1897 de stolzeska och schreyska systemen sammanslogos till system Stolze-Schrey, insågo anhängarna av de tyska vokalskri-

vande systemen, att det var nödvändigt även för dem att komma till enhet. Ett enhetsutskott bildades men till allmän överraskning blev resultatet av dess förhandlingar, att bröderna *v. Kunowskis* system, där vokalerna betecknas med *nedstreck* och konsonanterna med *uppstreck* nästan oförändrat antogs som enhetssystem under namnet »Nationalstenographie» (sid. 224).

Visserligen följde endast delar av de arendsska och rollerska förbunden sina representanter i utskottet, men i alla fall blevo »nationalstenograferna» genom denna sammanslagning, vad antalet anhängare beträffar, det tredje bland de tyska systemen och är så allt fortfarande.

Under senare år har den yngre av bröderna, generalmajoren *Felix von Kunowski* arbetat för att göra nationalstenografien internationell och redan offentliggjort utkast för 22 olika språk, varibland svenska och danska (och norska).

Ordbilderna erhållas liksom i Arends' system genom hopfogande eller sammansmältning av staplar och uppstreck, d. v. s. en tillämpning av stapelprincipen — men upp- och nedvänt. Förbindningen

Alfabet.

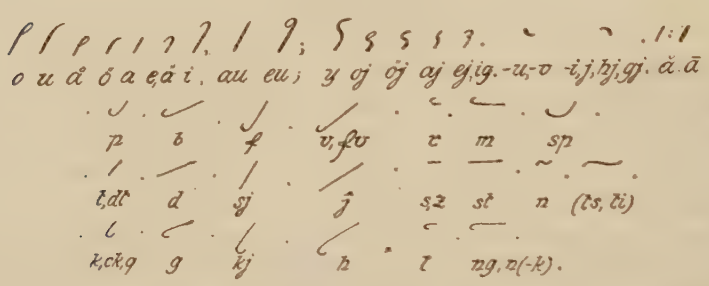

Reproduktion efter »*Internacionalstenografie de F. de Kunovski.*[1]» 2. delen. Duisburg 1928. Sid. 2.

av uppstreck (d. v. s. konsonanter) med varandra sker genom punkt eller cirkeldelar vilka tillsammans med det efterföljande konsonanttecknets begynnelserundning fullborda cirkeln. Punkt och cirkel äro således inga särskilda tecken, utan bildas först vid och till följd av förbindningen.

Först genom de s. k. sönderdelningsförkortningarna (Zergliederungskürzungen), som bestå i att endast en del av ett tecken utskrives, kunna punkt och cirkel få självständig betydelse.

[1] v. K. stavar på esperanto sitt namn med enkelt *v*.

Sammanhängande text.

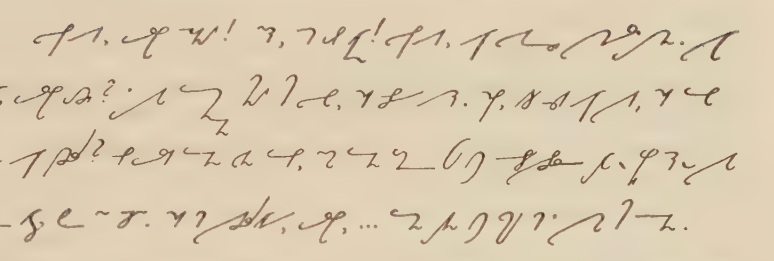

Reproduktion efter *Internacionalstenografie de F. de Kunovski.* 2. delen. Duisburg 1928. Sid. 3.

Överföring.

Go(d) da(g) bror[1] *Svante!*[2] *Nej,*[3] *se på tus(a)n! Go(d) da(g), du gamla*[4] *hederssvän.*[5] *Hur | mår du, bror Pelle? Det*[6] *var minsann inte i går, ja(g) såg dig.*[7] *Jo, tack ska' du ha, jag mår | präktigt.*[8] *Och*[6] *du själv? Så bra man kan må, när man rest upp till*[9] *Stockholm*[10] *för att*[6] *roa sig*[7] *och*[6] *har | en*[6] *fru, som tyck(e)r om d(e)n sak(e)n. Ja(g) är halvdöd, bror, — men f—n till*[9] *liv ä(r) det*[6] *här i sta(de)n.*

[1] Högra delen av cirkeln har tillkommit för förbindningens skull. [2] Endast början av *v*, monogram för ändelsen *e*. [3] Här användes diftongtecknet för *ej*. [4] Högra delen av cirkeln för förbindningens skull, monogram för ändelsen *a* (*e*). [5] Högra delen av cirkeln för förbindningens skull, punkt = *s; ä* kan skiljas från *e* genom en punkt över tecknet. [6] Monogram (punkt). [7] *Ig* = *ej*. [8] Punkten förbinder *k* med *t*, monogram för *ig*. [9] Utböjning åt vänster på *i* = *l*. [10] De tre nedre öglorna för förbindningens fullbordande.

STENOGRAFIEN I RIKSDAGEN, M. M.

Efter statsvälvningen 1809 började alltmera kravet på bättre referat från ständernas överläggningar göra sig gällande, och ofta förekommo klagomål över den långsamhet med vilken de referat som funnos, kommo till offentligheten. Sekreteraren inskränkte sig till en kort sammanfattning av talarnas anföranden, såvida dessa ej använde sig av sin rättighet att själva inlämna sina manuskript — en rättighet som ibland ledde till att protokollen icke blevo färdigtryckta förrän till nästkommande riksdag, d. v. s. att 5 år kunde förflyta innan riksdagens förhandlingar blevo för allmänheten tillgängliga. Till dessa ogynnsamma förhållanden bidrog också att man vid tillsättandet av ståndens sekreterare mest fäste avseende vid relationer och rekommendationer. Så t. ex. antog prästerskapet 1809 en sekreterare bl. a. på den grund, »att ståndet

genom hans person fick anledning till en livlig hågkomst av hans framlidne fader».[1]

År 1823 togs frågan upp på allvar i det dåvarande kaptenen sedermera landshövdingen Mikael v. Hohenhausen väckte motion om att »Ridderskapet och Adeln» täcktes utfästa ett pris »för den adelsman som till nästa riksdag förskaffat sig kunskap och färdighet i snällskrivning, så att han då kunde bli antagen som e. o. kanslist».

Under debatten med anledning av denna motion gjordes ett inlägg av Israel af Ekenstam, som är av intresse därför att av detsamma framgår att det på den tiden dock *fanns* stenografer i Sverige. Han ville nämligen att ifrågasatt tävlan skulle utsträckas även till ofrälse och motiverade detta med, »att han själv kände sådana, vilka utomlands studerat principerna för snabbskriveriet och därefter gjort sig mycken möda att inpassa och sammanföra de egenheter, varigenom svenska språket påkallar en särskild matematisk behandling i detta hänseende».

Motionen remitterades till riddarhusutskottet som senare samma år inkom med tillstyrkande yttrande, och föreslog att ett pris på 500 riksdaler banco måtte utsättas »för en person av adlig börd,[2] som vid nästa riksdag visade sig äga full färdighet i snällskrivning,» samt att detta skulle annonseras i de allmänna tidningarna.

Utskottets förslag godkändes av ridderskapet och adeln.

År 1829 meddelade riddarhusutskottet i sitt memorial över riddarhusärendenas förvaltning sedan föregående riksdag, att direktionen redan före riksdagens början anställt ett förberedande prov i snällskrivning, samt att två sökande, ryttmästaren i generalstaben F. O. Silfverstolpe (sid. 322) och notarien i bergskollegium L. J. Hierta (sid. 325) blivit anställda vid ståndets kansli.

Det ansågs emellertid olämpligt att företaga någon prisutdelning innan fullständigt prov blivit avlagt, varför ett sådant anordnades på så sätt, att sekreteraren och några av utskottets ledamöter under loppet av *oavbrutet en timmas tid* uppläste särskilt utvalda anföranden, vilka med s. k. snällskrivning upptogos av sökandena och därefter av dem, var för sig omedelbart upplästes inför talarna och utskottets övriga ledamöter. Utskottet fann »att de båda sökandena med högst omärkliga avvikelser ordagrant och fullständigt antecknat allt som blivit andraget», och föreslog att det utfästa priset skulle delas mellan dem, samt att de vidare borde få förhoppning

[1] S. C. (Sam Clason) i »Hermes» 1887. N:r 7.

[2] Att utsträcka rättigheten att tävla även till ofrälse ansåg utskottet vara olämpligt, dels emedan riddarhusdirektionens instruktion lade hinder i vägen, »dels emedan tjänstgöring som snällskrivare befordrar dessa unge mäns utbildning till framdeles blivande upplyste och gagnelige riksdagsmän».

att vid ledighet bli anställda som ordinarie ämbetsmän — ett förslag som också blev ståndets beslut.[1]

Vid slutet av samma riksdag (1830) beslöt ståndet också, efter en motion av greve Anton Gabriel Gyldenstolpe, att riddarhusdirektionen skulle åläggas att för framtiden vid anställning av kanslitjänstemän fästa synnerligt avseende vid sökandens färdighet i snällskrivning, samt på förslag av riddarhusutskottet, att direktionen måtte efter anställd prövning av redan för svenska språket befintliga snällskriftsmetoder bestämma vilken metod som borde komma till användning, samt sedermera på riddarhusets bekostnad genom tryckning göra densamma tillgänglig för allmänheten. Här således ett målmedvetet försök att få till stånd ett svenskt enhetssystem.

Riddarhusdirektionen begärde genom Post- och Inrikes tidningar att från personer, som förskaffat sig insikt i snällskrivning, erhålla en fullständig redogörelse för deras system, men endast Götrek (sid. 327) hade inlämnat en sådan. Vid granskning av Götreks utkast jämte Silfverstolpes och Hiertas system hade direktionen funnit både företräden och nackdelar hos alla tre systemen och därför hemställt, »att med fastställande av viss metod måtte få anstå till dess en längre erfarenhet och ett allmännare begagnande givit en säkrare ledning för bedömande av de olika metodernas företräden sinsemellan». I enlighet härmed fattade också ståndet sitt beslut till fromma för den stenografiska konstens vidare fria utveckling.

Hierta, som 1830 grundat sitt Aftonblad, sökte emellertid ej vidare plats som riddarhuskanslist och gjorde ingenting för att få efterföljare, varav följden blev, att Silfverstolpes system blev allenarådande t. o. m. riksdagen 1853.[2] Vad Götrek själv beträffar, kunde han som ofrälse icke vinna inträde i ståndets kansli.

1856 ändrades förhållandena i det då efter avlagda prov gabelsbergare besatte tvenne av de 6 notariepaltserna.

Riddarhusnotarierna arbetade parvis, och något ombyte av notariepar ägde icke rum under ett och samma plenum hur länge än

[1] S. C. (Sam Clason), »Hermes» 1887, n:r 19.

[2] Bland silfverstolpeaner, som antogos 1844, var senare justitiestatsministern, skaparen av Sveriges nu gällande riksdagsordning, Louis De Geer, som i sina »Minnen», förra delen, sid. 75 o. f. framdrager en del erfarenheter från sin stenograftjänstgöring. Han fann arbetet vid protokollet med endast 4 notarier inalles ganska ansträngande, och beklagar sig över att utelämnandet av vokaler i det stenografiska systemet ledde till att t. ex. *far fri fru for* och *för* betecknades alldeles lika. Talarna på riddarhuset bedömde han huvudsakligen eftersom de talade tydligt och långsamt, och mest värderade han dem, som sällan öppnade munnen. Han gick dock icke så långt som en kamrat vid protokollet, Bosin, som grinade så ohyggligt åt orediga talare, att mer än en av dem alldeles kom av sig. De Geer framhåller även huru som stenograferna ofta måste utelämna vissa yttranden, som inte passade för protokollet, som t. ex. när friherre von Döbeln, den berömde generalens icke fullt normale son, slutade ett anförande med orden: »Det har pappa sagt, och den som säger något annat är en skurk».

detta kunde räcka.[1] Inom resp. par skrev den ene notarien så långt han ansåg sig kunna hinna med, varefter han med ett »nu» till kamraten angav när denne skulle börja o. s. v., d. v. s. samma växelskrivningsmetod som tillämpades i romerska senaten 63 år före Kristus samt vid nationalförsamlingens förhandlingar under franska revolutionen. Ofta kunde sammanträdena vara långt in på natten och voro då mycket ansträngande, särskilt för de notarier vilka på grund av egen rösträtt eller fullmakt samtidigt hade att deltaga i förhandlingarna.[2]

Under riksdagarna 1859 och 1862 ökades antalet gabelsbergare, och vid sista ståndsriksdagen 1865 voro alla riddarhusnotarierna gabelsbergare.

Efter nya riksdagsordningens genomförande fastställde vardera kammaren sin arbetsordning: andra kammaren 1867 och första kammaren 1868.[3]

I andra kammarens arbetsordning, som antogs på förslag av f. d. sekreteraren under de sista ståndsriksdagarna i bondeståndet, Johan Sjöberg, förekommer en punkt rörande protokollet så lydande: »Ledamots yttrande antecknas av särskilt för detta ändamål förordnade tjänstemän, vilka, tvenne i sänder och omgångsvis, varje gång under viss kort tid föra sådan anteckning, samt omedelbart efter förloppet av nämnda tid i kammarens kansli gemensamt uppsätta och *så vitt ske kan*[4] ordagrant återgiva vad på sätt nyss berört är, blivit av dem antecknat.»[5]

Även i första kammaren återfinnas enahanda bestämmelser i arbetsordningen: »Yttrande, som ledamöter vid kammarens sammanträden avgiva, skola, *så vitt ske kan,*[4] ordagrant av särskilda, för sådant ändamål anställda tjänstemän upptecknas och sist tredje dagen därefter, kl. 10 f. m. försedda med uppsättarens namnteckning, avlämnas i kammarens kansli, där de under nästföljande 4 dagar böra finnas för genomläsning tillgängliga.»[6]

[1] Från ett föredrag av f. d. riddarhusnotarien L. von Platen, recenserat i »*Sleipner*» 1892. N:r 1.

[2] Förhållandet mellan riksdagsmän och stenografer var naturligtvis på den tiden mycket mera gemytligt än nu. Så kunde t. o. m. hända att en gång en stenograf, som tyckte att en talare höll på för länge, helt ogenerat ropade: »Votering!», eller en annan gång att under samma förhållande en otålig notarie »viskade» så högt att det hördes över hela församlingen, till sin kusin, som höll på att läsa upp ett anförande som aldrig tycktes taga slut: »Hoppa, Rehbinder!», menande att denne skulle omedelbart övergå till »klämmen».

[3] Flera av efterföljande uppgifter rörande förhållandena vid de första riksdagarna under det nya riksdagsskicket ha hämtats från anteckningar, som välvilligt ställts till författarens förfogande av riksdagsstenografen, besparingskommittéernas »ständige sekreterare», Herman Eriksson.

[4] Kursiverat av författaren.

[5] Motioner, väckta inom andra kammaren. N:o 1, § 27.

[6] Utlåtande av första kammarens tillfälliga utskott, 1868, N:r 13, § 15.

Således här i båda kamrarna en viss tveksamhet beträffande möjligheten av att få ordagranna referat.

Redan 1867 hade som tjänstemän inom kansliet antagits av första kammaren 8 notarier, 1 förste-kanslist, 1 registrator och 6 kanslister; i andra kammaren 12 notarier, (bland dem, senare statsministern O. R. Themptander) och 8 kanslister (senare ytterligare 1).

I kommitterades för utseende av andra kammarens kansli utlåtande samma riksdag framhålles, »att sju bland de sökande till notariebefattning anmält sig äga insikt i snabbskrivningskonst, och föreslås att för ifrågavarande sju sökande skall beredas tillfälle att någon av nästföljande dagar avlägga snabbskrivningsprov, de där dock icke borde bliva vidare avgörande än att dessa sökandes slutliga antagande kommer att bero på den allmänna skicklighet i och vana vid protokollsföring, som de efter någon kortare tids notarietjänstgöring visat sig äga».[1]

Redan detta tyder på att vid denna tid åtminstone en del av de med uppteckning av anförandena sysselsatta notarierna icke varit stenografikunniga utan använt vanlig skrift.

Under 1869 års riksdag beslutar första kammaren med anledning av ett anförande av greve L. af Ugglas att tillsätta tvenne förste notarier, »vilkas skyldighet skall vara att med uppmärksamhet följa diskussionen, anteckna endast det huvudsakligaste av talarnas yttrande och med hjälp av dessa anteckningar verkställa en första justering av protokollen». I sitt anförande säger af Ugglas bl. a.: »Litet var av oss, som haft tillfälle att genomgå sina yttranden torde få erkänna att medan några av dem befunnits ganska förtjänstfullt uppsatta, andra åter varit så osammanhängande och illa redigerade, att talaren i dem ej kunnat igenkänna sin yttrade mening och ännu mindre sina egna ord.»[2] Vid ett efterföljande sammanträde framhåller visserligen af Ugglas, att hans ord icke avsett att vara något *allmänt* klander; men att flera av referaten varit *så otillfredsställande* synes ytterligare (se ovan) tala för att även icke stenografer kunna ha tjänstgjort vid protokollet, i synnerhet om detta förhållande sammanställes med att allt fortfarande[3] t. o. m. så sent som 1884, kommittérade för tillsättande av kanslipersonal ansett sig behöva meddela, att flera nya sökande till såväl notarie som kanslistbefattningar anmält sig äga färdighet i snabbskrivningskonst.

År 1875 beslöto kommitterade i andra kammaren på förslag av

[1] Andra kammarens protokoll 1867, den 23 januari, sid. 55.
[2] Andra kammarens protokoll, den 19 januari, sid. 13.
[3] Åren 1873, 1874, 1876, 1879 samt 1884.

A. Gumælius (den senare framstående publicisten) att »då den stenografiska anteckningens noggrannhet visat sig i väsentlig mån lida av en intill trötthet fortsatt uppteckning, varje par av notarier för varje gång skulle bli kvarsittande vid protokollet endast 15 minuter i stället för förut en hel timma; samt även på förslag av Gumælius »att under kammarens sammanträden samtliga notarier skulle vara skyldiga att oavbrutet hos kammaren tillstädesvara för att omedelbart efter sittningen vid protokollet och medan minnet av de upptecknade yttrandena ännu i sin fulla livlighet kvarstod kunna använda mellantiden intill nästa protokollsföring för kollationering och utskrivning».[1]

Detta kommitterades beslut ledde till att av de tio redan vid riksdagens början antagna notarierna de nio (den tionde, senare justitierådet Tholander, övergick till första kammaren) tillkännagåvo sig vara förhindrade att vid innevarande riksdag föra kammarens protokoll under de villkor herrar deputerade uppställt; och »funno vid sådant förhållande deputerade, som ansågo sig icke kunna efterskänka de ifrågavarande tjänstgörande villkoren, samtliga dessa ansökningar ha förfallit».

Då emellertid av nya sökande endast 4 kunnat antagas, hade kommitterade ingenting annat att göra än att söka åstadkomma förlikning, samt uppdrogo åt vice talmannen Olof Wijk jämte Gumælius att sätta sig i förbindelse med »de strejkande» för att »söka inhämta närmare upplysning om beskaffenheten av de tjänstgöringsförhinder, som må förefinnas för den ene eller den andre av här ovan omförmälda nio notarier, samt i vad mån hinder för ett större eller mindre antal bland dessa notarier må kunna undanröjas, och anställning hos riksdagen, därest sådan fortfarande önskades, åt dem beredas». Efter några dagar meddelade vice talmannen, »att vid en med bemälde notarier hållen sammankomst 8 av dem — under yttrad förhoppning att deputerade icke måtte lämna utan avseende det behov av ett större antal notarier som det förändrade protokollsföringssättet enligt deras förmenande oundgängligen påkallade, ävensom att vid avlöningens framtida bestämmande måtte i betraktande tagas den större trägenhet och möda, som det nya arbetssättet krävde och varav för dessa notarier, med hänsyn till deras förut innehavande tjänstebestyr, som med en sålunda förändrad notarietjänstgöring hos kammaren icke läte sig vidare förena, föranleddes icke oväsentlig uppoffring — förklarade sig villiga att söka ställa sig de antagna tjänstgöringsvillkoren till efterrättelse

[1] Andra kammarens protokoll, 1875, 21 januari.

och, med anmälan härom, anhållit att få återupptaga sina förut gjorda ansökningar».[1]

Med anledning härav beslöto deputerade öka antalet notarier från 12 till 16 av vilka tvenne »efter anvisning av sekreteraren» tills vidare skulle tjänstgöra som reviderande notarier. Senare samma riksdag tillsattes ytterligare 3 notarier, därav en reviderande.

Bestämmelsen att notarierna i andra kammaren skulle vara närvarande i kansliet under de tider, då de ej tjänstgjorde i kammaren har efter hand upphört att gälla.

År 1876 tillsattes ännu en reviderande notarie i andra kammaren och år 1888 ökades antalet notarier i första kammaren från 10 till 11, av vilka sekreteraren ägde använda en till sitt biträde vid förande och uppsättande av kammarens protokoll.

I andra kammaren beslöts samma år, att det arbetssätt som antagits 1875 skulle fortfarande gälla med den ändring »att längden av den tid varje par av notarier borde tjänstgöra vid protokollet utsträckes från 15 minuter till en halv timme, att reviderande notaries tjänstgöring vid protokollet skall vid vanliga diskussionsplena omfatta allenast ½ plenum, och således i regel icke överstiga en tid av omkring två timmar, samt att på det att kammarens ledamöter måtte erhålla större tillfälle än hittills att från de reviderande notarierna inhämta för anförandets justering nödiga upplysningar, jämväl de reviderande notarier, som icke tjänstgöra vid kammarens protokoll, borde vid varje plenum närvara i kammaren eller dess kansli».

Under senare delen av riksdagen 1912 anställdes ytterligare en förste notarie och 2 notarier i andra kammaren, vilka platser dock indrogos från och med början av riksdagen 1923.

Sedan arendsianer 1888 börjat fylla vakanserna inom andra kammarens kansli och 1898 även melinare, samt Reuter 1905 vunnit anställning som notarie, ha avgångna gabelsbergare allt mera ersatts med anhängare av de andra systemen. De två sista gabelsbergerska riksdagsstenograferna föllo 1926 för åldersgränsen.

För närvarande består första kammarens kansli av en sekreterare, 3 förste stenografer,[2] 14 stenografer, en s. k. stomnotarie, en registrator, en förste kanslist och 6 kanslister. I andra kammaren likaså med undantag av att där finnes 4 förste stenografer och 16 stenografer.

Sekreteraren ansvarar för protokollet i dess helhet, har överseende

[1] Andra kammarens protokoll, 1875, N:r 1, sid. 25.

[2] Den gamla stolta från romarnas tid härstammande notarietiteln har för några år sedan av okänd anledning ersatts med »stenograf».

över kammarens kansli samt biträder talmannen. Förste kanslisten är chef för kanslisterna, vilka uppläsa utskottsbetänkandena för kammaren,[1] skriva protokollsutdrag m. m. samt kunna vid förfall för notarierna inträda i tjänstgöring vid protokollet. I regel erfordras också stenografisk färdighet för antagandet som kanslist. Registratorn förvarar handlingarna, upprättar riksdagskatalogen, register m. m. Stomnotarien uppsätter »stommen» till protokollet.

De 16 stenograferna i andra kammaren äro indelade i 8 par, vilka i tur och ordning tjänstgöra trekvarts timma. Sedan ett par blivit avlöst, jämföras stenogrammen för ifyllande av möjligen befintliga luckor, varefter de båda stenograferna renskriva var sin hälft. Renskriften (utförd med hjälp av maskinskriverskor) bör inom ett och ett halvt dygn vara inlämnad till tjänstgörande förstestenograf som genomser, korrigerar och ordnar referaten för de två eller tre timmar, under vilka han tjänstgjort, samt framlägger dem dagen därpå i kansliet till justering av talarna.

I första kammaren äro förhållandena enahanda med undantag av att de 7 stenografparen för var gång sitta vid protokollet under en timma.

För att bli antagen som notarie fordras förutom stenografisk färdighet i regel även akademisk examen eller anställning i statens tjänst; för erhållande av kanslistplats dessutom en stark och tydlig röst.

Sekreteraren[2] utses av kammaren »in pleno»; övriga kanslitjänstemän — vid nytillsättningar efter föregående prov — av talmannen och särskilt utsedda kammarledamöter, i vilken kommitté sekreteraren, som tillsättes några dagar förut, är föredragande.

Förhållandet de olika systemen sinsemellan är nu följande:

Första kammaren.

	Arends' system	Melins system	Reuters system
Förste stenografer	—	3	—
Stenografer	4	9	1
Kanslister	—	2	1

Andra kammaren.

	Arends' system	Melins system	Reuters system
Förste stenografer	3	—	1
Stenografer.	12	3	1
Kanslister	2	4	—

Således tillsammans 21 arendsianer, 21 melinare och 4 reuterianer.

[1] De kallades därför också åtminstone förr i tiden »rytare».

[2] Sekreterarna i bägge kamrarna, G. H. Berggren i första och Per Cronvall i andra, äro båda gabelsbergare, och använda ännu detta system för sina anteckningar.

Dessutom finnas i första kammaren 3 kanslister, vilka antagits utan avlagt stenografiskt prov.

Sedan fru Jetta Lundgren för flera år sedan av hälsoskäl lämnade sin plats som notarie i andra kammaren, har hela personalen varit manlig, tills vid nyanställningen 1929 arendsianen fröken Vera Karlgren efter avlagt stenografprov blev kanslist.

*

År 1899 beslöt Stockholms stadsfullmäktige att yttrandena vid deras sammanträden skulle stenograferas och antogo ett gemensamt anbud från 4 riksdagsstenografer att övertaga detta arbete. Dessa 4 voro gabelsbergaren Elmquist (sedermera statsråd m. m. och nu överstathållare) samt arendsianerna Clason (sedermera statsråd och riksarkivarie), Ericsson (sedermera statsråd och nu generaltulldirektör) och Cederborg (sedermera Stockholms stadsfullmäktiges ordförande).

Sedan dess har även inom stadsfullmäktige en reviderande stenograf tillsatts, så att där nu finnes en förste stenograf, gabelsbergaren Cronvall (sekreterare hos riksdagens andra kammare) samt 4 stenografer, varav 2 arendsianer och 2 melinare och ytterligare en melinare som hjälpstenograf.

I Göteborg beslöto stadsfullmäktige 1911 att från och med 1912 låta stenografera sina yttranden. Till en början var antalet stenografer endast tre, men sedan 1924 äro de fyra, bland vilka en kvinnlig stenograf, fröken Sigrid Anander.

Samtliga stenografer i Göteborgs stadsfullmäktige ha hela tiden varit och äro fortfarande melinare.

*

Även riksdagens ledamöter ha — visserligen endast i enstaka fall — fått sysselsätta sig med stenografien.

Vid ståndsriksdagen 1862 motionerade[1] en av notarierna friherre Ludvig von Platen i egenskap av huvudman för sin ätt, »att rikets ständer — i sammanhang med förslag till reglering av undervisningsväsendet — måtte i underdånighet anhålla att tillfälle till undervisning i stenografi må vid rikets allmänna elementarläroverk beredas».

I enlighet med allmänna besvärs- och ekonomiutskottets yrkande blev emellertid denna motion avslagen, trots det von Platen framfört talande skäl för ohållbarheten av påståendet att införande av

[1] Ridderskapets och adelns protokoll 1862, motion N:r 226.

stenografi på skolans läroplan skulle *öka* arbetsbördan för lärjungarna.

Tanken på önskvärdheten av att få stenografien införd som läroämne åtminstone i våra högre allmänna läroverk kunde emellertid icke hållas tillbaka, och sent omsider väcktes 1912 motion härom i båda kamrarna, i första kammaren av förutvarande riksdagsstenografen Sam Clason (senare ecklesiastikminister), i andra kammaren av förutvarande riksdagsstenografen Allan Cederborg (senare Stockholms stadsfullmäktiges ordförande) och Knut Tengdahl (senare, även han, Stockholms stadsfullmäktiges ordförande).

Motionärerna ställde ej sina krav högre än att begära »att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda på vad sätt och i vilken utsträckning stenografi borde införas såsom läroämne vid landets undervisningsanstalter»; men trots det att Clason på ett övertygande sätt talade för saken beslöt första kammaren i enlighet med sitt första tillfälliga utskotts hemställan med 83 röster mot 30 att ifrågavarande motion ej skulle föranleda någon kammarens åtgärd, så att hela frågan för denna riksdag förföll oaktat motionen blev bifallen i andra kammaren.

Året därpå (1913) återupptogs samma motion med god förhoppning om bättre utgång, men till stor överraskning och till alla stenografiintresserades ledsnad blev resultatet detta år ännu sämre, i det att andra kammaren ändrade sin ställning till frågan och, denna gång emot sitt eget utskott, med 120 röster mot 62 beslöt att avslå motionen.

Svårförklarlig är denna omkastning i åsikt hos andra kammaren, men utan tvivel har därtill i hög grad bidragit att motionens främste motståndare, den framstående skolmannen lektor J. F. Nyström, lyckades bibringa majoriteten den uppfattningen, att stenografien är ett ämne, som bäst kan lämnas åt den *fria* företagsamheten[1] — en uppfattning som icke kan av stenografer godtagas, enär detta ämne först kommer till sin fulla rätt, då undervisningen göres obligatorisk, så att *hela klasser* kunna utnyttja dess fördelar.

[1] Lektor Nyström yttrade bland annat: »Det finns väl icke något högre allmänt läroverk, där det icke finnes stenografklubbar, i vilka lärjungarna frivilligt någon aftonstund samlas för att lära stenografi — ett yttrande som dock innebar en ej ringa överdrift. Visserligen hade här och var i en del allmänna läroverk eleverna själva tagit initiativ till bildande av stenografföreningar, och även i några flickskolor kurser i stenografi anordnats, men såväl 1913 som senare måste man ledsamt nog erkänna, att i de flesta svenska skolor (som ej äro handelsbetonade) mycket litet göres för stenografien.

NORGE.

STENOGRAFIEN I STORTINGET.

Stenografiens historia i Norge sammanhänger på det allra intimaste med dess införande och utnyttjande inom stortinget.

När det »*Overordentlige Storthing*» hösten 1814 debatterade frågan om Norges förening med Sverige, funnos inga stenografer, som kunde åt eftervärlden bevara de anföranden som då höllos.

Länge fick man också nöja sig med kortfattade redogörelser i »*Storthingsefterretningerne*», vilka knappast innehöllo något annat än vad man redan förut kunnat läsa i den dåtida allmänna pressen, där dock referaten voro starkt påverkade av de olika tidningarnas politiska uppfattning.

Först 1845 togs frågan upp på allvar av den bekante bondeledaren Ueland, som inlämnade en motion gående ut på, att regeringen skulle bemyndigas att använda intill 1,800 sp. daler till stipendier för personer som önskade erhålla undervisning i »*hurtigskriverkunsten*», och som förpliktade sig att ge undervisning däri samt att vid nästkommande storting fungera som referenter vid dess debatter.

Motionen bifölls med 50 röster mot 41 med den ändring att summan nedprutades till 1,000 sp. daler.

Detta stortingets beslut överlämnades först till *Kirkedepartementet*, varifrån det dock återremitterades till *Finansdepartementet* med förklaring »*at den omhandlede Kunst efter Kirkedepartementets Anskuelser hverken kan betragtes som et almindeligt Dannelsemiddel i og for sig eller förudsættes i sin Anvendelse nærmest at ville kunne tjene til Fremme av andre bemeldte Departement vedrörende Interesser*».

Det blev således chefen för finansdepartementet som fick över-

taga detta ärende. I en skrivelse till Kungl. Maj:t i början av 1846[1] säger han sig — med anledning av stortingets beslut av 1845 ha ansett bäst att vända sig till Stockholm för att där låta stipendiaten få undervisning. Han har därför anmodat medlemmen av norska regeringens avdelning i Sverige, statsrådet Krog, att skaffa upplysningar; och har denne meddelat att han efter rekommendation av statsrådet Silfverstolpe, som tillsammans med boktryckaren L. Hierta utarbetat »*Utkast till SnabbskrifningsMethoder för svenska Språket*» vänt sig till bokhandlare Götrek som »*mod en Godtgjörelse av 30 Rdr. Bco. vil paatage sig at danne en norsk Hurtigskriver, give ham grundig Undervisning i Kunstens Theori, samt i en tre Maaneders Tid lede hans Övelser, efter hvilken Tids Förlöb han holder sig overbevist om, at Lærlingen gjennem fortsat Övelse vil kunne erhverve den nödvendige Færdighed.*» Statsrådet Krog meddelar också »*att en Diætgodtgjörelse* (dagtraktamente) *av to Spd til Lærlingens Ophold i Stockholm maatte kunne ansees passende*».

Ett försök av finansministern att av sparsamhetsskäl innehålla den beviljade summan, omintetgjordes av konung Oscar I, som personligen ingrep genom utfärdande av en befallning så lydande: »*Hans Majestæt, som anseer det hensigtsmæssigt at benytte den givne Anledning til at gjöre Hurtigskriverkunsten bekjendt i Norge, befaler naadigst den norske Regjering at indkomme med underdaanigst Indstilling om Anvendelsen af den bevilgede Sum i Overensstemmelse med den af Storthinget under 25 September* (f. a.) *fattede Beslutning.*»[2]

Att som stipendiat resa till Stockholm antogs jur. kand. Paludan, under det att en anhållan av jur. kand. Gleditsch om stipendium för att i Paris eller London studera det där mest använda systemet, därmed ansågs vara avslagen.

Efter återkomsten från Stockholm (sid. 329) samt sedan han tillfredsställande undergått ett praktiskt prov, började Paludan meddela undervisning åt kandidater till blivande stenografplatser, av vilka *trenne* efter avslutad kurs godkändes med ett stipendium av 100 sp. daler vardera och tre andra fingo »som uppmuntran» 30 sp. daler.

Samma år (1848) togs stenografifrågan i Stortinget upp på nytt och en kommitté tillsattes. Dennas förslag gick ut på att anställa Paludan med 5 av sina elever. Efter 2 dagars långa debatter under vilka professor Schweigaard varmt talade för saken — bland annat

[1] *Departements-Tidende.* 1846. Sid. 305.
[2] *Departements-Tidende.* 1846. Sid. 59—62.

framhållande att det var under stortingets värdighet att lämna i oansvariga tidningsredaktörers händer att avgöra huru mycket av stortingsförhandlingarna som skulle komma till folkets kännedom — blev dock kommitténs förslag med ej ringa majoritet förkastat.

För att visa sitt intresse för stenografien beslöt emellertid stortinget enhälligt att för »*Hurtigskriverkunstens fremme*» ställa ett belopp av intill 1,000 sp. daler till regeringens förfogande.

Vid stortinget 1851 kom frågan åter upp och föll för andra gången — men framåt — på talmannens (presidentens) utslagsröst efter en votering, där 52 röster stodo mot 52.

Så småningom ändrades emellertid uppfattningen om stenografiens betydelse för stortinget, kanske ej minst beroende på att ledamöterna i de allmänna tidningarnas stenografiskt upptagna referat ofta fingo tillfälle att se sina anföranden i vackrare form än de hållit dem och i varje fall ej behövde *frukta* att få se dem i tryck; och efter att 1854 ha anslagit ytterligare medel för utbildande av stenografer mot villkor att dessa skulle vara förpliktade att mot skälig ersättning stenografiskt upptaga debatterna vid nästa storting, beslöts 1857 mot 30 röster att uppdraga åt talmannen att antaga nödigt antal stenografer med en eller två »*formænd*» för att upptaga stortingets förhandlingar. Samma år utgavs första bandet av »*Stortingstidende*», och sedan dess ha stortingets förhandlingar stenografiskt upptagits, ehuru referaten till en början lämnade åtskilligt övrigt att önska och mest bestodo i förkortade referat eller en blandning av förkortade och fullständiga sådana.

Paludan hade sålunda under alla dessa år, som förflutit sedan han i Stockholm lärt sig konsten — med undantag för tjänstgöring i danska lagstiftande riksförsamlingen och i första danska ordinarie riksdagens *Folketing* åren 1848—50 (sid. 463) — visserligen utbildat blivande stortingsstenografer, men ej förr än 1857 givits tillfälle att som avsett få utnyttja sin färdighet. Att han då skulle bli »förman för stortingets referenter»[1] var ju självklart, och som sådan stannade han stortingen 1857, 1858 och 1859—60.

Samtliga de norska stortingsstenograferna under denna tid använde sig av Paludans system.

Belåtenheten med Paludans »*hurtigskrift*» tycktes emellertid icke ha varit större än att man ansåg sig böra låta närmare undersöka, huruvida ryktet talade sanning beträffande det gabelsbergerska systemet, vilket icke blott i sitt hemland utan även i Danmark tycktes vara på god väg att tränga ut de äldre geometriska systemen. Den biträdande chefen för stortingets stenografer Johan Henrik

[1] »*Formanden for Stortingets referenter.*»

Cappelen (1838—1900) sändes 1865 till Köpenhamn för att sätta sig in i den dessauska översättningen av Gabelsbergers system, vilket resulterade i att han, efter någon tvekan, 1867 rådde vederbörande att låta undervisningen vid stortingets stenografkurser hädanefter ske efter detta system.

Härigenom kom Paludans system fr. o. m. 1868 så småningom att helt och hållet försvinna, och Gabelsbergers system blev — som det ännu är — allenahärskande i Norge, det enda land, som sedan dess varit helt och hållet befriat från systemstrider.

Från och med 1869 var Cappelen chef för stortingets stenografer, samt blev 1871, när man började med årliga storting, »*kontorchef*» varvid hans betydande organisatoriska och administrativa anlag fingo rika tillfällen att göra sig gällande. Som sekreterare hos det ständigt växlande »*presidentskapet*»[1] blev han den egentliga grundläggaren av stortingets »*forretningsmæssige praksis*» och den alltid »*aarvaakne* (vaksamme) *vogter af dets reglementariske tradition*».[2]

Fast anställda blevo stenograferna först på 1880-talet.

När i och med grundlagsförändringen 1898 tiden för norska stortingets årliga sammanträden utsträcktes, förbättrades också stortingsstenografernas villkor, och då den nya löneregleringen börjat tillämpas, funnos förutom kontorschefen, tre revisorer, 15 stenografer och en assistent.

För närvarande består stortingets stenografbyrå av en chef, 3 revisorer *(formænd)* och 18 ordinarie stenografer. Av de ordinarie stenograferna äro 10 kvinnliga, likaså aspiranten. Den första kvinnliga stenografen antogs 1896.

Stenograferna arbeta parvis, varje par 15 minuter per gång och revisorerna i regel en timme och 20 minuter. De utskrivna stenogrammen skola *så fort möjligt* inlämnas till revisorerna i och för granskning av dem och justering av vederbörande talare. Under tingets första månader ligga protokollen vanligen färdigtryckta i »*Stortingstidende*» några dagar efter debatterna, men ju längre det lider på tinget ju tätare debatterna bli dess längre dröjer det.

Det krävs ingen särskild akademisk examen för att bli stortingsstenograf. Man måste blott vi det prov, som varje år hålles som avslutning på stortingets stenografkurs visa sig äga tillräcklig stenografisk färdighet, d. v. s. inneha en hastighet av 125—150 *ord* i minuten.

[1] En motsvarighet till »talmanskonferensen» i svenska riksdagen.
[2] *Norskt biografiskt lexikon.* Band 2. Sid. 480.

Tillsättandet sker av stortingets »presidentskap» på förslag av chefen för stenografbyrån (»referentchefen»).

Stortinget fungerar i regel som en kammare, men delar sig vid vissa ärenden i *odelsting* och *lagting*, då stenograferna få mycket att göra och sitta vid protokollet en halv timme per gång, under det att den ene revisorn tar lagtinget, de andra två odelstinget.

I någon större utsträckning kunna de norska stortingsstenograferna icke under pågående ting sköta andra sysslor, ehuru ingenting hindrar dem att skaffa sig extra förtjänst genom stenografering vid möten etc.

Vid sidan av och fristående från den egentliga stenografkåren har fungerat en egendomlig institution, de s. k. officiella referenterna. Dessa hade att utarbeta ett s. k. officiellt referat, d. v. s. ett sammandrag av förhandlingarna, vilket mot en viss avgift lämnas till de allmänna tidningar som därav velat begagna sig. Denna institution, som fungerat sedan början av 1890-talet utvidgades och förändrades, försöksvis 1898, i det att vederbörande referenter mot ett särskilt anslag av stortinget förbundo sig att till mycket lågt prenumerationspris utgiva sina »officiella referat» såsom en särskild tidning under det gamla namnet »*Stortingsefterretninger*», vilka sålunda i motsats till den, ordagranna referat innehållande, Stortingstidende, endast hade kortare innehållsreferat. Efter ett år återgick man till den gamla ordningen, och fortsatte därmed — med uppehåll 1902—1912 — ända till 1925 då hela institutionen av ekonomiska skäl upphörde. De officiella »referenterna» vilka äro stenografer samt av stortinget anställda och avlönade, ehuru de icke deltaga i den vanliga stenograftjänstgöringen, voro 1913—25 3 till antalet, och tillhörde i avseende å löneförhållande revisorernas klass, samt hade till sitt biträde trenne av stortinget avlönade assistenter.

PALUDAN.

1852.

Hans Koefoed *Paludan* (1817—1868) tillhörde en dansk släkt.[1] Efter avlagd juridisk examen blev han 1849 autoriserad »*Overretssagförer*» och 1864 assessor i Kristiania »*Stiftsoverret*».

[1] I förordet till sin lärobok använder Paludan på tal om sitt i Kristiania utgivna system uttrycket »*den saavel i mit Fædreland som her* (Kristiania) *paa offentlig Bekostning meddelte Methode*».

År 1848 kallades han med trenne av sina elever till Köpenhamn för att stenografiskt upptaga förhandlingarna vid danska grundlagsstiftande riksförsamlingen m. m.; 1858 utnämndes han till kammarherre vid norska hovet.

Som nämnt (sid. 329) fick Paludan undervisning i stenografi av Götrek i Stockholm på rekommendation av dåvarande svenska statsrådet Silfverstolpe, och detta under två olika perioder 1847 och 1848. Antagligen var det Silfverstolpes system han där fick lära (sid. 322).

I förordet till sin egen 1852 offentliggjorda lärobok[1] säger han också »*Hr Silfverstolpes System er væsentlig lagt til Grund for den af mig fulgte Methode*», ehuru han även framhåller att densamma i mycket avviker från Silfverstolpes, samt att dessa avvikelser härröra från såväl Götrek som från järnvägsdirektören Skram i Köpenhamn, vilkens aldrig offentliggjorda system för danska språket han sett i manuskript, och som han satte mycket högt.

Detta Skrams system är okänt i Danmark, och är det således omöjligt att veta vad Paludan ev. kan ha hämtat därifrån. Vad däremot systemen Silfverstolpe och Götrek beträffa, så kan man vid en jämförelse mellan de tre systemen ej finna annat än — trots Paludans egen uppfattning — att han hämtat mera från Götrek än från Silfverstolpe. Paludans tecken för *l m r* och *t* äro desamma som Silfverstolpes och *b p f v o* och *u* desamma som Götreks motsvarande tecken; men av vida större betydelse är, att Paludan (i början och slutet av ord) använder samma små vokaltecken som Götrek,[2] under det att Silfverstolpe icke alls har några vokaltecken,[3] samt att Paludan liksom Götrek åtminstone delvis låter varandra liknande ljud särskiljas genom utvidgning av båge eller tillfogande av cirkel *(b p, v f, g k,* och *d t).* I å nästa sida reproducerade intyg från Götrek angående vunnen färdighet nämnes, som synes, intet om Silfverstolpe.

Hur som helst har Paludan icke utan vidare lappat ihop ett system med tecken hämtade här och var från andra system, utan, med stöd av de erfarenheter han fått från dessa, målmedvetet fördelat sina geometriska tecken så, att hans system blivit mycket enklare än Götreks, och mera lättläst än både Götreks och Silfverstolpes.

---

[1] *Norsk Hurtigskrift eller Stenographi* av H. Paludan. Christiania 1852. I Commission hos A. D. Wulfsberg & Co. Contratryk, I. Finnes lith. Off.

[2] Götrek betecknar dock även inuti ord vokaler som tillhöra stamstavelsen.

[3] För att beteckna vokaler, då de stå ensamma använder Silfverstolpe för *i* en punkt för de övriga, vanliga skriftens bokstäver.

Av Götrek utfärdat intyg om Paludans stenografiska färdighet.

Herr Candidaten Hans Paludan, som under nära tvenne månaders tid begagnat undertecknads Föreläsning i Stenografien, hvarute han redan före sin ankomst hit till Stockholm genom studerande af flere Stenografiska läroböcker inhämtat en allvar theoretisk kunskap, och äfven förvärfvat någon skrif-öfning, dock enligt ett äldre System, som den nyare Stenografien anses böra förkastas, har efter inhämtad kännedom om det af mig för de Skandinaviska Språken såsom det lämpligaste antagne System, under ofvannämnde tid med största flit derute öfvat sig, och bör med den goda fallenhet han äger för denna konst, efter fortsatt daglig öfning på egen hand, under ytterligare 6 månaders tid, derute kunna tillägna sig nöjaktig fullkomning.

Stockholm den 6 Mars 1847.

P. Götrek
Lärare i Stenografien

Reproduktion efter Götreks i norska riksarkivet befintliga originalintyg, vilket f. d. stortingsstenografen Olaf Paulsen välvilligt anskaffat.

Alfabet.

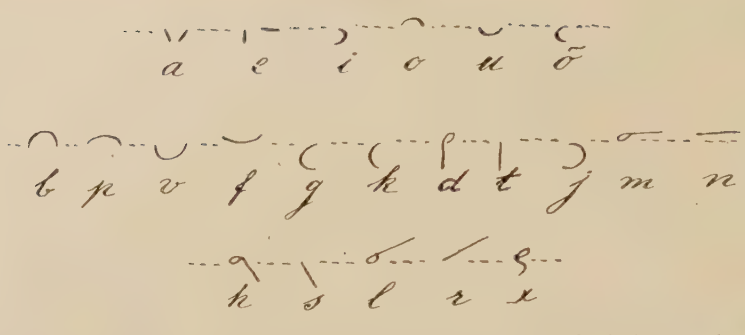

Samtliga tecken utgå i början av ord från skrivlinjen, och ordbilderna i sin helhet skrivas sammanhängande.

För *a* och *e*, vilka båda ha två tecken, väljer man det som bildar

Sammanhängande text.

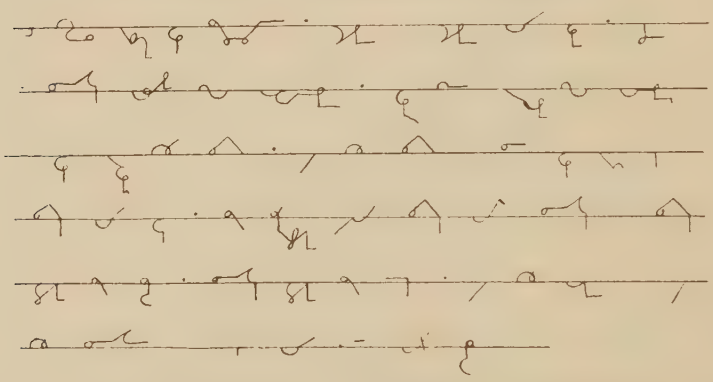

Reproduktion efter Paludans lärobok i *Norsk Hurtigskrift eller Stenographi.* Christiania, 1852. Tab. 6.

Överföring.

I Begyndelsen[1] *skabte*[2] *Gud Himlen og*[3] *Jorden. Jorden var øde og tom / og Mørkret hvilede ov(er) Afgrunden og Guds Aan(d) svævede*[4] *ov(er) Vandene. / Og Gud sagde bl(iv) Lys og (de)r*[5] *bl(ev)*[6] *Lys. M(en) Gud saa, (a)t / Lyset var go(d)t og h(an) adskilte*[7] *derfor Lyset fra Mørket: Lyset / kal(d)te h(an) Dag, og Mørket kal(d)te h(an) Nat. Og (de)r*[5] *bl(ev)*[6] *Aften og (de)r / bl(ev) Morgen.*

Det[8] *var (d)e(n) første*[9] *Dag.*

[1] *-else* = cirkel. [2] *Skab* = *s* + cirkel. [3] *Og* = punkt. [4] Tryckningen på *v* antyder två *v* med vokal emellan. [5] *R* under linjen. [6] *B* + *l*-cirkeln. [7] *Skil* = *s* + cirkel. [8] Förminskat *t*. [9] *Fr* korsat med *s*. Samtliga vokaler inuti ord äro utelämnade.

vinkel med följande tecken, och helst en spetsig sådan. Skall *t* förenas med *d*, *s* med *h*, *r* med *l* eller *n* med *m*, så sker detta genom att det raka strecket antingen göres något längre eller genom tryckning, vilken vid *l* och *r* (eller 2 *r*) utföres så att pennan, sedan första tecknet skrivits, föres tillbaka i samma riktning.

För vokalernas utskrivande gäller som huvudregel, att de utskrivas i början och slutet av ord men utelämnas inuti ord, vare sig det är fråga om enkla vokaler eller diftonger. *E* uteslutes dock även i början av ord, när det kommer framför *l m n* eller *r*; och om två vokaler (diftonger) förekomma inuti ord, men höra till olika stavelser, så utskrives den förra vokalen.

När 2 konsonanter följa på varandra i samma stavelser utan vokal emellan skrives den sista av dem i halv storlek.

Dubbelkonsonant utmärkes *icke*, men om samma konsonanter förekomma med vokal emellan, så utskrives endast den ena, antingen förstorad eller med tryckning, det senare dock ej gärna om man skriver med blyerts. Gäller det tecken med ögla så förlägges förstoringen till denna.

Till den vanliga ortografien tar man ingen hänsyn utan skriver som man hör.

För 40 förstavelser, 44 slutstavelser (efter vilka böjningsändelser i de flesta fall skrivas fristående) samt omkring 200 vanliga ord finnas särskilda mer eller mindre monogramartade förkortningar.

GABELSBERGER.
1867.

Sedan *Cappelen* 1868 blivit chef för stenografbyrån i norska Stortinget kan man säga att Gabelsbergers system icke blott blev Norges officiella stenografi utan snart även enhetssystem över hela landet.

Under tvenne decennier skedde dock undervisningen med ledning av Dessaus danska översättning, och först 1888 offentliggjorde Cappelen tillsammans med bibliotekarien i stortinget Bjerck den första norska läroboken i stenografi.[1]

Författarne ha i det allra närmaste följt Dessau i dennes ganska slaviska överförande av tecken för tecken sådana de voro i originalsystemet; och för att vinna enhetligt skrivsätt inom de nordiska länderna i flera fall bortsett från det norska språkets egenheter.

[1] *Kortfattet Lærebog i Stenografi efter Gabelsbergers system udarbeidet af Albert Bjerck og J. Cappelen.* Kristiania 1888. Th. Steens forlagsexpedition. Det Steenske bogtrykkeri.

Så t. ex. betecknas *sk* och *sj* på samma sätt. Vad däremot de stora tecknens längd beträffar äro Bjerck och Cappelen mera gabelsbergerska än Dessau själv och göra dem 2 $^1/_2$ gånger så långa som de medelstora tecknen.

I förordet till en 1893 utgiven, i stort sett oförändrad, andra upplaga framhålla författarna, att de tagit under övervägande införandet av en del förändringar som »*blandt praktiske stenografer har vundet adskillig tilslutning*», men funnit riktigast att avvakta vad nordiska Gabelsberger-stenografförbundet skulle komma att besluta. De av svensk-finska gabelsbergarna använda enkla beteckningarna för *sm* och *sv* ha dock som alternativ intagits i läroboken jämte de äldre beteckningarna. I en 4. upplaga av 1906 ha dessa beteckningar definitivt upptagits.

Sommaren 1885 samlades på inbjudan av Dessau bland andra Cappelen, B. Hansson (Göteborg) och Aug. Fabritius (Helsingfors) i Kristiania för att förhandla om åstadkommande av en närmare sammanslutning mellan gabelsbergarna i de nordiska länderna samt enhetlighet i skrivsättet vid den gabelsbergerska korrespondensskriften i Norden.

Resultatet blev bildandet av ett nordiskt gabelsbergerskt stenografförbund samt nordiska gabelsberger-stenografmöten i Köpenhamn 1888, i Stockholm 1891, Kristiania 1894 och Köpenhamn 1899; men till någon enhet kom man icke. Danskar och norrmän gingo *sin* väg, svenskar och finnar sin, de förra mera tillgängliga för reformer, de senare hållande fast vid originalsystemet så mycket som möjligt.

När så de tyska gabelsbergarna 1902 företogo sin slutliga revision, följde därför också norrmännen med.

Flera av de nya skrivsätten hade redan förut hos enskilda norska stenografer kommit till användning, och när ledaren av statens stenografikurs, stortingsstenografen *Paulsen*,[1] 1915 skulle omarbeta Bjerck och Cappelens lärobok,[2] tog han så mycket som möj-

---

[1] Olaf Alb. Paulsen är de norska stenografernas »*grand old man*», känd och aktad långt utanför landets gränser, icke blott som framstående stortingsstenograf utan även som den där gjort mera än någon annan för att sprida stenografien i Norge även utanför yrkesstenografernas krets. Hans namn är i Oslo ett »*Sesam öppna dig*», vare sig det gäller bibliotekens och arkivens skatter eller departementens mest svåråtkomliga handlingar och till honom står också författaren i tacksamhetsskuld för många värdefulla upplysningar. När han 1922 fyllde 60 år fick han bland annat av Konungen dennes medalj i guld och från förre statsministern Michelsen ett telegram — snabbskrivaren från den snabbaste talaren — så lydande: »Förlåt mina lättsinniga 240 ord i minuten!» (I en intervju hade Paulsen sagt att Michelsen en gång talat i stortinget med en hastighet av 240 ord (ej stavelser) i minuten).

[2] Sista upplagan 1924. Även lärobok i Gabelsbergers stenografi under formen av »*Stenografisk Exempelsamling*» (6. upplagan 1926), där redan i upplagan av 1909 hänsyn tagits till Berlinerbesluten 1902.

ligt hänsyn till besluten i Berlin. Vokalbeteckningen blev enklare, symbolisk beteckning infördes för diftongen *au* och skillnaden gjordes skarpare mellan konsonantsammansättningar och konsonanter med vokal emellan, varigenom skriften blev redigare och mera lättläst. Även debattskriftens teori förenklades, ehuru Paulsen behöll den gamla indelningen i ordbildning, ordförkortningar och satsförkortningar. Allt detta jämte sådana ändringar som föranletts av den i Norge år 1907 införda nya stavningen.

Den redan ursprungligen till innehåll och utstyrsel förstklassiga och mycket rediga läroboken blev om möjligt ännu bättre, och systemet fick den form det nu innehar.

Vad själva alfabetet beträffar är detsamma fullt överensstämmande med tyskarnas av 1902 (sid. 92) med undantag av att tecknet för *c* förminskats så att det blivit ett medelstort tecken, att *j* blivit något litet förminskat samt att nedre delen av uppstrecket i *ch* borttagits i alfabetet. Helt naturligt användes tyskarnas *w* för norska *v* samt *u* för *y*. Även konsonantsammansättningarna äro i det väsentligaste överensstämmande med desamma i originalsystemet, med undantag av att det tyska *sch*-tecknet användes icke blott för norska *sj-ljudet* utan även för hårt *sk* (*skr* med inlagt r).[1]

Förkortningsläran överensstämmer i det väsentligaste med originalets men är avsevärt förenklad.

Sammanhängande förkortad text.

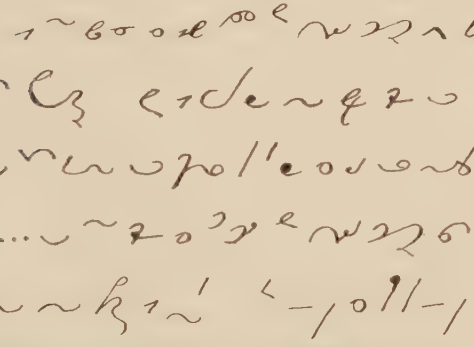

Reproduktion efter ett skriftprov egenhändigt utfört av f. d. stortingsstenografen Olaf Paulsen.

Överföring.

I (de)n del(tagel)se s(om) ida(g) (v)ises Der(es) Ko(ng)elige Høiheter fra[1] *byer o(g) byg(der) g(aa)r der o(g)saa (a)ndre o(g)*

[1] Det svensk-finska tecknet för *sk* (vanliga skriftens *l*) använder Paulsen för *tsk*.

(ste)rk(e) strømninger. Der-er i vo(r)t la(nd) en dyp gl(æd)e over[1] *a(t) v(ed) (de)t bryll(up), s(om) feires ida(g), k(n)yttes nye o(g) (ste)rk(e) baan(d) over*[1] *grøns(en) t(il) (de)t la(nd), s(om) li(gger) os nær(me)st a(v) alle, o(g) (h)v(i)s (tan)ke o(g) (tal)e vi for(staar).*[2] O. s. v.

[1] Monogramartad förkortning. [2] *for* = f. Typiskt gabelsbergersk är första ordbilden i sista raden, där *nog* utskrivits för att tillsammans med korsningen (plus = *mere*) betyda *noget mere*.

Liksom i andra länder har även i Norge handelsvärlden kommit till insikt om stenografiens stora betydelse, varav följden också blivit, att densamma införts som läroämne i nästan alla handelsskolor[1] (även i en del kommunala fortsättningsskolor), och särskilda stenografi- och maskinskrivningsinstitut uppstått i Oslo och andra städer.

Även i den »*Militære Høiskole*» ha kurser i stenografi varit anordnade, från och med 1903 — frivilliga för ingenjör- och artilleriavdelningen, men obligatoriska för generalstabsavdelningen —, men 1926 upphörde denna undervisning huvudsakligen av ekonomiska skäl.

För konsten i övrigt, som ett medel för var och en som över huvud taget skriver, att använda densamma för egna anteckningar eller under korrespondens med andra stenografikunniga har icke mycket gjorts i Norge.

Något stenografiskt föreningsliv finnes icke,[2] och intresset för konsten inom de vanliga skolorna är ytterst ringa. Mindre än i Danmark och Sverige intresserar sig den stora allmänheten för stenografi, vilket till stor del torde bero på, att man i Norge varit helt och hållet befriad från systemstrider, vilka om än i och för sig mindre tilltalande dock i hög grad bidraga att fästa icke-stenografers uppmärksamhet på konsten.

Någon stenografisk tidning eller tidskrift finnes icke.

En posttjänsteman Anders Heisholt gjorde 1890 ett aktningsvärt försök med det väl redigerade »*Stenografbladet*», som kom ut 2 gånger i månaden delvis i vanlig tryckstil; men någon nämnvärd uppmuntran fick han ej.[3] Tredje årgången, som började 1892, kom

[1] Anmärkningsvärt är dock att ämnet stenografi i Oslo handelsgymnasium — där efter Paulsen, Leif Wang övertagit undervisningen — ännu icke blivit obligatoriskt som i de svenska handelsgymnasierna. Det var dock under en tidigare period obligatoriskt.

[2] Visserligen bildades 1888 den »Norske Gabelsberger-stenografförening», men denna hade närmast en sällskaplig karaktär och övergick 1927 att bli en sammanslutning av endast stortingsstenografer.

[3] Heisholt använde flera avvikande skrivsätt, som han trots långvariga förhandlingar icke ville lämna, och detta torde varit anledningen till att han icke av de andra gabelsbergarne kunde få nödigt stöd.

ut mycket oregelbundet med sista numret först 1896, varefter tidningen upphörde, och ett nytt försök av Heisholt att 1926 i Bergen få sin tidning i gång igen misslyckades helt och hållet. Det stannade vid första numret och prenumeranterna fingo igen sina prenumerationsavgifter.

Som nämnt är Gabelsbergers system allenahärskande i Norge.

I »*Stortingsforhandlinger*» 1862 9. bandet, sid. 4, talas om två skrivelser från organisten Vogel, som begär att en av honom uppfunnen ny stenografisk metod skall undersökas, men något närmare om detta system har icke kunnat utrönas.

År 1896 överfördes Brauns' tyska system av W. Brauns till norska och likaså 1918 Melins system av J. O. Gyllenspetz, men för ingendera av dessa båda översättningars spridande har någon som helst propaganda bedrivits. Ej heller torde den undervisning i stenografi efter en del utländska system, bland annat det engelska systemet Pitman, som f. n. pågår i en av Oslos privata stenografiskolor komma att rubba det gabelsbergerska systemets ställning som norskt *enhetssystem*.

DANMARK.[1]

I början av 1800-talet fanns i Köpenhamn en mycket känd litterär förening under namnet »*Det forenede Selskab*» — med flera av dåtidens mest framstående män som medlemmar — som arbetade på spridande av kunskaper inom olika grenar av mänskligt vetande.

En av medlemmarna i detta sällskap, assessorn Winkel-Horn hade kommit att intressera sig för snabbskrivningskonsten, och inbjöd 1805 dem av kamraterna, »*der følte for Stenografiens Værd*», att sammanträda för att tillsammans med honom utarbeta en dansk stenografi. Inbjudan antogs av ett mindre antal ledamöter vilka flera gånger samlades för att dryfta frågan. Alla erkände det värdefulla i förslaget, men man kunde ej ena sig om målet för ett sådant arbete. Horn höll på sin uppfattning att man borde försöka utarbeta en verklig snabbskrift, men de övriga följde P. E. Rasmussen som ville att man skulle nöja sig med en slags övergångsform genom att uppställa en förkortad vanlig skrift.[2]

Då ingen enhet kunde nås fortsatte Horn och Rasmussen att arbeta var och en på sitt håll, och även de andra medlemmarna anmodades att inkomma med förslag.

År 1811 hade Horn ett systemutkast färdigt, men då kopparplåten skulle tillverkas mötte »*store Vanskligheder*»,[2] och detsamma kom aldrig att offentliggöras. När så Rasmussen året därpå kom med sitt system blev Horn en av dess mest entusiastiska anhängare och gjorde vad han kunde för dess spridning.

[1] Vad Danmark beträffar har författarens arbete avsevärt underlättats genom att den kände forskaren på det stenografiska området, Jarris, välvilligt låtit honom hämta vad han behövt ur »*Grundrids af Stenografiens Historie*» (1927), och likaså nuvarande generalen, chefen för danska generalstaben, Birke ur sina historiska uppsatser i »*Stenografisk Tidsskrift*» (1899); varjämte den framstående systemkännaren och skaparen av »*Letfattelig Dansk Stenografi*» Worms, vid behov stått till tjänst med upplysningar av olika slag.

[2] Birke i *Stenografisk Tidsskrift* 1899. Sid. 41 o. f.

RASMUSSEN.

1812.

Auditören i marinen P. E. *Rasmussen* (1776—1860) offentliggjorde sitt system under titeln: »*Dansk Kortskrivning. Et eene bestaaende Heelt eller Förste Trin til et höiere Maal.* Kiöbenhavn 1812 »

Läroboken är i kvartformat samt omfattar 24 trycksidor och två graverade jämte förord och en tillägnan till Konungen, så lydande:[1] »*Deres Maiestæt elsker det Gode, attraaer alt hvad der kan befordre Statens Vel, og virker utraetteligen til dette Kongelige Formaal. Deres Maiestæt, som Landets Fader, skyldes det, at Forfatteren har uden trykkende Næringssorg kunnet udarbeide dette lidet Forsøg til dansk Stenografi, eller hurtigere Skrivning end sædvanlig. Kunsten, som her er i sin Barndom, kan haabes Uddannelse at vorde værdig at medvirke til at fremme Deres Maistæts landsfaderlige Hensigter; dens Fremgang beroer især paa Deres Maistæts Yndest; samme udbedes derfor i dybeste Underdaanighed; og med inderligste ønsker for min allernaadigste Konges og Landets bestændige Vel*

henlever
allerunderdaanigst
Forfatteren.

Som synes framgår härav att Rasmussen fått något slags understöd ifrån konungen eller regeringen.

Uppställningen av läroboken är mycket opraktisk. Liksom hos bland andra engelsmännen Hervey och Moat är trycktexten överfylld av hänvisningar till den graverade delen (174 olika nummer) och med luckor, avsedda att av eleven själv ifyllas.

Någon verklig stenografi, grundad på särskilda tecken, är det icke fråga om, utan ett mellanting mellan stenografi och vanlig skrift, där vanliga bokstäver bilda huvudgrunden, men där å andra sidan även godtyckliga tecken förekomma och samma förkortningsmetoder tillämpas som i vissa stenografiska system. Själv säger också Rasmussen (sid. 21), att han *strävat* efter att förkorta till den grad, att stavelser och obetonade ljud komma att betecknas medelst endast *ett* tecken för vardera.

Som grundlag för sin skrift använder han det moderna latinska

[1] Rasmussens lärobok. Sid. III.

alfabetets bokstäver, men utnyttjar samtidigt de gammaldanska[1] (tyska eller gotiska) teckenbilderna för att beteckna ljudsammansättningar. Allt efter sina benämningar få sålunda de gammaldanska bokstäverna betyda konsonant plus vokal, d. v. s. *b* = *be*, *d* = *de*, *f* = *ef*, *g* = *ge*, *m* = *em*, o. s. v. För att få *eb*, *fe* etc. användas särskilda typer av latinska bokstäver, t. ex. genom borttagande av öglorna.

Då de gammaldanska vokalerna *a e i* och *o* stå ensamma beteckna de däremot orden *af*, *fra* (!), *ind* och *og*; och stå latinska konsonanter ensamma får man en hel del förkortningar: *b* = *baade*, *begge*, *d* = ändelsen *-dig* (med två punkter efteråt = *-diger*), *f* = *for*, *l* sänkt till hälften under linjen = *-lig* o. s. v.

Härjämte finnas godtyckliga förkortningar för en del slutändelser.

Vad som dock mest gör, att den rasmussenska skriften närmar sig stenografien är, att flera vokaler fått särskilda tecken, vilka med undantag för *i* icke alls ha något sammanhang med den vanliga skriften: *i* = punkt, *o* ett litet tillbakalutat streck, *u* en uppåtvänd halvcirkel, *y* två punkter och *ø* ett litet streck i skriftens lutning. Äro vokalerna betonade, sättas dessa tecken över föregående konsonanttecken, och äro de obetonade sättas de vid sidan av desamma.

Med hjälp av dessa vokaltecken bildas diftongerna lika konsekvent som enkelt: *ai* = *a* med punkt över, *au* = *a* med halvcirkel över o. s. v.

För konsonanterna *m n* och *s* finnas också rent stenografiska bitecken: Begynnelsebokstaven *M* = vågrätt streck med hake framför, *m* = vågrätt streck utefter skrivlinjen, *n* = vågrätt streck över linjen, *s* = omvänt förenklat *c*. *K* betecknas ibland medelst ett lutande kors, och *t* medelst ett litet vågrätt korsande streck.

Förenklingarna av vanliga skriftens bokstäver bestå mest uti att vid förbindningar i många fall endast hälften utskrives. Så t. ex. skrives vid *all* endast första hälften av *a* som direkt förbindes med *l*, vid *hv* blir andra delen av *h* samtidigt första delen av *v*, i *sp* blir sista uppstrecket av långa *s* gemensamt för både *s* och *p*, o. s. v.

I och för användningen av dessa tecken och förkortningsmetoder finnas särskilda regler men ej så få undantag, vilket gör att systemet, som ju dock var avsett som en slags övergångsform, säkerligen blev *svårare* att lära, än flera *rent* stenografiska system.

[1] Vid denna tid förekom båda stilarna i Danmark, men nu för tiden användas allmänt de latinska bokstäverna.

Sammanhängande text.

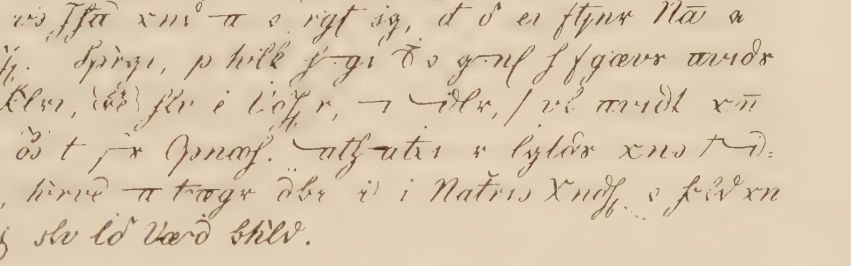

Reproduktion efter *Rasmussen, Dansk Kortskrivning.* Kiöbenhavn, 1812. Tab. 2.

Överföring.

Af alle[1] *Studeringer*[2] *er ingen*[3] *behagliger(e)*[4] *og lærriger(e) end*[5] *Naturens*[6] *Betragting. I en*[7] *vis Forstand*[8] *kunde*[9] *man og rigtig sige, at den*[10] *ene fortjener Navn*[11] *af Videnskab. Sprogen(e) paa hvilke saamegen*[12] *Tid og gemenlig saa forgiæves anvendes i skolerne, ere selv ej Videnskaber, men Midler, som*[13] *vel anvendte kunne före os til samme Opnaaelse. Mathematiken er ligeledes kuns et Middel, hvorved man trænger dybere ind i Naturens Kundskaber, og skulde kunne for sig selv liden Værdi beholde.*

[1] $^1/_2$ *a.* [2] Stort *s* med korsande vågrät streck lika med *st*, monogram för *inger.* [3] Vågräta strecket över *i* = bitecken för *n*, i slutet av ordet endast halva vanliga skriftens *n.* [4] Sänkt *l* = *-lig.* [5] Halva *n.* [6] I slutet halva *n* och bitecknet för *s* (omvänt *c*). [7] Halva *n.* [8] *For* = något förändrat stort *F.* [9] *K* = kors (diagonalt). [10] Godtycklig förkortning. [11] *A* och *v* med ett gemensamt nedstreck. [12] Förlängt *s* = *saa.* [13] Monogram.

Någon spridning eller något inflytande på stenografiens senare utveckling i Danmark har Rasmussens system ej fått.

Rasmussen sysslade även med försök att genom »*flere Penposer*» göra det möjligt att få en stålpenna att rymma bläck »*nok til et helt Ark eller mer*», och profeterar om en ny uppfinning — som ju också skulle komma i våra reservoarpennor — »*saa at man hverken behövde at dyppe eller skære sin Pen*». Senare ägnade han sig nästan uteslutande åt musik, och komponerade bland annat den välkända melodien till »*Danmark dejligst Wang og Wænge*».

SKRAM.

(1847 (?).

Rasmussens »*Dansk Kortskrivning*» var, som nämnt, i stort sett en förkortad vanlig skrift, och så vitt man känner torde den

äldsta danska verkliga stenografien vara ett system som uppställts av J. Ch. G. *Skram* (Schram), upphovsmannen till Danmarks första järnväg och fader till den bekante författaren Erik *Skram*.

Skram (1802—1865) hade under vistelse i Paris för språkstudier lärt sig stenografi och utarbetat ett danskt system, antagligen grundat på något av de då använda franska systemen. Detta system blev emellertid aldrig offentliggjort och har gått alldeles förlorat utan att lämna något spår efter sig.

De danska stenograferna tyckas också ha uppgivit hoppet om att någonsin få närmare reda på hurudant detsamma var. Att systemet funnits till, det vet man däremot, tack vare den norske stenografen Paludan, vilken så väl 1850 i *Fædrelandet* (30. juni) som 1852 i förordet till sin lärobok i ungefär samma ordalag talar om, att han fått del av det skramska systemet i manuskript. Han skriver nämligen: »*Jeg skylder her at omtale et af Hr. Jernbanedirecteur Skram i Kjøbenhavn med grundligt Kjendtskab til den daværende stenographiske Literatur udarbeidet, fuldstændigt stenographisk System for det danske Sprog, som han havde den Godhed at overlade mig i Manuskript og som, navnlig under Begyndelsen af mit stenographiske Studium, gav mig Mangt et nyttigt Vink, ligesom jeg ikke tvivler paa, at man ogsaa efter dette, i alt Fald med de Modificationer, som dets praktiske Udførelse nødvendig vilde have medført, kunde have dannet brugbare og duelige Stenographer.*»[1]

Paludan hade således detta manuskript i sin hand under början av sina stenografiska studier, d. v. s. 1847 — även enligt egen uppgift — *innan* Götrek offentliggjort sitt system, vilket skedde under senare delen av samma år (sid. 329). Man kan således antaga som sannolikt, att Paludan fått det skramska manuskriptet under förra delen av 1847, och att således Skram haft sitt system färdigt i början av 1847 eller tidigare. Den framstående danske forskaren på det stenografiska området Sam. Jarris räknar också Skram som Danmarks förste systemuppfinnare.[2]

P. K. KOCH.
1848.

Mera känt blev det system, som utarbetades av den bekante danske patrioten Kristian *Koch*. Koch (1807—1880) kom 1820 i handel i Haderslev och drev senare egen affär därstädes, men bör-

[1] *Norsk Hurtigskrift eller Stenographi* af H. Paludan. Christiania 1852. Sid. 11.
[2] Jarris. *Grundrids av Stenografiens Historie.* København 1927. Sid. 28.

jade 1838 utge en tidning »*Dannevirke*», som fick stort inflytande på den danska befolkningen i norra Slesvig. Han var en av stiftarna av »*Den Sleswigske Forening*» samt under många år dess sekreterare. Under upproret 1848—49 måste han fly, men fortfor att från Danmark ge ut sin tidning t. o. m. 1855, då han lämnade politiken och flyttade till Köpenhamn, där han grundade en mycket anlitad fotografisk anstalt.

Ej heller Koch kom att ge ut någon lärobok i sitt stenografiska system, men redan i början av 1840-talet, sedan han förut lärt sig Horstigs tyska stenografi, hade han börjat arbeta på uppställandet av ett sådant.

År 1846 gjorde han ett misslyckat försök, att av konungen få hjälp till systemets offentliggörande,[1] och ej heller synes en i september 1848 utsänd »*Indbydelse til Subskription paa en Anvisning til Hurtigskrift*» ha mottagits med större intresse av allmänheten.

I denna inbjudan, varav ett exemplar finnes i Kungl. Biblioteket i Köpenhamn har Koch lämnat ett längre skriftprov (hela inbjudan är återgiven pa stenografi), ur vilket alfabetet kunnat något så när (skriften är mycket otydlig) reproduceras.

Alfabet.

1848.

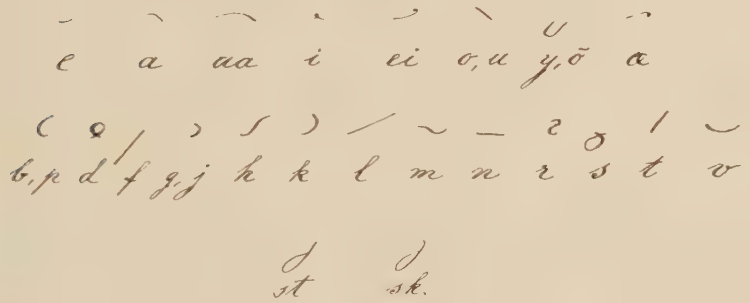

Tecknen för *i ei g (j) k l n* och *v* äro desamma som i Horstigs system, om vilket detsamma i vissa avseenden även i princip påminner. Så t. ex. ha här liksom hos Horstig *b* och *p* samt *g* och *j* samma tecken, och de horstigska sammansmältningarna konsonanter sinsemellan och mellan vokaler och konsonanter återfinnas. Däremot saknar man den för Horstig så karakteristiska — använd-

[1] Detta talar han själv om i sin subskriptionsinbjudan. Han säger: »*I Aaret 1846 androg jeg hos den afdøde Konge (Christian VIII), hvortil Sagens Natur opfordrede mig, paa, at min Metode maatte blive bekendtgjort for det offentliges Regning, men mit Forslag fandt ikke Regeringens Bifald.*»

ningen av lilla cirkeln för *r*. Även inbjuder kochska systemet, i ännu högre grad än Horstigs, till att skriva tecknen i vanliga skriftens lutning, så att, som framgår av nedanstående skriftprov, detsamma kom att stå de kursiva systemen mycket nära.

I ett äldre systemutkast, som dåvarande löjtnanten Birke funnit i en horstigsk lärobok, som tillhört Koch,[1] står systemet i vissa avseenden ännu närmare Horstig (cirkeln användes för *r*) än skriftprovet i »Inbjudan till subskription», vilket dock måste betraktas som ett uttryck för systemets slutliga form.

Sammanhängande text.

1848.

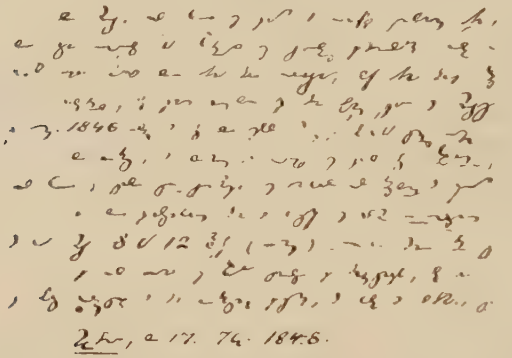

Reproduktion efter skriftprov från Kochs »Inbjudan till subskription» med högra delen av utrymmesskäl bortskuren.

Överföring.

Den Kunst med Pennen[1] *at*[2] *følge*[3] *(e)t mundtligt Foredrag eller,*[4] *— — — den især*[5] *(a)nvendes t(i)l Optegnelse af Stændernes Forhandlinger.*[6] *Under — — — vide*[7] *nøie, hvad*[8] *denne eller. O. s. v.*

[1] Två *n* förenade med varandra utan bindestreck. [2] *A* sammansmält med *t*. [3] Bindestrecket mellan *f* och *ø* har bortfallit. [4] Två *l*-tecken utskrivna, det ena uppåtdraget, det andra nedåtdraget. [5] *æ* = *e*, d. v. s. utelämnat. [6] *For* = *f* med efterföljande uppstreck. [7] *V* trasigt. [8] *H* trasigt, det skall stå över *v* men förbundet med detsamma. Alla *e* äro uteslutna.

Särskilt tydligt har sista raden framkommit. Där står *København* med *k* och *ø* samt *b* och *n* direkt sammansmälta, därefter delning av ordet och så *h a v n* direkt förbundna; därefter *den* = *dn* samt *september* = *7* (*sebtem*) + *br*. I den äldre romerska kalendern räknades september som årets sjunde månad.

[1] Att Koch rätt länge innehaft den horstigska boken framgår av att han redan 1829 gjort en anteckning i densamma så lydande: »*Für dies Buch habe ich vier Shilling gegeben. Peter Kristian Koch*».

THORSTENSEN.
1848.

En sånglärare i Köpenhamn, A. I. C. *Thorstensen* synes efter att ha underkänt de stenografiska system han förut sett ha kommit på idén att utarbeta ett helt och hållet nytt sådant. Detta, som han kallade »*Ny stenografisk Fremstilling af det europæiske Skrifttegnsystem*», och som Jarris i manuskript funnit under sina forskningar i danska riksarkivet och välvilligt ställt till förfogande, var också i hög grad originellt.

Thorstensen nöjde sig icke med att söka uppställa ett stenografiskt system för endast danska språket utan ville skapa ett sådant, som icke tog hänsyn till något särskilt språks egenheter men lämpade sig för alla europeiska språk. Således en målmedvetet planlagd *internationell stenografi*.

Alfabetet inskränker sig till 5 »*Accenter*» och 5 andra vokaltecken, vilka senare användas i 2 olika ställningar (riktningar) på 3 olika platser och med 2 olika »*Tilsving*» (tillsatser eller formförändringar) för att symbolisera konsonanterna. Tack vare dessa olika riktningar, placeringar och »*Tilsvinget*» kan man framställa alla tänkbara kombinationer i de europeiska språken. Särskilt tar sig metoden — enligt uppfinnarens mening — bra ut på italienska, »*daa Systemet er dannet efter dette Sprogs Skjønhedsregler*».

Vokaltecken.

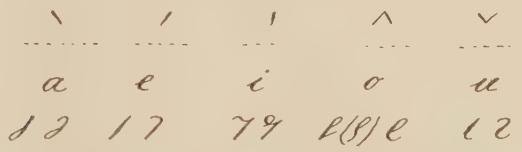

Tecknen i övre raden (»accenterna») användas för ensamstående vokaler, tecknen i nedre raden för att symbolisera konsonanter, enligt följande schema:

	1. kategorien.			2. kategorien.		
	1. raden.	2. raden.	3. raden.	1. raden.	2. raden.	3. raden
Över linjen	s	r	v	n	f	z
På »	p	t	k	m	j	x
Under »	b	d	g	l	q	h

Stå vokaltecknen i vanliga tecknens lutning betyder detta, att de symbolisera någon av konsonanterna i 1. kategorien, och stå de upprätt, betyder detta att de symbolisera någon av konsonanterna i 2. kategorien: i båda fallen allt efter resp. konsonanters platser samt så, att konsonant läses före vokal såvida ej »punkt» står över vokaltecknet då vokalen läses först.

För konsonanterna i första raden användas vokaltecknen sådana de äro i sin grundform, men gäller det konsonanter i andra raden få vokaltecknen »*et rundt Tilsving*» (bitecken) under det att konsonanterna i 3. raden få vokaltecken som både rundas och förstoras.

Exempel.

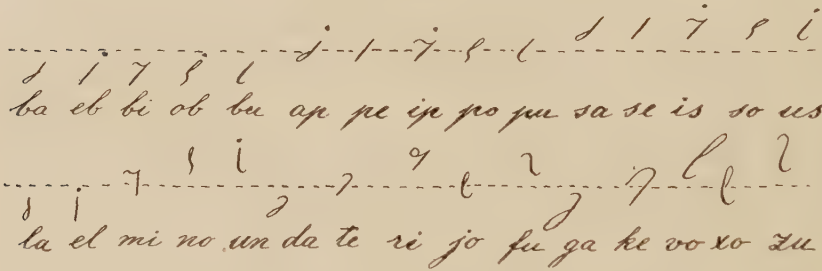

Framställningen här ovan är långt ifrån fullständig. För diftonger och utländska vokalljud finnas 28 särskilda vokaltecken, för dubbelkonsonanter i förening med vokaler särskilda regler samt dessutom förkortningar för 14 slutstavelser samt 1,600 vanliga ord.

Som debattskrift lämpade sig näppeligen detta system, men med orubblig tro på dess förträfflighet hade Thorstensen dock lyckats få en del anhängare; och hösten 1848 något före riksdagens öppnande vände han sig till chefen för den stenografiska byrån de Coninck med begäran att låta 3 av hans elever få på försök upptaga förhandlingarna under en del av ett sammanträde. Efter mycken tvekan gick de Coninck med på detta, men något större förtroende till de 3 thorstensenska stenograferna hade han icke, och då försöket skulle äga rum, var han nog försiktig, att då dessa skulle avlösa ett norskt stenografpar (se nedan), tillsammans med riksdagssekreteraren, senare justitieministern och överpresidenten, Klein, taga upp så mycket som möjligt med vanlig skrift. Detta visade sig också ha varit mycket välbetänkt, ty de 3 thorstensenska stenograferna misslyckades totalt, så att de Coninck och Klein fingo så gott de förmådde med hjälp av sina anteckningar under påföljande natt sätta ihop ett användbart referat. De 3 unga stenogra-

ferna fingo naturligtvis meddelande om, att man ej vidare hade någon användning för dem.[1]

Thorstensen gav sig emellertid icke utan påstod att det dåliga resultatet berodde på ogynnsamma förhållanden, och vände sig med förbigående av byråchefen direkt till riksdagens president, vilket icke förbättrade hans ställning. I skrivelsen till presidenten angrep han också på det häftigaste de konkurrerande systemen, vilka han icke ansåg värda namnet »stenografi» utan mera gjorde skäl för benämningen »*Hukommelseskunst*». Så framdrager han som ett exempel på Paludans förkortningar, att denne förkortar satsen »*med Hensyn til hvad den siste ærede Taler*» — så att han endast utskriver *m hs t h d s rd tl;* —, vilket lika väl kan betyda »*Min Hest har De selv redet til*».[2]

Allt detta hjälpte emellertid icke Thorstensen, och trots sin onekliga originalitet kom hans system aldrig att spela någon roll i den danska stenografiens historia.

STENOGRAFIENS INFÖRANDE I RIKSDAGEN.

Under åren närmast före seklets mitt hade de politiska förhållandena i Danmark genomgått stora förändringar.

De danska ståndsriksdagarna på 1830—1840-talen voro endast rådgivande och icke offentliga, och man kan därför ej förvånas över att förslag som väcktes i Roskildes »*Stænderforsamling*» 1836 och 1840 om tillsättande av stenografer, båda gångerna stannade hos utskottet och aldrig kommo till avgörande i plenum.

Mycket tydde emellertid på att man även i Danmark skulle få en friare författning, och därmed växte också intresset för stenografien. Regeringen hade också utan tvivel länge haft klart för sig, att man för den grundlagsstiftande riksförsamlingen hösten 1848 behövde stenografer, men trots detta blev den, som Jarris säger[3] »*siddende med hænderne i Skødet og ventede paa, at Kunsten og dens Udøvere skulde dale ned fra Himlen*».

Så långt gick man dock, att man svarade »ja», när några månader före riksdagen tvenne unga män anhöllo om understöd för att kunna resa till utlandet och lära sig stenografi; men dessa båda kunde ju icke bli till någon nytta *den hösten*, och man hade därför ingen annan råd än att vända sig till norska regeringen och be

[1] Jarris. *Grundrids af Stenografiens Historie*, Köpenhamn 1927, sid. 31.
[2] Föredrag av Jarris 1925 inför »*Det danske Gabelsberger-Stenograf-Selskab*».
[3] Jarris. *Grundrids af Stenografiens Historie.* Sid. 29.

att få »låna» Paludan (som lärt sig stenografi i Stockholm) med trenne hans elever (sid. 446).

De två unga männen, som fått stipendium och rest utrikes, voro en student vid namn Fich samt David Dessau. Fich lärde sig Bertins system i Paris och Dessau Gabelsbergers hos mästaren själv i München.

I början av december 1848 inskickade Fich från Paris rapport över sina studier och redogjorde för, hur han tänkte sig stenograftjänsten i danska riksdagen ordnad samt lämnade någon antydan om, hur en översättning av Bertins system till danska borde se ut. Denna skrivelse överlämnades för yttrande till Paludan, som gjorde en del mycket försynt framställda erinringar. Strax därefter återkom Fich från Frankrike och inlämnade ett nytt något modifierat förslag till organisation av stenografbyrån.

Nyåret 1849 kom Dessau tillbaka från München och inlämnade även han ett förslag till stenograftjänstens ordnande, jämte ett starkt framhållande av gabelsbergerska systemets förtjänster.

Det riksdagsutskott, som fick saken om hand, kände sig icke kompetent att fatta något avgörande, och på dess förslag uppdrog riksdagen åt regeringen att vidtaga åtgärder för att ett tillräckligt antal stenografer skulle finnas färdiga till den första lagtima riksdagen: men *de Coninck* — redan designerad till byråchef — insåg nödvändigheten av att omedelbart börja undervisningen, om man skulle kunna tänka sig att få några stenografer färdiga i tid, och tack vare talmannens (presidentens) ingripande fattade också statsrådet Bang beslut i enlighet med den blivande byråchefens förslag.

Till att leda dessa undervisningskurser utsågos — även på de Conincks förslag — Paludan och Dessau.

Fich däremot begrovs i tysthet. Enligt en uppgift av Zeibig,[1] vilken även återgivits av Faulmann,[2] har den uppfattningen blivit vida spridd att Fich efter hemkomsten från sin studieresa fått avlägga prov och misslyckats; men verkliga förhållandet var att Fich aldrig *fick* prova.[3] Närmare detaljer om anledningen till att Fich rent av tegs ihjäl känner man ej, men Dessaus inflytande på de Coninck torde väl haft sin del däri.

Både Paludan och Dessau började sina kurser i juni 1849 — den förre efter sitt eget geometriska system — med bortåt 100 elever var. När undervisningstiden var slut fanns icke mer än till-

[1] Zeibig. *Geschichte und Literatur der Geschwindschreibkunst.* Dresden 1878. Sid. 125.
[2] Faulmann. *Geschichte und Litteratur der Stenographie.* Wien 1895. Sid. 120.
[3] Jarris. *Grundrids af Stenografiens Historie.* Sid. 30.

sammans ett 30-tal elever kvar, men vid en den 22 januari 1850 anordnad provskrivning visade det sig, eller som Paludan uttrycker sig,[1] »*tør det formentlig antages godtgjort*», att flera av dessa förvärvat en sådan stenografisk färdighet, att de skulle kunna fungera som referenter vid kommande riksdag. Tio av Paludans[2] och tio av Dessaus elever antogos också som sådana, och sedan ordnades det så att Paludan med sina elever övertog stenograferingen av förhandlingarna i folketinget och Dessau med sina elever i landstinget.

Paludan kom ej länge att stanna i sin befattning som chef för danska folktingets stenografbyrå, ty redan i mars 1850 kallades han hem igen till sitt eget land, för att leda kurser för blivande stortingsstenografer. Han lämnade efter sig minnet av en sällsport fin och nobel man, och ur rent stenografisk synpunkt måste det betraktas som en storartad prestation, att Paludan med sina tre *norska* elever förmått på ett erkänt tillfredsställande sätt ombesörja stenograferingen av debatterna vid såväl den grundlagsstiftande församlingen 1848 som vid folketingets möten 1849—1850, och detta i synnerhet som ju det danska språket ganska avsevärt avviker från det norska särskilt beträffande den för ordens uppfattande så viktiga tonvikten.

Efter Paludans avresa anställdes endast gabelsbergare, och då ingen av hans elever gjorde något för att hålla systemet levande, försvann det snart från riksdagen liksom från Danmark i sin helhet.

Dessa så småningom utdöende paludanska folktingsstenografer fyllde dock under många år med heder sina åligganden och visade att man, även då det gäller danska språket, kan med ett »geometriskt» system följa det talade ordet.

Den sista av dem slutade sin tjänstgöring vid riksdagen år 1894.

FICH.

1851.

Alfred Harald Emil *Fich* (1827—1893) blev student 1845 och 3 år senare, 21 år gammal, fick han omnämnda stipendium för att i Paris lära sig stenografi.

Två år efter motgången i riksdagen offentliggjorde Fich en lärobok i sin översättning av Bertins system — den första danska

[1] En uppsats av Paludan i »*Fædrelandet*». 1850, den 30. januari.

[2] Däribland de tre norska eleverna som redan biträtt Paludan i grundlagsstiftande församlingen.

läroboken i stenografi — men någon nämnvärd spridning fick systemet ej.

Vad han gjorde under de närmast följande åren vet man icke, men senare återfinnes han som en framgångsrik journalist, bland annat som utgivare av »*Dansk Rikstidende*», och tjänsteman i Ritzaus byrå. År 1867 överflyttade han till Stockholm och grundade och organiserade Svenska telegrambyrån, vilken han först arrenderade och sedan själv ägde till strax före sin död 1893, då den såldes till ett konsortium av Stockholmstidningar.[1]

Den fichska läroboken kom ut i Randers 1851, under titeln »*Kortfattet Dansk Stenografi*», och systemet är en nästan direkt överföring av Bertins franska bearbetning av Taylors system.

Alfabet.

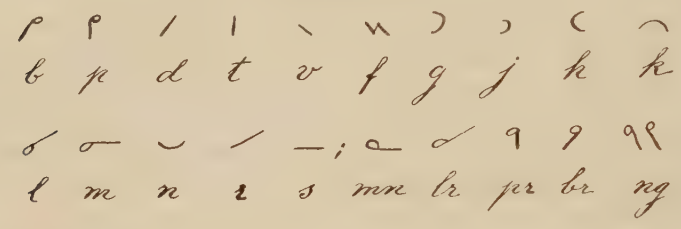

De enda olikheterna mot bertinska alfabetet äro att Bertins bakåtlutade *b* ställdes i vanliga skriftens lutning, att Bertins för *f* och *v* gemensamma bakåtlutade raka streck användes i förminskad storlek för *v* och brutet i två delar för *f*, att *j* särskiljes från *g* genom att göras något mindre samt att *h* fått det tecken som i originalet betecknar *ch*.

Från Prévost synes han ha hämtat idén, att skaffa sig vissa konsonantsammansättningar genom att låta cirkeln intaga annan plats än motsvarande tecken i det enkla alfabetet. Så erhållas *br pr lr* och *mn* genom att resp. *b p l* och *m* skrivas med cirkeln åt omvänt håll. Dessa 4 beteckningar för konsonantsammansättningar, liksom tecknet för *ng*, användas även då vokal förekommer mellan de enkla konsonanterna.

Vad vokalerna beträffa säger Fich: »*Vokalerne og Maaden at betegne dem paa er et af de Punkter i hvilka de forskjellige stenografiske Systemer allermæst ere uenige. Vi henholde os nærmest til Bertin, der supprimerer dem overalt, hvor de ikke begynde eller ende et Ord.*» I början och slutet av ord betecknar Fich dem med

[1] Den kända operasångerskan Almati (Alma Adèle Fich, senare fru Rundberg) var Fichs adoptivdotter.

den taylorska punkten, men icke som denne lika för alla vokaler utan enligt följande schema:

at ta et te it ti (yt ty) ot to (ut tu)

Alla diftonger betecknas på ett och samma sätt medelst en liten rundad hake, som dock för *aa skrives* upp- och nedvänt. Trycker man på *aa* så får man *au*.

För den övade stenografen rekommenderar Fich att helt och hållet vänja sig av med att beteckna vokalerna utom i enstaka fall i början av ord, där samtliga vokaler även kunna betecknas alla lika medelst »*en ganske lille Streg*».

»Dubbelkonsonanter» betecknas medelst förstoring, men Fich avser då ej, vad man i allmänhet menar med dubbelkonsonant utan två samma konsonanter med vokal emellan. Således förstorar han *m* i *Memorial* men skriver enkelt *m* i *glemme*.

För för- och slutstavelser finnes ett stort antal villkorliga tecken (ofta farligt lika vissa konsonanttecken) samt för vanliga ord förkortningar av olika slag. Förkortningarna för hjälpverben skrivas liksom hos Gabelsberger förminskade.

Skrivlinjen använder Fich i sin förkortningslära på så sätt, att om av ett ord endast början utskrives — vare sig ett eller flera tecken — så ställas dessa *över* linjen.

Egennamn och främmande ord skrivas i regel med vanlig skrift.

Sammanhängande text.

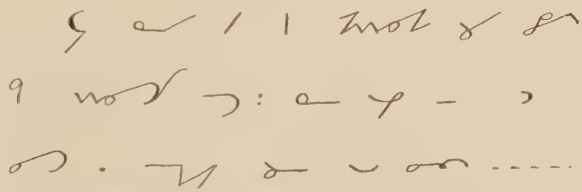

Kopia efter Fichs »*Kortfattet Dansk Stenografi*». Sid. 20.

Överföring.

Hvad[1] *mener*[2] *de at Udfaldet*[3] *vil blive*[4] *paa følgende*[5] *Sag. Min*[2] *Nabo og*[6] *j(eg) ligge i*[6] *Strid om*[7] *en Mark.* — — —

[1] *V* är här betecknat symboliskt genom tryckning på *h*. [2] Upp- och nedvänt *m* = *mn* = *m-n*. [3] För *u* användes det lilla gemensamma vokalstrecket i början av ord; monogram för *et*. [4] *B* och *l* direkt förenade. [5] *-ende* monogram. [6] Monogram. [7] Begynnelsestrecket, gemensamt vokaltecken.

Läroboken som sådan med tecken och regler huller om buller bidrar ej att göra det lätt för läsaren att få en klar översikt av systemet, som efter Fichs avflyttning från landet snart glömdes.

GABELSBERGER (DESSAU).

1853.

David *Dessau* (1819—1893) blev efter avlagd studentexamen medarbetare i »*Berlingske Tidende*» och som sådan refererade han med hjälp av endast den vanliga skriften förhandlingarna vid den sista *Stænderforsamlingen* i Roskilde 1848.

Detta ledde honom in på tanken att lära sig stenografi, och han lyckades också genom statsrådet Monrad få 500 Rdl. som understöd för en studieresa. När han fick pengarna hade han ännu ej tänkt på vart han skulle resa, men artikeln »Stenografi» i Brockhaus' konversationslexikon, där Gabelsbergers system mycket berömdes, kom honom att omedelbart resa till München.[1] Under hela 4 månader fick också Dessau lektioner av Gabelsberger själv — 2—4 timmar om dagen[2] — och blev dennes *siste* elev, ty det var under promenaden från hemmet till lantdagshuset efter en lektion med Dessau som ett slaganfall gjorde slut på Gabelsbergers arbetsfyllda liv.

Knappast någon av Gabelsbergers andra elever — utom Zeiler — torde ha fått en så grundlig undervisning som Dessau; men det intima personliga umgänget med Gabelsberger och den därmed sammanhängande något överdrivna pieteten för mästarens verk ledde också till, att hans översättning blev en alltför direkt överföring av det tyska originalet.

Från och med 1851 till sin död gav Dessau officiella kurser i Gabelsbergers system och försedde riksdagen med stenografer.

Framstående som *lärare* lär han emellertid ej ha varit, och hans i december 1852 utgivna, omsorgsfullt utförda lärobok[3] vittnar icke om någon skarpare pedagogisk blick. Men energi hade han, och under 4 decennier kan man säga att dansk stenografi och namnet Dessau sammanföllo. Han hade, som Jarris säger, »*faaet den stenografiske Bacille i Blodet, og Stenografien blev hans Livs Indhold.*»

Så stora blevo dock ej resultaten av Dessaus verksamhet utanför yrkesstenografernas krets. Försök att få in stenografien som läroämne i skolorna misslyckades, och att kurser anordnades för arméns och marinens officerare var en ringa tröst. Först under

[1] Jarris, *Grundrids af Stenografiens Historie*. Sid. 29.
[2] Worms i »*Stenografisk Tidsskrift*». 1900. Sid. 26.
[3] »*Lærebog i Stenographie*» *bearbeidet for det danske Sprog efter Gabelsbergers* »*Anleitung zur deutschen Redezeichenkunst oder Stenographie*»; af D. Dessau. Kjøbenhavn. 1853.

Dessaus allra sista år började de danska affärsmännen komma till insikt om att stenografien kunde vara till nytta även för dem.

Första upplagan av Dessaus lärobok ansluter sig vad så väl tecken och skrivsätt som regler beträffa till 2. upplagan av Gabelsbergers stora lärobok (utgiven 1850 efter mästarens död). I fråga om alfabetet äro de enda förändringarna: att tecknen för *sch schr schw* och *schm*, vilka ljud ej finnas i danskan, användas för de motsvarande *sk skr sv* och *sm*, att *tv* fått ett särskilt tecken = ett *t* med ögla nedtill åt vänster, att det tyska av Gabelsberger strax före sin död antagna tecknet *tsch* blivit *tsk (tisk)*, att vid *gt*, *g* och *t* sammansmälta till ett enkelt tecken samt att *j* efter konsonant betecknas som *i*. Vokalbeteckningen blev i allt väsentligt densamma som i originalet. Av intresse är att Dessau synes ha varit den förste som använt utböjning från vänster av *f*-tecknets nedre del för att beteckna *fo*.

När 1857 Gratzmüllers prisbelönta lärobok omarbetades i överensstämmelse med Dresdenerbesluten, kom också Dessau snart därefter med en ny uplaga (1859), där han visserligen i fråga om uppställningen och anordningen i sin helhet följt prisskriften, men i övrigt i flera detaljer — särskilt vad vokalbeteckningen beträffar — behållit de äldre beteckningarna.

Ännu mera oväsentliga äro de ändringar som vidtagits i upplagorna 1870, 1879 och 1876.

År 1886 bildades *Den danske Gabelsberger-Stenografforening*», vilken ännu existerar, ehuru sammanträdena efter Dessaus bortgång äro mera sällsynta och intresset mindre.

Dessau var det också som tog initiativet till bildandet av det nordiska gabelsbergerska stenografförbundet och var den mest framträdande personen på dessa möten. Han lyckades dock aldrig genomföra det, som han själv ansåg vara sin ålderdoms uppgift — att få enhet i skrivsätten i den gabelsbergerska korrespondensskriften inom de nordiska länderna. Han själv — och med honom danskar och norrmän — ville ej rubba på Gabelsbergers geniala skapelse, under det att å andra sidan svenskar och finnar ej ville uppge skrivsätt som de funnit praktiska och för sitt språk lämpliga. Det hjälpte ej att Dessau fann flera av dessa svensk-finska beteckningar — framför allt det tillbakalutade *fr* — »*saa forfærdelige, at de fik Haarene paa Talarens Hoved til at rejse sig*».[1]

På de tyska gabelsbergerska stenografkongresserna var Dessau alltid en mycket hedrad deltagare, till vilkens ord man med vörd-

[1] Hj. Modigh, *Berättelse över Nordiska Gabelsberger-stenografmötet i Stockholm 1891*. Sid. 19.

nad lyssnade i synnerhet under hans senare år, då han var den ende kvarlevande av Gabelsbergers personliga elever. Dessau dog den 9. januari 1893; och direkt sammanhängande med hans död var icke blott att de danska gabelsbergarna företogo en grundlig revision av sitt system utan även att Worms »*Letfattelig dansk Stenografi*» såg dagen (sid. 479).

Redan länge hade det stora flertalet av de danska gabelsbergarna insett, att både system och lärobok *måste* avsevärt förenklas för att kunna fylla det dåtida kravet på en stenografi, användbar icke blott för riksdagsstenografer utan även för diktatstenografer — och endast hänsynen till Dessau hade lagt hinder i vägen för en grundlig revision.

På uppdrag av den gabelsbergerska stenografföreningen företogo Bierring, Søltoft-Jensen och Torup en fullständig omarbetning av Dessaus lärobok, och resultatet blev en ny 1894 offentliggjord upplaga. Så väl till innehåll som form och val av övningstext avviker denna mycket från Dessaus egna läroböcker, och dennes namn på titelbladet[1] har endast bibehållits »*som et Udtryk for den Taknemlighedsgæld, hvori enhver Bearbejder af Gabelsbergers System paa Dansk maa staa til den Mand, den har æren for at have overført Systemet paa det danske Sprog*».

De väsentligaste ändringarna beträffande själva systemet voro, att det lodräta *t* för angivande av föregående *i* strukits, samt att *l-punkten* i *gl* (således innan denna beteckning officiellt antagits i Tyskland) sattes till vänster om stapeln.

Redan året förut, d. v. s. 1893, hade grundaren av ett privat stenografi- och maskinskrivningsinstitut i Köpenhamn, Rasmussen, på egen hand givit ut en lärobok som var synnerligen väl utförd och i pedagogiskt hänseende alldeles ypperlig,[2] men där det lodräta *it* och likaså den äldre formen för *fo* bibehållits, varjämte flera nya förkortningar införts.

Det uppvaknande större allmänna intresset för den stenografiska konsten på 1890-talet[3] ledde också till att tvenne gabelsbergerska riksdagsstenografer S. Agerholm och Chr. Christiansen 1895 började utgiva tidsskriften »*Gabelsberger*»[4] och 1896 bildade en för-

---

[1] *D. Dessau, Gabelsbergers Stenografi. En kortfattet Lærebog, omarbeidet og utgivet med statsunderstøttelse ved den Danske Gabelsberger Stenografforening.* Kjøbenhavn 1894.

[2] Jarris, *Grundrids af Stenografiens Historie.* Sid. 39.

[3] Ett tecken på detta intresse var också att Duployés franska system översattes till danskan av Carl Brandt 1891 och Arends' av W. de Sharengrad 1892.

[4] Den gabelsbergerska tidskrift som Dessau gav ut under sitt sista år upphörde med hans död. J. M. Jørgensen, som efter Rasmussens död 1897 övertagit dennes institut, inträdde i redaktionen av »*Gabelsberger*» sedan Agerholm, som blivit arbetsgivareföreningens sekreterare, måst draga sig tillbaka.

ening med samma namn samt arbetade för spridningen av Gabelsbergers system med en energi och livaktighet som aldrig varken förr eller senare. År 1897 gåvo de också ut en ny lärobok som i flera avseenden skilde sig från både Rasmussens och den omarbetade dessauska.

Under riksdagsstenografen Siesbyes ordförandeskap sammanslöto sig 1899 alla befintliga gabelsbergerska föreningar till *Dansk Gabelsberger-Forbund*, vars första uppgift blev att söka få till stånd enhet mellan de olika skrivsätten.

Den lyckade sammanslagningen i Tyskland av systemen Stolze och Schrey hade emellertid hos många danska stenografer väckt tanken på att söka åstadkomma en sammansmältning av systemen Gabelsberger och Worms, vilket dock icke ledde till något resultat. (Se sid. 484.)

Christiansen koncentrerade sig därefter på att åtminstone få full enhet bland de danska gabelsbergarna samt i sammanhang därmed en grundlig revision, gående ut på att få systemet ännu bättre lämpat för danska språket.

För att underlätta genomförandet av en sådan revision bildades 1905 på Christiansens initiativ »*Det danske Gabelsberger-Stenograf-Selskab*», som slutligen 1907 antog ett flera gånger överarbetat förslag, som grundade sig på ett utkast av Christiansen och den mycket framstående systemteoretikern *P. K. Stibolt.*

Härmed var enheten vunnen,[1] om man bortser från att Jørgensen gick sin egen väg för att vid sitt institut undervisa efter den gamla systemformen.

De huvudsakligaste ändringarna voro att *st* fått vanliga skriftens *l*,[2] att för linjemässighetens skull den gamla formen för *gt* återtogs, att *skr* blivit ett uppåt förlängt *sk*, att partiell tryckning för *i* endast förekom nedtill samt att *u* med tryckning användes för *au*. För att vinna ökad linjemässighet voro endast förstavelserna *be- an-* och *er-* rörliga (således utvecklingen här i motsatt riktning mot i Tyskland), och slutligen reviderades de stående förkortningarna med stöd av frekvenssiffror.

När icke annorlunda angives skrives *t* uppåt samt *f* och *p* uppåt i början av ord eljest nedåt.

Dubbelkonsonanter utmärkas icke.

Inuti ord symboliseras *e* och *æ* genom att omgivande konsonant-

---

[1] Tack vare framför andra Christiansen, som icke blott varit den drivande kraften vid själva revisionen, utan även därefter trots försvagad hälsa ända in i det sista på sjukbädden arbetat på anskaffandet av läromateriell och propagandaskrifter av olika slag. Han dog 1910.

[2] Redan 1876 hade Neovius för finskan utnyttjat vanliga skriftens *l* som tecken för *st*.

Alfabet.

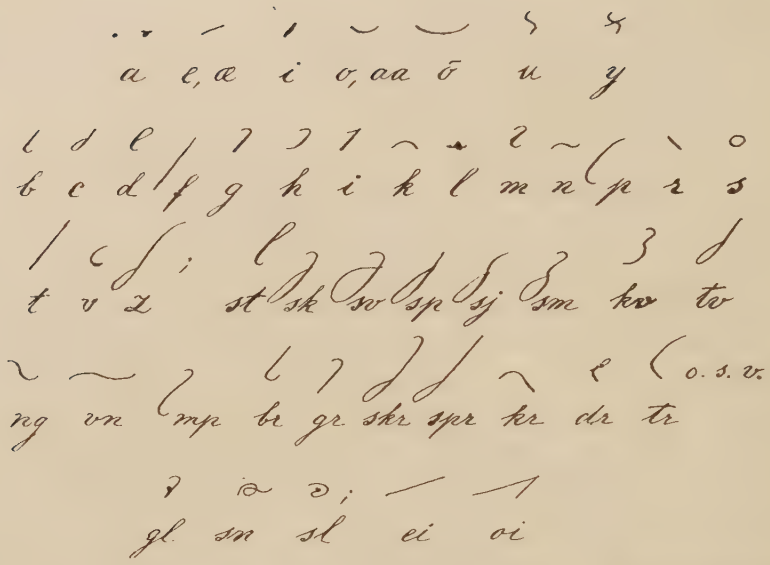

tecken sammanskrivas, samt *a* genom tryckning på efterföljande konsonanttecken eller om detta är *f* eller *t* genom tryckning på *föregående* tecken. *O (aa)* sammansmälter med de flesta tecken, allt efter dessas form nedtill eller upptill, i senare fallet med omvänt *o*-tecken. *R* inlägges i *o* medelst tryckning, *ö* betecknas som *o* men med större rundning. *I* inuti ord symboliseras genom höjning av följande tecken; vid *ti* och *fi* inlägges dock *i* genom tryckning i nedre delen av resp. *p* och *f*, vid *di, sti, vi* och *pi* antydes *i* genom att resp. konsonantstapel slutar skarpt, och vid *it* utelämnas *i* i de flesta fall. *U* inuti ord betecknas symboliskt genom sänkning av *föregående* tecken, när det förekommer i ett ords första stavelse efter små eller medelstora tecken, eljest genom sänkning av *efterföljande* tecken; det bokstavliga *u*-tecknet, sammansmält med resp. konsonanttecken, användes mellan långa tecken när sänkningen ej kan bekvämt utföras. Inuti ord betecknas *y* genom korsning av föregående och efterföljande tecken.

För för- och slutstavelser samt vanliga ord finnas omkring 150 stående allmänna förkortningar, samt för kontorsstenografer ytterligare omkring 200 specialförkortningar.

Vad debattskriften beträffar ha danskarna i viss mån gått sin egen väg.

De ha — som ju även många tyska gabelsbergare — under årens lopp allt mera avlägsnat sig från de ursprungliga s. k. predikats-

Sammanhängande text.

Affärsbrev

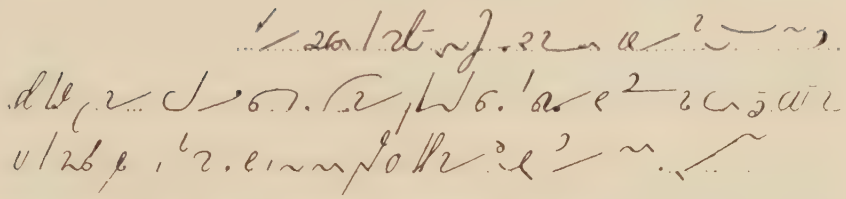

Reproduktion efter »*Lære- og Læsebog i Gabelsbergers Stenografi*» av P. K. Stibolt och O. F. Jeppesen. Köpenhamn 1917. Sid. 16.

Överföring.

I (de)t jeg[1] *henviser*[2] *t(il) omstaaende*[3] *Run(d)skr(ivelse) (fr)a*[4] *herr Möller bed(e)r jeg*[1] *(de)m overföre*[5] *(de)n ha(m) | viste T(ill)id p(aa) mej, hvort(ill) jeg-(sk)al söge a(t) göre*[6] *mej f(or)-tient saa a(t) (de)t Sama(rb)ej(de) d(e)r h(ar)-været*[7] *mell(em) vor(e) Huse ve(d) b(l)i(v)ende*[3] *maa | b(l)i(ve) t(il) gensidi(g) F(or)del. I (Haa)b*[8] *om a(t) d(e) i (e)n nær fr(em)tid vil t(il)-sti(le) mej (de)res o(r)dr(e) h(ar) jeg den-är(en) a(t) (unde)r-tei(g)ne.*[9]

[1] *Jeg* = *ei*. [2] *Vi* = *v* utan utböjningen nedtill. [3] *-ende* monogram. [4] *Fra* = *a* med bindestreck. [5] *Over* = *o*, *före* = *ö* över raden. [6] Monogram. [7] *Være(t)* monogram. [8] Stående förkortning. [9] *Tei* = *t* i *ei's* riktning.

förkortningarna och i stället börjat att i zeplichalsk anda låta de »fria» förkortningarna övergå till »stående». Redan Dessaus egna lärjungar lärde sig inse faran av att endast utskriva verbens böjningsändelser, och i den 1894 av 3 riksdagsstenografer utgivna läroboken sägs om denna förkortningsmetod, att den egentligen endast har teoretiskt intresse och i varje fall endast bör komma till användning »*hvor Verbet indeholder det naturligste Udsagn om Subjektet*».[1]

Dessau hade själv i sin gratzmüllerska lärobok börjat i större utsträckning upptaga alla förkortningsmetoder i överensstämmelse med den tyska »satsförkortningsläran». Så möter man från denna tid i stor mängd förkortningar, där endast förstavelserna utskrevos, samt även i övrigt mycket starka förkortningar av olika slag.

Efterföljarna följde dock de 3 riksdagsstenografernas ovannämnda lärobok, och den gängse danska debattskriften vid tiden närmast före sekelskiftet var mycket lättläst men jämförelsevis

[1] D. Dessau, *Gabelsbergers Stenografi. En Kortfattet Lærebog. Omarbejdet og udgivet ved Den Danske Gabelsberger Stenografforening.* Sid. 38.

lång. De gabelsbergerska satsförkortningarna hade inte trängt igenom. Endast Christiansen utgjorde härvidlag undantag.

I handelsskolorna hade man ej kunnat nöja sig med Dessaus för riksdagsstenografer uppgjorda förkortningslistor utan måste enligt satsförkortningslärans regler införa andra förkortningar, men detta ledde till ett förkortningsraseri som var svårt att hämma.

Ett litet häfte av Christiansen bragte undervisningen in i andra banor. Han gav en lista på förkortningar för de 500 vanligaste orden och för behovet därutöver fick man tillgripa »fria» förkortningar. Först sedan man i allmän text inövat de stående förkortningarna övergick man till specialtext. Vid uppställandet av förkortningar såväl de »stående» som de »fria» kommo nu de gabelsbergerska »klangförkortningarna» samt hans tidsvinnande teckensammansmältningar mera till sin rätt än förut;[1] och härtill kom införandet av en »ny satsförkortning», bestående i användning i stor utsträckning av sammanskrivningar à la Pitman och Gregg. Denna förkortningsmetod tillämpas i Cristiansen & Stibolts allmänt använda »*Debattskriftsforkortelser*» (1909).

Debattskrift.

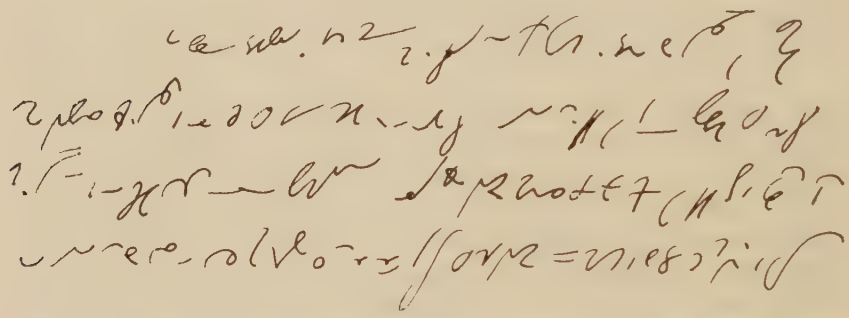

Reproduktion efter ett originalstenogram av riksdagsstenografen Sam. Jarris. Danska riksdagen 1928.

Överföring.

(De)t-er[1] *desværr(e)*[2] *ube(str)idelig(t), a(t) (de)t-ikk(e) h(ar)-vær(et) mu(ligt) a(t) splitt(e) (de)n tykk(e) Taag(e) a(f) Uro*[3] *d(e)r gør-sej-(gæld)ende*[4] *p(aa) saa-m(ange)-p(unkter). / Om Fredens Gr(æn)s(e)a(f)gør(el)ser i alle H(en)s(eender) vil vi(ses)ej ho(ld)b(are), er e(t) aab(ent) Sp(orgsmaal). (J)eg-(tr)o(r) ikk(e)*

[1] Föredrag av Stibolt vid 6. gabelsbergerska internationella stenografkongressen i Budapest 1913. *Bericht herausgegeben vom Königlichen Stenographischen Landesamte zu Dresden.* Darmstadt. 1914. Sid. 58 o. f.

a(t) F(olke)f(orbundet) p(aa) (de)t nuværende[5] *Stadium*[6] *vil ku(nn)e spill(e) | (no)g(en) a(f)gørende*[4] *(Roll)e i en ska(r)p Ko(nfl)ik(t) (m)elle(m) st(or)ma(k)terne.* O. s. v.

[1] *R* har blivit något för vågrätt. [2] Monogram för *vær*. [3] Tryckningen på första delen av *o*, som inte kommit riktigt fram, = *r*. [4] *Gør-ende* monogram. [5] Monogrammet för *værende* under linjen. [6] Tecknet för *di* (med tryckning för *a*) har kommit något lägre än ämnat.

De danska gabelsbergarna ha länge lidit av att icke ha haft något regelbundet utkommande organ. Sedan Christiansen 1907 lämnat redaktionen av »*Gabelsberger*» och statsunderstödet samtidigt överfördes till »*Selskabet*» gick tidskriften under Jørgensens ledning sina egna vägar tills den 1912 upphörde. Först 1914 övertogo Stiebolt och Jeppesen den senares för sina elever avsedda »*Gabelsberger-Stenografen*», men så kom det stora kriget och flera omständigheter gjorde att endast första numret kom ut.

I maj 1918 återupptogs emellertid utgivandet med riksdagsstenograferna Hjort och Jarris (från och med 1922) som redaktörer.

Vad det gabelsbergerska föreningslivet beträffar, så har detsamma icke präglats av någon större livaktighet. Föreningar ha bildats efter avslutade kurser, men sedan så småningom självdött, och icke ens den 1918 bildade »*Københavns Stenografforening*» synes ha lyckats nå det uppställda målet »att samla de köpenhamnska Gabelsberger-stenograferna».

Allt sedan Agerholms dagar ha emellertid de danska gabelsbergarna icke blott behållit sin monopolställning inom riksdagen, där ända till 1924 endast Gabelsbergers system varit tillåtet, utan systemet även upptagits på läroplanen i de flesta av Köpenhamns handelsskolor. Liksom i Frankrike av de båda nästan jämnstarka systemen Prévost-Delaunay och Duployé, det ena är det mest spridda i Paris, det andra i landsortsstäderna (del I, sid. 427) så har förhållandet även i Danmark blivit, att Gabelsbergers system allt fortfarande är det mest spridda i Köpenhamn under det att det konkurrerande wormsska systemet så att säga erövrat landsortsstäderna.

KAALUND.
1867.

Premiärlöjtnanten C. H. *Kaalund*, en broder till skalden, utarbetade en »*Phonographie eller Lydskrift til almindelig praktisk Anvendelse grundet paa det gabelsbergerske stenografiske System*», som efter många års arbete blev färdigt 1867, men som endast fin-

nes i manuskript,[1] då den anspråkslöse författaren aldrig ville utlämna sitt arbete åt offentligheten.

Kaalund använder Gabelsbergers tecken och de flesta i samma betydelse som denne, ehuru han säger sig ha så mycket som möjligt sökt genomföra principen att fördela tecknen så att det blir överensstämmelse mellan ljud och tecken. Han vill att bokstäverna skola lämna en bild av ljuden, så att inlärandet därigenom underlättas. Han har dock, medvetet eller omedvetet, till fromma för sitt system i många fall låtit andra krav bli avgörande.

Till den kaalundska skriftens anmärkningsvärt stora linjemässighet har ej minst bidragit hans vågräta *f*-tecken och snett uppåt dragna *t*; och att här varit fråga om en verklig förenkling av Gabelsbergers system med en förbättrad vokalbeteckning kan ej bestridas.

Alfabet.

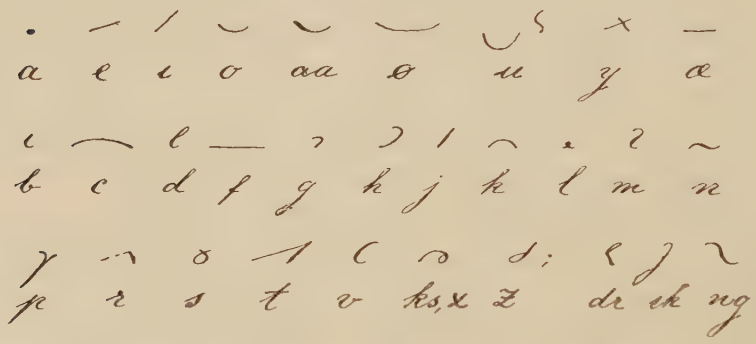

Efter Birke i »Stenografisk Tidskrift» 1899. Sid. 81.

Sammanhängande text.

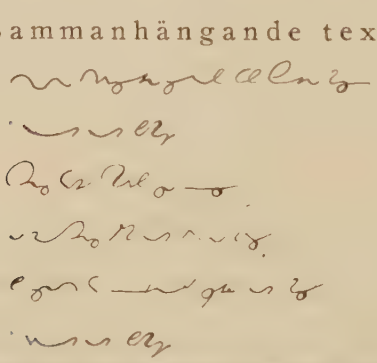

Reproduktion efter Birkes kopia från Kaalunds manuskript. Stenografisk Tidskrift 1899. Sid. 82.

[1] Tillhörigt riksdagsstenograf Worms.

Överföring.

Kong Kristian stod ved højen Mast
i Røg og Damp.
Hans Værge hamrede saa fast,
at Gothens Hjelm og Hjerne brast;
da sank hver fjendtlig Spejl og Mast
i Røg og Damp.

Kaalund undervisade själv ett mindre antal elever i sitt system, och enligt hans egen uppgift, som man icke har någon anledning att betvivla, med goda resultat. Av stort intresse äro också hans om stor beläsenhet på det stenografiska området vittnande många utttalanden om stenografi i allmänhet och särskilt Gabelsbergers system.

LOHFF.
1877.

Dåvarande premierlöjtnanten, sedermera bryggeriägaren *Lohff* hade först lärt sig Gabelsbergers system, men var icke fullt belåten därmed, utan studerade Stolzes system och gjorde ett försök att bearbeta detta för danska språket.

Han insände 1877 till »*Krigsvidenskabelige Selskab*» i Köpenhamn ett »*Udkast til et stenografisk System udarbeitet til Brug som almindelig Skrift*» samt anhöll att få detta prövat, och om provet utföll väl, få det infört inom armén. »*Selskabets*» styrelse, som inom sig icke hade någon stenografisk sakkunskap, sände emellertid utkastet till dåtidens förnämsta stenografiska auktoritet, Dessau, vilken på det bestämdaste avrådde »*at göre noget som helst for at fremme Udbredelsen af Hr Lohffs System*» *och* framhöll det gabelsbergerska systemets alla goda egenskaper samt erbjöd sig att hålla et föredrag om stenografi inför »*Selskabet*». »*Selskabets*» styrelse mottog Dessaus anbud om föredrag, men inbjöd löjtnant Lohff att övervara detsamma. Efter föredraget följde en diskussion, som visserligen blev utan resultat, men där dock Lohff fick tillfälle att visa sig ha så grundliga kunskaper om stenografi och stenografiska system, att »*Selskabet*» snart därefter invalde honom som ledamot, och lät hans stenografiska utkast betraktas som det för inval fordrade vetenskapliga arbetet.

Lohff fick visserligen en del anhängare men insåg omöjligheten av att kunna bryta det motstånd, som kom från Dessaus sida, och gjorde icke något vidare försök att få systemet infört i armén.

Alfabet.

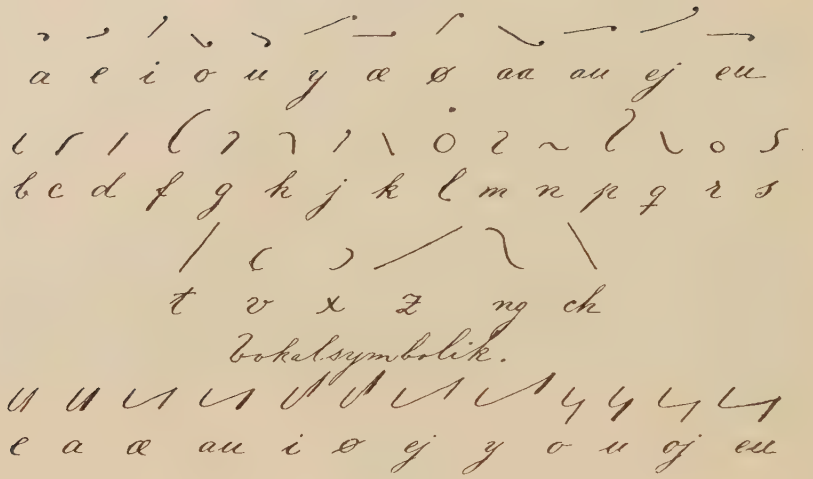

Efter Birke i »Stenografisk Tidsskrift», sid. 83.

Detta system var en mycket fri överföring av Stolzes tyska stenografi, med alldeles nya tecken för *k p s* och *ch*. Vokalbeteckningen närmade sig i viss mån Schreys.

När tvenne konsonanter följa efter varandra utan mellanstående vokal ställdes tecknen rätt över och under varandra eller smälte tillsammans.

Sammanhängande text.

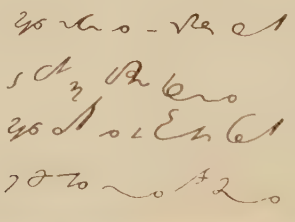

Reproduktion efter Birkes kopia från Lohffs utkast. Stenografisk Tidsskrift. 1899. Sid. 83.

Överföring.

Moders Navn er en himmelsk Lyd,
Saa vide som Bølgen blaaner,
Moders Røst er den Spædes Fryd,
og glæder naar Issen graaner.

WORMS.
1893.

Alfred *Worms* föddes 1866 i Köpenhamn. Om man bortser från kyrkliga, litterära och musikaliska intressen torde man kunna säga att Vorms ägnat hela sitt liv åt stenografien.

Redan som ung lärde han sig — efter att ha funnit Gabelsbergers system för svårläst — på egen hand Stolzes system efter Michaëlis' lärobok och började snart överföra detsamma till danskan. Dessau lyckades emellertid med sin entusiasm för Gabelsberger få den unge Worms att svikta i tron på riktigheten av sin egen uppfattning, så att han med iver började studera Gabelsbergers storartade originalverk — 560 tätt tryckta sidor i kvartformat — vilket han ej kunde undgå att beundra, och så blev han gabelsbergare.

Redan 1883 började han meddela undervisning i Gabelsbergers stenografi och grundade samma år den snart mycket ansedda »*Stenografskolen*» i Köpenhamn.

Trots en mindre vanlig förmåga att väcka intresset för konsten fann Worms dock, att de resultat som eleverna i allmänhet kommo till, icke svarade mot arbetet som offrats på inlärandet. Egna erfarenheter från riksdagen — 1887 hade han blivit riksdagsstenografassistent — samt studier av de viktigaste utländska systemen hade också gjort honom mera kritisk, och det dröjde ej länge förrän han kom till den uppfattningen, att Gabelsbergers system behövde omarbetas från grunden.

Han återkom till sin första kärlek — Stolzes system — och tilltalades särskilt av ett försök av dåvarande chefen för stenografbyrån i preussiska »*Herrenhaus*», Steinbrink, att göra Stolzes system enlinjigt (sid. 126), men när han satte sig i förbindelse med Dr. Steinbrink överraskades han av att denne rådde honom att närmare studera det nya systemet »Schrey-Johnen-Socin», som enligt Steinbrinks mening på bästa sätt hade löst uppgiften att åstadkomma ett konsekvent och enkelt enlinjigt system.[1]

När Worms, som förut endast mycket ytligt tagit del av ett schreyskt systemutkast, nu på allvar började studera Schreys lärobok, var han snart på det klara med att han funnit vad han sökte. Men det blev här icke fråga om någon slavisk överföring utan en *fullt självständig omarbetning*,[2] varför också Schrey själv ansåg

[1] *Jubilæumsskrift for Dansk Stenografisk Forening.* Köpenhamn 1918. Sid. 18.

[2] Helt och hållet avvikande från Schreys beteckningar äro tecknen för: *a f h j o p u y œ aa nd ng nk gt vn ld sl sn sm sk mp kv fj tj sp* och *sv*.

riktigast att densamma icke offentliggjordes under hans namn. Systemet kallades till en början »*Letfattelig dansk Stenografi*», men 1910 beslöts på ett representantmöte, att detta rätt besvärliga namn skulle utbytas mot »*Worms' system*».

Av hänsyn till sin gamle gabelsbergerske lärare och förman i riksdagen kunde Worms emellertid icke förmå sig att offentliggöra systemet förrän i april 1893, 3 månader efter Dessaus död.

Först kom »*Ledetraad i Letfattelig Stenografi*»[1] och snart därefter »*Lærebok til Selvundervisning*», vilken från och med tredje upplagan 1897 uppdelades i »*Udgave A til Selvundervisning*» och »*Udgave B til Skole- og Kursusbrug*».

Till en början var systemet indelat i skolskrift, korrespondensskrift, diktatskrift och parlamentskrift, men det visade sig snart att den s. k. skolskriften var utan betydelse, och slutligen 1902 slogos diktatskriften och debattskriften tillsammans under den gemensamma benämningen »*Ilskriften*».

Vad själva systemet som sådant beträffar var detsamma från början så väl genomarbetat, att inga väsentliga ändringar under årens lopp behövt vidtagas,[2] men så hade också Worms alla förutsättningar för att genast finna det bästa. Han hade icke blott en omfattande erfarenhet som lärare och praktiker utan var också kännare av en stor mängd utländska system.

Alfabet.

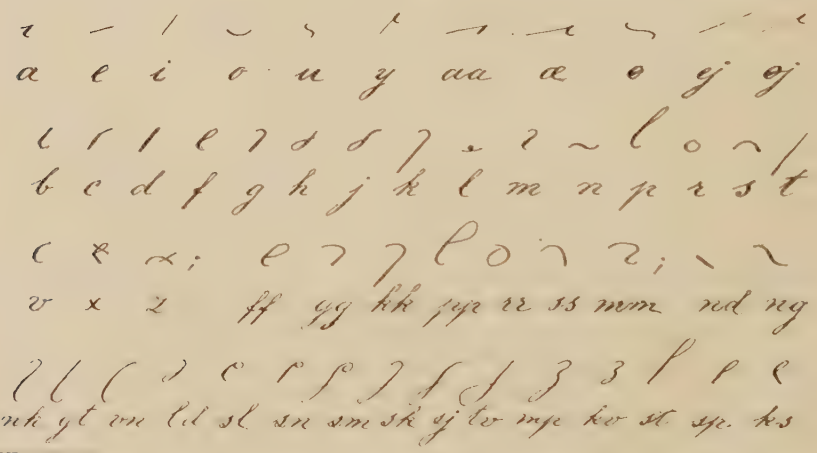

[1] *Ledetraad i Letfattelig Dansk Stenografi.* Af A. Worms, Rigsdagsstenograf. Kopenhavn. J. Frimodts Forlag. 1893.

[2] Förutom de onödiga tecknen för *skj*, *stj*, *tsch*, *ch* och *th* samt ett bitecken för *t* (= ett smalt *tv*) (som användes i början av stammar och efter *långa* vokaler), ha samtliga tecken behållits oförändrade.

Vokalerna i början och inuti ord betecknas symboliskt genom efterföljande konsonanttecken i olika ställningar med eller utan tryckning enligt följande schema:

	Kort bindestreck utan tryckning.	Kort bindestreck med tryckning.	Långt bindestreck utan tryckning.	Långt bindestreck med tryckning.
På linjen.....	Konsonanter utan mellanstående vokal.	a	e	æ
Över »	i	y	ej	öj
Under »	o	u	ø	aa

Följer icke någon konsonant på vokalen, överföres den symboliska vokalbeteckningen på ett litet rundat haktecken. För *o u ø* och *aa* användas dock de bokstavliga tecknen.

När ett tecken är höjt eller sänkt anger dess fot platsen för följande tecken. Börjar ett ord med vokal utgår bindestrecket från skrivlinjen.

R-cirkeln skrives åt vänster i början av ord, efter förstavelser samt efter annan konsonant. *L* skrives, när det skall sänkas, åt höger, eljest åt vänster.

Underlängderna *k* och *t* skrivas i början av ord på skrivlinjen. *T* efter annan konsonant, då det icke börjar en ordstam, skrives uppåt. Nedåt skrives däremot *t* efter vokal och som begynnelsebokstav. Det *kan* dock skrivas uppåt i början av en stam framför *a* och *r* samt bokstavligt betecknade *o u* och *ø*.

Konsonantfördubbling betecknas i allmänhet genom stor utrundning av resp. enkla tecken. *T* fördubblas dock icke, och vid *bb dd ll* och *nn* utskrivas båda tecknen tätt invid varandra.

Stumma tecken uteslutas.

I läroboken upptagna förkortningar — d. v. s. avsedda för korrespondens- och anteckningsskrift — utgöras endast av sådana för 7 förstavelser, 12 ändelser och 52 vanliga ord.

Ser man närmare på en större mängd wormssk sammanhängande text av olika innehåll, kan man ej annat än finna den wormsska skriften vara både lättskriven och linjemässig samt i hög grad lättläst. Att linjemässigheten ibland vunnits på bekostnad av s. k. döda bindestreck (här ovan mellan *s* och *d* i »*rigsdagen*» samt mellan *ud* och *st* i *udsteder)* kan ej betyda så mycket; och att de många tecknen för konsonantsammansättningar i flera fall synas vara godtyckligt valda, har utan tvivel också haft sin grund i önskan att i möjligaste mån tillfredsställa kravet på linjemässighet. På teckenför-

Sammanhängande text.

Kortskrift. **Ilskrift.**

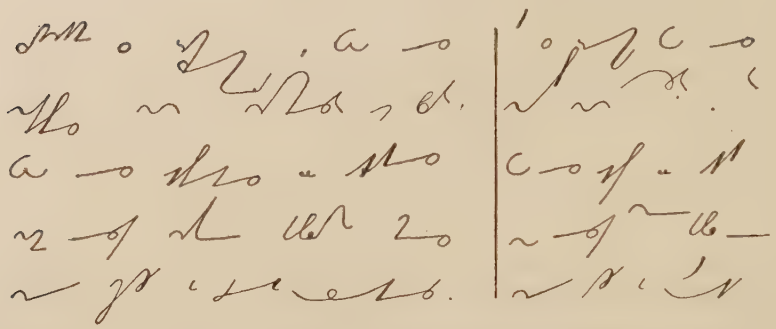

Reproduktion efter *Jubilæumsskrift for Dansk Stenografisk Forening* København 1918 Sid. 70.

Överföring.

Rigsdagen[1] *(e)r ukrankeli(g), (h)vo (d)er antaster (de)ns Sikkerhed*[2] *og Frihed, (h)vo (d)er udsteder (e)ll(er) adlyder nogen*[1] *(d)ert(il) sigtende*[3] *Befaling, gør sig (sej) skyldi(g) i*[4] *Højforræderi.*[5]

[1] *-en* = kort vågrätt streck. [2] *-hed* monogram. [3] *-ende* = långt vågrätt streck. [4] Lilla vokalhaken över linjen. [5] *For* monogram.

delningen torde väl även ha inverkat önskan att få en så vitt möjligt enhetlig beteckning av dubbelkonsonanter.

Vad debattskriften beträffar var ju helt naturligt att Worms, som så länge varit tvungen[1] att under sin tjänstgöring som stenograf i danska riksdagen använda Gabelsbergers system, men som trots detta aldrig kunnat släppa smaken för den stolzeska regelbundenheten, härvidlag, när det gällt att skapa en debattskrift för det egna systemet, gått en klok medelväg.

Hans förkortningsregler lyda i kort sammandrag:

1. Man utskriver endast begynnelsekonsonanten (konsonantsammansättningen) och antyder efterföljande vokal genom konsonanttecknets ställande *på*, *över* eller *under* linjen, allt eftersom vokalen kräver. Ett efterljudande *t* kan då skrivas uppåt. T. ex. *b* på linjen = *bad*, *b* under linjen = *bud*, *b* över linjen = *byde*.
2. Slutkonsonanten (sammansättningen) utskrives, och föregå-

[1] Som nämnt var det först 1924, som Worms system släpptes in i danska riksdagen, och då var det väl knappast tänkbart att Worms själv, efter att över ett kvarts sekel ha måst använda Gabelsbergers stenografi, skulle kunna i sin praktik byta system.

ende vokal antydes i regel genom ställningen till linjen. T. ex. *b* under linjen = *Haab, ve* över linjen = *skrive, ft* över linjen = *Skrift* o. s. v.

3. Förstavelsen eller ändelsen eller båda delar utskrivas: *anbefale), (Ger)ning, op(merksom)hed.*
4. Början och slutet utskrives: *ga(rant)i, tv(ärt)om.*
5. Början utskrives och man bryter av, där det mest lämpar sig: *tilfr(eds), tj(ene).*
6. Man utesluter mindre viktiga bokstäver: *Id(e)al.*
7. Rent godtyckliga eller oregelbundna förkortningar kunna även bildas för vissa ord.
8. Böjningsändelser, som framgå av sammanhanget samt andra oväsentliga orddelar kunna utelämnas: *Beskaf(fen)hed, jeg vent(er).*
9. Ord som logiskt och grammatikaliskt höra tillsammans kunna hopskrivas. *Det-er-ikke, det-er-et* o. s. v.
10. I ofta förekommande ordsammanställningar kunna enskilda ord förkortas starkare eller rent av uteslutas: *V(ed-hj)æ(l)p-(af)* o. s. v.

Debattskrift.

1899.

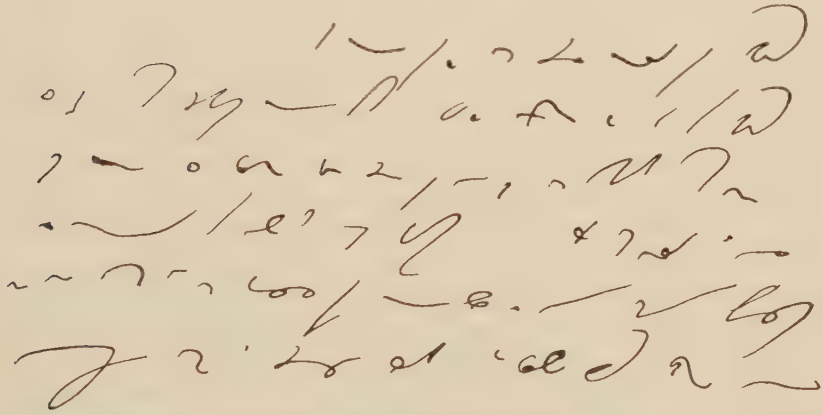

Reproduktion efter ett originalstenogram av riksdagsstenografen Worms. Folketinget 1899.

Överföring.

D(et) For(slag)[1] *t(il) Lo(v), s(om) her foreli(gger) t(il) 1:ste-Be(ha)ndling*[2] *| (e)r jo*[3] *ikk(e)*[4] *ubek(endt) for*[1] *Tinget.*[5] *Vi har*[6] *flere-Gange ha(ft)*[6] *d(et) t(il) 1:ste-Be(ha)ndling*[2] *| og For(slaget)*

(e)r (h)ver[7]*-(G)ang ble(v)et hen(vist) t(il) et Ud(valg), s(om) imid(lertid) ikk(e) en(d)nu | (e)r*[7] *naaet t(il) (at) afgi(ve) (n)o-g(en) Be(tæ)nk(ning).* O. s. v.

[1] *For* monogram. [2] Uppstrecket = 1:ste; *-ling* monogram. [3] Övre utböjningen på *j* har icke kommit fram. [4] *K* höjt så att det kommer på linjen = *i;* rundningen = dubbel-*k*. [5] *T* skrivet uppåt. [6] Lilla vokalhaken. [7] *R*-cirkeln har övergått till punkt.

Redan under första året av systemets tillvaro bildades »*Dansk stenografisk Forening*» med Birke som förste ordförande, och 1894 började »*Stenografisk Tidskrift*» utkomma.

Först och främst blev det »*Foreningens*» uppgift att söka sprida stenografien utanför yrkesstenografernas krets, men jordmånen härför var långt ifrån god. Först under åren omkring sekelskiftet började de danska affärsmännen förstå av vilken betydelse stenografien var även för dem, och långt senare blev det möjligt att övertyga åtminstone en del av skolornas målsmän, att stenografi är ett ämne som icke tynger det redan överlastade skolschemat utan i stället »lättar» detsamma.

Tack vare systemets goda egenskaper och Worms stora organisationsförmåga vann emellertid systemet terräng, och det dröjde ej länge förrän wormseanerna stodo som jämnstarka motståndare till de danska gabelsbergarna — i de flesta landsortsstäderna med tiden nästan allenahärskande.

Ett närmande de båda systemen emellan började göra sig gällande 1902, då redaktionen av »*Gabelsberger*» föreslog ett samarbete i och för utförandet av s. k. frekvensundersökningar för danska språket, och 1903 tillsattes — efter föregående enskilda förhandlingar — ett utskott bestående av gabelsbergarna Christiansen och J. M. Jørgensen samt womseanerna Worms, Povl Jørgensen och Aage Alvin, för att undersöka möjligheterna för åstadkommandet av ett danskt enhetssystem.

Då det icke ens lyckades att komma till enighet i fråga om själva utgångspunkten för arbetet, ställde utskottets medlemmar sina platser till förfogande, och saken förföll, vilket också hade till följd, att samarbetet beträffande frekvensundersökningarna upphörde.

När 1898 de tyska systemen Stolze och Schrey sammanslogos, fanns ingen anledning för de danska wormseanerna att följa sina tyska stamförvanter, men detta hindrade ej att stolze-schreyanerna efter sammanslagningen och allt fortfarande räkna de danska wormseanerna som hörande till samma stenografiska familj. Worms är också hedersledamot i stolze-schreyska förbundet och en alltid gärna sedd hedersgäst vid alla större stolze-schreyska sammanträden.

Under 1898—1911 samt återigen från och med 1921 har »*Stenografisk tidskrift*» liksom »*Gabelsberger*» haft statsunderstöd, och med Worms som redaktör ända ifrån 1894 under årens lopp innehållit en mängd intressanta och lärorika uppsatser.

Worms är också känd långt utanför Danmarks gränser som framstående teoretiker och rent av fenomenal systemkännare. När han intresserar sig för ett stenografiskt system nöjer han sig ej heller som de flesta andra med en ytlig kunskap i detsamma, utan *lär sig* det främmande systemet, och korresponderar på deras eget system med uppfinnare av andra system. Som ingen annan är han absolut fri från allt vad ensidighet heter. Han söker och finner det goda även i system vilkas skapare gått rakt motsatta vägar mot dem han själv valt.

Antagligt är väl ej heller, att den 63-årige ynglingen ännu sagt sitt sista ord i fråga om den stenografiska konstens utveckling i Danmark.

SØGAARD.
1896.

Innehavaren av ett skrivinstitut i Köpenhamn N. B. *Søgaard*[1] offentliggjorde 1896 ett vokalskrivande system under titeln »*Lærebog i dansk National-Stenografi (Søgaards system).*» *Udarbejdet af Skrivelærer N. P. Søgaard, (eksam. Lærer i 2 tyske Systemer).* Kjøbenhavn 1896. *Udgivet af Foreningen til Stenografiens Fremme i Danmark.*[2]

I början av ord skrivas *d* och *t* nedåt, inuti och i slutet av ord uppåt, då de göras något större. Efter *e æ* och *i* skrivas *d* och *t* uppåt i samma riktning som dessa vokaler.

Betecknandet av dubbelkonsonanter är av underordnad betydelse. Vill man dock utmärka sådana som icke ha särskilda dubbeltecken, kan detta göras genom att sätta ett litet vågrätt eller lodrätt streck över, under eller korsande resp. enkla tecken.

I analogi med *hj* och *sj* bildas *bj pj tj* o. s. v.

För användningen av bitecken finnas särskilda regler i huvudsak utmynnande i att alltid det bekvämaste skrivsättet bör komma till användning.

När sammanskrivningen blir obekväm eller »*smagløs*» kunna orden delas.

[1] Två är tidigare (1894) hade Søgaard offentliggjort »*Ledetraad i Stenografi*» *med stenografiske Paralleller.*

[2] Denna förening torde endast ha bestått av Søgaard själv och några av hans närmaste.

Alfabet.

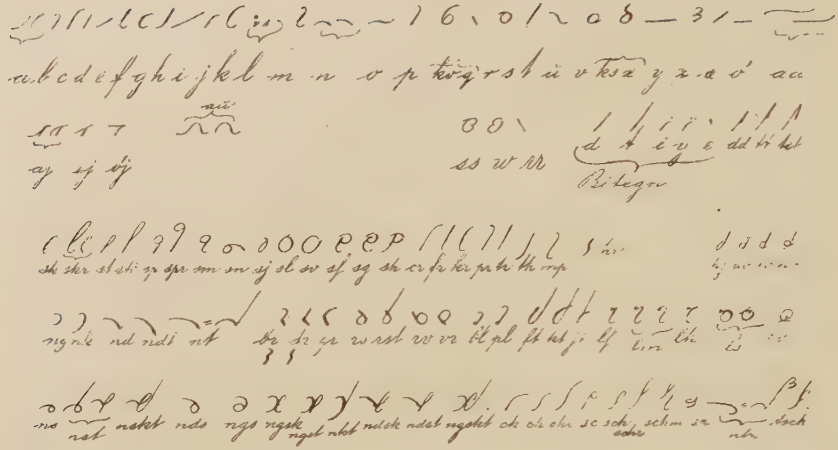

Reproduktion efter Søgaards »*Lærebog i dansk National-Stenografi*». Sid. 1.

I läroboken upptagas 38 stående förkortningar, flera mer eller mindre monogramartade, samt 110 exempel på fria förkortningar bildade enligt följande förkortningsregler: 1. Utskrivning endast av ordets första bokstav. 2. Utskrivning av ordets två första bokstäver. 3. Utskrivning av ordets tre första bokstäver. 4. Utskrivning av ordets första och sista bokstav eller stavelse. 5. Blandade förkortningar.

Sammanhängande text.

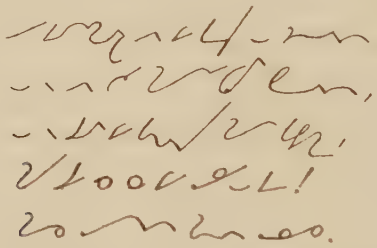

Reproduktion efter Søgaards »*Lærebog i dansk National-Stenografi*». Sid. 6.

Den søgaardska vokalbeteckningen är rent bokstavlig, men genom införandet av bitecken för vissa ljud har han ej till fullo kunnat utnyttja de möjligheter, som en sådan vokalbeteckning erbjuder för att få den tänkbarast enkla regelapparat. Karakteristiskt för systemet är i övrigt, att de uppåtdragna raka strecken användas

som bitecken för konsonanterna *d* och *t*, att de varandra närstående *b* och *p*, *d* och *t* samt *g* och *k* särskiljas från varandra genom obetydlig skillnad i storlek, att öglor icke ingå som *del* av enkla tecken utan träda i stället för *s*-cirkeln i vissa konsonantsammansättningar, att *r*-förbindningarna erhållas genom förstoring av föregående konsonanttecken, samt att det gabelsbergerska *r*-tecknet upptagits såväl för enkelt *r* som i vissa sammansmältningar.

»J. KOCH.»
1918.

Det lär ha varit en mycket känd gabelsbergare, som 1918 under pseudonymen »J. Koch» offentliggjorde ett nytt system, som han kallade »*Dansk Stenografi, Vokalskrivende System*», och där vokalbeteckningen är rent bokstavlig samt beteckningssättet i sin helhet fullt enhetligt.

Liksom Søgaard utnyttjar »Koch» öglan för att antyda *s* i konsonantsammansättningar och detta i större utsträckning ehuru nästan mera oregelbundet. Liksom Søgaard har han även samma tecken i olika storlekar för konsonantgrupperna *b p*, *t d*[1] och *g k*. Konsonantbeteckningen i sin helhet synes vara en ganska lyckad sammanjämkning av de gabelsbergerska och stolzeska arfabeten.[2]

För att inskränka användningen av vågtecknen betecknas *e* och *æ* samt *o* och *aa* lika, men kunna vid behov skiljas åt genom att för de båda senare små komma- eller punkttecken tillfogas.

Efter *o aa* och *ø* skrivas *l* och *r* åt höger, i alla andra fall åt vänster. Tvenne på varandra följande konsonanter skrivas tätt intill varandra. Mellan på varandra följande vokaler sättes en liten rundad hake.

Dubbelkonsonant betecknas medelst tryckning.

I läroboken äro förkortningar införda för: 4 förstavelser (som icke bilda självständiga ord), 14 slutstavelser och ändelser samt 124 vanliga ord. Härtill komma 218 specialförkortningar för handelskorrespondens.

Förkortningar, vid vilka begynnelsetecknet är utskrivet, ställas på skrivlinjen, alla andra över densamma.

Att döma av övningstexten i läroboken synes den »kochska» skriften vara mycket linjemässig, vilket dock till stor del beror på att stilen där är onaturligt liten, men även på att de stora tecknen

[1] Tecknet för *t* mindre än tecknet för *d*.
[2] Anmärkningsvärt är dock valet av tecken för *v*, vilket lätt övergår till *d*.

Alfabet.

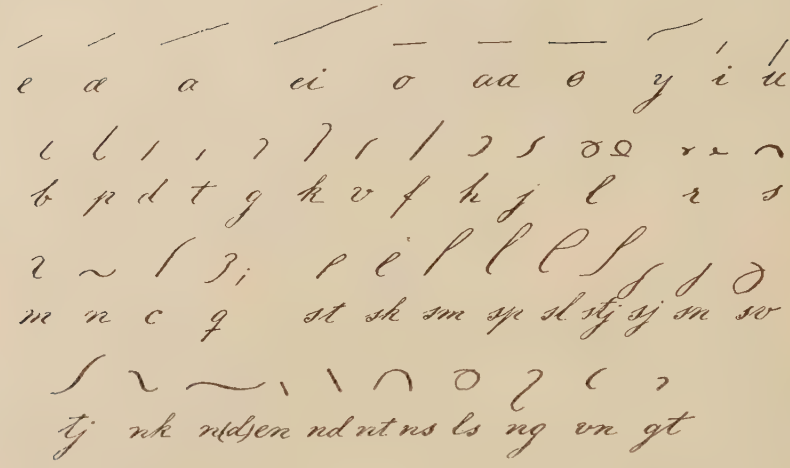

ej äro dubbelt så stora som de medelstora, utan endast en och en halv gång så stora.

Sammanhängande text.

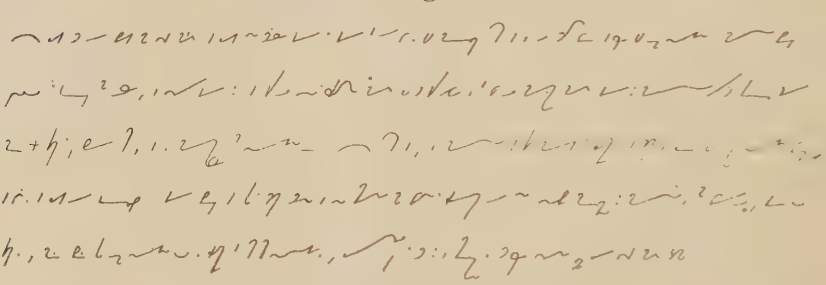

Reproduktion efter »Kochs» lärobok i »*Dansk Stenografi*». Sid. 10.

Överföring.

Saa[1] *red h(an) a(f) Stæd m(ed) si(ne) Mend. D(e) red (de)n hela da(g), og*[2] *da (de)t (v)a(r) v(ed) at*[2] *b(l)i(ve) mork kom*[3] *d(e) t(il) e(t) hus (h)vo d(e) (v)il(d)e*[4] *b(l)i(ve) om natten. Manden*[5] *stod | u(d)enfor*[6] *og bod (de)m alle i(nd) t(il) sig (sej). Da sagde*[7] *d(e) du er en flink Mand, men*[2] *har*[2] *du ævne t(il) (de)t, vi er mange —*

[1] Förlängt *s*. [2] Monogram. [3] *K* med rundning. [4] Stående förkortning. [5] Det långa vågtecknet *-nden*. [6] *For* monogram. [7] *Sagde* = kolon.

Till följd av den mycket lilla skillnaden mellan små, medelstora och stora tecken i denna lilla stil blir densamma ganska svårläst.

KRAKAU.

1927.

En i Köpenhamn flera år bosatt polack P. A. Krakau torde väl antagligen kunna göra anspråk på att vara en av de allra sista utgivarna av ett stenografiskt s. k. positionssystem.

Alfabet.

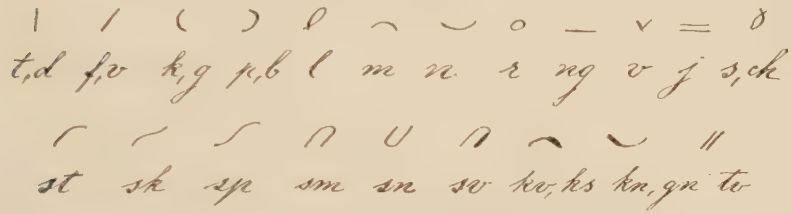

Tecknen för *f (v) st sk sp tv* skrivas nedifrån uppåt. Man skriver på papper med fyra linjer[1] där vokalerna ha sina bestämda platser enligt följande schema.

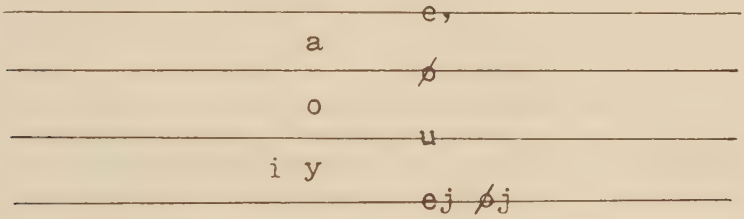

Stå vokalerna ensamma betecknas de med ett för dem alla gemensamt litet komma-tecken.

Tillsammans med konsonanter symboliseras vokalerna genom konsonanternas utskrivande pa resp. vokalplatser. Börjar ordet med vokal skrives efterföljande konsonant i halv storlek.

När *r* följer på annan konsonant skrives denna med tryckning (vid raka streck i första delen), när *l* följer på annan konsonant skrives denna i dubbel storlek. Ett litet streck draget genom ett konsonanttecken anger att *s* följer. Kommer *e* eller *i* framför annan vokal betecknas dessa ljud medelst en punkt över föregående konsonant. Börjar ett ord på *u* så betecknas detta medelst punkt under första konsonanttecknet.

---

[1] Krakau annonserar om försäljning av den s. k. »*Steno-Linitrækkeren*», avsedd att uppdraga de fyra linjerna.

For i början av ord betecknas medelst punkt framför därefter följande konsonanttecken. En punkt efter sista konsonanttecknet i en stam betecknar någon av ändelserna *-lse -ing -lig -hed* och *-tion* eller någon av dessas utbyggnader, varvid sammanhanget får avgöra vilken av dem som skall läsas.

Förstavelserna *over- kon(kom)- til-* och *und(er)-* utelämnas och symboliseras genom att följande konsonanttecken skrives resp. över översta linjen, på översta linjen, hängande vid nedersta linjen eller under nedersta linjen. Förstavelserna *sam- ge(nem)- hen- efter- fuld-* och *frem-* betecknas medelst ett tillbakalutat rakt streck i olika ställningar.

Sammanhängande text.

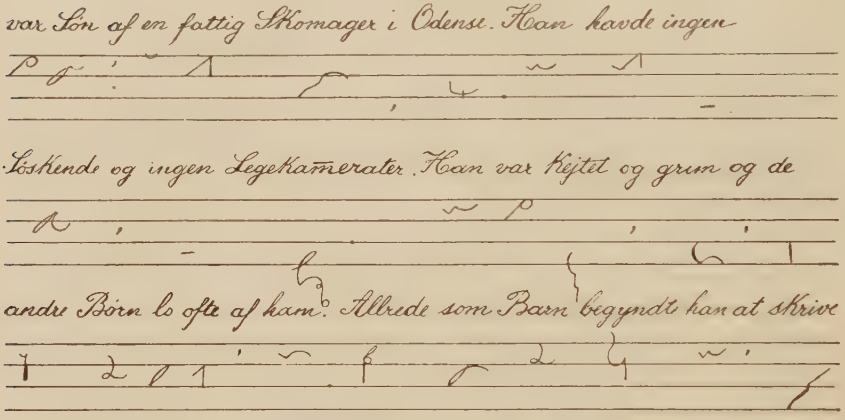

Reproduktion efter Krakaus »*Stenografi uden Lærer*». Köpenhamn 1927. Sid. 12.

Av intresse är att Krakau för betecknande av konsonantsammansättningar med *r* och *l* använder tryckning och förstoring: en metod som ju förekommer i en hel mängd stenografiska system, men veterligen aldrig förut i något positionssystem.

I övrigt påminner systemet mest om Bredes (sid. 50), men det är väl knappast troligt, att Krakau förut sett något av de äldre föga spridda positionssystemen, ty i så fall hade han väl också varit medveten om den allmänt rådande uppfattningen, att placeringen av tecknen på rätta platser i ett linjesystem ger anledning till en tidsförlust, som ej kan uppvägas av vad man vinner genom att slippa skriva ut vokalerna.

ALVIN.

1928.

Aage *Alvin*, som förut gjort sig känd som framstående wormsean, började 1928 att häftesvis utge ett nytt vokalskrivande system, som han kallade »*Dansk Stenografi*».

Alfabet.

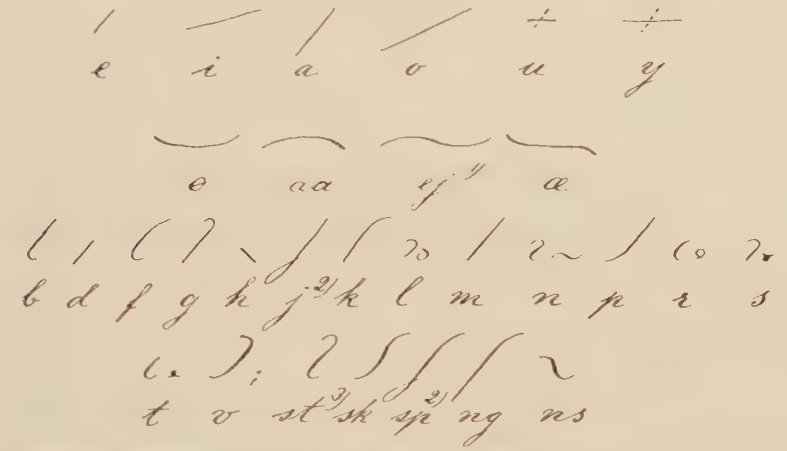

De prickade strecken vid u och y äro avsedda att markera vidstående konsonanttecken. I början av ord är *u* ett litet och *y* ett stort plus-tecken.

[1] Höjt *ej* betecknar *øj*. De fyra sista vokaltecknen »*bugter sig langs Jordoverfladen og kan passende kaldes* »*Reptilier*». [2] Här hör öglan till tecknet. 3 Direkt sammansmältning av *s* och *t*.

Tecknens betydelse är oberoende av ställningen till skrivlinjen, men för att underlätta läsningen ställes alltid varje ords första konsonanttecken (nedstreck på linjen).

När tecken med utböjningar skola förbindas med vokaler uppstår en förbindningsögla, i vilken de efter behov avrundade vokaltecknen *ingå*.

Bitecknen för *l r n s* och *t* ha något så när samma handrörelse som motsvarande huvudtecken med bindestreck åt båda hållen, och användas i konsonantsammansättningar. Förekomma två av dessa ljud i en konsonantsammansättning, så användes endast bitecknet för ett av dem. För de vanligaste konsonantsammansättningarna finnas särskilda tecken, s. k. »*Ligaturer*».

Korsningen för *u* och *y* göres i regel mellan föregående stapel och det vågräta strecket, men kan då det är mera lämpligt även

göras mellan det vågräta strecket och efterföljande stapel. I början av ord betecknas *u* och *y* med själva korset, varför vid *du* och *mu (dy* och *my)* två staplar måst utskrivas. Efter framåt rundade staplar betecknas *ur* och *yr* genom att lilla *r*-öglan (bitecknet) lägges *på* stapeln.

För tydlighetens skull betecknas betonat *e* i början och slutet av ord samt i ändelsen *el* med ett långt vågrätt streck. Det vanliga *e*-tecknet användes även som dött bindestreck *(Stumtjeneren)* inuti ord.

När två vokaler följa på varandra är man i allmänhet tvungen att dela ordet, vilket även eljest bör ske vid flerstaviga ord (i synnerhet sammansatta), samt vid ord som mycket avlägsna sig från skrivlinjen. I förkortad skrift förekomma dessa delningar dock sällan.

De små bitecknen användas icke endast vid konsonantsammansättningar. Stå de ensamma eller i andra förbindelser, så betyder detta, att en eller annan vanlig konsonant därigenom symboliseras. Så t. ex. blir *far* med bitecknet för *r* = *fart, pan* med bitecknet för *t* = *pant* o. s. v.

Konsonantfördubbling utmärkes icke.

För för- och slutstavelserna *be-, for-, ko-, (kon-), -ing (-ning), -ig (-lig)* och *-ion* finnas särskilda tecken.

Det mål som Alvin satt sig före har varit att utarbeta en debattskrift, och den som vet detta kan till en början ej annat än förvånas över att kravet på korthet så föga blivit tillgodosett. Flera av de enkla tecknen äro större än motsvarande tecken i de flesta andra system, och metoden att erhålla beteckningar för konsonantsammansättningar genom användning av därför lämpade särskilda bitecken måste — ehuru i andra avseenden mycket tilltalande — leda till ökandet av antalet skriftdrag. Även lyftandet av pennan för *u* och *y* samt bestämmelserna om ordbilders sönderdelning kunna ej annat än i och för sig minska hastigheten.

Alvin har också själv varit fullt medveten härom, men gått ut ifrån att man utan olägenhet kan i viss mån *förlänga* skriften, om man tack vare redigare och tydligare teckenbilder ställer det så att man kan *föra pennan* fortare. Därför föredrager han stora tecken och fäster föga avseende vid om antalet penndrag blir något större eller mindre.

Ifrågasättas kan dock om icke Alvin låter sina utan tvivel vackra och riktiga principer tillämpas i allt för stor utsträckning utan hänsyn till andra krav; men hur som helst har redan en av hans anhängare inom danska riksdagens kansli visat, att man med detta system kan följa det talade ordet vid högsta hastigheter, och åstad-

kommit utomordentligt vackra stenogram, vilka visserligen äro starkt förkortade, men i fråga om tydlighet knappast torde kunna överträffas.

Linjemässigheten söker han bl. a. nå genom att ställa det så att stora nedstreck och långa uppstreck så ofta som möjligt mötas.

Debattskrift.

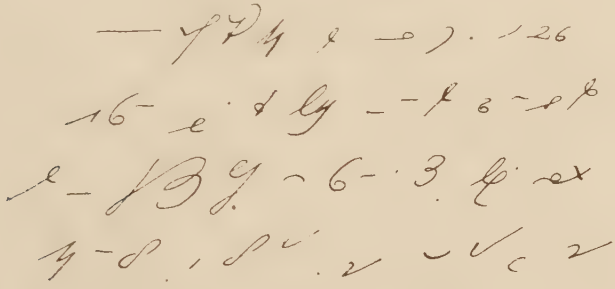

Reproduktion efter ett originalstenogram av stenografassistent G. Lund. Danska riksdagen. 1928. Vänstra delen av utrymmesskäl bortskuren.

Överföring.

Dette[1] *hæng(er) formentlig*[2] *(s)am(men)-m(ed), a(t-de)r e(fte)r V(alg)et*[3] *i (19)26 — — — id(et) F(o)r(slag)ene*[4] *i-(Aa)r er*[1] *mer(e) afdæ(m)p(ede), end*[1] *de*[1] *(h)a(r)-(væ)r(et), n(aa)r de*[1] *(t)i(dlig)ere (h)a(r-væ)r(et)-fr(emsat)*[5] *— — — o(verfo)r en*[1] *Jo(rdlo)v(gi)v-(ning) (h)er(h)je(mme), men*[1] *F(o)r(slag)ene*[4] *er*[1] *still(et)*[6] *og*[1] *aff-(att)et*[3] *(u)n(de)r H(ens)y(n) (til) — — — (s)am(men)-m(ed) de*[1] *r(adik)al(e) og*[1] *d(et) r(adik)al(e) (Par)ti og S(ocialdemokrat)i(et) for*[1] *to (Aa)r si(den) — — —*

[1] Monogram. [2] Bitecknet för *i* = nt; *for* och *lig* monogram. [3] Fristående punkten = *et*. [4] *Ene* monogram. [5] Bitecknet för *r* = *fr*. [6] *Still* monogram.

STENOGRAFTJÄNSTEN I RIKSDAGEN.

Den danska riksdagens stenografkår består av 16 stenografer och 16 stenografassistenter, vilka arbeta parvis och ombesörja stenograferingen i såväl folketinget som landstinget.

Varje par sitter vid protokollet för varje gång under 15 minuter, och skola vara beredda att efter tvenne timmar, sedan alla 8 paren varit inne, återigen taga vid. Utskrivandet sker så att de båda till samma par hörande stenograferna utskriva var sin hälft; och dagen efter skola resp. talare ha tillfälle att taga del av de maskinskrivna utskrifterna.

För att ordna protokollen m. m finnas tvenne s. k. revisorer (motsvarande stomnotarierna i svenska riksdagen), vilka icke behöva vara stenografikunniga. Senast efter en vecka skola protokollen vara färdigtryckta.

För att bli stenografassistent fordras studentexamen, samt att ha godkänts vid en officiell varje år anordnad provskrivning i en hastighet av 100 ord i minuten. Efter anställning som assistent, gällande på 5 år, få de nyantagna skriva maskin och öva sig att stenografera under pågående sammanträden. Under dessa assistentår få samtliga assistenter från och med andra året i början av riksdagen undergå nytt prov i en hastighet av omkring 150 ord i minuten. Finnes icke någon ledig stenografplats efter de 5 åren, förlänges assistentanställningen under förväntan på vakanser för de godkända (d. v. s. de som förklarats *berättigade* att konstitueras som stenografer), tills fyllda 32 levnadsår. Ett godkännande av provet ett år befriar således icke från nya prov varje år.

För närvarande (1928) finnas bland stenograferna *fem* och bland assistenterna *åtta* damer.

Först 1924 tillätos andra än gabelsbergare att deltaga i proven, och sedan dess ha två wormseaner samt en anhängare av system Alvin blivit antagna som assistenter. Bland »stenograferna» använda alla — även Worms själv — allt fortfarande Gabelsbergers system.

FINLAND.

STENOGRAFIEN INOM RIKSDAGEN.

När Finland 1809 lösrycktes från Sverige stadfäste kejsar Alexander, i egenskap av dess storfurste, ständernas förutvarande privilegier och rättigheter. Någon lantdag sammankallades emellertid icke, och senare under kejsar Nicolaus regeringstid styrdes landet allt mer och mer despotiskt. Först efter Alexander II:s tronbestigning och Krimkrigets avslutande inträdde en förändring, och 1859 fick Finlands regering (Kejserliga senaten) i uppdrag att förbereda återgåendet till ett konstitutionellt styrelsesätt.

Ständerna skulle således inkallas, och bland andra åtgärder som med anledning därav vidtogos, var att tre unga män — J. E. Swan, S. V. Dalström och V. Margunoff — sommaren 1861 skickades till utlandet för att lära sig stenografi. Gabelsbergers system var då det mest kända, och slumpen gjorde att de kommo att vända sig till en så skicklig och entusiastisk lärare som Karl Albrecht i Leipzig.

Under återresan satte sig de nyvordna stenograferna i förbindelse med riksdagsstenografer i Köpenhamn och Stockholm, och redan i januari 1862 voro de kompetenta att upptaga förhandlingarna inom den kommission som höll på med förberedelserna för den blivande lantdagen.[1]

Det var således första gången som stenografien kommit till officiell användning i Finland.

En egendomlig tillfällighet gjorde, att medan de tre finnarna i Tyskland lärde sig Gabelsbergers stenografi kom den svenske revisorn i kammarkollegium, J. A. Petre, över till Finland och gav ett par kurser i samma system i Helsingfors.

---

[1] »*La Sténographie en Finlande. Publication de la Société sténographique de Finlande à l'occasion de l'exposition universelle de 1889 à Paris.*» Helsingfors 1889.

Swan och Dalström började emellertid genast efter återkomsten utbilda debattstenografer och kunde vid den första lantdagen 1863, vardera med hjälp av två av sina elever, upptaga förhandlingarna: Swan hos adeln och ridderskapet, Dalström hos borgarståndet. De båda andra stånden — prästerskapet och bönderna — nöjde sig med i vanlig skrift upptagna protokoll i sammandrag. Att förtroendet för stenografien vid den tiden ej var särdeles stort, torde framgå av att hos adeln och ridderskapet trenne icke stenografikunniga vice sekreterare tillsattes för att kontrollera de tre stenografernas arbete.[1]

År 1872 bestämde sig prästerskapet att anställa stenografer, och samma år inkommo bönderna med en petition att få en finsk stenografi.[2] Kejserliga senaten utlyste med anledning därav 1873—74 en tävlan, i vilken dock endast (?) L. Neovius deltog, och från och med 1877 upptogos även borgarståndets förhandlingar stenografiskt.

Någon nämnvärd spridning utanför lantdagsstenografernas krets fick stenografien emellertid icke under denna tid, trots det 1872 »*Stenografiska föreningen*» i Helsingfors bildades, och den av dåvarande löjtnanten August Fabritius (tillsammans med Swan) redigerade »*Tidning för stenografi*» började utkomma. Det var huvudsakligen unga studerande och tjänstemän i verken, som lärde sig stenografi med tanke på möjligheten att vinna anställning som lantdagsstenografer.

Redan från och med lantdagen 1872 hade »Stenografiska föreningen» i uppdrag att inkomma med förslag till organisation av stenografkanslierna samt fördelningen av arvodena. Till grund för bestämmandet av dessa i hög grad varierande arvoden lades såväl tjänsteålder och lämpligheten i övrigt som de hastighetssiffror, vilka nåtts vid de av »föreningen» anordnade provskrivningar, vilka föregingo antagandet. De föreningens sammanträden, vid vilka lantdagsstenografers tillsättande avhandlades, »utmärkte sig ofta för en synnerlig livaktighet, men några andra olägenheter uppstodo icke av det förtroende som visades 'Stenografiska föreningen' i Helsingfors».[3]

Då varje stånd hade sitt eget lilla stenografkansli på endast 3 eller 4 personer blev emellertid arbetet mycket betungande för stenograferna, vilka ofta fingo skriva 3, 4 eller ibland ända upp till 6 timmar utan uppehåll. Svårigheterna ökades också högst avsevärt

[1] Denna kontroll indrogs emellertid redan 1867.

[2] I de andra stånden talades på den tiden endast svenska.

[3] Anförande av Aug. Fabritius. Berättelse över »Nordiska gabelsbergerska stenografmötet» i Stockholm 1891. Sid. 97.

därigenom att vid trenne av stånden förhandlingarna fördes på två språk, så olika som svenska och finska.

Man insåg nödvändigheten av att anställa flera stenografer, men då lantdagen icke ville ge högre anslag, måste detta ske utan ökad kostnad för statsverket. Detta till synes olösliga problem löstes emellertid på så sätt att »Stenografiska föreningen» fick till stånd en uppgörelse med de förnämsta tidningarna, att dessa skulle med skäliga summor bidraga till kostnaderna mot erhållandet av referat över forhandlingarna. Tack vare denna överenskommelse kunde 6 stenografer engageras för varje stånd. Dessa arbetade i två grupper med ombyte efter var timma. Efter passets slut inlämnades den äldste stenografens stenogram till stenografkunniga damer, vilka dechiffrerade detsamma, och gjorde utskrifter färdiga att granskas av vederbörande talare. *Under tiden* gjorde *stenograferna* i ordning de referat som skulle lämnas till tidningarna, och som utskrevos i flera exemplar med hjälp av särskilda maskinskriverskor.[1]

Stenograferna själva hade ingenting att göra med utskrivandet av det officiella protokollet, d. v. s. här således samma metod som sedan länge tillbaka tillämpats vid utskottsarbetet inom engelska parlamentet (del I, sid. 312).

Vid lantdagen 1888 antogos fru Sally Meinander samt fröknarna Ingrid Wasastierna och Ida Blomquist som stenografer, de första bada hos ridderskapet och adeln, fröken Blomquist hos borgarståndet, och torde dessa trenne damer kunna göra anspråk på att ha varit världens första kvinnliga parlamentsstenografer.

Att organisationen av stenograftjänsten vid ståndslantdagarna fungerat till belåtenhet, torde bäst framgå av att i det 1890 färdiga nya »*Ståndshuset*» en större lokal ställdes till »Stenografföreningens» förfogande, samt att året därefter årliga anslaget till föreningen höjdes från 1,000 till 7,000 mark.

I sammanhang med ståndsindelningens avskaffande 1906 och införandet av årliga lantdagar, omorganiserades också stenograftjänsten, och »Stenografiska föreningens» befattning därmed upphörde följande år.

Denna nya organisation har sedan i stort sett bibehållits oförändrad, även i riksdagarna efter statsvälvningen 1919.

I stället för de gamla lantdagarnas 4 stenografkanslier trädde en större finsk stenografbyrå med 11 stenografer och en mindre svensk sådan med endast 3 stenografer (omkring 90 % av riksdagens ledamöter äro nu finsktalande). Inom finska kansliet tjänstgöra chefen

[1] »*La sténographie en Finlande*» etc. Sid. 11.

och två äldre stenografer som kontrollerande med ombyte varje halvtimma, medan övriga stenografer, var och en ensam för sig, stenografera under 7 ½ minut per gång.

Omedelbart efter avlösningen diktera resp. stenografer sina stenogram för till förfogande stående maskinskriverskor, vilka således inte behöva kunna stenografi.

Inom *svenska* kansliet tura chefen[1] och den äldste stenografen med varandra, varvid ombytena ske oregelbundet allt eftersom anföranden på svenska förekomma. Den 3. (yngste) stenografen är närvarande under hela plenum, färdig att börja stenografera så snart en svensk talare får ordet, varvid han också omedelbart signalerar upp till kanslirummet efter i tur varande äldste stenograf, som da genast infinner sig och övertar ansvaret. För den yngre stenografen blir stenograferingen sedan en slags övningsskrivning.

Omedelbart efter avlösningen genomgår och korrigerar stenografen som hastigast sitt stenogram, och överlämnar detsamma i och för dechiffrering och utskrivning åt två stenografikunniga damer.

Då det gäller frågor som särskilt röra de svensktalande ledamöterna, kan arbetet inom svenska kansliet bli mycket betungande.

Om plena icke förekomma allt för tätt eller äro för långa, få såväl de finsk- som svensktalande ledamöterna tillfälle att ga igenom sina egna anföranden redan under pågående plenum, och efter två eller tre dagar ligga protokollen färdigtryckta.

Chefen för finska kansliet avlönas även för de månader, då riksdagen ej pågår, med skyldighet att hålla undervisningskurser i stenografi för nybörjare samt leda snabbskrivningsövningar även för sådana, som icke ämna bli riksdagsstenografer.

Samtliga riksdagsstenografer, såväl svenska som finska, använda Gabelsbergers system.

GABELSBERGER.
1862.

När Swan efter hemkomsten från sin resa till Tyskland 1862 började ge lektioner i Gabelsbergers system skedde detta efter autograferade undervisningsblad, och först 1871 fick han tid att ge ut första upplagan av sin lärobok.[2] Denna, vilken som förut nämnt kom att få stort inflytande även på stenografien i Sverige, var ut-

[1] Denna befattning innehaves f. n. av magister Alvar Fabritius — brorson till August F. — vilken vid författarens studiebesök i Helsingfors varit en den mest älskvärde ciceron.

[2] *Lärobok i Stenografi, efter Gabelsbergers system, för svenska språket* bearbetad af Johan Edward Swan, Lektor, Korresponderande medlem af stenografiska föreningen i Leipzig. Helsingfors 1871.

arbetad med ledning av Albrechts tyska lärobok,[1] men ehuru Swan ingenting nämner därom i sitt förord är väl antagligt eller åtminstone inte otänkbart, att han sett såväl Hubers som Petres svenska läroböcker. I varje fall betecknar han *j tj sk* och *sv* på samma sätt som Huber samt använder liksom Petre *e*-strecket i slutet av ord för *a*.

Swan ansågs emellertid ha tagit för liten hänsyn till svenska språkets egenheter, och därför blev också en av »Stenografiska föreningens» i Helsingfors första åtgärder att söka få till stånd en revision av systemet. En kommitté tillsattes, vilken trädde i förbindelse med Swan, som blivit lektor vid krigsskolan i Fredrikshamn; och redan 1873 kunde en andra upplaga utgivas, i vilken Swan tagit hänsyn till såväl »Föreningens» önskningar som systemets utveckling i Tyskland. Bland andra mindre väsentliga ändringar finner man, att det uppåtdragna *j*-tecknet skrives mera lutande, att *tv* blivit ett *t* förbundet med uppåtdraget *v*, samt att tecknen för *i* och *eu* ävensom den symboliska beteckningen för *a* och *i* i början av ord något förändrats.

Denna revision hade dock skett allt för hastigt (beroende på att Swans första upplaga var slutsåld, och ett plagiat av densamma utgivits i Sverige),[2] för att kunna betraktas som slutgiltig. År 1883 tillsattes en ny kommitté, som under samarbete med rikssvenska gabelsbergare skulle söka få till stånd en ny friare omarbetning med bland annat nya beteckningar för konsonantförbindningarna *mr rm* (Noë) *rk rkr fr* (Tesch och Dahlgren) samt *nk* (redan 1865 föreslaget av Zeplichal). Dessutom ströks den i de båda svenska böckerna använda medelhöjdställningen för att symbolisera *a* mellan medelstor och liten konsonant, varjämte *å* betecknades medelst tryckning på *o*-tecknet, samt som ett mera linjemässigt bitecken för *str* originalsystemets tecken för *schr* infördes. I en senare upplaga återtogos dock dessa båda sista ändringar, och *å*-tecknet betecknades, där så ansågs behövligt, genom en liten punkt över *o*-tecknet.

Just som arbetet inom denna kommitté i början av 1883 satts i gång, avled emellertid den för den gabelsbergerska stenografien så varmt nitälskande lektor Swan i sin bästa ålder, och utarbetandet av den nya läroboken uppdrogs åt *August Fabritius*,[3] som i profes-

[1] Karl Albrecht. *Lehrbuch der Gabelsbergerschen Stenographie.* Leipzig (någon av upplagorna efter 1857).

[2] Detta hänsyftar på Karl Borgenström, som åren 1867—1870 givit lektioner i Gabelsbergers system i gymnasier och elementarläroverk över hela Finland, och sedan överflyttat till Sverige.

[3] Aug. Fabritius. *Lärobok i svensk stenografi.* (*Gabelsbergers system*). Enligt uppdrag af Stenografiska föreningen i Finland, utarbetad på grund av lektor Johan Edward Swans lärobok i stenografi. Helsingfors 1884.

sorn friherre E. G. Palmén och studeranden, sedermera magister G. R. Snellman fann värdefulla medhjälpare.

Fabritius var dock ej själv belåten med sitt verk, som han ansåg ha kommit till under ogynnsamma förhållanden och alltför snart efter den vidtagna revisionen av systemet. Denna uppfattning om sitt eget verk, vilken han i sitt förord starkt framhäver, torde emellertid icke kunna upptagas annat än som uttryck för en alltför stor anspråkslöshet, ty jämförd med andra den tidens stenografiska läroböcker synes den fabritiusska läroboken kunna betraktas som ett mästerverk. Den omsorgsfullt utförda stenografiska texten omväxlar med den tryckta, så att man får *se* exemplen just där man behöver dem. Ordförkortningarna införas successive med början redan i första lektionen, och läs- och skrivövningarna bestå huvudsakligen av allt längre och längre sammanhängande stycken, under det att de med stor omsorg valda ordexemplen inskränkts till det minsta möjliga. Samtliga regler äro korta, klara och rediga. Även den gabelsbergerska satsförkortningsläran har fått en både fullständigare och mera lättfattlig behandling än i de äldre läroböckerna.

Den fabritiusska läroboken kom 1895 ut i en andra upplaga, där första upplagans bitecken för *str* borttagits, och tryckningen på *o*-tecknet för *å* ersatts med en liten punkt över detsamma samt några mindre ändringar av ändelser och förkortningar vidtagits i enlighet med vid nordiska gabelsbergerska stenografmöten uttalade önskemål.

Aug. Fabritius avled 1915 efterlämnande ett ärat och aktat namn, icke blott som varm och oegennyttig ivrare för den stenografiska konstens spridning, utan även som en bland de främsta arbetarna för skapandet av Finlands järnvägsnät.

Språkförbistring och oroliga tider ställde sig emellertid hindrande för stenografiens allmännare utbredning i Finland, och någon större spridning utanför yrkesstenografernas krets fick den fabritiusska läroboken icke. Först efter nära 30 år gjorde sig kravet på en tredje upplaga gällande. Utarbetandet av denna nya upplaga uppdrogs åt rektor Einar Meinander (son till ovannämnda fru Sally Meinander), vilken på ett förtjänstfullt sätt förenklat den fabritiusska läroboken.[1]

Denna 1925 utgivna meinanderska lärobok är vad själva systemet beträffar överensstämmande med de svenska gabelsbergarnas skrivsätt (sid. 338) samt även i det väsentligaste med den av »Inter-

[1] Aug. Fabritius. *Lärobok i Stenografi enligt Gabelsbergers system.* Tredje upplagan. Omarbetad av Einar Meinander. Helsingfors 1925.

nationella gabelsbergerska stenografförbundet» i dess »*Stambuch*» efter den swan-fabritiusska bearbetningen fastslagna grundformen för den svenska översättningen.

Efter att förut ha varit de bildade klassernas enda språk, har svenskan under senare tider så småningom fått lämna plats för det nationella *finska* språket, och som nämnt krävde bönderna i lantdagen redan 1872 att få en finsk stenografi.

År 1876 hade Dr W. Fabritius — broder till Aug. Fabritius — offentliggjort ett utkast till en finsk stenografi, som säges huvudsakligen ha varit grundad på Stolzes system,[1] och som använts av enstaka stenografer vid kyrkomötet 1876 och hos bondeståndet vid lantdagarna 1877—78 och 1882. Detta försök till finsk stenografi kom dock aldrig att utgivas i bokform, och snart enade sig de finskspråkiga stenograferna om en bearbetning av Gabelsbergers system utförd av Dr. L. Neovius.

Redan 1874 hade Neovius — eller som han sedermera kallade sig Neovius-Nevanlinna — börjat ge kurser i finsk stenografi, och 1876 offentliggjorde han första upplagan av sin lärobok.[2] Nya upplagor kommo ut 1891, 1894, 1903, 1908, 1920, 1924 och 1927: de trenne sista efter Neovius' år 1916 inträffade död omarbetade av souschefen i riksdagens *finska* kansli lektor Kaarlo Kallioniemi.

I stort sett förblev systemet i alla dessa upplagor oförändrat. En del nya beteckningar som införts 1891 togos tillbaka 1894, och de mindre ändringar som vidtogos 1908 och 1920 voro av föga betydelse.

En av Neovius' första elever L. Enkvist gav 1880 — då Neovius' lärobok var slutsåld — ut en övningsbok,[3] särskilt avsedd för undervisningen vid Tavastehus normallyceum,[4] och senare ha, till tjänst för sådana, som icke ämnade bli yrkesstenografer, förenklade läroböcker offentliggjorts av f. d. chefen för riksdagens *finska* kansli, magister Kadenius[5] 1917, samt av Kallioniemi[6] 1926. I dessa båda

[1] Ett i finska riksdagskansliet bevarat stenogram, utfört av W. Fabritius eller hans medarbetare vid uppställandet av systemet E. G. Palmén, visar en skrift av mera gabelsbergersk än stolzesk typ, men kan tänkas härstamma från den tid, då såväl Fabritius som Palmén voro på väg att övergå till Neovius' gabelsbergerska bearbetning.

[2] Neovius L(ars). Handledning (i senare upplagor »lärobok») i finsk stenografi i enlighet med Gabelsbergers system. Helsingfors 1876.

[3] Ludvig Enkvist. »Stenografen». Övningar i stenografi utarbetade enligt Gabelsbergers och Neovius' system. Helsingfors 1880.

[4] År 1889 utgav en annan elev, Sederholm (Vilko) »Lärokort i finsk stenografi». Helsingfors 1889.

[5] F. W. Kadenius. Lärobok i stenografi. I. Elementarkurs. Helsingfors. 1917.

[6] Kaarlo Kallioniemi. Stenografisk lärobok. Helsingfors 1927.

Anm. I samtliga dessa läroböcker är allt, även titelbladen, på finska språket.

böcker är systemet som sådant oförändrat, och det nya gäller endast lärostoffets omfattning och gruppering samt val av övningsexempel.

Att över huvud taget Gabelsbergers system *kunnat* anpassas för ett språk såväl i stort som smått så olika tyskan måste förvåna, men att bearbetarna lyckligt övervunnit svårigheterna framgår bäst av att bland de finska stenograferna allmän belåtenhet med systemet tycks råda. Märkvärdigt är det i alla fall.

Det tyska språket är ju jämförelsevis rikt på konsonanter, medan däremot finskan endast har 13 konsonantljud *(p t k s h m n r l v j* samt undantagsvis *ng* och *d),* men å andra sidan, förutom de från varandra skarpt skilda korta och långa vokalerna, en mängd diftonger.

Konsonantsammansättningar förekomma endast inuti ord, och skulle något från annat språk lånat ord börja med två eller flera konsonanter, så bibehålles endast den sista av dessa. Så t. ex. har av det svenska *skruv* blivit det finska *ruuvi* o. s. v.

Till de varandra i många fall rakt motsatta krav, som de båda språken ställa på en stenografi, kommer också, att de ofta oerhört långa finska orden kräva särskilda åtgärder för att icke skriftens linjemässighet skall gå förlorad.

Å andra sidan underlättas läsningen av att de många vokalerna inom orden genom den s. k. *vokalharmonien* stå i ett visst förhållande till varandra, d. v. s. att om ett ord exempelvis börjar med *a* så följa i de andra stavelserna *a o* eller *u,* under det att om ordet börjar med *ä* så följa *ä ö* eller *y:* t. ex. *ajattelemattomuudelansa* = »genom sin tanklöshet» och *järkähtämättömyydellänsä* = »genom sin förvåning».

Alfabet.

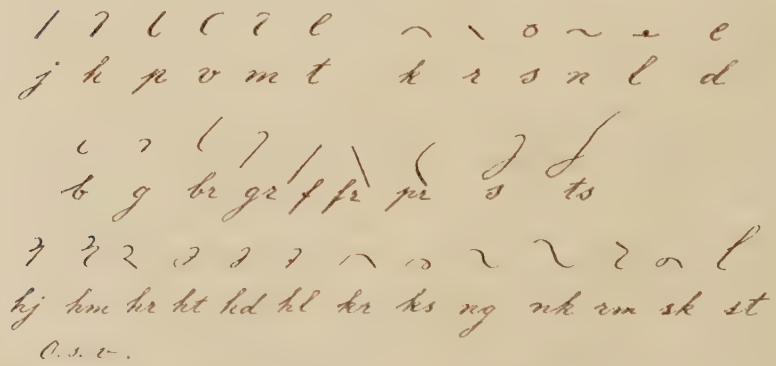

Anm. Finska *u* uttalas som svenska *o*, finska *o* som svenska å.

Allt detta har naturligtvis gjort att bearbetningen av Gabelsbergers system för *finska* språket måst bliva avsevärt avvikande från den svenska översättningen.

Skillnaden mellan de svenska och finska bearbetningarna av Gabelsbergers system ligger helt naturligt först och främst uti att alla de gabelsbergerska konsonanttecknen, som icke ha några motsvarande finska ljud, strukits eller kommit till användning för egennamn eller utländska ord, samt att nya beteckningar tillkommit för de finska långa vokalljuden. Så t. ex. användes gabelsbergerska *b*-tecknet för det i finskan ofta förekommande *p*-ljudet, Gabelsbergers *d* användes som huvudtecken för *t* och samma tecken förminskat till hälften har givits åt det mycket sällan förekommande *d*; Gabelsbergers *g* har blivit *h*, och *n* har fått ett bitecken. Gabelsbergers *f*-tecken behöves endast för utländska ord och övriga underlängder komma huvudsakligen till användning vid betecknande av ändelser och slutstavelser.

I slutet av ord utelämnas a.[1] Inuti ord betecknas *a* genom att omgivande konsonanttecken omedelbart sammanfogas, *aa* genom tryckning på *föregående* konsonant.

Om tvenne konsonanttecken på samma linje äro förbundna medelst ett något utdraget bindestreck, så symboliserar detta *e* eller på större avstånd *ee*. *Å* betecknas i en första stavelse som *e* men kan i följande stavelser utelämnas tack vare vokalharmonien.

I betecknas inuti ord medelst höjning av följande konsonanttecken; i början av ord genom höjning av *följande* konsonanttecken om detta är litet men av *föregående* konsonanttecken om det är medelstort.

Sänkning av föregående konsonanttecken ett halvt radmellanrum betecknar *u*; om sänkningen göres ett helt radmellanrum *uu*.

O och *ö* erhållas medelst mindre och större rundning på olika sätt. Vid *oo* och *öö* därjämte tryckning.

Korsning symboliserar *y* och *yy*.

Diftongerna betecknas i regel genom att resp. enkla vokaltecken utan vidare förenas med varandra, eller att det ena av dem utskrives bokstavligt och det andra symboliseras.

Jämte huvudreglerna för den symboliska vokalbeteckningen finnas flera särregler och undantag. För utländska ord finnas särskilda tecken.

De flesta konsonantförbindningar erhållas genom omedelbart

---

[1] *A* i slutet av ord har så stor frekvens, att detta enkla tillvägagångssätt anses vara det lämpligaste; och finnarna försäkra att utelämnandet av detta *a* i slutet av ord icke på något sätt försvårar läsningen.

förenande av resp. enkla tecken. Liksom i några andra gabelsbergerska översättningar antydes frånvaron av vokal mellan tvenne konsonanter genom de små tecknens höjning till mellanställning.

Av intresse är att Neovius (1876) synes ha varit den förste, som kommit på idén att använda vanliga skriftens förbindbara och linjemässiga *l* som tecken för *st* (här ett förstorat *t*-tecken), vilket i den danska bearbetningen av Gabelsbergers system upptogs vid revisionen 1907.

För slutstavelser och ändelser finnas upptagna ett 20-tal särskilda beteckningar.

Förkortningarna äro dels obligatoriska dels frivilliga. I båda fallen erhållas desamma genom:

1. Att endast delar av stammar eller ändelser utskrivas. 2. Att stammar eller ändelser helt uteslutas. 3. Att hela ord utelämnas.

Ordförkortningarna kunna även erhållas genom att utan hänsyn till den språkliga bildningen orddelar i början, i slutet eller i mitten utelämnas, varvid s. k. klangförkortningar kunna komma till användning.

Oaktat de många långa orden förekomma ej sällan sammanskrivningar av flera ord.

Sammanhängande text.

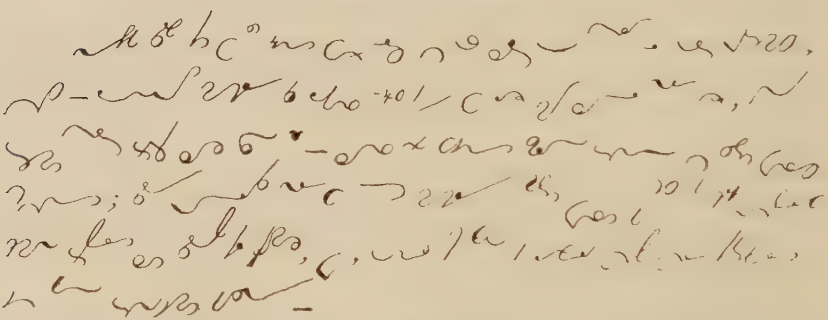

Reproduktion efter nyckeln till Neovius-Nevanlinnas lärobok, 9. upplagan 1927. Sid. 25.

Överföring.

Näyttipä siltä tämän vuosisadan neljännen vuosikymmenen alussa, kuin olisi suomalaisuus myös kirjallisellakin alalla ollut riutumassa, kuolemassa. Lönnrotin Mehiläinen sai loppunsa 1840 ja seuraavana vuonna lakkasivat muutkin suomenkieliset sanomalehdet kaikki, ainoat uudemman kirjallisuuden yritykset suomeksi siihen aikaan. O. s. v.

Inverkande på det finska systemets förkortningslära är förhållandet, att språket nästan helt och hållet saknar förstavelser, vilkas särskilda beteckningar i andra språk avsevärt *underlätta* bildandet av goda förkortningar.

Å andra sidan verka flera andra av finska språkets egenheter i motsatt riktning.

Ett ytligt genomgående (med hjälp av tolk) av en av de *finska* läroböckerna har varit tillräckligt för att man skall våga framföra åsikten, att den finska bearbetningen av Gabelsbergers stenografi, ehuru utförd med största noggrannhet och skicklighet, dock är avsevärt svårlärdare än någon av de andra skandinaviska översättningarna av detta system.

Att finnarna i alla fall äro belåtna, torde väl ha sin förklaring i deras medfödda egenskap att hålla fast vid vad de en gång funnit vara bra.

RICHTER.
1894.

I universitetsbiblioteket i Helsingfors finnas tvenne av pastor F. E. *Richter* autograferade undervisningsblad i Gabelsbergers stenografi, det ena av 1894 för svenska språket, det andra av 1897 för finska språket, och här finner man ett målmedvetet försök att så mycket som möjligt få samma beteckningar för båda språken. De båda alfabeten äro också fullt överensstämmande med varandra.

Endast den svenska formen synes ha kommit till någon användning. Densamma offentliggjordes nämligen i nya upplagor 1896 och 1899 i häften på 10 autograferade sidor med tryckt omslag under titeln, »*Lärobok i förenklad Gabelsbergers stenografi*». Båda dessa upplagor utgåvos i Helsingfors, men i Tammerfors synes detta system ha vunnit sina flesta anhängare. Det kallades också Tammerfors-systemet, och i upplagan av 1899 står på titelbladet »*Tammerforsföreningens system*».

I det ursprungliga undervisningsbladet har *g* fått det gabelsbergerska *sp*-tecknet stående på linjen och *h* det gabelsbergerska *g* förstorat, varjämte flera tecken äro till sina storlekar avvikande från det gabelsbergerska alfabetet. Sedermera närmar sig emellertid Richter allt mera Swans och Fabritius' bearbetningar, och alfabetet av 1899 avviker från dessa endast i fråga om tecknet för *f*, som är lika med det gabelsbergerska *p* med en liten ögla upptill, samt i att Fabritius' *fj* blivit *tj* och dennes *tj* blivit *z*.

Nu hör man icke alls talas om Richters system, och något inflytande på den stenografiska konstens utveckling i Finland har detta försök att erhålla en förenklad bearbetning av Gabelsbergers stenografi icke haft.

MELIN.
1892.

Från Sverige hittade redan på 1890-talet en och annan melinsk lärobok vägen till Finland, och systemet började vinna en del anhängare särskilt inom akademiska kretsar. Bland de första melinarna voro medicine kand. Nils Wulf, fil. kand. J. W. Blyh, samt försäkringsdirektören W. G. Gustafsson. År 1895 bildade Gustafsson och Blyh en melinsk stenografförening i Helsingfors, som målmedvetet arbetade på att få systemet infört inom handelsvärlden.

Förhållandet att i Finlands riksdag endast Gabelsbergers system får användas, gjorde det naturligtvis i viss mån svårare för Melins stenografi att vinna terräng även utanför riksdagen, men i ännu högre grad menligt inverkade förhållandet, att systemet icke blivit överfört till *finska* språket. Alla de affärsfirmor, vilka förde sin korrespondens på såväl finska som svenska föredrogo naturligtvis Gabelsbergers system, som var bearbetat för båda språken. Endast i större firmor som hade flera stenografer, eller i mindre sådana, som huvudsakligen hade svenska förbindelser, kunde melinska stenografer hoppas på att få anställning. Under senare år har också läget härvidlag än ytterligare försämrats i och med det nationella finska språkets allt större och större vinnande av terräng på det svenska språkets bekostnad.

I den särskilt svenska staden Åbo äro förhållandena gynnsammare för Melins system. Sedan länge tillbaka ha där bland andra akademisekreteraren magister Svante Dahlström och redaktören Axel Danielsson samt fröken Estrid Nordensvan gjort sitt bästa för att sprida systemet. År 1925 bildades därstädes »Svenska bildningsvänners stenografklubb», vilken anordnar både nybörjarkurser och övningsskrivningar.

Trots de ogynnsamma förhållandena finnas dock här och var även inom andra delar av landet melinska stenografer, och särskilt ha flera pressens män i ord och handling visat sitt intresse för att få ett lättare stenografiskt system än Gabelsbergers allmänt infört; men så länge Melins system icke är översatt till finskan *måste* ju var och en som är tvungen att stenografera på båda språken lära

sig det gabelsbergerska systemet, som dessutom genom sin monopolställning inom riksdagen åtnjuter stort förtroende.

Flera gånger har en översättning av Melins system till finskan varit planerad, men ännu så länge utan resultat, väl mest beroende på svårigheten att på ett tillfredsställande sätt kunna lösa uppgiften att för den stora mängden av finska vokal- och diftongljud finna behövligt antal beteckningar.

*

Efter Ålandsfrågans avgörande i Genève konstituerades Ålands landsting 1922 som en laglig institution; och som stenograf anställdes redaktör Danielsson från Åbo. Efter ett år måste denne dock på grund av andra göromål lämna befattningen, och ersattes med konsulenten Walfrid Eriksson — även han melinare — vilken allt fortfarande bekläder den ganska krävande platsen som det lilla Ålands ende lansdtingsstenograf.

ÖVRIGA EUROPEISKA LÄNDER.

DE BALTISKA STATERNA.

I de tre baltiska republikerna är åkerbruket den förnämsta näringen, och före det ryska rikets sönderfallande kom stenografien endast till användning på hamnstädernas affärskontor, och mest för tyska språket.

I och med det nyfödda intresset för de nationella språken efter det stora kriget ha emellertid förhållandena härvidlag förändrats.

Redan under ryska tiden hade Johann *Kurrik* offentliggjort en översättning av Gabelsbergers system till *estniska*, men först sedan den fria estniska staten grundats 1918, blev det någon nämnvärd efterfrågan på stenografiska läroböcker, och då sågo även flera bearbetningar av system Stolze-Schrey dagen (Wanda Schröder 1918, Alfred Kivikink[1] 1921 samt Meta Kotkas 1922).

Stenograferna i estniska folkförsamlingen använda Kivikinks stolze-schreyska system.

Även i *Lettland* talades före kriget av alla dem som överhuvud taget »skrevo», antingen tyska eller ryska, och för en lettisk stenografi fanns ingen marknad.

Ett första försök i den vägen av R. A. Knoke i Petersburg, som 1898 översatte Arends' tyska system till lettiska, blev utan betydelse, och likaså en översättning av Stolze-Schreys system av Alb. Lang 1903. Mera framgång hade Janis *Roze*, vilken 1907 offentliggjorde ett system, som i viss mån påminner om det tyska systemet Henseler,[2] men som dock måste betraktas som ett fullt självständigt lettiskt originalsystem. Av läroboken kom 9. upplagan ut 1927, och systemet har, ej minst tack vare *Teodor Rozes* (uppfinnarens son) energiska och framgångsrika arbete, fått en

[1] Kivikink var till yrket hårfrisör.

[2] Vokaltecknen förekomma i bestämda längder, under det att liksom hos Henseler de tänjbara konsonanttecknen kunna efter behov förstoras eller förminskas.

sådan spridning, att det nu torde kunna betraktas som lettiskt enhetssystem. Systemet fyller även det krav, som måste ställas på en lettisk stenografi, nämligen att vara användbart icke blott för lettiskan utan även för tyska och ryska.[1]

Rozes framgångar ha emellertid ej hindrat att ytterligare översättningar av utländska system sett dagen. Så har system Stolze-Schrey bearbetats för lettiskan av amanuensen i utrikesedpartementet Emma Gaber 1922,[2] och av Margareta Kilz 1923 (ny bearbetning av Lilly Purén 1927); system Roller av Fritz Janson 1919 samt det ryska systemet Terné-Duployé av fröken Dukelskajas 1920. Anmärkningsvärt är de lettiska damernas aktiva ingripande i stenografiens utveckling.

Under de gamla livländska lantdagarna fördes förhandlingarna på tyska och upptogos ända sedan 1870-talet med hjälp av inkallade tyska kammarstenografer. Under bolsjevikernas herravälde i början av 1919, när den lettiska folkförsamligen — då kallad »folkrådet» — flytt till Libau, upptogos förhandlingarna stenografiskt av tvenne av rådets egna medlemmar, ovannämnda systemöversättare Janson (Roller) och Gaber (Stolze-Schrey), men sedan Riga befriats, och — som den sedan kallades — »riksdagen» återvände till huvudstaden, och de båda ledamöterna ej vidare ansågo sig kunna arbeta som stenografer, anställdes först tre anhängare av system Roze samt senare (1920) under Janis Rozes egen ledning en stenografbyrå, bestående av jämte Roze en ställföreträdare, 7 stenografer och 3 hjälpstenografer. De 7 stenograferna tjänstgöra vid protokollet endast 3 minuter per gång, och en i sänder. När Roze 1924 blev föreståndare för det »Stenografiska institutet» och lektor i stenografi vid Rigas universitet övertog hans förutvarande ställföreträdare Karklinsch ledningen av riksdagens stenografbyrå.[3]

I *Litauen* är Stolze-Schreys system nästan allenahärskande i en av Erhard Jansen på uppdrag av regeringen verkställd översättning. Denna offentliggjordes 1920 i undervisningsministeriets officiella tidskrift och kom ut i en lärobok 1924. Sedan 1920 användes detta system i litauiska riksdagen, och blev 1921 obligatoriskt läroämne i statsunderstödda handelsskolor. Sedan 1925 anordnas särskilda kurser på statens bekostnad för en del såväl högre som lägre tjänstemän.

En bearbetning av Rozes system för litauiska språket har 1928 utgivits av Teodor Roze.

[1] För ryska och tyska (liksom för litauiska) ha dock särskilda bearbetningar utgivits.
[2] Fröken Gaber hade redan 1920 börjat undervisa efter sin ganska självständiga bearbetning.
[3] Efter van Daacke i »*Stenographische Praxis*» 1924. Sid. 114.

POLEN.

Under tiden före den återvunna enheten kan man knappast tala om någon *polsk* stenografi. Visserligen hade engelsk-franska system redan på 1830 och 1840-talen överförts till polska och likaså Gabelsbergers system (Heger), men endast rena amatörer lärde sig konsten.

Större betydelse fingo *Polinskis* bearbetning av Gabelsbergers system (1861), som under påverkan av den tjeckiska översättningen avsevärt förbättrades 1868, och som kom till användning inom galiziska lantdagen,[1] samt *Guminskis* bearbetning av Stolzes system (1900), som fick en del anhängare i Posen och ryska Polen och som nu nästan uteslutande användes i nya Polens och Oberschlesiens folkförsamlingar.

För de båda kamrarna i den nu varande polska riksdagen finnes en gemensam stenografbyrå bestående av 16—18 medlemmar under ledning av Wanda Suchecka. Av stenograferna voro 1927 5 (4 damer) revisorer och 10 (7 damer) protokollförande stenografer, vilka arbetade parvis under två minuter per gång. Med undantag av en revisor använde samtliga system Stolze-Guminski.

I stort sett är emellertid system Gabelsberger-Polinski om man bortser från riksdagen och Warschau ännu det över hela landet mest spridda systemet (omkring 120 handelsskolor), under det att system Stolze-Guminski jämte sin starka ställning inom riksdagen även torde kunna göra anspråk på att vara det mest spridda inom Warschaus skolor.

År 1919 offentliggjorde fru *Balczynska* (Bartoszewicz) en bearbetning för polska efter utkastet A till tyskt enhetssystem (Stolze-Schrey), vilken utkommit i 5 upplagor och redan fått en avsevärd spridning i Posen och särskilt i Oberschlesien.

TJECKOSLOVAKIEN.

Professor *Heger* i Wien, född i Böhmen, hade 1844 överfört Gabelsbergers system till tjeckiska samt 1849 offentliggjort en kortfattad lärobok i stenografi (i ett och samma häfte) för de slaviska

[1] Närmast före det stora kriget voro förhållandena i den galiziska lantdagen föga gynnsamma för stenograferna. De ruthenska medlemmarna sökte ej sällan omöjliggöra besluts fattande genom bråk och oväsen av olika slag. I stor utsträckning användes därvid blåsinstrument så skrällande att talarna långa stunder måste bokstavligen tala i örat på stenografen under det att kammarens ledamöter i övrigt, som ingenting kunde höra, fingo nöja sig med att läsa resp. anföranden i det senare utkommande stenografiska referatet. (Stanislav Homme i »*Korrespondenzblatt*» 1912. Sid. 85.)

huvudspråken. En senare utarbetad lärobok för endast tjeckiska kom aldrig att utgivas, beroende på att litografen behöll manuskriptet som pant, då Heger 1854 avlidit utan att ha hunnit betala tryckningen.[1] Den hegerska översättningen anses i allt för ringa grad vara anpassad efter det tjeckiska språkets egenheter och fick ringa inflytande på den böhmiska stenografiens utveckling. Däremot kom hegerska tecknet för *ř* (vanliga skriftens *l*) att av Gabelsberger själv kort före hans död upptagas för *tsch* i det *tyska* systemet (för *sk* i svenska systemet).

Jordmånen i det gamla Böhmen var ej gynnsam för en tjeckisk stenografi. Tyskan var de bildade klassernas språk och först sedan den österrikiska regeringens absolutism genom kriget 1859 försvagats, och Böhmen genom den nya författningen av 1861 återfått sin lantdag, började de nationellt språkliga strävandena framträda. Då började också kravet på en nationell stenografi på allvar göra sig gällande.

Efter en resultatlös pristävlan (där Zeibig i Dresden var en bland de tävlande) tillsatte gabelsbergerska stenografföreningen i Prag, som omfattade såväl tyskar som tjecker, en kommitté, som gjorde en ny tjeckisk bearbetning av Gabelsbergers system, vilken 1863 offentliggjordes under benämningen »*Těsnopis český*». Här hade man visserligen utnyttjat erfarenheterna från Hegers bearbetning, men på ett helt annat sätt tagit hänsyn till tjeckiska språkets egenheter och därför också vidtagit flera omkastningar i teckenfördelningen. Så hade *g* och *p*-tecknen fått byta plats, därför att *p* har mycket större frekvens i tjeckiskan (13 förstavelser börja med *p*, under det att *g* huvudsakligen förekommer i utländska ord) *t*-tecknet gjordes oberoende av ställningen till skrivlinjen (en första föregångare till Schreys s. k. *Mutabeln*); den symboliska vokalbeteckningen flyttades i vissa fall till *föregående* konsonant, varjämte den tjeckiska halvvokalen *j* före konsonant och i slutet av ord (liksom i flera skandinaviska bearbetningar) fick originalsystemets tecken för *ei*.[2]

Denna form av Gabelsbergers system blev efter upprepade mindre ändringar härskande snabbskrift inom det tjeckiska språkområdet i både Böhmen och Mähren ända till 1921 samt dessutom förebild för de flesta andra bearbetningar av Gabelsbergers system för slaviska språk.

Fullt belåtna med sin »*Těsnopis český*» voro mellertid tjeckerna

[1] Detta manuskript utlöstes sedermera av tjeckiska stenografföreningen i Prag och förvaras ännu som en stor raritet i dess bibliotek.

[2] Dowerg »*Entwicklungsgeschichte des Gabelsbergerschen Systems*». Wolfenbüttel 1915. Sid. 363.

inte, och redan vid den böhmiska andra allmänna stenografkongressen i Brünn 1888 uttalades enstämmigt den uppfattningen, att de slaviska språkens säregna karaktär gjorde att man icke i längden kunde nöja sig med bearbetningar av främmande system — hur väl än sådana voro utförda — utan behövde ett tjeckiskt eller gemensamt slaviskt system. Särskilt framhölls hurusom i de slaviska språken dels genom den s. k. »joteringen» en hel ny klass svaga ljud tillkommo,[1] dels antalet konsonantförbindningar är mycket större än i andra språk. Vid kongressen i Prag 1891 valdes ett stenograf-vetenskapligt utskott som bland annat skulle granska samtliga inkomna förslag till en nationell stenografi. Förslag av Krondl (som verkställt omfattande frekvensundersökningar för de slaviska språken), Holas och Dürich blevo 1901 godkända som grundlag för det vidare arbetet.[2]

Ett utkast av en framstående byggnadsingenjör *Mikulik* (1909) vann emellertid större sympatier, och efter en grundlig omarbetning, som utfördes tillsammans med ovannämnda kommittés ordförande rektor *Herout*, tilldelades detta system, under namnet »System *Herout-Mikulik*» första priset i en tävlan, som tjeckoslovakiska regeringen 1920 utlyst för bästa nationella snabbskrift.

I juli 1921 blev också detta system av regeringen erkänt som tjeckoslovakiskt enhetssystem samt infört som läroämne i de tjeckiskspråkiga skolor, där förut bearbetningar av Gabelsbergers system varit använda. I samband härmed inrättades en statlig överstyrelse för stenografien, samt en fackskola för utbildande av kammar- och kanslistenografer.

Tyskarna inom Tjeckoslovakien anslöto sig naturligtvis icke till detta tjeckiska system utan behöllo Gabelsbergers, och sammanslöto sig i december 1925 till ett förbund: *Der Deutsche Stenographenbund Gabelsberger in der Tschechoslowakischen Republik*, samt fattade beslutet att ej heller övergå till det nya tyska enhetssystemet utan förbli det gamla gabelsbergerska systemet trogna.

*

När förhandlingarna inom den *böhmiska* lantdagen efter den nya författningens införande 1861 skulle stenografiskt upptagas, överlämnades detta åt gabelsbergerska stenografföreningen i Prag, som

[1] Medan i germanska och romanska språk *p t* etc. äro starka ljud men *b d* etc. svaga ljud, så kunna i de slaviska språken dessa såväl starka som svaga ljud på ett *annat* sätt försvagas genom inskjutande av ett svagt *j*-ljud, varvid i vissa fall de ursprungliga ljuden avsevärt förändras.

[2] Dürich. »*Archiv für Stenographie*». 1888. Sid. 201 o. f., 1891. Sid. 165 o. f. Zeibig »*Korrespondenzblatt*» 1892. Sid. 6.

då omfattade både tyska och tjeckiska stenografer; men sedan redan året därpå de tyska stenograferna utgått ur föreningen och bildat en ny sådan, fingo de båda föreningarna vartannat år uppdraget att handha den stenografiska tjänsten inom lantdagen med skyldighet att från konkurrerande förening »låna» stenografer för det andra språket.[1] Allt eftersom den nationella rörelsen vann allt mera terräng övergick emellertid ledningen av det hela (inberäknat en mindre grupp *tyska* stenografer) till den tjeckiska föreningen.

Även i *mähriska* lantdagen ombesörjde den tjeckiska Prager-föreningen stenograferingen, medan behövligt antal tyska stenografer togos från Wien.

Under revolutionsåren 1918—1920 svarade också den tjeckiska Prager-föreningen för den stenografiska tjänsten inom nationalförsamlingens enda och enspråkiga kammare, men i den nyvalda tjeckoslovakiska nationalförsamlingen med sina två kamrar och många språk organiserades 1921 under en gemensam chef och gemensamt för båda kamrarna såväl den stenografiska tjänsten som en parlamentarisk pressbyrå. Chefen (Direktor) tog själv den direkta ledningen av pressbyrån under det att hans ställföreträdare fick stenografbyrån på sin lott. I pressbyrån tjänstgöra en sekreterare, 3 tjeckiska och 2 tyska redaktörer jämte 3 skrivbiträden.

Stenografbyrån består, förutom av föreståndaren av 4 tjeckiska och 2 tyska reviderande stenografer; 12 tjeckiska,[2] 6 tyska, en eller 2 magyariska, en eller 2 ryska (rutheniska) stenografer samt vid behov en polsk och dessutom 2 icke stenografikunniga tjänstemän samt 6 tjeckiska och 3 tyska maskinskriverskor.

Icke blott förhandlingarna i själva kamrarna upptagas, utan även i budgets- och utrikesutskotten (i viktigare frågor även i andra utskott).

I en särskild översättningsbyrå överföras samtliga tyska, ryska, rutheniska och magyariska anföranden till tjeckiska.

Stenograferna skriva en i sänder med ombyte för de tjeckiska var 5. minut, för de tyska var 10. minut. Då stenografen lämnar kammaren finner han en honom för dagen tilldelad maskinskriverska beredd att upptaga det omedelbart dikterade stenogrammet, varvid han till hjälp och kontroll använder sig av resp. revisors

[1] 1893 var ett stormigt år i böhmiska lantdagen, nästan lika stormigt som »rövarsynoden» i Efesos, år 449, där stenograferna lära aktivt ha ingripit i förhandlingarna genom att slå sönder vaxtavlorna för motpartens snabbskrivare (Del. I. Sid. 31). Vid ett tillfälle lära ungtjeckerna ha ställt till ett förfärligt väsen och gått så långt, att de slungat valurnor och bläckhorn på stenograferna och slitit sönder deras manuskript för att hindra talarnes anföranden att komma in i protokollet.

[2] De tjeckiska stenograferna kunna utan svårighet upptaga anföranden på den slovakiska dialekten.

stenogram. Tre maskinskrivna kopior förfärdigas, varav en som reserv för kansliet *samt en för resp. talare.* Talarna anhålla dock ofta att få flera exemplar för att kunna in extenso offentliggöra sina anföranden i hemortens tidningar, vilket också om möjligt brukar beviljas.[1]

Samtliga stenografer, på alla de olika språken, använde sig 1925 av Gabelsbergers system. Först under de allra sista åren ha debattstenografer hunnit utbildas i det nya nationella systemet Herout-Mikulik, och fylla nu inträffade vakanser.

UNGERN.

Stefan *Gáti*, en katolsk präst, offentliggjorde 1820 (i sitt 72. levnadsår)[2] en förkortad skrift, där konsonanterna betecknades medelst förenklade vanliga skriftens bokstäver och vokalerna symboliskt genom tryckning, korsning, rundning (utböjning) eller olika tillsatser.[3]

Detta system kan således betraktas som en slags föregångare till den kursiva stenografien, men den första verkliga stenografi,[4] som fann sin väg till Ungern var *Danzers* (sid. 39) latinska översättning (1802) av Taylors system, som från och med 1832 användes i lantdagarna (från och med 1840 i »magnaternas hus»), där vid denna tid latinet var förhandlingsspråk.

År 1821 gav Emerich *Kovács* ut en lärobok i ungersk stenografi, men detta försök att via Danzers översättning av Taylors system anpassa detsamma för magyariska språket fick föga inflytande på den stenografiska konstens utveckling i Ungern. Av större betydelse blev Karl Hajniks verksamhet som praktiker.

Hajnik (1806—1866) kände i grund och botten både Danzers tyska och latinska översättningar av Taylors system, och det var han, som med hjälp av elever upptog förhandlingarna (på latin) inom Ungerns folkförsamlingar.

Så småningom blev dock önskan att få ungerskan som förhandlingsspråk allt mera framträdande, och 1832 hade grevarna Károlyi och Andrássy utfäst ett pris på 100 dukater för en lärobok i ungersk stenografi. Intresset för en sådan synes dock ej ha varit stort,

[1] Langhammer. »*Stenogr. Praxis*» 1925/26. Sid. 20.

[2] Redan omkring 1770 hade han sin skrift färdig i en första form och använde densamma för att upptaga predikningar.

[3] Max Gondos i »*Archiv für Stenographie*», 1902, sid. 57 (72).

[4] De tvenne vid siebenbürgenska hovet anställda »skrivare», som i mitten av 1600-talet upptagit biskop Tophäus' predikningar, torde väl få antagas ha använt endast vanlig skrift.

då ingen annan tävlande anmälde sig än Martin Borsos, som inlämnade en ny översättning av system Taylor-Danzer, ännu mindre självständig än Kovács', och vilken ej lämnat några som helst spår efter sig.

År 1847 fattade emellertid riksdagen definitivt beslut, att ungerskan skulle vara förhandlingsspråk, och Hajnik sändes till München för att närmare lära känna Gabelsbergers system och de stenografiska förhållandena därstädes.

Själv förblev Hajnik dock till sin död taylorian och fortsatte att så länge det var möjligt fylla inträffade vakanser i stenografbyrån med sina elever.

Under tiden hade flera nya läroböcker i Taylors system offentliggjorts samt även bearbetningar av Nowaks system av Lukács och Gyurits;[1] men i och med 1863, då Adolf *Fenyvessy* (1837—1920) och Ivan *Markovits*[2] (1838—1893) kommo med sina resp. översättningar av systemen Stolze och Gabelsberger, försvunno snart såväl dessa taylorska bearbetningar som alla andra konkurrerande system.

När Hajnik 1865 skulle organisera stenograftjänsten vid riksdagen i Budapest kunde han bland dem som ifrågakommo för anställning vid den stenografiska byrån endast finna en eller två taylorianer.[3] Han ansåg sig dock med 32 tjänsteår bakom sig som ledare av stenografbyrån så säker på att få stå kvar som sådan, att han förhandlade med Fenyvessy och Markovits och förklarade sig beredd att anställa 3 eller 4 stolzeaner och 6 eller 8 gabelsbergare. Men Fenyvessy kom själv med ett anbud till regeringen om övertagande av stenograftjänsten och erbjöd sig »*die Arbeit besser, mit voller Garantie und dabei auch billiger zu besorgen*» samt fick också tillsammans med en annan stolzean Kónyi (förut »Kohn») ledningen, vilket mycket grämde den redan då sjuke Hajnik.[4]

Fenyvessy var konservativ och ville ogärna vara med om några

---

[1] Ett försök av Gászner 1861 att åstadkomma en för ungerska språket lämpad sammansmältning av systemen Gabelsberger och Stolze var utfört med stor omsorg (bl. a. frekvensberäkningar omfattande 441,100 *bokstäver*) men ansågs misslyckat och fick intet inflytande på utvecklingen.

[2] Markovits var en av Gabelsbergers allra mest hängivna beundrare. Faulmann säger vid ett tillfälle om honom (Elsinger. *Faulmanns Leben und seine Werke.* Wien 1909. Sid. 27): »Han svärmar för stenografien och håller mästaren så högt, att när han uttalar ordet Gabelsberger, lägger han tonvikten på alla stavelser och blickar som förklarad mot himmeln (d. v. s. taket), där han med sina andliga ögon ser den förevigade. Han talar gärna om stenografien, men alltid med patos, och många studenter ha gått in i hans föreläsningssal i tro att han föredrog ett shakespearskt drama. När han redogör för Gabelsbergers beteckningar för *o* och *ö* lägger han huvudet på sned som en olycklig älskare, och när han läser upp vissa övningsexempel klingar det, som om det varit någon av Heines kärleksdikter.»

[3] Max Gondos i »*Archiv für Stenographie*», 1902, sid. 84.

[4] Max Gondos i »*Archiv für Stenographie*», 1908, sid. 268.

ändringar i sin stolzeska bearbetning, under det att Markovits, som ju ivrigt arbetat för det gabelsbergerska systemets utveckling till större enkelhet och regelbundenhet (sid. 88), även flera gånger genomförde förbättringar och förenklingar i sin bearbetning (grundligast 1867).

Konkurrensen mellan dessa båda system visade sig snart utfalla till förmån för Markovits, under det att Fenyvessys system inom kort skulle i system Alexander *Nagy* — ett försök att, utgående från Gabelsbergers alfabet men med borttagande av de av ställningen till skrivlinjen beroende *f*- och *p*-tecknen, införa bokstavlig vokalbeteckning — finna en ej alldeles ofarlig medtävlare om andra platsen.

Ett avsevärt inflytande på den markovitsska debattskriften hade den inom internationella stenografkretsar högt aktade, mångårige ledaren av ungerska riksdagens stenografbyrå, Heinrich *Fabro* (död 1924) genom införandet (1904) av en ny förkortningsmetod, den s. k. »*fabroismen*», bestående i ett utnyttjande i största utsträckning av den stora betydelse som betonade vokaler (diftonger) i första stavelsen ha för läsningen av ungerska ord.

Redan Markovits hade försökt få till stånd en sammanjämkning mellan sitt eget och Fenyvessys system, men förgäves; och ej bättre gick det Dengl med ett gabelsbergerskt »reformsystem», där liksom hos Nagy »variablerna» voro borttagna och vokalbeteckningen förenklad.

Bättre lycka hade Béla *Radnai* (född 1891), som 1912 offentliggjorde ett nytt förenklat system, som dessutom skulle vara en sammanjämkning av systemen Markovits, Fenyvessy och Nagy. Markovits anhängare vann han genom att behålla de flesta av Gabelsbergers konsonanttecken samt Fabros förkortningsmetod, och flera av Nagys anhängare genom upptagande av dennes bokstavliga vokalstreck. Om Stolze påminde systemet däremot allt för litet för att Fenyvessys anhängare skulle kunna tillfredsställas.

År 1911 hade undervisningsministern tillsatt en kommission, bestående av representanter för de olika systemen, och som skulle upptaga frågan om åstadkommandet av en ungersk enhetsstenografi, men till något resultat kom man icke, och så bröt det stora kriget ut.

Efter statsvälvningen 1918 tillsatte stenografföreningarna själva en intersystemal kommitté för att utarbeta ett enhetssystem med bokstavlig vokalbeteckning.

Kommitterade enade sig 1919 om en bearbetning av Radnais system, vilken denne efter en del ändringar offentliggjorde under

benämningen »*Förenklad stenografi efter Nagys grundsatser*», som senare ändrades till »*Reformsystem Nagy-Radnai*». År 1924 upptogs detta system bland de 4 andra som voro tillåtna vid undervisning i skolorna, och samma år fingo tvenne anhängare av detta system anställning vid nationalförsamlingens stenografbyrå.

Införandet av ett enhetssystem i Tyskland satte fart i de ungerska enhetssträvandena. Regeringen tillsatte ett nytt större utskott på 15 ledamöter (3 från vardera systemet), men överlämnade, då dessa ej kunde ena sig, hela frågan 1926 till avdelningschefen i undervisningsministeriet Dr Ernest *Traeger,* vilken också utnämndes till »regeringskommissarie för stenografiangelägenheter».

Traeger hade från början klart för sig att det icke borde gälla utarbetandet av ett nytt system, utan att söka utreda *vilket* av de 5 gängse systemen, som visat sig praktiskt användbara, som var det bästa. Han insåg också omöjligheten av att med våld driva in en enhetsstenografi och gick därför ut ifrån, att anhängare av andra system skulle kunna leva vid sidan av enhetssystemet och deltaga i alla officiella provskrivningar.

Tack vare Traegers kloka och koncilianta uppträdande lyckades det också att i november 1926 förmå representanterna för de olika systemen — anhängarna av Stolze-Fenyvessy dock liksom på sin tid biskop Brask med ett underförstått »härtill är jag nödd och tvungen» — att med stor majoritet ena sig om Radnais eget förbättrade system, vilket också efter en del mindre ändringar enligt ett regeringsbeslut av 1927 infördes som obligatoriskt vid de skolor där stenografi förut varit upptaget på läroplanen.

Ett föredrag över det ungerska enhetssystemet som Dr Traeger höll vid 15. internationella stenografkongressen i Budapest 1928 avslutar han med följande ord: »*Ich möchte noch einmal betonen, dass wir, obschon wir die Einheitskurzschrift amtlich eingeführt haben, nicht den Standpunkt vertreten, dass nun die übrigen Systeme verdrängt werden sollen. Wir sind der Meinung, dass eine so weittragende Verordnung wie die Einführung einer Einheitskurzschrift nicht mit Gewalt durchgeführt werden kann. Die Verordnung einer Regierung ist umsonst, wenn nicht die Einheitskurzschrift selbst durch ihre Gute und durch den Nachweis ihrer Leistungsfähigkeit in den Massen des Volkes Wurzel fasst.*»

Stenografbyrån inom ungerska parlamentet består av en chef, en vice chef, 5 reviderande stenografer och 13 stenografer. Stenograferna skriva en i sänder 5 minuter per gång, och ha maskinskriverskor till sitt förfogande vid utskrivandet. De reviderande stenograferna ombytas varje halvtimma. Talarna ha rättighet att

gå igenom sina anföranden *tillsammans med* vederbörande revisorer och stenografer, samt dessutom en andra gång när korrekturet finnes tillgängligt hos stenografbyråns chef.

Vid provet före antagandet dikteras under 7 minuter med en hastighet av 250—350 stavelser per minut. Om aspiranterna sedan, under en kortare försökstid visa sig olämpliga kunna de entledigas.

SCHWEIZ.

Den stenografiska konstens utveckling i det *tysktalande Schweiz* har hela tiden stått i intimaste samband med densamma i Tyskland.

Billharz torde varit bekant för en äldre generation av såväl schweiziska som tyska stenografer, därför att hans namn så ofta nämnts tillsammans med Stolzes; men bortsett från enstaka elever i Zürich vann hans positionsstenografi icke några anhängare.

Däremot lyckades läraren i matematik vid lyceet i Luzern, *Ineichen,* väcka något större intresse för sin 1831 offentliggjorda bearbetning av Horstigs »geometriska» system, och anhängare därav lära ha funnits ända in på 1900-talet.

Någon nämnvärd fart tog den stenografiska rörelsen i Schweiz först sedan 1855—56 Däniker och Nauck började undervisa i Stolzes system. Visserligen gjordes senare propaganda för såväl Gabelsberger (Zukertort 1876) som för Arends (vilken själv 1862 under någon tid verkade för sitt system i Zürich), Faulmann, Schrey och senare även för det tyska systemet *Palm*; men stolzeanerna behöllo utan svårighet det försprång de fått, och ända intill våra dagar sammanfaller stenografiens historia i tysktalande Schweiz med stolzeska systemets historia därstädes, vilken i sin tur på det intimaste sammanhänger med den stolzeska stenografiens historia i Tyskland.

När de tyska stolzeanerna beslöto sig för revisioner av systemet 1872 och 1888 följde schweizarna med, likaså när i Tyskland stolzeaner och schreyaner sammanslöto sig till system Stolze-Schrey, och ej heller ha de schweiziska stolze-schreyanerna ansett sig ha någon som helst anledning att övergå till det tyska enhetssystemet.

De schweiziska schreyanerna hade, tack vare den i Basel bosatte professor Socin, som ju var en av Schreys medarbetare, vunnit avsevärda framgångar, varför också denna förstärkning av stolze-

anerna betydde att system Stolze-Schrey sedan dess kunnat betraktas som enhetssystem i det tysktalande Schweiz.

*

Till det *fransktalande* Schweiz överfördes Duployés system 1876 (med början i Lausanne) genom Maillard, som snart fick energiska efterföljare i Rouiller och Moriaud samt i Louis Mogeon, vilken senare skulle bli de schweiziska duployéanernas mest framskjutna personlighet, och dessutom genom flera intressanta skrifter och uppsatser göra sig känd och aktad inom den stenografiska världen även utanför Schweiz.

Till en början blev det emellertid Rouiller, som tog ledningen i egenskap av ordförande i »*l'Union sténographique suisse*» samt grundare och utgivare av förbundets organ »*l'Avenir stenographique*», men det dröjde ej länge förrän något inträffade som helt och hållet förändrade det stenografiska läget i Schweiz.

Rouiller gjorde 1875 en framställning till Duployé att få ge ut en ny lärobok i systemet, avsedd för hans egna elever, vilket dock Duployé icke ansåg sig kunna bifalla, stödjande sig på att enligt internationella bestämmelser gällande mellan Frankrike och Schweiz den litterära äganderätten varade ända till 30 år efter en författades död. Det hjälpte ej att Rouiller 1886 rent av hotade med att om han ej fick ett gynnsamt svar före nästa förbundsmöte, »*introduire un autre système*».[1]

Av denna hotelse blev också allvar.

Rouiller fick med sig en hel del duployéaner[2] och från och med juninumret 1887 framträdde det förutvarande duployéska organet »*l'Avenir*» skrivet i system Aimé Paris (Del I, sid. 371) — och de schweiziska fransktalande stenograferna voro därmed delade i två läger.

Att kampen mellan de båda systemen skulle föras med stor skärpa var den naturliga följden av det sätt på vilket splittringen uppstått, och försök av Mogeon, att åtminstone få till stånd ett samarbete utåt, ha varit förgäves.

För Duployé verkar »*la Federation sténographique de la Suisse romande*» med »*Signal sténographique*» (Mogeon) som organ, och för Aimé Paris »*l'Union sténographique suisse*» med »*l'Echo sténographique*» (sedan »*l'Avenir*» 1894 upphört) som organ.

Ännu fortsätter kampen mellan de båda systemen ehuru med avgjord överlägsenhet för duployéanerna.

---

[1] Mogeon. »*Histoire de la Sténographie dans la Suisse romande*». Lausanne 1913, sid. 15.

[2] Som vapen mot den duployéska läroboken framdrogs bland annat, att Duployé genom valet av övningstext gjort propaganda för den katolska religionen.

Detta gäller såväl bland yrkesstenograferna som inom handelsvärlden.

*

I schweiziska folkförsamlingens *(Chambres fédérales)* stenografbyrå finnas förutom föreståndaren 6 tyska (Stolze-Schrey) och 6 franska (Duployé) stenografer. De få anföranden som hållas på italienska måste utskrivas av vederbörande talare själva.

NEDERLÄNDERNA.

Att holländarna med de livliga förbindelser, som under 1600-talet rådde mellan England och det närbelägna Nederländerna, skulle höra talas om den engelska stenografiens uppkomst och jämförelsevis stora spridning under denna tid är påtagligt, och naturligt var också att flera av dessa engelska system skulle komma att på ett eller annat sätt överföras till Holland, där redan Lipsius och Gruter genom sina studier av Tiros noter, väckt intresset för den stenografiska konsten.

Bland dessa översättare räknas *Reyner,* som den holländske stenografiens fader.[1]

Dåtidens många från John och Edmond Willis härstammande system voro varandra så lika, att det ofta är svårt att veta, vilket av dessa som legat till grund för en översättning, men ehuru teckenfördelningen är avsevärt avvikande, torde man kunna betrakta Reyners 1673 offentliggjorda system som en, visserligen självständig bearbetning av Sheltons äldre system.

Ännu mera självständigt var det 1679 av *van Helderen* utgivna systemet.

Anmärkningsvärt är att holländaren *van Hove* varit den som jämte Thomas Cross varit med om att gravera plåtarna till läroböckerna för en hel del av 1600-talets engelska systemuppfinnare.[2]

Under 1700-talet hörde man föga talas om dessa holländska system, men efter Hollands och Belgiens förening 1815 blev det fråga om att offentliggöra förhandlingarna inom folkförsamlingens andra kammare, och man började intressera sig för den stenografiska konsten. Regeringen uppdrog åt »*La société royale Concordia*» i Bryssel att utfästa ett pris för den bästa holländska stenografien, och segrare blev (1829) bayraren *Somerhausen* för en bearbetning av de vokalskrivande systemen de Prépéan och Aimé

[1] Gerhard Schaeps överföring av Sheltons system (1650) kom aldrig ut i tryck.
[2] Moser. »*Allgemeine Geschichte der Stenographie*». Leipzig 1889, sid. 117.

Paris, med Bossaert som god andre för ett utkast grundat på systemet Taylor-Bertin.

Efter grundlagsändringen 1848 bestämdes att även Hollands första kammares förhandlingar skulle vara offentliga, och följande år antogos hjälpstenografer med tvenne äldre »redaktörer» (vanlig skrift) som revisorer. Först 1852 ansåg man att stenograferna kunde reda sig ensamma.

Det använda systemet var Somerhausens, som ytterligare bearbetats av först Fetar *van Elven* och sedan Cornelius *Steger* (1827—1904).

Ända till 1907 — d. v. s. över ett halvt sekel — var detta system det enda använda i de holländska kamrarna.

År 1886 överfördes Pitmans »*Shorthand*» till holländskan av de Haan samt Stolzes (Nystolze) och Gabelsbergers system resp. 1889 och 1891 av *Wéry* (född 1856) och Schwab. Av dessa fick endast den stolzeska översättningen någon större spridning.

Konkurrensen mellan systemen Stolze-Wéry och Somerhausen-Steger bidrog att öka intresset för stenografien även utanför yrkesstenografernas krets, och därmed följande krav på större lättlärdhet ledde till utgivande av de vokalskrivande systemen Riënts Balt 1897, Pont 1904 och *Groote* 1899. De två förstnämnda stodo det tyska systemet Scheithauer nära, under det att Grootes system var fullt självständigt.

Så småningom ha de kursiva systemen trängt ut det geometriska system Steger, och även Stolze-Wéry har under senare åren förlorat terräng till förmån för Grootes »alfabetiska kortskrift», som nu torde ha fått en spridning större än alla de andra systemen tillsammans. I de större städerna är Grootes system nästan allenahärskande.

Grootes[1] stenografi har ren bokstavlig vokalbeteckning och inga särskilda tecken för konsonantsammansättningar. Systemet är därför också synnerligen lättlärt. Anmärkningsvärt är att det raka uppåtdragna bindestrecket användes i 4 olika storlekar för vokalerna *e a o* och *oe* — ett försvårande av läsningen som i viss mån uppväges genom att skillnaden mellan korta och långa vokaler tydligen utmärkes genom utdragning på längden av resp. vokaltecken. De små och medelstora konsonanttecknen äro fördelade utan hänsyn till principen att ge liknande tecken åt besläktade ljud.

Grootes system är nu infört som läroämne i det stora flertalet

[1] Groote (född 1859) var löjtnant när han offentliggjorde sitt system och tog 1919 som överstelöjtnant avsked från den militära tjänsten. 1911 drog han sig tillbaka från aktivt deltagande i arbetet för systemets spridning.

holländska handelsskolor samt i flera handelsbetonade kommunala mellanskolor.

Inom parlamentets stenografbyrå stå systemen fördelade sålunda: Steger 3, Stolze-Wéry 1, Balt-Pont 1 och Groote 8. Såväl chefen som souschefen äro gamla stegerianer, och använda detta system för sina anteckningar.

BELGIEN.

Från 16- och 17-hundratalen känner man ingenting om stenografien i Belgien, men får väl anta, att med ett sådant läge även *där* enstaka individer av en eller annan anledning lärt känna den engelska snabbskriften.

När Belgien genom revolutionen 1830 skildes från Holland, gjorde sig kravet på ett ordagrant upptagande av det nya parlamentets förhandlingar kännbart, men det fanns icke några stenografer, och man såg sig tvungen att kalla in franska sådana.[1]

Först 1847 blev stenograftjänsten organiserad med huvudsakligen inhemska stenografer.

Men något *eget* system fanns icke, då man ju utan vidare kunde använda de franska systemen sådana de voro. Mest ifrågakommo Prévost-Delaunay (även i en bearbetning av Stiénon), Aimé Paris (i en bearbetning av *Meysmans*) samt framför allt (ehuru senare) Duployé, vars förnämsta kraft de sista åren *de Baerdemacker* och *N. Lambotte* varit.

Översättningar till flamländska äro utförda för system Aimé Paris av Meysmans, för Duployé av abbé Daisomont och Schaerlaekens, varjämte Ghislain 1910 offentliggjort ett originellt system avsett för båda språken.

Sedan 1913 är stenografien införd som läroämne i de statliga mellanskolorna.

I Antwerpen och Brügge undervisas nästan uteslutande i Duployés system under det att i Bryssel Prévost-Delaunay tycks vara det mest förekommande liksom Aimé Paris i Liège. I stort sett synes system Duployé under senare år allt mer och mer vinna terräng på de övrigas bekostnad. Gabelsbergers system, som tack vare Dr Gaster i Antwerpen före kriget haft någon spridning, har nu allt mera försvunnit.

Av i parlamentet[2] tjänstgörande 21 stenografer använda 6 sy-

[1] Tvenne av dessa, Faure och Perrot, blevo senare grundare till de båda största belgiska tidningarna: »*L'Indépendance Belge*» och »*L'Etoile Belge*» (B. Abraham i »*Korrespondenzblatt*» 1908, sid. 355).

[2] Senat och deputerade kammaren tillsammans.

stem Prévost-Delaunay, 2 Aimé Paris och 8 Duployé, 1 Bilande och 4 egna personliga system. Stora svårigheter beredas stenograferna i deputerade kammaren av att de, jämlikt en bestämmelse av 1908, även skola kunna upptaga flamländska anföranden.

Anmärkningsvärt är att konkurrensen mellan de tre olika systemen i stort sett pågått i lugn och ro utan den häftiga systemkamp, som under ofta föga tilltalande former förekommit i de flesta andra länder.

SPANIEN.

År 1800 överfördes Taylors engelska system till Spanien av Francisco de Paula Marti samt ungefär samtidigt av Alvarez Guerra, men ingen av dessa båda översättningar kom till någon praktisk användning, väl mest beroende på att Marti snart insåg att Taylors rent konsonantiska system föga lämpade sig för spanska språket, och därför redan 1903 offentliggjorde ett eget system.

Här finnes nästan ingenting kvar av Taylors system och så litet från andra äldre sådana, att *Marti* (1762—1827) med rätta kan betraktas som den spanska stenografiens fader.

Samma år som Martis system kom ut öppnades en statsunderstödd skola för undervisning i stenografi — *Instituto de San Isidor* — vars förste föreståndare Marti också blev, och som med uppehåll under franska ockupationen 1808—1813 fortsatt sin verksamhet ända in i våra dagar — från och med 1836 underställd skolöverstyrelsen — och från vilken de flesta spanska parlamentsstenografer utgått.

Särskilt karakteristiskt för Martis system voro de många ändelsetecknen, vilka även användes utan hänsyn till ordbildningen, samt det ej sällan förekommande utelämnandet av vokaler. Till följd av dessa ändelsers och ljudsammansättningars stora frekvens kommo dessa beteckningar — *terminaziones* — att i många fall komma mera till användning än alfabetets tecken. Ej sällan kan man finna ordbilder, vilka endast bestå av sådana ändelsetecken tillsammans med ett ur alfabetet hämtat begynnelsetecken.[1] Alfabetets tecken voro i regel »geometriska» men ändelsetecknen däremot kursiva, varför Martis system kan sägas vara halvkursivt eller rättare sagt blandat.

En av Martis elever, Francisco *Serra Ginesta,* genomförde 1816 tillsammans med Carlos Ariban en del ganska vittgående ändrin-

[1] José Rius i »*Deutsche Kurzschrift*», 1927, sid. 51.

gar, huvudsakligen bestående i att särskilda tecken infördes även för förstavelser eller orddelar i början av ord, eller att förstavelser symboliserades genom efterföljande orddelars olika höjdställningar.

Då emellertid Marti själv icke ville godtaga dessa förändringar uppstod en splittring i 2 grupper eller skolor, vilka existera ännu i våra dagar: Madrid-systemet, som med endast mindre ändringar behållit Martis ursprungliga skrivsätt, samt katalanska systemet (med huvudsäte i Barcelona) som upptagit Serra Ginestas beteckningar.

Även den katalanska skolan splittrades, då 1864 en präst, Pedro *Garriga* offentliggjorde en mera genomgripande, själva alfabetet berörande, omarbetning av det ursprungliga systemet, som gör anspråk på större enkelhet och regelbundenhet. Denna form av systemet, där också olika höjdställningar komma till användning i stor utsträckning, skiljer sig emellertid så mycket från originalsystemet att det knappast kan räknas bland de martiska systemen och också går under namnet »System Garriga».

För Madrid-systemet verkade bland andra med framgång Martis måg Vala, Madrazo samt far och son *Cortés y Suaña;* för katalanska systemet bland andra i våra dagar *José Rius.*

»*El mundo Taquigrafico*» för Madrid-systemet och »*La Taquigrafia*» för det katalanska systemet äro inom den stenografiska världen välkända tidskrifter.

Av de 3 Marti-systemen är det äldre mest spritt i Madrid under det att katalanska systemet tycks vinna allt mer och mer terräng i landsorten. Garrigas system har, väl mest beroende på dess stora beroende av skrivlinjen, aldrig lyckats bli en farlig konkurrent till de äldre systemen, vilket i ännu högre grad gäller såväl alla nya försök att »reformera» som andra mera självständiga nya system. Bland sådana torde det mest bekanta vara »System Boada».

Översättningar av Gabelsbergers, Pitmans och Duployés och nu även Greggs system komma endast i fråga för i Spanien bosatta utländska affärsmän, samt inom originalsystemens resp. länder vid korrespondens med spanska firmor.

I Spanien äro således förhållandena såtillvida enastående, att ett system i över 100 år i stort sett varit allenahärskande.

Inom de spanska statsunderstödda skolorna är stenografien införd som läroämne, och dessutom pågår en livlig undervisningsverksamhet i en mängd privatskolor. Sedan några år tillbaka har ämnet även varit frivilligt läroämne i de högre allmänna läroverken och lärarinneseminarierna.

Intresset för den stenografiska konsten har också avsevärt höjts

genom internationella stenografkongressen i Madrid 1912 samt de båda allmänna stenografkongresserna för spansktalande länder, den första i Barcelona 1922, den andra i Valencia 1927, där 100-årsdagen av Martis död högtidlighölls.

I Spanien hade stenografien redan tidigt kommit till användning för upptagandet av parlamentets förhandlingar. Vid lagstiftande församlingen i Cadiz 1812 voro martiska stenografer i verksamhet, och efter upprepade omkastningar fingo stenografbyråerna i såväl senaten som deputerade kammaren i och med den nya författningen 1876 sin fasta organisation med (slutligen) en chef, 4 reviderande stenografer och 16 andra stenografer i vardera kammaren.

När Primo de Rivera 1923 upplöste såväl senaten som deputerade kammaren, fingo de flesta stenograferna anställning inom ministerierna, men när direktoriet i sin ursprungliga form upphörde i december 1925, återtog parlamentet sitt förra utseende även i fråga om stenograftjänsten.

I april 1921 utfärdades en förordning om anställande av stenografer vid de högre domstolarna i Madrid och Barcelona, men redan i augusti samma år upphävdes denna förordning av en ny justitieminister, till ledsnad för dem som glatt sig åt att finna den stenografiska konsten officiellt utnyttjad även inom rättegångsväsendet. Däremot har 1928 en kungl. förordning utgivits, som bestämmer att vid antagande av aspiranter för den diplomatiska tjänsten hänsyn skulle tagas till ev. kunskap i stenografi.

PORTUGAL.

Även till Portugal förirrade sig Taylors engelska system via Bertin i en översättning av Macado (1820), men den första portugisiska stenografi som veterligen kommit till någon större användning, var en översättning av Martis spanska system utförd av uppfinnarens son Ramon Marti (1822). Denne gav undervisning i systemet i Lissabon och var under några år föreståndare för stenografbyrån i den portugisiska riksdagen (Cortes), där han hade sina egna elever som medhjälpare.

År 1850 kom da Cunha e Silva med en ny bearbetning av system Bertin-Macado, och 1859 offentliggjorde en spansk emigrant, kapten Torneros, ett system med stavelsetecken; men varken dessa system eller översättningar av de stora ländernas mest använda system ha fått någon nämnvärd spridning.

Martis system är allt fortfarande det mest spridda, och från och med 1911 är detsamma infört som obligatoriskt läroämne vid de högre borgarskolorna.

ITALIEN.

I sin tyska lärobok talar Ramsay själv om en italiensk översättning (av Sheltons system) men antagligen blev densamma aldrig offentliggjord, och sammalunda var förhållandet med ett manuskript, som förvaras i biblioteket i Florens, innehållande en översättning av Coulon Thévenots franska system.[1]

Den första italienska läroboken i stenografi torde därför ha varit en av »medborgaren *Molina*» 1797 utgiven sådan. Detta system påminner, vad de vid skrivlinjen bundna konsonanttecknen beträffa, om det engelska systemet Tiffin (del I, sid. 139), men synes i övrigt ha varit fullt självständigt. En andra oförändrad upplaga kom ut 1811, men någon nämnvärd spridning fick systemet icke.

Av stor betydelse för den stenografiska konstens utveckling i Italien blev däremot den översättning av system Taylor-Bertin som Emilio *Amanti* offentliggjorde 1809 i Paris. Från originalet skilde sig Amanti huvudsakligen genom att begynnelsevokaler icke antyddes medelst den gemensamma punkten utan fingo särskilda visserligen fristående tecken.

Nästan omedelbart efter offentliggörandet av Amantis system växte nya bearbetningar av Taylors system som svampar ur jorden, de flesta grundade på Amantis översättning. Först kom Grossi samma år som Amanti och Pino 1811, men av större betydelse blev året 1819 då kalligraferna *Delpino* och Milanesio var och en för sig icke blott gåvo undervisningskurser[2] utan även offentliggjorde nya bearbetningar. Båda fingo dessa godtagna av vetenskapsakademien i Turin.

Mest spridning fick Delpinos bearbetning av Amantis översättning, och densamma, ytterligare förbättrad i riktning Prévost av Margaron, *Tealdi* och Silvin, blev nästan allenahärskande ända till 1863.

När parlamentet 1848 öppnades i Turin fick Delpino i uppdrag att med elever ombesörja den stenografiska tjänsten,[3] och detta

[1] Aliprandi. »*Storia della Stenografia*». Padua 1925. Sid. 43.
[2] Milanesio. Bl. a. i militärakademien i Turin.
[3] Milanesio hade några månader förut rest till Paris för att hos Prévost taga kännedom om stenograftjänstens organisation därstädes, men när han återvände hade redan Delpino fått uppdraget.

system Taylor-Bertin-Amanti-Delpino-Tealdi kom sedan att uteslutande användas i romerska deputerade kammaren intill 1906 samt i senaten till 1880, då man där övergick till *Michelas* 1862 konstruerade stenograferingsmaskin.

Betydelsefullt för konstens utveckling blev också år 1863.

Redan 1849 hade Grion offentliggjort ett kursivt system grundat på gabelsbergerska och stolzeska principer, och 1858 kapten Leinner en direkt överföring av Gabelsbergers system; men först när 1863 den i Mähren födde *Heinrich Noë* (1835—1914) kom med sin med stor omsorg och efter grundliga studier av en mängd italienska system utförda översättning, började en ny period i den italienska stenografiens historia.

Systemet Gabelsberger-Noë vann hastigt terräng, och det dröjde ej länge förrän detsamma, senare — för att dölja det tyska upphovet — under namnet system *Enrico Noë* blev härskande stenografi i Italien.

Så sent som 1906 använde samtliga 14 stenografer i deputerade kammaren system Taylor-Delpino, men 1907 öppnades stenografbyrån även för andra system, och efter att 1913 endast anhängare av system Gabelsberger-Noë anmält sig, bestämdes för enhetens skull att vid kommande vakanser endast noëaner skulle komma i fråga. Samtidigt minskades antalet stenografer till 12, varav 3 revisorer.[1]

Det noëska systemets inre utveckling hade ej stått stilla under alla dessa år. Visserligen ville ej italienarna följa de tyska gabelsbergarna i deras revisioner 1857 (Dresden) och 1895 (Wien), och det lyckades icke ens Noë att få sina anhängare att gå med på Berlinbesluten 1902. Men å andra sidan ha Perelli, Guido du Ban, och framför allt Oscar *Greco* genomdrivit flera förenklingar och ytterligare anpassat systemet efter italienska språkets egenheter. Under senare år ha också Greco och Ezio Carocci arbetat på att införa en tredelning av systemet i elementarstenografi, handelsstenografi och debattstenografi.

Bland andra system som med större eller mindre framgång sökt upptaga konkurrensen med Gabelsberger-Noë äro: Pitman-*Francini* (1883, förbättrat av Serra 1924), *Meschini* (1906 och 1921) och *Cima* (1911). System Cima är ett s. k. blandat system, där geometriska och kursiva tecken bilda korta men i flera fall långt ifrån lättskrivna ordbilder. Meschinis första system var geometriskt med symbolisk vokalbeteckning, under det att hans sista sy-

[1] I senaten användes allt fortfarande stenograferingsmaskinen Michela (6), som funktionerar till belåtenhet.

stem är halvkursivt, eller kanske liksom Cimas rättare sagt blandat, med bokstavlig vokalbeteckning och uppdelat i tre grader, samt med en förkortningsmetod för debattskriften, där senare delen av ord — efter den betonade vokalen — utelämnas.

Efter kriget har intresset för stenografien avsevärt ökats, och detta i ännu högre grad sedan densamma 1923 införts som obligatoriskt läroämne i allmänna läroverken.[1]

Mest spritt (betydligt mer än alla de övriga systemen tillsammans) är system Gabelsberger-Noë,[2] i synnerhet i norra Italien; därnäst Meschini, som under sista åren vunnit många nya anhängare, särskilt i Rom och mellersta Italien, under det att Pitman-Francini någorlunda håller sin ställning i södra Italien och system Cima i Piemont.

Meschinis anhängare ha under sista åren på alla möjliga sätt sökt vädja till den fascistiska regimens starka nationalkänsla för sitt italienskt »nationella» system; och det låg ju också nära till hands att det »tyska» systemet skulle få lämna plats för ett nationellt sådant, i synnerhet som system Meschini under senare år vunnit allt mer och mer terräng.

Men Mussolini — kanske påverkad av sin gabelsbergerske livstenograf[3] — ville annorlunda, och i mars 1928 utfärdade konung Viktor Emanuel III en förordning, som bestämde, att i alla till undervisningsministeriet lydande läroanstalter från och med läsåret 1928—1929 all stenografisk undervisning skulle ske efter system Gabelsberger-Noë.

Och så fick Italien sin enhetsstenografi!

Av stort intresse skall det bli att få se, hur anhängarna till de andra systemen i framtiden skola ställa sig till detta påbud. På förfrågan vad oppositionen nu gör, löd svaret helt enkelt: »*Mussolini tillåter ingen opposition!*»

JUGOSLAVIEN.

Jugoslaviens egentliga namn är »Serbernas, kroaternas och slovenernas konungarike».

Serbiska och kroatiska språken stå varandra lika nära som t. ex. svenskan och norskan, men serberna använda i sin skrift det cyril-

[1] Även stenografiens teori och historia ha blivit föremål för italienarnas intresse. Vackra bevis härför äro Aliprandis historia och Giuseppe Pretes många uppsatser.

[2] Den nuvarande påven använde under sin studenttid i Rom Gabelsberger-Noës system.

[3] Han har dock innan han fattade beslut låtit 3 sakkunniga utreda systemfrågan.

liska (ryska) alfabetet under det att kroaterna upptagit det latinska.

Naturligast hade ju varit om serber och kroater samt slovenerna med sitt närbesläktade språk, vad stenografien beträffar, utan vidare följts åt, men de politiska förhållandena lade hinder i vägen.

Kroater och *slovener* talade i sina lantdagar även efter den nya konstitutionen i gamla Österrike tyska, och något behov av en inhemsk stenografi för att upptaga förhandlingarna förefanns icke.

Å andra sidan låg nära till hands att av rent teoretiskt intresse för saken det tyska gabelsbergerska systemet, som ju allmänt användes inom österrikiska monarkien, skulle överföras till de inhemska språken.

Den förste som försökte sig på att översätta Gabelsbergers system till »sydslaviska» var slovenen *Vinković* 1862, men 1864 offentliggjorde en annan sloven, *Magdic* den första *kroatiska* läroboken, vilken 1906 omarbetades av Miholić.

Om man bortser från Hegers (originalet allt för slaviskt följande) och ovannämnda Vinkovićs översättningar, så var Franz Hafner från Marburg den förste, som gjorde en särskild bearbetning för *slovenska* språket, men den förste som offentliggjorde en lärobok i slovensk stenografi var gymnasieläraren i Agram, Anton *Bezenšek* (1854—1915), den s. k. »Gabelsbergers sydslaviske apostel». Denna bearbetning (1876), som var avsedd även för de andra sydslaviska språken, överensstämmer i mycket med Magdićs kroatiska översättning, men närmar sig den tjeckiska bearbetningen.[1] Ännu mera var detta förhållandet med en bearbetning av Franz Novak (1901 och förändrad 1910), vilken nu är den mest använda.

I *Serbien* var det det nyvaknade parlamentariska livet 1869, som gav upphov till stenografiens införande. Redan 1866 hade realskoleläraren Milovuk offentliggjort en serbisk stenografi grundad på engelska och franska (samt även tyska?) system, men först när *Milovanović* 1872 på uppdrag av serbiska regeringen tillsammans med tvenne tjeckiska stenografer överfört Gabelsbergers system till serbiska, kan man säga, att man fått en serbisk stenografi, som dock var föga annat än en direkt överföring av den tjeckiska bearbetningen.

Detta förhållande gav också Bezenšek anledning att utarbeta sin för de sydslaviska språken mera avpassade översättning av Gabelsbergers system (se ovan).

Redan 1873 upptog Milovanović tillsammans med en sin elev

[1] Från uppsatser av Miholić och Bezenšek i »*Archiv für Stenographie*».

förhandlingarna i »*skupštinan*», och fastän regeringen 1875 ansåg sig behöva sända en av Milovanovićs elever, Antonović (senare president i »*skupštinan*» och därefter justitieminister) till Prag för att ytterligare studera de stenografiska förhållandena därstädes, så fortsatte man med att använda Milovanovićs system utan några nämnvärda ändringar. Detsamma antogs 1898 som läroämne i de serbiska allmänna läroverken samt som frivilligt sådant i militärakademien.

Centrum för den stenografiska rörelsen i omkringliggande landsdelar har Agram (Zagreb) länge varit, och stenografer därifrån ha skickats hit och dit för att upptaga olika slag av förhandlingar, bl. a. vid lantdagarna i Dalmatien och Istrien, ävensom i Bosnien och Herzegowina, till dess stenografer hunnit utbildas i det sorgligt ryktbara Sarajevo.

Efter kriget har intresset för stenografien ökats i hela Jugoslavien. Efter 10-årigt uppehåll har stenografföreningen i Agram levat upp, och en stark rörelse gör sig gällande för att på grundlag av Magdićs gabelsbergerska översättning till kroatiska få till stånd ett jugoslaviskt enhetssystem, och detta trots det mindre goda förhållande som f. n. råder mellan serber och kroater.[1]

BULGARIEN.

Under den grundlagsstiftande församlingens sammanträden 1878 efter rysk-turkiska krigets slut, gjorde sig behovet att få förhandlingarna stenografiskt upptagna gällande, och efteråt kallade regeringen stenografen hos kroatiska lantdagen, läraren vid gymnasiet i Agram, Bezenšek (sid. 529) till Sofia för att dels övertaga den stenografiska tjänsten vid den bulgariska riksdagen (sobranjan), dels lämna undervisning i ämnet.

Bezenšek antog platsen och verkställde under 1879 en bearbetning av Gabelsbergers system för bulgariska språket, vilken 1881 offentliggjordes.

Med uppehåll under de oroliga åren 1880—1881 handhade Bezenšek stenograftjänsten med ett fåtal elever tills slutet av 1887, då han entledigades och flyttade till Filippopel, där han, som lärare vid gymnasiet, stannade till 1905.

Å 1888 strejkade på grund av något missförstånd — samtliga »sobranjans» stenografer utom Joveff, som ensam fick över-

[1] »*Wertschrift*», första häftet 1929.

taga arbetet,[1] vilket ledde till att nästföljande år en ordentlig byrå organiserades med Joveff som chef (revisor) och 10 stenografer. Sedan 1899 har chefsplatsen innehafts av Théodor Goluboff, vilken så småningom lyckats genomdriva en förbättrad organisation med chef, ställföreträdare, 5 revisorer och 7 stenografer samt ett obestämt antal »tillfälliga» sådana. Stenograferna turade en i sänder med en revisor för 3 stenografer, och sutto vid protokollet under 7—10 minuter (till dess 3 »stenogram» voro färdigskrivna), varefter de omedelbart dikterade för maskinskrivare.

En egendomlighet var, att chefen och ställföreträdaren — halva tiden var — stenograferade särskilt snabba talare, statsråden, ledamöternas yrkanden samt »*les interruptions*».

Alla använde Gabelsberger-Bezenšeks system.

Vid provskrivningen före antagandet dikterades med en hastighet av 130 ord per minut under 10 minuter. Under kriget kom hela organisationen i oordning, och 1923 indrogos de fasta stenografplatserna, och i stället ökades antalet »tillfälliga» stenografer.

Från och med 1917 kunna kvinnliga stenografer vinna inträde i »sobranjans» stenografbyrå. Goluboffs dotter, som sedan 1922 varit reviderande stenograf, har till och med under någon tid vikarierat som chefens ställföreträdare.

År 1903 tillsatte undervisningsministeriet en kommission av sakkunniga för att uppställa ett förslag till bestämmelser för stenografilärarexamen, samt vidtaga åtgärder för erhållande av ett enhetligt skrivsätt. Denna kommission, i vilken Bezenšek och Goluboff voro medlemmar, utarbetade efter att ha prövat inkomna ändringsförslag en systemurkund, som av undervisningsministeriet förklarades gällande för undervisning i skolorna, och efter vilken samma år en ny upplaga av Bezenšeks lärobok offentliggjordes.

År 1905 infördes stenografi som frivilligt läroämne i de allmänna läroverken, 1913 som obligatoriskt läroämne i de statliga handelsskolorna samt resp. 1921 och 1922 som obligatoriskt läroämne i realskolor och gymnasier. I ett skolornas stenografmöte 1928 deltogo 40 föreningar med omkring 3,000 medlemmar, och under sista läsåret uppgick antalet obligatoriskt undervisade till 8,972.[2]

Att intresset för stenografien är större i Bulgarien än i något av de andra slaviska länderna är påtagligt, och ifrågasättas kan om icke denna jämförelsevis lilla Balkanstat härvidlag står bland de främsta i hela världen.

[1] Detta var den första strejken inom bulgariska stenografbyrån, men flera gånger senare ha de bulgariska kammarstenograferna hotat med strejk för att få behålla sin ställning *över* eller rättare sagt *utanför* de politiska partierna.

[2] Goluboff.

GREKLAND.

När den av stormakterna till konung av Grekland utsedde prins Otto av Bayern 1833 kom till sitt nya land, hade han med sig 3,500 bayerska soldater, och bland dessa fanns en ung jur. studerande vid namn Josef Mindler (1808—1868), som av Gabelsberger personligen fått lära sig stenografi. Före avresan från München hade Mindler talat med Gabelsberger om en översättning av hans system till grekiska, men därav blev intet, beroende på att han genast efter ankomsten till Aten blev strängt upptagen av tjänstgöring i grekiska krigsministeriet.

När den bayerska truppstyrkan 1843 lämnade Grekland måste även Mindler följa med, och återkommen till München började han med hjälp av Georg Gerber på allvar taga itu med den planerade översättningen.

År 1856 reste han tillbaka till Grekland, där han sedan kom att helt ägna sig åt stenografien. Tack vare regeringens stöd fick han undervisa i såväl polytekniska skolan som vid universitetet, och när konung Otto 1862 blivit avsatt, och den grundlagsstiftande nationalförsamlingen sammankallades, blev han föreståndare för dess stenografbyrå, vilken plats han sedan fick behålla i det grekiska parlamentet till kort före sin död 1868, varefter befattningen i 35 år innehades av sonen Johannes, för att efter dennes avgång 1903 övergå till yngre sonen Markus.

Ingen av de tre herrarna Mindler gav ut någon lärobok i systemet. Visserligen hade Johannes Mindler 1874 utarbetat en grundlig framställning av systemet för Dresden-institutets vetenskapliga tidskrift »*Panstenographikon*» och beställt särtryck därav, avsedda att användas som lärobok; men skeppet som skulle föra dessa särtryck till Grekland förliste på vägen med hela upplagan på 500 exemplar.[1]

Översättningar av Gabelsbergers system av Vitalis (1895) och Vouros (1897) äro enligt den grekiske forskaren Hudaverdoglus åsikt självständiga, under det att en ny bearbetning av Rutfos (1900) är grundad på Mindlers översättning.

Senare ha Rutfos och Soldatos (1918) utgivit nya bearbetningar av Gabelsbergers system, gående ut på att genom borttagande av underlängderna få ett enklare, för en större allmänhet mera lämpat system. Varken försök av Panos-Heliopoulos att införa ett på systemen Fayét och Senocq-la Faille grundat originalsystem eller

[1] Johnen i »*Neuwacht*» 1917, sid. 53 och 54.

ett försök av schweizaren Razis[1] att vinna anhängare för en översättning av system Aimé Paris ha lämnat några spår efter sig.

Däremot offentliggjorde *Hudaverdoglu* (född 1872) 1900 en bearbetning för grekiskan av Duployés system, vilken under de gångna decennierna vunnit allt mer och mer terräng, och som nu torde vara det utanför yrkesstenografernas krets mest spridda systemet,[2] under det att system Gabelsberger-Mindler fortfarande är det enda inom parlamentets stenografbyrå använda.[3]

Ett annat försök av Kannelatos, 1914 och 1919, att överföra Duployés system, synes icke ha vunnit många anhängare.

Parlamentets stenografbyrå består av en chef, 5 stenografer av 1. klass, 3 stenografer av 2. klass, 3 stenografer av 3. klass, 5 hjälpstenografer och 4 aspiranter.

De grekiska kammarstenograferna sitta vid protokollet en i sänder under 10 minuter, vanligen med en hjälpstenograf eller aspirant deltagande för övningens skull. Omedelbart efter de 10 minuterna diktera de sina stenogram i och för utskrivning.

Det har mycket klagats över att svårigheterna för stenograferna i grekiska parlamentet äro större än på andra håll, enär sammanträdena äro ovanligt långa, och de temperamentsfulla grekerna tala med stor hastighet (värst av alla Venizelos), men väl även beroende på att stenograferna använda ett system som från början varit avsett för ett annat språk. Den gamle chefen för stenografbyrån, Johannes Mindler, lär också en gång ha sagt att stenograferna mot slutet av sammanträdena »ifall man retar dem, ibland bära sig åt som om de voro vansinniga».

RUMÄNIEN.

Omgivet på alla sidor av länder, vilka i mer eller mindre självständiga bearbetningar upptagit Gabelsbergers kursiva stenografi, har dock språket och förbindelserna med Frankrike gjort, att Rumänien nu hör till den grupp av länder som gått den »geometriska» vägen.

I de båda Donaufurstendömena Moldau och Valakiet skrevo folkförsamlingarnas referenter så gott de kunde med vanlig skrift, men under det betydelsefulla året 1848 började man intressera sig för stenografien, och den senare framstående radikale politikern

[1] Navarre. »*Histoire générale de la Sténographie*». Paris 1909, sid. 602.
[2] Hudaverdoglu i »*La Vérite Stenographique*». 1928, sid. 108.
[3] System Gabelsberger-Mindler är även upptaget på Atens handelshögskolas läroplan.

och ministern Constantin Rosetti, som i Frankrike lärt sig konsten, började i Bukarest en gratiskurs — antagligen i Bertins system — men tvangs under oroligheterna samma år att avbryta densamma.[1]

Av större betydelse blev Heinrich *Winterhalders* (1808—1889) ingripande. Han överförde det franska systemet Tondeur (del I, sid. 405) till rumänska och fick ett ej ringa antal elever.

Efter Pariskonventionen 1858 utdelade regeringen i Bukarest stipendier på 1,200 lei vardera till Winterhalders 8 bästa elever, bland vilka Bozianu och Stoenescu. Elie *Bozianu* (1833—1916) offentliggjorde 1861 en lärobok i systemet, tillägnad Winterhalder; och samma år upptogo anhängare av system Tondeur-Winterhalder (efter det stora kriget kallat Taylor-Bozianu) förhandlingarna inom det nya rumänska parlamentet.

Stoenescu, som senare blev chef för stenografbyrån i deputerade kammaren, offentliggjorde 1868 — efter att förgäves ha sökt förbättra den winterhalderska bearbetningen — en översättning av *Gabelsbergers* system, men varken denna bearbetning eller dylika av Racucio (1864) och Cohn (1905) m. fl., och ej heller en bearbetning av Stolze-Schreys system av Emil Waniek fingo någon nämnvärd spridning.

Det blev Henri *Stahl* (född 1877 i Bukarest av tysk fader och fransk moder) förunnat att framgångsrikt upptaga konkurrensen med det tondeurska systemet. Först kom han 1898 med en direkt överföring av Duployés franska system och gjorde en synnerligen energisk propaganda för detta, i synnerhet sedan han själv 1899 blivit parlamentsstenograf (senare chefens ställföreträdare i deputerade kammarens stenografbyrå); men omarbetade detsamma 1909 (1919 som parlamentsstenografi) till ett vad teckenfördelningen och vokalbeteckningen beträffa fullt självständigt system, där mera hänsyn tagits till rumänska språkets egenheter. Anmärkningsvärt är dock, att här för det så vokalrika rumänska språket »interpunkterande» vokalbeteckning (för diftongerna accenter eller små vinklar) kommit till användning.

Stahl gör anspråk på att hans system skall vara »kursivt»; men tecknen äro desamma som i Duployés »geometriska» snabbskrift, och att de lutande raka strecken för *d* och *t* ofta förekomma räcker icke att härvidlag åstadkomma någon förändring. En blick på den löpande texten i den stahlska läroboken är tillräcklig för att se, att man inte ens bör räkna systemet till de halvkursiva, knappast till de s. k. blandade.

Stahls system har under de senare åren fått en stor spridning sär-

[1] Moser i »*Archiv für Stenographie*» 1909. Sid. 285.

skilt inom handelsvärlden,[1] och synes vara på god väg att bli ett rumänskt enhetssystem.

Av parlamentsstenograferna använda 16 system Taylor-Bozianu, 2 Duployé-Stahl och 10 system Stahl. Till följd av brist på goda stenografer äro flera platser inom kamrarnas stenografbyråer obesatta.

TURKIET.

När Abdul Hamid II 1870 gav sitt land en författning fanns ingen turkisk stenografi och behövdes ej heller, då den arabiska skriften genom sammansmältningar och uteslutande av vokalerna var avsevärt kortare än de latinska och cyrilliska skrifterna. Storvesiren Midhat pascha ville i alla fall att förhandlingarna i det nya parlamentet skulle stenografiskt upptagas, och flera märkvärdiga försök gjordes att få till stånd en stenografbyrå.

Man funderade på att anställa utländska stenografer, som voro mäktiga turkiska språket, vilka skulle i hast översätta till det främmande språket och stenografera på detta samt sedan översätta tillbaka till turkiskan. En italienare P. de Bondini utbildade för detta ändamål unga tjänstemän, men att försöket misslyckades kan ju ej förvåna.

Vid de öst-rumeliska provinsförsamlingarna i början av 1880-talet handhades upptagandet av förhandlingarna av en stenografisk byra under ledning av Anton Bezenšek (sid. 529), som då var bosatt i Filippopel. De deltagande turkarna kunde ej bulgariska, och ingen av stenograferna förstod turkiska, varför uppgiften att även referera de turkiska anförandena löstes så, att Bezenšek hade en tolk bredvid sig, som under anförandena *viskande* översatte till bulgariska det som sades.[2]

År 1877 offentliggjorde Max Grünbaum (= Gondos) och Dhionnet bearbetningar av resp. Gabelsbergers och Duployés system men utan resultat.

Något större spridning fick den 1893 av Gontard utförda bearbetningen av Duployés system, vilken sedermera (1905), med obetydliga förändringar, offentliggjordes på nytt av armeniern Surenian[3] samt omarbetades och förbättrades av Hudaverdoglu 1908 (sid. 533). Även Grünbaums system kom ut i nya upplagor (den 3. 1908).

---

[1] Stahls fransk-födda fru undervisar i system Duployé.

[2] Fuchs i »*Korrespondenzblatt*» 1902. Sid. 19.

[3] Surenian kallade sig själv »den turkiska stenografiens uppfinnare».

När efter uppehåll under många år turkiska parlamentet åter öppnades 1908, hade man antagit Surenians anbud att organisera en stenografbyrå inom deputerade kammaren, men hans elever voro ej färdiga och efter ett helt naturligt misslyckat försök att *ensam* upptaga förhandlingarna, entledigades Surenian, och man återupptog den redan 1877 försökta metoden att använda sig av den vanliga turkiska skriften, som nu lämnade mera tillfredsställande resultat.[1]

De 15 »skrivarna» skrevo i omgångar om 5, under användning av den s. k. växelskrivningsmetoden, varvid här endast *en rad* skrevs i sänder, och en särskild »stavbärare» (även kallad stenografdirektör), stående bakom skrivarna, med ett lätt slag angav när nästa man skulle börja. De hopfogade stenogramhäftena förvarades i kammarens arkiv, och »sekreterarna» nöjde sig med att göra ett kortare utdrag.

I deputerade kammaren 1910 kom frågan om anställande av »riktiga» stenografer åter på tal, vilket ledde till det väl unika förhållandet, att ett helt sammanträde ägnades åt stenografien, och detta under så irriterad stämning, att talmannen slutligen såg sig tvungen avbryta förhandlingarna. Under de värsta otidigheter beskylldes »skrivarna» för att ha lämnat underhaltiga referat och t. o. m. avsiktligt snedvridit fakta, och krav ställdes på att få verkliga stenografer. Efter återöppnandet av förhandlingarna inlämnade »skrivarna» ansökningar om entledigande, vilka dock återtogos, sedan talmannen förklarat, att de icke behövde känna sig förolämpade genom de fällda yttrandena.

Med anledning av vad som förefallit tillsattes en särskild kommitté för att närmare utreda stenografifrågan, men denna kom till det resultat, »att de nuvarande skrivarna (med vanlig skrift) på ett tillfredsställande sätt fullgjort sina åligganden, samt att, som det angives, stenografien icke lämpar sig att anpassa för det turkiska språket».[2]

Sedan Mustafa Kemal 1927 infört den latinska skriften, har emellertid stenografifrågan kommit i ett helt och hållet nytt läge. Att behålla den kortare gamla turkiska skriften som ett i varje fall dåligt surrogat för stenografi vid sidan av den nya latinska var ju otänkbart, och likaså att ens närmelsevis följa det talade ordet med denna latinska skrift. Det fanns ingen annan möjlighet än att skaffa sig stenografer!

[1] Härtill bidrog utan tvivel den omständigheten att turkarna i sina skolor, där på den tiden läroböcker sällan förekommo, under lärarnas föredrag fått stor övning i den i och för sig snabbskrivna turkiska skriften.

[2] Hudaverdoglu i »*Stenographische Praxis*» 1910. Sid. 17 och 47.

En särskid kommission tillsattes, och denna har nu (1928) bestämt sig för att med oväsentliga ändringar föreslå antagande av ett av läraren vid handelshögskolan i Konstantinopel, Benaroya, 1918 offentliggjort system som turkisk stenografi. Detta system är grundat på Duployés alfabet, men med tecken för för- och slutstavelser efter prévost-delaunayskt mönster. För att få en reell grund för uppställandet av förkortningar har kommissionen hos olika statens ämbetsverk begärt förteckningar över oftast förekommande ord, och inom kort torde undervisningskurser i den nya stenografien taga sin början.

RYSSLAND.

Under envåldshärskartiden saknades alla förutsättningar för tillkomsten av någon rysk stenografi, och man blir nästan förvånad när man hör att stenografiens anor i detta land sträcka sig ända bort till 1700-talet.[1]

Redan år 1792 offentliggjorde en fransman vid namn Henri (Anri) i Moskva ett stenografiskt system, som att döma av inledningen till läroboken (det enda som man genom ett ryskt bibliografiskt arbete har kännedom om) torde varit en översättning av Coulon Thévenots »*Tachygraphie*». Fjorton år senare, d. v. s. 1806, offentliggjorde en annan fransman, P. Godefroy, ett litet häfte, som bland annat innehöll två planscher under rubriken: »*Okygraphie russe ou Méthode simple et facile pour écrire le russe aussi vite que la parole*».[2] Detta häfte (av vilket endast ett exemplar finnes i behåll i vetenskapsakademiens bibliotek i Leningrad) var skrivet på franska med exemplen på ryska, men 1809 offentliggjordes en fullständig lärobok för ryska. Enligt Tscherdanzeff m. fl.[3] var detta system icke något annat än en bearbetning av Blancs franska *Okygraphie*. Det låg ju också nära till hands att till ryskan överföra det system, vars skapare av kejsar Alexander förärats en diamantring (del I, sid. 362), som ett erkännande för sitt arbete.

År 1820 offentliggjorde den senare framstående statsmannen och chefen för kejserliga biblioteket baron M. *von Korff* en översättning av Astiers franska »*Graphodromie*» (del I, sid. 370). Tiden var

[1] Föredrag av professor Dlussky vid andra internationella stenografkongressen i Paris 1889.

[2] »Rysk *Okygraphie* eller en enkel och lätt metod att skriva ryska lika fort som man talar.» Godefroy, som förut utgivit en fransk stenografi hade vid sekelskiftet emigrerat till Ryssland, och där fått anställning som lärare vid en skola.

[3] »*Korrespondenzblatt*» 1905. Sid. 186.

ännu inte sådan att stenografien i Ryssland skulle kunna få någon praktisk betydelse, men von Korffs ställning och personliga anseende gjorde att åtminstone kännedomen om att det *fanns* någonting som hette stenografi blev spridd inom de bildade klasserna i det stora riket. Flera framstående personer subskriberade på den v. korffska boken, bland andra Rysslands store skald Pusjkin.

Efter ett nära 40-årigt stillastående — om man bortser från ett par andra översättningar utan betydelse — offentliggjorde en generalstabsofficer, senare generalmajoren baron *Ivanin*, 1858 ett system grundat på Taylor-Bertins tecken, men med fullt självständig teckenfördelning — det sista i raden av alla dessa från Frankrike härstammande system.

Som elev vid kadettskolan hade Ivanin börjat arbeta på sitt system. När slutligen läroboken kom med en historisk del omfattande 22 sidor (huvudsakligen hämtad från Fossé), så rönte densamma ett helt annat mottagande än föregångarna, vartill också bidrog att just vid denna tid kejsar Alexander II införde en del frisinnade reformer, som gjorde att stenografien började komma till användning.[1] Den ivaninska läroboken gick ut i 3 upplagor, och i och med detta systems uppträdande var den »geometriska» rysk-franska perioden slut, och den »kursiva» rysk-tyska perioden tar därefter sin början.

Redan 1849 hade Heger i Wien fått en förfrågan från ryska regeringen huruvida Gabelsbergers system lämpade sig att översättas, och svarat med att överlämna sina bearbetningar från de 4 slaviska huvudspråken, men först i början av 1860-talet kan man säga att Gabelsbergers system börjat så småningom vinna terräng i Ryssland.

Med anledning av den nya domstolsorganisationen vistades vid den tiden baron *v. Tornau* i Dresden för att studera det sachsiska rättsväsendet och kom därvid i förbindelse med Zeibig, vilket ledde till att dessa båda tillsammans utarbetade en lärobok i rysk gabelsbergersk stenografi, som offentliggjordes 1863. Denna bearbetning anslöt sig så nära som möjligt till originalsystemet och tog föga hänsyn till ryska språkets egenheter.

Något dessförinnan hade en rysk läkare *Olchin* för sitt eget behov bearbetat Gabelsbergers system, och när 1864 den regeringskommission, som med anledning av rättsväsendets omorganisation börjat intressera sig för stenografien, utfäste ett pris på 1,500 ru-

[1] Ett påstående av Anders (»*Geschichte und Literatur der Stenographie*». Coeslin 1855. Sid. 60.) att en professor Wolke i Petersburg redan 1795 skulle ha använt stenografi, har av Joseph Dürich reducerats till att ha gällt förkortad vanlig skrift (»*Festbuch zum Mosengeilfeier.*» Berlin 1896. Sid. 133).

bel för bästa stenografiska lärobok — original eller översättning — så insände Olchin sitt manuskript, som också förklarades vara den bästa gabelsbergerska lösningen. Olchins lärobok, som offentliggjordes samma år, var mycket mera självständig än Tornau-Zeibigs och avvek ganska avsevärt från originalsystemet. Flera konsonanttecken användes i annan betydelse, och dessutom hade den genomgripande förändringen i den symboliska vokalbeteckningen vidtagits, att densamma förlades till *föregående* konsonanter.

Olchins bearbetning kom ut i flera upplagor och fick genast från början en ej ringa spridning; men när efter turkiska kriget de statsunderstödda undervisningskurserna indrogos, tröttnade Olchin och upphörde med sin till synes framgångsrika stenografiska verksamhet samt gav ej heller ut flera upplagor av sin lärobok.[1]

Såväl v. Tornau som Olchin hade flera efterföljare, bland vilka Gorscheneff (1893) torde vara mest känd. Han följde närmast Olchin men använde korsning vid betecknande av vissa konsonantsammansättningar.

En särskild grupp av gabelsbergerska bearbetningar bildade Ustinoff[2] 1881 med sina efterföljare *Krivosch* 1893 och Bezenšek 1907, vilka mer eller mindre anslöto sig till de tjeckiska skrivsätten.

Även Stolzes system fann sina översättare, först *Paulson*[3] och *Messer* 1868 och sedan överste *von Terné* 1874 samt Dlussky 1875 och Mogilevski 1894. v. Ternés bearbetning utvecklades vidare av fru Patkanova och bröderna Ssaponko och gjordes enlinjig (1904, sista uppl. 1905).

Ett som det synes fullt självständigt system offentliggjordes 1866 av Schevljakov,[4] vilket har sitt särskilda intresse däri, att här liksom särskilt i flera engelska system (Page etc.) ett flertal tecken börja och sluta vid linjen.

Vid ovannämnda officiella tävlingsskrivning 1864 inlämnades 28 systemutkast, av vilka intet ansågs idealiskt, men den av skolmän bestaende kommissionen fann systemen Paulson-Messer (Stolze) och Olchin (Gabelsberger) vara mest »utvecklingsbara» och dessa två jämte det redan förut halvofficiella Ivanins system (Taylor-Bertin) fingo statsunderstöd och rätt att användas i skolorna.[5]

En häftig systemkamp började, som i stort sett kom att gälla å ena sidan de gabelsbergerska, å andra sidan de stolzeska systemen,

[1] Blauert. »*Korrespondenzblatt*» 1913. Sid. 174.
[2] Ustinoff lämnade snart stenografien för att helt ägna sig åt journalistisk verksamhet.
[3] Josef Paulsons moder var svensk-finska.
[4] Faulmann. »*Historische Grammatik der Stenographie*». Sid. 362.
[5] Dürich. »*Archiv für Stenographie*». 1896. Sid. 162.

under det att Ivanins geometriska förlorade allt mer och mer terräng, oaktat Artobolevskys elever, vilka använde detta system, varit de som först, och med goda resultat, kunnat åtaga sig att upptaga förhandlingarna vid de nya domstolarna.

Tillståndet vid sekelskiftet kännetecknades av stor splittring och saknaden av förbindelse de olika gabelsbergerska och stolzeska systemen sinsemellan i olika delar av det vidsträckta riket.

Så småningom började emellertid även ryska affärsmän inse att stenografien kunde vara av värde för dem, och när så en ny författning skulle genomföras 1906 behövdes stenografer för såväl riksråd som duma. Intresset för stenografi ökades betydligt, och till den tävling som föregick tillsättandet av dessa officiella stenografplatser anmälde sig oväntat många kandidater.

Samtidigt, eller åren närmast före, hade också nya system sett dagen, varibland flera mera självständiga sådana. *Mogilevski* hade 1904 omarbetat sin översättning av Stolzes system efter Stolze-Schrey, 1904 offentliggjorde *Krivosch* ett nytt självständigt system med bokstavlig vokalbeteckning och »lämpat för alla språk», och 1905 började Schivotovski ge lektioner — i stor utsträckning även per korrespondens — i ett eget halvkursivt system enligt duployéska principer.

Den stenografiska tjänsten inom båda kamrarna organiserades av *Krivosch*,[1] som själv blev chef för riksrådets stenografbyrå, under det att A. *Ssaponko*, som tillsammans med sin broder omarbetat Ternés system och gjort detsamma enlinjigt,[2] fick samma befattning inom riksduman. Systemfördelningen var i sin helhet, hjälpstenografer inberäknade, år 1909:[3] Gabelsberger 10, Olchin 1, Krivosch 3, Stolze 2, von Terné 24,[4] Tschermissinoff (?) 6, Schivotovski 4. De flesta av dessa voro damer.

Emellertid lär man icke ha varit fullt belåten med organisationen sådan den var — ingen har vågat påstå att detta berodde på att det var så många damer — och ansåg i varje fall nödvändigt att ställa större krav på de inträdessökande kandidaterna, icke blott i fråga om den rent stenograf-tekniska färdigheten utan även i fråga om lämpligheten i övrigt. Till provskrivningen 1908 hade infunnit sig inte mindre än 167 personer ur olika samhällsklasser, men 1910 bestämdes att ingen fick deltaga i dessa prov, som ej kunde framvisa betyg på antingen minst ett års stenografisk praktik eller också

---

[1] Krivosch sattes senare av bolsjevikerna i fängelse.
[2] Amsel. »*Der Deutsche Stenograph*». 1923. Sid. 116.
[3] Amsel. »*Der Deutsche Stenograph*». 1915. Sid. 14.
[4] Därav omkring hälften system Ssaponko.

intyg från det nybildade ryska stenografförbundet om en hastighet av minst 80 ryska ord per minut under 3 minuter.

Det ökade intresset för stenografi ledde naturligtvis också till att nya system sågo dagen, av vilka de flesta dock allt fortfarande voro mer eller mindre självständiga bearbetningar av tyska system.

Bland de mera självständiga systemuppfinnarna från denna tid finner man Jerschoff, (1912), som upptagit bröderna v. Kunowskis idé att beteckna vokalerna medelst nedstreck.

Någon stenografisk livaktighet, jämförbar med den som rådde i andra länder, fanns icke. Den stora allmänheten visste knappt vad stenografi var, och de privata kurser som gåvos voro huvudsakligen avsedda att utbilda yrkesstenografer. Intresset för den stenografiska konsten var ej ens tillräckligt för att en enda facktidskrift skulle bära sig. Den ena nystartade tidskriften efter den andra fick nästan omedelbart nedläggas.

Försök att få till stånd någon sammanslutning stenograferna emellan misslyckades. Dock hade stenografien som yrke ett gott anseende, och det ansågs mycket »*comme il faut*» för unga flickor att låta sig utbildas för de officiella platser som stodo till förfogande. Så småningom vann också stenografien terräng inom affärsvärlden ehuru icke på långt när så mycket som i andra länder.

Anmärkningsvärt är, att även under denna stenografiens föga blomstrande tid Rysslands två största författare dock tillgodogjort sig denna konst.

Dostojevskij började 1860 att diktera sina romaner för en ung flicka, som genomgått en kurs i Gabelsbergers stenografi hos Olchin (se ovan), och som fortsatte att vara hans stenograf även sedan hon blivit hans hustru; och *Tolstoj*, som visserligen i allmänhet ville skriva själv, *när han författade*, använde sig vid sin korrespondens av stenografer: först privatsekreteraren Gusjeff, som skrev Stolzes system (Paulson-Messer), och sedan från och med 1910 den yngsta dottern, som av en väninna lärt sig Gabelsbergers system.[1]

När revolutionen bröt ut 1917 gjorde sig behovet av stenografer mera gällande än förut och en ny tid för stenografien randades.

I Moskva bildades under pågående krig en intersystemal sammanslutning av yrkesstenografer, indelade i 3 klasser,[2] och med underavdelningar i flera andra städer. Snart startades en ny stenografisk tidskrift — »*Voprossi stenografii*» (Stenografiska frågor)

[1] Blauert. »*Korrespondenzblatt*» 1914. Sid. 321.
[2] Till första klassen hörde endast fullt utbildade debattstenografer.

— och medlemsantalet steg så att det 1927 uppgick till bortåt 1,000, varav hälften i Moskva.[1]

Något parlament, i den bemärkelse vi mena därmed, finnes ej i den storryska sovjetunionen, men i stället har där förekommit en stor mängd olika slags kongresser och »församlingar», rådssammanträden och partimöten m. m. Alla dessa olika församlingar ha gjort anspråk på att få sina förhandlingar stenograferade, vilket emellertid visat sig vara mycket svårt, om ej rent av omöjligt, i synnerhet när man ansett sig endast kunna acceptera *fullt pålitliga* partivänner.

Till en början skaffade man sig stenografer så gott man kunde från resterna av de gamla kamrarnas kanslier, men efter hand bildades 2 skilda stenografiska byråer: den ena huvudsakligen för sovjets exekutiva råd och den andra för övriga möten.

Vid den stora kommunistiska världskongressen i Moskva 1922, som ägde rum i Kremls f. d. kejserliga kröningssalar, hade för upptagande av de *ryska* anförandena rådets stenografiska byrå ställts till förfogande. Densamma bestod då av 11 stenografer (10 damer) av vilka 6 damer använde Ssaponkos system (Stolze-Terné) och 4 damer Kruljeffs bearbetning av Gabelsbergers system medan den ende manlige stenografen, en ung student, icke riktigt hade reda på vad han hade för system. Han visste visserligen, att det var en bearbetning av Stolze-Schreys system, men hade under revolutionen förlorat sin lärobok och glömt namnet på översättaren.[2]

För upptagandet av anförandena på de andra 3 tillåtna språken — tyska, engelska och franska — funnos för tillfället inkallade stenografer. Mest i elden voro de *tyska* stenograferna, regeringsråden Blauert och Brausse från Dresden (med biträde av ett par hjälpstenografer), ty tyskan var det egentliga kongresspråket, som användes av bland andra Lenin, Trotzkij, Radek och Sinovjev samt de allra flesta andra ryssar.

I och med stenografiens ökade betydelse och spridning blevo också olägenheterna av den sedan sekelskiftet rådande splittringen större, och år 1925 fick det intersystemala stenografförbundets centralkommitté till stånd en allmän kongress i Moskva, som öppnades av ingen mindre än rådspresidenten Kalinin, och där Radek deltog i förhandlingarna. At centralkommittén uppdrogs att vidtaga förberedelser för skapande av ett enhetssystem, och 1927 hade ett särskilt tillsatt utskott, där även sovjetmyndigheterna voro represen-

[1] Jurkovski. »*La Vérité sténographique*». 1927. Sid. 138.

[2] Blauert i »*Der Berufsstenograph*», *herausgegeben vom stenographischen Landesamt in Braunschweig*, 1923, marsnumret.

terade, kommit så långt att de, jämte framhållande av nödvändigheten att *snart* komma till resultat, enade sig om att vid enhetssystemets utarbetande följande principer skulle tillämpas.[1]

1. Systemet skall bekvämt kunna användas av den stora allmänheten i stället för vanlig skrift, samt genom införande av ett sinnebildligt förkortningssystem även lämpa sig som debattskrift.

2. Det skall vara teoretiskt enkelt så att det blir lättlärt och läsbart.

3. Vid enhetssystemets uppbyggande skall den kursiva principen tillämpas och sålunda: *A.* Vanliga skriftens grundlag utnyttjas, *B.* i vanliga skriftens lutning, *C.* räta eller trubbiga vinklar användas så litet som möjligt, *D.* ordbilderna skrivas sammanhängande.

4. Arbetet vid uppställandet av enhetssystemet skall gå nedifrån och uppåt: först den allmänna skriften och sedan debattskriften.

Då intet av alla inom Sovjetunionen redan använda system uppfyllde dessa krav, utlyste »kommissariatet för folkbildningen» på kommitterades hemställan en tävlan, och före den bestämda tidens utgång 15 januari 1928 inlämnades 19 systemutkast, 10 från Moskva, 7 från andra ryska platser och 2 från utlandet. Flera av kommissionens medlemmar syntes emellertid icke vara mycket intresserade av att så fort som möjligt komma till något resultat varför »kommissariatet för folkbildningen» överlämnade saken åt särskilda delegerade, först 3 stenografer, sedan huvudsakligen icke stenografer. Efter en del beslut fram och tillbaka[2] kunde dessa delegerade slutligen i december 1928 ena sig om att föreslå anordnandet av jämförande försökskurser med systemen Gabelsberger-Kruljeff (enhetskommissionens sammanjämkningsförsök), Terné-Hildebrandt, Ssaponko, Falejeff samt Ssokoloff och Lapekin, de båda sistnämnda vokalskrivande.

Något närmare om dessa försöksskrivningar är icke känt då detta skrives.

Bland de talrika ryska emigranterna samt i de stora sovjetryska kolonierna i Berlin och Paris och andra storstäder användas mest bearbetningar av Stolze (Terné och Ssaponko) samt av Stolze-Schrey. Den bästa av dessa senare torde vara en 1925 av den underbare kännaren av slaviska språk och stenografiska system Georg van Daacke[3] (i Ryssland efter sin moder kallad Antipoff) utgiven sådan.

[1] »*Deutsche Kurzschrift*», 1927, Sid. 170.

[2] Bland nyinsända utkast var även ett av Jurkovski, grundat på det tyska enhetssystemet, men med förljudssymbolik.

[3] Genom ett stort antal uppsatser i olika stenografiska tidskrifter har van Daacke, som nu är bosatt i Berlin, ur för de flesta otydbara arbeten lämnat värdefulla uppgifter om de stenografiska förhållandena i de slaviska länderna.

ÖVRIGA UTOMEUROPEISKA LÄNDER.

I de till brittiska världsriket hörande Sydafrikanska Unionen, Australien (där Jakob Pitman redan 1837 började verka) och Brittiska Indien kan Pitmans system allt sedan mitten av 1800-talet sägas ha varit det enda använda, och är allt fortfarande det mest spridda, ehuru här och var även Greggs system börjat få en del anhängare.

För flera indiska inhemska språk har också Pitmans system bearbetats, ehuru detta mest för missionärer, som i stenografien funnit en värdefull hjälp för att komma i förbindelse med de infödda (del I, sid. 422).

Vad Egypten beträffar finnas även för dess språk översättningar av systemen Pitman (Marson) och Duployé (Hakedouni och Abd el Wahab), vilka äro upptagna som läroämne i en del handelsskolor. Före kriget var det tal om att börja stenografiskt upptaga parlamentets förhandlingar, men först 1926, sedan Arian i Kairo uppställt ett för flera orientaliska språk avsett system, lär detta ha blivit verklighet.

I de franska kolonierna användas både Prévost-Delaunays och Duployés system, ehuru det senare ligger avsevärt över, och detta särskilt i Algeriet (där intresset för stenografien är nästan lika stort som i själva Frankrike), Tunis och Marocko.

I Central- och Sydamerikas spansktalande[1] länder — Mexico, Chile, Argentina och Brasilien m. fl. samt på Cuba och Filippinerna — har Martis spanska system (i olika bearbetningar) fått en avsevärd spridning. I Mexico synes dock under senare åren Duployé och Gregg vinna allt mera terräng, och likaså i Brasilien, där dock 1922 en katolsk präst Kruse offentliggjort ett vokalskrivande system, som något påminner om tyska systemet Scheithauer, och som redan börjat fa en del anhängare. Mest spridd torde dock ännu den portugisiska bearbetningen av Taylors system vara.

[1] Eller portugisiska.

I Argentina, där sedan 1856 förhandlingarna vid folkförsamlingen i Buenos Aires stenografiskt upptagas, har även en bearbetning av Pitmans system av Parodi vunnit en avsevärd spridning.

Även i de andra sydamerikanska, mindre länderna synes Greggs system vinna terräng.

För alla dessa sydamerikanska länder gäller helt naturligt att på affärskontor, som ha sin huvudsakliga korrespondens på engelska språket, antingen Pitmans originalsystem (sådant det nu är) eller Greggs system användes.

Stenografer från alla spansktalande länder slöto sig 1921 tillsammans i ett stenografförbund, som haft kongresser 1922 i Barcelona och 1927 i Valencia, där 100-årsdagen av Martis död högtidlighölls.

*

För hebreiska, armeniska och persiska finnas översättningar av både Duployés och Pitmans system, men endast i enstaka fall ha de kommit till någon användning.

I Holländska Indien har system Groote fått en ej ringa spridning och användes för att upptaga därvarande folkförsamlings förhandlingar. I Holländska Sydafrika användes däremot huvudsakligen system Stolze-Wéry.

I Siam började omkring 1915 en tjänsteman i finansdepartementet, Liddhibara, undervisa efter en bearbetning av Pitmans system, och densamma har kommit till ganska stor användning inom olika ministeriers kanslier.

*

När Kina 1910 fick sin nya författning bestämdes också att en stenografisk byrå skulle organiseras inom parlamentet, utan tanke på att det icke fanns några stenografer. I hast skapades, antagligen på Pitmans grund, en kinesisk snabbskrift, »*Tschao-šu*», och en undervisningskurs på 6 månader började. Slutprövningen visade ett tillfredsställande resultat, men när så arbetet i parlamentet skulle börja, gick det icke alls, och stenografien slopades.[1]

Senare har Pitmans system översatts av Gregory och Ulverston, Duployés av Derouin samt Gabelsbergers 1914 (ny bearbetning 1925) av den framstående kännaren av finsk-ugriska och mongoliska språk, dåvarande kaptenen (nu generalen) Theodor *Glock* i Budapest.

Det största hindret för åstadkommande av en kinesisk stenografi

[1] Christoffels i »*Deutsche Kurzschrift*» 1925, sid. 34.

ligger i svårigheten att särskilja de 5 olika tonarter som förekomma i språket. Ett och samma ord kan nämligen få helt olika betydelse allt efter det tonläge i vilket det uttalas, en svårighet som kineserna i sin vanliga skrift komma ifrån genom att till resp. teckenbilder foga fristående accenter.

I en kinesisk stenografi bör således varje vokaltecken förekomma i 5 variationer. När den katolske missionären Derouin gick att översätta Duployés system, använde han accenter på samma sätt som kineserna i den vanliga skriften; men med så många fristående tecken — vilka på grund av vikten av att angiva tonhöjden icke *kunna* uteslutas — gör systemet knappast skäl för benämningen »snabbskrift». Detsamma gäller de pitmanska översättningarna.

Glock däremot har, bibehållande de flesta av Gabelsbergers tecken (ej underlängderna), löst denna fråga genom att för framställande av de olika vokalhöjderna använda symbolisk beteckning, bestående i tryckning, förlängda bindestreck och förstorade eller rundade konsonanttecken. För att göra detta möjligt inläggas själva vokalerna i konsonanttecknen, vilka för förbindningens skull även (mer eller mindre förändrade) kunna skrivas nedifrån uppåt.

Japan har nästan helt och hållet anslutit sig till den engelska geometriska stenografien. Om man bortser från olika metoder att ytterligare förkorta den redan i och för sig korta japanska vanliga skriften, så torde läraren vid polytekniska institutet i Tokio, *Koki Minamoto,* kunna betraktas som den japanska stenografiens fader. Han började 1882 eller 1883 undervisa i ett system som var grundat på Pitmans, men som, om en uppgift att det skrevs som japanernas vanliga skrift uppifrån nedåt och i rader från höger till vänster, är riktig,[1] måste ha varit *mycket* självständig.

År 1883 bildades i Tokio en »Förening för stenografiska studier», och 1885 kom den första japanska stenograftidningen ut.

År 1890 — sedan en kommission i Europa studerat de stenografiska förhållandena — anställdes 14 av Minamotos elever som stenografer i det nya parlamentet, och 1893 utökades antalet till 23.

Under de närmast följande åren sågo en hel del nya bearbetningar av Pitmans system dagen och gjordes även ett försök att överföra Duployés system till japanska; men av alla dessa översättningar av utländska system blev det den av engelsmannen *Gauntlett* (född 1866) utförda bearbetningen, som skulle få största spridningen icke blott inom parlamentets stenografbyrå, där anhängare av system Pitman-Gauntlett så småningom fyllde vakanserna, utan även inom japanska handelsvärlden och i Japan etablerade europeiska firmor.

[1] Navarre. »*Histoire de la Stenographie*», sid. 129.

Gauntletts första upplaga offentliggjordes 1899 (förbättrad 1906). Systemet är visserligen grundat på Pitmans alfabet men är en stavelseskrift, där den kinkiga vokalfrågan lösts så, att Duployés vokalcirklar kombinerats med en på konsonanttecknens olika storlek grundad vokalsymbolik.

Under senare åren gör sig i Japan en stark rörelse gällande för att få till stånd en enklare vanlig skrift, och när så en dag sker, torde väl de på alla områden så framåtsträvande japanerna även komma att skapa sig en nationell stenografi.

FREKVENSUNDERSÖKNINGAR.

Redan den okände engelske munken på 1300-talet (John av Tilbury?), då han gick att utarbeta sin *Nova ars notaria,* hade ur Psaltarens psalmer (80,000 ord) uttagit de oftast förekommande ordstammarna. Detta avsåg emellertid att vara till ledning för *vilka* ordstammar som skulle få särskilda stenografiska tecken, och hade ingenting med tecknens fördelning att göra. Grundtecknen i detta system voro nämligen regelbundet fördelade i alfabetisk ordning. (del I, sid. 50).

John Willis däremot (1602) insåg betydelsen av att vid teckenfördelningen taga hänsyn till så väl bokstävernas frekvens i och för sig som till deras ingående förbindningar. Han säger i sin *Schoolmaster:*[1] »En bokstav bör ha ett allt kortare tecken ju oftare den förekommer, och dessutom måste man se till att sådana bokstäver, som kunna åtföljas av en konsonant, få tecken vilkas sista drag passar till förbindningen med det följande konsonanttecknet.»

Byrom (1720) uttrycker samma önskemål sålunda: »De kortaste och mest lättskrivna tecknen skola fördelas på de oftast förekommande bokstäverna (Byrom talar ibland om bokstäver, ibland om ljud); och de bokstäver, vilka ofta förekomma tillsammans, skola erhålla sådana tecken, som lätt kunna förbindas med varandra.»

I vilken mån Willis och Byrom utförde några frekvensberäkningar, därom känner man emellertid ingenting; och detsamma gäller om Lyle (1762), vilken kraftigt framhöll behovet av dylika.

Holdsworth & Aldridge (1766) däremot räknade igenom en stilgjutares listor, och Blanchard (1779) sökte frekvensen med hjälp av ett lexikon.

Den förste som i större utsträckning företagit frekvensberäkningar torde ha varit Lewis (1812), som räknade igenom »sida efter sida i böcker av olika innehåll», och därvid satte som det viktigaste

[1] John Willis. *The Schoolmaster to the Art of Stenography.* Kap. I. Sid. 4.

att undersöka de olika bokstävernas (ljudens) förbindningar.[1] Han insåg även nödvändigheten av särskilda specialundersökningar för olika fall, om man ville nå målet att ge varje tecken sin rätta plats. De enda frekvenssiffror som Lewis offentliggjort (utan angivande av antal räknade ord) gälla dock endast de enkla *bokstäverna:*

s	4960	w	1230	x	208
t	4851	g	1225	z	102
n	3908	y	1204		
h	3420	p	989		
r	3180	b	962	e	6489
l	2320	v	759	a	4250
d	2304	k	569	i	4200
f	2024	j	340	o	3970
m	1766	q	337	u	2000

Dessa siffror äro emellertid av föga värde, då alla engelska stenografiska system av någon betydelse äro grundade på fonetisk stavning. *H* t. ex., som här står som n:r 4 skulle, om det gällt *ljud*, försvunnit från *th sh ch wh ph* samt i alla ord, där det är stumt.

Även för Bennets (1825) i reducerade siffror återgivna frekvenstabell (del I, sid. 206) saknar man uppgift på omfattningen av den genomräknade texten.

Pitman hade 1843 (6 år efter det systemet var färdigt i sin första upplaga) och 1884 offentliggjort några frekvenssiffror för konsonantljuden, vilka dock på grund av ringa omfattning (i ena fallet 3,731 ord, i andra fallet första raden ur 55 tidningsspalter) blevo utan betydelse, och även helt naturligt, lämnade olika resultat.

Guest (1883) framhåller, att det visserligen torde vara allmänt erkänt, att de oftast förekommande ljuden böra ha de bästa tecknen (han använder ordet »*letters*», men av sammanhanget framgår, att han menar ljuden), men att denna princip dock icke i praktiken blivit följd. Han anser även att äldre frekvensundersökningar varit av föga värde, beroende på ringa omfattning eller olämpligt val av text. Själv räknade han igenom 10,000 ord ur text från Shakespeare och andra framstående författare, d. v. s. gjorde sig skyldig till samma fel som han förebrådde andra. Det borde ju ha gällt att få reda på frekvensen av ljuden och orden i språket sådant det *talas*, när stenografering kan ifrågakomma; och dessutom var 10,000 ord alldeles för litet. Det enda, som man kan anse fastslaget genom Guests beräkningar var, att de oftast förekommande konsonantljuden i engelska språket äro *s t n* och *r*, samt att dessa också jämte *l* äro de som oftast ingå i konsonantförbindningar. Guest har emellertid under sina språkfysiologiska studier kommit

[1] J. H. Lewis, *The Ready writer and Interpreter of the Royal Lewisian System of Short Hand.* 95:e upplagan. Sid. 17.

till slutsatsen, »att de ljud, som lättast uttalas i något visst språk, också äro de som oftast förekomma», samt sökt fördela sina tecken med hänsyn därtill (del I, sid. 260).

Gregg hade i och för utarbetande av sitt system gjort ganska omfattande frekvensberäkningar, men dessa förstördes vid en eldsvåda i Chicago år 1900.

Vad Callendar (1889) beträffar, så kan man ej annat än förvåna sig över att han, som så ingående sysslat med de olika beteckningarnas hastighetsvärden, icke lämnar någon som helst redogörelse för eventuella frekvensundersökningar, utan tvärtom framhåller huru flera av hans tecken hämtats direkt från vanliga skriftens motsvarande bokstäver.

De magra resultat till vilka man kommit tyda ju icke på något stort intresse för frekvensundersökningar hos de engelska stenograferna i allmänhet, ehuru man väl får antaga, att det även för dessa systemuppfinnare, som icke alls tala om dylika undersökningars betydelse för teckenfördelningen, varit en självklar sak, att det vore fördelaktigt om de oftast förekommande ljuden kunde få de bästa tecknen.

Kravet på frekvensundersökningar förlorade dock i betydelse genom att så många engelska systemuppfinnare — varibland Pitman — utan vidare upptogo de s. k. »klassiska» tecknen — vertikala strecket för *t*, uppåt dragna raka strecket för *r* samt halvcirkeln med konkava sidan uppåt för *n* — för att sedan omkring dessa gruppera de övriga tecknen så systematiskt som möjligt, med hänsyn till principen, att varandra liknande tecken gåvos åt varandra närstående ljud.

Sedan emellertid frågan om frekvensundersökningars betydelse upptagits på 4. internationella stenografkongressen i Berlin 1891, och en resolution till förmån för dylika undersökningar i större skala antagits på förslag av Kaeding, började tyskarna under dennes ledning arbeta på sin stora »*Häufigkeitswörterbuch*», omfattande 20 millioner stavelser.

Exemplet smittade, och i England upprättade dess dåvarande främste yrkesstenograf, Thomas Allen Reed, en frekvenslista omfattande 50,000 ord, tagna ur böcker och tidskrifter med olika innehåll. Denna frekvenssamling, där orden voro ordnade efter stammarna, offentliggjordes 1895[1] med uteslutande av sådana ordstammar, som icke förekomma minst 5 gånger; och hade till huvudsakligt ändamål att vara till hjälp vid fastställandet av förkortningar.

[1] *The Speller*. Bath och London 1895. N:r 3. Sid. 19—23.

De 30 oftast förekommande orden voro:

the	4172	as	464	on	288
of	2335	be	442	but	284
to	1702	by	439	we	277
and	1511	for	438	or	258
a	1070	not	434	they	240
in	963	with	376	are	231
that	929	he	362	this	229
it	639	I	361	who	219
was	550	have	356	were	212
which	484	his	298	will	212

Sir Edward Clarkes (1907) frekvensberäkningar, vilka fingo *allt för stort* inflytande på teckenfördelningen i hans system (del I, sid. 295) ha icke offentliggjorts, och i sin lärobok lämnar han ingen annan uppgift, än att en noggrann undersökning av ett stort antal stycken *(passages)* ur olika böcker givit till resultat, att de oftast förekommande konsonanterna äro i nämnd ordning:

s (z) n t r d f(v) l m p b g(j) k(g).

År 1904 offentliggjorde Rev. J. Knowles i London ett litet häfte, »*The London Pointsystem of reading for the blind*», där han lämnar uppgift på de 353 oftast förekommande orden av 100,000.

Denna tabell var emellertid uteslutande avsedd som grund för uttagandet av förkortningar i en blindskrift, och texten med hänsyn härtill hämtad ur bibeln och annan litteratur, som kunde tänkas ofta förekomma för de blinda.

De 30 vanligaste orden voro:

the	8131	as	1033	but	646
of	5074	with	916	have	631
and	3560	which	915	all	605
to	3461	by	866	we	561
in	2271	he	866	had	557
a	2140	not	854	were	531
that	1727	for	811	or	519
was	1541	be	795	on	511
it	1168	is	730	are	483
his	1082	I	722	this	481

Reginald Dutton (1916) löser hela frekvensproblemet mycket enkelt. Han säger: »Skaffa goda tecken för *r l t d s* och *n*, så sköta de andra konsonanterna sig själva» (del I, sid. 303).

De amerikanska systemuppfinnarna Cross och Lindsley offentliggjorde frekvenslistor omfattande resp. 3,000 och 5,452 ord. Även här finner man *s t n* och *r* vara de oftast förekommande konsonantljuden, men i annan ordning.

Påtagligt är att dylika obetydliga beräkningar icke kunde ha stort värde; och först 1923, när Godfrey Dewey offentliggjorde sin frekvenssamling[1] fick man mera tillförlitliga frekvenssiffror för ljuden i engelska språket.

[1] Dewey. *Relative Frequency of English Speech Sounds.* Cambridge, Massachusetts. 1923.

Under 1900-talets två första decennier hade visserligen — mest i samband med försöken att i Amerika reformera stavningen i vanlig skrift — ett stort antal ordsamlingar offentliggjorts; men då dessa »listor» endast upptogo de vanligaste orden, kunde de, vad stenografien beträffar, ej bli till nytta annat än för uppställandet av ordförkortningar. Den mest bekanta av dessa ordlistor var utgiven av Leonard Ayres,[1] som från föregångarnas material[2] utvalt text, omfattande omkring 368,000 ord, till två tredjedelar bestående av privata brev och affärsbrev.

R. C. Eldridge, en amerikansk industriidkare, hade sedan länge tillbaka i sin fabrik haft en mängd utländska arbetare av båda könen, och med intresse följt och studerat dessas framsteg i inhämtandet av engelska språket, samt därvid kommit att tänka på av vilken betydelse det skulle vara, om man i stället för ett världsspråk åtminstone kunde ena sig om att få de *vanligaste* orden gemensamma. I anslutning härtill uppgjorde han ordlistor, omfattande 43,989 ord — varav 6,002 olika —, vilka han 1911 offentliggjorde under titeln: »*Six Thousand Common English Words, their comparative frequency and what can be done with them.*»

Texten var av omväxlande innehåll och hämtad från olika amerikanska tidningar.

De 30 vanligaste orden voro:

the	4290	it	433	from	255
of	2122	on	411	have	245
and	1371	by	409	has	231
to	1309	be	406	which	226
in	1072	at	391	not	225
a	1002	he	357	been	219
is	641	will	347	this	217
that	594	his	321	are	214
for	557	as	298	were	187
was	485	with	280	an	175

Något stort värde för uppställandet av stenografiska system kunde sådana ordlistor ej få, men annorlunda är som nämnt förhållandet med Dewey (del I, sid. 331), som vid val av text åtminstone i första hand tänkt på stenografien. Han ställde dock som sin uppgift *icke blott*, att dessa siffror skulle tjäna som stöd vid utarbetandet av ett stenografiskt system, utan också att de skulle bliva av värde för språkvetenskapen i allmänhet. Därför inskränkte han sig icke endast till det talade spraket, utan valde texten, som skulle genomräknas, så att den blev ett uttryck för såväl talad och skriven som tryckt *modern* engelska. Han ansåg nödvändigt, men också tillräck-

[1] Ayres. *A measuring scale for ability in spelling.* New York. 1915.

[2] W. Franklin Jones hade uttagit frekvensen på 4,532 ord hämtade ur text omfattande omkring 15 millioner ord.

ligt, att grunda sina beräkningar på en ordsamling omfattande 100,000 ord. Fyra medhjälpare deltogo vid arbetets utförande, och detsamma beräknades ha krävt över 3,000 arbetstimmar.

De 100,000 orden innehålla 10,161 olika sådana. Av dessa ha de 1,027 som förekomma mer än 10 gånger upptagits i den offentliggjorda frekvenssamlingen. I runda tal räknat bilda två ord mer än tiondedelen, 9 ord fjärdedelen, 19 ord tredjedelen och 69 hälften av det hela. De 30 vanligaste orden äro:

the	7310	for	1035	not	589
of	3998	be	846	at	585
and	3280	was	839	this	572
to	2924	as	782	are	542
a	2120	you	775	we	529
in	2116	with	727	his	517
that	1345	he	680	but	504
it	1216	on	643	they	478
is	1213	have	617	all	466
I	1155	by	600	or	458

Jämte listan på 1,027 ord, som upptager orden i deras olika former och böjningar samt i ordning efter frekvensen, har Dewey dels en lista för samma ord i alfabetisk ordning, dels särskilda listor för stamord och stavelser. Antalet stavelser på de 100,000 orden är omkring 143,000, av vilka 4,400 olika sådana.

Dewey fäster särskilt avseende vid sina stavelsetabeller, vilka »bäst möjliggöra ett studium av de olika ljudsammansättningarnas förekomst». I samband med stavelsetabellerna lämnas också siffror för de olika konsonantsammanbindningarna.

Vad vokalerna beträffa äro beräkningarna gjorda för 19 olika nyanser av enkla vokalljud och 5 diftongljud. Den största frekvensen har den s. k. neutrala vokalen (det halvstumma ljudet mellan *e* och *ö*), som förekommer 17,264 gånger.

Siffrorna för de enkla konsonantljuden äro:

n	26,980	k	10,100	ng	3,590
t	26,550	v	8,490	sh	3,052
r	25,620	w	7,760	g	2,760
s	16,970	p	7,620	y	2,230
d	16,050	f	6,860	ch	1,930
l	13,930	h	6,755	j	1,630
(lent s) z	11,070	b	6,750	th	1,380
m	10,360	dh	5,470	z	170

Anm. Härtill komma 7,310 *the*.

Dewey nöjer sig emellertid icke med att undersöka frekvensen i och för sig, utan även i vilken mån dessa ljud förekomma i början, i mitten och i slutet av stavelserna, vilket han med rätta anser vara av stor betydelse icke blott som grund vid uppställandet av ett stenografiskt alfabet utan även för språkvetenskapliga studier i allmänhet.

Av särskilt intresse är också att finna hurusom Dewey är den förste som målmedvetet undersökt huruvida ljuden — som t. ex. *dh* — huvudsakligen förekomma i ett mindre antal ofta förekommande ord eller — som t. ex. *j* och *ng* — i ett större antal ord, som vart och ett förekommer mera sällan.

Till sist lämnar Dewey listor på konsonantförbindningar, varav 34 som ingå i orden före vokal och 170 efter vokal, samt 51 sådana som i slutet av ord tillsammans med den s. k. neutrala vokalen bilda en stavelse (t. ex. *pl* i *people, sn* i *reason* o. s. v.). Några frekvenssiffror för dessa konsonantförbindningar lämnas emellertid icke.

Dewey utesluter egennamn och siffror.

I Frankrike har man ännu mindre än i England hyst intresse för frekvensundersökningar, beroende på att i den ena stora gruppen av stenografiska system teckenfördelningen i stort sett följt Taylor, medan i de flesta andra franska system uppfinnarna först och främst tagit hänsyn till kravet på en metodisk gruppering av tecknen inom alfabetet.

Att dock alla dessa franska uppfinnare haft klart för sig betydelsen av att de enklaste och mest lättskrivna tecknen i möjligaste mån tilldelas de oftast förekommande ljuden får man väl taga för givet. Den kommitté, som 1786 fick i uppdrag av *l'Académie Royale des Sciences* att granska Coulon Thévenots system, framhöll också nödvändigheten av att vid utarbetandet av ett stenografiskt system »från ett tillräckligt långt anförande uttaga frekvensen för de olika ljuden och kontrollera detta efter ett annat anförande av samma längd», samt att »på samma sätt skaffa sig frekvensen på olika ljudsammansättningar».[1]

Dujardin[2] (1834) räknade igenom 11,000 ord, och lämnar följande siffror:

s	646	j	99	a	674
t	634	g	76	è	664
k	485	ll	74	é	507
l	380	ch	39	o	382
p	357	h	19	u	274
d	356	gn	15	ou	241
n	322	gs	13	eu	97
m	258	x	10	oi	68
r	254			an	387
z (s)	237			on	303
v	222			en	110
f	145	e	900	un	27
b	140	i	690	oin	12

[1] Första delen sid. 353.
[2] Faulmann. *Historische Grammatik der Stenographie.* Sid. 327.

Thierry-Mieg (1853) grundade sina beräkningar på historisk text omfattande 3,232 ord, men eliminerade 186 små ofta förekommande ord, som tillsammans förekomma 1,719[1] gånger, och bland vilka förkortningarna uttogos. Från återstående 1,513 ord erhöllos följande siffror, vilka dock på grund av textens ringa omfattning icke kunde vara mycket tillförlitliga:

r	350	z (s)	77	è	262
s	298	ch	47	o	239
t	295	b	45	an	200
m	224	g	16	u	142
k	190	gn	14	e	109
d	185	ll	10	on	97
l	171			ou	75
n	163			in	60
v	158			oi	47
p	152	a	411	eu	45
j	120	i	389	oin	9
f	106	é	383		

Då emellertid Thierry- Mieg a priori bestämde sig för att låta varandra liknande ljud (*b p, v f* etc.) få samma tecken med »tryckning» som skiljemärke, så räknade han icke med ovanstående siffror utan slog ihop siffrorna för sådana ljud som skulle få samma tecken. Här kommer således teckenfördelningen att gälla icke de enstaka ljuden utan grupper av ljud. I sin *Sténographie trancendante (La Jucunda)* offentliggör Thierry-Mieg samma frekvenssiffror med en del tillägg. Enligt hans beräkningar bilda de tre vanligaste orden *(de le* och *et)* en niondel, 20 ord tredjedelen och 60 ord hälften av det hela.

I *la Jucunda* finner man även en liten 5,000 ord omfattande tabell över frekvensen för vokaler och konsonanter i början, i mitten och i slutet av ord, som 1888 överlämnades till Thierry-Mieg av någon intresserad, som önskat vara okänd. Enligt denna tabell äro de vanligaste ljuden i början av ord *l d s p k m n f*, i mitten av ord *r t s l m k p v* samt i slutet *r s t n k m z (s)*.

1892 offentliggjorde B. Bourdon[2] frekvenssiffror för franska, tyska, engelska, italienska, spanska, keltiska, ryska och ungerska språken. Av dessa visserligen föga omfattande undersökningar synes dock framgå att i ifrågavarande 8 språk tandljuden förekomma omkring tre gånger så ofta som läppljuden, och dessa dubbelt så ofta som gomljuden.[3] För detta intressanta förhållande lämnar Bourdon fysiologisk-psykologiska förklaringar i sitt 374 sidor om-

[1] I den 1901 offentliggjorda läroboken i *la Jucunda* står 1784.

[2] Bourdon. *L'expression des émotions et des tendances dans le langage.* Paris 1892. Sid. 63 o. f.

[3] Redan W. Brauns har några år tidigare framhållit tandljudens stora frekvens.

fattande språkvetenskapliga arbete. Även ger han siffror för olika ljudförbindningar i franska och tyska språken och förklarar dessas olika förekomst med språkets krav på ombyte, som gör att lika eller liknande ljud mindre ofta följa på varandra.

De enda franska frekvenssiffror av någon som helst betydelse, som finnas, äro de av E. Guénin 1902 offentliggjorda,[1] vilka omfatta 72,700 ord. Även Guénin har emellertid liksom Thierry-Mieg gått ut ifrån att varandra liknande ljud skola betecknas med samma tecken (här skilda åt medelst små tvärstreck) och därför tagit konsonantljuden i grupper:

t d	11,106	f v	4,085	a	11,410
s z ch j	9,592	m	3,694	i	7,403
r	9,197	n gn	3,072	o	7,139
l ll	7,911			u	3,121
p b	5,419			ou	2,390
c g	4,860	e	13,072	eu	1,634

Anm. Märkvärdigt nog äro icke nasalljuden särskilt upptagna.

Redan Gabelsberger insåg betydelsen av, att de stenografiska tecknen fördelas med hänsyn till ljudens förekomst, men sina ursprungliga frekvenssiffror hämtade han från boktryckares typsamlingar (34,000 bokstäver).[2] Åren 1822 och 23 däremot, sedan systemet var färdigt, uppställde han sitt omfångsrika stavelselexikon, vilket blev till ovärderlig nytta vid behandlingen av senare förbättrings- och förenklingsförslag (sid. 72).

Även de flesta andra tyska systemuppfinnare ha varit medvetna om betydelsen av en på ljudens eller bokstävernas frekvens grundad teckenfördelning, och därför gjort vissa undersökningar, ehuru i de flesta fall av allt för ringa omfattning.

Detta gäller bland andra Nowak 1848 och Faulmann 1888 m. fl.[3] samt Rogol som före utarbetandet av sin 4. upplaga (1874) i och för uppställandet av förkortningar uttagit de oftast förekommande orden i text av omväxlande innehåll omfattande 20,000 ord.

I större omfattning ha emellertid dylika beräkningar utförts, när det endast gällt att utröna i vilken mån vissa föreslagna ändringar i ett visst system skulle komma att inverka på systemet i sin helhet. Så hade *Das Königl. Stenographische Institut* i Dresden på 1860-talet igångsatt omfångsrika undersökningar av vissa förutvarande

[1] E. Guénin. *Leçons pratiques de Sténographie.* Paris 1902. Sid. 9 och 13.

[2] *Anleitung zur Deutschen Redezeichenkunst.* 2:a delen. Sid. 18.

[3] Den i Sverige bosatte Wilhelm Brauns genomräknade 1,000 stavelser i fransk, engelsk, italiensk, spansk och svensk text. Han fann att *t d s l r n* och *sch* förekomma omkring dubbelt så ofta som alla andra konsonantljud tillsammans.

gabelsbergerska ordförkortningars förekomst, och likaså hade Tambor under senare delen av 1870-talet ur en litteraturhistoria, omfattande 550,000 stavelser uttagit frekvensen för vissa stolzeska förkortningar, vilkas borttagande var ifrågasatt.

1865 lämnade Bierey och Oppermann frekvenssiffror för *z* och *tsch* omfattande 250,000 ord vardera, samt 1887 Johnen siffror för dubbelkonsonanternas förekomst hämtade från text omfattande 15,000 stavelser.

Även Heidenreichs och Michaëlis' frekvenstabeller av 1870–71 samt Rindermanns och Kaedings av 1888—89 ha tillkommit för att tjäna något visst system. Så var också förhållandet, när Josef Tacke 1888 genomräknade 10,000 ord, för att utröna vilket inflytande föreslagna förenklingar skulle ha på Arends' system.

År 1891 offentliggjorde däremot Schrey allmängiltiga frekvenstabeller,[1] uppgjorda av Heinrich Heine, grundade på 50,000 stavelser sammanhängande riksdagstext, och omfattande siffror för de enkla och sammansatta ljudens förekomst i olika ställningar inom orden, samt för för- och slutstavelser.

När så slutligen på *Kaedings*[2] förslag och under hans energiska ledning tyska stenografer och andra intresserade hösten 1891 började arbeta på uppställande av mera omfångsrika tabeller över ordens, stavelsernas, ljudens och bokstävernas förekomst i tyska språket, var det ej längre fråga om endast stenografien, och ännu mindre något visst stenografiskt system. Det gällde då att få siffror, som även skulle kunna bli till nytta för utredande av innebörden av en eventuell övergång från ortografisk till fonetisk stavning i vanlig skrift och andra rent språkvetenskapliga frågor. Detta var också anledningen till att man tog räknestoffet från texter av alla möjliga slag, även sådana som aldrig kunde tänkas förekomma vid stenografering.

Först bestämdes att arbetet skulle omfatta 10 millioner ord, men då det av vissa tekniska skäl var fördelaktigt att kunna räkna med ett jämnt antal *stavelser,* tog man i stället 20 millioner stavelser, vilket blev 10,910,777 ord.[3]

Det framhölls från flera håll, att ett sådant arbete var ett alldeles onödigt bortkastande av tid och möda, och att man kunde nöja sig med mycket mindre; men Kaeding höll på nödvändigheten av så

---

[1] Schrey. *Das stenographische Zeichenmaterial.* Berlin 1891.

[2] Rechnungsrat Kaeding dog 1928, i det allra närmaste 85 år gammal, högt aktad och ärad av alla tyska stenografer.

[3] Man får en föreställning om vad 11 millioner ord betyder, om man betänker, att det är 15 gånger så mycket text som bibeln i sin helhet innehåller. Amsel. *Föredrag vid tyska stenografiens 100-års jubileumsfest i Bonn 1896.*

stora tal och drev igenom sin åsikt. Det har också sedan visat sig, att vid räkningar i mindre omfattning frekvensen, även bortsett från specialord, ställer sig överraskande olika för olika text. Så t. ex. växlade frekvenssiffran för *zu* på 100,000 ord i 50 olika fall från i ett fall 658 till i ett annat 2,329; för *der* från 1,502 till 4,751 o. s. v.

En annan siffra som även talar för att räkna med stora tal var att av alla på de 11 millionerna förekommande *olika* orden — 258,173 stycken — 49.14 %, d. v. s. hälften förekommo endast *en* gång.[1]

Detta oerhörda räknearbete kunde naturligtvis icke utföras utan mycket både pengar och arbetskrafter; och att det någonsin blev slutfört har man helt och hållet Kaedings underbara energi och uthållighet att tacka för.

Från språkvetenskapsmän och boktryckare fick Kaeding föga hjälp, och ej heller fann han hos stenograferna det intresse han väntat. Särskilt gabelsbergarna voro minst sagt »ljumma» (Stenografiska institutet i Dresden uttalade sig till och med emot arbetets utförande), och det blev huvudsakligast stolzeaner, som bidrogo till att företaget fick en lycklig utgång.[2]

Bortåt 1,500 stenografer och andra intresserade deltogo under Kaedings direkta ledning i arbetet.

Röster funnos dock, som höjdes emot arbetet i sin helhet, framhållande att icke ens den enorma föreslagna ordsamlingen skulle kunna lämna tillförlitliga resultat. Som exempel framhölls också vissa ord — framför allt tekniska sådana — vilka i viss specialtext förekomma så ofta, att den erhållna frekvenssiffran icke alls skulle motsvara dessa ords verkliga förekomst i språket.

Många dylika ord finnas utan tvivel i den stora frekvenstabellen, men Kaeding har aldrig tänkt sig, att hans siffror skulle vara fullt bindande, utan förutsätter att de skola utnyttjas med »förstånd».

Ävenså torde vara självklart, att frekvenstabellerna vid utarbetandet av ett stenografiskt system icke utan vidare kunna användas sådana de äro, utan att för varje särskilt fall siffrorna måste minskas med frekvensen för sådana ljudsammansättningar eller ord, som antagas få särskilda beteckningar eller förkortningar, i vilka ifrågavarande ljud lämnas obetecknade. Systemuppfinnaren får således icke endast arbeta systematiskt framåt, utan samtidigt även så att säga »baklänges».

[1] Kaeding. *Häufigkeitswörterbuch der deutschen Sprache.* Berlin 1898. Sid. 6.
[2] Amsel. *Föredrag vid tyska stenografiens 100-års jubileumsfest i Bonn 1896.*

Den kaedingska stora *ord*listan, som upptager alla ord som förekomma 4 gånger och däröver, är indelad i två avdelningar: den första innehållande de 320 ord som förekomma 5,000 gånger och däröver; den andra övriga ord som förekomma minst 4 gånger. Denna senare avdelning upptager 1,460 spalter med 60 ord i varje.

De 3 första orden bilda en tiondel, 15 ord en fjärdedel, 25 ord en tredjedel och 66 ord hälften av det hela.[1]

De 66 oftast förekommande orden äro:

die	358,054	es	86,778	wenn	40,311
der	354,520	vor	83,810	nur	39,508
und	320,985	ich	82,213	war	39,395
zu	258,584	über	77,081	werden	39,192
in	214,308	da	75,739	recht	38,746
ein	153,095	nach	74,500	hat	38,164
an	145,968	eine	69,918	wir	37,840
den	141,542	auch	60,750	gegen	36,728
auf	127,349	durch	59,999	was	35,221
das	127,137	als	59,279	wird	34,589
von	118,088	um	56,968	sein	33,232
nicht	115,342	bei	55,553	einen	31,538
mit	109,958	wie	54,988	welche	31,001
dem	103,691	für	54,406	sind	30,538
des	103,171	ab	52,261	oder	30,329
aus	102,961	im	50,909	dar	30,097
sie	102,212	nehmen	45,139	haben	29,270
ist	96,973	aber	44,929	einer	28,396
so	96,873	man	44,302	hin	27,958
sich	92,995	unter	41,432	mir	26,804
dass	87,969	her	41,358	doch	25,562
er	87,029	noch	41,275	ihm	25,214

I en särskild tabell över ordstammar upptagas alla sådana som förekomma minst 8 gånger.

I originalhandlingarna, vilka nu förvaras i förutvarande Kungl. preuss. biblioteket i Berlin,[2] återfinnas *alla* ord och *alla* stammar.

Antalet stavelser per ord är i medeltal 1.83.

För förstavelserna lämnas siffror icke blott på frekvensen i och för sig, utan även utförliga uppgifter på vilka de olika förbindningarna äro, samt huru ofta desamma förekomma.

Antalet upptagna olika slutstavelser och ändelser uppgår till icke mindre än 10,425!

I franska och engelska språken var skillnaden mellan fonetisk och ortografisk stavning så stor, att den senare icke kunde komma i fråga i stenografi, och därför hade man ej heller nå-

[1] Här äro orden dock medräknade även när de ingå som förstavelser eller delar av sammansatta ord.

[2] Exkejsaren hade ur dess fonder utanordnat en summa som bidrag till tryckning av den kaedingska boken.

gon anledning att intressera sig för *bokstävernas* frekvens i dessa språk.

I tyskan däremot är den gängse stavningen så nära ortografisk, att de stenografiska systemen i allmänhet grunda sin stavning på denna med tillägg av vissa undantagsbestämmelser. Därför beslöt också Kaeding och hans arbetsutskott att skaffa sig siffror för *bokstävernas* förekomst, och detta icke blott beträffande frekvensen i sin helhet utan även beträffande vilken ställning inom stavelserna de olika bokstäverna intaga, särskilt för förstavelser, stam- (huvud-) stavelser och slutstavelser.

Man nöjde sig emellertid icke härmed, utan undersökte även i detalj förbindningarna de olika bokstäverna sins emellan för så väl vokaler som konsonanter.

Som avslutning på det hela är införd en översiktstabell upptagande de olika *ljudens* — enkla och sammansatta — förekomst, varvid dock ingen hänsyn tagits till deras olika ställning i orden.

Medel saknades att i den kaedingska boken intaga frekvenssiffror för ord, som ej förekomma minst 4 gånger, men däremot blev det möjligt att som tillägg upptaga även de stavelsestammar som uteslutits vid tryckningen av stavelsetabellen.

Som ett det allra tydligaste bevis på hur långt den tyska grundligheten kunnat sträcka sig har man de s. k. »*Buchungen*». Dessa bestodo i 148,680 lösa blad, å vilka för ett ord på varje blad anges hur förekomsten ställer sig för de olika texterna: ett arbete som krävde 106 medarbetare. Att trycka dessa 148,680 blad kunde man ej tänka på, men de förvaras tillsammans med de andra originalhandlingarna. Endast ett par exempel på sådana »*Buchungen*» återfinnas i kaedingska boken.

För att läsaren skall få någon uppfattning om detta enorma — 670 sidor omfattande — jättearbete, införas här några sidor ur detsamma.

Ur Kaedings frekvenstabeller.

En sida ur tabellen över ord med förekomst minst 5,000.

Bezeichnung des Wortes	Häufigkeit auf 10 910 777 Wörter oder 20 Millionen Silben	Vorkommen in Ableitungen und Zusammensetzungen als			Gesamthäufigkeit (Summe der Spalten 2, 3, 4, 5)	Häufigkeit auf 100 000 Silben (Spalte 6 geteilt durch 200)	Gesamthäufigkeit des Stammes dieses Wortes
		Erstes Wort	Mittelwort	Schlußwort			
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
an	55 710	441	3	3 921	145 968	729,84	60 821
an[an](Vorsilbe)		85 893					
ander	104	675	546	4 481	5 806	29,03	32 506
andere	6 620				6 620	33,10	
anderen	5 482	57			5 539	27,69	
andern	5 668	117			5 785	28,92	
Art	4 967	1	1	1 322	6 291	31,45	15 680
auch	60 750				60 750	303,75	60 750
auf	80 944	130	2	7 601	127 349	636,74	90 777
auf (Vorsilbe)		38 672					
Augen	4 269	4 668	16	71	9 024	45,12	13 251
aus	40 615	772	12	8 784	102 961	514,81	50 183
aus (Vorsilbe)		52 778					
außer	2 231	10	1		5 604	28,02	3 142
außer(Vorsilbe)		3 362					
bald	5 768	31		2 243	8 042	40,21	8 306
bei	38 844	6		6 095	55 553	277,77	45 145
bei (Vorsilbe)		10 608					
beiden (93)	5 596				5 596	27,98	9 725
bin	6 066				6 066	30,33	6 267
bis	16 399	3 822			20 221	101,10	20 254
Blick	1 637	2		3 543	5 182	25,91	9 740
da	23 497		7	74	75 739	378,69	30 774
da (Vorsilbe)		52 161					
damit	6 399				6 399	31,99	
dann	15 545			1 405	16 950	84,75	17 047
dar	480			100	30 097	150,48	617
dar (Vorsilbe)		29 517					
darauf	5 996				6 081	30,40	
darauf (Vorsilbe)		85					
das	124 232	2 896	8	1	127 137	635,68	127 137
daß	87 969				87 969	439,84	87 971
dazu	4 995				5 044	25,22	
dazu (Vorsilbe)		49					
dem	89 109	4 751	4	9 827	103 691	518,45	104 021
den	138 664	2 859	19		141 542	707,71	147 642
denen	6 098		1		6 099	30,49	
denn(außerdem den(n) in dennoch 1476)	18 488				18 488	92,44	18 489
der	341 522	12 983	14	7	354 526	1772,63	361 062
deren	6 177	1			6 178	30,89	
derselben	5 161			3	5 164	25,82	
des	96 190	6 861	8	112	103 171	515,85	103 175
dessen	6 068	16		2 018	8 102	40,51	8 115
deutschen (955)	5 101	4	1	191	5 297	26,48	9 959
dich	6 955		13		6 968	34,84	6 975
die	349 553	8 485	16		358 054	1790,27	358 059
dies	8 983	855			9 838	49,19	88 342

Reproduktion efter Kaeding, *Häufigkeitswörterbuch der deutschen Sprache.* Berlin 1898. Sid. 46.

Ur Kaedings frekvenstabeller.

En sida ur tabellen över konsonanter i olika förbindningar.

b. Auslautkonsonanten der Hauptsilben.

	-b	äu	1		**-bsch**	ö	14		
	118 869	e	13	ü	795	ou	3		
a	1 309	o	26		**-b(sch)**	u	81		
ä	1 777	ö	26	ei	2	y	83		
äu	8	ü	233		**-bst**		4 200		
ai	13 696		301	o	315		**-cc**		
au	71 613		**-bu**		**-b(st)**	a	12		
e	17 217	ei	5	a	37	e	8		
ei	1		**-b(u)**	ä	3	o	3		
eu	1 693	a	44	äu	3	u	6		
i	34 596	au	2	au	211		29		
ie	20 878	e	149	e	889		**-cch**		
o	536	ei	1	ei	140	a	90		
ö	7	ie	16	ie	816	u	1		
ou	2 912	o	4	o	6		91		
u	52 501		216	ö	24		**-ch**		
ü	3		**-b(ns)**	u	2	a	96 969		
y	337 616	a	2	ü	15	aa	3		
	-bb		**-br**		2 146	ä	8 362		
	669	a	2 859		**-bs(t)**	äu	599		
a	117	e	787	e	3	ai	34		
e	5	i	35		**-b(sts)**	au	65 731		
i	38	ou	4	au	1	e	12 743		
o	18	u	96		**-bt**	ei	40 719		
u	3		3 781	a	52	eu	6 835		
ü	850		**-b(r)**	ä	24	i	217 017		
	-bbl	äu	1		76	ie	1 581		
	1	au	9		**-b(t)**	o	80 110		
e	**-bc**	e	29	a	4 472	ö	677		
	2	i	4	ä	58	oo	1		
a	**-bd**	ie	5	äu	157	ou	33		
	1	o	231	au	4 249	u	20 074		
a	5	ü	3 467	e	5 682	ü	2 560		
ie	3		3 746	ei	4 161	y	217		
ü	9		**-bf**	ie	7 324		554 265		
	-bg	a	5	o	299		**-chc**		
	1	e	80	ö	1	a	1		
a	**-b(g)**	ei	1	ü	1 956		**-chl**		
	1	i	1		28 359	ä	1		
au	1	o	3		**-b(ts)**	e	1		
e	2		90	a	4		2		
	-bj		**-bs**	au	5		**-ch(l)**		
	3	e	25	e	1	a	9		
e	**-bl**	i	1	ei	20	ä	8		
	448		26	ie	178	ei	89		
a	1		**-b(s)**		208	eu	100		
ei	108	a	509		**-c**	i	2		
i	3	ä	6	a	258	ü	105		
o	1	au	67	ä	33		313		
oi	26	e	19	au	22		**-chm**		
ou	1 968	ei	52	e	1 306	a	2		
u	2	ie	786	eu	1		**-chn**		
ü	2 557	o	23	i	386	a	3		
	-b(l)	u	52	o	2 013	e	927		
	1		1 514						
a	1								
ä									

Reproduktion efter Kaeding, *Häufigkeitswörterbuch der deutschen Sprache.* Berlin 1898. Sid. 611.

ſt	4 709	ſk	1	ſ(t)	19 059	zt	3
ſ(t)	31 532	ſl	1	ſt(r)	5	z(t)	454
ſ(ts)	46	ſ(l)	11	ſ(ts)	2	zw	42 397
ſ	69 164	ſ(s)	1	z	481 942	zz	(328) 656
ſ(g)	7	ſ(ſt)	1	zd	6		1 024 609
ſ(gt)	1	ſt	21 439	zl	1		

3. Die einzelnen Laute nach der Häufigkeit geordnet.

a. Vokale.

		% der Vokale.	% aller Laute.
e	9 260 044	44,09	15,61
i	3 378 881	16,07	5,69
a	2 659 781	12,65	4,48
u	1 694 672	8,06	2,85
o	1 276 077	6,06	2,14
ei	1 204 597	5,72	2,03
au	449 083	2,13	0,75
ü	417 727	1,98	0,69
ä	324 469	1,54	0,64
ö	183 448	0,87	0,30
eu	123 230	0,58	0,20
äu	28 985	0,14	0,04
y	12 229	0,06	0,02
ai	10 444	0,05	0,01
ey	144	—	—
ay	66	—	—
	21 023 877		35,45

b. Konsonanten.

	Zahl der Verwendungsformen.	Gesamthäufigkeit.	% der Konsonanten.	% aller Laute.
n	233	6 363 537	16,63	10,73
r	266	4 939 886	12,88	8,32
ſ	403	3 880 815	10,14	6,56
t	382	3 407 553	8,90	5,74
d	52	3 158 624	8,25	5,32
h	208	3 136 977	8,19	5,29
l	209	2 111 250	5,52	3,56
c	145	1 925 494	5,03	3,23
g	95	1 921 105	5,02	3,22
m	92	1 536 766	4,02	2,60
b	57	1 150 403	3,01	1,94
z	59	1 024 609	2,66	1,72
w	23	1 022 833	2,65	1,72
f	75	979 418	2,55	1,65
k	84	688 435	1,80	1,26
v	15	529 388	1,38	0,88
p	81	359 551	0,94	0,60
j	12	118 619	0,39	0,20
q	7	10 221	0,02	0,01
x	10	9 337	0,02	—
ŋ	1	76	—	—
		38 274 397	—	64,55

Reproduktion efter Kaeding, *Häufigkeitswörterbuch der deutschen Sprache.* Berlin 1898. Sid. 643.

Ur Kaedings frekvenstabeller.

Exempel å ordsedel.

Gesamthäufigkeit
4521

Liebe

Häufigkeit auf

Nr.	Stoff	100 000 Wörter	Nr.	Stoff	100 000 Wörter	Nr.	Stoff	200 000 Wörter	Nr.	Stoff	100 000 Wörter
				Übertrag	1 114		Übertrag	1 526		Übertrag	3 779
1.	juristisch	0	26.	juristisch	10	51.	juristisch	6	76.	Briefstil, privat, auf je 100 000 Wörter	101
2.	kaufmännisch allgemein	12	27.	Briefstil militärisch	1	52.	Briefstil privaten Inhalts	0	77.		51
3.		1	28.		0	53.		316	78.		176
4.		3	29.	privat	47	54.	gemischt	31	79.		54
5.	Briefstil	0	30.	parlamentarisch	2	55.		34	80.		—
6.	theologisch	167	31.		5	56.		157	81.		—
7.		271	32.		0	57.		40	82.		—
8.	medizinisch	6	33.		4	58.		46	83.	gemischt. Stoff auf je 100 000 Wörter	3
9.	geschichtlich	59	34.		3	59.		48	84.		42
10.		15	35.		4	60.		51	85.		41
11.		29	36.		8	61.	militärisch	2	86.	theologisch	188
12.		52	37.		1	62.	Klassiker	121	87.	Bibel	20
13.		11	38.		0	63.		237	88.	gemischt auf 206235 Wörter	66
14.	Klassiker	87	39.	Klassiker	44	64.		177			
15.		103	40.		59	65.		169		Summe	4 521
16.		32	41.		62	66.		176			
17.		70	42.		64	67.		106			
18.	gemischt; Zeitungen und Bücher verschiedener Zweige	6	43.	militärisch	2	68.	Deutsche Rundschau	90			
19.		41	44.		5	69.		82			
20.		2	45.		19	70.		68			
21.		10	46.		0	71.		49			
22.		78	47.	Buch der Erfindungen	1	72.		60			
23.		11	48.		1	73.		72			
24.		33	49.		2	74.		48			
25.		15	50.		68	75.		67			
Übertrag		1 114	Übertrag		1 526	Übertrag		3 779			

Reproduktion efter Kaeding, *Häufigkeitswörterbuch der deutschen Sprache.* Berlin 1898. Sid. 30.

När författaren till denna historia, efter att sedan länge ha haft klart för sig, att i en svensk stenografi tecknen borde vara fördelade med hänsyn till ljudens förekomst i *svenska* språket, 1887 skulle börja skaffa sig en frekvenstabell, hade han inga äldre sådana arbeten att gå efter. Att han inte, ensam, kunde, som senare Kaeding med sina medhjälpare, ge sig in på en milliontext var ju självklart; men ej heller i kvalitativt hänseende förmådde han så grundligt som tyskarna behandla den text som genomräknades.

Texten omfattade ursprungligen omkring 100,000 ord hämtade ur riksdagens protokoll från 1881, och arbetet begränsades till att, förutom en fullständig tabell över dessa *ords* frekvens, lämna siffror över förekomsten av för- och slutstavelser, samt ljud och ljudsammansättningar såväl i sin helhet som i början, mitten och slutet av ord. Dessutom uttogs för 247 vanliga ordstammar frekvensen särskilt för desammas förekomst ensamma, i början, inuti och i slutet av ord. Härtill kommo dock senare en hel del detaljundersökningar i och för besvarande av vissa särskilda frågor som uppstodo under arbetet på systemet.

När det så några år efter systemets offentliggörande blev fråga om att uppställa specialförkortningar för olika yrken, genomräknades förutom ytterligare omkring 100,000 ord ur riksdagsprotokoll, text och religöst, militärt, medicinskt, juridiskt och merkantilt innehåll, omfattande tillsammans med den ursprungliga tabellen omkring 800,000 ord. Härvidlag gällde det emellertid icke att räkna *alla* ord, utan endast att uttaga sådana, som kunde ifrågakomma som specialförkortningar,[1] d. v. s. juridiska, militära, merkantila etc. facktermer. Särskilt blev text av olika slag från till statsförvaltningen hörande verk och styrelser föremål för grundliga beräkningar, vilka efter anvisningar av jur. dr. H. af Trolle utfördes av fröken Märta Larsén, Stockholm, under det att vis-

[1] Ur de nya 100,000 orden från riksdagsprotokoll uttogs dock frekvensen även för en del andra ord och enstaka ljudsammansättningar, som av vissa anledningar särskilt undersöktes, varvid de båda tabellerna i flera fall visade avsevärt olika siffror.

serligen mindre omfattande undersökningar för religiös och medicinsk text på eget initiativ utförts av kontraktsprosten K. A. Fredén och med. dr. H. A. Fröderström.

Den från affärsbrev hämtade ordsamlingen omfattade först endast 50,000 ord, men har under de senare åren utökats till omkring 100,000 ord, varvid för hela samlingen, i likhet med vad förhållandet varit med den ursprungliga tabellen över riksdagstext, även frekvensen för ljud och ljudsammansättningar m. m. uttagits. Vid detta arbete har fröken Ingeborg Nilsson, Arild, varit en samvetsgrann hjälparinna.

Som synes av härefter införda utdrag ur de svenska tabellerna över riksdagstext och handelstext ha skiljaktigheterna i fråga om *orden* helt naturligt också inverkat på *ljud*frekvensen i de båda olika texterna, men detta dock mera när det gällt frekvensen i sin helhet än i fråga om ljudens *ställning* inom ordbilderna.

De 4 vanligaste orden i riksdagstext — *att, i, och, det* — bilda något mer än en tiondel av det hela, och likaså de 4 vanligaste orden i handelstext — *att, av, vi, Eder*. Lägger man till dessa 4 ord ytterligare 6 (sid. 569) så finner man, att i båda texterna de 10 vanligaste orden utgöra omkring en femtedel av det hela, i riksdagstext 25 ord, i handelstext 31 ord, tredjedelen; under det att i riksdagstext 103 ord, i handelstext 139 ord bilda *hälften av det hela.*[1]

I båda tabellerna står ordet *att* först med siffran 3,910 i riksdagstext och 3,073 i handelstext, men redan från och med andra ordet skilja sig de båda tabellerna åt, och detta högst avsevärt. Så t. ex. kommer *det* i riksdagstext som 4. ord med siffran 2,062, men i handelstext som 15. ord med siffran 803; *vi* i handelstext som tredje ord med siffran 2,814, men i riksdagstext som 33. ord med siffran 343; och ordet *Eder* som i riksdagstexten endast förekommer 3 gånger på 100,000 ord står i tabellen för handelstext som 4. ord med en frekvens av 2,189 o. s. v.

I stort sett finner man den anmärkningsvärda skillnaden mellan de båda tabellerna (sid. 569), att medan i handelstext 2., 3., 4., 5., 6., 7. orden ha högre frekvenssiffror än motsvarande ord i riksdagstext så sjunker frekvensen sedan avsevärt hastigare i handelstexten, så att t. ex. 15. ordet i riksdagstext har siffran 1,041, men

[1] I olikhet mot vad förhållandet är i en del utländska liknande sammanställningar för andra språk räknas i detta sammanhang orden eller ordformerna endast som självständiga sådana och icke i sina sammansättningar med andra ord. Om även orden i alla sina sammansättningar medräknades, skulle ju antalet avsevärt ökas, men då bleve det mindre korrekt att tala om »att bilda» eller utgöra resp. hälft, tredjedel etc. I så fall borde det i stället hetat »ingå» i resp. hälft, tredjedel etc. av samtliga ord.

i handelstext endast 803. Därefter sjunka siffrorna någorlunda jämnt, men med mindre skiljaktigheter i handelstexten, så att avvikelserna längre ner bli obetydliga. Så har det 100. ordet i riksdagstext frekvenssiffran 117, i handelstext 109.

Förhållandet att hälften eller nära hälften av en talad eller dikterad text icke omfattar mer än omkring 100 ord visar av vilken stor betydelse det är, att för dessa 100 ord få goda förkortningar. Men å andra sidan lär oss det hastiga sjunkandet av frekvenssiffrorna, att det ej tjänar mycket till att förkorta ord, som stå långt ned på listan. Redan det 100. ordet förekommer ju icke mer än omkring en gång på 1,000 ord.

Vad särskilt de s. k. specialorden beträffa är av intresse att finna, hurusom dessa ha högre frekvenssiffror i handelstext än i riksdagstext. Så t. ex. träffar man i handelstext — bortsett från *Ni*, *Eder* etc. — det första specialordet *kronor* som nummer 23 med en frekvens av 489 (i riksdagstext 172), tätt följt av *dennes* (472), *order* (388), *per* (387) etc., medan i riksdagstext de första specialorden äro *kungl.* och *förslag*, som nummer 49 och 54 med frekvenssiffrorna 256 och 236.

Antalet stavelser per ord är i medeltal i riksdagstext 1.83,[1] i handelstext 1.78.

De 100,000 orden i riksdagstext omfatta 9,759 olika ord, de 100,000 orden i handelstext 8,287 olika ord. Att antalet olika ord i handelstexten ej blivit ännu färre har säkerligen berott på, att de genomräknade affärsbreven varit hämtade ur korrespondens från ett stort antal mycket olikartade firmor. För en kontorsstenograf, som arbetar för en firma i en viss bransch, kommer naturligtvis ordförrådet att i *synnerligen* hög grad minskas, och ej alls kunna jämföras med det ordförråd som förekommer i text hämtad ur riksdagens protokoll.

Skiljaktigheterna de båda texterna emellan göra sig mindre gällande i fråga om formord samt för- och slutstavelser. Intressant är t. ex. att finna överensstämmelsen mellan förekomsten av *för* i båda texterna, och detta icke blott när det gäller frekvensen i och för sig (4,176 i riksdagstext, 4,170 i handelstext) utan även de olika ställningarana inom ordbilderna. Formorden behålla också i allmänhet sina ställningar oberoende av textarten. S. t. ex. förekommer *fram* i båda texterna ganska ofta som förstavelse men mycket sällan ensamt, under det att *från* i båda texterna förekommer ofta ensamt men mycket sällan som förstavelse o. s. v. — ett

[1] Således samma förhållande som i tyska språket i sin helhet sedan alla olika texter sammanslagits.

förhållande som blir av stor betydelse för den, som skall utarbeta ett stenografiskt system.

Vad *ljudens* frekvens beträffar är densamma i stort sett överensstämmande i båda texterna, ehuru dock i vissa fall väsentliga skillnader finnas. Orsaken till dessa befintliga olikheter ligger huvudsakligen i några enstaka ofta förekommande ord. Så t. ex. föranleda endast orden *Eder, Edert, Edra* och *dennes* en avsevärd ökning av frekvenssiffran för *e* i handelstext. Likaså att t. ex. *i* förekommer så pass ofta i slutet av ord i handelstext beror nästan uteslutande på orden *vi* och *ni* o. s. v. *S t* och *n* visa avsevärt högre siffror i riksdagstexten, medan däremot *r v* och *d* förekomma oftare i handelstext. Att även härvidlag specialorden spela sin roll är givet, ehuru riksdagstexten i allmänhet är så omväxlande, att siffrorna där bli mindre tillförlitliga. Kaeding har ju också tydligt visat att 100,000 ord är för litet för att kunna lämna allmängiltiga resultat. Vad de melinska frekvensundersökningarna beträffa torde även hänsyn böra tagas till att siffrorna i riksdagstexten i viss mån kräva justering, beroende på att riksdagsspråket sedan riksdagen 1881, vars protokoll legat till grund för beräkningarna, undergått en del förändringar.

Vad ljudens placering inom orden beträffar, så äro de för systemuppfinnaren så viktiga siffrorna på huru ofta konsonanterna förekomma i början, inuti och i slutet av ord, som nämnt, på det hela taget överensstämmande i båda texterna.

Utan större olägenheter skulle man därför — för användning vid teckenfördelningen — kunna slå tillsammans siffrorna från de båda melinska tabellerna, och således få en tabell på 200,000 ord; men att behålla dem åtskilda har dock sina stora fördelar, särskilt när det gäller att bestämma, vilka ord som skola erhålla stående förkortningar.

Härefter införas några utdrag ur de melinska frekvenstabellerna.

De 100 oftast förekommande orden (100,000 ord).

Riksdagsprotokoll.		Affärsbrev.		Riksdagsprotokoll.		Affärsbrev.	
att	3,910	att	3,073	väl	248	torde	230
i	2,381	av	2,851	även	242	min	225
och	2,289	vi	2,814	sin	238	hoppas	210
det	2,062	eder	2,189	förslag	236	vara	208
jag	1,796	i	1,828	här	231	men	202
av	1,648	för	1,684	fråga	224	svar	202
icke	1,568	och	1,684	min	216	vid	193
som	1,562	ni	1,409	äro	202	kan	192
för	1,536	till	1,327	vad	185	enligt	189
den	1,505	den	1,277	var	184	äran	186
en	1,384	jag	1,082	redan	184	sända	185
till	1,366	som	1,006	där	181	brev	184
är	1,084	med	978	år	180	faktura	183
om	1,047	oss	804	Herr	175	därför	181
på	1,041	det	803	dock	172	pris	176
med	920	om	782	kronor	172	idag	171
så	872	en	775	utskottet	171	genom	170
de	855	på	772	göra	170	samt	167
sig	750	har	641	därför	169	vilket	166
man	694	edert	638	sådan	169	dessa	162
har	664	de	565	tror	169	procent	161
då	628	är	512	genom	168	göra	157
skulle	578	kronor	489	mycket	166	måste	157
men	577	dennes	472	den	165	skrivelse	151
detta	555	mig	452	del	162	värda	150
nu	539	ett	431	annat	161	vårt	149
kan	528	icke	419	endast	157	sig	145
denna	496	ha	407	alla	156	efter	143
ett	464	härmed	400	inom	154	Herr	143
vara	432	order	388	kammaren	150	mycket	142
han	423	per	387	riksdagen	147	eller	141
eller	382	skulle	382	Maj:t	146	bedja	140
vi	343	så	381	måste	143	nu	138
hava	328	var	381	nämligen	143	något	134
skall	322	Edra	374	således	140	någon	133
än	320	få	366	ty	140	alla	130
få	319	detta	332	också	138	belopp	129
vid	317	denna	326	sådant	137	mina	129
något	309	kunna	324	hade	137	emellertid	127
mig	308	meddela	314	samma	135	nöjet	127
från	298	under	309	annan	134	varor	123
kunna	289	da	299	efter	133	här	122
under	281	ej	296	några	129	sedan	119
såsom	275	teckna	292	å	128	snart	115
dessa	265	våra	279	avseende	126	utan	114
utan	264	skola	279	vilka	124	lämna	113
andra	258	hava	274	vore	123	besittning	112
någon	257	skall	249	vidare	122	samma	111
Kungl.	256	ärade	233	sådana	117	mottagit	110
vill	252	äro	232	finnes	117	några	109

Ur Melins frekvenstabeller.

Riksdagsprotokoll (100,000 ord).

En sida ur ordtabellen

dag	25
dagar	37
dagarne	2
dagarnes	1
dagars	13
dagarvoden	2
dagblad	1
dagboksanteckningar	1
dagen	13
dagens	3
daglig	1
dagliga	1
dagligt	1
dagspenning	1
dagspenningen	1
dagsverke	1
dagtingan	1
dagtraktamente	8
datera	1
daterad	1
daterar	1
de	855
debatteras	1
debet	1
debitera	1
debiteras	1
debiterat	1
definierar	1
definition	1
definitionen	1
del	162
dela	5
delad	1
delar	25
delarne	2
delas	1
delat	1
delen	15
dels	54
deltaga	9
deltagare	1
deltagit	1
deltog	1
delvis	4
delägarne	1
dem	165
demonstration	2
demonstrerat	1
den	1,505
denna	496
dennas	1
denne	20
densamma	62
densammas	2
densamme	2
departement	7
departementet	15
departementets	5
departements	2
departementschef	2
departementschefer	1
deras	59
desamma	8
dess	89
dessa	265
desse	6
dessförinnan	2
desslikes	1
dessutom	42
desto	4
det	2,062
detalj	3
detaljer	1
detaljkännedom	1
detsamma	62
detta	555
diagnos	1
diagnosen	1
diametralt	2
diarium	1
dietpenningar	1
differentialtullar	2
differentialtullarne	1
dig	1
diken	4
dikena	2
dikningar	1
dikningen	1
dikningsarbete	1
dikningsföretag	2
dikningsförmän	1
dimentioner	2
dimentionerna	1
din	4
diplomatiens	1
diplomatisk	1
diplomatiska	5
direkt	9
direkta	2
disciplin	1
disciplinerade	1
diskussion	3
diskussionen	6
diskusionerna	1
diskuterad	1
diskuterades	1
diskuterar	1
dispens	1
dispensera	1
disponera	1
disponibla	1
disposition	1
disputator	2
dissenterlagen	6
dissenters	7
distrikt	3
distrikten	1
distriktets	1
distriktvis	1
dit	14
dithörande	1
ditsända	1
ditt	2
dock	172
doktor	2
dom	2
domar	2
domare	5
domared	3
domareden	5
domareder	1
domarekallet	1
domarekandidat	1
domarekår	1
domaremyndighet	2
domaren	2
domhavande	1
domkapitlen	1
domkapitlets	3
doms	1
domsagan	1
domsrätt	1
domstol	5
domstolar	3
domstolarnes	1
domstolen	11
domstolens	3
domänstyrelsen	7
domänstyrelsens	2
donation	1

Ur Melins frekvenstabeller.

Affärsbrev (100,000 ord).

En sida ur ordtabellen.

dag	31	deltog	1	diskontering	4
dagar	79	delvis	5	diskreta	1
dagarna	8	delägare	1	diskretion	4
dagarne	1	dem	103	diskussion	1
dagars	3	demonstrera	1	diskuterade	1
dagbladet	3	demonstreringen	1	diskuterat	1
dagen	13	den	1,277	dispens	1
dagens	28	denna	326	disponent	1
daglig	2	denne	8	disponera	3
dagligen	5	dennes	472	disponerade	1
dagligt	2	densamma	84	disponerande	1
dagspriser	1	densammas	2	disponerar	1
dagsremissa	1	deponerad	3	disponibel	1
dagstelegram	2	depositionsbeviset	1	disponibelt	1
Dahl	1	deras	34	disponibla	7
Dahlberg	1	desamma	55	disposition	11
Dahlstrand	1	dess	72	dispositioner	1
Dalslandsbanken	1	dessa	162	dispositionsfonden	1
damer	1	dessas	2	dispyt	2
damkängor	1	dessförinnan	3	distrikt	3
Danmark	1	dessutom	48	distriktet	5
danska	5	destination	1	dit	4
data	1	destinationen	1	diverse	16
daterad	1	destinationshamnen	1	diverseaffär	1
dato	32	destinerad	3	djupa	1
datum	16	destineras	1	djupare	1
Davidson	1	destinerat	2	djupgående	1
de	565	desto	1	dock	47
debet	3	det	803	docka	1
debetnota	1	detalj	1	dockad	1
debiterad	17	detaljaffär	1	dockan	1
debiterade	6	detaljer	11	doffel	2
debiterar	4	detaljerad	3	doktor	1
debiteras	5	detaljerade	2	dokument	14
debiterat	21	detaljerna	2	dokumenten	9
debiterats	1	detsamma	42	dokumentremissa	1
debitering	1	detta	332	dokumentremissor	1
december	29	dimensioner	9	Domingokaffe	1
definitiv	2	dimensionerna	3	drabbas	1
definitiva	1	dimensionsfrågan	1	drabbat	2
definitivt	5	direkt	34	draga	20
deklaration	1	direkta	2	dragen	3
del	68	direktiv	1	dragit	2
delarna	1	direktör	4	dragits	1
delen	10	dirigeras	1	Dresden	1
delgiva	3	diskont	5	drift	2
delgivit	1	diskontera	1	driften	1
delkredere	5	diskonterade	2	driftig	2
deltaga	1	diskonterats	1	driftingenjör	1
dels	8	diskonterats	1	drogo	2

Förstavelser (100,000 ord).

Riksdagsprotokoll.	En-samt	Bör-jan	Mit-ten	Slu-tet	Sum-ma
ab-	—	6	—	—	6
ad-	—	14	—	—	14
an	6	1,244	60	—	1,310
av	1,648	689	18	137	2,492
be-	—	2,000	272	—	2,272
bort	14	35	—	—	49
där	181	723	—	—	904
efter	133	34	5	31	203
er-	—	353	33	—	386
ex-	—	158	—	—	158
fort	7	66	—	—	73
fram	17	293	—	2	312
från	298	13	—	37	348
full	14	113	11	—	138
för	1,536	1,911	494	235	4,176
före	23	574	—	—	597
genom	168	32	—	57	257
hän-	—	109	—	25	134
här	231	131	—	—	362
in	35	811	134	—	980
kom-	—	178	—	—	178
kon-	—	213	30	—	243
med	920	231	25	61	1,247
miss-	—	48	—	—	48
mot	116	80	5	120	321
om	1,047	348	14	112	1,521
på	1,041	141	4	48	1,234
sam-	—	226	218	27	336
samman-	—	73	6	—	79
till	1,366	626	46	79	2,117
trans-	—	5	2	—	7
und-	—	12	6	—	18
undan	9	73	—	—	82
under	281	184	25	1	491
upp	16	696	20	—	732
ur	89	21	—	5	115
ut	68	992	146	2	1,208
utan	264	4	—	2	270
utom	24	3	—	48	75
vid	317	69	2	48	436
åt	97	113	1	16	227
åter	34	79	—	—	113
över	85	200	3	22	310

Affärsbrev.	En-samt	Bör-jan	Mit-ten	Slu-tet	Sum-ma
ab-	—	5	—	—	5
ad-	—	13	—	—	13
an	—	1,020	46	9	1,075
av	2,851	608	25	80	3,564
be-	—	2,347	330	—	2,677
bort	2	5	—	—	7
där	19	396	—	—	414
efter	143	73	—	33	249
er-	—	458	9	—	467
ex-	—	126	3	—	129
fort	15	52	—	—	67
fram	9	181	—	—	190
från	335	5	—	21	361
full	26	182	107	6	321
för	1,684	1,810	395	281	4,170
före	32	220	—	—	252
genom	170	42	—	46	258
hän-	—	88	—	—	88
här	122	603	1	—	725
in	18	886	44	—	948
kom-	—	50	—	—	50
kon-	—	377	11	—	388
med	978	550	3	424	1,955
miss-	—	35	—	—	35
mot	109	365	132	28	634
om	782	375	9	130	1,296
på	772	74	—	12	858
sam-	—	411	254	45	710
samman-	—	14	28	1	43
till	1,327	779	43	32	2,181
trans-	—	16	—	—	16
und-	—	20	1	—	21
undan	7	8	—	—	15
under	309	233	3	2	547
upp	20	548	28	—	596
ur	13	29	—	—	42
ut	13	648	112	53	826
utan	114	—	—	—	114
utom	10	2	—	—	12
vid	193	120	—	12	325
åt	22	45	1	5	73
åter	17	117	1	—	135
över	107	472	—	12	581

Slutstavelser och böjningsändelser (100,000 ord).

Riksdagsprotokoll.				Affärsbrev.			
	Inuti	Slutet	Summa		Inuti	Slutet	Summa
-ande	148	1,024	1,172	-ande	197	1,367	1,564
-ende	57	210	267	-ende	38	491	529
-are	167	530	697	-are	171	491	662
-bar	29	7	36	-bar	58	22	80
-deles	—	70	70	-deles	—	66	66
-dom	39	50	89	-dom	3	14	17
-else	229	257	486	-else	165	442	607
-het	181	374	555	-het	180	322	502
-ing	412	363	775	-ing	141	263	404
-ning	721	824	1,545	-ning	716	1,083	1,799
-ig	29	155	184	-ig	86	140	226
-iga	11	131	142	-iga	17	100	117
-igt	1	200	201	-igt	3	249	252
-igare	—	17	17	-igare	—	32	32
-igast	3	2	5	-igast	5	4	9
-ighet	152	95	247	-ighet	53	40	93
-lig	9	192	201	-lig	97	178	275
-liga	—	285	285	-liga	—	266	266
-ligt	26	538	564	-ligt	32	564	596
-ligare	—	52	52	-ligare	—	64	64
-ligast	21	11	32	-ligast	24	35	59
-ligen	—	357	357	-ligen	—	271	271
-lighet	55	53	108	-lighet	6	50	56
-skap	45	65	110	-skap	25	19	44
-sion	50	11	61	-sion	34	66	100
-tion	188	132	320	-tion	149	133	282
-tet	19	25	44	-tet	57	38	95
-arna	2	86	88	-arna	6	104	110
-arne	35	162	197	-arne	3	30	33
-erna	58	318	376	-erna	5	247	252
-orna	—	18	18	-orna	6	163	169
-de	127	909	1,036	-de	45	1,319	1,364
-nde	8	9	17	-nde	3	23	26

Ur Melins frekvenstabeller.

Konsonantförbindningar (100,000 ord).

	Riksdagsprotokoll.					Affärsbrev.			
	Början	Inuti	Slutet	Summa		Början	Inuti	Slutet	Summa
bj	7	22	—	29	bj	3	117	—	120
bl	460	54	—	514	bl	337	94	—	431
br	124	182	—	306	br	366	248	—	614
dg	—	70	—	70	dg	—	23	—	23
dj	—	23	—	23	dj	—	76	—	76
dl	—	10	—	10	dl	—	18	—	18
dr	71	178	—	249	dr	58	677	—	735
ds	—	26	—	26	ds	—	130	10	140
fj	18	—	—	18	fj	8	—	—	8
fl	116	40	—	156	fl	57	28	—	85
fr	1,383	120	—	1,503	fr	861	364	—	1,055
ft	—	590	97	687	ft	—	488	159	647
gd	—	36	6	42	gd	—	24	6	30
gl	13	19	—	32	gl	41	29	—	70
gn	6	78	—	84	gn	—	66	—	66
gr	270	317	—	587	gr	222	528	—	750
gs	—	19	29	48	gs	—	76	23	99
gt	—	28	762	790	gt	—	35	866	901
jd	—	31	6	37	jd	—	9	12	21
jk	—	4	—	4	jk	—	3	5	8
jt	—	—	8	8	jt	—	—	3	3
kl	123	196	—	319	kl	54	242	—	296
kn	20	42	—	62	kn	15	580	—	595
kr	498	101	—	599	kr	703	329	—	1,032
ks	—	302	6	308	ks	—	46	13	59
x	—	147	—	147	x	—	127	1	128
kt	—	557	304	861	kt	—	1,095	259	1,354
kv	51	25	—	76	kv	143	119	—	262
ld	—	355	64	419	ld	—	156	80	236
lg	—	4	—	4	lg	—	4	—	4
lj	—	284	4	288	lj	—	518	—	518
lk	—	418	10	428	lk	—	521	12	533
lm	—	239	29	268	lm	—	92	80	172
ln	—	14	53	67	ln	—	32	30	62
lp	—	35	15	50	lp	—	3	2	5
lr	—	20	—	20	lr	—	30	—	30
ls	—	516	130	646	ls	—	711	24	735
lt	—	247	264	511	lt	—	188	223	411
lv	—	74	72	146	lv	—	69	14	83
mb	—	48	—	48	mb	—	133	—	133
md	—	70	22	92	md	—	111	1	112
mj	2	4	—	6	mj	5	9	—	14
mk	—	8	—	8	mk	—	—	—	—
mn	—	174	16	190	mn	—	391	28	419
mp	—	287	8	295	mp	—	118	—	118
mr	—	9	—	9	mr	—	19	—	19
ms	—	4	3	7	ms	—	11	6	17
mt	—	43	204	247	mt	—	111	209	320
nd	—	3,855	232	4,087	nd	—	4,518	266	4,784
nj	7	9	—	16	nj	—	31	—	31
nk	—	327	10	337	nk	—	163	27	190
ns	—	177	823	1,000	ns	—	237	458	695
nt	—	467	312	779	nt	—	657	577	1,234
pl	67	82	—	149	pl	157	50	—	207

Här medräknas även konsonantförbindningar som ingå i tabellerna för för- och slutstavelser.

Konsonantförbindningar (100,000 ord).

Riksdagsprotokoll.	Början	Inuti	Slutet	Summa	Affärsbrev.	Början	Inuti	Slutet	Summa
pn	—	10	—	10	pn	—	26	—	26
pr	341	80	—	421	pr	1,181	189	—	1,370
ps	—	2	3	5	ps	—	16	2	18
pt	—	9	10	19	pt	—	140	63	203
rb	—	383	—	383	rb	—	116	—	116
rd	—	675	145	820	rd	—	1,077	53	1,130
rg	—	14	—	14	rg	—	95	19	114
rj	—	237	4	241	rj	—	183	158	341
rk	—	906	14	920	rk	—	452	54	506
rl	—	7	—	7	rl	—	30	9	39
rm	—	68	43	111	rm	—	359	1	360
rn	—	879	64	943	rn	—	773	132	905
rp	—	12	—	12	rp	—	12	4	16
rs	—	306	91	397	rs	—	279	169	448
rt	—	357	359	716	rt	—	187	678	865
rv	—	60	3	63	rv	—	55	7	62
sk	1,174	890	41	2,105	sk	1,088	248	57	1,393
sl	199	895	—	1,094	sl	132	306	—	438
sm	33	7	—	40	sm	46	8	—	52
sn	34	2	—	36	sn	204	3	1	208
sp	50	68	—	118	sp	147	91	—	238
st	1,429	2,754	316	4,499	st	1,001	1,937	498	3,436
sv	331	125	—	456	sv	416	98	—	514
tn	—	87	—	87	tn	—	58	—	58
tr	393	674	—	1,068	tr	342	396	—	738
ts	—	77	486	563	ts	—	84	350	434
tv	146	20	—	166	tv	91	11	—	102
vd	—	9	1	10	vd	—	4	—	4
vl	—	16	—	16	vl	—	22	—	22
vn	—	7	—	7	vn	—	64	—	64
vr	2	107	—	109	vr	2	74	—	76
vs	—	—	7	7	vs	—	—	6	6
vt	—	—	15	15	vt	—	1	11	12
ngd	—	27	37	64	ngd	—	1	7	8
ngl	—	11	—	11	ngl	—	13	—	13
ngn	—	59	18	77	ngn	—	64	10	74
ngr	—	57	—	57	ngr	—	42	—	42
ngs	—	5	—	5	ngs	—	22	1	23
ngt	—	2	51	53	ngt	—	—	20	20
ngsj	—	2	—	2	ngsj	—	1	—	1
nsj	—	2	—	2	nsj	—	29	2	31
rsj	—	161	—	161	rsj	—	54	—	54
gst	—	13	17	30	gst	—	47	20	67
jsk	—	24	—	24	jsk	—	4	—	4
jskt	—	—	—	—	jskt	—	—	1	1
kts	—	1	14	15	kts	—	5	2	7
ldr	—	33	—	33	ldr	—	12	—	12
lds	—	1	—	1	lds	—	2	—	2
lft	—	5	—	5	lft	—	12	2	14
ljd	—	17	42	59	ljd	—	2	44	46
ljt	—	—	4	4	ljt	—	—	1	1
lms	—	2	6	8	lms	—	—	25	25
lns	—	—	10	10	lns	—	—	—	—
lpt	—	2	4	6	lpt	—	—	—	—
lsk	—	5	2	7	lsk	—	27	4	31
lskt	—	—	3	3	lskt	—	—	8	8

Ur Melins frekvenstabeller.

Konsonantförbindningar (100,000 ord).

Riksdagsprotokoll.	Början	Inuti	Slutet	Summa	Affärsbrev.	Början	Inuti	Slutet	Summa
lst	—	5	37	42	lst	—	—	24	24
lts	—	1	5	6	lts	—	—	6	6
mds	—	—	3	3	mds	—	—	—	—
mpl	—	6	—	6	mpl	—	29	—	29
mpr	—	—	—	—	mpr	—	1	—	1
mpt	—	—	—	—	mpt	—	2	12	14
msk	—	13	1	14	msk	—	8	—	8
mst	—	17	5	22	mst	—	31	23	54
mts	—	—	2	2	mts	—	—	5	5
ndl	—	110	—	110	ndl	—	52	—	52
ndr	—	497	—	497	ndr	—	174	—	174
nds	—	—	7	7	nds	—	6	10	16
nkl	—	6	—	6	nkl	—	1	—	1
nkr	—	—	—	—	nkr	—	6	—	6
nks	—	—	—	—	nks	—	—	3	3
nkt	—	42	77	119	nkt	—	43	15	58
nsk	—	394	14	408	nsk	—	342	34	376
nskt	—	—	8	8	nskt	—	—	17	17
nsl	—	1	—	1	nsl	—	1	—	1
nst	—	136	39	175	nst	—	97	112	209
nstr	—	3	—	3	nstr	—	9	—	9
ntl	—	—	—	—	ntl	—	3	—	3
ntr	—	30	—	30	ntr	—	11	—	11
nts	—	3	8	11	nts	—	—	30	30
pts	—	—	1	1	pts	—	—	6	6
rdn	—	4	—	4	rdn	—	26	—	26
rdr	—	142	—	142	rdr	—	134	—	134
rds	—	7	—	7	rds	—	7	13	20
rft	—	2	—	2	rft	—	—	1	1
rjs	—	1	—	1	rjs	—	29	11	40
rjt	—	—	—	—	rjt	—	—	5	5
rkn	—	3	—	3	rkn	—	85	—	85
rks	—	34	—	34	rks	—	14	1	15
rkt	—	11	27	38	rkt	—	16	54	70
rkts	—	—	2	2	rkts	—	—	5	5
rmt	—	—	2	2	rmt	—	—	—	—
rns	—	—	12	12	rns	—	1	8	9
rpt	—	—	3	3	rpt	—	—	—	—
rpts	—	—	—	—	rpts	—	—	1	1
rsk	—	21	3	24	rsk	—	8	3	11
rskt	—	—	1	1	rskt	—	—	—	—
rsl	—	4	—	4	rsl	—	6	—	6
rst	—	35	7	42	rst	—	64	25	89
rts	—	—	8	8	rts	—	—	18	18
skr	130	85	—	215	skr	203	150	—	353
skt	—	—	20	20	skt	—	—	29	29
skv	—	—	—	—	skv	—	6	—	6
spl	2	—	—	2	spl	—	—	—	—
spr	11	37	—	48	spr	7	23	—	30
stn	—	44	—	44	stn	—	105	—	105
str	72	193	—	265	str	37	129	—	166
xl	—	7	—	7	xl	—	25	—	25
xt	—	2	4	6	xt	—	—	3	3
xtr	—	10	—	10	xtr	—	34	—	34

Enkla ljud.[1]

Riksdagsprotokoll.

	Början	Inuti	Slutet	Summa
b	4,018	1,452	2	5,472
d	7,963	12,106	2,906	22,975
f	7,372	2,191	54	9,617
g	855	6,847	4,014	11,716
h	4,410	1,995	—	6,405
j	3,299	2,229	143	5,671
k	3,069	10,402	2,862	16,333
l	2,210	14,005	3,452	19,667
m	5,538	6,163	4,096	15,797
n	1,762	20,198	12,613	34,573
p	2,047	2,310	200	4,557
r	1,614	18,834	10,679	31,127
s	9,930	13,387	4,173	27,490
t	3,472	17,790	14,766	36,028
v	4,910	5,381	1,918	12,209
ng	—	2,260	1,393	3,653
sj	568	1,178	1	1,747
tj	379	339	—	718
a	9,263	3,0711	10,273	50,253
e	2,888	30,328	7,187	40,403
e[2]	1,214	6,205	—	7,419
ä	2,381	10,497	3	12,881
i	2,905	19,629	144	25,059
o	699	5,818	363	6,880
o[3]	4,014	5,340	—	9,354
å	1,072	6,489	3,376	11,065
u	3,036	5,055	757	8,848
y	385	2,104	152	2,641
ö	688	7,523	5	8,221

Här äro även medräknade ensamstående 6 *à*, 2,381 *i*, 128 *å* och 5 *ö*.

Affärsbrev.

	Början	Inuti	Slutet	Summa
b	4,282	1,842	136	6,260
d	6,213	16,470	3,229	25,912
f	7,198	2,856	52	10,106
g	804	7,134	2,597	10,535
h	3,973	1,741	—	5,714
j	2,815	2,046	463	5,324
k	2,697	10,143	2,213	15,053
l	1,894	13,577	2,654	18,125
m	4,772	5,712	3,020	13,504
n	3,495	19,185	7,965	30,645
p	3,244	2,684	247	6,175
r	1,331	25,241	13,004	39,576
s	7,439	11,050	4,447	22,936
t	4,394	14,779	12,867	32,040
v	6,978	4,841	3,351	15,170
ng	—	1,695	1,526	3,221
sj	491	652	18	1,161
tj	364	225	—	589
a	9,228	25,936	13,515	48,744
e	5,569	32,731	7,320	45,620
e[2]	1,317	5,042	—	6,359
ä	1,581	8,815	4	10,400
i	1,779	18,440	4,536	26,583
o	375	7,323	499	8,197
o[3]	4,609	4,377	—	8,986
å	639	5,608	1,778	8,322
u	1,996	4,032	277	6,305
y	112	1,557	28	1,697
ö	952	6,983	4	7,939

Här äro även medräknade ensamstående 65 *à*, 1,828 *i* och 297 *å*.

[1] Här medräknas alla konsonanter och vokaler, som ingå i tabellerna för konsonantförbindningar, för- och slutstavelser.

[2] *Å*-ljud, som i såväl Melins stenografi som vanlig skrift stavas med *e*.

[3] *Å*-ljud, som i såväl Melins stenografi som vanlig skrift stavas med *o*.

*

Redan före *arendsska* systemrevisionen 1891, som grundade sig på partiella frekvensundersökningar, hade hos enskilda svenska arendsianer tanken på igångsättande av sådana i större skala förefunnits, men först vid arendsska förbundsdagen i Stockholm 1895 bragtes frågan mera allvarligt på tal. En kommitté tillsattes, som efter att ha trädt i förbindelse med de framstående språkforskarna professor Södervall — en av de Aderton i Svenska akademien — och lektor Brate, utarbetade en plan för arbetet och satte detsamma i gång under ledning av förslagsställaren folkskollärare K. L. Larsén i Göteborg.

Enligt planen skulle undersökningarna icke blott avse att läggas till grund för kommande systemrevisioner, utan även att bli till gagn för språkforskningen och språkundervisningen, samt för svenska akademiens ordboksarbete. Hösten 1896 utsändes 24 textavdrag å 5,000 ord vardera till frivilliga deltagare i arbetet, och vid årsskiftet 1896—97 hade 6 dylika återkommit, d. v. s. 30,000 ord hade blivit genomräknade.

På grund av åtskilliga omständigheter kom emellertid endast en eller möjligen två serier att fullständigt bearbetas;[1] och sedan ledaren av arbetet, herr Larsén, 1899 lämnat den arendsska skolan och givit ut ett eget system, hör man ej vidare talas om dessa så omsorgsfullt och storslaget planlagda undersökningar.

*

När den tidvis ganska häftiga systemkamp, som länge rasat mellan de rivaliserande danska systemen, 1902 syntes ha inträtt i ett fredligare skede, enade gabelsbergare och wormseaner sig om att tillsammans söka få till stånd frekvensundersökningar i större skala för danska språket. I första numren av de båda förbundsorganen, »*Gabelsberger*» och »*Stenografisk Tidsskrift*» 1903 vädjades till medlemmarna att deltaga i arbetet, som också sattes i gång ef-

[1] Hermes 1902. Sid. 88.

ter kaedingskt mönster enligt en förenklad plan, som på förslag av wormseanen Jørgensen ytterligare förenklades.

Snart förändrade sig emellertid förhållandena, och samarbetet upphörde.

Inom den wormsska sammanslutningen *(Dansk stenografisk Forening)* hade man emellertid vid flera tillfällen, då det gällt att fatta beslut i fråga om ev. systemförändringar, saknat uppgifter på ordens och ljudens förekomst i danska språket; och 1907 upptogs arbetet av wormseanerna ensamma. Föreningens medlemmar anmodades att medverka vid en undersökning av olika texter, omfattande tillsammans en halv miljon ord. Denna text fördelades sålunda: riksdagstext 100,000 ord, text av religiöst innehåll 50,000 ord, tal av olika slag 50,000 ord; mötesreferat etc. 45,000 ord; handelstext 55,000 ord; juridisk text 30,000 ord; medicin och naturvetenskaper 30,000 ord; historia, geografi och resebeskrivningar 35,000 ord; skönlitteratur 50,000 ord samt blandad text 50,000 ord.

Detta arbete igångsattes och leddes av dåvarande kaptenen sedermera överstelöjtnanten, Hedeman (död hösten 1928)[1] med herrar kommunalskollärare H. Chr. Hansen och prokurist Fritz Christensen som förnämsta medhjälpare.

Ordlistan i sin helhet upptager 502,173 ord med i medeltal 1,78 stavelser per ord. Hälften av samtliga ord äro enstaviga, en fjärdedel tvåstaviga och en niondel trestaviga. Antalet olika ord på den halva millionen är omkring 35,700, och av dessa utgöra de 7 oftast förekommande en tiondel av samtliga stavelser, de 17 oftast förekommande en femtedel, de 30 en fjärdedel och de 50 en tredjedel av samtliga stavelser, eller omkring hälften[2] av samtliga ord i löpande text.[3]

I november 1923 offentliggjordes i »*Stenografisk Tidsskrift*» ett utdrag ur den danska ordtabellen upptagande alla ord som förekommo minst en gång på 1,000.

Särskilt angåvos siffrorna för de 55,000 ord handelstext som genomräknats; och då dessa något så när motsvara de till hälften reducerade svenska siffrorna för handelstext (sid. 569), införas här de 100 vanligaste danska orden, för att möjliggöra en jämförelse.

På grund av flera omständigheter ha emellertid dessa danska frekvensundersökningar ännu icke kommit att slutföras.

---

[1] Överkörd av en ambulansbil på väg till ett sammanträde i stenografföreningen, där han skulle sitta som ordförande.

[2] I sammansatta ord ingående förstavelser och delord äro inberäknade, och även i övrigt ha dessa siffror erhållits efter andra grunder än motsvarande siffror för svenska språket.

[3] »Stenografisk Tidsskrift» 1922, sid 24.

Ur »Dansk Stenografisk Forenings» frekvenstabeller.

De 100 oftast förekommande orden i handelstext.

55,000 ord.

for	2,069	sig	297	al	169
til	1,758	jeg	287	lad	166
at	1,690	før	275	os	166
i	1,448	efter	273	brug	165
af	1,442	hold	262	alle	162
og	1,407	tid	253	dette	159
er	1,134	da	248	vor	151
den (s)	982	man	244	selv	150
en	934	end	243	stor	150
det(s)	931	del	238	dag	149
de	911	her	238	send	148
med	855	maa	234	nu	143
der	833	mod	228	herr	142
paa	818	denne(s)	226	sin(s)	141
ud	752	under	223	vis	141
som	654	tal	221	alt	139
saa	652	men	219	gaa	135
ikke	631	hvor	211	still	135
vi	598	køb	210	sam	134
om	596	giv	207	brev	129
ved	567	kunne	204	handel	128
har	467	frem	199	folge	127
ind	429	bliv	197	stand	126
kan	426	skal	197	faa	125
an	403	fra	196	meget	125
et	374	led	196	disse(s)	123
han	378	vare	195	samm	122
eller(s)	374	gør	189	dem	121
op	369	arbejde	187	mind	120
vil	357	have	181	høj	120
vaere	331	hen	172	ogsaa	120
tag	328	naar	172	saaledes	118
over	313	ret	172	sted	118
deres	313				

HASTIGHETSUNDERSÖKNINGAR.

Allt arbete som nedlagts på uppställandet av s. k. frekvenstabeller skulle naturligtvis ha varit fullkomligt meningslöst, om man ej också sökt skaffa sig en på praktiska försök grundad uppfattning om de olika tecknens hastighets- och tydlighetsvärden. Att skaffa sig siffror på ljudens förekomst i olika ställningar kräver både tid och tålamod, men möter ju inga direkta svårigheter. Att däremot få några allmängiltiga i siffror angivbara hastighetsvärden för resp. tecken är omöjligt, redan därför att utförandet av de flesta tecken kräver olika tid allt efter deras ställning och förbindningar inom ordbilderna. Det gäller således här att för varje särskilt fall göra sina undersökningar och beräkningar; och endast för fristående tecken kan man erhålla något så när bestämda siffror.

Man får väl antaga, att alla de äldre systemuppfinnare, som uppskattat betydelsen av frekvensundersökningar, även sökt på ett eller annat sätt skaffa sig en uppfattning om tecknens hastighetsvärden; men detta endast så att säga »på känn» och utan någon fast grund att gå ut ifrån.

På 1880-talet börjar man emellertid mera målmedvetet intressera sig för dessa frågor. I ett föredrag 1882 inför den stolzeska föreningen i Berlin lämnade Dreinhöfer uppgifter på hastighetsvärden för en del tecken,[1] uppgifter till vilka han kommit genom att undersöka, hur många gånger på 10 sekunder 5 skolynglingar förmått skriva resp. tecken.

Dreinhöfer ansåg sig bland annat ha kommit till det resultat, att ett tecken genom att lutas bakåt på långt när icke förlorade så mycket i hastighetsvärde som man i allmänhet föreställt sig, och gjorde vidare den iakttagelsen, att det raka strecket i vanliga skriftens

[1] *Archiv für Stenographie 1882.* Sid. 217 o. f.

lutning visserligen i och för sig är det mest snabbskrivna tecknet, men att å andra sidan ett i sin helhet rundat tecken är mera snabbskrivet än ett tecken som börjar eller slutar skarpt men i övrigt är rundat. Ej heller var det alltid så säkert att ett förstorat tecken tog mera tid än motsvarande mindre tecken, som i flera fall krävde ett mera omsorgsfullt utförande.

Något senare hade Nitsche i Innsburg[1] med hjälp av professor Max v. Vintschgau vid fysiologiska institutet därstädes konstruerat en elektrisk apparat, med vilken man kunde mäta hur lång tid det tager att skriva enstaka tecken eller ord, samt längden av pauserna mellan dem.

Även engelsmannen Guest[2] hade med hjälp av mekaniska instrument, samt efter omfattande försök utförda av så väl debattstenografer som experter i vanlig skrift, och barn, vilka ännu icke lärt sig skriva, kommit till följande resultat: 1. Tecken skrivna i den vanliga skriftens lutning äro de mest lättskrivna. 2. Ett streck med »tryckning» utföres något mindre lätt än samma streck utan tryckning. 3. Rundade tecken äro något mindre lättskrivna än raka. 4. I varje grupp av tecken i olika storlekar är det kortaste det som kan hastigast utföras. 5. Bland de sex tänkbara skrivriktningarna är den snett från vänster till höger gående den minst snabbskrivna. Guest hade även kommit till den uppfattningen, att under tidernas lopp de lättast frambragta ljuden blivit de oftast förekommande, och fördelar därför sina tecken efter grundsatsen, att de ljud som äro lättast att *uttala* böra ha de lättskrivnaste tecknen (del I, sid 261).

Sedan tanken på dylika undersökningar en gång blivit väckt, kommo snart många efterföljare, bland vilka Faulmann, Brauns, Callendar (del I, sid. 277), Lode,[3] Binet & Courtier, Kaeding samt Bein & Schönherr. Dessutom ha Mager, bröderna von Kunowski och Darapsky i intressanta uppsatser kritiskt skärskådat utförda eller planerade, sådana undersökningar.

På två skilda vägar har man sökt nå målet:

1. Provskrivningar för att söka utröna, huru många gånger man på viss tid (10 eller 15 sekunder) kan skriva resp. tecken, samt

2. mätningar med elektriska apparater.

Dessutom har Julius Brauns[4] framfört tanken på, att man skulle

[1] *Archiv für Stenographie 1883.* Sid. 327 o. f.

[2] Edwin Guest, *The Manual of Compendious Shorthand.* London 1883. Sid. IX. (En påbörjad mera detaljerad redogörelse för Guest's undersökningar kom aldrig att fullbordas.)

[3] Alois Lode, *Wissenschattlichkeit der Stenogr. Zeichen vom physiologischen Standpunkte.* Wien 1892.

[4] *Deutscher Stenographen-Kalender 1894.* Sid. 142.

kunna utnyttja fotografiskt momentupptagande, en idé som tyvärr ännu åtminstone inte lett till några praktiska försök.

Vad den första metoden beträffar kom man snart underfund med, att resultaten av enstaka individers undersökningar voro föga tillförlitliga, i många fall varandra rakt motsägande.

Ett stort steg framåt tog dock härvidlag Faulmann, vilkens undersökningar[1] voro relativt omfattande, trots det han endast hade tvenne medhjälpare (två gymnasister). Redan Faulmann fastslog, att man vid angivande av antal skriftdrag bör räkna varje förändring i skriftriktning, d. v. s. antalet handrörelser, och icke dragen sådana de te sig på papperet. Likaså insåg även han betydelsen av att undersöka tecknen icke blott fristående utan även i olika förbindningar.

Bland andra anmärkningsvärda resultat, till vilka Faulmann kom, var att lyftandet av pennan krävde 0,6 sekunder,[2] samt att förlusten av tryckning, höjning och sänkning, eller tillbakalutande av ett tecken icke var så stor som man i allmänhet föreställt sig. Slutligen ansåg han sig ha funnit att en jämförelse mellan gabelbergersk, stolzeansk och faulmannsk skrift visade så minimala skiljaktigheter, att det var alldeles orimligt att disputera om de tre systemens »*Leistungsfähigkeit*».

Faulmann undersökte även den vanliga skriftens bokstäver, och lämnar siffror för desamma, såväl fristående som förbundna.

Brauns' undersökningar,[3] vilka liksom Faulmanns grundade sig på 10-sekundersskrivningar, voro ännu mindre omfattande, men tecknen undersöktes med tillfogade bindestreck, d. v. s. så som de skulle förekomma i förbindningar. Som förnämsta behållning av sina försök fann Brauns, att tecken, som i nedre ändan avrundats åt höger (Brauns kallar det »*nach hinten*») voro de mest snabbskrivna. En intressant tillfällighet är att ungefär samtidigt Gregg kommit till samma resultat ehuru på annat sätt. Gregg hade nämligen vid studium av den vanliga skriften kommit att tänka på, att bågen, som i flera av den vanliga skriftens bokstäver förekommer som nedre rundning samt efter samtliga bokstäver som utgående bindestreck, var det oftast förekommande draget i vanlig skrift, och därför också borde vara det mest lättskrivna och förbindbara.

Bayraren Seehanns undersökningar (före 1898) voro ej tillräck-

---

[1] *Deutsche Stenographen-Zeitung 1888.*

[2] Metoden härvidlag var mycket enkel, men kom dock att gälla tiden för pausen endast i visst fall. Han undersökte nämligen ett tecken (halvcirkeln) så beskaffat, att det skrevs precis på samma sätt, vare sig det stod förbundet eller ensamt, och fick så tiden för lyftandet av pennan att bli lika med tiden för *ett* fristående tecken minus tiden för *ett* förbundet sådant.

[3] Brauns. *Entwurf und Begründung einer Schulkurzschrift.* Hamburg 1888. Sid. 87 o. f.

ligt omfattande för att kunna bli av någon större betydelse. Han sökte visserligen utröna förhållandet mellan hastighetsvärdena för fristående och förbundna tecken, men då han i senare fallet endast lät tecknen förbindas med samma tecken blevo dessa prov ej mycket givande.

Bröderna v. Kunowski inskränkte sig till att endast söka efter de olika tecknens relativa värden, och uppställde som allmän snabbskrivenhetslag *(Geläufigkeitsgesetz): »Sowohl ein einzelnes Zeichen als eine Zeichenkette ist um so unbequemer, je häufiger in ihr ein Wechsel in dem Sinne der Bildung statt hat.»*[1]

Även i fråga om hastighetsberäkningarna blev det emellertid Kaeding, som skulle sätta i gång mera omfattande sådana. Han följde i stort sett Dreinhöfer och Faulmann, men bestämde sig efter en del förberedande undersökningar att taga proven under 15 sekunder. Han ansåg nämligen att 10 sekunder var för kort tid, för att man skulle kunna frigöra sig från inflytandet av den tidsförlust, som måste uppstå i början, innan man kommit i gång. Att gå ännu längre och taga 20 sekunder ville han icke, därför att man då ibland skulle tvingas avbryta skrivandet vid övergången från en rad till en annan. I stället för att ange tiden i sekunder, ansåg han sig bättre kunna åskådliggöra de minsta skiljaktigheterna genom att räkna med »ögonblick» lika med 1/180 sekund (1/3 ters).

År 1898 satte Kaeding i gång sina första större undersökningar,[2] omfattande 225 tecken och utförda av kalligrafen Strahlendorff med hjälp av fyra vid dennes skola tjänstgörande underlärare. Resultaten blevo emellertid sådana, att desamma ganska allmänt underkändes, och även Kaeding själv insåg, att det varit ett missgrepp att använda skönskrivare. Han började på nytt, och lyckades som frivilliga deltagare i arbetet förvärva 35 stenografer av olika kategorier, varibland dock ingen, som icke hade en hastighet av minst 130 stavelser i minuten.

Resultaten av dessa nya provskrivningar lågo färdiga redan 1899, och tabellerna över tecknens och teckenförbindningars hastighetsvärden m. m. upptaga 25 sidor i andra delen av Kaedings avhandling över hastighetsundersökningar.[3]

För att visa huru dessa tabeller se ut har här intagits en sida ur den större tabellen över hastighetsvärden i allmänhet, samt tvenne specialtabeller, den ena angivande, hur förstoring av ett grundtecken verkar till förminskning av hastighetsvärdet, men till

[1] v. Kunowski, *Die Kurzschrift als Wissenschaft und Kunst.* Berlin 1895. Sid. 105.
[2] Kaeding, *Über Geläufigkeitsuntersuchungen.* I. Berlin 1898. Sid. 27 o. f.
[3] Kaeding, *Über Geläufigkeitsuntersuchungen.* II. Berlin 1899. Sid. 57 o. f.

Ur Kaedings tabeller över hastighetsvärden.

En sida ur tabell 1.

Tabelle 1

Zusamenstellung der Ergebnisse dieser Studie.

(nach der Reihenfolge, in welcher die Versuche geübt worden sind.)

Zeichen	Arbeiten: Zahl	Arbeiten: geübt in Abteilung	In 15 Secunden wurden geschrieben: mindestens	In 15 Secunden wurden geschrieben: höchstens	Durchschnitt: Abteilung	Durchschnitt: gesamt	Herstellungsdauer nach Augenblicken
c	6	I	21	35	32,82	32,00	84,37
	5	I 1/3	34	47			
	9	II 5/3	21	37	31,52		
	10	II 5/3	28	43			
c	6	I	23	38	29,83	29,12	92,37
	11	II 5/3	23	36	28,73		
r	6	I	23	33	31,20	35,51	76,03
	4	I 1/3	33	51			
	10	II 15/3	23	37	32,84		
	4	II 15/3	24	48			
	10	III	30	67	44,9		
r	6	I	23	30	27,33	33,0	81,82
	10	II 15/3	21	36	29,20		
	10	III	29	57	40,2		
f	6	I	23	34	28,17	31,27	86,90
	10	II 15/3	21	36	28,0		
	10	III	30	55	36,9		
f	6	I	23	31	27,5	32,30	83,59
	10	II 15/3	19	35	29,70		
	10	III	29	47	37,8		
f	7	IV	30	36	32,57	32,57	82,89
f	7	IV	28	44	35,0	35,0	77,14

Reproduktion efter Kaedings »*Geläufigkeitsuntersuchungen*. II. Berlin 1899. Tabell 1. Sid. 3.

Tabelle 10.

Verhältnis der Stufenhöhen

(geordnet nach fallenden Differenzen)

einstufig						zweistufig						Die zweistufigen Zeichen erfordern mehr		haben mehr
Zeichen	geschrieben in x) Abteilung	Zahl der Arbeiten	Herstellungsdauer Augenblicke	Raumpunkte	Schreibflüchtigkeit	Zeichen	geschrieben in Abteilung	Zahl der Arbeiten	Herstellungsdauer Augenblicke	Raumpunkte	Schreibflüchtigkeit	Augenblicke	Punkte	Schreibflüchtigkeit
ʔ	IV 2/3/4	7	67,5	28	415	ʔ	I 1/2 II 1/3	16	92,91	50	538	25,41	22	123
ʃ	IV 2/3/4	7	109,48	55	502	ʃ	IV 2/3/4	7	126,87	92	725	17,39	37	223
e	IV 2/3/4	7	81,47	50	614	e	I 1/2 II 1/3	32	98,28	88	896	16,81	38	282
d	IV 2/3/4	7	82,57	42	509	d	I 1/2 II 1/3 IV 2/3/4	23	96,87	63	650	14,30	21	141
ʃ	I 1/2 II 1/3 III 9/4	39	76,03	23	302	ʃ	I 1/2 II 1/3 III 9/4	26	86,90	48	552	10,87	25	250
ʃ	IV 2/3/4	7	93,52	42	449	ʃ	II 2/3 III 9/4	19	101,58	79	777	8,06	37	328
ʔ	I 1/2 II 1/3	16	73,97	40	541	ʔ	I 1/2 II 1/3	15	81,67	60	735	7,70	20	194
c	IV 2/3/4	7	58,69	40	681	c	IV 2/3/4	7	64,28	60	933	5,59	20	252
d	IV 2/3/4	7	93,52	50	536	d	I 1/2 II 1/3	7	98,43	88	894	4,91	38	358
ʃ	I 1/2 III 9/4	22	41,66	22	528	ʃ	I 1/2 III 9/4	16	46,45	44	947	4,79	22	419
e	III 9/4	15	76,70	30	391	e	IV 2/3/4	7	80,76	48	594	4,06	18	203
ʃ	I 1/2 II 2/3	25	62,61	23	367	ʃ	I 1/2 II 1/3	19	67,06	46	686	4,45	23	319
ʃ	I 1/2 II 1/3	31	83,28	29	348	ʃ	I 1/2 II 1/3	30	85,36	50	585	2,08	21	237
c	I 1/2 II 1/3	30	84,37	26	307	c	IV 2/3/4	7	85,93	44	512	1,56	18	205
			1085,37	500	6490				1213,35	860	10024	127,98	360	3534
												weniger	mehr	
p	I 1/2 II 1/3	16	93,52	38	406	p	IV 2/3/4	7	86,70	66	761	-6,82	28	355
d	I 1/2 II 1/3 IV 2/3/4	32	97,61	33	338	d	IV 2/3/4	7	87,49	56	640	-10,12	23	302
		270	1276,50	571	7234			245	1387,54	982	11425	101,04	411	4191

Reproduktion efter Kaedings »*Geläufigkeitsuntersuchungen.* II. Berlin 1899. Tabell 10.

Tabelle 11.

Einfluss der Verstärkung

Zeichen	ohne Druck: Zahl der Arbeiten	ohne Druck: Herstellungsdauer Augenblicke	ohne Druck: Schreibflüchtigkeit	Zeichen	mit Druck: Zahl der Arbeiten	mit Druck: Herstellungsdauer Augenblicke	mit Druck: Schreibflüchtigkeit	Die Verstärkung erfordert: Herstellungsdauer Augenblicke	Die Verstärkung erfordert: Schreibflüchtigkeit
[illegible]	IV 23/4 } 42	148,48	1223	[illegible]	II 23/3, III 9/4, III 23/4 } 57	174,08	1045	+25,27	− 178
[illegible]	II 23/3, III 9/4 } 18	159,38	1023	[illegible]	II 23/3, III 9/4 } 18	176,70	922	+17,32	− 101
[illegible]	I 17/2, III 9/4 } 22	41,66	528	[illegible]	I 17/2, III 9/4 } 16	58,12	378	+16,46	− 150
[illegible]	I 17/2, II 15/3 } 31	83,28	348	[illegible]	I 17/2, II 15/3 } 16	96,02	302	+12,74	− + 6
[illegible]	I 17/2, II 15/3 } 32	98,28	896	[illegible]	I 17/2, II 15/3 } 16	109,09	806	+10,81	− 90
[illegible]	I 17/2, II 15/3 } 30	84,37	307	[illegible]	I 17/2, II 15/3 } 17	92,37	282	+ 8,0	− 25
[illegible]	I 17/2, II 15/3, III 9/4 } 39	76,03	302	[illegible]	I 17/2, II 15/3, III 9/4 } 26	81,82	282	+ 5,79	− 20
[illegible]	I 17/2, II 22/3 } 25	62,61	367	[illegible]	I 17/2, II 22/3 } 24	67,36	341	+ 4,75	− 26
[illegible]	I 17/2, III 9/4 } 16	46,45	947	[illegible]	I 17/2, III 9/4 } 15	50,94	863	+ 4,49	− 84
[illegible]	III 9/4 } 10	76,70	391	[illegible]	III 9/4 } 10	80,83	371	+ 4,13	− 20
[illegible]	I 17/2, II 15/3 } 16	92,41	538	[illegible]	I 17/2, II 15/3 } 16	93,91	532	+ 1,0 + 110,70	− 6 − 746
[illegible]	I 17/2, II 15/3 } 30	85,36	585	[illegible]	I 17/2, II 15/3 } 16	85,04	588	− 0,32	+ 3
[illegible]	I 17/2, II 15/3 } 16	93,52	406	[illegible]	I 17/2, II 15/3 } 16	91,34	416	− 2,18	+ 10
[illegible]	I 17/2, II 15/3, III 9/4 } 26	86,90	552	[illegible]	I 17/2, II 15/3, III 9/4 } 26	83,59	574	− 3,31	+ 22
		1236,29	8413			1341,21	7702	− 5,81	+ 35

Reproduktion efter Kaedings »*Geläufigkeitsuntersuchungen*». II. Berlin 1899. Tabell 11.

ökande av själva skrivhastigheten (framställningstiden), och den andra angivande verkan av s. k. tryckning.

En del tyska teoretiker, varibland Mager[1] och bröderna v. Kunowski[2] gjorde emellertid allvarsamma erinringar mot Kaedings tillvägagångssätt, och själv erkände denne också, att anmärkningarna *i vissa avseenden* voro berättigade. Det var också hans avsikt att efter en del omläggningar av arbetet fortsätta på den en gång inslagna vägen; men ohälsa tvang honom att överlämna de fortsatta försöken åt tvenne av sina förra medhjälpare, doktorerna Bein och Schönherr,[3] vilka i egenskap av yrkesfysiker ju voro särskilt lämpade härför.

Dessa båda satte icke som mål för sina undersökningar att fastställa alla möjliga teckens hastighetsvärden, utan inskränkte sig till att undersöka ett begränsat antal teckenformer — 32 stycken — där alla faktorer voro fullt jämförbara. För övrigt gingo de till väga på samma sätt som Kaeding och stödde sig på provskrivningar under 15 sekunder. Som fullt jämförbara erkände de endast sådana skrivformer, som oförändrade återkomma i en viss följd. Efter de erhållna värdena från dessa grundelement var sedan meningen att genom särskilda sannolikhetsberäkningar erhålla sådana för övriga tecken. För att få sina jämförbara former uttogo de enkla »grundrytmer» i tre drag — uppstreck, nedstreck och uppstreck eller nedstreck, uppstreck och nedstreck — efter vilka pauserna bli lika stora och kunna räknas som enkla rytmer samt utan vidare »borteliminera».[4] Skarpt skilja de också på den konstanta fysikaliska och den växlande fysiologiska inverkan på hastigheten, samt söka så mycket som möjligt begränsa alla yttre tillfälliga omständigheter och individuella olikheter, som kunna hänföras till den senare. Under förberedande provskrivningar visade det sig, att ju större hastighet en deltagare innehade desto mindre varierade hastighetssiffrorna för honom vid olika prov, och därför valdes för de slutliga proven 7 skickliga stenografer av olika system.

Bein & Schönherrs[5] redogörelse för de av dem utförda beräkningarna var så vetenskapligt hållen, att Dr. v. Kunowski[6] ansåg sig i samband med en kritisk belysning behöva lämna en mera lättfattlig beskrivning på desamma. Även denna innehöll dock liksom

---

[1] *Die Wacht 1899.* Sid. 45 o. f.

[2] *Der Nationalstenograph 1899.* Sid. 169 o. f.

[3] Kaeding åtog sig dock även nu ledningen av provskrivningarna.

[4] Det berättigade i ett dylikt »eliminerande» av paustiderna kan ifrågasättas, då det ej är otänkbart att pausen skulle i någon mån kunna underlätta skrivandet av efterföljande mera svårskrivna teckenbilder.

[5] *Archiv für Stenographie 1901.* Sid. 39 o. f.

[6] *Archiv für Stenographie 1902.* Sid. 10 o. f.

Magers[1] granskning så mycket matematiska och mekaniska formler, att de föga bidragit att göra Bein & Schönherrs undersökningar mera kända utanför en trängre krets av tyska teoretiker.

Ej heller dessa undersökningar ledde till några epokgörande nya upptäckter, utan resultaten inskränkte sig snarare till att endast fastslå riktigheten av redan förut gjorda *antaganden*. Vad en del detaljfrågor beträffa, kommo dock Bein & Schönherr till andra resultat än föregångsmännen på detta område, och bidrogo därigenom till att ytterligare stärka den redan av många teoretiker uttalade uppfattningen, att problemet att genom försöksskrivningar komma till tillförlitliga siffror för tecknens hastighetsvärden är mycket svårlöst, om ej olösligt. Hastighetssiffrorna växla nämligen icke blott allt efter tecknens ställning inom ordbilderna, utan äro även beroende på andra faktorer samt för en och samma individ på den energi och kraft som nedlägges på skrivandet, den skrivandes tillfälliga disposition, förberedande övningar m. m., samt först och sist på de olika krav, som ställas på de utförda tecknens tydlighet.

Denna senare faktor, som synes allt för litet beaktad, torde ensam vara tillräcklig för att omöjliggöra fullt tillförlitliga beräkningar, då medel saknas att ens *något så när* kunna åstadkomma samma grad av läsbarhet.

Den andra vägen, som försökts för att skaffa hastighetsvärden, var medelst elektriska apparater; och Nitsche och v. Vintschgau (sid. 582) fingo flera efterföljare.

De s. k. elektriska registreringsapparaterna voro så konstruerade, att man skrev på en med papper beklädd metallskiva, vilken liksom skrivpennan var förbunden med ett elektriskt batteri på så sätt, att strömmen slutes, då pennan nedtryckes mot skivan, och avbrytes, då den lyftes upp. Strömmen går genom en elektromagnet, framför vilken befinner sig en rörlig järnplatta förbunden med en fin metallspets, och när strömmen slutes drar elektromagneten till sig plattan, varvid metallspetsen gör en liten sidorörelse, som fortsätter i motsatt riktning, då plattan vid strömmens avbrytande avlägsnas från elektromagneten. Dessa rörelser registreras genom en regelbundet roterande cylindrisk vals, på vars sotade yta metallspetsen gör ett märke för varje rörelse. Då man känner hastigheten på valsens roterande rörelse, kan man av avstånden mellan dessa märken se, hur lång tid förflutit mellan varje nedtryckning och lyftande av pennan och mellan lyftande och nedtryckning; d. v. s. man kan mä-

[1] *Die Wacht 1899.* Sid. 44 o. f.

ta, hur lång tid det tager att skriva enstaka fristående tecken eller ord, samt längden av pauserna.

För själva registreringen användes antingen hippska kronoskopet eller en så kallad kymografiontrumma.[1]

Den elektriska registreringsapparaten kunde emellertid lika litet som 10 eller 15 sekunders skrivningar ge svar på frågan med vilken hastighet pennan löpte *inom* resp. tecken eller ordbilder. Hastigheten *med vilken man skriver* är nämligen något helt annat än tiden, som åtgår för att skriva ett tecken (framställningstiden). Det är t. ex. lätt att övertyga sig om att vid jämförelse mellan ett och samma tecken i två storlekar, det ena dubbelt så stort som det andra, det stora tecknet visserligen kräver mera tid att skriva än det lilla, men *långt ifrån dubbla* tiden; och att så är kan ju ej bero på något annat än att pennan under skrivande av det större tecknet *löper fortare*. Men ej nog härmed: skrivhastigheten inom ett och samma tecken eller ordbild är ej enhetlig, utan varierar högst avsevärt.

För att uppmäta *hastigheten* (i ordets egentliga bemärkelse) använde fransmännen Binet & Courtier redan 1893 Edisons elektriska penna.[2] Denna består av $^1/_{12}$ cm. lång ihålig cylinder med en liten elektromoter i övre änden, vilken sätter en i nedre änden befintlig spetsig nål i jämn rörelse opp och ned i en hastighet av 150 gånger eller mera i minuten. För varje sådan rörelse sticker nålen ut en halvmillimeter utanför cylindern, och gör ett litet hål på skrivpapperet. Dessa hål komma, *i tid* lika tätt på varandra, och således måste *avståndet* dem emellan bli större ju snabbare pennan löper över papperet. Man får på så sätt en skrift där linjerna bestå av små nära varandra liggande punkter, och där *avståndet mellan punkterna* visar hur stor hastigheten varit.

Å här återgivna bild av ordet »*Cylindre*» ser man (bäst med ett förstoringsglas) hur hastigheten växer i och med de skrivna linjernas längd: i mitten av *C*, i *y* och *l*, samt i *d*. I de kortare dragen däremot stå punkterna mycket närmare varandra, och där har således pennan rört sig långsammare. Särskilt gäller detta vid vändpunkterna, d. v. s. vid varje förändring i riktning, och detta i högre grad vid spetsig vinkel än vid en båge.

Ett annat (även det mycket naturligt) resultat, som Binet & Courtier kommit till, var att hastigheten alltid är mindre i början

[1] Kaeding, *Über Geläufigkeitsuntersuchungen*. II. Berlin 1899. Sid. 90.

[2] Victor Henri, som en tid var assistent hos Binet & Courtier, lämnar i *Festbuch zur hundertjährigen Jubelfeier der deutschen Kurzschrift*. Berlin 1896. Sid. 170 o. f., en redogörelse för deras undersökningsmetoder.

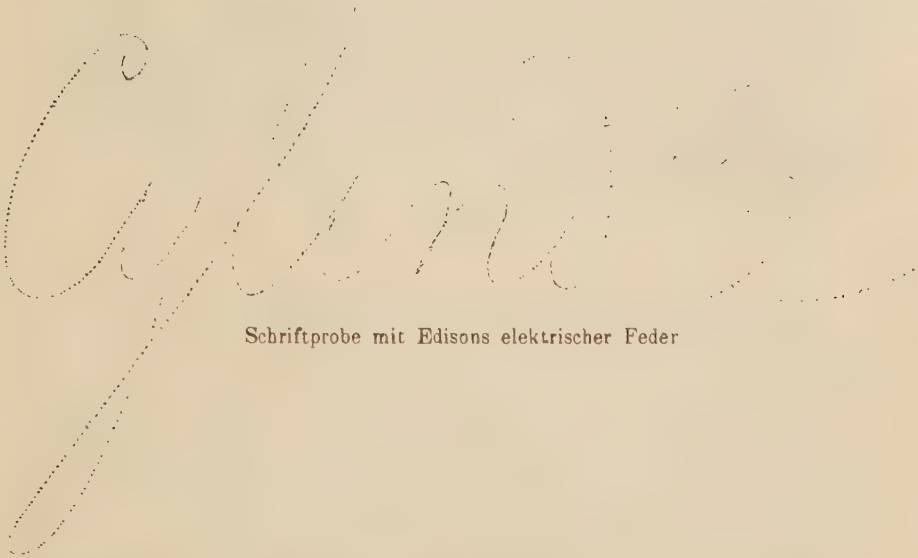

Schriftprobe mit Edisons elektrischer Feder

Reproduktion efter *Festbuch zur hundertjährigen Jubelfeier.* Berlin 1896. Sid. 171.

och i slutet av ett tecken eller ordbild, varmed sammanhänger att tecknen skrivas långsammare, om de stå fristående än om de äro förbundna med varandra.

Om man med hjälp av förstoringsglas räknar antalet punkter för en viss sträcka eller en viss bokstav, och dividerar med 150 (om pennan varit inställd för denna hastighet), så får man i sekunder den tid som åtgått.[1]

Edisons penna har emellertid sin stora begränsning i att den ingenting säger om »pauserna». Dessutom ligger en avsevärd olägenhet däri, att pennan är tung och måste hållas nästan lodrätt samt dessutom skakar under skrivandet. Hastigheterna bli därför avsevärt mindre än med vanlig penna.[2]

Även för att uppmäta kraftförbrukningen under skrivandet ha särskilda apparater konstruerats av framstående fysiologer, varibland professor Kraepelin, vars »skriftvåg» kommit till användning vid Dr. Adolph Gross' undersökningar av sinnessjukas skrift.[3]

Emellertid kunna ej heller dessa många sinnrika apparater hjälpa oss till allmängiltiga hastighetsvärden för de stenografiska teck-

[1] Denna tidsbestämning erhålles betydligt enklare medelst en s. k. cyclostyl, som Kaeding använt för samma ändamål.

[2] Den edisonska pennan kostade före det stora kriget 100 till 120 Mark, men de invecklade registreringsapparaterna ställa sig ännu dyrare.

[3] Mager. *Die Wacht 1899.* Sid. 185 o. f.

nen i olika förbindningar, och detta av samma skäl som framhållits på tal om 10- eller 15-sekundersskrivningarna. Ingen apparat förmår registrera eller avskilja tillfälliga fysiologiska eller rent av psykiska inflytanden; och kvar kommer alltid även här att stå det omöjliga i att på något sätt kunna kontrollera, att kravet på lika stor läsbarhet hos utskrivna teckenbilder som skola undersökas, blir ens något så när tillgodosett.

TYDLIGHETSUNDERSÖKNINGAR.

»De mest lättskrivna tecknen åt de oftast förekommande ljuden» har blivit en fras, som alla känna till; men därmed är ej teckenfördelningens svåra och invecklade problem löst. Lika viktigt är, att de oftast förekommande ljuden få *tydliga* tecken. Och ledsamt nog blir det ej lätt att samtidigt tillfredsställa dessa båda krav, ty i många fall betyder en vinst i lättskrivenhet en förlust i tydlighet och tvärtom.

Av största betydelse vid uppställandet av ett stenografiskt system blir det därför att riktigt kunna avväga, i vilken mån man bör tillfredsställa det ena eller andra av dessa båda krav; och det räcker ej att endast söka efter de olika tecknens *hastighets*värden, utan är fullt lika viktigt att skaffa sig en uppfattning om deras *tydlighets*värden.

Även härvidlag är det tyskarna som varit föregångare.

I början av 1890-talet gjorde Cattel m. fl. med hjälp av särskilda apparater undersökningar över *tiden* för läsandet av såväl hela ord som enstaka bokstäver i vanlig skrift, men den förste som sysslat med verkliga tydlighetsundersökningar för stenografiskt ändamål torde ha varit Paul Mitzschke, som 1892 undersökte tecken och ordbilder efter samma enkla metod, som ögonläkaren använder, då han vill taga reda på sina patienters ögonskärpa. För Mitzschke gällde det icke att finna *tiden* för läsandet, utan i stället att uppmäta *avståndet* på vilket tecken och teckenbilder kunde urskiljas. Han ansåg att på ju längre avstånd ett tecken kunde särskiljas från andra, desto tydligare var det.[1] Utan tvivel har också denna »avståndsmätning» sitt värde men, liksom när det gäller hastighetsvärden, kan man ej heller här få några allmängiltiga siffror, beroende på att även tydlighetsgraden växlar i och med olikartade förbindningar

[1] *Deutscher Stenographenkalender 1893.* Sid. 118 o. f.

och större eller mindre tillfälliga *förvanskningar av tecknen under hastig skrivning.*

Även Schrey insåg betydelsen av att vid uppställandet av ett stenografiskt system hänsyn tages till tecknens tydlighetsvärden, men torde icke ha företagit några systematiska undersökningar, utan mera »på känn» skaffat sig en uppfattning om desamma.

De resultat han kommit till, framgå emellertid av följande gruppering av ifrågakommande skiljemärken i klasser allt efter deras tydlighetsgrad.[1]

I.

1. Utböjningar av raka linjen upptill och nedtill, till höger och till vänster. Cirkeltecken.
2. Medelstora och stora tecken (dubbel förstoring).

II.

1. Tillfogande av öglor till tecken med utböjningar upptill till höger eller nedtill till vänster. Små och stora öglor vid stora tecken.
2. Användning av små tecken i dubbla storlekar.
3. Tryckning.[2]

III.

1. Små och stora öglor vid medelstora tecken.
2. Förstorade utböjningar *(Wölbung).*
3. Samma tecken i mer än två olika storlekar.
4. Olika höjdställningar.

Detta var 1891. Av intresse är att finna, hurusom Schrey, som under de närmaste två decennierna haft rikliga tillfällen till nya erfarenheter, dock 1910 i stort sett står fast vid sin förra uppfattning.

Hans motsvarande tabell ser då så ut:[3]

I.

1. Utböjning av raka linjen. Cirkeltecken.
2. Medelstora och stora tecken (dubbel förstoring).
3. Tillfogande av öglor vid stora tecken.
4. Användning av små tecken i dubbel storlek.[4]

---

[1] Schrey, *Das Stenographische Zeichenmaterial und seine Verwertung.* Berlin 1891. Sid. 3—4.

[2] Schrey räknar »tryckning» till denna klass endast under förutsättning att icke blyertspenna användes.

[3] Schrey, *Welches Stenographisystem ist das beste?* Berlin 1910. Sid. 14.

[4] Härmed menas sådana små tecken (*halbstufig*), vilka icke ha samma form som medelstora stapeltecken.

II.

1. Tillfogande av öglor vid medelstora tecken.
2. Små och stora öglor vid stora tecken.
3. Tryckning.

III.

1. Små och stora öglor vid medelstora tecken.
2. Förstorade utböjningar *(Wölbung)*.
3. Samma tecken i mer än två olika storlekar.
4. Olika höjdställningar.
5. Olika skrivriktning (uppåt och nedåt).
6. Användning av medelstora tecken i halv storlek.

Bröderna v. Kunowski anse, att Schrey förväxlar begreppen »skillnad» och »skiljemärke», vilka icke alltid sammanfalla, samt komma till följande gruppering:[1]

I.

1. Raka strecket, cirkeln och punkten, samt slutna former (erhållna genom sammanbindningar av öppna former) av olika slag sinsemellan.
2. Slutna former i förhållande till motsvarande öppna.
3. Slutna former av olika slag i förhållande till varandra.
4. De fem huvudriktningarna (nedåt i skriftens lutning, uppåt i skriftens lutning, snett uppåt-utåt, vågrätt samt snett nedåt från vänster till höger.
5. Två storlekar, samt två förbindningsvidder mellan slutna former.

II.

1. Olika höjdställningar i förhållande till skrivlinjen *(Dreizeiligkeit)*.
2. Tryckning.
3. Två förbindningsvidder mellan öppna former.
4. Bågar och raka streck.

III.

1. Tre olika riktningar av uppstreck, eller av nedstreck.

---

[1] A. und F. v. Kunowski, *Die Kurzschrift als Wissenschaft und Kunst.* I. Berlin 1895. Sid. 97—98.

2. Tre olika storlekar.
3. Tre olika förbindningsvidder.

Tredje klassens skiljemärken bör enligt författarnas åsikt helst icke alls komma till användning, och andra klassens skiljemärke endast för »ilskriften» eller för mindre ljudskillnader.

Anmärkningsvärt är att bröderna v. Kunowski, då de här ovan upptaga olika höjdställningar som n:r ett i andra klassen, däri icke innefatta olika höjdställningar inom en ordbild, vilka de anse höra till »förbindningen», och därför ej medtagit i denna tabell. Eljest skulle de ha satt denna art av skiljemärke, vilken de räkna som »*eine unserer schärfsten Unterscheidungen*» som n:r 2 i första klassen.[1]

Någon väsentligt ändrad uppfattning beträffande resp. tydlighetsvärden finner man ej i den 1925 av F. v. Kunowski utgivna andra delen av »*Die Kurzschrift als Wissenschaft und Kunst*», där författaren också utan reservation hänvisar till grupperingstabellen av 1895.[2]

Av visst intresse är dock, att han 1925 ännu kraftigare betonar, att han icke anser dubbel storlek höra till de bättre skiljemärkena, utan förklarar densamma bäst lämpa sig för att särskilja tonande och tonlösa konsonanter:[3] en uppfattning av den dubbla storlekens tydlighetsvärde, som först riktigt framträder, om man tar i betraktande den ringa skillnaden särskilt i tyska språket mellan tonande och tonlösa konsonantljud.

År 1898 hade enligt ett meddelande i *Magazin für Stenographie*,[4] en stenotakygrafisk förening i Berlin anordnat gruppskrivningar enligt kaedingskt mönster, men avseende att utröna i vilken mån ifrågasatta systemändringar skulle få inflytande på *tydligheten*. Ett flertal föreningsmedlemmar skrevo de tecken eller beteckningsformer som skulle undersökas upprepade gånger under 15 sekunder, varefter förhållandet mellan läsbara och icke läsbara ordbilder fingo bli bestämmande för den erhållna tydlighetsgraden. Även här måste man avstå från all tanke på att få några exakta värden, då det naturligtvis var alldeles omöjligt att få deltagarna att sätta in enahanda omsorg vid utförandet av resp. teckenbilder, eller för ledningen att likformigt sätta gränsen för vad som skulle räknas som läsbart.

Redan förut hade Rindermann tillämpat samma idé på så sätt, att han ur egna stenogram uttagit misslyckade teckenbilder och be-

[1] A. und F. v. Kunowski, *Die Kurzschrift als Wissenschaft und Kunst*. I. Sid. 101.
[2] F. v. Kunowski, *Die Kurzschrift als Wissenschaft und Kunst*. I. Delitzsch 1925. Sid. 23.
[3] D:o. Sid. 24.
[4] Mager, *Deutlichkeit und Deutlichkeitsuntersuchungen*. Berlin 1909. Sid. 28.

räknat, hur ofta de olika skiljemärkena (tryckning, förstoring etc.) givit anledning till otydligheterna. Han fann de olika felanledningarna på 100 möjligheter till felläsning ha förekommit följande antal gånger:[1]

Olika höjdställningar *(Stolzes Dreizeiligkeit)*	2.25
Tryckning	4.4
Olika storlekar *(Stolzes Dreistufigkeit)*	5.1
Olika förbindningsvidder	8.0
Olika teckenformer	26.3
Olika höjdställningar inom ordbilden	28.2

Som synes kommer Rindermann här till det resultat, att placeringar av fristående tecken eller hela ordbilder på, över eller under skrivlinjen (direkt beroende av ställningen till skrivlinjen) är det bästa skiljemärket, under det att höjningar eller sänkningar inom ordbilden (indirekt beroende av ställningen till skrivlinjen) blir det skiljemärke, som orsakat de flesta felskrivningarna!

Vid 9:e internationella stenografkongressen i Darmstadt 1908 redogjorde rektor Forwick för en samling förväxlingsfall, vilka han själv hämtat från slarvigt utförda stenogram samt förordade igångsättandet av sådana systematiskt anordnade undersökningar: ett förslag som dock icke vann tillräcklig anslutning, och därför blev tillbakataget.[2]

De många olika rent av varandra motsägande resultat, till vilka olika teoretiker kommit i fråga om de stenografiska tecknens tydlighetsvärden bidrogo ej heller att öka förtroendet för dessa undersökningar.

Det går ju också i allmänhet, säger man, ganska lätt att med siffror bevisa vad man vill, och när stolzeanen Rindermann sätter den stolzeska trelinjigheten som numro ett bland skiljemärken, men de i så många andra system använda höjningarna och sänkningarna inom ordbilderna sist, så kan man väl icke utan vidare godtaga en sådan uppfattning. Och likaså när Schrey sätter »tecknens olika höjdställningar» sist bland skiljemärkena, får man väl antaga, att han då endast haft den stolzeska trelinjigheten i tankarna och bortsett från sin egen symboliska vokalbeteckning.

På samma sätt är det med »tryckningen», som — för att nu icke tala om Pitmans system — av alla anhängare av vokalsymboliserande system anses vara ett ganska gott skiljemärke, under det att

[1] Mager, *Deutlichkeit und Deutlichkeitsuntersuchungen.* Sid. 35.
[2] Fuchs i *Korrespondenzblatt 1908.* Sid. 284.

andra helt och hållet fördöma densamma, till och med som medel endast för att utmärka dubbelkonsonanter.

Vad som kanske mer än något annat orsakar, att åsikterna i fråga om värdesättandet av olika skiljemärken så gå isär, är att tydligheten icke kan mätas i och för sig, utan står i intimaste sammanhang med andra egenskaper hos de stenografiska systemen, varigenom frågan ytterligare invecklas. Mager framhåller särskilt[1] det intima sammanhanget mellan lättskrivenhet och tydlighet, samt hurusom man vid bedömande av ett tydlighetsvärde måste taga i betraktande ifrågavarande teckens eller förbindnings betydelse för skriften i sin helhet.

Bröderna v. Kunowski hylla satsen, »ju färre antal tecken, ju större skillnad och desto större tydlighet», under det att gabelsbergarna i allmänhet, ävensom Schrey, anse att ju mera ett system utnyttjar alla användbara teckenformer desto tydligare blir skriften. Härvidlag torde dock motsatsförhållandet mera ligga i orden än i sak, ty utan tvivel mena herrarna v. K., då de tala om ett färre antal tecken, sådana av dem inom ett visst mindre grafiskt *område* godkända, under det att Schreys med fleras uttalande avser ett större grafiskt område.

Reichel anser, att ju mindre kursivt (d. v. s. lättskrivet), ett system är, desto tydligare är det, samt därför också att läsbarheten är större hos de geometriska systemen än de kursiva; och Darapsky instämmer och säger: »*je weniger graphisch um so deutlicher, dass ist nicht abzustreiten*».[2]

Mager ser saken från en annan synpunkt, då han säger: »*Jedenfalls ist die Handlichkeit eine der wesentlichsten Eigenschaften, welche die Deutlichkeit verbürgen*»; men häri ligger intet direkt förnekande av att Reichel och Darapsky kunna ha rätt, ty även om lättskrivenheten i hög grad befordrar tydligheten, så hindrar detta ej andra faktorer att så inverka, att ett geometriskt system blir lättare att läsa än ett kursivt.

Hur som helst kan ej förnekas, att inom det större grafiska område, där de geometriska tecknen uttagits, större möjligheter funnits att erhålla olikartade tecken.

Författaren av detta arbete, som under arens lopp, med alfabeten framför sig, dechiffrerat ett ej ringa antal stenografiska system, så väl geometriska som kursiva, har också därvid i de flesta fall funnit de förra mera lättlästa.

För de geometriska systemens stora läsbarhet talar också resul-

[1] Mager, *Deutlichkeit und Deutlichkeitsuntersuchungen.* Sid. 38—39.
[2] Mager, *Deutlichkeit und Deutlichkeitsuntersuchungen.* Sid. 39.

tatet av den metod, som vid upptagande av utskottsförhandlingarna m. m. inom engelska parlamentet sedan länge tillämpats, nämligen att icke blott gurneyska, utan nu även pitmanska stenogram utskrivas av s. k. »läsare» (del I, sid. 241), vilka icke ens varit närvarande under ifrågavarande anföranden.

Men tydlighet är icke detsamma som läsbarhet eller lättlästhet. För att en ordbild skall vara lättläst fordras icke blott, att de tecken, som äro utskrivna, skola *klart och tydligt framträda,* utan dessutom även en viss grad av noggrannhet och fullständighet i beteckningen. Gäller det att jämföra olika stenografiska system i fråga om lättlästhet eller läsbarhet kommer graden av noggrannhet i beteckningen att få ett mycket stort inflytande, och därvidlag kan man, lika litet som när det gällde endast tydligheten, åstadkomma en allmängiltig värdesättning.

Icke ens då det gällt att besvara frågan om stenografiens läsbarhet i jämförelse med vanlig skrift ha stenograferna kunnat ena sig. Conradi, Max Bäckler, Amsel och F. v. Kunowski m. fl. anse den vanliga skriften vara lättlästare, men många stenografer hysa den uppfattningen, att den stenografiska skriften är lättlästare eller åtminstone lika lättläst som den vanliga skriften.[1]

Att nybörjare i stenografi, vilka helt och hållet glömt all tid och möda som krävdes, innan de kunde läsa vanlig skrift flytande, hava en helt annan uppfattning, och ofta finna stenografien till och med »svårare att läsa än att skriva», har ingen som helst betydelse för denna frågas besvarande; och ej heller får man en riktig uppfattning i frågan om man, som ej sällan sker, jämför förkortad stenografi med oförkortad vanlig skrift.

Att hastigt nedskrivna stenogram *kunna* bli svårlästa eller rent av oläsliga kan naturligtvis ej förnekas, men att så även är förhållandet med vanlig skrift, till och med när det gäller korrespondensskrift, torde väl de flesta ha erfarenhet av, — för att nu icke tala om namnteckningar eller läkarrecept.

Hur som helst står det fast, att även om man genom ovannämnda föreslagna prövningsmetoder kan få mer eller mindre tillförlitliga svar på vissa, tydlighetsgraden berörande, detaljfrågor, så blir det dock ännu svårare att härvidlag få några allmängiltiga siffror, än när det var fråga om hastighetsvärden; och detta framför allt därför att *tydligheten* är ett ännu mera oklart och obestämt begrepp än *hastigheten.*

Att emellertid icke blott frekvenssiffror utan även resultaten av hastighets- och tydlighetsundersökningar äro av stort värde vid

[1] Mager, *Deutlichkeit und Deutlichkeitsuntersuchungen.* Sid. 36.

utarbetandet av ett stenografiskt system är obestridligt, under förutsättning att icke teckenfördelningen behandlas som ett enkelt räkneexempel, där de vunna resultaten ingå som fasta matematiska värden.

Skapandet av en stenografi är en konst, där den grafiska känslan spelar största rollen, och där, som den store tyske teoretikern Mager så riktigt säger,[1] svårigheten ligger mindre i *fastställandet* av de olika värdena, än i »*die Unmöglichkeit, beim Systembau alle Werte vollkommen zu berücksichtigen, alle Forderungen gleichzeitig zu verwirklichen, und stets zu überschauen, welche Einwirkung auf das gesamte System jede einzelne Entscheidung nach sich zieht.*»

Att så är, torde väl också ha varit huvudsakliga anledningen till, att medan under decennierna omkring sekelskiftet man knappast kunde slå upp en årgång av någon tysk stenografisk tidskrift utan att finna långa uppsatser om hastighets- och tydlighetsundersökningar, så är det nu för tiden relativt tyst härvidlag. Kanske skall kinematografien skänka nya möjligheter för lösande av dessa frågor, till fromma för stenografiens ytterligare utveckling.

---

[1] Mager, *Buchstabe und Symbol.* Berlin 1906. Sid. 310.

AVSLUTNING.

Redan ett ytligt genombläddrande av detta arbete torde vara tillräckligt för att man bland mångfalden av olika stenografiska system skall skönja de två stora huvudgrupperna: *geometriska* system, med raka streck och cirkelbågar i olika riktningar, och vilka hopfogas till ordbilder genom omedelbart förenande utan särskilda bindestreck; samt *kursiva* system, med från den vanliga skriften hämtade, i dennas lutning under pendlande växelrörelse skrivna upp- och nedstreck, och där uppstrecken ofta endast äro till för förbindningens skull.

I de geometriska systemen äro tecknen till form, storlek och riktning matematiskt fastslagna, medan de däremot i de kursiva systemen kunna undergå vissa förändringar, d. v. s. ha en viss anpassningsförmåga, vare sig dessa mindre förändringar äro nödvändiga för förbindningens skull, eller önskvärda för att handen skall kunna röra sig friare.

Osökt uppställer sig då frågan, vilken av dessa metoder som är den bästa. Frågar man en german eller slav, så svarar han: »Naturligtvis den kursiva»; men frågar man en fransman eller engelsman, så kan denne knappast *fatta* hur någon kan ha en sådan åsikt.

På en internationell stenografkongress för en del år sedan avbröt en livlig sydlänning diskussionen i denna fråga, och ropade: »Men, mina herrar tyskar, Ni kunna väl dock icke förneka, att den räta linjen är och förblir det kortaste avståndet mellan två punkter!» Och därmed ansåg han frågan vara löst.

Detta krav på *korthet* var det också, som John Willis och hans närmaste efterföljare för över 300 år sedan hade för ögonen, när de skapade sina »geometriska» system, och vilket, efter det Byrom 100 år senare rensat det stenografiska alfabetet från varje förbin-

delse med den vanliga skriften, ända in i våra dagar satt sin prägel på nästan samtliga engelska och franska system.[1]

Det betydde också ett steg *framåt* i den stenografiska konstens utveckling, denna frigörelse från den vanliga skriftens inflytande sådant det varit i gamla tider, då bokstäver eller delar därav i olika former fått betyda ord eller stavelser, eller (som i flera äldre system) vanliga bokstäver hopblandats med stenografiska tecken.

När så för omkring 100 år sedan Gabelsberger framförde sin åsikt, att det framför allt gäller att skaffa sig *lättskrivna* ordbilder, och därför hämtade sina tecken från de vanliga bokstävernas grunddrag, betydde detta således en återgång till den vanliga skriftens inflytande på stenografien — *men på ett helt annat sätt* än i de gamla snabbskrifterna.

I och med Gabelsbergers framträdande blev den kursiva[2] principen nästan omedelbart allenahärskande icke blott i Tyskland utan så gott som i alla germanska och slaviska länder. I stort sett skulle man kunna säga att floden Rhen blev gräns mellan de geometriska och kursiva systemen.

Att kortheten är *en* faktor som i och för sig inverkar till förmån för de geometriska systemen bestrider ingen, men lika säkert är, att å andra sidan lättskrivenheten är *en* faktor som talar för de kursiva systemen. Men *i vilken mån* å ena sidan de kursiva systemens längre tecken och å andra sidan de geometriska systemens i olika riktningar gående drag inverka menligt på snabbskrivenheten, är svårt om ej omöjligt att avgöra. Ingen har härvidlag förmått direkt bevisa något, och praktiska prov kunna näppeligen med hänsyn till de olika språken lämna godtagbara resultat.[3]

Att oföränderligheten i de geometriska teckenformerna måste i sin mån bidraga att öka läsbarheten har här förut framhållits, och påtagligt är väl också, att det å andra sidan är en fördel hos de kursiva systemen, att man får skriva sina tecken så som man blivit van vid i vanlig skrift, och icke som i geometriska system behöver övergå till en ny handföring.[4]

[1] Att i denna Stenografiens Historia ett relativt stort antal kursiva system upptagits bland de engelska och franska har, som förut nämnts, berott på att författaren ansett dessa kursiva system böra vara av särskilt intresse för svenska läsare.

[2] Den äldre oegentliga benämningen »grafiska» system (grafiskt är ju allt som skrives) användes nu allt mindre och mindre.

[3] Allra minst kan man fästa avseende vid de höga hastighetssiffror, som kommit från Amerika, ty dessa gälla i regel domstolsreferat, där mycket starka förkortningar för ofta återkommande juridiska termer i största utsträckning kunna utnyttjas.

[4] Pitmanska lärare framhålla nödvändigheten av att eleverna vänja sig av med sitt sätt att hålla och föra pennan i vanlig skrift; och Pitman själv sade, att eleverna »skola vara noga med att *icke* hålla pennan som i vanlig skrift, därför att handens ställning då är avpassad för bildandet av bokstäver, konstruerade efter helt andra principer än de stenografiska tecknen». Isaac Pitman. *A Manual of Phonography*. 7. upplagan. London & Bath. 1845. Sid. 16.

Ibland hör man den tanken framkastas, att geometriska system skulle bättre passa för engelska och franska språken, men kursiva för tyska o. s. v. samt att häri skulle vara att söka förklaringen till det nuvarande stenografiska läget. Veterligen har emellertid inga försök gjorts till språkvetenskaplig utredning av denna fråga; och det synes som om åtminstone franskan med sina rena vokalljud och ringa antal sammansatta konsonantljud i särskilt hög grad skulle lämpa sig för en kursiv stenografi.

I Sverige liksom i övriga germanska länder, har alltsedan Gabelsbergers framträdande smaken för kursiva system så starkt utvecklats, att en övergång till den geometriska principen torde vara alldeles otänkbar.

Ett faktum som också synes tala *för* den kursiva principen är, att i alla länder, där den kursiva stenografien en gång vunnit insteg, endast i några få enstaka undantagsfall nya geometriska system sett dagen, medan däremot i Frankrike, England och Amerika så många kursiva eller halvkursiva system blivit offentliggjorda, att man icke kan underlåta att tyda detta som talande för en viss missbelåtenhet med de geometriska systemen.

En bland dessa missbelåtna, den engelske historikern Thomas Anderson, sade en gång i ett föredrag inför det förnämliga »*Shorthand Society*» i London, att man endast behöver se ordet

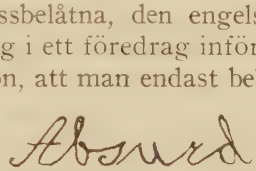

skrivet så, för att inse fördelen av att ha alla tecken i en och samma lutning; och detta är ju — även om bevisföringen icke är fullt uttömmande — dock mera övertygande, än när den framstående franske stenografen och forskaren L. P. Guénin utan vidare förklarar,[1] att de misslyckade försöken att införa tyska system i Frankrike bevisa, »*que le bon sens, ce roi du monde, ne nous a pas encore tout à fait abandonnés*».[2]

Hur som helst, har det i praktiken visat sig, att så väl kursiva som geometriska system, båda lika tillfredsställande, kunnat fylla de krav, som man skäligen kan ställa på en nutida stenografi, vare sig det varit frågan om diktatstenografer eller debattstenografer.

Gränsen mellan kursiva och geometriska system är emellertid icke alltid så skarp. Att i geometriska system, där tecknen stå i olika riktningar, även sådana i den vanliga skriftens lutning kunna förekomma, är ju självklart, och det kan även hända att antalet

[1] L. P. Guénin, *Recherches sur l'histoire de la Sténographie.* Paris 1880. Sid. 74.
[2] »Att det sunda förståndet, världens Herre, icke ännu helt och hållet övergivit oss».

kursiva tecken blir så stort, att systemet gör skäl för benämningen »blandat». *Halvkursiva*[1] kallar man sådana system, där visserligen tecknen i och för sig äro kursiva (till såväl form som lutning), men å andra sidan den för ett i ordets egentliga bemärkelse kursivt system så betecknande pendelrörelsen upp och ned saknas, under det att i de flesta sådana system ett stort antal i vågrätt riktning gående tecken bidraga till skapandet av en linjemässig och framåtbärande skrift. Att även på den vägen målet kan vinnas, har framför allt Gregg visat, och går han, som det synes, segrande ur konkurrensen med de pitmanska systemen, så kommer detta att betyda den halvkursiva principens seger över den geometriska åtminstone inom den anglosaxiska världen.

Systemuppfinnare i allmänhet, nu som förr, torde emellertid icke så mycket ha sysslat med frågan om, huruvida de skulle gå den geometriska eller kursiva vägen, utan väl i de allra flesta fall helt enkelt följt tidens eller landets sed. De ha således utan vidare kunnat ge sig in på problemet, att bland tillgängliga geometriska eller kursiva teckenformer — i förra fallet raka streck i olika riktningar och cirkelformer, i senare fallet raka streck i den vanliga skriftens lutning och ellipsformer[2] — utvälja och använda sina tecken.

Och härvidlag blir det icke längre fråga om två eller tre olika vägar, utan om otaligt många sådana.

Man har icke ens kunnat ena sig om *vilka* grafiska hjälpmedel, som böra komma till användning.

Många systemuppfinnare fördöma helt och hållet både *tryckning* och *olika höjdställningar*, medan andra finna tryckningen vara ett mycket gott hjälpmedel, och olika höjdställningar ett av de allra bästa. Andra åter vilja gå en medelväg samt använda tryckningen, endast då det gäller mindre betydelsefulla skiljaktigheter, eller (liksom olika höjdställningar) endast i debattskriften.

En del systemuppfinnare använda *olika storlekar* för att skilja grundtecknen åt, andra endast för att därmed symbolisera vissa ljud eller ljudsammansättningar.

En del hålla strängt på betydelsen av att för varje ljud eller ljudsammansättning ha endast *ett* tecken; andra införa bitecken för att genom dem få mera tekniskt lättskrivna ordbilder.

Särskilt växlande användning har den förbindbara *lilla cirkeln*

[1] Gregg använder för sitt system benämningen »*light-line*», men därmed menar han »utan tryckning». I England och Amerika är för resten den vanligaste benämningen för kursiva system »*script*» eller »*the one slope*» liksom i Frankrike »*la sténographie à pente unique*», vilka uttryck dock icke fullt täcka ordet *kursiv*.

[2] »Ellipsen är, sedd från skriftens ståndpunkt, ingenting annat än en cirkel i mera skrivbar form» (Mager i *Neuwacht 1912*. Sid. 139.)

fått. Efter att länge ha ingått i alfabeten som del av andra tecken, återgick den till att i de flesta system bli ett självständigt sådant (som den ursprungligen var), och användes nu i många system som huvud- eller bitecken för sådana konsonantljud, som ofta förekomma förbundna med andra konsonanter; i andra för att, som förbindande element, bilda grunden för hela vokalbeteckningen.

Vad vokalbeteckningen i övrigt beträffar, så framträda olikheterna där ännu mera än när det gäller konsonanterna. I många system *uteslutas* vokalerna helt och hållet; och där de betecknas, sker detta i de flesta fall så, att de *symboliseras* genom vidstående konsonantteckens olika ställningar, storlekar eller tryckningar, under det att de i andra fall få sina *bokstavliga* tecken liksom konsonanterna. Många anse den symboliska beteckningen vara idealet, andra se i bokstavlig vokalbeteckning enda vägen för att nå enhetlighet i beteckningssättet.

Även i fråga om *teckenfördelningen* finner man, trots frekvens-, hastighets- och tydlighetsundersökningar, varandra helt motsatta tillvägagångssätt. Det finnes systemuppfinnare, vilka uppställt sina alfabet rent matematiskt efter siffrorna i frekvenstabeller, andra som med suveränt förakt för alla frekvenssiffror endast sökt efter »system» i teckenfördelningen, och slutligen åter andra, vilka, så gott de kunnat, jämkat mellan de många olikartade krav, som kunna och böra göra sig gällande.

Ja, det finns till och med skapare av kursiva system, vilka utan någon som helst hänsyn till gammal hävd skriva vokaltecknen uppifrån-nedåt och konsonanttecknen nedifrån-uppåt.

Man har icke ens kunnat ena sig i fråga om stenografiens *uppgift*. En del system äro utarbetade med hänsyn endast till debattstenografernas krav, under det att andra systemuppfinnare nöjt sig med att skapa en diktatstenografi, eller rent av strävat efter en snabbskrift, avsedd att kunna ersätta vår vanliga skrift — några stenografiens entusiaster, icke bara för sitt eget land utan för hela världen.

*

Osökt framställer sig då frågan, om icke studiet av stenografiens historia skulle kunna ge svar på, vad som i detta kaos av olika uppfattningar är rätt och vad som är orätt?

Detta är dock att begära för mycket, ty varje tecken och beteckningssätt måste ses och värderas i sammanhang med allt annat inom ett stenografiskt system som sådant i sin helhet, och rätt och orätt

i och för sig existerar icke. Vad som är utmärkt i ett system, kan i ett annat vara ett stort fel.

Ju mer man fördjupar sig i studiet av stenografiens historia, kommer det också att stå allt klarare och klarare, att *mer än en väg leder till målet,* samt att åtminstone hittills ingen systemuppfinnare varit berättigad att slå sig för sitt bröst och säga: »Jag har funnit den rätta lösningen.»

Idealet vore utan tvivel, om man över hela världen kunde ena sig om ett gemensamt stenografiskt system. Drömmen om ett sådant torde väl dock aldrig bli verklighet. Varje språk har sina egendomligheter till vilka hänsyn måste tagas, och resultatet av alla jämkningar mellan olikartade krav kan ej bli annat, än att en sådan universalstenografi, för varje särskilt språk måste bli mindre tillfredsställande än om den eller de som utarbetat densamma fått koncentrera sitt arbete på att taga hänsyn till endast *ett* språks egendomligheter. En enhetsstenografi för varje språkområde kan däremot icke annat än vara eftersträvansvärd och uteslutande medföra fördelar, under förutsättning att densamma tillkommer under fri tävlan olika system emellan, så att den stenografiska konstens fortsatta utveckling till det bättre icke hämmas.

Den idealstenografi, som hägrat för så många stenografiuppfinnare, har ännu ej sett dagen, och förvisso bär framtiden i sitt sköte nya idéer och nya förbättringar även på det stenografiska området.

Må denna »Stenografiens Historia» i sin mån bidraga, att inom de skandinaviska länderna väcka intresse för den stenografiska konstens teori och historiska utveckling, samt underlätta ett allsidigt bedömande av de olika systemen; och på så sätt bidraga till att i stället för den »*furor stenographicus*», som ej sällan gjort sig synbar, må träda känslan av, att vi alla, oberoende av system, dock arbeta för det gemensamma målet: *den stenografiska konstens anseende, spridning och vidare utveckling.*

INTERNATIONELLA STENOGRAFKONGRESSER.

I.	1887	i	London.
II.	1889	»	Paris.
III.	1890	»	München.
IV.	1891	»	Berlin.
V.	1893	»	Chicago.
VI.	1897	»	Stockholm.
VII.	1900	»	Paris.
VIII.	1905	»	Bryssel.
IX.	1908	»	Darmstadt.
X.	1912	»	Madrid.
XI.	1913	»	Budapest.
XII.	1921	»	Strassburg.
	1922	»	Dresden.
XIII.	1924	»	Lausanne.
	1927	»	Bryssel.
XIV.	1926	»	Milano.
XV.	1928	»	Budapest

NAMNFÖRTECKNING.

Abd el Wahab 544.
Abraham 522.
Ackermann 294.
Adami 134.
Adams 62, 63.
Ade (Mathilde) 151.
Adler **184**, 187, 188.
Adolph 53.
Agerholm 470, 475.
Ahnert 19, 94.
Aigster 35.
Aimé (se Paris).
Albrecht 85, 495, 499.
Aldridge 548.
Alexander I 537.
Aliprandi 526, 528.
Alteneder 26, 35, 58, 63, 64, 65, 66, 69, 70, 81, 89.
Alvin 484, **491**, 494.
Amanti 526, 527.
Amey 169.
Ammon 151.
Amnell 348, **349**.
Amsel 268, 271, 540, 557, 558, 599.
Anander Sigrid 439.
Anders 26, 36, 118, 119, 136, 137, 297, 538.
Anderson 603.
Andrássy 514.
Angell 28.
Anlauf 151.
Anri (se Henri).
Ansgar 299.
Antipoff (se v. Daacke).
Antonović 530.
Arenander Ella 392, 393.
Arends **138**, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 167, 169, 171, 172, 193, 202, 208, 226, 242, 262, 263, 288, 293, 341, 342, **350**, 360, 382, 391, 392, 398, 407, 408, 409, 410, 412, 414, 417, 420, 422, 437, 438, 470, 508, 518, 557, 578.
Arens 234.
Arian 544.
Ariban 523.
Arnold **235**.
Artobolevsky 540.
Astier 537.
Auerbach 140.
Axelson Anna 392.
Ayres 552.

de Baerdemacker 522.
Bagger 385.
Balczynska (Bartoszewicz) 510.
Balt Riënts 521, 522.
du Ban 527.
Bang 464.
Becmann 11.
Beethoven 41.
Behrens 122.
Bein 582, 588, 589.
Bell 172.
Benaroya 537.
Bennet 549.
Berggren 342.
Bergsten 148, 350, 351, 352, 353, 360, **407**, 421.
Berthold 26.
Bertin 21, 22, 23, 26, 28, 39, 40, 316, 323, 324, 328, 464, 465, 466, 521, 525, 526, 527, 534, 538, 539.
Bezenšek 529, 530, 531, 535, 539.
Bielcke 16.
Bieling 33.
Bierey 557.
Bierring 470.
Bilande 522.
Billharz 50, **103**, 108, 109, 194, 518.
Binet 582, 590.
Birke 454, 476, 478, 484.
Bismarck 294.
Bjerck 88, 449, 450.
Björkman 392.
Blanchard 548.
Blauert 270, 271, 296, 539, 541, 542.
Blomquist Ida 497.
Blyh 506.
Boada 524.
Boalt 360, 391, **411**.
Bode 295.
Boehme 186.
Bolling R. 332.
Bolling S. 332.
de Bondini 535.
Bonnet 298.
Bordley 62.
Borgenström 337, 499.
Borsos 515.
Bosin 433.
Bossaert 521.
Bourdon 555.
Bozianu 534, 535.
Brabbée 90, 261, 262, 268.
Brahe 300.
Braille 392.
Brakel 324.
Brandt 470.
Bratengeyer 165, 169, 264, 265.
Braun 271.
Brauns J. 152, 171, 179, **203**, 239, 244, 258, 262, 289, 379, 383, 582, 583.
Brauns W. 203, 209, 210, **374**, 453, 555, 556, 583.
Brausse 542.
Braut 175, 176.
Brede **49**, 103, 104, 108, 109, 194, 195, 491.
Breton 39.
Bright 26, 54, 310.
Bucher 294.

Burmeister 120, 264, 294.
Buschendorf **19**, 21.
Buschhorn 219.
Busse (Graphora) **242**.
Bülck **258**.
Byrom 29, 65, 319, 328, 548, 601.
Bäckler 124, 128, 216, 217, 221, 265, 266, 268, 270, 272, 599.

Callendar 550, 582.
Cappelen 88, 444, 449, 450.
Carl XI 300.
Carlberg 392.
Carocci 527.
Cattel 593.
Cederborg 352, 359, 439, 440.
Celer (se Nord).
Christensen 579.
Christiansen 470, 471, 474, 475, 484.
Christoffels 53, 226, 227, 228, 232, 545.
Cima 527, 528.
Claesson 421.
Clarke 551.
Clason 300, 301, 302, 322, 324, 327, 352, 359, 432, 433, 439, 440.
Clemens 67, 89, 90, 216, 261.
Cohn 534.
Coles 208.
Comenius 11, 300.
Conen (se Prépéan).
de Coninck 462, 464.
Conn 83, 86, 174.
Conrad 279, 295.
Conradi 125, 218, 599.
Coprian 223.
Cortés 524.
Coulon Thévenot 137, 526, 537, 554.
Courtier 582, 590.
Cronlund 391, 392.
Cronvall 342, 439.
Cross 520.
da Cunha 525.

v. Daacke 509, 543.
Dahlgren 335, **336**, 337, 340, 341, 349, 382, 499.
Dahlström 506.
Dahms 167, 168, 169, 170, 171, 173, **250**, 266, **283**, 294.
Daisomont 522.
Dalström 495, 496.
Daniel 167, 222, 223.
Danielsson 506, 507.
Danzer **39**, 53, 83, 514, 515.
Darapsky **248**, 298, 582, 598.
David 298.
Delaunay 475, 522, 544.
Delpino 526, 527.
Dengl 516.
Derouin 545, 546.
Dessau 88, 333, 334, 335, 336, 370, 444, 449, 464, 465, **468**, 477, 479, 480.
Dettloff 215.
Dewey 551, 552, 553, 554.
Dewischeit 270, 298.
Dhionnet 535.
Dlussky 537, 539.
Dobermann 99, 100.
Dostojevskij 541.
Dowerg 59, 60, 61, 82, 83, 84, 96, 99, 100, 101, 511.
Dreinhöfer 125, 581, 584.
Drews 295.
Dujardin 554.
Dukelskajas (fröken) 509.
Dutton 551.
Duployé 326, 470, 475, 509, 519, 520, 522, 524, 533, 534, 535, 537, 544, 545, 546, 547.
Dürich 512, 538, 539.
Däniker 518.
Döbbelin 275.
v. Döbeln 433.

Edison 590, 591.
Eggeling 294.
Ehlin 415, **416**.
Eicke **157**, 225.
Ekenstam 432.
Ekman 393.
Eldridge 552.
Elfner 385, 390, 392.
Ellis (miss) 194.
Elmquist 89, 342, 439.
Elsinger 173, 174, 515.
v. Elven 521.
Engel 294.
Engelbrecht 149.
Engelhard 95.
Enkvist 501.
Erdmann **48**, 103.
Erhard 407.
Ericsson 439.
Eriksson H. 385, 388, 390, 392, 434.
Eriksson R. 329.
Eriksson W. 507.
Estoup 130.
Estoup (Mme) 194.

Fabritius, Alvar 498.
Fabritius, Aug. 83, 336, 337, 450, 496, 499, 500, 505.
Fabritius W. 501.
Fabro 516.
la Faille 532.
Falejeff 543.
Faulmann 36, 50, 56, 86, 87, 88, 95, 96, 103, 108, 109, 137, 156, 159, **173**, 180, 182, 184, 200, 207, 219, 262, 289, 292, 297, **363**, 383, 464, 515, 518, 539, 554, 556, 582, 583, 584.
Faure 522.
Fayet 63, 133, 137, 144, 146, 193, 532.
Feigenspan 161, 227.
Fenyvessy 515, 516, 517.
Fich 464, **465**.
Fischer G. A. **191**.
Fischer M. 297.
Foch 296.
Forneby (se Gyllenspetz).
Forwick **210**, 253, 256, 597.
Fossé 14, 538.
Francini 527, 528.
Fréden 565.
Frey 262, 265, 268, 270, 271.
Fröderström 565.
Fuchs 90, 216, 290, 295, 535, 597.
v. Fürstenberg 19.
Fägersten 392.
Förster 83.

Gabelsberger 20, 21, 26, 36, 52, 56, **57**, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 117, 129, 130, 137, 139, 146, 147, 151, 155, 161, 165, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 184, 189, 199, 200, 212, 217, 220, 221, 248, 249, 250, 258, 261, 262, 264, 265, 266, 270, 271, 275, 288, 291, 292, 293, 294, 295, 297, **333**, 343, 344, 346, 349, 350, 368, 382, 383, 384, 385, 392, 402, 437, 443, 444, **449**, 464, 465, 467, **468**, 476, 477, 479, 482, 484, 494, 495, **498**, 505, 506, 508, 510, 511, 512, 514, 515, 516, 518, 521, 522, 524, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 535, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 545, 546, 556, 602.
Gabelsberger G. 66.
Gaber Emma 509.
Gaillard 160.
Ganz 83, 96.
Garriga 524.
Gaster 90, 261, 278, 522.
Gászner 515.
Gáti 514.
Gaul 147.

Gauntlett 546, 547.
de Geer 324, 433.
Gerber 59, 62, 66, 67, 82, 173, 532.
v. Gersdorff 155, **156**.
Gessner 16.
Ghislain 522.
Giavina 34.
Ginesta 523, 524.
Gleditsch 442.
Glock 545, 546.
Godefroy 537.
Goluboff 531.
Goluboff (fröken) 531.
Gondos (Grünbaum) 514, 515, 535.
Gontard 535.
Gorscheneff 539.
Gratzmüller 82, 84, 469.
Greco 527.
Gregg 64, 407, 474, 524, 544, 545, 550, 583, 604.
Gregory 545.
Grion 527.
Groote 521, 522, 545.
Gross 591.
Grosse 139, 140, 141, 145, 147.
Grossi 526.
Grote 140, 147, 148.
Gruter 520.
Gråbergh G. 311.
Gråbergh K. (Ch.) **310**.
Gräber 265.
Guénin E. 556.
Guénin L. P. 63, 603.
Guerra 523.
Guest 549, 582.
Gumælius 436.
Guminski 510.
Gurney 324, 422, 599.
Gusjeff 541.
Gustafsson 506.
v. Günther 182.
Gyldenstolpe 433.
Gyllenstolpe 304.
Gyllenspetz 391, 392, **422**, 453.
Gyurits 575.
Götrek **327**, 433, 442, 446, 458.

de Haan 521.
Hafner 529.
Hagen 215.
Hagström 393.
Hajnik 514, 515.
Hakedouni 544.
Halbmeyer 182.
Hansen 579.
Hansson 337, **368**, 402, 450.
Harsdörffer 11, **12**, 16, 300.
Hartlieb 11, 300.
Hartnach 16.
Heckner 67.
Hedeman 579.
Heger 69, 74, 82, 83, 84, 292, 334, 510, 511, 529, 538.
Heidenreich 121, 557.
Heim 33, 34, 36, 51.
Heine 557.
Heisholt 452, 453.
v. Helderen 520.
Heliopoulos 532.
Hellborg **414**, 417, 420.
Helmers 338, 339.
Hempel 139.
Henke 200.
Henri 590.
Henry (Anri) 537.
Henseler **236**, 245.
Herout 512, 514.
Hervey 455.
Hesse **196**.
Hierta 44, 322, **325**, 432, 433, 442.
Hildebrandt 543.
Himmelbauer 88.
Hipp 590.
Hirsch 145, 150.
Hjort 475.
v. Hohenhausen 316, 432.
Holas 512.
Holdsworth 548.
Holm 359.
Holmqvist 391.
Homme 510.
Horatius 319.
Horstig **27**, 39, 41, 42, 43, 45, 46, 51, 53, 69, 108, 152, 293, 321, 424, 459, 460, 518.
v. Hove 520.
Huber 334, 335, 499.
Hudaverdoglu 532, 533, 535, 536.
v. Humboldt A. 140.
v. Humboldt W. 112.
Hunsiker 83.
Häpe 85, 89.
Höhne 223, 294.
Höke 230, 231.

Ineichen 518.
Ivanin 538, 539, 540.

Jakobi 123, 182.
Jansen 509.
Janson 509.
Jaquet 116, 117, 118, 119, 120.
Jarris 454, 458, 461, 463, 464, 468, 470, 474, 475.
Jeake 30.
Jeppesen 473, 475.
Jerschoff 541.
Johansson 352.
Johnen 11, 27, 34, 35, 47, 50, 59, 61, 64, 85, 89, 120, 122, 125, 169, 179, 200, 202, 217, 218, 222, 261, o. f., 271, 272, 297, 298, 376, 557.
Jones 552.
Joveff 530, 531.
Junge 12, 13, 14, 16, 298.
Junker Ch. 40, 360.
Junker Alice 360.
Jurkovski 542, 543.
Järschky 227.
Jørgensen J. M. 470, 471, 475, 484.
Jørgensen B. 484, 578.

Kaalund **475**.
Kadenius 501.
Kaeding 107, 110, 116, 124, 125, 220, 221, 264, 266, 268, 550, 557—564, 568, 582, 584—587, 588, 590.
Kalinin 542.
Kallioniemi 501.
Kannelatos 533.
Karklinsch 509.
Karlgren Vera 439.
Karlsson 359, 360.
Károlyi 514.
Kennerknecht 59, 60, 61, 67.
Keventer 338.
Keyser **371**.
Kilz Margareta 509.
v. Kinsky 40.
Kivikink 508.
Klatt 262.
Klein 462.
Knoke 508.
Knowles 551.
»J. Koch» **487**.
Koch P. K. **458**.
Kohn 515.
Koki Minamoto 546.
Kónyi 515.
Kopp 63, 79.
v. Korff 537, 538.
Kotkas Meta 508.
Kovács 514, 515.
Kraepelin 591.
Kræpelin 342.
Krafft 33, 86, 87, 200.
Krakau **489**.
Krams 210, **244**.
Kramsall 180.
Krause 84.
Kressler 116, 191.
Krieg 182.
Krieger 231.
Krivosch 539, 540.
Krog 329, 442.
Krondl 512.

Kronsbein 34.
Kruljeff 542, 543.
Krumbein 65, 67, 87, 90.
Kruse 544.
v. Krusenstjerna 341.
Kunow 150.
v. Kunowski (bröderna) 138, 150, 157, 159, 162, 173, 191, **224**, 239, 262, 263, 289, 298, 541, 582, 584, 588, 595, 596, 598.
v. Kunowski A. 165, 225, 232, 264, 265, 266, 588.
v. Kunowski F. 193, 225, 232, **281**, **429**, 596, 599.
Kurrik 508.
Kuylenstierna **360**, 394.
Kümpel 202.
Kämpf 147.
Kökeritz 392.

Lagercrona 312.
Lagerlöf 425.
Lambotte 522.
Lang 508.
Langhammer 514.
Lapekin 543.
Larsén H. 309.
Larsén K. L. 360, **398**, 426, 578.
Larsén Märta 565.
Larsson 305.
Lehmann 60, 140, 148, 159, **165**, 202, 253, 256, 262, 289, 294, 357, **396**.
Leichtlen 20, **41**, 45, 63, 316, 317, 325.
Leinner 527.
Lenze 191.
Leo 36.
Leue 268.
Lewenhaupt 334.
Lewis 63, 344, 548, 549.
Liddhibara 545.
Liebich **346**, 347, 349.
Liedloff 223, 294.
Lilliesköld 349.
Lindberg 351.
Lindblad 337.
Lindeberg 328.
Lindquist 359.
Lindström 241, 392.
Lindsley 551.
Link 342.
Lipsius 215, 520.
Lode 582.
Lohff **477**.
Lukács 515.
Lund 493.
Lundgren C. 349, 352, 353, 354, 357, 358, 359, 408.
Lundgren Jetta 194, 349, 353, 354, 356, 359, 360, 363, 439.
Lundgren Lilly 360.
Lundman 385, 388, 390, 392.
Lundström 320.
Lyle 42, 548.

Macado 525.
Macaulay 19.
Madrazo 524.
Magdić 529, 530.
Mager 107, 113, 218, 270, 280, **286**, 294, 298, 582, 588, 589, 591, 596, 597, 598, 599, 600, 604.
Maillard 519.
Mann 96, 99.
v. Manteuffel 293.
Mantzel 94, 128, 165, 179, 194, 200, 201, 218, 220, 261, 264, 265, 271, 272.
Margaron 526.
Margunoff 495.
Markovits 75, 87, 88, 174, 200, 515, 516.
Marson 544.
Marti 523, 524, 525, 526, 544, 545.
Marx 262.
Matschenz 149, 150, 151, 203, 353.
Mavor 42, 316.
Meidinger 268, 289, 295.
Meinander E. 500.
Meinander Sally 497.
Melin 152, 210, 359, **381**, 408, 412, 423, 424, 438, 439, 453, **506**, 565—577.
Mengelkamp **259**.
Mentz 59, 79, 179, 298.
Merkes Th. 191.
Merkes W. 27, **189**.
Meschini 527, 528.
Messer 539, 541.
Metcalfe 302.
Meysmans 522.
Michaëlis 119, 120, 122, 125, 293, 479, 557.
Michal 360.
Michela 527.
Michelsen 450.
Mieth 16.
Midhat pascha 535.
Miholič 529.
Mikulik 512, 514.
Milanesio 526.
Milovanović 529, 530.
Miluvuk 529.
Minamoto (se Koki).
Mindler Jos. 532, 533.
Mindler Joh. 532, 533.
Mindler M. 532.
Mitzschke 36, 45, 217, 593.
Moat 455.
Modigh 342, 469.
Mogeon 519.
Mogilevski 539, 540.
Molina 526.
Molineux 23.
Monrad 468.
Moriaud 519.
Mosengeil **20**, 28, 29, 30, 39, 41, 42, 44, **45**, 51, 107, 108, 109.
Moser 13, 297, 520, 534.
Mosetter 186.
Munck 333, 334.
Mussolini 103, 343, 528.
Mysterienbuch **36**.
Mörner 352, 359.

Nagel 212.
Nagy 516, 517.
Nationalstenographie (se v. Kunowski).
Nauck 518.
Navarre 533, 546.
Neisch 70.
Neovius (Nevanlinna) 471, 496, 501, 504.
Neukomm 136.
Nilén 310.
Nilsson Elisabeth 392.
Nilsson Ingeborg 566.
Nilsson N. A. **394**.
Nitsche 582, 589.
Nobbe **194**.
Noë 88, 499, 527, 528.
Nord **427**.
Nordensvan Estrid 506.
Nordfelt 359, 385, 392.
Noreen 371.
Norman Emmy 353, 360.
Novak 529.
Nowak **51**, 83, 515, 556.
Nyström 440.

Oelrichs 118.
v. Oettingen-Wallerstein 66.
Okänd 1829 (Jönköping) **320**, 329.
Okänd 1888 ? (Uppsala) **366**.
Olchin 538, 539, 540, 541.
Olsson 352.
Oppermann 96, 557.
Oscar I 442.
Oxley 60, 62, 63.

Page 60, 256, 403, 539.
Painparé 63, 137.
Palm 228, **239**, 518.
Palmén 500, 501.
Paludan 329, 442, 443, 444, **445**, 458, 463, 464, 465.
Paradis 416.

Paris (Aimé) 45, 325, 326, 519, 521, 522, 533.
Parody 545.
Patkanova 539.
Paulsen 447, 450, 451, 452.
Paulson 539, 541.
Perelli 527.
Pernin (Mrs) 194.
Perrot 522.
Petre 335, 495, 499.
Pëus 285.
Pfaff 262.
Pflug 147.
Pflüger **396**.
Pilskriften (se Larsén).
Pino 526.
Pitman 344, 453, 474, 521, 524, 527, 528, 544, 545, 546, 547, 549, 550, 599, 602.
v. Platen 333, 334, 434, 439.
v. Plomgren Ebba 392.
Pocknell 253.
Polinski 510.
Pont 521, 522.
Port 24.
Posse 327.
Prehm 212, **256**.
de Prépéan (Conen) 321, 325, 331, 344, 520.
Prete 528.
Prévosť 466, 475, 522, 526, 544.
Primo de Rivera 525.
Printzsköld 341.
Prönnecke 271.
Purén Lilly 509.
Puschkin 85.
Pusjkin 538.

Racucio 534.
Radnai 516, 517.
Rahm **132**, 143, 144, 145, 146, 159, 293.
Rahn 132, 133, 134, 145.
Ramsay **14**, 305, 307, 310, 526.
Ramstedt 341.
Range 33, 35, 67, 130, 131, **282**, 298.
Rasmussen A. 470, 471.
Rasmussen P. E. 454, **455**.
Raue 11.
Razis 533.
Reed 550.
Rees **19**, 20.
Rehbinder 434.
Reichel 90, 598.
Reinicke 182.
Reuter 256, **402**, 424, 437, 438.
Reyner 520.
Richter F. E. **505**.
Richter (?) 171.
Ridderborg 337.
Ridderstad 306.
R(iehr) 25, 41.
Riënts (se Balt).
Rimbert 299.
Rindermann 132, 266, 557, 596, 597.
R(ingné)r **364**.
Rius 523, 524.
Roe 62, 63.
Rogol **152**, 156, 159, 213, 556.
Roller 138, 140, 147, 148, **159**, 169, 171, 193, 202, 242, 258, 260, 262, 264, 289, 291, 357, **361**.
v. Roon 116.
Roos af Hjelmsäter 333, 334.
Rosén 366.
Rosenberg 148.
Rosetti 534.
Rosvall 421.
Rouiller 519.
Roze J. 236, 508, 509.
Roze T. 508, 509.
Rubensohn 166, 171.
Rudbeck 310.
Ruess 72.
Runa **399**.
Rutfos 532.
Ruthardt **254**.
Rüter 183.
Rydahl 342.
Rydin 341.
Rålamb **305**, 311, 313, 315, 316.
Rätzsch 83, 84, 85, 86.
Röthig 270.

Saling **180**, 215.
v. Salpius 35.
Sartorius 191.
Schaep 520.
Schaerlakens 522.
Schaible 94, 99, 165, 264, 265, 268.
Schartau 391.
Scheiber 69.
Scheithauer 152, 179, 181, **212**, 233, 239, 266, 285, 521, 544.
Scheunig 99, 298.
Scheutz **316**, 321, 325.
Schevljakov 539.
Schivotovski 540.
Schott **13**, 305.
Schreiber 96.
Schrey 60, 88, 89, 96, 179, 180, 187, **199**, 210, 212, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, **284**, 288, **373**, 478, 479, 511, 518, 557, 594, 595, 597, 598.
Schröder Wanda 308.
Schröter 16.
Schultze **304**.
Schulz H. 266, 268, 270, 271.
Schulz W. 170.
Schwab 521.
Schwarz 210.
Schweigaard 442.
Schweitzer 160.
Schwenter 11.
Schönherr 582, 588, 589.
Schött 360.
Scott (Lady) **53**, 74, 194, 195.
Sederholm 501.
Seehann 583.
Senocq 137, 144, 532.
Serra 527.
Shakespeare 298, 299.
de Shàrengrad 359, 470.
Shelton 13, 17, 18, 19, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 307, 308, 310, 311, 313, 319, 520, 526.
Siesbyes 471.
Sievers **363**.
Silfverstolpe A. G. 322.
Silfverstolpe F. O. **322**, 325, 326, 327, 329, 333, 432, 433, 442, 446.
Silvin 526.
Simmerlein 130.
Simon **187**.
Sjöberg 434.
Skjöldebrand 327.
Skram 446, **457**.
Smith 392.
Snellman 500.
Socin 200, 202, 218.
Soldatos 532.
Somerhausen 520, 521.
Sondén 300.
Sonntag 218, 220, 223.
Ssaponko 539, 540, 542, 543.
Ssokoloff 543.
Stahl 534, 535.
Steger 521, 522.
Steinbrink 107, 108, 110, 125, 126, 128, 130, 131, 210, 479.
Stenbock 312.
Stephan 182.
Sterne 358, 360.
Stibolt 471, 473, 474, 475.
Stiénon 522.
Stjerneld 310.
Stoenescu 534.
Stolze F. 110, 120, 122, 123, 127, 128, 218.

Stolze W. 32, 47, 50, 83, 86, 102, 103, 104, **106**, 133, 134, 137, 139, 145, 146, 147, 151, 161, 165, 166, 172, 173, 174, 175, 180, 181, 183, 184, 186, 187, 200, 219, 220, 261, 262, 288, 293, 294, 295, 297, 344, **346**, 350, 374, 382, 477, 478, 479, 501, 510, 515, 516, 518, 521, 527, 539, 540, 541, 543, 545.
Stolze-Schrey 90, 128, 132, 151, 155, 175, 179, 184, 191, 199, **217**, 239, 252, 258, 261, 262, 264, 265, 266, 270, 272, 275, 288, 291, 294, 295, 508, 509, 510, 518, 519, 520, 534, 540, 542, 543.
Strahlendorff 116, 117, 118, 584.
Strousberg 160.
Stubenrauch 272.
Stärk 26, 45.
Suchecka Wanda 510.
Surenian 535, 536.
Swan(hielm) 88, **299**, 306, 308.
Swan J. E. 335, 337, 495, 496, 498, 499, 505.
Svartkonstboken (se Törner).
Svensson Dagmar 392.
Svensson P. **361**.
Svensson Thyra 392.
v. Swieten 19.
Syrén 421.
Södervall 578.
Søgaard **485**, 487.
Søltoft-Jensen 470.

Tacke 149, 150, 557.
Taube **343**.
Taylor 21, 22, 26, 28, 39, 40, **83**, 316, 319, 323, 324, 466, 514, 515, 521, 523, 525, 526, 527, 534, 535, 538, 539, 544, 554.
Tealdi 526, 527.
Tengdahl 440.
v. Terné 509, 539, 540, 542, 543.
Tesch 335, 336, 337, 349, 499.
Themptander 435.
Thévenot (se Coulon).
Thierry-Mieg 252, 555, 556.
Thollander 341, 436.
Thoma 169, 264.
Thon 35, 36, 292.
Thorstensen **461**.
Tietz 147.
Tiffin 526.
Tilbury (John av) 548.
Tiro 73, 79, 107, 299, 305, 520.
Tolstoj 541.
Tondeur 534.
Tophäus 514.
Torbiörn 406.
v. Tornau 538, 539.
Torneros 525.
Torup 470.
Tott 308.
Traeger 517.
af Trolle 561.
Tscherdanzeff 537.
Tyska enhetssystemet **261**.
Tobbe **233**.
v. Törne (se Terné).
Törner J. (Svartkonstboken) **313**.
Törner J. P. 313.

af Ugglas 435.
Ulverston 545.
Uppling 359, 360.
Ustinoff 539.

Wærn **373**.
Wagner 94.
Vala 524.
Wallerstein (se Oettingen).
Wang 452.
Waniek 534.
Varenius 301.
Wasastierna Ingrid 497.
Wauer 95.
Weigert 130.
Weinmeister 292.
Weizmann 41, 57.
Velten **182**, 186, 191, 218, 219.
Wendisch 120.
Wendtland 148, 150.
Venizelos 533.
Wéry 521, 522, 545.
Westermayer 129.
Weston 65.
Wetekamp 272.
Weygoldt 262.
Widegren 369, 391, 392.
Wiencke 182.
Wiessner 136.
Wiest 34.
Wigard 35, 69, 82, 83, 84, 117, 118, 133
Wijk 436.
Willis E. 17, 302, 520.
Willis J. 12, 16, 113, 310, 313, 320, 520, 548, 601.
Winge 421.
Winkel-Horn 454.
Vinković 529.
Winter 33, **34**, 35, 69, 293.
Winterhalder 534.
v. Wintschgau 528, 589.
Vitalis 532.
Witt 264, 294.
Wittekindt 25.
Vogel 453.
Wolke 538.
Worel 83.
Worms 343, 454, 468, 470, 471, 475, 476, **479**, 494, 578.
Vossen 224, 293, 294.
Vouros 532.
Wulf 506.
Würth 57.

Zeibig 297, 464, 511, 538, 539.
Zeiler 63, 64, 65.
Zeplichal 87, 95, 96, 200, 499.
Ziemer 219.
Zimmermann 196, **252**.
Zukertort 88, 89, 96, 518.
v. Zökel 139.

Åkerhielm 341.

Rättelser.

Sida 57, rad 6 nedifrån,	skall stå: Staat	i st. f.	Stat.
» 86, not 2,	» » -beschlüsse	»	-beschlusse.
» 191, rad 8 nedifrån:	»andra» utgår.		
» 192, » 3 »	parentesen omkring »dem» utgår.		
» 195, alfabetet:	*g*-tecknet skall sluta skarpt.		
» 196, i Obs.	skall stå: uppåtskrivet	i st. f.	nedåtskrivet.
» 215, sista raden,	» » ett tyskt enhets-system	»	det tyska enhets-systemet.
Sidor 219, not 3 och 220, rad 3,	» » det av stolzeanerna föreslagna	»	»Stolzes».
Sida 232, rad 15:	ordet »båda» inskjutes framför »bröderna».		
» 241, » 3 nedifrån,	skall stå: Das	i st. f.	Des.
» 256, noten,	» » Nagel	»	Hagel.
» 257, »	» » nedan	»	ovan.
» 265, rad 13,	» » Frey	»	Schrey.
» 276, » 2,	»hin» har bortfallit i trycket.		
» 285, noten,	skall stå: lantdags-	»	lant-.
» 294, rad 11, efter »Mager» tillfogas: Dr W. Magers broder.			
» 302:	alfabetet från 1685 står ovanför det från 1683.		
» » » 6,	skall stå: 1688	i st. f.	1686.
» 305, » 1,	» » Senecas	»	Cenecas.
» 307, rader 18—19,	» » 1681 och 1683	»	1881 och 1883.
» 315, rad 7 nedifrån	» » Kungl. biblioteket	»	riksbiblioteket.
» 325, » 26,	» » Leichtlens	»	Leichtelns.
» 336, punkten för *a* i alfabetet har bortfallit.			
» 341, rad 5,	skall stå: mindre än = <		
391, » 8 (not 1),	» » ensamstående *tull* = sänkt *till*.		
» 407:	2. stycket bör läsas efter sista stycket å föregående sida.		
» 413, rad 6,	skall stå: *te* och *ve*	i st. f.	*t* och *v*.
» 421, » 14 nedifrån,	efter »obligatoriskt läroämne» skall tillfogas: i de klasser där resp. klasslärare varit villiga att medverka (Sedan Ehlin lämnat överlärarebefattningen har denna undervisning i stenografi så småningom upphört, och så att säga överförts till Stockholms stads Högre folkskola för handelsundervisning).		
» 430, under alfabetet	skall stå: stenografio	i st. f.	stenografie.
» 445, rad 25,	» » voro	»	äro.
» » » 27,	» » deltogo	»	deltaga.
» 459, » 19,	» » uttagas	»	reproduceras.
» 481, » 5 nedifrån,	» » nedan	»	ovan.
» 487, » 19,	» » i stort sett	»	i sin helhet.
» 502, » 27,	» » orubblighet	»	förvåning.
» 521, » 9,	» » Tetar	»	Fetar.
» 538, » 25,	» » för	»	från.
» 548, » 2,	» » 1100-talet	»	1300-talet.
» 566, » 8 nedifrån,	» » 13	»	3.
» 610, » 17,	» » Jørgensen P.	»	Jørgensen B.
» 612, » 15,	» » Bergsten	»	Larsén.

Pris 12 kronor

Del I 9 kronor

Stockholm 1929. Kgl. Boktr. P. A. Norstedt & Söner 280699